Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 50 (11848) | 1982 чылдың март 2, вторник | 1925 чылда үндүрүлгелиг | Өртээ 3 көп.

ССРЭ-НИҢ 60 ЧЫЛЫНГА — 60 ШАЛЫПЧЫ НЕДЕЛЯ

БААЖЫЗЫ ЧҮДЕЛ?

Хожудааннар-биле интервью

Республиканың чамдык күш-ажылчы коллективтери бүдүрүлге ажылынга туруушкуннарны болдургаш, эрткен айның планын кол көргүзүглер талазы-биле күүсетпээн. Оларның санынга «Росводпром» каттыжыышкынның демир-бетон кылыглар заводу база хамааржыр. Заводтуң кол инженери Н. И. Перфильев-биле интервьюну бистиң корреспондентивис М. Ондар кылган.

— Баштайгы айларның күш-ажылчы чедиишкиннери чылдың даалгазын боттандырарынга быжыг магадылал болур дээрзин билдингир. Коллективиңер январьның планын чүге күүсетпээнил, Николай Иванович?

— Бетон хоюдар, арматура кылыр, хептээр цехтер бистиң кол продукциявыс — чылып-эптээр демир-бетонну бүдүрүп турар. Ында дөрт бригада ийи ээлчег-биле ажылдап турар. Оларның ажылындан ээлчегниң, айның, кварталдың планныг онаалдаларының күүселдези дорт хамаарылгалыг. Эрткен айда цехтерге бүдүрүлге чорудулгазы уажкталиишкинниг чоруп келгенинден завод январь айның планын кол көргүзүглер талазы-биле үскен. Чылып-эптээр демир-бетонну бүдүрери 90 хуу, барааныг продукция — 88,9 хуу күүсеттинген. Ооң чылдагааны чүдел?

Январь айда соок хүннер болуп, агаарның температуразы 40 градустан куду болуп турганындан демир-бетон кылыглар көдүрер ийи краныыс хүнүн ийиги чартында ажылдаар аргалыг болуп, хүнде-ле 4 шак ажылдааш, белен болган продукцияны шыгжамырже чедирерин база чагыкчыларның автотранспортун чүдүреринге четтикпес турган. Ооң түңнелинде белен продукция шыгжамырында 61 муң рубльдиң янзы-бүрү хевирниң кылыглары сайгартынмайн барган. Хептээр цехтиң иштиниң янзы-бүрү кылыглар долдур ээлээш, чаа продукция бүдүреринниң ажылдары ара соксап, бүдүрүлге чорудулгазынга туруушкуннарны болдурган.

Заводтуң котёльнаязы эрткен айда база багай ажылдаан. Ооң суугуларының кайы-бирээзи үрелиишкинге таваржырга, хептеттинген кылыг кургаттынмайн барып, белен продукция бүдүрериниң ээлчеглер даалгазы үстүп, бригадалар дең-дески ажылдаар аргазын чидирген. Котёльнаяның үш суугузунуң чүгле ийизи бо хүннерде ажылдап турар. Оларның кайы бирээзи үрелир болза, план күүселдезинге улуг бергедээшкиннерни таваржыптырар дээрзи билдингир. Ында ажылдап турар одагчыларның, слесарьларның даанган ажылынга ээ-харысаалгазын бедидер база үрелиишкиннерни болдурбазының талазыбиле хемчеглерни ажылдап кылдывыс. Ону ажыл-херекке боттандырар дээш инженер-техниктиг ажылдакчылар чамдык ажылдарны кылып чоруткан.

— Чиг-эт курлавыры бар болза, ажылдың бүдүрүкчүлүү бедик болуп, хөй продукция бүдүртүнер болгай. Демир-бетон кылыглар кылырынга херегледдиннер материалдарбиле хандырылганар кандыгыл?

— Ажыл-биле чугаалаарга бо талазы-биле макталыптар чүвевис чок. Бистиң кол чигэдивис цемент, металл аймаа-биле хандырылгавыс багай болуп келгенинден оларны тыптынып-хайдынарынга хөй үе-шакты чарыгдап турар бис. «Тыва суг тудуг» трестиң автобаазазы биске херегледдинге чогуур автомашиналарны чедир бербейн келген. Ооң уржуундан чамдык материалдарны сөөртүп алыр аргавыс чок болган. Чижээ, Красноярск хоорайдан 800 тонна цементини сөөртүп алыр тургаш, ооң чүгле чартык кезиин эккеп алыр аргалыг болдувус.

Арматура кылырынга ажыглаар янзы-бүрү хемчээлдиг металл аймаа-биле бисти «Тувaснабсбыт» эргелели хандырып келген. Бо чылдың эгезинден бээр бүдүрүлгениң девискээринче чангыс-даа тонна демир аймаан эргелел чорутпаан. Демир-бетон кылыгларны хептеп кударынга херектиг ол чиг-эттии тып алыр дээш барбаан-чорбаан черивис чок. Онгар-хоорайлар, херимнер азыгларынга, хоорайдан үндүр сөөрткен бок аразынга чыткан металлды бөлүп, сөөртүп алгаш, бүдүрүлгеге ажыглап келдивис. Продукция бүдүреринге эргежок чугула чиг-эт-биле багай хандырылга бригадаларының, цехтерниң ажылынга туруушкуннарны болдуруп, ээлчег планын күүседиринге бергедээшкиннерни таварыштырып турган. Эрткен айның планныг онаалдаларының күүсеттинмейн барганының бир чылдагааны ында.

— ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн таленттиг уткуур дээш социалистиг чарыш күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге калбарган. Чедиишкинниң бырaзы — күш-ажылчы маргылдааны силерниң коллективте канчаар организастап турарыл?

— Эрткен чылдың төнчүзүнде бар арга-курлавырларны санап көргеш, социалистиг хүлээлгени алган. Алган хүлээлгени, планныг даалгаларны ажыл-херекке боттандырарынга тус-тус ажылчыннарны, бригадаларны, цехтерни хаара тударыбиле социалистиг чарыштың негеделдерин комиссия ажылдап кылган. ССРЭ-ниң 60 чылын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур дээш калбарган чарышка бистиң коллектив база киржип турар.

Күш-ажылчы маргылдааның түңнелин ай, квартал санында үндүргеш, тиилекчи болган цехке шилчиир Кызыл тукту, бригадага — вымпелди тывыспышаан, акша шаңналын база берип турар. «Мергежилдиң тергиини» деп атты бедик бүдүрүлгечи көргүзүглерни чедип алган ажылчынга тывыс турар.

План — хоойлу-дүр. Чүге дээрге чүгле ону сагыыр чорук бүдүрүлге чорудулгазын дең-дески болдурарын хандырар. ДБК заводунуң коллективин эрткен айның планныг даалгаларының күүселдезин үскен. Ооң баажызы чүдел?

Бирээде, демир-бетон кылыглар бүдүреринге эргежок чугула материалдар-биле хандырылганың уажкталиишкининде. Заводтуң удуртукчулары, специалистери хөй-ниитинин организацияларын чамдык организациялар-биле кежээ-дугуржулга чарып алгаш, ооң күүселдезин чедип алыр дээш шыңгыы негелдени тургуспас. маажым хөөннүг болуп турары тодаргай. Бүдүрүлгениң ээлери шимченмес болза, чиг-эт боду чедип келбее болгай.

Бүдүрүлгеге чаа технологияны шиңгээдири, бар дериглелерни септеп-селиири ам-даа эрегей байдалда. Үш котёльнаяның бирээзи капиталь септелгени безин кылып чорудар арга чок кылдыр үрелгениң бүдүрүлгениң инженер-техниктиг ажылдакчылары, ында ажылдап турар кижилер чугаалап турду. Амгы үеде ажылдап турар ийи котёльнаяның кайы-бирээзи үрелиишкинге таварышпас дээрзин магадылаары берге. Оларның бирээзи туруптар болза, бүдүрүлге чорудулгазы уажкталир апаар.

Кадрларның ажылдан үнер кирери хөй. Эрткен чылын коллективке 118 кижиниң хүлээп алган болза, 106 кижи ол-ла үениң дургузунда ажылдан үнген. Ооң иштинде 22 кижи прогулдааш чоруткан. Чангыс чыл иштинде ынча хөй кижи ажылдап турар черин кагганы үк коллективте кижизидилге ажылының кошкаан херечилеп турар.

ХҮННҮҢ МЕДЭЭЛЕРИ

ХҮЛЭЭНГЕН

Ак-Довурак хоорайда № 19, 20 магазиннерниң комсомолчу-аныяктарының коллективи 1982 чылдың чартык чылда үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң ажыттынар хүнү — май 19-та күүседирин хүлээнген.

Комсомолчу-аныяктарның ол кыйгырыын «Тыва даг-дугу» комбинаттың ажылчын хандырылга килдизиниң өске-даа коллективтери деткээн. Чижээ, «Юность» магазинниң, № 18 гастрономнуң, № 4, 8 столоваяларның ажылчыннары комсомолдуң съездизин шалыпчы күш-ажыл-биле уткуурун шиитпирлээн.

БИСТИҢ КОРР.

ПЛАНДАН АЖЫР

Чүък сайгарылгазын 20 муң тонна-километр чедирер болгаш чыл дургузунда 27 муң литр бензинни, 31 комплект автодугуйларны камнап алырын Кызылдың № 2 АТБ-зинде бирги автоколоннаның коллективи хүлээнген.

Олар боттарының сөзүн ажыл-херек-биле бадыткап турар. Автоколоннаның чолаачылары январьда пландан ажыр 600 тонна чүъкту сөөрткен болгаш 2000 литр ажыг кывар-чаар материалдарны камнап алган.

Мурнакчы чолаачылар Р. А. Егоровский, А. Д. Чамзы В. В. Бервинов. А. Г. Станкевич болгаш оон-даа өскелер шалыпчы мурнуку одуруунда.

В. АЛЕКСЕЕВ.

ОНЧА-МЕНДИ

«Чаа орук» совхозта төрүүр 13593 хой бар. Бо хүннерде оон 8710-у оолдапкан.

Ажыл-агыйның тус-тус хойжу бригадаларында кыштаглаашкын хүр эртип турар. Чижээ, Н. Ынаалай бригадирлээн № 2 хойжу бригаданың төрүүр 3375 хоюнуң 2800-ү төрээн, алдынган хураганнар онча-менди доругуп турар.

М. САМДАН.

Эрзин район.

МОСКВАДА КЕЛГЕНИ

Польша Улус Республиканың партия-күрүне делегациязы Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Войцех Ярузельский баштаар албан хуусунуң аан-чорууну кылып, март 1-де Москвада келген.

В. Ярузельскийни, делегация кежигүннерин аэродромга эштер Л. И. Брежнев, Н. А. Тихонов, Ю. В. Андропов, А. А. Громыко, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, Б. В. Русаков, албанның өске-даа кижилери барып уткаан.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛДЫҢ КҮЖҮ

«Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чыл оюнун дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы чуртка күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүң болдурган. Акы-дунма улустарның найыралы чаа-чаа курлавырларны бээн чылга барaлгадырынга, оон даалгаларын чедиишкинниг күүседир дээш чарышты калбартырынга дузалап турар. ССРЭ-ниң 60 чылынга алдар болдурган шалыпчы күш-ажыл ээлчээниң дугайында СЭТА-ның корреспондентилери дыңнаткан.

НИЖНЕВАРТОВСК. (Тюмень область). Тюмень областа Тагриниң нефть тывыжының черинге украин дыл кырынга чугаалажып турган Украинадан келген монтажниктер ында ажылдап, чуртталп, нефть тывыжынга белеткел ажылдарын чорудуп, суурну хары угда тудуп турар. Тагриниң нефтизин шиңгээдип алырын дүргедедир сорулга салдынган.

Украинаның төлээлекчилери Сибирьниң одалга-энергетиктиг курлавырларын шиңгээдип алырынга идепкейлиг киржип турар. Ивано-Франковскидең келген өрүмпекчилер бо чылын чеди чүс муң ажыг метр өрүмнээшкиннерни кылыр. Ол дээрге—эрткен чылдаазындан барык 150 муң метр хөй болур. Тюменьниң нефтизи Украинаның нефть болбаазырадыр кылыр заводтарының кол чиг-эди болуп турар.

ГОРЬКИЙ. Эстониядан келген штукатуржулар бригадазы болуунуң күш-ажылчы тиилелгезин совет улустуң найыралының болгаш акы-дунма чоруунуң байырлалынга — ССРЭ-ниң 60 чылынга турасквакткан. Профессионал мергежилдиң Горький хоорайга болгаш Бүгү-эвилел конкурзунга ол бригада бирги черни ээлээн. Конкурстуң маргылдаазы Горькийниң автозаводунуң чаа туттунуп турар эмнелге-санитар чезээниң 10 каът корпузунга болган. Эстонияның «Вильяндисельстрой» эргелелиниң И. Иосипчукка удурткан бригадазының кежигүннери тудуг ажылдарын дүрген болгаш бедик шыпарлыг кылырының мергежилин бадыткап көргүскен.

(СЭТА).

Тываның авиабүдүрүлгезиниң мурнакчы экипажтары «ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылының дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын күш-ажылчы көдүрлүүшкүн-биле деткип, социалистиг чарышка киржип турарлар.

Л-410 самолётта А. К. Великийниң экипажы чыл эгезинден-не бедиткен социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүседип турар. Мурнакчы экипаж ийи айның планын хуусаа бетинде күүсеткен.

ЧУРУКТА: (солагай таладан) ийиги ужудукчу Ю. Кара-оол биле экипажтың командири В. Великий.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ЭПТИГ-ДАА, АЖЫКТЫГ-ДАА

«Тыва суг тудуг» трестиң автобаазазының мурнакчы чолаачылары В. Васильев, К. Бады-оол. Н. Никифоров болгаш оон-даа өскелер чүъкту хөйнү сөөртүр дээш ажылдаарын эрткен беш чылдың эгезинде-ле шиитпирлеп алганнар. Мурнакчыларның ол эгелээшкининиң ажыктыын амыдырал бадыткаан. Тус-тус чолаачы бригадаларны удуртуп башкарарын аргадуржулгазы улуг, шыырак билиг-мергежилдиг чолаачыларга дагзып, оларга идегелин көргүскен. Хөй кежигүннүг коллективти удуртуру ындыг-ла белен эвес ажыл.

Чамдык бригадирлерниң талазындан билиг-мергежили чавыс, экономиктиг болгаш техниктиг айтырыгларны чогумчалыг шиитпирлеп шыдавас, кижизидилге ажылдарының парын аргаларын чедир үнелевес таварылгалар база тургустунуп кээп апарган. Ынчангаш автобаазаның бригадир-чолаачыларының оптуунга бригадирлер чөвүлели тургускан. Ол чөвүлелдиң кежигүннери айда бир удаа чыглып келиргe, янзы-бүрү темалыг лекцияларны трестиң, оон салбырының удуртукчулары, администрациязының организаторлары ажылдакчылары номчуп бээр. Бригадирлерниң арга-дуржулгазын база солчуп турган. Ооң түңнелинде чолаачыларның билиг-мергежили бедип, күш-ажылга хамаарылгазы база экижээн, ажылдың ажыктыг чоруу бедээн.

Автобаазада чолаачыларның 28 бригадазы бар. Олар шупту чангыс ай нарад-биле ажылдап турар. Ынчангаш чолаачы бүрүзү коллективтиң хүлээлгезиниң чедиишкинниг боттандырарынга бар аргакурлавырларын дөгүзүг-биле кирипштирип келген. Айның, чылдың планныг даалгаларын ажыр күүседип турар бригадаларның саны база көвүдээн. Үк коллектив оңгу беш чылдың планын хуусаадан бүдүн чартык ай эрте күүсеткен болгаш ол бирги беш чылдың баштайгы чылының даалгазын декабрь 25-те бүрүн боттандырыгаш, планга немештир муң-муң тонна-километр ажылдарны кылган.

Бригада аргазынче шилчээн соонда, автомобильдерниң кадагалалы, ажыглалы экижээн. Бо аргаже шилчиишенде чамдык чолаачылар ээлчеглиг рейстен чүък сөөртпейн, куруг чедип кээр таварылгалар тургулаан. Чүге дээрге ол үеде оларның ажылын тонна-километр санында кылдынгаңы-биле эвес, рейс санын барымдаалап үнелээр турган. Ынчангаш автомашиналарга сөөртүр чүъктүң бар-чогу оларны улуг-ла сонуургатпайн турганы билдингир. Бригада аргазынче шилчилге ажылдың төнчү түңнелин — чүъкту сөөрткениң барымдаалаар апарганы чолаачыларның ажылга хамаарылгазын шуут өскертип, рейстен куруг кээр чоруктарны соксаткан.

Хүннүң ээлчег үлүүнде бригаданың сөөртүр чүъгүнүң хемчээлин кеzээ-дугуржулгага айтыр. Ынчангаш бригаданың чолаачы бүрүзү планныг даалганы күүседир, хөй чүъкту сөөртүр сорулгалыг ажылдаар. Чижээ, В. Васильевтиң он автомашиналыг бригадазы, планныг онаалдазын күүседиринге тос автомобильди кирипштирген, бир машинага профилактиктиг септелгени кылып чорудар ийикпе азы өске ажылдап кылырынга ону ажыглап турар. Ол чорук анаа туруушкуннарны баш удур болдурбазын магадылавышаан, ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, автомобильдерниң ажыглалын уzадыр.

Автобаазаның мурнакчы чолаачылары В. Васильевтиң Н. Никифоровтуң, Н. Князевтиң бригадалары «ССРЭ-ниң 60 чылынга — 60 шалыпчы неделя» деп чарышка идепкейлиг кириптиншаан. Бо чылдың даалгазын хуусаадан 6 хонук эрте күүсеткеш, пландан ажыр 5 муң тонна-километр ажылдарны кылып чорудар эгелээшкинни үндүрерге автобаазаның ажылчыннары чүүлдүгзүнүп деткээн.

Б. БАРМИН.

ЧИДИРИГЛЕРНИ БОЛДУРБАС

Малды кыштан хүр ажырып, ооң чаш төлүн менди камгалап алырының болгаш продуктулуун бедидериниң база бир кол магадылалы — анаа быжыг чем-суурну тургузары. Бистиң «Шекпээр» совхозтуң Бичe-Тей салбырының ажыл-ишчилери эрткен чылын 826 тонна сигенни, 315 тонна будук-бүрүнү, 100 тонна саванны болгаш 30 тонна витаминниг сиген далганын белеткеп алган. Чижеглеп алган мал бажының санынга хамаарыштыр алырга, ол рационда көрдүнгениниң чартындан-даа эвээш. Ынчангаш бистиң кол сорулгавыс болза, курлавырда бар чемнерни болдунар-ла аргалар-биле хумагалыг ажыглаары болур.

Бичe-Тей салбырында ам 565 тонна сиген, 215 тонна будук-бүрү, 777 тонна саван, 45 тонна витаминниг сиген далганы арткан. Ону хумагалыг чарыгдаары-биле мал чемин чүгле тускай рацион ёзугаар берип турар болгаш чемнерниң чарыгдалының учёт-отчёдун кажангызынандаа артык шыңгыыраткан бис. Совхозта Опаа-Байыр Монгуштуң удурткан алды кижилиг звено мал чемин коданнарга уажкталиишкин чокка чедирип турар. Бо звенодан Сергей Куулар, Александр Сарыглар Доой-оол Монгуш, Маадыр-оол Дембирел олар кызымаккай ажылдап турар.

Совхозта улусчу контроль бөлүү мал чеминиң чарыгдалын доктаамал хайгаарап, хынап турар. Ол талазы-биле элээн каш рейдилерни чорутkan. Сут-Кажаа сүт-бараан фермазында мал чемин камнавайн, сигенни, силосту тө-чая чүдүрүп турарындан, онгачаларның багайындан төгүлген чеми инек өдээнге, довуракка холужуп, чидириглиг болуп турарын контролёрлар илереткен. Ол четпестерни илередип, буруулуг кижилерни хемчег алганының түңнелинде бо фермада байдал элээн экижээн.

Совхозта автотранспорттуң чедишпезининден кадарчыларга мал чеминиң чедирилгезинде чамдыкта уажктели бээр таварылгалар тургулаан. Малдың массалыг оолдааш кынының үезинде коданнарны, сиген, чарба, саван, суна дээш өске-даа чемнер-биле хандырары эң чугула сорулгаларның бирээзи дээрзин барымдаалааш, бар техниканы колдуунда мал чемин сөөртүрүнче мөөңнеп эгелээн соонда, уажкталиишкиннер барык болбастаан. Совхозтуң улусчу контроль бөлүүнүң хуралынга кол специалистерниң мал чеминиң чарыгдалын канчаар организастап, контрольдап турарының отчёдун алгаш, бо талазы-биле тускай хемчеглерни ажылдап кылган.

О. НАМЧЫЛ-ООЛ.

«Шекпээр» совхозта мал чеминиң учётчиги.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Кинофикация эргелелин Тыва АССР-ниң Кинофикация талазы-биле күрүне комитеди кылдыр эде тургузар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Кинофикация эргелелин Тыва АССР-ниң Кинофикация талазы-биле күрүне комитеди кылдыр эде тургузар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1982 чылдың март. 1.

АМЫДЫРАЛЧЫ ИДЕПКЕЙЛИГ ТУРУШ-БИЛЕ

(ВЛКСМ-ниң XX область конференциязындан)

СЭКП-ниң XXVI болгаш ВЛКСМ-ниң XXVIII съездилериниң шиитпирлерин боттандырары болгаш аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле комсомолдуң область организациязының ажылының кол угланыышкыны — аныяктарның идей-политиктиг, күш-ажылчы, мозу-шынар кижизидилгези болуп турар.

Бо дугайын комсомолдуң область конференциязынга ВЛКСМ обкомунуң ажылының талазы-биле отчёт илеткел кылган ооң бирги секретары О. Х. Хопуя болгаш санал бергеннер тодаргай анализтеп, комсомол ажылының ол чугула угланыышкынының талазы-биле ажыл-ишчи, принциптиг чугааны кылганнар.

Республиканың оолдар, кыстарының амыдыралчы идепкейлиг турушка даянып кижизидеринге чугула черни комсомолчу-аныяктар коллективтери ээлээр. Оларның саны өскен. Аныяк ишчилерниң хөй кезии аңаа боттарының күш-ажылчы амыдыралының университеттерин эртип турар.

Амгы үеде республикада беш коллективтиң-не бирээзи комсомолчу магадылалдың коллективи, 40 ажыы коммунистиг күш-ажылдың коллективтери. Комсомолчу-аныяктар коллективтеринде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедик, ажыл шагының чидирии, кадрларның ажылдан үнер кирери, күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң сагылга-чурумун үрээр чоруктуң эвээжин дуржулга көргүскен. Бо талазы-биле чамдык чедиишкиннерни кедээ ажыл-агыйда, автотранспортта, тудугда комсомол организациялары чедип ап турар. Тудугда аныяктар коллективтери ийи катап өскен, күш-ажылдың сагылга-чуруму элээн быжыгып турар. А кедээ ажыл-агыйда 14 муң ажыг аныяктарның чартык кезии комсомолчулар. Ында комсомолчу-аныяктарның 85 хойжу бригадалары, СБФ-лери, трактор-хову бригадалары бар.

«Он бирги беш чылга — аныяктарның шалыпчы күш-ажылын, билиглерин, инициативазын болгаш чогаадыкчы чоруун бараалгадыр!» деп патриотчу шимчээшкинге оолдар, кыстарны хаара туткан. Аңаа кириптиншаан. 1300 ажыг аныяк бүдүрүлгечилер, 68 комсомолчу-аныяктар коллективтери 1981 чылдың онаалдаларын ноябрь 7-де күүсеткен. Оолдар, кыстарның шалыпчы ажыл-херээниң, кызымаккай күш-ажылының, политиктиг улуг көдүрлүүшкүнүнүң дугайын конференцияга рапорттап, комсомол ажылының янзы-бүрү талаларын — бүдүрүлге болгаш эвилелдиң иштики ажылының, өөредилгениң, культурлуг дыштанылганың, спортчу маргылдааларның дугайында улуг чугааны кылганнар. Хүн бүрүнүң ол ажыл-херээ идеологтуг, кижизидилге ажылы-биле сырый холбашкан.

«ВЛКСМ-ниң XXIX съездизинге — 19 шалыпчы неделя!» деп Бүгү-эвилел эстафетазынга кириптиншаан, оолдар болгаш кыстар Ленинчи комсомолдуң съездизин шалыпчы күш-ажыл, кончуг эки өөредилге-биле уткуурунга белеткенип турар. Каа-Хем, Бай-Тайга, Эрзин районнарының, Кызыл хоорайның комсомол организациялары ол шалыпчы ээлчегде идепкейлиг, тодаргай угланыышкынныг киржип турар. Оларның инициативазын, арга-дуржулгазын комсомол обкому деткип, аныяктарның социалистиг чарыжып черлерде улам калбартып турар.

Ажыл-агый, хой-ниити организациялары бир демниг байдалды тургускан коллективтерде аныяктарның ажыл-херээ солун, комсомолчу отчуташ-биле кыптыгып турарын дуржулга бадыткаан. Бо дугайында чамдык чижектерни конференцияга саналынга ВЛКСМ Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары В. Ч. Ондар чугаалаан. Районда мал ажылының кол угланыышкыны — хой ажылы. Район ниити продукцияның 60 хуузун оон ап турар. Ынчангаш бо чугула адырны быжыглаары районнуң комсомол организациязының шалыпчы херээ апарган. Чыл бүрүде комсомолчу путёвка-биле хойжу бригадаларга 30 хире аныяктарны, 300 хире сакманчыларны чорудуп турар. «Чыраа-Бажы», «Большевик», «Алдан-Маадыр» совхозтарның удуртукчулары, ында парторганизациялар хойжу бригадаларда аныяктарга тазарымчалыг байдалдарны тургузарынче сагыш салып, кызыл-өглерни тургускан.

Ынчалза-даа районнуң ажыл-агыйларында аныяктарны хой ажылынга турумчудар талазы-биле шиитпирлезе чогуур чүүлдерниң хөйүн ол чугаалаан. 24 хойжу бригаданың чүгле 3-ү комсомолчу-аныяктарның болуп турар. Ынчангаш школачыларның профориентациязын бо талазы-биле тодаргай угланыышкынныг чорударының чугулазын Ондар демдеглээн. «Чыраа-Бажы» совхозтуң специалистериниң бо ажылды чорудуп турары солун. Совхозтуң бүгү специалистери ортумак школага барып, мергежил аайы-биле кичээлдерни бо-ла эрттирип турар. Ажыл-агыйның бүгү кол специалистери ам 30 хар чедир назылыг аныяктар. Бо дуржулганы чүге нептередип болбас деп.

ВЛКСМ Кызыл хооркомунуң, Улуг-Хем, Бии-Хем, Мөңгүн-Тайга, Тес-Хем, Бай-Тайга райкомнарының бирги секретарлары **В. Донгак, Б. Монгуш, Ю. Федосеев, Н. Сат, Г. Куулар, А. Очур,** «Тыва тудуг» тресте комсомол комитединиң секретары **С. Ананьина** олар болгаш өске-даа делегаттар он бирги беш чылдың онаалдаларын күүседиринче аныяктарның күжүн канчаар мобилизастап турарының дугайын конференцияга чугаалааш, партияның XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр аныяктар ортузунга кижизидилге ажылының чаа, дээштиг хевирлерин дилээри чугула сорулга болуп турарын демдеглээн.

Конференцияга он-он мурнакчыларның аттарын чоргаарал-биле адаан. Аныяктарның буянныг дагдыныкчылары эвээш эвес. Күш-ажылчы коллективтерде алдарлыг салгалдар-даа бар. Оларның одуруунга, Тес-Хемниң «Чодураа» совхозунда Баткарларның өг-бүлезин хамаарыштырып болур. Оларның уруу Оюмаа ада-иезиниң изин салгап, олардан хөйнү өөренип, Хараал-Тей СБФ-зиниң найыралдыг коллективинге бодунуң күш-ажылчы туружун быжыы-биле ээлей берген. Ол — республиканың Дээди Совединиң депутады.

— Бистиң фермада саанчыларның мергежилин, социал болгаш культура-амыдыралының деңнелин бедидер дээш бичии эвес ажыл кылдынып турар — деп, Оюмаа Баткар конференцияга чугаалаан. Фермада аар ажылды механизастаан, зооветеринарлыг, экономиктиг өөредилгени организастаан. Мурнакчы дуржулга бүлүңүн нерзэи. Дагдыныышкынын ажылы кол черни ээлээн. Коллектив эрткен чылын күрүнеге сүт садарының планын сентябрьда-ла күүсеткен.

Капитал тудуг — республиканың улус ажыл-агыйының бир кол адыры. Аңаа шефтээшкиннин экижилер талазы-биле шыңгыы сорулганы моон мурнунда эрткен конференцияга база айыткан турган. Бо талазы-биле элээн ажылды ВЛКСМ обкому, хооркому, райкомнары чоруткан. Ам тудуг организацияларында 2500 комсомолчу ажылдап турар. Тудугда комсомолдуң 40 эге организациязы, 24 комсомолчу-аныяктар коллективтери бар. Улус ажыл-агыйының чугула 16

(Уланчызы 3-кү арынга).

Национальный краеведческий отдел

Идеология ажылының дуржулгазындан

АКТИВ ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

Партияның Кызыл хоорай комитеди сөөлгү чылдарда идеология активиниң янзы-бүрү категорияларының политиктиг болгаш теоретиктиг билиин бедидер талазы-биле өөредилге программазын тускай план ёзугаар боттандырып келген. Өөредилге программазы кадрларның марксистиг-ленинчи теорияны ханы шиңгээдип алырынче, экономика, социал-культура айтырыгларын долу анализтеп билиринче, теорияны күш-ажылчы коллективтерниң практиктиг ажыл-чорудулгазы-биле сырый холбап өөрениринче кол кичээнгейин угландырган. Масса чоннуң политиктиг чырыдыышкынын ленинчи ёзу-биле боттандырбышаан, пропаганда болгаш агитас-массалыг ажылды бүгүдеге билдингир бедүүн, тода дылга чорудар база амыдыралдың хүн бүрүде болуп турар практиктиг чижектеринге даянып алгаш, тодаргай факт, барымдаалыг байдалга эрттирерин СЭКП Төп Комитединиң «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында» доктаалында айыткан.

Хоорайның партия организациязының идеология активи ниитизи-биле 7 муң ажыг кижи. Оларның теоретиктиг болгаш политиктиг өөредилгезин дараазында категориялар аайы-биле организастаан: бирээде, партийжи, комсомол болгаш экономиктиг өөредилгениң бүгү хевирлериниң пропагандистериниң, агитколлективтер, политинформаторлар, лекторлар бөлүктериниң удуртукчуларының, школалар, дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлериниң, профессионал-техниктиг училищелериниң партия эге организацияларының секретарьларының культура чырыдыышкын албан черлериниң ажылдакчыларының марксистиг-ленинчи белеткелин ай санында доктаамал ажылдаар семинарлар дамчыштыр чорудуп турар. Ийиде, партия организацияларының секретарьларының идеология ажылын харылаар оралакчыларының, херээженнер болгаш дагдыныкчылар чөвүлелдериниң даргаларының, бүдүрүлгелерге каасталга-шимелде кылыр чурукчуларының өөредиглиг семинарын ийи айда бир удаа чорударын организастаан. Үште, социалистиг хоойлу-дүрүмнү камгалаар, хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаар талазы-биле актив квартал санында бир удаа болур семинарларда хаара туттунган. Оларга күш-ажылчы коллективтерде, албан организация черлеринде ажылдап турар профилактика чөвүлелдериниң, эш хуузунуң судтарының, ниитиниң корум-чурумунуң дузалал пунктуларының даргалары, ында хөй-нитти чөвүлелдериниң кежигүннери хамааржыр. Дөртте, идеология активиниң чамдык кезии СЭКП обкомунуң марксизм-ленинизм университединде өөренип турар. Ооң партийжи тургузуушкун болгаш ажыл-агый удуртукчуларының салбырларында хоорайның партия, совет, комсомол, профэвилел ажылдакчылары, ажыл-агый удуртукчулары, партия эге организацияларының секретарьлары өөренип турар. Чаа өөредилге чылында 130 ажыг кижи ында политиктиг билиин бедидип турар.

Сөөлгү үеде ортумак болгаш дээди өөредилге черлериниң общежитиелеринде культура-массалыг, идей-кижизидилгелиг ажылдың деңнелин бедидер, ниитиниң чуртталга черлеринге хоойлу-дүрүм, корум-чурум камгалазын күштелдирер сорулга-биле кижизидикчи башкыларны доктаамал ажылдаар семинарын организастаап бис. Ооң баштайгы кичээли Кызылдың бир дугаар профессионал-техниктиг училищезиниң общежитиезиниң баазазынга болуп эрткен. Аңаа хоорайның «Билиг» ниитилел организациязының кежигүнү Т. У. Рябикова «Амыдыралдың социалистиг овур-хевири» деп темага лекцияны семинарның киржикчилеринге номчаан. Бирги курсчулар-биле «Кижизидилге ажылының онзагай талалары», «Общежитиеге хостуг шактарда культура-массалыг ажылды организастап турарының практиказы» деп темаларга кижизидикчи башкылар В. М. Бородина, М. Н. Балашова, Л. В. Гавриленко олар дуржулга солушкан. Училищениң директору Виктор Павлович Павлов общежитиениң ниити байдалын сонуургадып, комната, этаж бүрүзүнге үлегерлиг арыг-шеверни, корум-чурумну тургузар талазы-биле социалистиг чарышты канчаар организастап турарын семинарның киржикчилеринге таныштырган. Дараазында ындыг семинар кедээ ажыл-агый техникумунуң баазазынга болуп эртер.

СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика - кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында» доктаалында айыткан негелделерге дүүштүр хоорайның партия организациязы идеология кадрларын шынарын экижидер хемчеглерни боттандырып келген. Партия организациялары пропагандист, лектор, политинформатор кадрларга бир-ле дугаарында идепкейлиг, төлептиг мөзү-шынарлыг, дээди, ортумак тускай эртемниг, теория, политика талазы-биле эки белеткелдиг, кижилер-биле ажылдаарынга дуржулгалыг коммунистерни, комсомолчуларны, ажыл-агый удуртукчуларын, тускай эртемниглерни болгаш өске-даа активти шилип ап турар. Мооң тодаргай чижээнге марксистиг-ленинчи өөредилгениң системазында пропагандист кадрларның белеткелин ап болур. Партия, комсомол болгаш экономиктиг өөредилгениң бүгү системаларында бедик мергежилдиг 530 пропагандист ажылдап турар. Оларның 265-жи партия кежигүнү, 399-зу дээди болгаш ортумак тускай эртемниг, 396 кижи 3 чылдан 10 чыл чедир, а 70 кижи он чыл ажыг пропагандист стажтыг. Пропагандист кадрларның барык 80 хуузу СЭКП хоорай комитединиң организастаан семинарларынга болгаш Политиктиг чырыдыышкын бажыңының кадрлар белеткээр курстарынга теоретиктиг болгаш политиктиг билиин бедиткен.

Сөөлгү ийи чыл дургузунда бүдүрүлгелер, организацияларның удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң, инженер-техниктиг кадрларның хөй кезии күш-ажылчы коллективтерге пропагандистеп ажылдаарынче, чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле агитас-массалыг ажылга киржиринче эвилелдээн бис. Ниитизи-биле бүдүрүлгелерниң, министерстволарның болгаш ведомстволарның 317 удуртукчулары боттарының коллективтеринде пропагандист хүлээлгезин күүседип турар. Оларның иштинден автосептелге заводунуң директору А. М. Самойленко, геология-шинчилел экспедициязының начальниги В. Л. Авруцкий, Кызылдың үлетпүр бараан садыының директору А. С. Сат, материал-техниктиг хандырылга эргелелиниң начальниги И. А. Минцев болгаш өскелер-даа партийжи даалгазын доктаамал ак сеткилдиг күүседип турар.

Пропагандазы болгаш агитацияны амыдырал-биле сырый холбаалыг чорударда партия, комсомол болгаш экономиктиг өөредилгениң шынарын экижидери, идеология ажылдакчыларының доктаамал ажылдаар семинарларының, курстарының идей-теоретиктиг, методиктиг деңнелин бедидери эргежок чугула. Ооң бир кол үндезиннин чүдел дээрге, идеология активин хоорайның экономика, социал-культура хөгжүлдезиниң практиктиг ажыл-херээн тода чырыткан информастыг материалдары-биле хандырып ченсеглээри болур. Ол сорулга-биле пропагандистер агитколлективтер, политинформаторлар, илеткелчилер бөлүктериниң удуртукчуларының ай, квартал санында болур семинарларынга үлетпүр, тудуг, транспорт айтырыгларын харылап турар СЭКП хоорай комитединиң секретары Б. П. Свинповтуң, хооркүүскомунуң даргазының оралакчызы В. И. Осиповтуң илеткелдерин организастап турар. Ынчалза-даа чамдык культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылдакчылары, библиотека, клуб, Культура бажыңнарының ажылдакчылары, чогаадыкчы интеллигенция, башкылар, эмчилер дээш хевирлиг активтиң ажыл-агый, айтырыгларының талазы-биле информацияны кошкак болуп турарын барымдаалап көргеш, хоорайның, министерстволарның, ведомстволарның удуртукчулары-биле оларның ужуражылга семинарларын организастап эрттирип турар бис. Хоорайның келир үеде хөгжүлдезиниң дугайын хоорккүүскомунуң даргазы Ш. Д. Куулар болгаш кадык камгалалының, коммунал ажыл-агыйның, садыгның он бирги беш чылда сорулгаларын, ол министерстволарның харысалгалыг ажылдакчылары идеология активи-биле ужуражылга үезинде таныштырган.

Чоокта чаа эш Л. И. Брежневтиң «Сактыышкын» деп номунга база ону чон ортузунга пропагандалаар, ында айыттынган сүмелерни идей-кижизидилгелиг ажылга ажыглаарынга тураскааткан идеология ажылдакчыларының теоретиктиг конференциязы болуп эрткен. Аңаа «Ленинчи ёзу-биле өөренир, ажылдаар болгаш чурттаар» деп темага илеткелди СЭКП хоорккомунуң бирги секретары А. И. Пожидаев кылган. Конференцияның киржикчилери эш Л. И. Брежневтиң «Сактыышкын» деп номун өөренир болгаш пропагандалаар талазы-биле рекомендацияны хүлээп алган.

Кадрларның политиктиг белеткелинде бир кол четпейн турар чүве — өөредилгениң методиктиг талазының кызыы болуп турары. Семинарларга политиктиг кичээлдерни болгаш улуг-даа, бичии-даа хемчээлдиг агитас-массалыг ажылдың кандыг деңнелге эртгенинин сайгарылгазын практикалавайн, идеология активинге методиктиг дуза көргүспейн турар.

Идеология активиниң өөредилгезин доктаамал ей-шаанда чорудуп, ооң организациязын чаартыр болгаш чогуур идей-теоретиктиг, методиктиг деңнелге эрттирери хоорайның партия организациязының кол сорулгазы болур, чон ортузунга агитас-массалыг ажылды дээштиг чорударынга ол улуг деткимче болур.

Г. МОНГУШ.
СЭКП Кызыл хоорккомунуң секретары.

ССРЭ-ниң профэвилелдер съездизинге уткуштур

ДЕМНИГДЕ—КҮШТҮГ

1981-1982 чылдарның кыштагы үезинде мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирер, малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алыр болгаш малдан алыр продукцияны бүдүрерин көвүдедир талазы-биле «Саян» болгаш «Алдан-Маадыр» совхозтарның малчыннарының кыйгырыынга «Чаа орук» совхозтуң малчыннары хей-аът кирип, ССРЭ-ниң профэвилелдериниң ээлчеглиг съездизин төлептиг уткуур дээш кызымак ажылдап турар. Ол хүн чоокшулаан тудум социалистиг чарыш улам калбарган.

Совхозтуң шээр малы 64 коданда кыштап турар. Ол коданнарның 38-зинде төрүүр мал бар. Бо хүннерде шээр малдың чеден ажыг хуузу төрүпкен. Төрээн хойларның чүзүнге онаалтыр 101 хураган алдынган. Бо дээрге бүгү хойжуларның болгаш санмайчыларның күш-ажылының чедиишкини-дир. Хой оолдаашкыны съездиниң ажыттынарының бүдүүзүнде доозулган турар. Ынчангаш партком, кедээ Совет күүскому болгаш совхозтуң дирекциязы, хөй-ниитиниң органнары ажылды организастаарынче кичээнгейни бедидип, малчын коданнарже немелде күштүг чоруткан. Ам кодан бүрүзү ийи-үш санмайчылыг. Оларның аразында Айдар Соян, Хорлуу Алимаа, Нина Арапчын, Мунзук Кара-кыс болгаш оон-даа өскелер доктааттынган хемчээлинден орапчок хөй хураганны доруктуруп турар. А хураганнар шак бүрүзүнде улам-на немежип турар.

Чоокта чаа СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң Хүндүлел бижииби-биле шаңнаткан Маруся Сояның төрээн 310 хоюндан 318 хураган алдынган. Дүпчен Эрес-оол, Давва Быраат, Дажы Халый, Муна Чиңмит, Спартак Сидоо болгаш өскелаа он-он хойжулар хураганнарны меңди ажаап, бүрүн доруктуруп турар. Амдызында чарыштың бирги черин кымның алтарын тодарадыры берге, малчын бүрүзү шудургу ажылдап турар.

Хой төрүүрүнүң мурнунда мал чеми бүгү кыштагларга чедиртинген турган. Курлавырда мал чемин ам коданнарның байдалын барымдаалап сөөртүп турар. Ооң-биле чергелештир мал чеминиң камгалазын, суттадын, малдың чемгерилгезин болгаш ажаалдазын бригадаларда партия бөлүктери, улусчу контроль постулары, «Комсомолчу прожектор» кежигүннери болгаш тускай эртемниглер хайгаарап турар. Малчыннар ортузунда сурталал ажылы база калбарган. Зоо-ветөөредилгени мал ажылының тускай эртемниглери бедик деңнелге эрттирип турар. Совхозтуң дирекциязы далбыйлаар тракторларны, мал чеми болгаш суг сөөртүр автомашиналарны бригадаларга турум быжыглаан болгаш оларның база малчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. аъш-чем, от-ыяш, эм-таң болгаш өске-даа чугула чүүлдер-биле хандырган.

Час дүжери чоокшулап, мал кыштаглаашкынының эңне берге болгаш харысалгалыг үе келген. Ынчангаш совхозтуң дирекциязы, партком, кедээ Советтиң күүскому, хөй-ниити органнары болгаш малчыннар сеpeмчилелди болгаш харысалганы бедидип, бир демниг ажылдап турар. Оларның ол ажылының эки түңнелдиг болурунга ялгыр арга чок.

В. КУНГАА.

ХООЧУННУҢ КОДАНЫНДА

«Коммунизмче орук» совхозтуң Улаатай бригадазының хоочун хойжузу Кызыл-оол Монгушович Күр-Базыр күш-ажылчы эки көргүзүглерин чыл бүрүде чедип ап, төрүүр 100 хойга онаалтыр 100—112 чедир хураганнарны камгалап, кызымаккай ажылдап чоруур. Дуржулгалыг малчын эрткен чылдың түңнели-биле чүгле совхозтуң эвес, харын районнуң малчыннарының социалистиг чарыжынга тиилекчи болуп, чемпион атка төлептиг болган.

Бо хүннерде К. Күр-Базырның кадарган коданында хой оолдаашкыны дооступ турар. Хураганнар шупту онча-меңди камгалап алдынган. Кыштаглаашкын багай эвес эртип турар. Мал чеми бар, суг-биле хандырылга үзүктелбээн. Ынчангаш Кызыл-оол Монгушевич бо чылын 100 хойдан-на 105 хураганы алыр дээн социалистиг хүлээлгезин күүседиринге бүзүрелдиг.

М. МОНГУШ.

КЕРЭЭ ЧАРДЫНГАН-ДАА БОЛЗА...

Чадааның хлеб заводу Чөөн-Хемчик районнуң хөй чурттакчылыг суурларын хлеб, булочка кылыглары-биле хандырып турар. Ук коллектив эрткен айда туруушкунуг ажылдап келгеш, продукция бүдүрериниң болгаш ону сайгарарының даалгаларын үскен. Планныг онаалдалар чүнү чылдагааныдан күүсеттинмейн барганын тодарадыры-биле заводка барып, ооң директору-биле, специалистери-биле ажыл-агыйжы чугааны кылдывыс.

Хлеб заводунда далган шишкиир ийи херексел бар. Оларның кайызы-даа үрелгенинден хлеб, булочка аймаан быжырарынга шишкиттинмээн далганны ажыглап турар. Ооң уржуундан бүдүрген продукцияның шынары күрүне стандартынга дүүшпес.

Керээ-дугуржулга ёзугаар ук заводту Чадааның АТБ-зи (начальниги В. П. Федосеев) хлеб сөөртүрүнге тускайлаттынган автомашиналар-биле хандырар. Автобүдүрүлге ол дуржулгазын орта күүсетпейн келгенин заводтуң директору В. А. Тан чугаалады. Хоорайның болгаш районнуң суурларының чурттакчыларын хлеб, булочка аймаа-биле хандырарынга хүнде-ле хлеб сөөртүр 3—4 автомашина херегле ттинер турбуже, автотранспорт бүдүрүлгези ийи-бир машинаны рейсче үндүрүп келген. Ооң түңнелинде чамдык черлерге хлеб, булочка үзүктелиишкиннинг чедип турар. Чамдык чолаачыларның талазындан ажылга орайтап кээр ийикпе, рейсче үнгеш орукка хөй үе-шакты чарыгдаар таварылгалар бар. Оларның ажылын АТБ-ниң-даа, заводтуң-даа удуртукчулары хыналдага албайн турар. Хлеб сөөртүр автомашиналар-биле багай хандырылга планныг даалгаларның күүселдезинге шаптыкты таварыштырып келген. Заводтуң бүдүрген продукциязы чогуур үезинде сайгартынмайн баргаш, үр үеде шыгжагга чыткаш шынары баксырай бээр таварылгалар бар. Бракталтынган кылыгларны сухари кылырынга ажыглап турар. Ооң түңнелинде продукцияның бот-үнези улгадып, артык чарыгдалдар үнер. Хүндүскү үеде быжыртынган кылыглар үезинде сайгартынмайн баарга, оларны шыгжаар шагжалар хлеб, булочка кылыглары-биле долгаш, дүнеки ээлчегде быжыртынган продукцияны шыгжаар чер чок апарып ээлчегиниң ажылынга туруушкунну болдурар. Ындыг таварылгада ээлчег онаалдазы күүсеттинмейн баар.

Хлеб сөөртүр автомашиналар-биле деңдески эвес хандырылганың уржуундан база заводтуң дериг-херекселдери үрелиишкинге таварышкаш, үезинде септеттинмейн турарындан ук коллектив хлеб, булочка быжырар онаалдазын үзүп келген. Хлеб заводу биле АТБ-ниң аразында керээ чардынган-даа болза, ооң негелделериниң күүселдезин чогуур деңнелде эвес дээрзи тодаргай.

Чоннуң херегледин үзүктелиишкин чокка хандырарының хемчеглерин дарый ап чорударын ук коллективтиң удуртукчуларындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан негеттинип келген.

А. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

Беш чылдың шалыпчылары

МЕТАЛЛУРГ НАМЗЫРАЙ

Эртенги хүннүң хереллдери Тандыы-Уланың шораан бедиктеринге ойнай берип, кобальтылыг комбинаттың ажылчын сууру эртенги үйгузундан одунгалакта, металлург Намзырай Пар-оол автобус доктаар черже чиик-серген, өөрүшкү-хөглүг базыптар чаңчылдыг. Бо эртен база ынчалган. Биеэде болза, «эртежи кижи ээрлиг аъткa таваржыр» дижип чугаалажыр болгай, амгы сайзыралдыг үеде «эртелээн металлург —эндере кобальт бүдүрер» деп чугаалажыр апарган. Ынчангаш металлург Намзырай Пар-оол ээлчээнче эртежик бар чыдары ол.

«Тыва кобальт» комбинаттың гидрометаллургия цехиниң хөй каът бажыңы, Кара-Хаяның дүдүскектиг бедиктери-биле адаанналшкан чүве дег, дээрже дүңдүүштелдир бедип, чаа үнген хүннүң херелдеринге биргээр онзагай көзүлдү. Оруктa чорук олурувуста, дүнеки ээлчегиниң ажылчыннары бистиң-биле кaржып эртип, амыр-менди солчуп, ажыл-агыйжы чугаазы чугаалап турдулар.

— Эки шынарлыг руда келген ээлчегиниң продукциязы база тулган-на шынарлыг болду, Пар-оол —дижип, бир бөлүк аныяктар каткы-хөг-биле карыштылар.

— Шымбай-дыр оо! Эр-хейлер, металлургтар! —деп, ол харыылады.

Гидрометаллургия цехиниң ийиги каъдында «бытовка» дижири хеп солуй кеттинер тускай өрээлдер бар. Пар-оол Донгакович ынаар кире бергеш, бажыңындан кеттинген арыг хевин демир шкафка камныы сургей аскап, ажылчын хевин солуй кедипкеш, азыгда турган көрүнчүкке көрдүнүп, хүлүмзүрүп туру. Металлургтуң бүдүрүлге чорудулгазынга киржилгези хөй солуп кедер өрээлден эгелээпи ол.

Шимээн-дааш диңмиттелген бир пехке келдивис: кобальтылыг концентрат долган барык үш тонна хире аар дөзүлиг контейнерни кран стрлуу кончуг аккел чор. Демир бөргүн кедипкен Намзырай кран башкарыкчызынче холун чайып, аар чүъкту цааа дужурерин айтып берип тур. Концентраттыг контейнерни хостуг черге тургузуптарга, үүле-херек кидин түлук эгелээн. Чымыштыг бүдүрүлге чорудулгазы ээлчег дургузунда ынчаар ургулчулээр.

Цехтиң Хүндүлел самбыразында он шаа шалыпчыларның чуруунуң аразында аппаратчык-металлург Намзырай Пар-оолдуң чуруу база бар. Чылдың баштайгы айының түңнели-биле алырга, пехтиң кобальт болгаш никель бүдүрер планы бүрүн күүсеттинген. Ында металлург Намзырайның күш-ажылчы үлүү база кирген.

Ажыл шагы доостурга улут, делгем столоваяга Пар-оол Донгакович-биле база катап ужуражы бердивис.

— Хүннүң ээлчээ кайы хире күүсеттинди?—деп айтырдывыс.

— Дузалакчым Михаил Баян-оол-биле үжеп хире дошкаарны хүлээп ап, оларның аскын так кылдыр дуглааш, КамАЗ-тарга чүдүргеш Саян артынче аъткарыптывыс — деп, Пар-оол Донгакович харылады. «Кежээнин мурнунда — хүнду...» дээр чугааны металлург Намзырай Пар-оолга хамаарыштыр чугаалап болур. Ажыл дээрде олут орбас, чыдын чытпас бо кижиниң хову-аксыжылар хүндүлээр.

Намзырайларның найыралдыг өг-бүлези ажылчын суур Хову-Аксының чаагайжыды туттунган бажыңнарының биразында вас-некжиктиг чуртталп орар. Олар хостуг шакта телевизор көрүп, культурлуг дыштанырынга хелчок ынактар.

— Алызында Ак-Тал чурттуг кижи мен — деп, металлург чугаалады. — Бо черге 1970 чылда шала часкаар, ала харда келгеш, баштайгызында тудугга тургаш, кежээлерде өөренип тургаш, бызанчы, дашчы мергежилдерни шиңгээдип алдым. Ынчаар-ла тудуг-монтаж ажылдарынга «кырыыр» турган боор мен, бир-ле катап даргалар келгеш, гидрометаллургия цехинге ажылдаар ажылчыннар эргежок чугула негеттинип келген дээрзин дыңнадырга, чаа мергежилди сонуургааш, чөпшээрелим берипкен мен. Ол цехте амга дээр ажылдап келдим —деп, металлург чугаалай-дыр.

Өг-бүлениң ээлериниң кайызы-даа бүдүрүлгениң шалыпчылары. Кызымаккай ажыл-ижи дээш Пар-оол Донгакович Ленинчи юбилейлиг медаль-биле шаңнаткан. Өгнүң херээжен ээзи Александра Ондаровна даараныылга цехинде мастер. Ол база хүндүлел, мактал бижиктериниң эдилекчизи.

Металлургтуң мергежилин Пар-оол Донгакович профессионал-техниктиг училищениң кежээки салбырынга өөренип тургаш чедип алган. Кожууң араттың өг-бүлезинге төрүттүнген оол металлург мергежилди шиңгээдип алгаш аңаа төлептиг-биле бараан болуп чоруур.

О. КОРОДА.
Таңды район.

ТӨЛЕПТИГ

«Хемчик» совхозта ажылынга кызымак, мактаалдыг чолаачылар Дадар Донгак, Оолак Хомушку, Марта Саая, Сарыг-оол Донгак, Седен-оол Хомушку болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Чолаачы Сарыг-оол Бичеоолович Донгак Кызылдың профтехучилищезин дооскаш төрээн совхозунга ажылдай берген. Ооң бээр он алды чыл чедип турар. Баштай ол слесарьлап турган. Ооң соонда суг сөөртүр машинага ажылдааш, мал коданнарының хөй кезиин кезип каапкан. Ооң чолаачы стажы 7 чыл ашкан. Ам ол самосвал хүлээп алган. Малчыннарга дүс, сула, чарба, сигеп, бүдүк-бүрү черип берип турар.

Коммунист С. Донгак малчыннар ортузунга политинформатор хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип чоруур. Совхозтуң дирекциязы, партия комитеди төлептиг чолаачыны өртектиг белектер болгаш хүндүлел бижиктер-биле хөй удаа шаңнаан. Ооң хөрек чуруу совхозтуң хүндүлел салбыразында кирген.

А. ЕВРОП.
Барыын-Хемчик район.

БҮДҮРҮЛГЕНИҢ ХООЧУНУ

Балгазынның ыяш ажыл-агыйы Таңды районнуң эки ажылдыг бүдүрүлгелериниң бирээзи. Ук коллектив эрткен чылдың хүлээлгезин чедиишкинниг боттандырып, пландан ажыр 7,8 муң рубльдиң продукциязын сайгарган. Тудуг ажылдарынга ажыглаттынар 100 муң ажыг кубометр ыяшты сөөрткеш, 6 муң кубометр дилиг материалдарын белеткээш чагыкчыларже чоруткан.

Ажыл-ишчи коллективтиң бүдүрген продукциязы —шала манаалары, рейкалар, штакетниктер-биле албан организациялар, үлетпүр бүдүрүлгелерден ангыда чурттакчы чоннуң херегледин база хандырып келген. Коллектив бо чылдың баштайгы айларын база эки эгелээн. Хүннүң ээлчег үлүүн ажыр күүседип турар мурнакчылар ында хөй. Бүдүрүлгениң хоочуннары тракторист Фёдор Бочкарёв, ыяш сөөртүр автомашина чолаачылары Георгий Лопарев, Василий Черепанов олар кызымаккай ажыл-ижи-биле коллективтиң хүндүткелин чаалап алганнар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнгенинден бир хуу бедидерин пландан ажыр 4 муң рубльдиң продукциязын бүдүрерин, даалгага немештир 2 муң рубль түңнүг продукцияны сайгарарын коллектив кежигүннери бо чылдың социалистиг хүлээлгезинде айыткан. Сөглээн сөзүнге ээ болур дээш база ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскааттынган күш-ажылчы маргылдаага идепкейлиг киришкеннээн, олар бир демниг ажылдап турар.

В. САЛЧАК.

ЧУРУКТА: мурнакчы тракторист Ф. Бочкарёв.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Коммунист дугайында чугаа

ХҮЛЕР МЕДАЛЬДЫҢ ЭДИЛЕКЧИЗИ

Хөй чылдарда мал малдап чораан ада-иези пенсияже үнерге Демир-оол Дотпаа болгаш ооң өг-бүлезиниң ээзи Дипзенмаа олар малчыннаар күзелин илереткен. Оларның ол күзели боттангандан бээр ам беш чыл эрткен. Ажыл-ишке алызындан кежээ, ак сеткилдиг, харысалгалыг малчыннар баштайгы бергелерни кызымаккайы-биле ажып эрткеш, күш-ажылчы көргүзүглерни чылдан чылче бедип оргаан.

Демир-оол Салчакович ам бирги класстың малчыны. Ооң кызымаккай күш-ажылы өнгү беш чылда-ла үре-түңнелдиин көргүскен. Ынчан ол чыл санында төрүүр чүс хойга онаалтыр 91—107 чедир хураганны меңди доруктуруп, дүкту социалистиг хүлээлгелеринден ажыр дужааган. Он бирги беш чылдың бирги чылында алган бедиткен социалистиг хүлээлгези база ажыр күүсеттинген. Төрүүр чүс хойдан 118 хураганны камгалап ап, бир хойдан 3,7 кг дүкту кыргаан.

Мурнакчы малчынның ажылының бир онзагай талазы хойнуң элержилгезин, тарый боозадылгазын чогуур хуусаада, зоо-ветеринарлыг негелделерге дүүштүр чорударын чедип ап келгениңде. Зооветеринарлыг өөредилгеге өөренип, мурнакчы арга-дуржулганы шиңгээдип ап, тускай эртемниглерниң сүмезин ажыглап келгени ажылга үре-түңнелдерлиг болуп турар. Хойжу өг-бүле чаш хураганнарны чылдың-на декабрь-январь айларда ажаап ап, оларны онча-меңди доруктуруп келген.

— Кыжын эрте төрүттүнген хураганнар белен аарывас, сергек болур. Оларга чемни шын таарыштырып бээри чугула. Чаш хураганнарга нөзиниң аазындан ангыда бүрү чидиртип, ооң соонда чарбаны хайындырган шай-биле хоюдуп бээрге дүрген өзүүчел, аарывас боор-дур — деп, Демир-оол Салчакович чугаалап турар.

Ооң соонда чоорту чаш хураганнарга ногаан сигенни баглап, сугну чылыдып бээр. Улуг-даа, биче-даа хойларның ажаалда-чемгерилгезинче бо малчыннар кол кичээнгейин салып турар. Эки деңгилделиг семис хойлар кыштың бергелерин белен тоовас. Часкы, чайгы база күскү үелерде оларны болур-чогууру-биле семиртип алырының чугулазын мурнакчы малчыннар эки билир. Дотпаалар чайын хойларын Баян-Хемниң ортаа дужунда Дөргүнде сериин чайлагга семирткеш, күзүн таразын ажаап аннаан шөлдер чогунга аккаар.

Амгы үеде кыштаглаашкынның байдалын сонуургадывыс.

— Коданывыста төрүүр 410 хойнуң байдалы хүр-чаагай. Олар бо чылын үш дугаар төрүүр малдар чүве. Оларны өске улус холундан хүлээп алган бис. Ынчангаш хойнуң оолдаашкынының байдалын көрүп тургаш, арга-дуржулгавысты улам байыдар апаар бис — деп, Демир-оол Салчакович чугаалады.

Мурнакчы малчын бо чылын төрүүр чүс хойдан 100 хураган алырын хүлээнген, кыштаглаашкынны хүр-чаагай эрттирериниң бүгү хемчеглерин ап турар. Коданның девискээри арыг-силиг. Мал чеминиң курлавыры бар. Совхоз хандырылганы багай эвес организастаан. Сула, чарбалаан чем амдызында четчир. Солун, сеткүүл, автолавка кээп турар. Одар-белчиирниң деңнескээри бо чылын эки. Хар элээн кылын-даа болза байдал чүгээр. Күзүн чаъс чагганындан харның алаа доңнаналы берген, хойлар заваннары арай тастап турар. Хойжу ону болзурбазының хемчеглерин ап, чамдык суларап баксыраан хойларга немелде чемни берип, чаш хураганнарны келериниң айларындан эгелээш шын ажаап-чемгерериниң ыяк сагып турар.

Бо ажылга өг-бүлениң херээжен ээзи Дипзенмаа Маадыевнаның мергежили улуг. Чаш хураганнар хүлээп алыр, аараан чаш малды эмнээр, оларны доруктуруп өстүрер дээш ооң кылыр ажылы хөй.

Мурнакчы малчын өг-бүле чүгле онаашкан ажылынга бердинген эвес, амыдырал-чуртталгазынга, уруг-дарыының кижизидилгезиниң талазы-биле база үлегерлиг, хөй-ниитичилер. Олар чеди уруглар кижизиткен. Сесерлиг сес чыл школазының эки өөредилгелиг өөреникчилериниң аразындан Дотпааларның уругларының аттарын көрүп болур. Демир-оол Салчакович хойжу бригадада агитатор хүлээлгезин идепкейлиг күүседип, партияның болгаш чазактың иштики болгаш даштыкы политиказынга хамаарышкан айтырыгларны солун, сеткүүлден билип алгаш, эш-өөрүнге тайылбырлап берип чоруур. Аныяк коммунист Демир-оол Дотпаа Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезиниче баар халас путёвка-биле каш удаа шаңнаткан. Ол —делгелгениң Хүлер медалының эдилекчизи.

Б. МААДЫ.
«Саян» совхоз.

АМЫДЫРАЛЧЫ ИДЕПКЕЙЛИГ ТУРУШ-БИЛЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

объектилерни комсомол шефке алган. Отчёттуг үеде тудуг организацияларынче комсомолчу путёвка-биле 550 кижини чоруткан. Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуу—Чаа Шагаан-Арыгның тудуунда районнардан, Сибирьниң крайлар, областарындан 140 кижи ажылдай берген. Аныяктарга ол коммунистиг кижизидилгениң улуг школазы болуп турарын конференцияга демдеглээн.

Капитал тудугга амгы байдалды конференцияның делегаттары бот-шүгүмчүлекчи ёзу-биле көрген. Кол фондуларны ажыглалга киирериниң, капитал салыышкыннарны шиңгээдирериниң планнары күүсеттинмейн турар. Чамдык объектилерде күш-ажылды организастаары чавыс деңнелде, кадрларның үнер-кирери хөй. Студентилерниң тудуг отрядтарының аргаларын кошкак ажыглап келген. Бо бүгү четпестер капитал тудугга комсомолдуң шефтээшкиниң күштелдирерин негеп турар.

ПОЛИТИКТИГ, экономиктиг өөредилгениң системалары, массалыг пропаганданың хевирлери, ылангыя лекция пропагандазы аныяктарны амыдыралчы идепкейлиг турушка кижизидеринге улуг ужур-дузалыын конференция демдеглээн. Республикада ажылдап турар аныяктарның 95 хуузу өөредилгениң янзы-бүрү хевирлеринде хаара туттунган. ВЛКСМ Эрзин, Бии-Хем, Бай-Тайга райкомнары бо ажылды эки тургускан. «Нарын», «Хемчик» совхозтарда, «Чодураанын» Хараал-Тей СЕФ-зинде, Кызылдың үлетпүр бараанар садыында, харылзаа белдиринде 48 дугаар тудуг эргелелинде комсомол организациялары күш-ажылды өөредилге-биле чедиишкинниг холбаштыр организастап турар.

Марксистиг-ленинчи өөредилге системазында шиитпирлээр чогуур сорулгалар хөй. Бо дугайын ВЛКСМ ТК-ның «Комсомолчу прожектор» килдизиниң эргелекчизи **В. Е. Мысов** конференцияга сөс алгаш чугаалаан. Чамдык комсомол организациялары политөөредилгени ёзу барымдаалап организастаан, кичээлдерниң бедик деңнелин, дээштиин чедип албайн турар. Лекция пропагандазының деңнели ам-даа чавыс. Аныяктар ортузунда корум-чурум үрээр чорук дүвүренчиг болуп турарын ол демдеглээш, хоойлу-дүрүм пропагандазын күштелдирер, кампалга айтырыынга прожекторжуларның киржилгезин идепкейжидер талазы-биле сорулгаларга доктааган.

Отчёттуг үеде комсомолдуң область организациязы организас-политика талазы-биле быжыгып, ооң хүрээлеңи өскен, шынар составы экижээн. Комсомолдуң хүрээлеңинге 11 муң оолдар, кыстар немешкен. Комитеттерниң ажылының стили база методу сайзыраңгайжып турар. Комсомол кадрларында партийжи өзек быжыккан. Ленинчи комсомолдуң съездизинге белеткел оларның ажылынга шыңгыы экзамен, оларның идепкейиниң, дайынчы аргажылгазының көрүлдези болур.

Партияның болгаш комсомолдуң съездилериниң шиитпирлерин күүседир, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур дээш улуг ажыл-херекке аныяктарның киржилгезиниң, амыдыралчы идепкейлиг туружун быжыглап турарының хөй чижектерин конференцияның делегаттары демдеглеп, шиитпирлээр чогуур айтырыгларже кол кичээнгейни угландырган. Комсомол организацияларының ажылының бир четпес талазы — чамдык черлерде аныяк малчыннарны, механизаторларны, өөреникчилерни комсомолга хүлээп алыр талазы-биле ажылды кошкак тургусканы болур. Ол ышкаш организакчы ажылдың чардынмас тудуш кезээ—шиитпирлер күүселдезин организастап, контрольдап турарында улуг четпестер бар. Аныяк малчыннар-биле ажылды ам-даа чогуур негелдеге чедир тургуспаан. Ылангыя Бии-Хем, Каа-Хем, Таңды районнарның комсомол организациялары аныяктарны фермаларже, хойжу бригадаларже чорудар ажылды барык боттандырбайн келгенин конференцияга шыңгыы шүгүмчүлээн. «Мал ажылы—аныяктарның шалыпчы херээ!» деп патриотчу шимчээшкинни чаа күш-биле калбартыры комсомол организациязы бүрүзүнүң дайынчы херээ болур.

КОМСОМОЛДУҢ область организациязының ажылынга ооң 12 муң комсомолчу-школачыларының идепкейлиг киржилгезин конференция демдеглээн. Олар өөреникчилерниң комсомол организацияларының кол сорулгаларын башкылар-биле кады шиитпирлеп, хөй янзы ажыл-херектерни кылып турар. Ханы болгаш быжыг билиг дээш, өөреникчилерниң билиглерже сонуургалын сайзырадыр дээш ажылга школаларның комсомол организацияларының киржилгези хөй талалыг апарган. Улус ажыл-агыйынга келир үеде ажылдаарынга эргежок чугула мергежилди өөреникчилерниң билип алырынга таарымчалыг байдалдарны тургузар талазы-биле элээн ажылдарны чоруткан.

Школачыларның күш-ажылчы каттыжыышкыннарының кежигүннери отчёттуг үеде 3 миллион 940 муң рубль түңнүг ажылды кылган. Чыл бүрүде 14 муң ажыг школачылар күш-ажыл каттыжыышкыннарынга ажылдап, бичее эвес ажыл-херекти бүдүрүп турарлар. Күш-ажылчы каттыжыышкыннар хөй-хөй оолдар, кыстарга тускайлан амыдыралдың путёвказын берген. Чижээ, 1981 чылда школалар доозукчуларындан 912 кижи кодээ ажыл-агыйда, 1070 кижи үлетпүр бүдүрүлге, тудуг, транспорт, харылзаа, садыг болгаш амыдырал хандырылга адырларында ажылдай бергеннер.

Ынчалза-даа өөреникчилерниң күш-ажылчы кижизидилгезин тургусканында шыңгыы четпестерниң барын конференция демдеглээн. Комсомолдуң Кызыл хоорkomу үстүнү классчыларның күш-ажылчы отрядтарын тургузарының айтырыгларын чылдан чылче кошкак шиитпирлеп келген. А оларны үлетпүр, бүдүрүлге, амыдырал хандырылга, харылзаа, чагайжыдылга черлери күзелдии-биле манап турар. Кодээ школа бүрүзүнге өөреникчилер бригадаларын болгаш звеноларын тургузар дугайында негелдени амга чедир-ле боттандырбайн келген.

Ажылчын аңгының төлептиг салгакчыларын белеткээринге профтехучилищелерде улуг кичээнгейни салып турар, оларның баазазы элээн быжыккан. Эрткен чылын оларның саны сес четкен, оларның ийизи кежээки өөредилгениң профтехучилищелери болуп турар.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары эш **Г. Ч. Ширшин** конференцияга киржип, чүве чугаалаан. Республиканың бүдүрүкчү күштерин улам ыңай комплекстиг хөгжүдер, он бирги беш чылдың планнарын күүседир талазы-биле партияның салган улуг сорулгаларынга ол доктааган. Нийтилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидери, фонд эгидилгезин экижидери, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери, камналга чурумун экижидери, күш-ажыл курлавырларын ажыглаарын экижидери, коллективтерге күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары, аныяктарның ажылдаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургузары чугула сорулга болур.

Ленинчи комсомолдуң съездизин төлептиг уткуур дээш дээштиг, социалистиг чарышты калбартып, аңаа аныяктарны хаара туттунгаан, мал ажылын кедээге шалыпчы фронт болдуруп, бо адырга аныяктарны турумчудары, механизатор кадрларны белеткээри, ылангыя аныяк кыстарны ол мергежилче хаара тудары комсомолдуң шалыпчы херээ.

Эш Г. Ч. Ширшин түңнелинде аныяктарның идей-политиктиг, күш-ажылчы болгаш мөзү-шынар кижизидилгезиниң талазы-биле сорулгаларга доктааган. Аныяктар болгаш назы четпестер ортузунда корум-чурум хажыдыышкыннарын бүрүнү-биле чайладырынга хамыктың мурнунда комсомол организацияларының салдарын бедидер, ажылдың арга-методун сайзыраңгайжыдып, аныяктар ортузунче ханылап кирер. Бо бүгү айтырыгларны шиитпирлээрде комсомол организациязы бүрүзү дайынчы быжыг негелделиг болуру, кижизидилге ажылын комплекстиг чорудуп, ооң дээштиин бедидери чугула.

Конференция чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаал хүлээп алган. Республиканың комсомолчулары болгаш аныяктары партияның иштики болгаш даштыкы политиказын бүрүн долузу-биле чүүлдүгзүнүп, ону комсомол организациязы, комсомолчу бүрүзүнүң ажылының дайынчы программазы кылдыр хүлээп алганын ында демдеглээн. Нийтилел бүдүрүлгезиниң интенсификастаарынга, ооң ажыктыын бедидеринге, камналганы бүгү талалыг чорударынга, ажылдың шынарын бедидеринге, он бирги беш чылдың бирги чылының онаалдаларын күүседирин хандырарынга комсомол организацияларының киржилгезиниң талазы-биле сорулгаларын ол доктаалда айыткан.

Конференцияга СЭКП обкомунуң бюро кежигүннери, партия, совет ажылдакчылар, министерстволарның, ведомстволарның удуртукчулары киришкен.

ВЛКСМ ТК-ның инструкторлу Е. Д. Самотесов база аңаа олурушкан.

В. МААДЫР.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ЯДРОЛУГ ХАЛАПТЫ БОЛДУРБАС

Делегейге кады ажылдажылга болгаш чепсегленииишкинниң дүжүрер дээш туржуп турар австрали организацияның чагаазынга эш Л. И. Брежневтиң харыызы делегейде калбак үнелээшкинни болдурган. Массалыг информацияның даштыкы чепсектери ол документиниң бүрүн азы тода допчулал-биле парлаан. Ядролуг халапты болдурбас дээш, бүгү делегейге тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаары дээш, деӊ эргениң болгаш бир дөмей айыыл чок болурунуң принцибинге үндезилээш, чепсегленииишкинниң дүжүрериниң айтырыын шиитпирлээри дээш Совет Эвилелиниң тодаргай болгаш чайгылыш чок шүгүмүн хөй-хөй тайылбырларда онзалап демдеглеп турар.

Л. И. Брежневтиң харыызын Болгарияның **«Работническо дело»** солуну Совет Эвилелиниң тайбыңга ханы бердингенинин чырыткылаан-чак илерели кылдыр үнелээн. Угаан-сарыыл тиилеп үнер болгаш алызында барган, ядролуг халап чайлаттынган турар дээрзинге Л. И. Брежнев бүзүрелин илергейлээн деп, ол солун бижээн. Стратегтиг ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаар болгаш кызырар дугайында, химиктиг боо-чепсекти хоруур дугайында, совет-америк чугаалажыышкыннарны дагын эгелээр дээш, Индий океанның девискээринге шериг ажыл-чорудулгазын кызыгаарлаар дугайында АКШ-биле чугаалажыышкыннарны уламчылаар дээш, олла ышкаш хемчеглерни Оожум океанга база нептередир дээш Совет Эвилели санал үндүрген.

Чүгле ядролуг чепсектиң бүгү шенелделерин бүрүн соксадыр дугайын эвес, харын ону улам ыңай бүдүрерин соксадыр дугайын, кызырар дугайын, а ооң соонда ооң курлавырларын база бүрүн чок кылырының дугайын дугуржуп алырынга Совет Эвилели белен деп, совет президент медеглээн деп, **австрали радио** онзалап демдеглээн. Ядролуг чепсээ чок чурттарга удур ядролуг чепсекти Совет Эвилели бир дугаарында кажан-даа ажыглавас дээрзин Л. И. Брежнев бадыткаан. Стратегтиг ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаар болгаш кызырар дугайында—бүгү кижи төрелгетенниң сагыш-сеткилин хайныктырып турар айтырыг дугайты чугаалажыышкыннар чорударын америк тала үргүлчү соңгаарладып келгенин совет удуртукчу айыткан.

Стратегтиг ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаар болгаш кызырар дугайында совет-америк чугаалажыышкыннарны катап эгелээрин дүрген-дедири эргежок чугула дээрзин совет президент медеглээш, Рейганның администрациязы ол айтырыг дугайты чугаалажыышкынны кезээде соңгаарладып келгенин айыткан деп, АКШ-тың **«Вашингтон пост»** солуну бижээн. Л. И. Брежневтиң демдеглээнин ёзугаар алырга, бирги ээлчеглиг сорулга болза, Европага ортумак ыраккылдың ядролуг чепсээниң дугайында Женевада совет-америк чугаалажыышкыннарга дүрген болгаш боттуг түңнелди чедип алыры болуп турар.

Чепсегленииишкинниң дүжүрер дугайында чугаалажыышкыннарда үе-шакты шөйүп турары дээш АКШ-ты Л. И. Брежнев шүгүмчүлээн болгаш кандыг-даа талага тодаргай бурунгаарлаашкынны чедип алырын оралдажырын саналдаан деп, америк информацияның **ЮПИ** агентилели дамчыткан.

Си-би-эс дээр америк телекомпанияның дыңнатканы-биле алырга, АКШ-тың күрде-партаментизи Л. И. Брежневтиң харыызын өөренип көрүп турар.

Стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында чугаалажыышкыннарны дагын эгелээрин соңгаарладып, Чөөн болгаш Барыын чүктерниң харылзааларында чепсегленииишкинниң дүжүреринге хамаарышкан өске-даа чугула айтырыгларны чугаалажырын моондактап турары дээш АКШ-ты совет президент буруу шаппаан деп, Англияның **Рейтер** дээр информация агентилели демдеглээн. Чөөн болгаш Барыын чүктерниң ракета-ядролуг күштеринде турум турар деп байдалды АКШ-тың талазындан үрээр дээр кандыг-даа оралдажыышкын тайбыңны камгалап артырарының кыжанылыышкынга тургузуптар ийик деп, совет удуртукчу база айыткан.

Шериг талазы-биле деӊ күштүг, чепсегленииишкиннерниң болдунар-ла аргалыг улам чавыс деңнелдеринге тургузаар — ядролуг боо-чепсекти бүгү улустарның эргежиктарынга таарыштыр дүжүрерин Совет Эвилелиниң боттуг ёзу-биле көрүп турары ол-дур деп Л. И. Брежнев медеглээн деп, Японияның **Киодо цусин** агентилели дамчыткан.

Индий океанның девискээринге шериг ажыл-чорудулгазын кызыгаарлаар дугайында АКШ-биле чугаалажыышкыннарны кандыг-даа үеде уламчылаарынга Совет Эвилели белен болгаш ССРЭ ол янзылыг хемчеглерни Оожум океанга база нептередирин саналдап турар деп, япон агентилел чери онзалап демдеглээн.

Ядролуг кыжанылыышкынга удур, дүшкүүрелдиг чорукту чавырылдырар болгаш чепсегленииишкинниң дүжүрер дээш бүгү-ле ёзулуг демиселчилерниң чөленгиижи болуп турар Совет Эвилелиниң политиказының тайбыңга ынак бүдүжүн Л. И. Брежневтиң харыызы делегейниң улустарынга база дагын көргүскен деп, Тайбыңның болгаш эпсеткир каттыштырылгазының бүгү-индий организациязының чиигине секретары **О. П. Паливал** медеглээн. Совет удуртукчунуң харыызында тайбыңче болгаш ядролуг чепсекти дүжүреринче быжыг болгаш шиитпирлиг кыйгырыг Рейганның администрациязының дайын белеткелдерин кажангызындан-даа артык күштелдирип турары-биле үдеттинген калчаалыг, дайынзырак кампанияга шуут удурланышкак болуп турар.

Индий океанның девискээринге шериг ажыл-чорудулгазын кызыгаарлаар дугайында АКШ-биле чугаалажыышкыннарны уламчылаарынга совет таланың белени бистерниң, индий кижилерниң, онза өөрүшкүзүн хайныктырып турар деп, О. П. Паливал чугаалаан. Ол чугаалажыышкыннарны чогум-на харын америк тала үскенин эки билир бис. Улустарның тайбыңынга болгаш айыыл чок чоруунга боттуг кыжаныышкын кайын үнүп турары кадык бодалдыг кандыг-даа кижиге шуут билдингир.

(СЭТА).

ШУДУРГУ ДЕМИСЕЛДИҢ ЧЫЛЫ

Партияның XXVI съездинге эш Л. И. Брежневтиң кылганы, СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелин бүгү планетаның улустары чыл мурнунда аажок улуг кичээнгей-биле уткаан. Хостаалган күш-ажылдың күжүнге эң ханы бүзүрел, чайгылыш чок кедурлүүшкүн болгаш төлевилеттинген бүгү чүүлдер боттанган турар дээрзинге бүзүрел ол илеткелде илергейлеттинген. 80 чылдарга Тайбыңның программазын совет коммунистерниң шуулганы чүүлдүг деп көрген. Тайбыңче чалбыыштыг кыйгырыг ында кирген, ук кыйгырыг тодаргай болгаш боттуг саналдар-биле быжыглаттынган, ынчангаш боо-чепсектерни угаан-сарыыл чокка эндере бүдүрер чорукту кижи төрелгетенниң угаан-сарыылы тиилеп үнер деп бүзүрел ында кирген.

Съезд соонда эрткен үе делегей харылзааларында кол угланыышкыннарга ооң берген анализиниң кайы хире ханызын болгаш шынныын тодаргай көргүскен. Ол дээрге тайбыңның ленинчи политиказын амыдыралга боттандырар дээш бистиң партиявыстың болгаш күрүневистиң могаг чок аажок улуг демиселиниң чылы болган. Агрессивчи империалистиг күштер дайын халавын болдуруп чадап чок шуут удурланыштыр туржуруунче угланыышкын кылып турар байдалдарда бүгү кижи төрелгетенниң салым-чолу бистиң партиявыстың ажылдап кылган стратегиязын чедиишкинниг боттандырарындан хамааржыр дээрзи миллион-миллион кижилерге хүннүң-не улам билдингир апар чыдар.

Эрткен чыл онза нарын болган. ССРЭ-ге удур ракета-ядролуг дайынның планнарының дугайында америк болгаш натоЧу генералдар кажан-даа мынчалдыр ажыы-биле ыят чокка чугаалап көрбээннер. Янзы-бүрү нийтилел тургузуглуг күрүнелерниң аразынга тайбың болгаш кандыг-даа талага ажыктыг кады ажылдажылгага удур ёзулуг «крестиг походту» Вашингтон кылган. Польшада болуушкуннарны даап бодаан чылдак кылып алгаш, америк администрация шериг талазынга АКШ-тың артык күштүг болуруп хандырып алыр дээр кордал-биле калчаалыг антисоветчи, антисоциалистиг кампанияны калбарткан.

Ынчалдажок америк болгаш натоЧу дайынзыракчыларның дерзии бодалдары сотка олуртулган, девискээрлерни болгаш бүдүн-бүдүн диптерни, чижээ, Европаны, радиоактивтиг хоор болдурарын күзевейн турар ындыг хөй-нийтичи болгаш политиктиг күштерниң улам өзүлделиг удурланыышкынынга таваржып турар. Дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының вашингтончу удурланыкчылары нийти-европа чөвүлел хуралының киржикчилери күрүнелерниң төлээлекчилериниң Мадрид ужуражыышкынының дагын эгелээн амгы ажылын үзүп шыдаваан. Европага ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында совет-америк чугаалажыышкыннарны үзериниң талазы-биле америк парлаалганың алгырып үндүрүпкен планын база Вашингтон боттандырып шыдаваан.

Чаңгыс талалыг артык күштүг бодунга хандырып алыр дээр америк стратегтерниң оралдажыышкынынга удурланыштыр совет тала ортумак ыраккылдың-даа, тактиктиг-даа ядролуг чепсектен дипти бүрүн адырып алырының дугайын дугуржуп алырын саналдап турар.

Делегейге кады ажылдажылга болгаш чепсегленииишкинниң дүжүрер дээш туржуп турар австрали организацияның чагаазынга харыылааш, эш Л. И. Брежнев мынча деп онзалап демдеглээн: Угаан-сарыыл тиилеп үнер болгаш алызында барган, ядролуг халап чайлаттынган турар деп бүзүрелдиг барымдаалап турар бис. Ону чаңгыс талалыг күженииишкиннер-биле чедип алыры болдунмас, харын делегейниң бүгү чурттарының болгаш улустарының идепкейлиг хөделиишкиннери негеттинер.

Ю. ЛОПАТИН.
(СЭТА).

ДЕРЗИИ УГЛАНЫЫШКЫН

Төп Американың чурттарының иштики херектеринге Каттышкан Штаттарның ажык холгаарлаашкыны хүн бүрүде калбарып турар. «Кижи эргелерин камгалаар дугайында» дээр хоозун чулчуруушкунну Вашингтон бөс-күтпүшаан, Сальвадорда, Гватемалада, Гондураста диктаторжу дерзии ёзу-чурумнарга шериг болгаш сан-хөө дузаламчызын сөөлгү үеде улам күштелдирген. Сальвадорда, Гватемалада, Гондураста эрээтениг эрге-чагыргалар боттарының чурттарының улустарын дерзии ёзу-биле шаажылап, өлүрүп турар.

Сальвадорнуң патриоттуг күштериниң чаа чедиишкиннери-биле холбаштыр америк администрация девидевишаан, ол чуртта шериг-фашистиг хунтага 55 миллион доллар өртектиг боо-чепсекти болгаш шериг техниказын киирген чорудун бээрин шиитпирлээн. АКШ-тың президентизи Р. Рейганның администрациязы Сальвадорже америк шериглерни киирерин база планнап турар.

Каттышкан Штаттар боттарының чыдаары-биле кымны камгалаар деп бодап турары? Англияның «Дейли экспресс» солуну бо айтырыгга мынчаар харыылаан: «Сальвадорнуң барыын үзелдиг болгаш реакциялыг чазааның амгы үеде үүлгедиглерин сальвадор улуска удур хаажыктыг өлүрүкчү чорук деп адап болур. Ынчаарга президент Рейганның администрациязы ол чазакты «демократтыг» чазак кылдыр көргүзерин оралдажып турар-дыр».

АКШ бодунуң шериг күчүзүн көөргетпишаан, өске чурттарның иштики херектеринге каржызы-биле холгаарлап турар. Өске улустарга болгаш күрүнелерге удур шак ынчаар хөделиринге, оларның иштики херектеринге холгаарлап кирериинге, оларны коргударынга, бодунуң тура-соруун албадаарынга америк империалистер шагдан бээр амдажып берген. Америк шериг-далай күштерни Кариб далайже Сальвадорнуң болгаш Никарагуаның эриктериниң чоогунче чорутканын Си-би-эс деп америк телекомпания дыңнаткан. Кариб далайга АКШ-тың болгаш НАТО-нуң каттышкан шериг «өөредилгезин» чорударын планнаан. Аңаа 30 ажыг шериг корабльдери киржир. Өнчүк-чөңгээлиг ол шериг «өөредилгези» Төп Америкага АКШ-тың дайынзырак болгаш ижелекчи хөделиишкиннериниң уламчылалы-дыр деп, Пренса Латина агентстводемдеглээн.

Кариб далайга база бир Кубаның тыптып келирин АКШ черле болдурбас!» деп калчаалыг кыйгылар Потомактың эриктеринде дыңналып турар апарган. Америк Күрүнелер Организациязынга президент Рейганның чугаазы чогум-на ындыг болган. Вашингтоннуң албадаашкынынга чагыртырын күзевээн деппшилгелиг күрүнелерге удур кыжаныышкынны Рейган чарлаан. Делегейниң стратегтиг чугула ол районунга —Төп Америкага бодунуң туруштарын Ак бажыңның болгаш долларның дузазы-биле быжыглаар бодап турарын АКШ-тың президентизиниң чугаазы бадыткаан.

Кубаның, Мексиканың, Никарагуаның болгаш Төп Американың өске-даа чурттарының тайбың саналдарынга Вашингтоннуң каржы харыызы ол-дур.

В. МАТЯШ.
(СЭТА).

Дээрбечилерни илереткен

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Ялыы тараачын өг-бүлелериниң урууларын оорлап алгаш, оларны кулдар кылдыр садыглап турган кем-буруулуг дээрбечилерни Индонезияның полициязы илереткен. Ол уруглар хөй нуруузун АКШ-че болгаш Барыын Европаже чорудуп турган болган.

НАТО-нуң хартаачыларының болгаш шериг-үлетпүр комплекстериниң дайынзырак хөделиишкиннери Барыын Европаның ажылчы чоннарынга доктаамал кыжаныып турар. Ынчаарга боттарының социал-экономиктиг эргелери дээш демисел амгы үеде тайбың дээш демисел-биле сырый холбаалыг дээрзин ажылчы чоннар медерел билип турар.

(Солуннардан).

Чыскаалганнарның туткан лозуңнарында, транспаранттыларында мынчаар бижээн: «Дириг чурттаарын күзеп турар бис!», «Кижизиг бедүүн эргелерин негеп тур бис!», «НАТО-нуң кандыг-даа чаа ракеталары турбазын!»

«Берлинер цайтунг» (ГДР) солунга парлаан чурук.

СЭТА-ның фотохроникази.

ОЛАРНЫҢ КОНТРОЛЬДААР ЭРГЕЗИ

«Партия эге организациялары администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргелиг. Ол эргени олар улам долу болгаш эки ажыглаан турары чугула».
(Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчет илеткелинден).

«Донецкуголь» каттыжыышкынының Калинин аттыг шахтазы одаар чүүл казып тывар темпилерин беш чылдың ийиги чылында бүзүрелдиг шапкынчыдып турар. Администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргезин билдилиг-биле боттандырып турар партия организациязының тодаргай үг-шиглиг ажылы эки көргүзүглерин доктаамал чедип алырынга дөгүм болуп турар.

Эрткен чылын безин шахтаның элээн каш участоктары ай санында боттарының планнарын күүсетпейн турганнар. Оларның удуртукчулары ооң чылдагаанын хөмүр-даш казып ап турар черлерде чер иштиниң геологтуг нарын байдалдары-биле тайылбырлаар хевиңиг турганнар. Ындыг-даа болза парткомнуң комиссиялары, бүдүрүлгениң эргелеп башкарарының болгаш коллективтиң күш-ажылдың организастаашкынының айтырыгларын өөренип көргеш, хожудаашкын болза хамыктың мурнунда удуртулганың четпези-биле холбашкан деп түңнелди кылганнар.

Участоктар начальниктериниң илеткелдерин дыңнагылааш, ажыл-херекти экижидериниң парткомолардан негээн болгаш ажыглаар курлавырларны айтып берген. Партия бөлүктери партийжи шиитпирлерниң күүселделерин контрольдавышаан, дагжылар бригадаларынга бот-болуун деткижер, бот-болуунга дузалажыр чурумну доктаадырынче улуг кичээнгейни салып турар апарганнар. Кижилер база ажыл-херекти элээн сонуургаар болу бергилээн. Тургузуп, боттандырарынче шахтаның техника-экономиктиг албаның парткомнуң киириштирип кылганы хемчеглер база эки түңнелдерге чедирген. Хожудап турган участоктар бо бүгүнүң түңнелинде сөөлгү ийи айда хөмүр-даш казарының планнарын ажыр күүсеткилээннер.

Калинин аттыг шахтаның коммунистери, партийжи контрольдуң үг-шиин тодарадып тура, бүдүрүлгениң онзагай байдалдарын, ооң структуразын болгаш күш-ажылдың чурумун барымдаалап турарлар. Бүдүрүлгеде янзы-бүрү мергежилдерлиг муң-муң дагжылар дүн-хүн дургузунда хөмүр-дашты казып үндүрүп турарлар. Ындыг болганда администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаарының кол угланыышкыны бүдүрүлгениң бүгү адырларының тодаргай болгаш харылзашкак хөделиишкинин хандырары болу берген. Парткомнуң бир комиссиязы хөмүр-дашты казып эгелээриндеп херегленкчилерже чедирип чорударынга чедир бүгү-ле технологтуг шуудугга күш-ажылдың чогумчалыг чурумун хандырып турар шак графигиниң шыңгыы сагыттынып турарын хайгаарап турар. Бригадирлер-биле эгелээш кол-специалистерге чедир бүгү черген удуртукчуларының чаа дериглерин шиңгээдирериниң, оваалдаак болдурбас аргаларны сайзыраңгайжыдарының болгаш чаа объектилер тудуунуң планнарын канчаар күүседип турарын өске комиссиялар контрольдап турарлар.

Администрацияның ажыл-чорудулгазынга кошкаш дивес партийжи контрольду хандырып турар комиссияларның идепкейлиг ажылы күш-ажылдың бедик көргүзүглерин чедип алырынга аажок дөгүм болуп турар. Донецкиниң дагжыларының ССРЭ-ниң 60 чылынга төлептиг ужуражыр дээн социалистиг чарыжынга кооку черин Калинин аттыг шахтаның коллективи быжыы-биле ээлеп турар. Беш чылдыч эгелинден бээр пландан ажыр 120 муң тонна хөмүр-дашты ол коллектив берген.

— Чогаадыкчы стиль Донецкиниң партия организацияларының хөй кезиниң ажылынга коллап турар — деп, партия хоорkomунуң секретары В. Игнатов чугаалады.—СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр администрацияның ажыл-чорудулгазынга контрольдуң ажыктыын бүгү хемчеглер-биле бедидерин оралдажып турар бис. Хоорайның партия организацияларында 900 ындыг комиссиялар ажылдап турарлар. Ол чугула херекче алды муң ажыг коммунистер хаара туттунган, оларның үштүн ийи кезээ — ажылчыннар. Активчилерниң ажыл-чорудулгалы коллективтерниң мурнунда туруп турар тодаргай сорулгаларга чагырткан турзун, кол-кол участоктарже мөөннеттинген турзун дээш бүдүрүлгелерде партия комитеттери болгаш бюролары шыңгыы хайгаарап турарлар. Партия съездизиниң соонда чүдүрер-дүжүрер ажылдарны организастаары, транспортту ажыктыг ажыглаары дээн черлелиг айтырыгларже партийжи контрольду күштелдирген бис. Хоорайның партия организацияларынга сөөлгү отчеттар болгаш соңгулдалар үезинде администрацияларның ажылын контрольдаар чүс ажыг комиссиялар тургустунгулаан.

Донецк.

О. ТАГУНОВ,
СЭТА-ның корр.

АЧЫ-КҮЖҮВҮС—НАЙЫРАЛДА

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын радиодан дыңнап, солуннардан номчуп таныжып кааш, бис акы-дуңма хөй национал улуг өг-бүлевиске канчаар-даа аажок чоргаарланганывысты улам хайныгып, Владимир Маяковскийниң ындыг чалбыыштыг одуруглары-биле:

Номчуңар,
адааргаңар—
Мен—
Совет Эвилелиниң
хамаатызы-дыр мен!—

деп бүгү делегейге улам чаңгыландыр ырлажып тур бис.

Акы-дуңма өг-бүлевистиң 60 чылы шынап-даа алдарлыг-дырам! Ол дугайын бистиң ленинчи партиявыстың бо доктаалы улам чырыткыландыр көргүзүп тур. Бистиң чуртувустуң эрткен оруу—бүгү-ле чайыналчак тиилелгелери, чылдап чылче өзүп турар өндүр чаагай чедиишкиннери мында чайыналдыр костүп турар-дыр. Ол дээш совет кижи канчап өөрүвес, канчап чоргаарланмас боор!

Төөгүлүг Алдан чылдар—
Төрээн чурттуң эрткен
оруу.
Акы-дуңма совет чонунуң
Алдар шыпкан тиилелгези!
—дээш

бодал-биле бистер бо алдарлыг байырлалды ажыл-ишчи соруктуг уткуп турар бис.

— Алдарлыг 60 чылды —60 ажыл-ишчи неделя-биле! деп кыйгырыг-биле бүгү чурт, бүгү акы-дуңма улустарывыс чурттап, ажылдап, өөренип турар. Кым-даа, совет ажылчы бүрүзү—каңчы, тараажы, малчын, эртемден, башкы, эмчи, артист, чурукчу, чогаалчы, ужудукчу, чолаачы, катарчы, аңчы—шуптувус бо байырлалга төлептиг ажылчы белектерлиг ужуражып:

Акы-дуңма бүлевистиң
Алдан харлаан байырлалын
Алдын чаагай өргээвисте
Ажыл-ишчи уткуп тур бис.
Октябрьның төрээн чурту—
Россияның оглу, кызы
Акы-дуңма найыралдың
Алдан харын алгап тур бис!
—дээш хей-аът кирген.

ССР Эвилелиниң тургустунганының 60 чылының дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын республиканың чогаалчылары, бүгү акы-дуңма совет чону-биле бир демей, байырлап хүлээп албышаан, акы-дуңма чаңгыс аай ленинчи улуг өг-бүлезинге канчаарлаа аажок чоргаарланып, чогаадыкчы, чаалакчы сорук-биле ажылдап турар. Олар төрээн чурт, партия, найырал, тайбың дугайында чаа-чаа чогаалдарны номчукчуларга бараалгадып, ылаңгыя «Улуг-Хем» деп чечен чогаал альманахка бо алдан чылга бараалгаткан чогаалдарын парлап үндүрүп эгелээн. СЭКП ТК-ның ол доктаалы бистиң чогаалчыларның чогаадыкчы соруун улам хайындырып, Совет Төрээн чурттуң алдар-чолун улам чаңгыландыр алгап турар.

Россия! Ол дээрге Советтерниң Эвилели—бистиң улуг чаагай Төрээн чуртувус-тур. Россия! Ол дээрге хөй национал акы-дуңма совет улустарының чаңгыс эвилели, бузулбас ленинчи найыралы, интернационалчы, патриоттуг чоруувуң, чаңгыс эп-сеткилдиг, бир демниг чүректерниң чурту-дур! Россия! Ол дээрге Коммунистиг партияга башкарткан, коммунизмниң маадырлыы-биле тудуп тургузуп турар, делегейде тайбың тугун бедик көдүрген, маадырларның, дидимнерниң эң күчүлүг чурту! Оон күчү-шыдалы — бодунуң аас-кежиктиг хамаатылары — акы-дуңма хөй национал совет кижилерниң мөңге быжыг найыралында.

СЭКП ТК-ның бо төөгүлүг доктаалында бистиң чурттуң акы-дуңма улустарының коммунизм дээш, делегейде тайбың, улустарның эп-найыралы дээш мөгаг-шылаг чок демиселиниң, оон иштинде бистиң хөй национал акы-дуңма улустарывыстың бо 60 чылдар дургузунда социал-экономика, эртем-культура, чечен чогаал урап чүүл талазы-биле кайы хире чечектелип турарын чайыналдыр айтып турар. Оон бодааш, кижи дыка-ла таңдыр боданып магадап кээр-дир!

Ол дугайын бистиң бо Совет Тываның кайгамчыктыг шапкын чаартылгалары-ла херечилеп турар. Кайнаар-даа көөрүвүске, кайгамчык улуг чаартылгалар-ла, чаартылгалар!.. Ол ССР Эвилелиниң Коммунистиг партияның бүгү акы-дуңма совет улустарының бир дугаарында улуг акы орус улустуң буяны. Ынчангаш бис, тыва улус өөрүп четтирдивис деп йөрээп чоруур бис.

ССР Эвилелиниң ленинчи улуг өг-бүлезинге Тываның бактаап киргенинден бээр ам 38 чыл болуп турар. Бо аразында Совет Тыва мурнакчы эртем-техникага үндезилээн сайзыраңгай аар эт-үлетпүрлүг, кедээ ажыл-агыйлыг, бедик эртем-культуралыг Автономнуг Совет Социалистиг Республика апарган, хөй национал акы-дуңма совет улустар — акыларының, угбаларының эдээнден туттунган, эктинден даянган коммунизмче туттуп турарывыс — бистиң бичии Тываның аас-кежии.

Совет Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-биле каттышканының соонда ССРЭ-ниң Дээди Совединче эң баштайгы соңгуткан депутаттар С. К. Тока, А. М. Чымба, М. С. Кудажы. М. А. Сереңмаа оларның Москвага сессияже бар чоруй, чугаалашкан бир чугаазын ам база катап сактып келдим.

— Иан, чазак, акы-дуңма совет хаарывыс турда, ажырбас, бичии Тывавыс ам шапкыны-биле сайзырап эгелээр эвесте. Москвада улуг даргалар болгаш акы-дуңма республика, край, областарның удуртукчулары дузалажыр бис деп турар-дыр, көрдүнер бе! —деп, С. К. Тока сорук кирген чугаалап чорду.

— Аныяк Совет Тывага дузалажыр хемчеглер дугайында чазактың тускай доктаалы база үнген боллур эвеспе!—деп, А. М. Чымба немей тыртккан.

— Ындыг харын, ам чүгле бистиң эки ажылдаарывыстан хамааржыр. Тывалар эрес-хейлер! деп, эш-өөр, акы-дуңмалар мактаар кылдыр ийи бистинги сывыртынып, ийи эдектиң астып каапкаш, улам шуудургу ажылдаар апаар бис. Ындыг аа ындар?—дээш, Салчак Калбакхерекович малчын депутатче көрүнген.

— Харын аан, даргалар, тывалар бистер кончуг-ла аас-кежик-чолдуг болган улус-тур бис—дээш, малчын депутат Михаил Суванович Кудажы мынча дээн:—Бурунгу улус болза мынча дээр боор: акылыг, угбалыг кижи ажырбас—аалчы чыглыр аалдыг, ажы-төлдүг, аъттыг-хөлдүг, азыраан малдыг, арбай тараалыг, ажаапзыраан эт-сеңниг болу бээр... Аныяк Совет Тывавыс ындыг болур чугаажок.

Ам көрбеспе, акы-дуңма совет улустарның ачы-буянында Совет Тыва чоргааранчыг чаартынып тур. Хөй национал акы-дуңма улустарның улуг өг-бүлезинде аас-кежиктиг амыдырап чурттап, ажыл-ишти чаңап турар Совет Тываның чону:

Улус-чонум, Төрээн чуртум
күчү-күжү—
Улуг чаагай ленинчи
найырал да.
Чуртувустуң тиилеттирбес
улуг күжү—
Шуптувустуң демниивисте,
эптиивисте—
дижип, четтиргенин илередип турар.

Л. ЧАДАМБА,
чогаалчы.

МАССАЛЫГ СТАРТТАР

«Советский спорт» солун хаакчының Бүгү-эвилел хүнүн февральдың 28-те эрттирер деп инициативаны үндүрген. Ол солуннуң солун эгелээшкинин чурттуң шилиндек командазының хаакчылары, мооң мурнунда болган кышкы Олимпиадаларның тиилекчилери, спорттуң хоочуннары болгаш муң-муң хаакка сонуургалдыглар бир үн-биле деткээннер.

ВЛКСМ Төп Комитединиң секретариады, РСФСР-ниң Спорт комитеди болгаш профэвилелдерниң эки тура спорт ниитилелиниң Бүгү-эвилел чөвүлелиниң президиуму Бүгү-эвилел хемчээлдиг «Лыжня России» деп хаак маргылдаазын Россияның бүгү булуңнарынга февральдың 27-28-те эрттирер талазы-биле тускай доктаалды хүлээп алган турган.

Ынчангаш шак ындыг массалыг стартар бистиң республиканың районнарынга, хоорай, суурларынга болуп, февральдың 27-28-те хаак оруунче муң-муң кижилер үнүп, ГТО нормаларын дужаап, арыг агаарга мага хандыр дыштанып, хаактыг сес-[illegible] бедиун бурун [illegible] кылган. Ол ыш-каш хаактаарынга бедик мергежилдиг, эки белеткелдиг спортчулар солун маргылдаа-[illegible] киришкеннер.

Ол хүннерде республика на-[illegible] чурттакчылары катыкшылдың старт-[illegible]ынга база эң-не идепкейлиг чоруун көргүскеннер. Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг паркының [illegible] бойдус [illegible] Тайга станциязынга болгаш Хөрбис хоорайга ол хүннерде муң-муң кы-[illegible] массалыг стартта[illegible] хаакчының хүнүнге [illegible] киришкеннер.

Эң [illegible] Хөрбисте хаак [illegible] бо [illegible] массалыг хаактаашкын болбаан. [illegible] хүнүн [illegible] Кызылдың [illegible] албан организацияларындан, школаларындан, дээди, ортумак өөредилге черлеринден 5 муң ажыг кижи массалыг старттарга киржип, дагдан чүгле хаактыг эвес, а шанактыг чуңгулап, кончуг эки дыштанып, кадыкшылын быжыглап, чаа күш-ажылчы неделяны омак-сергек эгелээннер.

Бистиң республиканың черчерлерге болган массалыг хаактаашкыннарның Тываның спортчулары ССРЭ-ниң улустарының V кышкы Спартакиадазынга турасчаатканнар. Ол Спартакиаданың байырлыг ажыдыышкыны марттың 6-да бистиң кожавыс Красноярск крайның төвү—Красноярск хоорайга болур. Бо улуг спортчу байырлал—бистиң калбак-делгем Төрээн чуртувустуң аңгы-аңгы булуңнарында чурттап, ажылдап турар хөй национал совет улустуң чаңгыс эвилелиниң бузулбас найыралын улам быжыктырар.

Ол-ла хүннерде хаак спортунга Тыва АССР-ниң бирги чери дээш маргылдаазы Хербиске болган. Аңаа Таңды районнуң шилиндек командазының кежигүннери эки белеткелдиин көргүзүп, шилчиир кубокту ам 10 чыл улаштыр чаалап алганнар. Бии-Хемден келген спортчулар — ийиги, Таңдыда Дуржулга станциязының хаакчылары боттары тускай команда болуп киришкеш, үшкү шаңналдыг черлерни ээлээннер.

Эр улустуң 20 километрге чарыжынга биатлонга ССРЭ-ниң спорт мастери, Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының студентизи Сергей Бабкин ук хемчээлди 1 шак 9 минута 40 секундада эрткеш, чемпионнаан. Бии-Хемден келген Геннадий Евдокимов тиилекчиге 21 секунданы ойнаткаш, ийиги, динамочу Леонид Чуруто —үшкү черни ээлээннер.

Херээжен спортчуларның 5 километрге чарыжынга Таңдының спортчузу Людмила Адаева бирги черни ээлээш, айыткан хемчээлди 28 минута 9 секундада эрткен. Хову-Аксыдан Ирина Афонина чемпионга каш-ла секунданы ойнаткаш, ийиги черни алган.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: хаакчының Бүгү-эвилел хүнүнге киржир дээш келгеннерниң арын-шырайында хүлүмзүрүг, катыхөг долган. Ол шынап-ла улуг спортчу байырлал болган. Эстафета дамчыдылгазының үезинде. Ол хүн болган массалыг старттарга хаак оруунга үнгеннерниң кижи бүрүзү тиилекчи болган.

Авторнуң фотолары.

Агаар

Бөгүн республикага болгаш Кызылга эдир булуттаар. Агаарның температуразы республикага 8—10, Кызылга 6—9 градус соор.

МАРТТЫҢ 2-ДЕН 4-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ 2-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 —«Тоол аалдап келди». «Кайгамчык Василиса». Урап-чечен фильм. РСФСР-ниң улустуң артизи В. М. Леонтьева чорудар. 10.25 — «Бар-даа болза, бүзүренчиг эвес». Дамчыдылганы С. П. Капица чорудар. 11.25 — Медээлер. 11.30 — 14.15 — Чапсар. 14.15— Медээлер. 14.35 — «Чаңгыс өг-бүледе». Документалдыг телефильмнер программазы: «Жазылбек-ата», «Соңгу ала бажыңы». 15.10 — «Орус чугаа». 16.05 — «Хөглүг старттар». 16.30 —«Аныяктар адрестери».

КЫЗЫЛДАН

17.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

17.45 —«Бүгүдеге стадион». 18.15 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Металл камнап алыр талазы-биле порошок металлургиязының Броварск заводунуң ажылының дуржулгазы. Дамчыдылгага УССР-ниң ЭА-ның вице-президентизи В. И. Трефилов киржир. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Экономика камналгалыг болур ужурлуг». Киевтиң «Киевлянка» бөс таавы фабриказының чиг-эт камналгазының талазы-биле дуржулгазындан. 19.20 —«Ушкузу артык эвес». «Өг-бүле» деп циклден документалдыг телефильмнерниң баштайгы көргүзүү. 20.10 — «Композитор С. Туликов». Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 —ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга УССР-ниң П. Вирский аттыг Курунениң академиктиг алдарлыг танцы ансамблиниң концерти. 22.35 —Бөгүн делегейде. 22.50—23.20 — Хаак спортунга делегей чемпионады. Трамплинден шурааш-кыннар. Норвегиядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 —Француз дыл. Өөредилгениң ийиги чылы. 12.30— Ю. Олешаның чогаадыкчы ажылы. 13.15 —«Возрождения үезиниң урап-чүүлү». Бирги дамчыдылга. 13.45 —Т. Драйзер. Амыдыралының болгаш чогаадыкчы ажылының арыннары. 14.30 —«Бойдус эртеми. 2-ги класс. Хоорайга болгаш кедээге кышкы ажыл. 14.50— «Сезонга ала-[illegible]». 15.20 — Медээлер. 15.30— 18.15—Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Мээң бүгү [illegible]». Телефильм. 18.30 — «Ажыктыг болгаш шынарыг ажылдаар». 19.00 — Телемедээлер. 19.15 —Телемедээлер (орус дылга) 19.25 —Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар». «Хуулгаазын хумунчуташ». 19.45 —«Москвичка». Телеклуб. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.10 — «Воскресение». Урап-чечен фильм. 1-ги сериязы.

МАРТ 3-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Воскресение». Урап-чечен фильм. 1-ги сериязы. 10.30 — «Кино аян-чоруктар клуву» Ю. А. Сенкевич чорудар. 11.30 — Медээлер. 11.35—14.15— Чапсар. 14.15 —Медээлер. 14.35— «Чер кырында кижи». Документалдыг телефильмнер программазы: «Мээң турасканым шагы», «Сээң черде ваан». 15.25—Ф. Листиң фортепианога чогаалдары. Бүгү делегей конкурстарының лауреады Л. Тимофеева күүседир. 15.45—«Үе болгаш бодунуң дугайында». Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры шүлүкчү А. А. Сурковтуң амыдыралының болгаш чогаадыкчы ажылының дугайында документалдыг телефильм. 16.25 —Якут АССР-ниң урап чүүл коллективтериниң концерти. 17.15—«Авалар школазы».

КЫЗЫЛДАН

17.45 — Телемедээлер. 18.00 —«Хөглүг өг».

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Мээң республикам хүнү». Документалдыг телефильм. 19.10 — «Калбак долгандырыг». Эстрада программазы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30—21.45 —Чапсар. 21.45—Р. Гамзатов. «Аваларны камнаңар». Шүлүглел. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00 —01.00 —Футболга Европа чемпионнарының кубогу. «Динамо» (Киев)—«Астон вилла» (Англия). Симферопольдан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Немец дыл. Өөредилгениң ийиги чылы. 12.30— География. 7-ги класс. Барыын Сибирьниң бойдус комплекстери. 13.00 — Профтехучилище өөреникчилеринге. Сагылга-чурумнуң болгаш амыдырал-чуртталганың эстетиказы. 13.30 —Сээң Ленинчи библиотекаң. «Эвээш-даа болзажыңдан дээре». 18.00 — Л. Н. Толстой. «Дириг сүнезин». 14.45 —«Шыдыраа школазы». Эгелеп чоруурлар клаазы. 15.15 —Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Псков». Телефильм. 19.05 — Телемедээлер. (Орус дылга). 19.15 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Музыкалыг тоолдар». 19.45 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Сокол»— ЦСКА 2, 3 үелери. Киевтен дамчыдылга. 21.00 — Үе. Информастыг программа. 21.35—23.20 — «Воскресение». Урап-чечен фильм. Ийиги сериязы.

МАРТ 4-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Воскресение». Урап-чечен фильм. 2-ги сериязы. 10.40 — «Харылаңар, горнистер!» 11.25—Медээлер. 11.30—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Подмосковье беш чылдың марыжында». Документалдыг телефильм. 15.55 — Баянистер оркестриниң концерти. Горький хоорайдан дамчыдылга. 16.00 — «Шыдыраа школазы». 16.30 — «Кылып бил, билип ал». Аныяк техниктерге дамчыдылга. 17.15 — «ССРЭ-ниң улустарының 5-ки кышкы спартакиадазында». Красноярскиден дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

17.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.00 — «Миллионнарның ленинчи университеди». Москва бүдүрүлгелериниң пропагандистери-биле ужуражылга.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Делегей байдалының допчулалы».

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга».

МОСКВАДАН

19.30 — Футболга кубок эдилекчилериниң кубогу. 1/4 финал. «Легия» (Польша) — «Динамо» (Тбилиси). Польшадан дамчыдылга. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 —23.20 — «Марецкая дугайында чүнү билир силер?» Фильм-концерт. Төнгенде — информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Испан дыл. 12.30— Физика. 6 класс. Архимедов күжү. 13.00 — «Возрождения үезиниң урап чүүлү». 2-ги дамчыдылга. 13.30 — «Авалар школазы». 14.00 — «Мен—нетекчи мен». Урап-чечен телефильм. 15.25 — Медээлер. 15.35—17.45 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.45 — «Ийи үе — чаңгыс салым-чол». Телефильм. 18.05 — Телелекторий. В. И. Лениниң «Чүнү кылыры?» деп номунуң чырыкче үнгенинден бээр 80 чыл оюу. 18.15 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.30 — «Чурук бүрүзүнде хүн» («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45— Телемедээлер. (Орус дылга), 18.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.00 — «Эртем амыдыралы» (Орбита-3»). 19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Музыкалыг тоолдар». 19.45 — «Театр афишазының чанында». 20.45—«Амыр-дыш чок албан-дужаал». Документалдыг телефильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 —23.00 — «Даштыкы фильмнер экраны». «Макс Линдер-биле кады...» Урап-чечен фильм. (Франция).

Редактор В. С. ШАРАВИН

— Сээң оон шын-шын. Бо хоорайда алгы топпут, бөрттүг улус эндерилген болдур ийин. Билип тур мен. Эмгежокту эккеп-тир сен харын. Угааның аажылаар болзувусса...

— Ону бодун-на болгаап көр. Шеригде оглуң база кээр болгай. Харын демги уругларның херээ бүдүп тур бе, Мыкыл?

— Ынчанмайн канчаар! Мен турда — дээш, оозу хөрээн коң-коң кылдыр шаштыгылаан. —Бирээде, шалага шывар чүве тыптын бе? Тыптым. Хүрең, урап чараш хээлиг де. Ийиде, чунар өрээлге чыпшырар шаажаннар эккелдиң бе? Эккелдим. Аотында чечектерлиг, ак-көк. Үште, ол бүгүнү кым кылыры? Оглун бе? Ол ындыг ажыл билир ийик бе? Чок. Стол даргазы эр ышкажыл. Че-че... Дүгдүнме, баштактандым. Мастерни база чугаалажып кагдым. Ол-дур, үште. Шаң-чажыны? Сагыш човава. Мен бодум, бодум. Хууда чугаалыг улус бис, демги ол эш-биле.

— Четтирдим. Мыкыл, черле эр-хей сен ийин.

— Сеңээ четпес боордан башка.

Бот-боттарын шат билчир улус чүнү-ле ынча дыка чугаалажып орар. Шил дувунде үш илиг хире чүве артып калган. Аалчы туруп келген.

— Мен уругларым баажынче чедир баскаш келийн. Үн болбас мен. Эртежик аъттанмааже хожок. Ийет, демги чүвелериң даштын, эмгеде аар сен.

Үнүп чыда тура душкен:

— Шынап, Мыкыл, бир эвес сенден улус чүве айтыра берзе, серемчилиг болур эвеспе.

— А чүнү, чүнү айтырар чувел?

— А, хей чүве-дир ийин—дээш, малчын үне баскан. Бажың ээзи ооң соонче дап бергеш, соксап каан. Кээрге таптыг айтырып көөр-дүр ийин деп бодаан.

Бедик чалды куду шанактыг уруглар сыыладып бадып турган. Катгы-хөг. Чалыы назын ийн. Ашак шала үзейип алган, холдарын оргазынга чүктенипкеш, кыштаанда чалымнар сагындырар бедик сарыг, ак бажыңнаржо углай базыпкан. Бодалдар, бодалдар...

III.

Даартазында, сыгыр даң бажында, эртежи дээп Мылдый ашак, кадай чаа-ла туруп турда, довуп машина шимээни дыңналган. Карамааның кывыскан оду чаа-ла херлээлеп орган. Кургаг ак чыраазының өрттенген карты чаагай чытталган. Соок өг иштинде ыш, кошкак туман дег, ындаада аскан фонарьның чырыы бүлүйтүр кожуп, өрү, дүндүкче шөйүлген. Мылдыйоол дөрде сеспегер негейин эштип алган, өңнүүнүң белээ —дой даңзазын бургурарткан.

— Болар аңаа эвес. Мылдыг эрте. Үнүп утку—деп, кадай пажын салып чыда химиренген.

— Ылывыс ызырар ийик бе? Чалаан бе, оларны.

Совхозтуң «специалистер машиназы» деп чүвени ашак эндевээн, ол ындыг чүве—ышкыштап, чодуруп чоруур. Сааашкын... Хыналда... Билдиңгир чүвени. Сөөлгү үеде ол Оттук-оолчук чиктиң кончуг апарган чүве ийикпе. Билбээчеңиен чүве-даа айтыртылаар. Мыкылайны-даа адагылаар.

Кадай сүгже шай, дус каапкаш, үнер деп дап берип чыдырда, манаваан аалчылар удур кирип келген. Амырменди солушканнар. Үш кижи. Бригадир, мал бухгалтери, Оттук-оол. Контроль белүүнүң даргазы Оттук-оол. Че, харын, ындыг-ла-дыр. Болган чүвени.

— Отчёт кылып чор бис— деп, шайлаан соонда бригадир дыңнаткан.

— Эрткен айның актызы бо-дур... Немешкен чүве чок. Ийи хойну складка дужаатан. Эмчиниң шынзылгалары бо. Ы-ы...

— Ийет. Бо саазыннарны ишчеш көрээл—деп, Оттук-оол үзе кирген.—Хойну санаал. Читкелеп. Дугаар барымдалап.

— Дугаар... Че, харын...

Хүннүң кызыл херелдери даглар баштарын шопа берген. Карамаа чавыс кажааның эжиин ажыдыптарга, ак бус бургурап үнүп, өдексиг, ажыксыг чыт думчукка каккан. Караңгыда чүс-чүс карактар чырыткыланнаан.

...— Ниити сан үш чүс сезен бир. А бо ырбыска чүвениң кулаанда дугаары 3713— деп, аныяк бухгалтер илеткээн.

— Саңга чөрчүжүп турар кижи бар бе?

Ындыглар чок болган.

— Ынчаарга ам хуу малды санап үндүрүптээл. Че, ай де, угбай!

— Дөртен ийи... Дөртен үш. О-о! Арбын-на-дыр.

— Дүү... хоорайда оглум, кенниимнин, суурда дуңмаларывыстың...—деп, Карамаа чугаалаңган.

— Ол аңгы чугаа-дыр. Эвээш эвес инек база бар болгай. Норма-чижек, чиген чеминиң өртек-үнези...—дээш, Оттук-оол өгже базыпкан.

— Че, ам-на демги документилериңер кай?

— Чемден кыла каптар чоор бе? Тыртткан, манчы... Аптарада...—дээш, өгнүң херээжен ээзи маңгазының турган. Ооң чоогаада ширин шойбек кара шырайында хүлүмзүрүгге демейлешкен аян костүш кыннын, чырыы чырташ дээн.

— Ажырбас, ажырбас!—деп, өөрүнүң өмүнээзинден Оттук-оол харылаан.—Ам чүү боор, ажыл дораан шыкпарлыр. Хемкирер, инекчилерге баар улус бис, далашпааже талаар, А-а, силерниң кудаңаар база ында але? Так, так... Ийини дужааган. Кештерни кайыл?

— Кайда ийик моң, кадай? Чада донуруп турдувус чоп.

— Адырам... Суурже киирипкен улус боор бис бе? Азы? Эки-ле сагынмайн тур мен ийин, харалаан.

— Ындыг-дыр. Чок деп демдеглеп каалы... Эмир чылын хураган үзүп, силерге хүлээдип турда, тургускан акт меңде бо. Ынчап аңаа кириишкенимни сактып тур силер бе? Силерде база бир хоолга турар ужурлуг. Силерниң алган хураганнарыңарны 3313-теп эгелээн. 3713-ке чедир дугаарлаан. Ол мында бижиттинген-дир, көрүңер. Ниити саны 400. А бөгүн каш болду?

— Эрткен айның октябрының, отчёдунда шак-ла ындыг турган чүве—деп, бригадир дегийт чугаалаңган.

— Чаңгыстап санаан чүве ийнаан?

— Ийе... Ындыг аа, малчын?— деп, бригадир дуза ээрээн. Оозу бажын соганнаткан. А боду иштинде: «Барып-барып бо хой санап ле! Отчёт санында сөөнеп, шүүдеп келдим чоп».

— Ындыг-дыр. Бир ай иштинде он тос баш кайда барганыл?

— Ийнаа склад...

— Ийе, ийе. Он чеди?

Шимээ чок. От өшкен. Өг ишти илейти соол орган. Оттук-оол саазыннарны топтап көрүп, ол-бо саннарны шүүштүргүлээн.

— Че, чүл моң, хойжу?

— Элдеппейлиг чүве-ле-дир. Үстүп калчыктар бе дээрге, үргүлчү кадатта мал-дыр бо. Оор-суук...

— Солун-дур оо, солун-дур. Көрүңерден... Чок ирттерниң дугаарлары: 3315, 3317...— дээш, шуптузун адаан.—Мында 3550-ден өру сан чок аа? Чок. Ам дыңнаңар. Ол саңга чедир дугаарларны бир, ийи айларда, харын-даа декабрь айда безин төрүттүнген хураганнарның кулактарынга кызыткан чүве. Мынчап кээрге эң-не улуг, боктур ирттер чок ышкажыл, а?

База-ла шимээ чок. Ашак даңзазын чушкаан, кадай демир суугузун кыңгыраткан...

— Буруулуг-ла болган-дыр мен, даргалар. Мелегей баш дийин бо. Оруун салып көрейн. Ам бо дораан—деп, адак соонда Мылдый-оол малчын чугаалаңгаш, өндейип туруп орган.

— Чок, чо-ок! Актылар бодур. Комиссия кежигүннери, хойжу аттарыңар салыңар. Кедээ Советке киирер актыга база... Ол-ла. Бир-тээ маңаа чүве чугаалавас болганыңарда, дүгээ, контроль белүүнге, доманатажыл, эш Мылдыйоол. Оон-даа өске чүве үнүп кээр чадавас. Дыңналыптар бис, кажан кээрин. Байырлыг!

Машина чедүрүп чоруй чоорту ырай берген. Хойлар чаңчыккан кошпалары-биле дагже үнүпкен. Кааг, соок өгде ийи кижи олуруп калган. Мылдый-оолдуң холунда оду өшкен даңза. Карамаа от чушкурер кыскажып туттунган.

Александр ДЕМБИРЕЛЬ.

(Төнчүзү. Эгези № 48 «Шында»).

Кино

МАРТ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Валентина» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Золушка»: 10.30, 13.20, 15.00, 16.50, 20.50. «Медовый месяц» аалчылар бажыңының чажыды» 18.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Боолаар эрге» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бот-бодувуска ынчаар ынак чораап бис» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дужаал: боолап болбас!» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-68, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистерин 2-37-13, пропаганда килдистериниң 2-31-75, культура килдистериниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдистериниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-30-00, корректорларының 2-27-21, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 81.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектерниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00284

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 51 (11849) | 1982 чылдың март 3, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

СОВЕТ-ПОЛЬША ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ПКАП ТК-ның Бирги секретары, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельский баштады партия-күрүне али-чоруу кылып Москвада келген польша делегация-биле чугаалажыышкыннары март 1-де Кремльге болган.

Совет таладан чугаалажыышкыннарга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Күрүнениң айыыл чок чоруук комитединиң даргазы Ю. В. Андропов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Д. Ф. Устинов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков олар киришкен.

Польша таладан — Каттышкан тараачын партияның Күүсекчи комитединиң даргазы, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Р. Малиновский, Демократтыг партияның ТК-зының даргазы, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Э. Ковальчик, ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары, ПУР-нуң даштыкы херектер министри Ю. Чирек, ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ПКАП-тың Катовице воеводство комитединиң бирги секретары Э. Месснер, ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Национал камгалал министриниң бирги оралакчызы, Польша шеригниң Кол штавының начальниги Ф. Сивицкий, ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ПКАП ТК-ның секретары М. Возняк, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, Министрлер Чөвүлелиниң Экономика комитединиң даргазы Я. Ободовский, ПУР-нуң ССРЭ-де элчини К. Ольшевский олар киришкен.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле Совет Эвилелинде чорудуп турар ажылдың дугайын, съезд үезинден бээр эрткен чылдың дургузунда ол ажылдың чедиишкиниг түңнелдериниң дугайын Л. И. Брежнев польша делегацияга дыңнадып берген. Совет демократияны сайзыраңгайжыдарының, ажылчы чоннарның чаагай чоруу дээш социал-экономиктиг программаны боттандырарының тодаргай айтырыгларын совет таладан тодарадып көргүскен.

Польшада тургустунган байдалга, партияның чаңгыс эвин быжыглаар, улусчу эрге-чагырганы, социализмниң туруштарын быжыглаар дээш демиселдиң кол угланыышкыннарын тодаргайлаан ПКАП ТК-ның VII пленумунуң түңнелдеринге В. Ярузельский үнелээшкинни берген. Тайбыңның болгаш социализмниң, Европа диңке быжыккан доктаамал байдалды камгалап арттырарының, делегейге айыыл чок чорукту быжыглаарының эрге-ажыктарынга таарыштыр Совет Эвилели-биле, Варшава Керээзиниң өске-даа күрүнелери-биле бузулбас найыралды быжыглаар деп польша улустуң шиитпирлиин ол онзалап демдеглээн.

Кол өзээ социалистиг интернационализм, үндезин эрге-ажыктарның болгаш алыс сорулгаларның ниитилешкек чоруу, эш-ёзунуң эп-сеткил каттыштырылгазы болгаш дузалажылгазы болуп турар ийи талалыг совет-польша харылзааларның байдалын болгаш перспективаларын талалар тодаргай чугаалашкан. Ийи чурттуң аразынга экономика, садыг болгаш культура харылзааларын калбартыр талазы-биле улам ынайгы тодаргай хемчеглерни алырын олар дугуржуп алган.

Совет Эвилели биле Польша империалистиг албадаашкынны буруу шаап турар, дайын кыжаныын кошкадырынче, тайбыңны быжыглаарынче болгаш душкуурлуг чорукту чавырыдырарын ханыладырынче угланган эргежок чугула хемчеглерни ап турар, ынчаарга делегейге садыг-экономиктиг харылзаалар кандыгыл дээрге ССРЭ биле ПУР деп эргеге, кайы-кайызынга ажыктыг болурунга болгаш экономика талазы-биле чогумчалыг болурунга үндезилээш, ынчыг харылзааларны бүгү чурттар-биле моон соңгаар-даа калбартыр.

Л. И. Брежнев биле В. Ярузельский делегейниң чугула айтырыгларын чугаалашкан болгаш делегейниң амгы көнчүг шыңгыы байдалында социалистиг чем каттыжылга чурттарының чаңгыс эви удурланыштыр туржуушкунну ажып эртер, боо-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбас база милитаризм болгаш дайын күштеринге ойтур шавыышкынны бээр төлээде, тайбыңга ынак күштерниң сырый каттыжыышкыны кажаңгызындан-даа артык негеттинип турар деп, чаңгыс эп-сеткилдиг бодал-оналын илергейлээннер.

Чугаалажыышкыннар чүректиң ханызындан найыралчы байдалга эрткен. Совет Эвилелиниң болгаш Польша Улус Республиканың аразында акы-дуңмалышкы эвилелдин, найыралдың болгаш кады ажылдажылганың бузулбазын ук чугаалажыышкыннар тодаргай көргүскен.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛЧЫ БАЙДАЛГА

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң чазаа ПКАП ТК-ның Бирги секретары, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельский баштаан Польша Улус Республиканың партия-күрүне делегациязынга алдар кылдыр март 1-де Кремльдиң Улуг ордузунга дүъштеки шайлалга кылган.

Совет таладан эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Я. Пельше, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, К. В. Русаков, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргаларының оралакчылары, ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭ-ниң күрүне комитеттериниң даргалары, СЭКП ТК-ның харыысалгалыг ажылдакчылары, албанының өске-даа кижилери шайлалгага келген.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев дүъштеки шайлалгага түве чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ

ч у г а а з ы

Эргим эштер!

Польша Улус Республиканың хүндүлүг делегациязынга — ПКАП Төп Комитединиң Бирги секретары, Польшаның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Войцех Ярузельскийге, Каттышкан тараачын партияның Кол комитединиң даргазы Роман Малиновскийге, Демократтыг партияның ТК-зының даргазы Эдвард Ковальчикке, бистиң Москвага чедип келген бүгү поляк өңнүктеривиске чүректиң ханызындан изиг байырны база катап чедирер бодай-дыр мен.

Онза чугула болгаш харыысалгалыг үеде бистиң ужуражыышкынывыс болуп турар-дыр. Ол — Польшаның нарын, чамдыкта кедергей берге турган херектеринге хамаарыштыр ындыг. Ол — делегей херектериниң ниити чорудулгазынга хамаарыштыр база ындыг.

Улусчу эрге-чагырганы камгалаар, нарын байдалды чогумчалыг болдурар, үр үргүлчүлеп келген аар кризистен чуртту уштуп алыр дээш поляк өңнүктерниң хүлээп алганы национал шиитпирниң дугайында информацияны бүрүн билиишкин-биле хүлээп алган бис. Ол дээрге чогуур үезинде алдынган хемчеглер болган. Контрреволюцияга орукту коммунистер чайлап берип, социализмниң дайзыннарының калчаалыг халдаашкыннарындан чолдаңган болза, Польшаның салым-чолу, Европага болгаш бүгү делегейге чогумчалыг байдал ниитизи-биле согуушкунга таварышкан турар ийик.

Ол болуушкуннарның берге түңнелдери — сагындырыглыг өөредиг-дир. А коммунистер өөренип шыдаар улус.

Социализмниң бүдүжүнге хоралыг, ожээтен бүгү чүүлдерден социалистиг тургузуушкунуң практиказын арыглаар дээн Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының, ооң-биле эвилелчи партияларның чүткүлү черле дүрүм ёзугаар болуушкун-дур. Ажылчын аңгының партиязының авангардчы ролюн катап тургузар дугайында силерниң сагыш салыышкыныңар ажылчы чоннарның политиктиг идепкейлиин бедидеринче, улус массаларны сырый каттыштырарынче силерниң узун хуусаалыг, быжыг угланыышкыныңар база дүрүм ёзугаар болуп турар. Ёзулуг демократияның хөгжүлдези социализмни чүгле кошкатпайн турар эвес, харын-даа ооң күштерин доктаамал көвүдедип турар.

Бөгүн Польшага чиик эвес байдал таваржып турар. Анархияның, сандаргай болгаш күчүлелдиг чоруктарның чалгыы хевертен тыптып келбээн. Империалистиг күрүнелер, хамыктың мурнунда АКШ эргени болгаш моральды үреп, Польшаже ыйыышкынны күштелдирип турар. Олар чаа шылгалдаларны болгаш човаланныг бергедээшкиннерни поляктарга база катап онаштырарын оралдажып турар-дыр. Ынчалзажок социализм бодун камгалавас деп кым-даа кордавазын. Социализм бодун эң-не шиитпирлиг-биле камгалаар апаар.

Амгы нарын хүнүң даартагызы эки болур дээрзин ам көстүп келген. Социалистиг Польшага шыдаар шаавыс-биле дузалап келген бис. Моон соңгаар-даа дузалаар бис. Бо дээрге аңаа сөстер эвес.

Бистиң чогааткаңывыс экономиктиг кады ажылдажылганың планнары ийи чурттарга ажыктыг болур дээрзинге чигзинииишкин чок. Чиг-эт курлавырларын шиңгээдип алыры болгаш индустрияның эң чугула адырларын хөгжүдери ол планнарда көрдүнген. Көдээ ажыл-агый талазы-биле бистиң харылзааларывысты калбартырының багай эвес аргалары бар.

Бистиң чурттарывыстың күжениишкиннери социалистиг бүгү дем каттыжылгазының хемчээлинге чорудуп турар ажыл-биле холбажып турар. Экономиктиг харылзааларның деңнелин болгаш шынарын хамыктың мурнунда бедидерин демдеглеп турарым олдур. Күш-ажылды улам-на ханызы-биле болгаш быжыы-биле хуваарын, бүдүрүлгениң эң-не дээштиглиг методтарын дем-биле шиңгээдип алырын национал экономикаларның чечектелиишкининиң дугуйу кылдыр салап турар бис. Улустарның чаагай чоруун көдүрериниң эрге-ажыктарын удуртулга болдурбушаан, ол ажылды улуг хемчээлге организастаарының чүткүлү болгаш политиктиг тура-соруу Совет Эвилелинде, Польшада, социалистиг өске-даа чурттарда бар.

Социалистиг дем каттыжылгазы — ол дээрге кандыг-бир башкаланган политиктиг дип эвес-тир. Социализмниң чедиишкиннери бүгү кижи төрелгетенге хамааржыр. Социализм — амгы үениң сайзыралының кезээ-дир. Делегейниң улустарының бөгүнгү сеткил дувүрээшкиннеринден социалистиг чурттарның башкаланмайн турары черле билдингир. Ол сеткил дувүрээшкиннериниң кол чүүлү — делегейни дайындан канчап камгалаарыл деп айтырыг-дыр.

Боо-чепсекти бүдүрериниң болгаш чепсегленииишкиниң дужүрериниң кайызын шилип алырыл деп айтырыгга хамаарыштыр Совет Эвилелинде ийи бодал чок. Ынчаарга бистиң айыыл чок чоруувуска кыжаныышкын бар болганда бистиң Чепсектиг Күштеривистиң камгаланыр дайынчы аргалыын чогуур деңнелге тудуп турар бис. Ону ынчаар кылыр ужурга таварышкан бис. Боо-чепсекти бүдүрер кылдыр бистерни кезээде даштыкыдан албадап келген. Бир эвес чүгле Совет Эвилелинден хамааржыр турган болза, чер кырынга ядролуг чепсек тургустунмаан турар ийик, массалыг узуткаашкынның боо-чепсектериниң чаа, эң-не чаа хевирлерин чогаадып кылбаан турар ийик. Кижи төрелгетенниң дээди эргезинге — тайбың чурттаар эргезинге чүү-даа кыжанмаан турар ийик.

Тайбың дээш демиселдиң оруун кезээ-мөңгеде шилип алган бис. Империалистиг өнчүк-чөңгээлер болгаш кыжаныышкыннар ол оруктан бисти чайладып шыдавас. Ядролуг чепсектиг үеде тайбың — ол дээрге чер кырынга амыдыралды үргүлчүлээриниң бирги чергелиг негелдези дээрзин бүгү кижилерниң билип алырын күзеп турар бис.

Делегейниң политиктиг байдалы совет-американ харылзааларның байдалындан улуу-биле хамааржыр дээрзинге маргылдаа чок. Ынчалзажок хамык ужур чүгле ында эвес-ле харын. Делегей айтырыгларын шиитпирлээринге өске күрүнелерниң, ооң иштинде Европа күрүнелериниң политиктиг деңзигүүрү болгаш салдары база улуг. Оларның үнү шиитпирлиг болган туруп болур.

Чөөн болгаш Барыын чүктүң аразынга чугаалажыышкыннарны үргүлчүлээри база калбартыры дээш, буруудадыышкыннарның болгаш удур-дедир буруудадыышкыннарның хоразын узуткаары, соңгаарладып болбас айтырыгларны, бирги ээлчегде чепсегленииишкиниң дужүрерин практиктиг шиитпирлээри дээш туржуп турар бис. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, удур туржуушкунга удур база чөпшээрежилге болгаш ажыл-ишчи кады ажылдажылга дээш туржуп турар бис.

Поляк өңнүктеривистиң туружу база ындыг болуп турарынга сеткил ханыышкылыг илергейлээр бодай-дыр мен. Үзел-бодалдарның чаңгыс аайы, амгы болгаш перспективтиг сорулгаларны бир домей билип турарывыс бистиң чугаалажыышкыннарывыстың бүгү чорудулгазының онзагай чүүлү болган. Чугаалажыышкыннар найыралдың, эш хуузунуң, эп-сеткил каттыштырылгазының болгаш чүректиң ханызындан чоок чоруктуң байдалынга болган.

— Акы-дуңма эвилелчи социалистиг Польша дээш!

— Эштер Ярузельскийниң, Малиновскийниң, Ковальчиктиң кадыкшылы дээш, бүгү поляк өңнүктерниң кадыкшылы дээш!

— Бүгү делегейге тайбың дээш! — кундаганы көдүрерин чөпшээреп көрүңер.

* * *

В. Ярузельский харыы сөс чугаалаан.

Эш В. ЯРУЗЕЛЬСКИЙНИҢ

ч у г а а з ы

Бедик хүндүткелдиг болгаш эргим эш Леонид Ильич Брежнев!

Эргим совет эштер болгаш өңнүктер!

Совет черге, Ленинниң Төрээн чуртунга келгенивистиң эң-не баштайгы үелинден эгелээш, биске көргүскен эвп...

(Төнчүзү 3-кү арында).

ЯДРОЛУГ ДАЙЫНГА УДУР КЫЙГЫРЫГНЫҢ АВТОРЛАРЫ—ЯПОН ЧОГААЛЧЫЛАРГА

Хүндүлүг дээргилер!

Ядролуг дайынны чайладыр дугайында силерниң сеткил хөлзээшкиниңиг кыйгырыыңарга харыылавайн барып болбас. Улгадып турар ядролуг кыжаныышкынга хамаарыштыр силерниң дүвүрээзиниңерни билип, чүүлдүгзүнүп тур мен. Ядролуг чепсекти «кызыгаарлаттынган»-даа сорулгаларга ажыглап болурунуң дугайында калчаалыг бодалдарны силер-биле кады шиитпирлиг буруу шаап тур мен. Чүгле кенен, боттуг амыдыралдан хоорук кижилер, бир-тээ оларның бажыны өрт үнген черден ырак турар болганда, термоядролуг халаптың өлүмнүг чалбыышкы аңаа дегбейн баар деп санап болур. Бистиң бөмбүрзээвиске амыдыралдың келир үези энерелдиг кижи бүрүзүнүң хүлээлгези болза ядролуг дайынның айыылын чайладырынга, тайбыңны быжыглаарының оруктарын дилээринге бодунуң салыышкынын киирери болур. Америк атомнуг бомбалаашкынның халавынга таваржыкан япон хоорайлар Хиросима биле Нагасакини Совет Эвилелиниң улузу билир, япон проза чогаалчыларының болгаш шүлүкчүлериниң бистиң улустарывыстың дылдарынче очулдурган ол дугайында чогаалдарын номчаан. Ол үениң соонда атомнуг чепсекке улаштыр термоядролуг чепсек база тыптып келген. Ядро энергиязын ажыглаар чепсектерниң чаа хевирлери оон-даа күчүлүг, кижиниң бодап чедери берге өлүмнүг аргаларлыг дээрзи чажыт эвес.

Ракета-ядролуг боо-чепсектерни эндере бүдүрер талазы-биле АКШ-тың амгы үеде чаа хөделиишкиннери кижи төрелгетенге кайы хире озалдыг болгаш айыылдыг болуп турарын дыка хөй кижилер амдаа эки-ле билбейн турар хевирлиг.

Чогум-на харын ындыг болганындан янзы-бүрү чурттардан суралгыг эртемденнер кирип турар авторитеттиг делегей комитедин тургузарын СЭКП-ниң XXVI съездизи саналдаан, ол комитет ядролуг дайын кижи төрелгетенни кайы хире халаптыг уржуктарга чедирип болурун калбак улус массаларының медерелинге чедир шыны-биле тайылбырлаар, ядролуг халапты чайладырының амыдыралчы эргежок чугулазын көргүзер ийик.

Совет Эвилели кажан-даа боо-чепсекти эндере бүдүрериниң эгелекчизи турбаан. Ядролуг чепсекти баштай бистер чогаатпаан бис. Чогум-на харын Совет Эвилели боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырынче, чепсегленииишкиниң дужүреринче угланган тодаргай болгаш боттуг саналдарны мооаг чок идип үндүрүп турар. Совет Эвилели бодунуң ядролуг арсеналын узуткаарынга белен, ынчалзадаа ядролуг чепсектиг бүгү күрүнелер ынчаар кылыр болза, ол болдунуп болур дээрзи билдингир.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының чоокта чаа доозулган XXXVI сессиязынга ол организацияның кежигүннери чурттарның дыка хөй кезии ядролуг чепсекти эң баштай ажыглаарын эң аар кем-херек үүлгедиишкини кылдыр санаар деп Совет Эвилелиниң саналын деткээн болгаш нейтроннуг чепсекти бүдүрерин хоруурунуң дугайында ССРЭ-ниң инициативазы-биле киирген резолюция дээш бадылаан. Ынчалза-даа ол гуманныг саналдарга удурланган чазактар, оларның иштинде Японияның, база бар болган.

Совет Эвилели ядролуг чепсектиң шенелделерин долузу-биле болгаш бүгү-ниити хоруурунуң дугайында чугаалажыышкыннарның эгелекчизи болуп, чогуур дугуржулгага дүрген ат салырын негеп турар. Ядролуг чепсектиг бүгү күрүнелерниң болгаш өске сонуургалдыг чурттарның киржилгези-биле ядролуг чепсектиң бүгү хевирлерин бүдүрерин соксадыр дугайында, ооң курлавырларын кызыгаарлаарының, а ооң соонда долузу-биле узуткаарының дугайында дугуржуп алыр дээш, чугаалажыышкыннарны доп-дораан эгелээринге белениниң дугайын бистиң чуртувус медеглээн.

Ооң-биле кады бис ядролуг чепсек чок күрүнелерниң айыыл чок чоруунуң магадылалын быжыглаар дугайында конвенцияны база амгы үеде девискээринде ядролуг чепсек чок күрүнелерге ону тургуспазының дугайында дугуржулганы чарарын саналдап турар бис. Совет Эвилели ылавылалдыы-биле мынча деп медеглеп турар: ядролуг чепсекти бүдүреринден болгаш ону алырындан ойталаар база бодунуң девискээринде ол чок күрүнелерге удур ядролуг чепсекти ол кажан-даа ажыглавас. Харын-даа Совет Эвилели ядролуг чепсек чок кандыг-даа чурт-биле ол талазы-биле дугуржулганы чарарынга белен. Бо айтырыг талазы-биле санал-оналдар солчуушкунун Япония-биле база эгелээринге кандыг-даа доктарны бис көрбейн турар бис, ону СЭКП-ниң XXVI съездизинге идип үндүргенивис. Ыраккы Чөөн чүкке бүзүрел хемчеглериниң талазы-биле чугаалажыышкыннарны эрттирер дугайында саналга-даа хамаарыштыр, ол ышкаш ийи талага таарыжып болур өске кандыг-даа хевирлерге чорудуп болур.

Совет Эвилели ядролуг боо-чепсекти эндере бүдүрерин шеглээриниң херээнге херек кырында түңнелдерни чүткүлдүг чедип алырын күзеп турар. Бо угланыышкынга амдаа ырак эвээш кылдынганы бистиң буруувус эвес-тир.

Делегейниң амгы нарыыдаан байдалында, АКШ массалыг узуткаашкынның шынар талазы-биле чаа чепсектериниң хевирлерин чогаадып база непередип турда, стратегтиг боо-чепсекти кызыгаарлаар дугайында чугаалажыышкыннарны эгелээрин узамдыктырып турда, делегей байдалын экижидер талазы-биле совет саналдарга шаптараазын ужураштырып турда, бөмбүрзектиң тайбыңга ынак бүгү күштериниң хөделиишкиннериниң идепкейжидери онза ужур-дузалыг болуп турар. Ынчангаш тайбыңны камгалаары дээш доп-дораан хемчеглерни алырының дугайында силерниң кыйгырыгларны деткивес аргам чок. Японияның тайбың талалакчылары бо буянныг херекке бодунуң салыышкынын киирер долу шиитпирлиг болуп турары, бодунуң-даа чуртунуң, өске-даа чурттуң девискээринге ядролуг чепсекти тургузарынга шиитпирлиг удурланыың турары дыка үнелиг-дир.

Совет Эвилели ядролуг халапты чайладыр дээш, бүгү делегейге тайбың дээш, чавырлыышкын дээш база чепсегленииишкинни дужүрер дээш шиитпирлиг болгаш чайгылыш чок демиселчи боор келген болгаш болур-даа дээрзин силерге бүзүредип тур мен.

Л. БРЕЖНЕВ.

ЯДРОЛУГ АЙЫЫЛДЫ ЧАЙЛАДЫР

Япон чогаалчыларның кыйгырыы

Боо-чепсектерни эндере бүдүрерин соксадыр болгаш ядролуг чепсекти узуткаар дээш туржуп турар япон чогаалчыларның улуг бөлүү ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневче болгаш АКШ-тың президентизи Р. Рейганче кыйгырыгны чорудупкан.

Амгы үеде делегейде мөөңнеттинген ядролуг чепсек чер кырында бүгү-ле амыдыралды хөй катап узуткаарынга четчир апарган дээрзин ук кыйгырыгда чугаалап турар. Ооң-биле чергелештир нейтроннуг бомбаны, чаа хевирниң ракеталарын, чалгынныг ракеталарны болгаш өске-даа чүүлдерни бүдүрүп турары ядролуг дайынның өөскүп болурунуң дугайында халаптыг бодалды ажыы-биле илередип турар-дыр.

Ындыг идеяларның болгаш ажыл-херектерниң удурланыкчылары бис. Ядролуг чепсекти ажыглаар «кызыгаарлаан» дайын деп чүве шуут турбас ужурлуг. Ядролуг чепсек ажыглаттынар болза-ла дайын доп-дораан өөскүүр, а ол бүгүдени хаара туткан ядролуг дайынче шилчип, кижи төрелгетенниң болгаш чер кырында бүгү-ле дириг амытаннарның кырлыышкынга чедирер.

Кижи төрелгетенни камгалап арттырары-биле делегейниң бүгү чурттарының удуртукчуларын болгаш харыысалгалыг ажылдакчыларын национал, сөөк-язы, социал болгаш идеология айтырыгларындан уштунуп, ядролуг чепсекти узуткаар сорулганы салбышаан, чепсегленииишкинни эндере бүдүрерин дарый соксадырынче кыйгырып тур бис. Япон чазак ядролуг чепсекти садып албас, ону бүдүрбес болгаш Японияның девискээринче кандыг-ла бир ядролуг чепсек сөөртүр чорукту болдурбас дээн үш принципти ооң-биле кады сагыырын негеп тур бис.

Хиросиманың болгаш Нагасакиниң шылгалдаларын ажып эрткен болгаш бистер бөмбүрзек кырынга ядролуг дайынны болдурбас дээш боттарывыстың шыдаар бүгү-ле чүүлдеривисти кижи төрелгетенниң мурнунга кылырывысты бодувустуң хүлээлгевис деп санаар бис.

Тайбыңны камгалаар дээш доп-дораан хөделиринче черниң бүгү кижилерин кыйгырлыывыс. Арга чок дээш холдарны салып болбас херек. Харын-даа тайбыңны камгалап арттырар дээш күжениишкиннеривисти улгаттырар ужурлуг бис.

(СЭТА).

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжынга соңгулдалар талазы-биле Чөөн-Хемчик районда Чадааның Соңгу № 54 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязының составын бадылаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫЫ

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 23, 24, 26 болгаш 57 чүүлдеринге үндезилээш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжынга соңгулдалар талазы-биле Чөөн-Хемчик районда Чадааның Соңгу № 54 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязының составын хөй-нииити организацияларының болгаш күш-ажылчы коллективтерниң даразында төлээлекчилери составтыг кылдыр бадылаар:

Комиссияның даргазы Сүтсүгбей Маадыр-оолович Моңгуш — Чөөн-Хемчик районнуң коммунистиг организациязындан.

Комиссияның даргазының оралакчызы — Арагачы Дембилдеевич Доңгак — «Хемчик» кураңныыр-тывыш ажыл-агыйның ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның секретары Зинаида Өпей-ооловна Ондар — Бүгү-эвилелдиң аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң район организациязындан.

Комиссияның кежигүннери:

Салчак Юнгарович Баир — «Билиг» ниитилелиниң район организациязындан.

Людмила Викторовна Володина — районнуң хереглекчилер ниитилелинден.

Анай Көкеевна Куулар — районнуң хереглекчилер ниитилелинден.

Бады-Назын Севекпенович Куулар — «Сельхозхимияның» Чадаанада районнар аразының бүдүрүлге каттыжыышкынының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Маадыр-оол Сүгеевич Ондар — Чадааның автотранспорт бүдүрүлгезиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Борис Чизепеевич Оюн — улус депутаттарының Чөөн-Хемчик район Совединиң күүскомунуң иштики херектер килдизиниң ажылдакчыларының коллективинден.

Клара Кежик-ооловна Ооржак — Чадааның саржаг заводунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Раиса Шойдаровна Ховалыг — күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профессионал эвилелиниң район организациязындан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1982 чылдың март 2.

КОМСОМОЛЧУ ПУТЁВКА-БИЛЕ

«Бай-Тал» совхозта комсомол комитединиң путёвказы-биле малчыннарже сакманчылады чоруткан комсомолчулар эки ажылы-биле мактадып турар. Олардан Туралыг хойжу бригадазында сакманчылап турар Светлана Беган биле Иргит Гаңдашмаа 130-130, Анна Хурал-оол биле Клара Маңмаш 120-120 хураганны, Мешкен-Хол бригадазындан Долаана Сыргыт-оол 185, Валентина Сүзүкей 105, Александра Бадыргы биле Зина Делгер-оол 100-100 хураганны өстүр азыраарын хүлээнгеп, эки ажаап-доруктуруп турарлар.

Х. КАРА-ООЛ.
Бай-Тайга район.

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

Национально-краеведческий отдел

Кыштаглаашкын болгаш Советтер

КВАРТАЛ САНЫНДА-ЛА

МАЛ кыштаглаашкыны — бүгү талалыг шылгалда, ооң түңнелинден планнарның болгаш социалистиг хүлээлгелерниң күүселдези хамааржыр. Ынчангаш СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомунуң бюрозу база улус депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитеди бо чугула ажылче чылдың бүгү дургузунда кичээнгейни кошкатпайн, чер-черлерде партия, совет, ажыл-агый органнары база ындыг угланыышкын-биле ажылдаарын чедип алыр дээш хемчеглерни ап чорудуп турар.

Кыштаглаашкынга белеткелдерни эрте доозар дугайында эрзинчилерниң, ону организастыг бедик деңнелге эрттирер талазы-биле «Алдан-Маадыр» болгаш «Саян» совхозтарның малчыннарының эгелээшкиннерин районга деткээн болгаш совхозтарга кыштаглаашкын-биле холбашкан ажылдарны чогуур хуусааларында чорудар дээш организастыг хемчеглер алдынып турар.

Кодээ ажыл-агыйда, ылаңгыя мал ажылында кышка эки белеткелдең хамааржыр чугула чүүлдери — мал ажылында подотчёттуг кижилерниң шилилгезиниң, оларның бүгү талалыг хандырылгазының айтырыглары, малга таарымчалыг оран-савазы, чемнерин, суггарарынга, ажаарынга чугула дериг-херекселдерин септеп белеткээри, чечелээри, оон-биле чергелештир малга четчир санныг, эки шынарлыг чемнерин чогуур хуусааларында белеткээри, оларның шын кадагалалын, чөптүг ажыглалын хандырары — бо-ла бүгү чүүлдерже районнуң чер-чер Советтери чогуур кичээнгейни салып келген.

Малды чедимшкинниг кыштаарының үндезини — малдың чайгы семиртилгези болур. Районнуң мурнакчы малчыннарының ажылының онзагай чүүлдериниң дугайында чугаалажып айтырарга, бирги ээлчегде чайгы семиртилгени эки, шынарлыг организастаарындан, күскү база кышкы үелерде одарларны шын таарыштырарындан, оон-биле чергелештир малчын кижи бүрүзүнүң даанган ажыл-ижинге харыысалгазындан хамааржырын чугаалап турары черле чөптүг.

Бо чүүлдү удуртулга болдурган, «Малчын» совхозтуң Кара-Ховуда № 2 хойжу бригадазы, ында партия эге организациязы малчыннарның отчёттарын партияның ажык хуралдарынга чугаалажып эгелээни эки түңнелдерни берген. Мындыг ажылдарны өске-даа бригадаларга чорударын планнаан.

Район база кодээ Советтерниң күүсекчи комитеттери квартал санында кодээ ажыл-агый талазы-биле кандыг-бир кол айтырыгны чугаалажып, күүселдезин чедип алыры-биле организастыг хемчеглерин чорударын чурумчуткан. Оларның иштинде мал кыштаглаашкынынга белеткелдиң, ооң эртип турарының байдалының айтырыглары чугула черни ээлеп турар.

ФЕВРАЛЬДЫН ийиги он хонуунда медээ-биле алырга, районда 16975 хой солдаан, хураганнары менди. Улуг, бичии малдарның чидирии эрткен кыштың бо үезинге деңнээрге, 2,4 катап кызырылган. Ынчалза-даа кыштаглаашкын нарын, берге байдалда эртип турар. Чайын кандаашкынныг болганы-биле кышкы одарларның оът-сигени багай үнген. Бо хүннерде одар талазы-биле бергедээшкиннер барык кодан санында бар. Эң бергедээн кодаларны өскээр көжүрүп, сайгарар ужурга совхозтар таваржып турар. Ак-Чыраадан кышкы үеде сиген белеткелин ажыл-агыйлар ам-даа үргүлчүлеп турар.

Малчын бригадаларда быжыглаттынган коллективтерниң, партия организацияларының дузазы улуг, олар лекция, беседаларны кылып, чамдыкта кино, концерттерни-даа аалдап чедип турар. Кажаа көрженин хоорар, мал чеминиң белеткелинге киржир ажылдарны база эки чорудуп турар.

Бистиң районга мал кыштаглаашкынының эң-не берге үелери моон соңгаар болур, ынчан хар чаап, хадып, шуурганнаар. Ол үелерде улуг, бичии малдарның хоралыг болдурбас дээш партийжи организастыг болгаш масса-политиктиг база ажыл-агыйжы хемчеглерни алыры районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының чугула сорулгазы болур.

Д. ХОРЛУУ,
Мөңгүн-Тайга райкүүскомунуң даргазы.

МӨӨҢҮ-БИЛЕ ҮНДҮРҮП ЭГЕЛЭЭР

ГОРЬКИЙ ОБЛАСТЬ. Павловтуң автобус заводу «ПАЗ-3205» класстың чаа машиналарының баштайгы бөлүүн (чурукта) үндүрген. Ында чолаачы олурар чер эптиг болгаш долгандыр чүве көөрү таарымчалыг. 120 эът күштүг «ЭМЗ» шимчедикчи шакта 80 км чедир дүргедээшкинни бээр.

Ол чаа машинаны кодээ черге ажыглаарынга дыка эптиг. Амгы үеде ону мөөңү-биле бүдүрүп үндүреринге белеткел чоруп турар.

В. ВОЙТЕНКОНУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ИДЕОЛОГИЯ АЖЫЛЫНЫҢ ЧУГУЛА КЕЗЭЭ

«Билиг» ниитилелиниң кежигүннериниң онгу хоорай конференциязы эрткен пятницада болган. «Ниитилелдиң Кызыл хоорай эге организациязының ажылының дугайында» отчёт илеткелди баштаар черниң даргазы К. О. Шактаржык кылган.

Хоорай конференциязы партияның XXVI съездиниң шиитпирлеринге болгаш «ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалынга сорук кирген, политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнүң байдалында эртип турарын илеткелчи айыткан.

Лекция пропагандазы эртем-билиг талазы-биле барык бүгү адырларны хаара тудуп турар. Эрткен отчёттуг үениң дургузунда «Билиг» ниитилелиниң Кызыл хоорай эге организациязы элээн ажылдарны чорудуп, кол кичээнгейни марксчи-ленинчи теорияны пропагандалаарынче СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң иштики, даштыкы политиказын, эртемниг коммунизмниң чугула айтырыгларын ханыы-биле тайылбырлаарынче угландырып келген. Сөөлгү ийи чыл дургузунда партияның болгаш чазактың чугула доктаал шиитпирлеринге холбаштыр 1949 лекция, делегей байдалынга 1147, партия төөгүзүнге болгаш төөгүге 1949 лекция номчуттунган. Ол ышкаш хоорайның бүдүрүлгелеринге экономика темазынга, мурнакчы дуржулга, эртем-техниктиг депшилге, партияның аграр политиказының, улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарының дугайында хөй санныг лекциялар номчуттунган.

Коммунистиг идеяларны, амыдыралдың совет хевирин, эртем-техниканың чедиишкиннерин, аныяктарның мөзү-шынар кижизидилгезиниң темаларын пропагандалаарынга хоорай организациязының лекторлары эвээш эвес киржип келген. «Шукшин — чогаалчы, актёр, режиссёр» деп темага лекторлар В. И. Чичинов, Т. У. Рябикова, «Сергей Есениниң поэзиязы» деп темага М. А. Хадаханэ, «Ажылчын — совет литератураның кол маадыры» темага Л. В. Яхненко болгаш оон-даа өскелер солун лекцияларны номчаан.

Литература болгаш уран чүүл талазы-биле лекциялар аныяктарның болгаш ажылчы чоннуң мөзү-шынар кижизидилгезинче угланган. Лектор В. И. Чичиновтуң «Амыдыралдың совет хевиринин үндезиннерин Л. И. Брежневтиң чогаалдарында көргүскени», А. А. Легостаеваның «Кижи, үе, мораль», Т. И. Евсеевтиң «Л. И. Брежневтиң сактыышкыннарында совет кижиниң ёзулуг мөзү-шынары» дээн ышкаш лекциялар ханы утка-шынары-биле дыңнакчыларга таарышкан.

Коммунистиг кижизидилге пропагандазынга чугула черни медицина болгаш санитар-гигиена билиглери ээлеп турар. Ол талазы-биле республиканың диспансериниң эге организациязының лекторлары 1981 чылда 100 ажыг лекцияны номчааннар. Л. А. Охотникова, М. К. Ковенская, А. С. Хунан идепкейлиг ажылдап келгеннер.

«Лекция пропагандазының байдалының болгаш ону экижидериниң хемчеглериниң дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалында улусчу университеттерни, ниитилел-политиктиг номчулгаларны, лекторийлерни бүгү талалыг хөгжүдерин айыткан болгай. Кызылдың хоорай организациязында улусчу 9 университет: аныяктарның шериг-патриоттуг кижизидилгезиниң, эргехоойлу билиглериниң, культураның, техниктиг депшилгениң, автомобиль транспорт экономиказының, геология билиглериниң пропагандалаар талазы-биле ажылдап турар.

Чаңгыс аай политхүн — пропаганданың таарымчалыг хевири болган. Политхүннерни эрттиреринге КПИ-ниң Кызылда филиалындан И. У. Самбу, Б. В. Вольфцун, КГПИ-ден В. А. Петренко, Л. С. Очур-оол, Тываның эртем-шинчилел институдундан М. Х. Маннай-оол, ДОСААФ-тан Ю. М. Камышев, Р. Г. Липинская, Кодээ ажыл-агый министерствозундан Р. А. Пирогова, агрохимлабораториядан Н. Г. Солдатова болгаш оон-даа өске лекторлар идепкейлиг киржип келгеннер. Отчёттуг үениң дургузунда 120 муң дыңнакчыларны хаара туткан 23 политхүннү эрттирген.

Чурттап турар черниң аайы-биле элээш эвес ажылдар чоруттунуп келген. «Тыва тудуг» трестиң, политехниктиг институттуң, автоорук, кодээ ажыл-агый техникумнарының, садыг училищезиниң, № 4 КПТУ-нуң, дааранылга фабриказының общежитиелеринде лекторийлер ажылдап турар. Чайгы үеде агитшөлдерге ужуражылгаларны, лекцияларны, беседаларны организастап келген. Аңаа Е. С. Ключников, В. И. Чичинов, Т. У. Рябикова, Э. В. Лобачёва болгаш оон-даа өске лекторлар идепкейлиг киришкилээн.

«Билиг» ниитилелиниң хоорай организациязының президиумунуң болгаш баштаар черниң хуралдарынга эге организацияларның ажылын, аңгы-аңгы адырларның темаларынга пропаганданы экижидериниң, лектор мергежилди бедидериниң айтырыгларын чугаалажып, лекция пропагандазының түңнелин квартал санында үндүрүп турар.

Кызылдың «Билиг» ниитилелинде 87 эге организация кирип турар. Оларның 7-зи отчёттуг үеде тургустунган. Оларга авиабүдүрүлгениң, Профтехөөредилгеге эргелелиниң, № 1, 2, 6 болгаш ботөөредилгелиг школаларның болгаш онкология диспансериниң эге организациялары хамааржыр. Сөөлгү ийи чылда эге организацияларның удуртукчулары ажылын экижиткен. Олар семинарларга өөренип, лекторлар аттестациязын чорудуп, кежигүн биледии солуп, хоорайның бүдүрүлгелеринче лекторларны чоруткулаан болгаш оон-даа өске ажылдарны кылган. «Билиг» ниитилелиниң ДОСААФ-та (даргазы Ю. М. Камышев), Пушкин аттыг библиотекада (даргазы Л. В. Яхненко), КПИ-ниң Кызылда филиалында (даргазы И. У. Самбу) эге организацияларның ажылы эки чоруп келгенин илеткелчи демдеглээн.

«Билиг» ниитилелиниң хоорай организациязының ажылында кол черни лекцияның бедик шынарын хандырарының айтырыы ээлеп турар. Лекция бүрүзү дыңнакчыларга чедиңгир, бүзүренчиг, партийжи принципиалдыг, профессионал бедик деңнелдиг-биле ылгалыр ужурлуг. Ынчангаш лекторлар-биле ажылдың кол сорулгазы: лекторга профессионал пропагандистиң деңнелин чедип алырынга дузалажыры болур. Отчёттуг үеде лектор активинге 9 семинарны эрттирген, 132 лектор Бүгү-эвилелдиң болгаш РСФСР-ниң «Билиг» ниитилелиниң организастааны семинарларга чораан. Лекторжу мергежилдиң школазы ийи чыл улаштыр ажылдап турар.

Санал берген делегаттар П. Никитчин, И. Самбу, К. Бурделов, Л. Яхненко, Э. Конгар, М. Ковенская болгаш оон-даа өскелер боттарының организацияларында ажылды шугумчулекчи ёзу-биле көргүзүп, ону улам-на экижидери-биле моон соңгаар чүнү кылза эки дээр дугайында санал-оналын киргеннер.

Партияның Кызыл хоорkomунуң секретары Г. Ш. Монгуш конференцияга сөс ап, чүве чугаалааш, «Билиг» ниитилелиниң хоорай организациязы отчёттуг үеде тодаргай ажылдарны кылып чоруткаанын айыткан. Пединститутуң, эртем-шинчилел институдунуң, геология, экономика болгаш эртем-шинчилел лабораториязының ийи-дык лекторлары бүдүрүлге черлеринге лекция, беседа номчувайн турар. Ол ышкаш аныяк лекторга дузалаары, оларны белеткеп өстүрери чугула деп, ол чугаалаан.

Илеткелчи-даа, санал берген делегаттар-даа «Билиг» ниитилелиниң Кызыл хоорай организациязының ажылында шиитпирлеттинмээн айтырыгларга, четпестерге доктаап, шүгүмчүлээннер.

Идеология ажылының чугула участогу — лекция пропагандазының талазы-биле хоорай организациязының мурнунда улуг сорулгалар салдынган.

Бөгүн лекторнуң хүндүлүт хүлээлгези — партияның XXVI съездиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң тодаратканы Коммунистиг партияның иштики болгаш даштыкы политиказының талазы-биле сорулгаларын, ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планнарын күш-ажылчы кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлаары, коммунизм тургузуушкунунга партияның удуртукчу ролюнун болгаш совет кижилерниң күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайын чедиңгир-биле көргүзери болур.

Лекция пропагандазының чугула кезээ — партияның экономиктиг политиказын амыдыралга боттандырарынче ажылчы чонну мобилизастаары. Ажыл-агый механизмин сайзыраңгайжыдары, мурнакчы дуржулганы нептередири, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери дээш ышкаш, Коммунистиг партияның бистиң мурнувуста салганы экономиканың айтырыгларын боттандырарынга хоорайның лекторлары боттарының төлептиг улуг-хуузун киирип турар.

Амгы үеде ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар ортузунда тайылбыр болгаш организастыг ажыл мурнакчыларның үлегерин нептередиринче, ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткууру, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседири дээш социалистиг чарышты калбартырынче угланган.

Н. ООРЖАК.

Совет кодээниң
кижилери

ТӨЛЕПТИГЛЕРНИ ТӨЛЕПТИГЛЕР САЛГААР

— Шынаала инек кадарчызы Иван Артынаның ажылы эки. Ооң кадарган инектериниң күш-деңгели шыырак, хүр-мендзи кыштап турар — деп, «Тере-Хөл» совхозта партия комитединиң секретары О. Б. Ондар ажыл-агыйда байдалды таныштырды.

Иван Андреевич суурга ажыл-херек бүдүрүп алыр дээш келген болган. Оон-биле ужуражып, ажылының байдалы-биле таныжар аргалыг болдувус. Ол совхозка төрүүр инектерни он бир чыл кадарып, кандыг-даа берге кышта бедик көргүзүглерлиг болуп келген.

Кадарчы чайын малын оъттуг черлерге туда хайгаарап одарладыр. Кыштааның септелгезин өг-бүлези-биле шынарлыг кылып турар. Эрткен чайын инек адаанга төгер 10 тонна курагаг өдекти белеткээн. Чамдык харыысалгазы кошкак малчыннар малын бо-ла чудадып, баксыраткан боор. Эрткен чылдың кыжынында бир малчынның кадарган инээ чудай бээрге,

И. Артынага хүлээткен. Ол ажаалда-чемгерилгезин чедимчелиг чорудуп тургаш, хүлээнген инектерин кыштап хүр-мендзи ажырган.

Оон кадайы Нам-Сюрюч Сундуевна Бежик чаш бызаалар ажаар талазы-биле мергежээн. Амгы үеде оларның коданында ооллапкан инектер хөй. Оларның төлү кадык, шыырак дорууп турар. Өг-бүлениң ээлери кызымак күш-ажылдыг дээш шаңнал-макталдарны удаа-дараа ап келген. И. Артына «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп херек демдээ-биле үш катап шаңнаткан. Ол «Күш-ажылдың хоочуну» медальдың эдилекчизи.

Ада-ие төс уругну төлептиг хамаатылар кылдыр өстүрүп кижизиткен. Улуг уруу Светлана ада-иениң ижин салгаап, хой малдап чоруур. Евдокиязы дузалакчы кадарчы. Алексей — Сарыг-Септе чолаачылар курузунда өөренип турар. Лилязы ортумак школа дооскаш, ада-иезинге дузалакчылай берген. Арткан дөртү Күнгүртүг ортумак школазында эки өөренип турар. Ада-ие уруг-дарының өөредилгезин сонуургап, суурга бо-ла чедип кээрлер.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур оюн күш-ажылчы белектер-биле уткуур сорулганы салган ажылдап турар. Өг-бүле чүс инекке онаажтыр 85 бызааны камгалап алыр, 15 тонна сигенни белеткээр бедиткен социалистиг хүлээлгени алган.

ЧУРУКТА: мурнакчы малчын И. Артына.

Н. ХЕРТЕК.
А. ЮРТАЕВТИҢ фотозу.

ООҢ ҮЛЕГЕРИ

«ССРЭ-ниң 60 чылынга — 60 шалыпчы неделя» деп кыйгырыглыг чарышты «Тыва суг тудуг» трестиң автобазазының ажыл-ишчилери калбартып, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган.

ВЛКСМ-ниң XX область конференциязының делегады Валерий Кудряшов ол чарыштың мурнуку одуруунда кирген. Аныяк коммунист бо чылдың январьның планын 202 хуу күүсеткен.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездин ажыттынар хүн бо чылдың үш айларының онаалдазын, ВЛКСМ XIX съездиниң ажыттынарынга чедир чартык чылдың, а ССРЭ-ниң Конституциязының хүнүнде — чыл планнарын күүседирин Валерий Кудряшов хүлээнген.

В. АЛЕКСЕЕВ.

УЛАМ НЕПТЕРЕДИР

Шамбалыг суурга февраль төнчүзүнде Кызыл районнуң херээженнер чөвүлелиниң үнүүшкүннүг семинар-хуралы болуп эрткен. Аңаа суурларда херээженнер чөвүлелдериниң даргалары болгаш кежигүннери, суур болгаш кодээ Советтер күүскомнарының даргалары, районнуң херээженнер чөвүлелиниң кежигүннери чыылганнар. Районнуң херээженнер чөвүлелиниң даргазы Е. П. СКОРОХОДОВА семинар-хуралды ажыткан.

Мындыг янзылыг үнүүшкүннери СЭКП райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң (эргелекчизи К. Д. Нурзет) удуртулгазы-биле мурнуку чылдардан бээр организастап келгенин ол демдеглээн. Аңаа районнуң прокурорунуң дузалакчызы О. А. Бузыкаева «Херээженнерниң күш-ажылын камгалаарының дугайында хоойлулар», райминдиниң пазы четпээннер-биле ажыл чорудар инспекциязының ажылдакчызы И. И. Алексеева «Өг-бүлеге уругну кижизидериниң дугайында»; райкүүскомнуң план килдизиниң эргелекчизи, районнуң херээженнер чөвүлелиниң даргазы Е. П. Скороходова «Чурттакчы чоннуң тудар малының хемчээлиниң болгаш бажың чанының ажыл-агыйын сайзырадырының дугайында» илеткелдерни кылганнар.

Районнуң тус-тус суурларынга бир өг-бүле чеже инектиг, шээр малдыг, хаван, дагаалыг болурун илеткелчи тодаргай сан-түңге айтып чугаалаан. Екатерина Петровнаның тускай эртеми — агроном. Ынчангаш ол ногаа, картофель, чечек олуртуп, өстүреринче, ногааларның, чечектерниң рассадаларын кажан, кая, кандыг савага белеткээриңден эгелээш, кандыг үрезиннер бистиң байдалывыска таарзжырынга чедир ол тайылбырлаан.

Районнуң херээженнер чөвүлелиниң кежигүннери тус-тус ажыл-агыйларда быжыглаттынган. Ынчангаш олар марттың районга малдың чаш төлүнүң баш санын хоратпайн камгалап алырының айы кылдыр чарлааннар. Бо чаагай херекти бүдүрерде хамыктың мурнунда хой кажааларының кырының болгаш оон чоок-кавызының харын март 8 бетинде бүрүн аштап, арыглаай турарындан эгелээрин чер-черде херээженнер чөвүлелдерин ламчыштыр чедип алыры планнаттынган.

Час келгеш, ылаңгыя огород ажылдары кылырының, рассадалар өстүрериниң үези чоокшулаан. Районнуң херээженнер чөвүлелиниң кежигүннери харылзап турары чурттакчылыг чер бүрүзүнге ногаа өстүрүп, чечек тарып, картофель олурткап турарынче оңаа кичээнгейни салган. Ол ышкаш өг-бүле бүрүзү хаван, дагаалыг болзун дээш, амдыгаштан ажылды чорудуп, кымның чеже дагаа садып өстүрер, каш хаван азыраар деп турарын, кандыг ногаалар үрезинин өстүрер азы чагыдып алыксап турарын учётта алганнар.

Картофельди, ногааларны ажаап, кадагалаарының дугайы база-ла уттундурбаан. Херээженнер чөвүлелдериниң даргалары, ылаңгыя кодээ Советтер күүскомнарының кежигүннери чурттакчыларның бажыңнарынга кирип, ногаа шыгжаар чери чок кижилер турар болза, амдыгаштан кылдыртырын аңаа дугуруш-кан.

Кызыл район республикада база бир хөй малдыг районнарның бирээзи. Ынчангаш бо чыыштың киржикчилери малчыннарның амыдырал хандырылгазының, культурлуг чуртталгазының дугайында база чугаалашкан. Ылаңгыя малчын бүрүзү кыштап, чурттап турар черинге чунар-бажыңныг болурун чедип алыр дээш, херээженнер чөвүлелдери совхозтарның удуртукчулары-биле харылзажып ажылдаарын чугула деп көрген.

Кызыл районда куш фабриказы, ногаа өстүрериниң чылыткылыг комбинады бар. Инкубаторга чазылган дагаа оолдарын, комбинатка өстүрүп каан ногаа рассадаларын садып алыр арга бо районнуң чурттакчыларында бар. Ол таарымчалыг байдалды районнуң херээженнер чөвүлелдери ажыглап келген болгаш моон соңгаар-даа ажыглаарлар.

Районнуң херээженнер чөвүлелиниң чылдың баштайгы семинар-хуралын Шамбалыг суурга эрттиргени таварылга эвес. Ында херээженнер чөвүлели (даргазы Г. К. Ондар) районда эки ажылдыгларының бирээзи болуп турар. «Шамбалыг» совхозта ажылдап турарларның 40 ажыг хуузу херээженнер.

Херээженнер чөвүлели 11 кижи составтыг. Эрткен чылдың майда чөвүлелдиң активи-биле оон кежигүннери «Суурувуска арагачы кижи турбазын!» деп шиитпир хүлээп алган. Арагалаар херээженнерни учётка ап, оларның кижи бүрүзү-биле чаңгыс удаа эвес беседаларны кылган. Чамдык чагыртпастарны «Дүвүреңчиг медээ», «Чаңныык» деп шүгүмчүлелдиг хана-солуннарга чуруп, бижээш, магазин чанында көскү черге аскылаан. Хана парлалгазынга чуруктуг, ындыг шүгүмчүлелдер мурнунда үеде кажан-даа болбайн турганындан, баштайгы удаада шүгүмчүлеткеннерден аңаа удурланып, «Чаңныкты» ора тыртып октапканының таварылгазы-даа турган. Ону үрээн кижини тывкаш, бодунга ол-ла хевээр чурудуп, бижиткеш, катап астырган. Хана парлалгазының материалдары чедиңгир, дээштиг болуп, херээженнерден арагалаар диртип турганнар колдуунда-ла ол багай чаңчылындан адырылганнар.

Районнуң херээженнер чөвүлелиниң организастааны семинар-хуралды чыыштың киржикчилери өөредиглиг, ону моон соңгаар-даа улам нептередир, арга-дуржулга солчурунга ажыктыг-дыр деп үнелээннер. Совхозтуң удуртукчулары чыыштың ажылынга идепкейлиг киржип, херээженнер чөвүлелиниң ажылын деткип, аразында харылзаалыг ажылдап турарын аңаа көргүскен. СЭКП обкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар секторунуң эргелекчизи Т. Д. Даваа семинар-хуралдың ажылынга киришкен. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылының юбилейин күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур дээш республиканың херээженнер чөвүлелдериниң кылып турар ажылдарынга доктаап, чүве чугаалаан.

С. ТАС-ООЛ.

Даңгыт Чедендей Сельхозтехнуркомнуң Самагалдайда районнар аразының катты-жылышкынынга сес чыл ажылдаан. Ол үениң иштинде ажылынга кызымак диртип, даалгазын шынарлыг күүседип келген. Ол он бирги беш чылдың бирги чылының планын 106 хуу боттандырган. Кызымак ишчиниң ажылын үнелеп көргеш, ооң чуруун Тес-Хем районнуң Хүндүлел самбыразында мурнакчылар аразында киирген.

ЧУРУКТА: Д. Чедендейниң ажылдап турары.

Т. КУҢГАНЫҢ сөзү болгаш фотозу.

КЕЖЭЭНИҢ МУРНУНДА ХҮНДҮ

Бичии-Уруг Даваевна Сувакка эрткен чыл кыска, харын-даа суурунуң кыдыын кавстаан Бүрен-Хемниң агымы дег, дүрген-не эрте берген ышкаш болган. Саанчы бүдүн чылда хөй-хөй бергелерни ажып эртип, мурнакчы аргадуржулганы шиңгээдип ап келген.

Ынчан 1981 чылдың эгези турган. Саанчылар, кадарчылар боттарының ажыл хүлээлгелерин чугаалажыр дээш кызыл-булуңга чыглып келгеннер. Б. Сувак бодунуң саналынга:

— Инек бүрүзүнден 1800-түң орнунга 1900 кг сүттү саар хүлээлгени алыр мен — дээрге, өөрү дүвүреп:

— Ол чүү дээриң ол, Сувак, инек эмиин сүттен бүткен замырак деп бодаарың ол бе? — деп, оон-моон алгыржы бергеннер.

— Четчир кылдыр белеткээн сиген, силос, холуксаалыг мал чемнери бар-дыр, бо «замырак» эвес чүве бе — дээш, ол өөрүнге алдырбаан. Коллективтиг ажыл черле ындыг ышкажыгай, бирээзинки күзел-чүткүлү бүрүнтаарлаан тудум, а өскелери, а бистер база чыдып калбас бис дээр чаңчылдыг. Ооң саналын өөрү аныяк саанчы Светлана Ананды, Галина Бичигина, Мажырмаа Салчак, Мария Ощепкова болгаш өскелер-даа деткээн. Чыл эгезинден саанчыларның аразында чарыш ынчаар эгелээн.

Өй-өйде чарышты түңнеп, тиилекчилерни мактап, шаңнап келген. Саанчылар бирде бирээзи, бирде өскези мурнап, үе-даа эртип-ле турган. Тура-соруктуг, сеткил-сагыш чаңгыс турда — салган сорулга бүдүңгүр болгай. Бичии-Уруг Сувактың-даа, өөрүнүң-даа хөй-аъдын көдүрүп келген. Сувак коллективте партия бөлүүнүң секретары. Оларның коллективи планныг хүлээлгезин хуусаазындан эрте, октябрьда-ла, күүсеткен.

СЭКП Каа-Хем райкому болгаш улус депутаттарының район Совединиң күүскому саанчыларның шудургу ажылын үнелеп, моон соңгаар-даа ажыл-ишке чедиишкиннерни күзээн байырлыг телеграмманы оларже чоруткан. Чедиишкинге чалгынналган саанчылар он бирги беш чылдың баштайгызының арткан хонуктарында 68 тонна сүттү хүлээлгезинден ажыр күрүнеге дужааган. Чыл төнчүзүнде Б. Сувак инекке онаажтыр 1990 кг сүттү саггаш, социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, бирги черже үнген.

Бичии-Уруг Даваевнаның сагыш-сеткилин чүгле ферманың ажылы эвес, бажыңында, школада ажыл-иш база оожуктурбайн турар. Ооң дөрт уруу школада өөренип, эң бичези уруглар садында турар. Ооң уруглары шупту эки өөредилгелиг, оларның идик-хеви арыг-силиг. Олар чажындан-на ада-иезин дөзээн, ажылгыр боол өзүп орарлар.

Өг-бүлениң ээзи Е. С. Сувак кылбас, туттпас чүвези чок, уран холдуг кижилерниң бирээзи. Ол төрээн совхозу «Бүрен»-ниң машина, техниказының электри херекселдерин кылып турар. Онаашкан ажылының мастери.

«Бүрен» совхозтуң сүт-бараан фермазының коллективи 1982 чылдың социалистиг хүлээлгезин чоокта чаа алган. Мал чеминиң бүгү хевирлериниң курлавырлары-биле бо чылды эрткен чылга канчап деңнээр. Ынчалза-даа бүгү бар арга-курлавырларны ажыглап, болбаазырадып тургаш мал чемин шыңгыы хыналдага тургузар, бар чемни хумагалап чөп чарыгдаар — кол сорулга ол деп, ферма ажылдакчылары хуралынга чугаалашканнар.

Бо чылын аныяк хунажыннарны кымга быжыглаарыл деп айтырыг совхозтуң дирекциязының мурнунга тургустунуп келген. Хуралга коллектив кежигүннериниң саналын ёзугаар чаа төрээн 26 хунажынны саалдага белеткеп өөредири-биле Бичии-Уруг Сувакка хүлээткен. Ол хунажын бүрүзүнден 1500 кг сүттү саап алыр бедиткен хүлээлгени алган. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты Бичии-Уруг Даваевна Сувак алган хүлээлгезин күүседип шыдаар дээрзинге чаңгыс чер чурттугларының бүзүрээр. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылының юбилейинге тураскаадып, бо чылын коллектив 630 тонна эки шынарлыг сүттү күрүнеге садар хүлээлгени алган. Амгы үеде фермада ажыл-иш хайнышкыныг.

А. БӨЛГУМ-ООЛ.

БАДЫТКААР

«Күш-ажылдың хоочуну» совхозтуң Эйлиг-Хем салбырында өшкү кадарчызы Март-оол Кыргысович Күдер-оол эрткен чылын төрүүр 100 өшкүге онаажтыр 132 анайны камгалап, өстүргеш, өшкүден-не 910 грамм дүктү кыргааш, республика чемпиону болган. Дуржулгалыг малчын онгу беш чылдың түңнели-биле пландан ажыр 80 анайны өстүрген, 182 килограмм дүктү кыргаан. Ол дүктен 3270 ажыг рубльдиң орулгазы кирген.

Март-оол Кыргысович амгы үеде бодунуң чемпион адынга төлептиин бадыткап, кыштаглаашкынны эки эрттирер, малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алыр дээш кызымаккай ажылдап турар.

Л. НАЧЫН-ООЛ.
Улуг-Хем район.

НАЙЫРАЛЧЫ БАЙДАЛГА

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

ден, хүндүлээчел чоруунар дээш Силерге өөрүп четтиргенивисти хамыктың мурнунда илергейлээрин чепшээреп көрүңер. Бистерни совет кижилерниң чүректиң ханызындан найыралдыг көрүп турарын, бистиң делегацияга Москваның кайгамчык хөй чурттакчыларының байыр чедиргенин бистиң улустарывысты холбаштырган акы-дуңмалышкы сагыш-сеткилдиң болгаш бот-боттарын хүндүлежириниң херечизи кылдыр көрүп турар бис. Польшаның адрезинге Леонид Ильич Силерниң найыралдыг сөстериңер дээш, бистиң партиявысты, поляк улустуң деңнилгелиг болгаш патриоттуг бүгү күштерин деткээн чугааңар дээш база өөрүп четтирдим.

Бөгүн эгелээн болгаш чедишкинниг эртип турар чугаалажышкыннар бистиң партия-күрүне делегациявыска, ылангыя мээң бодумга онза чугула ужур-дузалыг болуп турар. Чүге дээрге бо аян-чорук ПКАП Төп Комитеди эрткен чылдың октябрьда Төп Комитеттиң Бирги секретарының хүлээлгелерин мецээ даасхан үеден бээр даштыкы чуртче мээң эң баштайгы аян-чоруум болуп турар.

Польшаны оон улуг кожазы-биле холбаштырган харылзаалар бистиң улузувуска, бистиң партиявыска бирги чергениң чугула ужур-дузалыг. Совет Эвилели — күчүлүг социалистиг күрүне, нийти делегей хемчээлинде деңнилгениң төөгүлүг чорудулгаларының чөлеңгиижи-дир. Коммунистиг партиязынга болгаш Совет чазаанга баштаткан Совет Чепсектиг Күштер Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң армиялары-биле демнежип алгаш, Европага тайбыңның кол магадылалы болуп турар, ынчангаш бистиң чуртувустуң айыыл чок чоруунуң, девискээр талазы-биле бүдүн байдалының, оон чептиг болгаш өскерлиш чок кызыгаарларын үревезиниң база магадылалы болуп турар. Бо дээрге Польшага принципиалдыг чугула айтырыг-дыр.

Бистиң диптиң Ялта болгаш Потсдам дугуржулгаларынга үндезилеттинген дайын соонундеги бүдүжү кижилерниң деңнелге чок кедергей хилинчек-човаланы-биле, кижилерниң далай дег ханы-биле, улустарның маадырлыг демисели-биле чедип алдынган. Хөй хилинчек-човалаңга таваржып келген бистиң чонувустуң салым-чолу база ындыг.

Европада тайбың корум-чурумну божааннадырын бөгүн ным оралдажып турар болдур, ол кижи өлгеннерниң тураскаалын дорамчылап, төөгүнүң сагындырыын херекке албайн турар-дыр. Фашизмни чылча шаварынга шиитпирлиг рольду Совет Армия ойнаан. Ол бистиң төрээн чуртувусту хостаан. Оон-биле демнежип алгаш, улусчу Польша шериг демисежип келген. Тиилелгениң херээнге ол төлептиг салышкынын киирген. Кады төккен хан — ол дээрге бистиң найыралывыстың быжыг үндезини-дир. Ынчалзажок чүгле ол эвес. Социалистиг индустриализацияның баштайгы, эң берге үе-чадазын боттандырар талазы-биле Польшага Совет Эвилелиниң дузалаашкынын, бо бүгү чылдарда биске дузалап келгенин сактып тур бис. Ол бистиң ылаңгыя экономика талазы-биле кады ажылдажып турар эң-не үнелиг кол өңнүүвүс, эң-не чоок эвилелчивис-тир. Чүректиң ханызындан идейлиг харылзаалар Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязын болгаш Польшаның Каттышкан ажылчын партиязын холбаштырып турар. Бистиң күрүнелеривистиң эвилелин, бистиң улустарывыстың найыралын, бистиң партияларывысты холбаштырган харылзааларны быжыг болгаш бузулбас деп санап турар бис. Бистиң чонувустуң харысалгалыг, патриотчу бүгү күштери ынчаар билип турар.

Бистиң кожа-хелбээ дугуннаашкынывыстың уазын хуусаалыг, чамдыкта нарын дааа турган төөгүзү дайын соолунде бистиң чурттарывыстың ёзулуг эрге-ажыктарынга дүүштүр хөгжүп эгелээн. Социалистиг тургузуугга үндезилеттинген күрүнелер аразынга харылзааларга пролетарлыг интернационализм боттанганда, чүгле ынчаарда ол чедип алдынган. Совет Эвилелиниң чаагай чоруу, күчүзү болгаш делегей туружу улусчу Польшаның эрге-ажыктарынга дүгжүп турар. Күштүг, хамааржыппас болгаш социалистиг, аңаа идеген болур Польшаның дугуннаашкыны силерниң чуртуңарның эрге-ажыктарынга база дүгжүп турар. Социализмниң бүгү-нийти чедиишкиннеринге, марксистиг-ленинчи эртемниң принциптеринге үндезилээш, Польшаның тодаргай байдалдарын барымдаалап, чаңчылдарын болгаш культуразын сагыышаан, ындыг Польшаны чедиишкинниг тургузарын күзеп турар бис. Ынчаарга Польшаның ажылчын шимчээшкининиң төөгүзүн онаалап көрүп турар бис, оон чүс чылын бо чылын байырлаар бис.

Эштер!

Бистиң чуртувуска анаа эвес, берге үеде силерге келгенивис ол. Амгы үеде Польша аар-берге хүннерни чурттап эртип турар. Империалистиг төптерге деткиттинген контрреволюцияның күштери эрткен чылын чуртту сандаргай чоруктуң байдалынга киирген, экономикага улуг согуушкуннарны таварыштырган, нийтилелдиң амыдыралынга хүн бүрүде бергедээшкиннерин ханылаткан, социалистиг Польша күрүнениң үндезиннеринге кыжанышкынны тургускан турган. Шак ындыг байдалдың үезинде Национал камгалалдың Шериг чөвүлели тургустунган. Шериг байдалын боттандырар дугайында шиитпирни Күрүне Чөвүлели хүлээп алган. Ол шиитпирни Польша Улус Республиканың сейми бадылаан.

Ол дээрге бистерге берге шиитпирлер болган. Ук шиитпирлер Социалистиг Польшаның эрге-ажыктарынга дүгжүп, Европага тайбыңның херээнге бараан болур дээрзинге ханызы-биле бүзүревишаан, ол шиитпирлерни бот-тускайлаан болгаш тускай догуннаан ёзу-биле хүлээп алган бис. Ол шиитпирлерниң шынныын үе бадыткап турар. Байдал экижип турар. Ынчалзажок демисел үргүлчүлеп турар.

Ханы кризистен чуртту уштуп алырының магадылалы бистиң партиявыс, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязы болуп турар. Социалистиг тургузуушкунга бодунуң удуртукчу болгаш башкарыкчы ролюн күүседип, ажыл-чорудулгазының ленинчи стилин партия катап тургусупшаан, эвилелчи партиялар-биле, — Каттышкан тараачын партия болгаш Демократтыг партия-биле, чонуң патриотчу бүгү күштери-биле чогумчалыг кады ажылдажылганы калбартып турар. ПУР-нуң конституциязынга үндезилээш, национал чөпшээрежилгеже бистиң партиявыс чүткүп турар.

ТК-ның чоокта чаа доозулган VII пленуму партияны быжыглаарының оруунга чугула базым болган. Марксизм-ленинизмниң үндезиннеринге ону сырый каттыштырарының угланышкыннарын ол тодарадып, ПКАП-тың IX съездизиниң чиңгине шугумун социализмниң камгалаарының болгаш быжыглаарының шугумун уламчылаар деп бодунуң тура-соруун бадыткаан.

Польшада болуушкуннарга хамааржыштыр СЭКП-ның болгаш боттуг социализм чурттарында бүгү-ле акы-дуңмалышкы партияларның интернационалчы туружунга өөрүп четтиришкин-биле байыр чедирип турар бис. Бистиң айтырыгларывысты, бистиң шиитпирлеривисти билиишкин-биле утказынга өөрүп турар бис. Бүзүрээриниң сеткилин биске көргүскенин, боттарының күжү-биле болгаш байдалга дүүшкен орук-биле айыылды ажып эртип шыдаарлар деп биске бүзүрээнин онза үнелеп турар бис.

Польша экономиктиг кончуг аар-берге байдалда турар. Эрткен он чылдарда болупган волюнтаристиг алдагдалдарының уржуктары, хамыктың мурнунда сөөлгү үеде дайзынның деструктивтиг үүлгедиишкиннериниң экономиктиг уржуктары ам тода көстүп келген. Америк чазактың, а ол ышкаш оон ыйымдышкыны-биле, капиталистиг өске-даа чамдык чурттарның чазактарының ыйымдышкыны-биле кылдынган экономиктиг хемчеглер бистиң байдалывысты дыка нарындадып турар.

ССРЭ-ниң биске көргүзүп турар магалыг, интернационалчы дузаламчызының аажок улуг ужур-дузалыы, ол ышкаш бистиң бергелеривисти акы-дуңмалышкы социалистиг өске-даа чурттарның билип турары бо байдалдан улам тода көстүп турар. Ол дузаламчы турбаан болза, ЭДЧ шугуму-биле экономиктиг кады ажылдажылганы дыка калбартпаан болза, кризистен үнериниң аргазы чок турган ийик. Боттарывыстың күжениишкиннеривис, боттарывыстың бүгү курлавырларывысты, бүгү аргаларывысты ажыглаары шиитпирлиг болур ужурлуун билип турар бис. Ындыг күжениишкиннерни салып турар бис. Ынчалзажок бистиң экономикавыстың быжыг болуруп дүрген-не катап тургузуп ап, уржуктардан адырлып алыр түлээде, аңаа күштүг, немелде идиг бериишкини эргежок чугула. Совет дузалымчы ындыг идиг бериишкини болуп турар.

Чогум утказы-биле алырга, улустарның социалистиг өг-бүлези чүл ол деп чүвени база катап караавыс-биле көрүп бүзүредивис: халапка таварышканнарга акы-дуңмалар эп-сеткил каттыштырылгалыг дузалажып турар-дыр. Ол дузаламчы дээш совет улуска, партияның болгаш чазактың удуртулгазынга, ол ышкаш Силерниң бодуңарга, эш Леонид Ильич Брежнев, база катап чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенивисти илергейлээрин күзеп турар бис.

Эргим эштер!

Сөөлгү үеде Польша агрессчи пропагандачы кампанияның, шугулчу буруудадышкыннарның, ол ышкаш бистиң чонувустуң төлептиг мөзүзүн болгаш бистиң күрүневистиң бот-эргезин дорамчылаан дерзии ыйымышкынның объектизи апарган. Оларның сорулгазы билдингир: күштерниң деңнелгезин үрээр, чаңгыс талалыг артык күштү чедип алыр чылдак дилеп, социалистиг дем каттыжылгазын чок кылырын оралдажып турарлары ол.

Социализмниң оруундан Польша үнмес. Ол оон кошкак звенозу болбас. Бистиң ажылчын аңгывыс, ажылчы чоннар социализмниң идеялары-биле боттарын холбаалыг кылдыр билип, бергелерни ажып эртип, бистиң төрээн чуртувустуң чаагай байдалын катап тургузуп шыдаар бис дээрзинге бүзүреп турарлар. Бодунуң патриотчузун поляк улус хөй удаа бүзүредип келген. Өскениң ыйымдышкынынга теегүде ол кажан-даа чагыртып көрбээн. Ол ам-даа чагыртпас. Оожургалдыг байдалга болгаш тургузукчу ажылдажынге ол бодунуң мерген угаанныын көргүзүп, социалистиг системага: политиктиг, камгалал болгаш экономиктиг системага бодунуң төлептиг туружун быжыглап, Европаның өске улустарының аразынга бодунуң туружун быжыглап алыр.

Эштер!

XX чүс чылды сөглээзүреди делегей база дагын улуг айыылдың мурнунда келген. Боо-чепсекти өлүмнүг ёзу-биле эндере бүдүрерин болдурбас, чаа дайынның кыжанынга моондакты тургузар түлээде, кижи төрелгетен четчир күштү бодунга тып алыр дээрзинге бистер, коммунистер, бүзүрээр бис. Хөгжүп орар хөй-хөй чурттарның боттуг бүдүштүг, тайбыңга идиглиг туруш-бодалдарын чүүлдүгзүнүүшкүн-биле утказан бис. Барыын чүкте чүвени сарыылдыг көөр болгаш чоптуг угаар күштер удурланыштыр туружунуң талалакчыларынга чөрүштүр — дүшкүүрлүг чоруктуу чаныраалдырарының кайы-даа талага ажыктыг политиказынче ээп кирер боор дээрзинге база идеген турар бис.

Ол демиселге аажок төөгүлүг улуг рольду СЭКП-ның болгаш Совет күрүнениң делегейде ат-алдары болгаш тайбыңга ынак чайгылыш чок политиказы, ылангыя эш Леонид Ильич Брежневтиң тайбыңны камгалаарының херээнге хууда салыышкыны, инициативазы, шудургу киржилгези ойнап турар. Бистиң бөгүн эрттирген чугаалажышкыннарывыс ону бүзүрелдиг бадыткап турар.

Эргим эштер болгаш өңнүктер!

— Владимир Ильич Ленинниң чагыгларының шынчы күүседикчилери, улуг совет улус дээш, коммунизмниң тургузукчулары дээш!

— Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болгаш оон ленинчи Төп Комитеди дээш!

— Бистиң улустарывыстың болгаш партияларывыстың аразында бузулбас найырал дээш, бистиң күрүнелеривистиң сынмас дивес эвилели дээш!

— Силерниң кадыыңар дээш, ханы хүндүткелдиг Леонид Ильич!

— Олуржуп турар бүгү совет эштерниң болгаш өңнүктерниң кадыы болгаш чаагай чоруу дээш!—кундага көдүрерин мецээ чөпшээрепи көрүңер.

• • •

Эштер Л. И. Брежнев, В. Ярузельский оларның чугааларын улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле утказан.

Душтеки шайлалга чылыг, найыралчы байдалга эрткен.

(СЭТА).

Космосту тайбың шиңгээдиринге шылгараңгай тиилелге

Совет «Венера-13» автоматтыг станцияның хонар аппарады Венера планетаны шинчилеп турар

СЭТА-ның дыңнадыы

Космос шинчилелдериниң төөгүзүнге база бир чайынналчак арынны совет космос эртеми болгаш техниказы киир бижээн.

Планеталар аразының «Венера-13» станциязы 1982 чылдың март 1-де дөрт ай ужудуушкунунуң үезинде 300 миллион ажыг километрни эрткеш, планетаның чоогунга четкен. Станцияның хонар аппарады Москва шагы-биле 5 шак 55 минутада атмосфераның дыгый каъттарынче кирген болгаш 62 минута эрткенде Феба областың чоогу талазында мурнуу широтаның 7 градус 30 минута болгаш 303 градус долгота координаттарлыг оргулааш черде чымчак хонупкан. «Венера-13» автоматтыг станция Венера планетаның кырындан 36 муң километр хемчээлге ырак эрткен болгаш Хүн төптүг орбита аайы-биле ужудуушкунун уламчылап чоруур.

«Венера-13» автоматтыг станцияны 1981 чылдың октябрь 30-де салып үндүргени дыңнадыглардан билдингир болгай. Планеталар аразынга ужудуушкунунуң үезинде автоматтыг станцияда тургускан херекселдерниң дузазы-биле рентген хереллениишкинин, планеталар аразының плазмазын, хүн хадының болгаш космос хереллериниң байдалдарын шинчилээн. Оон-биле кады галактикада гамма-хереллениишкининиң үнер дестериниң турар черлерин база байдалдарын тодарадыр талазы-биле совет-француз программага дүүштүр шенелделерни, а ол ышкаш Австрияның специалистериниң ажылдап кылганы магнитометрниң дузазы-биле планеталар аразының магниттиг шөлүнүң шинчилелдерин кылып чорудуптан.

Эртем медээлерин болгаш станцияның системаларының база аппараттарының ажылдап чоруурунуң дугайында сан-түңнерни Черже доктаамал дамчыдып турган.

Ужудуушкун программазын ёзугаар 1981 чылдың ноябрь 10-да база 1982 чылдың февраль 21-де станцияның шимчээшкин траекториязын таарыштыр эткен.

Февраль 27-де, Венераның атмосферазынче киреринге чедир ийи хонук бурунгаар, хонар аппараттың аңгыланганының соонда «Венера-13» станцияны ужудуп эртер траекторияже шилчиткен.

Хонар аппарат Венераның атмосферазынче секундада 11,2 километр дүргенниг кирген. Атмосферага тормозтаттанының болгаш 47 километр бедикке чедир парашют-биле оожумнап батканының соонда аппарат аэродинамиктиг тормозтаар тургузуугнун ачызы-биле уламчылап баткан.

Хонар аппараттың бадып турар үезинде ында тургускан эртем дериг-херекселдериниң дузазы-биле атмосфераның база булуттарның химиктиг болгаш изотоптуг тургузуунун, булут каъдының структуразының комплекстиг шинчилелдерин, а ол ышкаш хүннүң атмосферага тараан херелдерин еңнерге чарырының талазы-биле болгаш чаңнык чевирээн разрядтарның болуп турарын тодарадырының шенелделерин кылып чорутпулаан.

Хонар аппаратта тургускан телефотометрлерниң дузазы-биле долгандыр турар девискээрниң панорамныг чуруктарын Венераның кырындан дамчыткан. Панорамаларның чамдызын кызыл, көк болгаш ногаан ай фильтрлерни өттүр дараалаштыр тырттырган, ол чорук оон кырының өңнүг чуруктарын бир дугаар алыр арганы бээр.

Ужудуушкун программазында чугула черни принципиалдыг чаа сорулгаже—Венераның кадыг бүдүмелдериниң химиктиг составын тодарадыры-биле оон дой-довураазының үлегерин алырынче углаан. Ол сорулга-биле хонар аппараттың бортунда дой-довурак алыр тургузуугну кылган. Ол долгандыр турар температура 457 градус, базыышкын 89 атмосфера турда өрүмнээшкинин кылып, үлегерни алгаш, базыышкыны даштының даазындан ийи муң катап эвээш, температуразы 30 градус кылдыр таарыштырган тускайлаан өрээлчегешче рентген-флюоресцентилиг анализти кылып чорудары-биле кииргеш. Оон-биле деңге планетаның сейсмиктиг байдалын шинчилээш, дашкаар үндүрер тургузуугнун дузазы-биле дой-довурактың бодунуң чогум аңаа байдалында физика-механиктиг шынарларын хемчээген.

Хонар аппараттың системаларының болгаш эртем херекселдериниң ажылының дугайында медээлерни «Венера-13» автоматтыг станция хүлээп алгаш, Черже катап дамчыдып турган, оларны ырак космос харылзаазының херекселдери хүлээп алган.

«Венера-13» станцияның бортунда Владимир Ильич Ленинниң чуруун сиилбээн вымпелди, а хонар аппаратта —Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Сүлдезин сиилбээн күрүне демдээн тургускан.

«Венера-13» станцияның соонда дөрт хонганда салган «Венера-14» автоматтыг станция ужудуушкунун уламчылап турар болгаш планетаның чоогунга март 5-ке чедер. Ырак космос харылзаазының төвү планеталар аразының станцияларын башкарып турар.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының институттары эртем медээлерин сайгарып, ажылдап кылып турар.

Чаа космос шенелдезиниң түңнелдери Хүн системазының Черге эң чоок планетазының дугайында медээлерни улам байыдар.

Венераны шинчилээр талазы-биле шылгараңгай чедиишкин — бүгү кижи төрелгетенниң эрге-ажыынга космосту тайбың сорулгаларга шинчилээрин улам ынай хөгжүдер талазы-биле СЭКП-ның XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлериниң чайгылыш чок күүселдезиниң тодаргай херечизи-дир.

ЧУРУКТА: планеталар аразының «Венера-13» станциязының дүжүп бадар аппарадынга тургускан вымпел.

СЭТА-ның фотозу.

(Чурукту фототелеграф-биле хүлээп алган).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ТАЙБЫҢЧЕ ЧААГАЙ ТУРА-СОРУК

Кады ажылдажылга болгаш чепсегленишкинни дужурериниң дээш туржуп турар австрали организацияның чагаазынга Л. И. Брежневтиң харыызын делегейниң хөй-ниитизи, массалыг информацияның даштыкы чепсектери чугаалажып база тайылбырлап турар. Тайбыңны быжыглаарының болгаш чепсегленишкинни дужурериниң айтырыгларын дугайты Совет Эвилелиниң туружунуң боттуг ужур-дузалыын АКШ-тың болгаш оон эң чоок шериг-политиктиг эвилелчилериниң дайынзырак угланыышкыны-биле ол туруштуң шуут удурланышкак болуп турарын онзалап демдеглеп турар.

Л. И. Брежневтиң харыызы тода болгаш боттуг мөзүлүг-биле онзаланып турар деп, Чехословакияның «Руде право» солуну бижээн. Бодунуң политиказының алыс сорулгазы — ядролуг чепсекти кажан-даа, кым-даа бир дугаарында ажыглавазын чедип алыры болур дээрзин Совет Эвилели хөй удаа медеглеп келген. Чепсегленишкинни дужурер талазы-биле өске талаңың бүгү-ле саналдарын ССРЭ харысалгалыг болгаш боттуг ёзу-биле көрүп келген. Ынчалзажок ол саналдар деңг эргениң болгаш бир дөмей айыыл чок байдалдыг турарының принцивинге дүүшкен турары эргежок чугула. Бир эвес АКШ ол принциптерни үрээрин моон соңгаарда кызыдар болза, ындыг яналыг орук АКШ-ты соттка олуртур. Бөгүн чугула чүве чүл дээрге, бүгү улустар, бүгү чурттарның тайбыңга ынак күштери тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының принциптерин идепкейлиг камгалаан турары болур. Харын чүгле ол таварылгада угаап-сарыыл тиилеп үнер болгаш ядролуг халап чайлаттынган турар деп, Л. И. Брежнев бодунуң харыызынга онзалап демдеглээн.

Л. И. Брежневтиң харыызында боттуг саналдар кирген болгаш ядролуг боо-чепсектерни эңдере бүдүрериңге удур шимчээшкин улам улуг хемчээлдиг болуп бар чыдар бистиң чуртувуска ол саналдарны сеткил ханышкын-биле хүлээп алган деп, австрали лейбористиг партияның федералдыг күүскомузунуң кежигүнү **Б. Хартли** медеглээн. ССРЭ—ядролуг чепсекти бир дугаарында кажан-даа ажыглавас дээрзин Л. И. Брежневтиң харыызында база дагын бадыткаттынганынга ханы бүзүредим. АКШ база ындыг янзылыг хүлээлгени алган турары тайбыңның херээнге эргежок чугула. Чепсегленишкинни дужурериниң айтырыгларынга хамааржыр Рейганның администрациязының ССРЭ-ден чаңгыс талалыг артык күштүг болуруп чедип алыр дээр чүткүлге үндезилеттинген туружун Б. Хартли шүгүмчүлээн.

Ядролуг дайынның айыылы-биле холбаштыр австрали хей-ниитиниң калбак бөлүктериниң сеткилдиң ханызындан дүвүрээзинин илергейлеп турар мындыг үеде президент Л. И. Брежневтиң медеглели кылдынган деп, делегейде кадыы ажылдажылга болгаш тайбың дээш туржуп турар австрали организацияның Мельбурн салбырының даргазы **С. Голдблюм** чугаалаан.

Европадан ыракта турар шуут Австралияның улузунга президент Л. И. Брежнев угаадылга кылган, ол факт кижи төрелгетенге кыжанып келген айыылдың бөмбүрзектиң бүргей бээр будуштуун айтып турар.

Ядролуг чепсектиң бүгү шенелделерин чүгле бүрүн соксадырының дугайында эвес, харын ону улам ынай будүрерин соксадыр дугайында, кызырар дугайында, а оон соонда курлавырларын бүрүн чок кылыр дугайында дугуржулганы чедип алырынга ССРЭ-ниң белеңин президент Л. И. Брежневтиң илергейлээнинге байыр чедирип турар мен.

Чүгле австрали хөй-нийти эвес, харын австрали чазак база бо чугула документини таарымчалыг ёзу-биле көрген турары күзенчиг-дир.

Тайбыңны камгалаар дээш, КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни дужурер талазы-биле тускай сессиязын деткиир, чепсегленишкинни дужурериниң угланыышкынынга боттуг түңнелдерни чедип алырын ол сессия хандырзын дээш негелделерни деткиир дээш апрель 2—7 хүннеринде австрали штаттарның бүгү административтиг төптеринге массалыг чыскаалдар болур деп, С. Голдблюм дыңнаткан.

Америк «Сан-Франциско кроникл» солуну Европага ортумак ыракшылдың ядролуг чепсээниң дугайында Женевада совет-америк чугаалажышкыннарга боттуг түңнелдерни дүрген чедип алырының эргежок чугулазының дугайында Л. И. Брежневтиң чугаалаан чүүлдерининң улуг ужур-дузалыын демдеглээн. Стратегтиг ядролуг чепсектерни кызыгаарлаар болгаш кызырар дугайында, ол ышкаш химиктиг чепсекти хоруур дугайында совет-америк керээлериниң дугайында чугаалажышкыннарны дагын чорударың совет удуртукчу деткээн деп ол солун бижээн.

(СЭТА).

«ДЕЛЕГЕЙНИҢ БҮГҮ УЛУСТАРЫНГА» КЫЙГЫРЫГ

АФИНЫ. (СЭТА). Тайбыңның Бүгү-делегей чөвүлелиниң чепсегленишкинни дужурер талазы-биле комиссиязының калбак хуралы ында доозулган. Аңаа 37 чурттуң, ол ышкаш КНО-нуң төлээлекчилери киржип, «Делегейниң бүгү улустарынга» кыйгырыгны чугаалашкаш, хүлээп алган.

«Тайбыңга кыжанышкын улам өзүп орар—деп, кыйгырыгда чугаалаан.— Кижи төрелгетенниң деңнилгезин чок кылып каап болгу дег ядролуг халаптың айыылы бөгүн кажангызындан-даа артык улуг. Араатанзыг үрегдекчи күштүг боо-чепсекти мөөңнээри хүннүң-не дүргедеп орар».

КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни дужурер талазы-биле тускай сессиязының чепсегленишкинни дужуреринче угланган шиитпирлери тодаргай ажыл-херектер болуп боттанзын дээш тайбың талалакчыларының шимчээшкини бодундан хамаарышкан бүгү чүүлдерни кылыр ужурлуг деп, кыйгырыгда онзалап демдеглээн. Боо-чепсекти эндере бүдүрер чорук дайынга белеткелге байып ап турар кижилерге харын херек.

Чепсегленишкинни дужурер дугайында болгаш боо-чепсектерни база дагын айыылдыг ёзу-биле эндере бүдүрерин болдурбас дугайында негелделерни деткээн күчүлүг массалыг хөделиишкиннерни калбартырынче тайбыңга ынак бүгү күштерни Тайбыңның Бүгү-делегей чөвүлели кыйгырган.

Хөй-ниитиниң янзы-бүрү бөлүктери болгаш кижи бүрүзү чепсегленишкинни дужуреринин чедип алырын база оралдажыр ужурлуг деп документиде чугаалаан. Октаргайның чурттакчы чонунуң эң янзы-бүрү кезектериниң төлээлекчилери —эр, херээжен кижилер, ажы-төлдер, ажылчыннар, студентилер, башкылар, урал чүүл ажылдакчылары, эртемденнер, шажынчы болгаш профэвилел ажылдакчылары, —амгы үениң бо эң чугула сорулгазын шиитпирлээринге боттарының салыышкынын киирер ужурлуг.

Европага ядролуг чепсектерни кызыгаарлаар дугайында Женевада чугаалажышкыннарны эң дүрген болгаш чедиишкинниг доозарынче кыйгырып тур бис.

Чазактарның бедик хүлээлгезиниң дугайында оларга сагындырар ужурлуг бис. Оларның сорулгазы — Чер кырынга бүгү кижилерге чурттаар эргени магадылаары, тайбың болгаш айыыл чок чурттаар эргени, далган-тарааны, чурттаар бажыңнарны, медицина дузаламчызын, эртем-билигни, күш-ажылды алыр, кижи мөзүлүг чурттаар эргени болгаш турза чогуур өске-даа эргелерни кижи бүрүзүнге хандырып бээри болур.

Чепсегленишкинни дужурериниң айтырыгларын дугайты Тайбыңның Бүгү-делегей чөвүлелиниң медеглелин хуралга база хүлээп алган. КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни дужурер талазы-биле ийиги тускай сессиязынче ону чорудуп бээр.

Империалистиг күрүнелерниң, хамыктың мурнунда АКШ-тың, буруузу-биле калбарган, боо-чепсекти эндере бүдүрер чоруктуң амдыгаа чедир шегленттинмээнинге ханы сагышсыралды Афины шуулганының киржикчилери илергейлээн.

Мадрид ужуражышкынында

МАДРИД. Ужуражышкынның ээлчеглиг хуралынга совет делегацияның кежигүнү К. Ф. Михайлов түве чугаалаан.

Ужуражышкында байдалды чидиглендиреринче, оон ажылын үзеринче угланган АКШ-тың делегациязының хөделиишкиннерин совет төлээлекчи буруу шапкан болгаш удур туржуушкундан, ажык чок маргылдаадан чогумчалыг ажылче шилчиирин Европага айыыл чок чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың эрге-ажыктары негеп турар деп медеглээн. Бистиң үениң эң чугула айтырыы—тайбыңны быжыглаарының, дайынны болдурбазының айтырыы канчап-даа соңгаарладып болбас. Тайбыңны быжыглаары, дайынны болдурбазы — Хельсинкиге хүлээп алдынган Түңнел актының кол негелделериниң бирээзи-дир.

Европага шериг чавырлыышкынының болгаш чепсегленишкинни дужурериниң талазы-биле конференцияны чыылдырар дугайында айтырыгны шиитпирлээри кандыг-бир, харын-даа Мадрид ужуражышкынынга хамааржышпас факторлардан хамааржыр дээр АКШ-тың төлээлекчилериниң янзы-бүрү чугааларын кончуг үндезин чок болуп турар. Бир янзы айтырыгларны өске янзы айтырыглар-биле өжегерээн холбаар чоруктуң үезинде делегейниң чаңгыс-даа айтырыын шиитпирлээри чедип алдынмас.

ТУРЦИЯДА ТУДУП ХОРУГДААШКЫННАР

ПАРИЖ. (СЭТА). Тайбың дээш Турцияда шимчээшкинниң активчизи, адвокаттарның Стамбул коллегиязының даргазы Орхан Апайдынны Турцияның шериг эрге-чагыргаларының тудуп хоругдааны Франс Пресс агентствозунуң корреспондентизи Анкарадан дыңнаткан. Турцияның революстуг ажылчыннар профэвилелдериниң конфедерациязының 52 удуртукчуларын Орхан Апайдын судка камгалап турган. Ол профэвилелдерниң удуртукчуларын шаажылап өлүрер кылдыр шиидерин чедип алыр дээш эрге-чагыргалар оларны «күрүне тургузуун божааннадыр дээш оралдажышкыннар» дээр буруудадышкыннарны оларга онааштырып турар. Профэвилелдер удуртукчуларын шаажылаар кылдыр шиидер дээн суд чорудулгазының эгезинден бээр Орхан Апайдын профэвилел активчилерин шиитпирлиг камгалап келген. Ол дээш ону суд залындан үндүр ойладыпкан турган.

О. Апайдындан аңгыда тайбың дээш шимчээшкинниң өске 16 активчилерин шериг эрге-чагыргалары хары угла база тудуп хоругдаан. Оларның аразында — сураглыг журналист Али Сирмен, Турцияның парламентизиниң депутаттары болуп чораан политиктиг үш ажылдакчылар бар.

Тайбың талалакчыларын тудуп хоругдаарын Турцияның эрге-чагыргалары ам-даа үргүлчүлеп турар.

СЪЕЗДИГЕ БЕЛЕТКЕЛ

ВЬЕНТЬЯН. (СЭТА). Лаостуң Улусчу-революстуг партиязының III съездизинге белеткел бүгү чуртта калбарган. Конференцияларга болгаш партия хуралдарынга партийжи ажыл-чорудулганың эрткен съездиден бээр түңнелдерин үндүрүп, амгы съездиге бээр делегаттарны соңгуп турар. Тараачыннар, ажылчыннар, шайынчылар партияның съездизинге алдар болдурган белеткел хүлээлгелерни ап турар.

Эрткен шуулгандан бээр чуртка деңнилгелиг улуг чаартылгаларның боттанганының, амгы съездиниң чугула ужур-дузазын «Сиенг пасасон» солун онзалап демдеглээн. «Лаостуң Улусчу-революстуг партиязының удуртулгазы-биле чурттуң ажылчы чоннары америк империалистерден төрээн чуртун хостаан, национал-демократтыг революцияны чедиишкинниг доосхан, социалистиг нийтилелдиң үндезиннерин тургузарынче эгелей кирген. Эрткен съездиден бээр республикада кылдынган ажылдарның түңнелдерин Лаостуң коммунистериниң шуулганы үндүрер болгаш моон соңгааргы сорулгаларны тодаргайлаар.

Янзы-бүрү медээлер

ХАЛАС ПУТЁВКА-БИЛЕ

Кандыг-даа кижиниң ажылдап турар чери арыг-силиг, чылыг, чырык, таарымчалыг кылдыр тургустунган, чурум-чыскаалдыг, эңме-сеткелиг болза, ажылдаарынга улуг идиглиг деп чүве билдингир болгай.

Эрзин районнуң Бай-Даг кежээ Совет күүскомунуң контодада техниктиг ажылдакчызы Алимаа Кылыновна Хомушку он чыл иштинде үзүктел чок ажылдап келгеш, өске кижилерниң ажылдаарынга доктаамал таарымчалыг байдалды тургузуп келген. Алимаа Кылыновна черле кежээ, карак кызыл кижи. Ол бодунуң хүлээнген ажылынга харысаалгазын кошкадып, кажан-даа ажыл шагы үзүп, ажылдан озалдап көрбээн, үргүлчү ажылын шынарлыг кылырынга ынак.

Ажылдап турар черин ол кезээде арыг тургузуп, шаланы кылайтыр чуп, соңгаларны аштап турар. Эки ажылдап чорууp кижилер кала-даа хүндүткелдиг болгай. Суурнуң чону А. К. Хомушкуну хүндүлээр. Ол часкы, күскү хайныышкынның ажылдарга бодунуң үлүүн бо-ла киирген чоруур. Хой кыргылдазының чымыштыг ажылынга Алимаа Кылыновна чылдың-на эгезинден төнчүзүнге чедир киржип, ол ажылга база-ла мактадып келген. Будук-бүрү чыып, сиген белүп, хөпээннеп турда А. К. Хомушку шалыпкын, тудуңгур кижи.

Ол хөй-ниити ажылының база идепкейлиг киржикчизи. Суурнуң херээженнер чөвүлелиниң хөй талалыг ажылынга үргүлчү киржип келген.

Тєлептиг ажылчын, идепкейлиг хөй-ниитичи, хөй уругларның иези Алимаа Кылыновна Хомушку эрткен чылдың төнчүзүнде ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезин көөр халас путёвка-биле шаннаткан.

Т. ОЧУР-ООЛ.

КЫЗЫЛ-ӨГ

Малчыннарның дыштанырынга, ажылдаарынга таарымчалыг болдурары-биле Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң Дагыр-Шемиде комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазында кызыл-өгну тургускан. Кызыл-өгну совхоз дирекциязы бодунуң күзели-биле дерзэн. Аңаа хойжулар кичээл эрттирип, хурал кылып, янзы-бүрү оюн-тоглааны организастап турар.

Чайын малчыннар төп чайлагже үне бээрге, өгну Аныяк-Чыргакы бажынче көжүре бээр. Ол үеде аңаа бригаданың тускай эртемниглери чурттап, ажылдаар. Хойжуларның эрткен чылгы көргүзүглерин, бо чылгы социалистиг хүлээлгелерин, ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга күш-ажылчы белектерлиг ужуражып дээн улуг сорулгаларын тода, көрүштүг бижээш, кызыл-өгде аскылаан. Мурнакчыларның, дагдыныкчыларның фото-чуруктарын база аскан. Кызыл-өгну Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Вера Сарыглар эргелекчилеп турар. Ында электри чырыы кииртинген. Шыдыраа, домино, кажык дээн оюннарны хостуг шактарында организастап турар.

О. КАРА-САЛ.

АГИТКВАРТИРАЛАР АРАЗЫНГА

Мугур-Аксы суурда агиткварталдар аайы-биле февраль 17-ден эгелеп көрүлде эгелээн. Баштайгы концертти № 2 «Ак-Баштыг» агитквартираның бот-тывынгыр уран чүүл бөлүү көргүскен. Оларның кол-ла темазы — «Канчаар чурттап, ажылдап тур сен, «Ак-Баштыг».

«Бистиң келир үевис—бичии чаштар», «Эрге-хооййлуну камгалаары» деп темаларны ол кежээге таныштырып, сайгарганы бедик утка-шынарлыг. Бот-тывынгыр талантылыглар Конгар Саая, Чудур Артай-оол, Долаана Кара-Сал, Леонид Иргит оларның күүсеткен ыры, шүлүк, сыгыт, интермедияларын чон сонуургал-биле көрген. Дараазында «Саадак» агитквартираның бот-тывынгыр уран чүүл бөлүү концертин бараалгадыр.

Х. МАНДАН-ООЛ.

КИЖИНИҢ НАМДАРЫ

(Тоожудан үзүндү)

С. СҮРҮҢ-ООЛ.

Совхоз чеже-даа тараа тарып турар болза, оон алыр орулгазы пат. Чери-даа эвээш, дүжүдү-даа чөгенчиг. Ылангыя Алдан-Маадыр салбырының ажыл-агыйының кол-ла адыры — мал ажылы, мал хөй, ынчалза-даа оон алыр орулга шоолуг эвес. Харын-даа чамдык тала-биле хуу араттардан дора дизе ажырбас. Эң ылангыя мал төлү чедир алдынмайн турары каракка илдең. Оон чылдагааны кадарчыларның эзарысалга чогунда. Хөйнүң чүвези хамаан бе дээш, будаңшаннап турарының фактылары кайы хөй. Бир-тээ ындыг болганда, ол ажылды ак сеткилдиг кижилерге, ылаңгыя коммунистерге дагзыр үе келген.

— Эр-хей, шын-дыр. Коммунистер ындыг болур ужурлуг, чүвениң бергезинче чүткүүр. Билдириишкинден киирип каг. Көөр бис — деп, парторг ынаныышты аңаа берип каан.

Дажы-Намчал ээп келген: Өө ээн, эжиин шарып каан. Чаңгыс Эникпен саглагар кудуруун чайып, даштын кылаштап турган. Өгде от-көс даа салбаан. Хой, өшкүзүн көөрге, мүн-не аал артында оъттап чораан. Инектериниң бараан база-ла куду көзүлген. Бызаалары өдектен шоолуг ыраваан хевирлиг. Даштын кылаштажып турганнар. Эрткен чайын буга эдербээн инектер кызыраан. Боттарында буга чок. Дажы-Намчал аалдар кезип чортуп чайлаан. Кадайының өөн каапкан дээри чамдык тала-биле барымдаалыг. Бо безин көрбеспе. Эр кижи сагыш салбаанда, ынчапмайн канчаар: инектери кызыраан, чаңгыс-даа соолган инек чок, ам-даа сагбышаан.

Паш-сава ажып, үлгүүр бакылаан — кижи боскунче ажар чүү-даа чок. Паш дүвүнде эрги шай артыы бар, доңуп калган. Оон ыңай, хоорун каап чиңге-тараа чыткан. Суур чоогунда турар өглерге ындыг таварылгалар тургулаан. Өөн ээн каапкаш, садыг-магазиннеп азы төрелдеп чоруй баар. Хуна база-ла чамдыкта ынчап турган. «Таан кайын кажа берген деп бо, суур кирген боор.

(Уланчызы. Эгези № 43 «Шында»).

школада уругларында барган ыйнаан» — деп, Дажы-Намчал бодаан.

Ыяш чаргаш, от салып алгаш, шай артыы чылдып аартап алган. Оон пашка хар эргизип кааш, чиңге-тараа соктаан. Ынчап турда, хүн ашкан, хой, өшкүзүн кажаалап кааш, эът дүлүп алгаш, манааң— кадайы сураг. Инек саар дээш чалгаараан. «Кышкы инек ажырбас, эмин чайгы дег саамчывас» деп бодун алаактырган.

Кышкы дүн черле дүрген дүжер болгай. Дажы-Намчал аптара кырында тиккигейнип турар шакты көөрге, ам-даа эрте, чаа-ла сес шак ажып турар. Аъды ам-даа баглаашта ээр-чопаан-даа сойбаан. Черле чаны ындыг турган: чорупчорун келгеш, сула каап бээр. Оон соонда өртээр, демин сула каап берген.

Дажы-Намчал олуруп чадаан. Аъттаныйкаш, суурже тутсуп кирип каан. Кадайының баар бажыңнары баштыг, дораан тыпты бээр. Ол черле моон үнмээн. Оон аңгыда интернатта уругларынга дужары черле албан. Баштай оларга дужары чугула. Баарга, интернат шоочалыг. Капчаңгаш көөрге клубтуң соңгалары лоопа чырык. Аңаа чеде берген. Хамык улус ында чүве-дир. Эжик аксында турган оолдардан айтырарга, демин хурал боопт турду, ам концерт үнүп турар дишкенпер.

Дажы-Намчал улустуң аразы-биле чара чүткүп кире бергеш, олурар хос олут чок, улус аразынга ханага ооргазын чөлеп алгаш турган. Көөрге бичии уруун —Лиляның бир урут куспактап алгаш олурган. Ону барып ап алган.

— Аван кайыл, уруум? — деп айтырган. Оозу көжегеже имнээн.

Көжеге ажыттынган соонда, хөй-ле кижилер көстүп келген — хөйнүң ыры. Хунаны көөрге, улус аразында торгу тонун кедипкен турган. Аныяк урут үнүп келгеш чарлаан:

— Хөйнүң ыры. Улустуң ыры «Теве-Хая». Күүселдеде — ниити ыр бөлүү күүседип.

Дирижёр кижизи-даа чок. Школа башкызы оол баян

тудупкан үдеп, командылап турган. «Теве-Хаяның» соонда, база бир ыры ырлашканнар. Ырлашканы-даа эки. Ооң соонда Ооржак Хунаштаар-оол дошпулуур тудуп алган, сценаже үнүп келген. Олурганнар динмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткааннар. Ынчаан Хунаштаар-оол бичии, элээди оол. Ол хиреде сыгыртып, хөөмейлээри-биле чоннуу шагда-ла кайгаткан. Дошпулуурнуң хылдары «дың-дың» деп эгелээн. Зал иштин шимээн барган, дыңнакчылар тыныжып безин тыртынышкан. Аа богда, Хунаштаар-оол салып турда, канчаар боор ону! Та кайын кээр боостаа. Доозуптарга, адыш часкаашкыны база катап диңмирен үнген.

Чарлакчы урут үнүп келген.

— Улустуң ыры «Чашпы-Хем». Күүселдеде Ооржак Хуна. Үделгеде Ооржак Кара-Бөскек.

Хуна бичиизинден-не, школачы чылдарындан-на боттывынгыр уран чүүл концерттеринге киржип келген. Чадаанага район көрүлдезинге-даа чорупп тургулаан. Бодунуң арны-бажы, дүрт-сыны база көрүштүг, оон аңгыда ырлап турда, үнүнүң тааланчызы база кончуг. Өске ыраажылардан бир ялы, кижини чайтаар бодунче хаара туда бээр. бир-ле онзагай аян бар. Ырлап турда ол сырая берген турбас, кезээде шимчеп, кезээде хүлүмзүрген турар. Черле артистерзиг чүве бар. Бир катап Чадаанага район көрүлдези болганда, Кызылдан келген дарга:

— Хунаның боостаазы дег эткир боостаа-даа дыңнавадым. Хунаның үнү ышкаш хоюг үн-даа дыңнавадым. Айлаң-куш-тур деп мактаайн дээримге, арай хөөредиг апаар. Ынчалза-даа ол хире чыгыы-дыр — деп мактаан дээр. Ооң соонда, Хунаның ол талазы-биле идепкейи дам барган. Чүтле өглениш-баштангаш, урут-дарыглыг апаргаш, арай үзүктелип турар апарган. Ол хиреде-ле бо-ла киржи бээр. Бир катап чайлагта, Көшпес бажынга чыылда, сес чеде берген: көрүлде болур апаарды, кээп киржип көр деп. Ашаа ын-

чаш суурга тудуг кылчып, боттаныы ажылдап турган. Мал-маганын, саан-савазын кады өглеринге чагып кааш, кавайлыг чаш уруун үңгерип алгаш, киржип-даа турган.

Кара-Бөскек ашак сандайга шала хыйыштыр олуруп-кааш, бызаанчызы-биле үдээрге, Хунаның үнү чаңгыланып үнген. Дыка-ла эки ырлаан. Төндүрүптерге, зал чүгле диңмирээр.

— Дараазында ол-ла күүседикчиден кожамыктар! — дыңналган.

— Менде санал бар. Болур иргибе? — деп, бир кижи үнү үнген. Дажы-Намчал хая көрнүп кээрге, Лопсан-Серен. Ол та кажан-чежен мында чедип келген. — Менде санал бар. Бо Хунаның өөнүң иштин Дажы-Намчал дөө мурнуусунда олур. Ийилээ кады турупкан-да, мырынай кедергей деп дыңнаан кижи мен. Дыңнап көрзе, кандыгыл боларын? — деп кижини бо-ла.

Хамык чон «чүүлдүг-дүр. Дилээр-дир» дижип, адыш часкааш турупкан. Ам канчаар, уруун чанында олурган уругга тутсупкааш, Дажы-Намчал базып үнгеш кадайынче ээккеш, сымыраан:

— Чүнү ырлаар бис?

— «Чадааананың чаш-ла талга».

Бора-Бөскек ашак бызаанчызын «хирээлеп» эгелээн, ашак кадай бадырыпкан:

Чадааананың чаш-ла талга
Чадаганнап орбадың бе.
Чара челзип келиримге,
Чашты хона бербедин бе.
Хөндергейниң көк-ле талга
Хөөмейлеп орбадың бе.
Хөме челзип келиримге,
Көрбээчиней бербедин бе.

Оон артык канчаар, дыка онза болган. Олурганнар салбайн, катап-катап кожамыктазын шаанга киирген. Адак соонда, Дажы-Намчал чаасчаан артып калгаш:

Лоң-на чериниң өдек чазаан
Тогду хой деп эртинени.
Доңгап баарым чылдып-ла
бээр
Лоңнашканым Хуна хейни.
Кадыг черде өдек чазаан
Кара хой деп эртинени
Кара баарым чылдып-ла
бээр
Кадайымны — Хуна хейни

— деп, бадырыпкаш, хамык улус каттырткан.

(Уланчылыг).

КОНКУРС УЛАМЧЫЛААР

Февральдың 26-да Кызылга журналистер кежээзи болган. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, он бирги беш чылдың бирги чылында Тываның ажыл-ишчилериниң социалистиг чарыжын чырытканының республика конкурузунуң түңнелин аңаа үндүрген. Республиканың солуннары, Телевидение болгаш радио комитеди социалистиг чарышты организастап турарының айтырыгларын доктаамал чырыдып келгенин конкурстуң жюризи демдеглээн. «Социалистиг чарыш экраны» деп темалыг арыннарны солуннар ай санында үндүрүп, «Көдээниң ажыл-ижи» деп дамчыдылганы телевидение көргүзүп келген. Социалистиг чарыштың киржикчилеринге тураскааттынган янзы-бүрү жанрлыг материалдар чаа-чаа рубрикаларның адаанга көстүп кээп турар.

Бирги черни «Шын», ийигизин—«Тувинская правда» солуннар редакциялары, үшкү черни Кызылдың телевидение студиязы ээлээш, 150, 100, 75 рубльдиң шаңналдарын түс-түзүнде алганнар.

Тываның ажыл-ишчилериниң социалистиг чарыжын чырыдары-биле журналистерниң аразында чарлаттынган конкурска И. А. Расеник («Тувинская правда»), Я. А. Норбу (республиканың телевидениези), Э. С-Б. Монгуш («Тываның аныяктары»), Г. Г. Кудрявцева («Молодёжь Тувы»), Т. О. Сиприц (республиканың радио дамчыдылгазы), С. Д. Кондинкин (республиканың телевидениези), К. М. Аракчаа («Шын»), А. Т. Гуськов («Тувинская правда») олар тиилекчилер болганнар.

Эрткен чылда ышкаш, 1982 чылда конкурсту уламчылаарын профэвилелдерниң Тыва область чөвүлели, ВЛКСМ Тыва обкому, Тыва АССР-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар чери чарлаан. ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскааттынган социалистиг чарышты чырыдар конкурстуң негелделеринге чамдык өскерилгелерни киирген. Партийжи солуннарга, республиканың Телевидение болгаш радио комитединге 120 болгаш 100 рубльдиң ийи шаңналын, республиканың Телевидение болгаш радио комитединиң аныяктар дамчыдылгазының, комсомол солуннарының редакцияларынга 75 болгаш 50 рубльдиң, район солуннарының редакцияларынга 50 болгаш 35 рубльдиң шаңналдарын тургускан. Хуу шаңналдарга: 50 болгаш 35 рубльдерниң бир-бир, 25 рубльдиң ийи база 15 рубль түңнүг үш мактал шаңналдарны тывсырын көрген.

ТАТАМИ КЫРЫНГА

Дзю-до хүрешке бистиң республиканың команда болгаш хуу бирги чер дээш маргылдаазы эрткен дыштаныр хүннерде Кызылдың «Херел» спорт залынга болган. Аңаа 8 командалардан 100 хире мөге хүрешкен.

Ам бо хүрештиң төөгүзүнден каш сөс. Дзю-до Япониядан тывылган. Ону алдарлыг япон мөге, тренер болгаш башкы Кано Дзигоро эң-не баштай чоң ортузунга тарадып, ооң үндезилекчизи болган. Оон эгелээш-ле бо хүреш аңаа сайзырап эгелээн.

А 1959 чылда дзю-доңу Олимпий оюннарының программазынга киирерин шиитпирлээн. Ынчангаш Токиога болган XVIII чайгы олимпий оюннарының программазынга ол хүреш кирген. Дзю-до ам делегейниң 90 ажыг чурттарында сайзырап, массалыг апар чыдар.

Дзю-до Совет Эвилелинде база чогуур сайзыралды алган. Бистиң чуртувуска ол хүрештиң федерациязын 1972 чылдың төнчүзүнде тургускан. А ооң соонда чылдан эгелээш, ССРЭ-ниң чемпионады чыл бүрүде доктаамал эртип турар апарган. Совет спортчулар делегей, Олимпий оюннарынга, Европа чемпионаттарынга сөөлгү үеде чедиишкинниг киржип турарлар.

Бистиң республикага спорттуң бо хевиринге баштайгы секциялар 5 чыл бурунгаар Кызылга ажыттынган. Ук хүрештиң сайзырап турарын эрткен дыштаныр хүннерде болуп эрткен республика маргылдаазы бадыткаан.

Эрзинде «Чаа орук» совхозтуң хову бригадазының бригадири Алексей Баадыр 60 килограмм чедир мөгелерниң хүрежинге бедик мергежилдиин көргүзүп, чемпион атка төлептиг болган. Республика найысылалында уругларның спорт школазының мөгези Дадар-оол Лоовай аваангыр-кашпагай хүрежип, 65 килограммга шүүлген.

Челябинскиниң күш-культура институдунуң студентизи, дзю-дога ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат Курзат Ондар 71 килограммга бирги черни бүзүрелдиг-биле ээлээн. Ол татами кырынга үнүп келгеш, ук хүрештиң кол аргаларын кылыр талазы-биле бедик мергежилдиин көргүскен.

Спорттуң бо хевирин бистиң республикага сайзырадырынга төлептиг улуг-хуузун киирип чоруур динамочу Иван Хураган 78 килограммга чемпионнааш, ооң соонда хүн тулган чемпионну илередириниң маргылдаазынга база шүүлген. Шериг кезээниң спортчузу Аслан Тхазапшиев 86 килограммга, Чөөн-Хемчиктен Апыш-оол Ооржак 95 килограммга бо чылдың республика чемпиону аттарын чедип алганнар.

Команда талазы-биле бирги черни «Динамо» спорт ниитилели чаалап алгаш, эрткен чылгы шилчиир кубогун база катап боттарында арттырганнар. Республика найысылалында уругларның спортчу школазының мөгелери — ийиги, Чөөн-Хемчик районнуң командазы — үшкү черлерни ээлээннер.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: хүреш үезинде; 1982 чылда дзю-дога республика чемпионнары (солагай талазындан) А. Баадыр, И. Хураган, Д. Лоовай, К. Ондар болгаш А. Ооржак.

МАРТТЫҢ КИНОЭКРАНЫ

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскааттынган «Хүндүткелдиг, улуг самоед» деп чаа уран-чечен фильмде Михаил Иванович Калининге Новая Земляның баштайгы президентизи деп үнелеткени Тыко Вылка дугайында чугаалап турар. Соңгу чүкке чурттап турган кайгамчык кижилерниң бирээзинге ол хамааржыр. Ону орустап Илья Константинович Вылко деп адаар турган. «Мосфильмге» үндүрген бо кинонуң тургузукчулары Ю. Казаков, А. Филатов, А. Кордон. Вылко талантылыг чурукчу чораан, бодунуң бичии улузунуң бүгү-ле чаагай чүүлдерин бодунда синиирип алган. Ненецтерниң (Вылко ук чоннуң оглу) салым-чолу — совет Соңгу чүктүң салым-чолу-биле тудуш. Ол ак сеткилдиг кайгамчык кижи чораан. Кинода чуруктар кайгамчык: Баренцово далайның ак дештары, эвиктерниң кашпалдары, харлыг делгемнер...

А. Вампиловтуң «Чулымскиге эрткен чайын» деп шиизин ёзугаар тургускан өнүүг, психологтуг драманың ады—«Валентина». Он сес харлыг арыг-шынчы кыс Валентинаның төөгүзү кинода көскү черде. Валентина истекчи Шамановка ынак, уруг ооң кижээнгей чок чоруундан сагыш аарып чоруур. Херек кырында Валентинага буфет ажылдакчызы Анпаның оглу Павел ынак. Ол кыстың ынаанын чедип алыр дээш чүткүп турар...

Ук кинонуң бир онзагай талазы—мында бистиң чаңгыс чер чуртуувус Максим Монгужукович Мунзуктуң ойнап турары. Ол аңчы эвенк кижиниң ролюн күүсеткен.

«Мосфильм» киностудия үндүрген «Механик Гавриловтуң ынак херээжени» деп кинода 39 харлыг Маргарита Сергеевна Соловьеваның улгадып келгеш хепертен кыштыкап [illegible] ынакшылын кончуу[illegible]. Доктааттынган суббота хүнүнге чедип кээп болганы Лев Гаврилов болчаан [illegible]кен. Рита хилинчектерин турар. Го төөгү оол-биле [illegible] калбаан, ол уланчылыг, [illegible] чогумчалыг. Кол ролюн Людмила Гурченко ойнаан. Оон күүселдези тергиин, кижи көрүп олурарга, болуушкуннар экранда эвес, харын херек кырында болуп турган дег сагындырар.

Ленинчи комсомолдуң кижизидип эргеннери эрес-дидим ужудукчу кыстарга тураскааткан «Дээрде дүпеки диирецнер» деп кино база солун. ...Авиаполктуң кыстары чүгле дүне када ужудуп турганнар. Бичии ПО-2 самолёттарга фашистерге өлүмнүг чүъкту чүдүрүп алгаш ужудуп турганнар. Кыстарның аразындан Оксана Захарченко биле Галя Поликарпова онзаланып үнгеннер. Олар дайзынга алыспайн келгеннер... Оларның шуптузу тиилелге чедир чурттаваан болбайн аан. Тиилелгеге чедир чурттааннар оларның маадырлыг чоруун уттунмааннар. Мун-мун ужудуушкуннарны олар кылганнар. Кинону М. Горький аттыг киностудияга үндүрген.

«Мээн ашаам болуп көрүңер» деп кинокомедияның маадыры ажылга-даа, өг-бүлеге-даа бот-тускайлаң, хамаарылга чок, ажыл-херекчи херээжен кижи болуп турар. Уругларап эмчизи Виктор биле Натрашаның таныжылгазы [illegible] болган...

«Октаргайның сески хуулгаазыны» деп кинону спортчу фантазия деп адап турар. Баскетбол шөлүнге сеткилгезин хайындырап тулчууш[к]уннар, ынакшыл болгаш чаагай сеткил дугайын ында чугаалап турар. Чер ортузунуң далайының ортулуунда ССРЭ биле Грецияның спортчуларының аразында маргылдаа чоруп турар. Онзагай болуушкуннар чемпионаттың киржикчилерин кайгаткан. Грек кыс Анжела Лонг орус кыс Катя Знаменскаяның чүгле эжи эвес, харын хан төрээн угбазы болган. Кинону «Мосфильмге» кылган.

Аныяктар дугайында база бир кинонуң ады «Эртен кежээден мерген». Юрка Довенкону шала сиилеңнимээр деп ада-иези-даа, өскелер-даа санаар турган. Оолдуң хепертен тып алганы тапыжы Суеннна оолдуң ааjы-чаңын ханы билип алган. Довженко аттыг киностудияга кинону үндүрген.

Айның эң эки киноларының бирээзи—«Шупту чүве сыр дедир»—аныяктарга тураскааткан. Ол дээрге лириктиг комедия. Оңгу классчылар Наташа биле Андрейниң баштайгы ынакшылы болгаш хөөн калывшкыннарының дугайын төөгээн... Кинокомедияны Горький аттыг киностудияга үндүрген.

Мартта даштыкы фильмнерни сонуургап көрүп болур силер.

Н. БОЛЬШИНИНА.
Кинопрокаттың реклама талазы-биле улуг редактору.

Телевидение

МАРТ 3-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Воскресение». Уран-чечен фильм. 1-ги сериязы. 10.30 — «Кино аян-чоруктар клуву» Ю. А. Сенкевич чорудар. 11.30 — Медээлер. 11.35—14.15— Чаңсар. 14.15 —Медээлер. 14.35— «Чер кырында кижи». Документалдыг телефильмнер программазы: «Мээң тураскаалым шагы». «Сээң черде изиң». 15.25—Ф. Листиң фортепианога чогаалдары. Бүгү делегей конкурстарының лауреады Л. Тимофеева күүседир. 15.45—«Үе болгаш бодунуң дугайында». Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры шүлүкчү А. А. Сурковтуң амыдыралының болгаш чогаадыкчы ажылының дугайында документалдыг телефильм. 16.25 —Якут АССР-ниң уран чүүл коллективтериниң концерти. 17.15—«Авалар школазы».

КЫЗЫЛДАН

17.45 —Телемедээлер. 18.00 —«Хөглүг өг».

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Мээн республикам хүнү». Документалдыг телефильм. 19.10 — «Калбак долгандырыг». Эстрада программазы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30—21.45 —Чаңсар. 21.45—Р. Гамзатов. «Аваларны камнаңар». Шүлүглел. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00 —01.00 —Футбол болга Европа чемпионнарының кубогу. «Динамо» (Киев)—«Астон вилла» (Англия). Симферопольдан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Немец дыл. Өөредилгениң ийиги чылы. 12.30— География. 7-ги класс. Барыын Сибирьниң бойдус комплекстери. 13.00 — Профтех-училище сургуулдарынга. Сагылга-чурумнуң болгаш амыдырал-чуртталганың эстетиказы. 13.30—Сээн ленинчи библиотекаң. «Эвээш-даа бол, экизи дээре». 18.00 — Л. Н. Толстой. «Диргиг сүнезин». 14.45 —«Шыдыраа школазы». Эгелеп чорууурлар клазы. 15.15 —Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Псков». Телефильм. 19.05 — Телемедээлер. (Орус дылга). 19.15 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Музыкалыг тоолдар». 19.45 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Сокол»— ЦСКА 2, 3 үелери. Киевтен дамчыдылга. 21.00 — Үе. Информастыг программа. 21.35—23.20 — «Воскресение». Уран-чечен фильм. Ийиги сериязы.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

ССРЭ-ниң Иштики херектер министерствозунуң дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң кирип өөренир салбырларынга курсантылар хүлээп алырын Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозу чарлап тур.

Дээди школаларга өөренир хуусаазы —дөрт чыл, ортумактарынга — ийи чыл. ИХМ органнарынга ажылдаар юрист дээди болгаш ортумак эртемниг специалистерни школалар белеткеп турар.

ССРЭ-ниң ИХМ-ниң Омскиде дээди школазынга болгаш Иркутскиде өрт-техниктиг училищезинге 30 хар чедир назылыг, Совет Армияга шериг хүлээлгезин эрттирген азы эрттирбээн-даа, ортумак эртемниг, кадыкшылы байдалы-биле ИХМ органнарынга ажылдап болур эр кижилерни хүлээп алыр.

Кирериниң экзаменнерин чедиишкинниг дужааган болгаш ол школаларга дыңнакчы кылдыр даңзылаткаңнарны шериг хүлээлгези эрттиреринден хостаар.

Волгоградтың, Горькийниң, Рязаньның, Хабаровскиниң дээди школаларынга, ол ышкаш Новосибирскиниң, Орёлдуң, Воронежтиң, Калинин-градтың, Барнаулдуң, Саратовтуң ортумак школаларынга шериг албаның эрттирген, ортумак эртемниг, кадыкшылы байдалы-биле ИХМ органнарынга ажылдап болур эр кижилерни хүлээп алыр.

Школаларга өөренириин күзээннер дараазында эртемнерге конкурс экзаменнерин дужаар: орус дылга болгаш литератураны (бижимел болгаш аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге, даштыкы дылга (чүгле дээди школаларның), а Иркутскиниң өрт-техниктиг училищезинге кирери-биле кандидаттар ССРЭ төөгүзүнүң орнунга математикага (аас-биле) экзамен дужаар.

Дээди өөредилге черлеринге кирерин күзээннер апрель 30-ге, ортумак өөредилге черлеринге кирерин күзээннер май 30-ге чедир Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң кадр килдизинге келир болгаш эмчи комиссиязын эртери-биле дараазында документилерни эккээр: кадыкшылың дугайында эмчи шинзылгазы (286 майык ёзугаар), ортумак эртемниң дугайында аттестат (бодун), шериг биледи азы киир бижидилге херечилели, сөөлгү ажылдап азы өөренип турганы черинден бүдүрүлге болгаш партия-комсомол характеристиказы, берт чокка тырттырганы 3х4 хемчээлдиг 3 фото-чурук, СЭКП азы ВЛКСМ райкомундан өөредип чорутканының дугайында бижик.

Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң кадр килдизинден экзамен дужаап, өөренип чорууру-биле бижик алганнарга Кызыл хоорайдан ол өөредилге чериниң турар черинге чедир болгаш дедир келириниң орук хөлезиниң төлеп бээр.

Конкурс эрткен кандидаттарны дыңнакчылар кылдыр хүлээп алыр болгаш халас чем-биле, хеп-биле, общежитие-биле хандырар.

Оон аңгыда, айда 40 рубль стипендия бээр, а иштики херектер органнарынга 6 ай болгаш оон-даа хөй чыл ажылдаанnar сөөлгү ажылдап турганы шалыңын алыр.

АЙТЫРАР ЧЕРИ: Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң кадр килдизи, 204 дугаар кабинет. Телефоннар: 2-10-71, 99-23-88.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

Агаар

Бөгүн республикага кежер булуттаар, чамдык черлерге быжкан хар чаар. Соңгу-барыын чүкче угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы 7—12, чамдык районнарга 0—5 градус соок.

Кызылга өскерлиишкин болбас. Хат кошкак. Агаар хүндүс 7—9 градус соок болур.

КИНО

МАРТ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Валентина» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Золушка» 10.30 «Шупту сыр өске» 13.20, 15.00, 16.50 «Медовый месяц» аалчылар бажыңының чажыды» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Боолаар эрге» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чаңгыс чер чурттуглар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысаалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче дьлгаар.

Чагыг № 82.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00289

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 52 (11850) | 1982 чылдың март 4, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

НАЙЫРАЛЧЫ УЖУРАЖЫЫШКЫН

СЭКП ТК-нын Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ПКАП ТК-ның Бирги секретары, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельский-биле ужуражыышкыны март 2-де Кремльге болган.

Политика, экономика, эртем-техника болгаш культура талазы-биле совет-польша кады ажылдажылганы хөгжүдериниң, совет болгаш поляк улустарның, СЭКП-ниң болгаш ПКАП-тың аразынга акы-дуңма найыралды улам-на быжыглаарының эң чугула айтырыгларынче кол кичээнгейни ужуражыышкынның киржикчилери угландырган.

Делегей байдалының хөгжүлдезин болгаш перспективаларын үнелеп көөрүнге Л. И. Брежнев болгаш В. Ярузельский бир эп-сеткилдиг болган. Социалистиг дем каттыжылгазының эрге-ажыктарын Совет Эвилели болгаш Польша Улус Республика моон соңгаар-даа камгалаарын, империалистиг кыжаныышкыннарга, ыйыышкынга болгаш коргудуушкунга удур улустарның демиселинге салыышкынын киирерин онзалап демдеглээн. Делегей херектеринге дүшкүүрлүг чоруктан болгаш удур туржуушкундан делегейниң үези келген айтырыгларын тайбың шиитпирлээринче, чавырлыышкынның политиказынче, сарыылдыг угааның тиилелгезинче эргилиишкинни чайгылыш чок чедип алырынга олар мурнуку хевээр моон соңгаар-даа бүрүн шиитпирлиг.

Ужуражыышкын чүректиң ханызындан эш хуузунуң байдалынга болуп эрткен болгаш чугаалашкан айтырыглар талазы-биле үзел-бодалдарның дүүшкени-биле демдеглеттинген.

(СЭТА).

ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН ПУНКТУЛАРЫ

Ажылчы чоннарның амыдыралының материалдыг болгаш культура деңнелин бедидеринге чоннуң амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелери көскү черни ээлеп турар. Харын моон ужурундан СЭКП-ниң XXVI съездизи, хандырылганың өске адырлары-биле кады, ачы-дуза чедирерин милллион-миллион кижилерниң амыдыралының айтырыы деп санаан.

Партийжи съездиниң шиитпирлерин боттандырбышаан, республиканың партия, совет органнары амыдырал хандырылгазының айтырыгларынче чугула кичээнгейни салып турар. Оон бир барымдаазы 1981—1985 чылдарда республикага чонга ачы-дуза чедирерин хөгжүдер дугайында партия, совет органнарның кады хүлээп алган доктаалы болур. Амыдырал хандырылгазының өске адырлары-биле кады чондан чагыглар хүлээп алыр пунктуларны калбартырын, оларны оран-бажың-биле хандырарын экижидерин ук доктаалда айтып турар.

Амгы үеде республиканың чурттакчылыг суурларында чондан чагыг хүлээп алыр 71 пункт ажылдап турар, оларның 67-зи комплекстиг пунктулар кылдыр эде тургустунган. Олардан аңгыда районнарның амыдырал хандырылга комбинаттары боттары малчын коданнарже, фермаларже үнүүшкүннер кылгаш, чондан янзы-бүрү чагыгларны хүлээп ап турар. 1981 чылда комплекстиг хүлээп алыышкынның 4 пунктуларын немей ажыткан, бир пунктуну чаа, делгем бажыңче көжүрген.

Комплекстиг хүлээп алыышкын пунктулары чурттакчы чоннуң идик-хеп даарадып, септедип алырынга, эт-херекселдер кылдырып, септедип алырынга эптиг байдалдарны тургуспушаан, хөй үе-шагын камнап берип турар. Боттарының ол хүлээлгезин Кызыл районнуң Сукпакта, Баян-Колда, Бии-Хем районнуң Туранда, Хадыңда, Каа-Хем районнуң Көк-Хаакта, Кундустугда, Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» совхозта болгаш өске-даа хөй пунктулар эки боттандырып, планныг даалгаларын ыракта ажыр күүседип турар.

Моон-биле чергелештир чамдык чер-чер Советтериниң күүскомнарының, совхозтар дирекцияларының комплекстиг пунктуларже кичээнгейиниң кошкаандан база Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң болгаш районнарның амыдырал хандырылга эргелелдериниң оларның ажылын четпес организастап турарындан чамдык пунктуларның ажылы шуудап шыдавайн, оран-бажың-биле четче хандыртынмайн турар. Чижек кылдыр көргүзерге, Улуг-Хем районда комплекстиг пунктулар шуптузу, Чөөн-Хемчикте 8, Таңдыда 5, Каа-Хемде 4 пунктулар болгаш өскелер-даа 1981 чылда планнарын күүсетпээн.

Комплекстиг хүлээп алыышкын пунктуларын транспорт-биле багай хандырып турарындан оларның чондан хүлээп алган чагыгларын, септээр дериг-херекселдерни амыдырал хандырылга бүдүрүлгелеринге чедирери хөй таварылгаларда саадап турар. Бо айтырыгны шиитпирлээринге совхозтар, кожуун Советтер дузалаар ужурлуг. Чедирилгези саадаан чагыглар комбинаттарының азы каттыжыышкыннарның цехтеринге келгеш, янзы-бүрү чылдагааннардан күүседир хуусааларын эрттир үр чыдар фактыларже министерство болгаш эргелелдер шыңгыы кичээнгейни салза чогуур.

Ажылчы чоннарга амыдыралдың ачы-дузазын чедиреринге чугула рольдуг бо участоктуң оран-бажың-биле хандырылгазы чамдык черлерде негелдеге дүүшпес болуп артпышаан. Комплекстиг хүлээп алыышкын пунктуларының элээн хөйүнүң турар бажыңнары тар, эрги болуп турарындан, чамдыктарын оран-бажың-биле хадырбаанындан чагыг хүлээп алыкчылары боттарының чурттап орар бажыңнарында ажылдап турар. Бо айтырыгны кожуун, суур, хоорай Советтериниң күүскомнары, совхозтар дирекциялары шиитпирлээр ужурлуг. Ол хиреде-ле нийти план ёзугаар эрткен чылын совхозтарда пунктуларга 3 немелде бажың бээрин Эрзин район хандырбаан. Чөөн-Хемчик район чамдык совхозтарда пунктуларның бажыңнарын алгыдар тургаш, ону күүсетпээн.

Хандырылга адырларын, ооң иштинде амыдырал ачы-дузазы чедирерин хөгжүдери-биле тодаргай хемчеглерни улус депутаттарының Советтери бүгү-ле деңнелдерге алган турар ужурлуг дээрзин СЭКП-ниң XXVI съездизинге ТК-ның Отчёт илеткелинде демдеглээн. Партияның бо айтыышкынынга дүүштүр амыдырал хандырылгазының деңнелин улам бедидер, чагыг хүлээп алыр пунктуларның ажылын улам экижидер, кижилерже чоокшуладыр дээш боттуг хемчеглерни улус депутаттарының чер-чер Советтери республиканың Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозу-биле кады боттандырар хүлээлгелиг.

ССРЭ-ниң 60 чылының дугайында СЭКП ТК-ның доктаалы-биле холбаштыр ол юбилейни төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш бүгү черлерде калбарган. Амыдырал хандырылга адырының коллективтериниң болгаш ажылдакчыларының аразынга ол чарышты бедик организастыг чорудуп тургаш, 1982 чылда алдынган социалистиг хүлээлгелерни, ооң иштинде бо чылын кожууннарда черлерге 4, хоорайга 11 чаа пунктуларны ажыдар, пункт бүрүзү чылда 10 муңдан эвээш эвес рубльдиң чагыгларын хүлээп алыр дээнин хандырары системаның удуртулгазының, хөй-нийти организацияларының чугула сорулгазы болур.

ЭКОНОМИКА КАМНАЛГАЛЫГ БОЛУР УЖУРЛУГ

Артыкка чарыгдаарын болдурбас

Партия болгаш чазак сөөлгү үеде улус ажыл-агыйының адыр бүрүзүнге камналга айтырыын чогумчалыг шиитпирлээринче улуг кичээнгейни салып турар. Ол дугайын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде, СЭКП Төп Комитединиң ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң материалдарында онзалап айыткан. Электри энергиязын хумагалыг чарыгдап, аңаа эки камналганы чедип алыры—хүннүң чугула айтырыгларының бирээзи болу берген. Энергия курлавырларынга улуг камналганы чедип алыр дээш бо чылын калбак программаны ажылдап кылган. Ылаңгыя электри энергиязын дүнеки үеде чөп ажыглап тургаш, мынча хөй камналганы курлап алырынче коллектив бүрүзүнүң удуртукчуларының кичээнгейин угландырып турар. Эрткен чылдың түңнели-биле алырга, Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйынга электри күжүнүң ажыглалы багай эвес болган. Нийтизи-биле республикага 22665 муң киловатт-шак электри энергиязын камнап алган. Бо сан-түңнер чүнү көргүзүп турарыл? Кожууннарда ажыл-агыйда, транспортта, бүдүрүлге черлеринде электри энергиязының камналгазы бар-даа болза, оларны «ажыктыг» кылдыр санап берге. Чүге дээрге чамдык удуртукчулар электри энергиязын камнап алырының чаа «аргазын» чогаадып алганнар. Чижээ, келир чылдың чагыын кылыр дээнде, электри энергиязын ажыглаарын элээн артык «курлавырлыг» кылдыр тургузуп ап турарлар. Ынчангаш бүдүрүлге чери штрафтардан, шүгүмчүлелдерден баш удур «камгалаттына» бээр. Шак ындыг чоруктарны болдурбас херек.

Чамдык таварылгада электри энергиязын ажыр чарыгдап турар бүдүрүлге черлери база бар. Доктааттынган лимиттен оранчок ажыр чарыгдаан организацияларга Аъшчем үлетпүр эргелели, «Тыва кожээ тудуг» трест, Ыяш ажыл-агый министерствозу болгаш оон-даа өске черлер хамааржыр. Электри энергиязын ажыр чарыгдап турарының чылдагааны — чарыгдалдар дугайында медээлерни чогуур үезинде кылып бербейн, ооң учёдун чорутпайн турарында. Чамдык удуртукчуларның харысалга чогу, контрольду кошкатканы, ол байдалдардан уштунуп алырының хемчеглерин чорутпайн турары — үстүнде чижектерге дөрт бадыткал болур. Электри энергиязы барла болза, ону кижи бүрүзү бодунуң туралааны-биле ажыглап болур деп олар шын эвес санап турарлар. Аңаа хамаарыштыр чугаалаар болза, чижектер хөй. Ооң бир чижээн сөөлгү хүннерде Улуг-Хем, Барыын-Хемчик районнарга чоруткан рейдиден көрүп болур. Электри энергиязының чарыгдалы улуг болуп турары ол хыналда көрүскен. Маңаа, бир дугаарында, «Красноярскгэсстрой» трестиң тудуг организацияларының удуртукчуларын адаары артык эвес. Ол ышкаш № 6 АТК-ның Тыва автоколоннаазы (начальниги эш Сайфутдинов), № 3 КМК (начальниги эш Ряжев), № 2 КМК (начальниги эш Ефимов). «Тыва кожээ тудуг» трестиң № 741 КМК-зы (начальниги эш Шестаков) электри энергиязын хөй чарыгдап, ону ажыглаарының чурумун каржызы-биле үреп турарлар. Ол удуртукчулар боттарының ажыл-агыйжы эвес чоруун ажылчыннарга таарымчалыг байдалдар тургузуп бээр дугайында сагыш салыышкын-биле «дуглай» каарын оралдажып турарлар. Ол сорулга-биле № 6 АТК-ның Тыва автоколоннаазы гаражтар, бүдүрүлге участоктары чылыдарынга 127 киловатт күчүлүг кылдыр херекселдерни ажыглап турарлар. Ол ышкаш № 2 КМК база ол-ла херегледге 20 киловатт күчүлүг дериглерни ажыглап келгенин илерээн. Шак ол бөдүүн болгаш улуг өртектиг эвес арганы № 3 КМК бодунуң албан бажыңын болгаш өске-даа черлерни чылыдарынга ажыглап турар. «Красноярскгэсстрой» трестиң механизация эргелелиниң Тыва салбырынга (начальниги эш Абушек) нийти күчүзү 152 киловатт электри чылыдыкчыларының ажылдаарын хыналда соонда соксаткан. Ол хыналдалар үезинде албан черлеринде, бүдүрүлгелерде электрилиг суугужугаштар, батареялар бар болганы хыналданың киржикчилерин шуут кайгаткан. «Котельнаяны кажан чылыг кээрин манап орар эвес. Ам канчаар боор, арга-хорга тып турган ажылдаар апаар чүве-дир» деп, үстүнде адааныкс коллективтерниң удуртукчулары ужур-чөп чок тайылбыр бергеннер. Ол дээрге ажыл-херекчи болгаш дөрт харыы эвес-тир. Ажыы-биле чугаалаарга, Чаа Чаа-Хөлде улуг котельная ажылдап турар. Тудугжуларның чурттаар черлерин, гаражтарын сапга албаска безин ол котельная Чаа Чаа-Хөлдүң чартыын чылыг-биле бүрүн хандырып шыдаар. Херектиң ужуру болза, ол котельнаяның ёзулуг ээзи чок болуп турарында. Амдыызында «Найырал» совхозтуң удуртукчулары ооң ажылын экижидеринче кичээнгей салбайн турарлар. Рейд кежигуннери котельнаяга кире бээрге, кым-даа чок болган. Олар баштай ону автоматтыг чурумда ажылдап турар деп бодааннар. Оон соонда кочегарларны арай боорда тып алганнар. Олар боттарының кылып алганы электрилиг чылыдыкчызының чанында чыныып турганнар.

Ак-Довуракка, Кызыл-Мажалыкка чоруткан рейдилерниң түңнели база-ла ындыг болган. Маңаа № 741 КМК-ның начальниги эш Шестаковтуң дугайында чугаалавас арга чок. Ол камналга, хумагалал дугайында айтырыгны чөптүг шиитпирлээр хамаан чок, харын ону билип ап, четпестерни эдер хөңнү чок кижи болган. «Энергонадзорнуң» ажылдакчылары электрилиг котёлду пломбалап (ажытпас кылдыр таңмалап) каан турбуже ону ап октапкаш, конторазын чылыдарын уламчылап турган. Котельная контораадан чүс метр хире черде турда-ла ооң ажылын экижидип алырын ол бодаваан.

Үстүнде адааныыс удуртукчулар чүгле бүгү энергия системазынга эвес, а боттарынга, коллективинге улуг кохараалды чедирип турарлар. Олар чүгл-бүрү чылыдылгага чарыгдаан электри энергиязын бедиткен тариф-биле төлээр апаарлар.

Коллектив бүрүзү электри энергиязынга камналганы чедип алыр дээш ону ажыглаарының чурумчудары, аңаа контроль-хыналданы тургузар ужурлуг.

В. ГОЛЕВ.

«Күрэнергонадзорнуң» Тыва салбырының начальнигиниң оралакчызы.

Хүнүң медээлери

ШИҢГЭЭДИП АЛГАН

«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынның № 3 КМК-зының К. С. Монгушка удурткан бригадазы эрткен айларның планныг онаалдаларын 46 хуу ажыр күүсеткен. Коллективтиң чедиишкиниң үндезини — бригада керзээн ажыглап ажылдааны.

Тудугнуң холушкак мергежилин ажылчын бүрүзү өөренип алган. Бо чорук ажыл хүнүн долу ажыглаарынга база догум болган. Техниктиг чорудулгаларның карталарын, ажылды организастаарының төлевилелин бригада ажыглап билир.

Л. ФАТЕЕВ.

ГРАФИК ЁЗУГААР

Кызылдың районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжыышкынының ажылдакчылары часкы хову ажылдарынга шалыпкын белеткенип турар. График ёзугаар 10 «К700» маркалыг, 8 «ДТ-75» тракторну белеткениң шугумунда тургускан. Комиссия септелгениң шынарын эки деп хүлээп алган.

Бо чаагай херекке мастер В. Хорошавцевке удурткан септекчи-слесарьлар М. Ладая, М. Тюлюш, Н. Увангур, Г. Макаренко оларның киирген үлүү улуг.

В. БАРМИН.

МОСКВАДАН ЧОРУПКАНЫ

Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Войцех Ярузельский баштадыр Польша Улус Республиканың партия-күрүне делегациязы Совет Эвилелинге албанның аян-чоруун кылгаш, март 2-де Москвадан чуртунче чаныпкан.

В. Ярузельскийни болгаш делегация кежигуннерин аэродромга эштер Л. И. Брежнев, Н. А. Тихонов, Ю. В. Андропов, А. А. Громыко, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, К. В. Русаков, албанның өске-даа кижилери барып чылыы-биле үдээн.

(СЭТА).

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

РСФСР-ниң автономнуг республикаларының, крайларының, областарының, бүдүрүлге коллективтериниң 1981 чылда социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрген.

Тиилекчилер деп санатканнар болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туктары-биле шаңнатканнар болза:

Автономнуг республикалар, крайлар, областар

Бүгү-россияның социалистиг чарыжынга бедик түңнелдерни чедип алганы, 1981 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын чедиишкинниг күүсеткени дээш —

Кабардин-Балкар АССР, Коми АССР, Тыва АССР, Краснодар край, Сахалин область, Карачаев-Черкес автономнуг область.

Хоорайлар болгаш хоорай районнары

Тыва АССР-ден: Туран хоорай.

Колхозтарның, совхозтарның, агроүлетпүр каттыжыышкыннарының, ажыл-агыйлар аразының бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының, эртем-шинчилел албан черлериниң коллективтеринден

Тыва АССР-ден:

Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхоз; Эрзин районнуң «Чаа орук» совхоз.

Бүгү-россияның социалистиг чарыжының тиилекчи коллективтериниң ажыл-ишчилеринге РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС байыр чедирбишаан, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседир, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты улам калбартыр дээрзинге бүзүрелин илергейлеп турар.

Кызылдың электри станциязында С. Оюн—мурнакчы электрослесарьларның бирээзи. «Мергежилдиң тергиини» конкурска С. Оюн хөй удаа тиилекчи болуп келген.

Бүдүрүлгеге төлептиг ажылчыны дээш С. Оюннуң өг-бүлезинге электри четкилериниң администрациязы болгаш профэвилел комитеди чаагайжыды туттунган квартираны берген. ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур слесарь С. Оюн улам-на кызымак ажылдап турар.

ЧУРУКТА: мурнакчы ажылчын С. Оюн.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

ССРЭ-НИҢ ЖУРНАЛИСТЕР ЭВИЛЕЛИНИҢ V СЪЕЗДИЗИ

Коммунизм дээш демиселчилерниң ажылчы одуруунда чугула чер совет журналистерге онаажып турар. Партийжи парлалганың ленинчи принциптеринге шынчы ол кижилер тиилээн социализмниң баштайгы чуртунуң дугайында шынны делегейниң улустарынга чедирерин, тайбыңның болгаш социал депшилгениң идеяларын камгалаарын, совет улустуң маадырлыг ажыл-херектериниң, чедиишкиннериниң чыл демдеглелин хүн бүрү чорудары боттарының хүлээлгези кылдыр көөрлер.

Эрткен беш чыл дургузунда массалыг информация болгаш пропаганда чепсектериниң ажыл-чорудулгазының дуржулгазын түңнээри болгаш анализтээри, коммунистиг тургузуушкунуң амгы үе-чадазында оларның мурнунда турар сорулгалар — ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң V съездизиниң делегаттарының кол кичээнгейинде турар. Ол Москвада Эвилелдер бажыңының Колонналыг залында март 2-де ажыттынган.

Президиумда — СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин, СЭКП ТК-ның Пропаганда килдизиниң эргелекчизи Е. М. Тяжельников, массалыг информация чепсектериниң, ССРЭ-ниң болгаш эвилелдешкен республикаларның журналистер эвилелдериниң удуртукчулары, партия, совет, профэвилел болгаш хөй-нийти организацияларының удуртукчулары.

Съездиниң ажылында киржип келген даштыкы аалчыларга —Журналистерниң делегей организациязының төлээлекчилеринге, социалистиг болгаш хөгжүп орар чурттарның журналистер организацияларының удуртукчуларынга делегаттар изиг байыр чедирген.

ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң ажылының болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге холбаштыр совет журналистиканың сорулгаларының дугайында отчёт илеткелди Эвилелдиң баштаар черинин даргазы **В. Г. Афанасьев** кылган.

Совет чурттуң амыдыралынга массалыг информация болгаш пропаганда чепсектериниң улам өзүп орар ролюн демдеглээш, олар боттарының чедиишкиннерин бирги ээлчегде Коммунистиг партияның удуртулгазының ачызында чедип алганын ол онзалап айыткан. Партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлери, эш Л. И. Брежневтиң чугаалары, СЭКП ТК-ның идеологтуг айтырыглар талазы-биле доктаалдары, партийжи өске-даа документилер—амгы делегейниң парыын болуушкуннарынга аллаглал чок угаанының кылыза болгаш шынның тургузуушкунун, кижизиг болур чоруктуң дорт ооуу-биле баарда журналистерге дузалаар оруқ айтыышкыны-дыр.

Массалыг информация болгаш пропаганда чепсектериниң сайзыраңгайжыдар база хөгжүдер дугайында СЭКП угулзу сагыш салып турар. Чуртта күчүлүг амгы үениң техниказы-биле чепсеглеттинген информация —пропаганда аппарады тургустунган. Ол— ССРЭ-ниң улустарының 55 дылдарында хүн бүрү үнүп турар 14 муң чыгаа парлалга үндүрүлгелери, төп болгаш чер-чериниң ном үндүрер 212 черлери, Төп телевидение болгаш Бүгү-эвилел радиозу, СЭТА, ПМА-дыр.

Парлалга, телевидение, радио-дамчыдылга экономиктиг, социал-политиктиг болгаш угаан-бодал чорудулгаларының улам идепкейлиг дүргедикчизи болуп бар чыдар; нийтилел хөгжүлдезиниң эң чугула айтырыгларын шиитпирлээрин чугаалажырынга болгаш ажылдап кылырынга ажылчы чоннарны киириштирер сорулгаларга оларны улам үргүлчү ажыглап турар. ССРЭ Конституциязының төлевилелин, «1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкынналары» деп СЭКП ТК-ның төлевилелин парлалгага бүгү улустуң чугаалажырын калбаа-биле эрттирген.

Идеологтуг ажылдың дыка хөй участоктарын болгаш талаларын чуртта эде тургузуп турары бистиң пропагандазының аажок улуг аргаларын улам долу ажыглаар, коммунистиг тургузуушкунуң сорулгаларын шиитпирлээринге, массаларның политиктиг бедик медерелдиг кижизидилгезинге, дерин идейлиг салдаарлап-биле демиселге оон дээштиг киржилгезин хандырар сорулганы салып турар.

Совет нийтилелдиң амыдыралының экономиктиг, социал-политиктиг болгаш идеологтуг талаларынга журналистерниң ажыл-чорудулгазының кол угланыышкынналарынга, оларның күш-ажылының шынарын болгаш дээштииин улам ыңай бедидериниң сорулгаларынга илеткелчи доктааган. Массаларны өөредириниң болгаш бүзүредириниң ленинчи уран аргазын ханы болгаш быжыг шиңгээдип алыры, журналисчи мергежилди, ажылчы чоннарны кижизидериниң комплекстиг көөрүн идепкейлиг болгаш могаг чок сайзыраңгайжыдары эргежок чугула. Эвилелдиң чогаадыкчы болгаш организастыг ажылының дугайын оратор чугаалап тура, профессионал деңнелди бедидериниң, журналист кадрларны белеткээриниң айтырыгларынче онза кичээнгейни салган.

Бо чылын бистиң улузувус кайгамчыктыг хүнну — ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын демдеглээр деп, илеткелчи чугаалаан. СЭКП ТК-ның ол айтырыг дугайты доктаалын барымдаалааш, Журналистер эвилели, ооң бүгү организациялары ол кайгамчыктыг болуушкунну белеткелинге болгаш ону эрттирериниң боттарының киржилгезин саат чок тодарадып, чогуур хемчеглерни ажылдап кылыр херек.

Эвилелдиң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының дугайын чугаалап тура, совет журналистерде тайбың дээш дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынның камгалап арттырар болгаш быжыглаар дээш, идеолуг халапты болдурбас дээш, чепсегленииишкиниң дүжүрер дээш демиселден артык чугула сорулга чок болгаш турул-даа шыдавас деп, оратор демдеглээн. Бистиң парлалгавыс партияның тайбыңга ынак даштыкы политиказын, Советтер чуртунуң тайбың инициативаларын чүгле идепкейлиг пропагандалап турар эвес, харын ол политиканы боттандырарда партияга дузалажып база турар деп, ол онзалап демдеглээн.

Совет журналистерниң чугула болгаш хүн бүрүдеги ажыл-херектериниң бирээзи— идеологтуг коралаашкыннар-биле демисел-дир. Идеяларның демиселиниң, кижилерниң угаан-бодалы, сеткил-сагыжы дээш демиселдиң чидиглениишкининиң байдалдарында бистиң идеологтуг чепсээвис кезээде чидиттинген, дайзынны ойтур бериптеринге белен турар ужурлуг. Капитализмге удур, тайбың, социал депшилге болгаш социализм дээш демиселчилерниң мурнуу одуругларынга совет парлалга чорул келгенин болгаш чорул-даа турарын долу үндезилелдиг болгаш дүрүм ёзугаар чоргаарланыышкын-биле чугаалап болур бис.

IV съездиниң соонда эрткен үеде эвилелдиң делегейге ажылының хемчээли дыка өскен. Даштыкы харылзажылгаларның географиязы калбарган. Эвилелдиң керээлиг азы өске-даа янзының харылзаалыг организацияларының саны өскен. Социалистиг чурттарның журналистер организациялары-биле болгаш Журналистерниң делегей организациязы-биле кады ажылдажылга улам калбарган. Журналистерниң делегей организациязының IX конгрезин ноокта чаа Москвага эрттиргени Эвилелдиң делегейге ажыл-чорудулгазының чедиишкининиң чырыткылаңчак херечизи болган.

Совет журналистиканың күжү объективтиг болгаш шынчы болурунуң, партийжи болгаш улусчу болурунуң ленинчи принциптеринге ооң таарыштыр тургустунганында, кижилерниң калбак массаларынга чедингиринде деп, илеткелчи чугаалаан. Ол принциптерни ажылга, шыңгыы удуртулга болдуруп, амгы үениң байдалдарга, чаа сорулгаларга таарыштыр оларны хөгжүдер, ханыладыр бис.

Совет журналистер ленинчи, партийжи тукка, коммунизмниң өндүр улуг херээнге шынчы болуп келген болгаш кезээде шынчы болур дээрзин съезд киржикчилериниң мурнундан В. Г. Афанасьев партияга бүзүредип чугаалаан. Боттарының арга-мергежилдерин болгаш күжүн, билиглерин болгаш дуржулгазын олар ол улуг херекке бараалгадырлар.

ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң Төп ревизия комиссиязының ажылының дугайында отчётту съезд дыңнаан, ол илеткелди комиссияның даргазы В. И. Новиков кылган. Ооң соонда делегаттар отчёт илеткелдерин чугаалажып кирипкен.

Мандат комиссиязының илеткелин бадылааш, съезд № 1 мандатты съездиниң хүндүлүг делегады СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң кежигүнү, амгы үениң шылгараңгай публицизчизи Л. И. Брежневке тывысыр дээн шиитпирни диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле хүлээп алган.

ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң V съездизи ажылын дүүн уламчылаан.

(СЭТА).

Национально-краеведческий отдел

Идеология ажылының дуржулгазындан

КОЛ ДУЗАЛАКЧЫ

Кижилерниң медерелиниң деңнелинин, иштики дадыгышкынының, социал идейкейинин бедээниндеи сайзыраңгай социалистиг ниитилелдиң амгы үезинде коммунизм тургузарының темпизи шаптыкчып орар. Коммунистерниң болгаш бүгү ажылчы чонунуң идейлиг быжыгылышкынынга болгаш бүзүрелинге, оларның марксизм-ленинизмниң херээнге кызыгаар чок бердинеринге бистиң партия кезээде улуг кичээнгейни салып турар. Партийжи болгаш экономиктиг өөредилгелер коммунистиг идеяга кижизидерниң бир чугула кезээ болур. «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезин улам ыңай экижидериниң дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында коммунистерниң марксист-ленинчи өөредилгезиниң деңнелин, ооң шынарын болгаш түңнелдиин бедидер талазы-биле тодаргай хемчеглер айыттынган.

Өөредилгениң бүгү хевириниң шынары ону шын организастаанындан улуу-биле хамааржыр. Ынчангаш чырыдыышкын кабинеди партия база экономиктиг өөредилгелерниң четчелээшкининче кичээнгей салып, дыңнакчыларның негелдезин, оларның ниити болгаш политиктиг билиглерин школа бүрүзү ханы өөренип көрген турарын парткомнардан, партбюролардан негеп турар. Четчелээшкинниң түңнелин СЭКП райкомунуң бюрозунга бадылап турар. Пропагандист кадрларның теоретиктиг болгаш методиктиг белеткелин кабинет чугулага ап, пропагандист бүрүзүнүң өөредилгезиниң бүгү хевиринин ажыктыын база шынзарын бедидип турган, эки түңнелдиг болурунга дузалыг хемчеглерни чорудуп турар.

Пропагандистерге дуза кылдыр «Методиктиг булуңну» дерээн. Мында техниктиг херекселдерин, көргүзүг материалдарын канчаар ажыглаарын, кичээлге белеткенирин ге, хууда чогаадыкчы план тургузарынга сүмелерни киирген. Кичээл эрттирериниң методиказы, практика, дуржулга, ном-биле ажыл, диаграммалар, сонуургаар болгаш фактылар, пропагандистиң блокнодунга деп безектерден тургустунган картотеканы пропагандистерге кылып каан. Ол ышкаш солуннарга, журналдарга парлаттынгылаан чүүлдерниң, диафильмнерниң картотеказы база бар. Районнарның ажыл-агыйларының пропагандистеринге политчырыдыышкын кабинеди камналга-хумагаланыг болурунуң дугайында чаа программага дүүштүр материалдар чыындызын белеткеп кылгаш, парткомнарже, партия эге организацияларынче чорудуп турар. СЭКП ТК-ның Пленумнарының болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессияларының документилерин болгаш материалдарын өөренип тура, кичээл эрттирериниң планын район солунунга парлап, тус черниң радио дамчыдылгазынга чугаалап, компар, диафильмнер, көргүзүг материалдарының делгелгезин доктаамал организастап турар.

Республиканың болгаш районнуң дугайында парлалгага үнүп турар медээлерни тускай папкада чыып турар. Ол ышкаш «Ажыл шагы болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү», «Станоктарны, дериглелерни, машиналарны камныг ажыглаар» дээн чижектиг темаларга литературалар чыындызын тургускан. Пропагандистиң херегләэн литератураларны политчырыдыышкын кабинединиң библиотеказының эргелекчизи З. А. Васильева саадал чок тып берип, ооң кичээлге кичээнгейлиг белеткениринге үе камнап алырынга дузалап турар.

Кабинеттиң библиотеказында марксизм-ленинизмниң классиктериниң ажылдарын таарыштыр делгээн. Район төвүнүң ажыл-агыйларының пропагандистери оортан херегләэн литератураларны ап, кичээлдерге ажыглап турар. Кабинеттиң методиктиг ажылының хевири хөй янзы, ынчалза-даа пропагандист-биле тускайлаан ажыл кол черде турар. Политиктиг чырыдыышкын кабинединиң доктаамал аалчылары болуп, оортан литературалар ап, кичээлдерге идепкейлиг белеткенип, чарылгалыг ажылын ак сеткилдиг күүседип турар пропагандистер бар. Чижээлээрге, чуртталга-коммунал ажыл-агый эргелелинден пропагандист Н. Леонова, район эмнелгезинден Г. Перемитин, районнуң херглекчилер ниитилелинден З. Тас-оол, В. Ооржак, районнуң шериг комиссариадындан В. Чернышов, акшаалга кассазындан Е. Петунина, Бай-Хаак ортумак школадан Г. Федорова, № 7 КМК-дан О. Макарова болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

Партия өөредилгезиниң болгаш экономиктиг билиглерниң ажыктыы планныг онаалда болгаш социалистиг чарыш күүселдезинге улуг идиглиг. Ооң чижээн районнуң херглекчилер ниитилелиниң коллективиндеи көрүп болур. 1981 чылдың планныг онаалдазын коллектив чедиишкинниг күүсеткен: ниити бараан саарылгаазын 102,2, ниитиниң чемненилгезин 100,2 хуу кылдыр боттандырган. Эрткен чылда эки түңнелдиг болганы дээш Таңды районнуң коллективинге СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан. Райпо коллективинде херглекчилер кооперациязының 15 тергиининери, коммунистиг күш-ажылдың 39 шалыпчылары ажылдап турар.

Чуртталга-коммунал ажыл агый эргелелинде экономиктиг школа пропагандизи Н. Леонова районда дуржулгалыг пропагандист. Ооң дыңнакчылары тудугжулар, аалчылар бажыңының хеп чуур черниң ажылдакчылары болгаш ажылчыннары. Оларга кичээл бүрүзү солун, бедик утка-шынарлыг эртип турар. Ажылдың ажыктыынче болгаш шынарынче кичээнгейни салып, дыңнакчыларның болгаш районнуң экономиктиг хөгжүлдезинче угландырып турар. Бо бүгү коллективте социалистиг чарыштың эки түңнелдиг болурунга дээштиг салдарлыг болган. Чурттакчы чонга коммунал ачы-дуза чедирерин эрткен чылда ажыр күүсеткен.

Коммунистиг күш-ажыл школаларының барык шуптузу багай эвес ажылдап турар. «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң Краснояровка сүт-бараан фермазының коллективи (пропагандист Н. Филонова) күрүнеге сүт садарының эрткен чылгы планын 107,1 хуу күүсеткен. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Успенка сүт-бараан фермазы (пропагандист Ф. Родионова) бир инектен 2312 кг сүттү саггаш. Бо дээрге районда оң эки көргүзүг. Мындыг чижектерни оон-даа хөйнү көрүп болур.

Политиктиг чырыдыышкын кабинединиң ажылын деп-дески деп база болбас, четпестер бар. Кичээлдерге техниктиг херекселдерни, көргүзүг материалдарын чамдык пропагандистер ажыглавайн турар. Бар четпестерни дарый чайладып дээш бүгү күштү мөөңнеп ажылдаазы хүнниң чугула сорулгазы болур.

П. КУЗНЕЦОВА.

СЭКП Таңды районунуң парткабинет эргелекчизи.

СӨЗҮНГЕ ЭЭ БОЛУРЛАР

Кызыл районнуң харылзаа белдирииниң бажыңындан үнгеи, кирген кижилер черле үзүлбес. Аңаа кандыг-даа херектиг кижи келир. Чурттуң бир хоорайында өөрениң турар уруунче, азы өлүнче посылка чорудуптар дээн болза, ынап-ла аңаа кээр. Дүрген телеграмма салыптар дээнде, телефон дамчыштыр дөргүлторели-биле чугаалажыр дээнде — ону оюп эртпес. Чагыг кылып каап чанар. А боттарының талазындан улустуң киирген чагыгларын өй-шаанда дүрген болгаш шалыпкын күүседир дээш харылзаа белдириниң ажылдакчылары шудургу ажылдап турарлар. Ол коллективке баргаш, ону көрдүвүс. Чамдык ажылдакчылар-биле таныжып, оларның ажыл-херээниң дугайын билип алдывыс.

— Ажыл шагы эгелээри билек келиринер кай. Ынчап хуралдап турдувус. Ындыгдаа болза, бо ээлчегде ажылдап турар улуста мурнакчылар — дагдынныкчылар-даа, аныяктар-даа бар — деп, харылзаа белдириниң начальниги С. П. Зубков чугаалааш, ак өңнүг телефонну долгааш, Чеброваны, Макаревичини бээр чорудуптуңар дейдир.

Үр болбаанда начальниктиң кабинединге ийи херээжен кижи кирип келди. «Чурукка тырттыртып шаг болган улус болгай бис. Ам черле болза кандыгыл?» деп, баштай кирип келгени шала ойталаар хевирлиг апарды. Ынчалзадаа ону начальник кыңчыктырбады Семен Петрович чугаазын уламчылай берди:

— Дагдыныкчылар М. К. Макаревич, Н. Я. Чеброва, В. И. Кудрявцева, А. И. Проскурякова болгаш өскелер-даа бистиң коллективте мурнакчыларның одуруунда чорүп турарлар. Олар аныяктарны ажылга чаңчыктырар, өөредир талазы-биле эзэш эвес ажылды кылып келгеннер. Коллектив кежигүннери Каа-Хем суурга корум-чурум тудар ажылдарга идепкейлиг киржип, айда бир удаа дружинниктээр хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турарлар. Оларның эки ажылын районнуң дружинниктер слёдунга демдеглээн. Почта харылзаазының оператору М. К. Макаревич, харылзаа белдиириниң улуг телефонизи Н. Я. Чеброва эрткен чылдың түңнелинде күш-ажылчы маргылдаага кызымак киришкеннер. Олар «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп херек демдектери-биле шаңнаткаңнар.

— Январь айның планныг онаалдаларын канчаар күүсеткен силер? — деп, оон айтырдым.

— Багай эвес болган. Коллектив январьның бүдүрүлге планын 105,3 хуу күүсеткен. А почта харылзаазының операторлары планын 106,8, телефон-телеграф станциязының ажылдакчылары 100,8 хуу күүсеткеннер. Чыл төнчүзүнге чедир ол темпини кошкатпайн ажылдааш, ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуурун кол сорулгавыс кылдыр көрүп турар бис.

Улуг телефонист Н. Я. Чеброва харылзаа шугумунга ажылдаа-ла 27 чыл чеде берген. Арга-дуржулгалыг ажылчын. Эш-өөрүнге мактадыг. Ол — район Совединиң депутады. Ооң үр чылда үре-түңнелдиг ажылы «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле демдеглеттинген. Комсомолчу Галина Иванова моон мурнунда чылдарда телеграммалар чедирер черге ажылдап турган. Ажылга кызымак аныяк кижи ам телеграфист апарган. А Вера Кудрявцеваның ажыл стажы ноолуг эвес: 6 чыл. Ур эвес үе ажылдаан-даа болза, ол ам ийиги класстыг оператору болу берген.

Харылзаа белдириниң коллективи чыл эгезинде социалистиг хүлээлгени алган. Социалистиг чарышта тус-тус ажылдакчылар база киржип турар. Чарыштың түңнелин квартал санында үндүрер кылдыр доктааткан. Оларның амгы байдалындан алгаш көөрге, харылзаачылар сеткээн сөзүнге ээ болурунуң бүгү барымдаазы бар.

«ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылының дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын ук коллективтиң кежигүннери бир эп-сеткил-биле хүлээп алганнар. Олар доктаалды бүрүнү-биле деткиишаан, ону ажыл-херээнге удуртулга болдурар деп дугурушканнар. Харылзаа белдириниң начальнигиниң оралакчызы Е. И. Шахова ук доктаалды таныштырып турда, аңаа коллектив бүрүн составы-биле киришкен.

Ш. ДОРЖУ.

ЧУРУКТА: комсомолчу телеграфист Галина Иванова ажыл үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ЧЫДА КАЛБАС

— Ол ковчуг эш-өөрзүрек кижи. Алыс боду томааннытдаа, Трактору-биле бир-ле ажылды бүдүрген чоруур. Аныяктар ооң ажылдаарындан чыда калбас дээш ыйна кыжарлар — деп, хоочун тракторист Шойдаа Шаалыны өөрү ынчаар үнелеп чугаалажыр.

Ооң адазы сес харлыында мөчээн. Авазынга дузалажып, бичиизинден-не чудукара ажыл-ишке өөренген. 1952 чылда Чаа-Хөлге район турган. Ынчап 16 харлыг оол ол черниң МТС-инге 6 айлыг трактористер курузун дооскан. Ол-ла чылын кежээки школаның 8 клазын база доозуп алган. Ам ооң тантыг-ла 30 чыл трактор, комбайн башкарып турары бо. Колхоз, совхозтуң кандыг-даа участогунга аппарып кааргa, эки ажылдыг дирттип, мактадып чораан. 1952—54 чылдарда Шайчылының ховузунга, Ак-Турутнуң Улуг-Хову, Оорут деп черлерниң кур болгаш куруккан шөлдерин шиңгээдиринге биче эвес үлүүн Шаалы Моңгушевич киирген.

Ш. Шойдаа — мурнакчы механизатор. Ол аныяктарның дагдыныкчызы. Ооң өөреткен аныяктары совхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчы механизаторлары апаргылаан. Хоочун механизатор сөөлгү чылдарда ДТ-75 деп тракторну башкарып турар. Амгы хүнннерде «Ак-Туруг» совхозта Чаш-Тал сүт-бараан фермазында силос, саван сөөртүп, кажааның иштин арыглап ажылдап турар.

— Чазын бүга-сумун унпарын арыглап, шөлдерже сүт бадырар, оон соонда комбайн сентээш, күскү дүжүт ажаалдазынга киржир бодалдыг мен — деп, Ш. Шойдаа чугаалады.

М. БАЗЫР-САДЫ.

●

Базыр-оол Туматович Кунгаа — Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг совхозунуң чылгычызы. Ооң өг-бүлези чылгычының чымыштыг ажылынга ажылдаа-ла элээн каш чыл болу берген. Ол үениң дургузунда Кунгааларның өг-бүлези төрээн совхозунга дыка хөй баш чылгыны өстүрүп берген.

Ажылынга бердинген, биче сеткилдиг, кызымак ишчи Базыр-оол Туматовичини совхоз директиязы, партком күндүлел бижиктер болгаш өртектиг белектер-биле каш удаа шаңнаан.

ЧУРУКТА: чылгычы Б. Кунгаа.

... ЧАЛАМБАНЫҢ фотозу.

●

КАМГАЛААР, АЖЫГЛААР

Төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын камгалаар Бүгү-россия ниитилелиниң Тыва чөвүлелиниң чедиги отчёт-соңгуудалыг республика конференциязы Кызылга болуп эрткен. Чөвүлелдиң отчёттуг үеде чорутан ажылының дугайында илеткелди ниитилелдиң чөвүлелиниң президиумунуң даргазы, төөгү эртемнериниң кандидады Ю. Л. Аранчын кылган.

Тываның девискээринде төөгүнүң болгаш культураның чүс чеден тураскаалдары бар. Республиканың Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң салбырлары Ак-Довуракта, Хову-Аксыда, Тураңда ажылдап турар. Эрткен чылдың августа Таңдының Кочетово суурда тураскаал комплекс ажыттынган. Республикада ниитизи-биле хөй-ниити эгелээшкини-биле 25 музей ажылдап турар. Ажылчы чоннарның ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылдарны чорударынга баазa ол.

Революсчу, дайынчы, күш-ажылчы алдарның тураскаалдарын патриоттуг, интернационалчы, эстетиктиг кижизидилгеге калбаа-биле ажыглап турар. В. И. Ленинге болгаш өске-даа тураскаалдарның чанынга митингилер, чыыштар эртери, чечектер салыры чаңчыл болу берген. Төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын камгалаар, ону ажылчы чоннарның кижизидилгезинге ажыглаар талазы-биле ажыл Бии-Хем районда багай эвес чорүп турарын конференцияга айыткан.

Төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын камгалаар Бүгү-россия ниитилелиниң Тыва салбыры отчёттуг үеде элээн ажылдарны кылып чорутканын конференцияга демдеглээн. Тураскаалдарны камгалаар, ажыглаар, эде кылыр талазы-биле перспективтиг план ёзугаар ажылдап келген. Бо чугула айтырыгны хуралдарга чугаалажып турар.

Чамдык кылдынган ажылдар-биле чергелештир тураскаалдар камгалалында, ону ажыглап турарында четпестер барын конференцияга илеткелчи айыткаш, моон соңгаар ниитилелдиң сорулгаларын, кылыр ажылдарын тодаргай чугаалаан.

Илеткел талазы-биле персоналдыг пенсионер, партияның болгаш күш-ажылдың хоочуну Х. А. Тока, ниитилелдиң археология секциязының даргазы төөгү эртемнериниң кандидады М. Х. Маннай-оол, Тыва АССР-ниң культура министри А. С. Серен, ниитилелдиң Бии-Хем районда салбырының харысалгалыг секретары А. П. Мужичкова, республиканың аныяк туристер станциязының методизи Т. И. Султанова, персоналдыг пенсионер Т. Ч. Норбу, Кызыл хоорайның культура килдизиниң эргелекчизи М. И. Буянова болгаш өскелер-даа конференцияга санал бергеннер. Бистиң республикада төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын ажылчы чоннарның патриоттуг болгаш интернационалчы кижизидилгезинге ажыглап, ону пропагандалап база камгалап турарының дугайында ажылының дуржулгазын олар чугаалаан. Ооң-биле чергелештир төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын камгалаар ниитилелдиң чөвүлелиниң ажылында чедир кылдынмайн турар чүүлдерни ораторлар айыткан.

СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи А. К. Капзай конференцияның ажылынга киржип, чүве чугаалаан.

Отчёт-соңгуудалыг республика конференциязы доктаал хүлээп алган, мында ниитилелдиң моон соңгаар чорудар ажылының кол угланыышкынын айыткан. Ылаңгыя ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга уткуштур чорудар хемчеглерни тодаргай бижээн.

Төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын камгалаар Бүгү-россия ниитилелиниң Тыва чөвүлелиниң президиумунуң чаа составын конференция соңгаан. Чөвүлелдиң президиумунуң даргазынга Ю. Л. Аранчынны база катап соңгаан.

Бистиң корр.

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АП ТУРАР

«Ажылчыннарның санаторий-курорт эмнээшкинин болгаш дыштанылгазын улам ыңай экижидер болгаш профэвилелдерниң кадыкшылга черлериниң четкизин сайзырадыр хемчеглер дугайында» доктаалды СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС чөпкө чаа хүлээп алган болгай. Ол доктаалды Хову-Аксының ажылчыннары улуг өөрүшкү-биле номчуп таныжканнар.

1981 чылда «Тыва кобальт» комбинаттың профилакторийинге план ёзугаар 700 кижини дыштандырып эмнээр турган, 740 чедирген. Бүгү-эвилелдиң санаторий-курорттарынче болгаш Тываның «Чедер», «Үш-Белдир» курорттарынче 87 кижи дыштанган. Аарыгларны болдурбазының хемчеглерин алыр талазы-биле ажылды комбинатта элээн дээштиг чорудуп турар. Хоралыг цехтерде ажылчыннарга сүт, үс аймаан чогуур норма ёзугаар хандырып, үре-түңнелдиг ажылдаарынга болгаш туризмге эргежок чугула ажылдарны боттандырып турары солун.

1982 чылда комбинаттың профэвилели ажылчыннарның кадыкшылын быжыглаар талазы-биле тодаргай хемчеглерни ап чорударын көрген. Тываның курорттарынга 30 кижини, Бүгү-эвилелдиң санаторийлеринге, курорттарынга 28 кижини, пансионаттарга 6, дыштаныышкын бажыңнарынга 40 кижини чорударын планнаан. Бо чылдың баштайгы сезонунда комбинаттың профилакторийинге 50 кижи эмнедип дыштанган. Ам ийиги сезон удавас эгелээр. Тывадан дашкаар санаторий-курорттарга дыштаныры-биле 28 ажылчынга путёвканы бо чылда берген.

К. ОЮН.

ХҮР АЖЫРАР

Чаа-Суур салбырының чанында сүт-бараан фермазы «Торгалыг» совхозтуң бир улуг орулга киирер адыры болур. Ферма коллективи эрткен чылын күрүнеге сүт садар планын күүсеткен. Амгы хүннерде кол орулга — бода малды кыштадып хүр ажырары.

Салган сорулганы амыдыралга боттандырары-биле бүгү күштү олче мөөңнээн. Кодээ ажыл-агый министерствозунуң автобаазазының чолаачылары сүт-бараан фермазынга сиген сөөртүрү-биле шефтеп келген. Олар Ак-Чыраадан сигенни сөөртүп турарлар. Машиналарның туруушкун чок ажылдаарынга суурнуң чону биче эвес дузаны кадып келген. Чүъктү чүдүрер болгаш дүжүрер кижилерни мында тускайлаан. Совхозтуң директиязы, келээр Совет күүскому олче график ёзугаар чурттакчыларны шефтедип, организастыг ажылдарны кылып турар.

Ч. МОНГУЛ-ООЛ.

Өвүр район.

ОНЧА-МЕНДИ

Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозунуң хоочун хой-жузу Хураган-оол Балчыйоолович Моңгуштуң кадарган кодааны эки кыштап турар. Төрээн хойларга, чаш хураганнарга сиген далганы, хоюксаалыг чемнер, дус четчири-биле бар. Суг-биле хандырылга багай эвес.

Дуржулгалыг малчының кодаанында бо хүннерге чедир 373 хой төрээн. Ынча хураганнар бүрүн камгалап алдынган, хүр-менди доругуп турарлар.

С. СОТНАМ.

Дузалал ажыл-агыйы—ниитиге ажыктыг

САДЧЫЛАРНЫҢ АЖЫЛЫ

Кызыл хоорайның садчыларының ийиги хоорай конференциязы болуп эрткен. Ооң киржикчилери отчёттуг үе иштинде кылдынган ажылдарны түңнээн болгаш моон соңгаар сорулгаларын тодарадып чугаалашкан.

Амгы үеде хоорайда сад өстүрүкчүлериниң коллективтиг 9 эштежилгези бар, оларның кежигүннери 3000 ажып турар. Кызыл хооркүүскомнуң шиитпири-биле 1980 чылдың мартта садчыларның хоорай ниитилелин тургускан. Ооң ажылын садчыларның бирги конференциязындан соңгуткан хоорай чөвүлели удуртуп, башкарып турар.

Хоорай чөвүлели садтар участоктарынче оруктар тударболгаш септээр, оларны электрижидер, сад өстүрүкчүлерин транспорт-биле хандырар ажылдарны чорутkан. Дачалар участоктарынче оруктарны кылырынга, септээринге болгаш чаагайжыдылгага чүгле хоорай бюджетинден безин 86 муң рубль. Улуг-Хемниң ол чарынында дамбаны кылырынга 40 муң рубль чарыгдаттынган. Оон ангыда № 3, 6, 7 эштежилгелериниң талазынче автомагистральдан карьерге чедир оруктү экижидеринге 11,5 муң рубль чарыгдаттынган.

Садчылар мурнунда эш чыткан 250 га черни шиңгээдип алган. Оларның дыка хөйүнден чимистерниң, каттарның, ногааларның эки дүжүдү алдынып турар. 1981 чылда 573 тонна чимис болгаш кат, 1000 тонна картофель, 680 тонна ногаа алдынган. Бо болза кызылчыларны аъш-чем продуктулары-биле хандырарынга элээн эки салыышкын болган.

Сад өстүрерinge хандыкшылдыглар мал чеминиң курлавырларын тургузарынга киржилгелиг болган. Садчыларның ийиги эштежилгезиниң даргазы Н. М. Подваленко бо талазы-биле үлегер көргүзүп, эштежилгениң кежигүннериниң күжү-биле 10 тонна ногаан массаны белеткээш, «Көк-Тей» совхозка чедирген. Бо ажылга дөртүкү эштежилгениң даргазы П. Д. Курченко кежигүннерин база идепкейлиг киириштирген. Ынчалзажок чамдык эштежилгелер бо чугула чүүлче кичээнгей салбаанын конференцияга шүгүмчүлээн.

Садчыларның эштежилгелериниң болгаш ниитилелиниң чөвүлелиниң ажылында четпестер эвээш эвес дээрзин конференция демдеглээн. Эдери батай сайзырадып турарындан чүгле бок үнүштер шыпкан участоктар бар. Бок-кызырым төгер черни тускайлап кылбаан, моон ужурунда чамдык девискээрлерниң чаны бок-биле оваалаңган. Эштежилгелерниң дачаларының кудумчуларын болгаш оруктарын ногаанчыдарынче чогуур кичээнгей салдынмайн турар.

Садчыларның өстүрген продуктуларының артыкшылын садарын ниитилел организастыг чорутпаан, хоорайның белеткел черлери боже чогуур кичээнгей салбаан. Хоорайның уруглар албан черлерин кат-чимис, ногаа, картофель-биле хандырарын шефке алырын организаставаан.

Садчыларның хоорай чөвүлелиниң болгаш ооң даргазы В. С. Разделкинниң ажылын конференция шыңгыы чугаалажып көрген, ол ажылды багай деп үнелээн. Конференция садчыларның хоорай ниитилелиниң 1982-1983 чылдарда перспективтиг планын бадылаан. Мында садчыларны саженнер, органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелер, хорап-химикаттар, бичии механизация херекселдери-биле болгаш плёнкалар-биле хандырар талазы-биле чугула хемчеглер көрдүнген.

Конференция хоорайның садчылар ниитилелиниң чөвүлелиниң составын болгаш садчыларның республика конференциязынга баар делегаттарны соңгаан.

В. АНАНЬИН.

Чагаалар допчулалы

ДУРЖУЛГАЗЫН ЧЫРЫДАР

Кедээниң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың баштайгы чылында, агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок болган-даа болза, багай эвес ажылдаан. Ооң дугайын, чыл түңнелин шагда-ла үндүрүп каапкан хирезинде, дыка хөй бижикчилер ам-даа редакцияже дыңнадып, ол чедиишкинге өөрүп турар.

Ыраккы Мөңгүн-Тайгада «Малчын» совхозтуң эрткен чылын күрүнеге эът садар планын 116 хуу, дүк садарын 103 хуу күүсеткениниң болгаш мал бажының өзүп турарының дугайын Саая Самия чагаазынга бижээн: Ылаңгыя күрүнеге саткан малдарның ортумак деңзизи элээн бедик — бода малдың 242, хойнуң 41, өшкүнүң 36 килограмм болган. Оон-биле чергелештир чамдык четпестерни база илереткен. Чижээлээрге, малдың хорамчызы ам-даа улуг. Моон кол чылдагааны — кадрларны шын шилип албайн турарында болгаш зоовет өөредилгени сула-радып, угаадылга ажылын кошкадып турарында дээрзин бижээн.

«Барлык» совхоз күрүнеге эът садар чыл планын 101 хуу, сүт садарын база 101 хуу, а дүк планын 102 хуу күүсеткен деп. Кызыл-Мажалыгдан Моңгуш Чүлдүм чагаазынга бижээн. Ук совхозтуң мал төлүн камгалап алыры база мурнукуундан эки болган. Чер ажылының ажылдакчылары багай эвес ажылдаан, ылаңгыя мал чеми сигеннерниң дүжүдү сугаттыг черге гектардан-на 25—30 центнер чедип турган. Ооң ачызында мал чеминиң белеткели багай эвес болган. Амгы үеде мал чеми четчир болганындан саалда чавызавайн турар, малдың деңгели база эки.

Бижикчи ажыл-иштиң мурнакчыларын адап, олардан үлегер алырының чугулазын бижээн. Совхоз ол мурнакчыларга немелде төлевирни берген болгаш шаңнап, мактаан. Немелде төлевирни чамдык мурнакчылар 1000—2000 рубль ажыр алган.

Автор оон ыңай ажылда четпестерни шүгүмчүлээн. Ажылдың шынары болгаш бүдүрүкчүлүү ам-даа чавыс, ажылчыннарның чурум сагылгазы четпес, машина-техниканың эдилели багай. Илереттинген четпестерни чайладыр талазы-биле хемчеглерниң алдынып турарын база дыңнаткан.

Бай-Тайгадан кедээ бижикчи Иргит Седип-оол «Мурнакчы» совхозтуң эрткен чылгы ажылының түңнелин бижип чорутkан. Ооң чагаазында база-ла продукция бүдүрериниң болгаш ону күрүнеге садарының талазы-биле планнар болгаш социалистиг хүлээлгелер күүселдези кирген.

«Совхозта корум-чурум үрээр чорук дыка эвээжээн. Дагдыныкчылар болгаш профилактика чөвүлелдериниң, улусчу контроль бөлүктериниң ажылы идепкейжээн. Бо чорук күш-ажылды организастаарынга улуг идигни берген» деп, ол бижээн. Ында социалистиг чарышты организастап турары багай эвес. Чарыштың мурнакчыларын адаан болгаш совхозтуң Кызыл тук-биле шаңнатканын айыткан. Бижикчи эң сөөлүнде бо чылын совхозтуң кылыр сорулгаларын бижээн.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылын «Тоора-Хем» совхозтуң ажыл-ишчилериниң чедиишкиниг доосканын Лариса Аракчаа бижээн. «Чыраа-Бажы» совхозтуң Чыргакы салбырының эргелекчизи Экер-оол Куулар салбырның ажылының эрткен чылдагы түңнелин болгаш бо чылдагы сорулгаларын, а совхозтуң ажылының дугайын О. Кара-Сал дыңнаткан. Мындыг уткалыг чагаалар редакцияга хүнүң кээп турар. Чугула деңнелгелер болгаш анализ кылырда, эрткен чылдың көргүзүглерин ажыглаары ажыктыг, ынчанмас болза, үе-шак бурунгаарлап-ла олурар, эрги сан-түңнүн үнези чок апаар деп чүвени утпаза чогуур.

Редакцияга бо үеде кээп турар чагааларның хөй кезииниң темазы — малдың, ылаңгыя шээр малдың чаш төлүн камгалап ап турары. Ындыг чагааларны «Мурнакчы» совхозтан К. Арбай-оол, «Ак-Туругдан» С. Содунам, «Чодураадан» Н. Комбу, «Алдан-Маадыр» совхозта хой оолдаашкынын Л. Иргит редакцияже бижип чорутkан.

Кээк хелде хыргыышкын кезип турар механизаторларның ажылының организас чогун «Хадың» совхозтан С. Даңгаа дыңнаткан. «Хемчик» совхозтуң хоюнга чамдыкта суг үзүктелип бээрин А. Еврон шүгүмчүлеп бижээн. «Совхозтуң суг сөөртүр машиналары ыракта суг сөөртүп, чамдык кодааннарга чедип четтикпейн турар. А ол кодааннар чанында кудуктар ажылдавас. Ооң уламындан чупар-бажыңнар аңаа турар» деп, ол бижээн.

Чер-черден редакцияга кээп турар чагааларның хөй кезии ажыл-иштиң чедиишкиннериниң дугайында болуп турары өөрүнчүг. Ынчалза-даа болуунуң ажылының арга-дуржулга дугайында чагаалар ховар. Чижээлээрге, хойжу азы механизатор кижи кыштаглаашкынны канчаар эрттирип азы часка канчаар белеткенип турарын бижиири чугула.

К. ЧООДУ.

Делегейниң херээженнер хүнүнге уткуштур

ОЛАРНЫҢ ДЕҢ ЭРГЕЗИНИҢ БАДЫТКАЛЫ

Делегейниң херээженнер хүнү—Март 8-тиң бүдүүзүнде ПМА-ның корреспондентизи Наталья Вишнёва-Сарафанова ВЦСПС-тиң секретары, Совет херээженнер комитединиң кежигүнү Людмила Землянникова-дан интервью алган.

— Политиктиг, экономиктиг болгаш социал деӊ эрге дээш делегей херээженнериниӊ эпсегин каттыштырылгазыныӊ хүнүн Европаныӊ чамдык чурттарынга 71 чыл мурнунда бир дугаар демдеглээн — деп, Л. А. Землянникова беседаның эгезинде чугаалаан. — Бистиӊ бо хүннерде ол демиселде чүгле онзуннаан эвес, а харын улам чидигленген, ооӊ делегейниӊ бүгү чурттарыныӊ херээженнерин каттыжып кирген. Каттышкан Нациялар Организациязы чеди чыл мурнунда 1976—1985 чылдарны херээженнерниӊ «Деӊ эрге», «Хөгжүлде», «Тайбыӊ» деп лозунгуну адаа-биле КНО-нуӊ он чылы кылдыр чарлаан. [illegible]

— Ол планны эрткен чылдарда күүседири келгенинниӊ дугайында айтырыгны чугаалашкан бүгү-делегейниӊ херээженнер конгрессинге [illegible]

— Херээженнерниӊ тайбыны камгалаарынга. Дайынга болгаш чепсекти эндере бүдүрериниң улуг демиселинге, [illegible]

чугаалашкан болгай. Мээӊ демдеглеп дээримде мынчаар бижээн «Бир эвес чылдыӊ-на чепсегленииштинге ажыглаттынып турар 500 миллиард долларны чурттарга тудуунга, не-чашты камгалалынга, уруглар албан черлериниӊ тудуглаарынга, өөредилгеге болгаш эмнелге хандырылгазынга ажыглаар болза, кижи төрелгетен экономиктиг болгаш социал хөгжүлде талазы-биле дыка улуг чедиишкиннерниг болур ийик». «Делегейниң херээженнериниң демократтыг федерациязының президентизи Фрида Браунуӊ контрестиг материалдары чугаалааны сестеринге бүрүн-биле каттыжып турар мен, чүге дээрге, оон бээр эрткен үеде белинпериг чарыгдалдары улам ковудаан.

КНО-нуӊ херээженнерге он чылының бирги чартынында чедип алган чедиишкиннериниң бирээзи болза, херээженнерге хамаарыштыр ылгалдырылгазын [illegible] кончуг [illegible] талазы-биле кандыг чепсектерни ап чорууп турарын КНО-га дыңнадып, ужурлуг дээрзин ол күрүнелерге хүлээлдирип турар.

Совет херээженнер комитединиң даргазы, ССРЭ-ниң уjудукчу-космонавтызы Валентина Николаевна-Терешкова [illegible]

[illegible]

— Ам Де-факто дугайы Херээженнерниң [illegible] ... ыныӊ каттыштыр алырга белин бисте чүгле ССРЭ-ниң Дээди [illegible] санындан эвээш: оон депутаттарында 487 херээжен бар азы 32,5 хуу (АКШ-тыӊ конгре- [illegible]

[illegible] каттышкан. Херээжен улустуң ажылдап турарының талазы-биле бистиң чурттавыс делегейде эң бедик черлерниң бирээзин ээлеп турар. Деӊ хемчээлдиг ажылды кылганы дээш ол, херээжен улус- [illegible]

... ның удуртукчулары болуп ажылдап турарлар. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйынга ажылдап турар дээш болгаш ортумак тускай эртемниг ажылчыннарның аразында херээ- [illegible]

[illegible] Ниитизи-биле алырга КНО-нуң шиитпирин ажылдап кылдынган чүүлдер бисте боттанып турар-дыр.

(ПМА)

ИДЕПКЕЙЛИГЛЕР

«Тээли» совхозта № 6 саадагаш агитквартира бар. Оон [illegible] хамаарышкан турар чурттакчылар [illegible] Оларның [illegible] ажылдары хөй. Малчыннарже график езугаар [illegible] организастаан турар. Эрткен чылын үш малчыннын [illegible]. Хөй-Шинтин [illegible] ... Тываның хоорайларынга аян чорук кылып турарлар. Ол агиткабинетиниң чурттакчылары чайын Хову-Аксынга [illegible]

Январь 27-де бүгү коммунистерниң хуралы болган. Ынчан агитквартираның боттываныр уран чүүл бөлүү [illegible] программаны [illegible] бараалгаткан. Агитквартиралар аразынга [illegible] организастаттынар. [illegible] Март 8-те «Ситиний бала херээжен» [illegible] планнааш. Чурттакчылар ол байырлыг кежээде бот-тывынгыр уран [illegible] бараалгатырлар.

Т. КҮЖҮГЕТ.
Бай-Тайга район.

«Чүге дээш чогул?»

ЧЕДИР КҮҮСЕТПЕЙН ТУРАР

Бистиң районнуң К. Судаллыг [illegible] ам-даа бар кем-херек чүүлдер, ооржаар, ... бир чорукту буруу шаап, чидиг шүгүмчүлеп [illegible] ... Ол шүгүмчүлелден [illegible] ...

[illegible]

С. КУУЛАР.

ОНУ ЧҮҮ ДЕП КӨӨРҮЛ?

[illegible] ... ол хоралыг херек деп бодаар мен. В. И. Ленин бодунуң үезинде маргыстаачак, дуржок-хулиганныг [illegible] ...

... ыт салдарны чедирген.

Чоокта чаа бистиң суурга болган мээң көрген [illegible] ... Саян-Тала суурнуң хамаатызы Делгер-оол [illegible] ... Шоннап Түлүш деп [illegible] ... Шоннап Түлүш, Оржак-оол Кууляр, Александр Чамыр-оол деп [illegible] ... Ону чүү деп санаар ыл? Совхозтуң экономиказынга ол улуг [illegible]

М. МИРЧИН.

ТҮҢНЕЛ ҮНДҮРБЭЭН

Эрткен чылын бистиң Тес-Хем районда Ак-Эрик суурга чолаачы Алексей Сандымаа 9 классчы уругну кемдедир эттээн. Ол уруг эмчиге бир ай чыткаш, сегип үнген. Кажык үүлгедиг кылган Алексей Сандымааны ажылдап турар организациязы-даа, иштики херектер органнары-даа [illegible]

[illegible]

А. СОЯН.

КОЛ ТЕМАЛАРНЫҢ БИРЭЭЗИ

● Даштыкы парламентиниң делегей айтырыгларынга хамаарышкан кол темаларының бирээзи—ПКБП ТК-ның Бирги секретары, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельский баштаан ПУР-нуң партия-күрүне делегациязының ССРЭ-же албан-ёзу-биле келгени, совет-польша чугаалажышкыннар, СЭКП ТК-ның Чиндии секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң болгаш В. Ярузельскийниң Кремльге шайлалга үезинде солушкан чугаалары болу берген.

Польша делегациязы Москвага чүректиң ханызындан чылыг, чүректиң ханызындан хүлээп алганын тодарадып көргүскен, ПКБП ТК-ның органы «Трибуна люду» солун мынча деп онзалап демдеглээн: Өңнүктер өңнүктерин уткааныныӊ дугайы ол ужуражылганыӊ бүгү байдалы херечилеп турар. Бистиң партиявыс, оон-биле эвилелчи партиялар, чурттуң бүгү дээштигледиг патриотчу күштери Совет Эвилелиниң талазындан билчиишкинге, деткиишкинге болгаш дузаламчыга тавархылып турары бөрүкчүг-дүр. Ындыг эки чүүлдерге бөгүн болгаш келир үеде база таваржыр бис деп, ол тодаргай айыткан.

[illegible]

● [illegible]

● [illegible]

(СЭТА).

НАЙЫРАЛДЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

БУДАПЕШТ. (СЭТА-ның корр.) Будапештиге Москваның хүннери өйи найыралдың чурттакчыларының, совет болгаш венгр улустарының найыралының чырыткыыг байырлалы болган. Дунай хемниң эриинде хоочун хоорайның чурттакчылары совет найыралдың ажылдакчылары биле, москвачыларның күш ажылының түңнелдери-биле, Москваның коммунистиг үлегерлиг хоорай болдурарынче угланган оларның ажылы-биле улам чоок таныжып алганнар.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП Москва хоорком унуң бирги секретары В. В. Гришин баштаан Москваның делегациязын Будапештиң чурттакчылары эң-не изиг аалчылар кылдыр хүлээп алган. Хоорайның ажылчын чоннарының, совет ачымактарының, уран чүүл мастерлериниң төлээлекчилериниң олар Москваның хүннеринде чылыы-биле уткуп, хүлээп алганнар.

Москвачылар-биле ажылчын коллективтерниң ужуражылгалары Венгрияның найыралдың 30 ажык улуг бүдүрүлгелеринге болуп эрткен. Ол ужуражылгаларга ажылчыннар социалистиг бүдүрүлге чарыжының туржулганының, бүдүрүлгениң ажыктыг болгаш кылыгларының шынарын бедидериниң айтырыгларының, социалистиг экономиктиг интеграцияның комплекстиг программазын боттандырарынга, боттарының бүдүрүлгелериниң кирижилгезиниң дугайында чугаалаан.

Москваның Будапешттиге болган хүннери — төреддешкен хоорайларның ажылчы чоннарының найыралының быжыкканының, калбартканының тодаргай херечизи-дир.

А. КУЗЬМИН

«ГЕНЕРАЛДАР—ТАЙБЫҢ ДЭЭШ, ЧЕПСЕГЛЕНИИШКИННИ ДҮЖҮРЕР ДЭЭШ»

ВЕНА. (СЭТА-ның корр. А. Болнухин). «Генералдар тайбың болгаш чепсегленииш кинны дүжүрер дээш» деп инициативачы бөлүктүң хуралы австри найысылалга болган. Оон киржикчилери — НАТО-нуң тос чурттуңдан, оларның аразында АКШ-тан, ГФР-ден, Великобританиядан, Франциядан, Италиядан амгы үеде шериг албанындан халажып турар көскү генералдар болгаш адмиралдар КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленииштиниң дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязын белеткээриниң болгаш чедиишкинниг эртериниң херээнге инициативаны бөдүк кандыг салыышкынны кирип болурунуң болгаш кирер ужурлуунуң дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Делегейде, хамыктың мурнунда ядролуг чепсектиң та- [illegible] шериг-стратегтиг байдал дугайты улам өзүп орар сагынсырал бистерниң шунтуп [illegible] ... генерал-майор М. Фон Мейенфельд [illegible] ... лалга конференциязынга меделээн. Делегей байдалы ам ядролуг чепсектерни тайбың үеге канчап-даа таарышпас [illegible] ... ның кырында [illegible] келген. Ол кыжаңнышкынче бүгү чурттарның чазактарының болгаш калбак хөй-ниитизиниң кичээнгейин угландырары, ынчангаш тайбыны камгалап арттырарынга салыышкынны киирери бистиң сорулгавыс болуп турар деп, М. Фон Мейенфельд [illegible] демдеглээн.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленииштинниң дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязының адынче бижиик чорударып хуралдың киржикчилери шиитпирлээн. Ядролуг боо-чепсекти эндере бүдүрүп турар чоруктун эриидиниң болгаш оларны ыяжыгаарлаар талазы-биле тодаргай базымнарны кылырының эргежок чугулазын олар ол чагаазынга айтып бодалдыг.

АКШ-тың амгы администрациязының политиказын, ылангыя «нулевой шиитпир» деп чүве дугайында Р. Рейганың саналын парлалга конференциязынга чүве чугаалаан генералдар шынгыы [illegible] ... боттуг медуглуг кылдыр адап болбас деп, КНО-нуң Кипрге тайбынны деткиир талазы-биле күштериниң штавының начальниги чораан антли генерал М. Харботта [illegible] ... чугаалап болур мен деп, М. Харботта онзалап демдеглээн.

КИЛЕҢНЭЭШКИН

РИМ. (СЭТА). Өлүрүкчү үүлгедигни кылганы — 1974 чылдың майда хоорайның төп шөлүнге антифашистиг митинг үезинде бомба чазылдырганы дээш буруудаттырган бөлүк неофашистерни Бреша хоорайның апелляция судунуң агартыр дээн шиитпири Италияда ханы килеңнээшкинни кыпсыдыр үндүрген. Ынчан 8 кижи өлген, а 100 ажыг кижи балыгланган турган. Ол өлүрүкчү үүлгедигниң ёзулуг организакчыларын кажан-даа шаажылаттырбас дээш ол-дур деп, АНСА агентилел айыткан.

АКШ-тың деткиишкини реакцылыг эрге-чагырганың дарлалындан хосталыр дээш сальвадор улус [illegible] демиселин турар. Фарабундо Марти аттыг национал хосталга фронтузунуң өлүрүкчүге хөй-хөй сальвадорлар немежип кирип, хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш ок-боо тудуп турар.

ЧУРУКТА: хосталган девискээрде патриоттарның митингизи.

ПРЕНСА ЛАТИНА—СЭТА-ның фотозу

Миналар, бомбалар частып, демир-орук шугумнарын, нефть дамчыдар хоолайларын буза тепкен, полиция болгаш шериг таңныылдарын аргадан боолап турган...

ТРЭ—ИНДИЯГА УДУР

Ол дээрге — америк дайынчырак кинолдарының кергүүлдери эвес-тир. Индияның соңгу болгаш чөөн талакы районнарында чарылдырган. Дээрбечи бөлүктер херек кырында ынчаар хөделип турар. Ол дээрбечилерниң боо-чепсектеринде «АКШ-ка бүдүрген» деп бижиктиг таңмалар бар. Индияның айыыл чок чорук органнары АКШ-тың төп разведка эргелелиниң база ... шпиону Р. Барутаны чоокта чаа соңгалап илереткен. Ол шпион Индияның Трипура штадының эмнелгезинге «эмчи» болуп чашты ып турган. Оон мурнунда АКШ-тың Каивар деп шпионун чурттуң эрге-чагыргалары тудуп, үндүр шөлээн. Ассамга чоокта чаа туттурган америк агентилериниң удуртукчузунуң өгүүн «Нэшнл геральд» солун парлаан. 1980 чылдың дургузунда америк [illegible]

[illegible]

А. АРХИПОВ.
(СЭТА).

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАРНЫ КЫЛЫРЫНЧЕ КЫЙГЫРЫГ

ВАШИНГТОН. (СЭТА-ның корр.) Америк-совет найыралдың национал чөвүлелиниң тус чер конференциязы бодунуң ажылын дооскан. Чөвүлелдиң составынга кирип турар Вашингтонуң, Нью-Йорктуң, Филадельфияның, Бостонуң, Балтимордуң, Питтсбургтуң болгаш Буффалонуң чер-чер ниитилелдериниң активистери конференцияның ажылынга киришкен. Америк болгаш совет улустарының аразынга найыралды, калы ажылдажылганы болгаш боттарын билчирин быжыглаарының айтырыгларын шуулганның делегаттары чугаалажып көрген болгаш тайбың дээш, термоядролуг дайынның кыжанышкынын чаалдыр, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр дээш демиселдиң идепкейжилериниң сорулгаларын тодаргайлаан.

АКШ-тың суралыг хөй-ниити ажылдакчызы Гейл Майкл-Реми шуулганны даргалаан болгаш амгы америк [illegible] ... ырак политиказының түңнелинде америк-совет харылзаалар шаптыктан үеде конференцияның чыылганын демдеглээн.

Америк-совет найыралдың национал чөвүлели дарзалында базымнарны кылырынче АКШ-тың администрациязын кыйгырган:

АКШ-тың болгаш ССРЭ-ниң удуртукчуларының дээди деңнелге ужуражыышкынын кылыр;

Стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында Совет Эвилели-биле чугаалажыышкыннарны дөн эргевин болгаш бир дөмей айыыл чок болурунуң принцивинге үндезилээш, катап эгелээр.

Нейтроннуг чепсекти кажан-даа ажыглавас болгаш оон кезектерниң бар курларын узуткаар дугайында бодунга хүлээлгени алыр.

Ядролуг чепсектиң шенелделерин бүрүн болгаш бүгүнүн хоруур дугайында керээни ажылдап кылыр сорулга-биле чугаалажыышкыннарны катап эгелээр;

Ниити Европа чөвүлел хуралының киржикчилери бүгү күрүнелерге Совет Эвилелиниң болгаш Варшава керээзиниң өске-даа чурттарының саналынга дүүштүр ядролуг чепсекти бот-боттарынга удур баштай ажыглавас дугайында хүлээлгени бот уңга алыр.

В. КУХАРЕНКО,
Ю. ЛЕВЧЕНКО.

Ном болгаш номчукчу

АЛЬМАНАХТА ПРОЗА ЧОГААЛЫ

«Улуг-Хем» альманахтың 48 дугаарын номчукчулар чоокта чаа алган. Бо номерде кирген проза болгаш шии чогаалдарының дугайында хууда бодалдарымны допчузу-биле илередиим.

Тываның улустуң чогаалчызы Степан Сарыг-оолдуң «Алдан дургун» деп романындан эгелерин сөөлгү болгаш оон мурнунда-даа номерлерден сонуургап номчудум. Чогаалчының бижиир аянын, дылының онзагайн, чечен-мергенин номчукчу дораан таныыр. шаандагы тыва амыдыралды ханызы-биле билирип, төөгүнүң боттуг барымдааларын чечен чогаалдың дүрүмнеринге сиңирип, дүүштүрүп, каракка көзүлдүр бижээнин эскерип орар. Кажан роман бүдүн ном боор үнүп кээрге, номчукчуларга онза сонуургангчыг белек болур дээрзинге чигзиниг турбас.

Чаңгыс бо дугаарда үш-даа тоожудан узуннулер киргенин бодаарга, улуг хемчээлдиг проза чогаалдары көвүдеп, оон-биле кады шыпары экижип орары ол иргин бе деп билдинер-дир. Моон мурнунда шулуктер бижип турган Куулар Черлик-оол, Кара-оол Натпий-оол оларның проза чогаалынче шилчилгези тоожудан эгелээни база онзагай. Ынчанмыже үк узуннулер эмин эртир кыска болганындан номчукчу ымзаныш арткан хараадангчыг болду.

Чечен чугаа жанрының дугайында чугаа төп журналдарга, «Литературная Россия» солунга үргүлчү үнүп турган. Бичии хевиринин проза чогаалын бижип турарларга ол, чугаажок, өөредиглиг, ажы бети дизе, салдарлыг болганы билдингир. Кежелдей Монгуш, Алексей Арапчор олар чечен чугааларны бижип турар, бүгү негелделерниң хөйүн сагып, боттарында бар арга-күжүн үндүрген деп чугаалап болур. Черле ынчаш бистиң тыва чогаалда амгы үеде чечен чугаа жанры хиречергези-биле хөгжүлдеп ап эгелеп турар диве чазыг болбас. Ол дугайын эрткен чылын «Тувинская правдага» С. Бавр боттуг чижектерге даянып тургаш, чоптуу-биле үпелээнинге каттыжар мен.

Хоочун журналистер С. Чигжит, К. Аракчаа оларның очерктери солун болурундан аңгыда, өөредиглиг ужур-дузалыг. Тывада сурагжыг хой жу Иван Петрович Сафоновтуң амыдыралы, ажыл-ишчи дуржулгазы костур-костурде өске хойжуларнындан ылгалып, чолдаканының чажыды чогум чүдел дээрин костүп турар. Очерктерниң дыл домаа, урап-чечен аргалары кол негелдеге дүгжүп турар. Чогаалчылар Леонид Чадамба Михаил Пахомов оларның сактыышкын-очерктерин дыка солун деп көрдүм. Кайы-даа очеркте Бүгү-Тываның бир дугаар Улуг хуралының дугайын чугаалап турза-даа олар бот-бодундан ылгалып, онзагайланып турар. Бирээзинде, интернационализмниң быжыг дазылы—орус, тыва улустарның найыралы, бот бодун билчир, идегежир чорук шат-шаандан тургустунуп келгенин дээрзин бижээни шынап-ла сеткилди өртүп, хөлзедип келир. Чүге ынап-ла ук хурал Таңдының Суг-Бажынга болу бергенин номчукчу чайгаар-ла билип каар. Чүгле кызыл партизаннар, оон командири С. Кочетов анаа чурттап турганындан эвес, харын Угудар нампын баштайкы суртаалчылары, мурнакчы тыва араттар аңаа, оон чоокку чурттап турганнар. Олар орус большевиктерниң деткимче салдарынга оргаланып алгаш, өзулуг турупттуг намчылар болганын, сорулгазын чедип-даа алганын ол бүгүнү карак-биле көрген автор Михаил Пахомов эки бижээн. Бо очерктер Тываның төөгүзүн өөренип турарларга, аныяктарга ажыктыг, хөрөр документилер болуру чугаажок.

Чамдык аныяк авторларның проза чогаалдарында четпестер ам-даа эвээш эвес. Чогаалдың композициязынче шоолуг сагыш салбайн бергылаар, фабуланы таптыг эттелеп алгаш дораан-на оюк-деликтеп каап тар, пейзажты ийикпе тодарганлааштарын болуушкуннарның хөөнү биле дүүштүрүп шыдавайн, чогуур туружунга киирбейн баргылаар таварылгаларны авторлар боттары-ла катап номчааш тып ап болурлар. Дыл талазы-биле илдиктиг черлер К. Натпий-оолдуң тоожузунуң эге бажында-ла чаңгыс черде киргилээн: «...сеттиң агымы орта доктаалып, оожумнай берген уржуу ында. Хем эриин дургаар чаптыла берген торээн хоорайының, Улуг-Хемниң аразынга Мөге кара чажындан туруп чаңчыккан» дээш, оон-даа ыңай. Кижи бодаарга, эвээш санныг мындыг хензиг эрбеннерни үндүрүлгениң редакторы-ла хоюглапкы дег.

Шинни сценага ойналып дээш бижиирин билир бис. «Солуттунмас Соян Кечил» деп Э. Донгактың чаңгыс көжегиг шиизин номчуп орарга ужуру билдинмес. шынзыг эвес черлер номчукчунуң хөөнүнге чангаар-ла дээй бээрн хараадангчыг. Амгы үеде канчап черле бүдүн совхозтуң партком секретары баштадыр бүгү удуртукчулары шупту күрүне караа чаап турган авыяастыг арагачы Соянны биле-тура-ла улам күткүп турар кылдыр көргүзүп болурул? Ам артында Соян районда ады үнген мурнакчы, райком кежигүнү боор келир. Районнуң удуртур ажылдакчылары ындыг мурнакчының чүгле арнын эвес, харын ажылын кымдап-даа артык билген тургу дег. Мынча ол удуртукчулар база эрецгей ажылдыг кижилер кылдыр костүп турар. Соян Кечилди сойгалап турар кол зоотехник Шивит конторага-ла арагалай берген даргалар аразында эптежип олуруп алгаш, даш-кага эриин дегзи каап. Соянны шоодуп кожаннаан орар. Кол зоотехник кижи эртип чартык чыл ажылдап келгеш, ол бүгү бөлүк үүлгедикчилерни бөрүп чаа көрүп кааны база чиктиг. Оон кадында хол-биле сиген кескен малчыннар дугайында материалды «Бо шагда хол-биле кылыр ажылды пропагандалап, агитастап болбас» дээш эртирбес, амыдырал билбес редакторлар дугайында чугаа база дыңналып кээр. Мынчап, шупту улусту чүве билбес кылып каантарга тааржыр бе? Теория талазы-биле алыр-даа болза бо шии драма, трагедия, комедия хевирлерниң кайызының-даа негелдезин харыылап шыдавайн.

Альманахтың номер бүрүзүнге критика кезээ ынап-ла турары күзенчиг. Редколлегия мыңаа чагыгны кылып турар иргин бе, черле бижикчи активи-биле харылзаазы кандыг ирги деп айтырыг тургусту-нуп кээр-дир.

Альманах биле журналдың аразында тургулуг принцивп ылгалдыг-даа болза, чылда үнер номерлерниң көвүдээниндеп оон ниити тургузуунга чаартылганы үнирер ирги дээн күзел ам-даа хевээр артып турар. Мындыг чижекти көрээли: авторларның санны альманах кылып турда 30—45 турган болза, ам чугаалаанда база-ла ол хевээр арткан. Моон ужурундан чогаалдар, ылангыя проза аймаа, эмин эртир үүрмектелип, кызырлы берген. Бо номерде очерктерни санаваска, бир роман, үш тоожудан узунну, үш чечен чугаа-биле кады эжелеп турар черин шулуктер арыннарынга безин четпес болган. Бир эвес журнал күзеп турар болзувусса, аңаа амдап белеткенип, « папкаларны ниитеп, эзлечени тургузуп, ылангыя проза аймаап авторлар-биле харылзажып тургаш, элбедирип көрзе.

К. ЧАМЫЯН,
башкы.
Кызыл район.

«ГИМАЛАЙЖЫЛАР» БЕЛЕТКЕНИП ТУРАР

Бөмбүрзектиң эң бедик сүрү болур Эверест даанын кырынче үнер совет альпинистерниң баштайгы бөлүү Непалче чорупкан. Ол дагның эң бедик точказы далай деңнелиндеп 8848 метр бедикте. Ынаар үнүүшкүнүң совет альпинистер май 5-тен 25-ке чедир үеде, чайгы хаттар эгелээр мурнунда кылырын планнаан.

Ол бедикче үнерлер үр болгаш шыңгыы белеткенген. Чүл дээрге дагның шыпшык бажы атмосфераны эрткеш, стратосферада үскен, ынаар куш безин ужуп четпес. Ынчангаш Эверест кырынче кижи Арктиканы, Антарктиканы чагырып каапканының соонда барып үгениниң-даа чылдагааны ында. 1924 чылда англичаннар 8572 метр бедикке чедир үнген. А оон соонда арткан 300-ле метрни эртеринге аңгы-аңгы чурттарның даг үнүкчүлери 30 чылды чарыгдаап!

Чогум-на сөөлгү метрлер эң аныылдыг болуп турар. Ону өөренип көргеш, совет гималай экспедициязының организакчылары специалистер-биле кады спортчу бөлүктүң барокамераларга шенелделерин эрттирип, а майгыннарның, дериг-херекселдериниң, идиктиң шынарларын аэродинамиктиг хоолайга улуг хат хадыткаш хынап турган. Ындыг шенелделер чок болза, улуг шуурган, хат хадырыга бергедээшкиннер үнүп болур.

Экспедиция 11 тонна ажыг чүъктүг болур, а оон иштинде тынар кислородтуг дериг-херекселдер үнер бөлүкке эң-не аар болур. Дөрт-дөрт кижилиг үнер үш бөлүктүң бирээзинге-ле доңнута (үстүкү лагерьден даг бажынга четкеш, дедир бадып келиринге) 38 кг аңаа чүък, 152 кг кислородтуг дериг-херексел онаажыр.

Гималай экспедициязының баазазы-лагери бөгүн Москвада Крылатскиниң спорт комплекзинде. Альпинистер дериг-херекселдерин белеткеп, спортчу формазын суларатпас дээш шудургу тренировкалап турар. Совет альпинистерниң шилип алганы парын маршрут-биле оон мурнунда кымдаа үнүп көрбээн.

Үстүнде чурукта: «гималайжылар» шуптузу бо. Солагай талазындан артында турарлар: Казбек Валиев, Вадим Смирнов (Алма-Ата), улуг тренер Анатолий Овчинников (Москва), Юрий Голодов (Алма-Ата), тренер Борис Романов, Николай Черный, Эдуард Мысловский (Москва), Владимир Шопин (Ленинград), Сергей Бершов (Харьков), эмчи Свет Орловский (Москва), Михаил Туркевич (Донецк), Леонид Трощиненко (Ленинград), Валерий Хрищатый (Алма-Ата); олурарлар: Валентин Божуков, Валерий Хомутов (Москва), Ерванд Ильинский (Алма-Ата), Вячеслав Онищенко (Москва), Алексей Москальцов (Харьков), Владимир Балыбердин (Ленинград), Сергей Ефимов (Свердловск), Валентин Иванов (Москва); адаанда чурукта: экспедицияның начальниги Евгений Тамм (солагай талазында) улуг тренер Анатолий Овчинников болгаш тренер Борис Романов олар-биле.

А. ЯКОВЛЕВТИҢ фотолары.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ПАТРИОТЧУ ЫРЛАР КОНКУРУЗУ

Мугур-Аксының Культура бажыңынга патриотчу ырларның конкурузу эрткен. Аңаа 13 коллектив, 156 бот-тывынгыр ыраажы киришкен. Оларның программазы негелде ёзугаар шериг-патриоттуг ырлар-биле долдунган болгаш хөйнүң ыры, ансамбльдер, квартет, трио, дуэт, сололар-биле каастаттынган.

Хөйнүң ырынга школа коллективи С. Пюрбюнуң сөзүнге Л. Израйлевичиниң «Тулчуушкунче» деп ырызын, райкүуском — В. Мураделиниң «Бухенвальд коңгазы», эмнелге салбыры — А. Чыргал-оолдуң «Демниг холдар», коммунал бүдүрүлге эргелелинден К. Беганиниң «Ажи төвү — чуразвис» деп ырларны хөй үнге эки күүседкенин жюри демдеглээн.

Ансамбльдерден: эмнелгениң оолдар ансамбли К. Батыйның «Дайынчы салгал», «Хүнчүгеш», урутлар садының уруглар ансамбли «Днепр дугайында» украин ырын, райкүүскомнуң уруглар ансамбли А. Пахмутованың «Мамаси базырым» деп ырларны ансамбль хевиринге чараш күүсеткени эки.

Квартет, трио, дуэттер организация бүрүзүнде бар. Оларның аразындан амыдырал хандырылга комбинадының дуэди А. Таповтуң «Тарлашкын» деп ырызын чараш күүсеткени, сцена культуразын шын, сагааны онзаланып турар.

Бо конкурска талантылыг бот-тывынгыр ыраажылар хөйү-биле илереттинген: Коммунал бүдүрүлге эргелелинден Куулар Хуна К. Листовтуң «Чер бажыңында», райподан Болатмаа Салчак, В. Көк-оолдуң «Байлак чуртум», ол-ла организациядан Екатерина Кара-Сал Р. Кенденбильдиң «Ыпак черим», «Малчын» совхозтуң тудугжузу Шуугур Сарыг-оол В. Мураделиниң «Бухенвальд коңгазы», Мугур-Аксы ортумак школаның башкызы Дырыш Тондар «Чаңгаан куштар ужуп турлар» деп ырларны эки күүсеткенин болгаш ол-даа чараш үнниг кедергуушкуннуг, шын күүселделерлиг номерлерни жюри кежигүннери демдеглээн.

Конкурстуң киржикчилериниң чамдык чедир ажылдаттынмаан талаларын база сайгарып көрген. Оон ыңай дөрт кижи үнүп келирге, «квартет» деп чарлаптар, ийи үнге ырлаар. А квартет дээрге-ле дөрт кижи дөрт аңгы үнге күүседирин ынча дээр болгай. Сцена культуразынче онза сагыш салыры чугула. Оон-даа өске үүрмек четпестерни моон соңгаар эдип алырын специалистер саналдаан.

Конкурстуң тиилекчилери район көрүлдезиниң шиитки эзлечеенге болгаш республика найысылалынга болур конкурстарга белеткенип эгелээн.

С. БЮРБЕ,
республиканың патриотчу ырлар конкурузунуң оргкомитет кежигүнү.

ЧУРУКТА: комсомол райкомунуң бот-тывынгыр коллективи.

Авторнуң фотозу.

Клубтуң чемпиону

Республика найысылалында шыдырва клувунуң шаңналы дээш солун маргылдаа барык ийи неделя үргүлчүлээш, доозулган. Моон мурнунда чылдарда республика чемпиону чораан Ч. Оюн маргылдааның тоннеринге чедир ийи салыг буруунгар-ла эң хөй санны алгаш, бирги черже үнген.

Аныяк шыдырывачылар А. Ламбиев биле В. Моисеев болуп эрткен маргылдаага солун ойнаашкыны көргүзүп, кайызыдаа эки ойнааннар.

СОЛУН ЭРТКЕН

Дыштаныр хүннерде Баян-Кол сууруң чурттакчылары бот-тывынгыр артистерниң солун программалыг концертин көөрү чаңчыл апарган. Чоокта чаа төп кудумчунуң чурттакчыларының бот-тывынгыр урал чүүл бөлүү концертин бараалгаткан. Олар концертин партия, Ленин дугайында ырлар-биле эгелээннер. Программада кирген номерлерниң утка-шынары бедик, янзы-бүрү болган.

Лориса Борзак партия дугайында шүлүктү билдингир тода чугаалаан. «Байырлал...» [illegible] Зоя Болдукпуң [illegible] көргүлдер сонуургаан. Ийи гитариске үдеткеп «Шончалай» деп ырны тергиин эки күүсеткен. Бөлүк уругларның «Долаана», «Декей оо», «Дүк салыр» деп таңгыларны ойнааны чараш болган. Артист Хавраң, Оля Дадар-оол Ульяна Кара-оол оларның шүлүктээри үнү өткүт, [illegible] билдингир болган.

Сыгытты Көрей-оол Маңоо таалангыг күүсеткен. «Чурук тырттырыкчызы» деп интермедияны Василий К[illegible] [illegible] каттырынчыг, тывызык чугаалаан. Программаның төнчүзүнде акы-дуңма чанияларын хевин кеткен бот-тывынгыр артистер «Чаңгыс өг-бүледе» деп литературлуг-музыкалыг монтажты көрүнчүг күүсеткен.

Концерт соонда ол-ла бот-тывынгыр артистер бөөрү [illegible] янзы-бүрү оюннарны организастаан. [illegible]

Б. БИЛЕН-ООЛ.
Кызыл район.

МАРТ 5-ТЕН 7-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ 5-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55— «Рим-шим-ши деп адыгжыгаш». Мультфильм. 9.20 — «Баштайгы хүн, сөөлгү хүн». Уран-чечен телефильм. 10.30 — П. И. Чайковский № 1 концерт. 11.05 — «Ыдыктыг мильлер». Документалдыг телефильм. 11.35— Медээлер. 11.50 —14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35—Делегейниң херээжепнер хүнү — Март 8-ке уткуштур. Документалдыг фильмнер программазы. 15.50 —«Пионерия, шиг байыр!» Риганың Пионерлер ордузунуң уругларының уран чүүл коллективтериниң күүселдези. 16.35 — «ССРЭ-ниң улустарының V Кышкы спартакиадазында» Красноярскиден [illegible]

КЫЗЫЛДАН

17.20 — Телемедээлер. 17.35 —«Чечен [illegible]

МОСКВАДАН

18.10 — Бөгүн делегейде. 18.25 —«Экранда —кинокомедия». «Кыстар». Уран-чечен фильм. 20.10—«Үе». Информастыг программа. 20.40 — 20.55—Чапсар. 20.55—00.55 — Делегейниң херээжепнер хүнү—Март 8-ке [illegible] байырлыг хурал болгаш концерт. ССР Эвилелиниң Кремлевиниң академиктиг Улуг театрындан дамчыдылга. Төнгеде—Медээлер.

ИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 —Англи дыл. 12.30 — География. 8 класс. [illegible] Сибирь район. 13.00 — ПТУ-нуң сургуулдарынга. Физика. Электриглиг болгаш магниттиг шөлдерге октаг [illegible] кинии. 13.30 — «Гилай акыйның амыдыралы болган номчары». В. А. Гиляровскийниң амыдыралындан болган [illegible] 14.25 —«[illegible]» [illegible] телефильм 15.35— [illegible] 15.50 —Медээлер 15.50

—17.35 Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.35 —«Пушкин дугайында монолог». Телефильм. 18.15— «Малышок». 18.30— Телемедээлер. 18.40 —«Тываның экраннарында». 18.55 —Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.10 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Ийбилиг экран». 19.25 — «ССРЭ-ниң улустарының V Кышкы спартакиадазында». Красноярскиден дамчыдылга. 20.10—«Үе» Информастыг программа. 20.40—Документалдыг фильм. 20.55 —«Кедээлен дамчыдылга». 21.35 — 23.20 — «Отка йөрээл». Уран-чечен фильм

МАРТ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55—«Кадык болуруң күзелиң» (Куш-культуржуларга сүме). 9.00 — «Урап холдар» «Эдилгиг чүве чок эдилгилер». 9.30 — «Силерге, ада-иелер». 10.00 — «Спортлотонуң» 10-гу тиражы. 10.05 —«Советтер болгаш амыдырал» Белорус ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы И. Е. Поляков дамчыдылгага киржир. 10.35 — «Тиилекчилер» Фронтучу өннүктер клуву. 12.05 —«Ону шыдаар силер» Чаартыкчылар конкуруз. 12.50 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Образцованың концерти. 14.15— Бөгүн делегейде. 14.30—«Дириг амытаннар дугайында». 15.30 —Уругларга фильм. «Чүткүл». 17.00 — «Амыдыралче путёвка». 17.[illegible] —18.00 —Чапсар. 18.00 —Бүгү-россия конкурстарының лауреады Т. Вольскаяның [illegible] (Домра). 18.15—Поэтиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенскийниң [illegible] 18.45 — «Кара [illegible]». Уран-чечен телефильм 1-ги, 2-ги сериялары. 21.00 — «Үе» Информастыг программа — 21.35 — 23.15 — «Кинопанорама» Кинорежиссёр Э. Рязанов эрттирер [illegible] —Медээлер

ИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Чүү? Кажан? Кайда?» Телевикторина. 15.40 — «Кино аян-чорукчулар клуву». 16.40 — «Херечилер болгаш документилер буруудадып тур». Сальвадорда хуптаныш кем-херек үүлгедиишкиннери болгаш Сальвадорнуң херектеринге АКШ-тың холгаарлаашкынының дугайында.

17.15 — Кыргыс ССР-ниң телевидение программазы. «Кыргыстың Абдылас Малдыбаев аттыг опера болгаш балет театры». 18.15—Кыргыс улустуң аялгалары.

18.45 — Делегей бойдалының лопчулазы. 19.00— «Эрмитаж. Францияның чурулга уран чүүлү». 19-ку фильм. 19.30— «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Сес-дававыг тар». Мультфильм. 19.45— «Музыкалыг киоск». 20.15— «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.15— «Гедокия». Уран-чечен фильм

МАРТ 7-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40— «Эртенги сула шимчээшкинче чыскаалыңар!» 8.55— «Будильник». 9.25— «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 10.25— «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.10— «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 11.40— «Кедээден дамчыдылга». 12.40— «Музыкалыг киоск». Э. Беляева дамчыдылганы эрттирер. 13.10— «ССРЭ-ниң улустарының V Кышкы спартакиадазында» Байырлыг ажыдыышкын. Красноярскиден дамчыдылга. 13.55 — Мультфильмнер программазы: «Бистиң эки сеткилдиг мастеривис», «Орус аялгалар». 14.15— И. Гараева «Бажың ээзи». Киевтиң К[illegible] [illegible] орус улустуң Леси Украинка аттыг академиктиг [illegible] фильм-шиизи. 16.25 — «Силерни оперетта чалап тур». Останкинодан [illegible] 17.35—18.35 — [illegible] 18.50 — «[illegible]» [illegible]лы». 18.50—«ТТ-ниң экранынга бир дугаар». «Ыт рояль ырлап чораан». 20.00—«Кино аян-чорукчулар клуву». 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35— «Театрга ужуражылгалар». ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Владимиров эрттирер. 23.20—00.00 — Хаалгыш черге чиик атлетикага Европа чемпионады. Италиядан дамчыдылга. Төнгеде — Медээлер.

ИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Кинокөрүкчүнүң демдеглелдери». УССР-ниң алдарлыг артизи В. Копкин эрттирер. 15.15— Чиик атлетикага Европа чемпионады. Италиядан дамчыдылга. 15.45— «Бо кайгамчыктыг делегей». Школачыларга литературлуг викторина. 3-кү үндүрүлге. 17.00— Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турар. Допчулал. 17.30—«Строгановтар». Г. Марковтуң романы ёзугаар хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 18.35—Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң допчу намдарывыс». 9-ку фильм. «1925 чыл». 19.30 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Шыдамык хүлер солдатчыгаш». 19.45—«Эрмитаж. XIX чүс чылда Францияның уран чүүлү». 20.15—«ССРЭ-ниң улустарының V Кышкы спартакиадазында». Красноярскиден дамчыдылга. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—23.45— Москваның Цветной бульварда циркте аттракцион. (1982 чылдың январь 2-де дамчыдылганы катаптаар).

Редактор В. С. ШАРАВИИ

Агаар

Бөгүн республикага эдир булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын углуг хаттың күжү секундада 2—7 метр. Агаарның температуразы 10—15 градус соор. Кызылга база шокар булуттаар чагбас, хаттың күжү [illegible], агаарның температуразы 12—14 градус соор.

КИНО

МАРТ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Валентина» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Золушка» 10.30, «Шупту сыр өске» 13.20, 15.00, 20.40, «Медовый месяц» аалчылар бажыңының чажыды» 16.50, 18.40 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Бабек» (2 сериялыг) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сыйбың ажылыг» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Боолаар эрге» 18.20, 20.30 (узаткан) шактарда.

Эргим херээженнер!

1982 чылдың акша бараан лотереязының Март 8 байырлалының үндүрүлгезинде 14.6 миллион рубль түңнүг 23328 бараан болгаш 8109072 акша ойнаашкыннары кирип турар.

Бараан ойнаашкыннарының аразында «Москвич-2140», «Жигули» ВАЗ-21011 автомобильдер, соодукчулар, хеп чуур болгаш даарапыр машиналар, телевизорлар, херээжен шактар, аңгы-аңгы хемчээлдиг хевистер, радиоприемниктер, магнитофоннар, фотоаппараттар болгаш өске-даа ортек үнелиг чүүлдер, а ол ышкаш акша ойнаашкыннары бар.

Лотерея билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, харылзаа черлеринден, «Союзпечатьтың» киосктеринден, кинотеатрлардан, ниитиниң чемненилге черлеринден, вокзалдардан садып ап болур.

Байырлал үндүрүлгезиниң ойнаашкыны 1982 чылдың март 10—11-де Ленинград хоорайга эртер.

Лотерея билеттерин садып алыңар!

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыы № 1 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысаалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-22-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетиңр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун көрбейн баргаза 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 87.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 1). ТС—[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 53 (11851) | 1892 чылдың март 5, пятница | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

Апрель 17—Ленинчи субботник хүнү

КУСТАНАЙ. (СЭТА). Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 112 чыл оюн таварыштыр Бүгү-эвилел коммунистиг субботниигин эртирер дугайында москвачыларның инициативазын Кустанайның дугуй септээр заводунуң ажылдакчылары изиг-биле деткээн. Дугуйларны катап тургузар талазы-биле шугумнарның бирээзин чаартырып ол хүнге чедир доозарын олар митингизинге хүлээнген. Резинотехника кылыгларының участогунуң ажылчыннары хүн өнаалдазын ажыг күүседиин шиитпирлээн. Заводтуң коллективи ол хүн камнаттынган оваар чүүлге болгаш электроэнергияга ажылдаар.

РЕВОЛЮЦИЯ БАШТЫҢЧЫЗЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА ШИИ

Москваның Урал-чечен үлегерлиг театрының «Шак мындыр тиилээр бис!» деп чаа шиизи Октябрь революциязының улуг баштыңчызынга туралдаан.

Ооң үндезинин боттуг төөгүлүг фактылар болган. Корукчулерниң чылыы-биле хүлээп алганы ол шии В. И. Ленинниң өлүм чок чагыгларының тиилелгезиниң, ооң өөредиинниң улам тиилеп турар күжүнүң дугайында төөжүп турар. Ол өөредиигге үндезилээш, совет улус Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле чаа ниитилелде тургузуп бүгү делегейге тайбың дээш демисежип турар.

М. Шатровтуң шии чогаалын бармыдаалап бо шиини Москваның Урал-чечен үлегерлиг театрының кол режиссеру О. Ефремов тургускан. В. И. Ленинниң рольунда—А. Калягин.

Март 2-ниң [illegible] Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, А. А. Громыко, А. Я. Пельше, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, В. И. Долгих, М. В. Зимянин олар олурушкан.

Шии улуг чедиишкин-биле эрткен.

(СЭТА).

ССРЭ-НИҢ 60 ЧЫЛЫНГА — 60 ШАЛЫПЧЫ НЕДЕЛЯ

«Шын» солуннуң Күш-ажылчы алдар тугун бөгүн Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» совхозунда аныяк малчын өг-бүле, коммунистер Арбай-оол биле Хеймер Хертектерниң күш-ажылчы чедиишкиннеринге тураскаадып көдүрген. Бо хүннерде оларның кодаңында 279 хойнуң 275-и оолдап, ынча санныг хураганнарны камгалап алган, хүр-менди доруктуруп турар.

Совхозтуң мурнакчы малчыннарының бирээзи Арбай-оол Хертек бодунуң ажылчы бедик көргүзүглери дээш ВЛКСМ Төп Комитединиң «Беш чылдың аныяк гвардейжизи» деп хөрек демдээ-биле чокта чаа шаңнаткан.

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИНДЕ

Бүгү-российаның 1981 чылда социалистиг чарыжының тиилекчилериниң аразында Эрзин районнуң «Чаа орук» совхозу база бар.

Ынчангаш «Чаа орук» совхозтуң ажыл-ишчилери күш-ажылчы чедиишкиннииг болуп, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Ол совхозтуң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың баштайгы чылында эки көргүзүглерни чедип алган. Тодаргайлаарга совхоз эрткен чылын курупеге 382,1 тонна эътти садып, планын 103,3 хууга, сүттүүн—136,7 хуу күүседип, 52 тонна дүктү дужаагаш, планныг онаалдазын 103,3 хууга күүсеткилээн. Бо көргүзүглер талазы-биле эрткен чылдың планын бүрүнү-биле күүсеткенин тос айдала СЭКП обкомунга, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге рапорттааннар.

Совхозтуң ажыл-ишчилери 1982 чылды база күш-ажылчы чедиишкиннерлиг эгелээннер. Эң ылаңгыя совхозтуң хойжулары ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизин төлептиг уткуур дээш республиканың хойжуларынга инициативаны үнүүргеннер. Олар съездиниң ажыттынар хүнү—марттың 16-га чедир төрүүр 100 хойга онаалтыр 95-тен өрү хураганны камгалап алырын шиитпирлээннер.

Инициативаның эгелекчилери сөглээн сөзүнге ээ болур дээш 60 хүннерде улуг тура-соруктуг ажылдап турарлар. Совхозта 60 чылын ниитизи-биле 13700 хой төрүүр. Ооң иштинден 10 муң 778 хой марттың 4-ке чедир оолдапкан. Оларның хураганнары шупту онча-менди доругуп турар.

Совхозтуң № 4 хойжу бригадазында байдал эки. Ук бригадада ниитизи-биле төрүүр 8 кодан бар. Бо хүннерде малчыннарның кадарган хоюнуң 90 ажыг хуузу оолдапкан.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш Байыр-оол Севилмааның удурткан № 4 хойжу бригаданың малчыннары 60 чылын төрүүр 100 хойга онаалтыр 100 хураганны онча-менди камгалап аң, доруктурар деп бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Оларның сөглээн сөзү херек кырында боттанып турар.

«Чаа орук» совхозтуң ажыл-ишчилери Бүгү-российаның социалистиг чарыжынга тиилекчи болганынга хөй-аът кирип, бо хүннерде улам тура-соруктуг ажылдап, кыштаглаашкынны бедик деңнелге эртирер дээш кичээнгейин олче угландырбышаан, часкы хову ажылдарынга база белеткенип кирипкеннер.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: «Чаа орук» совхозтуң № 4 бригадазының бригадири Б. Севилмаа; Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Апай Севилмаа (оң талазында) саакманчызы У. Лопсан биле хураганнарының аразында.

Авторнуң фотолары.

Кижи бүрүзү—ийи норманы

Тыва АССР-ниң алдарлыг мелиоратору Виктор Владимирович Какауллинниң бригадазы ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга уткуштур чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Январь-февральда олар «Тиилелге» совхозтуң девискээринге кудуктарны өрүмнеп турган болгаш бригада кежигүннери ээлчег санында-ла нормазын ийи катап ажыр күүседип турган.

Амгы үеде бригада марттың улуг күүселдиринче чоокшулаан.

Эрткен чылын олар 1200 метрни өрүмнээн болза, 1982 чылда бригада 1500 метрни өрүмнеп кылырын хүлээнген. Ол дээрге «Тыва суг тудуг» трестиниң тудуг-монтаж участогунуң бригадаларында эң бедик көргүзүг болур.

В. БАРМИН.

ЧЕДИИШКИННИҢ ХЕРЕЧИЗИ

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын совет, акы-дуңма социалистиг чурттарның ажылчы чоннары, мурнакчы кижи төрелгетен сеткил ханыышкыны-биле хүлээп алган. Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң алдан чылы — бистиң амыдыралывыста алдарлыг болуушкун, социализмниң төөгүлүг чедиишкининиң херечизи.

Мен ужен дөрт чыл дургузунда чолаачылап келдим. Эрткен чылдың планныг онаалдазын 124 хуу күүсеттим. Бо эрткен айда база багай эвес ажылдадым. Хөй чылдарның дургузунда чүък сөөртүп чорупп турган, төрээн Тываның булуң бүрүзүнүң кайгамчык чечектелиишкинин көрүп, аңгы-аңгы национал-дарның төлээлериниң демниг күш-ажылын сеткил ханыышкын-биле магадап чор мен. Аңылаамда Сут-Хөлге 14 чыл чолаачыладым. Мээң Сарыглар Ондар, Очур-оол Монгуш [illegible] чолаачылар мээң ёзулуг өңнүктерим апарган.

Мен ам Кызылдың № 1 АТБ-зинде 12 чыл дургузунда машина мунуп келдим. Мээң эвээш-биче-даа болза үлүүм чурттуң экономиказын улгаттырарынга, совет чоннуң хөй национал өг-бүлезиниң найыралын улам быжыглаарынга кирип турарынга чоргаарланыр мен.

А. МАКАРЕНКО,
чолаачы.

МАГАДЫЛАЛДЫ ТУРГУСКАН

«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынның № 7 механикажыттынган колоннаның тудугжулары Таңды районнуң Сосновка суурда ажылдап турар. Ук коллектив он бирги беш чылдың баштайгы чылының тудуг-монтаж ажылдарының планын чедиишкиниг күүсеткеш, бо чылдың февраль айның даалгазын база боттандырган.

— Бистиң КМК-ның тудугжулары «ССРЭ-ниң 60 чылынга — 60 шалыпчы неделя» деп шимчээшкинге идепкейлиг киржиишпаан, социалистиг хүлээлгезин, планныг онаалдаларын чедиишкиниг күүседир дээш аразында күш-ажылчы маргылдааны чарып алган эрес-шалыпажылдап турар — деп КМК-ның начальниги А. П. Желтоногов чугаалады. — Эрткен чылды бистиң тудугжуларывыс эки дооскаш, ол-ла темпизин кошкатпайн, тудуг объектилерин ажыглалга кирип, ээлеринге хүлээдип келген.

КМК-ның бригадалары «Коммунизмниң херели» совхозта болгаш Сосновка суурда чурттаалга бажыңнарын болгаш өске-даа тудуг объектилерин тудуп, ажыглалга киирген. Чүгле эрткен чылда безин ийи квартиралыг үш бажыңны Сосновка суурга база ындыг хевирниң ийи бажыңны Кочетово суурга туткаш, ээлеринге хүлээткен. Чамдык объектилерни ажыглалга кирип келзе-даа, Дуржулга станциязының 600 баш бода малга комплекстиг тудуу хожудаашкынныг тудтунуп келген. Ук тудуг 1979 чылда эгелээн болгаш аңаа шиңгээттинер ужурлуг 1,5 миллион рубльдиң чүгле 456 муңун бо хүннерге чедир шиңгээдип алган. Бо чылын ажыглалга кирер ужурлуг объектиде тудуг-монтаж ажылдары [illegible] темпилиг чоруп келгенин КМК-ның начальниинден айтырарымга, ол мынчаар чугаалады:

— Эрткен чылдың [illegible] га ийи квартиралыг чурттаалга бажыңнарын, бода мал комплекизиниң тудуунун, Кочетово суурда музей-бажыңны ажыглалга кирерин кордунген турган. Музей бажыңны чогуур хуусаада ажыглалга кирер дээш бода мал [illegible] тудуг-монтаж ажылдарын кылып турган бригаданы ынаар чорудар ужурга таварышкан бис. Ооң түңнелинде ук комплекстиң тудуу ара кагдынган.

Ам ында Анатолий Меренковтуң бригадазы ажылдап турар. Ол объектини «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынның бүдүрүлге-техниктиг четчелээшкин эргелели чымы-эптээр демир-бетон кылыглар-биле деп-дески эвес хандырып келген. Бо чылдың эгезинден бээр ол объектини демир-бетон кылыглар-биле шуут хандырбаан.

Бо чылын КМК-ның тудугжуларының мурнунда белен эвес сорулгалар салдынган. Олар 600 баш бода малга комплексти, «Коммунизмниң херели» совхозка 100 тонна погаа шыгжамырын, котельнаяны база Сосновка болгаш Кочетово суурга ийи аал ниитизи чурттаар бажыңнарны ажыглалга кирерлер.

№ 7 КМК-ның удуртукчулары, специалистери, хөй ниити организациялары бригада бүрүзүнде тудугжуларның санын көвүдедиринче кичээнгейин угландырган. Мурнунда бригадаларда 10-12 ажылчынныг турган болза, амгы үеде комплекстиг бригадада 20-22 тудугжу бар. Хөй тудугжуларлыг комплекстиг бригада смета өртээ 30 муң рубль түңнүг ийи квартиралыг бир бажыңны бир ай хире үениң дургузунда ажыглалга кирип, ээлеринге хүлээдиптер аргалыг. Тудуг-монтаж ажылдарында бригадаларның санын кызыргаш, ында тудугжу кадрларның санын көвүдеткеш, комплекстиг бригадаларны тургузары ажылды организастаарынга дыка эптиг. Тудуг материалдарын сөөртүп чедирерингe база чаңгыс черде мөөңнеттинген бригаданың ажылын мастерлер, специалистер хайгаарап, башкарарынга дыка таарымчалыг.

Тудуг-монтаж ажылдарында амгы үеде 80 ажылчын хаара туттунган ажылдап турар. Чылыг үе дүжери-биле оларның саны 110 чедер. Бир комплекстиг бригадада ниитизи 25 кижи ажылдаар. Чурттаалга бажыңнарын тудуп келген бригадаларның аразында чарыштың мурнуку одуруун Н. Михайловтуң бригадазы ээлеп, эрткен айларда тудуг-монтаж ажылдарының даалгазын база күүсеткен. Мурнакчы тудугжулар Сосновка суурда ийи аал ниитизи чурттаар ийи бажыңны ажыглалга кирер дээш ажылдың темпизин улам шапкынчыткыннар.

Коллективтиң деп-дески ажылы тудуг материалдары-биле хандырылгадан хамаарыжыр дээрзин билдим. Ырак-узак тайгада ыяш белеткекчилериниң бригадазын хоочун тудугжу Төртеш Ооржак билдилиг удуртуп келген. Беш кижилиг бригада бир техниканы чөп ажыглап турган, тудуг материалдары-биле хандырылганы үзүктелдирбейн, тудуг-монтаж ажылдарын деп-дески чорударынга быжыг магадылалды тургузуп келген. Ыяш сөөртүр автомашиналарның чолаачылары Борис Федченко, Николай Бабкин оларның ажылын база магадаан.

Бригаданың кергелиг аргалары бо чылын ийи бригаданы [illegible]. Амгы үеде бригадир Пантифор Михайловтуң тудугжуларын ол арга-шиңгээр дээш аңаа белеткел ажылдарын кылып турар.

КМК-ның тудугжулары эрткен айларда деп-дески ажылдап, планныг онаалдаларын ажыр күүсеткеш, бирги кварталдың планын боттандырарынга база бир магадылалды тургускан.

М. ОНДАР.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының ниити хуралы

Совет эртемниң сорулгалары

Амгы беш чылда болгаш 80 чылдарда тургузукчу ажылдарның өндүр улуг программазын күүседиринге ниитизи-биле чугула болгаш харыысалгалыг роль ССРЭ-ниң Эртемнер академиязынга болгаш бүгү совет эртемге онаажып турарынга совет эртемденнер чоргаарланып турар. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының чыл бүрү болур ниити хуралының март 3-те Москвада ажыттынган сессиязы СЭКП-ниң XXVI съездизиниң соонда эрткен чылдың дургузунда эртемденнерниң ажыл-чорудулгазының түңнелдерин үндүрер.

Хуралдың президиумунда—СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, академияның удуртукчулары.

Хуралды ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи академик А. П. Александров ажыткан. Бистиң чыл бүрү болур хуралывыс ССРЭ-ниң тургустунган хүнүнден бээр 60 чылын демдеглээринге бүгү чурт белеткенип турар хүннерде эртип турар-дыр деп, ол чугаалаан. Бистиң хөй националдыг күрүневистиң экономиктиг күчүзүн быжыглаарда, улусчу культураны болгаш кадык камгалалын чайгылыш чок хөгжүдерде чугула роль совет эртемденнерге, чурттуң бүгү интеллигенциязынга онаажып турар.

1981 чылда ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының ажыл-чорудулгазының дугайында илеткелди ССРЭ-ниң ЭА-зының Кол эртемден секретары академик Г. К. Скрябин кылган. Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы, эвилелдешкен республикаларның эртемнер академиялары, дээди өөредилге черлериниң эртемденнери он бирги беш чылдың бирги чылында улус ажыл-агыйынга болгаш культурага эң чугула ужур-дузалыг айтырыгларны ажылдап кылырынче күжүн мөөңнээн деп ол айыткан.

Бистиң чуртувустуң эртемденнери бүгү совет улус-биле кады партияның XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, он бирги беш чылдың пландарын долдур болгаш ажыр күүседир дээш бүгү кижееңнишкиннерин салыр деп бүзүрелин илеткелчи түңнелинде илергейлээн. Эрткен чылдың эртем түңнелдери чаа-чаа чедиишкиннерге, коммунистиг тургузуушкунуң, Чер кырынга тайбыңны камгалап арттырарының болгаш быжыглаарының улуг херээнге бистиң эртемниистиң чаа ческү улуг-хуузу киирериниге үндезинин берип турар.

ССРЭ-ниң ЭА-зының ниити хуралының сессиязы ажылын улай уламчылаан. (СЭТА).

ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң V съездизи

Бистиң чуртувуста массалыг информация болгаш пропаганда чепсектери партияның болгаш бүгү чоннуң хөй-ниитичи саавал-оюн илереттинериниң ёзулуг индирви болу берген. Ол чепсектерниң ажылын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринге дүүштүр улам шыңгый сайзырангайжыдарының аргаларын ажыл-херекчи, принципиалдыг ёзу-биле чугаалажырын ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң V съездизиниң делегаттары март үште Москвага уламчылаан.

Съездиге саавал бериикчилери совет журналистерниң хөй-ниитичи бедик идепкейин, партияның шынчы дузалакчылары болур, ооң шынчы, соруг кирикчи сөстерин массаларга четирер — боттарының хүндүлүг хүлээлгезин оларның ханы медереп билирин көргүскен.

Амгы үениң байдалдарында идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылдың утказы улам-на чугула ужур-дузалыг, а ооң хевирлери совет кижилерниң улам өзүп орар негелде-херектелделеринге улам улуг чергелиг дүүшкен турар ужурлуг. Ол дугайын съездиниң индириинден ооң делегаттары чугаалаан.

АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң агрессиви угланыышкынының, антисоветтиг дембээрээшкинниң калбарганының уламындан делегей байдалының дыка нарыыдаан мындыг үеде Советтер чуртунуң журналистери коммунистиг идеологияның тугун бедик тудар. СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң тайбыңга ынак даштыкы политиктиг угланыышкынын чайгылыш база бүзүреллиг пропагандалаар, тайбың болгаш социал депшилге дайзыннарының чимээниишкинниң сөйгестээр, боттуг социализмниң өптүр чаагай чаазын алыышкыннарын бүгү делегейниң мурнунга илередип көргүзер хүлээлгелиг деп, съездиниң делегаттары чугаалап турган.

Боттарының ажылының кол айтырыгларының дугайын делегаттар март үште секцияларга ханы сонуургалдыг, чогаадыкчы ёзу-биле чугаалашкан.

Съездиниң даштыкы аалчылары делегаттарга, бүгү совет журналистерге съездиниң индириинден изиг байыр чедирген.

ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң V съездизиниң делегаттары болгаш аалчылары В. И. Ленинниң Мавзолейинге чечек салган. Кремль ханазының баарында Билдинмес солдаттың хөөрүнге база чечек салган.

(СЭТА).

МАДРИД УЖУРАЖЫЫШКЫНЫНДА

МАДРИД. (СЭТА-ның тускай корр.). Мадрид ужуражыышкынында совет делегацияның баштыңы, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Л. Ф. Ильичев ээлчеглиг хуралга чүве чугаалаан болгаш НАТО-чурттарының делегацияларының шуулганның ажылын моондактаар дээн оралдажыышкыннарын соксадырынче, түңнел документинин сайзырадыр ажылдап кылыр арганы ужуражыышкынның киржикчилеринге бээринче ол делегацияларны кыйгырган.

Түңнел документиниң ха-[illegible] [illegible] мурнундагы ажылдың үезин-де чедип алдынганын совет чугаалаан. Нейтралдыг болгаш кандыг-даа каттышпас чурттарның киирген документиниң төлевилелинде бар ынаарга «Түңнел актының бүгү адырларының [illegible] [illegible] айыткан, а ол ынчаш дугурушпаан айтырыгларның талазы-биле чөпшээрежилгелиг шиитпирлерни тыварынга тодаргай аргалар база бар. Түңнел документини ажылдап кылырынга ол төлевилелди үндезин кылдыр салып турарын бүгү делегациялар медерээн.

Ужуражыышкынның бүгү киржикчилери чаагай сеткилдиг болгаш политиктиг сарыылдыг чорукту илередээн [illegible] тывызының тодаргайлааны төөгүнүң өрүмнө база бир чаа үе-чада тургустунуп, Европага айыыл чок чорукту болгаш кады ажылдажылганы хандыр [illegible] кылдынган турар ийик.

[illegible] бүгү [illegible] чедиишкинниң дүжүрерин кайызын шилип алырыл? деп айтырыг бүгү делегейниң, Европаның мурнунда туруп турар. «Соок дайынның» бак сурагжаан үелеринче бе, азы чавырлыышкынның чорудулгазын улам-на хөгжүдеринче, тайбыңны быжыглаарынче шилчиир бе? деп айтырыг туруп турар.

Совет Эвилели болгаш сайзыраңгай чедиишкиннерин, кижи төрелгетенниң салым-[illegible] шилиин ап турар. Ядролуг зевиктиң [illegible] тайбың — ол дээрге, Чер кырынга амыдыралды үргүлчүлээриниң бирги черге ужур-дузалыг негелдези-дир. Делегей айтырыгларын шиитпирлээринге Европа күрүнелериниң рольдуун совет делегациязы бистиң онзалап демдеглээн.

Чавырлыышкынның болгаш ниити-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелериниң бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылганы хөгжүдериниң байдалдарында делегей харылзааларынга улам улуг рольду ойнаар чаа аргалар Барыын Европаның чурттарының мурнунга ажыттынып турар. Нейтралдыг болгаш кандыг-даа каттышпас күрүнелерниң делегей амыдыралын [illegible] [illegible] тайбың [illegible] Европаның ужур-дузазы деле-гей хемчээлинге ниитизи-биле [illegible] бедээн.

Европаның тайбың ниити чорудулгазын канчап быжыглаарын база Мадрид ужуражыышкынынга [illegible] кады ажылдажылганы канчап чедип алырыл деп айтырыгга бистиң делегациявыс ларызында тодаргай харыны берип турар деп, совет төлээлекчи чугаалаан: Чоон болгаш Барыын чүктүң аразынга чугаалажыышкыннарны үргүлчүлээр болгаш калбартыр дээш, буруудадыышкыннарның база удур-дедир буруудадыышкыннарның айыылдыг моондаан чайладыр болгаш соңгаарладып болбас айтырыгларны, бирги ээлчегде чепсегленишкинниң дүжүрерин [illegible] айтырыын шиитпирлээр дээш туржуп турар бис.

Ынчангаш Европага идегежир болгаш айыыл чок чорукту быжыглаар, чепсегленишкинниң дүжүрер хемчеглер талазы-биле конференцияны чыылдырарынга ажыктыг кылдыр чүве чугаалаан [illegible] тарының төлээлекчилериниң [illegible] дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүн сүмелээн Польшаның делегациязының саналдарын мақаа билиишкин-биле дыңнадывыс.

Делегейде чавырлыышкын миллион-миллион кижилерниң амыдыралын экижидеринге ндиглиг тодаргай ажыл-херектер кылдыр боттанган турарын делегейниң улустары манап турар. Боо-чепсектерни эндере бүдүрерин кынчыктырбайн соксадыры, күрүнелерниң тайың [illegible] тайбың кады ажылдажылганы калбартыры ындыг ажыл-херектерге хамааржыр.

Чаа дайынның кыжаныышкыны-биле, боо-чепсектерни сарыыл чокка эндере бүдүрери-биле Европаның болгаш бүгү делегейниң улустары эпчежирин күзевейн турар деп, оратор чугаазының түңнелинде онзалап демдеглээн. Делегейде байдалды экижидеринге, делегейниң дүпкүүрлүг чоруун чавырылдырарынга, боо-чепсекти эндере бүдүрериндеп болгаш удур туржуушкундан шериг чавырлыышкынынче, чепсегленишкинниң дүжүреринче шилчиириңге чаңгыс-даа арганы хилис эрттирбезин делегейниң улустары негеп турар.

Бодунуң улустарының болгаш бүгү кижи төрелгетенниң салым-чолун үнелээр бүгү кижилерниң коллективтиг кужениишкиннериниң тайбыңның айтырыгларын шиитпирлээринге эргежок чугула.

[illegible] [illegible]

Кыштаглаашкын—шалыпчы иш

ШИИТПИРЛИГ АЙДА

СЭКП Тес-Хем райкомунуң бюрозу ажыл-агыйларда мал кыштаглаашкынының чорук турарының дугайында айтырыгны чугаалашкаш, малдың чаш төлүн чидириг чокка камгалап алырының талазы-биле март 15-ке чедир шалыпчы айны чарлаар деп доктаал хүлээй алган.

Ол шалыпчы айның иштинде малчын кодааннар аразынга, суг соортур машина чолаачыларының, далбый тырттар тракторлар башкарыкчыларының, район төвүнүң малчыннарга хуваартынган албан организацияларының аразында чарыштыг чарлаан. Совхозтарның тускай эртемниглериниң бирээзинге-ле 3—5 кодааннарны хуваагаш, оларның аразында чарышты база чарлаан.

Бюронуң шиитпирин районнуң малчын бүрүзүнге чедир тайылбырлаар талазы-биле ажылды чорударының-биле районнуң харысалгалыг ажылдакчылары бо хүннерде фермаларже, бригадаларже аъттанышкан.

Райкүүском даргазы И. У. Эспин биөстер база ындыг даалганы алгаш, оон-биле кады «Кызылгаар» совхозка чеде бердивис. Бригадалар аайы-биле чер-черлерге хуралдарның эрттирериниң мурнунда № 2 хоньжу бригаданың малчыннарының кышкы ажыл-херээн, амыдырал-чурттаалгазын сонуургап, Дуган талазынче хаптывыс. Ол хүн он хире кодааннарга чедип, малчыннарның ажыл-херээниң байдалын билип ап, беседалаштывыс.

ХУРАЛЫНГА ЧЫЫЛГАШ...

Дугаары ийи хоньжу бригаданың малчыннары идепкейлиг чыылган. Аңаа автолавка, кижи эмчилери, бригадир, мал эмчизи, өске-даа харысалгалыг кижилер чаңчыл ёзугаар келгилээн. Малчыннар боттарының ажыл-херээн түңнеп, ажыл-ишчи чугааны кылганнар.

Бо бригада он бирги беш чылдың бирги чылын эки дооскан. Төрүүр чүс хойга онааштыр 108 хураганны камгалап ап, бир хойдан-на 2.2 кг дүкту кырган. Ынчангаш чүгле район чемпиону болган эвес, а харын республикада хоньжу бригадалар ортузунда чарышка көскү түңнелдерни чедип алган. Ында малчыннарның чедиишкиннерин үнелеп көргенниң бир херечизи — оларның бригадири Звездный хоорайга барып, совет космонавтылар-биле кады чуруукка тырттырары-биле чоруткан болур.

Малчыннар хуралынга бригаданың зоотехниги Севээн Ооя кыштаглаашкынның байдалын анализтеп, моон соңгаар кылза чогуур чүүлдерни чугаалады. Ниитизи-биле ында төрүүр 3586 хой бар, оон 1300 хирези төрээн, чаш төлү опча-мендии камгалап алдынган. Бригаданың девискээринде хар чуга чаггаш болгаш, оларларны далбый тырттайн ажыглап келген. Малдың чем курлавырлары бар. Кыштың берге үезинде ону камналгалыг чарыгдаарынче кичээнгейни мооңнээн. Комбикормну 500 килограммдан бир тоннага чедир нормалап берип турар. Кажаалар иштн курлаг, мал арып баксыраваан. Төрүттүнген хураганнарның байдалы эки. Хойларның эмин суткур, хураганнарны тоттур эмзирип турар. Ниитизи-биле малчыннар юбилейлиг бо чылда бедик кодурлуушкунну ажылдап, хой бүрүзүнден-не хураган алырын хүлээнип турарлар.

Ажылда четпестерни анаа тодарадып, ону чаплаптыр талазы-биле сорулгаларже кол кичээнгейни угландырган. Кыштың ындыг тыныжынга ооржурган орар хөөннер чамдык малчыннарда бар. Ооң уламындан ындыгларда хойнуң олуп хоораары, ара салыры эвээш эвес. Бригадада ниитизи-биле 14 хой ара салган. 24 башты складтаан.

Бир четпес чүве малчыннарның суг-биле хандырылгазының багай тургустунганы болур. Суг соортур машинаның доктаамал келирин чурумчутпаан, ооң уламындан хойларның дугу дүжүп турарын санап берген хойжулар Д. Эрендей, Д. Ланаа, И. Сагды олар шугумчулээн. Бригадага тускай чуък машиназын бжыглап бербээнинден, чамдык малчыннарның одаар ыяжы, хөмүрү үстүрүнүн кырында келген. Малга суг чылдыя бээринге ол дыка хаарымча чок.

Элээн хөй кажааларда электри чырыын киирген-даа болза, оңаа чырывас ожурлыр турар, удазыннары-даа үстү бергилээр. Чамдык малчыннарда керосин, солярка төнген, лампалар чедишпейн турар.

Бригадада ажылдың бир четпес талазы — хой оолдаашкынының узамдыкканы болур. Чылдагааны? Совхозтуң зоотехниктери тарып боозадылгалы, сула эдержилгени кошкак организастап, контроль чок ажылдаанында. Чоокку хүннерге чедир бригадада төрүүр хойнуң чүгле 38 хуузу оолдаан. А эрткен чылдың ол үезинде бүгү хойнуң чартык кезии оолдашкан турган. Ынчангаш келир чылын хой оолдаашкынын февральда доозар кылдыр боттуг хемчеглерни алырының чугулазын малчыннар дугурушкан.

БЕДИК КУЛЬТУРА ДЭЭШ

Совхозтуң дирекциязы, ында партия болгаш ажылчын комитеттери малчыннарның амыдырал-культуралыг байдалдарын бедидер талазы-биле айтырыгларже кичээнгейни күштелдирген. Партия хуралдарынга, ниити хуралдарга-даа бо айтырыгларны чугаалажып, коммунистерниң отчёттарын дыңнашкылап ап турар.

Элээн хөй малчыннар электри күжү-биле ажылдаар янзы-бүрү херекселдерни ажыглап, радиону дыңнап, телевизорну-даа көрүп турар. Кедээки хостуг шактарда олар электри чырыынга солун, сеткүүлдерни номчуп, өөредилгениң эрттирип турарлар.

Мал ажылында келген аныяктарга таарымчалыг байдалдарны тургузарының хемчеглерин ап турар. Ооң түңнелинде оларның амыдырал-чурттаалгазының байдалы экижип, өглери, бажыңнары чылыг, чырык, арыг-силиг, культурлуг деңнели бедип турар.

Чижээ, аныяк малчын Соян Даш-оолдуң чурттап орары мактанчыг. Оон бажыңының иштн суурда чурттап орар кижилерден дудак чок. Телевизорлуг, радиолуг, электриктиг херекселдерни ажыглап турар. Шевергин кылдыр каастаан аптараларны кыр кырында салып каап. Үдүүр эрээлинде демир-орунарны чараштыр эдип каап, хапада хевистерни аскан, шала кырында дорожкаларны чаткан. Үш кырлыг көрүнчүк. өскелээ чүүлдерни анаа кирген кижи эскерип, магадап орар.

Бригада төвүнден элээн ыракта Андрей Даак-Хөөнүң ак өө турар. Аныяк өг-бүле бо чылын малчыннап үнген. Хоочун малчын ада-иезиниң арга-дуржулгазындан өөренип, ажылынга кызымаап көргүзе берген. Өгнүң иштн база арыг-силиг. Демир-орун диван, стол, сандайлар, аптаралар келгеп, улуг өгге тар кылдыр көзүлбейн турар. Өгнүң иштиниден хапаларып долгандыр кежегелээн. Ширтек кырында дорожкаларны чаткан, хевистерни хапада аскан. Үлегерлиг чурттап орар. Амыдыралдың бедик культуразы дээш чарышка өске-даа аныяк малчыннарның амыдырал-чурттаалгазы үлегер болуру чугаажок.

В. ДАНДАР,
СЭКП Тес-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

Совет кодээниң кижилери

КАРА-ООЛ БИЛЕ КАРА-КЫС

1982 чыл — Кара-оол биле Кара-кыс Ховалыгларның хойжулап келгениниң чээрби бирги чылы. Олар «Торгалыг» совхозтуң чаңгыс-ла бригадазында — Кадый-Баштыгга ынча үр үеде ажылдап келгеннери ол.

1961 чылдың часкынында Ховалыгларның аныяк өг-бүлезин совхозтуң чаа үскен бир кодан хураганын кадарып берген. Кара-кыстың ада-иези үргүлчү малга ажылдап, олла бригадага хой кадарып турган. Хоочун малчыннар чаа кадарчылап эгелээн аныяктарга арга-дуржулгазын дамчыдып, дузалажып-даа турганнар. Ховалыгларның ам харын-даа районнуң, республиканың шылгарал малчыннары болу бергенинге 20 ажыг чылдарда совхозка үзүк чок малчыннап келген бо хүннерде пенсионер Сагаан-оол Тюлюш улуг салдарны чедирген. Олар аңаа өөрүп четтиргенин илередип чоруурлар.

Кара-оол, Кара-кыс Ховалыгларның малчын өг-бүлези ажылдап келген чылдарында совхозунга 5400 ажыг хураганы өстүрүп, 110 ажыг центнер дүктү кыргып берген. Олар чыл санында-ла 14—17 тонна сигенни боттарының күжү-биле белеткеп алыры чаңчыл апарган. Сиген кезер шолун малчын чылдың-на ийи катап суггарар.

Коммунист, мурнакчы малчын Ховалыг Кара-оолдуң күш-ажылчы көрүкчүлери доктаамал эки. Эрткен чылын төрүүр 100 хойга онаашты 97 хураганны камгалап ап, түс чериң тыва үкевалыг хойларының бирээзинден-не 2,3 кг дүктү кырган. Чайын, күзүн малды эки семиртип алганы-биле амы кыштаглаашкын база эки эртип турар.

Мурнакчы малчынның эки үре-түңнелдиг ажылдап келгенин оон шаңнатканы хүндүлел бижиктер, юбилейлиг, «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медальдар болгаш Күш-ажылчы алдар орденниң үшкү чергези херечилеп турар. А оон өөнүң ээзи Каракыс Сагаан-ооловна Ховалыгга бо чылын Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг атты тывыскан. Ол атты тывысып турда, малчын мынча дээн:

— Коммунистиг партия болгаш Совет чазак мээң күш-ажылымны мынчаар үнелеп турарынга өөрүп четтиргенимни илередип тур мен. Аңаа харыы кылдыр ам кадарып турарывыс 380 хураганны кыштап эки ажырып, чаңгыс-даа башты хоратпазын хүлээнип алыр-дыр мен.

— Ол бедик атты оом ээзинге тывысканынга өөрүп, моон соңгаар оон-даа артык кызымак ажылдаарымны хүлээндим. Коданда малымны кыштан хүр ажырыгаш, чайын эки семиртип алгаш, келир чылын бир дугаар төрүүр хой бүрүзүнден хураганны алыр дээш аңдыгаашпан кызып ажылдаар мен — деп, хоочун хоньжу Ховалыг Кара-оол чугаалады. Ооң мындыг бодазы база солун болду.

— Чамдык малчыннар аныяк мал кончуг аарыычал болур, ылаңгыя баш тениир аарыгдан бо-ла аарый бээр дижир. Мен оон-биле чөпшээрешпес кижи мен. Үр үеде малчыннап келгеш, алды чылын аныяк мал кадардывыс. Ындыг таварылга бисте черле болбаан. Малды чогуур үе-шаанда эки семиртип алырга, аарыгга-даа белен таварышпас болур чүве ышкаш. Бистиң бо хүлээн алган хураганнарывыстан мынчага чаңгыс-даа баш хоравады-ла — деп, малчын чугаазын доостуу.

Кара-оол биле Кара-кыс олар чүгле эки малчыннар эвес, хагым үлегерлиг адалелер. Олар сес уруглу өс түрүп, төлептиг кижизидипкен.

Хоочун хойжулар бо чылын кадарган малын кыштан хүр ажырып, баш санын чидириг чок камгалаар дээш холу дыңзыг ажылдап турарлар.

М. ДАНЗЫН.
Өвүр район.

Тес-Хем районнуң Самагалдайда харылзаа белдиринге Вера Болат-оол алды чыл болган. Ол ортумак школаны дооскаш-ла аңаа ажылдап эгелээн. Бо үениң иштинде ол бодунуң херээнге ак сеткилдиин, кызымаан көргүзүп келген. Комсомолчу кыс хөй-ниити ажылынга идепкейлиг. Ол харылзаа белдиринде мурнакчыларның бирээзи.

ЧУРУКТА: В. Болат-оол.
Т. КУҢГАНЫҢ созу болгаш фотозу.

Чылдар агрегаттар септээриниң мастери Григорий Кондратьевич Попеляев Тандының районнуң «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң септелге мастерскаязында сес чыл улаштыр өскелерге үлегерин көргүзүп ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Г. К. Попеляев ажыл үезинде.
В. САЛЧАК биле А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу

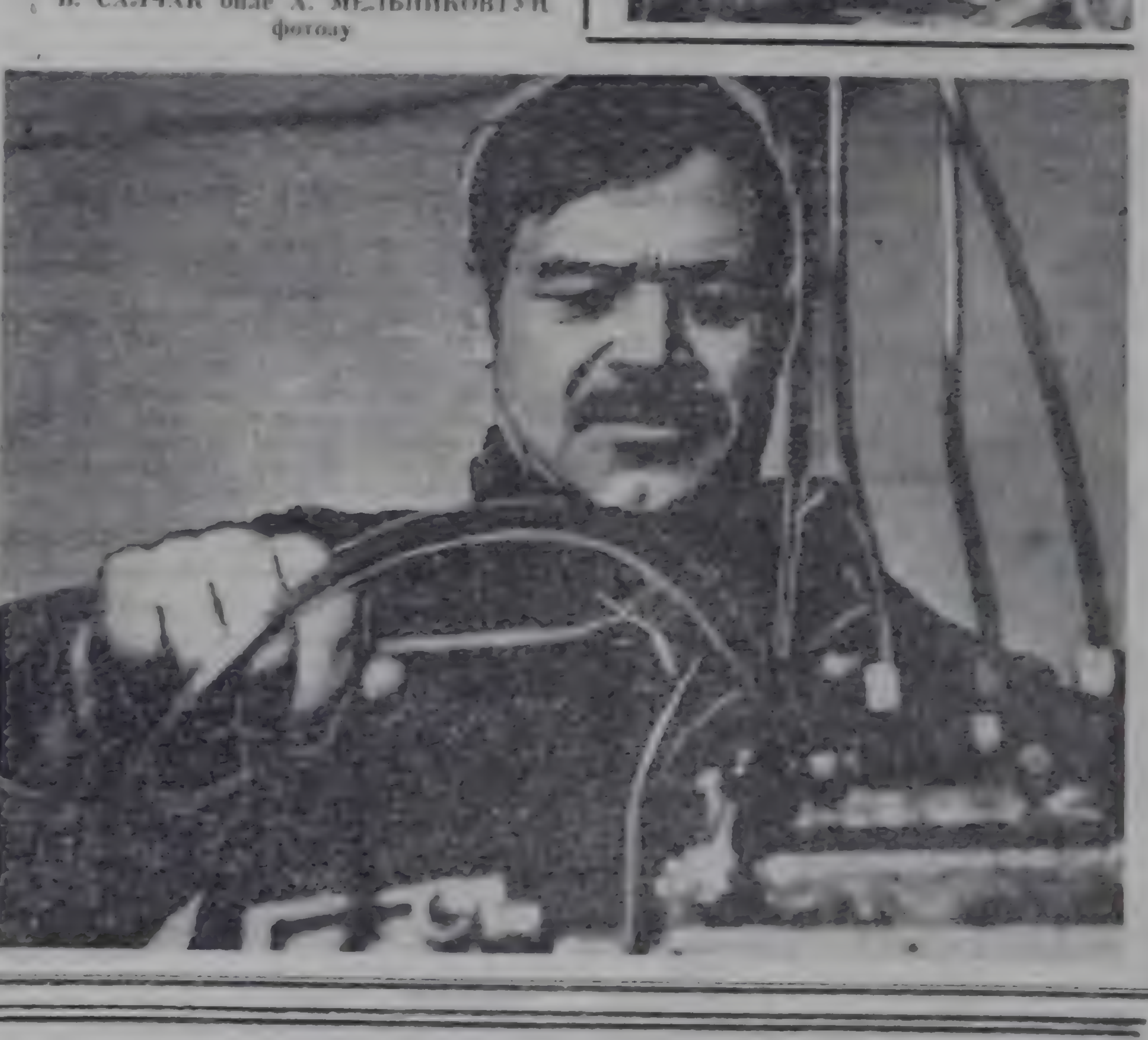

БЫЖЫГЛАТТЫНГАН БРИГАДАЗЫНГА

Чөөйтада улуг эмчи М. Очурга удурткан 10 кижи составтыг бөлүк «Мөген-Бүрен» совхозче шефтээш келген. Оларның шеви ийи хүн уламчылаан. № 4 хойжу бригаданың малчыны И. Лопсаң-оолдуң кажаазының кожээниң хоорун, эрестиг ажылдааннар.

Эмчилерниң чамдызы малчыннарның арыг-шевериин хынавышаан, кадыын көрүп, шинчилгеге чоруткан. Эргежок чүгула эмнерни база саткылаан. Республикада болгаш районда болуушкуннарны таныштырбышаан, олар эмчи темазынга лекцияны номчаан.

Улуг кадарчы И. Лопсаң-оол хөй чыл малчыннаан. Ооң коданында хойларның 80 хуузу оолдапкан. Чаш хураганнары онча-менди. 200 чаш хураган хоолулуг чемнерни чип турар.

— Кажаавыс ийи өрээлдиг. Эргижирээн кончуг. Келир чылын чаа төлевилеледиң кажааны-биле солуурну көрдүвүс чүве — деп, малчын чугаалады.

Шефчилер чүгле малчыннарга эвес, кадээ Культура бажыңынга база солун лекцияларны номчуп, беседаларны кылган. Чыылганнар боттарының сонуургаан айтырыгларын салып, ажыктыг чүүлдерни билип алган. Быжыглаттынган бригадазынга эмчилер доктаамал бааргы чаңчыл болу берген.

Х. МАНДАН-ООЛ.

Мөңгүн-Тайга район.

АРАЗЫНДА ЧАРЫШТЫГ

Кызылдың «Чечек» ательезиниң «Восток» филиалын коммунист Е. П. Савченко эргелевчилеп турар. Филиалдың [illegible] ажылдакчылары [illegible]

[illegible] малчыннарның даап-шимээни улуг-соксаал чок дыңналыр. Өрээл бүрүзүнде-ле бир бригада бар. Оларның саны үш. Ында 30 хире даараныкчы бир эп сеткилдиг, аразында чарыштыг ажылдап турар.

Олар чайгы платьелерден эгелээш кышкы тоннарга чедир даарап турарлар. Даараныкчылар эр-херээжен хептерни чагыг ёзугаар кылып, соолгу үеде оларны шынарлыг, эки даарааарынче кол кичээнгейни угландырган. Платье даараар бригаданы Е. М. Тырышкина удуртуп турар. Өске бригада үениң аайы-биле таныыг-даа хепти септеп, өске-даа операцияларны кылып турар. Септекчилерниң бо бригадазын О. Н. Космова билдилиг башкарып келген. Бригада январь айның планын 102 хуу күүсеткен.

Филиалдың даараныкчылары аразында чарыштыг. Оны ай, квартал аайы-биле түңнеп турар. Платье даараар бригада январь айның планын 103 хуу боттандырган. Ук бригаданың бүдүрген хептериниң шынары үргүлчү эки болуп келген. Бригаданың хоочуннары Д. [illegible], Л. Көшкендей мурнакчыларның одуруун баштап, [illegible] дузалажып, [illegible] ажылдап турарлар. Ында аныяк оолдар база бар. [illegible] Чечен, В. Чаш-оол, М. Монгуш болгаш өскелер-даа [illegible] [illegible] ажылдап [illegible]. Олар база-ла аразында чарыштыг. [illegible] бригада [illegible] планын 100 хуу [illegible]. Чамдык [illegible] чогуур [illegible] [illegible], ам билип [illegible] үнелелин [illegible] зактаар.

Хепти кандыг постеп даарарын, ооң хуузадын, ертээн тускай парлааш, көскү черге аскан. Хептерниң моделдерин көргүскен журналдарны столга делгеп каан. Чатыны канчаар күүсеткенин, ону шынарлыг, аянныг кылдыр даараан, даараванының үнелээн, моделдин хажыткан, хажытпааның көргүскен саналчалал дептерин ында салган. Ында кодлуунда өөрүп четтирипшкинниң состерин хөй. Оларның бирээзинде мындыг одуруглар бар: «Аянныг, чараш хеп даарап берген Л. Көшкендейге, Л. Енданга, быжыкчыга өөрүп четтирдим. Ажылажыннер бүдүңгүр, аалчыларынар арын, планынар күүсеттинигир болзун! Чолаачы Э. И. Дубровский». База бирээзинде мынча дээн: «Херээженнерниң байырлалы — март 8-ти уткуштур Е. М. Тырышкинаның бригадазынга байыр чедирдивис. Силер бүдүрген быжыгчылыңар, [illegible] [illegible] күзелдивис. Чагыкчылар Н. А. Муравьева, Л. Ф. Кравцова».

Филиалдың удуртулгазы, ында улуг контроль бөлүүнүң кежигүннери бригадалар-биле ажылдап, социалистиг чарышты түңнээрде чүгле [illegible] көргүзүглерин эвес, оларның амыдырал-чурттаалгазын, ажылдаарын өөренип, кижизидилгезин база өөренип көрүп турарлар. Мыя бо чижек бедик филиалдың эргелекчизи Е. П. Савченконуң башкалар-биле [illegible] үлегерин көргүзүп турар. Елена Павловна бо филиалды эргелевчилээнинден бээр он чыл [illegible]. 1946 чылда Красноярскидан көжүп келген-де [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

Р. ДОЛЗАТМАА

Политиктиг, экономиктиг өөредилге чорупп тур

ТҮҢНЕЛДИИН ЧЕДИП АЛЫР ДЭЭШ

«СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезин улам мыйй сайзырангаңкылар дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалында айыткан хемчеглерни амыдыралга боттандырар дээш партия райкому, парткомнар, партия эге организациялары тодаргай хемчеглерни ап чорутпаан. Политиктиг, экономиктиг болгаш комсомол өөредилгезиниң [illegible] четчелээринче кичээнгейни салган бис. Коммунистерниң, активтериң билиин, күзелин барымдаалап турган, теоретиктиг семинарларда, политиктиг школаларда хаара туткан. Районнуң коммунистериниң 99.3 хуузу өөренип турар.

Партийжи, экономиктиг болгаш комсомол өөредилгезин «Барлык», «Хемчик» совхозтарда парткомнар, Кызыл-Мажалыктың № 1, 2 школаларында партия эге организациялары эки удурткун, практиктиг дузазы чедирип турарындан бо коллективтерде кичээлдер чогуур үезинде бедик идей-теоретиктиг деңнелде эртип турар.

Пропагандист кадрларны шилип алырынче, өөредиринче, кижилдеринче соолгу үеде партия организациялары улуг кичээнгей салып турарындан оларның шынар, состаны экижээн. Пропагандистерниң 88 хуузу коммунистер, 70 хуузу дээди эртемниг. Чыл келген тудум-на арга-дуржулгалыг пропагандистерниң саны көвүдеп орар. Оларга «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хаяда Д. Саая, районн эмнелгезинде И. Буданцев, Кызыл-Мажалыктың № 1 школада Т. Кыргыс, Шекпээр ортумак школада К. Кинзаң болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаннаткан Д. Н.-С. Саая «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырында марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школада пропагандистеп турар. Ооң кичээлдери бедик идей-теоретиктиг деңнелге эртип келген. Чаа материалдарны тайылбырлап тура, ону салбырның, совхозтуң ажылчынчыларының мурнунда салдынган сорулгалары-биле холбап, көргүзүглерниң деңнелерин кылып, чарыштың тиилекчилери эки түңнелдерни канчап чедип ап турарын чугаалап турар Ынчангаш салбырның малчыннарының көргүзүглери чыл келген тудум-на экижип орар.

Кызыл-Мажалыктың ясли-садында политшколаның пропагандизи Екатерина Бээырооол баган эвес ажылдап турар. Өөредилге чылының эгезинден бээр оп алды кичээлдя эрттирген. Аныяк пропагандист кичээлдерге баш бурунгаар хыныыгчалыг белеткенип, ону эрттирерде янзы-бүрү арга-методтарны, көргүзүг материалдарын ажыглап турар Ооң уламындан дыңнакчыларының идепкейи эки, билии хаау Мында дыңнакчылар Н. Шукина, А. Хомуг-оол, Л. Мухамедярова болгаш өскелер-даа эки өөренип, пропагандистиң онаалгазын ак сеткилдиг күүседип турарлар.

Ындыг болза-даа партийжи, экономиктиг болгаш комсомол өөредилгезинде четпестер чок деп болбас. СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлеринде партия өөредилгезин бедик шынарлыг болгаш үре-түңнелдиг болдурарынче кол кичээнгейни угландырган болгай. Ындыг турбуже чамдык партия организациялары ону күүсетпени турары четпес. «Шекпээр» совхозтуң Аяңгаты салбырынга партия өөредилгезиниң кичээлдери үстүп, эрткен кичээлдериниң шынары кудук, мурнуку чылдырган млгашпайн турган. Оңу экижидери-биле айтырыгны партия эге организациязының хуралынга шыңгыы чугаалашкаш, чогуур шиитпирни хүлээп алган. Ам ында байдал экижээн. «Дөн-Терезин» совхозтуң суг-бараан фермазында коммунистиг күш-ажылдың школазының кичээлдери шынар чок эртип турда, ону эдер хемчеглерни партком албайн турары четпес. «Хемчик» совхозтуң малчыннар ортузунда коммунистиг күш-ажылдың школалары багай ажылдап турар. Ол четпестерни чайладыр хемчеглерни алып ужурлуг бис.

И. АМЫРДА,
СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

БҮГҮ СОВЕТ

ССРЭ-60

Совет Социалистиг Республикалар Эвилели 1922 чылдың декабрь 30-де Советтерниң I Бүгүэвилел съездинге тургустунган.

Шинчи социалистиг национал күрүне тургузуушкунун доозулбаан, харын бүгү нечелгезиниң эзи болгаш 1922 чылда ССРЭ-ге чүгле 4 эвилелдешкен республика бактаан турган. Ам ында национал күрүнелер — 15 эвилелдешкен болгаш 20 автономнуг республикалар база национал күрүне тургузуглары — 8 автономнуг область болгаш 10 автономнуг округтар бар. ССРЭ-ни тургустунганы — болдунчу социализмниң талазы-биле хөй [illegible] болгаш политиканың, организастыг тургузуушкун, амыдырал [illegible] талазы-биле ханы [illegible] большевиктер партиязының [illegible] улуг [illegible] — деп. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл [illegible] СЭКП Төп [illegible]

[illegible]

Бөгүн сайзыраңгай социализмниң кол-кол хевирлеринден, СЭКП-ниң XXVI съездиниң демдеглээни улуг четтиишкиннерден амыдыралга боттанган ленинчи күжел-бодалдарны делегечиниң улустары көрүп турарлар.

Улуг баштыңчывыс үндезилеп тургусканы Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле ССРЭ-де сайзыраңгай социалистиг ниитилел тургустунган.

Хөй националдыг совет күрүнени тургусканы Коммунистиг партияга удурткан бүгү совет улустуң революстуг чорудулгазының кайгамчыктыг түңнели болган.

Кижилерниң төөгүде чаа ниитилелиниң — хөй националдыг совет улустуң хевирлелдиниң тургустунганы бо ындыг экономиктиг, политиктиг, идеологтуг, культура үндезиннерге дааскан. Кижилерниң чаа интернационалчы ниитилелинге кадыр совет улустуң тургустунганы аңаа бир дүшп болган таварылга эвес, а кижи төөгүзүнүң хөгжүлдезиниң дурум [illegible], ону тааып өске-даа улустар эртер [illegible].

Пролетарийнин диктатуразының [illegible] [illegible] бүгү улустуң социалистиг күрүнези тывылыр нимин берген. Бүгү улустуң социалистиг күрүнези болза чаа [illegible] хевирниң күрүнезі. Эрге-чаалыраа амыдырал [illegible] болур, пролетарийнин диктатуразының кол-кол онзагай [illegible] улам [illegible], удам мыйй сайзыралы болгаш хөгжүлдези болур. Бүгү улустуң социалистиг күрүнези — ССРЭ ажылчыннарының, тараажыннарының болгаш совет интеллигенцияның, чурттуң бүгү национальностарының база бичии улустарының күзел-сорулгазын, сагыш-сеткилин, эрге-ажыын илередип турар. Ол — баштайгы социалистиг чаңгыс ажы эвилел күрүне.

Шаанда хожудангай чорааш дыка хөй улустар чүгле совет эрге-чагыргазының үезинде бодун национал улуск бирзиниң бооп, национал хевирин, социалистиг утказын база күрүне тургузуун чедип алган. Социализм нацияларның болгаш бичии улустарның аразында өнчээниг удурланышкак чорукту чүгле чок кылган эвес, харын тергиин дааштыг күрүне хоорнаа системазын тургузуп шыдаан. Оон чижекке Тыва АССР-ни ап көрээлинер. ССРЭ-ниң акы-дуңма улустарының улуг өг-бүлезинге Тыва Арат Республиканың эки тура-биле каттышкан турганындан бээр бо чылын 38 чыл болур.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тыва [illegible] чаалап амыдыралдың [illegible]. 1921 чылда Тывага улустуң революциязының тиилелгезиниң соонда, тыва чонуң төөгүзүнде бир-ле дугаар [illegible] [illegible] национал күрүнези — Тыва Арат Республика тургустунган. Хөгжүлдениң капиталистиг оруун оюп эрткеш, социализмче шилчилир дугайында ленинчи өөредигниң ындынын болгаш амыдыралчызын тыва чоннуң төөгүзү, база бадыткаан.

[illegible] ССРЭ-ниң улустары-биле [illegible] чаңгыс Ада-чурттуң [illegible] рында улам быжыккан. [illegible] [illegible] [illegible] эрес-маадырлыг [illegible] кажан-даа уттундурбас. [illegible] Тываның ажылчы чоннары интернационалчы хүлээлгезин күүсеткен. [illegible] шыдаптар [illegible] [illegible] дузаламчызы [illegible] олар самолёттар болгаш танкылар тударынга [illegible] чылын. Кызыл Шерииге [illegible] фашистиг [illegible] чегаалган ССРЭ-ниң [illegible] мал-маганны [illegible]. [illegible] [illegible] дылар фашистиг [illegible] [illegible] чоокстиг [illegible] турган.

ССРЭ-ниң улустарының акы-дуңма, чаңгыс эвилел өг-бүлезинге, СЭКП-ниң [illegible] политиказының [illegible] Тыва [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ССРЭ-ниң [illegible] [illegible] [illegible] совхозтарының социалистиг бедик культуразының [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 1982 [illegible] 1929 [illegible] [illegible] продукциязының ниити хемчээли [illegible] 10 катап өскен. Совет күрүнениң канчаар-даа дажоо [illegible] материал-техниктиг [illegible] дамчыышкыны ажылынга болгаш СЭКП Тыва обкомунуң политиктиг база организакчы ажыл-чорудулгазының түңнелинде кедээ ажыл-агый үлделниң-биле өскерилген. Национал бижик Тывага культура революциязының эгезин салган. 1931 чылда 100 кижиниң 87-зи номчуп-даа, бижип-даа билбес турган. А ам Тывада үжүк бижик билбес чорук шуут узуткаттынган. Өөредилгениң янзы-бүрү хевирлери-биле 73,6 муң кижи хаара туттунган. Педагогика институду, Красноярскиниң политехниктиг институтунуң Кызылда филиалы, 5 ортумак тускай өөредилге чери база 10 профтехучилище ажылдап турар. Боттарының ниити билиин болгаш профессионал белеткелин, идей-политиктиг деңнелин бедидипкен, бөгүн дөрт кижиниң бирээзи-ле өөренип турар. Тыва улуска орус дыл ийи дугаар төрээн дылы апарган. Орус дылдың дузазы-биле тыва улус чүгле орус улустуң эвес, а делегейниң бүгү культуразының бөлдек үнээл-бодал баштактарының улуг чедиишкиннери-биле таныжып алыр аргалыг болган. Херээженнерниң политиктиг тең эргези херек кылдыр боттанган. Улус ажыл-агыйында бедик культура гуманизмнде дөмен болган эртемниг 24 муң дээт специалистер ажылдап турар. Тывада башкыларның, эмчилерниң, чогаалчыларының, артистерниң, чурукчуларының, композиторларының, [illegible] деңнериниң саны өскен.

[illegible] коммунистиг бауга [illegible] лер талазы-биле хөй санныг культура албан черлери, ном [illegible] чер, республиканың [illegible] шинтилери, [illegible] чыларның, чурукчуларның, [illegible] артистерниң чогаалдары телевидение, радио дамчыышкыны улуг улусун [illegible] турар. Ленин, Улустар [illegible] орденнерлиг Тыва АССР-ниң Совет Эвилелинге 38 чыл национал [illegible] улустарының тайбың-эп-найыралдыг ажылдап, чурттап турарлар.

Агитаторларга,

Партияның XXV, XXVI съездилериниң шиитпирлеринге болгаш ССРЭ-ниң Конституциязында [illegible] национал политиктиг [illegible] чыдындыдан, социалистиг демократияның кол утка-шынары болза күрүнени эргелеп башкарыышкында, ниитилел амыдыралынга [illegible] келген аныякларның [illegible] улам-на хөй улус массаларының киржилгезин [illegible] болур. Бистиң күрүне болгаш [illegible] хөгжүлдезиниң [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] сайзыралы-биле [illegible] муңнап-муңнап [illegible] [illegible] ор-

Кооператорларда

Хуу хүлээлге—кижи бүрүзүнде

Бай-Тайга районнуң кооператорлары ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур дугаайында Таңды районнуң коллективиниң кыйгырыын деткиивишаан, социалистиг чарышты калбарткан. Мында коллектив кежигүннери шупту хаара туттунган. Социалистиг хүлээлгелериниң негелделерин чыл эгезинден-не ажылдап кылган, ажылдакчы бүрүзү хуу дагдынгыы хүлээлгелериниң. Оон күүселдезин дээш харысалга бедик. Коллективке социалистиг чарышты дээштиг организастаарынче район баштаар черы, партия, профэвилел организациялары улуг кичээнгейни углап келген. Күш ажылдаар чарыжының түңнелин мында социалистиг чарыш комиссиязы ай, квартал санында түңнеп турар. [illegible]

[illegible]

Н. СЕДИП-ООЛ.

АССОРТИМЕНТИНИ ЭЛБЕТСЕ

[illegible]

Н. ТАЖИПМАП,
«Шынның» корр.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПАА КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ХӨЙ-НИИТИНИҢ КОЛ КИЧЭЭНГЕЙИНДЕ

Совет-польша чугаалажыышкыннар, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев биле ПКАП ТК-ның Бирги секретары, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельскийниң Кремльге чугаалары — делегейниң хөй-ниитизиниң кол кичээнгейинде. Тайбыңны камгалаар арттырарынче болгаш быжыглаарынче, боо-чепсектериниң эндере бүдүрерин соксадырынче болгаш ядролуг месилдежииниң кижиниң кыжаныын болдурбазынче бодунуң чайгылыш чок тура-сорууң ССРЭ база катап бадыткаан деп, массалыг информацияның даштыкы чепсектериниң тайылбырларында онзалап демдеглеп турар. ССРЭ биле ПУР-нуң үзел бодалдарының чаңгыс эви, агар болгаш перспективиг сорулгаларны бир дөмей билир чорук каттыштырып турар. Совет-польша чугаалажыышкыннар аңы дүнмалыг социалистиг өөн күрүнениң буступбас найыралының болгаш кады ажылдажылгазының чырыткылаанчак көргүзүү болган деп, солуннар айтып турар.

Польша партия-күрүне делегациязының Москвага ажыл-чоруу Польшага онза уштур-дугаалыг, чүге дээрге, ол берге байдалда болу берген болгаш Барыын түкте бистиң [illegible]

[illegible]

(СЭТА).

Планнарында «кыдат көзер»

ВАШИНГТОН. (СЭТА). [illegible] Р. Рейганның администрациязы бодунуң сорулгаларын чедип алыр дээш «кыдат көзерни» [illegible] ажыглап турар. Каттышкан Штаттарның болгаш Кыдаттың аразынга туткан харылзааларын [illegible]

Вашингтонунуң болгаш Пекинниң стратегтиг чугаалашкан делегей байдалынга [illegible] фактору кылдыр арткан. [illegible]

[illegible]

БЕДИК ҮНЕЛЕЛ

ХАНОЙ. (СЭТА). [illegible]

[illegible]

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). [illegible]

[illegible]

УДУРТУКЧУ КҮШ

[illegible]

(СЭТА).

ЧУРУКТА: Кунейтра беглн.

СЭТА-ның фотохрониказы

УЛУСТУҢ КҮРҮНЕЗИ

[illegible]

политинформаторларга

[illegible]

К. БУДУК-ООЛ.

Чугаалажыышкыннарны эгелээр дээш

ОТТАВА. (СЭТА). Стратегтиг ядролуг күштериниң сан болгаш шынар деңнелдерин дүктээдир, а ол ышкаш ядролуг курлавырларны деңге кызырар сорулга-биле АКШ-тың болгаш ССРЭ-ниң аразынга чугаалажыышкыннарны катап эгелээри чугула деп, Канаданың даштыкы херектер министри М. Макгиган чугаалаан. [illegible]

[illegible]

[illegible]

Делегейниң херээженнер хүнүнге

БЕДИКТЕРЖЕ ХЕРЕ БАСКАН

Бистиң чуртувуста эртем ажылдакчызы беш кижиниң бирээзи-ле — херээжен эртемден. Сөөлгү дыңнадыглар ёзугаар алырга, АКШ-тың херээженнериниң эртем ажылдакчылары чүгле 9.2 хуу. Совет херээженнер чүгле биология, медицина, педагогика, химия ышкаш эртем адырларында эвес, а термоядролуг синтезте, космос талазы-биле биологияда, математикалыг физикада, философияда, генетикада шинчилелдерни чедишкинниг чорудуп турар. Дөрт муң чыгын херээженнеривис —улуг-улуг үлетпүр бүдүрүлгелерниң директорлары, кадык камгалалының, нийтиниң чемненилге черлериниң, садыгның албан черлериниң удуртукчулары.

Ынчалзажок, улуг эртемниң дугайында, чижек кылдыр чугаалаар болза, эртем докторларының, профессорларның, академиктерниң аразында эр улус хөй. Чүге ындыгыл? Бистиң чуртувуста эр болгаш херээжен улустарның аразында эртем-билиг талазы-биле деңнел демейлешкен болгай, а дээди болгаш тускай ортумак эртем талазы-биле алырга, херээженнер эр улусту харын-даа мурнай берген...

Амгы үениң ажыл бүрүзү (ылангыя угаан ажылы) — аныяк турган-даа дораан өөренип алыр бөдүүн ажыл эвес дээрзин билдингир. Эртем-техниктиг революцияның үезинде кээп турар медээлерниң хемчээли дүргени-биле өзүп турар, ынчангаш билиглерни доктаамал сайзыраңгайжылары, ханыладыры негеттинип турар. Ам херээженнерниң албан-ажылга алдаржып, дешпиин чорууруунуң дугайын көрээлиңер. Олар чеже-даа эртем-билиглиг, кандыг-даа ажылда ажылдап чоруур болза, колдуунда-ла шупту ажы-төлдүглер, оларын азырап, карактаарынга хөй үе-шакты чарыгдап чоруурлар. Ынчангаш оларның амыдыралында база бир кол черни уруглар кижизидилгези ээлеп турар.

Социологтуң чамдык шинчилелдерни ёзугаар алырга, уругларының саны-биле оларның аваларының өөредилгезин уламчылап болурунуң аразында тудуш харылзаа бар. Азы 100 херээженге хамаарыштыр алырга: олардан уруглар чок 28 кижи өөредилгезин, билиин бедидерин уламчылап турар. Чаңгыс уруглуглардан — 13, ийи уруглуглардан — 9, үш уруглуглардан — 7, дөрт болгаш оон-даа хөй уруглуглардан— 0.6 кижи өөредилгезин, билиин бедидерин уламчылап турар-дыр. Кежээки болгаш бот-өөредилгелиг дээди өөредилге черлеринде өөренип турар эр улустуң (өг-бүлелиг) хуузу — 35-50, а өг-бүлелиг херээженнер — чүгле 2-8 хуу, оларның чүгле элээн кажы уругларлыг. Ынчангаш өг-бүле байдалы-биле херээженнер тудуш хамаарылгалыг болганда, оларның өг-бүлезинге, ажылга дешпиининге хары угда четтигери белен эвес. Оон аңгыда, херээжен кижи профессор-даа болза, улуг бүдүрүлгениң удуртукчузу-даа болза, бир эвес ажы-төл чок болза, амыдыралы бүрүн тургустунган деп санавас дээрзинге бодуур мен.

Херээженнер — угааның чок. Башкыларның, эмчилерниң аразында олар чүге хөй-дүр? (Ол-ла дараалашкаа-биле 71 болгаш 69 хуу). Херээжен эмчи азы башкының хостуг үезин ында база барымдаалаан: башкыларның шөлээзи узун, (өөреникчилерниң дыштаныглаазын барымдаалаар). Ынчан ном-даа номчуп, уруу-биле театрлап-даа болур, оглунуң онаалга кылырынга-даа дузалажып болур.

Херээжен улустуң ажылга дешпиилгезин ындыг-ла белен эвес айтырыгларның бирээзи. Моон мурнунда оларның чедип көрбээн бедиктеринче херээжен улус хере базып үнген. Социалистиг нийтилелдиң социал хөгжүлдезиниң айтырыглары оларны профессионал бедиктерже келдирип үндүрген. Ынчалза-даа херээжен улустуң нийти байдалында тускай талалар база бар. Ону «Херээжен кижи болгаш оон не болуру» деп сөстер-биле тайылбырлап болур. Бир эвес херээжен кижини эр кижи-биле деңнээр болза, оон ол тускай байдалын өөренип көөрү чүгүла. Ылангыя өг-бүле амыдыралынга оон ужур-дузазының дугайын.

Бистиң чуртувуста ие-чаштың камгалалының дугайында эвээш эвес хоойлулар бар. «Уругларлыг өг-бүлелерге күрүне дузаламчызын күштелдирер хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы база анаа немешкен. Ажылдап турар иелерге күрүне дузаламчызын улам күштелдирери, оларга долу эвес, ажыл хүнүн азы ажыл неделязын тургузар талазы-биле хемчеглерни ында айыткан.

Лариса КУЗНЕЦОВА, чогаалчы болгаш социолог. (ПМА)

Культура болгаш амыдырал

НОМ ЧЕДИШПЕС, ООН КАНЧААР ЧАЙЛААРЫЛ?

Ном чедишпес чорук бистиң чуртувуста дыка хөй чылдарның дургузунда үргүлчүлеп келген. Ол айтырыг хөй-нийтиниң хоолдени, солуннар арнынга парлаттынып, ону дыка хөй черлерге чугаалажып келген. Ынчалзадаа ном чедишпес хевээр. Оон чылдагааны чүдел? Бо айтырыгга чаңгыс ай харыы бээри берге.

ССРЭ-ниң чурттакчы чону — чер бөмбүрзээниң чонунуң сес-ле хире хуузу. Ындыг-даа болза бүгү делегейниң болгаш бүгү дылдарда үндүрүп турар номнуң үштүң бир кезии хирези бисте парлаттынып турар. Бөмбүрзекте ном үндүрер болгаш ону очулдурар талазы-биле Совет Эвилели бирги черни ээлеп турар болзажок, бисте ном чедишпес хевээр.

1933 чылда-ла М. Горький Р. Ролланга мынча деп бижээн: «Бар фабрикаларның продукциязы ковудеп турааjок, бисте ном чедишпестир. Оон чылдагааны чүдел дээрге, бижик билир кижилерниң саны көвүдеп, билиге чүткүл улам күштелип турар-дыр. Номга негелде канчаар-даа аажок өзүп туур».

Шынап-ла, номга негелдени мурнунда-даа, ам-даа хандырары берге. Чижээ, дайын мурнунда чылдарлыынга деңнээрге, ССРЭ-де ном үндүрүлгези дөрт катап өскен. Чүгле сөөлгү он чылдаар дургузунда литературага негелде барык үш катап улгаткан. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, көвүдээн тудум, ном улам чедишпестеп бар чыдар. Ындыг болур ужурлуг-даа: нийтилелдиң культурлуг деңнели бедээн тудум, ооң угаан-бодал өттүлдезинге чүткүлү улам бедип орар. Революция мурнунда Россияга чылда кижи санынга онааштыр 0.6 экземпляр ном онаажып турган болза, литература ынчан четчир турган. А бөгүн чылда 7 экземпляр чедип турар, ол хиреаинде эвээш болуп турар.

Даштыкыда классиктер — М. Твенниң, Д. Лондонунуң, Э. Золяның, Ж. Верниниң, Г. Ибсенниң болгаш өскелерниң-даа чогаалдарын оларның төрээн чурттарындан-даа хөйнү бисте парлап турар. Ынчалза-даа орус болгаш совет классиктерниң номнары тайылбыр бээр, политиктиг, уруглар литератураларны-биле бир демей, оларны садыглар-га арттырбайн садып ап турарлар.

Ном чедишпес чоруктуң бир кол чылдагааны — саазын эвээжинде эвес. Дыка хөй номчукчуларның номнарны мөөнү-биле чыып ап турарында. Ында багай чүве чок-даа болза, эңчок чүүлдер бар. Үнүп турар номнарны кижи бүрүзүнүң садып алыры база берге: ыяш-даа, саазын-даа фабрикалары-даа, магазиннер-даа чедишпес болгай. Ону ковудеткен ажыы база эвээш. А номнар чыыр кижилерниң саны өзүп турар. ССРЭ-ниң өг-бүлелериниң 95 хуузу номнар чыып турар. Оларда 30 миллиард ном бар. Ону хөй бе, азы эвээш бе дээрзин билип алырда мындыг деңнелгеден кылыптаалыңар: күрүне болгаш профсоюзтар библиотекаларында литература саны оон алды катап эвээш.

Чоннуң номга негелдезин бүрүн хандырары-биле чүнү кылза чогуурул?

Номчукчуларның бирээзи Парлалганың медээлер агентилелинче бижээн чагаазынга ном ортээн 2, 3, 10, харын-даа 100 катап өстүрер херек деп айыткан. Ынчан шынап-ла ном кымга херек болдур, ол садып алыр деп ол санап турар. Бо санал хүлээп алдынмаан, чүге дээрге бистиң культура политиказынга чүүлдешпес болган. Кижиниң угаан-медерелин сайзырадыр эртинезин кижи бүрүзүнүң ниш чедиптер өртээнге садар ужурлуг бис.

Өске номчукчунуң саналын «Правда» солунга парлаан. «Номнарымның бир кезиин ажыглап чыдаар-дыр мен, өскелирин уругларым номчуп турлар, а артканнары — өлүг капитал болуп чыткылаар-дыр. Ынчангаш, бодумга энциклопедияларны, словарьларны, эң ынак чечен чогаалдарымны арттырганш, арткан-нарын ном магазиннеринге дужаап бериксем мен. Амгы үеде чүгле эргежок чугула номнарны садып алыр апарган мен».

Саналдар хөй болган. Оларның кайызын-даа ажыглаарынынга азы ажыглаваазынынга —ном дугайында айтырыг шиитпирлеттинер ужурлуг, харын-даа ону комплекстиг шиитпирлээр апаар. Ынчан чүгле саазын бүдүрүлгезин көвүдедир эвес, ном чыырының культуразын бедидер, чамдык ажыктыг боду ажыглавас, артык ном чыыр кижилерге олар массалыг номчукчуга хора чедирип турар дээрзин тайылбырлаар херек.

Сөөлгү чылдарда чорутту-нуп келген, түңнелдиг болгу деп ийи арганы мацаа чугаалажып көрээл.

Негелделерни өөренип көргеш, ССРЭ-ниң Ном үндүрер черлериниң күрүне комитеди 250—300 хире аттарлыг номнарны эң-не хөй тиражтарга парлап үндүрер болза, номчукчуларның негелдезин чогуум бүрүнү-биле эвес-даа болза, элээн долу хандырып тар арга тургустунар деп түңнелге келген. Ол улуг хемчеглерниң боттандырылгазын амдыгаашта эгелей берген.

Бүгү-эвилелдиң бодунуң одуруунда 13 миллион кежигүннүг номга ынактар нийтилели бүгү-ле ном чыыкчыларынга чыгган номнарын хөй-нийти ажыглаар кылдыр бээринче кыйгырган. Хуу библиотекалар эдилекчилериниң бүгү-эвилел ужуражылгазы болуп эрткен, олар өске номчукчуларга номче оруун ажыткан мар. Ол «ажыдыышкыннарның» аргалары янзы-бүрү: бодунуң библиотеказының номнарын кожаларынга номчууру-биле бээриңден эгелээш, ырак суурларда чурттап турар чаңгыс чер чурттугларынче почта дамчыштыр чорударынга чедир. Чижээ, Нагорно-Карабах автономнуг областының Банаазур суурда библиотека ажыттынган. Ону Москвада, Ленинградта, Бакуда болгаш өске-даа черлерде чурттап турар ол суур чурттуг кижилерниң чоруткан номнары-биле четчелээн. Норильскиде инженер М. Хасдан бодунуң хууда библиотеказында номнарын бодунуң ажылдаар кабинединге аппарып алган, өске ажылдакчыларга оон-биле танышар арганы бээри ол.

Бистиң чуртувуста 130 муң ажыг библиотекалардан аңгыда ном ажыглаар өске арганы оон-даа хөйнү номчукчулар тып турарлар.

Ном чыыры, чамдык кижилерниң санап турары дег, мода эвес-ле болгай. Ооң үези дөмей-ле эрте бээр. А кижиниң номга сонуургалы черле читпес. Ол сонуургалды хандырарда чүгле ном санын көвүдедир эвес, ооң «шиммелгирип» база чедип алыр херек. Ол парлап айтырыгны ном үндүрүкчүлери, специалистер, номчукчулар комплекстиг деңнелиниң турган шиитпирлеп болур.

Гавриил ПЕТРОСЯН. (ПМА).

ССРЭ-ниң улустарының кышкы V спартакиадазы

БАШТАЙГЫ ЧЕМПИОННАР

ССРЭ-ниң улустарының кышкы V спартакиадазының түңнел маргылдаалары март 3-те Красноярскиде болгаш Дивногорскиде эгелээн.

Дивногорскиниң «Спутник» чүгүрүүнга эгелээн конькичилерниң баштайгы чарыштарын 18 хар чедир аныяктар ажыткан. Оларның маңы дагдыныкчыларын-даа, көрүкчүлерни-даа өөрткен. Горькийн чурттуг 18 харлыг Сергей Боробов Спартакиаданың баштайгы чемпиону болган. Ол чүгүрүүга болгаш Спартакиадага хамаарыштыр бедик түңнелдерни көргүскен. 3000 метрни ол 4 мин. 23.11 секундада иштинде маңнаан.

Свердловск чурттуг ССРЭ чемпиону Анатолий Медениников улуг улустуң 500 метрге чарыжынга чемпионнаан. Ийиги черни Москва чурттуг делегей чемпиону Сергей Хлебников, үшкү черде—делегейниң рекордчузу Евгений Куликов болган.

(СЭТА-ның тускай корр.)

ӨГ-БҮЛЕНИҢ ААС-КЕЖИИ ДЭЭШ

Дайнис биле Сандра аажок ваййыралдыг. Дайнис ам хиреде ону авай деп адаваан, чүге дээрге 12 харлыг оол анаа амыдыралды берген, төрүп каан иезиниң овур-хевирин ам-даа утпаан. Авазы чок апаарга ачазы-биле ийилээн чурттап турганнар. Оон оларның өг-бүлезинге сагыш-човангыр, эки сеткилдиг Сандра чедип кээп, элээди оолдуң ёзулуг эжи, ооң еңнүү болу берген. Чаа өг-бүлениң тургустунганындан бээр ийи чыл эрткен.

1980 чылдың февральда кудалакчы ролюн бир дугаар күүседип үнген «Ригас Балсс» деп кежээки солуннуң неделя санында үнер кансымылгазының тускай танышылга рубриказының назыны база ол хире эвээш. Солуннуң ачызында Эгил, Сандра база Дайнис олар чаңгыс өг-бүлеге амыдырап, чурттаар салымчаланныг болган.

Хүн бүрү солуннуң тускай танышылга рубриказынга адрестээн чүс-чүс чагаалар кээп турар. Оон дугайында чүгле республикада эвес, оон даштында-даа билип апарган. Ленинград, Львов, Ереван, Кишинёв, Минск, Душанбе болгаш өске-даа чүс-чүс улуг-бичии хоорайлар, суурларның чурттакчылары бо солуннуң «Чарлал капсырылгазының» доктаамал номчукчулары апарганнар. Ынчангаш солуннуң үнер тиражын ийи катап көвүдеткен.

Тускай демографтыг шинчилелдерни удуртуп турган Латвияның Күрүне университединиң доцентизи А. Лапиның мынча дээн:

— Танышылга албаны чугула херек дээрлии амыдырал бадыткаан. Оон ачызы-биле дыка хөй эр, херээжен кижилер өг-бүлени тургускан. Бистиң чуртувуста чүгле херээженнер, азы эр кижилер ажылдаар бүдүрүлгелер, хоорайлар бар болгай. Чижээ, Латвияның Огра, Алава, Валмиер хоорайларының чурттакчыларының улуг нуруузу өгленмээн кыстар. А Сибирьниң, Соңгу чүктүң, Ыраккы Чөөн чүктүң хөгжүп турар агаар-бойдузу арай шириин районнарында эр чурттакчы хөй болуп турар. Ынчангаш шак мындыг танышылга албаның республика, миллион кижи чурттакчылыг хоорай бүрүзүнге тургузарын специалистер сүмелеп турар.

Чарлалдарны танышылганың тускай рубриказының адаанга парлаан соонда чалаткан эр, херээжен кижилерге 100-200 хире чагаалар ортумаа-биле кээп турар. Чагаа бүрүзүнде-ле кижи — салымчаланы, бүтпээн, бузулган өг-бүле, чааскаан чурттаалганың бергези — бо-ла бүгү хууда айтырыглар ам социал, харын-даа күрүне ужур-уткалыг айтырыглар апарган.

Парлалга дээрге — бо чугула айтырыгны шиитпирлээрниң бир кезээ-дир. Риганың хоорай күүскомунуң саналы-биле Латвияның найыралынга өг-бүле айтырыгларының, талазы-биле тускай албан черин тургузарын шиитпирлээн. Ооң системазының телевиделениң бо чылын дооступ, дараазында чылда ажылдалга кирери көрдүнген. Бо албан черинин ажылынга социологтар, психологтар, юристер, медиктер, электронуг санадга машиналарынга программа чогаадыр эртемденнер киржир.

Өг-бүле айтырыының талазы-биле келир үеде тургустунар деп турар албан чери ажылын чежемейниң-даа эки тургуесе, өг-бүлениң найыралы, аас-кежии болгаш өскеда айтырыглары оон хамаарышпас, ол бүгүнү өг-бүлени тургускан кижи бүрүзү боду шиитпирлээр апаар.

М. МАЛЧУН, СЭТА-ның корр. Рига хоорай.

ЭКИНИ УЛАМЧЫЛААР

Мурнуку чылдарга бодаарга Суг-Бажы суурнун культура одаанга чаңгыс-даа дыштанып хүн курутлавастаан. Клубтуң септелгезин эки чоруткан, агитхуулустар, плакаттар-биле дериттинген. Харын-даа аңаа келири кижи бүрүзүнге күзенчиг болгап өөрүнчүг апарган.

Лекция, беседаларны, оюннарны база бедик идейлиг концерттерни чоңга бараалгадыры чаңчылчаан. Совхозтуң мурнакчылары, азы чалаттырган солун кижилер-биле ужуражылгаларны органчаастап турар.

Бодум ажылымның аайы-биле Суг-Бажы суурнуң культура одаанга февральда болган ортумак школаның башкыларының рапортун дыңнап, концертин сонуургап көрүп, кежээге органчызтаан оюннарының киржикчизи болдум. Кежээге онзагай чүүл — башкылар коллективиниң бирги чартык чылда ажылының түңнелдерин база келир сорулгаларны өөредилге эргелекчизи А. Кара-оол илеткээни болур. Оон соонда солун утка-шынарлыг ураи чүүл көрүлдези, янзы-бүрү оюннар удаа-дараа болганнары. Көрүлдеге аныяк болгаш хоочун башкылар «Пионерлер» деп хөглүг танцыны күүсеткен. Анаа массалыг-биле спецаткан [illegible] база солун болган.

Ол кежээге аныктар, кырганнар катай хаара кузелдиивис-биле ыры, танцы конкурузунга киржип, шаңнал-макталдыг хөглээн бис.

Шак мындыг эки чүүлдерни Суг-Бажы суурга уактел чокка, чаңчыл ёзугаар, чон аразынга, ылангыя аныктар ортузунга, күш-ажылчы, политмассалыг ажылдарны, мөзү-шынар кижизидилгезин культура ажылдакчылары активке даянып, моон соңгаар-даа улам экижидер дээш эрес-шудургу ажылдап турарлар.

А. ДАК. Каа-Хем район.

САЛДАРЛЫГ БОЛУРУ ЧУГААЖОК

Чон, салгал бүрүзү онзагай, чаагай чаңчылдарлыг. Бистиң ада-өгбелеривис база чаагай чаңчылдарлыг чораан-нар. Амгы салгалдың чамдык аныяк өскени ону ындыг-ла эки билбестер.

Бистиң ада-өгбелеривиске кандыг-кандыг чараш аажы-чаңнар турганыл? Янзы-бүрү, хөй талалыг. Оларның чүгле чаңгызын мацаа чижек кылдыр киирейн. Чаңгыс ийикпе, азы бөлүк кижилер кандыг-ла-бир ажыл кылып олурда оларның чанынга келген кижи хүндүткел-биле «Үүле бүтсүн» дээр, а демгилери «Чорук чогузун» деп харыылаар. Бөлген кижи улаштыр мени айтырарга, «Экии, эки-ле-дир бе, эней» деп демгилери харыылаар.

Улуг назылыг эр кижилер оттук, бижек астып чораан болгай. А кажан олар бир аалга баргаш, өгже кирерде астып чораан бижээн дужургеш, өгже чүгле ынчан кирер. Улуг улустуң чугаа-ла чаан оон бичелери үзе кирбес болгаш чугаага киришпес, оларның мурну-биле эртпес, улуг кижилерниң адын алавас, кырган-ачай, кырган-авай, акый, угбай, даай, күүй дээн хүндүлел сөстер-биле адаар турган.

Ада-өгбелеривистиң база бир онзагай чаңчылы — 30 хар четпээн кижи таакпылаа тыртпас, араганы-даа ишпес чораан. Бедик кижи бээ, кижичүүнүп адын алвас, оларның ооңунуң баары-биле бээрин эртпес. Оларны хүндүлээриниң бир хевири ол турган. Үстүнде ол чаагай чаңчылдарны утпазы чугула деп бодаар мен. Ада-өгбелериниң төөгүзүнден чараш, чаагай чаңчылдарны аныяк өскенге таныштырары артык эвес. Оон-биле кады оюн-тоглаа болган черлерге тыва улустуң оюннарын, бажык аларын, аът чарыштырарын улуг кижилерниң киржилгези-биле организастаары күзенчиг. Чоннуң чаагай чаңчылдары, чараш, хүндүлээчел байдалдары аныяктарның мөзү-шынар кижизидилгезинче улуг салдарлыг болуру чугаажок.

О. НАРА-САЛ. Чөөн-Хемчик район.

Культураның болгаш төөгүнүң тураскаалдарын камгалаар, пропагандалаар болгаш ажыглаар талазы-биле ажылдарны Мөңгүн-Тайгада идепкейжидип чоруткан. Район төвүнде совет солдатка тураскаалды кылган. Ооң чанынга ажылчы чоннарның митингилери, слёттар, пионер чыыштары болуп турар. Байырлалдарда аңаа дириг чечектерни салыры чаңчыл болган. Культураның болгаш төөгүнүң тураскаалдарының дугайында лекция, беседалар номчуурун сөөлгү үеде көвүдеткен. Бо чугула ажылга Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы пенсионер Самбуу Саая, хоочун малчын Опан Доңгак, Каргы кодэ Советиниң күүседикчи даргазы Ооржак Очур-оол идепкейлиг киржип турарлар.

ИДЕПКЕЙЖИТКЕН

В. СЫРГЫМАП.

В. КРИВДИКТИҢ «ЧАС КЕЛДИ АВАЙ» деп фотоэтюду.

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРГА

Март 8-тиң байырлалы келген. Төрелдеринерге, чоок кижилеринерге, өңнүктеринерге бо байырлалды уткуштур белек сөңнээриңден чажам дивес боор силер. Ынчангаш, силерни Кызылдың үлетпүр бараалнар садыының магазиннери чалап тур.

Кайы-даа магазиннерге баарыңарга, ында янзы-бүрү бараалнарны делгээн. Силерниң шилип алган бараалнарыңарны дилээнер ёзугаар садыгжылар белеткеп, ораап бээр.

Чалап тур бис, эргим садып алыкчылар.

КЫЗЫЛДЫҢ ҮЛЕТПҮР БАРААННАРЫНЫҢ САДЫЫ.

Агаар

Бөгүн республиканга шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкыныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы 10—15 градус соок.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 12—14 градус соок болур.

телевидение

МАРТ 5-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — «Рим-пим-пи деп адыгжыгаш». Мультфильм. 9.20 — «Баштайгы хүн, сөөлгү хүн». Уран-чечен телефильм. 10.30 — П. И. Чайковский. № 1 концерт. 11.05 — «Ыдыктыг мильлер». Документалдыг телефильм. 11.35— Медээлер. 11.40 —14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35—Делегейниң херээженнер хүнү — Март 8-ке уткуштур. Документалдыг фильмнер программазы. 15.50 —«Пионерия. Ниниг байырі». Риганың Пионерлер ордузунуң уругларының уран чүүл коллективтериниң күүселдези. 16.35 — «ССРЭ-ниң улустарының V Кышкы спартакиадазында». Красноярскиден дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

17.20 — Телемедээлер. 17.25 —«Чечен».

МОСКВАДАН

18.10 — Бөгүн делегейде. 18.25 —«Экранда —кинокомедия». «Кыстар». Уран-чечен фильм. 20.10—«Үе». Информастыг программа. 20.40 — 20.55—Чапсар. 20.55—00.55 — Делегейниң херээженнер хүнү—Март 8-ке тураскааткан байырлыг хурал болгаш концерт. ССР Эвилелиниң Күрүнениң академиктиг Улуг театрындан дамчыдылга. Түңнелде—Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 —Англи дыл. 12.30 — География. 8 класс. Барыын-Сибирь район. 13.00 — ПТУ-нуң сургуулдарынга. Физика. Электриктиг болгаш магниттиг шөлдерге октаглыг безикчигештерниң шимчээшкини. 13.30 — «Гиляй акыйның амыдыралы болгаш номнары». В. А. Гиляровскийниң амыдыралындан болгаш чогаалдарындан. 14.25 —«Силерни уткуп алган мен». Документалдыг телефильм. 14.55— С. Гудзенконуң поэзиязы. 15.30 —Медээлер. 15.40 - 17.35 —Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.35 —«Пушкин дугайында монолог». Телефильм. 18.15— «Малышок». 18.30— Телемедээлер. 18.40 —«Тываның экраннарында». 18.55 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.10 — «Тамчыыттыг удувар, чаптап'» «Избиктиг экран». 19.25 — «ССРЭ-ниң улустарының V Кышкы спартакиадазында». Красноярскиден дамчыдылга. 20.10—«Үе». Информастыг программа. 20.40—Документалдыг фильм. 20.55 —«Кедрадан дамчыдылга». 21.55 — 23.20 — «Отка йөрээл». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

КИНО

МАРТ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Механик Гавриловтуң ынак херээжен кижизи» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Золушка» 10.30, «Шуут сыр өске» 13.00, 15.00, «Валентина» 16.10, 18.45, 20.40 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Медовый месяц» аалчылар бажыңының чажыды» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бодамча чокка өгленишкени» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Лимонад Джо» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

ССРЭ-ниң Иштики херектер министерствозунуң дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң кирип өөренир салбырларынга күрээлтылар хүлээп алырын Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозу чарлап тур.

Дээди школаларга өөренир хуусаазы — дөрт чыл, ортумактарынга — ийи чыл. ИХМ органнарынга ажылдаар юрист дээди болгаш ортумак эртемниг специалистерни школалар белеткеп турар.

ССРЭ-ниң ИХМ-ниң Омскиде дээди школазынга болгаш Иркутскиде өрт-техниктиг училищезинге 30 хар чедир назылыг, Совет Армияга шериг хүлээлгезин эрттирген азы эрттирбээн-даа ортумак эртемниг, кадыкының байдалы-биле ИХМ органнарынга ажылдап болур эр кижилерни хүлээп алыр.

Киреринин экзаменнерин чедиишкиннг дужааган болгаш ол школаларга дыңнакчы кылдыр даңзылатканнарны шериг хүлээлгезин эрттиреринден хостаар.

Волгоградтың, Горькийниң, Рязаньның, Хабаровскиниң дээди школаларын, ол ышкаш Новосибирскиниң, Орёлдуң, Воронежтиң, Калининградтың, Барнаулдуң, Саратовтуң ортумак школаларынга шериг албанын эрттирген, ортумак эртемниг, кадыкының байдалы-биле ИХМ органнарынга ажылдап болур эр кижилерни хүлээп алыр.

Школаларга өөренирин күзээннер дараазында эртемнерге конкурс экзаменнерин дужаар: орус дылга болгаш литературага (бижимел болгаш аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге, даштыкы дылга (чүгле дээди школаларның), а Иркутскиниң өрт-техниктиг училищезинге кирери-биле кандидаттар ССРЭ төөгүзүнүң орнунга математикага (аас-биле) экзамен дужаар.

Дээди өөредилге черлеринге кирерин күзээннер апрель 30-ге, ортумак өөредилге черлеринге кирерин күзээннер май 30-ге чедир Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң кадр килдизинге келир болгаш эмчи комиссиязын эртери-биле дараазында документилерни эккээр: кадыкының дугайында эмчи справказы (286 майык ёзугаар), ортумак эртемниң дугайында аттестат (бодун), шериг биледи азы кирер бижиктилге херечилели, сөөлгү ажылдап азы өөренип турганы черинден бүдүрүлге болгаш партия-комсомол характеристиказы, борт чокка тырттырганы 3х4 хемчээлдиг 3 фото-чурук, СЭКП азы ВЛКСМ райкомундан өөредип чоруткаңының дугайында бижик.

Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң кадр килдизинден экзамен дужаап өөренип чоруур-биле бижик алганнарга Кызыл хоорайдан ол өөредилге чериниң турар черинге чедир болгаш дедир келириниң орук хөлезинин төлеп бээр.

Конкурс эрткен кандидаттарны дыңнакчылар кылдыр хүлээп алыр болгаш халас чем-биле, хеп-биле, общежитие-биле хандырар.

Оон аңгыда, айда 40 рубль стипендия бээр, а иштики херектер органнарынга 6 ай болгаш оон-даа хөй чыл ажылдааннар сөөлгү ажылдап турганы шалыңын алыр.

АДРЕЗИ: Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң кадр килдизи, 204 дугаар кабинет. Телефоннар: 2-10-71, 99-23-68.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редактор 2-25-63, [illegible] 2-55-23, 2-23-54, секретарьның 2-23-85, секретариат 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш эртем [illegible] 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кадээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 84.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның херектерниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00285

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 54 (11852) | 1982 чылдың март 6, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

СОВЕТ ХЕРЭЭЖЕННЕРГЕ

Эргим херээженнер!

Социалистиг Ада-чурттуң алдарлыг кыстары!

Бүгү делегейниң ажылчы херээженнериниң интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Делегейниң херээженнер хүнү-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди силерге чүректиң ханызындан изиг байыр чедирип тур!

Март 8-тиң чырык, өөрүшкүлүг часкы байырлалы бисте ёзулуг-ла бүгү улустуң байырлалы болу берген. Ол дээрге социалистиг ниитилелдиң херээженнерге ханы хүндүткелиниң көскү илерээйлели-дир. Ол дээрге совет улустуң революстуг демиселинге болгаш тургузукчу үүле-херектеринге оларның аажок улуг ачы-хавыязын үнелеп көргени-дир.

Амгы бо байырлалды бис Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чылының бүдүүзүнде демдеглеп турар-дыр бис. Бистиң хөй национальдыг күрүневистиң тургустунуп, быжыкканынга херээженнерниң ролю улуг. Оларның эрес-шудургу чоруу болгаш талантызы Төрээн чурттуң чедиишкиннеринде болгаш тиилелгелеринде киир бижиттинген. Херээженнерниң —коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң — хамааты дайын чылдарында болгаш баштайгы беш чылдарның тудугларынга, Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун үезинде болгаш катап тургузуушкуннуң берге чылдарында ажыл-херектери болгаш маадырлыг чоруу чүс-чүс чылдарда онмас артар.

Социализм херээженнерге ёзулуг хосталганы болгаш чогаадыкчы күштериниң чечектелиринге улуг аргаларны берген. Экономиканың, эртемниң болгаш культураның, чырыдылгынның, кадык камгалалының болгаш спорттуң аңгы-аңгы адырларынга силерниң чедиишкиннеринерге чурт дүрүм ёзугаар чоргаарланып турар. Бистиң Ада-чуртувус улам байлак, чараш болгаш күштүг болзун, совет кижилерниң амыдырал-чурталгазы экижип турзун дээш силер улуг күженишкин болгаш соруктуг кириишкин-биле ажылдап турар силер.

Бүгү совет республикаларның, чурттуң бүгү нацияларының болгаш биче улустарының херээженнери социалистиг Төрээн чурттуң хөгжүлдезинге аңгы-дунма улустарның найыралын болгаш бузулбас чаңгыс эвин улам быжыглаарынга төлептиг үлүүн киирип турар. Совет херээженнер коммунизмниң, ленинчи улуг партияның идеяларынга кызыгаар чок бердинген. Боттарыңарның бүгү идепкейиңерни, билиглериңерни, ажыл-ишчи чоруунарны болгаш уран-мергежилиңерни коммунизм тургузуушкунунуң өндүр улуг херээнге, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин боттандырарынга берип турар силер. Миллион-миллион херээженнер 1982 чылдың планнарын, он бирги беш чылдың даалгаларын чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарышка шылыңчы ажылдың үлегер-чижээн көргүзүп турар. Шылгараңгай ажыл-ишчи херээженнер Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреаттары болуп, Төрээн чурттуң бедик шаңналдары-биле демдеглеткен.

Күрүне болгаш хөй-нити херектеринге силерниң калбак болгаш үре-түңнелдиг киржилгеңер бистиң амыдыралывыстың боттуг чүүлү апарган. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң үш депутадының бирээзи-ле, чер-чер Советтерниң депутаттарының ийизиниң-не бирээзи—херээжен кижи боор турар. Профэвилел болгаш комсомол организацияларының чартыктан хөй кезиин херээженнер удуртуп турар.

Ие-херээженге бис бөгүн онза чылыг сөстерни чугаалап турар бис. Леонид Ильич Брежнев бодунуң «Сактыышкыннарында» иезиниң дугайында оглунуң ханы өөрүп четтириишкини-биле чугаалап турар. Херээжен кижини ог-бүлениң сагыш-сеткили деп чөптүг-биле чугаалап турар. Өөртаан кижиниң эң эки мөзү-шынарлары эгезин алыр, боду доозавилеттиниип хевирлеттинер. Боттарыңарның ажы-төлдериңерге бедик идейлиг, күш-ажылга ынак, шынчы чоруктуг кижилидип тура, силер чуртка төлептиг болгаш идегелдиг салгалды кижизидип турар силер. Партия болгаш чазак ие-херээжен дугайында доктаамал сагыш салып турар. Ие-херээженге, чаш назынга, ог-бүлеге дузаламчыны улгаттырар талазы-биле хемчеглерниң калбак системазы амыдыралда хажык чок боттанып турар.

Ениң, ооң ажы-төлүнүң аас-кежии тайбың-биле тудуш холбаалыг. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң тайбынга ынакшылдыг даштыкы политиказын совет херээженнер бүгү сеткил-чүрээнден деткип турар. Бистиң Ада-чурттуң херээженнери социалистиг чурттарның херээженнери-биле, бүгү бөмүрзектиг ажылчы херээженнери-биле кады тайбың дээш, ракета-ядерлиг дайын айыылын чайладыры дээш делегейниң нарын байдалдарында демисежип турар. Дайын айыылынга удур, тайбың болгаш чепсегленнишкинни дужурери дээш демиселге херээженнерниң үнү улам күштүг чаңгыланзын! Уругларның кырынга арыг дээр, чырык хүн мөңге чайыннап турзун!

Эргим совет херээженнер!

Силерниң соруктуг кириишкинниг күш-ажылыңар, социалистиг Төрээн чурттуң чаагай чоруу дээш мөгег чок ажыл-чорудулгаңар дээш коммунистиг ёзу-биле чүректиң ханызындан өөрүп четтирдивис!

Силерге эки кадыкшылды, чаагай чорукту, күш-ажылга, өөредилгеге, чогаадылгага чаа-чаа чедиишкиннерни сеткилдиң ханызындан күзедивис! Силерге болгаш ог-бүлелериңерге улуг аас-кежикти күзедивис!

Совет херээженнерге алдар болгаш хүндүткел!

Социализмниң акы-дуңма чурттарының херээженнеринге изиг байыр!

Делегейниң ажылчы херээженнериниң чаңгыс эви болгаш сырый каттыжышкыны быжыгып турзун!

Бистиң Төрээн чуртувус—Совет Социалистиг Республикалар Эвилели делгерезин!

Коммунизм делгерезин!

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ

АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАНЫҢ ДАЙЫНЧЫ ПРОГРАММАЗЫ

ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң V съездизи

Партияның политиказының идепкейлиг чорудукчулары болуру, бедик идейлиг болуруңуң, социалистиг Төрээн чуртка, коммунизмниң херээнге бердинишкинниң ёзузунга ажылчы чоннарны кижизидеринге, кижиниң бүгү талалыг сайзыралының тургустунуп келиринге бүгү хемчег-биле киржири — совет журналистерниң хүлээлгези-дир. Эрткен беш чылда оларның ажыл-чорудулгазының түңнелдерин, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге холбаштыр массалыг информация болгаш пропаганда чепсектериниң сорулгаларын ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң март 4-те Москвага, Эвилелдер бажыңының колоннализ залынга, ажылын доозкан.

Съездиниң ажылының соолгу хүнүнде Х. Г. Томинг (Эстония), Н. Т. Табаров (Таджикистан), Г. Н. Селезнев, Я. Н. Засурский (Москва) олар сапал берген.

Чогаадыкчы секциялар ажылының түңнелдериниң дугайын оларның удуртукчулары В. Н. Голубев, А. В. Романов, С. Г. Лапин, Л. Ф. Краминов, М. Ф. Ненашев, Л. Н. Кравченко съездиге илеткеп дыңнаткан.

Журналистерниң делегей организациязының президентизи К. Норденстренг империалистиг дайынзырак бөлүктерниң бурунзу-биле делегейде тыптып келген амгы дүшкүүрлүг байдалда журналистерниң онза харыысалгалыын онзалап демдеглээн. Оларга дыңналгыр буржуаз парлалганы, телевидениени болгаш радиону ажыглап алгаш, ол бөлүктер дайынзырак дембээрээшкин байдалын пентередирип кылыдып, социализм чурттарынга, хөгжүп орар чурттарга, национал-хосталгалыг шимчээшкиннерге удур шаптараачы аажок улуг кампанияны чорудуп турар.

Советтер чуртунуң массалыг информация чепсектериниң ролю, бүгү делегейге демократия, социал депшилге, тайбың дээш демиселге совет журналистерниң ажыл-чорудулгазын ЖДО-нуң президентизи бедик-биле үнелээн.

Кубаның Журналистер эвилелиниң чиңгине секретары Э. Вера, Корейниң журналистер эвилелиниң ТК-зының даргазының оралакчызы Ким Гван Су, Афганистанның журналистер эвилелиниң делегациязының удуртукчузу Р. Рафат болгаш өске-даа даштыкы аалчылар съездиниң делегаттарынга болгаш бүгү совет журналистерге чүректиң ханызындан байыр чедирип, тайбың, буянныг сеткил болгаш социал депшилге идеалдарының бадыткаттынары дээш демиселге чаа-чаа чедиишкиннерни оларга күзээн.

СЭКП-ниң төөгүлүг шиитпирлери журналистерниң бүгү организацияларынга болгаш редакциялар коллективтеринге, совет журналист бүрүзүнге ажыл-чорудулганың соруктуг кирикчи программазы болуп турарын съездиниң хүлээп алган резолюциязында онзалап демдеглээн. Массалыг информация болгаш пропаганда чепсектериниң ажыл-чорудулгазын, совет журналистерниң күш-ажылын партияның съездизинин бедик-биле үнелеп көргенин парлалганың, телевидениениң, радио дамчыдылга черлериниң, информация агентиллелдериниң болгаш ном үндүрер черлериниң ажылдакчылары чоргаарланыышкын болгаш өөрүп четтириишкин-биле уткаан. Ленинчи принциптерни болгаш партийжи журналистиканың чаңчылдарын удуртулга болдурган, совет журналистер хөй-ниитичи бедик идепкейин болгаш харыысалгалыг чоруун кезээде көргүзер деп, [illegible] бүзүреткен.

ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар черин болгаш ревизия комиссиязын съезд соңгаан.

СЭКП Төп Комитединче, эш Л. И. Брежневче байырлыг чагааны съездиниң делегаттары улуг соруктуг кириишкинниг чоруткан. Бистиң чалбыыштыг партийжи сөзүвүс Коммунистиг партияга, совет Төрээн чуртка — алдарлыг юбилейниң бо чылын демдеглээр Совет Социалистиг Республикаларның улуг Эвилелинге кезээде шынчы бараан болуун дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыр бис деп, ол документиде чугаалаан. Партияның идегелдиг дузалакчылары — журналистер боттарының бүгү күженишкиннерин социализмниң өндүр улуг чаалап алыышкыннарының төөгүлүг утказы кижилерниң медерелинге быжыы-биле кирген турарынче, тургузукчу кижиниң хүн бүрүдеги маадырлыг ажыл-ижин чырыткылаңдыр көргүзеринче, он бирги беш чылдың онаалдаларын күүседир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжын пентередиринге бүгү хемчег-биле идиг бээринче угланзырарлар.

Съездиниң түңнел хуралынга СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин, СЭКП ТК-ның Пропаганда килдизиниң эргелекчизи Е. М. Тяжельников, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчизиниң бирги оралакчызы К. М. Боголюбов олар киришкен.

• • •

ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар чериниң бирги пленуму болган. Оортан Баштаар чериниң даргазынга В. Г. Афанасьевти соңгаан. Баштаар чериниң даргазының оралакчылары —П. Ф. Алексеев, С. Г. Лапин, С. А. Лосев, Я. А. Ломко, Б. П. Стукалин, Л. Н. Толкунов, олар болган. Баштаар чериниң секретарьларын соңгаан.

ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң Төп ревизия комиссиязының хуралы база болган. Ооң даргазынга В. Н. Новиковту соңгаан.

(СЭТА).

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН

В. И. Ленинниң Төп музейинде делгелге

Тайбынче партияның XXVI съездизинге чаңгыланып үнген чалбыыштыг кыйгырыгның сөстери, СЭКП-ниң ленинчи удуртулгазынга совет кижилерниң, бүгү депшилгелиг кижи төрелгетенниң чүректеринге изиг чүүлдүг ааткүүнү болгаш деткиишкинни болдурган. Ол дугайын совет коммунистерниң съездизи, эш Л. И. Брежневтиң 75 харлааны-биле холбаштыр аңаа тураскаал белектер болгаш байыр чедириишкиннери херечилеп турар. Оларның делгелгезин В. И. Ленинниң Төп музейинге март 4-те ажыттынган.

Улуг Октябрьның Төрээн чуртунуң намдарының алдарлыг арыннарының, пролетарскиы интернационализмниң тугун бедик туткан СЭКП-ниң аажок улуг ат-алдарының дугайын, ССРЭ-ниң болгаш социалистиг демкет тыштырылга күрүнелериниң улустарының бузулбас найыралының дугайын ында делгээн 200 ажыг көргүзүглер тооржуп турар. Чер кырынга тайбычының болгаш айыыл чок чоруктуң херээнге, демократия болгаш социал депшилге дээш демиселге Лениниң партиязының, эш Л. И. Брежневтиң салыкшының Болгарияның, Венгрияның, Вьетнамның, Кубаның, Польшаның, Чехословакияның, Францияның, Финляндияның, өске-даа хөй-хөй чурттарның уран чүүл мастерлериниң чогаалдары көргүзүп турар.

СЭКП-ниң политиказын чаңгыс эп-сеткилдиг деткип турарының дугайын, партияның болгаш чоннуң чаңгыс эвиниң дугайын, коммунизм тургузуушкунунга улуг чедиишкиннериниң дугайын делгелгеде салган тураскаал белектер болгаш байыр чедириишкиннери херечилеп турар. Бистиң чуртувустуң күш-ажылчы коллективтеринден, партия, совет, профэвилел болгаш хөй-нити организацияларындан СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, Леонид Ильич Брежневтиң адынга олар келген.

(СЭТА).

«КЫЗЫЛ СУББОТАДА»

«Шекпээр» совхозтуң Суг-Кажаа суг-бараан фермазынга москвачыларның апрель 17-де коммунистиг субботник эртирер дээн эгелээшкиниң деткээн митинг болуп эрткен. Митингини совхозта партком секретары Ө. Куулар ажыткаш, бистиң чуртувуста ол улуг эгелээшкинниң чаагай чаңчылдарынга доктаавышаан, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 112 чыл оюн бедик бүдүрүкчүлүг ажыл-биле демдеглээринче фермаларын ажыл-ишчилерин кыйгырган. Ферманың коллективи москвачыларның эгелээшкинин чаңгыс үн-биле деткивишаан, «кызыл суббота» хүнүн бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылдың байырлалы болдурарын шиитпирлээннер.

Кызыл-Мажалыктың № 1 ортумак школазының башкылар, өөреникчилер коллективи москвачыларның апрель 17-ни коммунистиг субботник хүнү кылдыр эртирер дээн эгелээшкинин бүрүн деткээн.

«Кызыл суббота» эртирер чеди кижи кежигүннүг штабты школада партия организациязының секретарының оралакчызы Р. К. Чылак баштады тургускан.

Школа коллективи ол хүн школа девискээриниң, суур чаагайжыдылгазынга идепкейлиг киржип, шеф коллективтери — № 741 КМК-та, райпога, ыяш ажыл-агыйы черинге ажылдаарын шиитпирлээн.

Ч. МАНДЫЫЧЫ.

Барыын-Хемчик район.

Комсомолчу кыс Көк-кыс Монгуш ортумак школаны доозуп турган-да малчын болурун шиитпирлээш, комсомолчу путёвка-биле үш чыл бурунгаар Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунга малчыннай берген.

Мал ажылы эң-не харыысалгалыг болгаш белен эвес херек. Ынчалза-даа ону эчизинге чедир кылып, ооң продуктулуг чоруун чедип алыр болза, ол хүндүткелдиг ажыл.

Комсомолчу хойжу алдарлыг юбилей— ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг кириишкиндээн, чүс хойдан ынча хураганны, хой санындан дөрт килограмм дүктү кыргып алырын хүлээнген.

ЧУРУКТА: аныяк малчын К. Монгуш.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Үлүү биче эвес

«Сут-Хөл» совхозтуң чазанылга мастерскаязы 20 шагжаны, 40 деспини, чаш хураганнар үзүп тургузар 80 көзенекти, хөй санныг хаалгаларны кылып бергеннер. Аныяк ыяанчылар Сергей Монгуш, Шилов Монгуш, Николай Ооржак, Кодур-оол Ондар олар кызымаккай ажылдап турар.

Б. ОНДАР.

А й т ы р ы г л а р, б о д а л д а р, с о р у л г а л а р

УСПА-ХӨЛ ШЫНААЗЫ: амгы болгаш келир үези

Успа-Хөлдүң шынаазы Тыва биле Моол Арат Республиканың кызыгаарында, бойдус талазы-биле байлак, онза чараш булуңнарның бирээзи. Шаг-шаандан бээр көшкүн-малчын араттар элбек сигенниг ол шынааның байлаан ажыглап келгеннер.

Успа-Хөл шынаазы ам бо хүннерде-даа бистиң республиканың мурнуу зоназының совхозтарының малга бөдүүн чем курлавырларын белеткеп алыр черлериниң бирээзи болуп артпышаан. Ылангыя республика девискээринге кандаашкынныг чылдар болу бээрге, Тываның кайы-даа ажыл-агыйлары мал чемин Успа-Хөл шынаазындан белеткеп ап турар. Ынчангаш бо черни бөдүүн чемнер белеткеп алырының республика ужур-дузалыг чери деп санап болур.

Соолгу чылдарда Успа-Хөл шынаазын кайы хамаан чок ажыглап турарындан ооң өрүмчези чыл келген тудум-на каракка көзүлдүр эвээжеп турары сагыш-сеткилди дүвүредип келир-дир. Ооң чылдагааннары мындыг.

Бирээде, ында доктаамал быжыглаттынган сиген шөлдерлиг мурнуу зонаның ажыл-агыйлары часкы үеде хемнер суу шынааже агып кирип келирге, бир-ле дугаарында шөлдерин суггарып алыр дээш кандыг-даа план-төлевилел чокка, буга-арыктарны мурнун хуназыпып тыртып кааптар. Ол чазын шынааны суггарып алырынга тур үеде ажыктыг болбайн аан. Ынчаарга ооң соңгаар ооң салдары кандыг болуп турарыл? Ол ажыл-агыйжы эвес чоруктуң түңнелинде соолгу үеде Успа-Хөл шынаазында дыка хөй шөлдер кургап турар. Мурнуку чылдарда олшыктыг, оът-сигени элбек үнүп чыткан чамдык шөлдер куурарты кургап калган. Шынааже кирип агып чыдар Теректиг, Хоолу, Ирбитей хемнериниң суглары чүгле часкы үеде элбек сугну бээр, а чайын оларның суу кадып, шынаа четпейн, чер иштинче кире бээр. Ынчангаш тускай төлевилел чок арык-бугаларны тыртып турары черниң чайгаар бүткен бойдус байдалын үреп, шынааны кургадып турар.

Ийиде, Успа-Хөл шынаазында ажылдап турар кижилерниң от-биле серемчилел чогун [illegible], орт-халап чыл бүрү [illegible] болуп турар. 1979 чылдың чайынында Ак-Чыраа деп черден улуг орт хып үнгеш, бүгү шынааны калбарты сиген шөлдери өрттенген. Ол орт шынааның торфталчак хөрзүнүнге [illegible] хаңылап киргеш, кышкы [illegible] чер бүдүү хөрлээлеп чыткан, чайын ол-бо черлерден [illegible] үнүп турар. Мааңа республиканың өртке удур демисел чорудар органнары туск ай шинчилел чорудары чугула деп бодаар мен.

Үште, кыш келирге-ле, Успа-Хөлдүң делгем шынаазының хырыгыжын массалыы-биле тазарты кезип турары чайгы үеде ооң ол-шык, суг режимин үреп, оът-сигенниң дүжүткүр чоруун кудуладып, шынааның дириг амытаннарының амыдыралынга багай салдарны чедирип турар. Ынчангаш кыжын хырыгышты шынаа дургаар калбаа-биле кезе бербейн, тарылга шөлү ышкаш, дилиндектей кессе эки аки деп бодаар мен.

Успа-Хөл шынаазының келир үези кандыг болур ужурлугул? Бистиң республиканың ажыл-агыйларының мал чеми баазазын быжыглаарынга ооң ролю улуг болган чүве тоолээде, бир-ле дугаарында шынааны шын суггарып, чамдык черлерни кургадырының тускай төлевилел системазын тургузуп, ону ажыглалга киирери дарый негеттинип турар. Мындыг системаны тудуп, тургузары хөй капитал салыышкынын, улуг күштү негээр чүве болганда, ону республиканың Кодээ ажыл-агый база Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерстволарының күжү-биле тудары чугула. Шынааның оът-сигени үнмейн турар азы эвээш дүжүттүг шөлдерин тускай болбаазырадып тургаш, бедик дүжүттүг хөй чылдыг сигеннерни тарып өстүреринге ол суггарылга системазы база улуг ужур-дузалыг болур. Ындыг шөлдерден мал чеминиң немелде курлавырын дыка хөйнү ап болур.

Успа-Хөлдүң делгем шынаазын суггарыптар ындыг хөй суг курлавырын кайын алырыл деп айтырыг тургустуна бээр магат чок. Шынаага кудук казарга, суг 3—5 метрден-не элбек үнүп кээр-дир. Ынчангаш чер иштиниң сугларын ажыглаары чугула. Борта баш удур шинчилел ажылдарын кылыр апаар.

Успа-Хөл шынаазында элбек дүжүттүг дыка хөй сиген шөлдери чыл бүрүде ажыглаттынмайн артып турар. Аңаа сиген кезер тракторлар, комбайннар чоруй - албас, доңгелчиктиг, оңгул-чиңгил черлер-ле болгай. Орта культура-техниктиг ажылдарны ажыл-агыйлар боттарының күжү-биле кылып аптар арга чок. Ынчангаш республиканың Кодээ ажыл-агый министерствозунуң күжү-биле ол шынааң культура-техниктиг ажылдарны калбаа-биле кылып чорудары негеттинип турар.

Успа-Хөлдүң шынаазынче доктаамал электри энергиязының шугумун дарый шөйүп чедирери чугула. Ол боттаны бээрге, шынаага витаминниг сиген далганы белеткээр алгаан хөй агрегаттарны ажылдадып болур. Сиген далганы белеткээринге ногаан масса ында четчири-биле бар.

База бир айтырыг. Успа-Хөл шынаазында аргыжылга оруктары үш-баш чок болуп, эң-не дески дүжүттүг сиген шөлдерин машина-техника кайы хамаан чок таптай бастырып турар. Ындыг оруктарның чыл бүрүде хөйү-биле тыптып турары сиген шөлдериниң хемчээлин кызырып турар. Ынчангаш Успа-Хөл шынаазынга төпчүткен орук системазының төлевилелин тургузары чугула апарган. Ол төлевилел ёзугаар ажыл-агыйлар боттарының шөлдеринге хамаарышкан оруктарны кылып, сайлап, чалдап-ла алгай.

Успа-Хөл шынаазының келир үезинге хамаарышкан үстүнде көдүрткен айтырыгларны республикада хамаарышкан организациялар өөренип көөр боор деп идегээр-дир мен.

Т. МОНГУШ,

«Торгалыг» совхозтуң директору.

Өвүр район.

РЕДАКЦИЯДАН: Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң директору Т. Монгуштуң көдүрген айтырыглары, шынап-ла, амыдыралдың бодунуң тургусканы болгаш саадал чок шиитпирлээри негеттинип турар айтырыглар дээрзи билдингир-дир. Республиканың партия, совет органнары, Кодээ ажыл-агый, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерстволарының, Тываның орук тудуунуң болгаш ажыглалының бүдүрүлге эргелелиниң база өске-даа организацияларның удуртукчулары болгаш специалистери Успа-Хөл шынаазының келир үезинге хамаарыштыр чүнү бодап, үстүнде бижиттинген четпестерни чайладыр дээш кандыг ажылдарны кылып чорударын планнап турарыл? Ол ышкаш республиканың мурнуу зоназының Успа-Хөл шынаазындан мал чеми белеткеп турар районнарының, совхозтарының удуртукчулары, специалистери болгаш кодээ ишчилери мааңа хамаарыштыр чүү чугаалаксап турарыл, Т. Монгуштуң бижээн чүүлүнде кандыг айтырыглар чедир чырыттынмайн барганыл, а көдүрткен айтырыгларны чогумчалыг шиитпирлээр дээш кандыг немелде хемчеглерни алза чогуурул? Бо дугайында санал-оналдарыңарны редакцияже бижип чорударыңарны манаар бис.

ССРЭ ЭА-НЫҢ ДЭЭДИ ШАҢНАЛДАРЫ

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының ниити хуралы март 4-те бодунуң ажылын доозкан. Хуралдың түңнел сессиязының үезинде эртемнер академиязының шаңналдарын тывыскан.

Марксистиг-ленинчи теорияны хөгжүдеринге болгаш социалистиг тургузуушкунуң айтырыгларын ажылдап кылырынга шылгараңгай ачы-хавыяалары дээш Карл Маркстың Алдын медалы-биле Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Густав Гусакты шаңнаан. Академияның дээди шаңналын бергенин дээш чүректиң ханызындан ооң өөрүп четтиргенин илерээйлээн телеграмманы хуралга номчаан.

Ниитилел эртемнериниң хөгжүдеринге шылгараңгай ачы-хавыяалары болгаш марксистиг-ленинчи философияның эң чугула айтырыгларын ажылдап кылганы дээш академик П. Н. Федосеевке Карл Маркстың Алдын медалын тывыскан.

Химия болгаш физика талазы-биле шылгараңгай чедиишкиннери дээш М. В. Ломоносов аттыг медальды Сербияның Эртемнер болгаш уран чүүлдер академиязының академиги Павле Савичиге тывыскан. Радиофизика, радиотехника болгаш электроника талазы-биле шылгараңгай чедиишкиннери дээш академик В. А. Котельниковка М. В. Ломоносов аттыг Алдын медальды база тывыскан.

Академияның дээди шаңналдарын алган эртемденнер чаңчыл ёзугаар эртем илеткелдерин кылган.

(СЭТА).

Эш И. А. Седипти Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Партия болгаш совет органнарга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 60 харлааны-биле холбаштыр СЭКП Бай-Тайга райкомунуң инструктору эш Иргит Арапканович Седипти Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1982 чылдың март 5.

Эш С. Ч. Юшаны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Партия болгаш совет органнарга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 50 харлааны-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң организастыг-инструктор килдизиниң эргелекчизи эш Сергей Чоодуевич Юшаны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай
1982 чылдың март 5.

Көску агитация

КӨРҮШТҮГ КЫЛДЫР

Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин, он бирги беш чылдың планының онаалдаларын чедиишкинниг боттандырарынга совет кижилерниң күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейиниң кедереринге база оларны чогаадыкчы ажыл-ишчи моорлааштарынга көску агитацияның бүгү хевирлериниң ролю улуг. [illegible]

[illegible]

В. САТ

ЧУРУКТА: Тываның электри четкилериниң коллективинде бир стендиниң ниити хевири.

В. КАРА-САЛДЫК фотозу.

ДААРТАГА БӨГҮН БЕЛЕТКЕНИП

Кызыл хоорайның хлеб заводунуң кондитер цехи. Бо бичии бүдүрүлге найысылалдың, районнарның чурттакчыларынга хүнинде ортумаа-биле 1,5-2 тонна пряникти бүдүрүп берип турар. Цехте хайынгыр ажыл шагы сонуургап, кээчениң ажыл хүнү төнериизе чедир ийи шак арткан үеде келдивис. Хөй улус-даа чок коллектив болду. Ийи чудурукчу, хереежен беш ажылчын бар.

Бирги өрээл. Ол элээн делгем. Узун дурту он шаа метр. Мында шоодайлаттынган пряниктер оваалаптан. Оон ыңай киреристе, кол өрээл көстүп келир. Ажылчыннар чигир, дагаа чүүрганы хоюмактыг далган холуксуулуун паштарып ашташ, арткан далганнарындан тускай дериг-херекселдерниң дузазы-биле пряник кылган турлар.

— Даараазында хүнүң херек чүүлдерин ажыл хүнүнүң соолгу шагында белеткеп, четчелеп алыр улус бис. Ынчанмас болза, садыгжыларга таваржы берип болур. Ам даартага шупту чүве белен — деп, бригадир Валентина Михайловна Масленникова биске чугаалады.

Бо коллективтиң ажылчыннары эп-найыралдыг, бот-боттары аразында хүндүткелдиг улус деп чүве илерей келир. Ынчангаш олар планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелериң күүседип турарлар.

— Наныралывыс быжыг, бот-боттарывыска үргүлчү дузалашчып чоруур бис. Планныг онаалдаларывыс күүселдезин хандырар дээш субботa, воскресенье-даа хүннеринде ажылдай бээр бис. Херек апарганда ам кончаар, хүлээлге күүсетпейн баарга мындыг-ла болбайн — деп, хоочун ажылчын Т. М. Баглаева биске чугаалады.

Шынап-ла, ажылчын кижиниң күш-ажылга хамаарылгазы оон арын-нүүрү, ак сеткилин-биле тудуш холбаалыг. Бо чаагай чаңчылдыы, эки чүүлдү [illegible] бижыгылаар талазы-биле күш-ажылчы хоочуну, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи Н. Н. Иргит, Улустарның Найыралы орденинң эдилекчизи В. М. Масленникова, мурнакчылар В. Д. Доптак, Т. М. Баглаева олар багай эвес [illegible] турары херек кырынга көрүзүп турар.

Коллектив бо хүннерде ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылын [illegible] уткуур дээш улам бедик көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар.

О. АРАПЧОР.

ЧУРУКТАРДА: кондитерлер Н. Хомушку болгаш дагдынмычы Т. Ч. Монгуш; мурнакчы ажылчын Т. М. Баглаева.

В. КАРА-САЛДЫК фотолары.

БАЧЫМ ИШТЕ

[illegible]

А. ОКСУР.

УЧАСТОКТАРДА КОЛ КҮШ

[illegible]

коммунистер хөй. 1934 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, хойжу Б. Т. Канчыыр-оол, ажылчыннардан Күш-ажылдың Кызыл Туг орденин эдилекчизи К. Б. Үүремчи, Д. Т. Огиев, [illegible]

[illegible]

И. КЕЛИН-СЕНГИ.

Таңды район.

СООН ИСТЭЭШ...

[illegible]

Н. ИРГИТ,

[illegible]

Кооператорларда

ҮНЕЛЕЛ БЕРИП, САНАЛДАР КИИРГЕН

Бай-Тайга районунуң Кара-Хөл кедээ Совет девискээринде кооперацияның хуучу кежигүннериниң хуралы болган. Ында Бай-Тайга районунуң болгаш Кара-Хөл девискээринде кооперация садыының черлериниң эрткен чылда кылып чорудуп ажылдың түңнеп чугаалашкан. Бодуэ Советтиң девискээринде чонну херектиг бараннары-биле хандырып турар ийи магазин бир ларёк бар. Оон аңгыда пекарня болгаш белеткел чери база ажылдап турар.

Кара-Хөлде үлетпүр бараанарының магазини эрткен чылдың үрмектеп садар бараан саарылгазының планын 103,3 хуу күүсеткен, ында садыг болуунда мурнакчы болган. Суурда пекарня хлеб быжырарының планын күүсеткен болгаш суурнуң чурттакчыларын, малчыннарны хлеб-биле үзүктелиишкин чокка эки хандырып келген. Суурда аъш-чем магазини бараан саарылгазының планын 98 хуу күүсеткен. Бо магазинниң планын күүседип шыдавайн барганының чылдагааны болза, эрткен чыл дөрт-тү айында [illegible] кыштаг черлерин [illegible] турганы болган.

[illegible] камгалап малагалаар чорук чүгле Кара-Хөлде-даа эвес, районнуң өске-даа магазиннеринде сула болуп турарын, [illegible] илередип тывар болгаш кооперацияга чидириген когараалды эгидер талазы-биле район баштаар черни-даа, районнуң хоойлу-дүрүм камгалаар органнары-даа четпес хемчег ап турарын хуучулар шынгыы шүгүмчүлээн.

Кара-Хөлде районнуң белеткелчизи С. Саая ажылдап турар. Белеткелчи 1981 чылда чурттакчы чондан элээн хөй эътти болгаш саржагны садып алгаш, районнуң ажылчы чоннарын аъш-чем-биле хандырарынга бодунуң улуг киирген. Хуу чондан алгыкеш, чиг-эт аймаан садып алырын база эки чорудуп турар. Ынчангаш белеткелчи С. Саая Бай-Тайга районунуң белеткелчилериниң аразында социалистиг чарышка тиилекчи болган.

Кара-Хөл девискээрлеринде садыг черлериниң чамдык эки ажылы-биле чергелештир чонну бараан-биле хандырылгазында болгаш белеткелдер ажылында четпестер бар дээрзин хуучу кежигүннер хуралга берген саналдарынга демдеглээн. Оларның бирээзи болза, «Кара-Хөл» совхозтуң малчыннарын эргий чорааш бараан-биле хандырар автомагазинниң бо хүннерге чедир чок болуп турары. Шынап-ла малчыннары автомагазин-биле хандыртынмаан Тывада чаңгыс-ла совхоз бо болуп турар деп хуучулар чугаалап, бо айтырыгны шиитпирлеп көөрүн чогуур черлерден дилеп, саналдап турар.

Белеткел ажылын шын организастаар болза Кара-Хөлде белеткеп ап болур хөй продуктулар барын С. Саая саналынга чугаалаан. Шынап-ла бо девискээрден бода малдың түлендизин, сарлык дүгүн, чызгы малдың чел, кудуруун хөйнү садып ап болур. Ол хиреде олар чылдың-ла халас барып турар. Ол ышкаш бойдустуң чайгаар үнген байлактары — катты, тооруктуг болгаш мөөгүнү моон хөйнү белеткеп ап болур.

Кара-Хөлдүң садыг белүүнге болган хуучулар хуралы үстүнде демдеглээн саналдарже болгаш өске-даа чугула айтырыгларже чогуур кичээнгейни салып турган, манаа садыгның болгаш белеткелдиң улам калбартырының курлавырларын долу ажыглаарын Бай-Тайга район баштаар черниче сүмелээн.

Х. САМДАНЧАП.

ХООРУШКАН

[illegible]

А. БАНЧЫЫР.

Бай-Тайга район.

ПЛАКАТ—ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛДЕ

«Бис тайбынны, быжыг тайбынны күзеп турар бис. Ол дээрге бистиң даштыкы политикавыстың үндезининиң үндезини болур».

Леонид Ильич Брежневтиң бо сөстерин «Тайбың программазы боттанып тур» деп плакатта шийип көргүскен. Плакаттың автору — москвачы чурукчу О. Масляков. СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң тайбынга ынакшылдыг политиказын илередип турар ол чогаал «Плакат — тайбың, айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга дээш демиселде» деп делегей конкурузунга бирги шаңналды алган. Ол конкурска 50 чурттардан 3,5 муң ажыг плакаттар келген.

ЧУРУКТА: «Тайбың программазы боттанып тур» деп плакат.

ЧУРУКТА: «Ядролуг калчаараашкын сөнезин!» деп плакат. Ийиги шаңнал. Авторлары — М. Аввакумов биле О. Волков (ССРЭ).

ЧУРУКТА: «Шуптувуска болгаш кижи бүрүзүнге — тайбың» деп плакат. Бирги шаңнал. Автору — Р. Соха (ПЭР).
СЭТА-ның фотохрониказы.

Эвилелдешкен республикаларда

◎ РСФСР

Чер кыржа ... база бир чаа минерал немежир, ону ажыглап тывар. Иркутскиниң эртемден-геологунуң ону тып алган чериниң ады-биле ынчаар адаан.

Якут АССР-биле Иркутск болгаш Чита областарның кызыгаарлажып турар чериндә дагларның сайыр казар байлак шинчилекчилерин шагдан бээр-ле сонуургалап турган. Каш чылдар бурунгаар оон, туттунуп турар Байкал-Амур магистралының чоогундан, чароиттиң — сирень өңнүг чараш даштың — меңнелген черин тыпкан.

Чаа даг породазы кара өңнүг, шуулең даш-довурак адаанда алзэн делгем девискээрге чыдар.

Якутия болза глинозем биле калий чемиишкиннериниң комплекстиг чиг-ади боор болур деп специалистер санап турарлар. БАМ зоналында база бир казар байлакты үлетпүрге шингээдип алырының перспективазын геологтуг тодаргайлап, рудалыг разведказы бадыткаар.

◎ ГРУЗИЯ

Трикотаж бүдүрүлгезиниң «Бахтриони» деп каттыжыышкынында ажыттынган өңчүн бижиктерге таарыштыр-ган чараш кылыглар делгелгезин оларны кымнарның, чүү деп кылганын билбес бижикчилер чаа чүүлдериниң бол-чеглиг көрүлдезин деп санаарлар боор. Чоокка чедир-ле бүдүрүлге бызындылары деп санадып турган кескиниилерден ол көрүштүг рубашкаларны, сарафаннарны, кофточкаларны школалар өөреникчилери даарап кааннар.

Тбилисиниң № 62 ортумак школазының чанында өөредилге комбинадын «Бахтрионинниң» акша-хөреңгизи-биле тургускан, чылда он беш муң рубльдиң продукциязын ол комбинат бүдүрүп үндүрүп турар. Каттыжышкынның мергежилдиг ажылдакчылары өөреникчилерни башкылап турар. Ук комбинат бүдүрүлгеге кадрлар белеткеп үндүрүп турар өөредилге чери болу бээр. Ындыг янзылыг мергежилдиг кадрлар белеткээр беш төптү бо чылын Грузияга ажыдары көрдүнген.

◎ ЛИТВА

Вильнюста «Мокслас» («Эртем») деп ном үндүрер чер типографияже бижик машиназынга парлаан материалды эвес, а өрүп, чыскаап каан номнуң македин чорудуп бээр турар. Ажылдың кол кезээн электроника бодунга ап турар бүдүрүлге участогун ында тургускан.

Номнуң текстизин машиналарга парладып турар, ол-ла өйде сөзүглел машиназының электроннуг «сагыжынче» дамчыттынып турар. Мини-компьютерниң командазы-биле машина боду-ла тексти дең деп одуругларлыг, бүдүн арыннар кылдыр катап парлап эгелээр. Машина болза одуруглар болгаш эгелер парлаар үжүктер-биле, демдектер-биле хандыртынган. Оон ачызында формулаларлыг болгаш таблицаларлыг нарын эртем сөзүглелин-даа өрүп шыдаар.

Ындыг арга-биле номнуң типографияга белеткеттинип үнер хуусаазын чартык чыл чедир кызырып турар.

◎ МОЛДАВИЯ

Кишиневтуң хамааты ужар чүүлдү механизастаар херекселдер бүдүрер заводунга продукцияны автолайнерлерни ужудуушкунга белеткээрин дүргедедириинге дузалап турарлар.

Пассажирлер болгаш чүк сөөртүр самолеттарга кывар чүүл кудар аппараттарны кал-баа-биле кылып үндүрерин ында шиңгээдип алган. Самолеттарга он-он тонна кывар чүүлдү техниктер ам паш-ла минута дургузунда кудуптарлар.

Ук заводтуң баштайгы аппаратын оңгу беш чылдың төнчүзүнде ажыглалга кииргени. Ол аныяк бүдүрүлге ам чурттуң дыка хөй хоорайларынче алгаш база дериглерин чорудуп бериг турар, олар самолеттарның сенторлерин, ужудуушкунга белеткээрин чиигедип турар. Диагностиканың янзы-бүрү аппаратураларын кылып үндүрерин ажыглап эгелээр.

◎ КИРГИЗИЯ

Республиканың чуруу талазында «Үзген» совхозта арылар кыжын безин чигир чыып турарлар.

Муңгаш огородтарда болгаш чечек өстүрер черлерде үнүштер доктаамал чечектелип турар. Ары ажаакчылары ол байдалды ажыглап алган.

Теплица бүрүзүнге бир-ийи арыглыг хааржакты тургузуп каарлар. Даштын харлыг болгаш соок, а теплицада арылар тайбың чуртап ... а хөй-ле чигир чыып ... Арыларның кыжын чыгган чигири-биле совхоз салыктерни болгаш ясленерни хандырып турар.

◎ ТУРКМЕНИЯ

Балык ажыл-агыйының эртем шинчилел институдунуң Каспийже республика салбырының ажылдакчылары бо аңгырыга ылап шынгы харылап турарлар. «Туркменрыбпром» бүдүрүлге каттыжышкынынга ажылдаары-биле далай эриинин рактыг черлериниң чуруун олар кылганнар, тывыштың курлаавырын, рактаар девискээрлерин тодаратканнар.

Моон соңгаар Каспийниң соңгу талазы девискээрлеринден рактаар. Ол сорулга-биле тывыш бригадаларын тургускулаан. Далайның ол ажыктыг продуктузун чүс-чүс центнерин херглекчилерге түдүп, белеткеп бээри планнаттынып турар.

(СЭТА).

В С Р-де Кызыл туктарлыг

ХАНОЙ. (СЭТА). Хайфон хоорайның чоок-кавызының Тханьхоа, Каобанг болгаш Тиенланг можуларының ажылчыннары эрткен чылын кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүткениниң түңнелдерин барымдаалап, шилчиир Кызыл туктарны чаалап алган.

Чер ажылының продукциязын бүдүреринин-даа, ону күрүнеге садарының-даа талазы-биле планнарны Хайфон районнуң болгаш Тханьхоа можунуң тараачыннары дыка ажыр күүсеткен. Чурттуң кол аъш-чем культуразы — ристиң ортумак дүжүдү мурнуңдагы чылдарныынга деңнээрге янаа тергиин бедик деңнелди чедип алган.

Кыдат-биле кызыгаарлашкак Каобанг можунуң кедээ ажыл-ишчилери база эки ажылдаан. Кыдат дайынзырактарының соксаал чок өппүк чөнгээлериниң уламындан кызыгаарда байдал дүшкүүрелдиг турбуже, олар бүдүрүлгеге планнарын долдур күүсеткен.

Чанчылчаан байырлал

ХАНОЙ. (СЭТА). Национал маадыр херээженнер — Чанг угбашкыларының турасказының чанчылчаан байырлалы кыдат эжелекчилериниң кыжанышкыннарындан революцияның чаалап алышкыннарын, төрээн чурттуң кызыгаарларын камгалаар деп вьетнам улустуң шиитпирлиг тура-соруктуунуң чырыткылакчак көргүзү болган. Чанг угбашкыларының турасказын сактып ёзулаар дээш хоорайда оларның адын эдилээн районга вьетнам найысылалдың муң-муң чурттакчылары чыглып келген. Ол угбашкыларының удуртулгазы-биле барык ийи муң чыл мурнунда вьетнам армия кыдат агрессорларны чылча шапкан болгаш төрээн чуртунуң хамаарыштпас чоруун камгалап алган.

Киржикчилер алдарлыг патриоттуг чанчылдарны кадагалап арттырар болгаш хөгжүдер, социалистиг тургузуушкунуң сорулгаларын шиитпирлээринге болгаш чурттуң камгалалын арттырып быжыглаарынга бүгү күжүн бээр деп дангыраглаан байырлыг митинг байырлалдың кол чүүлү болган.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ТМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ТАЙБЫҢНЫ КАМГАЛААРЫНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА

ТОКИО. (СЭТА). Боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырынче болгаш ядролуг чепсекти узуткаарынче кыйгырган Японияның бөлүк чогаалчыларының чагаазынга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң харыызын чурттуң депшилгелиг хөй-ниитизи сеткил ханышкыны-биле уткаан.

Делегей бандалының чидиглелгези-биле холбаштыр шыңгыы сагыш човаашкынны Совет Эвилели илерледеп, тайбынга кыжанышкынны чайладыр, ядролуг дайынны болдурбас дээш эң-не идепкейлиг демисежип турарын Л. И. Брежневтиң харыызы-биле танышкаш, бүзүредивис деп Токио университединиң профессору Н. Ито медеглээн. Ол профессор япон чогаалчыларның чагаазының авторларының бирээзи болуп турар.

Тайбынны камгалаар, ядролуг дайынны болдурбас дээш демиселдиң айтырыынга Совет Эвилелиниң шиитпирлиг туружун Японияда эки билир. Тайбынны быжыглаарынче, чазаарланышкынны ханыладырынче угланган чугула инициативаларны ССРЭ кылып турар. Бүгү кижи төрелгетенге ядролуг дайынның дайы хире хаалаштыын бүгү делегейниң улустарының медерелинге чедир бадыткап көргүзер делегейниң авторитеттиг комитедин янзы-бүрү чурттарның сураглыг эртемденнериниң киржилгези-биле тургузар дугайында СЭКП-ниң XXVI съездинге кедирген санал кайгамчык улуг ужур-дузалыг болуп турар деп, япон эртемден чугаалаан.

Ядролуг чепсекти эндере бүдүрерин кыдыктырбас талазы-биле практиктиг түңнелдерни чедип алырынга Совет Эвилелиниң бүрүн шиитпирлиин Л. И. Брежневтиң харыызында илергейлээн. Ол бедерел Японияның тайбың талалакчыларының тайбың дээш шиитпирлиг чоруун улам күштелдирген деп, Азия болгаш Африка чурттарының япон ассоциациязының чиигине секретары Нотаро Копака медеглээн.

КИЖИ ТӨРЕЛГЕТЕННИҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

Космосту тайбың шиңгээдип алыр талазы-биле Совет Эвилелиниң чаа кайгамчык улуг чедиишкини — «Венера-13» автоматтыг станциядан дүжүрген аппарат-биле Венера планетаны шинчилеп эгелээни бүгү делегейге бедик үнелээшкинни болдурган. Ол болуушкунну делегейниң солуннары болгаш информация агентстволары совет эртем болгаш техниканың шылгараңгай чедиишкини кылдыр санап турар.

СОФИЯ. Совет Эвилелиниң космоска база бир чаа тайбың тиилелгези — СЭКП-ниң XXVI съездиниң айыткан эртем шинчилелдериниң программазының чигези-биле боттанып турарының түңнели-дир деп, Болгарияның «Работническо дело» солуну онзалап демдеглээн.

ПРАГА. Космоска совет шинчилелдериниң тайбың характерин «Руде право» солуннуң Москвада корреспондентизиниң репортажында айыткан. Космос делгемнерин шинчилээр талазы-биле Совет Эвилели кайгамчык улуг чедиишкиннерни чедип алган деп, Чехословакияның ол солуну бижээн. Социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының эртемденнеринге боттарының шылгараңгай чедиишкиннериниң дуржулгазын совет эртемденнер калбаа-биле дамчыдып берип турар. Совет эртем болгаш техниканың улуг чедиишкиннери тайбың сорулгаларга, бүгү кижи төрелгетенниң эрге-ажыктарынга бараан болуп турар.

БУДАПЕШТ. Планеталар аразының делгемнерин совет эртемденнер планнап ... чедиишкиннериниң шинчилел турарын Венгрияның «Непсабадшаг» солуну демдеглээн. Автоматтыг станциядан дүжүрген аппараттың Венерадан черже дамчыдып берген эртем информациязы — космос шинчилелдериниң делгем программазын чедиишкинниг боттандырып турарының тодаргай херечизи-дир.

ТОКИО. «Совет космонавтиканың улуг чедиишкини», «Венерадан кызыл довурак шеверде кылдыр бир-ле дугаарында алдынган болгаш өңнүг фото-чуруктарны ортаа дамчыдып берген» деп медээлер чүүлдерин Японияның төп солуннарының бирги арыннарында парлаан.

ВАШИНГТОН. ССРЭ-ниң космоска чорудуп чаа шенелдезин планеталар шинчилээриниң совет программазында шылгараңгай чедиишкин кылдыр санап турар бис деп, АКШ-тың аэронавтика болгаш космос делгемнерин шинчилээр талазы-биле национал эргелелиниң төлээлекчизи СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн.

ДЕЛИ. Космосту шинчилээр талазы-биле бүгү кижи төрелгетенниң мурнунга чаа үе-чаданы чогум-на Совет Эвилели ажыткан болган. Планеталарның чажыдын ажыдар космос делгемнерин шинчилээрин калбартыр талазы-биле ССРЭ шылгараңгай чаа тиилелгени чедип алган-дыр деп, Индияның «Хиндустан таймс» солуну бижээн.

(СЭТА).

«ТАЙБЫҢНЫ КАМГАЛААРЫ—КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХЕРЭЭ»

ТОРОНТО. (СЭТА-ның тускай корр). Тайбың камгалалының Канада конгрессиниң ийи хүн үргүлчүлээн конференциязы ажылын дооскан болгаш соолгу ийи чылда ол организацияның ажылының түңнелдерин үндүрген, дайынга удур демиселди Канадага улам-на калбартырының программазын чүүлдүг деп көрген.

Диктаторжу хунтага болгаш америк империализмге удур Сальвадорнуң чонунуң демиселин-биле эп-сеткил каттыжып тургузазын тайбынга ынак күштерниң туруштарын илергейлээн болгаш Төп Америкага болгаш Кариб бассейнинге АКШ-тың эжелекчи, дайынзырак политиказын шыңгыы бүрүү шапкан. Канаданы ядролуг чепсектен хостуг зона кылдыр чарлаар дугайында саналды деткээн резолюцияны делегаттар чүүлдүг деп санаан. Туркияда тудуп хоругдаашкыннарга болгаш Голан бедиктерин Израильдиң эжелээнинге удурланышкынны конференцияның киржикчилери илергейлээн.

«Тайбыңны камгалаары — кижи бүрүзүнүң херээ!» деп үгүүлдиң адаанга ат салышкыннарын чыыр талазы-биле шимчээшкинниң улам-на күштелдирерин организациязының эң чугула сорулгаларының бирээзи кылдыр делегаттар санаан. Чазырыышкынның чорудулгазының уламчылаарынга, амгы үениң эң чугула айтырыын шиитпирлээринге — ядролуг боо-чепсектерни, оон иштинде ортумак ыракшылдың ядролуг ракеталарын кызырарынга илиңин бээринче Канаданың чазаан ол ... Үгүүлге ... муң ажыг кижи ат салган. Ол документини бо чылдың апрельде чурттуң премьер-министринге дамчыдып бээр.

Үгүүлгеге ат салышкынның чыыры-биле холбаштыр дайынга удур митингилерни хуралдарны, чыскаалдарны массалыг организастаарынче Канаданың тайбың талалакчыларын конференция кыйгырган. Каттышкан Нацияларның Организациязының Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга чедир ол кампанияны улам калбартырының эргежок чугула дээрзин конференцияның делегаттары онзалап айыткан.

А. МЕЛИКЯН.

НЕЙТРОННУГ ЧЕПСЕКТИ ХОРУУР

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Ядролуг боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр болгаш ядролуг чепсегленишкинни дүжүрер дугайында айтырыгны Чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле комитетке чугаалажып көрген. Ынчаарга нейтроннуг чепсекти бүдүрерин бүрүн хоруурун Комитетке санал берген делегаттарның хөй нуруузу саналдаан.

Массалыг узуткаашкынның ол чепсээниң тыптып келгеннинин улуг айыылдыынче улустарның кичээнгейин ханыкты мурнунда Совет Эвилелиниң угландырганын ССРЭ-ниң делегациязының баштыңы В. Л. Исраэлян хуралга сагындырган.

Нейтроннуг чепсекти өске күрүнелер бүдүрбес болза, ССРЭ ол чепсекти бүдүрерин эгелевес болгаш нейтроннуг чепсекти мөңгеде-биле хоруур дугуржулгага ат салырынга белен болуп турар дугайында СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң медеглели бүгү делегейге калбак үнелээшкинни болдурган.

Нейтроннуг чепсек — ол дээрге кижиге удур эң-не араатанныг боо-чепсектерниң бирээзи дээрзин совет төлээлекчи бүзүрелдиг бадыткап көргүскен. Ынчаарга нейтроннуг чепсек — «бүдүнниг чепсек» дээш Вашингтоннуң чулчуруушкуну оон ийи арынныг, айыылдыг болгаш бүгү кижи төрелгетенни хоранчылаан хевирлиишкини болуп турар.

Найырал декадазы

КОЛОМБО. (СЭТА). ССРЭ-биле дипломаттыг харылзааларны тургусканындан бээр 25 чылынга холбаштыр ланка-совет найыралдың декадазын Шри Ланкага эрттирген. Найыралдың массалыг митингилери, хөй-ниитиниң байырлыг хуралдары чурттуң хоорайларынга болган. Политиктиг болгаш чечен чогаал номнарының делгелгелерин, ланка болгаш совет кинофильмнерниң көрүлдезин организастаан.

Совет Эвилелинге, оон амыдыралынга ланка улустуң сонуургалының бедээнин юбилейниң хемчеглери бадыткааның күрүне болгаш хөй-ниити ажылдакчылары митингилерге чугааларынга онзалап демдеглээн. Шри Ланканың болгаш ССРЭ-ниң, ланка болгаш совет улустарның аразынга найыралды база кады ажылдажылганы быжыглаарынга юбилейниң хемчеглери идиглиг болган.

А. ПАПАНДРЕУНУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

НИКОСИЯ. (СЭТА). Тайбынны камгалаары, чазырлаашкынның чорудулгазын хандырары, боо-чепсектерни бүдүрерин кызыгаарлаары грек чазактың кол сорулгаларының бирээзи болуп турар деп, Грецияның премьер-министри А. Папандреу Кипрниң төлээлекчилер палатазының (парламентизиниң) тускай сессиязынга чугаазынга медеглээн.

А. Папандреу Кипрге барып чораан болгаш хамаарыштпас, чаңгыс ийи демилитаризастаттынган болгаш каяа даа каттышпас республика дээш кипр улустуң демиселин Грецияның деткип турарын айыткан.

Кипр улустуң хамаарыштпас чоруун болгаш хосталгазын Туркияның эжелекчи шериглери базып турар үеде Польшага шериг байдалынга удурланышкынны кылып болбас дээрзин Грецияның эвилелчилери тодаргай билген турар ужурлуг деп, премьер-министр онзалап демдеглээн. Туркияның дорамчылашкынныг ол хөделишкиннерин соксадырынга хамаарыштыр НАТО-нуң вежиттүннери күрүнелер чүңү даа кылбаан болгаш Туркияны чепсеглээрин уламчылап турар-дыр деп, ол чугаалаан.

ТАЙБЫҢГА АЙЫЫЛ

ГАВАНА. (СЭТА). Латин Америкага хамаарыштыр Рейганның администрациязының политиказы дипте тайбың хереэнге улуг айыыл болуп турар-дыр деп, Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң президентизи Ромеш Чандра Кубаның «Бөэмиа» журналының айтырыгларынга харылап тура медеглээн. АКШ-тың Сальвадорда шериг хөлгааглаашкыны, ол чуртче америк боо-чепсекти болгаш шериг чөвүлекчилерин чорудуп турары, Кубага болгаш Никарагуага удур америк агрессия кыжанылышкыннары онза хамы дуvурээзинни бөлзүрүп турарын ол демдеглээн.

Кубага хамаарыштыр америк империализмниң агрессчи планнарынга хамаарыштыр Р. Чандра: — Куба чааскаан эвес, бүгү депшилгелиг кижи төрелгетенниң калбан деткимчези болгаш эп-сетгил каттыштырылгазы ооң талазында деп онзалап демдеглээн. Куба болза, тайбыңче чүткүлүң, хосталганы болгаш национал хамаарыштпас чорукту камгалаарының чырыткылакчак үлегер чижээ болуп турар, ынчангаш октаргайның бүгү улустарының магадаашкынның хөйнүктүрүп турар деп, Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң президентизи чугаалаан.

СЕРЕМЧИЛЕЛЧЕ КЫЙГЫРЫГ

СОЛСБЕРИ. (СЭТА). Даштыкы реакцияның болгаш ооң агентураларының чимээнниишкиннери көвүдээни-биле холбаштыр серемчилелдиг болурунче чурттуң чонун Зимбабвениң премьер-министри Р. Мугабе кыйгырган. Умтали хоорайга митингиге ол чыгыл чугаалаан болгаш Мурнуу-Африка Республикадан ыдалап чорудукан шпионнуг хөй каш бөлүктерни республиканың айыыл чок чоруу органнары сөөлгү үеде илереткениниң, чазакка удур хөделип турган өжээтен кижилерни туткан хоругдааның дыңнаткан.

Туттурганнарның боо-чепсээн хураагаш. Мурнуу Африка Республиканың шпион төптери-биле харылзаалыг турганын тутткурганнар ииш-пип өчээн. Зимбабвеге удур үрегдекчи үүлгедиглерниң чажыт планнары тутткурган кижилерде бир болганын премьер-министр демдеглээн.

Республикага удур шпион чүү болгаш үрегдекчи үүлгедиглерниң кылган кижилерге хамаарыштыр шыңгыы хемчеглерни алыр ааарын чазак баштыңы сагындырган.

ЧУГУЛА АЙТЫРЫГЛАРНЫ...

ПАРИЖ. (СЭТА-ның корр.). Тайбың дээш француз шимчээшкинниң Национал чөвүлелиниң хуралы Парижтиң чоогунда Блини деп хоорайжыгашка болуп эрткен. Тайбың дээш, чепсегленишкинни дүжүрер дээш демиселдиң эң чугула айтырыгларын, боо-чепсекти эндере бүдүрерин ... ... чаа инициативаларны ажылдап кылыр талазы-биле сорулгаларны ол хуралга чугаалажып көрген.

Тайбың үеде ... шериг чарыгдалдарны ... ядролуг чепсекти ажыглаашкыны Европа ... хуралдың киржикчилери ... АКШ-тың чарыгжы бөлүктериниң политиказын шыңгыы бүрүү шапкан.

Химиктиг чепсекти массалыы-биле бүдүрүп эгелээр дугайында АКШ-тың администрациязының ...

Ортумак ыракшылдың америк чаа ракеталарын ... Европа чурттарынга ... АКШ-тың болгаш НАТО-нуң ... шиитпирлеринге удурланыышкынның массалыг шимчээшкинин ол чурттарны ... француз шимчээшкинниң Национал чөвүлелиниң киржикчилери айыткан.

Тайбың дээш, чепсегленишкинни дүжүрер дээш «Париж кыйгырыының» адаанга ат салышкынның ... француз шимчээшкинниң ...

А. АЛЕКСАНДРОВА.

ШЫҢГЫЫ ШҮГҮМЧҮЛЭЭН

БОНН. (СЭТА). Германияның Социал-демократтыг партиязының даргазы В. Брандт парлалга конференциязынга түңнел чугаалаан. Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле садыг-экономиктиг харылзааларны кызырарынче, боо-чепсекти эндере бүдүрериинче угланган америк администрациязының ... шүгүмчүлээн.

«АКШ-биле эвилелдиң ... ССРЭ-... Федеративтиг республика ... В. Брандт ... Совет Эвилели-биле ... боттандырары чугула деп, ол чугаалаан.

Рейганның администрациязының чорудуп турары бажы бедик хуулгузун болгаш шериг чарыгдалын көвүдедиринин политиказын В. Брандт солуңмуу политика-дыр деп адаан. АКШ-тың администрациязының чамдык төлээлекчилери, чижээ, камгалал министри К. Уайнбергер, шериг чарыгдалдарын көвүдедири экономиктиг кризисти чайладырынга дузалаар деп санап турар. Ындыг бодал — хоозун чугаа-дыр деп, ГСДП-ниң даргазы демдеглээн. Вашингтоннуң акша болгаш бүгү саңгы политиказының капитализмниң бүгү делегейге халаптыг уржуктарлыг болуп турарын ол айыткан.

Социал херегледерлеринге чарыгдалдарны кызырып турган, шериг чарыгдалдарын көвүдедир дугайында АКШ-тың шиитпирлерин В. Брандт база бүрүү шапкан.

Шыңгыы негелде

БЕРЛИН. (СЭТА). Немец болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң ... ажылдакчызы Э. Тельманны ... фашистерни ... Тельманны ... фашистиг ...

Шулук кыдырааҗындан

ХӨГҖҮМҮНҮҢ САРЫННАНЧЫЫН

Караңгыда сылдыстар дег
Карактарың ийиреңнеп.
Чаъстаан дээр дег, лааңнаан
хүн дег
Чаңнай аарак хөглеп ордуң.
Сарыннаажызыг, өөрээнзиг
Чадагаңың тудуп алдың.
Хылдаар чоорту дирилген дег
Кыңгырады ырлап келди.
Хөгжүм үнү чүрээн суйбап.
Хөлзедипкен эжиң оолак
Чалыы шаанын бир-ле хүнүн
Сагынган дег улуг тынды:
«Хөрек челбээн салгын ышкаш
Хөгжүмүнүң сарыннанчыын.
Салаааларын көрүңерден.
Часкы хаантың
чиирбейн-ле!...»
Чалыы оолдуң шырайынга
Чаңгыс бодал чуруттунду:
«Наташа деп чараш кыска
Найымда-ла дужарым кай!»

Юрий КЮНЗЕГЕШ.

АВАМГА ЧАГАА

Сөзү Р. БАЛДАННЫЫ. Аялгазы С. БЮРБЭЭНИИ

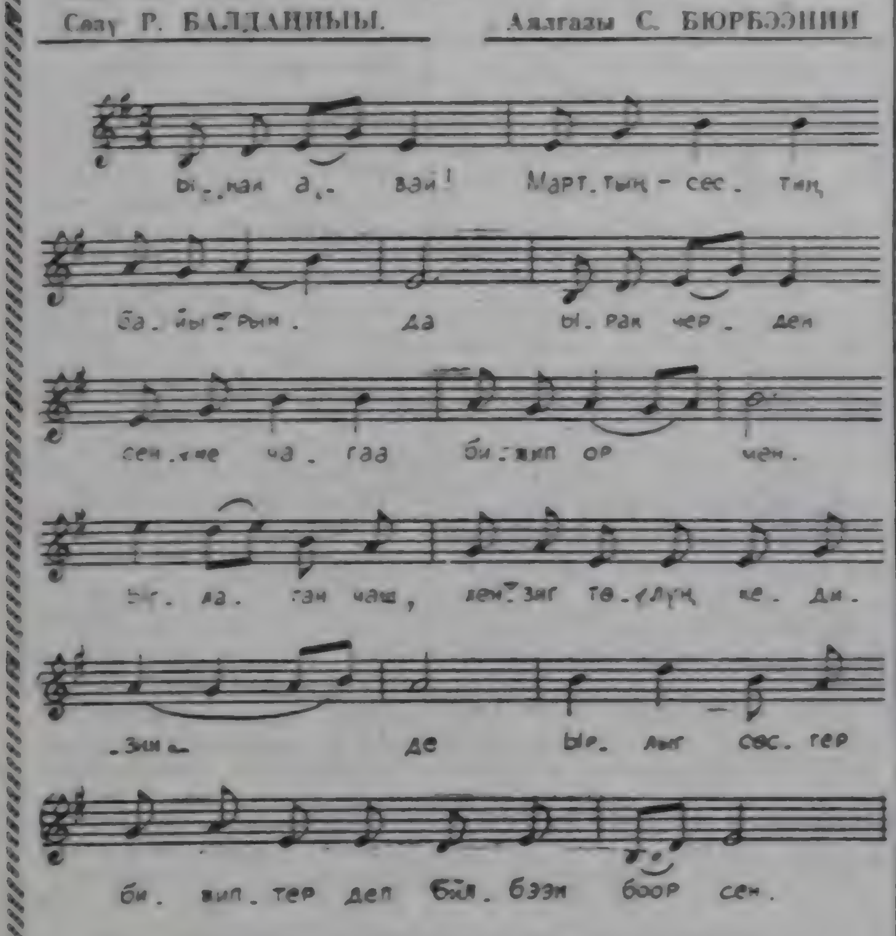

Ынак авай! Марттың сестиң байырында
Ырак черден сенче чагаа бижип ор мен.
Ыглаган чаш, хензиг төлүң кедизинде
Ырлыг сөстер бижиптер деп билбээн боор сен.
Кавайымга таалап удуп чыдырымда,
Кара сээк-даа хондурбайн чораан боор сен.
Сырбаш кынныып улаарай бээр турдум-даа ыйнаан,
Шымла-дегийт чаныма кээп турган боор сен.
«Өлең сиген таптай баспаан чассыг төлүм
Өзүп келгеш чоргааралым болур сен» —деп,
Уяранчыг ырлап чораан өпейиңден
Урап ырым уяукталган эвес ирги?!

ТЫВА ДУГАЙЫНДА АЛТАЙ ЫРЛАР

Ыры— улустарны найыралдаштырар, чооншулаштырар уран чүүл. А чоок кожа-хелбээ аңы-дуңма улустарны ыры улам-на төрелдештирип, оларның харылзаазын улам быжыглаар. Алтай чогаалчы Е. Чапыев Тыва дугайында чамдык кожамык ырларны чыып бижээш, бистиң редакцияже чоруткан. Оларны «Шынның» номчукчуларынга бараалгаттывыс.

ТЫВА УКТУГ АЛТАЙ КИЖИНИҢ ЫРЫ

Алгый пашта сарыг шайым
Ажа хөөрей бээр ийне.
Алаш, Хемчиим менден ырап.
Ажыт кире бээр ийне.

Кара пашта сарыг шайым
Хайнып хөөрей бээр ийне.
Хайнып-мөөрээн шапкын
Хемчиим
Карак четпес ыраап ийне.

ИРГИТ УКТУГ АЛТАЙ КИЖИНИҢ ЫРЫ

Ирик алгы тоннуг-ла дээш
«И-ий дадай!» дивенер даан.
Иргит, Соян уктуг-ла дээш
Иде бодай бербенер даан.
Алгы, багай тоннуг-ла дээш
«Аткаар туру» — дивенер
даан.
Алаш, Хемчик черлеримден
«Арлып чору!» —дивенер
даан.

ШАГААН-АРЫГГА ЧУРТТАП ЧОРААН АЛТАЙ КИЖИНИҢ ЫРЫ

Челиикенде четтирбейн баар
Чээрен дүктүг Челер-оюм.
Четкер келзе, айыыл келзе,
Челбий шааптар Улуг-Хемим.

Шаап мунза четтирбейн баар
Чарба челдиг Чараш-оюм.
Чаа келзе, халап келзе,
Чагдатпайн баар
Шагаан-Арыым.

КИЖИНИҢ НАМДАРЫ

С. СҮРҮҢ-ООЛ.

(Тоожудан үзүндү)

Партия организациязының ажык хуралы болган. Аарсаар айтырыглар-ла хой, а кол айтырыг — Калинин салбырынга мал кыштаглаашкынының түңнелдери.

Салбырда партия организациязының секретары илеткел кылган. Шынын-на чугаалаап: салбырның мал ажылында өөделиг чүве чок, шупту багай. Мал кадарчыларындан мал төлүн алырының талазы-биле чаңгыс-даа социалистиг хүлээлгени күүсеткен кижи чок. Эң-не дээре дээн кадарчы чүс хойдан сезен үш хурагап алган. Эң-не дора дээн кадарчы кодапында чүгле бежен хураганныг арткан. Хойдан кыргаан дүгү мырыңай чаржынчыг: бир хойдан ортумаа-биле 1,4 килограмм дүк кыргып алган. Дыка хөй баш мал өлген. Чылдагааннар-ла хөй: кышка эки белеткенмээн. Кажаа-хораалы септевээн. Чамдык кодаппар кажаа чок кыштаан. Четчир саңныг чем белеткеп албаан. Малдың эдержилгезин багай организастаан. Тускай эртемниглер чедишпес.

Дажы-Намчал дыңнап-ла орган. Ынчап олурда, ооң адын илеткелчи адап үндүрүп келген.

— Партком, совхоз дирекциязында чамдыкта айтырыг шиитпирлээрде, залажыр чүве бар-дыр бо. Ылангыя ол айтырыг кадрлар айтырыындан черле ыңдец. Чижээлээрге, сактып көрүңер, даргалар. Дээ орган Ооржак Дажы-Намчалга мал бригадири турган кижиниң барык күш-биле хой кадартып кагдыңар чоп. Ону чорутпас дээш, дыка оралдаштывыс. А силер бажыңдан дужаалтыңар. Ооң чүү болганын ынчаш? Совхозка ажык ооң үнген бе? Мен бодаарымга, чок ийин. Харын дедир болду ышкаш. Ол чорутту. Байдалывыс баксырады. Эш Дажы-Намчал коммунист кижи-дир бо, арнынга чугаалаар мен. Харысалгадан дескен кижи бо. Чиигин бодай берген. Бригадирлээриндең чаңгыс кодан хой кадарары чиик болбайн канчаар деп бодапкан. Эш Дажы-Намчал хой кадара берген, өскелерге үлегерлиг хире чүве-даа көргүспеди. Төрүүр чүс хойдан чүгле сезен бир хурагап алды. Бир хойдан 1,5 килограмм дүк кыргып алды.

Хем кежерде, кижи канда рециин, канда сыгып баштап көрүп аар-ла болгай, душкаппа черинче мөң кылдыр шурай бербес. Ынчаар болза суг-га дүжүп, өлүп-даа болур. Бо эш Дажы-Намчал оозун бодавас, өрү шураар хевирлиг кижи-дир бо. Бо чылын чүс хойдан чүс хураган алыр боор аазапты. Оозу кайыл ынчаш? Мээн саналым-даа, диләэм-даа мындыг, даргалар. Эш Дажы-Намчалды эрги ажылынче мал бригадиринче дедир эгидер. Хой кадарар кижи таан тыпты бээр ыйнаан. Мал малдап көрейн деп, билдириишкин киирген кижилер энмежок. Ылангыя тудугжулар кыдыындан кыра ынчап бо-ган улус бо.

Саналдар эгелээн. Партия кежигүннери улай-улай турупла турган. Дажы-Намчал дыңнап-ла орган. Салбыр эргелекчизи тура халып келгеш, совхоз директорунга кадалгап:

— Мен бодаарымга, эш Лопсан-Серен салбыр эргелекчилериниң ажылын холгаарлаар сагыштыг кижи-дир бо. Чүве-ле болза, директор, партком билир дээр сагыштыг. Бетин чижээ ол-дур. Демин чаа илеткелчи чугаалады. Дажы-Намчал-биле чүү болчук? Ынчаарга кайын боор. Чамдыкта бо кижи бодуп артык кижи кылдыр сактып, хөй-ле шалың чип олурар кижи-дир мен деп-даа бодай бээр-дир...

Салбыр эргелекчизи келдирткен болган. Чеде бээрге, оозу айтырган.

— Хой кадарар деп билдириишкин киирип кагжык сен бе?

— Ийе, дарга.

— Мында салбыр эргелекчизи-даа бар чүве-дир, партия организациязы-даа бар чүве-дир. Ыяап-ла совхоз даргаларынче, парткомче киирип чытканының херээ чүү боор. ажа халып. Ол айтырыгны бис-даа шиитпирлеп болур-ла болгай бис. Бистер база көөр карактыг, дыңнаар кулактыг кижилер ышкажыл бис. Чүвени билип турар — деп, салбыр эргелекчизи арай ажыныксап орар болган.

— Харын ынчап-ла барган чүве, дарга. Дөмей-ле совхоз даргалары-биле сүмележир-ле болгай деп бодапкан мен ийин.

— Силерде арай өрү шураксаар, кудуку, мен ышкаш кижилерни куду көөр хөөн бар-дыр. Ону соксадыр болза эки-дир — деп каан.

Ол айтырыгны шиитпирлээрде, совхоз конторазынга сүмелешкен чүве-дир. Лопсан-Серен Дажы-Намчалдың билдириишкинин совхоз директорунга Соловьевка көргүскен.

— Хой кадарып шыдаар бе ооңар, ынчаш? Арай сиилең кижи эвес чүве бе, ооңар. Мен көөрүмге, чаңгыс черге олуруп эээ бээр хевирлиг ийин. Анаа ыңай-бээр хап турар ажыл болза, эки ышкаш. Чылгыга болза кончуг таарыжыр бо — дээр болган.

Лопсан-Серен удурланган:

— Черле кижилерниң аажы чаңы өске-өске-ле болгай. Дажы-Намчал аътка шаварынга ынак кижи харын. Черле ындыг кижи: эки аът дээр, мөңгүн ээр-чүгеп дээр. Партияга кирге-ле үр болбаан-на болгай, ам-даа аныяк коммунист. Бодун көргүссүн бо. Хойдан хүлээп алзын.

Ооң салбыр эргелекчизиниң саналын айтырганнар. Оозу шуут удурланган. Ооң орнунга ниити мал бригадирледир кижи тыппас мен. Ол ажылга даа чаа кирди, чыл четпээн. Чарыча аът эвес. кижини ыңай-бээр октап турган херээ чүү боор дээш, дедир тепкеш олурупкан. Ынчалза-даа Лопсан-Серен алдыртпаан:

— Коммунистерни мал ажылынга быжыглаар деп, партия обкомунуң, райкомнуң-даа доктаалдары бар болгай. Оларны канчаар күүседир бис? — дээн. Ооң соонда кым-даа ыттаваан чүве-дир...

Дыка алаа аар хурал болган. Дажы-Намчал санал бээр дээн-даа бодаваан. Чаа ажылдаан кижи бо удаада ыыт чок эртип каар-дыр деп бодаан. Ынчалза-даа илеткелчиниң ону шүгүмчүлээни, ылангыя ниити мал бригадиринге катап киирер деп саналы ону ковандадыпкан.

— Ам чүве чугаалаксап турар кижи бар бе? — деп, хурал даргазы айтырган.

— Мен болур бе? — деп, Дажы-Намчал холун көдүрүп, тура халып келген.

— Чаа. Эш Дажы-Намчал сөс алган-дыр — дээш:—Чүгле допчулап шүүңме. Катаптай бербейн — деп сагындырып каан.

Ооң ынчаар сагындырып чыдарымның ужуру бар. Чамдык ындыг улустар бар, индирже үнгеш соонда, душпестей бээр, шак-үе-даа [illegible] даалавас, дыңнакчылар дыңнавайн-даа олурар болза, херекке албас, чугаалап-ла, чугаалап-ла турар. Дажы-Намчал база ындыг турган.

— Мен анаа хөй чүве чугаалавас мен, эштер. Ийи саналым бар. Бирээде, илеткелчи манаа мени бактады, өрү шураар, хөй сан-чурагай адаар, боттанмас хүлээлге алыр диди. Аазапканым шын чүве. Ынчалза-даа кыш берге болду. Ам канчаптар мен. Чаңгыс мен-даа эвес-тир мен. Ооң аңгыда хойнуң эдержилгези база багай болган. Хөй хөй кызырады. Манаа зоотехниктерни буруудадыр херек. Ооң ыңай. Чүс хойдан чүс хураган ап шыдавас дээр хөөн бар-дыр. Окта шын эвес. Ооң-даа хойну ап болур. Аазаан аксым бо удаада шыдавадым. Хүн ийис. Мен чоорту эргүзер мен. Ийи дугаар саналым база-ла моон-биле холбашкан. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак Лопсанчап бар-дыр. Суг кежир чурттап орар. Бистиң бүгү малчыннарывысты хуралдаткаш, аңаа ол маадырны чалап көрзе чүл? Ол канчап чүгле чүс эвес, чүс алдан чедир хураган апканыл? Биске чугаалап берзин — дээрге, олурганнар шимээрген. «Шын-дыр оо», «Ол-даа чүүл-дүг-дүр» дишкен сөстер дыңналып келген. — Мээң чугаалаар чүвем бо-ла ийин—дээш, Дажы-Намчал индириңден дүжүп бадып ора, — ой халак! База бир чүве уттупкан-дыр мен — депкеш — дедир маңнап үнгеш, улус каттырткан: — Уткан-дыр мен, эштер. Силер дыңнадыңар. Илеткелчи мени мал бригадиринче дедир алыр диди. Черле хоржок мен, эштер. Чаңгыс сөстүг коммунист кижи мен. Дөртен хар ажа бердим. Мынчага орта кылыныкан чүвем чок: ыңаар-мынаар октап-ла турар-дыр. Ынчаарга кижиниң кылыпкан ажылының түңнели таптыг көзүлбес чүве-дир. Мен хойну эмир чылын чаа хүлээп алдым чоп. Түңнел үндүрери элек. Ол-ла ажылынга пенсия алгыже чедир дүүрен көрейн. Түңнелин-даа көргүзейн.

— Шын-дыр — деп, Лопсан-Серенниң үнү дыңналган.

(Тоңчузу. Эгези № 43, 51 «Шында»)

ЫЯК ДЫҢЗЫГ ТУДААЛЫҢАР

Өртемчейниң хуюктапкаш,
Өлүг бойдус кылып каар дээш
Дайзының плаптарын
Тамыдыва хээп каарда.

Тайбың-ыштиң үлүг-хуузун
Дакпыр-дакпыр күүседиңер!

Бомбүраекттиң кырын дургаар
Мөңге тайбың чечээн тарып,
Лениниң партиязының
Идегелдиг шынчы херээн

Улам сырый быжыглаар дээш,
Уйгу-дыш чок ажылдааалы!

Амыдырал чечектелген
Айлыг, хүннүг не-черге
Атом-бомбук чазылбазын
Аймак хөй чон кырылбазын

Ынчангаштың тайбың тугун
Ыяк дыңзыг тудаалыңар!

О. ДАДАР-ООЛ.

МОСКВА. Делегейниң херээженнер хүнү — Март 8-ке тураскааткан «Ак-көк отчугаш» деп сураглыг дамчыдылгага чурттуң алдарлыг кижилери, театрның болгаш кинонуң артистери киржир.

ЧУРУКТА: ССР Эвилелиниң Улуг театрының солизи, РСФСР-ниң улустуң артизи Тамара Синявская.

СЭТА-ның фотохроиказы.

ЭМ КЫЛЫР ЭРТЕ-БУРУНГУ БИЖИКТЕР

Армянының фармакологтары эрте-бурунгу эмчилерниң эм кылыр бижиктерин шыңгыы шинчилеп турарлар. Олар ботаниктер болгаш бурунгу армян бижимелдериниң делегейде эң улуг шыгжамыры — Матенадаранның литературоведтери база лингвистери-биле каады ажылдап турарлар.

V векте чурттап турган төөгүчү Егишениң ажылдары эм үнүштерге үндезилеп, эрте-бурунгу эм бижиктерин дургаар эмнер кылырынче сагыш киирген. «Вардан болгаш Армян дайынының дугайында» деп ооң классиктиг ажылында төөгү барымдааларындан аңгыда, эрте-бурунгу эмчилерниң ажыглап турган эм бижиктериниң болгаш эмнээр аргаларының дугайын ол тодаргай бижээн. Амгы үениң эмчилери хулуушкун болгаш аллергия болдурбас эмнерни белеткеп алырының дугайында төөгү бижимелдериниң аажок сонуургап турарлар. Ол эмнерни кылырының дугайында бижиктер чедиишкинниг ажыглаттынып турар.

Бистиң үевистиң мурнунда бирги векте безин эң-не калбаа-биле херелеп турган эмнерни Армениядан дашкаар үндүрүп турганын Егише бижээн. Ооң бадыткап турары-биле алырга, шаанда «армения» деп адап турган напатыры, бураны (дуңзааны) болгаш оон-даа өске эмнерни кылып үндүрген автор эрте-бурунгу армян эмчилерге хамааржыр. Ынчаарда-ла Арменияга билдинир, нептеренгей медицина терминологиязы тургустунган турганындан чоон чуктуң хөй-хөй чурттарынга чүгле араб дыл медицина дылы кылдыр санадып турган болза-даа, чамдык араб эмчилер боттарының саавырларын армян дылга бижип турганнар.

Эрте-бурунгу эмчилерден дамчып келген эмнер эвээш эвес. Оларның чамдыктарынга чаңчыга бергенивистеп оларның аажок улуг ашыгын безин эскербейн турар бис. Бурунгуларның чамдык үттүндүрган ажыдымшкыннары катап төрүттүнер. Амгы үениң фармацевтери беш век бурунгаар Амирдовлат Амасиаснии ажыткан эмин ажыглап турарлар. Хан эвээжээнде составында демир кирип турар эмни, а кеш аарыгларынга удур күгүрлүг чаар эмни ажыглаарын ол бир дугаарында саналдаан. Ортаа вектерниң база бир армян эмчизи Мхитар Герацинниң бижип каан массаж кылырының аргалары болгаш суг-биле эмнеири амгы үениң клиникаларынга өскерилге чок ажыглаттынып болур.

(ПМА).
Сусанна ПОГОСЯН.
ЕРЕВАН.

Сонуургактарга

ЭҢ УЗУН КӨВҮРҮГ

Бистиң чуртувуста эң узун демир-орук көвүрүүн Обь хемни кежир туткан. Сургут районунда ук көвүрүгнүң узуну 2965 метр. Ону 1973 чылда туткан. Эң улуг автоорук көвүрүүн Саратовта Волга хемни кежир туткан, ооң узун дурту — 2800 метр.

ЭҢ БАШТАЙГЫЛАРЫ

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Совет Эвилелиниң Маадыры деп бедик атты бир-ле дугаарында Ленинград чоогунга агаар камгалалынга тулчуп турганнарга тывыскан. Хылыкчы самолёттарның ужудукчулары — М. Жуков, С. Здоровцев болгаш П. Харитонов олар дайзын-биле агаарга тулчуушкуннарга эрес-маадырлыг чоруун көргүскеннер.

КАЙГАМЧЫК УЛУГ АЙСБЕРГ

Айсбергтер дээрге суг иштинде кайгамчык улуг доштар болгай. Оларның эң улуун 1967 чылда Антарктидадан буступ үнген деп санап турар. Ол улуг дош ам Антарктиданың эриктеринден чүс-чүс километр черде чаттылы берген чыдар. Кончуг улуг доштуң хемчээли Москва хоорайның девискээриниден он катап улуг болуп турар. Ооң шөлү — 878,7 дөрбелчин километр деңнежир.

«Труд» солундан

БЫЖЫГ ШАК

Пензаның «Заря» бүдүрүлге каттыжыышкынынга ооң кылган шактарын мактаан чагаалар бо-ла кээр. Бир катап Донецкиден чагаа келген, ону номчааш мастерлер чүгле өөрээн эвес, харын деминге каттырышкан.

Бажың тудар комбинаттың моторизи Раиса Вемская ажылдаар бетинде өөренгеп ачазы-биле шагын холундан чешкеш, херектээжиниң кармаанынга суп каан, а оозун чыдыылга батареязынга кургадыр салып каан. Эзлчег соонда көөрге, херектээжи чок болган.

Сөөлүнде билдингени: херектээжи кээп душкеш, шимчеп турар шуудуг кырынга барган, ооң соонда ол бункерже кирген болгаш бетон холудаар херекселге долгаттырган. Орбак-самдар херектээжи адак сөөлүнде кээп бетон чыглыр тускай черге келген. Шактың ээзи эдип ооң тып алган. Оозу дүште-даа чок тыккылап ажылдавышаан боорга, улус пат кайгаан.

В. ЗЛОБИН.

Пенза.

Төрээн Тывавыста

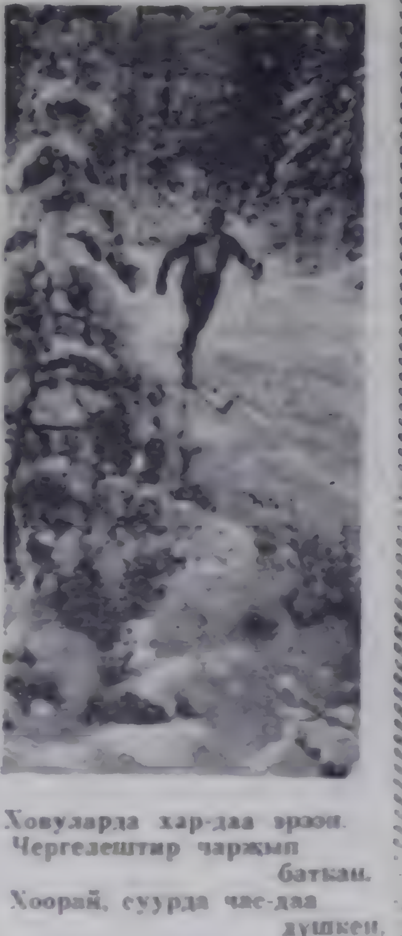

Ховуларда хар-даа эрээн.
Чергелештир чаржып
баткан.
Хоорай, суурда час-даа
дүшкен.
Серилерден дамды баткан.
Ынчалза-даа арыг иштин
Ыржым хевээр, ылым-
чылым.
Хаак кеткен оолдар, кыстар
Катын хөглүг
чоюшпушаан.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотоэтюду.

ССРЭ-ниң Улустарының V кышкы спартакиадазы

Красноярскиниң, Дивногорскиниң болгаш Норильскиниң спортчу ареналарында маргылдаалар делу эгелээн. Даг хаакчыларының, коньгижилерниң, шанакчыларның, фигуристерниң хоккейжилерниң баш удур оюннары чорупп турар.

БУЛУҢ БҮРҮЗҮНДЕН

Спартакиада — шынап-ла бүгү улустуң спортчу байырлалы. Ооң кол болуушкуннары бо хүннерде Красноярск крайының маргылдаа оруктарында болгаш стадионнарында хайныккан. Күзээн шаннаалдары дээш чүс-чүс спортчулар маргылдажып эгелээн. Хүн бүрүде чурттуң булуң бүрүзүнден сураглыг хаакчылар, коньгижилер, шанакчылар, трамплинден халыкчылар бээр чыглып кээп турар. Чижээ, март 4-те хаакчыларны Холменколленге эртип турган делегей чемпионатының киржикчилери аңаа хлеб-дус-биле уткаан.

Ынчалзажок Спартакиаданың маргылдаалары бо хүннерде чурттуң хөй-хөй хоорай, суурларында эртип турар. Бүгү-эвилелдиң кышкы оюннарының штабы үлетпүр бүдүрүлгелериниң күш-культура коллективтериниден он-он телеграммаларны ап турар. Ында массалыг маргылдааларны, колдуунда-ла хаак болгаш коньки— ССРЭ-ниң улустарының Кышкы бешки спартакиадазынга тураскааткан маргылдааларны эрттиргенин дыңнадып турар.

Красноярск крайының күш-культуржулары база чыдып калбазын шиитпирлээн. Москвадан, Южно-Сахалинскиден, Якутскиден болгаш Минскиден келген рапорттарның аразында спартакиаданың ээлерикрайының хоорайларындан болгаш суурларындан келген телеграммалар бар. Бистиң турувустуң девискээриниң барык 10 хуузун ээлеп турар крайның шуут шупту спортчу ареналарында массалыг маргылдаалар эртип турар. Заводтарның, колхозтарның, Красноярск болгаш Саян-Шушенск ГЭС-териниң өске-даа бүдүрүлгелериниң спартакиадалары чоруп турар.

Крайның кышкы кодээ спартакиадазы мырыңай чаа доозулган. Ооң программазынга спорттуң сес хевирлеринге маргылдаалар кирген. Ооң бүгү чадааларынга 27 муң күш-культуржулар киришкен, оларның сес муң хирези ГТО комплекизиниң нормаларын күүсеткен. Кодээ спорттуң байырлалынга крайга 106 чүңгүну куткан, хоккейниң 185 шөлдерин кылган. Ол маргылдааларга Шушенск районнуң спортчулары эң дээре киришкен. Оларның дыка хойу Красноярскиге болгаш Дивногорскиге Бүгү-эвилел маргылдааларын көөр эргени чаалап алган.

Бо дээрге шуут чаңчыл болган: Спартакиада маргылдааларының үезинде хаак азы коньки спортунга ынактар оон-биле деңге стартче үнер. Чаңчыл ам 20 чыл уламчылап турар. Свердловскиге ССРЭ-ниң улустарының Кышкы I спартакиадазының тугун бижиккен үеден бээр ол чаңчыл болган.

В. ВАСИЛЬЕВ,
В. ТРУШКОВ.
СЭТА-ның тускай корр.

НОРИЛЬСКИНИҢ ДОЖУНДА

НОРИЛЬСК, март 4. (СЭТА-ның корр.). Мында «Арктика» Спорт ордузунуң дожунда хоккейжилерниң спартакиада маргылдаазы эгелээн. Бир хугаарында Иркутск биле Казахстанның аныяктар командалары ужурашкан. Чидиг демиселге сибирьжилер чедиишкиниг болуп, 6:4 санга утткан. Латвия биле Горький областың командаларының оюнунга горькийжилер 5:4 санга тиилээн. Башкирияның хоккейжилери Литваның, Белоруссияның командазы Узбекистанның уткан.

Телевидение

МАРТ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55—«Кадык болуруң күзээнице». (Күш-культуржуларга сүме). 9.00 — «Уран холдар». «Элдептиг чүве чок элдептиглер». 9.30 — «Силерге, ада-иелер». 10.00 — «Спортлотонуң» 10-гу тиражы. 10.05 —«Советтер болгаш амыдырал». Белорус ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. Е. Поляков дамчыдылгага киржир. 10.35 — «Тиилекчилер». Фронтучу өннүктер клуву. 12.05 —«Ону шыдаар силер». Чаартыкчылар конкуржу. 12.50 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Образцованың концерти. 14.15— Бөгүн делегейде. 14.30—«Дириг амытаннар дугайында». 15.30 —Уругларга фильм. «Чүткүл». 17.00 — «Амыдыралже путёвка». 17.45 —18.00 —Чапсар. 18.00 —Бүгү-россия конкурстарының лауреады Т. Вольскаяның күүселдези. (Домра). 18.15—Политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 18.45 — «Кара чаңгыс эр кижи». Уран-чечен теле-фильм. 1-ги, 2-ги сериялары. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. — 21.35 — 23.45 — «Кинопанорама». Кинорежиссёр Э. Рязанов эрттирер. Төнгенде —Медээлер.

ИИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Чүү? Кажан? Кайда?» Телевикторина. 15.40 — «Кино аяп-чоруктар клуву». 16.40 — «Херечилер болгаш документилер буруудадып тур». Сальвадорда хунтаның кем-херек үүлгедиишкиннери болгаш Сальвадорнуң херектеринге АКШ-тың холгаарлаашкынының дугайында.

17.15 — Кыргыс ССР-ниң телевидение программазы. «Кыргыстың Абдылас Малдыбаев аттыг опера болгаш балет театры». 18.15—Кыргыс улустуң аялгалары.

18.45 — Делегей байдалының допчулалы. 19.00— «Эрмитаж. Францияның чурулга уран чүүлү». 19-ку фильм. 19.30— «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Сес-даваапыглар». Мульт-фильм. 19.45— «Музыкалыг киоск». 20.15— «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.15— «Евдокия». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

Агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Янам-бүрү угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 10—15 градус соок болур.

Кызылга элир булуттаар, чагбас. Янам-бүрү угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 10—12 градус соор.

КИНО

МАРТ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Чээрби чыл эрткенде бир катап» 9.30, «Механик Гавриловтуң ынак херээжен кижизи» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Золушка» 10.30, «Шупту сыр өске» 13.20, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Медовый месяц» аалчылар бажыңының чажыды. 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Душтук болгаш душтуу кыс» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-51, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-51, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 8[illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00297

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 55 (11853) | 1982 чылдың март 7, воскресенье | 1925 чылда [illegible] | Өртээ 3 көп.

Эргим совет херээженнер!

Силерниң соруктуг кириишкинниг күш-ажылыңар социалистиг Төрээн чурттуң чаагай чоруу дээш моғаг чок ажыл-чорудулганар дээш коммунистиг ёзу-биле чүректиң ханызындан өөрүп четтирдивис.

(СЭКП ТК-ның совет херээженнерге байырлыг чагаазындан).

ДААРТА—МАРТ 8

Г. МАКАРОВТУҢ чураан чуруу.

АЖЫЛ-ИШТИ БОЛГАШ ТУРА-СОРУКТУ АДА-ЧУРТКА БАРААЛГАДЫР

Делегейниң херээженнер хүнү—Март 8-ке тураскаатткан байырлыг хурал

Онзагай хала-биле, онзагай өөрүүшкүн-биле чырыттынган байырлалдар турар. Оларның аразында — частың болгаш чаартылганың байырлалы, планетаның ажыл-ишчи херээженнериниң эп-сеткил каттыштырылгазының байырлалы — Делегейниң херээженнер хүнү — март 8 кирип турар. Кайгамчыктыг юбилейниң — ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылының алдары дээш бүгү улустуң шалыпчы ажыл-ижиниң байдалында бо чылын ону демдеглеп турар.

Москваның партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының Делегейниң херээженнер хүнүнге тураскааткан байырлыг хуралы март 5-те ССР Эвилелиниң Улуг театрынга болган.

Эштер **Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. Я. Пельше, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков** оларны чыылганнар диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Президиумда ол ышкаш — ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргаларының оралакчылары, партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери, шериг начальниктер, үлетпүрнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның мурнакчы херээженнери, эртемденнер, культура ажылдакчылары.

Совет херээженнерге СЭКП ТК-ның байырлыг чагаазын чыылганнар диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Ону СЭКП-ниң Москва хоорлкомунуң секретары **Р. Ф. Дементьева** номчаан. Коммунистиг тургузуушкунга совет херээженнерниң ролюн бедик-биле үнелээни дээш, СЭКП ТК-ның, амгы үениң политика болгаш күрүне талазы-биле шылгарангай ажылдакчызы, улуг Ленинниң херээниң шынчы уламчылакчызы, тайбың болгаш коммунизм дээш чалгыыштыг демиселчи эш Леонид Ильич Брежнев баштаан ТК-ның Политбюрозунуң совет улустуң чаагай байдалының болгаш аас-кежииниң дугайында, бистиң чуртувустуң херээженнериниң дугайында улуг сагыш салыышкынын илергейлеп турары дээш чурттуң херээженнериниң омунаазындан ханы өөрүп четтиришкиниң ол илергейлээн.

Совет Эвилелиниң бүгү национал болгаш биче улустарының херээженнериниң салым-чолунга социализм үезинде кайгамчыктыг чаартылгалар болганын РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы **Л. П. Лыкова** бодунуң чугаазынга демдеглээн. Олар бүгү ниитилел амыдыралының долу эргелиг киржикчилери, материалдыг болгаш угаан-бодалдың үнелиг чүүлдериниң тургузукчулары, күрүне херектериниң башкарыкчылары болу бергеннер.

Специалистер аразында херээженнерниң санының талазы-биле ССРЭ делегейде бирги черни ээлеп турарынга дүрүм ёзугаар чоргаарланыр бис. Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Дээди Советтеринде бөгүн үш муң ажыг депутат херээженнер бар, янзы-бүрү националдарның төлээлекчилери херээженнер ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттары болуп турар. Беш муң ажыг херээженнер Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры бедик аттыг, дыка хөй херээженнерге ол атты ийи дакпыр тывыскан.

Нелер болгаш ажы-төлү дугайында партияның болгаш күрүнениң сагыш салыышкыны аажок улуг. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының алдыгы сессиязының шиитпирлеринге дүүштүр херээженнер үре-түңнелдиг ажылдаарынга, уругларын кижизидеринге, өөренириңге болгаш дыштаныырынга, культураның байлактарынче улам ынай хандыкшылырынга чаа аргаларны ап турар.

ССРЭ-ниң улустарының найыралының илереңниң чырыткыланчак чижектерин көргүзүпкээн, Л. П. Лыкова совет республикаларның лус бүрүзү бөгүн экономиказының шапкын өзүлдези-биле, эртемниң болгаш культуразының ёзулуг чечектелиишкини-биле тодаргайлаттынып турарын онзалап демдеглээн.

Буржуаз чурттарда милли-он-миллион өг-бүлелер амыдырап чурттаар кокшулу чок, хөй-хөй кижилер аштап турар, бижик-билиг чок. Социал чоп-түг эвес чоруктуң ол чүдек-бужар фактыларын буржуаз пропаганда ош-биле ыттаваайн турар.

Бистер, совет херээженнер, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың күженишкиннери 80 чылдарга партияның көдүргени Тайбының программазын боттандырарынче чайгылыш чок угланыышкынга чоргаарлаңыр бис. Тайбының чаагай чоруу дээш моғаг чок болгаш аажок улуг ажыл-чорудулгазы дээш, Совет күрүнениң тайбынга ынак даштыкы политиказын ажылдап кылырынга болгаш боттандырарынга, бистиң Төрээн чуртувустуң камгаланыр аргазын быжыглаарынга шылгарангай салыышкыны дээш Леонид Ильич Брежневке онза өөрүп четтиргенивисти илергейлеп турар бис.

Империализмге, реакцияга болгаш дайынга удур, тайбың дээш демиселдиң бистиң чуртувус-биле кады социалистиг чурттар, делегейниң коммунистиг, ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкини, тайбың талалакчыларының шимчээшкини, херээженнер, аныяктар болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары чорудуп турар. Тайбың, социал деңнелге болгаш демократия дээш, делегейде дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылдыраарын быжыглаары дээш, бок-чепсектерни кызырар база чепсегленишкинниң бүгү-ниити болгаш бүрүн дужурерин чедип алыр дээш демисежип турар бүгү кижилерниң күженишкиннерин Совет Эвилелиниң херээженнери-биле кады ажылдап туруп социалистиг чурттарның херээженнери деткип турар. Бо чылын Делегейниң херээженнер хүнү — март 8-ти ядролуг халаптың айылынга удур, чепсегленишкинниң дужурер дээш, тайбың дээш демиселдиң демдээ-биле эрттирип турар.

Чыл мурнунда, часкы бо баштайгы хүннерде бистиң партиявыстың XXVI съездизи болунуң ажылын дооскан болгай деп, «Сокол» каттыжыышкынның дааранылкчызы **И. Н. Калмыкова** чугаалаан. Съездиниң шиитпирлерин боттандырылышкыны күш-ажылчы коллективтерниң алдарлыг ажыл-херектеринге илергейлеттинип турар. Беш чылдың шалыпчыларының бирги одуруглары совет херээженнер чорупп турар. Бистиң каттыжыышкынывыста мээң өөрүм ийи чүс херээженнер ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга чедир ийи чартык чылдың, а сезен херээженнер — оларның аразында мен база — беш чылдың үш чылының онаалдаларын боттандырып доозарын хүлээнген. Апрель 17-ниң Ленинчи коммунистиг субботниинге идепкейлиг белеткел коллективте эгелээн. Бышкылдарның шыңарын бедиперинге, оларның бот-үнезин чиигедиринге, иштики курлавырларны ажыглаарынче кол кичээнгейни салып турар бис.

Бөгүн бистиң сагыш-сеткилививис ленинчи партияже, бистиң Төрээн чуртувусче хаара туттунган деп, Москва областың Бронницкиде күш фабриказының оператору **Л. Д. Хлебодина** онзалап демдеглээн. Эш Л. И. Брежневтиң «Сактыышкыннар» деп номун байырлыг хуралдың мурнунда номчаан мен. Совет кижилерниң патриотчузунуң, социалистиг Ада-чуртка оларның ынакшылының дугайын ол кайгамчык номда сеткилдиң ханызындан чылыг сөстер-биле бижээн-дир. Ие херээженнер дугайында одуругларны кижи өөрүшкүнүң сүрээделдиг сеткил-биле номчуур-дур. «Херээжен кижиниң, ие кижиниң аар, каракка көзүлбес, ужу-кыдыы тывылбас болгаш бүдүнныг ажыл-ижин кезээде хүндүлеп чаңчыккан мен» деп, Леонид Ильич нерге ханы ынакшыл болгаш өөрүп четтиришкинниң-биле бижээн болду.

Бистиң иеле ажылдап эгелээн, мени мээн ада-ием он уругладыр. А мен — улуу мен. Үлетпүрге ажылдап чордум, ам күш фабриказынга бежики чыл ажылдап тур мен. Ада-ием база мында ажылдап турар, ашаам, дөрт оол болгаш кыс дуңмам база мында ажылдап турар. Эрткен чылын областың күш ажаакчылары чугула онаалданы ажыр күүседип, күрүнеге үш ажыг миллиард чуурганы саткан. Ол күш-ажылчы тиилелгеде бистиң коллективтиң улуг хуузу база бар. Делегейниң херээженнер хүнүн таварыштыр ССРЭ-ниң улустуң артизи кинорежиссёр **Е. С. Матвеев** чыылганнарга байыр чедирген.

Пионерлериң пионерлери байырлыг хуралдың киржикчилеринге байыр чедирген.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагаазынга хуралдың киржикчилери найысылалдың херээженнери, бүгү ажылчы чоннары партияның айтыышкыннарын амыдыралга боттандырар дээш демиселге күженишкиннерин улгатпаарын чаңгыс эп-сеткилдиг айыткаан.

(СЭТА).

БАЙЫРЛАЛГА ТУРАСКААТКАН

Дүүн Кызылга, республиканың хөгжүм-шии театрынга, Делегейниң херээженнер хүнүнге тураскааткан байырлыг хурал болган. Аңаа Кызылдың үлетпүр, бүдүрүлге черлериниң эң тергиин ажылчыннары, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының активчилери, хөй-ниитиниң төлээлери киришкеннер.

Хуралды СЭКП Кызыл хоорлкомунуң секретары Г. Ш. Монгуш ажыткан.

Хуралдың хүндүлүг президиумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозун соңгуур деп саналды чыылганнар диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле деткээн.

Г. Ш. Монгуш хуралдың киржикчилеринге байыр чедирип чүве чугаалаан. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга база он бирги беш чылдың планнарын чедимшиңниг күүседиринге херээжен ишчилериниң киирип турар улуг-хуузун ол демдеглээн.

«Тыва тудуг» трестиң партком секретары **Г. А. Медведев**, Кызылдың үлетпүр бараннар садыының директору **А. С. Сат**, республиканың шериг комиссарыадының политтиг килдизиниң начальнигы **Н. М. Каратаев**, ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнү, шүлүкчү **О. О. Сувакпит** олар хуралга чүве чугаалааннар.

Хуралдың киржикчилеринге чаштар байыр чедирген.

Оон соонда улуг концерт болган.

* * *

Делегейниң херээженнер хүнүнге тураскааткан байырлыг хуралдар районнар төптеринге, суурларга, үлетпүр бүдүрүлгелерге, организацияларга болгулаан.

(Бистиң корр.)

Он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш Барыын-Хемчикте «Барлык» совхозтуң ажыл-ишчилери шалыпкын ажылдап турарлар. Ылангыя эрткен чылын көдээниң ишчилериниң ортузунда күш-ажылчы маргылдаага киришкеш, багай эвес көргүзүглерни чедип алган. Оон түңнелинде 1981 чылда Бүгү-российаның социалистиг чарыжынга тиилекчи болуп үнгеш, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

«БАРЛЫК»— ЧАРЫШ ТИИЛЕКЧИЗИ

«Барлык» совхозтуң директору Чыртак-оол Хертекович Дожулаадай эрткен чылын ажыл-агыйы кандыг күш-ажылчы чедимшиңнерлиг болганын чугаалап бээрин бистиң корреспондентилеривис дилээн.

— СЭКП-ниң XXVI съездизиниң көдээ ажыл-агыйны сайзырадыр дугайында шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш совхозтуң ажылчыннары чаа беш чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш, политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдап эгелээн — деп, ол эгезинде чыткан.

Ажыл-ишчи бүрүзү бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган болгаш ону күүседир дээш кончуг кызымак ажылдап, боттарының бар аргаларын, билиин үндүрген. Оларның ортузунга чарыштың дээштиг организастаар хемчеглерин алган бис. Оон негелделерин, шаңнал-мактаалының хемчеглерин, бүдүрген продукция дээш немелде төлевирни каңчаар төлээриниң дугайында кижи бүрүзүнге чедир таныштырып, дыңнаткан. Оон түңнелин чогуур үезинде үндүргеш, чарыштың тиилекчилерин шаңнааш, оларны хөйге дыңнадып, хапа солупнарга бижип, көргүзүг самбыраларынга азып турар. Ол ышкаш малчыннарның, тараажыларның, механизаторларның ажылдаарынга, чурттаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургузарынче сагыш салып, бо талазы-биле элээн ажылдар кылдынган. Мал болгаш чер ажылының продуктулуун бедидер хемчеглерни ап турар.

Барлыкчылар мурнунда салдынган сорулгаларны күүседир дээш кызымак ажылдааныңдан 1981 чылда багай эвес көргүзүглерни чедип алган. Мал бажы өстүрериниң, мал продуктуларын бүдүрериниң, ону күрүнеге садарының планныг онаалдаларын ажыр күүсеткен. Күрүнеге 285 тонна эът садар турган, 39 тонна хөйнү, сүттү 550 тонна, дүктү 50 тонна садар онаалдаларын ажыр күүсеткен. Төрүүр чүс баш хой, өшкүге онаалтыр 87 хураган, анаиңы совхоз мендн алган. Бир баш хой, өшкүге онаалтыр дүк кыргыш алырының, саар инектен сүт саап алырының планнарын совхоз ажыр күүсеткен.

Малдың баш санын өстүреринге, оон продуктулуг чоруун бедидеринге мал чемнери кол рольду ойнаарын чугулалап көргеш, оон бүдүрүлгезин көвүдедиринче кичээнгейни салган. Оон ачызында планывысты күүсеткеш, ниитиниң малын чем-биле хандырган бис.

Чеди чүс тонна ногааны бүдүрер турган, 950 тонна чедирген, 77 тонна картофельдиң орнунга 157 тоннаны берген.

Чуртталга болгаш мал кажааларын тудар, суурлар чаагайжыдар талазы-биле салдынган сорулгалар багай эвес күүсеттинип турар.

Совхозта мурнакчыларның саны чыл келген тудум-на көвүдеп турар. Хойжулар Болат Чыргал, Окпан-оол Кужугет, Сарыглар Сарыг-оол, саанчылар Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Күшкаш Каң-оол, Долгар Куулар, механизатор Саая Шолбан-оол болгаш оон-даа он-он мурнакчылар бисте бар. Олар бердииген онаалдаларын доктаамал ажыр күүседип, совхозтуң планныг даалгаларының күүсеттинеринге төлептиг үлүүн киирип турарлар.

Он бирги беш чылдың ийиги чылын совхозтуң ажыл-ишчилери [illegible] Мал хүр [illegible] Шээр малдың толу менди [illegible] Сүт саалдаазы эрткен чылдаа [illegible] Часкы [illegible] келди [illegible] Совхозтуң ажыл-ишчилери [illegible] ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга [illegible] чедимшиңнерлиг [illegible] алган хүлээлгелерин [illegible] турарлар — деп Ч. Х. Дожулаадай [illegible] чугаалаан.

ЧУРУКТА: Саая Шолбан-оол.
Ш. КУУЛАРНЫҢ фотозу.

Апрель 17 — коммунистиг субботник хүнү

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 112 чыл оюн таварыштыр Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботниигин эрттирер инициативаны москвачылар көдүрүп үндүрген. Оларның инициативазын республиканың ажылчы чону изин-биле деткип, ол хүн чорудар ажылдарның планын тургузуп эгелээн.

Самагалдайның сельхозтехника салбырында коммунистиг субботникке 74 кижи киржир. Олар ол хүн 1641 рубльдиң продукциязын бүдүрер. Беш чылдың фондузунче 480 рубльди шилчидер. Септелге мастерскаязының 26 ажылчыны бир-бир автошимчедикчини, тракторну, машинаны бүрүн септээр болгаш өске-даа хөй ажылдарны кылырын планнаан. Олар ниитизи-биле 714 рубльдиң ажылын бүдүрүп,

ИЗИН-БИЛЕ ДЕТКЭЭН

беш чылдың фондузунче 200 рубльди шилчидер.

Чүък сөөртүрүнге 32 кижини быжыглаан. Чолаачылар 70 тонна чүъкт сөөртүрүн хүлээнген. 11 муң тонна-километрни эртип, 600 рубльдиң орулгазын киирер. Оон беш чылдың фондузунче 200 рубльди шилчидер. Техниктиг ачы-дуза чедирер станцияда 3 кижи бар. Олар тракторларның техниктиг ажаалдазын чорудар. Ниитизи-биле оларның киирер орулгазы 140 рубль. Беш чылдың фондузунче 16 рубльди шилчидер. 13 инженер-техниктиг ажылдакчы 187 рубльдиң ажылын кылгаш, беш чылдың фондузунче 68 рубльди шилчидерин дааңган.

М. ТИРЧИН.
Тес-Хем район.

КҮШ-АЖЫЛГА ЧЕДИИШКИННЕР

Күш-ажылга шылгарангай чедиишкиннерлиг болган Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының мурнакчыларынга 1981 чылда ССРЭ-ниң Күрүне шаңналдарының лауреаттарының дипломнарын болгаш хүндүлел демдектерин март 4-те тывысккан. Эш Л. И. Брежневтиң лауреаттарга чедирген изиг байырын ВЦСПС-тиң даргазының оралакчызы В. И. Прохоров дамчыткан болгаш шаңналдарны оларга тывыскан. Ажылчын ангының, колхозчу тараачыннарның болгаш улусчу интеллигенцияның эң эки төлээлекчилериниң тургузукчу күш-ажылы коммунизмни тургузуп турар совет улустуң чедиишкиннериниң үндезини болуп турарын ол демдеглээн.

Боттарының күш-ажылын бедик-биле үнелээни дээш шаңнаткаңнар чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, эш Л. И. Брежневке илергейлээн болгаш социалистиг Төрээн чурттуң чаагай чоруунга күжүн болгаш билиин бүрүн бээрин бүзүреткен.

(СЭТА).

ВЦСПС-ТИҢ ПЛЕНУМУ

Март 5-те Москвага Профессионалдар эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп чөвүлелиниң пленуму болган.

Пленум организастыг айтырыгны чугаалажып көрген. Өске ажылче шилчээни-биле холбаштыр А. И. Шибаевти ВЦСПС-тиң даргазы хүлээлгезинден пленум хостаан.

ВЦСПС-тиң даргазынга мурнунда ВЦСПС-тиң секретарынга, а оон соонда ССРЭ-ниң арга-ыяш, целлюлозаазын болгаш ыяш ажылдап кылыр үлетпүрүнүң министеринге ажылдап турган С. А. Шалаев бир үн-биле соңгуттан.

Пленум ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге ВЦСПС-тиң «ВЦСПС-тиң ажылының дугайында отчёт болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ССРЭ-ниң профессионалдар эвилелдериниң сорулгалары» деп илеткелин чугаалажып көргеш болгаш чүүлдүг деп санаан.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге отчёт илеткелди кылырын ВЦСПС-тиң даргазы С. А. Шалаевке даашкан.

Пленумнуң ажылынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның секретары И. В. Капитонов олар киришкен.

(СЭТА).

ЛЕКЦИЯ ПРОПАГАНДАЗЫНЫҢ ШЫНАРЫН БОЛГАШ ДЭЭШТИИН БЕДИДЕР

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң партия комитеттериниң база политорганнарының лекторларының семинарлары Алма-Атага, Бакуга, Воронежке, Новосибирскиге, Одессага, Свердловскиге, Таллинге болгаш Ташкентиге ажылын доозкан.

Семинарларга марксчи-ленинчи теорияның, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партияның иштики болгаш даштыкы политиказының, СЭКП ТК-ның «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чылының дугайында» доктаалының чугула айтырыгларының талазы-биле илеткелдерни болгаш лекцияларны СЭКП ТК-ның харыысалгалыг ажылдакчылары, ол черлерде партия комитеттериниң, министерстволар база ведомстволар удуртукчулары, литература болгаш уран чүүл ажылдакчылары, эртемденнер кылганнар.

Секцияларга болгаш өөредилге бөлүктеринге партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин, идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылдың айтырыгларының талазы-биле СЭКП ТК-ның доктаалдарын, эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарын амыдыралга боттандырар талазы-биле ажылдың дуржулгазын солушкан. 1982 чылдың планын болгаш он бирги беш чылды ниитизи-биле күүседирин идеология талазы-биле хандырарының айтырыгларынче улуг кичээнгейни угландырган. Лекция пропагандазын улам ынай сайзырангайжыдарының, оон дээштиин, идей-теоретиктиг база методиктиг деңнелин бедидериниң оруктарын чугаалашкан.

Семинарларның киржикчилери күш-ажылчы коллективтерге лекцияларны номчуп, ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга тураскааткан интернационалчы найырал кежээлеринге киришкен.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң партия комитеттериниң болгаш политорганнарының лекторлары ленинчи Төп Комитетке, СЭКП ТК-ның Политбюрозунга, Л. И. Брежневке идеология ажылының айтырыгларынче улуг кичээнгейи дээш, пропагандисчи кадрлар дугайында сагыш салыышкыны дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкиниң илергейлээннер.

(СЭТА).

Чоннардан МЕДЭЭЛЕР

XI КОНГРЕССКЕ БЕЛЕТКЕЛ

БЕРЛИН. [illegible]

[illegible] рын тодаргайлап турар.

Конгресстиң ажылынга делегейниң 50 ажыг чурттарының, оон иштинде Делегейниң херээженнериниң демократтыг федерациязының делегациялары киржип турар.

ГДР-ге социалистиг тургузуушкун, ССРЭ-биле болгаш [illegible]

СОВЕТ ТӨЛЕВИЛЕЛ ЁЗУГААР

БУДАПЕШТ. Венгрияның Дунауйварош хоорайында металлургия комбинадында күчүлүг кокс батареязының тудуушкуну дүрген темпилиг чорупп турар. Совет төлевилел ёзугаар дериттинип турар ол кокс батареязы — Венгрияның беш чылының эң улуг тудугларының бирээзи. Ону ажылдалга киирген соонда ол бүдүрүлге черинге 1,3 миллион тонна металлургия коксун, барык 500 муң тонна үлетпүр бузун бээр. Агаарны болгаш суглуу химиктиг хоранныг чүүлдерден арыглаар.

(СЭТА).

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

ЭКИ КЫЛГАНДА — ЭЛЕП ЧИТПЕС

«Чыраа, саван ошкаш мунар» деэн ырыда ышкаш, хуузунда «Жигули» машиназында олурупкан, силиг кеттингеш, арыннарында өөрүшкү чайнаан ийи кижи эртениң-не ажылче сыыладыр маңнадып бар чорууурлар. Олар болза, «Тыва кобальт» комбинат-биле деңге баскан, бүдүрүлгениң хоочуннары — дагжы Кыс-оол Ширимаевич болгаш шевер тудугжу Сарыг-кыс Тас-ооловна Хурумаалар-дыр. Олар кайызы-даа коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары.

Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп хүндүлүг аттың эдилекчизи К. Ш. Хурумаа ажылчын адыңга чоргаарланып чоруур. 1948 чылда чеди чыл школазын дооскаш, ынчан Хову-Аксынга геологтарга аар-саар ажылчылдан күш-ажылчы базымын эгелээн. Майгынга чурттап, [illegible] бердинип [illegible], аар даштарны [illegible] чүъктеп, [illegible] [illegible] дагжылаан.

Совет Арменияның [illegible] халажып келгеш, 1950 [illegible] тускай өг-бүлениң база катап Хову-Аксынга көжүп келген. Амы [illegible] [illegible] [illegible] тудугжуларынга [illegible] [illegible] [illegible] Хемчиктарынга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Сарыг-кыс Тас-ооловна бүдүрүлгеге ажылдап [illegible] [illegible] тургаш. Дагжының мергежилинге [illegible] араттарның оруу геологтар, тускай эртемниглер [illegible] өөредип, боттуг дузаны чедирип турганнар. «Эки кылган ажыл элеп читпес аалдар» деп тыва үлегер чугаада шын сөглээнин Кыс-оол Ширимаевичиниң амыдыралы бадыткап турар.

Хову-Аксы хоорайжыгашта амгы үеде хөй өг-бүлелер чурттап турар. Оларның аразында ажылгыр, найыралдыг, хөй ажы-төлдүг, бай, шырак чурттакчылар дыка хөй. Оларның бирээзи — Хурумаалар өг-бүлези. «Кежээниң мурнунда — хүлдү, чалгааның мурнунда — көчү» деп үлегер домак амгы үеде улам кескү.

«Тыва кобальт» комбинаттың капитал тудуглары кончуг түлүк турган 1965 чылда кадржаан дагжы К. Ш. Хурумаага комбинаттың удуртукчулары сүмелээннер:

— Даг пеги тур үеде хаар, бүгү күштү тудугже салыр сорулга салдынган, Кыс-оол Ширимаевич, силерниң шевер холдарыңар тудугга херектелдир бээр-дир. Бүгү дагжылар-биле силерни тудугже [illegible] дээр тур бис. Кандыг дээр силер? — дээрге, дагжы [illegible].

Дүүнгү дагжы, бо хүн тудугжу апарган эштери-биле Кыс-оол Ширимаевич тудугже шилчиткенинге бичии-даа хомудаваан.

Тудугжулаа-ла тос чылдың шүрүн көрүп чорда, 1974 чылда, металлургтарның юбилейи-биле холбаштыр Кыс-оол Ширимаевич Хурумаага Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп хүндүлүг атты тывыскан. Тоску, оңгу беш чылдарны ол бедик кежээ-ажыл хей-аъттыг тудугга ажылдап, макталга болгаш хүндүлел бижиктери-биле хөй удаа шагнадып келген. Бо беш чылдың эгезинде даг пегинге мурнунда дагжы чораан мергежилдиг ажылчыннарны катап чыып эгелээнде, оң дагжылдап [illegible] шилчиткен. Кайда-ла ажылчын херек, ол участокка ол ишкелдиг ажылдап, эрес-шудургузун көргүзүп чоруур.

Сарыг-кыс Тас-ооловна тудугжу мергежилди шиңгээдип алган. 1960 чылдан бо хүннерге чедир, 6-гы разрядтыг штукатур-малярлар, шалыпчыларның бирээзи. Оларның найыралдыг өг-бүлезин чеди уруглар өстүрген. Оларның уруглары эмчи, башкы, экономист дээш кымнары чок дээр. Оларның хеймери бо чылын 10 классты доозуп, даг инженери болурун күзеп чоруур.

О. КОРОДА.

КИЖИ БОЛУРУ ЧАЖЫНДАН

Тыва чоннуң бо үлегер чугаазы хаай утказыг. Чүге дээрге төлептиг болур кижи чажындан-на ада-иезинге, төрел-дөргүлдеринге бижиттине бээр. Тывага феодализмниң ужу-кыдыын база көрдүм. Ажыг дарлалга, үжүк-бижик билбес, дүмбей карангы, аш-чутка бастырган турган. Чүгле улуг Октябрьның авыазында Тываның арат чону тускай хамаарыштыр курупени турнускан. Оон улуг, биле чон чырыткылыг амыдыралды көргени ол.

Амгы үеде аныяк кижилерге боттарын канчаар ап чорааш эки дээрриниче оваа салынты салып. Коммунистиг партия болгаш Совет күрүне кижизиндилге айтырыының талазы-биле доктаалдарны хүлээп ап келген. Республиканың хоорай, суурларында оон боттаныгзазын канчаар чорудуп, хемчеглер ап турарын солуннарда чырыдып турарын номчуп, сонуургап келдим. Ындыг болзажок, чамдык черлерде хөй-ниитиниң көрүм-турумун үрээр, арагалаар, оорлаашып болгаш кем-херек үүлгедир чоруктар сөөлгү үеде чок деп болбас.

Аныяамдан-на чонга үрэн чүүл бараалгадып чоруур болганымда, республиканың хоорай, суурларынга бо-ла чедер бээр мен. Хостуг шактарда кудумчуга кылаштап чорааш ында-мында бээдүүшкен ажылдавас аныяк оолдарны кижи бо-ла эскерер. Оларның чугаазы дыка турамык. «Чүү бажың чара шаапкаан сен» дээш оон-даа өске ааска эптешпес сөстерни этиилээр. Шак ындыг турамык хөөннерни Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарының чамдык аныяктарындан көрүп болур. Бо чүүл дээрге көрүнгенге ажыктыг ажыл кылбас, өөредилгезин ара каар, бир суурдан өске сууржэ тояар, маңнап чаалчак амыдыралдыг ийи чаңгыс аныяктар-дыр.

Шаандагы аныяк өскеннер улуг улустарны кончуг хүндүлээр. Чижээ, улуг кижилерниң сөс-домаан дыңнаар, оларның мурну-биле эртпес. Улуг улус көрүп турда таакпылавас, арага ишпес. Болуп дап улуг төрел-дөргүлдериниң адын бозин чыкын [illegible] Авым, чечем, [illegible] куңнум, кат-ием дээш оон-даа өске хүндүлелдиг чаагай сөстерни-биле адаар. Өске аалга келгеш аъттыг кижи аъдындан дүшкеш, өгге киреринде, оорга сынында астып чораан бижээш кууруп ужуулгаш, ийинче хаалаашкап алыр. Улусче бижек суларда оон суур-бажыны угаавас. Бистиң чамдык аныяктарывыс ол чаагай чаңчылды салыр турупук, хорадаан кижилерниче бижекти арны бээр. Хоорай, суурларывыстың аразында аргыжылгаа магалыг Автобуска улуг назылыг кырганнар, урут-дарыг турган [illegible] кирип кээрге, аныяктар олудун чайлап бербес. Харын-даа оларны кызып-кыйып, ундур иткилептер таварылгалар турар. Бо кончуг багай чаңчыл-дыр.

Бистиң аныяктарывыска кажан-даа орук ажык. Өөрениринге кузээннерге ортумак, дээди өөредилге черлериниче кирериниң чалалгалары доктаамал парлагылаар-дыр. Ажыл дээрге база бүрүзүнде. Ол дугаарында алдарлыг чогаалчы К. Лебедевтиң «Тере чурт дуганында» ырызын сөзүгде ойнап бижээн.

Кедээ суурларже, районнарже үнеп, концерт, шиини графиги ёзугаар чонга көргүзүп турар бис. Чамдык черлерде баарга, көрүкчүлерниң аразынга эзирик кижилер болбайнок-ла таваржыр. Ындыглар чонга шаптыктап, алгырып, кырыштара бээр. Оон келерде ажык аксынга турган контролерже бижек арнын тургаш, халас чүткүп кирэ бээр. Чамдыкта клубтуң сайгылгаанын үзе тыртып, чонга оон көргүзбес чүүлдер хөй таварылыр. Чижээ, 1980 чылды сөөлзүредир Тес-Хем районнуң Берт-Даг суурга концерт көргүскен бис. Ынчан бөдүк аныяктар клубтуң сайгылгаазын үзе кескеш, концерт көргүзеринге шаптыктаашкынны кылган. Олар клубтуң соңгазын деже каккаш, оон шургуп кирген болган. Шак ындыг чурум чок чүвени көре тура, залга олурганнарның аразында совхозтуң харыысалгалыг кижилерден дараа хемчег алыр кижилер чаңгыс-даа тывылбаан.

Ол ышкаш Эрзинниң «Морен» совхозунга шии бөлүп турда эзирик аныяктар шуушкун кирип келгеш, сценадан турган артистерниң адресинге бак сөстер салып турганын ам-даа уттуп шыдавас. Ындыг төлеп чок чоруп көргүзүп турарлар — колдуунда аныяктар. Бо дээрге оларның четпес кижизиидилгезиниң-дир. СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика-кижизиидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында» доктаалын чамдык черлерде партия, совет органнарының ам-даа чогуур деңнелде чорутпайн келгенинин херечизи-дир. Ынчангаш моон соңгаар чон ортузунга кижизиидилге ажылын улам бедик деңнелге чорудуп, партия, комсомол организацияларының, кедээ Совет күүсекомдарының болгаш херээжэннер чөвүлелдериниң чаңгыс демниг ажылдаарын күзээр-дир.

П. ӨЛЗЕЙ-ООЛ.
Кызыл хоорай.

«Партия ажылдакчызы бүрүзү, удуртукчу бүрүзү хамаатыларның чагааларынга, дилеглеринге, хомудалдарынга ээ-харыысалгалыг болуруң чоң мурнунга, партияның мурнунга бодунуң хүлээлгези кылдыр көөр ужурлуг».

(СЭКП-ниң XXVI съездизинге ТК-ның Отчёдундан).

«Тере-Хөл» сельпозунуң ажыл-ишчилери Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарышка киржип, 1981 чылда барааң саарыглаазының планын 100,1 хуу күүсеткен. Алгы-кеш, дүк, чылгы малдың чел, кудуруун хылып, эът садып алырының чыл планын дыка ажыр боттандырган. Чонга бараан болур хүндүлүг болгаш харыысалгалыг хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турарларга № 1 аъш-чем барааннарының садыгжылары Зинаида Шыырап, Зоя Оңдар, белеткел конторазының склад эргелекчизи Валерий Монгуш олар онзалап адап болур.

ЧУРУКТА: аъш-чем магазининде мурнакчылар Мария Салчак, Зинаида Шыырап, Чечек Таржыыр олар-дыр.

К. ХЕРТЕК.
А. ЮРТАЕВТИҢ фотозу.

Саналың чүл?

АЖЫЫН КӨРЗЕ

Ада-өгбелеривис аът, шары, теве дээш ышкаш малдарны ырак, чоокка транспортка ажыглап чораан. Чиң, чүък сөөртүп, аңнап-меңнеп-даа, аян чоруун кылып-даа, чүс-чүс километрлерни эртип, амыдырап келген. Сөөлгү чылдарда үстүнде адаан мал малдарны хөвге кыл бастаан. Аъттың чүгле малчыннар ажыглап турар.

Эрзин районнуң дөрт совхозунда муң-муң хире чылгы бар. Теве үш совхозта 100-100 хире онаажып турар. Ол малдарны ажаарынга эвээш эвес түңнүг акша үнүп турары билдингир. Ол малдарның ажаалдазын экижиткеш, оон бүгү-ле ап болур продукцияны алза деп саналдыг мен. Аъттарны, тевелерни шанактап, тергелеп өөреткеш, сезонунуг ажылдарга киириштирип болгай. Чайгы үеде кулуннаан белерни саггаш, бениң сүдүн хымыс кылгаш, совхоз, район төвүнге садар болза, эмниг эки чем. Саап өөреткен мал ажылга чаңчыгыычал, бөшкүн эвес болур.

Шаанда, колхоз тургустунуп турда, ажыл-ишчилер шанакты, дуганы боттары кылып ап турду. Ам районда шанак, терге эдилээр кижи ховартаан. Ыландыгыя тевени шанак, тергеге ажыглаарынга, улуг өртектиг дериг-херексел безин херегдеттинмес. Теве шагның кайы-даа үезинде улуг шуудел үндүрүп, өттүнген херегдээр эвес. Аът, тевени аар-саар ажылга транспорт кылдыр ажыглаар болза, машина-техниканың кывар-чаар материалдарынга-даа камналгалыг болгу дег. Чамдык малчыннар одаар чүүл аъды сиген сөөртүп алырда, кажан машина изээрин манап орар. Чөөле ынчаш малдан алыр продукцияны, ажыглалды бүгү талалыг көрзе деп бодалдыг мен. Оларның ажаалдазынга хөй чарыгдал үнүп турар. Тевениң дүгүн чылдың кыргып ап, эдин хаая чемге ажыглап турар бис. Ону хөлгеге ажыглаарынче сагыш-ты салыры чөптүг. Мээң бо бодалымны мээң ажыл-ишчилери, ажыл-агыйларының тускай эртемниглери сайгарып, солун дамчыштыр сүмелерин кирер боор дээрзинге бүзүреп артым.

Л. КЫРГЫС.

МЕРГЕЖИЛИНГЕ БЕРДИНГЕН

Дээнгеп ажылы дээрде Алексей Кадып-оол [illegible] [illegible]. Ол [illegible] [illegible] [illegible] ГАЗ-53-түн [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] болза, баш бүрүнер [illegible] эде кылып алыр [illegible]. Ынчангаш аваа [illegible] [illegible] чоруур [illegible] [illegible] чоргаарланыр «Бүдүрүлгениң чолаачызы» диплому, хүндүлел-биле чугаалажырлар.

Эш-өөрүнүң хүндүткелин [illegible] алыры ындыг-ла амыр эвес. Күш-ажылга карак кызыл чорук, шилип алган мергежилинге сеткилинден бердингени ачы дузалаан.

Чолаачының ажылы кончуг харыысалгалыг [illegible] билдинир. Руль башкарган [illegible] [illegible] дугаар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турбас боор. Чүгле ол бергелерни [illegible] тура-соруктуг, шудургу, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], чылын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бедик. Аныяк коммунист Алексей Кадып-оол [illegible] [illegible] хамааржыр.

Оон күш-ажыл стажы тап-тыг-ла сес чыл ажып турар. Бо үениң дургузунда макталдыгларының одуруундан бүшпейн келген. Аныяк коммунистиң ындыг меге-шыдары өскелерге үлегер-чижек болуп турар. Кандыг-даа ажылды аваа дагзырга, чажам дивес, эдилеринге чедирбээн шаанда ара соксавас чаңчылдыг. Оон күш-ажылынга хамаарыштыр айтырыг салырга, ыяска дончу харыылаар.

— Кандыг-даа ажылга чедишкинниң унер дээ ажылды кылып турар кижиден кол хамааржыр. Мергежилге хандыкпас болгаш ажылга харыысалга кончуг чугула деп санаар мен. Харыысалга дээрге чон мурнунга ак сеткилдиг ажылдаары-дыр.

Аныяк коммунистиң чугаалап турары-ла шын-тыр. Чамдык чолаачылар күрүнениң машина-техниказын хүлээп алгаш, ону чогуур негелдезинге чедир эдилевейн, ажыглавайн баар. Оон уламындан хүлээлге күүсетпес болгулаар.

Ол Кызыл — Абакан, Таңды — Ак-Чыраа дээш өске-даа оруктарны дүн-хүн дивейн эртип, улус ажыл-агыйынга херек чүъктерни дажыглап келген. Чыл санында төлептиг күш-ажылчы улуг дээш совхозтуң директорузу өртектиг белектерни, мактал бижиктерни каш удаа тывыскылаан. Ол эрткен чылын күш-ажылчы ээлчээн ол-ла чылдың октябрь айда-ла күүседипкен.

А. Кадып-оол коллективинде аныяктарның дүрүжүлгелыг дагдынныкчызы. Оон холунда дөрт комсомолчуну быжыглаан. Ол арга-сүмезин аныяктарга күзелдиг-биле демчилеп чоруур. Дружинниктер [illegible] база удуртукчузу.

Мурнуку чылдарда совхозтуң МТМ-зинге техника эдилели, оон камналгазы аажок кошкак турган. Ырак-чоок рейстерже үнген машиналар болганчок-ла үрелишкиннерге таваржып, ажыл-агыйга хожудаашкыннарны болдуруп тургулаан. Чолаачыларның ортузунга социалистиг чарыш эрецгей, организастаттынып, оон түңнелдерин чогуур үезинде үндүрбейн баар. Ол ышкаш чолаачыларга техниканы, кывар-чаар материалдарны камнаар талазы-биле кандыг-даа харыысалга онаавайн келген. Шак ындыг чорукту ажыглап алгаш, чамдык чолаачылар машина-техниканы кара туразы-биле ажыглап турган. Оон-биле чергелештир кывар-чаар материалдар чедишпейн баар таварылгалар база турган. Ынчангаш күрүне мурнунга план күүселдези боттанмайн турган кол чылдагааннар ында.

Чолаачылар ортузунга контроль кынаалдаңы сөөлгү чылдарда бээр күштелдирген. Кым-бир чолаачы чылдагаан чок рейс үнмейн баар таварылгада, оон хемчээн ап, чогуур харыысалганы онаап турар апарган. Бодунуң хуу херээн кылып, кывар-чаар материалды чарыгдаваны дээш өртээн дедир төлеттирип алыр чурумну тургускан. Рейстерже үнген болгаш келген машиналарны демдеглеп, оон кажан келирин баш удур планнап көрүп турар. Кандыг чүъктерни сөөртүп экеп турарын шыңгыы контрольга алган. Ай санында чолаачыларның кандыг рейстер кылганын түңнеп чугаалажырын чурумчуткан.

Үстүнде айыттынган четпестерни чайладырынга МТМ-де партия бөлүүнүң удуртукчузу, аныяк коммунист Алексей Кадып-оолдуң киирген улуг хуузу эвээш эвес. Бо коллектив чүгле «Кызыгаар» совхозта эвес, харын-даа Тес-Хем районда мурнакчы коллективтерниң бирээзи апарган.

К. ТҮЛҮШ.

ЧЫЛГЫДАН — ТРАКТОРЖЕ

Бичиизинден тура ол чылгы малга кончуг ынак. Ачазының соонга бо-ла ушкажыпкан чоруур. Боду аът мунуптар апаргаш, ада-иезинге улуг дузаны кадып келген. Алдай-оол Түлүш шериг хүлээлгезин эрттиргеш келгеш, Торгалыгта аданеңиниң ижин салгап, чылгычылай берген. Оон авазы Күскө эмдик малдарны шалбарап, төрепчилээп, өөредип турган. Кандыг-даа эр улустан артык эрес кижи чораан.

Оон ачазы Сапаажык-аараш мөөзэн «Адаазы өлзе-даа оглу артар» деп үлегер чугаа бар. Адазының орнун солуп, улуг чылгычы болган. Ол адазының дүн-хүн чок чылгы кадарып чораан черлерни Кызыл-Бедик, Ак-Кара-Суг, Хүрең-Тейлерге оъттут, суглут шыпааларга одарладып келген. Чүс бедеп 90 кулунну камгалап өстүрүп, совхозундан шагнал-макталды ап чораан.

1978 чылда Өвүр районга «Ак-Чыраа» совхоз тургустунган. «Торгалыг» совхоз девискээр азыы-биле Алдай-оолдуң малдап турган чылгызын «Ак-Чыраа» совхозче шилчиткен. Аныяк оол чылгызындан чарлыр хөңнү чок болгаш чаа совхозка билдириишкин бижээш, ажылдай берген. Бодунуң күзели-биле чылгычылап турда, 1978 чылдың төнчүзүнде республиканың Кадээ ажыл-агый министерствозунуң айтышкыны-биле чылгыны чаңгыс черге мөөннээн. Ынчан үш совхозтуң чылгызын «Коммунизмче орук» совхозка түрүмчүткан. Алдай-оолдуң чылгызы база аңаа барган. Оон хумагалыг өстүрүп алган чылгызы ай четпээнде өскен, төрээн черинче чанаттап-даа тургулаан.

Алдай-оол Түлүш улаштыр хову-трактор бригадазынга трактористерге дузалажчылап, ажылдай берген. Аңаа ажылдап тургаш, ол трактор башкарар кылдыр өөренип алган. Ол чоорту бирги класстыг трактор башкарар шынзылгазын база холга тудкан. Өске мурнакчылар-биле деңней [illegible] чыл бүрүде планныг [illegible] ажыр күүседип, кывар-чаар материалдарны камнап ап келген. Эрткен чылын Т-40 деп тракторну аңаа быжыглаан. Ол бодунуң алган социалистиг хүлээлгезин күүседип, эрткен чылдың планын тос айларда чедиппишкин боттандырган. Оон ындыг ажылын совхоз дирекциязы үнелээш, Москваже [illegible] халас путёвка-биле шаңнаан. Москвага барган, ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинге кергени [illegible] [illegible].

А. Түлүш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кывар-чаар материалдарны камнап [illegible] Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] СЭКП ТК [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чылды [illegible] [illegible] [illegible].

Т. ТЫРТЫҢ-ООЛ.

ИЛИИР, КИДИРЭЭШТЕН САТСА

Партия, чазактың кижилерниң чаагай амыдыралы дээш сагыш салыышкынынга чоргаарланып, өөрүвес аргавыс чок. Оон бир тодаргай чижээ, районнар төптеринде, чурттакчылыг суурларда амыдырал хандырылганың аъм-дузазы чедирер черлерни тургускулааны. Ол черлерниң ажылдакчылары идик-хевин дааран, чуп, аштап, үрелген эт-херекселдерни септеп-селип, эт-септи чонга садып турар.

Бажын ажылы кончуг чымыштыг. Ол бүгү ажылдарны чиигедип, кижилерниң культурлуг дыштанылгазынга үе-шакты камнаарынга амыдырал хандыралга черлериниң ачы-дузазы улуг. Амгы үеде кедээде кожуун чоруур мастерская бар апарган. Ол мастерская амыдыралынга электри-биле хандыртынмаан. Ынчангаш хепти удур чуп, базар, даараар аргазы чок. Ындыг болганда кожуун чоруур мастерская хеп чуур кидирээш, кээ каггаш хеп баар илиирлерни комбинат дамчыштыр чонга сатса деп саналдыг мен.

Малчыннарда болгаш суурларда хол-биле даараар үрелик машиналар бар. Ону кылыр кижилер келгеш, кедээже үнмес. Чүгле комбинатка келгеш, бүү-хаа чапа бээр. Амыдырал хандырылга комбинадынга даараныр машиналар, приёмниктер септээр кижилерни доктаамал тургузары күзенчиг.

К. ЛАМАЖАП.
Эрзин район.

САРЛЫКЧЫ

Сарлык — даглыг черге кончуг ынак мал. Ынчангаш сарлык кадарчызы кижи база-ла даглар үнүп, сарлык кадарар, хат-кавыскыга каксып, даглыг черге чурттаар апаар. Бо кыжын ол Барлык-Ойда кыштаанда, кодан сарлыын анча-менди, хүр кыштадып турар. Ол оңгу беш чылда «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» херек демдээн чаалап алган. Ол Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны аттың база эдилекчизи.

Эрес-кежээ сарлыкчы бо чылын ССРЭ-ниң 60 чыл оюн ажыл-агыйжы чедиишкинниг уткуур сорулга-биле бедиткен социалистиг хүлээлгени алган, тура-соруктуг ажылдап турар.

Өзүр Доспан «Малчын» совхозка сарлыкчылап үр үеде ажылдаан. Мөңгүн-Тайганың даглыг-даштыг, калыр-бээр Үстүү-Терект, Артыы-Теректиг, Барлык-Ой деп черлерге, Сыын-Баштыг, Саадактыг тайгаларының адактарынга, Тимзелигниң катпалдаргайынга аъттыг, чадаг сарлык кадарып, шагның дерт аргындазынде чеже кокпа оруктарны эртпээн, чеже даң хаяазын уткуваан дээр.

З. ХОМУШКУ.

Клара Оюн Чыргаландыг ортумак школазын доосканы, «Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазынга саанчылай берген. Ол ам ында үш чыл чедир ажылдап, доктаамал эки көргүзүглерни кейип ап турар.

Аныяк коммунист К. Оюн он бирги беш чылдың бажы[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 1300 кг сүт саар хүлээлгезин 1982 кг кылдыр ажыр күүседип [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

ЧУРУКТА: саанчы Клара Оюн.

В. КУНГАНЫҢ сөзү, фотозу.

БОДАНГАНЫ БОТКА ХЕРЕК

Арагага суудуккаш калыкшылын чазырып, амыдыралын будап, хөй чылдарда өөренген эртем-билиин орта ажыглавас чоруктар амгы хүннерде бо-ла таваржыр-дыр. Бо парын айтырыгга канчаар харыы бээрил дээрзин кижи бүрүзү бодунуу-биле дилеп тывары ажыктыг деп бодаар мен.

«Бодаганы ботка херек» деп тыва чоннуң мерген чугаалаан домаа бар. Бо дээрге бот-кижизиидилгеже онаа кичээнгейни салырын чиге сөглээн-дир. Бот-кижизиидилге домааты бүрүзүнге кончуг ажыктыг. Хамык-ла багай [illegible] үнер дөзү — арагалаашкын. [illegible] [illegible] ижер болза деп бодалдыг мен.

Хову-Аксынга чоннуң шалыплээн төрелдери, адаанын ады таныштары бо-ла келгилээр. Келген аалчыларның чамдыызы арагалаашкынын эвилелдээн боор. Мынчаар дыштанырының орнунга бо чараш булуңнуң сайзыраан черлерин сонуургаза. «Металлург» Культура өргээзинге киноладан, концерт, шии көөр болза эш-не таарымчалыг [illegible] уттугулгулуг дыштанылга болур.

Ажылчын суурда «Күш-ажылга алдар» деп музей бар. Ынаар баргаш, солун чүүлдерни көрүп, билип ап болур. Кобальт комбинадының ажылчыннары келген аалчыларынга бүдүрүлгени чорип көргүзүп, мурнакчылар-биле таныштырып-даа болур. Дыштанылганы чөп ажыглап болурунуң аргалары кандыг-даа черлерде бар. Ону ажылчын бүрүзү чаны билип, дыштаныр үелерин ажыктыг эртиирери ажылга бүдүрүкчүлүг болуру чугаажок.

К. ОЮН.

КЫШТАГЛАРДА ЧЫРЫК

Бистиң «Бай-Тал» совхозтуң Мешкен-Хөл, Туралыг хойжу бригадаларның малчыннар кыштагларында бо кыжын тускай моторларны тургускаш, электри чырыын киирген ышкы массалыг мал өлдаашкынының үезинде малчыннарның болгаш сакманчыларның чымыштыг ижинге улуг дузаны чедирип турар.

Малчыннар бажыңнарынга, мал кажааларынга чырык киирер дээш алгаш, совхозтуң тургузугалыг электрии Эрес-оол Чүлдүм ону дүрген, эки [illegible] кылгаш, малчыннар-[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] макталкан. Кыштың чыккылама соогунда бажын оңгу бедик чагы бажында орарын азы демир-уламнинар чүъктеп алган чоруп чоруурун бо-ла көрүп болур турган. Малчыннарның ижин, негелдерин хандырар дээш ол шуудуг ажылдааш, Мешкен-Хөл, Туралыгның дыка хөй малчыннарының кыштагларында Ильичиниң лампочкаларын чырыткан.

Хойжулар, сакманчылар электрик Эрес-оол Салчакович Чүлдүмге өөрүп четтиргенин илереткеннер. Малчын Б. Дандыңның аалы ак-көк экранның программазын көрүп турар апарган.

Х. КАРА-ООЛ.
Бай-Тайга район.

ӨҢНҮКТЕЖИР

Кадыкшылга бөлүктеринге кичээлдер эрттирериниң методиказын республиканың күш-культура диспансериниң эмчилери ажылдап кылган. Хоорайның чамдык черлеринде кадыкшылга бөлүктериниң кичээлдери эгелээн. № 3 ортумак школада, автооруг техникумунда, «Херел» спорт залда кадыкшылга бөлүктери багай эвес ажылдап турар. База ол ышкаш кадыкшылга байдалы-биле күш-культура кичээлдеринден хостаткан эге класстар өөреникчилериниң күш-дамыр кижизиидилгезиниң тускай кичээлдери хоорайның алды школаларында болуп турар.

Ю. РОДИН.

Хөй уругларлыг иелерни «Иениң алдары» орден-биле болгаш «Иениң медалы» медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Александра Самыковна Куулар — Чыргакы сес чыл школазының интернат эргелекчизи.

Барыммаа Дамдыновна Ондар — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Зоя Очур-ооловна Ховалыг — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Бопук-Кара Эртинеевна Куулар — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Галина Комбуевна Монгуш — Чадаана хоорайның № 1 столоваязында повар.

Александра Чыргаловна Сат — үлетпүр комбинадының ажылдакчызы.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Анастасия [illegible] Донгак — «Октябрь [illegible] чылы» совхозтуң ажылчыны.

Чинчиваа [illegible] Донгак — «Тыва» совхозтуң уруглар садының няняы.

Бичепей Сангаажаповна Монгуш — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

Зоя Мунзуковна Ооржак — Чадаана хоорайның № 1 столоваязында техниктиг ажылчын.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Чүчүк Доржуевна Монгуш — «Сут-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Зинаида Кууларовна Ондар — «Хондергей» совхозтуң ажылчыны.

Чечекмаа Шагжаевна Ондар — Чадаана хоорайда № [illegible] уруглар садының няняы.

Лариса Монгушевна Ортун — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Ергаан [illegible] Куулар — [illegible] хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң диспетчери.

Маадыр-оол Чимит-ооловна Куулар — Баян-Тала ортумак школазының библиотека эргелекчизи.

Чудур Чымчакаевна Куулар — Хайыраакан суурда өг-бүле ээзи.

Александра Байыровна Куштуг-оол — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Биче-кыс Соднамовна Монгуш — «Искра» совхозтуң саанчызы.

Светлана Кожумаасовна Монгуш — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

Севилбаа Ондаровна Монгуш — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Алдын-кыс Терешеевна Ооржак — Чадаана хоорайда № 1 столованың техниктиг ажылчыны.

Татьяна Шогбан-ооловна Ондар — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Сара Кок-ооловна Саая — район эмнелгезиниң санитаркасы.

Фаина Калзановна Тюлюш — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Валентина Алдын-ооловна Ховалыг — Кара-Чыраа суурда ясли садтың няняы.

Зоя Комбуевна Хүлер-оол — Чадаананың № 1 ортумак школазының биткызы.

Өнермаа Анатовна Чимит-Доржу — үлетпүр комбинадының кол бухгалтери.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Роза Орзановна Аракчаа — «Кок-Тей» совхозтуң саанчызы.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Елизавета Сейлек-ооловна Монгуш — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Клара Монгушевна Монгуш — «Шамбалыг» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Елизавета Викторовна Кендикпен — «Шамбалыг» совхозтуң ажылчыны.

Зоя Оолаковна Сарыглар — «Сукпак» совхозтуң ажылчыны.

БИИ-ХЕМ РАЙОНДАН

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Багай-Уруг Кызыл-ооловна Доңдуп — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Чечекмаа Монгушевна Ооржак — «Хадын» совхозтуң ажылчыны.

Нина Чалбаевна Чанчун — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Любовь Седиповна Байыр-оол — «Саян» совхозтуң ажылчыны.

Лидия Ивановна Салчак — «Саян» совхозтуң ажылчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1982 чылдың февраль 25.

Венера планетаны шинчилээриниң комплекстиг программазын автоматтыг совет ийи станция чедиишкинниг доосказн

ООҢ ЧАА РАЙОНУ ШИНЧИЛЕТТИНГЕН

СЭТА-ның дыңнадыы

1982 чылдың март 5-те, Москваның-биле 9 шак 11 минутада планеталар аразының «Венера-14» автоматтыг станциязының дүжүп бадырган аппаразы Венера планетаның атмосферазынче кирген болгаш 63 минута болганда оон кырынга, Фебаның чоок чүгүнге мурнуу широтаның 13 градус 15 минута болгаш долготаның 310 градус 9 минута координаттың точказынга чымчак хонуушкунну боттандырган. Ону баdырган аппарат «Венера-13» станциядан муң километр ыракка хонган. Планетаның кадыг картының шинчилелин боттандырган. Оон чаа даштыкы хевирин Черже дамчыткан.

«Венера-14» станцияны планеталар аразының траекториязынче 1981 чылдың ноябрь 4-те салып үндүргенин дыңнаткан болгай. Бо үеде радио харылзааны дамчыштыр оон ужудуушкунун башкарып, борт системаларының байдалын контрольдап келген болгаш октаргай делгеминге эртем шинчилелдериниң медээлерин хүлээп ап келген.

1981 чылдың ноябрь 14-те база 1982 чылдың февраль 25-те станцияның шимчээшкининиң траекториязын эткен, а 1982 чылдың март 3-те планетаже чоокшулап ора, станциядан дүжүп баар аппарат адырылган.

Ужудуушкун үезинде планетаның атмосферазынга болгаш оон хондурууушкунунуң үезинде комплекстиг эртем шинчилелдерин боттандырып чоруткан. Атмосфераның бозгаш булуттарның химиктиг болгаш изотоптуг составын, булуттуң тургузуун, тарап турар хүн херелдерин шинчилеп, а ол ышкаш атмосферада электриктиг бузекчилештерниң бүрүткээшкинин кылып чоруткан.

Дүжүп баdырган аппараттың чер картын алыр тургузуунуң дузазы-биле планетаның картын өрүмнеп, оон доюураан алган, чаа районда бүдүмелдерниң элементилериниң составын тодаргайзы-биле анализти кылган.

Планетаның кырынга эртем-техниктиг шинчилелдер Цельсийниң-биле 465 градус температура болгаш атмосфераның базыышкыны 94 градус турар дыка берге байдал үезинде чоруттунган. Ол үеде долгандыр турар черниң даштыкы хевирин чырык шүүрээр өңнүг херекселдер өттүр дамчыдып, довурактың электри дамчыдылгазын, физика-механиктиг шынарын хемчээп, планетаның сейсмиктиг чоруун илередип көрген. Ынчан дүжүп баdырган аппараттың бүгү системалары болгаш херекселдери чедиишкинниг ажылдаан болгаш идегелдиин көргүскен.

«Венера-14» автоматтыг станцияның бортунда Владимир Ильич Ленинниң чуруун сиилбээн вымпелди тургускан. Дүжүп баdырган аппаратта Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң сүлдезин чураан кургуе демдээн тургускан.

«Венера-13» болгаш «Венера-14» станцияларының ооң соңгаарты ужудуушкунунуң үезинде Чер — Венера аразында орукка эгелээн эртем шинчилелдерин уламчылаарын планнаан. Космоста ийи станциядан алган медээлерни ажылдап кылып турар болгаш ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының институттарында өреп көрүп турар.

Шинчилел материалдарын ап алгаш көөрге, «Венера-13»-түң дүжүп баdырган аппаразы планетаның бүрүнгү черинге хонган, оон Чер кырында хевар чүүлдер тывылган.

Планетаның кырының аңгы-аңгы черлеринден ийи станцияның чангыс аай программа ёзугаар боттандырып чоруткан шинчилелдери хүн системазының Черге чоок планетазын бүгү тала-биле шинчилээр арганы берген.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 60 чылынга турасказткан космиктиг шинчилел планета эртеминге улуг ужур-дузалыг чүүлүа медээлер-биле эртемни байыдып, хүн системазының өске-даа планеталарының амыдыралын билип алырынга ужур-хууну киирген.

Совет космонавтиканың ол чаа тиилелгези — октаргай делгемин тайбың сорулгаларга ажыглаар даан совет улустуң чоргаадыкчы салыышкынының бадыткалы-дыр.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ДААРТА—ДЕЛЕГЕЙНИҢ ХЕРЭЭЖЕННЕР ХҮНҮ

МАР. Улан Баторнуң дүк белбээзырадыр бүдүрүлге каттымыышкынының бүдүрүкчүлери ол адырга калбарган социалистиг чарышка кезээде тиилекчи болуп келген. Күш-ажылчы чедиишкиннери дээш аңаа чоокта чаа «Полярная Звезда» орденни тывыскан.

ЧУРУКТА: каттымыышкынның эң тергиин ажылчыннарының бирээзи Л. Чуяуунцэцэгниң ПТУ-нуң суртуулдары-биле кады турары.

МОНЦАМЭ—СЭТА-ның фотозу.

ЧУГУЛА ИНИЦИАТИВАЛАР

Делегейниң янзы-бүрү чурттарының хөй-ниитизи болгаш даштыкының массалыг информация чепсектери ядерлиг дайынга удур кыйгырыгның авторлары— япон чогаалчыларга эш Л. И. Брежневтиң харыызында айыттынган Совет Эвилелиниң тайбың инициативаларының чегүүр үезинде болгаш чугулазын демдеглеп турарлар.

ТОКИО. Японияның демократтыг хөй-ниитизиниң массалыг митингизи Токиога болган, аңаа Л. И. Брежневтиң харыызын номчуп дыңнаткан. Л. И. Брежневтиң «Совет Эвилели ядерлиг халдаашкын [illegible] айыыл [illegible]» [illegible] ... Найыралдың «Нихон киоику кайкан» залынга чыылганнарга чуве чугаалап турган, билдингир публицист Кэдзи Накано ядерлиг бөө-чепсектерни эндере бүдүрүп, нейтроннуг бомбаны болгаш массалыг узуткаашкынның өске-даа чепсектерин чогаадып кылып турары улуг айыыл чок чоруунга болгаш тайбыңга айыылдыг кызашылыышкын-дыр деп демдеглээн. Вашингтоннуң ындыг турары «кызыгаарлаан» ядерлиг дайын деп ондактыг ядерлиг бүргү шаапкан. Хиросимага болгаш Нагасакиге болган чазаптыг катаптаарын болдурбазынче ол кыйгырган.

Бүгү-ниити тайбыңны чедип алыр дээш Л. И. Брежневтиң кылып турары улуг ажылы дээш аңаа өөрүп четтиришкинни билдингир япон эртемден Н. Ито митингиге илергейлээн. Бөө-чепсекти эндере бүдүрерни болдурбазының, делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарының айтырыгларынга ССРЭ-ниң боттуг туружун ол бедик-биле үнелээн.

Тайбыңны камгалаарының херээнге ССРЭ-ниң тодаргай инициативалары канчаар-даа ажык чугула ужур-дузалыг деп, кыйгырыгның авторларының бирээзи чогаалчы Масамото Нацубори СЭТА-ның корреспондентизинге интервьюзунга чугаалаан. Олар амгы үеде эң-не чугула сорулганы — бистиң бөмбүрзээвисте бызыг тайбыңны хандырар дээш Совет Эвилелиниң ылап-ла чүткүлдүүн херечилеп турар.

ГАВАНА. Л. И. Брежневтиң япон чогаалчыларга харыызында бодалдарны кубажылар изиг-биле деткип турар деп, Куба-совет найырал ассоциациязының [illegible] ... Сойло Марриелле [illegible] ... ССРЭ-ниң гуманныг политиказы шуут-ла анчы [illegible] деп турар-дыр деп, ол онзалап айыткан.

КАБУЛ. Л. И. Брежневтиң харыызын тайылбырлап тура, Кабул радиозу Совет Эвилелиниң тайбыңның болгаш чаашпаашкынның могаг чок камгалакчызы деп онзалап демдеглээн. ССРЭ [illegible] ... тайбың бодалдарны киирип турар Советтер чуртунуң политиказы көргүзүп турар.

КАРАКАС. «Бистиң планетавыска келир үеге амыдырал кымга-ла ээреп бергир [illegible] ... деп эш Брежнев чер демдеглээн»,— Латин Америка чурттарының полиграфия үлетпүрүнүң ажылдакчыларының конфедерациязының чиге секретары Г. Баретто СЭТА-ның корреспондентизи-биле интервьюзунга ынчаар медеглээн. Латин Американың ажылчы чоннары ССРЭ-ниң тайбың инициативаларын чаагай эп-сеткил-биле деткип турарлар. Тайбыңны камгалаар дээш, чавырлыышкын дээш, чепсеглениишкинниң дүжүрер дээш демиселге ооң быжыг туруштуу дээш Л. И. Брежневке өөрүп четтиришкинни илергейлеп турар бис деп, Г. Баретто онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛДЫҢ ИЛЕРЕЛИ

СОФИЯ. (СЭТА). Болгар-совет найыралдың, социалистиг тургузуушкун херээнге БУР-нуң ажылчы чоннарының шынчызының чаа чырытыыланчан илерели болгар найыралдың мурнакчы бүдүрүкчүлериниң инициативазы болу берген: Г. Димитровтуң адын эдилээн машина тудуушкун заводунуң болгаш автомобиль дугуйларының заводунуң коллективтери апрель 17-де Ленинчи коммунистиг субботник эрттирерин саналдаан. Олар ол субботникти В. И. Ленинниң төрүттүнгенхүнүнден бээр 112 чылынга болгаш Г. Димитровтуң төрүттүнген хүнүнден бээр бо чылын 100 чыл болурунга турасказдырлар.

Эки турачы күш-ажылдың хүнүнде вагон кылыкчылары 200 муң амыг лев акшаның продукциязын, 180 муң лев акшаның дугуйларын кылып үндүрер деп хүлээлгени алган.

Мурнакчыларның инициативазын БУР-нуң найысылалының ажылчы чоннарының аразынга калбаа-биле деткээн. Ол инициативаны Кырнуның Г. Димитров аттыг типографиязының ажылдакчылары болгаш «Болгария» комбинат, өске-даа хөй-хөй коллективтер деткээн. Күш-ажылчы София Ленинчи субботникти күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүнүн хүнү болдурарын аазап турар.

ТБЧ-нин медеглели

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Тайбыңның Бүгү-делегей чөвүлели Суданда байдал дугайты медеглел үндүрген. 10 муң ажыг кижи Суданның кара-бажыңнарында чыдар. Хоругдаттырганнарның аразында — политиктиг партияларның болгаш профэвилелдерниң удуртукчулары, студентилер, журналистер, тайбың дээш кескү демиселчилер бар. Чурттуң улуг масаларынга хамаарыштыр судан эрге-чагыргаларының дериикзээшкиннерин ТБЧ шииткепирнг бүрүү шаапкан.

Араб болгаш африка кудумчуларының национал хамаарышпас чорууга, бүгү делегейде тайбыңга кыжаныышкынның таваарыштырып турар АКШ-тың дайынзырак планнарынче чурттуң хандыкчылар дээр чагырыкчы ёзу-турумнуң оралдажыышкыннарынга удур судан улустуң демиселинге долу деткимче ол медеглелде илергейлеттинген.

МАДРИД УЖУРАЖЫЫШКЫНЫНДА

МАДРИД, март 5. (СЭТА). Мадрид ужуражыышкынының редакция бөлүүнүң хуралынга социалистиг чурттарның инициативазы-биле вторникте эгелээн Европага бүзүрежилгени болгаш айыыл чок чорукту быжыглаар болгаш чепсеглениишкинни дүжүрер хемчеглер талазы-биле конференцияны чыылдырарынга мандат дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүн уругулзээн.

Польшаның төлээзи В. Копарский ындыг конференцияны чыылдырар дугайында айтырыгның талазы-биле польша делегация автор болуп турар дээр дугайын сагындырган. Конференцияның идеязы деткимчени алган, ынаңгыя Мадрид ужуражыышкынынга февральда чуве чугаалаан алзан каш даштыкы херектер министрлериниң чугааларында деткиишкиннер бар деп, ол демдеглээн.

Австрия делегациязының баштыңы элчин Ф. Чека австри даштыкы херектер министри конференцияның идеязын база деткээн дээрзин сагындырган. Австрияның төлээзи бөлүгнүң чугаазынга бо айтырыгга хамаарышкан айтырыгларны чугаалажып көөрүнүң чугулазын демдеглээн.

Мальтаның төлээзи элчин Э. Салиба редакция бөлүүнүң хуралының ажыл-херектиг чорудулгазынга сеткилиниң ханганын илергейлээн болгаш конференцияның мандазының дугайында дугуржулганы чедип алырының чугулазын демдеглээн. Ону ажылдаан кылыр-биле холбашкаан чамдык ажыл-херекти бодалдарны Болгарияның, ГДР-ниң болгаш Чехословакияның төлээлери чугаалаан-нар.

ШЫҢГЫЫ БУРУУ ШАВЫЫШКЫН

БОНН. (СЭТА). Вашингтоннуң болгаш Германияның Федеративтиг Республиказында чамдык бөлүктерниң Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле экономиктиг харылзааларны баксырадыр дээр оралдажыышкыннары хөй-ниитиниң, ылаңгыя болгаш садыг-үлетпүр бөлүктериниң, ол ышкаш барыын-герман парладыганың шыңгыы буруу шавыышкынынга таваржып турар.

Вашингтонда парлалганың национал клувунга ГФР-ниң ажыл-агый министри Отто Ламбсдорфтуң чугаазы калбак үнелээшкинни болдурган. Совет Эвилелинге болгаш Польшага удур чүдүк-баалыг экономиктиг «хемчеглерни» болгаш садыг хоруушкуннарын боттандырып чорударын Барыын Европа чурттарынга доңнаштырар дээр АКШ-тың оралдажыышкыннарынга хамааршынтыр ол мынча деп чугаалаан: ындыг политиканың талалакчыларынга — садыг хоруушкун удур угланган чуртка бодаарга, боттарының боттарынга улуг каража-корааңны чедире бербес ыйнарга эргежок чугула дериг-херекселдерни бээр бүдүрүп шыдаар эрга-шинектиг чурт-биле экономиктиг коргудуушкуннар кылырының дылы-биле чугаалажып болбас деп, Ламбсдорф онзалап демдеглээн.

«Эрткен он чылдарның дургузунда ССРЭ бистиң эң улуг садыглажыкчывыс апарган, моон соңгаар-даа ындыг болур дээрзинге идегеп турар бис, ол үениң дургузунда бистиң фирмавыс Оскольскиниң электрометаллургия комбинадынга, Ново-Липецкиниң металлургия заводунга, Куйбышевтиң металлургия заводунга болгаш Совет Эвилелинде өске-даа эң улуг тудугларга ажыглаар дериглер салып алырының совет улуг чагыгларын алган» деп, «Ост- [illegible]» дээр концерниниң баштаар чериниң даргазы Г. Вайс экономика айтырыгларының салдарлыг «Ост-весткоммерц» журналының айтырыгларынга харыызында медеглээн.

ГФР-ниң политиктиг кескү ажылдакчызы. Соңгу Рейн-Вестфалия чериниң премьер-министри И. Рау «Газ-трубы» төлевилелди боттандырып чо- [illegible]

Өңнүктерниң кады ажылдажылгазы

МАРТИНДЕН «БелАЗ»-тар

Словак хоорай Мартин хөй чылдарда ыяш [illegible] тел деп сурагжаан. Амгы үеде ол бүрүнгү ажыл бодунун ужур-дузалыг шуут чидирбээн-даа бол, бодунуң бичии, ынчалза-даа күчүлүг дуңмазы — машина тудуушкунунуң хөлегезинде барган. Амгы үеде Мартин чехословак машина тудуушкунунуң төптериниң бирээзи. Мында хөй янзы продукциялыг машина тудуушкун заводу бар.

Словакияның Компартиязының Мартин район комитединиң бирги секретары, шаанда мебель заводунуң ажылчыны, фашизмге удур демиселдиң идепкейлиг киржикчизи чораан Йозеф Ференчик бүдүрүлге коллективиниң ажылының болгаш ооң келир үеде планнарының дугайында чоргаарал-биле чугаалап орар.

— Бистиң кол сорулгавыс — «БелАЗ» моторларын бүдүрерин улам көвүдедири — деп, ол чугаалааш, улам тайылбырлады.— Бис Белоруссияның автомобиль заводунга ол шимчедикчилерни кылып чорудуп турар бис. Ол эң харысаалгалыг совет чагыгны кылып турарлар-биле чугаа- [illegible] чүлүг боор деп кижи дораан бодаар— деп, Милан хүлүмзүрдү.— Ооң сес цилиндринде 1200 аът күжү хевиеттинген.

Совет чагыкчылар-биле бистиң кады ажылдажылгавыс 900 аът күштүг алды цилиндрлиг моторлардан эгелээн чүве деп, ол уламчылады. 1975 чылда ийи ындыг шимчедикчини чоруттувус, оларны чедей тонналыг самосвалдарынга салган. Ол машиналар Заполярьеге ажылдап турда, мартинчилер комиссия түңнелин четтикпейн манааннар. Адак соонда шенелделер үезинде шимчедикчилерниң ажылдааны эки болган деп медээ келген. Ол дээрге Мартинниң машина тудукчуларының күш-ажылының бедик үнелээшкини болган. Оларның аразынга аныяк инженер, амгы үеде мотор цехиниң начальниги Эмил Дэнко база турган.

— Шенелделер чедиишкинниг-даа болган болза, совет чагыкчылар элээн каш сүмелерни берген. 1976 чылда моторларны Совет Эвилелинче план ёзугаар чорудуп эгелээн бис. Баштайгы үш чылда [illegible] ...

— Бо состер ажыл-херек-биле карышпайн турар — деп, Эмил тайылбырлай тыртып каапты — ССРЭ-ден хомудал албаан бис.

Ол мени эң эки чыыкчыларының бирээзи Ян Кружляк-биле таныштырды. Ол аныяк ажылчын бодунуң дугайында мынчаар чугаалады: сес чыл школазын дооскаш, оон соонда заводтуң бодунда профтехучилищеге өөренген. Ийи чыл ажылдааш, шериг барган. Оон төрээн заводунче ээп келген. Ону Чехословак-совет найырал аттыг социалистиг күш-ажылдың бригадазынга киирипкенинге ол чоргаарап турар.

— Дыка кичээнгейлиг ажылдап турар бис — деп, Ян чугаалады.— Бистиң продукциявыс совет өңнүктерге баар болгай, ынчангаш ол тергиин эки шынарлыг турар ужурлуг.

Ол-да состерни ооң цехте эштери Михаил Чабардан, Владимир Томчиктен, Милош Липинекийден, Дарина Жубороваладн дыңнадым.

Мартинниң күчүлүг моторлары Минскиге баар болгаш совет эң улуг автомобильдер [illegible] ...

[illegible]

Владимир МИХАЛЬЧЕНКО.
СЭТА-ның корр.
Мартин—Братислава.

Э. ТЕЛЬМАННЫ ӨЛҮРГЕННЕРНИ— ХАРЫСАЛГАГА

Германияның болгаш делегейниң ажылчын шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчызы Эрнст Тельманның уруу Ирма Габель-Тельман оон адазын өлүрген фашистерге удур суд херээн база катап кодурген. И. Габель-Тельманның эрге-ажыын төлээзи болукчу Г. Ханновер фракциязы Бременге болган парламенттиң конференциязынга бо дугайын дыңнаткан. Ол херекти Кёльнинуң судунга көөр деп турар.

Э. Тельманны өлүрерииге дорт киришкен кем-буруулуг эсэсчи фашистерни ыыламдыр харысаалгазынга киирбейн [illegible] Кёльнинуң прокуратуразы [illegible] ... негелдени ГДР-ниң сурагжыг юристери 1962 чылдың апрельде-ле Барыын Германияның суд органнарынга киирген турган. Ол ийи өлүрүкчүлер ынчаарда Германияның Федеративтиг Республиказының девискээринге шелээн чуртап турганнар.

Ынчалзажок Кёльнинуң прокуратуразы янзы-бүрү чылдактарны, харын-даа фашистиг султарның дүрүмнерин ажыглап турган, ол өлүрүкчүлерни кезедичениң харысаалгазынче киирерин хаамдыктырып кавый болдурур Г. Ханновер демдеглээн.

Немец улустуң алдарлыг [illegible] ... чилел өлүктерни Кёльнуң судунуң чугаавышкынынга таварыштырып шыдаваанын Г. Ханновер айыткан.

Э. Тельманны өлүрерииге дорт киришкен ийи фашистерниң [illegible] ... 1962 чылда [illegible] ... Амгы үеде В. Отто кургее пенсиязын ап олурар.

Кёльнинуң прокуратуразының ол херекти көөрүн соңгаарладып келгени — ГФР-де нацистиг кем-буруулугларны камгалап турарының база бир [illegible] ...

[illegible]

В. ВИНОГРАДОВ.

АДРЕЗИВИС — СОВЕТ ЭВИЛЕЛИ

МЕРГЕЖИЛИ — ХЕМЧИЛЕР

АМЫДЫРАЛ магалыг, өөренип, чурттап, ажылдаарынга таарымчалыг бүгү байдалдарны бистиң чуртувуста тургускан. Ынчангаш кандыг-даа национ оолдар, кыстары бистиң Төрээн чуртувустуң хөй-хөй хоорайларында өөренип чаңгыс нениң уруглары дег, эптиг, найыралдыг чурттап чоруурлар.

Хоорай чергениң сууру Подтёсовода хоорайның ортумак № 5 профтехучилищези бар. Ол училище Енисейниң Ленин орденниг хем флодунуң тускай эртемниг кадрларын белеткеп турар.

Минусинскиге турган профтехучилищени бээр көжүргенинден бээр бо чылын 25 чыл болур. Ол үениң дургузунда 3,5 муң ажыг аныяк специалистер училищени чедиишкинниг доозуп, хем флодунуң ажылдакчыларының өг-бүлезинче кирген.

Бистиң училищевис ам дизельдиг судноларының механиктериниң штурман-дузалакчыларын, бүгү хевириниң судноларының рулевой-мотористерин, электрик-радиооператорларын, судокорпусниң электроканнакчыларын белеткеп үнүрүп турар.

Чылдың-на, май айда, ийиги курсту доосканы соонда, бистиң сургуулдарывыс эжиндириилкиниң практиказынче чоруптарлар. Ол үе эң солун болганын олар сеткил ханыышкын-биле чугаалажырлар. Сургуулдар ынчан судноларны башкарып өөренир, ооң механизмнериниң шын ажылдаарын хайгаарап, өөренип эрткен чүүлдерин практика кырынга көрүп, ажылга ажыглаарлар. 1981 чылдың эжиндириишкининге бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш училищевистиң 31-ги бөлүүнге баазавыс бүдүрүлгениң шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Күчүлүг Енисейниң ак-көк долгандыгларында ажылдап турар доозукчуларывыска сеткиливистиң ханызындан чоргаарланыр бис. Оларның дыка хөй судноларның капитаннары, партия болгаш ажыл-агыйның ажылдакчылары апарганнар.

БИСТИҢ училищевис хөй националдыг. Төрээн чуртувустуң булуң бүрүзүнден аныяктар биске кээп өөренип, боттарынга таарымчалыг мергежилди шилип ап турарлар. Украинадан болгаш Ортаакы Азиядан, Тывадан болгаш Хакасиядан, Уралдан болгаш Забайкальеден, Бурятиядан болгаш өске-даа черлерден оолдар, кыстар бистиңиде кээп өөренип турар.

Күш-ажылга кижизидилгеге кол черни техниктиг чогаадылга ээлеп турар. Ооң бөлгүмнеринде 170 кижи бар. Училище көргүзүг материалдарын белеткээринге эки киришкеш, Красноярск крайга үшкү черни, пароходство талазы-биле бирги черни ээлээн. Ылаңгыя В. Астраханцев, О. Кузнецов, А. Зотов болгаш оон-даа өскелериниң кылган ажылдары мактадыг.

Училищениң доозукчулары колдуунда-ла Подтёсовонуң септелге-ажыглал баазазының судноларынга ажылдаарлар. Ол — Енисейде эң улуг бааза, ында 400 ажыг суднолар бар. Ылаңгыя, 5000 тонна чүък сөөртүр улуг суднолар ында хөй. Бистиң судноларывыс Карск далайже үнүп Диксонга чедип турар. Пассажирлер аргыштырар «А. Матросов» «В. Чкалов» дээн суднолар-биле туристер Красноярск — Диксон ортулук чедир чоруп турар. А хем — далай маршруттуг чүък суднолары Красноярск крайның эң соңгу чүгүнге бараанларны чедирерлер. Училищениң доозукчулары Г. А. Бажепов, П. Н. Грива, Д. Л. Геленор, В. Д. Юхневич, А. П. Максимов, В. Ф. Шипикин, Ю. С. Анисимов болгаш оон-даа өскелер аар чүък дажыглаар судноларның мурнакчы капитаннары болганнар.

Тыва АССР-ниң школаларының чамдык доозукчулары бисте база өөренип, хемчиниң профессиязын шиңгээдип ап турарлар. Оларга Л. Тас-оолду, С. Плотниковту, Н. Тарасовту, Е. Узиковту, Ю. Калчанны, Оксана Ондарны, Венера Монгушту болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур.

Бистиң училищени доосканы, Тывада мактадыг ажылдап чоруур хемчилер эвээш эвес. Оларга М. Ашак-оолду болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур.

Саян-Шушенск ГЭС-тиң бүгү агрегаттары ажылдап эгелээрге, Енисейниң суу улам көдүрлүр, аңаа улуг-улуг суднолар ажылдап эгелээр. Ынчангаш Тывага чаа-чаа суднолар немежир, оларга ам-даа херек апаары чугаажок. Улуг-Хемниң ак-көк чалгыгларының кырынга ажылдаар хемчиниң мергежилин чедип алырын күзээр болзуңарза, училищевиске кээп өөренириңче чаладывыс, эргим доозукчулар.

Э. ВИНТЕР,
профтехучилищениң директору.

— Найырал. Амыдыралдың баштайгы базымнарындан эгелээш, бо сөс биске эң чоок, эргим кылдыр сагындырар. Бистиң алы-дуңма хөй националдыг совет чуртувустуң булуң бүрүзүнде ажылдап, чурттап, өөренип чоруур кижилер найыралдың ачызында чедиишкинниг ажылдап, хөй национал-дыг өг-бүлениң ёзулуг ээлери боор, аас-кежииниң оңмас чечээн тарып чоруурлар.

Красноярск крайның Подтёсово суурунда тускай ортумак № 5 профтехучилищеде Тываның келир үеде хемчилери — оолдар, кыстарның аңгы-аңгы национаның төлээлери эш-өөрлери-биле кады чурттап, өөренип турарының дугайын бо арындан номчуур силер.

НАЙЫРАЛДЫГ, ДЕМНИГ ТУРДА

Партияның XXVI съездизиниң, СЭКП Төп Комитединиң ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш 1981-1982 өөредилге чылында күженишкинниг ажылдап келген бис. Коммунистиг партия, Совет чазак профессионал-техниктиг өөредилгеже улуг кичээнгейни салып, аныяктарның өөредилге, кижизидилге айтырыын чугулалап көрүп келген.

Бистиң училищениң башкылар коллективи бодунуң мурнунда салдынган айтырыгларны ханызы-биле угаап билбишаан, өөредилге, кижизидилге айтырыын кичээнгейниң төвүнде тургузуп турар.

Аныяк кижилер тускай мергежилди чедип албышаан, коммунистиг мөзү-шынарга кижизиттинип турарлар. Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүп, коллективчи чорукту кижилдериңге шиитилеп эртемнерин: обществоведениеге, политэкономияны, төөгүнү, эстетиктиг кижизидилгени, совет эргезинге үндезиннерин өөредири улуг рольдуг болуп турар. Марксчи-ленинчи теорияны, СЭКП-ниң Программазын болгаш партияның чугула доктаалдары, шиитпирлерин өөредири башкыларывысче улуг кичээнгей-салдынган.

Эртем-техниканың чедиишкиннериниң дугайында болгаш оон-даа өске темаларга эвээш эвес лекция, беседаларны сургуулдар улуг сонуургал-биле дыңнап турар. Бо чылдың февраль 15-тен 20-ге чедир эртем-техниканың чедиишкиннериниң болгаш мурнакчы дуржулганың неделязын училищеге эрттирдивис. «Хем транспортунда чаа чүүлдер» деп темага лекцияны сургуулдар сонуургааннар. Хем транспортунуң келир үеде хөгжүлдезиниң дугайында, Подтёсовонуң судно септээр заводунуң эки кижилериниң: капитан-механик, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Иван Тимофеевич Марусевтиң, Күрүне шаңналының лауреады Юрий Константинович Мизеровскийниң дугайында башкы Е. Г. Черников сургуулдарга чугаалап берген.

Совет патриотизм, пролетарлыг интернационализм темаларынга лекциялар, беседаларны чорударын чаңчыл болган. Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери К. Д. Юшковтуң, Д. В. Гарбузтуң, Г. Г. Компанеецтиң, А. Т. Тюринниң аттарын бистиң сургуулдарывыс чоргаарал-биле адаарлар. Дайынның хоочуннары-биле ужуражылгалар аныяктарга солун болган.

Класстар аразында чарыштың түңнелин үндүрерде сагылга-чурумну база барымдаалап турар бис. Класстың ады дээш кым черле кыспас боор.

Найырал темазынга дыштаныылга кежээлерин организастап, сургуулдар боттары аңаа идепкейлиг киржип келген. Училищеде Сибирьниң аңгы националдыг аныяктар, оон ыңгайында Тыва АССР-ден келген оолдар, кыстар база чедиишкинниг өөренип турарлар. Солун концерттерни белеткеп, ындыг кежээлерге көргүзүп турар.

ССРЭ-ниң 60 чылынга төлептиг ужуражыр дээш бистиң училищениң коллективи улам-на кедереңгей ажылдап, өөренип турар. Өөредилгеге-даа, хөй-ниити ажылынга-даа сургуулдарның идепкейи, киржилгези бедээниниң демдеглээри өөрүнчүг.

Т. ШУСТОВА,
директорнуң кижизидилге талазы-биле оралакчызы.

ЧУРУКТА: Тывадан барган чамдык сургуулдар училищениң музейинде.

БУЛУҢ БҮРҮЗҮНДЕН

Енисейск — Сибирьниң хоочун хоорайларының бирээзи. 1619 чылда ол тургустунган. Күчүлүг Енисейниң эриктерин дургаар чаптылган ол хоорайга каш удаа чораан болгаш, ооң ылаңгыя чайгы бойдус чуумалыын дыка магадаар мен.

Тываның хемчилерин белеткээринге төлептиг үлүүн киирип турар Подтёсово суурже баарда, бо хоорайны таварып эртер апаар. А бир эвес чайгы үеде Красноярсктен «Ракетага» олуруптар болза, хоорай хевиринге ол суурунга дөрт чеде бээр.

Енисейск хоорайдан теплоходка олуруңкаш, хемниң агымын куду 19 км баткаш, ол суурга чоокшулап кээрге, оон эриин дургаар улуг-биче теплоходтар дола берген турар. Ол — Енисейде эң улуг септелге-ажыглал баазазының суднолары-дыр. Оларга Тываның келир үедеги хемчилери практикалап, өөренген чүүлдерин амыдыралга ажыглаарынга мергежип турарлар.

— Училищениң чаа корпузунда көжүп келген болгай бис. Көрүңер даан, магалыын. Эргидеги турган бажыңнарывыс кандыг ииик, көрген-не болгай силер — деп, хоорайның ортумак № 5 профтехучилищезиниң директору Э. К. Винтер өөрүшкүлүг чугаалапмышаан, ийиги каътта кабинединге мени киирип келгеш, Тывадан мында өөренип турар сургуулдарның дугайын чугаалап эгеледи. Совет Эвилелиниң хөй национал-дыг өг-бүлезиниң кежигүннери — орус, украин, тыва, хакас, бурят, казах, эвенк, якут болгаш оон-даа өске улустарының ажы-төлү хемчилериниң ол профтехучилищезинде, чаңгыс нениң төлдери дег, эп-найыралдыг, аас-кежиктиг чурттап, өөренип турарын бистиң чугаавыстың киржикчилери: директорнуң өөредилге-бүдүрүлге ажылының талазы-биле оралакчызы Л. П. Колясник, кижизидилге ажылының талазы-биле оралакчызы Т. В. Шустова, улуг мастер П. А. Чанчип, мастер В. Д. Фомин болгаш оон-даа өске башкылар чугаалап, Тывадан өөренип келгеннериң дугайын мактадылар.

— Аңгы-аңгы национарның төлээлери эш-өөрүвүс-биле кады чаңгыс черде чурттап, өөренип, хемчиниң мергежилин шиңгээдип ап тур бис. Маңаа өөренирге солун-даа-дыр. Шилип алган мергежиливиске ынак бис — бо сөстерни Тывадан мында өөренип турар С. Плотниковтан, Владимир болгаш Вадим Пак-Лама алышкылардан, В. Наговицинден, О. Охотниковтан, А. Кудрявцевтен, В. Бабкинден, О. Илиферепкодан, Л. Тас-оолдан болгаш оон-даа өске сургуулдардан училищеге ужуражылгавыстың үезинде дыңнаан мен.

Кызылдың № 8 сес чыл школазының доозукчулары Слава Плотников, Сергей Плотницкий, Евгений Узиков, Каа-Хем районунуң Ильинка школазының доозукчузу Коля Тарасов олар училищени доосаш, суг транспортунуң инженерлериниң Новосибирскиде институдунче өөренип кирериңче белеткенип турарлар.

— Бо өөредилге чылында Оксана Ондар, Венера Монгуш бистиң училищевисте өөренип кирген. Олар — суднолярга ажылдаар электрик-радиооператорнуң мергежилин чедип алган баштайгы тыва кыстар болур — деп, училищениң удуртукчулары чоргаарал-биле чугаалаадылар.

Оксана биле Венера — училищениң хөй-ниити ажылында идепкейлиг киржип турарлар. Олар кайызы-даа — Культура бажыңында бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң киржикчилери. Комсомолдуң тургустунган хүнүнге тураскааткан концертке олар «Хадынчыгаш», «Дужумдаа» деп ырыларны ыры-хөгжүмнүг ансамбльдиң үделгези-биле ырлааның көрүкчүлер диниттиг алыш частаашкыннары-биле уткаан.

Подтёсовонуң хемчилер белеткээр ортумак профтехучилищезиниң хөй националдыг коллективи ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур оюн чедиишкиннинг уткуур дээш крайның өөредилге черлериниң аразында кылбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар.

М. КАЛЧАН.

УЛАШТЫР ӨӨРЕНИР БИС

1979 чылда Кызыл хоорайның № 8 сес чыл школазын доосканы, хемчи болур күзелививсти чедип алыры-биле бо училищеге өөренип кирген бис. Бистиң класстың кезек оолдары хемчиниң мергежилин чедип алырын школачы чылдарывыста-ла шиитпирлеп алган бис. Ындыг күзел бар болгаш, өөреникринге бергедээшкиннер колдуунда-ла болбаан.

Шилип алган мергежиливис биске дыка таарзыр: 1—3 бөлүктүң судноларының ийиги штурманнары болур бис.

Ийиги курсту доосканы соонда практикаже чорудуптарга, дыка солун. Суднолярга ёзулуг-ла ажылдаарып ынчан өөренип алыр апаар. Мен Ангара хемнен экипадырган. Кежма чедип турган теплоходка практика эрттирдим. Дыка хөй, солун чүүлдерге өөренип алдым. Штурвалды холга туткаш, теплоходту башкарып чоруурга чоргаарланчыг-даа чорду.

Маңаа кижи черле чалгаарава: училищеде спорт секциялары ажылдап, дыштаныылга кежээлери доктаамал эртип турар.

Училищени бо чайын доозар мен. Оон Тывадан кады өөренип келген эштерим Коля Тарасов, Сережа Плотницкий, Женя Узиков суглар-биле кады хем транспортунуң инженерлериниң Новосибирскиде институдунче улаштыр өөренип кирер бис.

Тываның школаларының доозукчуларын училищевисче чалавышаан, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн демдеглээр бо чылда чаа-чаа чедиишкиннерни чаңгыс чер чурттугларывыска өөрүмнүг ынчүзээзинден күзедим.

С. ПЛОТНИКОВ,
доозукчу.

Училищеден материалдарны «Шынның» корр. М. КАЛЧАН организастаан.

ЧАЛАП ТУР БИС, КЫСТАР

Бий-Хем районнуң Аржаан ортумак школазын доосаш, хемчилер белеткээр бо профтехучилищеже өөренип кирдим. Мээң эжим Венера Монгуш Элегес ортумак школазын доосаан. Бистер, ортумак школа доосканнар, электрик-радиооператорнуң мергежилинге бир чыл өөренгеш, доозуп үнер бис. Практиказы апрель 1-ден июль 15-ке чедер.

Бо училищеге өөренип кээп, электрик-радиооператорнуң мергежилин чедип алыр баштайгы тыва кыстар болурувуска чоргаарланыр-дыр бис. Маңаа өөренирге солун-даа, белен эвес-даа, омак-хөглүг-даа-дыр. Совет Эвилелиниң аңгы-аңгы хоорайларындан, республикаларындан өөренип келген хөй националдыг эш-өөрүвүс-биле кады хемчиниң мергежилин чедип алыры-биле кызымак өөренип тур бис.

Бүгү-ле чүве белен, эндир деп хөөредир бодал мен-де чок. Өөредилгеге бергелер бо-ла турup кээр. Ону башкыларның, эш-өөрнүң дузазы-биле ажып эртип турар бис. Тывавыстан кыстар мында чок (бис ийиден өске). Ынчангаш чамдыкта чалгаараңгыг-даа, чаныксанчыг-даа үелер тура бээр.

Делгем класстарлыг, кабинеттерлиг 4 каът чаа корпус бистиң эргевисте. Өөреникринге таарымчалыг бүгү байдалдарны училищеде тургусканы магалыг.

Чараш бойдус чурумалдыг, ак-көк чалгыглар кырында шуужан теплоходтарлыг бо суурувуска чаңчыгып, ооң хоочун чурттакчылары дег, аңаа ынак апардывыс.

Бир эвес хемчиниң солун мергежилин шилип алырын күзээннерзе, бистиң училищевисче өөренип кириңер, кыстар.»

Оксана ОНДАР,
доозукчу.

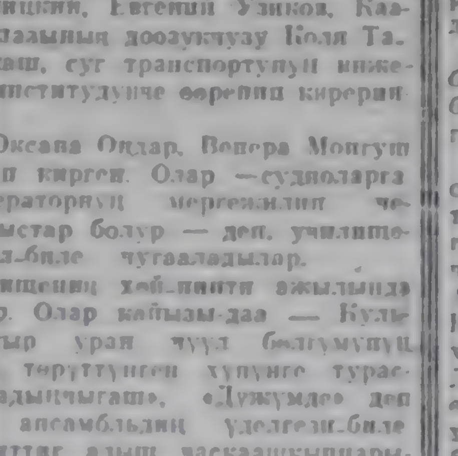

ССРЭ-ниң улустарының V кышкы спартакиадазы

СУРАГЛЫГ КОМАНДАЛАР

ССРЭ-ниң улустарының кышкы спартакиадаларынга РСФСР-ниң спортчулары мурнундан бээр багай эвес киржип келген. Бо чылдың кышкы спартакиадазында 33 крайларның, областарның болгаш автономнуг республикаларның төлээлери киржип турар.

Спартакиадага РСФСР-ден бир муң ажыг спортчулар келген. Оларның хөй кезии хаакчылар — 150 хире кижи. Оларның аразында Олимпий оюннарының үш дакпыр чемпиону, Москва область Совединиң депутады Николай Зимятов, делегейниң болгаш олимпий оюннарының хөй дакпыр тиилекчилери Галина Кулакова, Раиса Сметанина болгаш өскелер-даа бар.

РСФСР-ниң делегациязы — Свердловскиден, Кемеровадан, Горькийден, Пермьден, Ярославльдан, Москва чоогундан болгаш өске-даа черлерден келген спортчулар. Шынап-ла, Карелиядан Курил ортулуктарынга чедир чурттуглар келген.

ЧАА-ЧАА СТАРТТАР, ЧАА-ЧАА ЧЕМПИОННАР

Спартакиаданың темпизи бедээн. Маргылдааны хаакчылар болгаш шанакчылар ажыткаңнар. Оларның маргылдаазы чаа спорт ареналарынга эгелээн. Дагга хаактаарлар бо чылын хөй удаа старттап турар-даа болза, чаа черге чуңгулааннар. Бүгү-эвилелдиң кышкы оюннарының шаңналы дээш оларның демисели Дивногорскиге, коньки маңнаарларның күжүн шенежип каапкан черинге, болур апарган.

Шанакчыларның болгаш дагга хаактаарларның (херээженнер командалары) демисели ам-даа мурнунда. Амгы үеде чүгле тергиниериниң аттары билдинип турар. Ол дээрге, Ингрида Амантова (Латвия), ленинградчылар Людмила Кедрина-Реус, Зинаида Амосова (Свердловск) олар-дыр. Зинаида беш километрге чарышка тиилелге чедип алгаш, өөрүшкүзүн чажырбаан.

— Кайгамчык-ла өрүк! — деп, ол чугаалады.— Мээң «алдын» оруум ол. Спартакиадаларның чедиги медалын аңаа чаалап алдым.

Бүгү-эвилелдиң кышкы оюннарының ол хире хөй [illegible] тывару берге боор.

«МАҢАА БЕЛЕТКЕНИП ТУРГАН МЕН»

1000 метр черге чарышка бежен дөрт кижи киришкен. Шымрак дээн спортчулар баштайгы он эжешке кирген. Олардан спринтиниң хөй хевиринге делегей чемпиону Сергей Хлебников өскелерден артык көргүзүглүг болган. Ленинградчы Сергей Баланов база оон чыда калбаан. Оларның кайызы-даа 1 минута 17,57 секунда болган.

Бо спартакиадага рекорд апарган оларның саннары таблога дыка үр кыспаан. Аныяк фигуристерниң маргылдаазынга келген дыка хөй спортчулар Дивногорскиден таваар чапып чоруп турганнар. Сергей Хлебников, Владимир Козлов, Анатолий Медянников, Владимир Лобанов ышкаш шымрак спортчулар турза алдын медаль деп семээн херээ чок ышкаш болган. Ынчалза-даа кымның-даа манаваан таварылга болган. 25 харлыг студент Павел Пегов ол сураглыг спортчуларны эрте халаан. Ол он сескиги эжешке халааш, 1 мин. 17,45 секунда көргүзүгнү чедип алган.

— Кайгамчык деп че? Чок,— деп, чаа чемпион таваар чугаалады.— Маңаа белеткенип турган мен, ынчангаш, чедиишкиннеримниң эгезин бо деп санаар мен.

• • •

ССРЭ-ниң улустарының V кышкы спартакиадазы чаа эгелээн-даа болза, бо Бүгү-эвилел маргылдаазының колкол түңнелдериниң дугайында ам чугаалап болур. Комплекстиг маргылдааларны массалыг старттарынга эвилелдешкен 12 республикадан 35 миллион күш-культуржулар киржип турар. Мурнунда болуп турган кышкы спартакиадаларга киришкеннерниң санындан барык 3,5 катап хөй кижи болган. Ол санны ССРЭ-ниң Спорткомитединиң даргазы С. П. Павлов парлалга конференциязынга адаан. Спартакиаданың массалыг маргылдааларының үезинде чеди миллион ажыг күш-культуржулар ГТО комплекизиниң нормазын дужааганын. 4,5 миллион кижи разрядтыг спортчулар болганын база ол демдеглээн.

Херээженнерниң аразынга 5 километрге болган хаак маргылдаазын киржикчилер, көрүкчүлер, арбитрлер, журналистер таалал-биле көргеннер. Красноярскиниң аргадан бүткен царыгынга Свердловскиниң чурттуг Зинаида Амосованың тиилелгези черле кайгамчык болган. Ооң көргүзүү — 17 мин. 40, 20 секунда болган. Ийиги черни москвачы Любовь Лядова, үшкүзүн — Пермьниң төлээзи Татьяна Рыбакова олар ээлээннер.

Элээди кыстарның маргылдаазынга Белоруссияда Витебск хоорайдан келген Наталья Упакова тиилекчи болган.

Шанак спортунга ийи чүс ажыг спортчу киришкен. Торлаш сыдын дургаар [illegible] ажыг-биле чоруткан өрүктеп чаңгыс олуттуг шанактар маргылдадыыкан. Оларның эң мурнай делегей чемпиону москвачы Сергей Данилин келген. Олимпиада-80-ниң хүрер шаңналының эдилекчизи Ингрида Амантова (Латвия) оон соондан келген. Олимпий чемпиону, Рига чурттуг Вера Зозуля чарыштың төгүндүүнге четпээн, аразын үзе берген.

Элээди конькичилерниң маргылдаазынга 5000 метр черге Свердловск чурттуг Игорь Малков тиилээн.

(СЭТА).

Шыдыраага бодал херек

ЧАГАА-БИЛЕ ШЫДЫРАА

Каш чыл мурнунда болган чүве. Республикага шыдыраа талазы-биле чагаалажып ойнаарын организастаан. 23 шыдыраачының ойнаар графиги кылган, ооң организакчыларын тургускан. Маргылдаа-даа эгелээн. Ай хире болгаш шыдыраачыларның харыылаары харылыы, харылзаалары [illegible] берген. Оон соксаан.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскаадып, чагаа-биле шыдыраа маргылдаазын организастаарын ойнакчылар республиканың спорт комитединден дилээр бөр деп бодум хүлээп [illegible] дим. Бодум Төп шыдыраа клувунга чагаалажып ойнап турар мен. Чагаалажып ойнаары солун болгаш ажыктыг. Бо ажылга күзелдиглер шыдыраа клувунче билдиригишкин кирер, дааштыр төлээр ол-ла. Оон өске чүү-даа херек чок. Ойнакчыларның адрестерин судья таныштырар. Ойнаарының чуруму сагыыры чугула. Мында судья коллегиязы улуг рольдуг.

Д. ЧЕЧЕНПАА.
Улуг-Хем район.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

Агаар

Бөгүн республика кожууннарынга турар булуттаар, чагбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы 10—15, чамдык районнарга 0—5 градус соок.

Кызылга онзагай өскерлиишкин болбас. Хат кошкак. Агаар 10—12 градус соок.

КИНО

МАРТ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чээрби чыл эрткенде бир катап» 9.30, «Механик Гавриловтуң ынак кыдыраажы» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Золушка» 9.[illegible], «Руслан болгаш Людмила» (2 сериялыг) 11.10, «Шунту сыр өске» 14.00, 15.40, «Валентина» 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Аңаа дайынчы Александр Матросов» 10.20, «Медовый месяц» аалчылар бажыңының чажыды» 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Өске кижилер» 11.00, «Цыган» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Кырган аваазының оглунуң оглу» 14.00, «Кым боор ол?» 16.00, 18.00 шактарда.

Телевидение

МАРТ 7-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Эртенги сула шимчээшкинче чыскаалыңар!» 8.55 — «Будильник». 9.25 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 10.25 — «Кадыкпыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.10 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 11.40 — «Кодээден дамчыдылга». 12.40 — «Музыкалыг киоск». Э. Беляева дамчыдылганы эрттирер. 13.10 — «ССРЭ-ниң улустарының V кышкы спартакиадазында». Байырлыг ажыдыышкын. Красноярскиден дамчыдылга. 13.55 — Мультфильмнер программазы: «Бистиң эки сеткилдиг мастеривис», «Орус аңгалар». 14.15 — Н. Гарасва — «Бажың ээзи». Киевтиң Күрүнениң орус улустуң Леся Украинка аттыг академиктиг театрының фильм-шиизи. 16.25 — «Силерни оперетта чалап тур». Останкинонуң концерт студиязындан дамчыдылга. 17.50—18.05 — Чапсар. 18.05 — «Делегей панорамазы». 18.50 — «ТТ-ниң экранынга бир дугаар». «Ыт рояль кырлап чораан». 20.00 — «Кино аян-чоруктар клуву». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Театрга ужуражылгалар». ССРЭ-ниң улустуң артизи Н. Владимиров эрттирер. 23.20—00.00 — Хаалгыг черге чиик атлетикага Европа чемпионады. Италиядан дамчыдылга. Тонгепде — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Кинокөрүкчүнүң демдеглелдери». УССР-ниң алдарлыг артизи В. Копкин эрттирер. 15.15 — Чиик атлетикага Европа чемпионады. Италиядан дамчыдылга. 15.45 — «Бо кайгамчыктыг делегей». Школачыларга литературлуг викторина. 3-кү үндүрүлге. 17.00 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турар. Допчулал. 17.30 — «Строговтар». Г. Марковтуң романын бүгаар хөй сериялыг уран чечен телефильм. 18.35 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң дончу намдарывыс». 9-ку фильм. «1925 чыл». 19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Шыдамык хүлер солдатчыгаш». 19.45 — «Эрмитаж. XIX чүс чылда Францияның уран чүүлү». 20.15 — «ССРЭ-ниң улустарының V кышкы спартакиадазында». Красноярскиден дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.45 — Москваның Цветной бульварда циркте аттракцион. (1982 чылдың январь 2-де дамчыдылганы катаптаар).

ЭКСКУРСИЯЖЕ ЧАЛААГА

Даразында чурттарже бо чылын туристээрин мурээннерниң четчелээшкиннин профэвилелдериниң Тыва область чөвүлели чорудуп турарын номчукчуларга дыңнатты:

Июнь 9-тан 22-ге чедир — Югослав Социалистиг Федеративтиг Республикаже (Адриатикага дыштаныр);

июльда — Болгар Улус Республикаже (Солнечный эрикке дыштаныр);

август 17-ден 31-ге чедир Венгр Улус Республикаже. Путевка ортаа 315 рубль 10 копеек;

сентябрь 30-дан октябрь 12-ге чедир — Герман Демократтыг Республикаже. Путёвка ортаа 259 рубль 60 копеек;

октябрь 15-тен 26-га чедир — Финляндияже. Путёвка ортаа 362 рубль.

Путёвка ортаанге чүгле заштыкы чуртка хандырылга кирип турар. Документилерни профэвилел месткомнарынга, ажылчын комитеттерге база профэвилелдерниң аймак, аалы-биле комитеттеринге дужаар.

Редакцияның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-51, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийлиг амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-51, кадр ажылы-биле килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче дыңнадыр.

Чагыг № 6[illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелдиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00[illegible]

БАЙЫРЛАЛ-БИЛЕ, ЭРГИМ ӨҢНҮКТЕР!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 56 (11854) | 1982 чылдың март 8, понедельник | 1925 чылдан үндүрлеттинген | Өртээ 3 көп.

Иениң, ооң ажы-төлүнүң аас-кежии тайбың-биле тудуш холбаалыг. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиказын совет херээженнер бүгү сеткил-чүрээнден деткип турар.

(Совет херээженнерге СЭКП ТК-ның кыйгырыындан).

М. МОНГУШТУҢ чураан плакады.

АМЫДЫРАЛДЫҢ, ААС-КЕЖИИНИҢ ЧАЯАКЧЫЛАРЫ

«Март 8-тиң чырыткылыг, өөрүшкүлүг часкы байырлалы бисте өзүлүг-ле бүгү улустуң байырлалы болу берген. Ол дээрге социалистиг ниитилелдиң херээженнерге хапы хүндүткелиниң көскү илерели-дир. Ол дээрге совет улустуң революсчу демиселинге болгаш тургузукчу үүле-херектеринге оларның канчаар-даа аажок улуг ачы-хавыяазын үнелеп көргени-дир» ...Бо болза 1982 чылдың Март 8-тиң байырлалы холбаштыр совет херээженнерге СЭКП ТК-ның чедирген байырындан одуруглар-дыр. Бистиң чуртта, ооң хөй националдыг херээженнериниң дең эрге, хосталга болгаш аас-кежииниң дугайында эчис күзел-соруу чүгле Октябрь революциязы тиилээнинин, улуг башкы Ленинниң мерген угаанының ломналының ачызында амыдыралга шуут-ла боттуп чүүга анрган. Бүгү нацияларның болгаш биче улустарның херээжен чону бодунуң чуртунуң бүрүн дең эргелиг өөлери, коммунизмниң идепкейлиг тургузукчулары болу берген.

Бир эвес ССРЭ Конституциязын ажа тыртып көөр болзувусса, ССРЭ-де херээжен болгаш эр кижилер дең эргелиг дээнип оон номчуур бис. Ол дээрге хөй чүүлдерниң дугайын чугаалап турар болгаш ында херээженнерниң, уругларлыг иелерниң дугайында доктаамал хапы сагыш самышкызын сиңниккен.

Херээжен чонунуң эрес соруктуг күш-ажылы болгаш дайынчы эрес-маадырлыг чоруу Төрээн чурттуң чыл демдеглелдеринде алдын үжүктер-биле бижиттинген. Тайбың күш-ажылдың даа, дайынның-даа чылдарында совет херээженнерниң эрес-маадырлыг чоруу, кайгамчыктыг тура-соруктуг күш-ажылы бүгү делегейни кайгаткан. Төрээн чурттуң күчүзүн быжыглаарынга, ооң эртемниң база культуразының чечектелиишкининге, аныяк салгалды кижизидеринге херээженнерниң салыышкыны эгээртинмес улуг.

«Моондак билбес арыг ынакшылдыг, аа-сүдү-биле чырык өртемчейни азырап өстүрүп каан не-херээжен алдаржыдаалынар! Алдын хүнүнүн херелдери, аваның аа-сүдү — кижиде бүгү-ле кайгамчык чаагай чүүлдер — бистерниң амыдыралга ынакшылывысты күш киирип турар» — деп, пролетариаттың улуг чогаалчызы А. М. Горький чиге-ле сөглээн. Амыдыралдың, аас-кежииниң чаяакчызы — херээжен кижиниң сеткилиниң буянныы, чүрээниң чылыы болгаш байлаа өг-бүлени чечектелдир чырыдып турар. Ие-херээжен кижиниң маадырлыг чоруу, ажы-төлдү кадык-шыырак, күш-ажылга ынак, амыдыралга өөрүшкүлүг, коммунизмниң херээнге кызытаар чок бердинген кылдыр кижизидер дээш кылып турар могаг чок улуг үүлезин Төрээн чурт, бүгү чон сеткил ханыышкын-биле хүлээп көрүп турар. Олар күрүнениң ада-сагыш салыышкынынга бүргеткен, херээженнерге онзагай шанналды тургускан. Амгы үеде бистиң чурттуң 500 муң ажыг херээженнер Маадыр-ие деп хүндүлүг атты эдилеп чоруур.

Частың бо улуг байырлалын ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылының бүдүүзүнде эрттирип турары онзагай байдалдыг. Октябрьның соонда төөгү талазы-биле кыска үениң дургузунда бистиң чуртта бүгү национарны болгаш биче улустарның херээженнери чүс-чүс чылдарга деңнежир кайгамчык бедикче көдүрлүп үнгеннер. Оларның аразында тыва херээженнер база бар. Революция мурнунда кандыг-даа эрге-шөлээ чок, дарлаттырып базындырган «херээжоктарга» Саянның бедик сыныны ажыр, Улуг-Хемниң шапкын агымын өрү Россиядан келген кызыл шуурган — Октябрь революциязы хосталганы, аас-кежиин эккелген. Маңаа холбаштыр Тываның бир сураглыг чогаалчызының шүлүүнде мындыг одуруглар бар:

«Херээжок» деп адаан дылды
Келип октап, черге хөмтеш,

Херээжен деп атты шаңнаан
Хереldиг хүн моңгежирээн...

Совет эрге-чагырганың чылдарында Төрээн Тываның төныттынмас кылдыр хөгжүп сайзыраан, ооң чонунуң, ылаңгыя херээженнерниң амыдырал-чурттамгазының, культуразының, эртем-билиглиниң деңнели көстүп көрбээн бедиктерже көдүрүлгени, бүдүрүлгеге болгаш ниитилел-политиканың хөйнииттиг амыдыралынга оларның киржилгезин онза идепкейжээн. Маңаа хөй-ле эвес саннар, фактылардан көрээлиңер.

Амгы үеде республиканың улус ажыл-агыйының бүгү адырларында ажылдап турарларның кезии хирези херээженнер. Улус өөредилгезинде, медицинада, амыдырал хандырылгазында ажылдап турарларның 80 ажыг хуузу херээженнер болуп ында идепкейлиг ажылдап турарынга кым чоргааралдаммас боор. Партияның область организациязының составында беш муң ажыг херээженнер бар. А чер-чер Советтерниң депутаттарының аразында олар 47,5 хуу. Ынчаарга Тыва АССР-ниң Дээди Совединде херээжен 53 депутаттар бар, а ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга Кызылда № 48 тудуг эргелелинде шевердекчилер бригадири Г. Ф. Григорович, «Октябрь 30 чылы», «Ак-Туруг» совхозтарның хойжулары Х. Б. Куулар, Т. М. Доржукпай, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта ферма эргелекчизи Ф. А. Радионова олар соңгудуп, бүгү-ниити хүндүткелин чедип алганнар.

Черле ынчаш, улус ажыл-агыйының кайы-даа адырынга баар болзувусса, херээжен чон ажылдавайн турар ындыг адыр тыппас бис. Эрес-кежээ, ажыл-ишчи, хөй-нииити амыдыралынга онза идепкейи-биле алдарлыг кижилер оларның аразында эвээш эвес. «Большевик» совхозта сураглыг саанчы, эрткен чылгы республика чемпиону болган Т. Д. Кара-Салды, Кызылда даараныга фабриказының ажылчыны Р. Д. Сумбааны, № 48 тудуг эргелелинде тудугжу бригадир Е. С. Бизяеваны, Маадыр-ие малчын С. У. Ууртакты, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, башкы С. С. Дамдын-оолду, РСФСР-ниң нүрүне шаңналының лауреады, чурукчу Р. А. Арлкчааны, эмчилер Б. О. Монгушту, Т. М. Звереваны, эртемденнер К. Б. Март-оолду, Г. С. Забелинаны болгаш өске-даа он-он аттарны бөгүн чоргаарал-биле адаар бис.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге эш Л. И. Брежнев: «Боттаривыстың бүгү күжүвүстү аразында тудуш холбаалыг ийи угланыышкынче мөөнээр ужурлуг бис. Оларның бирээзи — коммунистиг тургузуушкун, өскези — тайбынны быжыглаары» — дээн. Ынчангаш бүгү чурттаазында ышкаш, Тываның херээженнери делегейге бүгү-ниити тайбың база улустарның айыыл чок чоруу дээш Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың шыгаранггай ленинчи даштыкы политиказын бүрүн долу чүүлдүгзүнүп, деткип, ону төлептиг күш-ажылы-биле быжыглаарын боттарының хүндулүг хүлээлгезин кылдыр бедик харыысалга-биле билип турарлар. Алдар болгаш хүндүткел-биле бүргеткен херээжен чон СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырар дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришкинлаа, ССРЭ-ниң 60 чылын күш-ажылчы чаа-чаа бедиктерлиг уткуурунга боттарының энергиязын, талантызын, билиглерин берип, шалыпчы чоруктуң үлегер-чижээн көргүзерлер.

Байкара ХӨВЕҢМЕЙ

ИЕМ ХОЛУ

Бо-ла чораан кала-даа
Бодап келгеш мактап
хаптас,
Баның санай кии неоруп
Магадаачыг хол бар ийин.

Каашда-даа, бүргеңде-даа
Кавайымны бо-ла чайгаан,
Таалапчыг өпей ырын
Дааны ачен ырлап орар.

Эртен туруп келирге-ле,
Эзеп шайы кыот турар,
Чаштың чуваан тудуп
сыйбап,
Чаштаан орар ием холу.

Өзүп келген уруунуң-даа
Өөнге келгеш, аваа орбас,
Өгбен чүве чыткан болза,
Өрү, куду эде салыр.

Ужуп тутканы шулук бижип,
Унеледир урен холду,
Боо тутканы туйчуп билир
Бодувусту ие шаңнаан.

Улуг, биче салым-төлче
Урут-дарыын үдеп чаяар.
Чаның кээрге уткуй сунар
Чаваннылыг хол, ачылыг хол.

Ажыл-ишке кадыг-быжыг
Ажы-төлге хоюг-чымчак,
Тутканы-ла моңгежирер,
Тураскаал боор артып
калыр.

Улуг тукка Ленинниң
Урап-шевер холу биле
Алдын-моңгүн удазынын,
Аргып даараар ие холу.

Октаргайның делгеминче
Согуналдыр ужудуптар
Онзаларны өстүрүп каан,
Совет ие холу күштүг.

Адалар-даа, акылар-даа,
Амгы чаштар, аныяктар даа
Аваларга мөгейгештин,
Алдын холун ошкап кадар.

ЭКИ БЕЛЕТКЕНГЕН

Алдыы-Ишкиниң дагларының кадыры аайлыг эвес, хар бежин белен ышкыныпаас черлер-ле болгай. Дага чок ийитиг кижи ол дагларга кыштаптаары берге. Өшкү малдың ёзулуг оранзы.

Нина Монгуш Алдыы-Ишкиниң Чаңгыс-Шивээ бригадазында өшкү малдап ажылдап турар. «Сүт-Хөл» совхозтуң бо аныяк малчыны эрткен чылын төрүүр 100 өшкүге оннаашгыр 90 анайны доругтуурган. Ооң кыргааш дүгү база эвээш эвес болган — өшкүден-не 700 грамм ажыг. Н. Монгуш он бирги беш чылдың ийиги чылында оон-даа бедик көргүзүглерни чедип ал, ССРЭ-ниң 60 чыл оон ... уткуурун ... .

Бо айның төнчүзүнде өшкү төрүп эгелээр. Нина Дыгаевна ол чыгаалгыр үеге эки белеткенген. Ынчангаш ол малдың чаш төлүн чидирбес ... , өстүрер дээрниге бүзүрээнинде арга чок.

С. ТҮЛҮШ.

Чөөн-Хемчик район.

ЧОГААДЫКЧЫ ТЫВЫЫШКЫНДА — ХЕРЭЭЖЕННЕР

Чурттуң экономиктиг күчүзүн улгаттырарынга херээжен чогаадыкчы-чаартыкчылар боттарының чугула салыышкынын киирип турар. Ол дугайын эрткен чылдың чогаадылга ажылдарының талазы-биле чарыштың түңнелдери бадыткап турар. Түңнелди Бүгү-эвилелдиң чогаадыкчыларының болгаш чаартыкчыларының Төп чөвүлелиниң президиуму март 4-те үндүрген. Делегейниң херээженнер хүнүн холбаштыр чогаадыкчы 50 херээженнер «БЭЧЧ-ниң шаңналының лауреады» деп тураскаалдыг демдектерни болгаш дипломнарны алган.

Чаа лауреаттарның чогаадыкчы күжениишкиннериниң киирген ажылдары янзы-бүрү болган. Материалдыг курлавыртарының камналгазы оларда бир кол черни ээлеп турар. Барнаулдуң транспорт-машина тудуушкун заводунуң лаборатория ажылдакчызы Г. Щедрина дискектелчек валдарның пыныарын контрольдаарының деншилгелиг методунуң талазы-биле саналды ажылдап кылган. Ол болза улуг өртек-үнелиг кацының чидирилин дыка эвээжедир болгаш бүзүрүлгеге чылда 727 тонна кацны камнап алыр арганы берген.

Улуг эртем ажылдакчызы М. Бартовая чаар үстериниң ажыглал бүдүмелдерин ажылдап кылырының болгаш шинчилээриниң талазы-биле специалист. Ол болза чүък болгаш чиик автомобильдерниң, тракторларның, судно шимчедикчилериниң база моторлар чаар үстериниң элээн каш чамдык бедик сорттарының автору. Чаартыкчыларның Бүгү-эвилел чыылдазынга ооң салыышкыны 8,5 миллион рубль.

Эмпелге-биология айтырыгларының эртем-шинчилел институудунуң улуг эртем ажылдакчызы В. Громыка он дөрт чогаадыкчы ажылдарлыг. Ол бодунуң эштери-биле кады сугда органиктиг холуксааларның бүдүмелдерин дүрген болгаш ылаптыг тодарадыр, а ол ышкаш ону шуут арыглаар арганы берип турар принциптиг чаа электри-химиктиг методтарны ажылдап кылган. Ол арганы космос корабльдериниң ижер суун катап арыглап белеткээр установкага болгаш «ыяымал бүүрек» деп портативтиг аппараттарынга база ажыглап турар.

СЭТА-ның корреспондентизи.

МУРНАКЧЫЛАР

Бистиң хөй националдыг чурувустуң ажылчы чоннары боттарының улуг Төрээн чурту — ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылы болур ооң күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг уткуп алыр дээш кужениишкинниг ажылдап турарлар. Бо чылдың баштайгы ийи айында безин олар көскү чедиишкиннерлиг болганнар. Ында бистиң ажыл-ишчи херээженнеривистиң киирген үлүү улуг. Ооң чижээн Кызыл хоорайның тудугжуларының ажыл-херектеринден көрүп болур. Соолгу чылдарда хоорайның № 5 микрорайонунда тудуг шөлү калбарган. Ында ажыглалга кирген хөй санныг чуртталга бажыңнарынга, уруглар албан черлеринге, школаларга Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжулары Валентина Биче-ооловна Борбак-оолдуң, Мария Васильевна Сафронованың бригадалары идепкейлиг киржип келгеннер. Бо хүннерде ол бригадалар № 3 чуртталга бажыңын ажыглалга киирерлер.

Бригада кежигүннери Делегейниң херээженнер хүнү — Март 8-ке уткуштур чаңгыс демниг ажылдааннар. Эрткен ийи айның шевердел ажылдарын М. В. Сафроновага удурткан бригада 101,4, а В. Б. Борбак-оолдуу — 100 хуу күүсеткен.

Бригадаларда мурнакчыларның саны көвүдээн. Оларның эң-не кызымактарынга Галина Клименко, Надежда Паровицына, Алевтина Чыргал, Роза Шыырап болгаш өскелердаа хамааржыр.

(БИСТИҢ КОРР).

100-ТЕН 105-ТИ

Бичии-Уруг Доңгаковна чаа төрээн хураганнарын ажаап, оларны дадыктырып, өстүрер дээш кажааже ийи-чаңгыстап дажып эгелээн, а доруга бергеннери клеткаларны ажыдыптарга боттары-ла дашкаар маңнажып кааннар.

Дуржулгалыг сакманчы оларның түс-тудуун холга тудуп, баштайгы [illegible] иелеринге чедирип, а хоза берген хойларның хураганнарын оларга алзыр дээш улуг-ла ажылды кылган.

Ол өөнүң ишти Эрес-оол Тюлюшевич Керзенмей-биле хой малдааш, 10 чыл ашкан. Бо үениң иштинде оларның ажыл-ижинге бергедээшкиннер-даа, чедиишкиннер-даа бар боор таваржып турган. Соолгу ийи-үш чыл улаштыр Керзенмейлер төрүүр 100 хойга оннаштыр 100-тен өрү хурагаларны камгалап ап [illegible].

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында олар төрүүр 100 хойга оннаштыр 102 хураганны алгаш, чүгле «Бүгү ажылдың хоструу» совхозта эвес, а харын Улуг-Хем районга ... [illegible]

[illegible]

хойжунуң өг-бүлезиниң ээзи, дуржулгалыг сакманчы Бичии-Уруг Доңгаковнаның киирген үлүг-хуузу улуг. Ол ажыл-ишчи ие 7 уругну божаан болгаш кижизиткен. Чүгле «Иениң алдары» ордениниң III чергези-биле бо чылын шаңнаттынган.

[illegible] хөй уругларлыг өг-бүлелерге күрүне дузаламчызын көргүзүп, артык эргелерни берген, чиңгелделерни тыптып, оларның амыдырал-чуртталга байдалдарын экижидип турарының тодаргай херечизин хөй уругларлыг ие, оон бодунга берген чиңгелделерден, күрүнениң дузаламчызындан көрүп турар.

Эрес-кежээ малчын-биле байырлажып турувуста, ол мынча дээн:

— Делегей херээженнериниң эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Марттың 8-биле холбаштыр өске эш-өөрүмге байыр чедирип, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседиринге олар идепкейлиг киржип, чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун күзедим — деп, ол чугаалады.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: чеди уругнуң иези Б-У. Д. Керзенмей (солагай талазында) кады ажылдап турары сакманчы З. Биче-оол-биле.

РСФСР-де чурттап турар хөй уруглуг иелерге «Маадыр-ие» атты тыпсыр дугайында ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Он болгаш оон хөй уругларны божаан болгаш кижизиткени дээш «Маадыр-ие» орденин тыпсыпкаан. «Маадыр-ие» атты тыпсырлар болза.

ТЫВА АССР-ДЕН

Зоя Долзановна Дугаржапка — өг-бүле ээзинге, Улуг-Хем район.

Сиринмаа Сатовна Калбакка — ажылчын, Улуг-Хем район.

Делгермаа Шоюновна Минчейге — «Чодураа» совхозтуң ажылчыны, Тес-Хем район.

Серенмаа Иринеевна Ооржакка — өг-бүле ээзи, Барыын-Хемчик район.

Кызыл-Уруг Соктаевна Оюнга — өг-бүле ээзи, Таңды район.

Дадыйбан Хертековна Седепсотка — «Мурнакчы» совхозтуң ажылчыны, Бай-Тайга район.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1982 чылдың февраль 26.

ЧЕДИИШКИННИГ

Кыштаглаашкын — мал ажылынга эң харыысалгалыг үе. Совхозтуң ажыл-ишчилери ниитиниң малын кыштап хүрчидириг чок камгалап алыр дээш кызымаккай ажылдап турар. Бистиң № 2 хойжу бригаданың малчыннарынга сугну, солуну, сеткүүлдерни үзүктел чок эккеп бээр-дир. Аныяк чолаачы Владимир Кууларның ажылдап турары малчыннарга таарымчалыг.

Таңдының Кочетово ортумак школазын дооскаш, улаштыр Григорий Андреевич Чульдумнуң аалынга ийи чыл сакманчылап келдим. Бо чылын төрүүр чүс хойдан 109 хураганны чылап келдим. Бо чылын төрүүр чүс хойдан 109 хураганны мени камгалап өстүрүп тур мен. Хоювустуң нииити саны 507. Бо малчыннар совхозунга 10 чыл төрүүр хой кадарып турар. Чүс хойдан-на 90 хураганны алыр хүлээлгелиг улус.

Е. ЧУЛЬДУМ.

«Коммунизмниң херели» совхоз.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

ЧУРТТУҢ ДЕҢ ЭРГЕЛИГ ЭЭЛЕРИ

Марттың 8-и — частың чырыткылыг, өөрүшкүлүг байырлалы. Шылгараңгай немец коммунист Клара Цеткинниң саналы-биле 1910 чылда Копенгаген хоорайга херээжен социалистерниң хуралынга ону делегейниң ажылчы херээженнериниң эп-сеткил каттыжыышкынының хүнү кылдыр чарлаан.

Бо чылын ол байырлал онзагай чылда болуп эртип турар. СЭКП-ның XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүсеткеш, бүгү совет улус, бистиң республиканың ажылдакчылары улуг болуушкунга — ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур политиктиг болгаш күш-ажылчы кодурулгазы-биле чорупт орар. «ССРЭ-ниң 60 чылынга — 60 шалыпчы неделя!» деп патриотчу одуруунда республиканың хөй-хөй херээженнери чорупт орар. Олар коммунистиг тургузуушкунуң бүгү участоктарынга эр кижилер-биле деңге ажылдап турарлар. Оларның иштинде республиканың херээженнериниң төлептиг мурнакчылары — он бирги беш чылдың бирги чылының түңнелдери-биле республиканың саанчыларының аразында социалистиг чарышка чемпион атты чаалап алган «Большевик» совхозта Т. Д. Кара-Сал, «УТКА 25 чылы» совхозтуң бызаа ажаакчызы Н. Ч. Монгуш, Кызылдың күш фабриказының күш ажаакчызы З. В. Тюлюш, «Революцияның чалбыыжы» совхозта хогаа ажаакчызы Е. В. Козорезова олар база бар.

Республиканың улус ажыл-агыйында ажылдап турарларының чартык кезии херээженнер, оларның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейи, бүдүрүлгениң болгаш хөй-ниитиниң ажылының башкарарынга [illegible] идепкейжээн. Амгы үеде партияның область организациязының 38 хуузу херээженнер. Херээженнерниң иштинде политиктиг идепкейинии бедип турарының кожу херечизи — Совет Тываның эң херээженнерни ССРЭ-ниң болгаш Тыва АССР-ниң, чер-чер Советтериниң депутаттарынга соңгааны болур. Чөөн-Хемчикте «Октябрь 30 чылы» совхозтуң малчыны Х. Б. Куулар, «ССРЭ-ниң 50 чылы» аттыг совхозтуң ферма эргелекчизи Ф. А. Родионова, 68 дугаар тудуг эргелелиниң шеверлекчилер бригадазының бригадири Р. Ф. Григорович, «УТКА 25 чылы» совхозтуң малчыны Т. М. Доржукай олар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттары, чер-чер Советтериниң депутаттарының чартык хире кезии херээженнер.

Төрээн чурт бодунуң кыстарының төлептиг күш-ажылын бедик-биле үнелеп турар. Республиканың улус ажыл-агыйын, культуразын хөгжүдеринге чедиишкиннери дээш ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле 5 муң хире херээженнер шаңнаткан, хүндүлүг аттарны хөй-хөй херээженнерге тывыскан. Оларның иштинде Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры башкы С. С. Тамдын-оол, СЭКП-ның XXVI съездизиниң делегады, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-хүгү» комбинаттың дериглелер машинизи У. Т. Монгуш, Тыва АССР-ниң аныяктарының алдарлыг дагдыныкчызы Маадыр-ие Ч. Х. Баткар, Маадыр-иелер: Ленин орденниң эдилекчизи, «Барлык» совхозта хойжу С. У. Ууртан, ыраккы Моңгун-Тайгада хойжу М. С. Куичу, «Шекпээр» совхозта херээженнер чөвүлелиниң даргазы А. Х. Кара-Сал олар ышкаш мурнакчыларга чоргаарланыр бис.

Партияның XXVI съездизинге эш Л. И. Брежневтиң совет херээженнерниң адресинге өг-бүле болгаш не-чаштың дугайында сагыш салыышкынныг сиңниткен сагыш-сеткилдиң хайызындан чылыг сөстерни улуг сорук кириштиг, өөрүшкү-биле уткаан бис. Бистиң бүгү-ле чедип алган ажыл-херээвис, чоргаарланып чоруур [illegible] — мерген угаанныг [illegible] политиканың партияның херээженнер дугайында ала сагыш салыышкынының ажылы-дыр. Республикада ажылдап турар херээженнерниң күш ажылынга болгаш амыдырал-чурталгазынга таарымчалыг байдалдар чыл бүрүде тургустунуп, оларның хөй-ниити амыдыралынга идепкейлиг киржиринге улам таарымчалыг аргаларны тургузуп турар Ие-херээжен кижи дугайында сагыш салыышкынның кожу илереээшкини «Уругларлыг өг-бүлелерге күрүне дузаламчызын күштелдирер хемчеглерниң дугайында» доктаалды СЭКП ТК-ның ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алганы болур.

Бүгү совет улус-биле бир демей, бистиң республиканың херээженнеринге Коммунистиг партияның тайбың, улустар ындын хостаалгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш могаг чок демисели эң чоок болгаш эргим. Олар СЭКП-ның XXVI съездизиниң тайбың талазы-биле чаа инициативазын чүректиң ханызындан деткип, ядролуг дайынның халавын болдурбас дээш демиселге үнүн каттыштырып турар. Оон бирги кожу херечизи — империализмниң араатаныг үүлгедиглеринден кажыгдап турар чурттарның уругларынга, херээженнеринге, кырганнарынга боттарының күш ажылчы шыгжамырындан дузаламчызы чыылдырып, Тайбың фондузунче шилчидип турары-дыр. Ол патриотчу шимчээшкинге хөй-хөй ажыл-ишчилер, коллективтер улуун киириштирген.

Чижээ, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи К. Н. Мунзук чонга концерттерин бараалгатканындан киргеш 600 рубльди, Өвүрнүң Хандагайтыда даараныгга комбинаттың хеп быжыкчызы А. К. Сарыглар 40 рубльди шилчиткен. Ол-ла районнуң Чаа-Сууруң Маадыр-ие Д. С. Ш. Натпий-оол, СЭКП Каа-Хем райкомунуң киләис эргелекчизи Н. О. Товуу, Кызылда журналист С. В. Козлова олар болгаш өскелер-даа республиканың ажылчы чоннарындан, албан организацияларындан Тайбың фондузунга 50 ажык муң рубльди чыып, шилчидеринге идепкейлиг киришкен.

Партияның болгаш чазактың ала сагыш салыышкынынга харыы кылдыр, Төрээн чурттуң күчүлүү база чер кырынга тайбыңның быжыгтааргы бистиң уругларывыстың келир үениң дээш харысалгазын медереп билбишаан, херээжен кижи бүрүзүн коммунизмниң идепкейлиг тургузукчузу, коллективте ажыл-херек дээш сеткил-сагыжындан бердинген кижи кылдыр кижизидери — амгы үеде республикада херээженнер чөвүлелдериниң чугула сорулгазы. Бо талазы-биле солун ажыл-херекти Каа-Хем, Бай-Тайга, Эрзин, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнарның херээженнер чөвүлелдери чорудуп турар. Ында актив өөредилгезин, политшколаларның, бөлгүмнерниң кичээлдерин доктаамал организастап, кежээлерин, мурнакчылар-биле, хөй уругларлыг иелер-биле ужуражылгаларны эрттирип келген. Улуг-Хем районнуң херээженнер чөвүлели малчыннарның чурталгазынга амыдырал байдалын экижидеринче кичээнгей салып, Кызыл хоорайның херээженнер чөвүлели найысылалдың үлегерлиг хоорай болдурар дээш демисежип, Барыын-Хемчиктиң херээженнер чөвүлели херээженнерниң күш ажылын организастаарын болгаш амыдыралының культуразын бедидеринче кичээнгейни мооңнеп турар.

Оон-биле кады республиканың херээженнериниң мурнунда шиитпирлээр чогуур айтырыгларже кичээнгейни моон соңгаар-даа күштедирер ужурлуг бис. Ыңаар ажылдап турар херээженнерниң амыдырал байдалын улам экижидериниң, өг-бүлениң быжыглаарының, не-чашты камгалаарының хемчеглерин боттандырар дээш ажылды идепкейжидери чугула. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң эрткен чылын хүлээп алганы «Уругларлыг өг-бүлелерге күрүне дузаламчызын күштелдирериниң хемчеглериниң дугайында» доктаалын боттандырып, чер-черге оон күүселдезин контрольдаары херээженнер чөвүлелдериниң бир чугула херээ.

Т. ТАВАА.

СЭКП обкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар секторунуң эргелекчизи.

МОЛДАВ ССР. Тираспольдуң ВЛКСМ-ниң 40 чылы аттыг даараныгга каттыжыышкынның профэвилел комитеди херээженнер дугайында улуг сагыш салыышкынны кылып турар. Ында, бүдүрүлгениң цехтеринде, херээженнерниң саны элээн кап муң. Оларның күш-ажылын, амыдыралын болгаш дыштанылгазын экижидер талазы-биле айтырыгларны психологтарның, социологтарның болгаш дизайнерлерниң дузазы-биле боттандырып турар.

Херээженнерниң күш-ажылын чиигедир дээш каттыжыышкында улуг ажыл кылдынган. Делгем болгаш арыг цехтерде чырык-даа, агаар-даа четчир. Амгы үениң дериг-херекселдери шоолуг дааш-шимээн чок.

Бүгү-ле бүдүрүлге участоктарынга күш ажылчы байдалды тургузар дээш база сагыш салдынган. Бригадирден эгелээш цех начальнигинге чедир удуртукчу кадрларны шилииринге социологтар болгаш психологтар киржип турар.

Амыдырал хандырылгазының хөй талалыг адырын каттыжыышкынга мооңнаар дээш профэвилел организациязы база хөй чүүлдү кылган. Ында ажылдакчы херээжен кижи бүрүзү химиктиг арга-биле хептиин аштап, идиин септедип, чартык фабрикаттарга чагыгны киирип турар. Даараныкчыларның эргезинде муң оруннуг уш уруглар садызы бар. Олар шуптузунга четчир.

Цехтерге күш-ажылдың байдалдары доктаамал контрольда.

ЧУРУКТАРДА: Тираспольдуң ВЛКСМ-ниң 40 чылы аттыг бүдүрүлге каттыжыышкынының чиигине директору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Валентина Сергеевна Соловьева; техник-физиолог А. Ф. Швец биле инженер-физиолог Е. Д. Комарев оларның ажылдап турар херекселдин [illegible] турары.

А. ЛЫКОВТУҢ фотолары. СЭТА-ның фотохроникаzы.

ДЕЛЕГАТТЫҢ БРИГАДАЗЫНДА

Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу, Улустарның найыралы, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнериниң эдилекчизи, дагдыныкчы-бригадир Е. С. Бизяева — ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге Тываның төлээзи боор киржир. Делегаттың штукатурлары аэропорттуң эргелел бажыңында шеверлел ажылдарын бо хүннерде кылып турар. Аныяктарның дагдыныкчызы Екатерина Сергеевнаның бригадазы геологтар бажыңының ийи подъездизинге шеверлел ажылдарын эрткен айда кылып чорудкан. Делегейниң херээженнер хүнү — Март 8-тиң күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуп, 5 муң дөрбелчин метр хананы ай дургузунда малгаштаар даалгазын ажыл-херекке боттандырганнар.

— Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында СЭКП-ТК-ның доктаалы-биле таныжып, ону иши-биле деткип, ол улуг юбилейге тураскааттынган социалистиг чарышка бригаданың шеверлекчилери идепкейлиг кириштиниппаа, шеверлекчи бүрүзү кызымаккай ажылдап, улуг нормазын ажыр күүседип келген — деп, № 48 тудуг эргелелиниң экономизи чугаалады.

Екатерина Сергеевна бригадирниң харысалгалыг болгаш чымыштыг хүлээлгезин он ийи чыл күүседип келген болгаш ол байлак дуржулганы чедип алган. Хоочун бригадирниң бригадазы № 48 тудуг эргелелинде штукатур бригадаларының аразындан мактадыг ажылдыгларның санынга кирип турар. Мурнакчы бригадада шилип алган мергежилдиң алдын холдуг мастерлери апарганнар хөй. Хөй чылдарда ажылдап келген, арга-дуржулгалыг, бедик мергежилдиг шеверлекчилер Анна Ооржак, Зоя Анчымаа, Елена Шинкоренко болгаш оон-даа өскелер ээлчег улуун ажыр күүседип келгеш оорунуң хүндүткелин чаалап ап, бүдүрүлгениң мурнакчылары болуп, ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизин төлептиг ажыл-иш-биле уткуп турарлар.

Профэвилелдер съездизиниң делегадының удурткан бригадазы шеверлел ажылдарын кылып тудук чорудуп турда чеде бердивис. Бир үе аныяк кыстарның арыннарында өөрүшкү чайнаан. Ынчанмайн канчаар, оларның бригадири Екатерина Сергеевна ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге Тываның ажыл-ишчилериниң мурнундан төлээ боор киржири эш-өөрүн улам хөй-ада кириштип, күжениишкинниг ажылдаарынче оларны сорук киирген. Бригадирге болгаш оон өөрүнге ужурашкаш, ажыл-ижин сонуургадывыс.

— Съездиге делегат боор киржир идегелди меңээ көргүскени дээш республиканың профэвилел кежигүннеринге өөрүп четтиргенимни илередир-дир мен. Бригаданың штукатурлары, бүгү совет улус-биле бир демей, ССРЭ-ниң 60 чыл юбилейин төлептиг күш-ажыл-биле уткуур дээш кызымаккай ажылдап турар. Бистиң шеверлекчилеривис бедик мергежилдиг болгаш кылган ажылывыстың шынары-даа эки бооп, адыннган хүлээлгени-даа күүседип келдивис — деп, бригадир Е. Бизяева чугаалады.

Делегат Екатерина Сергеевнаның штукатурлары кыска чапсарын дооскаш, ажылчын туруштарын түс-түс ээлептилер. Хапаларда чыпшыңдыр шаптанган цементилер хоюдуңу педилээп даажы, бир-ле аалга боор, оруулдерде чаңгыланы берди. Делегаттың бригадазы эрткен айда эки ажылдааш Март 8-тиң байырлалын ажыл-ишчи чедиишкиннер-биле уткуп турары оларның демниг ижи, тура-соруккур, ажылгыр мөзү-шынары херечилеп турду.

М. ОНДАР.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйында ажылдап турарларның 51 ажык хуузу херээженнер, а Тыва АССР-де — олар чартык кезии.

• • •

Бистиң чуртувуста инженерлерниң бир миллиону, техниктерниң ийи миллиону, экономистерниң 400 муңу херээженнер. А нарын машина, радиотехника бүдүрүлгезинде ажылчыннарның 65-67 хуузу херээженнер.

• • •

Чуртувустуң бүгү херээженнериниң 5 муң ажыгы эртем доктарлары, 104 муңу эртем-бүрү эртемнерниң кандидаттары. Дээди болгаш ортумак тускай эртемниглерниң 59 хуузу херээжен ажыл-ишчилер.

• • •

Амгы үеде 23 муң ажыг херээженнер консультацияларыр, уруглар эмнелгелери бистиң чуртта ажылдап турар.

• • •

Чыл санында-ла чай дургузунда чурттуң пионер болгаш школалар лагерьлеринге, уруглар чайын дыштаныр дача албан черлеринге 25 миллион уруглар дыштанып турар.

• • •

СЭКП-ның Тыва область организациязының составының 36 хуузу херээженнер, оларның үш чүс хиреэи партияның область, хоорай, район комитеттериниң составында соңгуткан.

• • •

Республиканың чер-чер Советтериниң депутаттарының чартык кезии херээженнер.

• • •

Тывада хөй уруглардыг 7 муң иелер, 17,3 муң бот-иелер күрүне дузаламчызын ап турар.

• • •

Республиканың профэвилелдери социал хандырылга акша-хереңгизинден: иштиг болгаш божаан херээженнерге, уругларга пособиеге 5 миллион ажыг рубльди төлеп турар.

• • •

Совет Тываның эмнелге албан черлеринде 5,8 муң херээженнер бар, азы мында ажылдап турарларның олар 67 хуузу.

• • •

Бистиң республикада 218 школа назы четпээн уруглар албан черлери бар. Ында 17,3 муң бичии уругларны кижизидип турар.

«ЧОДУРАА-3», «ХАЯА-8»...

Кайда-даа херээженнер чөвүлелдери агитквартиралар [illegible] чорудуп турар [illegible] ажылдарын [illegible] чорудуп турары билдингир. Бистиң «Хемчик» совхозтуң херээженнер чөвүлели болгаш [illegible] ажылын агитквартиралар-биле дамчыштыр чорудуп турар. Бистиң ажылывыста чамдык эки талалар бар апарган.

«Чодураа-3», «Хаяа-8», «Дамырак-7» агитквартираларының ажылында [illegible] солун чүүлдер бар, оон дугайында бижиир бодадым. «Чодураа-3» те чүү онзагайлыг? Агиткварталдың чурттакчыларының түс-түстүг бызылгаан малдынчаларынга доктаамал барып, оларның культурлуг амыдырал-чурталгазы дээш сагыш салып, боттуг дузаны чедирип турар. Чарышты организастаан, түңнелин ай санында үндүрүп, тиилекчилерин мактап турар.

«Хаяа-8»-те база эки арга-дуржулга бар. Олар кылдынган бүгү-ле ажылдарын альбомда чыып бижип, демдеглеп турар. Социалистиг хүлээлгелерин база айтып алган. Неделяда кылыр ажылдарын, четпес чүүлдерин тодарады. Бүгү-ле чурттакчылар учётта: пенсионерлер, бичии уруглар, аныяк өг-бүлелер, [illegible] өөренип турар аныяктар, ажылче хаара тудар аныяктар, арага-дарыга сундулуг өг-бүлелер дээш өске-даа. Өөредилгезин ара кагганнар база тускай учётта.

Өг-бүлелерниң хуузунда ажыл-агыйың сайзырадырынче база кичээнгей салдынган. Амыдыралының эбеңшимниг чоруу, культура деңнели, өг-бүле бюджеди шын ажыглап турары, телевизор, соолукту ну салып ап, газеты ажыглап турары, хаван, дагаа, малмаган азырап турары дээш бүгү-ле чүүлдерни өөренип көрүп турар.

Чаш уруг төрүттүнгенде, кудадан ол өг-бүлелер бир мышты, чадан мышты ынап-ла тарып олуртур. Ол эки чаңчыл апарган.

«Дамырак-7»-ле онзагай чүүл — уругларның болгаш улуг улустарның сонуургалының аайы-биле клубтарны организастап турары. Тоолдаарының клуву, хөгжүм клуву, шеверлерниң, тывызыгырларның клуву, хоочун ажылчыннарның дуржулгазын өөренир клуб дээш өске-даа. Спортчу клуб база бар. Спортчу маргылдааларга, оюннарга өг-бүлелерниң киржилгезин чедип алырын практикалап турар. Уруглары ада-иелери-биле кады киржир.

Нады-хар аайы-биле ГТО нормазын дужаарын агитквартираларга чорударын чедип алыр дээш инструкторларны белеткээр, хөй-нитти организациялары-биле кады күш-культура болгаш спортту массалыг хөгжүдер хемчеглерни ажылдап кылган, ону амыдыралга боттандырар апаар бис. **П. ДЕЛЕГ-ООЛ.**

херээженнер чөвүлелиниң даргазы.

СЕТКИЛИМДЕН ӨӨРҮШКҮМ

Частың, аваларның, думаларның байырлалы — Март 8 кайгамчык байырлал. Не кижи болганымда ол меңээ эң-не чоок, эргим. Бөгүнгү байырлалывыс күнүнде ажылдакчывыс, амыдырал-чурттаалгавыс дугайын база катап чугаалажы бээр бис.

Бистиң чуртувуста коммунизмниң идепкейлиг тургузукчузу не, күш-ажылчы херээжен кижиниң ролю канчаар-даа аажок улуг, олар дээш сагыш салыышкын база улуг. Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга херээженнерниң киржилгези улам идепкейжээн. Ону мээн ажылдап турарым чүгле Дөргүн сүт-бараан фермазының ажыл-амыдыралындан бедик көрүп болур. Коллективтиң хөй нуруузу херээженнер. Олар дөрт ажылындан аңгыда, хөй-нитти ажылынга идепкейлиг киржип турарлар. Кады ажылдап турарым эш-өөрүм аразында найыралдыг, кызымак, ак сеткилдиг, ажылы-биле чонунга алдар-мактадыглар эвээш эвес. Оларның күш-ажылы күрүнениң шаңналдары-биле демдеглеттинген. Оон бадыткалы кылдыр ферманың хоочун саанчызы Т. Д. Кара-Салдың ажылдажыин көргүзүп көрейн. Ол бодунуң ажылчын — саанчы Т. Д. Кара-Салдың херээ Ленин, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнери [illegible]. Саанчы-иениң бодунуң [illegible] шаңнаар үнелеттинген. Хоочун саанчының эрткен чылда көргүзүү республиканың саанчыларының көргүзүглеринден бедик болган. Ажылывыстың күш-ажылчы ол чедиишкинниге чоргаарланыр бис.

Бо фермага күш-ажылым 1966 чылда эгелээн. Мээн бодуум күш-ажылым Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле үнелеттинген. Ынчангаш хүн бүрүде ажымны анаа харыы кылдыр көрүп чоруур мен.

Коллектививис херээженнерниң болгаш, оон нежигүннери — авалар, угбалар, кырган-авалар. Бистиң ажылдавышаан, урут-дарыг азырап өстүреривиске таарымчалыг байдалдың тургустунганынга, не-чаш дээш улуг сагыш салыышкынга чоргаарланыр бис. Өг-бүлевис улуг, уругларывыс хөй. Хөй уругларны төрээш, кижизиткеш, Маадыр-ие атка төлептиг болдум. Уругларывыстың улуглары улус ажыл-агыйның адырларында ажылдап турар. Чижээ, улуг кызывыс Зина — даараныкчы, Кларавыс совхозтуң кадрлар килдизиниң ажылдакчызы, ийи оолдарывыс кайызы-даа чолаачы мергежилдиг. Уругларывыстың төлептиг кижилер боор ажылдап турарынга не кижи, мен сеткилимден өөрүп чоруур мен.

Д. ОНДАР.

Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, Маадыр-ие.

АРАЗЫНДА ХАРЫЛЗААЛЫГ

Бисте 11 кижи составтыг херээженнер чөвүлели ай, квартал санында тургускан ажыл планын бүүрээр суурнуң агитквартираларын дамчыштыр ажылдап турар. Херээженнер чөвүлели «Эң эки ажылдыг агитквартира», а агитквартираның иштинде өг-бүлелер аразында «Эң эки культурлуг өг-бүле», суур чаагайжыдылгазының ажылдарын үелеринде «Эң эки чаагайжыттынган кудумчу», «Эки чаагайжыттынган өреге» деп социалистиг чарыштарны организастап, ол бүгүнүң түңнелдерин ай, квартал, чартык чылдап үндүрүп, тиилекчилерге вымпелдерни, дипломнарны болгаш мактаалга бижиктерни, акша шаңналын тывыскыры бисте чаңчыл болган. Амгы үеде Кызыл районда «Эң эки чаагайжыттынган суур» деп кедээ суурлар аразында чарышта киржип турар бис. Суурувусту болур-чогуурлуг-биле чогаалчыдар, өреге бүрүзү огород, чечектер өстүрер, чимистиг үнүштер (малина, виктория, инек-караа) өстүрериниң хемчеглерин алган бис.

Суурнуң Новая кудумчузунуң «Дужут» агитквартиразы эки ажылдыг агитквартираларга санаткан. Мында номчулга конференцияларын, политөөредилгени, дыштанылга кежээлерин эрттирерин, шеверлерниң бөлгүмү ажылдап, көрүм-чурум экижээн. Агитквартираның ажылынга оон даргазы Кара Оглуг, кедээ Совет депутаттары, херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү Вера Монгуш, агитатор башкылар Елизавета Монгуш, Анай Кечил-оол оларның киирген үлүү улуг.

Совхозта партия организациязы (секретары Э. Д. Серен) херээженнер чөвүлелиниң болгаш суурда өске-даа хөй-нитти организацияларының ажылын хүн бүрүде удуртуп, оларның аразында харылзаалыг ажылдаарын чедип алган.

Т. ОНДАР.

«Шамбалыг» совхозта херээженнер чөвүлелиниң даргазы.

ЧОРГААРАЛЫ — АЖЫ-ТӨЛҮ

Хөй кижилиг улуг өг-бүле бүрүнү-биле чаңгыс черге хова чыглыр. Чамдыкта улуг байырлалдарда безин мындыг таварылга эвээш болгулаар. Ынчалзажок олар чаңгыс коллективке азы фермага база ажылдай бээр таварылга хөй болур. Маадыр-ие Санчат Оюн аваа мырыңай чаңчыгып калган. Ол пенсияже үнзе-даа, даң адып кээрге-ле, фермаже далажыптар. Аваа элээн болгаш бажыңынга кээр, а мында база-ла сагыш салыр чүүлдер хөй. Бажың ажылы, ажы-төлүү чемгерери дээш. Оон соонда катап фермаже чоруптар. Оон өг-бүлезиниң ээзи Оюн Шавы база ында ажылдап турар. Ада-иениң улуг уруглары фермада малчыннар. Олар дээрге Татуя, Зинаида база Клавдия-дыр. А Светланазы мурнунда база-ла саанчылап тургаш, сөөлгү он хире чылда бызаа ажаап эгелээн. Оон аңгыда Любазы малчыннар коллективинге дорт хамаарылгалыг ажылда, мында клуб эргелекчизи. Оон бичиилери ам-даа школада. Өөренириндеп хостуг үелеринде олар фермага бо-ла чедип бээрлер. Ада-иезинге, угбаларынга пышдаар шаа-биле дузаламчын, малчыннын мергежилинге амдызаныштап-ла чаңнынып эзелеп турары ол.

[illegible]

[illegible] коллектив күш-ажылчы, алдарлыг бо өг-бүлеге чоргаарланыр. Оон кежигүннери, улуг уруглары барык шуптузу тергиин малчыннар, коммунистер болгаш комсомолчулар, хөй-нитти ажылының идепкейлиг киржикчилери.

Маадыр-иениң малчын уругларының бирээзи Светлана Тожуунуң дугайын манаа чугаалап көрээли. Эрткен чылын чүве. Ынчан күскээр апарган. Кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилелиниң район конференциязы эртип турган. Аваа Светлана Шавыевнаның күш-ажылчы болгаш хөй-нитти амыдыралының дугайында хөй чүүлдер чугаалаттынган. Ону ол-ла организацияның райком кежигүнүнге база соңгаан.

Светлана Тожу 1964 чылда чеди чыл школазын дооскаш, авазы база улуг угбазы Татуя-биле кады солуурчу саанчы болуп, ажылдап эгелээн. Школага [illegible] ол электриктиг саалда аппаратызы-биле канчаар ажылдаарын таныжып, өөренип ап турган. [illegible]

бергени. Айлар, чылдар эрткен тудум-на, оон көргүзүү бедип кел чораан, доржулгалыг саанчыларның дузаам аңаа улуг салдарлыг болган.

Чылдар эртип турган. Каа-Хемниң «Кызыл туг» совхоза чурттуг бир оол оон душтуу апарган. Удаваанда ол оол ону бодунуң совхозунче апарган. Светлана аваа баргаш база саанчылай берген. Чаа коллективке сагыш сеткилинге таарышп, шыдаар шаа-биле кызып ажылдап турган. Элээн үе эрткенде ол бодунуң төрээн чери Краснояр фермазынга дедир ээп келген. Оон соонда Светлана Шавыевна Тожу бызаа ажаап өстүрериниң мергежилин шиңгээдип алган. Бо дээрге бодунуң ажыл-херээнге бердинген, сагыш човаңгыр кижилерниң бирээзи. Чамдыкта чаа төрүттүнген, кошкак бызааларның чанынга, оларны ажаап-тежээп хонар ужурга-даа таваржыпкылаар. Чаш бызааларга доктаамал кичээнгей, ажаал-тежээлде херек болгай. [illegible]

чызы С. Ш. Тожудан өөренип ап болур чүүлдер хөй. Оон ажаап турар бөлүк бежен бызааларының дендилдези шыырак, дүгү кээрге кылагар, хорлуг. Оларның бирээзинден-не хонукта 700-800 грамм деңзини ол ап турар. Бо дээрге районнуң ажыл-агыйларында эң эки көргүзүг-дүр. Ынчангаш дагдыныкчы Светлана Шавыевнаның дуржулгазын быжаа ажаакчызы комсомолчу кыстар Аля Оюн биле Надежда Бумба кууседин-биле шиңгээдип ап турар.

Таңды районнуң улус ажыл-агыйының мурнакчыларының слёду болуп эртип турда, он бирги беш чылдың бирги чылында эң бедик көргүзүглерни чедип алган кижилерниң аразынга С. Ш. Тожунуң адын база адаан. «Мергежил талазы-биле эң эки» аттыг аңаа тывыскан дээрзин дыңнадырга, слёттуң киржикчилери байырлалдыг биле алыш часкаан. Ындыг ёзу-чаңчылдыг, шалыпчы, ажылгыр уругларны өстүрүп кижизиткен Маадыр-ие Санчат Оюн оларга кезээде чоргаарланыр-даа эргелиг.

ЧУРУКТА: Светлана Шавыевна Тожу.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ сөзү, фотозу.

БАШКЫ, КИЖИЗИДИКЧИ

Өөкүм-таваар чугаалыг, назы орту эрте берген, шиверлиг кеттинген херээжен кижини Алдан Маадыр суурда танывас, билбес кижи ховар. Зоя Дивижиковна конторага-даа, Культура бажыңынга, школага-даа бо-ла кээр. «Алдан-Маадырның» суурларында күш-ажылдың хоочуну, коммунист бо башкының өөренип, башкылап чораан өөреникчилеринден ам дээди эртемниг башкылар, кижи, мал эмчилери эвээш эвес. Улустуң маадыры Самбажыкка бапттаткан алдан-маадырларның адын эдилээн бо совхозтуң директору М. В. Донгак, ында партком секретары Д. Б. Х. Ондар, кожээ совет күүскомунуң даргазы А. Ш. Ондар олар база Зоя Дивижиковнаның өөреникчилери.

Үжен үш чыл дээрге аныяк кижиниң назыны хире-дир. Хоочун башкының башкылап келген стажы ол-дур.

Зоя Дивижиковна Суван ол үениң дургузунда аныяк салгалга, өөреникчилеринге быжыг билигни бээр, бедик культураны, эти ажы-чаңны шиңгээттирер, төлептиг хамаатыларны кижизидер дээш бүгү күжүн, билиин, дуржулгазын харам чокка бараалгаткан хоочун кижилерниң бирээзи. Дыка орайга чедир ооң бажыңының соңгаларындан чырык өшпес, та каш, чеже ажа саазыннарны, кылыраштарны бижип, хынап-номчуп көрбеди дээр!

Башкының ажылы харысалгалыг, хүндүлүг, ооң-биле кады оортан улуг күженииишкинни, энергияны, быжыг сорукту, туруштуг чорукту негээр. Ындыызы-биле өөреникчи бүрүзү бодунуң баштайгы-даа, соңгаайгы-даа башкыларын кезээде хүндүлел-биле сактып, бодап чоруур, кажан-даа башкызының дугайында чылыг сөстү кижилер сактып чугаалаар апаар.

Ында партком секретары, ооң мурнунда ол-ла школага хөй чылдарда өөредилге эргелекчилеп, башкылап чораан Данзы-Белек Хавыкпанович ооң дугайын мынчаар чугаалаар:

— Зоя Дивижиковна бистиң хүндүлүг башкывыс, дагдыныкчывыс. Күш-ажылдың хоочуну, ол чүгле ам даа башкылап ажылдап турар эвес, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржилгези биле өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп чоруур. Ам назы-чары элээн дөгүй даа берген, пенсиялаан-даа болза, хоочун коммунист бодунуң ээлдек-эвилең сөзү, чоптуг негелдези-биле аныяктарга бо-ла арга-сүмезин киирген турар.

Зоя Дивижиковна дагдыныкчы хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар.

— Амгы үеде дагдыныкчы болуру харысалгалыг херек. Ол дээрге кижилерни, ылаңгыя аныяктарны шуптузун бир черге чыып алгаш, өөредир, сургаар дээни ол эвес. Харын оларга ажыл мергежилиниң займ-биле бодунуң дуржулгазын дамчыдары, үлегерин көргүзери, аныяк өг-бүлеге ажыктыг сүмени, сургаалды бээри чугула. Хөй-ниити черлеринге: магазинге, культура одагларынга ко- [illegible] чурумга даа хамаарыштыр [illegible] чурум үрей бээр кижилерни сургаары, амыдыралдың негелдезинге дүүштүр шын оруктуг киирериниче угландыр чагын чугаалары артык эвес — деп, ол чугаалаар.

Кана-даа ол башкылап ажылдап чорда, хамаарышкан партия организациязы аңаа янзы-бүрү партийжи даалгаларны бээр турган. Чаңгыс чижек. Ол, Алдан-Маадыр школазынга башкылавышаан, 1972 чылдан 1979 чылга чедир башкыларның партия эге организациязының секретары даалганы күүседип келген. Ленинчи партияның кежигүнүнге кирерин күзээн чамдык аныяк кижилерге арга-сүмени, рекомендацияларны-даа берип чораан. Ам ук школада аныяк башкыларга дагдыныкчы болуп, бодунуң башкылап байлак дуржулгазын күзелдии-биле дамчыдып берип турар. Ында аныяк башкылар Валентина Монгуш, Клара Ооржак, Анастасья Ооржак хоочун коммунист Зоя Дивижиковнаның байлак дуржулгазын шиңгээдип ап, ооң башкылаашкын ажылындан аңгыда, өскелерге кичээнгейлиг болуп, чайлыг шак-үениң аптарынга сеткил ханывышкынын илергейлеп, аңаа чоргаарланыышкынын чугаалап турдулар.

Каш чылдар мурнуу чарында Суван Улуг-Хем районунга база башкылап турган үезинде Ак-Туруг кожээ Совединиң депутадынга соңгудуп, Советтер ажылынга, а Тес-Хемге турган улус судунуң төлээзи болуп, агитаторлап, пропагандистеп, хөй-ниити херээнге кана-даа идепкейлиг киржип чораан. Ол ам база-ла Алдан-Маадырда марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школада 20 кижи састаттыг дыңнакчыларда пропагандистеп турар.

Кана-даа ажылдап чораан чылдарында Зоя Дивижиковна бот-тывынгыр уран чүүлге идепкейлиг киржип чораан. РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чарлыы-биле хөй-ниити ажылынга, аныяк салгалды кижизидер херекке идепкейлиг киржилгезин, чедиишкиннери дээш хүндүлел бижиик-биле ону шаңнаан. Аныяктарның дагдыныкчызының өске-даа шаңналдары эвээш эвес.

Зоя Дивижиковна башкы кижи болгаш бодунуң ажы-төлүн, дөрт кысты, бир оолду төлептиг хамаатылар кылдыр кижизидер, өстүрер дээш хөйну кылган. Уруглары ам улгаткан, эртем-билиглиг апарган, чамдыызы ниян башкылар, өскелери янзы-бүрү мергежилди чедип алган. Светлана Доржу ол-ла Алдан-Маадыр ортумак школазында башкы болгаш пионер вожатыйы, Доржу Серенмаа «Чыраа-Бажы» совхозта ортумак школаның орус дыл башкызы. База бир кызы — Дина Доржу Самбажык аттыг Культура бажыңының уран чүүл удуртукчузу. Доржу Далар Кызылдың уран чүүл училищезиниң музыка салбырының сургуулу. Оглу Виктор Доржу — Омскиниң ветеринария институдунуң ийиги курузунуң студентизи.

Уругларын кижизидер, өстүрер херекке хоочун коммунист, дагдыныкчы Зоя Суванның өг-бүлезиниң ээзи Доржу Тюлюш Дензенович улуг-хуузу база бар. Ол кожээ ажыл-агый талазы-биле тускай эртемниг, селекционер-зоотехник, ындыызы-биле оглу Викторну ветеринария институдунга киирген таварылга эвес.

— Школаның партия организациязының-даа, парткомунуң-даа хуралдарынга чугаалашкан айтырыглар талазы-биле Зоя Дивижиковна бо-ла санал-оналын бере бээр. Кыдыынга эки чүүлдерни чоптуг-биле үнелеп билир, а четпестерге эштеш чок, кол-ла чүве — саналдарны, сүмелерни киирер. Хоочун дуржулгалыг коммунистке бузурээр-даа, чоргаарлаар-даа бис — деп, совхозта партком секретары баштыкан чугаалап турар. Зоя Дивижиковна Суван чаагай үлегер-чижээн өскелерге көргүзүп, күш-ажылчы намдарны төлептиг ижи-биле чоруурга, коллективинге хүндүткелдиг коммунистерниң бирээзи.

Д. ЕНДАН.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

Март 8—Делегейниң херээженнер хүнү

ВЬЕТНАМНЫҢ ТӨЛЕПТИГ КЫСТАРЫ

«Кижи бүрүзү — императорнуң кулу, аныяк оол — кырганның кулу, кадайы — ашааның кулу». Вьетнамга амыдырал чүс-чүс чылдарның дургузунда «ниитилелдиң ол үш негелделеринге» дүүштүр тургустунган турган. Бодунуң кижилерниң иштинден үнген чоннуң маадырлары, талантылыг полководчулар, национал тура халыышкыннарның баштыңчылары дашкы ежелекчилерге удур вьетнам улустуң төөгүзүнде эвээш эвес. Оларның аразында — херээженнер база бар, оларның дугайында чырыткылыг тураскаалды чоннуң чүрээнде кадагалап чоруур. Ынчалзажок херээженнерни арга-шолээ чок чоруктуң чоралаанынче шаанда доңмей-ле кирип ийин келген.

Ынчангаш херээженнерге дең эргени, хосталганы тывыскан улусту эрге-чагырганың, Вьетнамда чаа турузуунуң ачы-хавыязы кайгамчык улуг болуп турар.

...Кажан Вьетнам түр тайбыңчыдылганы ажыглавышаан, социализмниң үндезиннерин чурттуң соңгу кезээнге 60 чылдарның эгезинде тургузуп кирипкен үеде Нгуен Фыонг Нга Москвага өөренип чорупкан. 1967 чылда ол Ханойга дедир ээп келген. Ынчаарда Ханой сүртенчиг фронт хоорайы турган...

Ханойнуң план-экономиктиг институдунга башкылаары-биле ону ынаар чорудукан. Ынчалзажок институттуң салбырлары аңгы-аңгы суурларже тарадыр кожуруупкан болган.

— Тайбың үеде 70 студентилер академиктиг чаңгыс бөлүкке чаңгыс удаа лекцияны дыңнаар болгай. А дайын үезинде чеди кезек черге лекцияны чеди удаа кылып, хүн бүрүде хөй ажылдаар ужурга таваржып келген бис — деп, Нгуен Фыонг Нга сактып чугаалады. Ол бөлүктерниң аразы база ырак турган.

Бир катап ооң бичии уруу ынча деп айтырган: «Авай, черле чүге удувас, дыштанмас кижи боор сен»? Авазының удуп чыдканын уруу ынчаарда кажан-даа көрбээн. Уруун ол удуп каан доорааны-на, кичээлдерге белеткенир, а эртен эрте бажынга тура халааш — чем белеткээр турган.

Америк шериг самолеттарының үрей бомбалаан туруглары, хем дамбаларын студентилер-биле кады чаңгыс эвес удаа септеп келген. Бажынында бичии уруглуг херээжен кижи кичээл эрттирериниңден аңгыда өске ажылдардан ойталап болур турган. А Нгуен Фыонг Нга — институттуң комсомол организациязының секретары.

Чылдар эртип, дайын доозулган, ооң уруг төрүттүнген. Ашаа доктор диссертациязын ССРЭ-ге камгалап алган. Нгуен Фыонг Нга боду экономика эртемнериниң кандидады болган, Вьетнамның Коммунистиг партиязының кежигүнүнге кирген. Хүндүс — институтка кичээлдер эрттирер, библиотекага баар, кежээ — өг-бүлезиниң ажылын башкарар, ажы-төлүн ажаар.

Нгуен Фыонг Нга-ның салым-чолу вьетнам интеллигенцияның өске хөй херээжен төлээлекчилериниң салым-чолу-биле бир дөмей. Ындыг херээженнер социалистиг Вьетнамда хөй. Ханой университедин чижек кылдыр ап көрээли. Чээрби беш чыл бурунгаар университетти тургузуп турган үеде башкылар аразынга чүгле чаңгыс херээжен кижи бар болган. Ам — 200 ажыг херээжен башкылар бар. Оларның иштинден хөй кижи — эртемнер докторлары болгаш кандидаттары. Университетти доозкан 11 муң кижиниң беште бир кезии — кыстар. Ам ында өөренип турар уругларның саны улам ковудээн. Математика эртемнериниң херээжен доктору Хоанг Суан Шиньниң ады бүгү Вьетнамда сураглаан. Математика эртемнериниң талазы-биле кандидат диссертациязын камгалаарынга аспирантыларны белеткээрин эң-не баштай Вьетнамга ооң удуртулгазы-биле эгелээн. Школа башкыларының болгаш эмчилерниң хөй нуруузу — база херээженнер.

Чаа үе, чаа амыдырал. Ынчалзажок эргиниң артыышкыннары боттарын-на чиде бербес. Чаа амыдырал, дептиилгелиг чаңчылдар дээш демисежир ужурга Вьетнамның херээженнери таваржып келген болгаш таваржып-даа турар.

Ынчаарга чаа, дептиилгелиг чүүлдер эргиниң артыышкыннарын бузурелдиг болгаш сиңныш чокка тиилеп турар. Нгуен Фыонг Нга ышкаш муң-муң мурнакчы херээженнер — Вьетнамның төлептиг уруглары эртемденнерниң, уран чүүл болгаш культура ажылдакчыларының, бүдүрүлге командирлериниң, партия ажылдакчыларының, чер-черниң эрге-чагырга органнарының төлээлекчилериниң хуралдың чыл бүрүде улам ковудеп турар. Олар сагыш човангыр иелер болуп арткышаан, өг-бүлелерин чылыг, чырыык өөрүшкүлүг болдуруп турар.

А. МИНЕЕВ,
СЭТА-ның корр.

Кампучия улустуң тиилелгезиниң үш чыл болган оюнга тураскааткан байырлыг чыскаалдың үезинде Кампучияның херээженнери.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ИДЕПКЕЙЛИГ УТКААН

ДЕЛИ. Делегейниң херээженнер хүнү — Март 8-ти Индияның херээженнери идепкейлиг уткаан. «Тайбың — национал дептиилгениң амыдыралчы эргежок чугула чүве» деп лозунгу адаа-биле Март 8-ти Индияның херээженнери бо чылын демдеглеп турар деп. Индий херээженнерниң национал федерациязының чиңгине секретары Вимма Фаруки СЭТА-ның корреспондентизинге медээлээн. Чурттуң хөй миллион херээженнерниң 600 муң активчилери федерацияның составында кирип турар.

Мурнуу Азияның кырында бирлешкен дайын айыылының күштелгени-биле холбаштыр ол лозунг шилип алдынган деп. Индияның сураглыг хөй-ниити ажылдакчызы чугаалаан. АКШ-тың империализм Пекинниң гегемонистери-биле демнежип алгаш, Индияны долгандыр шериг базаларын тургузуп, Пакистанны чепсеглеп турар.

Мындыг байдал турда Вашингтонуң болгаш Пекинниң дайынчырак, ежелекчи [illegible] шиитпирлериниң ойтур шавылышкынын тыварлары, тайбыңны камгалаары эргежок чугула болуп турар деп, Вимма Фаруки демдеглээн.

Ядролуг халапты болдурбас дээш демиселдиң лозунгу адаа-биле херээженнерниң массалыг митингилери болгаш чыскаалдары Делиге, Бомбейге, Калькуттага болгаш чурттуң өске-даа хөй хоорайларынга болган. Дайын [illegible] митингилерниң болгаш чыскаалдарның киржикчилери негээн.

БАРЫЫН БЕРЛИН. Тайбыңны быжыглаар дээш, демократтыг болгаш социал эргелер дээш демиселдиң байдалынга бо чылын Март 8-ти Барыын Берлинниң дептиилгелиг херээженнер организациялары демдеглеп турар.

Хоорайның янзы-бүрү районнарынга шуулганнар, митингилер, чыскаалдар болган. Улуг капиталдың ХДС партиязының [illegible] удур политиказын ол митингилерниң, чыскаалдарның, шуулганнарның киржикчилери шимчеп турлар. ХДС партия эрге-чагырганга кирген соонда херээженнерниң, ылаңгыя ие-херээженнерниң байдалы дыка баксыраан.

Дең эрге дугайында негелде Барыын Берлинниң херээженнериниң киирген негелделериниң бирээзи болуп турар. Эр улустуң күүсеткени-биле бир дөмей ажылды кылганы дээш херээженнерниң ап турар төлевири эр улустуунда 30—40 хуу эвээш болуп турар. Ажылга бирги ээлчегде эр улусту хүлээп алыр, а ажылдан херээженнерни хамыктың мурнай үндүрүп турар. Барыын Берлинде 70 муң ажыл чоктарның 40 ажыг хуузу херээженнер.

ТОКИО. Эр болгаш херээжен улустуң дең эргезин чарлаан Японияның конституциязын хүлээп алгандан бээр барык 35 чыл эрткен. Ынчалзажок Японияда херээженнер чурттуң [illegible] хамаатылары кылдыр ам-даа санаттырып турар деп, «Асахи» солуну бижээн.

Японияның күш-ажыл министерствозунуң медээзин өзугаар алырга, бүдүрүлгеде ажылдап турарларның 30 ажыг хуузу херээженнер болуп турар. Ынчалзажок херээженнер боттарының күш-ажылы дээш эр улустуң шалыңының ортаа кезиин хире хемчээлди ап турар. Кажан херээжен кижи уруг божаарда, бүдүрүлге ээлери ону ажылдан [illegible] үндүр сывырып турар.

Чурттуң хөй-ниити болгаш политиктиг амыдыралынга Японияның херээженнери херек кырында киржир аргазы [illegible] болуп турар.

(СЭТА).

ДЕҢ ЭРГЕ ДЭЭШ

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның херээженнер эвилелиниң XIV съездизи Парижтиң чоогунда Пантерге болган. Чурттуң херээженнер эвилелиниң 170 муң кежигүннериниң төлээзи муң хире делегаттар ол шуулганга чыылган. Херээженнерниң бүрүн дең эргези дээш, оларның күш-ажыл байдалдарын экижидер дээш демиселдиң кол айтырыгларын съездиге чугаалажып көрген.

Францияның херээженнер эвилелиниң саны чурттуң херээжен чонунуң ортузунга калбарган деп, ол организацияның даргазы Д. Бретон съездиге онаалап демдеглээн. Херээженнерниң эргелерин болгаш эрге-ажыктарын эвилел шиитпирлиг камгалап, тайбың дээш демиселге идепкейлиг киржип турар.

ЧАҢГЫС ФРОНТ-БИЛЕ

БАРЫЫН БЕРЛИН. «Чаңгыс фронт-биле — тайбың болгаш херээженнерниң дең эргези дээш» — мындыг лозунгуң адаа-биле аңаа митинг болган. Ону Барыын Берлинниң Социалистиг чаңгыс аай партиязы (ББСЧП-зи) организастаан. Аңаа үлетпүр бүдүрүлгелериниң херээжен ажылчыннары, профэвилелдиң херээжен активчилери болгаш политиктиг партияларның база хөй-ниити организацияларының херээжен төлээлекчилери киришкен.

ББСЧП-ниң даргазының оралакчызы Н. Копп чыылганнарга чүве чугаалааш, АКШ-тың администрациязының чорудуп турары тайбыңга болгаш чаврылышкынга өжээннешкек политиказын шиитпирлиг бурууу шапкан.

ЛУАНДА. Анголаның херээженнери делегейниң херээженнер хүнүнге белеткенип турар. Чуртта эртип турар митингилерге олар империализмге, колониализмге, расизмге болгаш апартеидке удур, тайбың, айыыл чок чорук болгаш социал дептиилге дээш, марксизм-ленинизмниң тиилелгези болгаш Анголага социалистиг ниитилелди тургузары дээш бүгү улус-биле кады демнежиринге боттарының белеткин медеглеп турар.

Анголаның херээженнери планетаның херээженнери-биле кады Африка диптке болгаш бүгү делегейге тайбыңның херээн шиитпирлиг болгаш быжыы-биле моон соңгаар-даа камгалаар деп, Анголаның херээженнериниң организациязының национал удуртукчузу Рут Нето Менонг хоорайга чүве чугаалап турган медеглээн.

ТОКИО. «Ядролуг чепсекти тургуспас!», «Либерал-демократтарның чазаандан шериг чарыгдалдарын кызырары болгаш чырыдыышкынның болгаш кадык камгалалының херегцелдеринге акшаландырышкынны ковудедирин негеп тур бис!» — мындыг лозунгуң адаа-биле япон найысылалдың бүгү районнарынга херээженнерниң массалыг чыскаалдары болгаш митингилери болуп эрткилээн. Манифестацияларга күш-ажылчы болгаш бажың ээлери херээженнер, херээжен студентилер болгаш профэвилел активчилери, херээженнерниң Чаа Япония ассоциациязының кежигүннери киришкен. Делегейниң херээженнер хүнүн тайбың, ядролуг чепсектиг чайладыры дээш, ылаңгыя АКШ-тың япон ортулуктарын «кызыгаарлыг» ядролуг дайын шөлү болдурар талазы-биле планнарын үзери дээш демиселди идепкейжидери-биле демдеглээриниче олар кыйгырып турар.

МАДРИД. Кристине Бонет 29 харлыг. Ол ие болурунга белеткенип турган. Пес аргыыр фабриканың администрациязы ол дугайын билип кааш соонда, ону дораан ажылдан үндүрген.

Ол черниң парламентизиниң херечилеп турары-биле алырга, сөөлгү каш-ла айлар дургузунда 20 муң ажыг испан херээженнер ындыг ёра чок салым-хуузуга таварышкан. Херээженнерни ында эң сөөлүнде ажылга хүлээп алыр болгаш эң мурнай ажылдан үндүрер. Албан ёзузунуң медээзи-биле алырга безин олар чурттуң «артык кижилериниң» ийи миллион хире армиязының 50 хире хуузу болуп турар.

Ылгал коор чорук күш-ажыл төлевиринде база бар. Бир дөмей ажылга-да херээженнер эр кижилерден — чиик үлетпүрде 65 хуу, химия үлетпүрүнде — 60 хуу, идик бүдүрүлгезинде — 27 хуу, аъш-чем үлетпүрүнде — 36 хуу эвээш төлевир ап турар.

(СЭТА, март 4).

СӨС КЫРЫНДА ДЕҢ ЭРГЕ

ПРАГА. Профэвилелдерниң Бүгү-делегей федерациязы (ПЭФ) бүгү чурттарның күш-ажылчы херээженнеринге Март 8-тиң байырлалын таварыштыр изиг байыр чедирип, дең эрге, хостуг болгаш тайбың дээш демиселге оларның салым-чолынга чогуур үнелелди берип тур дээрзин ол федерацияның тараткан байыр чедириишкининде чугаалап турар.

Делегейниң херээженнер хүнүнүң байырлалы бо чылын тайбыңга айыылга удур демиселдиң, ядролуг чепсеглелдиң болгаш империализмниң агрессиг политиказының үезинде эртип турар-дыр дээрзин ол документиде демдеглээн. Чер кырынга быжыг тайбыңны тургузары-биле эр болгаш херээжен ажылчы чон демиселди уламчылап турар.

Экономиктиг болгаш хөй-ниити амыдыралында херээженнерниң бүрүн дең эргезин чедип алган социалистиг чурттарның чедиишкиннерин [illegible] Делегейниң херээженнер хүнүн таварыштыр ПЭФ [illegible] херээженнерниң дең эрге дээш, [illegible] социал [illegible] демиселин хөйүн [illegible] турар.

САН-ФРАНЦИСКО. Кара кештиг америк херээжен — кул азы «хостуг»-даа болза, хеделге азы эртем ажылдакчызы-даа болза, бажың ээзи азы политиктиг ажылдакчы-даа болза — сөөк-язы ылгаар чорукка ол үш дакпыр дарлап турар: чүге дээрге, ол херээжен кижи-дир, ооң кежиниң өңү ак эвес-тир, удур тукту аңгыга ол хамаарышпас-тыр. Американың сураглыг хөй-ниити ажылдакчызы Анджела Дэвистиң Америкага чоокта чаа үндүрген «Херээженнер раса болгаш аңгы» деп номунуң кол утказы ындыг. Делегейге хөй шуугаазыны болдурган «Амыдыралдың америк хевири» деп чүүлге ол шыңгын сагындырыг болган.

Сураглыг эртемден, Сан-Францискода университеттиң башкызы А. Дэвис америк херээженнерниң эң ядамыктарының амыдыралын төөгүнүң чижектери-биле холбап көргүскен. Кулдарны садыглаар чоруктуң үезинден эгелээш кара кештиглерниң хостаца дээш демиселиниң бо үезинге чедир бодунуң шиижилдерин биле номчукчуларны таныштырбышаан, ол үш дакпыр дарлал болза, «америк ниитилелдиң чарылбас кезии» болуп турар дээрзин ында айыткан.

ЛОНДОН. Херээженнерни сөөк-язы ылгаар чорукту узут хоруур талазы-биле хоойлуларны каш чыл мурнунда хүлээп ала-даа, ол айтырыг Британия ортулуктарында эң ындыг айтырыгларның бирээзи болуп турар. Он ои чылда мурнунда турганы ышкаш, эр кижиниң кылганы ышкаш ажылдың төлевиринге херээжен улус эвээш шалыңны ап турар. «Лейбор Рисерч» журналдың медээзин өзугаар алырга, херээженнерниң 1981 чылда алган шалыңнарының ниити хемчээли эр улустуң шалыңының чүгле 72 хуузу болган.

Англи херээженнер сөөк-язы ылгаар чоруктуң база бир херечизи — дыка хөй эртемнерни чедип алыры чорукту оларга хаагганы болур. Чижээ, «Лейбор Рисерч» солуннуң бижип турары болза, чурттуң продукциязын бүдүрүп үндүрер үлетпүрүнде ажылдап турар херээженнер ында шупту ажылдап турарларның 25,6 хуузу болуп турар. Оларның чүгле 5 хуузу — инженерлер азы техниктер [illegible]

РИМ. Демократтыг херээженнер организацияларының [illegible] Италияның [illegible] кыннарынга Делегейниң херээженнер хүнүнге тураскааткан дыка хөй ажылдарны кылырын чугаалашкан. Херээженнерниң эргелерин камгалаарынга тураскааткан хөй-хөй хуралдарны, ужуражыышкыннарны, митингилерни, дискуссияларны эрттирерин планнаан.

Итали херээженнерниң байдалы ам-даа берге болуп артпышаан. Статистиканың медээлерин өзугаар алырга, чурттуң херээжен чурттакчыларының чүгле 20 хуузу ажыл-биле хандыртынган. «Эуропео» журналдың бижип турары-биле алырга, херээженнерниң шалыңы эр улустуундан 30 хуу эвээш болуп турар. Чүс-чүс муң итали херээженнер, ылаңгыя чурттуң мурнуу чүгүнде, [illegible]

Итали [illegible]

(СЭТА, март 7).

ХЕРЭЭЖЕННЕР — ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛДИҢ МУРНУКУ ОДУРУУНДА

БЕРЛИН. Бүгү ниити тайбыңны болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарынче угланган Совет Эвилелиниң чогумчалыг инициативаларын деткиири болгаш боттандырары — делегейниң дептиилгелиг күштериниң кол сорулгаларының бирээзи-дир деп, Германияның (ГДР) демократтыг херээженнер эвилелиниң конференциязында Делегейниң херээженнериниң демократтыг федерациязының президентизи Фрида Браун медеглээн. [illegible]

[illegible] дыг шиитпирлерни хүлээп ап турар. Нейтроннуг чепсекти золу хемчээлдиг кылдыр бүдүрүп эгелээр дугайында америк администрацияның шиитпири тайбыңның херээнге улуг айыылды таварыштырып турар. Мындыг байдалдарның үезинде милитаристиг планнарга удур демиселче улустарны эвилелдээри эргежок чугула деп, Ф. Браун айыткан.

БАРЫЫН БЕРЛИН. «Тайбың дээш [illegible] демиселдиң [illegible]» делегейниң херээженнер хүнү — Март 8-ти холбаштыр эгээн. Херээженнерни сырый каттыштырган 20 ажыг организациялар, оларның аразында «Херээженнер тайбың дээш» [illegible] деп документиде айыткан. Европага «кызыгаарлаттынган» ядролуг дайынны чорудуп болур дээн америк администрацияның айыылдыг планнарын медеглелдиң авторлары шыңгыы бурууу шапкан.

НЬЮ-ЙОРК. Ортумак ырак шыдалдыг америк ядролуг чепсээм бүдүрерин доп-дораан соксадырын, Барыын Европага ол чепсекти нептередир дээш планнарын ойталаарын, стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында Совет Эвилели-биле чугаалажыышкыннарны катап эгелээрин Херээженнерниң делегей лигазы Рейганның администрациязындан негээн.

Делегейниң херээженнер хүнү — Март 8-ти таварыштыр кылган медеглелин Каттышкан Нацияларның Организациязының штаб-квартиразынга лига дамчыдып берген. Вашингтонуң милитаристиг угланыышкынының [illegible] миллион херээженнерниң адын салдырар талазы-биле кампанияны лига эгелей берген.

(СЭТА).

ХООЗУН ШУУГААШКЫН

Совет Эвилелинге удур ээлчеглиг хоозун шуугаашкынны Италияда амгы үеде [illegible] эгелээн. Италияның Таранто [illegible] адаанга чоруур совет хеме [illegible] Италияда амгы үеде нептерелип эгелээн. Совет чурттуң тайбың политиказын бугулдээр дээш реакцылыг күштерниң шугулун Италияның күш-ажылчы чону эки билир. Совет Эвилелинге удур мугулдээшкинге Италияның тускай албан кижилериниң киржип турары тайбың херээнге, совет болгаш итали улустарының найыралынга онза айыылдыг болуп турар. Ынчаарга НАТО-нуң болгаш АКШ-тың шериг корабльдери Италияның девискээр суглары болгаш Чер ортулук далайга үргүлчү чоруп турарын демдеглээр херек.

Италияның девискээр сугларынга совет шериг хемелериниң «барып чорааны» дугайында медээлерни [illegible] Италияның [illegible] НАТО-нуң шериг корабльдериниң ында чоруп турарының дугайында [illegible] турар.

(СЭТА).

СПАРТАКИАДАГА СИБИРЬ БАЙЫР ЧЕДИРИП ТУР

КРАСНОЯРСК. (СЭТА-ның тускай корр. В. Пименов, В. Трушков, Ю. Хромов). ССРЭ-ниң Улустарының кышкы V спартакиадазы Ленинчи комсомол аттыг стадионга март 6-да байырлалдыг байдалда ажыттынган. Ол дээрге чалыы назынның, чараш шинчиниң болгаш спорттуң чырыткылаңчак байырлалы болу берген. Сибирьниң бо спортчу шуулганның бир дугаарында хүлээп ап турар хоорайы — Красноярскиниң кудумчуларын таварты байырлал марыжынга спартакиаданың киржикчилери эрткен. Олар — эвилелдешкен он ийи республиканы, Москваны болгаш Ленинградты төлээлээн үш - муң хире спортчулар-дыр. Колонналарда — бо аажок улуг маргылдааларның (оларга 35 миллион хире кижи киришкен) баштайгы, массалыг үе-чадаларындан-на спартакиаданың шанналдары дээш демиселди эгелээн спортчу клубтарның, күш-культура коллективтериниң алдаржаан чемпионнары болгаш эң эки төлээлекчилери-дир. ССРЭ-ниң Улустарының баштайгы кышкы спартакиадазынга киржикчилерниң саны амгызындан үш чартык катап эвээш болганын демдеглеп болур. Ол болза, миллион-миллион кижилерниң чугула херелели болу берген күш-культураның болгаш спорттуң чуртта калбак нептерээниң көргүзүп турар-дыр.

Спартакиаданың ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнуң чылында эртип турары кайгамчыктыг.

Амгы спартакиада — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериң, «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болуруп улам ыңай көдүрер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын амыдыралда канчаар боттандырып турарының тодаргай чижээ-дир.

Спартакиада чорул турарының үезинде 7 миллион ажыг күш-культуржулар ГТО комплекизиниң, 4,5 миллион кижи — спортчу разрядтарның нормативтерин күүседкен. «Хаактаашкын кыйгырып тур», «Дош бистиң идегеливис», «ГТО хаактаашкыны», «Бүгү өг-бүлези-биле старт-че», «Россияның хаактаашкыны» дээн чергелиг ындыг калбак сурагжаан маргылдаалар улам сайзыраан. Бүгү-эвилелдиң баштайгы «Хаакчы хүнүнде» — февраль 28-те миллион-миллион күш-культуржулар хаактап үнген.

Ындыг маргылдаалар эки баазалыг — спорттуң 25 муң ажыг тудуглары бар.

Бөгүнгү парадтың киржикчилери В. И. Ленинге тураскаалдың баарынга чечектер салган. Мөңге оттан болгаш мартен эзилдириинден спартакиаданың одун кывыскан.

Кижилер долдур олурупкан пидирлерниң баары-биле спортчу колонналар эртип, олар стадионнуң дал ортузунга кайгамчык көрүш-шинчилиг улуг дөрт-булуң кылдыр турупканнар.

Стадионну байырлалдыы-биле шимеп каастаан. Олимпийжи Москваның тураскаал эстафетазың бистиң кышкы эң массалыг маргылдааларывыска дамчыдып берген.

СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаты, СЭКП-ниң Красноярск крайкомунуң бирги секретары П. С. Федирко спортчуларга болгаш аалчыларга байыр чедирген. ССРЭ-ниң Спорт комитединиң даргазы С. П. Павлов оон соонда сөс алгаш, бешки кышкы спартакиаданың киржикчилеринге ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Спорт комитединиң байырлыг чагаазын номчаан.

Стадионга Күрүне тугу көдүрер алдар Ижевскиден Галина Кулаковага, Москва чооғундан Николай Зимятовка, киевчи Александр Батюкка, ригачы Вера Зозуляга, ленинградчы Евгений Куликовка, свердловчу Зинаида Амосовага, москвачы Сергей Хлебниковка, хабаровчу Юрий Бурлаковка онаашкан.

Бистиң янзы-бүрү хоорайларывыста болгаш республикаларывыста чемпионнар өзүп турар. Красноярскиде кышкы спорттуң Россия Федерациязы, Украина, Белоруссия ышкаш чүгле ындыг алдаржаан черлерниң эвес, харын мурнуу талакы чурттарның — Узбекистанның, Таджикистанның, Киргизияның, Арменияның, Грузияның төлээлекчилери база маргылдааларда киржип турар.

Амгы спартакиада олимпийжи долу программа-биле эртип турар.

Спартакиаданы ажыткаының кижи магадап ханмас чараш чүүлдерин миллион-миллион телекөрүкчүлер база көөр аргалыг болган. Ол чорук Красноярск — Космос—Москва аразының ажылдап эгелээн дорт телевизия «көвүрүүнүң» ачызында болдунар аргалыг болган.

Байырлалдың түңнелинде мячилиг хоккейге чурттуң чемпионадының мурнуу одуруунда чорул турар — Красноярскиниң «Енисей» болгаш Хабаровскиниң армейжилер командаларының аразынга оюнну көрүкчүлер көрген. Красноярскиниң «Енисейи» хабаровчуларны 7:6 санга үткаш, мячилиг хоккейге ССРЭ-ниң чемпиону атты моон-биле ушку удаа чаалап алган. РСФСР-ниң өске-даа хөй-хөй хоорайларында ышкаш спорттуң мында «орус хоккей» кылдыр адап турар бо хевири кончуг нептеренгей. Бүгү-эвилел спартакиадазының программазында бо оюн кирбейн турар, ынчалза-даа бөгүнгү спортчу байырлал чогум-на харын мячилиг хоккейге маргылдаа-биле доозулганы кончуг солун болган.

СПАРТАКИАДАНЫҢ ОДУ КЫПКАН

Красноярск (март 6. СЭТА-ның тускай корр.). Ленинчи комсомол аттыг төп стадионга ССРЭ-ниң Улустарының V кышкы спартакиадазының одун кывыскан. Ол маргылдаалар март 16-га чедир үргүлчүлээр. Үш муң чыгыы конькижилер, фигуржулар, хаакчылар, биатлонистер, дагдан бадар хаакчылар, трамплинден халыкчылар, шанакчылар, хоккейжилер болгаш оон-даа өскелер Сибирь чер — Красноярскиге, Дивногорскиге болгаш Норильскиге чурттуң спортчу эң-не бедик шанналдары дээш демисежирлер. Спартакиаданың финал маргылдааларының программазында спорттуң олимпийжи кышкы бүгү хевирлери кирип турар. Ында чүгле бобслей кирбээн. Спорттуң ол хевири бисте чоокта чаа хөгжүп эгелээн. Совет спорттуң эң алдаржаан тергиинери — делегейниң, Европаның болгаш Олимпий оюннарының чемпионаттарының тиилекчилери бо маргылдааларда киржип турар. Оларның аразында — конькижилер Наталья Петрусева болгаш Сергей Хлебников, хаакчылар Раиса Сметанина болгаш Николай Зимятов, шанакчылар Сергей Данилин болгаш Вера Зозуля болгаш оон-даа өскелер бар.

Кышкы спартакиада — бүгү улустуң спортчу байырлалы. Ол хар, дош эргижже Балтий далайдан Оожум океанга чедир бүгү чуртта үргүлчүлеп турар.

ЭПТИГ, ТААРЫМЧАЛЫЫНДА

Көрүштүг, чараш кылдыр кеттинерин кым-даа күзээр. Аяның идик-хеп кижиниң хевир кииирер, ылангыя идик-хеп кижиниң бодунга таарышкан турары кончуг чугула. Бо чылын идик-хепке кандыг аап кол болуп турарыл? Хепте кол-ла чүве—оон кижиге эптиг, таарымчалыында. Хүн бүрү кажан-даа педеринге таарышкан хеп эң-не аяныг деп санадып турар. Бо чылдың хевиинде кол аяп—спортчу-ажылчын хеп. Бүгү-эвилелдиң Модельдер бажыңының искусствоведи А. Шипакина ынчаар санап турар.

Бөлүктеп кедер хеп бо чылын модада онза болуп турар. Ол чүү дээрге тон-биле кады аргып каан кылын свитер, жилет азы жакетти таарыштыр кедип болур. Хепти даарап каан аяны дөрт тиглерлиг, оон хевири — шала алгыг. Эгиниң оюп кааны ханы. Шак ындыг тон-биле кады берет бөрттү, чиик бичии шляпаны, клеткалыг шокар пөс шарф-биле кедип ап болур.

Юбка болгаш платьелерниң узуну янзы-бүрү. Алгыр хепти аяныг деп санап турар. Белинде чырып каан дүктеп кыптап пөс юбкалар азы клеткалыг пөстен даараан юбкалар таарымчалыг. Юбка-биле кады жакетти чок болза юбка-биле чүвүрнү таарыштыр кедерге аяныг. Ылангыя кыстарга юбкалар чүвүр-биле кады азы комбинезон таарымчалыг.

Идиктерге хамаарыштыр алырга эң-не кол чүве оларның таарымчалыг болуп турарында. Херээжен улустуң илиниң кожээ ортумак, идиктиң бажы шала шиш эвес, харын мугур.

Кедер хеп-сыныың өңү кандыг янзылыгда дээрге, шала куузумаар хүрендеп алдын сарыг өң онзагай болуп турар. Көк өңнүң бүгү аянары база чараш. Чайгы хепке окпеңаимээр хүрендеп куу кызыл өң эң аяныг болур. Ол ышкаш кызыл, ак база көк өңнер каттышкаш эң таарымчалыг чараш кылдыр көстүр.

АЖЫКТЫГ СҮМЕЛЕР

Согуманы хаарарының мурнунда, далганга борап алыңар. Ынчан өрттенмес болгаш алдын сарыг өңнүг апаар. Чиирге арта кайыраш болур.

Даттыг бижекти согуна пескиндизи-биле дүрбүүрге, дыка арыычал.

Хирленген хөм сумканы база согуна пескиндизи-биле эжидир дүрбүп аштааш, ооң соонда арыг чымчак пөс-биле сумканы кылаңнааже чодар.

Думчуктан суг төктүп, грипптээнде, кандыг хемчег алза эки? Согуманы хоюдур дүрбээш, суун сы тудуп алыңар. Ону бичии хөвеңге сиңиргеш, думчук удунге салып алгаш, каш удаа хандыр ниир тынар. Шак ынчаар бир хүн иштинде уламчылаар.

АВАМ

«Оглум, оок-оай, довураккa апдаштанма:
Оглум, дадай, отка дегбе, тенек болба...»
Атпаңпадыр база берген чажымдап бээр
Авам ындыг сургаал сөзүн дыңнап келдим.

Чүрээндиве холу мени тыппыр туткаш,
Чүрбээжимни чыттап-чыттап эргеледип:
«Багай чорба, оглум» дээштиң чагып орда.
Баар ажыыр: таап чөптүг, таап топтуг.

Авам оондеп үнген кокпам ырап барган...
Ашак болуп назым доғээн, ынчалза-даа
Авам, чонум чажымда дег, сурган чору.
Алдапсымза нүүрүм мени торгай бээр-дир.

А. ҮЕРЖАА.

КАДЫ ЧОР МЕН

Айдың айже үр-ле кайгааш, күм кыныш,
Адар даңның бүдүүзүнде дүжей бээр мен:
Улуг-улуг тайгаларны ажыр ужуп,
Уттундурбас чашкы шаавыс эргиир-дир бис.

Үргүлчү-ле сээң-биле кады хөглеп,
Үсту берген хойларывыс дилээр-дир бис.
Кедергей хөй сылдыстарның кыланнаажын
Хемиме чыып, дизип бериш чоруур чордум.

Чартык ай-даа хемге чунуп бадып келир.
Чангыс ону дозуп бер деп ээрештим.
Күштүг, шымрак билектериң сывыртынгаш.
Күжүр кыстың дилээп бодап хүлүмзүрдүң.

Чажым орта чараш дыргак деген каантың
Чассыг үнүң дыңналы-дыр... Оттуп келдим.
Кудум-чамым чамдыы болган сээң-биле
Хувум кошкак дүжүмде-даа кады чор мен.

Зоя НАМЗЫРАЙ.

Адырда эң эки ажылдыг, Эстонияның хамааты ужар чүүлдүнүң республика бүдүрүлгеге каттыжыышкынының чүъктер сөөртүр чериниң дежурныйы Людмила Музыченко.

В. РУДЬКОНУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Чылдар болгаш кижилер

ЧОРГААРАЛДЫҢ ЫРЫ

Хемчиктиң барык-ла бажы чиңге кара удазын дег болу берген шала оожум кыңгырадыр ырлап бадып чыдар. Улуг-Хемге киргиже чедир аңаа, дамырлар дег, дыка хөй дамырактар, хемчигештер каттышкан. Ынчангаш Хемчик ёзулуг-ла оккур күштүг улуг хем болу берген. Ооң унун, шаандагы дег, кидис өглер эвес, а ам хоорай, суурлар хаажылаан, ооң унунда шагдагы дег уяралдың эвес, а ам чоргааралдың хостуг чараш ырлары чаңгычаңган.

Оларның бирээзи Бай-Тайгада Бай-Тал суур. Дамырактар каттышкан хем болу бергени дег, ойга-чикке, ол-бо хемнер уннарынга тоо-быдаргай кожуун чораан араттар баштай МЧАЭ-ни, ооң соонда «Бай-Тал» колхозту тургузуп алганнар. Баштайгы колхозка 23 өреге бактаап кирген. Ынчан Иргит Чымановна Адаш бижик-билиглиг, эрес-дидим, аныяк-даа турган. Ону колхозтуң ниити малының бригадирынге болгаш ферма эргелекчизинге томуйлаан. Даанган ажылынга кызымак, хурал-суглаага ажыктыг болгаш дидим саналдарны үндүрүп кээр аныяк коммунисти колхоз баштаар черниң болгаш партия организациязының бюро кежигүнүнге киирген турган...

1930 чыл. Тыва бижиктиң тургустунган чылында, ону дөп-дораан өөренир, чоннуң караан чырыдар деп суртаал Хемчик бажының аалдарынга хат-казыргы дег ужугуп чеде берген. Улуг, биче кижи-ле бүрүзү саазынга часпайн бижип, саалдыр номчуп өөренип алза деп күзел-чүткүлге алзышкан, сактыр-бодаар чүвези-ле чаа үжүк-бижик апарган. Иргит Адаш бичиизинден-не черле эрес-кежээ, сонуургак, аваангыр-шимчеңгир уруг чораан. Ынчангаш ол база-ла чаа үжүк-бижикти өөренирниче чайгаар-ла сундуга берген. Боду өөренип алгаш, улуска сан болгаш үжүк-бижик өөредир башкы болуп, дайын эгелээнде арбаннар аайынче чоннуң фронтуга янзы-бүрү белектерин чыып, ону кожууң төвүнде тускай комиссияга хүлээдип берип, аныяк кижи үениң негелдезинге дүүштүр могаг-шылаг чок ажылдап келген.

— «Мурнуп хынаар, соон истээр» деп чүве бар. Аревэниң, памның чон ортузунга чорудар ажылы дээш хурал суглаа, кичээлдер эрттирип, тайылбыр ажылы кылып; ол шагда машина-техника бар эвес, бо Бай-Тал девискээри, кожууң төвү, Шуйнуң Адыр-Кара-Суг, Оорапи Кара-Суг Доңгуллар дээш аъттыг, чадаг барбаан-четпээн черим даа чок. А фронтуга белек чыылдазының үезинде оглер санай холу куруг орар херээжен кижи белен тывылбас [illegible]

тараады-даа соктаан, фронтуда кандыг-бир дайынчыга дээш идик-хепти-даа даараан... чай чок дүвүрээн, улуг көдүрлүүшкүннүг ажылдап турган бис. Дузаламчыга бербесле чүве чок: хаак, мал-маган, аъш-чем, идик-хеп дээш... Чүгле манаа эвес Төрээн Тывавыстың кайы-даа булуңунга ол үеде араттар чаңгыс аай ындыг патриотчу көдүрлүүшкүннүг турганын хоочун чогаалчыларывыстың бирээзи «Кызыл кош» деп шүлүүнде ынчаар бижээн кончуг шын:

...Арат чоннуң арааттаны
бассын дээштиң,
Ада-чуртче, төрээн Кызыл
Шериндиве
Өргүп сунган улуг чаагай
ынакшылы.
Өртээ турбас белээ-дир—деп
харыылады — дээш, 1944 чылдан бээр партия кежигүнү, угаангыр-сагынгыры хевээр, буурул баштыг кырган кижи ол узун шүлүктү сактып, шээжи-биле чугаалап доосту...

«Мурнуп хынаар, соон истээр»... Ийет, хоочуннуң чугаазы шын. Бурунгаар көрбүшаан, эрткен оруувуста эки чүүлдерни база сактыр ужурлуг бис. Үжүк-бижикти өөренип алган. Ооң тевин-биле кодээде чер-чурттуң кожууң араттарының суурижуң амыдыралче бүрүн шилчиириинге, эртемниң болгаш культураның чырыткызын кыпсыышкынынга аныяк кыс күжүн, билиин харам чокка өргүң, чаагай ажыл-херекче улам соруктуг шымныгып кирипкен. Чоннуң культурлуг амыдыралын, эстетиктиг кижизидилгезин хандырарынга уран чүүлдүң ролю улуг. Ол үеде чогум-на ол талазы-биле ажылды чорудары эргежок чугула турган. Ылангыя аныяктарның аразындан уран талантылыгларны илередип үндүргеш, чоннуң мурнунга оларның аргын чаыктыр концертке киирипти рер. Ол бүгүнү аныяктарга айтып берип организастаар Иргит Адашка ындыг талант чедиишпес ышкаш болган. Ынчангаш «улуг черге Кызылга» барып угаан кирип, эртем, культурага өөренип алыр дээн янзы күзел аныяк кыска төрүттүнген.

Ада-иезиниң угундан-на ажылгыр, шевер болган Иргит Адаш бодунуң күзээни-биле 1943 чылда Кызылга даараныр комбинадынга ажылдап киргеш, удаваанда стахановчу ажылчы деп бедик атты чедип алган. Хостуг шактарында аныяк кыс кино, концерт, танцы-самдап чыда калбайн, коллективтиң болгаш хоорайның культурлуг амыдыралынга база идепкейлиг киржип, оон кодээге нептередир херек чүүлдерни топтап көрүп, шиңгээдип ап турган.

Иргит Адаш кадыкшыл бай[illegible] де берген. 1947 чылда колхоз товуп тургузары — «чылгы киргеп чиде бээр» дижирп шыргай талдарлыг, шынап-ла, Бай-Тал деп черже ол чооккавының кожууң араттарын бөле хоңдуруп эгелээн. «Чылан эртпес шыргай арыгның» чанынга «кидис хоорай» черге лештир дистинчи берген. Иргит Чымановна ниитиниң херээнче шымныгып кирген.

Колхозка эт-херексел, мал-маган салыр дээрге, чамдык кижилер баштай харамнаныр турган, а оон чоорту тайылбыр-суртаал ажылын чорутканының соонда, херектиң ужуру билдинген. Ийи-бир чыл болганда-ла колхозка 60 өреге кирген, шээр мал 500 хире, бода мал 200 баш четкен. «Бай-Тал» колхозтуң төвүнге баштай-ла складтар, терек бир интернат тудтунган. Оон чоорту-ла чуртталга бажыңнары, 1948 чылда он шаа бажың коступ келген, оларның үжү крыпалыг. Ынчан бажың-балгат тударынга идепкейлиг киришкени, оларның шыпарлыг, чараш кылдынгазы дээш О. Чыдатты, Д. Байысты болгаш И. Адашты колхоз баштаар черн шаңнап мактаан. И. Адашта шаңналдар чоорту ковудээн. Эки кызымаккай ажылдың түңнелдери ол, 1950 чылдар үезинде-ле колхозчу өг-бүлелерниң хөй кезии кидис өглерден чаа, чылыг, чырык бажыңнарже өөрүшкү-маңнайлыг шилчээн.

Сууржуң чоннуң культурлуг деңнелин бедидери чугула айтырыг апарган. Кино, оюн-концерт - чугула херек! Херээжен активчи эш-өөрүнүң күжүнге даянып, ол ажылды Иргит Адаш база-ла шалыңкай чорудуп эгелээн. Кызыл хоорайның амыдыралчурттаалгазындан көрүп, билип, өөренип алган арга-дуржулгазы аңаа аажок дузалаан. Ырлаар шоорлаар, танцылаар, шүлүктээр, хөгжүм херекселдеринге ойнаар аныяктар тыптып келгилээн. Оларның күжү-биле солун программалыг концерттерни чонга көргүзүп турар апарган. Иргит Адаш концерттерге киржип, бодунуң чогааткан ырызын ырлап, шүлүүн-даа номчуп идепкейлиг турган. Ооң ол үеде ыры аяныг чогааткан бир шүлүүнүң одуруглары бо:

Алыс чуртум оой, ээй,
Ала-Белиг, оой, ээй.
Азыраан малым, оой, ээй
Артелимде, оой, ээй.
Артелимниң, оой, ээй,
Азыраан малым, оой, ээй.
Арбындадып, оой, ээй;
Азыраар мен, оой, ээй.

Бо дээрге төрээн черинге болгаш колхозунга ханы ынакшылды, даанган ажылынга сагыш-сеткилинден бердингенин илереткен аяныг, чараш одуруглар-дыр. Колхозчу суурнуң культурлуг деңнели-даа, бажың-балгады-даа, экономиказы-даа чоорту өзүп, «балдыр» дыңзаан.

Амыдырал, үе-шаг чаңгыс черге турар эвес! Ам мында бай шыырак «Бай-Тал» совхоз тургустунган. Чаңгыс аай, чараш чаагай чурттаалга бажыңнарлыг, узун делгем кудумчуларлыг, школа, ясли-сад, Культура бажыңныг, библиотекалыг — амыдыралга эң чугула херек өске-даа чүүлдерлиг улуг суур апарган. Бай-Талга баштайгы колхоз тургузукчуларының бирээзи, күш-ажылдың хоочуну, алдан дөрт харлыг коммунист (ам «Моңгүлек» агитквартиранын даргазы) Иргит Чымановна Адаш мында ам-даа сергек, омак ажылдап, чурттап чоруур.

К. ЭКЕР-ООЛ.

ЧУРУКТА: И. Ч. Адаш.

Телевидение

МАРТ 8-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — Делегейниң херээженнер хүнү — Март 8-ке. «Ольга, Любовь, Александра». Телеочерк. 9.25 — Делегейниң улустарының чогаадылгазы. 9.55 — «Херээженниң чырыткызы». Д. Кутультиновтуң, И. Шкляровскийниң, А. Ткаченконуң, К. Кулиевтиң шүлүктерин авторлар күүседир. 10.30 — «ТТ-ниң экранынга бир дугаар». «Казандык болгаш картошка-думчук». Уруглар урап-чечен фильм. 11.45 — «Москва чурттуг херээжен». Тележурнал. 13.15 — Чиик атлетикага Европа чемпионады. Италиядан дамчыдылга. 13.50 — «Аваларывыска байыр чедирдивис». Уругларның «Соколята» хорунуң күүселдээн. 14.15 — «Че-ве, кыстар!» Ажылчын кыстарның конкурузу. 16.15 — «Вася моортан болгаш аннаашкын дугайында», «Илбилиг чүс-тук». Мультфильм. 16.45 — С. Прокофьевтиң «Даш чечек» деп баледи. Шии. 18.40 — 18.55 — Чапсар. 18.55 — «Амыдырал хайырлаңчызы». Документалдыг телефильм. 18.55—«Аркадий Райкин-биле ужуражылга». 2-ги фильм. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 — 21.50 — Чапсар. 21.50 — 00.20 — «Ак-көк отчугаш».

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — «Сильва». Музыкалыг телефильм. 16.40— «Ужуражы бээриниин манап тур мен», «Ховуда орук». Делегейниң херээженнер хүнүнге тураскааткан документалдыг телефильмнер. 17.15 — Мультфильмнер программазы: «Бичии чаш болгаш Карлсон», «Карлсон ээп келди». 17.55— «ССРЭ-ниң Улустарының V кышкы спартакиадазында». Красноярскиден дамчыдылга. 18.40 — «Шии мурнунда». Киноконцерт. 19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 19.45 — ССРЭ-ниң Улустарының V кышкы спартакиадазында. Красноярскиден дамчыдылга. 20.15 — «Алдын ноta». ГДР-ден дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.45 — «Баштайгы хүн, соолгу хүн». Урап-чечен телефильм.

МАРТ 9-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — Уругларга фильм. «Чүткүл» 10.25 — «Дириг амытаннар дугайында». 11.25 — Медээлер. 11.30 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Кодээниң күш-ажылчы хүннери». Документалдыг фильмнер программазы. 15.25 — «Пионерия, салют!» Киевтиң Пионерлерниң ордузунуң уран чүүл коллективиниң күүселдээн. 16.25 — «Бистиң садывыс». 16.55 — ССРЭ-ниң Улустарының V кышкы спартакиадазында. Красноярскиден дамчыдылга. 17.30 — Д. Д. Шостаковичиниң үш прелюдиязы. 17.55 — «Мергежилге — садыгжы». «Детский мир»ниң аныяк садыгжыларының дугайында. 1-ги дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Телефильм. 19.10 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.15 — «Час». Урап-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— 21.50 — Чапсар. 21.50 — «Эриктер дугайында». 22.40 — Бөгүн делегейде. 23.00 — 01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Торпедо». В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Биче спорт ареназындан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Француз дылы. 12.30 — [illegible] Астрономия. Галактика[illegible]. 13.00 — География. 5-ги класс. Атмосфера. 13.30 — Синергия, ада-иелер. 14.00 — В. Шекспир. «Ромео биле Джульетта». 15.20 — Медээлер. 15.30 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Кызыл болгаш кызылчылар». 18.30 — Теле-медээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — «Чоннуң аялгалары». 19.00 — «Баштайгы базымнардан». Документалдыг телефильм.

КЫЗЫЛДАН

19.15 — Телемедээлер. 19.25 — Мультфильм.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» Мультфильм. 19.45 — ССРЭ-ниң Улустарының V кышкы спартакиадазында. Красноярскиден дамчыдылга. 20.20—«Челээш» деп эстрадалыг оркестриниң күүселдээн. 20.30 — Неделя дургузунда спорт. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.00 — Ч. Диккенс — «Эдвин Друдтуң чажыды». Хөй сериалыг телешии. 1-ги сериязы.

Агаар

Республикага кожуп турар булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—8 метр чедер. Дүне агаарның температуразы 22—27 градус соор. Хүндүс 7—12 градус соок болур.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы дүне 22—24, хүндүс — 7—9 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН

Кино

МАРТ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чээрби чыл эрткенде бир катап» 9.30, «Механик Гавриловтуң ынак херээжен кижизи». 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Руслан болгаш Людмила» (2 сериялыг) 9.15, «Дээрде дүнеки албыстар» 12.10, 13.50, 15.30, 17.10 (узаткан), 19.20, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: Киночыынды 10.30, «Онза чугула даалга» (2 сериялыг) 11.30, 17.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Муңгаш дээрбек» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночыынды 15.00, «Херээжешер» 16.00, 18.00 шактарда.

МАРТ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Абба» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Руслан болгаш Людмила» (2 сериялыг) 9.00, «Шуушу сыр өске» 15.10, «Дээрде дүнеки албыстар» 11.50, 13.20, 16.50, 18.35, 20.20 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Золушка» 15.00, «Валентина» 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Айдың дүнениң аялгазы» 15.00, 16.50, 18.30, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Силерниң хамааты Никанорова манап тур» 18.30, 20.30 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, [illegible] килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерия 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 87

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00304

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 57 (11855) | 1982 чылдың март 10, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп.

УКРАИН ССР. «Ровеньки-антрацид» каттыжышкынының Фрунзе аттыг шахта эргелелинде Н. Н. Скрипникке баштаткан хөмүр-даш казар ажылчыннар бригадазы (чурукта) ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга алдар кылдыр бир чыл иштинде 1 миллион тоннадан эвээш эвес хөмүр-дашты казарын хүлээнген. Н. Н. Скрипник чурттуң мурнакчы шахтёрлары-биле кады ССРЭ-ниң юбилейлиг социалистиг уткуурунче хөмүр-даш үлегүрүнүң бүгү ажылчыннарынга, инженер-техниктиг ажылдакчыларынга кыйгырыгга ат салган. Н. Н. Скрипниктиң удурткан коллективи 1981 чылды чедиишкиннииг доозуп каш, он бирги беш чылдың ийиги чылында чедиишкиннииг ажылдап турар.

Р. АЗРИЕЛЬДИН фотозу. СЭТА-ның фотохроникаазы.

СЭКП обкомунда

КЫШТАГЛААШКЫННЫҢ ШИИТПИРЛИГ ҮЕ-ЧАДАЗЫ

Республиканың төп зоназында — Бии-Хем, Кызыл, Каа-Хем, Таңды болгаш Улуг-Хем районнарда шиитиниң малының кыштаглаашкынының капчаар чорупту турарын СЭКП обкомунуң бюрозу дүүн чугаалажып көрген.

Ол зонаның ажыл-агыйлары республиканың өске районнарының совхозтарынга бодаарга, кыштаглаашкынны дээре байдалдар турда эгелээн. Бөдүүн болгаш чулуктуг чемнериниң арбын курлавыры, эки одарлар оларга бар болган. Малдың ажаалдазының экижидеринге организастыг болгаш технологтуг тодаргай хемчеглерни чер-черде партия, совет болгаш ажыл-агый органнары ап чорудуп турар. Ынчалзажок төп зонаның ажыл-агыйларында шиитиниң малының кыштаглаашкыны четпес чорупту турарын бо айтырыгны чугаалажып көрген үеде демдеглээн. Ажыл-херектиң байдалын ынчаар сапап көргени тодаргай фактылар-биле демдеглеттинген. Үстүнде айыткан районнарда, ылаңгыя Бии-Хем, Таңды болгаш Каа-Хем районнарда малдың хамыктың мурнунда чаш төлүнүң хорамчазы эрткен чылдаазындан ыракта хөй болуп турар. «Өөк», С. К. Тока аттыг, «Ленинчи оруку» совхозтар болгаш өске-даа чамдык ажыл-агыйлар малдың улуг хорамчазын болдурган.

Оон-биле чергелештир чамдык совхозтарда арган малдарның, ылаңгыя чудаан саар инектерниң саны көвүдээн.

Ындыг байдалды түгле мал чеминиң чедишпези-биле тайылбырлап болбас. Субъективтиг характерлиг чылдагааннар бюрога илерээн. Ол дээрге хамыктың мурнунда партияның районнар комитеттериниң, райсоветтерниң күүскомнарының болгаш оларның кол дээ ажыл-агый эргелелдериниң харысалгалыг кампанияга удурту-лгазының чавыс деңнели, оларның талазындан ферма бүрүзүнүң, кыштаглар-да малчын бүрүзүнүң ажылынга чогуур контрольдуң чок болуп турары-дыр. Чижээ, «Х Улуг хурал» совхозта ышкаш, дыка хөй ажыл-агыйларда специалистер болгаш удуртукчулар фермаларга-даа, ырак-узак одар-шөлдерге-даа хөй-хөй хүннер дургузунда барбас, мал чемнери болгаш кадат шөлдерин таарымчалыг ажыглаарын организаставас, малдың оолдаашкынының капчаар чорупту турарынга контрольду тургуспас, төрүттүнген чаш малдарның учет-саналгазын хандырбайн турарлар. Чамдык ажыл-агыйларда, чижээ, «Өөк» совхозта болгаш Дуржулга станциязында, сүткүр инектерни үргүлчү суттарбайн турарындан, чарыгдаттынган мал чемнери чогуур продукция-биле катап эгиттинмейн турар. Ажыл-агыйларның партия организациялары малчыннарның социалистиг чарыжын боттуг өзу-биле удуртпайн, түңнел бедик көргүзүглерни чедип алыры дээш оларның күш-ажылчы маргылдаазынга кошкак идиг кылып турар.

Мал чемнериниң курлавырларының эң-не ныыны боор турары-биле-тура-ла, дыка хөй совхозтар Успа-Хөл шынаазындан хырыгыыш белеткелин соксаткан болгаш инелепчек будук-бүрүнү, өске-даа мал чемнерин ажыглаарының ужур-дузазын тоомча чок көрүп турар.

СЭКП обкомунуң бюрозу шиитти республикада байдалдың шыңгыызын барымдаалап көргеш, марттың 10-дан апрельдиң 20-ге чедир үени мал фермаларында ажыл-херектиң байдалын экижидериниң, шиитиниң малының кыштаглаашкынының чедиишкиннииг доозаранга магадылалды тургузарының талазы-биле шалыпчы ажылдың үези кылдыр чарлаары чугула деп санаан.

СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Шиирин обкомнуң бюрозунга бодунуң чугаазынга шалыпчы ажылдың үезинде шиитпирлээр ужурлуг тодаргай сорулгаларның дугайын айыткан. Ол дээрге, хамыктың мурнунда кыштаглаашкынның чорупту турарынга партийжи болгаш ажыл-агыйжы удуртулганы күштелдирери, кышкы үеде малды чогумчалыг ажаап-тежээри, азыраарын хандырар мал чемнериниң болгаш өске-даа курлавырларны шын ажыглаары дээш специалистерниң болгаш ортумак звеноның удуртукчуларының харысаалгазын бедидери-дир. Малчыннарның коллектив бүрүзүнге күш-ажылды организастаарынче болгаш сагылга-чурумну бижыглаарынче, малдың учёдун болгаш отчёдун экижидеринче онаа кичээнгей салыр ужурлуг. Хоорайларның болгаш районнар төптериниң ажылчы чоннарының дузаламчызынга даянмышаан, мал чемнери кылдыр будук-бүрүнү белеткээрин күштелдирери, мал чемнериниң ол хевирлерин болбаазырадып, ыяк белеткээш, малга бээрин хандырары эргежок чугула боор турар.

Кыштаглаашкынны доозарының үезинде малды ажаап, азыраарын экижидеринче угланган бүгү кижилерниң кол сорулгазы—мал ажылының продукциязын бүдүрерин көвүдедирин болгаш ону күрүнеге садарының талазы-биле планнарны болгаш хүлээлгелерни күүседирин хандырар ужурлуг.

ОЗАЛААШ ЧЕРГЕ ТУРЗА-ДАА...

Ыраккы Мөңгүн-Тайганың «Мөген-Бүрен» совхозка оон хойжулап ажылдаан стажы ам чээрби ийи чыл ажып турар. Бо үениң дургузунда коммунист Сеңгиш Мөңгүн-оолович Херте чүс-чүс хураганны төрээн совхозунга өстүрүп берген. Ол дээрге он-он тонна эът, дүк-түү. Бо черде чоннуң чугаазы-биле алырга, бистиң черни улуг Мөңгүн-Тайга база биче Мөңгүн-Тайга деп бола чугаалажыр. А хойжу Херектиң кыштаа совхоз төвүнден 60 км ыракта турза-даа, оон одар-белчиири таарымчалыг оран.

Хойжунуң кыштаанда кызыл-булуңну чараштыр дерип кылган, көргүзүг материалдары, лозуң, плакаттар-биле шимээн, хана солуннуу ой-ойде үндүрүп турар. Совхозтуң бирги хойжу бригадазының малчыннары ой-ойде мандаа чыглып, беседаларны дыңнап, хуралдарны, кичээлдерни эрттирип турар. Кызыл-булуңнуң бир өрээлинде малчыннарга таарымчалыг болуру-биле дерги садының организастаан. Ону хойжу коммунистиң өг-бүлезиниң ээзи Б.-У. Ч. Саая харылап, малчыннарны эргежок чугула барааннар-биле хандырар хемчеглерни ап келген.

Коммунист Сеңгиш Херектиң күш-ажылчы көргүзүглери бедик. Эрткен чылын ол төрүүр 100 хойга онаалтыр 96 хураганны алган, дүк алыр планын база күүсеткен. Ол чедиишкиннер анаа чайгаар-ла чедип келбээн. Ону ол чайгы үеде малды эки семиртип алганы база кышкы болур-чогуур белеткели-биле чедип ап турар. Эрткен чылын 15 тонна сигенни белеткээш, кыштаанга сөөртүп алган, 10 тонна өдекти бөлген. Малга чем каап бээр шагжаларны, оңгачаларны чогуур өйүнде белеткээн. Ол бүгү амгы кыштаглаашкынны хүр чаагай эрттиреринге эки салдарны чедирип турар. Оларның коданында төрүүр 315 хойнуң хөй нуруузу февральдың төнчүзүнге чедир оолдапкан, хураганнары онча-менди.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын хойжу коммунист өг-бүлези-биле кады сеткил ханышкыны-биле таныжып каш, ол улуг байырлалды күш-ажылчы белектерлиг уткуурун шиитпирлээн. Бо чылын төрүүр чүс хойданна 90 хураганны камгалап өстүрерин, боттарының күжү-биле 15 тонна сигенни белеткеп алырын, 15 тонна өдекти бөлүп белеткээрин олар хүлээнгеш, сөглээн сөзүн ээлээри-биле бо хүннерде шалыпчы өзу-биле ажылдап турарлар.

И. УСПУН-ДОРЖУ.

Он бирги беш чылдың планнарыг оналдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш Барыын-Хемчикте «Хемчик» совхозтуң сарлык кадарчызы Николай Белекович Доңгак кызымак ажылдап турар. Малчынның ак сеткилдиг ажылының түңнелинде хүлээп алган сарлыктары, оон бызаалары чылдың-на баш менди кыш ажып келген. Эрткен ажыл-агый чылында төрүүр чүс баш сарлыкка оңаалтыр 98 бызааны камгалап алган, төрээн сарлык бызаазының чаңгызы-даа хоравааан.

Дуржулгалыг малчын Ак-Хем бажының Доңгул-Тайгазының эдээнде кыштаан. Оон коданында үш чүс сарлык бар, оларның одарың, суггадын Николай Белекович шын таарыштырып кыштаан, ынчангаш кужу шыырак. Коданның сарлыктары удавас төрүп эгелээр.

— Бүгү совет улус ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыры-биле кош дакпыр күженишкиниң ажылдап турарын радиодан дыңнап, солуннардан номчуп тур мен. Хөй националдыг совет улустуң байырлалын төлептиг уткууру-биле төрүүр чүс баш сарлыктан 95 бызааны менди алырын, 10 тонна сигенни белеткээрин хүлээндим,— деп, малчын Николай Белекович бистерге чугаалады.

Оон сөглээн сөзүнүң херек кырынга боттанырының бүгү аргалары бар.

ЧУРУКТА: малчын Н. Б. Доңгак.
Ш. КУУЛАРНЫҢ фотозу.

ТИИЛЕКЧИ БРИГАДА

«Кызыл тудуг» эргелелиниң тудугжулары апрель 17-де кызыл субботникче чаңгыс кижи дег демниг үнер. Ол хүн тудуг объектилеринге ажылдааш, 12 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр болгаш 600 рубльди беш чыл фондузунче шилчидер.

Н. А. Воронинниң мурнакчы бригадазы ол хүнде долузу-биле камнап алдынган тууй-бу-биле ажылдаар.

«Главкрасноярскстрой» 1981 чылда социалистиг чарыштың түңнелин үндүрген. Чылдың түңнели-биле Н. А. Воронинниң бригадазын тиилекчи деп санаан болгаш бирги черге акша шаңналы 175 рубльди тывыскан.

Тиилекчи бригада бо чылын эдып база сыкпаан. Н. Воронинниң бригадазы январь, февраль айларда «Кызыл тудуг» эргелелинден бирги черни алгылаан. Ийи айларда 50 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр планын 4 муң рубльге ажыр күүсеткен. Н. Воронинниң бригадазынга турасаадып эргелелдиң күш-ажылчы алдар тугун көдүрген.

Н. СОМОВА.

КӨРДҮНГЕНИ ХӨЙ

«Кара-Хөл» совхозтуң Сыынак Каадыр-оолга удурткан тудугжулар бригадазы ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткууру дээш чарышта идепкейлиг киржип турар. «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын тудугжулар ниит чуулдуг-нүүшкүн-биле хүлээп алгаш, кедургуушкуннуг ажылдап турар. Бо чылдың планын олар ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга уткуштур күүседир дээш туржуп турарлар.

С. Каадыр-оолдуң бригадазы бирги кварталда 1200 кубометр тудуг материалдары белеткээр планныг. Олар февраль 15-ке чедир херек кырында 960 кубометрни, азы квартал планының 80 хуузун күүседип алганнар. Амгы үеде бригада маңзаларны, брустарны, дилиг материалдарын шак хөйнү кылып белеткээн.

Тудуг материалдарын белеткээринге хоочун тудугжу Х. [illegible], Х. Чамбаа, пилорамага ыяш дилдиреринге Х. Байыр-оол, Х. Каадыр-оол олар улуг-нормазын ажыр күүседип келген. Ыяш сөөртүрүнге чолаачы Ч. Хүлер-оол, чудурукчу Балдар-оол база кызымак ажылдап турар.

Сыынак Каадыр-оолдуң бригадазы төрээн совхозунга чуртталга бажыңнарының, мал кажааларының тудугларын ой-шаанда доозуп, эки ажылдап келген. Ол ышкаш тудугжулар мал чемгерер 50 шагжаны, оңгачаны болгаш кадарчылар С. Иргиттиң, А. Күжүгеттиң кыштагларынга чаш хураганнарга чылыг кажааларны эки шынарлыг кылып доосканнар.

Бо чылын тудугжуларның мурнунда хөй ажылдар көрдүнген. Тудугжу бригада сектеге мастерскаазының, ясли-садтың, подстанцияның тудуун кылып эгелээрлер.

Амгы үеде олар 2 аал иштинде чурттаар ийи бажыңның тудуунда ажылдап турар.

Х. САМДАНЧАП.
Бай-Тайга район.

ИВИ АЖЫЛЫН САЙЗЫРАТСА

Тожу районнуң ажыл-агыйларының өстүрүп турар бир кол малы—иви. Ивиниң ажыктыы кымга-даа билдингир. Ол чиик бот-үнелиг продукцияны бээр мал. Тожунуң анчыларының кол нуруузу иви мунгаш, тайга-таңдының аңын аңнап, хөй өлүктү тып, күрүнеге дужаап турар.

Ивиниң эъдинден хөй арыг орулга совхозка кирип турары билдингир болгай. Иви ажаарынга хөй күш-даа, чарыгдал-даа үнмес, кажаа, сиген-даа хереэ чок, чүгле эки кадарып-хавырары, чылдың дөрт эргилдезиниң берге үелери — чазын, күзүн баглап доктаадыры негеттинер мал болгай.

Районнуң девискээри улуг, ынчангаш ивиниң санын амгызындан ийи-даа катап хөйнү өстүрүп болур арга, таарымчалыг одар-белчиир бар. Шыны-биле чугаалаарга, Чербй-Бажы, Хоор-Доңгул тайгазындан өрү Улуг-Ой, Биче-Ой хемнер, Ойнаа, Хараал, Серилиг-Хем тайгалары дээн ышкаш ээн чыдар черлерге чеже-даа ивини өстүрүп болур. Чижээлээрге, шаанда 30 чылдарда Тожуга 20 муң ажыг иви турганын түс черниң улуг назылыг чурттакчылары эки билир.

Сооңгу үеде районда иви малдың баш саны өспейн, харын-даа янзы-бүрү чылдагааннардан өлүрү, не чок чидери көвүдээн. Районнуң болгаш «Май 1» совхозтуң удуртур даргалары, тускай эртемниглери иви ажылынче кичээнгейни суларатканы ол бүгү дагын базыткап турар-дыр. Иви малчыннарының ортузунда масса-политиктиг ажылдар четпес болуп, олардан негелде-харысалга кошкак болганындан, чамдык малчыннар кадарган коданын ээн каапкаш, суур кирип, үр үеде чорупту бээрге, ээн мал тайга-таңдыга тарап, үстүп-чидип, араатан аңнап аксынче кирип, хоран туубайн канчаар. Чаңгыс чижек. 1980 чылда Өлүген, Соруг деп ийи ферманың малын бир ай ажыр санап чалап, шын отчёт тургузун шыдаваан болгай. Бир эвес кадарчы кижи малын эки кадарып-хавырып турган болза, чүге ындап базарыл?

Ивиниң чиир чеми дазыы чок шулуун болгай. Ону мал базып өттаан соонда, үр үеде үнмес. Ынчангаш эки одар-белчиирлиг, таарымчалыг чаа черлерни көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери шинчилеп, ажыглаарын өөренип көөрү негеттинип турар. Ол ышкаш ивиниң уксаазын экижидер, төрелдешкек уксааларны солуур ажылды чорудуп эгелээр өй келген. Амыдыралы ындыг ажылдар шуут чорут-тунмайн турар. Чижээ, бир коданга салган элер (буга) олда коданынга кырыыр-дыр. Ынчангаш малдың хөй кезии хан төрел, кадыы кошкак болуп, аарып өлүр чоруктары хөй. Бүдүрүкчү малдарны, оода чалаарда, фермалар аразынга солуштуруп турза. Харын-даа кожавыста Алтай крайдан бүдүрүкчү ивилерни садып ап, коданнарның уксаазын экижитсе чүл? Моон соңгаар районнуң удуртур органнары, ылаңгыя көдээ ажыл-агый эргелели, «Май 1» совхозтуң удуртулгазы иви ажылының чугула айтырыгларын шиитпирлээринче кичээнгейни салып, малчыннар ортузунга ажылды, оларның амыдырал хандырылгазын экижидип, Тожуга ивиниң баш санын шаанда турган деңнелинче чүгле чедирер эвес, харын оон ажыр өстүрер дээш боттуг хемчеглерни ап чорудары чугула. Оон-биле чергелештир аныяктарны иви ажылынче хаара тудары, кадарчыларның амыдырал, культура, садыг, медицина хандырылгазын экижидери негеттинип турар. Шаанда, бистиңге колхоз турда, ивижилерге оюн-концертти, кинону кыжын, чайын үргүлчү чедирип, көргүзүп турган. Ам ол ажыл база кагдынган-дыр.

Бистиң партия, чазаавыс шиитиниң малының баш санын көвүдедир өстүрер, уксаазын экижидер, продуктулуун бедидер дээш чугула доктаал-шиитпирлерни хүлээп ап, малчыннар ортузунга социалистиг чарышты калбартып турар болгай. Ивижилер ортузунга ындыг ажылдарны чүге чорутпайн турарыл?

Ч. БАРААН.
Тожу район.

ХҮННҮҢ МЕДЭЭЛЕРИ

ООЛДААШКЫН АДАКТАЛГАН

«УТКА 25 чылы» совхозтуң хойжу бригадаларында мал оолдаашкыны адакталган. Амга чедир 7402 хой оолдаан, хураганнары шупту менди. Коданнарда мал чеми бар, суггну үзүктелиишкин чок чедирип турар. Малдың ишти күш-деңгели багай эвес.

Совхозтуң Күш-ажылчы алдар тугуң Иштии-Хем салбырының хойжузу Болат-оол Куңгааның ажылчы чедиишкиннеринге турасааадып көдүрген. Оон коданында 379 хураган онча-менди алдынган, эки дорүгүп турар.

Н. НОМБУ.
Улуг-Хем район.

ХООЧУННАРНЫҢ ҮЛҮҮ

«Алдан-Маадыр» совхозтуң дуржулгалыг механизаторлары Монгуш Шаңгыр-оол биле Ондар Дүүшкүн-оол кандыг ажыл-агый техниказын башкарарынга-даа, септеп кылырынга-даа мергежээн. Олар септелге сезонну эгелээнден бээр хүн нормазын доктаамал 110-125 хуу күүседип тургаш, илчирбелиг алды тракторну, беш сеялканы, буга тыртар ийи агылазынны, 95 илиирни шынарлыг септеп доосканш, белениниң шугумунда тургусканнар.

Олар ам мастерскаяда арткан техниканы часкы хову ажылдарынга дүрген белеткээринге боттарының үлүүн киирип, кызымаккай ажылдап турарлар.

С. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

ТӨЛЕПТИГ УТКУУР ДЭЭШ

«Тээли» совхозтуң Найырал салбырының мурнакчы хойжуларының бирээзи Карим Хертекович Чүдүк Дагыр-Шанчыг деп черде кыштап орар. Оон коданында 270 хой бар. Ам оларның 250 ажыы оолдапкан болгаш хураганнары шупту онча-менди дорүгүп турар.

К. Чүдүк он бирги беш чылдың ийиги чылында шалыпчы ажылдап, ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш төрүүр 100 хойдан 95-теп эвээш эвес хураганны камгалап өстүрерин, малдың баш санын бүрүн камгалаарын, хойдан-на 2 килограмм дүктү кыргыырын, 15 тонна сигенни, 10 тонна кургаг өдекти белеткеп алырын хүлээнген.

С. САЛЧАК.
Бай-Тайга район.

МОСКВАДА ЧЕДИП КЕЛГЕН

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чалаашкынын ёзугаар Финляндия Республиканың Президентизи Мауно Койвисто албанның аалчылаашкын-биле март 9-та Москвада чедип келген.

Аэродромга М. Койвистону СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, албанның өске-даа кижилери уткаан.

(СЭТА).

Кыштаглаашкын — шалыпчы ажыл-иш

ДААНГАНЫН — АМЫДЫРАЛГА

«Чырааа-Бажы» совхозтуң Дагыр-Шемиде комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазы районда мурнакчы ажылдыг коллективтерге санадып турар. Бригаданы коммунист Очур-оол Опанович Ондар каш чыл уламчылыр удуртуп келген. Ол аныяктарны мал ажылынче хаара тударынга бодунуң организакчы чорууну, кижизидикчи талантылыын, бодунга болгаш өскелерге негелде-харысалгалыын көргүскен.

Он бирги беш чылдың бирги чылын бригада күш-ажылчы эки көргүзүглерлиг доосскан. Төрүүр 100 хойга онаалтыр 93 хураганны камгалап ап, бир хойдан 2 кг дүктү кыргыган. Ында дагдыныкчылар, мурнакчы хойжу өг-бүле Сонай-оол, Көк Сарыгларларның аныяктарны мал ажылынга ижиктирер дээш кылган чүүлдү хөй. Оларның арга-дуржулгазын ында аныяктар күзелдиг-биле шиңгээдип ап турар. С. Сарыглар эрткен чылын төрүүр 100 хойдан 100 хураганны камгалап, бир баштан 2,3 кг дүктү кыргып, аныяктарга үлегер-чижээн көргүскен.

Сонай-оол Сундуевич СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур оюнга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыры-биле бо чылын база бедиткен социалистиг хүлээлгени алган: төрүүр 100 хойга онаалтыр 100 хураганны камгалап, бир хойданна 2,4 кг дүктү кыргып, бодунуң күжү-биле 15 тонна сигенни кезип, 15 тонна өдекти бөлүп алыр, кыштааның септелгезин июнь 1-де доозар. Социалистиг чарышка кожазы аныяк хойжу Борис Куулары кыйгырган.

Хойжунуң коданында төрүттүнген хураганнар шупту онча-менди. Кыштаглаашкын багай эвес эртип турар.

Сонай-оол Сундуевичтиниң ийи оглу Александр биле Михаил ада-иезиниң соон салгаан, база малчын улус болган. Александрның өөнүң ээзи Вера Биче-ооловна бригадада хүндүткелдиг кижилерниң бирээзи. Ол Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты. Бригаданың ажыл-ижинге оон киирип турар үлүг-хуузу улуг.

Ол соңгукчуларының чагыгларын күүседир дээш кызып ажылдап, ол талазы-биле эвээш эвес чүүлдерни кылып келген.

Хылдыг-Үзүк деп черде бригаданың тускай кызыл-өөн ге леп, дерээн. Малчыннарның хуралдаар, лекция, беседа дыңнаар, кичээлдээр, кино, концерт көөр чери ол. Кызыл-өгнүң иштинде көскү агитацияны дерип кылганы эки. Столсандайларны ында четчир-биле салган. Бригаданың, совхозтуң, районнуң база бригаданың түс-түс малчыннарының социалистиг хүлээлгелерин бижип, аскан. Коллективтиң шаңнаткан мурнугулар, мактал бижиктерни, сөлүн, секүүлдү, ном-дептерни ында делгеп салган. Черле көрүштүг аажок.

Малды чемгериниң рационун база кылган. Зоовет-өөреглиге доктаамал чорупту турар. Малчыннарның кичээлдерге көөп турарын тускай журналда демдеглеп турар. Кызыл-өгде телевизор ажылдап турар.

Бригаданың малчыннары он бирги беш чылдың ийиги чылын багай эвес эгелээн. Бо хүннерде кыштаглаашкын организастыг эртип турар, малдың кужу эки. Төрүттүнген хураганнар хүр өзүп-дорүгүп турар.

Кодан бүрүзүнде мал чеми дүжүртүнген. Суг-биле хандырылга эки. Одаар чүүлдү аал бүрүзүнде сөөртүп чедирген. Чаш хураганнарга витаминниг сиген далганын, шивы бүрүзүн, терек шанназын немелде чем кылдыр берип турар.

Малчыннарның ажылдаар, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Олар бажыңнарда чурттап турар. Кыштагларның хөй кезиинде электри чырыын киирген. Автомагазин үргүлчү чорууп, чугула херегледдиң барааннары-биле малчыннарны хандырып турар. Улустуң чагыткан солуннарын, сеткүүлдерни чогуур ой-шаанда чедирип турар.

Ынчангаш Дагыр-Шемиинге малчыннары боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны, социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиннииг боттандырар дээш тура-соруктуг ажылдап турар.

Н. ДАЖИНМАЙ.

Шиитпирлээри негеттинип турар

ЭЛБЕК ДҮЖҮТ ДЭЭШ

ЧЕР АЖЫЛЫНЫҢ СИСТЕМАЗЫН САЙЗЫРАҢГАЙЖЫДАР

Республиканың кодээ ажыл-агыйынга сөөлгү чылдарда продукция бүдүрериниң чүгле темпизи эвес, харын-даа ниити хемчээли база кудулап турар апарган. Чижээ, тоску беш чылдыынга деңнээрге, онгу беш чылда продукцияның бүгү-ле кол-кол хевирлерин (дүктү санаваска) бүдүрери эвээжээн. Оон түңнелинде, ниити продукцияның өртек-үнези 1971—1975 чылдарның ниити продукциязының өртээниң чүгле 90 хуузу болган. Ооң чылдагааны чүдел? Ол айтырыгга харыы бо чүүлде бердинген.

Сөөлгү чылдарның күштүг кандаашкыны-биле чергелештир тургустунган таарымча чок бойдус кодээ ажыл-агыйны интенсификастаарының угланыышкыннарының болгаш үе-чадаларының аайы-биле чогуур үезинде ажылдап кылган өртемге үндезилеттинген сүмелерниң чогу-биле тайылбырлаттынар. Ынчангаш чурттуң өске районнарының чер ажылының чорудуларының системазын ук черниң онзагай байдалдарын база чоннуң дуржулгазын барымдаалавайн, чогаадыкчы эвес ёзу-биле ажыглап турган. 50 чылдарда тарылга шөлүн кылдыр шиңгээдип алган черлер баштайгы үдаазында эки дүжүттү берип, область гектардан ортумаа-биле 11 центнер ажыг тарааны ап турган. Оон соонда тарааның дүжүдү кудулап эгелээн: чедиги беш чылда гектардан 8,6 центнер, тоску беш чылда — 7,6 центнер, онгу беш чылда — 4,9 центнер апарган.

Чурттаан шинчилелдерниң түңнелдеринден алырга, республиканың хөрзүнүнүң чайгаар үнүш-дүжүткүр чорууну амгы үеде Красноярск крайындан ийи катап чавыс болуп турар. Олушкаш шөлдүг эвес болган ужурунда, дыка делгем шөлдерниң тараалары болгаш чаңгыс чылдыг сигеннери үнмейн турар.

Сөөлгү чылдарның дургузунда фосфору эвээш тараа шөлдерин 11 хуу, калийи эвээш черлер — 20 хуу көвүдээнин агрохимиктиг шинчилел көргүскен. Чаарби чыл дургузунда ириңди кара хөрзүнде 4—5 хуу, сарыг хөрзүнде 1,5—2,0 хуу кызырылган. Ынчангаш Тывага чер ажылының кол айтырыгларының бирээзи болза, хөрзүннү хат алырындан камгалаары, ооң чайгаар бүткен үнүш-дүжүткүр чоруун катап тургузары база камгалаары болур.

Республиканың агаар-бойдузу кандаачал. Ынчалза-даа суг курлавырлары улуг болганда, кодээ ажыл-агыйны турум хөгжүдериниң эң чугула факторы суггарылга болур. Бистиң совхозтарывыста суггаттыг черлер 51,3 муң га, а оон иштинде тарылга шөлү — 41,2 муң га. Чер ажылының продукциязының чүгле 16—18 хуузун ол черлерден бүдүрүп турар. Ол дээрге четчир бичии-дир.

Мал чемнери бүдүрериниң хөгжүлдезиниң амгы деңнелин анализтеп көөрге, белеткеп турар чемнерниң хемчээли-даа, оларның шынары-даа мал ажылының херегцээлдерин хандырбайн турар. Чайгаар бүткен сиген шөлдерин болур-чогуур-биле ажаавайн база оларны система чок ажыглап турар ужурунда, үнген сигеннерниң ботаниктиг составы болгаш чем болур шынары дорайтап турар.

Кодээ ажыл-агый культураларының үрезин ажылы совхозтарда ам-даа эки тургустунмаан, органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни эвээшти топ, оларны ажыктыг эвес ажыглап турар. Капитал салыышкыннар дыка көвүдеп турза-даа, күш-ажылдың фонд-биле хандыртынганы ам-даа четпес, материал-техниктиг база шоолуг хөгжүвээн, күш-ажылды механизастаарының деңнели болгаш ооң бүдүрүкчүлүү кудуу болуп артпышаан. Ол бүгү чүүлдер кодээ ажыл-агый культураларының дүжүлгезиниң база малдарның продуктуулуунуң чавыс, бүдүрүп турар продукцияның өртээниң аар, анаа күш-ажыл чарыгдалы улуг, а ниитизи-биле кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң карылгалыг болурунга чедирип турар.

Бүдүрүлгениң боттуг түңнелдеринге, аъш-чемниң эң чугула продуктуларынга республиканың херегцээлдерин болгаш оларны күрүнеге садарының хемчээлдерин санап көөрге, мал ажылын чемнер-биле хандырарынга үнделилээш, республиканың совхозтарынга чер ажылының системазын даразында угланыышкыннар-биле сайзыраңгайжыдары эргежок чугула деп эртемниң чедиишкиннери болгаш мурнакчы дуржулга көргүзүп турар.

ТАРЫЛГА ШӨЛҮН АЖЫГЛААРЫНЫҢ СИСТЕМАЗЫ

Ажыл-агый бүрүзүнге тарылга шөлдерин зоналар аайы-биле таарыштыр тургузарын чодараткаш, хөрзүн-климат байдалынга дүүштүр хөрзүннү хат алырындан камгалаарын база магадылаттынган дүжүттү алырын хандырар тарылга шөлүнүң структуразын шиңгээдип алыры эргежок чугула. Ону боттандырар талазы-биле, кургаг болгаш анаа хову зоналарынга чер ажылының калбаа 30 болгаш 50 метр дилиндектерлиг системазынче бүрүну-биле шилчиир чогуур. Кургаг хову зоназынга тарылга шөлүн ажыглаарының структуразынга 50 хуу, чайын андарган чер база 50 хуу чаштырган чер херек. Ооң 25 хуузу мал чемнери, 25 хуузу тараа культуралар болур ужурлуг. Ынчаарга анаа хову зоназынга чайын андарган черлер 33 хуу, тараалар — 33 хуу, чайын чажар мал чеми культуралар — 34 хуу болур. Арга-ыяштыг хову зоназынга тарылга шөлүнүң 20—25 хуузу чайын андарган черлер болур дөрт-беш шөлдүг тарылга ээлчештирилгезин шиңгээтсе, кодээ ажыл-агый культураларын тарып өстүрерине хөрзүн камгалаар технологияны ажыглаар болза чогуур.

Республикага ниитизи-биле, мелиорация фондузун киириштир, чер ажылының системазынга 347 муң гектар шөлдү шиңгээтсеп турар ужурлуг. Республикага суггат чок тарылга шөлдерин ажыглаарының структуразы мындыг болур: тараалар — 160 муң гектар (42,3 хуу), мал чемнери — 99,3 муң гектар (26,2 хуу), андарган чер 119,4 муң гектар (31,5 хуу). Эң-не дүжүткүр болгаш кааңга белен алыспас культураларының шөлүн калбартпышаан, оларны шилилзып база тарааларның сорттарын ажыл-агый бүрүзүнге тодарадыры эргежок чугула.

ТАРЫЛГА ЭЭЛЧЕШТИРИЛГЕЗИ

Зоналарның онзагай хөрзүн-климат байдалдарын, хөрзүннү хат алырындан камгалаарының эргежок чугулазын, үнүш ажылының бараанның продукциязын бүдүрериниң хемчээлин барымдаалап көргеш, суггат чок черлерге зоналар аайы-биле тарылга ээлчештирилгелериниң даразында схемаларын сүмелеп болур.

КУРГАГ ХОВУ ЗОНАЗЫНГА — дилиндектер кылдыр үргүлчээн, хөрзүн камгалаар ийи шөлдүг тарылга ээлчештирилгелери: чайын андарган чер, кызыл-тас, чайын андарган чер, одуруглар аразын болбаазырадыр культуралар (сырыйлаткан), чайын андарган чер, мал чеми тараалар; чайын андарган чер, чаңгыс чылдыг сигеннер.

АНАА ХОВУ ЗОНАЗЫНГА — дилиндектер кылдыр үскүлээн, хөрзүн камгалалының үш шөлдүг тарылга ээлчештирилгелери: чайын андарган чер, кызыл-тас, кызыл-тас; чайын андарган чер, кызыл-тас, одуруглар аразын болбаазырадыр культуралар; чайын андарган чер, одуруглар аразын болбаазырадыр культуралар, мал чеми кылдыр тараалар азы кызыл-тас; чайын андарган чер, одуруглар аразын болбаазырадыр культуралар, чаңгыс чылдыг сигеннер; чайын андарган чер, кызыл-тас, мал чеми кылдыр тараалар.

АРГА-ЫЯШТЫГ ХОВУ ЗОНАЗЫНГА — тараа хөрзүнүн андарбайн болбаазырадыр дөрт-беш шөлдүг тарылга ээлчештирилгелери: чайын андарган чер, кызыл-тас, одуруглар аразын болбаазырадыр культуралар, кызыл-тас, мал чеми тараалар; чайын андарган чер, кызыл-тас, кызыл-тас, одуруглар аразын болбаазырадыр культуралар, мал чеми тараалар; чайын андарган чер, кызыл-тас, мал чеми тараалар, чаңгыс чылдыг сигеннер; чайын андарган чер, кызыл-тас, чаңгыс чылдыг сигеннер, кызыл-тас; чайын андарган чер, кок-тараа, одуруглар аразын болбаазырадыр культуралар мал чеми тараалар; чайын андарган чер, кок-тараа, мал чеми тараалар, чаңгыс чылдыг сигеннер, кызыл-тас; чайын андарган чер, кок-тараа, одуруглар аразын болбаазырадыр культуралар, кызыл-тас.

ХОВУ АЖЫЛДАРЫНЫҢ КОЛ ХЕВИРЛЕРИ

Хөрзүнге ол-шыкты чыылдырары-биле болгаш хеваар арттырары-биле хар суун черге сиңнирери эргежок чугула. Ону боттандырары-биле ийленчээ 0,5-теп 7 градус ажып турар тараа шөлдеринге февраль-мартта харны немдиктир доора дурту, ийленчээ 3 градус черлерге тракторнуң эртке иниин аразы 10—15 метр, а 3 градус ажып турар черлерге — 5 метр кылдыр чалдай тыртар.

ШЫК БАЗЫРАРЫН чайын андарар участоктарга чүгле БИГ-3 (БИГ-3А) илиир-биле эң кыска хуусаада чорудар ужурлуг. Арай элезиннелчек болгаш элезин хөрзүнге ол ажылды шууг чорутпаза чогуур. «ЗИГ-ЗАГ» дээр илиирлиг болгаш какпак дискаларлыг үлдүредикчилерни шуут ажыглаан болбас, чүге дээрге ол хөрзүннү чүгле хоюглап, доозуннаддырар эвес, а харын дүрген кургаачал болдурар.

Часкы кол болбаазырадылганы эрозияга удур КПГ-250, КПЭ-3,8, (КПШ-9), КПШ-5 болгаш КПГ-2,2 дээр культиваторларга ыяап-ла эргеп бистиг катоктар кошкаш, чорудар херек. Чиик хөрзүннү болбаазырадыры 14—16 см-ден ханылавас ужурлуг.

ХӨРЗҮННҮ ЧАШТЫРЫЛГА МУРНУНДА БОЛБААЗЫРАДЫРЫН ооң мурнунда анаа кандыг культураны тараанындан хамаарылга чокка, бүгү участоктарга албан чорудар. Ону эргеп бистиг катоктар кошкан КПЭ-3,8, КПШ-5 азы КПШ-9 культиваторлар-биле 12 см. ханы кууседир. Чаштырылга мурнунда хөрзүннү болбаазыратпас чорук шөлдерге бок үнүштерниң көвүдээринге база дүжүттүң дыка кудулаарынга чедирер. Бо ажылды суггат чок болгаш суггаттыг-даа черлерге бир дөмей чорудар.

ЧАШТЫРАРЫНЫҢ ХУУСААЛАРЫН чажар культураны болгаш агаар-бойдустуң тургустунган байдалын барымдаалааш, практиктиг дуржулганы база хөй чылдарда хайгааралдарны ажыглавышаан, түс-түс шөл бүрүзүнде ол-шыктың курлавырларын көрүп тургаш, тодарадыры эргежок чугула.

Чиик составтыг хөрзүнге үрезинниң орай хуусааларда — майның ийиги чартынында чаштырарга, дүжүт бедик болуп турар дээрзин республиканың күрүрезин участоктарының медээлери херечилеп турар. Ынчангаш кургаг болгаш анаа хову зоналарынга чаштырылганы майның баштайгы он хонуундан эрте чорутпаза чогуур-дур. Арга-ыяштыг зонага тарааларның чаштырылгазын элээн эрте чорудар болгаш майның 25-тен сонгаарлатпайн доозар ужурлуг.

ҮРЕЗИННИҢ ЧАЖАР НОРМАЛАРЫН, ылангыя тараа культураларының, республикада доктаадкан рекомендацияга дүүштүр, совхозтарның хөй муруузу эвээжедир талазынче таарты көөрү чугула.

Чаштырар үеде үрезинниң хөмдүнериниң ханызын барымдаалаары кончуг чугула. Үрезин хөрзүннүн ол кадынга: чиик хөрзүнге — 10—12 см., өске черлерге 8—10 см ханы чыдар ужурлуг. Чер болганга чаштырылганы чүгле СЗС-2,1 (СЗС-2,1М) сеялкалар-биле чорутса чогуур.

Хөй чылдыг болгаш чаңгыс чылдыг бок үнүштер андерилген шөлдерге мал чеми культураларны (рапсты, могарны, судан сигенни) тарыыры эргежок чугула. Чаштырылга мурнунда КПШ-5, КПШ-9, КПЭ-3,8 культиваторлар-биле ханызы 10—12 см кылдыр болбаазыраткаш, таптай бастыргаш, оларны СЗС-2,1 (СЗС-2,1М) сеялкалар-биле чаштырар ужурлуг. Рапстың чаштырылгазын июльдуң ийиги чартынында-даа чорудуп болур.

МИНЕРАЛДЫГ ЧЕМИШЧИДИЛГЕЛЕРНИ чаштырылга-биле кады гектарга 100 килограммны төгер херек. Хөй чылдыг сигеннерге болгаш кок-тараага немелде чемгерилге кылырын дап ангыда, минералдыг чемишчидилгелерни анаа-ла тарааны чаштырар аргалап бүрүнү-биле ойталаары эргежок чугула.

КУРУКТУРАР ЧЕРНИ БОЛБААЗЫРАДЫРЫН КПШ-9, КПШ-5, КПЭ-3,8 культиваторлар-биле кылыра чорудар херек. Кургаг болгаш анаа хову зоналарынга баштайгы болбаазырадылганы кожазында дилиндектерге тараалар үнгеш, дазылданы бергенде, 10—12 сантимер ханы чорудар. Оон соонда болбаазырадылганы июльда чорту 16—18 сантиметр кылдыр ханылады чорудар.

КҮСКҮ КОЛ БОЛБААЗЫРАДЫЛГАНЫ бүгү-ле хөрзүн-климат зоналарынга культиватор-плоскорезтер-биле 16—18 сантиметр ханы чорудар. Арбай болгаш чаңгыс чылдыг сигеннер тарыыр черлерни БИГ-3, (БИГ-3А) илиирлер-биле ханызы 8—10 сантиметр кылдыр кылыра үлдүредир.

ОРГАНИКТИГ ЧЕМИШЧИДИЛГЕЛЕРНИ бирги ээлчегде картофель, ногаалар болгаш силос культуралары тарыыр суггаттыг черлерге төгер. Ооң соонда чайын болгаш күзүн андарар черлерни болбаазырадыр мурнунда, эртем черлерниң рекомендациязында айыткан хемчээлдерни ёзугаар төгер.

МЕЛИОРАЦИЯ ФОНДУЗУНЧЕ ШИЛЧИДЕР ТАРЫЛГА ШӨЛҮНГЕ калбаа 30 метр дилиндектерни тырттырар. Ынныг дилиндек бүрүзүн культиватор-плоскорез-биле 10—12 сантиметр ханы болбаазырадыр. Чайгы үеде анаа чаңгыс чылдыг азы хөй чылдыг сигеннерни тарыыр. Бир эвес, 1982 чылда тараан дилиндектерниң сигени даразында чылдарда эки үнүп чыдар болза, ынчаан кожазында дилиндектерге кылыра үлдүрезинген чоруткаш, анаа сиген тарып болур.

СУГГАТТЫГ ЧЕРЛЕРНИ АЖЫГЛААРЫН ҮНДЕЗИНИ-БИЛЕ ЭКИЖИДЕР

Суг-биле хандырарын бедидер болгаш калбарты алыр суггат техниказын («Фрегат», «Кубань» болгаш өске-даа) ажыглаар дээш, суггаттыг черлерни чаарты кылырын боттандырары эргежок чугула. Улуг-Хем, Хемчик, Тес-Хем хемнериниң суг курлавырларын ажыглаар улуг-улуг суггарылга системаларын төлевилээринче база тударынче эгелеп кирер.

Бар болуп турар суггаттыг тарылга шөлүн мынчаар ажыглаары эргежок чугула: 4,3 муң гектарга картофель болгаш ногаалар, 5 муң гектарга — хөй чылдыг сигеннер үрезиннерин, а арткан шөлдүн 2 муң гектарынга — дазыл-чемиштер, 24,2 муң гектарынга — хөй чылдыг сигеннер, 5 муң гектарынга — силос культураларын тарып, өстүрер.

ЧЕТЧИР ХЕМЧЭЭЛДИГ ҮРЕЗИННЕР-БИЛЕ ХАНДЫРТЫНАР

Республиканың совхозтарынга чыл бүрүде-ле 32—35 муң тонна тараа, чаңгыс чылдыг сигеннерниң — 2,1 муң тонна база хөй чылдыг сигеннерниң — 1,4 муң тонна үрезинниң бүдүрери негеттинип турар. Үрезин бүдүрерин тускайлаттынган үрезин ажыл-агыйларынга (он бир совхозка) чоокшулаш, оларның түс бүрүзүнге тараа культураларының үрезинин арыглап-кургадыр комплекстерни болгаш сигеннер үрезиннерин аштап арыглаар 4—5 хире КОС-0,5 комплекстерни тудар болза чогуур. Ынчангаш үрезин ажылының каттыжыышкынын тургузар дугайында айтырыгны шиитпирлээри негеттинип турар.

ЭРОЗИЯГА УДУР МАШИНАЛАРНЫ БҮГҮ ТАРЫЛГА ШӨЛҮНГЕ АЖЫГЛААР

Ону боттандырар талазы-биле четпейн турар техника-биле болгаш бирги ээлчегде калбарты алыр КПШ-9,0, КПШ-5,0, а ол ышкаш, КПЭ-3,8 база КПГ-2,2 культиваторлар-биле, теннелчек бистиг БИГ-3А илиирлер-биле болгаш тараа чаштырар СЗС-2,1М сеялкалар-биле совхозтарны хандырары эргежок чугула.

МАЛ ЧЕМИ БҮДҮРЕРИНИҢ АЙТЫРЫЫН ШИИТПИРЛЭЭР

Ону чемни алырда, даразында хемчеглерни боттандырар — хамыктың мурнунда тарылга шөлүнге мал чеми культураларның дүжүттүүн бедидер. Оларның эң-не дүжүткүрүн тарып өстүрер, 1985 чылга чедир мал чеми культуралар тарылга шөлүнүң структуразынга 40—42 хуузун ээлеп турарын чедип алыр;

— белок айтырыын шиитпирлээри-биле суггаттыг черлерге люцерна тарылгазын калбартыр, чечек-тараа-сула болгаш вика-сула холуксаазының тарылга шөлүн 10—15 муң гектар чедир көвүдедир;

— эрте четчип үнер ногаан чем болур кок-тарааның тарылга шөлүн 8—10 муң гектар чедир калбартыр.

Бүгү-ле совхозтарга одар-белчиирлерни шын ажыглаары база оларларның, сиген шөлдериниң ээлчештирилгезин организастаары эргежок чугула. Чайгаар бүткен сиген шөлдеринге 40 муң гектарның кырын үлдүредип экижидер, 20 муң гектарга минералдыг база органиктиг чемишчидилгелерни төгер.

Республиканың бүгү совхозтарынга мал чеми бүдүрерин тускай алыр кылдыр ангылаарын доозары эргежок чугула. Районнарга «Суггат» деп бүдүрүлге каттыжыышкыннарын тургузар дугайында айтырыгны шиитпирлээр.

Чер ажылының системазын сайзыраңгайжыдарының төлевилеттинген угланыышкыннарын боттандырар чорук хөрзүннү хат алыры-биле демиседиин чедиишкинниг чорударының, черлерниң үнүш-дүжүткүрүн хевээр арттырарының база бедидеринин, чем баазазын быжыглаарының болдунар аргазын бээр. Ооң түңнелинде малдарның баш санын дыка көвүдедир, продуктуулуун бедидер, мал ажылының продукциязын бүдүрерин көвүдедир арга бар апаар.

Г. ЛАРИОНОВ.

Тыва АССР-ниң кодээ ажыл-агый министриниң оралакчызы.

Б. БАРЫШНИКОВ.

Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының чер ажылының килдизиниң эргелекчизи.

Ю. ПОЛУЛЯХ.

ВАСХНИЛ-диң Сибирь салбырының КАЭСЭШИ-зиниң Тыва секторунуң удуртукчузу, экономика эртемнериниң кандидады.

Шоптуланчак БИГ-3 илиир

Ону хөрзүннүң ол-шыгын эрте чаъын базырарынга, бок үнүштерниң үрезиннерин болгаш культурлуг үнүштерниң дүшкен чемнерин хөрзүнче ханыладырынга, а ол ышкаш хөрзүннү хат эрозиязындан камгалаары-биле тараа культураларының хоорлазын арттырбышаан, черниң кырын дескилээринге ажыглаар.

КПЭ-3,8 культиватор

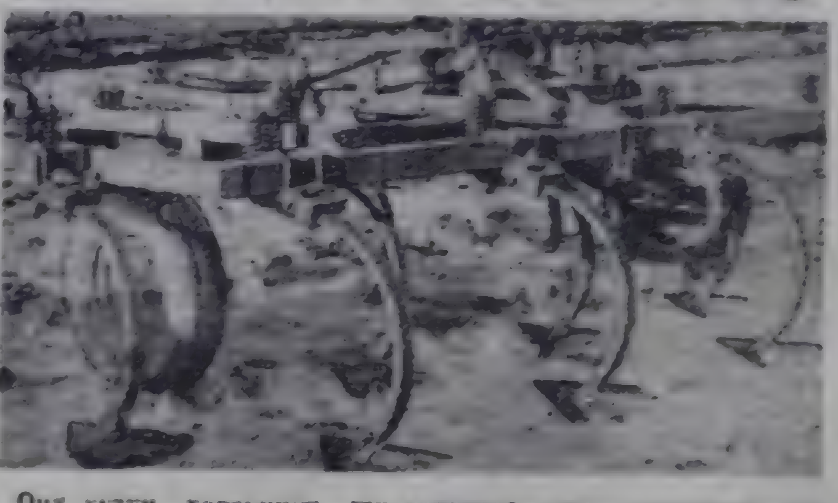

Ону күзүн хөрзүннүң ширинин андарбайн, 10—16 см. хандыр болбаазырадырынга, тараа хоорлалыг чайгы ангыстың культивастаарынга база довураа чуга хөрзүннүң кырынга үнүп хоорлазын арттырбышаан, тарылга мурнунда ону 7—16 см. ханы болбаазырадырынга ажыглаар.

Хөрзүн эрозиязынга удур ажыглаар КПГ-250, КПГ-2-150, КПГ-2,2 культиваторлар

Оларны чазын чардыгып черниң ширинин андарбайн болбаазырадырынга болгаш 25—30 см. ханы үлдүрерин-ге ажыглаар. Культиваторлар бир эртер черниң калбаа 250, 150 азы 110 см. хемчээлдиг, согун хевирлиг бистиг майыктарлыг. КПГ-2,2 культиватор бир эртер черниң калбаа 110 см. ийи майыктыг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни 25 см. хандыр төгер тускай херекcел-биле база бункер-биле деритттинген.

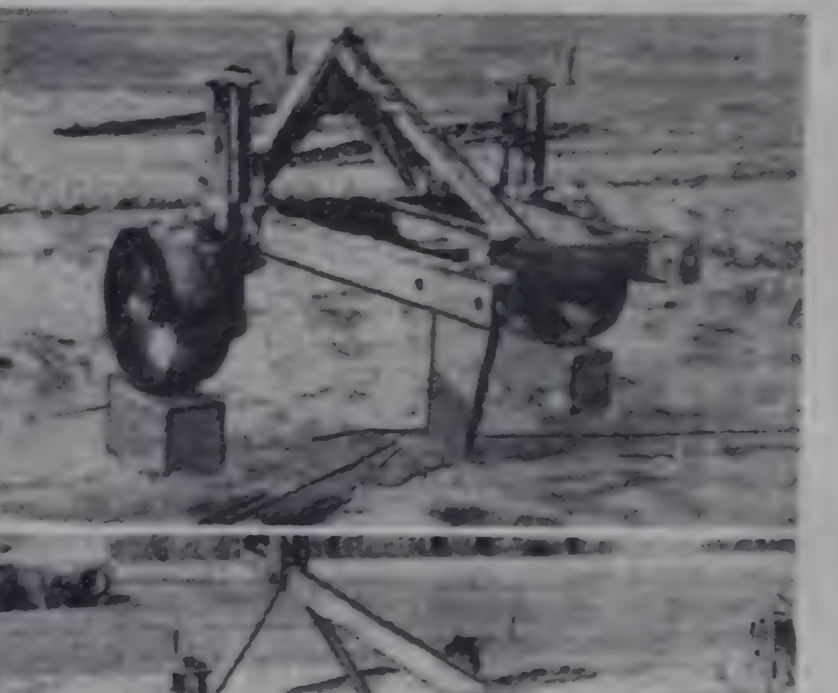

ЧҮГЛЕ СУГГАТ МАГАДЫЛААР

Сөөлгү чылдарның, ылангыя 1981 чылдың чайгы кандаашкыны тараа болгаш мал чеми культураларның магадылалдыг дүжүдү чүгле суггаттан, сугну чоп ажыглаарындан хамаарылыр деп чүвени бадыткаан. Ынчангаш «Шекпээр» совхозка чер ажылын чүгле суггатка үнделилеп чорудары ажыктыг апарган.

Чер туружунун, суг алыр курлавырларының талазы-биле бо ажыл-агый өске совхозтардан ылгалыс. Бараныктыг инженерлиг суггарылга системазы ажылдавышаан, «Хемчик», «Барлык» совхозтарны хандырып турар. Аянгатыда чаъын болгаш суун ажыглаар ... үезинде суг ка... Каан чылдарда ... болгаш өске-даа черлерниң кара суглары сыыгап, суггатка ажыглаары бергедей бээр. Ынчалза-даа сугну элбек үелеринде чоп ажыглап, чайын оон бар аргаларын тыкы тургаш, совхоз ниитизи-биле 1327 гектар черни суггарып, чүгле дүжүттү ажаап ап келген. Биче-Тей салбырда 615 гектар суггаттыг шөл бар. Ооң база-ла багай эвес дүжүттү ап турар.

Суг-Бажы суг-бараан фермазынга хөй-биле ажыглаттынар үнелиг мал чеми — кукурузаның ногаан массазын 1978 чылда бир гектардан-на 172 центнерин ажаап ап турган бис. Ынчалза-даа оон дүжүдү чыл келген тудум чавылап, 1979 чылда бир гектардан 144 центнер болуп, даразында чылын 90 центнер чедир кудулаан. Эрткен чылда бир гектар шөлден кукурузаның чүгле 87 центнер ногаан массазын ажаап алган бис. Моон түңнел: суггаттыг шөлдүн бериичезин улгаттырар, сугну чоп ажыглаар, оон курлавырын элбедир дээш бүгү сүмүннарны, каналдарны септээр, инженерлиг системаны илдээнаа, чаа суггарылга баналдарын тудар үе келген.

Бо чылдагы суггаттыг чер ажылының планын ёзугаар, Биче-Тей салбыр 80 га тараа культураларын, 100 га чаңгыс чылдыг сигеннерни, 400 га кукурузаны, 30 га картофельдин, 5 га ногаа аймаан тарып өстүрер. Аянгатының чер ... 400 га тараа, 314 га чаңгыс чылдыг сигеннер, 25 га картофель шөлүн суггарар. Ниитизи-биле совхозтуң суггатчылары илап ёзугаар 1 гектар суггаттыг шөлүн оңнаштыр тараа культураларының дүжүдүн 15 центнер, чаңгыс чылдыг сигеннерниң 20, кукурузаның 110, картофельдин 85, ногааларның 100 центнер чедир дүжүдүн өстүрери көрдүнген. Үстүнде сорудаларны чедип алырда, хөй ажылдарны кылыры, улуг күженишкиннерни үндүрери негеттинер.

Агаар-бойдустуң таарымча ... хөй дүжүттү өстүрүп, районга, республикага социалистиг чарыштың мурнакчылары болуп турган суггатчылар бистиң бар. Оларга коммунист Араан-оол Куулардың звеноузу. Аянгаты салбырда эрткен чылын бедик чаңгыс чылдыг сигеннерни бедик дүжүдүн өстүрүп, гектарындан-на 22—25 центнерин алган Биче-оол Монгуштуң, Начын Куулардың, Январь-оол Монгуштуң звенолары хамааржыр болур. Оларның ажыл-ишчи арга-дуржулгазын, үлегерин менттередир. Совхозка 65 кижи составтыг 12 звено тургустунган, мергежилге, семинарларны организастап, планда көрдүнгениннен бедик дүжүттү алыр социалистиг чүлээлгени ап турар бис. 1982 чылдың часкы, чайгы суггарылгазынга херегcээли-биле 100 демир-хүүректи, 80 ажыл резин сапогту, 50 шитти ... белеткеп эгелээн.

Суггарылганың арга сиппегелерин септээри-биле районнуң «Суггат» бүдүрүлге каттыжыышкыны-биле 5000 кубометр хемчээлдиг ажыл кылыр керээни чарган. Бугаларга сайгаш топ, чалдаашкын кылып, 4 каналдың дериишкинин кылыр. ... суггарылганы улуг чок чорудары-биле 6 ДДН-70 болгаш ДДА-100 деп агрегаттарның септелгезин кылып доозар. Механизастаан суггатты чорудар механизаторларның өөредилгезин чорудуп турар.

Районга суггаттыг черлерни ооң ажыглаарынга «Суггат» бүдүрүлге каттыжыышкынының суггарылга системаларының ... хөй ажылдарны чорудар ужурлуг. «Суггат» каттыжыышкын Биче-Тей салбырның суггаттыг черлерин, Барлык системазынга хамаарыштыр У-5, У-6, У-13 каналдарның, 300 гектар шөлдерин бо чылын болдунуң балансынга алырын хүлээнген.

Часкы хову ажылдары, чүнү-даа мурнай суггат ажылын ... үе ... орар. Он бирги беш чылдың ийиги чылында чер ажылынга бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш организакчы ажылдарны амдыгаа-тан чорудуп турар бис.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ
гидротехник.
Барыын Хемчик район.

Чаңгыс аай өг-бүледе

НАЙЫРАЛДЫҢ КӨВҮРҮГЛЕРИ

Закарпатьеде Красово болгаш Оросеево суурларның аразын чаа көвүрүг тудуштуруптарган. Ол черлерде кыш-куда эрттирерниң үези. Кожугулуурлар үшкүн алаа-биле ол көвүрүглеп шапактар болгаш автопоездилер шуужуп-ла турар. Орус, украин, венгр ырлар Салва хемниң кыры-биле ужугуп-ла турар — кожа-кожа суурларда чаа-чаа интернационалчы өг-бүлелер тургустунуп-ла турар.

Красовога эрте бурунгудан бээр-ле украиннер, Оросеевога венгрлер чурттап келгеннер. Оларның аразынга өжээннежилгени буржуазы-помещик тургузугнуң тывылдырып, өскүдүп турганын ол суурларның хоочун чурттакчылары эки билирлер. А амгы үеде чаагай коттеджилерлиг кудумчулар Красово биле Оросеевонуң аразын чоокшулаштырып турар. Салваның эриктерин көвүрүглер менгеэн-биле тудуштурупканнар. Ук суурларның ажыл-ишчилери колхозтарын каттыштырган, чаа ажыл-агыйны «Найырал» деп адааннар.

Орустар-биле, украиннер-биле, венгрлер-биле кады мында белоруслар, словактар база чурттап турарлар.

Надежда биле Эммерих Миговкалар боттарының өг-бүле болуп чурттаанының он чылын демдеглээннер. Областар аразының малчыннар биле бедидер бурунгуга олар тывыжып алган. Оросеевога чеде бергеннер. Ровно чурттуг кыс венгр суурга чедип келгеннер. Ол амда ферма эргелекчилеп турар, а Эммерих той кадарып турар. Украин Иосиф Шаланка белорус кызын кадайланып алган. Василий Кобаль Надежда Петинова дээр орус кызын ап алган. «Найыралдың» даргазы венгр Иосиф Сирчак украин кадайлыг.

Найырал болгаш бот-бодунга дузалажылга — колхозтуң бригадаларының аразында харылзааларының кол тодазы турар чүүл. Чижээ, Красовчулар эрткен чылын мелиорация ажылдарын калбартып эгелээрге, мал чеми сиилекталар шоя чедишпейн барган. Колхоз баштаар черниң чепшээрелин алгаар оросеевчилер боттарының шөлдериниң чамдыызын оларга ажыглаар кылдыр чепшээреп дузалааннар. Ол шөлдерден дазылчемиштиглериниң рекорд дүжүдүн — гектар бүрүзүнден 1200 центнерин — өстүрүп алганнар. Ол көргүзүгнүң ам оон-даа бедидер деп шиитпирлээннер. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга холбаштыр ийи бригаданың аразында социалистиг чарыш улам күштелген.

Чымыштыг хүннүң соонда хой-хой чурттакчылар Оросеевонуң азы Красовонуң Культура бажыңынга ужуражы бээрлер. Каттышкан ниити ырның байырлал хүнүнге баралгадыр чаа программазын белеткеп турар. Бот-тывынгыр артистер куда уезинде кунептиг эргим аалчылар: өгленип турар аныяк кижилерге олар сеткилиниң ханызындан байыр чедирип, хөглүг кожамыктар-биле, байлак чурттаар, эптиг болгаш ынак болур дугайында йөрээлдер-биле оларны өөртүрлер. Ол оларга чоок болгаш эргим, чүге дээрге, «Найыралдың» ажыл-ишчилериниң чурттап турары чаңгыс аай, найыралдыг улуг өг-бүлениң идуруун деп бердинип турар.

Я. ЯДЛОВСКИЙ.
СЭТА-ның корр.
УЖГОРОД.

Совет Ыракы Чөөн чүкте

ЧААГАЙЖААН СУУР

«Эльбанский» совхозтуң тус бичии уруглары хөгжүм ойнап өөренир аргалыг болганнар. Соңгукчуларның чагыгларын бээр олар тускай школаны тудуп берген.

Совхоз суурну Эльбан чоокта чедир-ле «перспектива чок суур» кылдыр санадып турган дээрзин СЭТА-ның корреспондентизи бижип турар. Школа дооскан аныяктар кожазында хоорайларже — Амурскиже, Амурда - Комсомольскиже — чоруй баарлар. Аныяк дарга В. Строковтуң удуртулгазы-биле соңгукчуларның чагыгларынга үлдезилен, тайга черде ол суурну чаагайжыдары ның узун хуусаалыг планын ажылдап кылган соонда бадылаг шуут өскерилген.

Амыдырал хандырылганың бүгү объектилеринде депутат постуларын тургускулаан. Чоңдан соңгуттурган кижилерниң эгелеениң чоруу-биле хөй-хөй бригадалар хостуг үелеринде эмнелге, библиотека тудугларынга, кудумчулар чаагайжыдылгазынга он-он шактар дургузунда ажылдааннар. Хөй каът бажыңга чурттаар бе азы коттеджиге чурттаар бе дээр дугайында чурттакчыларның күзелдерин тудуг кылырда барымдаалап турар.

Депутаттарның чүткүлүнүң ачызында ажылчын күштүң суурдан агып үнер чоруу соксаан турар. Эльбан суурдан өске чурттаар эки чер тывылбас деп аныяктар чугаалап турар апарган.

Эльбан.
Хабаровск край.

ЧАА ТАРАА

Приморьеде кол тараа культуразының — арбайның — оон сорттарын тус черниң селекционерлери чаартып турарлар. «Приморье-80» деп сортту ында [illegible].

Шылгалда чылдарында оон ортумак дүжүдү бир гектардан-на 38 центнер болган. Мурнундагы сорттарга бодаарга, чаа сорт түргей дозуп [illegible] кур эвес, харын база турум болгаш ааргыларга шыдамык.

Ол чаа сортту Балтий далайның эриктеринден Оюзун океанга чедир чурттуң 70 областарынга шынап берген. Чер болганга-ла эки түңнелдерлиг болган. Эң бедик дүжүт — гектардан-на 66 центнер — Башкирияга алдынган.

Крайның тараажылдарынга алдаржаан чазын чажар кыжыл-тастын чаа сорттарын база кедээ ажыл-агыйның Приморье эртем-шинчилел институдунуң тараажылар селекциязының лабораториязынга өстүрүп үндүрген.

Владивосток.

РОССИЯ ДАГНЫҢ ЭДЭЭНДЕ

Южно-Сахалинскиниң бажың тудар комбинадының коллективи чаа хевирниң бажыңнарын тударын шиңгээдип алган. Ындыг конструкцияның баштайгы бажыңнарын Российская дагның эдээнде чурттаалга бажыңнары тудар шөлде туткулаан, ында 13 муң кижи чурттаар.

— Южно-Сахалинск хоорай улам улгадып, чарап апаар чыдар — деп СЭТА-ның корреспондентизи дыңнадып турар.— Ында төө болгаш он ийи каът бажыңнарны тудуп эгелээн. Чаагайжыттынган шөлдерлиг болгаш парктарлыг. Российская дагның чарааш черлеринде дыштаныышка бажыңнары болгаш спорт базалары тургустунгулаан.

Сахалинде тудуг шаптыкчылыгзының кол угланыышкыннарының бирээзи — бүдүрүлге индустриязы. Область төвүнде бажың тудар комбинаттың реконструкциязын чорудуп турар, ол доостурга ук бүдүрүлге чыл бүрүде 75 муң дөрбелчин метр чурттаалга шөлүн ажыглалга кирип шыдаар. Өске бир комбинатты тудуп дерир ажыл база эгелээн, чаданыг кылыгларының заводунуң тудуу дооступ турар.

Южно-Сахалинск.

АЖЫЛ СООНДА—ПРОФИЛАКТОРИЙЖЕ

— Камчатканың тудугжулары, шөлээже үнмейн, кадыын быжыктырып ап турарлар — деп СЭТА-ның корреспондентизи медээлеп турар.— Область төвүнден ырак эвес чурумалдыг черде санаторий-профилакторийни профэвилел активчилериниң саналын бөдүүр тудуп, ажыглалга кирген.

Хүннүң-не ажыл соонда тускай автобус пациентилерни кадыкшылга хоорайжыгажынга чедирип турар. Ында хары угда чүс ажыг кижи дыштанып турар. Оларның эргелинде — ийи орунныг өрээлдерлиг улуур корпус, аржаан-биле долдунган эштир бассейн, эмнээр кабинеттер, столовая, клуб.

Главкамчатстройнуң профэвилел организациязының ажылының чугула угланыышкыны — кижилерниң кадыкшылының дугайында сагыш човааашкын. Оон саналып бээр «Хуторок» деп дыштаныылга базазын, каиг аржаан үнер чыдар черде санаторий корпузун тудуп кылган. Дыштаныр хүннерде хаактыг сегиистээшкиннер, туристиг аян-чоруктар, спорт маргылдаалары болгулап турар.

Камчаткада-Петропавловск.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ДЕЛЕГЕЙДЕ БОЛУУШКУННАР ДОПЧУЛАЛЫ

1. ТАЙБЫҢНЫҢ СТРАТЕГИЯЗЫ

Делегейниң кады ажылдажылгазы дээш база чепсеглениишкинниң дужурери дээш туржуп турар австрали организацияга болгаш ядролуг дайынга удур кыйгырыгның авторларынга — япон чогаалчыларга ээп Л. И. Брежневтиң харыылары делегейниң хөй-ниитизи тайбыңның совет стратегиязының ботталышкынының тодаргай херечизи кылдыр санап көрген. Дайын кыжаныышкынын кошкадырынче, боо-чепсекти эндере бүдүрерин кымчыктырбазынче угланган бистиң чурттуң угланыышкынының чайгылыш чогунун бадыткалы кылдыр совет удуртукчунун харыыларын делегейниң улустары санап турар. Амгы үениң эң чугула айтырыгларынга Л. И. Брежнев тодаргай харыыларны берген.

Дайынның халаптыын, чоннуң амыдыралынга оон айыылдыг уржуктуун совет кижилер бодунуң дуржулгазындан эки билир. Делегейниң ийиги дайыны кижи төрелгетенге коргуннуг когаралды чедирген — 50 миллион кижиниң узуткаан, муң-муң хоорайларны, суурларны, фабрикаларны, заводтарны, шахталарны, демир оруктарны чок кылган. 1939—1945 чылдарда делегейниң улустарынга таваржыткан човулаңдан ыракта артык халапты ядролуг дайын чедирер ийик.

Делегейниң ийиги дайынының чылдарында 5 мегатонна хире дизы-бүрү частыр чүүлдерин ажыглаан. Ынчаарга ол дайынның үезинде октаан бүгү бомбаларның, снарядтарның күчүзүнден 10 катап артык күштүг частыр чүүлдү чүгле чаңгыс баллистиктиг ракета чедирип шыдаар.

Ракета-ядролуг боо-чепсектерни эндере бүдүрүп турарының шынгыы айыылдыын делегейде чамдык кижилерниң ам-даа чедир медерел билбейн турары хомудаачыг. Ракета-ядролуг боо-чепсектерни Американың Каттышкан Штаттары кедергей хөй кылдыр бүдүрүп турар. Янзы-бүрү чурттарның сураглыг эртемденнериниң киржилгези-биле авторитеттиг комиссияны тургузары СЭКП-ниң XXVI съездизи ынчангаш саналдаан. Ядролуг дайынның бүгү кижи төрелгетенге халаптыын, термоядролуг халапты болдурбазының амыдыралчы эргежок чугулазын ол комиссия бадыткап көргүзер ужурлуг.

Сарыылдыг угаан тимлээр болгаш ядролуг халапты кединде барып бүрүн чайладып тааранге бүдүрелди Л. И. Брежнев илергейлээн. Чаңгыс таланың күженишкиннери-биле ону чедип алыры болдунмас дээрзин ол онаалап демдеглээн. Бүгү улустарның болгаш чурттарның идепкейлиг күженишкиннери негеттинип турар.

Ол кыйгырыгны эртемденнериң бүгү чер болганында утмукчуп дыңнаан. Тайбың дээш шимчээшкин өзүп база калбарып турар. Империализмниң агрессчи бөлүктериниң политиказының болгаш дайын айыылының өзүлдечиниң аразында дорт харылзааны делегейниң улустары улам тодаргай көрүп турар. Сарыылдыг угааның болгаш чуректиң айтырыын бээр чүс-чүс муң ажылчыннар болгаш өг-бүлелер хаары, чүдүлге чок болгаш чүдүлгелиг кижилер, дайынның хоочуннары, студентилер Лондонда, Парижте, Боннда, Римде, Брюссельде болгаш делегейниң өске-даа хоорайларында чыскаалдарга идепкейлиг киржип турар.

2. СОЦИАЛИЗМНИҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

Москвага совет-польша чугаалажыышкыннарның түңнелдери бүгү делегейге калбак үнелээшкинни болдурган. Ол түңнелдерни тайбыңның болгаш социализмниң хереэнге чугула салыышкын кылдыр онүүктер болгаш эвилелчилер санап көрген. Польшада контрреволюстуг күштерни өскүдүп, деткип келген империалистиг бөлүктер ол чугаалажыышкыннарның түңнелдеринге илдеи-ле шыжыгып турар. Чижээ, «Лондонннуң Таймс» солунуң мынчаар бижиир ужурга таваржыкан: «Марк Твенниң чугаалааны ышкаш, Польшада социализмниң өлүрүнүң дугайында чугаалар келергей [illegible]».

Буржуаз идеологтар чаңгыс эвес удаа бүүрэп келген. Делегейде эң баштайгы социалистиг күрүне тургустунганының баштайгы хүннеринден эгелээш-ле олар социализм «өлүрэ» деп чулчурун келгеннер. Чүгле каргыш-биле олар кызыгаарлаттынмааннар. Империалистер болгаш оларның чалчалары социалистиг чурттарга өжээтен хөделиишкиннерни үргүлчүлеп турарын Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXVI съездизинге демдеглээн. Социалистиг чурттарда бүгү чаартылгаларны, чаагай амыдыралды бактаалып, социализмден кижилерни башкалаарын олар ораллажып турар.

Совет Эвилели-биле кожа болгаш стратегтиг чугула байдалды ээлеп турар «шилип алдынган» чурттарга корумчурум чок хөделиишкиннерни калбартыр, деткиир дугайында № 168 чажыт айтышкынга АКШ-тың президентизи турган Труман 1950 чылдың апрельде-ле ат салган. Ол чажыт документ — АКШ-тың национал айыыл чок чоруу чөвүлелиниң чажыт директивазы болуп турар. Социалистиг чурттарга удур империалистерниң ораллажыышкыннары моон мурнунда бужары-биле бүүрап келгени бүгүдеге эки билдингир болгай. Ынчалзажок АКШ-тың амгы администрациязы тоогунуң сагындырыын барымдаалавайн турар-дыр. Социалистиг дем каттыжылгазының чурттарын божаңнадырын америк администрация оралдажып турар.

Ынчалзажок америк империалистерниң ол оралдажыышкыннары бүрүн бүүрап дужер. Польшада социалистиг тургузугну дужурер дээн контрреволюцияның болгаш империалистиг бөлүктерниң оралдажыышкыннары бүүрап душкенин ам бүгү делегейге эки билдингир.

Польшага шериг байдалын чарлааны контрреволюстуг эргилдээни болгаш акы-дуңма өлүржүр хамааты дайынны соксатканын кады кылган совет-польша дыннаышкы демдеглээн. Польшада политиктиг, экономиктиг болгаш хөй-нити амыдыралы чоорту чогумчалыг кылдыр экижип турар. Социализмниң дайзыннарының хөделиишкиннери ында амыдыралды шыңгыы тургузарткан турган.

Москва чугаалажыышкыннарының түңнелдери эвилелчи ийи чурттарның аразынга найыралды, кады ажылдажылганы калбартырынга, Европа диике тайбыңны хандырарынга чугула салыышкын болганын делегейниң хөй-ниитизи шарлалгазы демдеглеп турар. Удур туржуушкунга удур, делегейниң маргылдаалыг айтырыгларын тайбың шиитпирлээр дээш, чаырлыышкынны улам ханыладыр дээш социалистиг чурттарның бүрүн шиитпирлиин Москва чугаалажыышкыннары база катап бадыткаан.

3. ОКЕАН ЭРИКТЕРИНГЕ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

Каттышкан Нацияалар Организациязының Индий океан талазы-биле тускай комитединиң сессиязы Нью-Йоркта ийи хүн үргүлчүлээн. Делегейниң ол районну тайбыңның зоназы болган турарын камчап чедип алырының сорулгаларын сессия чугаалажып көрген. Тайбыңга ынак күрүнелерниң күженишкиннериниң түңнелинде Индий океанны тайбыңның зоназы болдурар дугайында шиитпирни Каттышкан Нацияалар Организациязы 1971 чылда-ла хүлээп алган болгай. Ынчалзажок КНО-нуң ол шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга Каттышкан Штаттар болгаш империалистиг өске-даа бөлүктер амга чедир моондактап келген.

Американың Каттышкан Штаттары Индий океанның бассейнинге бодунуң шериг-далай күштерин 1979 чылдың төнчүзүнден бээр калбартып эгелээн. Индий океанның соңгу-барыын кезиинге — Аравия далайның болгаш Перси чугулдуруу «Каттышкан Штаттарның онза эрге-ажыктарының зоназы» кылдыр АКШ чара тураазында чарлаан. Диего-Гарсия ортулукта АКШ-тың шериг-далай базазын чааркан болгаш улам күштелдирген болуп турар. Шериг ужар-чүүлдүнүң болгаш шериг-далай күштериниң хөй шериглерин АКШ амгы үеде Оманда, Сомалиде болгаш Кенияда улам көвүдеткен. Дайын чорудулгаларынга хүрээн ажыглаар күштерни, аар боо-[illegible], шериг техниканы АКШ ол [illegible] улам моондактааш. НАТО-ның хөделиишкиннерин Индий океанче нептередир дугайында чугаалажыышкыннарны АКШ амгы үеде чорудуп турар.

Индий океанда АКШ-тың дайын белеткелдерин [illegible], делегейниң ол районун тайбыңның зоназы болдурар дугайында айтырыгны чугаалажыр ужурлуг делегей конференциязының 1981 чылда Коломбога чыылдырарын КНО-нуң Ассамблеязы шиитпирлээн турган. Ынчалзажок ол конференцияны чыылдырарынга Каттышкан Штаттар моондактаан каапкан.

Ынчангаш КНО-нуң тускай комитединиң ажылы нарын байдалдарда чорүп турар. Хөй чурттарның дем каттыштырган күженишкиннериниң ачызында Индий океанның эриктеринге бажыг тайбыңны хандырып болур. Бо херекке чедиишкинниг бодурумга Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар тулептиг үлүүн киирип шыдаар.

Каттышкан Штаттарның эрткен чылын ууй кааны ол делегей конференциязын 1983 чылда чыылдырар талазы-биле белеткелди дүрген доозар дээш хемчеглерин боттандырарынга Совет Эвилели бөтүг салыышкынын киирер.

Г. ШИШКИН.
(СЭТА).

Гватемаланың тура халышкааннарының чепсектиг хөделиишкиннери улам-на бүзүрелдиг күш кирип орар.

Гватемаланың чурттакчы чонунуң хөй нуруузу болур индейлер демиселче идепкейлиг киришкен (чурукта).

СЭТА-ның фотохроникаазы.

Гватемаланың

чонуң чааскаанзыравас

КАРАКАС. (СЭТА). Төп Американың ол чуртунуң чонунуң иштики реакцияга болгаш америк империализмге удур демиселин-биле [illegible] каттыштырылгазының массалыг митингизи «Гватемаланың маадырлыг чону чааскаанзыравас» деп лозунгнуң адаа-биле болуп эрткен.

Венесуэланың сураглыг чогаалчызы болгаш хөй-нити ажылдакчызы Мигель Отеро Сильва митингиге чыве чугаалаан болгаш Гватемаланың шериг-фашистиг диктатуразының чонга удур дерзии үүлгедиглерин шыңгыы буруу шапкан. Бодунуң дерзии өзү-чуруму мөңгежидерин оралдашкан фашистиг диктатура күш-ажылдың кижилеринге удур кем-буруулуг үүлгедиглерин улам күштелдирип, «соңгулдаа» дээр хоозун чүүлдүн март 7-де организастаан. Гватемала улус бодунуң тура-соруун [illegible] илергейлеп болур дээн барыын талакы пропагандачын хоозун чулчуруушкуннары — делегейниң хөй-ниитизин мегелээр болгаш дөрамчылаар хөөн америк империалистерниң болгаш реакцияның иштики күштериниң оралдажыышкыны-дыр.

АКШ-ка саттынган дерзии диктатураның кем-буруулуг үүлгедиглерин Гватемаланың революстуг организацияларының бирээзи — демократтыг фронтунуң удуртукчузу Габриэль Агилара массалыг митингиге чугаалан. Чонга удур өлүрүкчү чоруктуг шериг-фашистиг диктатура сөөлгү үеде улам күштелдирген. Ынчалзажок Гватемаланың чону араатанзыг дерзии өзү-чурумга удур демиселин улам күштелдирип, тайбың дээш демиселин калбартып турар.

М. Каддафиниң чугаазы

ТРИПОЛИ. (СЭТА). [illegible] М. Каддафи [illegible] Империализмниң [illegible]

[illegible] Африканың [illegible] Африканың чурттарының аразынга [illegible] империалистиг күштер оралдажып турар.

[illegible] М. Каддафи [illegible]

[illegible] Чад [illegible] Ливияның [illegible] Чадка [illegible]

ФРАНЦУЗ ХЕРЭЭЖЕННЕР ЭВИЛЕЛИНИҢ СЪЕЗДИЗИ

ПАРИЖ. (СЭТА). Бүрүн [illegible] кирравиле дээш, а ол ышкаш тайбың дээш, чепсегленишкинниң дужурер дээш Францияның херээжейлериниң демиселиниң чугула айтырыгларын Француз херээжейлер эвилелиниң (ФЖЭ) XIV съездизинге чугаалажып көрген.

Эвилелдиң удуртукчу органнарының съездиниң киржикчилерин сонгаан болгаш организацияның чоокку чылдарда сорулгаларының программазын чуулдуг деп көрген. Ажыл чок болгаш үлетпүр бээрээнин [illegible] бар даарта [illegible] тайбың болгаш сол... тап социал пособиелерин өстүрери, чурттаалга бажыңнарының айтырыын шиитпирлээри, ол херээженнерге күрүне дузаламчызын көвүдедири француз херээженнерниң кол негелдези болуп турарын съездиниң дүңзэй аан документинде айыткан. Социал болгаш хамааты эргелерниң талазы-биле эр болгаш херээжен улустарның дең эргелиг болуруң чедип алыр, дең эргелиг эвес байдалды балбыткан хоойлулар-

ны күш чок болдурар дээш француз херээженнер [illegible] эвилелинге [illegible] [illegible].

Францияда амгы үеде 2 миллион ажыл чоктар бар. Мыңдыг байдалдың уезинде херээженнерниң амыдырал эргезин хандырар, профессионалдыг эртемниг херээженнер чедип алыр аргазы баар дээш демисел француз херээженнер эвилелиниң чорудулгазының кол угланыышкыннарының бирээзи болуп турар. Тайбың дээш, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр дээш демисел эвилелдиң ажыл-чорудулгазының база кол сорулгазы.

МООЛ АРАТ РЕСПУБЛИКА. Улан-Баторнуң дүк арыглаар, болбаазырадыр бүдүрүлгелер каттыжыышкыны — ол ажылдың коллективтериниң күш-ажылчы маргылдаазының мурнакчызы бооп турар. Социалистиг чарышка чедиишкиннери дээш ол бүдүрүлге каттыжыышкыны чоокта чаа «Ноэнр Сылдыс» орден-биле шаңнаткан. Ында бүгү-ле технологтуг ажылдарны ынк чорудуп, аныяк специалистерни кадбаа-биле өөредип турар.

ЧУРУКТА: Совет Эвилелиниң техниктиг дузаламчызы-биле тудуп тургускан каттыжыышкынның удазын эргизер фабриказында.

МОНЦАМЭ—СЭТА-ның фотозу.

ДЕМИСЕЛДИҢ НЕДЕЛЯЗЫ

ЛОНДОН. (СЭТА). Консервативтиг чазактың өөредилге талазы-биле дерзии политиказынга удур улаткан Англияның чээди өөредилге черлериниң өөреникчилериниң демиселиниң неделязын Лондонга. Главтооо болгаш Британияның өске-даа хоорайларынга массалыг чыскаалдар болгаш митингилер-биле доозулган.

Чыскаалдарны болгаш митингилерни студентилерниң национал эвилелиниң инициативазы-биле органнастаан. Улус өөредилгезинге [illegible] черлериниң студентилери [illegible] [illegible] Тэтчерниң [illegible] студентилер киришкен.

БҮРҮН ЧҮҮЛДҮГ ДЕП КӨРГЕН

ВАРШАВА. (СЭТА). Польша Улус Республиканың партия-күрүне делегациязының Совет Эвилелинге албаның аян-чорууну түңнелдерин ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелинге чугаалажып көрген.

[illegible] Министрлер Чөвүлели бүрүн [illegible] ол аян-чорук польша-совет харылзааларының болгаш делегей [illegible] чугула болуушкуну болган деп онаалап демдеглээн ПАП агентиниң [illegible] Польшаның ССРЭ-биле эвилелиниң, ийи чурттарның улустарының аразында найыралдың болгаш [illegible] аян-чорук болгаш Москвага чугаалажыышкыннар база катап бадыткаан. Ужуражыышкыннарның болгаш чугаалажыышкыннарның найыралдыг характери. ПУР-нуң делегациязы Москваның чурттакчыларының [illegible] найыралдыг [illegible] улуска хүндүткелдиң болгаш найыралдың каны бадыткаашкыны болган.

Чугаалажыышкыннарның үезинде экономиктиг айтырыглар талазы-биле чедип алдынган дугуржулгалар, [illegible] ийи күрүнелерниң аразынга кады ажылдажылгазының калбартырының болгаш ханыладырының перспективазы Польшага онза чугула ужур-дуза-лыг болуп турар деп Министрлер Чөвүлели айыткан.

Польшага Совет Эвилелиниң экономиктиг дузаламчызының дугайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң [illegible] Польшаның экономиктиг [illegible] чедип болгаш [illegible] Министрлер Чөвүлели демдеглээн.

ССРЭ-биле экономиктиг кады ажылдажылганы калбартырынга [illegible] министерстволарның киирген саналдарын Министрлер Чөвүлели чугаалажып көрген. Совет Эвилели-биле Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң өске-даа чурттары-биле улам сырый болгаш узун хуусаалыг харылзааларны тургузарынче ол саналдар угланган.

Социалистиг дем каттыжылгазының быжыг эптиг чаңгыс тывылдырышкын чорудулгазының бүрүн эргелиг, идепкейлиг киржикчизи болур Польшаның делегей туруштарын быжыглаарынга Польшаның делегациязының аян-чоруу чугула рольду ойнаанын дыңнадыгда демдеглээн. Европа диикте тайбыңның болгаш айыыл чок чоруктуң пылгаттынган үзелдээн болуп турар политиктиг бөтүүр чүүлдерин Европага быжыглаарынга аян-чоруктуң түңнелдери чаагай салдарлыг болган.

Школада кижизидилге ажылының дуржулгазындан

ТӨЛЕПТИГ ХАМААТЫЛАР КЫЛДЫР

Төрээн чуртунга, чонунга ханы бердинген, бодунуң күш-ажылы-биле ынак чуртувустуң байлактарын улам көвүдедип турар, шак ындыг ак сеткилдиг төлептиг хамаатыларны школа өг-бүле-биле кады кижизидер хүлээлгелиг. Хоойлу дүрүмнерин амыдыралга боттандырып күүседир төлээде, оларны эки билир апаар. Хоойлунуң ужур-утказын, ол дээш харыысалганы бичии-даа билбезинден корум-чурум үрээр ийикпе, харын-даа кем-херек үүлгедир чоруктар элээдилерниң ортузунга таваржы бергилээр.

Бичии уруглар школага кирген дораан-на, белеткел болгаш бирги класска тура-ла, школаның күүседир ужурлуг дүрүмнери-биле, черле ынчаш амыдыралдың чугула чүүлдери-биле таныжып эгелээр. Школачылар дүрүмнерин, чаңгыс аай негелделерни таныжып, билип ап, ону күүседир дээш туржуп эгелээр. Кичээлге, школага, хөй-ниити черлеринге бодун канчаар ап чоруурул, улуг кижилерге, кырганнарга хамаарылга кандыг болурул, бичии дуңмаларын камгалаар деп чижектиг айтырыглар-биле таныжар. Үстүкү класстар коммунизм тургузукчузунуң Моральдыг кодекизин өөренир, чуртувустуң Конституциязын бүгү талазы-биле таныжарлар. Өөредилге дээрге школачы кижиниң кол күш-ажылы ол деп чүвени уругларга школага келген хүнүнден эгелеп угаадыр апаар. Чедип алган билиглер келир үеде оңза чугула дээрзин билиндирер ужурлуг.

Бистиң Сукпак ортумак школазының башкылар коллективи үстүнде көргенивис айтырыглар талазы-биле ажылдарны ынчаар чорудуп турар бис.

Оңгу класска бир класс шагып мынчаар эрттирген. «Өөредилге хууда херек бе азы күрүне херээ бе» деп класс шагынга совхоз директору болгаш өске-даа хоочуннарны чалаан. Уруглар анкеталар айтырыгларынга харылааннар. Мындыг айтырыглар турган: «Билиглер биле кижиниң мөзү-шынарының аразында харылзаа чүдел?», «Чүү дээш өөренип турар сен?» дээш өске-даа. Түңнелдиң уругнуң дүрген. Өөредилге дээрге хууда херек эвес, харын күрүне ужур-дузалыг айтырыг деп олар түңнээннер. Бистиң чуртувуска бүгү талазы-биле эртем-билиглиг кижилер херек. Ынчангаш бистиң күрүневис уруг бүрүзү эртем-билиг чедип алзын дээш акша-хөреңгини хөй-биле үндүрүп турары-даа ында. Бо бүгүнү угаап бодап келгеш, бистиң чуртувус дээш кижи бүрүзүнүң сеткил-сагыжы чоргаараар.

Хоойлу-дүрүм, ону хажытканда харыысалга дугайында школачыларга хар-назы аайы-биле таныштырар ажыл бисте хире-чергеэн-биле чорул турар. «Элээди уруглар болгаш хоойлу» деп клуб ажылдап турар. Клубтуң планын ёзугаар республиканың суд-прокуратура ажылдакчылары биске кээп, беседаларны чорудуп келген.

Черле ынчаш күш-ажылдың хоочуннары-биле, культура, уран чүүл ажылдакчылары-биле ужуражыышкыннар уругларга кижизидилгеге салдарлыг. Чогаалчылар Леонид Чадамба, Юрий Кюнзегеш биске аалдап чораааннар. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Салчак Токаның «Араттың сөзү» деп трилогиязынга номчулга конференциязын эрттирген бис. Тываның эрткен тооғузунуң дугайында уруглар хойну билип алганнар.

Совхозтуң специалистери, кедээ Совет күүскомунуң даргазы Ш. С. Ондар, ажылчын комитеттиң даргазы В. Б. Түметей школага бо-ла келирлер. Совхозтуң суурнуң келир үези-биле уругларны таныштырып, сонуургалыр. Кызылдың пединститудунуң биохимия факультединиң студентилери башкызы Е. А. Юмбуунуң удуртулгазы-биле школага «Эртем болгаш шажын» деп солун кежээни организастап эрттирген. Химия талазы-биле солун дуржулгаларны база көргүскеннер.

Үстүнде чорудуп турар ажылдың ачы-дузалыг болуру ада-иелерден база кол хамааржыр. Ылангыя эрге-хоойлу талазы-биле билиглерни ада-иелер ортузунга база нептередириин чугула деп санап, оларны кичээнгей салып турар бис.

О. ФАЦИУС,
класстан дашкаар ажылдар талазы-биле организатор.

ЭКИ ҮЛЕГЕР-ЧИЖЕК-БИЛЕ

Школачыларны хамааты болгаш мөзү-шынар талазы-биле хевирлеп кижизидери өөредилге-кижизидилге ажылында кескү черни чыл келген тудум ээлеп бар чыдар. Башкының мергежилдии, билиглери болгаш аажы-чаң шынарлары уругларга эң салдарлыг үлегер-чижек болуп дамчып турар. Билиглер-биле уругларны чепсеглеп, амыдыралга өөредип, музыкага, поэзияга хандыкшыдып, ёзулуг төлептиглер, амыдыралга чиик орук дилевестер кылдыр өөредип чаңчыктырып турар бис. Ол дээрге белен эвес херек. Эки кижини кижизидеринге бодаарга, нарын машинаны бүдүрүп кылып алыры чамдыкта белен дээрзи база шын.

Бистиң Сукпак ортумак школазының башкылар коллективи кижизидилге ажылынга аңгы-аңгы арга-методтарны болдунар шаа-биле ажыглап турар. В. И. Ленинниң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының үлегеринге, Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарынга кижизидилге башкылар коллективиниң, комсомол, пионер организацияларының ажылында кол черни ээлей берген. Кижизидилге ажылын шак ынчаар чорударынга башкы бүрүзү ханы белеткелдиг болуру кончуг чугула болгай. Ленинчи тематиканы башкыларның ханы билип алыры бистиң кол сорулгаларывыстың бирээзи болуп турар. Бо талазы-биле теоретиктиг семинарлар, методика каттыжыышкыннары, ол ышкаш башкыларның боттарының өөредилгези кескү черни ээлээр ужурлуг.

Бо теманы сайгарып көөрде, уругларның назы-харын барымдаалап, номчулга, бойдус, төөгү, литература, география болгаш өске-даа кичээлдерге чылдан чылче чорудуп турар бис. Эге класстар башкызы М. Ч. Ширап бичии уругларның кичээнгейин бисте болган улуг чаартылгаларже углап, янзы-бүрү экскурсияларны бола организастаар. Бистиң республиканың, совхозтуң, төрээн суурунуң чаартылгалары-биле уругларны таныштырып турар.

Эш Л. И. Брежневтиң «Бичии чер», «Катап тургузуушкун», «Кур чер», «Сактыышкыннар» деп номнары идейлиг кижизидилгеге улуг салдарны чедирип турар. Бичии черлерниң маадырлыг чоруун уругларга билиндирип чедирер. Ада-чурттуң Улуг дайының фронтуларынга тыва эки турачылар база эрес-маадырлыг тулчуп турганын ол бүгү-биле холбап, таныштырар.

Үстүнде башкы «Таразажы» деп теманы өөредип турар. Л. И. Брежневтиң «Кур чер» деп номунуң дугайын база таныштырып турар. Бистиң амыдыралывыстың үндезини — хлебте, ынчангаш ону үнелеп билири чугула дээрзин уругларга угаадыр.

Орус дыл болгаш литература башкызы Л. И. Баранова ленинчи тема-биле чогаадыкчы ажылды кичээлдерге чорудуп турар. Бо башкының кичээлдери бедик идей-политиктиг деңнелге эртип турар. Чогаалдың бодун уруглар боттары сайгарып көөрүнче, ылангыя маадырларның үүлгедиглеринге үнелээшкинин бээринче сагып салып, деннештирип, кайызы эки болуруунга чаңчыктырып турары эки. Амыдыралда бар чүүлдерни шын үнелеп, тодарадырынга уругларны бо башкы чаңчыктырып турар.

Ук башкы класстан дашкаар солун ажылды база чорудуп келген. Интернационалчы найырал темазынга хөй чүүлдер кылдынган. «Сукпак» совхозтуң мурнакчы кижилериниң дугайында байлак материал чыгдынган.

Эки үлегер-чижек, кижизидикчи салдарлыг кичээлдер, идейлиг утка-шынарлыг хемчеглер уругларның мөзү-шынарын, талантыг чоруун хевирлеп кижизидеринге ачы-дузалыг.

Н. КУЛИКОВА,
школада өөредилге эргелекчизи.

ССРЭ-ниң улустарының Кышкы V спартакиадазында

МЕДАЛЬДАР, ШАҢНАЛДАР

КРАСНОЯРСК. (СЭТА-ның тускай корр. В. Трушков, Ю. Хромов). Спартакиаданың штавында шыгжаттынган шаңналдар чоорту эвээжеп турар.

Спартакиадага ниитизи-биле улуг улус аразынга медальдарның 57 комплектилерин, аныяктарга жетоннарның 120 комплектилерин тывыскыр. Оон-биле кады спорттуң чаңгыс хевирлериниң талазы-биле чурттуң бирги черин ээлээн шаңналдарны анаа база бээр. Ол дээрге немей 51 комплект шаңналдар-дыр. ССРЭ-ниң Спорт комитединиң 285 дипломнарын болгаш 360 херечилелерин база тиилекчилерге бээр.

Спартакиада дооступта ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шилчиир бежи шаңналдары ээлерин тывар. Олар дээрге бирги бөлүкке 1—4 дугаар черлерни ээлээн шилиндек командалар, ийиги бөлүкке тиилекчи болган командалар-дыр. ВЦСПС, ВЛКСМ ТК болгаш ССРЭ-ниң Спорт комитеди боттарының шаңналдарын база тургускан. Спартакиаданың массалыг стартттарынга эң эки көргүзүглер дээш республикаларның, Москваның база Ленинградтың алды спорткомитеттери демдеглеттинер.

* * *

Спартакиада медальдарының тос комплектизи дээш ир улус 30 километрге хаактыг чарыжынга маргышкан. Бирги черни чоокта чаа Холменколленге эрткен делегей чемпионадының тиилекчилериниң бирээзи, Хабаровск чурттуг Юрий Бурлаков ээлээн. Ол 30 километрни 1 шак 29 минута 35,9 секундада эрткен. Ийиги, үшкү черлерге оон эштери — ССРЭ-ниң шилиндек командазының кежигүннери Удмуртиядан Владимир Никитин биле үш дакпыр олимпийжи чемпион Москва чоогу чурттуг Николай Зимятов олар-барган.

— Спартакиада мээң дуржулганың школазы апарган — деп, Ю. Бурлаков чугаалады. — Оон мурнундагы Свердловскиге эрткен спартакиадага аныяктар аразынга киришкен мен. 20 километрге чарышка чүгле 28 дугаарында келдим, ынчалзажок шыырактар-биле кады маргылдаашкаш, хойну алган. Оларның техниказын, белеткелиниң системазын өөренип көрген мен. Ам мында Красноярскиде өөреникчилер болуп турар аныяк хаакчылар хөй боор деп бодап тур мен. Оларның дугайында келир үеде дыңнадыр бээр боор бис. Спартакиадалар спортка чаа аттарны немээр деп чүве билдингир.

* * *

Чаңгыс олуттуг шанактарга маргылдааларга ССРЭ-ниң улустарының кышкы спартакиадазының чемпионнары Москва чурттуг студентилер Сергей Данилин биле Елена Пермикова олар болган.

Данилин мааа бир дугаар чемпион болза-даа, ол делегей чемпиону. 82 чылдың делегей кубогунуң маргылдаазының мөңгүн шаңналының эдилекчизи, делегей маргылдааларының чаңгыс эвес удаа тиилекчизи, а Пермикова бо дээрге бирги улуг тиилелгези-дир.

— Спартакиада бистиң шанак спортунда улуг курлавырлар барын көргүзүп турар — деп, ССРЭ-ниң шилиндек командазының кол тренери С. Алексеев чугаалады. — Маргылдааларның 200 ажыг киржикчилериниң хөй кезии 16—20 хар назылыг аныяк спортчулар боор турар. Ылап кижи элдепсинер чүве чок, шанак спорту улуг төөгүлүг-даа болза, ол бистиң чуртувуска 10 чыл бурунгаар хөгжүп эгелээн. Кыска хуусааның дургузунда бисте хөй санныг шанак оруктары туттунган, бистиң шанакчыларывыс делегейниң шанак спортунуң мурнуку одуруунче үнген. Бо спартакиадада шанак спорту нептерээн черлерден аңгы черлерниң командалары база киржип келгени сеткилге тааржыр-дыр деп, ол түңнеди.

Тываның аалчылары

ТАНЦЫ-БИЛЕ АЯН ТУТКАН

Бо удаада коряк национал танцы ансамбли «Мэнго» бисте аалдап келген. Ансамбльдиң баштайгы концертин тураңчылар сонуургал-биле көрген. Аалчылар оон соонда кызылчыларга оюн көргүскен Республиканың хөгжүм-шии театрының сценазынга танцылары ол хүн дыңнаан. Чүгле бистиң чуртувуска эвес, харын даштыкыда безин ат-сураглыг бо ансамбль Тывада бир дугаар аалдап келген.

Совет эрге-чагырганың чылдарында культура, уран чүүлү кайгамчык сайзыраан коряк улустуң танцы уран чүүлү-биле таныжылгадан көрүкчү хөй-ле чүүлдерни билип алыр. Улустуң аас чогаалынга үндезилээн танцылар-биле аалчыларның программазы байлак, көрүкчүге ынчангаш оңзагай солун болуп турар. Ижикилериниң, балыкчыларының амыдырал - чуртталгазынга, ажыл-ижинге тураскааткан оңзагай аянныг танцылар, өңгүр чараш идик-хеп кижиниң чайтаар-ла хаара туда бээр. «Тундрада куда», «Алеут кыс», «Коряк ижикилериниң байырлалы» дээш өске-даа танцыларны көрүкчүлер оңза сонуургаан. Хөглүг, баштак аян танцыларда оңзаланып турар.

Хөй национал акы-дуңма совет улустарының улуг өг-бүлезинде бактаап турар коряк улустуң уран талантызы-биле таныжылга ССРЭ-ниң аладан чыл болур оюнун бүдүүзүнде болуп эртип турары черле оңзагай. Чаңгыс аай интернационалчы совет уран чүүл бот-боттарын улам байыдып хөгжүп сайзыраан олурар. Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Владимир Сони «Мэнгону» коллективинге каты ойнап чоруп турар. Ол танцыларда база киржирижип, сыгыт-биле көрүкчүлерге аян туткан.

Коряк национал танцы ансамбли «Мэнгону» концерттерин Чадаана, Ак-Довурак, Шагаан-Арыг хоорайларның чурттакчылары бо хүннерде көрүп турарлар.

Б. ДИРЧИН.

ЧАҢЧЫЛЧААН БАЙЫРЛАЛ

Марттың 7. Ол хүннүң эртенинде республика найысылалынга агаар аяс-даа болза, арай хадымарлап каап турар болгаш сооксумаар болган. Хүндүскүнүң 12 шак чоокшулап турда Совет Тываның 5 чылы аттыг стадионче углаан муң-муң кызылчыларның болгаш оон аалчыларының арын-шырайында хүлүмзүрүгнү, катчы-хөгнү бо-ла эскерип чордувус.

Часкы ёзу-биле каас-шиник кеттингеннер омак-хөглүг, уруг-дарыы эдерткеш, стадионнуң чүк-чүгүнде эжиктеринден ынаар шуужуп-ла турганнар. Кызылчылар күш-ажылчы неделязының соонда бир дыштаныр хүнүнде чаңчыл болган кыш үделгезиниң солун байырлалынга янзы-бүрү солун оюннарга киржип, ону көөр дээш чыглып келгеннери ол.

Хүндүскүнүн 12 шак турда хөгжүм үнү чаңгыланып, янзы-бүрү өңнерлиг ракеталар дээрже дүндүүштелип үне берген. Кышты үдеп, часты уткуурунуң байырлалының эгелээриниң медээзи ол болган. Оон соонда орус Иван биле тыва Өскүс-оол чыраа-саяк аъттарын мунуп алгаш, стадионче саяктадып кирип келгеннер. Оларның соон дарый Соок-Ирей биле Харжыгаш, Час үш чараш аъттарда шанактангаш, коңгулуурун кыңгырады, стадионну ийи долгандыр эргээш, байырлалдың эгелээрин чарлаан.

Чыылган чоннуң хамык кичээнгейи ам стадионнуң дал ортузунда тургускан сцена кырында барган. Эң-не баштай орус улустуң оюн-тоглаазынга кол черни ээлеп турар Петрушка биле тыва улустуң каттырынчыг Хөктүг-оол боттарының солун, хөглүг баштактаны-биле чыылган чонну чир-шоң дужурүп-ле турганнар. Ол сценаны долгандыр муң-муң чаштар, улуг улус долдур чыглып келгеш, байырлалды ажыдарынга тураскааткан театржыткан көргүзүгнү мага ханыр көргеннер.

Ооң соонда үш чараш аъттарда шанактангап Соок-Ирей, Харжыгаш стадионга кирип келгеш, сцена чанынга шанаандан дүшкеш, оон кырынче үнүпкен. Алдын баштыг даянгыыжын холда туткан Соок-Ирей Харжыгашты эдертеш, сцена кырынга үнүп келгеш, чыылган чонга байыр чедирип, оң бирги беш чылдың ийиги чылының чазын аас-кежиктиг, ажыл-ижинге улуг-улуг чедиишкиннерлиг уткуурун чыылган чонга күзээннер.

Чылыг часты келгенин алгап, мактаан ырлар, шүлүктер, танцылар дыштанылгачыларның кичээнгейин хаара тудуп. Орус улустуң кыш үдээр, час уткуур бо байырлалы ам бүгү совет улустуң байырлалы апарган. Оон бир тодаргай херечизин Кызылга болуп эрткен кыш үделгезиниң байырлалы бадыткаан. Людмила Кочетковаының күүседиинде орус баштак ырлары-биле кады РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артистери Кара-кыс биле Максим Мунзуктарның ырлаары, делегейниң «Челээш» деп телефестивалының киржикчизи Дмитрий Очурнуң хомустаары болгаш оон даа өске солун ырлар, хөөмей үнү ол сценадан чаржалажырга чыылган чон оларны чылыы-биле уткуп, адыш часкааш кыннары-биле хей-аът кирип турганнар.

Даразында байырлалдың эң-не солун кезээ эгелээн. Дыштаныкчылар янзы-бүрү маргылдааларга киржип, күжүн, аваангыр-кашпагайын көргүзүп, кым кандыг оюнга бедик мергежилдиин, сундулуун чонга бараалгаткан. Часты уткаан байырлалдың программазында кирген оюннарның аразында чүүн чок дээр: чагы бажынче үнери, шоодай кедип алгаш чаржыры, ыяш хирээлээри, дүрежири, хендир тырттыжары дээш оон даа өске.

Эң ылангыя бедик чагы бажында азып каан белекти чедип алыр дээш ынаар үнүп турган аныяктарны дыштаныкчылар сонуургаан. Бирле дугаарында чагы бажынга гитараны аскан. Ону чедип алыр дээш улус чагы бажынче үнүп-ле турган. Баштайгылары арай түңнел чок болган. Оон соонда бир аныяк оол эрес-кашпагай чорууп көргүзүп, чагының шыпның бажынга четкеш, гитарага холу-биле дээптерге, адаанга турган көрүкчүлер эр-хей болганы дээш адыш часкап, байыр чедиргеннер. Баштайгы шаңналдың эдилекчизи студент Геннадий Хертек болду. Оон соонда чагы бажынче үнгеннер самоварны, сапыктарны болгаш өске-даа ортектиг белектерни чедип алганнар.

Хендир тырттарының маргылдаазы Улуг-Хемниң кыдыында асфальттылап каан тротуарга болган. Аңаа Кызылдың № 3 АТБ-зиниң чолаачылары тиилээн.

Ол солун оюн-тоглааны көрүп чоруп турган кижиниң караанга янзы-бүрү үлегер домактарны чарандыр парлаан, аскан бо-ла илдигер болду. Кайы ырактан-на чыттанып келир шиштээн эъттер, изиг блиннылар, хуужуурлар болгаш өске-даа аъш-чемни хөйү-биле делгээн. Орус улустуң чаңчылын ёзугаар каас кылдыр кеттинген, эптиг-ээлдек садыгжылар дыштаныкчыларны ак шайдан ижип, амданныг блиннылардан чиириинче чалап турган.

Кыш үделгезиниң байырлалы солун болзун дээш Кызыл хоорайкомунуң культура килдизиниң, культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг паркының ажылдакчылары. Кызыл хоорайның аъш-чем садыгларының, столоваялар болгаш рестораннар трезиниң коллективтери улуг ажылды кылып чоруткаңнар.

Кызылчыларның бир дыштаныр хүнү шак ындыг солун эрткен.

В. ЧАДАМБА.

Фоторепортаж

ЧУРУКТАРДА: кыш үделгезиниң байырлалының үезинде.

Авторнуң фотолары.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ 10-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.30 — Эртенги гимнастика. 8.50 — «Элдептиг аа». Мультфильм. 9.05 — Ч. Диккенс — «Эдвин Друдтуң чажыды». Хөй сериялыг телешии. 1-ги сериязы. 10.30 — «Кино аан-чоруктар клуву». 11.30 — Медээлер. 11.35 — 14.15 — Чаңсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Сибирь» программа» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 15.05 — «Ол ырыны мээң ырлап бер...» Ленинчи комсомолдуң лауреады Л. Рюмина ырлаар. 15.30 — «Орус чугаа». 16.00 — «Горнистер, кыйгыга харылаңар!» Таллинден дамчыдылга. 16.30 — «Шыдырааа школазы». Разрядтыгаар класс. Дамчыдылгага шыдыраа талазы-биле делегей чемпиону А. Карпов киржир. 17.15 — ССРЭ-ниң улустарының кышкы V спартакиадазында. Красноярскиден дамчыдылга. 17.45 — «Маргылдаа — садыгжылар». 2-ги дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН
18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН
18.45 — Бөгүн делегейде.
19.00 — «Мал ажылы — шалыпчы фронт». Целиноград областың фермаларында бригада аргазын ажыглап кирип турарының дугайында. 19.20 — «Кандыг чурттап тур силер, кырган-ава?» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Өг-бүле амыдыралы» деп циклден. 20.10 — Фигурлуг чуңгулаашкынга делегей чемпионады. Эжеш чуңгулаашкын. Кыска программа. Даниядан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Зара Долуханова» деп фильм-концерт. 22.15 — Бөгүн делегейде. 22.40 — 23.00 — «Шкотаның өңнери» деп эртем-тайылбырлыг фильм.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Немец дыл. Өөредилгениң ийиги чылы. 12.30 — Ниитилел эртеми. 10 класс. СЭКП-ның XXVI съездиниң шиитпирлеринге дүүштүр амгы үе-чадада партияның экономиктиг политиказы. 13.00 — ПТУ сургуулдарынга. Эстетиктиг кижизидилге. 13.30 — «ССРЭ-ниң улустарының музыказы». Грузияның музыказы. 14.05 — Рэй Брэдбери. Чогаалдарының арыннарындан. 14.50 — «Сээң ленинчи библиотекаң». В. И. Ленинниң сөзүгү чүүлдери болгаш чагаалары. 15.20 — Медээлер. 15.30 — 18.00 — Чаңсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Фильмнерни — уругларга. «Прикинделдиң тоолдары». Ойнаарактарлыг телефильм. 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Спорт». Дамчыдылга. 19.10 — Телемедээлер. 19.20 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Хуулгаазын-наарлыг хумунчугаш». 19.45 — «Делегей панорамазы». 20.30 — ССРЭ-ниң улустарының кышкы V спартакиадазында. Красноярскиден дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.05 — Ч. Диккенс — «Эдвин Друдтуң чажыды». Хөй сериялыг телешии. 2-ги сериязы.

МАРТ 11-ДЕ
МОСКВАДАН
БИРГИ ПРОГРАММА

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Горнистер, кыйгыга харылаңар!». Таллинден дамчыдылга. 9.25 — Ч. Диккенс — «Эдвин Друдтуң чажыды». Хөй сериялыг телешии. 2-ги сериязы. 10.55 — Бүдүрүлге гимнастиказы. 11.25 — Медээлер. 11.30 — 14.15 — Чаңсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Беш чыл — кижи бүрүзүнүң херээ». Документалдыг фильмнер программазы. 15.00 — «Аныяктарга хөгжүм программазы». Эвилецлер баазының Колоннаалыг залындан дамчыдылга. 17.10 — ССРЭ-ниң улустарының кышкы V спартакиадазында. Красноярскиден дамчыдылга. 18.00 — Миллионнарның ленинчи университеди. «Эртем-техниктиг депшилгеге болгаш күш-ажылдың чаа утказы».

КЫЗЫЛДАН
18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН
18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Кижи болгаш хоойлу». 19.30 — Фигурлуг чуңгулаашкынга делегей чемпионады. Эжеш чуңгулаашкын. Хостуг программа. Даниядан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Чүү? Каяа? Кажан?». Телевикторина. 22.50 — Бөгүн делегейде. 23.05 — 23.35 — «Вильнюс квартеди» деп фильм-концерт.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Испан дыл. 12.30 — Ниити биология. 10 класс. Дириг амытаннар селекциязы. 13.00 — ПТУ сургуулдарынга. Төөгү. Декабристерниң чепсектиг туре халыышкыны. 13.30 — Зоология. 7 класс. Куш ажылы. 13.55 — «Таныышкын». Уран-чечен фильм. 15.30 — Медээлер. 15.40 — 17.45 — Чаңсар.

КЫЗЫЛДАН
17.45 — Документалдыг фильм. 18.15 — «КАП экраны». 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Социалистиг чарыштың хүн демдеглели». 19.10 — Телемедээлер. 19.20 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН
19.30 — Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Харжыгаш-алыпкылар». (ЧССР). 19.45 — «Черде, дээрде база сугда». Автомодель спортунуң дугайында. 20.30 — Якут АССР-ниң уран чүүл коллективтериниң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Ч. Диккенс — «Эдвин Друдтуң чажыды». Хөй сериялыг телешии. 3-кү сериязы.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

Агаар

Бөгүн республикага бүргең, аязыр, чамдык черлерге быжкан хар чаар. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 10—15 градус соок болур.

Кызылга бүргең, аязыр. Чамдык черлерге бичии быжкан хар чаар. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы 5—7 градус соор.

КИНО

МАРТ 10-да
«НАЙЫРАЛ»: «Абба» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.
«ПИОНЕР»: «Дээрде дүнеки албыстар» 9.00, 13.30, 15.10, 16.50, 18.35, 20.20 (узаткан), «Руслан болгаш Людмила» (2 сериялыг) 10.40 шактарда.
«ВОСТОК»: «Механик Гавриловтуң ынак херээжен кижизи» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Кайын ындыг боор?» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыы № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 88.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 1). ТС—00654

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 58 (11856) | 1982 чылдың март 11, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

СОВЕТ-ФИНЛЯНД ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихоновтуң, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарёвтуң ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чалаазының ёзугаар Совет Эвилелинде албанның ажыл-херекчи аян-чоруун кылып келген Финляндия Республиканың Президентизи М. Койвисто-биле чугаалажыышкыннары март 9-та Кремльге болган.

Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинниң эгелээни, Финляндия-биле быжыг найырал, чаагай кожа-хелбээ болгаш кайы-даа талага ажыктыг калбак кады ажылдажылга дээш Совет Эвилели өскерлиш чок туржуп турарын Л. И. Брежнев чугаалажыышкыннар үезинде онзалап демдеглээн.

Президентилер Ю. К. Паасикиви биле У. Кекконенниң ажылдап кылганы даштыкы политиктиг угланыышкынны Финляндия чайгылыш чок уламчылаар, мында кол черни Найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында 1948 чылдың керээзинге үндезилээш, ССРЭ-биле харылзааларның бүгү талалыг хөгжүлдези ээлеп турар деп, М. Койвисто медеглээн.

Л. И. Брежнев биле М. Койвисто ийи чурттуң аразында харылзаалар хөгжүлдезин бедик-биле үнелээн. 1948 чылдың керээзи-биле тодаргайлаттынган болгаш сөөлгү чылдарда кады кылган, хүлээп алган документилерде бадыткаттынган шугум Совет Эвилелиниң болгаш Финляндияның үр үелиг эрге-ажыктарынга тааржып, оларның аразынга найыралдың болгаш кады ажылдажылганың чайгылыш чок болгаш доктаамал хөгжүүрүн хандырып, совет-финлянд харылзааларны Европа политиказының кончуг бөттүг факторy кылып турар деп, олар онзалап демдеглээн. ССРЭ-ниң болгаш Финляндияның аразында бүгү талалыг кады ажылдажылга янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг чурттарның тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының принцивиниң үре-түңнелдиин, ол ышкаш Хельсинкиниң Түңнел актызының чүүлдерин херек кырында боттандырып турарының чырыткылаңчак үлегер-чижээ-дир.

Садыг-экономиктиг, үлетпүр болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылганы хөгжүдериниң болгаш ханыладырының 1995 чылга чедир күштүг үр хуусаалыг программазынга дүүштүр хөгжүп турар совет-финлянд садыг-экономиктиг чаңчылчаан харылзааларның улуг хемчээлиниң болгаш доктаамал өзүлдезиниң демдеглээн. Ийи чурттуң девискээринге улуг үлетпүр, энергетика болгаш өске-даа объектилерни тударынга калбак кады ажылдажылга кайызынга-даа ажыын чедирип турар.

Делегейниң чугула айтырыгларын көрүп тура, тайбыңны камгалаарының болгаш дүшкүүрлүг чорукту улам ыңай чавырлдырарының, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырының, делегей харылзааларында туруп турар дүшкүүрелдиг чорукту чайладырының база күрүнелер аразынга деп эргелиг кады ажылдажылганы хөгжүдериниң айтырыгларынга хамаарыштыр ийи чурттуң туруш-бодалдарының дүгжүп турарын айыткан.

Удурланыштыр туржурунче, боо-чепсекти улам эндере бүдүреринче угландыр Каттышкан Штаттарның, НАТО блоктуң чорудуп турар айыылдыг угланыышкынын база шериг талазы-биле деңи кылдыр тургустунуп келген байдалы Европаның болгаш делегейниң айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктарынга каражалыг кылдыр үрээр дээр оралдажыышкыннарны Совет Эвилели шиитпирлиг буруу шаап турар дей, Л. И. Брежнев медеглээн. Кымның-даа айыыл чок чоруу кудулаар көрдүнмес, Европада шеригниң удурланыштыр туржуп турарының деңнели кудулаан турар кылдыр айтырыгларны чугаалажыышкыннар столунга ынчалдыр шиитпирлээриниң аргазын дилеп тывар дээш ССРЭ туржуп турар.

Хельсинкиге ниити-европа чөвүлел хуралының эгелээни европейжи чорудулганы уламчылаарының чугулазын онзалап демдеглээн. Европага бүзүрежилгени болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарының хемчеглериниң база чепсегленишкиниң дүжүрериниң талазы-биле конференцияны чыыдырарының дугайында шиитпирни киириштир Мадрид ужуражыышкынны таарымчалыг бөттүг түңнелдер-биле доозулган турарын Л. И. Брежнев биле М. Койвисто деткип чугаалаан.

Европаның Соңгу чүгүнде байдалды чугаалажып тура, ол кавыга ядролуг чепсээ чок зонаны тургузарының дугайында Финляндияның сурагдыг саналының чугулазын онзалап демдеглээн. Совет Эвилелиниң бөттүг туружу ону херек кырынга боттандырып чорударынга чугула ужур-дузалыг деп, М. Койвисто демдеглээн.

Чугаалажыышкыннар найыралчы байдалга болгаш бот-боттарын билчиишкинниң ёзузунга эрткен.

(СЭТА).

МУРНУНДА ЧОРУП ТУРАРЛАР

ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинге байырлыг митинг

Күш-ажылчы коллектив бүрүзү бодунуң памдарлыг, бодунуң онзагай чүүлдерлиг. Ажыл-херектерге бурунгаар чүткүлдүг тура-соруук, чогаадыкчы инициатива, сорулгаларны шиитпирлээриниң чаартыкчы ёзу-биле көөр—мурнакчыларның онза шылгарап турар демдектери ол. Беш чылдың бирги чылының түңнелдерин ёзугаар Төрээн чурттуң бедик шаңналын— СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчииир Кызыл тугун чедип алгышаан, ССРЭ-ниң УАЧД-инде хүндүлелдиң Бүгү-эвилел самбыразында кирип бижиткен коллективтер ылгыг шылгараларлыг. Юбилейниң — ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылының алдары дээш нептерээн социалистиг чарыштың бүгү киржикчилери мурнунда чорууп турарларга деңнежип турар.

Күш-ажылчы маргыжыышкынның чоруп турары чырыткыланчак болгаш хөй талалыг, оон түңнелдери чурттуң кол делгелгезинде таза көргүзүүнүн. 1981 чылдың тиилекчилериниң— чурттуң улус ажыл-агыйының бүгү адырларының коллективтериниң алдары дээш ажылчы чоннар төлээлекчилериниң байырлыг митингизи март 9-та анаа болган.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң УАЧД-иниң Кол комитединиң даргазы академик Г. И. Марчук митингини ажыткан. Чурттуң күш-ажылчы херектериниң чыл демдеглелинге алдарлыг арыннарны кирр бижидип турар ындыг кижилерниң эрес-маадыр чорууп Төрээн чурт бедик-биле үнелеп турар деп, ол чугаалаан. Беш чылдың мурнакчыларының ачы-авыралы хүлээп көөрүнүн нээдн чевирлериниң бирээзи коллективтерни Хүндүлелдиң Бүгү-эвилел самбыразынга киирери апарган. Ол күш-ажылчы коллективтер эвилелдешкен бүгү республикаларда киирген. Ленинградчыларның, Украинаның, Белоруссияның, Узбекистанның, эвилелдешкен өске-даа республикаларның ажылчы чоннарының хүлээлгелеринде шынар көргүзүглеринче онза кичээнгей салыган. Ол чорук улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң нургулайында-ла интенсивтиг оруунче шилчиирин доктаар сорулганы көдүрген СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге бүрүн дүгжүп турар. Мурнакчыларның кол сорулгазы бүдүрүлгениң ажыктыг болгаш ажылдың шынарын улам ыңай бедидеринче база угланган.

— Хүн бүрү кичээнгей болгаш сагыш салыышкыны дээш СЭКП Төп Комитединге, Леонид Ильич Брежневке кыдыгаар чок өөрүп четтирген болгаш Төрээн чурттуң улам ыңайгы чечектелиишкининиң нүүрүнде анаа шалыпчы, сорук киирген ажыл-ишчис-биле харылаар бис — деп, «Наһыт» болгаш Маска» заводтуң термиктиг суугуларының ажылчыны Ю. А. Лимонов чугаалаан.— Амгы беш чылдың бирги чылының онзагайларын бистиң бүдүрүлгениң коллективи алдарлыг-биле ас-сеткен. Шылгарап хээди категориялыг продукция сөөлгү үеде заводка үш ажыг катап [illegible].

Көдээде социалистиг чарыштың хөгжүлдезиниң дугайын Москва областың Одинцово районунуң К. И. Маканов аттыг [illegible] бригадазының бригадири Е. Г. Абрюскина чугаалаан. Сөөлгү чылдарда көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң темпилери онза өскенин ол демдеглээн. Капустаның болгаш картофельдиң доктаамал эки дүжүттерин ап турар бис. Келир чылын колхоз [illegible] беш муң килограммдан хөй сүттү алырын планнап турар. Коллективтиң социал программазы база шиитпирлеттинип турар.

Чурттуң амгы чоннары ССРЭ-ниң 60 чылынга алдар бооттурган социалистиг чарышты улам калбак нептередир. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салган сорулгаларын боттандырарынга чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр дээрзинге митингиниң киржикчилери бүзүрелин илергейлээн.

(СЭТА).

Бүдүрүлгениң курлавырларын дилеп тывар, эртем техниктиг дептиилгени дүгжедир, ажылдың шынарын болгаш ажыктының бедиидер талазы-биле улуг туржулга Волгоградтың алюминий заводунда мөөңнеттинген.

Коллективтиң электролиттиг ваннаалар бүдүрер цегинде бүдүрүп турар алюминий шынар талазы-биле дээди категорияның деп үнелеттинген. Коммунистерниң эгелекчи саналын ёзугаар дыка хөй чаартылгаларны боттандырган. Фторлуг дус бүдүрер бүлүүлер ажыглалга кирген, алюминийниң улуг хемчээлдиг шуткуларын кудары технологиязы шиңгээдип алдынган.

ЧУРУКТА: Волгоградтың алюминийниң шуткузунга Күрүнениң Шылгар демдээн тывыскан.

Э. КОТЛЯКОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

НАЙЫРАЛЧЫ БАЙДАЛГА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң чазаа Финляндия Республиканың Президентизи М. Койвистога алдар кылдыр Кремльдиң Улуг ордузунга дүштеки шайлалга тургускан.

М. Койвистону үдеп чоруур кижилер шайлалгага оон-биле кады келгеннер.

Совет талазындан Л. И. Брежнев, Н. А. Тихонов, А. А. Громыко, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргаларының оралакчылары, ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭ-ниң күрүне комитеттериниң даргалары, албанның өске-даа кижилери шайлалгага келген.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев дүштеки шайлалгага чүве чугаалаан.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Хүндүлүг дээрги Президент!

Хүндүлүг финлянд аалчылар!

Эштер!

Москвага Президент дээрги Койвистога болгаш оон-биле кады келген найыралдыг Финляндияның күрүне болгаш политиктиг ажылдакчыларынга, ажыл-ишчи бөлүктериниң төлээлекчилеринге чүректиң ханызындан изиг байыр чедирери биске өөрүнчүг-дүр.

Финляндия күрүнениң баштыңы болуп, даштыкы чуртка баштайгы аян-чорууңарны Совет Эвилелинге кылып келген-дир Силер, дээрги Президент. ССРЭ-биле харылзааларны Силерниң чуртуңарда үнелеп турары чугула ужур-дузалыг чорук кылдыр болган-чорукту санап турар бис. Финляндия-биле чаагай кожа-хелбээ догуннаашкынны быжыглаарынче угланыышкын совет даштыкы политиканың эң чугула, харын-даа онза черни ээлеп турар деп чугаалаар бодаан ийик мен.

Найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында керээге 1948 чылда ат салдынганы-биле бистиң чурттарывыстың аразынга харылзааларга эргилдениң болдунганы бүгү-ниитиге хүлээп көрдүнген. Бот-боттарының эргелерин болгаш эрге-ажыктарын бүрүн хүндүлежиринге, барымдаалап көөрүнге болгаш тайбыңны быжыглаар дугайында дем каттыштырган сагыш салыышкынга үндезилээш, боттарының харылзааларын тургузарын шиитпирлээн деңн эргелиг чурттарның аразынга керээ кылдыр ону эң-не эгезинден бээр үнелээн.

Ындыг харылзаалар боттары-ла анаа тургустунуп келбээн. Ийи талалардан кылдынган, хөй чылдарда кылдынган хынамчалыг ажыл ол харылзааларны белеткээн. Ийи чурттарның удуртукчуларының доктаамал ужуражыышкыннары болгаш хуузунда харылзаалары анаа чугула салыышкынның киргениниң практика бадыткап турар. Москвага Силерниң келгеннер — ажыктыг болгаш чаагай ол чаңчылдың уламчылаашкыны-дыр.

Үе—а ол дээрге, эң дээре судья-дыр —ийи чурттарның аразынга харылзааларны быжыглаарын ынчаар көөрүнүң чаагай үре-түңнелдиин бадыткаан. Финляндияның тайбыңга ынак хамаарышпас политиказының үндезиннери ол чылдарда быжыккан. Бис анаа сагыш-сеткилдиң ханызындан байыр чедирип турар бис.

Совет Эвилели Финляндияның нүүрүнде чаагай сеткилдиг, бүзүрелдиг кожалыг болуп турар. Финляндиянга бистиң чуртувустуң чаагай сеткилдиг чөптүг харылзаалыынга ол бүзүрээн деп бодаар мен. Финляндиянга болуунуң үзел-бодалдарын албадаарын, оон иштики херектеринге холгаарлап киржирин Совет Эвилели кажан-даа оралдашпаан.

ССРЭ-ниң болгаш Финляндияның улустарының аразынга бот-боттарын хүндүлежири болгаш бот-боттарынга идегежири доктаамал өзүп, быжыгып турар. А ол ышкаш ийи күрүнелерниң удуртукчуларының аразынга база ындыг болуп турары — чортан дыңнак чок чугула ужур-дузалыг.

Боттарының деңн эргелиг кады ажылдажылгазындан ийи чурттар бүгү адырларга— экономикага, культурага, политикага эвээш эвес ажыктыг чүүлдерни ап келген болгаш алырын үргүлчүлеп турар.

Финляндияның сураглыг күрүне ажылдакчылары — президентилер Паасикиви болгаш Кекконен ол улуг түңнелдерни чедип алырынга уттундурбас салыышкынның киргеннер.

Совет-финлянд харылзаалары янзы-бүрү социал системаларлыг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының эки үлегер-чижээ кылдыр болганчок-ла адап турар. Ол черле чугаажок шын-на болгай. Ол дээрге улуг күрүнениң болгаш анаа деңнештир көөрге, оон улуг эвес кожазының аразынга шын тургустунган эки харылзааларның база үлегер-чижээ-дир деп чүгле немеп каар бодаан ийик мен.

Силерниң-биле бистиң харылзааларывыстың үндезини болган чаагай эгелер делегейге улам-на калбаа-биле ажыглаттынган болза, бистиң өртемчейге дүшкүүрлүг чоруктуң болгаш чөрүлдээлерниң одаглары дыка эвээш болган турар ийик.

Кариб бассейнде болгаш Төп Америкада байдалды чижек кылдыр ап көрээли. Ол байдал илдең-не чиигленип турар. Кубаның болгаш Никарагуаның адрезинге Вашингтондан мурнуку хевээр дыңналып турар кыжаныышкыннарны шиитпирлиг буруу шаап турар бис. Сальвадорнуң патриоттуг, хосталгага ынак күштерин базарын оралдашкан шериг хунтазының дерзи диктатуразының талазында АКШ-тың ол чурттуң иштики херектеринге холгаарлаашкынның сарыыл чок болгаш тайбыңның херээнге кедергей айыылдыг деп санап турар бис.

Тайбынче болгаш айыыл чок чорукче мында оруук бир күрүне бодунуң тура-соруун өске күрүнелерге дегээрин дамчыштыр эвес, а бодунуң амыдыралын канчаар тургузарын чогумчалыг кылдыр чон бүрүзүнүң боду шиитпирлээр эргезин херек кырында хүндүлээрин дамчыштыр чедип алдынар дээрзинге ханчыы-биле бүзүрээн бис. Никарагуаның чазааның чоокта чаа киирген тайбыңга ынак болгаш таарымчалыг саналдары чогум-на ол сорулгаларга дүгжүп турар деп санап турар бис.

Делегейниң ол районунда байдалга холбаштыр сагыш-сыраашкынны илергейлээн Мексиканың президентизиниң чугаалааны чамдык идеялар база ындыг угланыышкынныг болуп турар. Кубаның болгаш Никарагуаның удуртукчулары ол идеяларны Төп Америкада дүшкүүрлүг чорукту чавырлдырарынче чүткүл кылдыр санап көргенин биске бүрүн билдингир. Ол чүткүл бүгү-ниити тайбыңның херээнге база ажыктыг болур ийик. Совет Эвилели—болуушкуннарның шак ынчаар хөгжүүрү дээш туржуп турар.

Дайынның болгаш тайбыңның айтырыгларынга Финляндия нейтралдыг эвес дээрзин билир бис, дээрги Президент. Оон үнү делегей херектеринге эки дыңналып турар, ол дээрге тайбыңга ажыктыг, дайынга удур үн-дүр.

Чавырлыышкынның чорудулгазын уламчылаары дээш, шериг удур туржуушкунун кызырары дээш, Европага айыыл чок чорукту болгаш тайбың кады ажылдажылганы быжыглаары дээш Совет Эвилелиниң идепкейлиг туржуп турарын билир болгай Силер.

Бо талазы-биле демниг хөделириниң аргалары бисте улуг болуп турар. Бистиң дипке айыыл чок чорукту быжыглаарынга чаа базымнарже оруукту ажыдып болур Мадрид ужуражыышкынынга чаагай үре-түңнелдерни чедип алыр талазы-биле күжениишкиннерге дем каттыштырган хөделиишкиннеривис база бүрүн хамааржыр.

Совет-финлянд кады ажылдажылганы чаагай үре-түңнелдиг кылдыр улам ыңай хөгжүдеринге эки аргаларның барын Финляндияның Президентизи-биле бөгүнгү саналоналдар солушканывыс бадыткап көргүскенин чугааның доозуп тура онзалап демдеглээр бодаан мен.

Совет Эвилелиниң болгаш Финляндияның аразынга найырал, бот-боттарынга идегежир чорук болгаш кады ажылдажылга моон соңгаар-даа быжыгып база сайзырап турзун!

Финляндия Республиканың баштыңы Президент Мауно Койвистонуң кадыкшылы болгаш чедиишкиннери дээш!

Финляндиядан келген бистиң бүгү аалчыларывыстың кадыкшылы дээш!

М. Койвисто харыы сөс ап, чүве чугаалаан.

М. КОЙВИСТОНУҢ чугаазы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң дээрги Даргазы!

Эргим өңнүктер!

Финляндия Республиканың президентизиниң албан хүлээлгезин күүседип кириишкенимниң соонда дораан-на мээң Совет Эвилелинге албанның ажыл-херекчи аян-чоруумнуң эгелээни менээ онза өөрүшкүлүг боор турар. Мен ону бодунуң соңгу-барыын талазында кожазы-биле эки харылзааларны тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның принциптеринге үндезилээш, Совет Эвилелиниң хүндүлеп көрүп турарының чаа илерээшкини кылдыр үнелеп көрүп турар мен.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң дээрги Даргазы, Силерниң бодуңарга эп-найыралчы ёзузунуң чалалгазы болгаш бистиң манаа Москвага көөрүнүнге өөрүшкүлүг хүлээп алганы дээш бодумнуң [illegible] мени үдеп чоруур кижилерниң омнундан ханызы-биле өөрүп четтиргенивисти илередип тур мен. Дээди Советтиң Президиумунуң дээрги Даргазы, Силерниң бодуңар-биле, а ол ышкаш Силерниң эштериңер-биле ийи талалыг харылзааларның хөй-хөй айтырыгларының болгаш делегей байдалынга хамаарышкан айтырыгларның-даа талазы-биле беседалажып аргалыг болганымга холбаштыр сеткил ханыышкынны медерел билип тур мен. Финляндия биле Совет Эвилелиниң удуртукчуларының аразынга ужуражыышкыннар, оларның чоруп турарының үезинде сеткилдиң ханызындан ажык болгаш найыралдыг беседалар ийи чурттуң аразынга харылзааларны бистиң улустарывыстың чаагай чоруу дээш хөгжүдеринге улуг ажык-дузалыг салдарны чедирип турар. Сөөлгү чылдарда ындыг ужуражыышкыннарның ужур-дузазы доктаамал улгадып турар.

Финляндия бодунуң тайбыңга ынакшылдыг нейтралдыг политиказын ёзугаар бүгү чурттар-биле эки харылзааларны тударынче чүткүп турар. Бистиң даштыкы политиказывыстың ол үндезин боор турар угланыышкыны кожаларывыс — Совет Эвилелинге болгаш соңгу чок чурттарынга хамаарыштыр онза улуг ужур-дузалыг болуп турар. Күрүне-ле бүрүзүнүң даштыкыдан айыыл чок чоруунга болгаш иштики ажыл-чорудулгазынга оон эң чоок чурттар-биле харылзааларының кады ажылдажылгаже чүткүлге, бот-боттарынга идегежиринге болгаш хүндүлежиринге үндезилеттинген турары дыка чугула болгай.

Мээң мурнумдагы президентилер, Паасикиви биле Кекконен олар 1948 чылдың Найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузаламчы дугайында керээге үндезилээш, бистиң чурттарывыстың аразынга харылзааларны бүгү талалыг хөгжүдерин кол чүүл кылдыр Финляндияның даштыкы политиктиг шугумун тургусканнар. Ол керээниң болуунуң бүгү-ле байдалдарында эң чугула чүүлдерин чайгылыш чокка хевээр арттырып турар. Ол Финляндияның болгаш Совет Эвилелиниң-даа амыдыралчы эрге-ажыктарынга дүгжүп турар. Ол моон-биле 30 чылдың дургузунда бистиң харылзааларывысты быжыг болгаш деңн-дески чорукка үндезилээш, хөгжүдериниң шынчы оруун айтып берип келген. Ол харылзааларны делегей политиказының конъюктуралыг чайгылыышкыннарындан хамаарылга чокка хевээр арттырып чорукче чүткүлүн боттандырарынга баштайгы үндезинни ол керээ ийи чуртка тургузуп берген. Чогум-на оон ачызында бөгүн-даа бистиң харылзааларывыс ёзулуг үлегер-чижек боор турар-дыр. Мен моон-даа соңгаар ындыг болурунга ханызы-биле бүзүрээр мен. Финляндия мээң президентимниң албан хүлээлгезинге турарым үеде-даа мээң мурнумда президент боол турган Ю. К. Паасикивиниң болгаш Урхо Кекконенниң айыткан оруу-биле чайгылыш чок чоруурун бодумнуң таламдан демдеглексеп каап тур мен.

Финляндия биле Совет Эвилелиниң аразында харылзааларда бирги ужур-дужалыг чүүл чаңчыл ёзугаар экономиктиг харылзаалар боор турар. Совет Эвилелиң үргүлчүледиг үениң иштинде Финляндияның садыглажыр [illegible] бистиң чурттарывыстың аразынга экономиктиг харылзааларны чедиишкиннериниң хевээрде ... ажыл-чорудулгазының ужур-дузалыг болганын демдеглексеп каап тур мен. Сөөлгү чылдарда Совет Эвилели-биле бистиң садыывыстың элээн өскенин өткит ханып демдеглеп турар бис. Эрткен чылын ийи чурттуң аразынга бараан солулгазының нииti хемчээли 5 миллиард рубль четкен.

Бараан солулгазының [illegible] турар чорууу экономиктиг кады ажылдажылганың үр хуусаалыын херек кырында көргүзүп турар. Ол оон-биле кады ийи таланың керээлиг бааазы болгаш саңажылганың клириңтиг—туда саңажылга чок, солчуушкунунуг системазы садыгны калбартырынга таарымчалыг аргаларны тургузарын база көргүзүп турар.

Финляндия биле Совет Эвилелиниң аразынга келир үеде экономиктиг харылзааларның кол-кол угланыышкыннары 1977 чылда ат салдынган экономиктиг кады ажылдажылганың үр хуусаалыг программазында айыткан. 1980 чылда манаа, Москвага, дээди деңнелге ат салдынган протокол ол программаны улам тодараткан болгаш оон күштүг болур хуусаазын 1995 чылга чедир узаткан. Экономиктиг кады ажылдажылганы деңн-дески, кайы-даа талага ажыктыг болгаш бодун бадыткаар керээлиг үндезин-биле келир үеде-даа улам калбартып шыдаар бис дээрзинге идегеп турар мен.

Дээди Советтиң Президиумунуң дээрги Даргазы, делегей байдалының кандыг боор турары сагыш-сеткилдиң дүвүрээзинин болдуруп, улустар аразының айыыл чок чоруунуң болгаш тайбың кады ажылдажылганың-даа эрге-ажыктары дээш улуг күжениишкиннерни кылырын негеп турар. Боо-чепсекти эндере бүдүрүп үндүрерин күштелдирип турарының байдалдарында чавырлыышкынны болдурарынче катап эглир болгаш улустар аразынга бүзүрелдиг [illegible] болдунар-ла бүгү чүүлдерин ажыглаар ужурлуг бис. Дээди Советтиң Президиумунуң дээрги Даргазы, [illegible] болгаш Европа-даа [illegible] улуг [illegible] аразынга чугаалажыышкын дугуржур чорукту камгалаары дээш Силерниң [illegible] нар эгелекчи саналдарыңарны бедии-биле үнелеп көрүп турар бис. Дүвүреңнииг байдалдар турза-даа, бот-боттарының аразынга бүзүрежиринге даянгаш, боо-чепсекти кызыгаарлаарының дугайында дугуржулгаларны чедип ап болур болгаш оон-биле бүгү таланың айыыл чок чоруун быжыглап болур деп бистер, финнер, бүзүреп көрүп турар бис.

Бистер мадрид ужуражыышкынының ажылын улуг идегел-биле болгаш оон-биле кады шыңгыы сагыш салып хайгаарап турар бис. Мадридте таваржып турар бергелер шынап-ла шыңгыы дээрзинге чигзиниг турбас. Ынчалза-даа ындыг байдалдарда-даа Финляндия өске-даа нейтралдыг болгаш кая-даа каттышпас чурттар-биле кады чугаалажыышкыннар бурунгаарлазын дээш кады ажылдаарынче чүткүп турар. Чүгле дугуржуушкуннар болгаш чөпшээрежиишкиннер аргазы-биле бот-боттарын билчир чорукту чедип ап болур.

Европада амгы байдалдарның үезинде бо диптиң соңгу чүгүнге турум болгаш чайгылыш чок чорукту камгалаарынче чүткүүрү онза чугула болуп турар. Ол чорук ук девискээрниң бүгү күрүнелериниң эрге-ажыктарынга дүгжүр деп билип турар кижи мен. Ындыг эрге-ажыктарны барымдаалааш, Соңгу чүктү ядролуг чепсек чок кылдыр хевээр тургузарының хандырарының бүгү талаларга таарымчалыг шиитпирлерин үндүрүп болурунга чигзиниг турбас. Дээрги Дарга, Силерниң мээң холбаштыр чугаалаан идеяларыңарны Финляндияга улуг сонуургал-биле таныжып.

Дээди Советтиң Президиумунуң дээрги Даргазы, бодумнуң дашкамны бот-боттарывыстың аравыска бүзүрелдиң демдээ кылдыр Силерниң кадыкшылыңар болгаш хууда чедиишкиннер дээш, боттарының төөгүлүг юбилейин утпуп турар совет улустуң аас-кежии дээш база Финляндия биле Совет Эвилелиниң чаңчыл болган найыралы болгаш үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазы дээш көдүрерин күзеп тур мен!

• • •

Л. И. Брежневтиң болгаш М. Койвистонуң чугааларын чыылганнар улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары үзе кирип турган.

Дүштеки шайлалга найыралдыг байдалга болуп эрткен.

(СЭТА).

ЭКОНОМИКА КАМНАЛГАЛЫГ БОЛУР УЖУРЛУГ

МАТЕРИАЛ ХУМАГАЛАЛЫ — КОЛ ЧҮҮЛ ОЛ

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Чыг-эт, одалга-энергетика болгаш материалдыг өске-даа курлавырларны камнаар база чөп ажыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» чугула доктаалды үндүрген. Ында үлетпүрге, тудугга, көдээ ажыл-агыйынга бүгү талалыг камналганы чедип алырының тодаргай программазы айыттынган. Бо доктаал тудугжуларга база дорт хамаарышкан. Дилиг материалдарын, цементини, шилди, тудуг конструкцияларын болгаш өске-даа материалдыг курлавырларны камныг ажаап, чарыгдаарын ук доктаалда онзалап демдеглээни чүүлдүг.

Манаа хамаарыштыр бистиң чамдык тудуг объектилеринде материалдарны ажаап, чарыгдап турарында байдал ол доктаалдың негелделеринге дүүшпейн турарын миннир ужурлуг бис. Шынап-ла чамдык тудуг объектилеринге кижи чеде бергеш көөрге, ол-шыктап доштталган пиикпе, азы хар, довурак аразында холужа берген, суузунуп чыдар цементини, буступ, үрелип чыдар туүйбуларны, озаңналдыр чыгдынгаш хажып, долгаара берген манзааларны, чазанылга кылыгларын, тудугга ажыглаттынмайн бракталган демир-бетон конструкцияларны, бок-довуракта чартыкчамдызын хөмүп берген чыдар металл кезектерин, арматура демирлерин, буступ [illegible] [illegible] өске-даа үнелиг материалдарның ажыглаттынмайн чыдарын кижи хараалавас аргажок.

Бо бүгү тудуг материалдарының хумагалалынче кончуг [illegible] улгадырып турарын херечилеп турар. А шынында тудугларывыска ажыглаарын-биле республика даштыындан кирип сөөртүп ап турарывыс ховар материалдар хайы хөй. Чижээ: цемент, солга шилди, стеклевата, пластмассадан болгаш синтетиктиг, керамиктиг кылыглар, шывыглар, битум, демир, чес, шой, хаң болгаш шаажаң материалдар дээш чүү чок дээр. Ындыг болганда үстүнде адаттынган материалдыг курлавырларны хумагалыг ажаап, шыңгыы норма-чижек ёзугаар камныг ажыглап, чарыгдаарын, чүгле тудугжулардан эвес, а бүгү чондан база негээр херек. Манаа хамаарыштыр чамдык чижектерни айтып көрейн.

Эрткен чылды сөөлзүредир дужаалганывыс Кызылдың № 3 школазынга мындыг таварылга болган. Кажан үшкү корпусту штукатур-малярларга дужаары-биле тудугнуң хананың соңгаларын шилдээш, чылыг кирер деп турувуста суббота, воскресенье таваржы берген. А понедельникте кээривиске, дыка хөй соңгаларның шилин рогатка-биле ол аткылап каапкан болган. Ам каңчаар, бузук соңгаларны пластмасс саазыннар-биле дуглааш, хөй артык чарыгдал үндүрүп тургаш чылыдыгга шугумун кожуп кирер ужурга таварыштывыс. Бо дээрге хайнын күш-ажылын үнелеп билбес нийи-чаңгыс тепек кижилерниң үүлгедиглери. База бир чижек. Ол-ла тудугга демир-бетон конструкциялар бездирлерин тудуп турарынга бирги сорттуң дилиг материалдары кончуг хөй хемчээлдиг ажыглаттынган. Ынчангмыже ол бүгү дилиг материалдарының артынчылыының чогум кайнаар эгти бергенин бистер безин билбес турувус. Херектиң ужуру болза, мурнунда тудугга чаңгыс бригада турувуста канчаар-бир кезектин бетоннааш, оон артыган дилиг материалдарын эзеп каш катап ажыглап келдивис. Кажан ол школага тудуунче хөй бригадаларны мооңнап, тудугну эштурмалап эгелээниивис соонда байдал өскерилген. Чаа экелген бедик сорттуң дилиг материалдарындан хоорзаларны кылгаш, тургузу кылыр кезектерни бетоннааш, хоорзаларны катап камныг адыргаш, дараазында кезектерни бетоннаары-биле чыып каар. Оон оларывыс хенертен чиде бээр. Хүндүс-даа, дүне-даа ындыг турду. Моон түңнелинде дилиг материалдарынга кандыг-даа камналга чок болдувус. Цемент база ындыг байдалдыг чарыгдаттынып келгенинден 50 тонна хире карылталыг үндүвүс. Бо бүгү чүүден болдунганыл?

Манаа харыы бодуун. Материалдарны кайы-хамаан чок чарыгдаар, кадагалаар талазы-биле тудугжуларның харысаалгазының кошкаан ажыглап, чамдык кижилер хуула херегленинге оорлаар чоруктуң хөй болуп турганы күзенниг эвес түңнелдерге бистерни чедирген. Ынчанмыже школа тудуунга херектиг демир-бетон конструкцияларны өске чиик өртектиг кезектер, материалдар-биле солуп, дефицитилелиг чаа аргаларны ажыглап тургаш, тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин 100 муң рубльге чиигеттивис. Моон соңгаарда эки чүүлдерни чедип алыр дээш экономиктиг хемчеглерни ап чорудар бис. Ындыг-даа болза, бистиң тудугларывыста экономиктиг көргүзүглерни улам бедидеринге моондактап турар хоочураан четпестерни база айытса чогуур. Чижек кылдыр амгы үеде тудуг объектилеринге хүн бүрү кээп турар тудуг материалдарының шынарынче кичээнгейни углап көрээл. Амгы үеде тудуг-монтаж ажылдарының өртек-үнезин чиигедири, бедик шынарлыг тудуг материалдарын бүдүрүп, оларны долу ажыглаары — кол негелде ол. Ындыг болза-даа [illegible] бүдүрүп кызыл деткир материалдарны бистерже бүдүрүкчүлер ам-даа бүдүргүлүп, тудугларда кээп турары күрпүн негелделерге көнгээн-даа дүүшпес. Тудугжуларны нүвүредип турар чиндиг айтырыг ол.

Чүгле эрткен чылын безин бистиң эргелел шынары кудуу болгаш көрүне стандартынга дүүшпес материалдарны ажыглааш, оларны эде кылырынга чээрби ажыг муң рубльдиң артык чарыгдалын үндүрген. Ажыл-биле чугаалаарга, ындыг когаралга таварышкан тудуг эргелели чүгле бистиң эвес болгай.

Байдал ындыг турда-ла, шынары чавыс тудуг материалдары тудуг шөлдеринге ам-даа кээп турар. Чижээ, Кызылдың 13-кү микрорайонунда № 14 чурттаалга бажыңының тудуунга СПТК8-60-15 марканың элээн каш дээвиир плиталарын экелген. Оларны 10—12 сантиметр кыскалаңып каан болду. А херек кырында «Тудуг кезектери» комбинаттың техниктиг контроль килдизиниң харысаалга чогу-биле СПТК8-59-15 марканың плиталарын ынчаар кылып каапы илерээн. Оон соонда оларны солуурунга хөй үе үндүрген бис. Чамдык дээвиир плиталары ырбак-дагыр, узунун нормадан 6 см чедир кыскалаткаанындан мындыг байдалга бо хүннерде база таваржып турар бис. Ол ышкаш СБГУ-15, ПРТУ-22, 27, 31 марканың эжик, соңгалар кырының демир-бетон ооргаларын бездерлерин саададып турары-биле ПРУ маркалыг оорга-ларны ажыглап турарывыс-тан каъттар аразының сейминиг бетон куржаанга ортумаа-биле бир каътка-ла 10 кубометр хире баразиныг бетонну нормадан ажыр чарыгдап тур бис. Тудугга телевидел ёзугаар көрдүнген материалдарны чогуур үезинде бүдүрбес, четчелевес чоруктуң уржуу ындыг ышкажыл.

Ол ышкаш тудугнуң кол хлеви — туүйбуну алыыл. Кызылдың болгаш Элегес-Аксының туүйбу заводтары бистиң чагыгларывысты хүнде деңгээл-ле 50—60 хуу күүседип турар. Ол хиреде туүйбунуң шынары кончуг кудулаан. Оон барык 50 хуузу, а чамдыкта 60—70 хуузу чедир өрттеттинмээн болгулаар. Ынчангаш бустуувал. Оларны кол ханаларга ажыглаарда чаңгыстап сорттап турут ажылдаар ужурга таваржып турар бис. Ындыг болганда, дашты кижиниң күш-ажылының [illegible] дугайын [illegible] херээ чок.

Бо чылдың эгезинден бистиң бригадавыс бригада керээзин чарып алгаш, ажылдап эгелээн. Ынчангаш кол кичээнгейивисти материалдарны чөп ажыглап тургаш, тудугну керээде көрдүнген хуусаазында чиик өртектиг, шынарлыг тудуп, ажыглалче кирери болуп турар бис. Ажылдың шынарын экижидерин материалдарны эки ажаап, чөп чарыгдаарын, оон учёт-отчёдун шын тургузарын холга ап, кижи бүрүзүнүн материалдыг [illegible] негүрер сорулганы салган.

Орта мооңдактап турар чүүлдер база бар. Чижээ, февраль айда план ёзугаар 116 муң туүйбунуң оорунга 51 муңну берип, херегленивистиң чүгле 43 хуузун хандырган. Бо дээрге бригада керээзи-биле ажылдап турар бригаданы материалдар-биле хандырарынга администрацияның кол кичээнгейге албайн турарының тодаргай херечизи-дир. Байдал мындыг турда бригада керээзиниң негелдезин ёзугаар тудугну хуусаазында эки шынарлыг дооззуп, кылыры болдунмас. Ындыг болганда тудуг участогунуң удуртулгазы материалдыг хандырылганы улам экижидеринче чогуур кичээнгейни углаар ужурлуг.

Адак сөзүнде чугаалаксап турарым четпес чүүл нийтиниң өрээлдер айтырыы. «Тудуг кезектери» комбинаттың гипс-шлак-биле нийтиниң ханалар бүдүрер цеги ажылдавайн турар. Амгы үеде чурттаалга тудугларының нийтиниң ханаларын ыңгыйда-ла чедишпейн турар туүйбу-биле элтеп, хөй кижи болгаш техника күжүн чарыгдап турар бис. Бо чүгле тудугга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн кудулаткан турар эвес, а тудугнуң нормативтиг хуусаазын узадып, оон өртек-үнезин улгаттырып турар. Ынчангаш бо айтырыгны дүрген үзе шиитпирлээр талазы-биле, комбинаттың гипс-шлак-биле нийтиниң ханалар бүдүрер цегин дүрген дооззуп, тудугларны белен продукция-биле хандырар дээш комбинаттың дирекциязы, «Кызыл үлетпүр тудугга» эргелелиниң удуртукчулары боттуг хемчеглерни алыры күзенниг.

Ч. ДОНГАК.
«Кызыл тудугга» эргелелиниң бригадири, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу.

ЧУРУКЧУ А. Казанскийниң «Чаңгыс тонна газты камнап алырга — 2 000 метр пөс болур» деп плакады.
«Плакат» деп ном парлаар чер үндүрген.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЭВЭЭШ ЭВЕС

Бо чылын Кызылдың үлетпүр барааннар садыының бот-орулга-чарыылгалыг № 7 бүдүрүлгезиниң ажылдакчылары 50 муң киловатт-шак электри энергиязын камнап алыр сорулганы салганнар. Олар сеглээн сөзүнге эө болур, ам безин үш муң киловатт-шак энергияны камнап алган.

Экономиканың [illegible] бүдүрүлгениң ажылчыннары боттары тургузуп алыр аваар. Ынчангаш электри курлавырларын камнаар дугайында чугаа среда санында анаа болуп турар.

[illegible] эрткен чылын элээн каш удаа хыналданы чорутканнар. Оларның кииргени саналы ёзугаар дыка хөй магазиннерге электри күжүн хөй чарыгдавас лампаларны аскан. Чырык рекламазының болгаш сигнализация лампазының ажылдаарының турумун өскертип, анаа камналга чедип алырының айтырыгларын шиитпирлээн. Шак ындыг үүрмек чүүлдерден улуг камналганы алган. Эрткен чылын 21 муң киловатт-шак электри энергиязын ол коллективниң кежигүннери камнап алыр аргалыг болганнар.

Л. ФАТЕЕВ

БОК-БИЛЕ КАДЫ

Экономика камналгалыг болур ужурлуг. Ол хүнниң чугула айтырыгларының бирээзи. Амыдыралчы ужур-дузалыг бо айтырыгны үнелиг чүгээ болур өңнүг металлдың чыылдаазынга хамаарыштыр чугаалажып көрээлиңер. Өңнүг металл айммаан чыып дужаары бүдүрүлге чорудулгазының планнын даалгазынга дорт кириппезе-даа, улуг ажыл-агыйның улам ыңай хөгжүдеринге оон ажыы улуг.

Республиканың чамдык бүдүрүлгелериниң, организацияларының, албан черлериниң удуртукчулары бо үнелиг металлды чыыгаш, хүлээп алыр пунктуга оңу дужаары кайгы чергениң айтырыы кылдыр көрүп турары чажыт эвес. Анаа хамаарыштыр Тываның автотранспорт эргелелиниң № 1, 2, 3 АТБ-лерин ап болур. Адаттынган коллективтер өңнүг металлды чыып дужаарының талазы-биле эрткен чылдың планының чүгле чартык кезиин доңгуп күүсеткеннер. Оон кол чылдагааны — ажыл-агыйжы эвес чорукта. Ол дугайын тодаргай чижектер-биле көргүзээлиңер.

Эргижирээн алээзинден ажыглаттынмас апарган поршеньнер, аккумуляторлар № 2 АТБ-ниң девискээринде чер санап октаттынган. Анаа хамаарышкан актыны Красноярскиниң областар аразында бүдүрүлге-техниктиг эргелелдиң төлээзи А. А. Золотухин тургускан. Автобүдүрүлгениң удуртукчулары оңу кулак дашты-биле эрттирип, кандыг-даа хемчегни албааннар.

— Шак ындыг ээ-харысаалга чок чоруктуң мурнунга мен буруулуг ышкаш артым — деп, А. Золотухин чугаалады. Чамдык удуртукчуларның харысаалга чогунуң уржуунда өңнүг металл дужаалдазының планы үстүп турар. Ону хүлээп алырының өртээн база өстүрүп каан. Эрткен чылда бир тонна коргулчунуң хүлээп алыр өртээ 180 рубль турган болза, бо чылын 530 рубль чедир өстүрген. Чзигыс тонна алюминийниң өртээ 140 рубль турганындан 200 рубль апарган. Чамдык өңнүг металлдарның хүлээп алыр өртээ ийи-үш катап улгаттырган. Ынчалза-даа өңнүг металл айммааның дужаалдазы багай чорул, эрткен айларның даалгалары күүсеттинмейн барган.

№ 3 автобүдүрүлгениң девискээринде [illegible]

[illegible]

килограмм өңнүг металлды дужаагаш, штрафка оваашкан. Штрафта айыттынган түңну өңнүг металл дужаарының талазы-биле буруулуг кижилер эвес, а күрүне төлеп турар. Ынчангаш ол талазы-биле чамдык ажылдакчыларның ээ-харысаалгазын үттүп турарының чылдагааны ында. «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезин, Чадаананың АТБ-зин, Элегес-Аксының туүйбу заводун, «Тудуг кезектери» комбинатты олар металл дужаарының планын доктаамал күүсетпейн келген.

Адаттынган коллективтерде өңнүг металл чыып дужаарының даалгаларын күүседириниң аргазы бар бе? — деп, А. А. Золотухинден айтырывыска, ол мынчаар харыылады:

— Бир эвес күзээр болза олар күүседиптер. «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң девискээринде чес сыырындактар, аккумулятор батареялары болгаш оон-даа өске өңнүг металл аймаа чер санай октаттынган чыдар. Оларны бок-биле кады үндүр сөөртүп турар таварылгалар бар.

Сельхозтехниканың Чадаанада каттыжыышкынында байдал оон-даа дора. Автомашиналар дугуйларын, тракторлар илчирбелерин бок-биле үндүр сөөртүп келген. Мындыг чижектиг ажыл-агыйжы эвес чоруктуң уржуунда республиканың бүдүрүлгелери, совхозтары эрткен чылын 10 тонна металл аймаан чедир дужаавааан.

Металл дужаалдазының даалгазын доктаамал күүседип келген коллективтер бар. Оларның санынга Сельхозтехниканың Самагалдайда каттыжыышкынын хамаарыштырып болур. Ук коллектив металлды чыып, дораан дужаап турар. Ол талазы-биле хыналданы кылырга, № 1 автобүдүрүлге эрткен чылын цилиндрлер блогунуң ийи бажын, № 2, 3 АТБ-лер, оң болгаш өес санны дужаганнар. Бир баштың деңзизи 14 килограмм болза, мындыг хемчээл хөй-хөй тонна металл дужаалдазының планынга улуг-ла өскерилгени [illegible] билдиртир. Бо чүселиг чиг-эт чер санай октаттына берген чыткаш, бок-биле кады үндүр сөөртүп турар. Чамдык бүдүрүлгелерниң [illegible]

[illegible]

В. БАРМИН

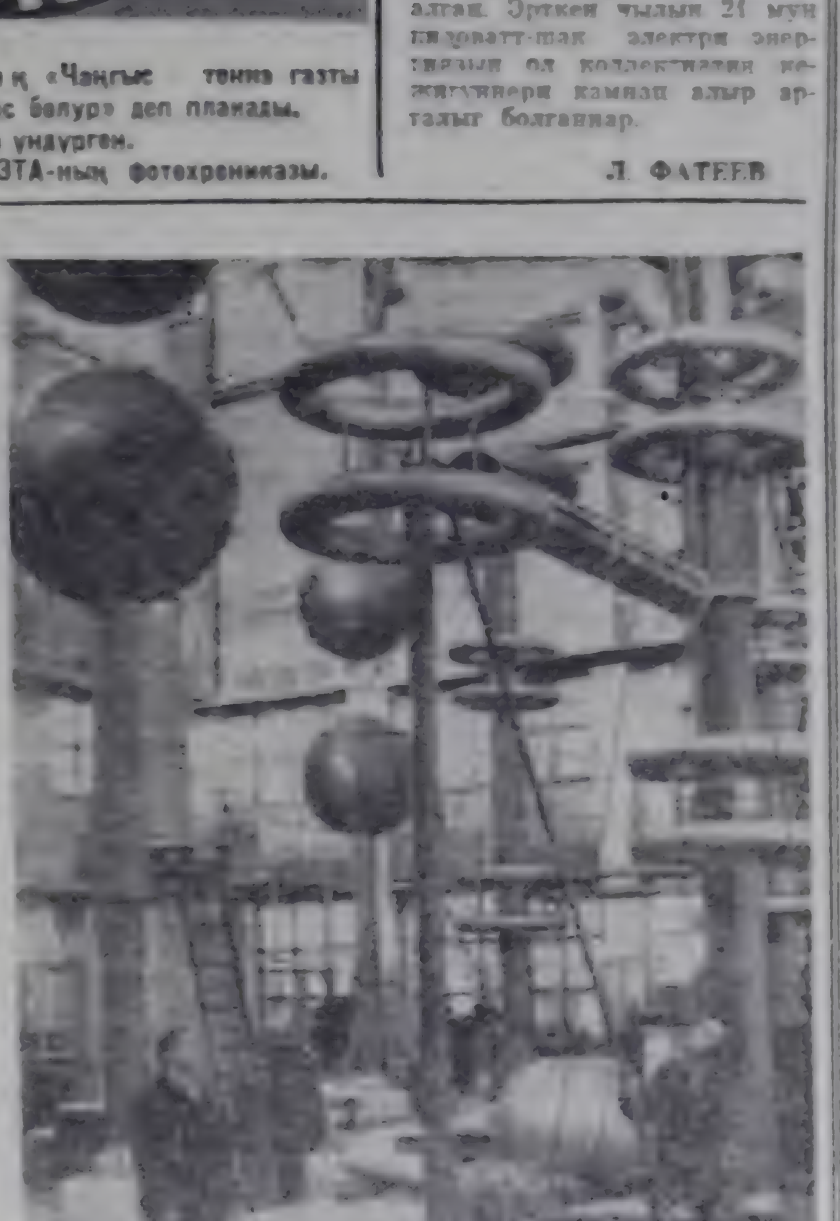

МОСКВА. Москваның «Изолятор» заводунуң коллективи эрткен чылдыы-биле деңнээрге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 10 хуу бедидер деп шиитпирлээн. Чогум-на оон түңнелинде кылып турар продукцияның хемчээлиниң немелде өзүлдезин күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип тургаш чедип алыр.

Амгы үеде «Изоляторнуң» цехтеринге бүгү продукцияны херек кырында • холуг чемна дужаап турар апарган. Ол бүдүрүлге черинде кылыгларның 60 ажыг хуузун күрүнениң Шынар демдээ-биле үнелээн. Заводтуң ажылдакчылары чыл эгезинден бээр 30 тонна өңнүг, 50 тонна кара металлдарны, ол ышкаш 300 муң киловатт-шак ажыг электри энергиязын камнап алган.

Заводтуң продукциязы — масла долдуруглуг изоляторларны — чүгле бистиң чурттуң энергия тудугжуларынче эвес, харын база делегейниң 22 күрүнелеринче чорудуп турар.

ЧУРУКТА: заводтуң бедик вольтулуг дериг-херекселдер лабораториязында чаа мучулуг дериглелерни шенээринге белеткеп турары.

В. КОШЕВОЙНУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

БОТТУГ САГЫШ САЛЫЫШКЫН

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде чурттакчы чоннуң пенсия хандырылгазын улам ыңай экижидерин көрүп турар. Ажылчыннарның, албан-хаакчыларның болгаш колхозчуларның назылааныының болгаш инвалид болганының пенсияларының, а ол ышкаш азыралыкчызын оскунганының пенсиязының эң биче хемчээлин бедидер, колхозчуларның болгаш күрүне бүдүрүлгелериниң ажылдакчыларының социал хандырылгазының байдалын деңнештирер, ындыг профессияның болгаш мергежилдиң ажылдакчыларынга мурнунда доктааткан пенсияларының хемчээлин амгы үеде тыпсып турар пенсияларның хемчээлинге чоорту деңнештирер деп айтып турар.

СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели 1981 чылдың январь 22-де «Чурттакчы чоннуң социал хандырылгазын улам ыңай экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» база «Уругларлыг өг-бүлелерге күрүне дузаламчызын күштелдирер хемчеглер дугайында» доктаалдарны хүлээп алган. Ук доктаалдарга дүүштүр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму «Пенсияларның эң биче хемчээлин бедидер болгаш пенсия хандырылгазын экижидер өске-даа хемчеглер дугайында» база «Уругларлыг өг-бүлелерге күрүне дузаламчызын күштелдирер хемчеглер дугайында» Чарлыктарны 1981 чылдың сентябрь 2-де хүлээп алган. Ол чугула хоойлужудулга актылары амыдыралда боттанган. Анаа хамаарыштыр чугаалап тура, күш-ажыл стажы четче эвес кижилерниң пенсия хандырылгазынга доктаап көрейн.

Долу эвес күш-ажыл стажтыг ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга пенсияның чамдык негелделерин барымдаалап тургаш, четче эвес пенсияны тыпсып болурун хоойлужудулга көрүп турар.

Назы-хар талазы-биле эр кижилер ажылдап турган үезинде 60 хар четкенде, херээженнер 55 хар четкенде, дилег кылганнар 5 чылдан эвээш эвес ажылдааныда, пенсия тыпсырын дилеп кииреринин бетинде олар 3 чыл ажылдаан болур болгаш ол үениң ниитизинде ажылга үзүктелиишкини алды ай ашпас турар ужурлуг; пенсия тыпсыр дугайында дилег ук хамаатының ажылдап турган үезинде ийикпе, азы ажылды соксаткан соонда бир айдан ажыг эвес үеде киргенде.

Хөй уруглардыг иелерге болгаш чажындан инвалид уруглуг иелерге ол негелделер 1981 чылдың ноябрь 1-ден эгелээш күш чок болган. Ынчалзажок пенсия алыр дилег кииргени хүнүнге чедир ниитизи-биле беш чылдан эвээш эвес ажылдаан турары болгаш 55 хар четкен турары эргежок чугула.

Беш болгаш оон-даа хөй уруглары божааш, оларны сес харлыынга чедир кижизидикен иелерни хөй уруглар лыг ие деп санаар. Сес болгаш оон өру хар-назылыг, бичиизинден инвалид болган уруглуг ие бичиизинден инвалид уруглардыг ие кылдыр санаттынар. Пенсия алыр эргениң тургузарынга уругларның иези-биле чурттап азы кайызы-ле ниитиде чурттавайн турары (интернатка, уруглар бажыңынга школа-интернатка тургайы) барымдаа чок. Ие эргезин казыткан херээженнерге үстүнде чиигелделер көрдүнген пенсияны тыпсыр эргези чок.

КАНДЫГ уругларны инвалид деп санаарыл? 16 харлыг болгаш оон өру назылыгда оларны эмчи-күш-ажыл экспертиза комиссиязы бичиизинден-не бирги, ийиги бөлүктүң инвалидтери кылдыр санаанда, а 8-тен 16 хар чедир уруглар медкорулдезинче ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунуң баштаанын, бичиизинден инвалид болган 16 харга чедир алыр ужурлуг пособиезин ап болур эргени берип турар. Данзыда көрдүнген аарыглар илереттинген болза, 8-тен 16 хар чедир ындыг уруглар база инвалид уруглар болур.

Моон-биле чергелештир долу эвес стажтыг иелерге пенсия тыпсырда үстүнде айыткан Данзыда көрдүнген аарыгдан аараан турган 8-тен 16 хар чедир элгеп уругларны база барымдаага алыр. Чажындан-на I азы II бөлүктүң инвалиди чораш, 16 хардан улуг назылыгда элген уруглар база барымдаалаттынар. Чажындан инвалид болганы дээш уругнуң ап турган пособиезин оон иезинге долу эвес стажтыга назылааны дээш пенсия тыпсырынга шаптык болбас ужурлуг.

Бо пенсияны тыпсырынга кандыг документилер негеттинерил?

Бажың эргелелиниң, чурттаалга-ажыглал конторазының, кезээ черлерде чурттап турарларга кезээ Совет күүсекомунуң шынзыдылгазы, уругларның төрүттүгениниң дугайында херечилелдери. Инвалид уругларлыг иелер уругларынга (8-тен 16 хар чедир) эмчиниң түңнели, 16 хардан өру назылыг инвалид уругларынга эмчи-эксперт комиссиязының шынзылгазының немей кожар.

Долу эвес ажыл стажтыга назылааныын пенсиязының хемчээли ажыл төлевиринден болгаш ажылдың ургулчелииндир хамаарыжыр. Ынчалза-даа ан эвээш ажыл стажтыга (беш чыл) пенсия, бир эвес ие негеттинер бүгү ажыл стажтыг болза, долу пенсияның дөрттүн бириниден эвээш болбас ужурлуг. Долу эвес пенсияны доктаадырда, ажылындан ангыда, кандыг ниитиге ажыктыг ажыл-чорудулгазын — өөрениш чоруганын, шериг албанында турганын база барымдаалаар.

ХӨЙ УРУГЛУГ не азы инвалид уруглуг не бир эвес азырадыкчызын чидирген дээш, колхоз пенсиязын азы өлгеп шериг албанныгның [illegible] эвеш дээш пенсия ап турар, ынчалза-даа күрүне бүдүрүлгезинге долу эвес ажыл стажы бар болза, оон болгунга таарымчалыг болур болза, чаа дүрүмнү барымдаалаан назылааны дээш долу эвес пенсияже шилчип алыр эргелиг.

Иелерге долу эвес пенсияны оларның совхозтарга болгаш кезээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелеринге ажылчыннар болуп ажылдап турганнарындан өскелеринге ажылдап турган үезинде тыпсыр.

1981 чылдың декабрь 1-ден эгелеп, бот иелерге пособиениң хемчээлин 20 рубль чедир улгаттырган болгаш хуусаазын узаткан. Бир эвес мурнунда бот ие пособиени уруу 12 хар четкиже ап турган болза, ам ону уруг 16 хар четкиже чедир төлээр, суртуул уругларга 18 харга чедир төлээр. Суртуул уругларга пособиени бир эвес олар стипендия албайн турар болза төлээр. Ону өөредилге чериниң шынзылдылы-биле чылда бир удаа бадыткаар.

Пособие тыпсырын баштай дилеп киирип турар иелер социал хандырылга килдизинге бичиинчиниң паспорттуң, уругнуң төрүттүнгениниң дугайында херечилелин, уругнуң турар черинин (иези-биле кады бе, азы ангы бе) дугайында шынзылгазын киирер, бир эвес бичиинчиниң кезээ Совет күүсекомунга киирип турар болза, [illegible] шынзылгага негеттинмес. Оон ангыда уругнуң адазының дугайында медээни төрүттүнгениниң дугайында херечилелге киирген чер дугайында ХБАБ-ның шынзылгазы база негеттинер.

12-ден 16 хар чедир уругларлыг бот иелерге пособие төлээрин [illegible] ХБАБ-ның шынзылдылыындан өске ол-ла документилер-биле чорудар. Бир эвес бот иениң уруу өөредилгеге чериниң бүрүнүнүн долу хандырылгазында турар болза, пособие төлевес. Бир эвес 16 хардан 18 хар чедир өөренип турар уруг стипендия албайн турар болза анаа пособиени төлээр болгаш стипендия албайн турар дугайында өөредилге черинин чылда бир удаа бадыткаар.

Бир эвес бот ие азыралыкчызын чидирген дээш пенсия ап турар азы уругнуң төрүттүнген адазындан алимент ап турар болза база уругнуң азыралынга бергенин болза, пособиени тыпсырбас болгаш төлевес.

А. ВЛАДИМИРОВА,
Тыва АССР-ниң социал хандырылга министериниң оралакчызы.

БЕДИДИП ТУРАР

Өвүр-Хем районнуң совхоз бүрүзүнде кедээниң профтехучилищезиниң механизаторлар белеткээр болгаш оларның мергежилин бедидер салбырлары ажылдап турар «Өвүр-ажылдың хостуу» совхозта механизаторларның мергежилин бедидериниң курзунда I болгаш II класс чедип алыры-биле 60 кижи, агро-өөредилге белгүмүнде 50 болгаш зооветөөредилгениинде 205 кижи хаара тудуган. «Найырал» совхозта 65 механизатор мергежилин бедидип, чер ажылының билиглерин өөренир белгүмде 25, зооветөөредилгенинде 318 кижи өөренип турар.

Районга кылып чорудар ажылдарының планын ёзугаар, кышкы үеде 75 механизаторну белеткээр ужурлуг. Аныяк кадрларны белеткээриниң болгаш мергежил бедидериниң курстарында катай 216 кижи өөренип турар.

Районнуң совхозтары кедээ ажыл-агый специалистериниң мергежилин чыл бүрүде бедидеринче кичээнгейни кошкатпайн келген. Эрткен чылын институттарга, техникумнарга болгаш Тываның мергежил бедидериниң школазынга 25 кижини өөреткен.

Н. ВАНЬКОВ.

ХАЙГЫЫЛЧЫЛАР ИЛЕРЕТКЕН

Мал чеминиң кадагалалы болгаш хумагалалы дээш харыылап турар кижилерниң ээ-харысаалга чок чоруундан «[illegible]» совхоз дыка улуг когаралга таварышкан. Малдың өлүп хоражар чоруу көвүдээн, оон продуктулуу кызырылган.

Ол дээрге кол зоотехник В. Березкиниң болгаш совхозтуң салбыр эргелекчизи В. [illegible] багай ажылдааның түңнели-дир. Олар мал чемин [illegible]

[illegible]

турганнар.

Районнуң улусчу контроль комитединиң улуушкуннары хуралынга оларга шыңгыы дооң чызаалыг бербишаан, бир айның шалыңын олардан тырткан. Совхоз директору Н. [illegible] база хемнег хүлээткен.

Улусчу контрольдуң чиргилчиин оон-биле кыдырааргаттынмаан. Саанчыларның ажылын мал ашкиирларның [illegible] дыңнаан, малга [illegible]

Оон соонда кылган хыналдадан илерээни — фермада байдал экижээн.

Хову чер Тургайның он муң ажыг улусчу контролерларының массалыг рейдилериниң кол сорулгазы — мал чеминиң ажыглалын экижидери. Малчыннар-биле кады олар малдың кыштаглап турарын контрольдавышаан, курлавырларны эзин тыл, четпестерни эдип турарлар.

С. МАТАЕВ.
СЭТА-ның корр.
Арадыг.

Аныяктар — съездизинге

ХҮРЭЭЛЕҢИ ӨЗҮП ТУРАР

«Комсомолдуң XIX съездизинге — 19 шалыпчы неделя!» деп девиз-биле социалистиг чарыш Кызылдың районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжыышкынында калбартан. Оон мурнуку одуругларында аныяктар бүдүрелдиг-биле киргеен.

Мурнакчы аныяктарның иштинден участок мастери Любовь Бараан, токарь Виталий Клименко, агрегатчылар Сергей Анчухин, Сергей Шумов оларны чоокта чаа комсомолчулар боттарының хүрээлеңинге хүлээп ап, идегелди көргүскен.

— Бистиң Совет Армиядан база ийи аныяк оолдар кээп, учёттка немешкен. Ам бистиң бүдүрүлгеде 29 комсомолчу ажылдап турар — деп, ында комсомол организациязының секретары аныяк коммунист Александр Нелюбин чугаалап турар.

Чоокта чаа «Комсомолчу прожектор» отрядын тургускан. Ону инженер Валерий Болотов удуртуп, каминатта ажыл-агыйжы чогум [illegible] прожекторжуларны хаара туткан.

В. АЛЕКСЕЕВ

КОМСОМОЛЧУЛАР МУРНУНДА

«УТКА 25 чылы» совхозта комсомолчу-аныяктарның Арыскан СБФ-зы Улуг-Хемде мурнакчы ажылдыг коллективтерниң бирээзи. Оон аныяктары Ленинчи комсомолдуң съездизин төлептиг уткуур дээш чарышка идепкейлиг хаара туттунган.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, шынарын экижидерин чарыштың кол негелделери болдурган. Бо ажылды боттандырып, эки ажылдаарынга Долчанмаа Бадынам ышкаш дагдыныкчыларның арга-дуржулгазы аныяктарга үлегерлиг. Аныяк саанчылар Людмила Шивит-Дамба, Татьяна Монгуш олар февральда 820-860 кг сүт саган.

Фермада инектерниң кыжыка азыралынче, дежурлазынче аныяктар улуг кичээнгейни салган. Саанчылар боттарының хостуг үелеринде кызыл-булуңга чыглып, лекция, беседаларны үргүлчү дыңнап турар.

Он бирги беш чылдың ийиги чылында арысканчылар сүт бүдүрер, ону күрүнеге садар талазы-биле бедиткен хүлээлгелерин күүседиринге бүдүрелдиглер.

Л. ПАЧЫН-ООЛ

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажыл-агыйынга хөй чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылын үнелеп көргенин демдеглеп кылдыр [illegible] Дээди Совединиң Президиумунуң ооң ноябрь [illegible] шиидвери «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Ксения Романовна **Афанасьева** — Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң автобаазазының техниги.

Антонина Гавриловна **Баранова** — республиканың божудулга бажыңының эмчизи.

Ефросинья Васильевна **Бедарева** — столовайлар болгаш ресторааннар трестиниң повары.

Афанасий Иванович **Богатов** — Кодээ ажыл-агый министерствозунуң чолаачызы.

Мария Ефимовна **Болотских** — республиканың туберкулёзка удур диспансериниң санитаркази.

Николай [illegible] **Бондарев** — пиво заводунуң слесары.

Таисия Федоровна **Бухтуева** — [illegible] бараан садыының кол бухгалтериниң оралакчызы.

Екатерина Алексеевна **Валитова** — Чуртталга-коммунал ажыл-агыйы эргелелиниң дуза [illegible] турары [illegible] бюрозунуң ажылчыны.

Мария Степановна **Верба** — судмедэкспертиза бюрозунуң санитаркази.

Василий Артемович **Вишуренко** — Тываның геология шинчилел экспедициязының огранщигы.

Клавдия Павловна **Горбунова** — «Тувфото» бүдүрүлге каттыжыышкынының ажылчыны.

Федор Семенович **Делегодин** — пенсионер.

Анна Семеновна **Дерноедова** — республиканың божудулга бажыңының эмчизи.

Таисия Ивановна **Дрихлова** — Тываның электри четкилериниң [illegible] ажылчыны.

Афимья Васильевна **Зиновьева** — хоорайның иштики херектер килдизиниң таныыл черинин контролеру.

Раиса Назаровна **Зырянова** — «Тыва тудуг материалдары» бүдүрүлге каттыжыышкынының күш-ажыл болгаш шалың талазы-биле инженери.

Фаина Андроновна **Зырянова** — республиканың божудулга бажыңының акушеркази.

Геннадий Васильевич **Иванов** — [illegible]

Николай Семенович **Нагатин** — Кызылдың тудуг [illegible] заводунуң отакчызы.

Анна Ильинична **Иконникова** — «Скотопром» трестиниң кол бухгалтери.

Пелагея Андреевна **Каспинева** — [illegible]

Алексей Иванович **Киселев** — Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң транспорт бүдүрүлгезиниң ажыглал килдизиниң начальниги.

Зоя Яковлевна **Климас** — судмедэкспертиза бюрозунуң эмчи сестразы.

Клавдия Григорьевна **Князева** — № 3 магазинниң директору.

Маргарита Николаевна **Ковалева** — республиканың божудулга бажыңының эмчизи.

Николай Акимович **Коваленко** — Садыг министерствозунуң автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачызы.

Сергей Глебович **Козлова** — геология-шинчилел экспедициязының оруннекчи мастери.

Анна Сергеевна **Кретова** — Тываның сүт комбинадының ажылчыны.

Зинаида Алексеевна **Кузьмина** — республиканың одаар чүүл сайгарар конторазының экспедитору.

Нина Андреевна **Кулишанова** — мебель фабриказының [illegible].

Валентина [illegible] **Курганская** — [illegible]

Анастасия Ивановна **Лобастова** — [illegible] № 7 [illegible]

Любовь Васильевна **Мальцева** — республиканың туберкулёзка удур диспансериниң санитаркази.

Мария Александровна **Мамонтова** — «Тыва кодээ тудуг» трестиниң автобаазазының газоэлектросварщиги.

Екатерина Ивановна **Мартемьянова** — республиканың божудулга бажыңының акушеркази.

Тамара Ивановна **Меньшикова** — Тываның автовокзалдар болгаш автостанциялар бүдүрүлге каттыжыышкынының ажылчыны.

Амызаан Сундуевна **Монделе** — столовайлар болгаш ресторааннар трестиниң техажылчыны.

Антонина Максимовна **Обушная** — республиканың ном садыышкын конторазының [illegible].

Зинаида Николаевна **Осипова** — хоорайның харылзаа белдириниң телефонизи.

Ксения Маркеловна **Парилова** — Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бухгалтери.

Анна Ивановна **Пирогова** — пенсионер.

Агафья Григорьевна **Полева** — хоорайның харылзаа белдириниң радиожудулга талазы-биле электромонтеру.

Анастасия Дмитриевна **Растащенова** — «Тувасна6быттың» продукция талазы-биле эргелелиниң склад эргелекчизи.

Зинаида Авакумовна **Романюк** — пенсионер.

Иван Михайлович **Рязанов** — кежээки ортумак № 1 школаның ажыл-агый эргелекчизи.

Лидия Григорьевна **Сарафанова** — республиканың божудулга бажыңының акушеркази.

Александра Аракчаевна **Сарыглар** — пенсионер.

Анастасия Николаевна **Сарыг-оол** — профессионал-техниктиг кооператив училищезиниң бүдүрүлге өөредилгезиниң улуг мастери.

Тамара Чымбаловна **Сат** — республиканың хөгжүм-шии театрының бижикчи мастери.

Анна Ивановна **Свищова** — партия обкомунуң техсекретары.

Татьяна Ивановна **Сильянова** — пиво заводунуң белен продукциязының мастери.

[illegible] Константиновна **Солохова** — столовайлар болгаш ресторааннар [illegible] ажылчыны.

Александр Иосифович **Сысоев** — Тываның электри четкилериниң электромонтеру.

Татьяна Михайловна **Таранова** — хоорайның иштики херектер килдизиниң таныыл черинин контролеру.

Ульяна Георгиевна **Тюнина** — республиканың ном садыының конторазының садыгжызы.

Надежда Карповна **Федяева** — пенсионер.

Василий Гасеевич **Фотисов** — пенсионер.

Валентина Павловна **Филимонова** — пенсионер.

Наталья Емельяновна **Шампурова** — ном садыының республика конторазының садыгжызы.

Виктор Дмитриевич **Широдушкин** — Тываның геология-шинчилел экспедициязының партиязының начальниги.

(Уланчылыр).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ҮЗЕЛ-БОДАЛДАРНЫҢ БОЛГАШ ТУРУШТАРНЫҢ ЧАҢГЫС ААЙЫ

ВАРШАВА. (СЭТА). ПКАП ТК-ның Политбюрозу Польша Улус Республиканың партия-күрүне делегациязының Совет Эвилелиинге албанның аян-чорудуун, ПКАП ТК-ның Бирги секретары, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельский баштаан польша делегациязының СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев баштаан совет делегация-биле ужуражыышкынының болгаш чугаалажыышкыннарының дугайында отчётту чугаалажып көрген.

Политбюро чугаалажыышкыннарның түңнелин долузу-биле чүүлдүгзүнген болгаш оларның польша-совет харылзааларга улуг ужур-дузалыын база чугулазын онзалап айыткан деп, ПАП агентилели ол хурал дугайында дыңнадыында демдеглээн. Совет удуртулганың болгаш Москваның хөй-ниитизиниң польша делегацияны чүректиң ханызындан изиг-биле уткуп хүлээп алганын анаа демдеглээн. Ол аян-чорук ПКАП биле СЭКП-ниң аразында, ПУР биле ССРЭ-ниң аразында, поляк болгаш совет улустарның аразында социалистиг интернационализмниң, бот-боттарын хүндүлежиириниң база деп эргениң принциптеринге үндезилеттинген акы-дуңма найыралдың болгаш кады ажылдажылгазын улам ынай хөгжүдеринге болгаш быжыглаарынга аажок улуг ужур-дузалыг болган деп айыттынган.

ПКАП ТК-ның Политбюрозу ССРЭ-биле найырал болгаш эвилел ПУР-нуң даштыкы политиканың кол шугуму бооп артып турар деп демдеглээн. Польшаның болгаш Совет Эвилелиниң каттыштырып турар эвилелчи кады ажылдажылга социалистиг ниити күрүнеге болгаш оларның улустарынга чугула ужур-дузалыг, социалистиг күрүнелерниң дем каттыжылгазының күчү-күжүн база сырый эптиин быжыглаарынга дузалап, кызыгаарларның база Европага дайын соондагы байдалдың эскерилге чок быжыг болурунуң чугула чүүлдүү болуп турар.

Ол харылзааларның интернационалчы бүдүжүнүң чугузы бадыткалы болза Польшаның улузунга кедергей берге үеде Совет Эвилелиниң көргүзүп келген болгаш көргүзүп турар деткимчези болгаш дузаламчызы болур.

Польша-совет бүгү талалыг партия болгаш күрүне харылзааларының улам ынай хөгжүлдезинге аян-чоруктуң улуг ужур-дузазын Политбюро сеткил ханыышкын-биле онзалап демдеглээн. Польшаның шиитпирлеринге хамаарыштыр совет таланың чогумчалыг билиишкинин, а ол ышкаш ПКАП-тың Каттышкан тараачын партия болгаш Демократтыг партия-биле кады социализмни камгалаар дээш, ниити политиктиг база экономиктиг быжыглаашкын дээш ап чорудуп турар хемчеглеринге хамаарыштыр билиишкинин, Польшаның айтырыгларын аш Л. И. Брежневтиң болунга кончуг чоок көргенин демдеглээн.

Оаа ужур-дузалыг чүүл болза ССРЭ-ниң талазындан экономиктиг дузаламчы, ылаңгыя польша болгаш совет улеттерниң аразында кады ажылдажылганың чаа бедик деңнелин чедип алганы болур деп, дыңнадыгда чугаалап турар. Ол кады ажылдажылга болгаш дузаламчы эвес болза, а ол ышкаш акы-дуңма социалистиг чурттар-биле оон иштинде ЭДЧ шугуму-биле, кады хөделиишкиннерни калбартпаан болза, Польшаның кризистен үнери болдунмас турган ийик.

ПКАП биле СЭКП-ниң кады ажылдажылгазының ханылаашкыны база улам ынай хөгжүүдээн, акы-дуңма ийи партияның эки дуржулгазын ажыглаары чугула рольдуг болур деп ПКАП ТК-ның Политбюрозу онзалап айыткан. Оон-биле чергелештир Москвага ужуражыышкын база Польшаның болгаш Совет Эвилелиниң удуртукчуларының чугаалажыышкыннары Польшаның делегейге туружун быжыглаарынга дузалыг болурунче кичээнгейни угландырган. Польша чаасканзыргай эвес деп чүвени олар база катап бадыткаан, политиктиг ыйыжыышкынның империалистиг кампаниязынга, экономиктиг базыышкынга база пропагандачы халдаашкыннарга ол таваржып келгенде, боттуң иштиниң өннүктериниң болгаш эвилелчилериниң деткимчезинге болгаш дузаламчызынга даянып болур дээрзин бадыткаан.

Делегей байдалын үнелеп көөрүнге хамаарыштыр, ылаңгыя АКШ-тың удуртукчу бөлүктериниң политиказынын база империализмниң дээрбе-дээрбе бүдүреринден үнүп турар тайбыңга кыжаныышкынга хамаарыштыр Польшаның болгаш Совет Эвилелиниң үзел-бодалдарының база туруштарының долу чаңгыс аайын чугаалажыышкыннар көргүскенин ПКАП ТК-ның Политбюрозу сеткил ханыышкын-биле онзалап демдеглээн. Ол кыжаныышкынга удур турушкунга СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң делегейге аттаары, күчү-күжү болгаш чайгылыш чок тайбыңга ынак политиказы төөгүлүг улуг рольду ойнап турар. Совет Эвилели-биле Варшава Керээзиниң киржикчилери бүгү күрүнелер-биле сырый кады ажылдап тургаш, бөмбүрзекке тайбыңны камгалаар дээш, чэвирлиишкинни дээш, делегейниң айыыл чок чоруу, деп эргелиг хөгжүлде база кайы-кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылга дээш демиселге моон-даа соңгаар идепкейлиг киржир.

ВАРШАВА. (СЭТА). Манаа Каттышкан тараачын партияның Кол комитетиниң секретариазының хуралы болуп эрткен, анаа КТП КБ-ның даргазы Р. Малиновский ПУР-нуң партия-күрүне делегациязының Москвага аян-чорууның түңнелдериниң дугайын дыңнаткан.

Ук аян-чорук Польшаның төөгүзүнде берге болгаш эргиделиг үеде болган деп, ол чугаалаан. Ол чорук ооң чугулазын болгаш ужур-дузазын тодаргайлап турар. Польша делегацияны Совет Эвилелинге кайгамчык чылыг болгаш чүректиң ханызындан хүлээп алган. Аян-чоруктуң түңнели болза чурттуң таваржып кааш кризисин ажып эртеринге дузалаар бүгү талалыг кады ажылдажылганы ханыладыры болгаш калбартыры болур. Москвага аян-чорук польша-совет кады ажылдажылгага чаа үе-чаданы ажыткан.

КТП КБ-ның секретариазы польша-совет чугаалажыышкыннары чүүлдүгзүнген болгаш оон түңнелдерин бедик-биле үнелээн.

Демократтыг партияның ТК-зының президиуму польша делегацияның Совет Эвилелинге аян-чоруунуң дугайында ДП ТК-ның даргазының отчёдун дыңнап чугаалашкан.

Польша-совет харылзааларның улам ынай ханылап база быжыгзын турарынга сеткил ханыышкынын ДП ТК-ның президиуму илергейлээн. Совет чурт-биле найырал болгаш кады ажылдажылга Польшага үнелиин ужур-дузалыг. Ол кады ажылдажылга база социалистиг интеграция — чурттуң экономиктиг хөгжүлдезиниң чугула фактору деп, демократтыг партия санап турар.

Бедик ниитү болгаш эвилелчиг социалистиг Польшага Совет Эвилели деткимчени көргүзүп келген болгаш көргүзер деп Совет Эвилелиниң делегеленин [illegible] сеткил [illegible] үүлгээн. Ол деткимче Европага тайбыңның болгаш айыыл чок чоруктуң магадылалы бооп бир деп, президиумнуң хуралынга демдеглээн.

Патриоттарның демисели

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Дерзиг шериг хунтазынга удур чепсектиг демиселде эгелээн Сальвадорнуң патриоттуг күштери боттарының дайынчы чорудулгаларын сөөлгү үеде улам күштелдирген. Фарабундо Марти аттыг [illegible] хосталга фронтузунуң дайынчылары чурттуң чеди талакы девискээринде дөрт департаментизинде байдалды контрольдап турар.

Санта-Ана департаментизинде гидроэлектростанцияны патриоттар [illegible] үнүргенин партизаннарының радиостанциялары дыңнаткан.

Чурттуң мурнуу барыын кезиинде чурттакчылыг [illegible] улуг суурларны партизаннар холга алган.

ШЫҢГЫЫ ШҮГҮМЧҮЛЭЭН

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Бельгияга барып чораан Францияның премьер-министри П. Моруа «Нивти рыноктуң» штаб-квартиразынга парлалга конференциязын кылган болгаш АКШ-тың саң-хөө болгаш акша политиказын шыңгыы шүгүмчүлээн. АКШ-тың хөделиишкиннери Барыын Европаның чурттарының экономиказынга улуг когаралды тывыртырып, бүдүрүлгени кызыраарынга, ажыл чоктарның санының өзеринге чедирип турар-дыр деп, ол чугаалаан.

ШИИТКЕЛ

КАИР. (СЭТА). Президент Садатты өлүрген дугайында херектиң талазы-биле суд чорудулгазы Египеттиң найысылалынга доозулган. Эрткен чылдың октябрь 6-да Каирге шериг парадының үезинде Садатты өлүргенинге буруулуг кылдыр санаттырган, судка кирген 24 кижиниң иштинден 22 кижини буруулуг кылдыр дээди шериг трибуналы санаан. Садатты өлүреринге дорт киришкен дөрт кижини, оларның аразында Египеттиң чепсектиг күштериниң лейтенантызы Халед Аль-Исламбулини, чажыт мусульман организацияның удуртукчузу Абдель Салям Фарагты шаажылап өлүрер кылдыр трибунал шииткен. Шаажылап өлүрер дээн шииткелди республиканың президентизи бадылаан соонда күштүг болур.

Сальвадорнуң патриотчу күштериниң демисели улам-на күштелип турар. Национал Хосталганың Фарабундо Марти аттыг Фронтузунуң отрядтары дайзынче дидим шавар халдаашкыннарны кылып, стратегия талазы-биле чугула черлерни ээлеп ап, чаа-чаа чурттакчылыг черлерни хостап турар.

ЧУРУКТА: сальвадор патриоттар тулчуушкуннар аразының бичии када чапсарының үезинде.

СЭТА-ның фотохроникazы

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

Курлавырлар — ажыглалда

БУДАПЕШТ. Хөлчүр бүдүрер талазы-биле Венгрияда эң улуг бүдүрүлге каттыжыышкынының — «Будафлакстың» чаартыр талазы-биле ажылдарны чедиишкинниг дооскан. Бүдүрүлге курлавырларын бүрүн ажыглаар талазы-биле чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның ажылдары маңаа шиитпирлиг рольду ойнаан. Чаартыкчы 500 ажыг саналдарны бүдүрүлгеге шиңгээдип ажыглааның түңнелинде «Будафлакс» бүдүрүлге каттыжыышкыны чүгле эрткен чылын безин 10 миллион форинт акшаның арыг орулгазын алганын ол каттыжыышкында социалистиг күш-ажыл бригадаларының чоокта чаа болган чөвүлел хуралынга демдеглээн.

Каттыжыышкынның заводтарында амгы үеде 8 муң ажыг кижи, колдуунда херээженнер ажылдап турар. Оларның хөй нуруузу — социалистиг күш-ажыл бригадаларының кежигүннери. Ажылчыннарның чогаадыкчы инициативаларын администрация черле калбаа-биле деткип турар. Оларның саналдаан чаа чүүлдерин бүдүрүлгеге шиңгээдип ноптереткен. Херээженнерниң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга, таарымчалыг дыштанырынга чогумчалыг байдалдарны хандырып берген.

Кадыкшыл, бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажыл

СОФИЯ. «Кадыкшыл, бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажыл, чогаадыкчы узун назын» деп комплекстиг программаны Болгария Улус Республиканың Кадык камгалал министерствозу чогааткан болгаш амгы үеде боттандырып турар. Ноптеренгей турган аарыгларны болдурбас сорулгаже улуг кичээнгейни амгы беш чылда угландырып турар. Сеске беш чыл планының чылдарында 5,8 муң орунныг чаа эмнелгелерни тудар, санаторийлерни, аптекаларны, поликлиникаларны немей ажыдар.

Сөөлгү он чылда кадык камгалалынга күрүнениң тускайлаан хөреңгилери 2,5 катап көвүдээн.

Чаа черлерни шиңгээдип алыр дээш

ХАНОЙ. Биньчитхиен можунуң ээзээш чурттакчылар лыг турган чаа черлерни шиңгээдип алыр дээш шимчээшкин Вьетнам социалистиг Республикада улам калбарган. Өске районнардан 150 муң тараачыннар ол можунуң девискээринде көжүп чеде берген.

Биньчитхиен можуну чурттуң ядыы облазы кылдыр санап турган. Вьетнамның соңгу болгаш мурнуу кезээниң ортаа аразында турар болганда, ол можу америк агрессиязын дыка качыгдаан. Биньчитхиен ырак эвес келир үеде Вьетнамның тараалаң районнарының бирээзи болур.

Кады ажылдажылга калбарган

УЛАН-БАТОР. Социализмниң акы-дуңма чурттары-биле удурту Моолдуң экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылгазы МАР-ның бединги беш чыл планының чылдарында улам калбарар. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң [illegible] чурттарының социалистиг экономиктиг интеграциязының комплекстиг планында ол дугайын тодаргай айыткан.

Совет Эвилели-биле экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылганың чыл бүрүде улам-на калбарып турарын Моол Арат Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң чанында даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле күрүне комитединге СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнаткан. Ийи чурттарның аразынга кады ажылдажылганың эң чугула кол айтырыгларын 1981 чылдың августа эштер Л. И. Брежневтиң болгаш Ю. Цеденбалдың аразынга Крымга болган найыралдыг ужуражылганың үезинде чугаалажып көрген.

Моолдуң улус ажыл-агыйының кол адыры — мал ажылын хөгжүдер талазы-биле экономиктиг деткимчени МАР-га Совет Эвилели көргүзер. МАР-ның кодээ ажыл-агыйын 80 чылдарда хөгжүдериниң комплекстиг планын ажылдап кылырынга совет специалистер киржир.

Совет Эвилелиниң деткимчели-биле улус ажыл-агыйының 340 ажыг объекттерин төлевилээр болгаш тудар сорулга салдынган.

(СЭТА).

ТРЭ-НИҢ ЧАЖЫТ ПЛАНЫ

МАНАГУА. (СЭТА). АКШ-тың төп разведка эргелелиниң болгаш Сальвадорнуң реакциялыг күштериниң белеткээни шериг эргиилдези Төп Американың ол чуртунга чоокку үеде болур магат чок. Фарабундо Марти аттыг Национал хосталга фронтузунуң кол командылалының кежигүнү Хоакин Вильялобос тура халыышкынның «Венсеремос» радиостанциязын дамчыштыр чугаазынга ол дугайын дыңнаткан.

Амгы шериг хунтазын эрге-дагырга хевээр арттырарын чедип алыр дээн АКШ-тың оралдажыышкыннары буурап турар. Чонга удур дерзиг үүлгедиглерни кылган хунтаның удуртукчуларын эрге-чагыргадан чайладырып АКШ-тың төп разведка эргелели чажыды-биле планнап турар. Сальвадор улустуң мурнунга бак сурагжаан реакциялыг шериг кижилерин эрге-чагыргадан АКШ чайлаткаш, оларның орнунга өске кижилерни киирергеш, революстуг күштерге удур шавар халдаашкыннарны катап эгелээрин бодап турар.

Камгалал министри Гильермо Гарсияны болгаш кедергей барыын үзелдиг бөлүктерниң удуртукчузу Роберто Д'Абуиссонну өлүрерин АКШ-тың төп разведка эргелелиниң чажыт планында айыткан.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сальвадорда чагырыкчы хунтаның кежигүнү полковник Гутьеррес-биле АКШ-тың күрүне секретары А. Хейг ужурашкан дугайында «Нью-Йорк таймс» солуң дыңнаткан. Ол ужуражыышкынның эң-не чажыт байдалдыг болганын солун демдеглээн. Сальвадордан келген ол полковниктиң [illegible] А. Хейгтиң кабинединге киирип келген. Ужуражыышкынның [illegible] дугайында кандыг-даа медээ чок.

МАНАГУА. (СЭТА). Сөөлгү медээлерни ёзугаар алырга, Сальвадорда шериг хунтазының удуртукчузу Дуарте «чажыт даалга-биле» Каттышкан Штаттарже далаштыг чорушкан. Төп разведка эргелелиниң белеткээни шериг эргиилдезиниң планнары-биле Дуартениң далаштыг аян-чоруунуң дорт холбаалыг болганын патриоттарның «Венсеремос» радиостанциязы айыткан.

БАРЫЫН ГЕРМАНИЯГА СОҢГУУЛДАЛАР

БОНН. (СЭТА). Барыын Германияның Шлезвиг-Гольштейн чериниң хоорайларынга болгаш общиналарынга коммуналдыг соңгуулдалар болган. Хамаатыларның соңгуулдага идепкейиниң чавызааны ол соңгуулдалар херечилеп. Соңгукчуларның 74 хуу хирези анаа киришкен. Ол дээрте 1978 чылда болган соңгуулдаларга киришкенинден 4,5 хуу эвээш болуп турар.

ХДС партия соңгукчуларның бадылаашкыннарының 50,1 хуузун алышкан. Шлезвиг-Гольштейнниң хоорайларынга болгаш общиналарынга хөй кезиин бодунга хевээр арттырган. Боннуң чазак эвилелиниң составынга кирип турар Социал-демократтыг партияның төлээлекчилери бадылаашкыннарының 34,6 хуузун. Хостуг демократтыг партия — 6,8 хуузун алган.

• АВТОМАТТАР ШЫГААТТЫНГАНДА...

МАДРИД. (СЭТА). Автоматтар болгаш пулеметтар-биле шыгаап алган турда «6». [illegible] соңгуулдазы Гватемалага болган. 29 чыл бурунгаар шериг эргиилдезиниң түңнелинде эрге-чагырганы ээлеп алган шериг дыктатуразын америк империализм [illegible] шериг дыктатуразы «бот-ниити соңгуулдаларын» [illegible] Оон түңнелинде [illegible] президентизин, парламент кежигүннерин [illegible] [illegible] Чурттуң [illegible]

АДА-ИЕЗИ КЫМНАРЫЛ?

Бо чылдың октябрь 14-те «Шынга» парлаттынган «Кара сагыш» деп эгелиг материалды номчааш, чоннуң чугаалажып-даа турарын база мээң хуумда бодалдарымны-даа илередикееш, бо чагааны бижикседим.

Ыыдыг араатаныг, алыс-как-чиксек, ажык-иончаа сүрер, кырынныы-даа, чоннуң [illegible] аңн өрлаар, дээрбе-дээр чорук, ол ышкаш дээрбедеп, үптеп тура күрүнениң оннун камгалап турган, ону хүлээпкен кижилерни өттүг-даа, соок-даа чепсек-биле амы-тынынга чедери эң-не арын-нүүр, угаан-сарыыл чок, совет хамаатыны кижилерниң аразында чыдыр-даа турбас ужурлуг үүлгедиг деп бодаар мен.

Ажы-биле чугаалаарга, Эрзиниң Нарын чурттуг Д. Чылбаккай бодунуң ажы-төлүн, ажыл-аргалык өөнүң ээзин [illegible] мал сүрө бер [illegible] Ол бодунуң хамааты [illegible] билир. [illegible] совхозунга [illegible] оон садар малын [illegible] черинге опта-менди [illegible] дээш ажылдап чораан-дыр. Ындыг айыылдыг [illegible] таварыышпаш, ээ-бо [illegible] ажы-төлүнден менгеде чарлырын ол бодаваан болгай. Ынчалза-даа ол «Черле айыылдыг, канчап билир, чамдыкта кара сагыштыглар тургулаар» деп ылап-ла бодап чораан болгай.

Кем херек үүлгедикчилерниң ада-иези кымнарыл? Кайы черде чурттап турарыл? Чүнү кылып турар хамаатыларыл? Ажы-төлүнүң кижизидилгезин канчаар көрүп чорааннарыл? Оларны күрүнениң оннунга херечилиннче кежепип, октуг боозун шыгаап алгаш, белеткенип турда, чүнү көрүп турганыл? Бо талазы-биле тодаргай харыыны истелге органнары, номчукчуларга бистерге, солун дамчыштыр [illegible] бээр деп идегээр-дир мен.

Ол ындыг-даар. Амгы үеде бистиң партиявыс, чазаавыс бисти чаптарны, аныяк салгалды кара чажындан кырыыже чедир эки чурттазын, Төрээн чуртунга бараан болзун, оон чечектелиишкининиң улам быжыглазын дээш, ону карак огу дег камгалап дээш күш бүрүде оларның чаагай чуртталгазы, угаан-медерели дээш ада сагыш салыышкылыг кылып турар. Ада-иелер ажы-төлүн кижизидиг кылдыр өстүрүүр дээш, оларның ээзи-даа, хөй-даа ажы-төлүн өстүрүп, өөредип, бут кырынга кижизиг кижи, ёзулуг арыг, ак сеткилдиг хамааты кылзын дээш не кижиге божуур мурнунун, божааның соонда телевиргиг шелзээни, уругларын өстүреринге дузаламчыларны берип турарын кым-даа билир.

Ам чүл, ынчаш? Бо магалыг үеде чуур четпээнин оорлаашкынны, үптээшкинни, хулиган чорукту, хамаатыларже халдаар чорукту чүге үүлгедип турары ол? Алы эмин чиптир а[illegible]-тежээге чамдык ажы четпес-даа, уругларның кижизидилгезиниң бажы үзттерни ол бе? Бо талазы-биле база көөр болза эки деп бодаар мен.

Демги мал сүргеннерже халдааш Д. Чылбаккайның амызынга четкен бөлүк оолдарда, оода оон баштыңы ыында черле кижи мөөң чок херээнде кымга-даа билдингир. Күрүнениң малын камгалап, ону халаска чиижекеннер чиирлеринге бербес дээш, кызып, карангы дүне туружуп турган Д. Чылбаккай болгаш оон өөрү ёзулуг совет кижилер ол-дур. Оорлар келирде чугаалыг, бөлүттлешкеш, ок-боону холга тудуп келген-дир. Оон аар кем-херек чок. Оларны хары назы четпээн дижик, ол херекти чингетпес ужурлуг турган деп бодаар мен.

Бир чугаада Н. Монгуш үүлгеткен херекти арагалыч чайы деп бодап турар-дыр. Мен бодаарымга ол ындыг эвес. Олар ээзээр турган-ла мал сүрүп улусту кергес ону былаар, үптээр, бербес амы-тынынга чедир [illegible] [illegible] деп бодаар мен. Үүлгедикчилер арагалап [illegible] [illegible] мен. Шпаангаш ындыгларга онааң [illegible] ужурлуг деп бодал [illegible] ыравас боор-дур.

С. ТЮЛЮШ

Пекинниң шпионнары

МАНИЛА. (СЭТА). Пекинге деткиткен болгаш чазанга удур чепсектиг дээрбечилер Филиппиннерге өлүрүкчү чүүлдерин калбартырып чуртка сандарлыг байдалы өөскүдерин пзаннап турган.

Пекинге деткиткен чажыт организацияга удур хемчеглерни Филиппиннерниң эрге-чагыргалары чоокта чаа боттандырган болгаш ол организацияның 20 ажыг удуртукчуларын болгаш активистерин айыыл чок чорук органнары тудуп хоругдааның [illegible] [illegible] Чурттуң [illegible] шериг болгаш политиктиг характерлиг калбак шавар халдаашкынының планын айыыл чок чорук органнары илереткен.

Спартакиаданың хүн демдеглели

КРАСНОЯРСК. (СЭТА-ның корр. В. Пименов, В. Трушков). Март 8-тиң хүнү херээжен спортчуларга байыр чедирикчилери-биле эгелээн, чечектер-даа арбын болган. Улуг-Хемниң эриинде чыылган хоорайда спортчуларның хөй кезии херээженнер болганда ындыг болбас арга чок. Ол хүнүү органзакчылар дыштаныр кылдыр көрүп-даа каан болза, 10 километрге чарыжыр хаакчылар үнүпкеннер.

Делегейниң болгаш Олимпийн оюннарының хөй дакпыр чемпиону, Удмуртия чурттуг Галина Кулаковага ол хүн ийи дакпыр өөрүшкүнү эккелген. Ооң чурттуң чемпионаттарынга болгаш спартакиадаларга алган шаңналдары дөртен чедип турар. Амгы үеде күш-культура башкызы Кулакова сеглиг он чылда херээжен спортчуларның шолбаннарының бирээзи болуп келген. Бо удаада ооң көргүзүү 37 минута 01,9 секунда болган. Делегейниң экс-чемпиону, Свердловск чурттуг Зинаида Амосова анаа 25,2 секунда четпейн барган. Хүлер медальды ленинградчы Раиса Гаврикова чаалап алган.

Олимпийн чемпиону, делегейниң бирги черни дээш чоокта чаа болган маргылдаазының тиилекчизи Раиса Сметанина ол чарышка киришпээн.

Ол хүн эрткен хаак маргылдаазы онзагай чүүлдер чок эртип турган болза, эр улустуң ужуражылгазынга элдептиг болуушкун болган. Саратов чурттуг, 21 харлыг Михаил Тимофеев өскелерни мурнапкан. Ол ийи катап шенээш 2 минута 40,69 секунда көргүзүгну чедип алган. Ол дээрге, аныяк спортчунуң эң улуг тиилелгези. Минскиже Игорь Юдин ийиги черни ээлээн, Москва чоогундан келген Владимир Андреев үш дугаары болган.

70 метр бедик трамплинден хаактыг шураарынга 21 харлыг Андрей Шакиров (Ленинград) спартакиаданың чемпиону болган. Ол ниитизи-биле 241,8 санны чаалап алган. Кировтан келген Игорь Морозовка мөңгүн медаль онаашкан. Алма-Атаның төлээзи Владимир Черняев дөрт чыл мурнунда хүлер медаль чаалап алган болза, бо удаада база-ла ол шаңналын алган.

Спартакиаданың шаңналдарының он бирги комплектизиниң кежээ, орайтай бергенде, конькиге маңнаар спорттуң тиилекчилеринге тывыскан. 23 харлыг, ленинградчы Дмитрий Бочкарёв бо кышкы бүгү-эвилел оюннарының ийиги алдын медалын ынчан чаалап алган. Делегей чемпионадының мөңгүн шаңналының эдилекчизи болган Бочкарёв он километрге 14 минута 37,92 секунда көргүзүглүг болуп, тиилелгени чедип алганы ол. Сергей Березин (Горький область) биле Виталий Анкушев ийиги, үшкү черлерни үлешкеннер.

1500 метр черге элээдилерниң аразынга болган маргылдаага Михаил Братчиков (Тула область) 2 минута 02,77 секунда дургузунда эрткеш, тиилекчи болган.

Эр улустуң конькиге чарыжыр маргылдаазы оон-биле доозулган.

Белоруссиядан келген Александр Пектубаев ССРЭ-ниң Улустарының V кышкы спартакиадазының ийи хевиринге чемпионнаан. Ол 432,06 санның аң, тиилелгени чедип алган. Мөңгүн шаңналды Горький чурттуг Александр Майоров алган. Украинаның төлээзи Александр Просвирнин хүлер шаңналга төлептиг болган.

• • •

КРАСНОЯРСК. Март. 9. (СЭТА-ның тускай корр. В. Васильев, В. Трушков). Ленинградчылар дагга хаактаар Людмила Кедрина-Реус болгаш конькиге маңнаар Дмитрий Бочкарёв оларның соондарый ССРЭ-ниң Улустарының V кышкы спартакиадазының ийиги алдын медалын Хабаровск чурттуг Юрий Бурлаков чаалап алган. Ол хүнгү 15 километрге-даа, оон мурнундагы 30 километрге-даа Ыраккы Чөөн чүк чурттуг спортчуну эртер кижи чок болган. Оон удурлачыкчыларының аразынга алдарлыг чеди мастер, делегей клазының 16 спорт мастери турган. 15 километр черни ол 50 минута 27 секунда дургузунда эрткен.

Шыырак хаакчы Евгений Беляев (Ленинград) бежин мөңгүн шаңнал чаалап алган турда, аныяк спортчу Анатолий Романовтуң хүлер медальга төлептиг болганы — ынмның-даа мапавааны тиилелге болган. Ол аныяк хаакчы чүгле 21 харлыг.

Бир чыл мурнунда-ла Романов элээдилер аразынга маргылдаага киржип турган. Бо чылын ол эң тергиин спортчуларның санынга бир дугаар киргеп. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, бо спартакиада чаа-чаа аныяк талантыларны илередип эгелээн.

Хаак стадионундан ырак эвес черге биатлончулар күжүн шенежип эгелээннер. Олар 15 километр черге маргышканнар. 19 харлыг Свердловск чурттуг Юрий Кашкаров ол оруукту 50 минута 51,05 секундада эрткеш, тиилекчи болган. Ол аткан карагыңгысты-даа часпаан.

Дивногорскиден Красноярскиге чедир шоолуг ырак эвес, машина-биле бир шак чоруур. Дивногорскикилер спортка тергиин ынак улус. Ынчангаш спартакиаданың ареналарынга хөй кезии оон келген.

Спартакиадага тиилекчи болган хаакчыларның аразында Дивногорскиниң төлээзи чок, ынчангаш олар Красноярскиниң спортчулары дээш «аарып» турарлар. Ол база Крайның шыырак хаакчылары белеткелин Дивногорскиге эрттирер болгай.

Дивногорскиден тергиин шыдыраачылар үнүп турар. Ында дөрт школачының бирээзи ле ону ойнап билир. Чоокта чаа болган хоорай маргылдаазынга 600 өөреникчи киришкенин анаа чижек кылдыр адаарга четчир. Хоорайның шыдыраа клувунга делегей чемпиону Анатолий Карпов лекция-даа номчаан, чаңгыс угда ойнаан-даа, делегейниң экс-чемпионнары Михаил Ботвинник, Михаил Таль, ССРЭ-ниң ийи дакпыр чемпиону, Красноярск чурттуг Лев Псахис олар анаа аалдап чораан-нар.

Хоорайның спорт коллективизинде спартакиаданың шаңналдары амдызында чок. Ынчалза-даа олар спортту шаңнал дээш эвес, чоннуң кадыынга дээш ажыглап турар. Бо талазы-биле дивногорскикилерде чедиишкин улуг. Эрткен чылын оон күш-культуржулары «Спорттуң болгаш кадыкшылдың хоорайы» деп ат дээш демисешкеш, Бүгү-эвилелге тускай шаңналды алдышаан, бирги черни ээлээн.

Чүгле ГТО стартынга бежин оон чеди чурттакчызының бирээзи үнүп турар. Эрткен чылын ол хоорайга чүс ажыг маргылдаа болган. Анаа ийи муң беш чүс хире кижи ГТО-нуң хорек демдээниң эдилекчилери болганнар.

Ленинградчы Евгений Беляев хаак спортунда сураглыг кижилерниң бирээзи. Ооң делегей болгаш чурт чемпионаттарынга, Олимпийн оюннарынга чаалап алган шаңналдары дыка хөй. ССРЭ-ниң улустарының кышкы спартакиадаларынга бежин ол ийи катап тиилекчи болган.

15 километр орукка тиилекчи болган дээш анаа мөңгүн шаңналды тывыскан. Ол шаңнал шынап-ла онзагай. Анаа Беляев дыка үр белеткенип келген, чоокта чаа-ла аарып тура бежин белеткенип турган. Ол тиилелге анаа шынап-ла алдын өртектиг болган.

(СЭТА).

КОМСОМОЛ-ПРОФЭВИЛЕЛ КРОЗУ

Хаакка маңнаарынга комсомол-профэвилелдиң республика крозунуң түңнел маргылдаазы дыштаныр хүннерде Хербис даанга болуп эрткен. Бо кросс маргылдаазы массалыының талазы-биле бистиң республикада эң улуг. Бо удаада база ындыг болган. 24 командалардан 300 хире спортчулар хаак оруунче үнүп, боттарының бөлүктеринге тиилекчилерни илереткен. Тываның спортчулары ол старттарны ССРЭ-ниң Улустарының V кышкы спартакиадазынга болгаш ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге тураскааткаңнар.

Маргылдааның байырлыг ажыдыышкынын эгелээн. Ооң кол судьязы В. С. Хопров хаакчылар маргылдаага киржиринге белениң республика крозунуң организастыг комитединиң даргазы, профоблчөвүлелдиң секретары С. Д. Кировка илеткээн.

Ол спортчуларга байыр чедирип, ук кроссту Тываның комсомолчулары болгаш аныяктары база хоочун спортчулар профэвилелдериниң XVII съездизинге тураскаалып турарын чугаалааш, кросска киржип келген спортчуларга партияның өндүр улуг планнарын, салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш бүгү бар күжүн үтландырарын кыйгырган.

Оон соонда назы-хар, аңгы-аңгы бөлүктер аайы-биле солун маргылдаа эгелээн. Республиканың эң шыырак спортчулары бирги бөлүкке чарышканнар. Көрүкчүлерниң кичээнгейин ооң баштайгы хүнүнде эр улустуң 15 километрге чарыжы хаара тудкан. Ындыг болбас арга чок. Ооң киржикчилериниң аразында Тываның шыырак дээн хаакчылары шупту чыглып келген.

Спортчулар хаак оруунче аразы 30 секунда болгаш-ла үнүп-ле турганнар. № 204 деп каан хаакчының старт алыр үези-даа келген. Ону кыйгырарга-даа чок. Чүгле үнер ужурлуг шагындан 40 секунда эртенде ол стартка маңнап келгеш, хаак оруунче үнүпкен. Ол дээрге биатлонга ССРЭ-ниң спорт мастери, бо хемчээлге эң шыырак спортчуларның бирээзи Сергей Бабкин болган. Ынчангаш ол үнелиг секундаларын чидиргеш, чемпионнаар аргазы чок болган. А бирги черни Бай-Хаактан келген спорт мастеринге кандидат Виктор Золотухин чаалап алган.

Ийиги хүнүнде олар 20 километрге маңнааннар. Бо удаада Сергей Бабкин мастер адын бадыткап, бирги черни бүзүрелдиг-биле ээлээн. А херээжен спортчуларның эң шыырак бирги бөлүүнге Хову-Аксының төлээзи Ирина Афонина баштайгы хүн 5 километрге, а ооң эртенинде 10 километрге тиилелгени чедип алган.

Элээди оолдарның 15, 20 километрге чарыжынга Бай-Хаакта уругларның спорт школазының өөреникчизи Олег Надинге чедер кижи чок болган. Ооң командазында эки Людмила Адаева база кымга-даа аштырбаан. Өске сөс-биле чугаалаарга эң шыырак— бирги бөлүкке Тандының спортчулары-биле ачыр-дарыр маргылдыштар чаңгыс-даа команда чок болган. Олар команда талазы-биле бирги черни бүзүрелдиг-биле ээлээннер.

Хар-назынының аайы-биле эң улуг — ГТО-нуң бешки чадазының киржикчилериниң аразынга республиканың хоочун хаакчылары Виктор Иргашев, Седип-оол Аракчаа, Эльвира Крынина болгаш өскелер-даа эки көргүзүглерни чедип алганнар.

Болуп эрткен маргылдааның эң улуг назылыг киржикчизи Кирилл Филимонович Шишигин болган. Ооң хары ам 62. Ынчалза-даа ол хаак оруунга бодундан 9-10 хар аныяк хаакчылардан бичии-даа дудак чок халып, үшкү шаңналдыг черни ээлээн.

Ийи хүн үргүлчүлээн солун маргылдааның түңнелинде тиилекчилер илерээн. Районнардан келген командаларның үшкү бөлүүнге ыраккы Тожудан келген спортчулар бирги черни ээлээннер. Ол командавы СЭКП Тожу райкомунуң ийиги секретары Ч. А. Удумбара удуртуп чорзан. Ол боду база бөлүүнге эң эки түңнелди чедип алгаш, чемпион атка төлептиг болган. Ук кросска Эрзин, Тес-Хем, Каа-Хем, Улуг-Хем, Өвүр, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга районнардан төлээлер киришпээн.

Профэвилел ажылдакчыларының адырлар аайы-биле обкомнарының аразынга бөлүкке бирги черни кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң командазы тиилекчи болган. А медицина ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң спортчулары тиилекчинге кашн-ла сан четпейн, ийиги черни алган.

Ортумак өөредилге черлериниң аразынга Кызылдың № 4 профессионал-техниктиг училищезиниң сургуулдары эң хөй санны алгаш, чемпионнаан Чадаананың № 8 профессионал-техниктиг училищези — ийиги черлерни алганнар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: 5 биле 10 километрлерге чемпионнаан Л. Адаева; хоочун хаакчылар Д. Сат, А. Седип-оол болгаш Ч. Удумбара кросс маргылдаазының үезинде ужуражып, чугаалажып турары; маргылдаа үезинде.

ГРАФИК ЁЗУГААР

Су-Аксы суурну 15 агитквартирага хуваган. Агитквартира бүрүзүнге ада-иелер биле өөреникчилерниң каттышкан хуралын чыылдырып турар. Хөй янзы ужуражылгалар, кичээлдер көрдүнген график ёзугаар эртип келген. Эрткен айда Бора-Тайга, Алдан-Маадыр суурларының херээженнер чөвүлелдериниң төлээлери биле агитквартиралар төптеринге ужуражылгалар болгулаан, ажыктыг дуржулгаларын солушкан.

Культура бажыңынга «Ажык сеткил» деп кежээ эрттирген. Анаа аъш-чем делгелгезин, тус-тус агитквартираның хана солуннар үндүрүлгезин организастаан. Күш-ажылдың хоочуннары кежээге чаладып, ажыктыг сүмелерни бергилээн.

О. КАҢ ООЛ.

Чөөн-Хемчик район.

ЧЫМЧАК СЕТКИЛ

Кыштың чыккылама соогу. Бажында чүгле чылыдыр одаан печканың оду хүүлээр. Е. А. Юртаева даштыкаа үнүп кээрге, долгандыр чүү-даа көзүлбес туман.

Ол эртен Евдокия Александровна база-ла өске бүгү эртеннерде ышкаш, Кызылдың «даг кырында» улуг эмнелгезинче далажыпкан. Ында ол 1954 чылдан эгелеп ажылдаан, ынчангаш чаңгыс коллективке ам таптыг-ла 27 чыл ажылдап турары ол.

Бо үениң дургузунда Евдокия Александровна Юртаева чеже аарыг кижиге бараан болбаан, чеже дөрбелчин метр шалдыг шаланы арыглап аштаваан дээр. Ол коллективге болгаш аарыг кижилерниң аразында хүндүткелдиглерниң бирээзи. Ындыг бедик хүндүткелди Евдокия Александровна үр үениң иштинде ак сеткилдиг ажылы-биле, аарыг кижилерге ээлдек-эвилең чорууну-биле, аарыындан дүрген адырлып алзын дээш бүгү сеткилинден сагыш човап ажылдап чорууру-биле чедип алган. Бир эвес кижи ажылын эки кылып билир болза, кандыг-даа мергежил хүндүткелдиг дээри-ле шын. Ооң херечизи — кадыы баксыраш, азы оол-ондакта таварышкаш эмчиге келген кижилерниң үр чылдарда ие кижиниң чылыг холдары-биле азырап-карактап, олар сегип алгаш күш-ажылдың өөрүшкүзүнче дедир эргип келзин дээш үргүлчү сагыш салып ажылдап чоруур Евдокия Александрованың шудургу ажылы, оон хөй санныг шаңнал-мактаалдары.

— Ажылымга мырыңай чаңчыга берген мен, чамдыкта берге аарыг улустар келирге, оларга сагыш човаар дээш дүне бедин орта удувайн баар чүве-ле болгай — деп, ол чугаалап олурду.

Аарыг улустар аразынга чоруп турда, оон кылаштаары бедин билдиртпес, оларның чүнү херекдеп чыдарын шимчээшкин бүрүзүнден, караанының уунан-на эндевес. Ол кижи бүрүзүн сергедип, хей-аът киирип билир, чаа кеңнишкин эрткен азы аар аарып турар кижилерге чугаалаар чылыг сөстү, солун чугааны ыяап-ла тып алган турар. Чамдыкта дайын шөлүнге болуп турган кандыг-бир маадырлыг чуруктар дугайында-даа төөгүп, азы бир мурнунда кандыг берге аарыг, нарын [illegible] эрткен кижилерниң, канчаар сегип чорутканын-даа сактып, аарыг кижилерге эмчиниң бүгү сүмелерин ол ёзугаар күүседирин бо-ла чагып орар.

Ажылдап эгелээниниң баштайгы үезинде Евдокия Александровна база-ла өске бүгү кижилер дег, чаа ажылынга чаңчыгып чадап шаг болган: эжик-даа хак кылдыр хаап тар, шалаже сава-даа оскунуптар, суг-даа төптер. Ынчалза-даа ол улам кызымак ажылдап чораш ажылының хыйн тып, мергежили улгалып, харын-даа эштеринге-даа, коллективтиң баштаар черинге-даа макталып турар апарган.

Е. А. Юртаева аарыг кижиге кезиишкин чоруп турда-ла, ооң чылар орнун эдип белеткээш, шалазын чуггаш, өрээлди агаарлаткаш, даашшимээн үндүрбес кылдыр өскелерге чагып каар чаңчылдыг. А аарыг кижиниң өрээлче киирип аккээрге, доораан-на орун чанында келир, дуза чедирериниң белен, бичии кала-ла бодунуң ажаап турары аарыг кижилерниң шалыпкын дүрген хайгаарап четтигиптер, эмчилерден кымга, кандыг дуза чедирзе эки деп чүвени баш удур айтырып ап турар. Бо үениң иштинде оон ажылга оралдап келгениниң азы турупттум, чалгаараай-дыр мен деп турганын кым-даа дыннап көрбээн.

Чылдар эрткен. Евдокия Александровнаның арнында оңгаар-дескээр кежип чоргулай бергилээн сыгыглар коступ келгилээн. Ынчалза-даа оон чымчак сеткили, кижилерге дузаргак чаңчылы бнеэ хевээр арткан.

Чоң мурнунга үр үениң иштинде ак сеткилдиг ажылдап келген күш-ажылдың хоочунунуң ийи чыл бурунгаар коллектив кежигүннери дүрүм ёзугаар дыштанылгаже үдээн, ынчалза-даа Евдокия Александровна ажыл чок олуруп шыдавас-тыр мен дээш катап чедип келген. Шынап-ла, Дуся угбайның сагыш човангыр аажы-чаңы ол улуг, найыралдыг коллективке база-ла эргежок чугула болганы шын боор. Е. А. Юртаева ам-даа аныяк чалыы чылдарында ышкаш кызымак ажылдап, шаңналып-мактаап, аарыг кижилерниң ажаалда-хайгааралынче оон кичээнгейин салып, бодунуң дарылап турар участогунуң негелдеге дүүштүр ажылдап турар.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

«ЧЕТТИРДИМ» ДЕП СӨГЛЕП ЧОРУУР

Өөреникчилерден негелдези улуг, чолдаксымаар дурт-сынныг аныяк оол — ынчангы чеди чыл школазының директору Василий Опаевич Өлчей турган. Чер тарамык чурттап чораан араттарның ажы-төлүн школага бөлүп, өөредир дээш аъттыг, чадаг аалдар кезип, чон аразынга тайылбырны чорудуп, хөй-ниити ажылын Василий Опаевичиниң үени чеп ажыглап четтигип турганын ам кээп бо-ла сактып кээр мен.

Шак-ла ынчан, 1949 чылдың сентябрьда, школага өөредилге эгелеп турда, Ак-Туруг сумузунуң араттары база чыглып, ол черге баштайгы Ленин аттыг колхозту организастап тургусканнар. Ынчангаш ол чылдар мээн амыдыралымга кажан-даа уттундурбас болуп артып калган. В. О. Өлчейниң күш-ажылчы амыдыралы шак-ла моон, Ак-Туруг суурнуң школазындан эгелээн болгаш, манза 35 чыл иштинде башкының нарын болгаш берге хүлээлгезин ындыктыы-биле күүседип, чон мурнунга бараан болуп келген.

Ол үеде школага өөренип киргеш, ол-ла школаны дооскаш, тускай мергежилди чедип алгаш, улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында ажылдап чоруур өөрүм-биле кады башкывыстың чоокта чаа РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы деп хүндүлүг атка төлептиг болганынга өөрүп, анаа изиг байырны чедиргилээн бис.

1949 чылдың күзүнүнде колхоз тургустунганының дараазында чылда-ла суурга бажың-балгат ковудеп, боттары электростанциялыг болуп, Ильичиниң лампочкалары чайынпаны бээрге бистиң өөрүшкүвүстү чүү дээр! Кежээлерде интернатка солун номнарны өөреникчилер комитединиң даргазы Партизан Дамба-Хуурак (ам СЭКП Тес-Хем райкомунуң бирги секретары), интернат чөвүлелиниң даргазы Николай Бегзи (ам Эрзинде кодээ ажыл-агыйның эргелелиниң начальниги) олар бистерге бо-ла ыткыр кылдыр номчуп берип, янзы-бүрү оюннарны организастап турган чүве. Школавыс директору хостуг үезин үргүлчү бистиң аравыска эрттирер турган. Ол волейбол ойнаарының, черниң узунун, бедиин халыырынга ынак болгаш бистерни база анаа өөредип турган. Дараазында бир чайгы дыштанылганың соонда чыглып келиривиске, башкывыс Василий Опаевич чурук тырттырарын өөренип алган болду. Удаваанда өөредилге, корум-чуруму эки кезек оолдарны бөлүп алгаш, чурук тырттырарынга өөредип эгеледи. Оларның аразынга Монгуш Танов (ам Өвүрде «Торгалыг» совхозтуң директору), Шалык Кара-оол (ам Улуг-Хем районнуң Арыг-Үзүү ортумак школазының директору) болгаш өске-даа хөй өөреникчилер улуг сонуургал-биле киргеп. Удаваанда башкывыс бистерни чурук тырттырарының нарын аргаларынга өөредип каапш, бистерге «Смена» деп фотоаппаратты бериин каан. Бистер оон-биле бойдустуң чараш чурумалдарын, ажыл-ишчи кижилерни, эки өөредилгелиг өөрүвүстү дээш черле чүнү-даа тырттырып, школага, оон соонда район делгелгелеринге-даа киржиптивис.

Хоочун башкывыс Василий Опаевичиниң чылыг, чымчак сеткилиниң, бедик арга-дуржулгазының ачызында башкының дээди эртемин чедип алгаш, бистиң келир үевис — чаштарны өөредир болгаш кижизидер буянныг иште үр чылдарда ажылдап чоруур мээн өөрүм хөй. Оларның чамдызының аттары бо. Ак-Туруг ортумак школазында Седен Борбак, Екатерина Куулар, Майя Сундуй-оол, ол-ла суурда профтехучилищениң директору Сангаажап Седип, Улуг-Хемниң Хайыракан ортумак школазының директору Шивидек Кызыл-оол болгаш оон-даа өскелер бар. А ынчангы клазывыс даргазы турган Янтарь Дамбаа Күрүнениң Кызылда педагогика институдун дооскаш, Тываның элээн хөй школаларынга башкылап, директорлап болгаш кодээ Совет күүскомун даргалап ажылдап келгениниң соонда, ам «ҮТКА 25 чылы» совхозта партком секретарында ажылдап турар. Январь Дамба-Хуурак, Январь Дамчаа, Суван Самбын-оол суглар база-ла башкының буянныг херээн шилип алган, ам 20 ажыг чылдарда доктаамал башкылап чоруурлар.

Ынак башкывыс Василий Опаевич Өлчейге бистер, оон баштайгы өөреникчилери, өөрүп четтиргенивисти кезээде илередип, дараазында одуругларны бараалгадыксаар бис:

Чеже чашты чуртталгаже
Чедип сурган кирди
ыйнаан.
Чеже кижи сеткилинде
«Четтирдим» деп чору
ыйнаан.

М. ДАНЗЫН.

ХОЙЖУЛАРГА

Эмнелгениң комсомолчуларындан болгаш аныяктарындан тургустунган «Медик» агиткультбригадазы малчыннарга бо-ла баар. Чоокта чаа «Тээли» совхозтуң Эдер-Куйнуң хойжу бригадазынга концерттиг, лекциялыг аалдап чораан.

Бот-тывынгыр уран чүүл бөлүү солун концертин көргүскүшкен, санбюллетеньни үндүрүп берген. Бо үнүүшкүнү Тээли эмнелгезинде комсомолчу Марита Ондар эки организастаан. Малчыннар концертти сонуургап көрген соонда, хойжу бригаданың бригадири Чечек Куулар хойжуларның ажылы-биле таныштырган.

Кадарчыларның чурттап орары арыг-силиг. Бир өгге кызыл-булуңну база дерип берген. Стендилерни кылган. Бот-тывынгыр уран чүүл бөлүүнүң артистери удавас Кара-Хөлдүн хойжуларынче аъттаныптарлар.

О. ДЕЛГЕР.

Бай-Тайга район.

телевидение

МАРТ 11-ДЕ

МОСКВАДАН

БИРГИ ПРОГРАММА

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40— Эртенги гимнастика. 8.55— «Горнистер, кыйгыга харыыланар!». Таллинден дамчыдылга. 9.25—Ч. Диккенс — «Эдвин Друдтуң чажыды». Хөй сериялыг телефильм. 2-ги сериязы. 10.55— Бүдүрүлге гимнастиказы. 11.25 —Медээлер. 11.30—14.15—Чапсар. 14.15—Медээлер. 14.35— «Беш чыл—кижи бүрүзүнүң херээ». Документалдыг фильмнер программазы. 15.00— «Аныяктарга хөгжүм программазы». Эвилелдер бажыңының Колонналыг залындан дамчыдылга. 17.10— ССРЭ-ниң Улустарының кышкы V спартакиадазында. Красноярскиден дамчыдылга. 18.00—Миллионнарның ленинчи университеди. «Эртем-техниктиг деңнелге болгаш [illegible] чаа үезинде».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45—Бөгүн делегейде. 19.00 — «Кижи болгаш хоойлу». 19.30— Фигурлуг чуңгулаашкынга делегей чемпионады. Эжеш чуңгулаашкын. Хостуг программа. Даниядан дамчыдылга. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35— «Чүү? Кала? Кажан?». Телевикторина. 22.50— Бөгүн делегейде. 23.05—23.35—«Вильнюс квартеди» деп фильм-концерт.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Испан дыл. 12.30— Ниити биология. 10 класс. Дириг амытаннар селекциязы. 13.00 — ПТУ сургуулдарынга. Төөгү. Декабрьның чепсектиг тура халыышкыны. 13.30— Биология. 7 класс. Күш ажылы. 13.55 — «Танышкын». Уран-чечен фильм. 15.30—Медээлер. 15.40—17.45— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.45—Документалдыг фильм 18.15— «[illegible]» 18.30— Телемедээлер. 18.45 — «Социалистиг чарыштың хүн демдеглели». 19.10 — Телемедээлер. 19.20 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.30 — Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Харжыгаш-алышкылар». (ЧССР). 19.45—«Черде, дээрде база суугда». Автомодель спортунуң дугайында. 20.30— Якут АССР-ниң уран чүүл коллективтериниң концерти. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35— Ч. Диккенс — «Эдвин Друдтуң чажыды». Хөй сериялыг телефильм. 3-кү сериязы.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

агаар

Бөгүн республиканың [illegible] булуттаар, [illegible] хар чаар, хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 10—15 градус соор.

Кызылга көжер булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы дүне 21—23, хүндүс 3—7 градус соор.

Кызылдың одаар чүүл конторазы республиканың бүдүрүлгелеринге болгаш чурттакчы чонга токпак ыяшты садып, [illegible]ның бодунуң транспорту-биле чедирип берип турар. Контораның адрези: **Кызыл хоорай, Оюн Күрседи кудумчузу, бажың, 4; телефону — 2 23-37.**

Кино

МАРТ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Аббa» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Руслан болгаш Людмила» (2 сериялыг) 9.30, «Дээрде дүнеки албыстар» 12.20, 17.00, 18.40, 20.30 (узаткан), «Солун чүүлдер делегейинде» деп кинпоклуб 15.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Механик Гавриловтуң ынак херээжен кижизи» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дорганың оглу» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Валентина» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарьяттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 89

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00687

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 59 (11857) | 1982 чылдың март 12, пятница | 1925 чылда үндүрлеттинген | Өртээ 3 кеп.

КАПИТАЛ САЛЫЫШКЫННАРНЫҢ АЖЫКТЫЫН БЕДИДЕР

РЕСПУБЛИКАНЫҢ үлетпүр бүдүрүлгелери эрткен чылын продукция сайгарарының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планнарын күүсеткен. Тудугжулар ол-ла үеде мурнуку чылдыынга дениэрге 5,3 хуу хөй кол фондуларны ажыглалга кииргеи. Бо чылдың эрткен айларында олар база чамдык чединшкиннерлиг болган.

Бүдүрүлгениң кол фондулары чылдан чылче өзүп турар болгаш ол сорулгага хөй-хөй капитал салыышкыннарны киирип келген. Оларның ажыктыы кайы хире болуп турарыл?

Капитал салыышкыннарның ажыктыын бедидериниң кол, чугула угланыышкыннарының бирээзи болза оларны ажылдап турар бүдүрүлгелерни чаартырынга, техниктиг эде дериириинге колдады ажыглаары болур. Бүдүрүлгениң ажылдап-даа турар күчүлерин, немей киирип-даа турарларын улам эки, долу хемчээл-биле ажылдадыры ону хандырар апаар. Шынап-ла, ажылдап турар бүдүрүлге черлеринге чаа күчүлерни шиңгээдип алыры чаа тудканынга бодаарга 2 болгаш оон-даа хөй катап дүрген болурун амыдырал көргүскен.

Харын-на ынчангаш амгы үеде капитал салыышкыннарны бир-ле дугаарында бүдүрүлгелерниң чаартырынче, эде дериирннче, эгелеп каан тудугларны доозарынче угландырып турарының ужуру-даа ында. Ам моон көөрге илдеп: бүдүрүлге фондуларының чугула, дорт ажылдап турар талазын калбартырынга — дериг-херекселдерни көвүдедип, оларны экижидип чаартырынга капитал чарыгдалдарның улуг көскүзү-биле улгаткан. 1981 чылда республикага чаа техниканы шиңгээдип алыр база чаартылга ажылының талазы-биле социалистиг хүлээлге күүсеттинген болгаш оон 800 муң рубльдиң экономиктиг ажыын алган. Техниктиг эде деришкин талазы-биле планнарлыг турган бүдүрүлгелерниң хөй кезии оларын күүсеткен. Ынчалза-даа кодээ ажыл-агый организациялары ол сорулгага үндүрген хөреңгилерни чүгле 23,3 хуу ажыглааны четпес. Бүдүрүлгени чаартырының болгаш техниктиг эде деришкининиң аргазы-биле чаа күчүлерни тургузарынга капитал салыышкын улуг бисте 19,2 хуу-ла болуп турар. Чижээ, эрткен чылын тудуг планынга чүгле 2 бүдүрүлгени чаартыры, 11-ниң техниктиг эде деришкини көрдүнген турган.

Техниктиг эде деришкинче база ажылдап турар бүдүрүлгелерни чаартырынче капитал салыышкыннарны колдады үндүрери дээрге чүгле план органнарының азы министерстволарның херээ эвес. Ол сорулганы бир-ле дугаарында бүдүрүлгелерге шиитпирлээр ужурлуг. Чогум харын-на ында ажылдакчылар кандыг дериглерниң солуур үези келгенин, технологтуг чорудулганы экижидер төлээде, чүнү кылырын кымдан-даа артык билир болгай. Ынчангаш инициативаны бүдүрүлгениң чаартыкчылары, специалистер, бүгү черге-ниң ажыл-агый удуртукчулары үндүрер ужурлуг. Кол-ла чүве — оон түңнелинде бүдүрүлгениң кол фондуларының беримчелии бедиир апаар. Туранның болгаш Шуурмактың ыяш пунктуларынга эрткен чылын ыяш сөөртүр машиналар, тракторлар, ыяш болбаазыралып кылыр янзы-бүрү станоктар, пилорамалар ап, тургузуп, чамдык эде деришкинни чоруткан түңнелинде 449 муң рубльдиң продукциязын немей алган, ажылчыннар саны элээн кызырган.

Капитал салыышкыннарның ажыктыын бедидеринге чугула ужур-дузалыг чүүл болза оларны эң чугула объектилерге мөөңнээри, хары угда тудуп турар объектилерниң санын кызырары болур. Республикада бо айтырыгны шиитпирлээр талазы-биле чамдык ажылдар кылдынган. 1981 чылда хары угда тудуп турган объектилерниң саны оон мурнунда чылдаазындан 21,5 хуу кызырылган. Чаа эгелээн тудуглар 8 хуу эвээжээн, а дужаар объектилер саны шоолуг эвес-даа бол, муң-не бичии көвүлээн. Хары угла чорудуп турар тудугларны эвээжеткени көрдүнген хуусаазында ажыглалга киирер объектилерге күш-ажылчы болгаш материалдыг курлавырларны мөөңнээр арганы берген. Үстүнде айыттынган үеде туттунуп турар бир объектиниң-не капитал салыышкын-биле хандыртынганы 12 хуу көвүлээн. Ынчангаш кол фондуларны ажыглалга киирери 2,9 хуу өскен.

Бо талазы-биле чамдык бурунгаар шимчээшкин бар-даа болза, республикада ниитизи-биле капитал салыышкыннарның хемчээли кол фондуларны ажыглалга киирериңден дыка ажып турар, оон түңнелинде доостунмаан тудугларның саны 10 ажыг хуу өскен. А ону 20 хуу кызырарын тудугжулар социалистиг хүлээлгезинге айыткан турган болгай.

Амгы чаа негелделер ёзугаар капитал салыышкыннарны планнаары бүдүрүлге күчүлерин ажыглаарын планнаары-биле сырый харылзаалыг.

«Капитал тудугнуң ажыктыын бедидер, оон индустрияжыдылгазын чайгылыш чок боттандырар, кол фондуларны шынар талазы-биле сайзыраңгайжыдарын, бүдүрүлге күчүлерин ажыглалга киирерин база шиңгээдип алырын ам-даа дүргеледирин хандырар, ажылдап турар бүдүрүлгелерни чаартырын дүргеледир» деп. Кол угланыышкыннарда айыткан. Бо талазы-биле кылыр ажылдар бистиң республикада эвээш эвес.

Кыштаглаашкын—хүннүң айтырыы

БЕРГЕДЭЭШКИННЕРНИ АЖЫП ЭРТЕР ДЭЭШ

Марттың баштайгы декадазы эртсе-даа, Өвүрде кышкы шимчи хевээр. Ам ында хат кавыскылап туруп берген. Кезек-кезек шуурган-даа болган. Кадыг-берге агаар-бойдус хойжуларга, районнуң ажыл-агыйларынга шылгалда болу берген.

Манаа чижек кылдыр «Торгалыг» совхозтуң Чоза бригадазының хойжузу Үйнүн-оол Одайның кыштаглап турарының байдалы-биле таныжаалы. Малчынның одарының девискээрин хат хөртүктеп кааткан. Харның кылыны чамдык черлерде чартык метр чедип турар. Орук үзүктелип турар. Бис кыштагга келириивиске, сүт сөөртүлгезин үзүктелгениңден бээр үш хонган болду.

Дуржулгалыг хойжу берге байдалды ажып эртер дээш бодундан хамааржыр бүгү чүүлдү, бар аргаларны ажыглап турар. Хаттан ыжык, оълу камнаттынган, аал девискээриңден ырак эвес черде хоюн ол кадарып турар. Чаш мал онча-менди.

Чүгле Чоза бригадазында безин он ажыг кодан шээр малдың одары улуг хар-биле хөртүктелген. Кыш мында хевээр.

— Бригадавыстың кыштагларынче орук үндүрүп, одар далбыйлап турар чаңгыс трактор бар. Ол чааскаан кайыын күш чедер ийик. Аргалыг-ла болза, биске сиген, сүт база шиви, пөш будуу дээш өске-даа мал чеми херек — деп, хойжу биске чугаалады.

Районнуң совхозтарының малчыннарынга дуза чедирер талазы-биле тодаргай хемчеглерни СЭКП райкому, райкүүском алгылаан. Бо хүннерде эң чугула ажыл — мал чеминиң белеткелинче, хойжуларга дуза чедирериинче Хандагайтының, район суурларының чурттакчыларының күжүн мөөңнээри. Чүгле Хандагайтының он ажыг организациязындан 200 ажыг кижини мал чеминиң белеткелинче хаара туткан. Олар 164 тонна шиви, пөш будуун мал чеми кылдыр чыып кылган.

Ылангыя райпо (даргазы О. М. Кара-Монгуш) коллективи 32 тонна шиви, пөш будуун белеткээн. 5 автосадыг малчыннарның аъш-чем, идик-хеп болгаш өске-даа хереглелдерин үзүктелдирбээн. Райпо ажылдакчылары сөөлгү будун чартык айның иштинде беш кыштагның кажааларының көржениң хоорушкан.

Орук-тудуг септелге участогу (даргазы Н. Х. Өдекей) дөрт кыштагже орукту ажыткан, 19 тонна шиви будуун белеткээн, алды кыштагның көржениң коптарган.

Ниитизи-биле алырга, сөөлгү үеде 215 тонна пөш, шиви будуун, 1025 тонна хыыргынышты мал чеминге херегзэри-биле белеткээн. Мал бажын кыштан онча-менди камгалап алырынга бо ажыл кол черни ээлээр апаар.

Агаар-бойдустуң парын байдалынга удур тогумчалыг демисселди, бирги ээлчегле, малчыннар, хойжу бригадалар, кодээ ажыл-агыйның специалистери, удуртукчулары кодурер ужурлуг.

Кыштаглаашкынның берге үелиниң нарын айтырыгларын, «Торгалыг» совхоз элээн тогумчалыг шиитпирлеп турар. Хымыргыыш белеткелинде быжыглаан бригаданың ажылы эки. 16 кижилеп тургустунган бо коллектив 125 тонна мал чемин белеткээн. 150 тонна сигенни торгалыгжылар «Хемчик» совхозтан сөөртүп алган. Ол болгаш өске-даа үре-түңнелдиг ажылды чорутканындан совхоз күрүнеге сүт дужаарының бирги квартал планын 108 хуу күүсеткен. Ажыл-агыйның Кара-Тал хойжу бригадазында төрүүр 9321 шээр мал бар. 2445 хой оолдаан. Бригадир Владимир Кертик-оол, мал эмчизи Майор Санаа малдың чаш төлүн онча-менди камгалап алырынга бүгү дуржулгазын үндүрүп, шалыпчы ёзу-биле ажылдап келген.

«Кызыл тук» совхозтуң Хорумнуг-Ойла хойжу бригадала (бригадири Маадыр Суңгуй) 2042 хой оолдаан, 2042 хураган онча-менди. Ыланнгыя Севек Ооржак, Биче-оол Ооржак, Галина Саая малдың чаш төлүн эки доруктуруп турар.

— Мал чемиииң, суугнуң сөөртүлгезиниң үзүктелбээниниң, хойнуң, бирги ээлчегле, малдың чаш төлүнүң ажаалдазын багай эвес тургускан ыньдан бедик күш-ажылчы эки корғуттузо бар болуп турар. Бригадаларда быжыглаан активтиң киирижилгезиниң ролю база мында бар— деп, кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги Ш. С. Куулар бисте чугаалады.

Ынчалза-даа кыштаглаашкының ажылдарын организастап турарында четпес чүүлдер чамдык ажыл-агыйларда, бригадаларда хойжу кыштагларда бар. Манаа «Коммунизмче орук» совхозтуң удуртукчуларын (директору Б. К. Монгуш, кол зоотехниги А. П. Ооржак, кол мал эмчизи П. М. Лапжей) хамаарыштырып болур. Сарыг-Хайде мал чемиинң сөөртүлгези үзүктелгенинде. Специалистерниң хойжу кыштагларының ажылын контрольдап, практиктиг дузаны чедирип келгени чок. Бергедээшкиннерни баар удур болдурбазының хемчеглерин албаан. Оон уламындан 203 шээр, 31 бота мал бо ажыл-агыйдан январь, февральда когараан.

А. ОКСУР.

ТУРА-СОРУКТУГ

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң Чаш-Тал сүт-бараан фермазының коллективи он бирги беш чылдың ийиги чылында бедиткен социалистиг хүлээлгени алгаш, ону амыдыралга боттандырар дээш улуг тура-соруктуг ажылдап турар. Фермада 510 инек бар. Коллектив 250 бызааларны онча-менди алыр хүлээлгелиг. Ам 58 инек төрээн, чаш бызааларның деңгели кызырак. Оларның ажаалдазы чемгерилгези эки.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн төлептиг уткуур, күрүнеге эът, сүт садарының социалистиг хүлээлгезин бүрүнү-биле күүседир сорулганы салган ажылдап турар.

К. КОМБУ.

> «Улустарның найыралдыг өг-бүлезинде бүгү совет республикаларның экономиказы деңдескизи-биле хөгжүп турар».
>
> ССРЭ-ниң 60 чылынга СЭКП ТК-ның токтаалындан.

Ийиги арында — ЭСТОН ССР.

«Эстонсланец» бүдүрүлге каттыжыышкынның «Октябрьский» разрези — сланец казып тывар талазы-биле улуг бүдүрүлге. Ында чылда-ла 5 миллион тонна сланецти казып турар. Разрез күчүлүг, 35 кубометр ишкир ускуурштуг, экскаваторлар-биле, 40 тоннуң «БелАЗ-тары-биле», өске-даа дагтывыш техниказы-биле дериттинген.

ЧУРУКТА: 35 кубометр ускуруштуг экскаваторнуң мурнакчы машинизи коммунист Майдо Агур.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Хүннүң медээлери

СОВХОЗТАРГА

Бо чылын республиканың совхозтары К-701 деп 16 тракторну, Харьков заводунуң кылып үндүрүп турары улуг күчүлүг Т-150К деп 87 тракторну бир-ле дугаар алыр. Ол ышкаш бодунуң эки шынарлыын көргүскен МТЗ-80 болгаш МТЗ-82, Т-25А дээш өске-даа марканың тракторлары 100 чедир келир.

Хорадун камгалаар СЗС-2,1 маркалыг 426 сеялканы, инелептек бистиг БИГ-3А деп 600 илиирни, эровнята удур 240 культиваторну, чаа марканың СКД-6 деп 96 комбайнның база мал чеми белеткээр, фермалар механиластаар өске-даа хөй хой машиналарны, дериг херекселдерни совхозтар алыр.

О. ИВАНОВ.

САЛГАКЧЫ

Улуг-Хем район Совединиң депутады коммунист Геннадий Чаш-оол—«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң аныяк хойжузу. Ол ортумак школаны доосканш, ада-иезинге дузалакчы кадарчы болуп элээн каш чылдарда ажылдаан. Эрткен чылын 410 баш төрүүр хойну ол хүлээп алган болгаш кышка кыпамчалыг белеткенген.

Г. Чаш-оолдуң кадарган хоюу ам хүр кыштап турар. Бо хүннерге чедир 340 хой төрээн, хураганнары шупту четче. Кызымаккай малчын хойдан-на хураганны ап, өстүрер дээш ажылдап турар.

К. КОМБУ.

БИСТИҢ НИИТИЛЕЛДИҢ САЛДАРЛЫГ КҮЖҮ

«Совет профэвилелдери — бистиң ниитилелдиң салдарлыг күжү» деп делгелге совет профэвилелдериниң хөй талалыг ажыл-чорудулгазының, оларның коммунистиг тургузуушкунга ролюнуң өзүлдезиниң дугайын чугаалап турар. Ол март 10-да ССРЭ-ниң УАЧД-зинде ажыттынган.

Оон делгиирлери амгы үеде 108 миллион ажыг кижини киржип турары социалистиг чарышты организастаарының талазы-биле, ажылчы чоннарның мурнакчы дуржулгазын болгаш патриотчу эгелээшкиннерин нептерезириниң талазы-биле профэвилелдериниң ажылын көргүзүп турар. Ленинчи коммунистиг субботниктер дугайында материалдар дыка солун боон турар. Чүгле сөөлгү беш чылда оларның үезинде 4 миллиард ажыг рубльдиң продукциязын кылып үндүрген.

Делгелгеде күш-ажылчы коллективтерниң ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге рапорттарын көргүскен болгаш ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга төлептиг уткуужары дээш чарыштың калбарып турарының дугайында чугаалап турар.

Ажылчы чоннарның ажылдарының, амыдыралының болгаш дыштаныылгазының байдалдарын экижидер, совет кижилерниң коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле профэвилелдерниң ажылын тускай черде көргүзүп турар. Эрткен беш чылда чүгле социал страхованиеге бээн 157 миллиард хире рубльди чарыгдаан. Он-он калыкчыдылага черлерин, оон иштинде өг-бүлелер дыштаныр черлерни туткан, турист-экскурсия херээ улам экижип турар. Ажылчы чоннарның эргезинде муң-муң клубтар, культураның болгаш техниканың бажыңнары, ордулары, библиотекалар, спорт тудуглары бар.

Делгелгеде совет профэвилелдериниң чурттар аразынга ажыл-чорудулгазын база калбаа-биле чырыдып турар. Совет профэвилелдери 145 чурттуң профэвилелдери-биле доктаамал харылзажып, найыралдыг кады ажылдажылганы кылып турар болгаш тайбың, социал делгилге дээш демиселге улуг үлүүн киирип турар.

Бот-тывыкыгыр чурттуларының болгаш урап-шеверлерниң күш-ажылының кижилерниге турасгаткан ажылдарын делгелгеде база көргүзүп турар.

(СЭТА).

МОСКВАДАН ЧОРУПКАНЫ

Финляндия Республиканың Президентизи Мауно Койвисто март 10-да Москвадан Ленинградче чорупкан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чалааны ёзугаар албанның ажыл-херекчи аян-чоруу-биле ол Совет Эвилелинге келген.

М. Койвистону аэродромга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, албанның өске-даа кижилери барып үдээн.

* * *

Ленинград аэродромга М. Койвистону СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП-ниң Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романов, албанның өске-даа кижилери уткаан.

(СЭТА).

СЪЕЗДИЖЕ АЪТТАНЫПКАН

Бистиң чуртувуста эң-не массалыг хөй-нийти организациязы — профессионалдар эвилелдериниң дээди чыыжы — ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизи ам дөрт хонгаш Москвага ажыттынар. Анаа чаңчыл ёзугаар ажыл-ишти түңнеп, сорулгаларны тодарадыр.

Ол улуг чыышка баар бистиң республиканың төлээлекчилери: профоблчөвүлелдиң даргазы Ш. П. Куулар, тудугжу Е. С. Бизяева, хойжу Д.-Н. Ч. Ооржак олар съездиже чоруптарының мурнуу чарында Кызылга профэвилел активи-биле ужурашкан.

Делегаттарны дүүн, март 11-де республиканың профэвилел ажылдакчылары болгаш ажылчы чоннарның төлээлекчилери Москваже үдээн.

Тываның төлээлекчилери съездиже кандыг күш-ажылчы белектерлиг, күзел-бодалдарлыг аъттанып турарын чугаалап бээрин бистиң корреспондентивис В. Маадыр делегаттар-биле ужурашкаш дилээн. Оларның чугаазын моон адаанда парлап тур бис.

Ш. П. КУУЛАР, профоблчөвүлелдиң даргазы:

— Төрээн чуртувустуң чүрээ Москвага ам ажыттынар ол улуг чыышты, бүгү чуртта ышкаш, бистиң республикада профэвилелдериниң 108 муң ажыг кежигүннери, ажылчы чоннар улуг кадурлуушкун-биле манап турар. Профэвилелдериниң ээлчеглиг съездизи партияның XXVI съездизиниң соонда болуп эртир турар бир улуг ужур-дузалыг болуушкун.

Тываның профэвилелдери от съездиниң организас талазы-биле быжыг, сан талазы-биле өскен байдалга уткуп турар. Профэвилел организацияларының боттарының калбак эргелерин ажыглаап, ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын камгалаар, ажыл-агыйжы, социал болгаш культура талазы-биле сорулгаларны шиитпирлээринге киржип, социалистиг чарышты, чаартыкчы, чогаадыкчы чорукту калбартырынга эвээш эвес чүүлдерни кылып турар. Бо хүннерде республикада 89 муң мурнакчы ажыл-ишчилер социалистиг чарышта хаара туттунган. 40 муң хире кижи күш-ажылдың коммунистиг ёзу-биле коор дээш шимчээшкининиң киржикчилери, оларның 22 муңу коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызының бедик адын эдилеп турар.

Республиканың профэвилел организацияларынга эрткен отчёт-соңгулдалыг кампания профэвилелдериниң ээлчеглиг съездизин төлептиг уткуур деп лозунгнуң адаа-биле эртип, чер-черде профэвилел организацияларының чон ортузунга организаакчы, кижизидикчи ажылының деңнелиниң бедээнин көргүскен. 1168 эге организацияларга, профэвилелдериниң 39 район, хоорай, 9 область комитеттеринге отчёттар болгаш соңгулдалар организастыг бедик деңнелге эртип, 7 муң ажыг кижи санал-оналдарны бергенин.

Манаа бир [illegible] чүүл болза профэвилелдериниң адырлар-биле съездилеринге бистиң республикадан 20 кижини делегаттарга соңгуп, киирикени болур.

Партияның областъ организациязының удуртулгазы-биле республиканың профэвилелдери боттарының организаакчы болгаш идей-кижизидилгелиг ажылының деңнелин улам бедидер, 1982 чылдың болгаш он бирги беш чылдың планнарын, социалистиг хүлээлгелерни чединшкинниг күүседирин хандырар, профэвилелдериниң ам болур [illegible] хүлээп алыр шиитпирлерин күүседирин дээш улам идекейлиг ажылдаар дээринге бүзүредиг бис.

Е. С. БИЗЯЕВА, «Тыва тудуг» трестиң 48 дугаар тудуг эргелелинде шеверлекчилер бригадири:

— Съездиге тудугжуларның хөй санныг армиязының төлээлекчизи болуп киржир аас-кежиин мензэ таварышкан. Бистиң трест он бирги беш чылдың ийиги чылын чединшкиниг эгелеп, ооң ийи айларының планын 101 хуу, а 48 дугаар тудуг эргелели 111 хуу күүсеткен. Кызыл хоорайга 3900 дөрбелчин метр чуртталга шолун ажыглалга кииргенин бо хүннерде дыңнадыры съездиниң делегады кижиге мөгэ өөрүнчүг-дүр.

Мээң удурткаа комсомолчу-аныяктарның шеверлекчилер бригадазы бирги кварталдың планын съездиниң ажыттынар хүнүнде күүседирин хүлээпген, созунге ээ болуп турар. Бодум тудугга, олла организациямга 20 чыл ажылдап, бригаданы 13 чыл иштинде удуртуп келдим. «ССРЭ-ниң 60 чылынга—60 шалыпчы неделя» деп лозунг-биле социалистиг чарышты калбарткан москвачыларның эгелээшкинин деткээн бис. Ынчангаш он бирги беш чылдың ийи чылдарының планын бир чыл он айда иштинде күүседиппин, бир хүннүң 16 дөрбелчин метр хире хаана [illegible] хүлээп бис. Эки ажылдаашкын-биле съездиге өөрүнчүг белек кылыры—бистиң акырувуус ол.

Д.-Н. Ч. ООРЖАК, «Алдан Маадыр» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры:

— Съездиниң хөй делегаттарының аразында хойжу мен база соңгуттурдум. Улуг берген кодээ бистиң мээң күш-ажылымны ол хире үнелеп, идегелди көргүскенинге бо киржилгениң хамаарышкан бүгү четтиргенимни илергейледим. Ол идегелге харыы кылдыр улам-на хол дыңзыг ажылдаар деп күзелдиг мен. Ынчангаш совхозумнуң малының баш санын өстүрер, ооң продуктуузун бедидер дээш бар аргаларны ажыглаар, кызымаккай ажылдаар мен.

Бистиң совхоз Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга тиилекчи коллективтерниң бирээзи болуп, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчилир Кызыл тугу-биле шаңнаткан болгаш ССРЭ-ниң УАЧД-де Бүгү-эвилел Хүндүлел самбыразында кирген.

Бо чединшкиннерге бистиң Оргу-Шолдуң хойжу бригадазының малчыннарының киржилгези улуг бар. Бригада эрткен чылын төрүүр чүс хойдан 103 хураганны менди алган. Амгы үеде 5100 ажыг төрүүр хойну 12 кодан кыштадып турар. Совхозта малдың кыштаглаашкыны хүр-чаагай. Мал чеминиң курлавыры четчир. Хойнуң 85 хуузу оолдаап, төрүүр чүс хойдан-на 85 хураган алдынган, оолдааткын үргүлчүлевиншаан. Бригаданың кежигүннери төрүүр чүс хойдан 105 хураган алырын хүлээпкен кызымаккай ажылдап турарлар. Чарыштың мурнуку одуруунда коммунистер чорук турар. Ыланнгыя Э. Монгуш, С. Ооржак, О. Донгак, О. Доржу олар бо чылын төрүүр чүс хойдан-на 85—105 хураганны камгалап алган.

Бодум хуумда эрткен чылын төрүүр чүс башка оолаштыр 103 хураганны алдым, бо чылын ол көргүзүгну 105 чедирерин хүлээнеп ажылдап турар мен.

Бо бүгү чединшкиннер профэвилелдериниң ээлчеглиг съездизинге [illegible] белээ болур.

Даштыкы чурттардан **МЕДЭЭЛЕР**

ХАНОЙ. Мурнуу Вьетнамның резина-техниктиг кылыглар бүдүрер каттыжыышкыны тракторлар дугуйларын кылып эгелээн. Меконг хеминиң шыпаазынга Ан-Жанг можузунуң шөлдеринге ол продукцияның баштайгы хевирлери шылгалданы чединшкинниг тудуп эрткен. Ону кылыр чиг-эт чайгаар бүдүштүг каучук боол турар. Эрткен чылын ол каттыжыышкын мотоциклдерге, чиик автомобильдерге, бичии хемчээлдиг тракторларга болгаш чадаг-терегелерге дугуйларны база кылып эгелээн.

* * *

БОНН. Европаның товүнде ядролуг боо-чепсектерни кызырар дугайында совет саналдарны Барыын Германияның Тайбың, кады ажылдажылга болгаш боо-чепсекти дүжүрери дээш комитеди деткээн. Совет Эвилели Женевада совет-американ чугаалажыышкыннарга боо-чепсекти эндере бүдүрерин кызыгаарлаар талазы-биле боттуг түңнелдерни чедип алырынга бодунуң белеткин көргүзүп, тодаргай саналдарны кылган деп, ында тараткан медээлелде чугаалап турар. Совет Эвилели ортумак ыраашкылдын бүгү-ле ракета-ядролуг чепсектериниң дугайында, чер кырында тургустунган ракеталарның дугайында айтырыгларны чугаалажып көөрүн болгаш ол чепсектерни чүс-чүс саңныг кызырарының болгаш харын-даа шуут узуткаарының дугайында дугуржурун саналдаан.

* * *

МЕХИКО. Мексиканың президентизи Хосе Лопес Портильонуң Төп Америкага болгаш Кариб далайның девискээринге тайбынчыдылганы чедип алырынче угланган саналын Коста-Риканың келир үеде президентизи Луис Альберто Монхе анаа хууда аян-чорук кылып чеде бергеш, деткээн. Ол бүгү девискээрлерниң айтырыын политика талазы-биле шиитпирлээриниң чугулазын ол демдеглээн. Коста-Рика тайбынны камгалаарынга сонуургалдыг деп, Монхе демдеглээн. Ол Никарагуаның чазаан деткип турар.

Монхени мексикан күрүнениң баштыны хүлээп алган. Оларның беседазының үезинде Төп Америкада болгаш Кариб девискээринде байдалды, а ол ышкаш Мексика-биле Коста-Риканың аразында ийи талалыг харылзааларны чугаалашканнар.

* * *

БЕЙРУТ. Израиль аг-шериг бот-тускайлан Ливанга удур араатанзыг өөнчүк-чөңгээлээшкинин үргүлчүлеп турар. Марттың 5-те Израильдиң дайынчы катери Тир портче чоокшулап кел чораан садыг судноозунче халдаашкын кылырын оралдашкан. Удурланыышкынның налестиин шимчээшкининиң болгаш ливан национал-патриоттуг күштерниң эрик кырында үгер-боо батареялары далай дээрбечизинге огту ажыткаш, оон судноону сүрерти соксаткаш, ливан девискээр суглары кагтаан чоруурунче албадапкан.

Оон мурнунда эрткен хонукту иштинде израиль хайгыылчы самолёттар Ливанның агаар делгемиче чаңгыс эвес удаа шургуп кирип, чурттуң найысылалын болгаш мурнуу районнарын дээрин ужуп тургузаан.

СССР-60 ЧАҢГЫС ЭПТИГ ӨГ-БҮЛЕДЕ

ЭСТОН ССР

ДЕҢ ЭРГЕЛИГЛЕРНИҢ ӨГ-БҮЛЕЗИНДЕ

К. Г. ВАЙНО,
Эстониянын Компартиязынын ТК-нын бирги секретары

Ажылчын Артур Кеатин [illegible] 1938 чылда ол [illegible] Эмчилер оң [illegible] Ында хөй [illegible] турбаан, ерезин ол ха[illegible] ажылдап турган [illegible] Буржуаз Эстонияның президентинге ажыл[illegible] материалды [illegible] революция [illegible]

Хөй чылдыг [illegible] А. Кеатин чүгле Совет [illegible]

Келир үеге бүзүрел чок чорук, ажыл чокталыышкыны — бо бүгүнү болгаш буржуаз Эстониянын ажылчы чоннарын [illegible] совет кижилерниң амгы салгалдары ол үени чуртап эрткен өгбелерниң чугаазындан, номнардан болгаш кинолардан билип ап турар.

Деңн эргелиг республикалар [illegible] Эстониянын ажыл-ишчилериниң мурнунда [illegible] Бүгү-эвилелдиң чаңгыс аай улус ажыл-агый комплекизинин [illegible]

[illegible] энергетиктиг комплекс [illegible] ажылдап турар. Ыңда даштар хорумнал[illegible] чыткылаан шөлдерден [illegible] ажыл турар.

[illegible] республикалар[illegible] бо бүгү [illegible] алдынар турган бе? Чок! Кохтла-Ярвеның сланец [illegible] Украинадан ап турарлар, а Нарваның энергетиктеринге электростанцияларга ажыглаары-биле турбиналарны Ленинград чорудуп турар. Тракторлар болгаш комбайннар, балык тудар [illegible] болгаш өске чер-ле машиналар, нефть болгаш темир-даш — бо бүгү бистиң совет Ада-чуртувустуң тергиин аңы-тудазы-дыр.

Чаңгыс аай улус ажыл[illegible] комплекизин хөгжүдеринге республиканың салыышкынын база ап турар. Республиканың [illegible] Тюменьниң нефть [illegible] Белоруссияның [illegible] экскаватор[illegible] РСФСР-ниң [illegible] бүдүрүп бээр турар.

[illegible]

САННАРНЫҢ КӨРҮНЧҮҮНДЕ

Эстон ССР-ниң чурттакчы чонунун саны 1982 чылдың эгезинде 1495,9 муң кижи болган. 1940—1981 чылдарда чон санынын өзүлдези 441,5 муң кижи четкен.

• • •

Эстон ССР-ниң улус ажыл-агыйынга капитал салыышкыннар 1981 чылда 1940 чылдаазы-биле деңнээрге 24 катап өскен.

• • •

Беш чылдыг бирги чылында республиканың улус ажыл-агыйынга 785 миллион рубль [illegible] фондуларны ажыглаалга кииргени ол ээрге 1940 чылдың деңнелинден 31,5 катап хөй.

• • •

Амгы үеде республиканың үлетпүрү чүгле 8 хүн дургузунда 1940 чылда бүдүрген продукциядан хөй продукцияны бүдүрүп турар.

• • •

Беш чылдың бирги чылында үлетпүр продукциязының бүгү немелде өзүлдези күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедиткениниң күзели-биле чедип алдынган.

• • •

[illegible]

Тудаазар кезиреринге ажыглаар экскаваторлар бүдүрүп үндүрер талазы-биле ЭДЧ системазының кол бүдүрүлгелериниң бирээзи — «Таллэкс» бүдүрүлге каттыжыышкыны бооп турар. Ында мындыг машиналарның делегейде шинти бүдүрүп кылып турарынын, заводтуң бирги бүдүрүп турар. Экскаваторларны бистиң чуртувустуң бүгү республикаларынче, даштыкы 20 чурттарже чорудуп турар.

ЧУРУКТА: Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Валерий Лючаның удурткан токарьлар бригадазы «Таллэкс» каттыжыышкынында мурнакчылардың бирээзи.

ЧУРУКТА: Таллин хоорайның шинти хевири.

ТАРААЧЫН ХОЛДАР

[illegible]

БАЖЫҢ-КУДУМЧУ

[illegible]

ШАЛЫҢ ХҮНҮНДЕ ЧУГАА

[illegible]

НАЙЫРАЛДЫҢ ЫРЫ

[illegible] ужур-дузалыг болу бээр болгай.

[illegible]

Юла ТУУЛИК, чогаалчы.

Эстон ССР-ниң Эртемнер академиязының астрофизика болгаш атмосфера физиказының институдунуң обсерваториязының эртемденнериниң шинчилелдер программазында доктаамал эвес чырыктыг сылдыстарның тургузуу болгаш хөгжүлдези. Чер атмосферазының база кырының радиациязы байдалы, фотосинтез дээн ышкаш айтырыглар кирип турар. Мөңгүннелчек булуттарны өөренир талазы-биле эстон обсерватория бүгү-эвилелдиң координация төвү болуп турар.

ЧУРУКТА: обсерваторияның кол телескову.

АДААНДА ЧУРУКТА: Эстон ССР-ниң күрүнениң эр улустуң үлегерлиг шинти ырының оолдар хору «Эстония» театрының концерт залында чугаалда үезинде.

СЭТА-ның фотохроника[illegible]ның чуруктары.

С. КАПОВ. (СЭТА).

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Төнчүзү. Эгези № 58 «Шында»).

Мария Тимофеевна **Юнеева** — хоорайның иштики херектер килдизиниң таныыш черниң кол бухгалтери.

Таисия Романовна **Юрьева** — пиво заводунуң котелдар [illegible].

Евдокия Климентьевна **Ядыкина** — мал ажылының эттежилгезиниң даргазы.

БАЙ-ТАЙГА РАЙОНУНДАН

Шимик Салчаковна **Баймыр** — пенсионер.

Саный Кандыыровна **Иргит** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Узумаа Салчаковна **Иргит** — районнуң эмнелгениң санитаркызы.

Хурал Салчаковна **Иргит** — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Карая Хомушкуевна **Кочаа** — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Аний Кужугетовна **Кудай-Мерген** — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Мандыла Ак-ооловна **Оюн-пан-оол** — «Бай-Тал» совхозтуң малчыны.

Карым-оол Лопсанович **Ооржак** — «Бай-Тал» совхозтуң малчыны.

Феня Салчаковна **Очур** — Тээли ортумак школазының [illegible] башкызы.

Онгак Чакааиовна **Салчак** — пенсионер.

Өшкү-Саар Хертековна **Салчак** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Серен-Чимит Сендажыевна **Салчак** — Тээли ортумак школазының техажылчыны.

Уртек Шара-Хооевна **Салчак** — «Бай-Тал» совхозта шеверлекчи.

Чаламба Балбаакыевич **Салчак** — «Бай-Тал» совхозтуң [illegible].

[illegible] **Салчак** — [illegible] ажылчыны.

[illegible] Хертековна **Самдан** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

[illegible] Хертекович **Сарыг-оол** — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

[illegible] **Седип** — СЭКП райкомунуң [illegible].

Ханды Хертековна **Сур-оол** — [illegible].

[illegible] **Хертек** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Докпак Чаш-ооловна **Хертек** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Сержи Бовулдашовна **Хертек** — «Тээли» совхозтуң [illegible].

Чимит Шилгидаевна **Хертек** — пенсионер.

Чыльдым Намчылович **Хертек** — «Тээли» совхозтуң топ шимиминиң таныыжы.

Куске Хомушкуевна **Хомушку** — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Кок Карасаловна **Чамыяк** — партия райкомунуң машинисткызы.

Алдына Иргитовна **Чыман** — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Хурал Салчаковна **Шомаа** — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

ЧӨӨН ХЕМЧИК РАЙОНУ

Чыртакпан Тамчатович **Доптак** — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Кок Намыжаповна **Кара-Монгуш** — «Хендергей» совхозтуң ажылчыны.

Чаш-Урук Самдановна **Куулар** — «Хендергей» совхозтуң ажылчыны.

Аний Комбужаповна **Монгуш** — Карл Маркс аттыг совхозтуң ажылчыны.

Чульдум Дагбаевич **Монгуш** — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Дорже Сандакович **Ондар** — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Кортай-оол Шири-Сават-евич **Ондар** — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Шевер Бышкаковна **Ооржак** — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Хорлуу Дамчатовна **Ховалыг** — «Октябрь 50 чылы» совхозтуң ажылчыны.

КАА-ХЕМ РАЙОНУНДАН

Анастасия Петровна **Двоеглазова** — Куруненниң ажыы чок чериниң районда салбырының техажылчыны.

Елена Николаевна **Катникова** — № 32 АЗС-тиң ажылчыны.

Анастасия Ивановна **Кожакова** — «Улуг Октябрь» совхозтуң ажылчыны.

Чичия Чаш-ооловна **Кужугет** — «Улуг Октябрь» совхозтуң малчыны.

Чурукпан Тюльбаевна **Моиге** — «Улуг Октябрь» совхозтуң ажылчыны.

Ложин Минчинович **Найдан** — «Бурунгаар» совхозтуң ажылчыны.

Галина Ефимовна **Пастухова** — «Улуг Октябрь» совхозтуң ажылчыны.

Николай Васильевич **Пышев** — «Ленинчи орук» совхозтуң ажылчыны.

Прасковья Петровна **Саломатова** — Каа-Хемниң районнар аразының суггарылга системазының ажылчыны.

Пильтунов Тандович **Салчак** — «Кызыл тук» совхозтуң ажылчыны.

Дигьба Узунович **Сандый** — «Бурунгаар» совхозтуң ажылчыны.

Ефросинья Михайловна **Середкина** — «Ленинчи орук» совхозтуң ажылчыны.

Петр Григорьевич **Черниченко** — № 52 АЗС-тиң ажылчыны.

КЫЗЫЛ РАЙОНУНДАН

Кузьма Иванович **Григоров** — Чербиниң кожуун Совединиң исполкомунуң одакчызы.

Николай Васильевич **Гришин** — «Сукпак» совхозтуң тудуг цехиниң мастери.

Григорий Иванович **Крамаренко** — Березовскиниң бурулге-геология каттыжыышкынының партиязының орулчузу мастери.

Мария Ильинична **Кулакова** — Чербиниң харылзаа салбырының техажылчыны.

Ханды Кургуловна **Кунчун** — «Торе-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Иван Тихонович **Масленков** — Тываның электри четкилериниң экспедитору.

Петр Никонович **Седов** — Черби лесничествозунуң лесничизи.

Филипп Порфенович **Соколов** — Черби лесничествозунуң таныыжы.

Константин Семенович **Чапухин** — Элегес-Аксыының хапа материалдары кылыр заводунуң директору.

Хандин Ходутовна **Чигжит** — «Торе-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Максим Дуванович **Хуржан** — «Торе-Хөл» совхозтуң малчыны.

Фатима Маявлеевна **Янголичина** — Кызылдың холушкак бараалар садыының склад ажылчыны.

МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОНУНДАН

Саая Кара-оолович **Шыдыраа** — «Мөген-Бүрен» совхозтуң хойжу бригадазының бригадири.

БИЙ-ХЕМ РАЙОНУНДАН

Валентина Федосеевна **Киселева** — райпо бухгалтери.

Татьяна Петровна **Клименкова** — Өөк ортумак школазының башкызы.

Дина Федоровна **Шатохина** — Тураннын № 2 ортумак школазының кижизидикчи башкызы.

Ирина Прокопьевна **Фоминых** — райэмнелгениң эмчизи.

Любовь Ксенофонтовна **Элтеко** — Тураннын № 1 уруглар садының [illegible].

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай. 1982 чылдың, февраль 25.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ССРЭ—ТАЙБЫҢНЫҢ ТУК ТУДУКЧУЗУ

БЕРЛИН. (СЭТА). Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг демократтыг каттыжылгазының өске-даа чурттары-биле кады Германнуң Демократтыг Республиказы тайбыңның быжыглаарын хандырарынче, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарын уламчылаарынче. Чоок болгаш Барыын чүктерниң аразынга чугааланжышкыннарны үргүлчүлээринче угланган дуржулгалыг дашкыкы политиктиг угланыышкынны чорудуп турар деп, ГСЧП ТК-ның Чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер медеглээн.

Делегейниң херээженнер хүнүн таварыштыр Берлинге болган чаңгыс бичии ужуражылгазынга чүве чугаалап тура, делегей байдалының дорайтаанын дугайты сагыш-сеткилин ол илереткен. НАТО-нуң болгаш кымыктың мурнунга АКШ-тың эң агрессиг бөлүктериниң чорудуп турар удурланыштыг туружунуң болгаш боо-чепсектерин эндере бүдүрериниң политиказының оруун ажыы байдалдарда дуглаары эргежок чугула деп, ол онзалап демдеглээн. Ол эргениң болгаш бир демей айыыл чок байдалдыг турарының принцибинге дүүштүр боо-чепсектерни кызыгаарлаарын болгаш чепсегленишкинни дужурерин чедип алыры эргежок чугула.

ПРАГА (СЭТА). СЭКП-ниң XXVI съездизиниң 80 чылдарга чарлааны Тайбыңның программазын, Совет Эвилелиниң термоядролуг дайын халавын болдурбазынче угланган өске-даа тодаргай болгаш бөдүүн саналдарын чехословак улус бурун деткип турар деп, чехословак херээженнер [illegible] ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусак медеглээн.

Дайынның улам өзүп орар айыылын болдурбазындан, доктаамал тайбыңны хандырарындан болгаш дүшкүүрлүг чорукту чавырлыышкынның улам ыңай хапылатырындан артык чугула сорулга бөгүн чок деп, ол чугаалаан. Ол бүгүнүг сорулгалар дээш демиселде Совет Эвилели болгаш социалистиг демократтыг каттыжылгазының өске-даа чурттары баштап, бөлүктерниң күженишкиннериниң делегей байдалын камгалаарынче болгаш кайы-даа талага ажыктыг кады ажылдажылганы калбартырынче угланыышкын турар. Улустарның амыдыралы эге-ажыктарынга айыылдыг улуг кыжанылышкынның тургузуп турар империалистиг бөлүктерниң агрессиг үүлгедиишкиннеринге ол күженишкиннерге мооңнактап турар.

НАТО-нуң дайынзырак политиказынга удурланыышкының илереткен чагааларын совет ажыл-ишчилер, студентилер, школачылар НАТО-нуң Брюссельде штаб-квартиразынче чорудуп турар (чурукта).

АП—СЭТА-ның фотозу.

ЯПОННАРНЫҢ ЧИГЗИНИИШКИНИ

ТОКИО. «Майнити» солуннуң дыңнаткан турарын ёзугаар алырга, Пекин «Мицуи бусан», «Марубэни» дээн болгаш өске-даа япон садыг компанияларындан дуза-биле ядролуг чепсектиң технологиязын ажылдап кылып турза-даа, болгаш ол чиг-даа чок чурттарга ядролуг оттуглар чуулдар садар деп турар. Быдар бээ оралчыга амсы үениң болбазының техниказын алыр болгаш [illegible] акша-хөреңгиниң чурттуң киирерин ковудер деп кузеп турар. Кызыл ядролуг оттуглар чуулдун садып алыкчылары колдуунда-ла Пакистан болгаш Мурнуу-Африка республика болуруп ук черниң хайгаараокчылары демдеглеп турарлар.

«Кызылдың «онзаа» ядролуг политиказы улуг хувурээзинни болдуруп турар» — деп «Майнити» бижээн. Пекин ядролуг чепсектиң нептерели дугайында керээге каттышпазындан ойталавышаан. МАГАТЭ-ниң көжигүнү болбайн турар. Ынчангаш кызыл атомнуг чиг-эттиг саткан сооңда дайын сорулгаларынга ажыглаттынчак болгаш үшкү [illegible] бүдүрбес дээриннге кандыг-даа чагадылаа турбас»

Шак ындыг чигзиниишкин быжыг үндезиннииг-дир.

(СЭТА).

ПОЛЬШАДАН ДЫҢНАДЫГ

ВАРШАВА (СЭТА). Каттышкан таракачы партияның Төп комитединиң президиумунуң хуралы ынаа болуп. Польша партия-күрүне делегациязының Совет Эвилелинге ажы-чорудуу болгаш ооң түңнелдериниң дугайында КК-ның даргазы В. Мечиславский илеткелин дыңнаан.

ПАП агентилелдиң дыңнатканын ёзугаар алырга бо ажы-чорук Польшаның болгаш Совет Эвилелиниң улустарының аразынга ажыктыг, на найыралдыг база кады ажылдажылганы быжыглаарынга болгаш улам калбартырынга чугула [illegible] деп, президиум онзалап демдеглээн. [illegible]

Экономиктиг айтырыглар дугайты чугаалажышкыннар [illegible]

Ажыктыг кады ажылдажылганы үргүлчүлээри дээш

БОНН. (СЭТА-ның корр.). Вашингтонунуң чазамалдыг агрессиг дайынчы политиктиг угланыышкынын ССРЭ-биле кайы-даа талага ажыктыг садыг, экономиктиг кады ажылдажылганы соксаттырар, керээлиг хүлээлгелерин болгаш дугуржулгаларны барыын-герман талазының үзерин чедип алыр сорулга-биле барыын-герман садыг-үлетпүр бөлүктеринге базымчыктыг кылып дээш чорудуп турар политиказы ГФР-ниң хой-ниитиниң, профэвилелдериниң активчилери болгаш ажылчы чоннарының шынтиирлии-биле буруу шаап турар.

«Р. Рейганның ракета-ядролуг боо-чепсекти эндере бүдүрер талазы-биле болуунун политиказы-биле бистиң чуртта миллион-миллион кижилерниң корудуун-сүртедиишкиниң байдалында туруп турары база эмгээ эвээш мыкадым. Ол Совет Эвилели-биле садыг-экономиктиг харылзааларны соксадырын негеп, «газ-хоолай» дээр дугуржулганы үзерин [illegible] [illegible]

дугуржулгаларны чүгле күүседири эвес, харын база садыг-экономиктиг харылзааларын улам калбартыры эргежок чугула» — деп «Маннесман» концернниң бүдүрүлгезинде чөвүлелиниң кежигүнү Пауль Эссер Дюссельдорфка медеглээн.

Ол концернниң ажылчыннарының федералдыг канцлер Г. Шмидттиң адынга ыдыкчагаа [illegible] [illegible]

Мартының ортаа үезинде Баварияның [illegible]

чедип турар массалыг ажыл чоктаалыышкынның айтырыгын улам нарыыдадыры ол-дур». [illegible]

«Сарыглажылга болгаш доктаамал чорукту чавырлыышкынның [illegible] ССРЭ-биле кайы талага ажыктыг садыг-экономиктиг кады ажылдажылганы калбартырынга америк администрацияның шаптыктаар дээн кылып турар оралдажыышкыннары [illegible] — деп «Фрид. Крупп» концернниң бүдүрүлге чөвүлелиниң кежигүнү Юрген Таниш чугаалаан.

С. СОСНОВСКИЙ.

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

ПРАГА. [illegible]

ТОКИО. [illegible]

ЛОНДОН. [illegible]

ПЕКИН. [illegible] болгаш хүлиганнарның уреглериниң [illegible] хоорайга чедирген [illegible] 130 муң фунт стерлинг болган. Хүлиганнарның уреглеп баштапкан [illegible] акша-хөреңгилер хоорай эргелекчилеринде чок. Ынчангаш хүлиганнарга удур демиселдиң ол эдилгениг хемчээли чарлап болуп турар.

АЛЖИР. [illegible] Транспорттун бүгү хевирлерин шакта 30 километрден хурлуг чорбас кылдыр доктааткан.

(СЭТА).

Никарагуаның удурланыышкыны

МАНАГУА. (СЭТА). Америк шпион самолёттарының Никарагуа Республиканың агаар девгеминиң кызыгаарын үреп турарынга Никарагуаның Даштыкы херектер министерствозу шынтиирлиг удурланыышкынын медеглээн. Ындыг үреишкиннер болуп турарын АКШ-тың чажыт шпион албан черлериниң төлээлекчилери Вашингтонга болган парлалга конференциязынга албан хууну-биле мөңшүп чугаалаан.

Рейганның администрациязының харылсалга чок үүлгедиишкиннери делегей эргениң тура чогуур норма чижектеринге чөрүшкек болгаш Төп Америкада дүшкүүрлүг чорукту улам чидиглендиреринче аппар чыдар деп, ДХМ-ниң Манагуада тараткан медеглелинде айтып турар.

[illegible] галарга эт садыр; өске күрүнелериң иштики херектерин холгаарлавас болгаш чөрүлдээлерни чугаалажыышкыннар аргазы-биле шиитпирлээр; Никарагуага удур контрреволюстуг ажыл-чорудугну деткиириндеи, агрессия болгаш экономиктиг будалгашкын пландарындан чогуур камгалал хемчеглерин алырынче никарагуаларны албадап барын кандыг-даа үүлгедиишкиннерден АКШ ойталаар ужурлуг.

ТУСКАЙ ТӨЛЕВИР

«Он үшкү ажыл телевири деп чүл? Кандыг ажылдарга хаара туттунган ажылчыннарга төлээрил? Ооң хемчээли чежел?» деп Эрзинде № 5 КМК-ның комсомолчу-аныяктар бригадазының бригадири С. Дамчыт, Тес-Хемниң Самагалдай суурдан С. Монгуш олар редакцияже бижээн. Оларның айтырыынга профэвилелдиң крайсовединиң юрисконсультантызы А. Х. Ажыниң харыызын моон адаанда парладывыс.

Албан организация, бүдүрүлгениң чылда ниити түңнелдерин барымдаалап бээр шапкалазы 13 дугаар ажыл [illegible] база ВЦСПС-тиң 1977 чылдың июль 8-те бадылааны «Улус ажылдакчылары органнарының болгаш [illegible]

[illegible] са хамаарыштыр чыл түңнелин барымдаалап тыпсыр шапкалдын бээр чуруманын болгаш чугула негелделерниң дугайында дурумну профэвилел организациязының киржилгези-биле бадылап тургузар, коллективтиң хуралынга сайгарып, ажылдаанын бүрүзүнге бо дугайын таныштырып тырар.

Ажылчын азы албан-хаакчы [illegible] чыл түңнелин барымдаалап, шапкалдын тодаргай хемчээли соп чылда кылган ажылының түңнелинден ол-ла организацияга, бүдүрүлгеге үзүктел чок ажылдаан күш-ажыл стажындан база чылда ажылдап алган шалыңындан дорт хамаарылгалыг. Ынчаарга 13 дугаар ажыл телевирин тыпсырын [illegible]

ДАШТЫКЫДА КУЛЬТУРАНЫҢ ЧАА ЧҮҮЛДЕРИ

БУДАПЕШТ. Венгрияның дээди өөредилге черлеринде чаңгыс бүгээр культураның хүннери эгелээн. Чурттуң бүгү-ле университеттеринге болгаш институттарынга март айның дургузунда студентилерниң бот-тывынгыр тоглаашкыннарының көргүзүглери боор, оларга композиторлар, ыраажылар болгаш [illegible]

• • •

ЛИССАБОН. Португалияның [illegible] [illegible]

• • •

СТОКГОЛЬМ. «Швед чуруктулар тайбың дээш демиселде» деп организацияның тургузукчу хуралы болуп эрткен. Швецияның культуразының элээн хөй сураглыг ажылдакчылары [illegible] тайбынга барган боттарының [illegible]

«МЭНГО»—ДАҢ ХАЯАЗЫ

«Мэнго» дээрге коряк дылдай очулдурарга даң хаяазы дээн. Шынап-ла ол ансамбльдиң оюнун көргүзүп эгелээр аң баштайгы танцызын көөрге даң хаяазында Камчатканың эриктеринге эргелениш, чалгып, чыдар Анчы далайның бырланнарында ак кускуннарның даң хаязын утказының ансамбльдиң артистери кара олчаан кылдыр көргүскенин залга олурганнар эскерер. Ооң аңгыда сагышка база бир бодал кирер.

Ол болза бистиң калбак-делгем Төрээн чуртувустуң соңгу чүгүнүң ширии бойдузу, ында чурттап турар чоннуң маадырлыг ажыл-ижи каракка чаигаар-ла чуруттунуп келген ышкаш кылдыр сагындырар.

Шаанда үжүк-бижик-даа чок, хөгжүлде талазы-биле хожудаңгай турган соңгу чүктүң биче улустарының амыдырал-чурттакчызы Октябрь революциязы тиилээн соонда чечектелип, Совет күрүнениң национал политиказының ачызында кыска үениң дургузунда экономика, культура талазы-биле бедик сайзыралды чедип алган.

Ооң бир тодаргай илерелин коряк улустуң национал танцы ансамбли «Мэнгонуң» оюн көргүзүглеринден безин көрүп болур. Ук ансамбль 1965 чылда көдээниң бот-тывынгыр танцы бөлгүмүнден эгелээш, ам чүгле бистиң чуртувуста эвес, а харын делегейде билдингир апарган. Олар бистиң чуртувустуң Чукоткадан, Прибалтика, Кавказтан соңгу чүкке чедир бербээн чери чок. «Мэнго» ол ышкаш Моол Арат Республиканга, Францияга, АКШ-ка, Болгарияга, Польшага, Герман Демократтыг Республиканга болгаш өске-даа дашты-ы чурттарга солун концерттерин бараалгаткан.

Ук ансамбль аныяктарның болгаш студентилерниң X Бүгү-делегей фестивалының лауреады адынга немей Бүгү-российниң улустуң танцы ансамбльдериниң лауреады деп бедик атты база чедип алган. Ансамбльдиң киржикчилериниң аразында бистиң чаңгыс чер чурттугларывыс Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Владимир Соян база ооң өөнүң ишти Кызыл-Үрүт олар база киржип турарлар.

Хөй национал аңы-дүңма совет улустарының улуг өг-бүлезинде бактаап турар коряк улустуң бо ансамбли бо хүннерде бистиң республикада аалдап келгеш, уран талантызын тыва чонга бараалгадып турары өөрүнчүг. Ол совет улустуң бузулбас найыралының база бир тодаргай херечизи.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: ансамбльдиң оюн көргүзүглериниң үезинде.

ССРЭ-НИҢ УЛУСТАРЫНЫҢ V КЫШКЫ СПАРТАКИАДАЗЫ

Манавааны тиилелге

КРАСНОЯРСК. Март 10. (СЭТА-ның корр). Биатлонистерниң 20 километр черге болган чарыжының соонда чемпион-биле таныжып бис. Чүге дээрге, 27 харлыг, Киев чурттуг Петр Брусенко алдын шаңнал алыр кордакчылар аразынга кажан-даа кирбээн кижи. Тиилелгени шыдамык чорук-биле чаалап алган. Ол хаакка аажок дүрген маннавышаан, аткан каразының чаңгызын-даа часпаан. Тиилекчиниң үези — 1 шак 12 минута 49 секунда болган.

— Тиилептер деп бодаваан мен—деп, журналистерге чемпион чугаалаан — Спартакиада дээн ышкаш спортчу байырлалга кирипкен кижи бүрүзү эң эки ойнаарын күзээр болгай. Мен база кызыткан мен.

Мурманскиден келген Пётр Милорадов мөңгүн шаңналды алган. Олимпийжи чемпион Владимир Аликин (Пермь) бо удаада хүлер шаңналга төлептиг болган.

Москваның херээжен хаакчылары 4×5 километр чарышка Спартакиаданың төөгүзүнге эң бир дугаарында тиилекчи болуп үнгеннер. Ирина Суслова, Надежда Шамакова, Евгения Макарова болгаш Любовь Лядова олар Россияның 1974 база 1978 чылдарда чемпионнап турган кыстарынга шуут аштырбааннар. РСФСР-ниң № 1 командазының бир төлээзи харын оларга чүгле 6 секундада четпээн. Хүлер шаңналды РСФСР-2 команда алган.

Элээди спортчу кыстарның маргылдаазынга РСФСР-3 команда тиилээн.

Медаль дээш шаңнакчыларның демисели база доозулган. Эжеш спортчуларның аразынга Сергей Данилин (Москва) биле Михаил Завьялов (Ленинград) олар тиилээннер. Мөңгүн шаңналды москвачы Валерий Якушин биле ленинградчы Владимир Терещенко олар алганнар. Москвадан келген студентилер Александр Беляков биле Евгений Белоусов оларга хүлер шаңнал онаашкан.

Аныяктар немешпишаан

Чурттуң кайы-даа булуңнарында спортчуларның мергежилин өзүп турар дээрзин Спартакиаданың старттары бадыткаан. Бедик класстыг мастерлерни кайы-даа черде белеткеп турар. Спортчу талантыларны илередип турар төптер Сибирьде, Ыраккы Чөөн чүкте, Кыдыкы Соңгу чүктүң хоорайларында болгаш суурларында тыптып келгилээн.

...Биатлончуларның маргылдаазының таблозунда 20 километр черге күжүн шенешкен шыырак алды биатлонистерниң дөрт Сибирь чурттуг спортчулар болганнар.

— Биатлончуларның бөгүнгү маргылдаазы — бистиң чуртувуста, ылангыя Сибирьде, Ыраккы Чөөн чүкте, Соңгу чүктүң районнарында хөй-хөй талантылыгларның барын бадыткаан — деп, ССРЭ-ниң Спорткомитединиң күрүне тренери Евгений Новиков биске чугаалады. — Мурнунда биатлончулар колдуунда Новосибирсктен үнүп турган болгай.

Дагга ынак сибирьжилер

Каштак деп черге дагдан хаак-биле дүргеп бадарының маргылдаазы болган. Анаа Украинаның хаакчы кыстары баштайгы — бирден дөрт дугаар черлерни алганнар. Львовтан келген, 20 харлыг Наталья Перчаткина Спартакиада чемпиону апарган.

Дагга хаактаар спортчулар белеткээр ажылдар Междуреченскиде (Кемерово область), Петропавловск-Камчатскиде, Мончегорскиде, Пермьде, Красноярскиде, Белорецкиде, хөй-хөй республикаларда ажылдап турар.

Междуреченскиниң дагга хаактаарлар школазының дугаарында чугаалар хөй. Спартакиаданың хүлер шаңналының эдилекчизи Альбина Бжигакова база анаа өөренип турган.

Ниитизи-биле спорттуң ол хевиринде муң-муң кижилер хаара туттунганы өөрүнчүг.

ЗОНА МАРГЫЛДААЗЫНГА КИРЖИР

ЕРЕВАН. (СЭТА). Ефим Геллер делегейге бирги чер дээш шыдыраа маргылдаазының зона аайы-биле ужуражылгазынга мурнунда Иосиф Дорфман-биле соңгаарлаткан оюнун 65-ки кошке хайым кылдыр дооскаш, зоналар аразының маргылдаазынга баар дөртку путёвканы алган.

Оон аңгыларын Артур Юсупов, Лев Псахис болгаш Владимир Тукмаков чедип алган.

Москваның күрүне университединиң 22 харлыг студентизи Юсупов 15 санныг 10,5-ни алгаш, маргылдааның тиилекчизи болган. Юсупов чеди катап тиилээш, ынча ужуражылгаларны хайым кылгаш, чүгле чаңгыс уттурган. Тукмаков ышкаш 10 санныг болган ССРЭ-ниң ийи дакпыр чемпиону Псахис зоналар аразының маргылдаазынга бир дугаарында киржир. Геллер 9 санныг бооп, моон-биле зоналар аразының маргылдаазынга чеди дугаар киржир.

телевидение

МАРТ 12-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — Чалыыларның чогаалдыгаазы. 9.35 — Ч. Диккенс — «Эдвин Друдтуң чажыды». Хөй сериалыг телешии. 3-кү серия. 11.00 — «Скороход». Документалдыг телефильм. 11.30 — Телемедээлер. 11.35 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.30 — Индий-совет культура ниитилелин тургусканындан бээр 30 чылынга. «Дели. Үелерниң харылзаазы». Эртем тайылбырлыг фильм. 14.50 — «Чурагачы». Тележурнал. 15.35 — «Москва болгаш москвачылар». 16.05 — «Тоолдуң аалчылары». «Үш чоннар». Уран-чечен фильм. 17.50 — ССРЭ-ниң Улустарының V кышкы спартакиадазында. Красноярскиден дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Өөренир база кижилер».

МОСКВАДАН

19.25 — «ТТ-ниң экранынга эң баштай». «Камгаланыр сес». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Фигурлуг чүңгүлааштынга делегей чемпионады. Эр кижилер. Хостуг программа. Даңгыдан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.30 — Музыка. 5-ки класс. М. Глинканың «Руслан болгаш Людмила» деп операзы. 13.00 — ПТУ-нуң сургуулдарынга. Ниити биология. Медицинага болгаш кадык камгалалынга генетиканың ужур-дузазы. 13.30 — Билир болгаш кылып бил. 14.20 — Революстуг плакат. 14.50 — М. М. Пришвин —«Хүннүң шыгжамыры». 5-ки класс. 15.20 — Телемедээлер. 15.30 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Уругларга фильм. «Чингистен болгаш папоротниктен бүткен тоол». 1-ги, 2-ги, 3-кү, 4-кү сериялар. 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Телелекторий. «Тайбыңның ленинчи стратегиязы». Беседаны төөгү эртемнериниң кандидады О. А. Толгар-оол кылыр.

МОСКВАДАН

19.00 — «Дем каттыжылгазы». Тележурнал («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.25 — Телемедээлер. 19.40 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.45 — «Тамчыктыг улунар, чаштар!» «Хуулгаазынның экраны». 20.00 — «Кино аян-чоруктар клуву». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.05 — Ч. Диккенс. «Эдвин Друдтуң чажыды». Хөй сериалыг телешии. 4-кү серия.

МАРТ 13-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Кадык болуруң күзээнде». (Күш-культуржуларга сүмелер). 9.00 — «АБВГД-жигеш». 9.30 — Ч. Диккенс. «Эдвин Друдтуң чажыды». Хөй сериалыг телешии. 4-кү серия. 11.05 — «Ада-иелер, силерге». 11.35 — «Спортлотонуң» 11-ги тиражы. 11.40 — «Хөй эки барааннар». 12.10 — «Үш катап тергүттүнген». Маадыр-хоорай Севастополь дугайында документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 13.00 — Архангельск, Ленинград болгаш Мурманск областарның бот-тывынгыр коллективтериниң көргүзүү. 13.20 — «Билдингирдаа болза, буурентиг эвес». Дамчыдылганы профессор С. П. Капица чорудар. 14.20 — «Музейлер болгаш делгелге залдары-биле». ССРЭ-ниң Чурулга академиязының чыгынге кежигүнү, ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу Б. Е. Ефимовтуң плакаттарының, карикатураларының, политиктиг шоодугларының делгелгезиниң дугайында. 15.45 — Бөгүн делегейде. 15.55 — Уругларга кыска хемчээлдиг уран-чечен телефильмнер программазы: «2-ги «Б»-дан ойнакчылар», «Бүгүнү билир мээң өңнүүм Кнопка», «Эвил. Пушкин». 16.00 — Эртем амыдыралы. 16.35 — «Күчүттен-Дээрттен дугайы». Мультфильмниң баштайгы көргүзүү. 16.55 — Политиктиг хайгааракчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 17.25 — ССРЭ-ниң Улустарының V кышкы спартакиадазы. Красноярскиден дамчыдылга. 17.55 — «Иванов». ССРЭ-ниң М. Горький аттыг Москваның академиктиг уран чүүл театрының А. П. Чеховтуң шиизинден тургускан фильм-шиизиниң баштайгы көргүзүү. 19.15—19.30 — Чапсар. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.15 — Фигурлуг чүңгүлааштынга делегей чемпионады. Спортчу танцылар. Хостуг программа. Даңгыдан дамчыдылга. Төнгенде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

Таджик ССР-ниң телевидениезиниң программазы.

14.20 — «Мээң республикамның хүнү». Репортаж. 15.05 — «Даглар болгаш шынаалар аялгалары». Уран чүүл мастерлериниң концерти. 16.00 — «Кинопанорама». Дамчыдылганы Э. Рязанов чорудар. 18.00 — «Кадыкшыл». Эртем тайылбырлыг программа. 18.45 — Делегейде болуушкуннар дорчулалы. 19.00 — «Эрмитаж. Сезанн, Ван Гог, Гоген». 21-ги фильм. 19.30 — «Тамчыктыг улунар, чаштар!» «Хуулгаазынның экраны». 19.45 — ССРЭ-ниң Улустарының V кышкы спартакиадазы. Красноярскиден дамчыдылга. 20.15 — «Музыка киоскузу». 20.45 —«Ажылчыннар общежитиези». Документалдыг телефильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.15 — Д. Кугультиновтуң Останкино студиязынга шүлүглер концерти.

МЕХАНИКА ЛАБОРАТОРИЯЗЫ—ТИИЛЕКЧИ

Кызылдың педагогика институдунуң физика-математика факультединде республиканың школаларынга математика болгаш физика башкылаар мергежилдиг аныяк кадрларны белеткеп турар.

Физика эртемин студентилер ийи дугаар курстан эгелеп өөренир. Бо эртемниң үндезин адырын механика дээр. Механиктиг шинчээшкинниң хоойлуларын студентилер чүгле лекциялар дыңнап, семинар кичээлдер эрттирип турбаш эвес, харын лабораторлуг ажылдар кылып, херек кырынга ханы шиңгээдип өөренирлер. Механика лабораториязы студентилерниң ажылдаарынга эптиг кылдыр дериттинген. Бо лаборатория социалистиг чарышка тиилекчи болуп үнгеш, партбюро, ректорат болгаш профэвилел организациязының хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

Лабораторияның удуртукчузу — дуржулгалыг башкы Федор Федорович Деменский. Механика лабораториязында Ф. Ф. Деменскийниң холу-биле кылган дериг-херекселдери-биле институт чоргаарланып турар.

ЧУРУКТА: улуг башкы Ф. Ф. Деменский лабораторлуг ажыл үезинде.

Х. СААЯНЫҢ сөзү болгаш фотозу.

ТООЛАЙ ӨСТҮРЕР НИИТИЛЕЛ

Бажын чанының тоолай ажыл-агыйын республика үш чыл дургузунда чорудуп келген. Амгы үеде тоолай өстүрер ниитилелдиң кежигүннери 12,5 муң чедип турар. Олар шупту бүдүрген продукциязын эът комбинаттарынга, доктааттынган өртек ёзугаар садып турар. Онгу беш чылдың түңнелин көрээли. Бир эвес 1976 чылда 664 муң тоолай өстүргеп, ооң 36,4 муңун саткан турган болза, дараазында чылдарда дараалаштыр 950 муң болгаш 635 муңну саткан. Ол чылдарның дургузунда 1133 болгаш 2057 тонна тоолай эъди бүдүрттунген. Бүгү беш чылда эът комбинаттары 2,6 млн. тоолайны азы оон 8,4 муң тонна эъдин хүлээп алган.

Эрткен чылын республикага областың үш районнарының болгаш хоорайларының 32, көдээниң 20 ниитилели ажылдап турган. Бо чылын он ийи муң ажыг кижилер күрүнеге тоолай эъди садар керээлиг.

1979 чылдан эгелээш бистиң ниитилеливис чылдың-на ийи муң ажыг тонна тоолай эъдин күрүнеге садып турар. Ол дээрге эвээш эвес эът-тир. Ол хире эътти бүдүрерин-ге 60 муң хойну чарыгдаар апаар. Чурттакчы чондан кирер эъттиң 14 хуузу, Чүй болгаш Сокулдук районнарда 20 ажыг хуузу, Аламедин районда 45 хуузу тоолай эъди болуп турар. Ол районнуң ниитилели эрткен чылын күрүнеге 395 муң тонна эътти саткан болгаш планын 113 хуу күүсеткен. Аламедин районнуң ниитилели 350 муң, Сокулдуктуу 240 муң, Калининниң 165 муң тонна тоолай эъди саткан. Пенсионер В. И. Золотаренко беш чыл дургузунда 4,5 муң акшаның тоолай эъдин саткан. Чолаачы А. И. Зорин 550 тоолай өстүргеп болгаш күрүнеге ийи тонна эътти саткан. А В. М. Шевченко 1,6 тонна тоолай эъди саткан.

Барык-ла 350 муң тоолайларны тоолай өстүрүкчүлери боттары ажыглап, кежин күрүнеге садып турар. Ооң чамдызын амыдырал хандырылга комбинаттарынга бүдүттуруп, тон болгаш бөрт кылдырып ап турар. Ол чорук чонну сонуургалын көдүрүп турар. Чүгле чаңгыс чыл дургузунда безин тоолай өстүрер ниитилелге ийи муң хире кижи немешкен. Ук ниитилел тоолай өстүрерин болгаш ооң продукциязын садарын харылап турар. Ниитилел тоолай өстүрүкчүлерин мал чеми-биле хандырып турар. Күрүнеге саткан тоолай эъдиниң бир килограммынга-ла дөрт килограмм комбикормну ажыл-агыйларга доктааттынган өртек ёзугаар садып турар. Ол өртек анаа улуска үндүр садар өртектен эвээш.

Бистиң ниитилеливис чылдың-на сес муң тонна комбикормну ап турар. Тоолай кежин садарга, ооң өртээниң рубль бүрүзүнге ийи килограмм комбикормну садар. Ынчангаш тоолай өстүрүкчүлери мал чеминге шоолуг чарыгдал үндүрбес.

Ниитилелдиң ажылдакчылары тоолай хүлээп алыр хүлээ болгаш шакты кижи бүрүзүнге чедип, дугуржуп ап турар. Тоолайларны ажыл шагындан өске үелерде, нургулайында, эртенгиниң алды шактан тос шакка чедир хүлээп алырын чурумчуткан. Чамдыкта белеткелчилер боттары бажыңнарга машиналыг чеде бээрлер. Тоолай өстүрүкчүлериниң эргелери анаа малчыннардан ылгал чок. Олар саапчылар, хойжулар ышкаш шаңнал-макталдарны ап турар. Автомобиль, мотоцикл чергелиг ховар бараанпарны ээлчег чок садып алыр талоннар-биле база шаңнадып турар.

Чурттакчыларның дузалал ажыл-агыйының базазын быжыглаарынга ниитилел дузалажып турар. Тоолай кажаазы кылыр аргылыг демирлерни берип турар бис. Эптиг алыр «Урал-2» дээр клеткаларны, савал хээр болгаш чем холуштур булгаар херекселдерни, бичии механизацияның өске-даа херекселдерин тоолай өстүрүкчүлери база бистен ап турар.

Киргизияның чамдык районнарының бир чурттакчызынга онаштыр чылдың-на үш килограмм хире тоолай эъдин күрүнеге садып турар. Азы миллион чурттакчыга онаштыр 600 тонна. Бо көргүзүг моон соңгаар оон-даа ковудаар. Аъш-чем хереглелиин хандырарынга тоолай дузалал ажыл-агыйы улуг курлавырны тургузар.

Г. БРЕМАЕР.
Киргизияның тоолай өстүрүкчүлериниң ниитилелиниң төп эргелелиниң даргазы.

Суд залындан

ЧЕЖЕ-ДАА ЧАЖЫРАРГА

Тес-Хем районнуң улус суду «Тес-Хем» совхозтуң Культура бажыңынга мал оорлаашкын-биле холбаштыр дараазында херектерни сайгарып көрген.

1981 чылдың май он ийиниң хүнүнде Василий Ойдупаа Шивээлиг-Хем деп черде аалче баар дээш чорупкан. Ол чорааш, оруу ара Хараалыг-Хем ол чарыында изеек инектер чыдарының эскерептыртып каан. Ол-бо талаже сезиг ап көрзүнген, шаптыктапкы дег чүве эскертинмээн. Чыткан инектерни хай деп алгаш, чаныпкан. Аалынга эккелген инектерни ол улус көрбес хире черге чажырып малдап турган.

Үш инектиң ийи молдургазын ээзи Эртине Самбыл чиирген малын чайладыр чилээш, кускээр тып алган. Ийи инекти В. Ойдупаа Самагалдайда мал хүлээп алыр пунктуга дужаапканы илерээн.

Тес-Хем районнуң улус суду хамааты Василий Ойдупааның херээн сайгарып көргеш, чедирген когаралын бүрүн төлеткеш, чыл хуусаа дургузунда ажылдаар оругазының 10 хуузун тыртар кылдыр шиипкен.

Оорлаан малдарны чеже-даа чажырарга дөмей-ле изи тыптып келгени ол-дур.

* * *

Тес-Хем районнуң улус суду Григорий, Содип-оол Далаа оларның кайызын-даа хоойлу ёзугаар 2—2 чылда хосталгазын казып шииткен. Үстүнде ийи алышкылар мал оорлаарын дугуржуп алгаш, малчын К. Чоодунуң коданынга дүне чедип келгеннер. Ийи хойну оон үнгерип алгаш, бирээзин ол-ла дораан, өскезин дараазында хүн өлүрүп ап, эъдин ханнааннар. Буруулуг кижилер үүлгеткен херээ дээш буруузун мынчыр ужурга таварышкан. Когараан кижиниң чиирген хойларын хой-биле эгиткен.

Суд бодунуң түңнел шиитпирин үндүрерде, буруудадып турар кижилерниң моон мурнундагы байдалын база өөренип көрген. Моон мурнунда база олар кезерче херээнге онаашкан турганнар. Оон түңнел үндүрбейн база катап оор херек үүлгеткеннери ол.

А. ЧООДУ.
улус төлээзи.

БОЛДУРБАС ДИЗЕ...

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1980 чылдың декабрьда хүлээп алганы «Республиканың хоорай, суурларынга, албан организацияларга болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларынга өртке удур камгалалды күштелдирер дугайында» доктаалды Эрзин районнуң ажыл-агыйларында, күш-ажылчы коллективтеринде канчаар боттандырып турарын райкүүскомнуң иштики херектер килдизиниң өртке удур камгалал албаны хынаан.

Эрткен ажыл-агый чылында район девискээринге 17 өрт болган. Районнуң ажыл-агыйларынга, хамаатыларның хуузунда амыдыралынга өрттүң чедирген когаралының хемчээли улуг. Анаа хамаарыштыр дараазында таварылганы маңаа көргүзейн. 1981 чылдың март 8-те «Нарын» совхозтуң гаражынга (директор М. К. Дүгер, кол инженер С. Идам) өрт болган. Харысалга чок чоруктуң уржуу совхозка 34684 рубльдиң когаралын чедирген.

Районнуң ажыл-агыйларынга, тус-тус коллективтерге чоруттунган хыналда үстүнде доктаалда көрдүнген 1981 чылда шиитпирлеттинген турар өртке удур айыыл чок чорукту тургузар айтырыг чогуур деңнелде тургустунмаан ... Коллективтерде өртке удур дериг-херекселдер четче тургустунмаан. Ажыл-агый, бүдүрүлге коллективтериниң чагыгларны, материал хандырылга айтырыын чогуур үеде тургуспайн ... ук негелделер херек кырында ыракта чедир күүсеттинмээн. Район девискээринде ажыл-агыйларда, албан черлеринде туругларны, мал кажааларын өрт айыылындан камгалалдыг тургузар айтырыгны республиканың өртке удур эки турар ниитилелинде тургусканы ниитизи-биле негелдеге дүүшпес. Ук ажыл-агыйларның баш удур коддуунда чайгы үеде чорудары чүгүла. Мал кажааларын чылыдарыбиле чамдык ажыл-агыйлар демир-суугуларны ам-даа ажыглаап турар. Ооң кандыг түннелге чедирип болурун удуртукчуларны мынчага чедир дуурүретпейн турар.

Машина-трактор гаражтарынга өртке удур айыыл чок чорукту эки тургузары чугула. «Мөрен», «Чаа орук», Ленин аттыг совхозтарның машина-трактор мастерскаяларынга, гараажтарга өртке удур айыыл чок чоруктуң хемчеглерин тургузары-биле оларның ажыглалын түр үеде соксаткан турбуже, ында кылдынган чүүлдер негелдеге амдаа дүүшпес. Байдал экиживээн, өртке удур дериг-херекселдер четчелеттинмээн. Чамдык кыштаглар, коданнар суглуг черлерден ыракта. Ындыг болганда, ол айтырыгны кичээнгейге алза чогуур. Көдээ черлерде кудуктарлап, херек апарган таварылгада, өрт машиналары хандыртып болур кылдыр оларны ынчаар дерип тургузарын Эрзинде № 5 КМК-ның удуртукчуларынга сагындырган турбуже, мынчага чедир ук ажылдар долузу-биле кылдынмаан.

Одалга системаларында, печкаларда хажыдыышкыннардан болган өрт эвээш эвес. Септелге-тудуг участогунуң печка салыкчылары печка тургузарда өртке удур кандыг-кандыг негелделер турарын өөрепип көрбейн турар. Ындыг болганда, печка салыкчыларын бүгү тала-биле белеткелдиг кылдыр өөредип алыр херек.

Чамдык албан организацияларда, районнуң хереглекчилер ниитилелинде, № 5 КМК-да, Булуң-Бажы Культура бажыңында айыыл-халап болганын медээлээр автоматтыг херекселдерни шын эвес ажыглапындан олар үрелген, ажыглал чок. Үрелиишкиннерин чайладып, оларны ажыглалга кииреp болза эки. Ук коллективтерниң удуртукчулары опу кичээнгейге алыр апаар.

Райкүүскомнуң культура база улус өөредилге килдистеринде (удуртукчулары А. Янзаа, К. Идам) өртке удур айыыл чок чорукту тургусканы негелдеге дүүшпес. Оларга хамааржыр албан черлеринде электри дамчыдылгазының шугумунда үрелиишкиннерден өрт аныыл үнүп болур. Өрт болган таварылгада школалардан, кино залындан өөреникчилерни, көрүкчүлерни үндүрериниң схема-планнары чок. Эрзин ортумак школазында өөредилге корпустарында дашкаар үнер ийиги эжиктер чок.

Район эмнелгезиниң чаа комплекизи (кол эмчизи Э. Биндей) эрткен чылын ажыглалга кирген. Төлевилел, план ёзугаар, анаа өрт өжүрер краннарны, өрт медээлекчизин болгаш өрт айыылынга удур оон-даа өске дериг-херекселдер албан турары көрдүнген. Өрт өжүрер иштики краннарны тургузарын тургускан, ындыг болза-даа дериишкинни шын эвес тургусканындан ол ажыглаттынмас. Бир эвес ол дериг-херекселдерни шын тургузуп, ажыглалга киирер болза, өрт айыылындан ол эки камгалал болур дээрзин утпаза чогуур.

Райкүүскомнуң иштики херектер килдизиниң өртке удур албаны өртке удур профилактиктиг хемчеглерни күштелдирерниче улуг кичээнгейни уландырган. Ол айтырыгны райкүүском хуралдарынга доктаамал чугаалажып, анаа хүлээп алдынган шиитпирлерниң күүселдезин удуртукчу бүрүзүнден негээри чугула.

Б. ОНДАР,
өртке удур хайгааралдың инспектору.

АГААР

Республиканга болгаш Кызылга бөгүн кежээр булуттаар, хар чагбас. Соңгу-чөөн утлаанындыг хаттың дүргени секундада 3—8 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 0—5, чамдык районнарга 10—15, Кызылга 3—5 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кино

МАРТ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Абба» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Атлантиданың баштыңнары» 9.00, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 (узаткан). «Руслан болгаш Людмила» (2 сериялыг) 10.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шуптуу сыр эске» 15.00, «Ол кым боор?» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Океанда кижилер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Механик Гавриловтуң ынак херээжен кижизи» 18.20, 20.20 (узаткан) шактарда.

ЛОСААФ-тың Тыва область чөвүлели 1982 чылдың март 13-14-те «Тайга» станциязынга республиканың биатлон маргылдаазын эрттирер. Маргылдаа 10.00 шакта эгелээр.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-26, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-..., партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегер килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-43. Соруун келбейн баргаңда 2-..-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 90.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00661

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 60 (11858) | 1982 чылдың март 13, суббота | 1925 чылда үндезилеттингген | Өртээ 3 көп.

АЯН-ЧОРУК ДООЗУЛГАН

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА). Финляндияның Президентизи М. Койвисто март он бирде Ленинградтан чуртунче чоруптан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чалалгазын ёзугаар бистиң чуртувуска ол албаннын ажыл-херекчи аян-чорууң кылып чораан.

Аэропортка ону СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, партияның Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романов, албанныг өске-даа кижилер барып үдээн.

ЧЫРЫКЧЕ ҮНГЕН

«Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төөгүзү» деп өөредилге номунуң алдыгы, немелделиг үндүрүлгезин чырыкче парлаттынып үнген.

Партияның амыдыралын болгаш ажыл-чорудулгазын номда чырыткан, совет улустуң чаагай чоруу дээш, коммунистиг ниитилелди тургузары дээш СЭКП ТК-ның Октябрь (1946 чыл) Пленумунуң, партияның XXIII—XXVI съездериниң шиитпирлеринге үндезилээш, партияның янзы-бүрү талалыг үре-түңнелдиг политиктиг, идеологтуг болгаш организакчы ажылын ында көргүскен. Партияның чаа документилерин өөредилге номунда ажыглаан, ону чугаалажып турарының үезинде илереттинген бодалдарны барымдаалап көрген. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң дугайында эге, ол ышкаш ССРЭ-ниң чаа Конституциязының кол чүүлдериниң дугайында тайылбыр номда немешкен.

Өөредилге номун политиктиг номнар парлаар үндүрер чер парлап үндүрген.

(СЭТА).

ЧАРЫШ ТУГУН БЕДИК ТУДААЛ

ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүн бүгү чуртта ышкаш, бистиң республиканың бүгү черлеринде хүн бүрү күштелип турар. Аңаа холбаштыр мурнакчы коллективтерниң инициативазы-биле социалистиг чарыш улам калбарган. Ооң киржикчилери он бирги беш чылдың баштайгы чылында чарышка чедип алган дуржулганы билдилии-биле ажыглавышаан, эң эки ажыктыг кылдыр ажылдап турар.

Бүгү-эвилелдиң болгаш Бүгү-российаның социалистиг чарыжынга бедик көргүзүглерни чедип алган районнар, коллективтер бисте хөй. Эрткен чылын Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының тиилекчилери болган Тес-Хем, Эрзин районнар, Чөөн-Хемчиктиң «Алдан-Маадыр» совхозу СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчимир Кызыл туктары-биле шаңнатткан. Ол ышкаш Бүгү-российаның социалистиг чарыжынга киришкени-биле бистиң республикавыс, Туран хоорай, Барыын-Хемчиктиң «Барлык», Эрзинниң «Чаа орук» совхозтары тиилекчи деп санатташ, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчимир Кызыл туктары-биле шаңнатканнар. Оон аңгыда республиканың районнарының, ажыл-агыйларының база бригадаларының, фермаларының болгаш тус-тус ажыл-ишчилериниң аразынга чарышка эң эки көргүзүглерни чедип алганнар база эвээш эвес. Чарышка эки түңнелдерни чедип алган коллективтерниң чедиишкиннери дээрге, планнар болгаш социалистиг хүлээлгелер күүседиринге ажык улуг курлавыр-дыр.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында СЭКП ТК-ның доктаалы чарыштың киржикчилерин чаа-чаа үүле-херектерже кыйгырып турар. Ол улуг юбилейге алдар болдуруп чарышты калбарткан, мурнакчы коллективтерниң инициативазын ТК-ның ол-ла доктаалында бедик-биле үнелээн.

Бистиң республикадан «Тииленге» совхозтуң, «Кедээ электри тудуг» тудуг-монтаж эргелелиниң, Тываның электри четкилериниң, Таңды райпозунуң коллективтери ол улуг байырлалды төлептиг уткуур, он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир сорулга-биле ындыг инициативаны үндүргеннер. Чижээ, үстүнде адааныыс совхоз төрүүр 100 малга оңаштыр 90 хураганны, 85 бызааны алырын, эът, дүк садар чыл планын хуусаа бетинде, ноябрь 7-де, күүседирин, пландан ажыр 25 тонна сүттү декабрь 7-ге чедир садарын болгаш мал база чер ажылының талазы-биле өске-даа бедик көргүзүглерни чедип алырын хүлээнип турар. Тываның электри четкилериниң коллективи бо чылдың планын декабрь 22-де — Энергетиктер хүнүнде күүседирин, пландан ажыр 2000 Г-калорий чылыг энергиязын болгаш 300 муң киловат-шак электри энергиязын ажылдап кылырын, 30 муң рубльдиң продукциязын сайгарарын, 2500 тонна одаар чүүлдү, 500 тонна дизель одаар чүүлүн камнап алырын, электри четкилеринге электроэнергияның чидирии 1,5 миллион киловат-шак эвээжедирин боттарының хүлээлгезинде айтып турар.

Ынчалзажок инициативаны үндүрери, хүлээлгени алыры дээрге улуг ажылдың чүгле эгези-дир. Маңаа кол чүүл — ону үре-түңнелдиг кылдыр боттандырар дээш организакчы болгаш масса-политиктиг ажылды бүгү талалыг күштелдирери болур. Мурнунда чылдарда кайы-бир коллектив азы район инициативаны үндүрер, ону солуннарга чарлап каар, а ооң канчаар күүсеттинип турарын чер-черде партия, совет, профэвилел, комсомол органнары, хамаарышкан министерстволар болгаш ведомстволар контрольга албас таварылгалар турганы чажыт эвес болгай.

Он бирги беш чылдың ийиги чылының эгезинде район, хоорай болгаш күш-ажылчы коллектив бүрүзү бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Ынчалзажок чылдың баштайгы айларының түңнелдеринден алырга, чамдык коллективтерниң администрациязы, оларда партия, профэвилел организациялары чарыжып турарларының кичээнгейин планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче кичээнгейни кошкак угландырып турар. Ооң түңнелинде баштайгы айларның планнары күүсеттинмээн болгулаар.

Үлетпүрде, тудугда болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларында социалистиг хүлээлгелер күүседиринге бисте хожудап турар күш-ажылчы коллективтер ам-даа хөй. Бо чылдың баштайгы айында 11 бүдүрүлге продукция сайгарарының планын күүсетпээн, 22 бүдүрүлге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнгенинден кудулаткан. А февральда ындыг бүдүрүлгелерниң саны шөөлүг эвээжевээн. «Тыва даг-дугу», «Тудуг херектери» комбинатта, Чадаананың, Кызылдың хлеб заводтары, Кызылдың тууйбу, «Тыва суг тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводу ышкаш коллективтерде чарышты организастап турза-даа, оон ажыктыы, дээштиги чавыс. Ол коллективтерниң хожудаашкыннарының бир чылдагааны ында.

ССРЭ-ниң 60 чыл оюнуң дугайында СЭКП ТК-ның доктаалында ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидеринче, эртем-техниктиг депшилгени шапкынчыдарынче, материалдарны, электри энергиязын, оттулар чүүлдү, саң-хөө болгаш күш-ажыл курлавырларын эң ажыктыг чарыгдап тургаш, алыс бедик эчис түңнелдерни чедип алырынче чарыжып турарларының күженишкиннерин угландырар дээрзин онзалап демдеглээн. Ынчангаш маңаа хамыктың мурнунда күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге чарыштың алдарлыг чаңчылдарын көвүдедири, бүгү черлерге чогаадыкчы чорукту, эш хуузунуң дузалажылгазын, четпестерге эптеш чок байдалды тургузары, алган хүлээлгени күүседири дээш харысалганы бедидери эргежок чугула. Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарының, чарыштың кижизидикчи ролюн бедидериниң айтырыглары, кезээде партия, профэвилел организацияларының кичээнгейиниң төвүнге тургустунар апаар.

Улуг юбилейге уткуштур чарыштың тугун улам бедик туттунгаан, республиканың ажылчы чоннары, он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг даалгаларын күүседиринче төлептиг салыышкынын киирип, байырлалга уткуштур алган хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседиринче партия, совет, профэвилел, ажыл-агый, комсомол органнары массаларның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин улам ынай бедидип, партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң айыткан сорулгаларын боттандырарынче оларның күжүн мобилизастаар дээш организакчы болгаш политиктиг ажылдың деңнелин үениң негелдезинге дүүштүр тургузар хүлээлгелиг.

БЕДИК ШАҢНАЛ ХҮЛЭЭНДИРИП ТУР

Тес-Хем районнуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, он бирги беш чылдың бирги чылында чедиишкинниг ажылдаан. Олар мал ажылының продукциязын күрүнеге садарының планын бүрүн күүсеткен. Районнуң мал ажылдыглары малдың чаш төлүн камгалап, өстүрерин экижиткен болгаш 1980 чылда тургаандыга деңнээрге, анай, хураган, бызаа, кулун алырын көвүдеткен. Ол ышкаш үлетпүрүң, амыдырал хандырылганың элээн хөй бүдүрүлгелери болгаш организациялары база-ла эки ажылдаан. 1981 чылда Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының түңнелдерин ёзугаар, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчимир Кызыл тугу-биле районну шаңнааны тес-хемчилерниң күш-ажылын бедик-биле үнелээниниң демдээ болур.

Ол шаңналды районга тывыскаанынга тураскааткан байырлыг хурал дүүн Самагалдайның Культура бажыңынга болган. Ол хуралга мал, чер ажылының мурнакчылары, совхозтарның удуртукчулары, специалистери, партия, совет, профэвилел, комсомол ажылдакчылары, район төвүнүң бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының төлээлери киришкен.

Хуралды СЭКП райкомунуң бирги секретары П. Д. Дамба-Хуурак ажыткан. Хуралдың хүндүлүг президиумунга СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозун диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле соңгаан.

Аңаа СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин чүве чугаалаан.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга күш-ажылчы улуг тиилелгени чедип ап, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң база ВЛКСМ ТК-ның шилчимир Кызыл тугу-биле шаңнатканы дээш районнуң ажыл-ишчилеринге ол байыр чедирген. Г. Ч. Ширшин ол бедик шаңналды тес-хемчилерге диңмиттиг адыш часкаашкыннарының үезинде тывыскан.

Г. Ч. Ширшин оон соонда СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салган сорулгаларын күүседир талазы-биле эрткен чылда кылдынган ажылдарга доктаап, он бирги беш чылдың планнары колдуунда эки күүсеттинип турарын демдеглээн.

Г. Ч. Ширшин районнуң экономиказын хөгжүдер талазы-биле совхозтарның, бүдүрүлгелерниң, организацияларның ажыл-ишчилериниң, партия, совет, профэвилел, комсомол органнарының, өске-даа хөй-ниити организацияларының шиитпирлээр ужурлуг тодаргай сорулгаларынга доктааган.

Районнуң улус ажыл-агыйының кол адыры — мал ажылы. Ооң хөгжүлдезинге эрткен чылын бир-ле дугаар кезек чедиишкиннер чедип алдынган. Хойжулар ам эрткен чылдың ынчангы деңнелинден 12,2 хуу хөй хураганнарны камгалап алган. Ол түңнелдерни быжыглаар дээш кызымаккай туржур ужурлуг. Ынчалзажок мыйыстыг бода мал ажылында чедир ажыглаттынмайн турар курлавырлар ам-даа хөй. Чижээ, түс инекке оңаштыр чүгле 52 бызаа алдынган. Малдың баш санын өстүрер ажылды экижидери болгаш түс инектен-не 80—85 бызааны алырын чедип алыры негеттинип турар. Бо чылын районнуң ылаңгыя «Чодураа», «Кызылтаар» совхозтарында малдың өлүр чоруу көвүдээн. Ынчангаш малды ажаап, азыраарын экижидериниң хемчеглерин ап чорудар ужурлуг. Ол ышкаш малдың продуктулуун бедидериниң сорулгаларын чуткулдуг шиитпирлээри чугула. Ам дээрезинде районнуң ол талазы-биле көргүзүглери республиканыындан оранчок куду болуп артышаан. Бо чылын күрүнеге продукция садары база-ла эвээжээн. Кыштаглаашкынны эки доозарының хемчеглерин ап чорудары чугула.

Мал ажылын улам ынай хөгжүдери чер ажылының экижидериң, ылаңгыя ооң культуразын бедидерин негеп турарын Г. Ч. Ширшин демдеглээн. Ынчалзажок районда бар арга-курлавырлар, оон иштинде суггаттыг черлер чедир ажыглаттынмайн турар. Ол ышкаш чер ажылының культуразының чавызындан хераүннүк үнүш-дүжүткүрү кудулап турар.

Г. Ч. Ширшин чугаазының түңнелинде партия организацияларының организакчы болгаш кижизидикчи ажылын күштелдирериниң сорулгаларынга доктааган. Ылаңгыя күш-ажылчы кижизидилгени экижидери, күш-ажылдың сагылга-чурумун болгаш ниитилиң корум-чурумун үрээр чорукторга эптеш чок болуру чугула.

Районнуң ажыл-ишчилери чедип алган көргүзүглерин быжыглаар болгаш улам байыдар база ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш бедик тура-соруктуг ажылдаар боор дээрзинге бүзүрелин Г. Ч. Ширшин илергейлээн.

«Чодураа», «О. Шынаа» совхозтарның партком секретарылары Д. Э. Эртине болгаш С. М-С. Донгак, «Тес-Хем» совхозтуң директору Н. Ч. Ооржак, «Кызылтаар» совхозтуң ийи дугаар хойжу бригадазының бригадири В. А. Бызаакай олар хуралга чүве чугаалааш, он бирги беш чылдың бирги чылында районнуң ажыл-ишчилериниң чедиишкиннерин партия болгаш чазактың бедик-биле үнелээни дээш өөрүп четтиргенин илергейлеп, мал ажылдыглар кыштаглаашкынны канчаар эрттирип турарын чугаалап, тес-хемчилер чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир, ССРЭ-ниң 60 чыл оюн күш-ажылчы төлептиг белектерлиг уткуур дээрзин бүзүреткеннер.

СЭКП Эрзин райкомунуң ийиги секретары Д. Б. Чамзырай хуралга сөс ап, чүве чугаалааш, чарыштыг кожалары — тес-хемчилерге Төрээн чурттуң бедик шаңналын алганы-биле холбаштыр, Эрзин районнуң партия, совет органнарының база бүгү ажыл-ишчилериниң мурнундан байыр чедирип, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салган сорулгаларын боттандырарынга, ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткууурунга чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерни күзээн.

СЭКП райкомунуң бирги секретары П. Д. Дамба-Хуурак хуралга түве чугаалааш, тес-хемчилерниң эрткен чылын канчаар ажылдааның дугайын дыңнаткан. Районнуң совхозтары, сүт-бараан фермалары, хойжу бригадалары, хөй-хөй малчыннар боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин болгаш планныг даалгаларын чедиишкинниг күүседип, продукция бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдеткен. 1980 чылдаазынга деңнээрге, малдың өлүп хораар чоруу дыка кызырылган, улуг, ааак малдарның баш саны көвүдээн. Совхозтарның ажыл-ишчилери кыштаглаашкынга эки белеткенген, мал чемнерин хөйнү белеткеп алган. Ынчангаш кыштаглаашкын колдуунда багай эвес эртип, малдың чаш төлү эрткен чылдың бо үезинде тургаандан хөй алдынган. Районнуң күш-ажылчы коллективтери амгы үеде ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга тураскааткан социалистиг чарышка идепкейлиг кириштишпаан, эрткен чылда чедип алган түңнелдерин улам бедидер дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

Районнуң ажыл-ишчилери чедип алган көргүзүглерин улам бедидер, чыл планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир, ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш бүгү күжүн салып ажылдаар дээрзин хуралдың киржикчилери бүзүреткен.

Хурал соолунде солун программалыг улуг концерт болган.

Х.-К. МОНГУШ.

ЧУРУКТА: Г. Ч. Ширшин Кызыл тукту тес-хемчилерге тывысып тур

В. КУДРЯВЦЕВТИҢ фотозу.

Бөгүн социалистиг чарыш экранында:

Кызыл тукту тывыскан. ● Экономиктиг допчулал. ● Бригада керээзи. ● Көдээ ажыл-агый продукциязын күрүнеге сатканы. ● Хой оолдаашкыны. ● Космонавтылар — мурнакчыларга.

Экономиктиг допчулал

ЧАМДЫКТАРЫ КУДУЛАТКАН

Он бирги беш чылдың ийиги чылының баштайгы ийи айы доозулган. Бо эрткен үениң дургузунда республиканың тудугжулары чамдык объектилерни ажыглаалга киирип, тудуг-монтаж ажылдарын кылып чоруткан. Ылаңгыя чогуур үезинде ажыглаалга кирбейн барган объектилерже тудугжу кадрларның күжүн мөөңнээниинден оларның чамдызы эрткен айларда чагыкчыларга хүлээттинген. Чурттаар бажыңнарынга көрдүнген акша-хөреңги 113,3 хуу шиңгээттинген.

Көдээ черлерде тудуг-монтаж ажылдарын кылып чорудуп турар коллективтер январь-февраль айларда элээн күженишкинниг ажылдаан, 1200 баш бода мал болгаш 340 баш шээр мал кажааларын туткан. Дыка үр үениң дургузунда хожудаашкынныг ажылдап келген «Тыва тудуг» трест кол керээ-биле кылыр ажылдарының планын 101,2 хуу, боттарының күжү-биле кылып чорудар тудуг-монтаж ажылдарының даалгазын 113,2 хуу күүседип, эрткен айларда шуудаашкынныг ажылдаан. Ооң № 81 тудуг эргелелинден өске адырлары эрткен ийи айның планныг оңаалдаларын бүрүн күүсеткен.

Республиканың тудугжу коллективтери кол фондуларны ажыглаалга киирериниң квартал планын 58,1 хуу күүседир аргалыг болуп, хожудаашкынныг ажылдаан. Январь-февраль айларының дургузунда 5 муң дөрбелчин метр чурттаар шөлүн ажыглаалга киирген, эрткен чылдың ол-ла үезинден чурттаар тудугларын ажыглаалга киирерин ийи катап эвээжеткен.

Күрүнениң, херегленикчилер кооперациязының болгаш хөй-ниити организацияларының капитал салыышкынының лимизи чүгле 66,6 хуу ажыглаттынып, тудуг-монтаж ажылдары 76,2 хуу күүсеттинген. Эрткен чылдың чогуур үезиниң деңнелин алгаш көөрге, улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга капитал салыышкынының хемчээли 5,1 хуу, оон иштинде бүдүрүлге тудугларынга 2,7 хуу өскен. Ынчалза-даа тудуг-монтаж ажылдарын кылып чорударынга капитал салыышкынының шиңгээдези 1,4 хуу кудулаан. Эрткен айларда тудугжулар 4 миллион рубльдиң капитал салыышкынын шиңгээдип шыдавайн баргаш, 2 миллион рубль түңнүг тудуг-монтаж ажылдарын чедир кылбаан.

Школа болгаш уруглар албан черлериниң, кадык камгалалының коммунал ажыл-агый тудугларынга ажыл кошкак чорупкелген. Ол объектилерге көрдүнген капитал салыышкын чүгле 37 хуу шиңгээттинген болгаш культура албан черлеринге тускайлаттынган акша-хөреңги хевээр артып, ажыглаттынмайн барган.

52 тудуг организациязы боттарының күжү-биле кылыр керээлиг ажылдарының даалгазын 40,4 хуу күүсеткен. Кол керээлиг ажылдарның ийи айларының даалгалары 88,7 хуу боттанган, эрткен чылдың ол-ла үезиниң деңнелинден 3,7 хуу куду болуп, тудугжулар бо талазы-биле хүлээлгезиниң күүселдезин үскен.

«Тыва көдээ тудуг» трестиң ол салбырының чүгле бежи кол керээлиг ажылдарның январь-февраль айларының планын күүсеткен. Ооң түңнелинде трест кол керээ ажылдарын — 95,3 хуу, боттарының күжү-биле кылыр ажылдарны 91,2 хуу боттандырган. Боттарында бар арга-курлавырларын чедир ажыглавайн барган, «Тыва суг тудуг» трест, «Тыва автооруук», «Кызыл ЦЭС тудуг» эргелелдери, «Ремсельбурвод» трестиң тускайлаттынган КМК-зы эрткен айларның даалгаларын үскен.

Ниитизи-биле тудуг ажылдарынга бо чылдың январьда чангыс кижиге оңаштыр кылдынган ажылдар эрткен чылдың ол үезинден 5,7 хуу өзүлделиг, а керээлиг организацияларда — 6,7 хуу. Ынчалза-даа ол көргүзүгну 1981 чылдың деңнелинден 17 организация кудулаткан. Оларга «Тыва суг тудуг» трест, Садыг министерствозунуң септелге-тудуг участогу, № 957 КМК болгаш оон-даа өске коллективтер хамаарыжыр. Эрткен айларда тудугжулар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 100 хуу күүсеткен-даа болза, 30 организация ол талазы-биле даалгазын күүсетпээн. Январь айның түңнелин алгаш көөрге, республиканың тудугжулары тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин 12,7 хуу улгаттырган.

Бо чылдың эрткен айларында тудуг объектилеринге ажылдап келген коллективтер деңнедески эвес ажылдааш, алган хүлээлгелерин, планныг оңаалдаларын ажыл-херекке боттандырбаан.

Коллектив бүрүзүнүң хүлээлгези — планныг даалгаларны ажыл-херекке чедиишкиннинг боттандырары. Ынчангаш бирги кварталдың оңаалдаларын күүседирде бар арга-курлавырларны чогумчалыг ажыглааш, марттың күш-ажылчы эпчээнде бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарындан бүгү күштү мөөңнээри республиканың тудугжуларындан негеттинип турар.

Т. МЕЛЬНИКОВА.

Статистика эргелелинде капитал тудуг килдизиниң начальниги.

Чурттуң амыдыралында улуг болуушкун — ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң ажылынга киржир бистиң республикадан делегаттар: профобчөвүлелдиң даргазы Ш. П. Куулар, Кызылдың № 48 тудуг эргелелинде шеверлекчилер бригадири Е. С. Бизяева «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д-Н. Ч. Ооржак олар ам найысылалда чеде берген.

ЧУРУКТА: делегаттар ужудуп үнүптер мурнуу чарында.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ТАЛАНТЫЛАРНЫҢ КӨРГҮЗҮҮ

Каасталга болгаш сиилбир уран чүүлүнүң бот-тывынгыр чурукчуларының болгаш мастерлериниң кылган ажылдарының Бүгү-эвилел делгелгези чоннуң хөй талалыг байлак талантызын көргүзүп турар. Делгелге март 11-де ажыттынган.

Төп делгелге залында ажыттынган делгелге — ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге бот-тывынгыр чурукчуларның чогаадыкчы отчёду-дур. Эвилелдешкен бүгү республикаларның 1200 авторларының үш муң ажылдары делгелгеде кирген.

Чурулга уран чүүлүнүң, графиканың, скульптураның чогаалдарынга бот-тывынгыр чурукчуларның көргүскен ажылдарының темазы делгем. Бистиң чуртувустуң маадырлыг эрткен үезиниң дугайында, Совет эрге-чагырганы тургузар дээш демисежилериниң дугайында, хамааты болгаш Ада-чурт Улуг дайыннарының хоочуннарының дугайында, баштайгы беш чылдарның тудугжуларының дугайында ол ажылдар тодаргай көргүзүп турар. Бистиң чуртувустуң бөгүнгү амыдыралынче, амгы совет кижилерже кол кичээнгейни бот-тывынгыр чурукчулар угландырган. Күш-ажыл кижилериниң дугайында, оларның күзелдериниң, өөрүшкүзүнүң, сагыш човаашкыннарының дугайында чурулга ажылдарынга солун кылдыр көргүскен.

Каасталга болгаш сиилбир уран чүүлүнүң мастерлериниң кылган ажылдары чоннуң чаңчылдарын амгы үе-биле сырый холбаштырып турар.

Талантыларны илергейлээринге, бүгү нацияларның болгаш биче улустарның культуразының четчектелдиишкининге делгем аргаларның бистиң чуртувуста тургустунганын делгелге тодаргай херечилеп турар. Бот-тывынгыр чурукчуларның 13 муң бөлгүмнери болгаш студиялары профэвилелдер клубтарында, культура бажыңнарында болгаш ордуларында амгы үеде ажылдап турар. Ында 250 муң ажыл ажылчыннар, колхозчулар, албан-хаакчылар, студентилер киржип турар.

(СЭТА).

ЧАРЫШ — чедиишкинниң бырызы, кижизидикчи күш

XI БЕШ ЧЫЛ: БҮГҮ ТАЛАЛЫГ ИНТЕНСИФИКАЦИЯ — КОЛ ҮНДЕЗИН

1982 Нийги чыл март

Чарыш партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче ажылчы чоннарны мобилизастаарының, бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн быжыглаарының дээштиг чепсээ болган турар ужурлуг.

(СЭКП ТК-ның ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылының дугайында доктаалындан).

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

БАШТАЙГЫ АЙЛАРДА

Он биргиа бес чылдың нийги чылының планныг овааллаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш республиканың ажыл ишчилери шудургу ажылдап турар. Чамдык коллективтер бирги кварталдың сорулгазын хуусаадан эрте күүседипкен.

Курунге эът садарының квартал планын Тожу район ниң ай дургузунда 124.5 хуу күүсеткен. Ол район пландан ажыр 29% центнер эътти саткан. Бии-Хем, Барыын-Хемчик районнар база квартал планын ажыр күүсеткен. Кызыл, Каа-Хем районнар ону күүседиринин чыгында келген.

Чамдык районнар курунге эът садарынче чогуур кичээнгей салбайн турар. Ук планны кылангыя Тес-Хем биле Чөөн-Хемчик районнар дең[illegible]

[illegible]

лут. Марттың бирге чедир 1741 тоннаны саткан. Ам арткан эътти хуусаа бетинде садар талазы-биле кызыгаар хемчеглерни алыры ажыл-агыйлар удуртукчуларындан негеттинип турар.

Курунге сүт садар планының күүселдези база-ла шоолуг эвес — 64.3 хуу. Эрткен чылдың бо үезинден дөрт[illegible] центнер эвээш болганы ол. Ынчангаш сүт бүдүрерин көвүдедири, сүттүң баразының бедидери эргежок чугула.

Квартал планын марттың бирге чедир күүсеткен район чаңгыс-даа чок. Чүгээр дээн-не ук планны 87 хуу күүсеткен Тожу, 77 хуу күүсеткен Бай-Тайга районнар-дыр. А Тес-Хем, Эрзин, Өвүр районнар [illegible]

[illegible]

Республика бирги кварталда 3100 тонна эът садар ужурлуг.

[illegible]

МАРТ 1-ГЕ БАПДАЛ (хуу-биле)

Районнар	Эът	Сүт
Республика	56.2	64.3
Бай-Тайга	71.6	77.9
Моңгун-Тайга	—	—
Барыын-Хемчик	103	71.9
Өвүр	33.3	58.3
Чөөн-Хемчик	42	55.1
Улуг-Хем	30.5	51.9
Таңды	21.1	66.5
Бии-Хем	105.6	76.7
Тожу	124.5	87.7
Каа-Хем	72.5	61.2
Тес-Хем	12.1	51.3
Эрзин	55.5	56.6
Кызыл	75.5	61.6

ЭКИ КИРЖИЛГЕ ДЭЭШ

Елена Михайловна Авдеева садыг шугумунда 32 чылдың иштинде ажылдап турар. Ол ам бо хүннерде Кызылдың аъш-чем садыының № 38 магазинниниң ногаа садар килдизиниң эргелекчизи. Елена Михайловнаның хөй чылдарда куш-ажылы база социалистиг чарышка эки киржилгези дээш «Куш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаткан.

Е. М. Авдееваның эргелекчилээни бо килдис февральдың планныг оваалдазын хуусаа бетинде күүсеткен, аъш-чем барааннарының садыында магазиннер аразында чарышка мурнакчыларының бирээзи болган.

Х. ОНДАР.

МУРНААННАР

«Тыва кобальт»; Тываның сүт комбинады; Кызылдың даараныглга фабриказы; Тываның электри четкилери; автосепелге заводу; Чадаананың тараа хүлээп алыр пунктузу планныг оваалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин бүгү көргүзүглер талазы-биле күүсеткен.

Чылдың эрткен ийи айында курунениң капитал салыышкынының кезээлиг ажылдарын күүседирин «Тыва тудуг», «Тыва кедээ тудуг» трестер; «Кызыл — ЦЭС-тудуг» эргелели эрткен чылдың деңнелинден ажырган.

Бо чылдың январь — февраль айларда чурттаглга туружун кезээлиг эргэ-биле тударын чер ажылдары кылыр эргелел; «Шагонартяжстрой» трест; «Тыва кедээ тудуг» трестиң дыка хөй бүдүрүлгелери бүрүн күүсеткен.

ФЕВРАЛЬ АЙДА БИР ИНЕККЕ ОНААШТЫР САГГАН СҮТ:

Барыын-Хемчик район — 158 кг; Таңды район — 109 кг; Бии-Хем район — 105 кг; Каа-Хем район — 105 кг.

ХОЙДАН-НА ХУРАГАН ДЭЭШ

[illegible]

РЕСПУБЛИКАДА ХОЙ ООЛДААШКЫНЫ (Март 9-туң медээзи-биле)

Районнар	төрүүр хой	төрээн хой	алган хураган
Бай-Тайга	43421	23157	23075
Моңгун-Тайга	30098	16580	16580
Барыын-Хемчик	31365	20760	20647
Өвүр	41570	27179	27268
Чөөн-Хемчик	69727	42412	47256
Улуг-Хем	66028	44050	42303
Таңды	51357	24960	24700
Бии-Хем	36866	23339	22029
Тожу	2930	2650	2562
Каа-Хем	21186	12629	12174
Тес-Хем	35228	16750	16700
Эрзин	42113	20279	20069
Кызыл	30983	22285	21627
РЕСПУБЛИКА	506976	309099	303983

Калбак Салчакович Люндуп — Бай-Тайга районда «Бай-Тал» совхозтуң хөөчүн чолаачыларының бирээзи. Бо хүннерде ол Туралыг хөйжу бригадазында чурттап эрер малчыннарга болгаш совхозтуң малынга суг чедирер хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, ай санында планныг оваалдазын 130-140 хуу чедир боттандырып, малчыннарның хүндүткелин чаалап алган.

Бирги класстың чолаачызы К. С. Люндуп ажыл-агыйда чолаачылар аразында калбарган социалистиг чарышка хөй удаа тиилекчи болуп, ээзэш эвес кывар-чаар материалдарны камнап алган.

ЧУРУКТА: бирги класстың чолаачызы К. С. Люндуп.

«Куш-ажылчы шылгарал дээш» медальдың эдилекчизи Нина Яковлевна Чеброва Кызыл районнуң харылзаа белдиринде хүндүткелдиг кижилерниң бирээзи. Ооң телеграфистеп келген ниити ажыл стажы чээрби чеди чыл. Бо үениң иштинде ол бодунуң ажылынга ээзэш эвес аныяктарны өөредип, коллективтиң хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип келген.

Бирги класстың телеграфизи, Кызыл район Совединиң депутады Н. Я. Чеброва ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга уткуштур социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, чылдың хуудаа планын хуусаа бетинде доозар деп сорулганы салган.

ЧУРУКТА: Н. Я. Чеброва.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

Бригада кэрээзи

ХАНДЫРЫЛГАНЫ ҮСПЕС БОЛЗА...

[illegible]

Ш. ДОРЖУ.

КОСМОНАВТЫЛАР БАЙЫР ЧЕДИРГЕН

[illegible]

Н. ЧООДУ.

ҮЛҮГ-ХУУНУ АЖЫР

Чонңун амыдырал хандырылга министерствозунуң автобазазында А. Билеятин удурткан чолаачылар бригадазы ийи айларның планныг оваалдазын 117 хуу күүсеткен. Мурнакчы бригада бирги кварталдың планын ССРЭ-ниң профэвилелдериниң он чедиги съездизиниң ажыттынар хүнүнге уткуштур күүседир дээш сөзүн берген.

Бригада кежигүннериниң коллуу аныяктар. ВЛКСМ-ниң он тоску съездизинге уткуштур бирги чартык чылдың планныг оваалдаларын күүседир дугайында хүлээлгени аныяк чолаачылар алганнар. Оларны бүгү бригада ижии-биле деткээн. Чарыштың мурнуку одуруунда комсомолчу Валерий Кыдыл-оол чорүп турар. Ол хүн нормазын 25—30 хуу ажыр күүседип турар.

В. АЛЕКСЕЕВ.

Өвүрден медээлер

МУРНУНДА

Мал чеминиң белеткелинге район идепкейлиг киржип турар. Бо коллективтиң кежигүннери 32 тонна пөш-шивү бүдүүн белеткээн. Ынчангаш олар мал чеминиң белеткелиниң социалистиг чарыжының мурнуку одуруунда [illegible] бо ду берген.

УЛАМЧЫЛАВЫШААН

Районнуң ажыл-агыйлары 1025 тонна хыйыгыышты белеткээн. Чүгле февральда безин 240 тонна хыйыгыыш белеткеттинген. Ылаңгыя «Ак-Чыраа» совхозтуң механизаторлары 740 тоннаны ажаап алган. Өскелериниң мурнай Кыштаглаарже мал чеминиң сөөртүлгези, социалистиг чарыш уламчылавышаан.

ХОЖУДААННАР

«Тыва даг-дугу», Ак-Довурактың үлетпүр бүдүрүлге комбинаттары; Кызылдың аглы заводу; «Тудуг кезектери»; Кызыл-Мажалыктың эът комбинаттары куш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн кудулатканындан хөй хемчээлдиг продукцияны чедир бербээн.

Чылдың эрткен айларында тудуг-монтаж ажылдарының бот үнезин дарааазында черлер аартаткан:

№ 48; 81 тудуг эргелелдери; «Тыва кедээ тудуг» трестиң 958 КМК-зы; Респотребсоюзтуң тудуг-септелге участогу.

ФЕВРАЛЬ АЙДА БИР ИНЕККЕ ОНААШТЫР САГГАН СҮТ:

Эрзин район — 9 кг; Тожу район — 21 кг; Тес-Хем район — 28 кг; Өвүр район — 42 кг.

СПАРТАКИАДАНЫҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

КРАСНОЯРСК. (СЭТА-ның тускай корр. В. Васильев, В. Тушков). Хабаровск чурттуг, 22 харлыг Юрий Бурлаков ССРЭ-нин Улустарының V кыжкы спартакиадазында үш-кү алдын медальды чаалап алган. Ол 4х10 километрге эстафетаның дөрткү хаакчызы бооп, маадап үнгеш, эштерин ыракта эртип келген. Бурлаков РСФСР-нин 5-ки шилилдек командазының составынга чарышкан (Россия Федерациязы бо хевирнин маргылдаазынга хары утда алды командазын киирген).

Делегей чемпиону Бурлаков эстафетаның оон өске 67 киржикчилериниң иштинден эң эки түннелди (30 минут 57,9 сек.) көргүскен-даа болза, оон коллективиниң шилиг чедиишкинин чүгле оон ачы-дузазы деп болбас база болбас. Командада оон эштери — Ижевсктиден Владимир Никитин, Москва чоогу чурттуглар Александр Завьялов биле Николай Зимятов (баштайгы ийиизи база-ла делегей чемпионнары), дыка-ла кыскаптар. Олар сөөлгү метрлерге чедир кымга-даа четтирбээннер. Тииректилерниң эрткен үези—2 шак 04 мин. 55,4 сек.

Мөңгүн болгаш хүлер медальдар дээш чарыш дыка чиңниг болган. Маргылдаа эгелээн соонда ийиги болгаш үшкү черге РСФСР-нин 4-кү болгаш 3-кү командаларының хаакчылары аттыр-даттыр хаалыжып турганнар. Ылаӊгыя байдал ушку хаакчының түгүрәп үнүүтеринге чедир үргүлчүлээн. Ынчалза-даа мурнап чораан хаакчының соондан РСФСР-нин 2-ги командазының төлээлекчизи маӊнап чоруптар аргалыг болган.

Чогум-на ынчан пайыслалдың кужу-культура институдунуң 22 харлыг студентизи Александр Бойко бодунуң ээлчээ-ле мөңгүнүн көргүскен. Ол мурнунда чораан үш кижинин иштүзүн эртип келген!

Мөңгүн шаңналдыгларның үези — 2 шак 0,5 мин. 42,6 сек. Хүлер медальдар РСФСР-ниң 3-кү командазынга таваржыкан — 2 шак 05 мин. 42,1 сек.

Оон-на хүн 3х10 километрге аныяк хаакчыларның эстафетазынга Казахстанның спортчуларының тиилелгези улуг сонуургалды болдурган. Ол онзагай-даа. Ук республикада, ылаӊгыя Щучинск дээр курорт хоорайда, элээн хөй аныяк тренерлерниң кызымаккай чорүундан хаак спорту уламна нептереп турар. Казахстанның аныяк хаакчылары боттарының спортчу оруун «Хаак оруу кыйгырып тур», «Кызыл чаактылар» дээн ышкаш шилиг массалыг маргылдааларда эгелээш, хөй чүүлдерни чедип ап шыдаан. Оларның аттары сөөлгү чылдарда база...

дарда аныяктарның делегей маргылдааларының шаңналдыгларының аразында база бар.

Командалар тиилелгезинге спортчу бүрүзүнүң күжүн долузу-биле үндүрери чугула. Харлап 90 метр трамплинден шураан спортчуларның маргылдаазының үезинде база катап бадыткаттынган. РСФСР-нин 1-ги командазында киргеи горькижилер алдын медальдарны бүзүрелдиг-биле чедип алган. Бо хевирге кыжкы спартакиадаларның төөгүзүнде алдын медальды бир-ле дугаарында шаңналга киирип турар.

Ол командалар үш дугаарында шураашкын кылып турган динамоҗу Сергей Родионов өөрүндеи тергиндеп турган. Оон чедиишкинин Сергей Мухин биле Валерий Каретников быжыглап, база-ла бүзүрелдиг чорүп турганнар. Маргылдааның эң сөөлгү, тиилелгелиг шураашкынын 19 харлыг студент Вадим Захаров кылып, ол хүн эң-не ырады — 116,5 метр чедир шураан. Ол — Красноярскиниң чаа трамплининиң баштайгы рекорду болган. Эң баштайгы, ынчалза-даа бо кайгамчыктыг спорт түрүнге бөдүн-биле үнелээн специалистерниң болап турары-биле алырга, ук тиилелге сөөлгүзү база болбас хирелиг.

Ол трамплинге Казахстандан келген ужугар хаактылар база мактап чугаалап чедерлер. Олар ындыг-ла онза ырак шураашкыны кылбааннар, ынчалза-даа бир дески бооп, «мөңгүннү» алганнар. Башкирияның командазы база-ла эки чедиишкинниг бооп, ол маргылдааның үшкү черинче үнген.

Ольга Плешкова ССРЭ-ниң Улустарының спартакиадазының чемпионунуң медальдээш он дөрт чыл иштинде демисежип келген. Москвадан келген ол спортчу Дивногорскиде «Спутник» катогунга 3000 метрге эң-не шыдыгы маргылдаага тиилелгени чедип алган. Ол спартакиаданың чаа рекордун тургузуп, ону 4 мин. 42,62 секунда иштинде маңнап эрткен.

Маргылдааның түңнелинде Кемеровадан келген Наталья Глебова ийиги (4.43,02), Москва чоогунда Коломна хоорай чурттуг Марина Кольцова үшкү (4.46,47) черни ээлээннер.

Аныяк конькичилерниң 1000 метрге чарыжынга Свердловск чурттуг 17 харлыг Светлана Кардаполова тиилээн— 1 мин. 20,34 сек.

Аныяк биатлонистерниң 10 километрге маргылдаазынга Новосибирскиден келген 18 харлыг Сергей Булыгин мурнап, 35 минута 15,01 секундада маңнап келген.

БҮГҮ ТАЛАЛЫГ ЧОРУДАР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң хуралынга СЭКП Тыва обкомунуң IV пленумунуң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле республиканың совет, хоойлу-дүрүм органнарының ажылының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Ук айтырыг талазы-биле илеткелди Тыва АССР-ниң иштики херектер министри В. Б. КАРА-САЛ кылган.

Хуралдың ажылынга республиканың министерстволарының, ведомстволарының удуртукчулары, административтиг органнарның ажылдакчылары, хоорай-кожуун дарыгалары киришкен.

Республиканың партия, совет, хоойлу-дүрүм органнары СЭКП Тыва обкомунуң IV пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, социалистиг хоойлу-дүрүмнүң быжыглаарынче, күш-ажылчы коллективтерге, чонунуң чурттап турар черинге ажы-биле чонунуң мөзү-шынар, идей-политиктиг кижизидилгезиниң деңнелин бедиктерге угланган хемчеглерни ап чорудуп турар. Пленумнуң шиитпирлерин ажыл-агый активтериниң, министерстволарның, ведомстволарның коллегия хуралдарынга, чер-чер Советтерниң сессияларынга, күш-ажылчы коллективтерге чугаалашкан болгаш корум-дүрүм, хоойлу-дүрүм быжыглаар талазы-биле немелде хемчеглерни ажылдап кылган болгаш ону боттандырар хемчеглер алдылып турарын президиум хуралы демдеглээн.

Чер-черде эки тура улусчу дружиналарның, корум-дүрүм камгалалының хөй-ниити дузалал пунктуларының, күш-ажылчы коллективтерде профилактика чөвүлелдериниң, хуралдарның чөвүлелдериниң корум-дүрүм быжыглаар талазы-биле ажыл-чорудулгазы эки-ле эвес, элээн экижээн. Хөй-ниитиниң ажылында хаара туттунмаан кижилерни ажылга таарыштыр тургузар, арагалаар социалистиг өнчү-хөреңгини оорлап, самчыгдаар чоруктарга удур демиселди, палы четпээннерге хайгааралды күштелдирген. Чурттакчылыг черлерде ап чоруттунуп турар үстүнде хемчеглерниң дээш бедээн. Бии-Хем, Каа-Хем, Тес-Хем, Эрзин районнарда хоойлу-дүрүм хажыдыышкыннары 1981 чылда кызырылган. Бедик культуралыг, үлегерлиг корум-дүрүмнүг чурттакчылыг чер дээш чарышка Улуг-Хем районда Ак-Тал, Чөөн-Хемчикте Алдан-Маадыр, Каа-Хем районда Бурен-Аксы суурлар эки деп демдеглээн.

Республиканың хоойлу-дүрүм, корум-дүрүм камгалалының кызымаккай турар чүүлдер-биле черле шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар, четпестер ам-даа бар дээрзин хуралга демдеглээн.

Арагалаар, шииткелге ажыктыг ажыл кылырындан ойталаар чоруктар-биле демисел чавыс. Күш-ажылчы коллективтерде, өөредилге черлеринде идей-политиктиг, мөзү-шынар, күш-ажыл кижизидилгезин тургускан ында ажылчыгы четпестер бар.

Министерстволар, ведомстволар, хоорайкүүскомнар албан организацияларда, бүдүрүлгелерде сан хөө хажыдыышкынчыларының фактылары-биле, социалистиг өнчү-хөреңги самчыгдап, оорлаар чоруктар-биле демиселди чогуур деңнелге тургуспайн турар. Чер-чер Советтери, эки тура улусчу дружиналар, эш хүү судтары, бот-башкарылгалыг хөй-ниити организациялары профилактиктиг хемчеглерни күштелдирип, кижизидилге ажылының комплекстиг чорударын чедир тургуспайн турар.

Корум-дүрүм камгалалының хөй-ниити дузалал пунктулары чамдык районнарда четче тургустунмаан. Улусчу дружиналарның ажылы кошкак, хайгааралдарының дээштиг чавыс болуп артпышаан.

Улус депутаттарының Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнар Советтериниң [illegible] нарының даргалары Ш. Д. Ооржак, Д. С. Куулар хуралга ук районнарга чер-чер Советтериниң СЭКП Тыва обкомунуң IV пленумунуң шиитпирлерин ажылдап боттандырар дээш ап [illegible] турар хемчеглериниң дугайында илеткээн. Ол талазы-биле кылдынган, кылдынып турар [illegible] [illegible] олар доктаамал ажылда бар четпестерни, чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглары шүгүмчүлекчи бот-биле анализтеп, ону чайладырының аргаларын айыткааннар.

Чугаалашкан үстүнде айтырыгга хамааржыр республиканың прокурору А. Г. Горелов болгаш өөн-даа өскелер салая берген.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиум хуралы чугаалашкан айтырыгга хамааржыр дээштиг доктаалды хүлээп алган.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ЭКИ ҮЛЕГЕР-ЧИЖЕК

Дээди деңнелге Москвага болган совет-финлянд чугаалажышкынның дашкы парлалга улуг кичээңгейни салып турар. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев-биле Финлянд Республиканың президентизи Мауно Койвистонуң солушкан чугааларын тайылбырлавышаан, массалыг информация чепсектери, кожа турар чурттарның хөй-ниити ажылдакчылары тайбынче база айыыл чок чорукче оруктаан бир чамдык күрүнелерниң боттарының тура-соруун өске күрүнелерге доңнаштырар дээр чоруун таварты эвес, харын улус бүрүзүнүң бодунуң амыдыралын бодунуң көргенин ёзугаар тургузуп алыр эргезиң херек кырынга хүндүлеп көөрүн таварты чыдар деп совет найысылалга илергейлеттинген бүзүрелди онзалап демдеглеп турар.

«Совет-финлянд харылзааларының доктаамал бүдүштүүн Москвага онзалап демдеглээн» деп эге-биле Хельсинкиниң «Кансан уутисет» солунуң мынча деп бижээн. «Президентилер Ю. К. Паасикиви биле У. Кекконенниң ажылдап кылганы дашкы политиктиг угланыышкынын Финляндия чайгылыш чок уламчылаар. Ында кол черни Найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында 1948 чылдың керээзинге үндезилээш, ССРЭ-биле харылзааларны бүгү талалыг хөгжүдери ээлеп турар. Делегейниң чугула айтырыгларын Кремльге көрүп тура, тайбынны камгалаарының болгаш душкуурлуг чорукту улам ынай чаварылдырарының, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырының, делегей харылзааларында туруп турар хүн-хүрлүг чорукту чаварылдырарының база күрүнелер аразынга деӊ эргелиг кады ажылдажылганы хөгжүдериниң айтырыгларынга хамааржыр ийи чурттуң туружу бодалдарының дүгжүп турарын айыткан».

Финляндия биле ССРЭ-ниң аразында деӊ эргелиг кады ажылдажылгаларының харылзаа байдалдары боттары-ла чайгаар тургустунуп келбээн деп, Фин «Суомен сосиалидемокраатти» солун демдеглээн. Ийи таладан хөй чылдың тура-соруктуг ажылының ачызында ол чедип алдынган. Ийи чурттуң удуртукчуларының доктаамал ужуражышкыннары болгаш хууда харылзажылгалары анаа улуг салыышкынны киирген. Финлянд Республиканың президентизиниң Москвага амгы албан хуузунда ажыл-херекчи барыышкыны — ажыктыг болгаш үре-түңнелдиг ол чаңчылдың уламчылалы-дыр «Суоменмаа» солуннуң онзалап демдеглээнин бижээр алырга, совет-финлянд харылзааларны янзы-бүрү социал системаларлыг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ доктааштыышкынының эки үлегери кылдыр болган чон-ла адап турар. Ол оон ынай, улуг күрүнениң болгаш оон ындыг-ла улуг эвес кожазының аразында шын тургустунган эки харылзааларының база үлегер-чижээ-дир.

Болгарияның «Работническо дело» солуну айыткааны болза: «ССРЭ-ниң болгаш Финляндияның аразында бүгү талалыг янзы ажылдажылга — янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг чурттарның тайбың кожа-хелбээ доктааштыышкынының үре-түңнелдииниң, ол ышкаш Хельсинкиниң түңнел актызының чүүлдерин херек кырында боттандырып турарының чырыткылаңчак үлегер-чижээ-дир».

Финляндия дайынның болгаш тайбың айтырыгларынга хамааржыр нейтралдыг эвес чурт деп медеглээш, Хельсинкиниң дашкы политиказынга Л. И. Брежнев бедик үнелелди бергенин чугаалаан, Франция «Юманите» солуну айыткан. Ооң хүн дээрезиниң херектеринге эки дыңнадыгны, ат дээрге дайынга удур, тайбынга ажыктыг үлегер.

ССРЭ-ниң болгаш Финляндияның аразында харылзаалар өске күрүнелерге үлегер-чижек болган дугайын бүзүрээн демдеглээн. Барыын герман «Тагесшпигель» солунунуң бижээни болза: «Бир эвес Финляндияның болгаш ССРЭ-ниң аразында харылзааларның үндезинин болу берген чаагай эгелээшкиннер делегейге улам калбак ажыглаттынар чүве болза, бистиң планетавыска душкуурлуг чорукту болгаш несилдежиишкиннерниң одагларын амгызындан дыка эвээш турар ийик».

Л. И. Брежнев бодунуң чугаазынга Кариб бассейнде болгаш Төп Америкада байдалдың чиигелээшкинин дээш Каттышкан Штаттарны буруудадып, ооң политиказын дыка чиңги шүгүмчүлээн, ол ышкаш Кубаның болгаш Никарагуаның адрезинге АКШ-тың кыжаныышкыннарын шиитпирлиг буруу шапкан деп, америк Эй-би-си телекомпания демдеглээн.

Мексиканың Каттышкан социалистиг партиязының [illegible] [illegible] «Төп Америкада байдалды [illegible] Кариб [illegible] чурттарының байдалдың чиигелээшкини турарының [illegible] [illegible] Л. И. Брежневтиң чугаазын [illegible] ол ховаар байдалды [illegible] шиитпирлээрин совет удуртулганың улуг [illegible] [illegible] турарын херечилээн турар. Гаазыны [illegible] АКШ-тың агрессивтиг, дайынзыраан дашкы политиктиг угланыышкынын [illegible] [illegible] угланган совет дашкы политиканың ажыы [illegible] Л. И. Брежнев база катап шуут бүзүрелдиг көргүскен».

(СЭТА).

САЛЬВАДОРДА БАЙДАЛ

МАНАГУА. (СЭТА). Сальпрес агентилелиниң дыңнатканы ёзугаар алырга, Гондурас-биле кызыгаарда ырак эвесте Чунамбель дээр чурттакчылыг черге тура халышканнар-биле сегиржип алышкан үезинде хунтаның шериг кезээн командылап турган америк шериг сүмелекчилериниң бирээзи Сальвадорга өлүрткен.

Эрткен чылын тулчуушкунга [illegible] америк инструкторлар [illegible] [illegible] [illegible] америкаларның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ап чорупту дээрзин [illegible] [illegible] [illegible] Вашингтоннуң албан [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турар.

Сан-Мигель, Сан-Висенте болгаш Санта-Ана районнарга [illegible] [illegible] [illegible] Мерта аттыг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тура халышкаппарның [illegible] [illegible] дээр [illegible] [illegible] Тура халышканнар чамдык чурттакчылыг черлерни хоостап алышкаан. Чурттакчы чон тура халышканнарга идепкейлиг деткимчени көргүзүп, оларны азыг-чем биле хандырып, барааннар [illegible] [illegible] дузалажып турар.

Морасан дээр соңгу-чөөн талазында департаментиге тура халышканнар хунтаның гарнизоннарынче халдаар халдаашкыннарны кылган.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Си-би-эс дээр телекомпания Сальвадордан сөөлгү медээзинге [illegible] [illegible] Сан-Висенте хоорайның [illegible] хунтаның шериглериниң болгаш Национал хуштарга фронтуну дайынчыларының аразынга аар болган чаалажыышкыннарның дугайын чугаалаан. Барык бо дагын уламчылаан аттыгаалажыышкынның түңнелинде чаа шериглери артык [illegible] ыяныгган [illegible] ынчалза-даа партизаннар аткаарлай берзе-даа, олар дааргатыы хүн чаа халдаашкын кылыр дээрзинге бүгү кижилер бүзүрелдиг болган деп, корреспондент дыңнаткан.

ЮПИ агентилел Сальвадорда дайын чорудулгаларын чырыдыышкан. Тура халышканнарның шавар халдаашкынның сөөлгү үеде эң улуг кылдыр көргүскен.

Польшага удур үүлгедиг

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Сальвадорда, Чилиде болгаш Гватемалада Вашингтоннуң күткүткүрген террор, мурнуу Африкада расизм. Чоокку Чөөн чүкте Израильдиң экспансионизм ышкаш ындыг айтырыгларны кошкадырында кичээнгейни чарыктарарын өраллашкаш, АКШ болгаш оон НАТО талазы-биле эң чоок эвилелчилери КПО-нуң кижи эргелериниң талазы-биле комиссиязының ында эртип турар сессиязынга Польшага удур чөнгээлиг үүлгедигни кылган.

Оларның баштайгы болап алганы чүл дээрге, «польша айтырыгже дижир чүвени бирги ээлчегниг айтырыг кылдыр комиссияга доңнаштырары болган. Сессия ажыттынар хүн АКШ-тың, Британияның, Францияның, ГФР-ниң болгаш өске каш-даа чурттарның киирген хуу чурт-мунуң талазы-биле шиитпир төлевилелиниң утказы харын ындыг болган. Ол чөнгээ боттанмаан, чүге дээрге барыын талакы чурттарның саналы базылаапкыннарның хөй пурлазын ап шыдаваан.

Ынчап-баарса АКШ болгаш оон эвилелчилери өске кажарлаашкын кылып, Польша дугайты Польша Улус Республиказынга удур угланган хоп-мугулуг заап болдаашкыннар болгаш дерзии халдаашкыннар киирген резолюция төлевилелин киирген.

Бот-эргелиг күрүне болур ПУР-нуң иштики херектерин холгаарлааны болгаш АКШ-тың база оон эвилелчилериниң КПО комиссиязын боттарының Польшага удур политиказының чепсээ болдурар дээни болур ол резолюцияның төлевилелин дужурерин Польшаның, ССРЭ-ниң, БССР-ниң, Кубаның, Болгарияның делегациялары негээн. Ол резолюцияга Индияның, Иорданияның, Гананың болгаш өске-даа чамдык чурттарның делегаттары база удурлаан.

ВАРШАВАДАН ДЫҢНАДЫГ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаның аъш-чем рыногунда байдалды тайылбырлавышаан, «Дзенник людовы» солун мынча деп онзалап демдеглээн:

Чурттуң партия күрүне удуртулгазының ап чорудуп хемчеглериниң ачызында кышкы үе чедиишкиннииг ажып эрттинген, аъш-чем рыногунга байдалды чүгээржидерин чедип алдынган деп, амгы үеде бүзүрел-биле чугаалап болур. Эрткен чылдың күзүнүнде турганынга бодаарга, залчег манаары кызырылган. Корум-чурумну катап тургузары-биле кады аъш-чем барааннарын садыглаарын чурумчутканы польша өг-бүлелериниң чогумчалыг чурттаарынга таарышкан байдалдарны тургускан. Кедээге болгаш хоорайга оожургал херек деп шыңныг чорук база дагын бадыткаттынган.

1981 чылдың декабрь 13-түн соонда хоорайның болгаш кожааның аразында экономиктиг харылзаалар чоорту катап тургустунуп эгелээн деп ам бедиин чугаалап болур. Рынокка аъш-чем продуктуларын бээриин өскен, тараачыннарга хөмүр-даш бээрин ниң ковудааны ол дугайын херечилеп турар.

Бүгү тараачыннарның. Каттышкан тараачын партиязының бүгү ажылдакчыларының болгаш кежигүннериниң кол сорулгазы — кризистен чурттуу а шырын уйгурар болгаш чон ны аас-чурттуг чем продуктулары-биле хандырып тааладар [illegible] [illegible] камгаланыышкынның шериг чөвүлелиниң хемчеглерин четчир болур деп, ол солун айыткан.

КИЖИЛЕРНИ ХИЛИНЧЕКТЭЭРИНГЕ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Кижилерни хилинчектээринге [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] — тускай [illegible] [illegible] америк офицерлериниң болганы. «Эльтер дерти» [illegible] кантер [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] дыштарлар [illegible] удаа [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Ол дугайын сальвадор шеригниң хуралынге туткан Карлос Антонио Гомес «Каверт экшн» журналга интервьюзунга чугаалаган.

Бир-ле кежээ партизаннарга «дузалаан» дээш буруудаттырган төс аныяк кижини бистиң казармавыска экелген. Баштай 15 харлыг оолду байысаап үелээн. Ол хилинчектээшкинге шыдашпайн өлген болгаш дараазында хүн оон мага-бодун кудумчудан тып алган.

Оон бир өске аныяк оолду байысаапкан соонда вертолеттан кырынадан далайже октапкан.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк шажын-чүдүлге ажылдакчызы Р. Лекейнота «Черчмэн» дээр журналга Сальвадорда кижилерниң хелбээзи-биле хайгаап чок кыргыжып Каттышкан Штаттарның боттандырып [illegible] турарының дугайында чугаалаан. Ол кижилерниң [illegible] сальвадорларның бирээзи национал гвардия боо-чепсек чок тарааачыннарны ап көрген ышкаш кыдырып алган чорупун турганын чугаалаан. Шажынчыннар бир хунга 20 чаш уругларны [illegible] [illegible] болган [illegible].

Сальвадорнуң хаанныг хунтазын Вашингтоннуң бүгү талазы-биле деткиишкини болгаш [illegible] [illegible] бүдүрээшкинин бадыткап турар.

ШЫЛГАЛДА ДООЗУЛБААН

Эрткен ажыл-агый чылы «Хемчик» совхозка эң-не чедимче чок чылдарның бирээзи болган. Совхозтуң малчыннары төрүүр 100 хойга онаашкан чүтле 64 хураганны камгалап алган болгаш сөөлгү каш чылдарда күрүнеге дук дужаар планын бир-ле дугаар чедир күүсетпээн. Ооң кадында, малдың өлүп хоораар чоруу база хөй болган. Ынчангаш совхоз күрүнеге сүт болгаш эът дужаарының планын ажыр күүсетсе-даа, малдың баш санын өстүрериниң планын чедир күүсетпээн. Ол бүгү кыштаглаашкынның чедимче чок эрттиргениниң болган хире улуг частырыг болбас.

Совхозтуң директорлазы, парткому болгаш кедээ Совет эрткен кыштаглаашкынның четпестерин катаптавас дээш тодаргай хемчеглерни баш бурунгаар ап чорудукпайн манап айтыр апаар. Малчыннарның ниити хуралынга кышка белеткел ажылдарының планын тургускаш, тускай штабтың удуртулгазы-биле кажаалар-ның, малчыннар чурттаар бажыңнарының, кызыл-булуңнарның, чунар-бажыңнарының септелгезин, оңгачаларның, шагжаларның [illegible] [illegible] сааҗылчыларны тус-тус кодаларга быжыглаарын чорук ой-шаанда чоруткан. Хойнуң массалыг оолдаашкынның үезинде штабтың кежигүннери ырак кодаларга эрип келгени [illegible] [illegible] [illegible] хоорайга тус-тус кодаларга быжыглаарын чорук ой-шаанда чоруткан. Хойнуң массалыг оолдаашкынның үезинде штабтың негелдезинде сапында болуп турар хуралынга мал ажылының специалистеринчин, бригадирлерниң отчёттарын ап, оларның [illegible] [illegible] [illegible] кодапларга хүн бүрүзүн дузазын көргүзүп турар. Совхозтуң удуртукчу ажылдакчылары, тускай эртемниглери, агитквартиралары малчын бүрүзүнге быжыглаан. Олар кыштагларда кажааларны септээринге, одаан коптаарынга, шагжалар, оңгачалар кылырынга дузалажып келген.

Чамдык четпестер бар-даа болза, совхозтуң амгы үеде байдалы эрткен чылдың бо үезинде турганынга деңнээрге, элээн эки. Ажыл-агыйның хоюнуң баш саны эрткен чылдың мындагы деңнелинден 8 хуу, бода малдың баш саны 12 хуу өскен. Ол ышкаш пээр-даа, бода-даа малдың өлүрү кызырылган.

Мал чемнериниң камныг чарыгдаары — кыштаглаашкынның бир кол негелдези. Ынчалза-даа ону кайы хамаан чок чарыгдап турарының фактылары совхозта бар. Ыйгылак сүт-бараан фермазында оңгачаларны ажыглавайн турарындан мал чеми инек едээнге холужуп, артыкка чарыгдаттынып турар. Ферманың девискээринге Эрги-Барлык суурнуң чурттакчыларының хууда малы кирип совхоз инээниң чемин төктергеп турар. Шээр малдың чамдык кодапнарында шагжалар чок.

— Сиген сөөртүр апарганда, ооң чамдызын шаарап кампаага дужаап, артынын ыдыкке тип бээр-дир бис. Чүге дээрге ону шаар, шыгжаар орап-сава чок боор-дур. Ындаар теп каан сигенни мал саза базып кааптар болгап. Ону кандыг кампаага дээр боор — деп, мал чеми сөөрүп турар бригаданың бригадири Чүвүрей Кара-Сал хомудап чугаалады. Бо дугайын совхозтуң парткомунуң хуралынга санал берген коммунистер база айыткан. Ынчангаш оон тодаргай түңнелди үндүрери негеттинип турар-дыр. Кадарчылар одаар чүүл чедишпезиниден база бергедеп турар. Хой оолдаашкынының үезинде малчыннар боттары машина сурагзап, ыяш дужуруп ап чай бар эвес, ынчангаш совхозтуң директорлазы хойжуларның бо чептүг негелдезин база дарый хандырар ужурлуг.

Ыйгылак Сүт-бараан фермазы сүттүң саалдазын болгаш ону күрүнеге дужаарын эрткен чылдыңдан бедиткен. Ынчалза-даа фермада сүттүң шыпарын хынаар лабораториязы чок болганындан Чадааның сүт заводу продукцияны чаңгыс ай ортумак класска хүлээп ап турар. Эки шынарлыг сүт бар-даа болза, ону бадыткап, шынзыдыптар лабораторияны чогудаан совхоз бо чептүг эвес чорук-биле эптежир ужурга таваржыкан. Ынчангаш лабораторияны дарый кылыры негеттинип турар.

Кыштаглаашкынның бергелиг ай-даа эртпээн. Моон соңгаар частың когуруминиг хаттары эгелээр мал чеми четпестээр. Ынчангаш кол сорулга болза, ам бар чем-сиңнерни улам быжыг-даа, чаңгыс-даа баш мал хоратпас дээш шудургу ажылдаары болур.

А. БЕГЗИН-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

БЕДИК ҮНЕЛЕЛ

КАБУЛ. (СЭТА). Афган найысылалга АДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралы болган. Бахтар агентилелдиң дыңнадып турары-биле алырга, март 21-де эгелээр дараазының чылында социал-экономиктиг хөгжүлдениң планының болгаш күрүне бюджединиң төлевилелдерин чугаалажып көрген.

АДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы С. А. Кештманд бо чылда чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң планының күүсеттинген түңнелдериниң дугайында илеткел кылган. Империализмниң АКШ-ка баштаткан күштериниң революстуг Афганистанга удур чарлавайн чорудуп турар дайынының таварыштырган бергелери турза-даа, эртип турар чылда чурттуң экономиктиг хөгжүлдезинге чамдык чедиишкиннер чедип алдынганын ол чугаалаан.

Бо чылын бистер экономиканың быжыг үндезиннерин чүгле камгалап алган эвес, харын база оон хөгжүлдезин база хайдырган бис деп, С. А. Кештманд демдеглээн. Бо чылын бүдүрүлгениң болгаш национал орулганың-даа немелде өзүлдези чедип алдынган. Чурттуң дашкы садыы база улам калбарган. Ажылчы чоннарның амыдырал деңнелин бедиктеринче, чырыдыышкынны, кадык камгалалын, национал культураны хөгжүдеринче угланган херин базымнар кылдынган. Бо чылдың күрүне бюджеди дефицит чокка күүсеттинерин оратор медеглээн.

АДР-ниң чазааның баштыны министерстволарының болгаш төп албан черлериниң удуртукчуларын айыттынган планнарны болгаш программаларны ыңгытыы күүсеттиринче, чурттуң экономиктиг хөгжүлдезинге, апрель революциязының хөгжүлдезинге угланган ажылды хөй массаларның калбак-биле киириштирер дээш бүгү күжүн үндүрериниче кыйгырган.

Чер реформазын үргүлчүлээрниң чугула удур-дузалыын АДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы демдеглээш, АДР-ниң чазаа чер алган тараачыннарга материалдыг дузаламчыны чаа чылда база-ла бээр апаарын ол демдеглээн.

Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязының ам болур ниити-национал конференциязы чурттуң амыдыралынга политиктиг улуг болуушкун болурун С. А. Кештманд демдеглээн. Ол конференцияның хүлээп алыр хөгжүлдезиниң программазы АДР-ниң хөгжүлдериниң бүгү талалыг программазы болу бээр.

Афганистанның чазааның баштыны Совет Эвилелиниң Афганистанга берип турар бүгү талалыг дузаламчызын болгаш калбак деткимчезин [illegible] [illegible].

ДЕЛИ. Делегейниң бешки ном ярмаркazынга «Делегей ному» дээр совет дашкы садыг каттыжыышкынының делгеннерлери (чурукта) кижилерниң улуг сонуургалын болдурган. «Прогресс», «Мир», «Аврора», «Малыш», ПЧА ном үндүрер черлериниң парлап үндүргени 3 муң ажыг аттыг номнарны ында делгээн. «Делегей ному»-биле чаарыш беш чыл ажыг үениң иштинде кады ажылдажып келген Индияның ном үндүрер черлериниң бирээзи «Пипла паблишинг хаус» дээр парлалга черни совет ном продукциязын, солун-сеткүүлдерин, маркаларын, грампластинкаларны садып таратып турар. Ол фирма чылдың-на ССРЭ-ден 1,2 миллион түңнүг немелде янзы-бүрү номнарны ап турар.

О. КАРМАЛИТОНУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ХООР АЪТТЫҢ ХОМУДАЛЫ

Хову черниң хады-биле чаржып өскен
Хоор аът мээ шала муңгак чедип келгеш,
Сагыш-хөрээн өйүп чоруур бодалдарын
Санап тургаш, чажыт чокка тө каап берди:
«Хаваннарның чыргалдыын на кайгаар-дыр
Кажаа-хораа, аъш-чеми шупту белен.
Туразында бар шаа-биле чооглап алгаш,
Думчуктарын ыргырадып чыткылаар-дыр.
Хойлар база хөөмей эвес чурттап чорлар.
Кодан-кодан — ойлар, чиктер долу боор-дур.
Өзүүчели кажан шагда сонзап көрбээн
Өшкүлерни кайгаза-даа ханмас-тыр мен.
Фермада инектерниң дугайында
Мээң маңаа чугаалаан-даа херээм бар бе?
Азыралы эмин эртир энижээштиң
Адыргаан дег моюннарын магыыр чорду.
Аъттарны чоп шуут анна каапкан силер?
Ажыывысты херекке албас болганы ол бе?
Сандараштың үстүп-частып чоруй баргаш,
Саныыс-даа шоолуг эвес арткан хире.
Чаалыг шагда дайынчыга хөлге болуп,
Чагган октан чалданмаан бис, торулбаан бис.
Аар чүъктүг оорга, моюн өөлгүже
Артты, сынны ажыр дажып тургулаан бис.
Амгы шагның моторларлыг эдин көргеш,
Аъттыг чоорту кыза бээрге болур бе мең?
Кижилерге бараан боорун күзээр боордан
Кижилерге багай сеткил бисте чок ийин...»

В. МОНГУШ.

ЧЫРЫП КЕЛИР

Не-черге ынак кижи чүрээ оттут,
Ийи холу кылыр иште тудуш чоруур —
Амытанга хилинчээ чок, сеткили ак
Айның хүннүң хереллинге ырын ылаар.
Төрээн черин утпае ажы идегелдиг,
Төлдү төрүп, ынакшылды ырлап чоруур —
Улуг тура чүрээнде чок, арны чырык
Улуг, биче анаа домей шупту эргим.
Дээрниң адаа шыктыг черге чурттаары дег
Дээди ыдык, чараш чүве кайын турар —
Тараа тарып, тудуг кылыр кижилерниң
Тайбың ижи — ажы-төлдүң өөрүшкүзү.
Чүрээ шиг кижи дээрге чоргаарал-дыр,
Чүү-даа ону солуп болбас эртине-дир —
Чылыг холу дегген соонда элеэнн, даш
Чырып келир алдын кылдыр хуулуп турар.

Алексей АРАПЧОР.

Чылдар болгаш кижилер

АМЫДЫРАЛЫМГА УЛУГ ӨӨРЕДИГ

Улуг оруктуң эгезинде

Бай садыгжы кыдаттарның бараанын Улаан-Гомдап чүдүрүп эккеп, көлеликтеп чораш, чогум төрээн адам Оюуре олгеп деп шору эр апарганымда чугаалажыр чүве чорали. Сонгу адам болуп кижи-биле байларга тараа тарып берип, ону ажаажыр турдувус. Оон оскe аргажок. Боттарывыста кокшуп-хөреңги бар эвес. Авам база-ла байларның идик-хевин даараар, улус аъмыдыралын кылып чораан.

1927 чылдың чазы. Хөнделен сумузунга Хем-Белдириңден (Кызылдан) сургакчы келгеш, нам, аревэ кежигүннериниң хурээлдерин кылган. Ынчан авам намга, а мен аревэге он алдылыг тургаш кирдим. Чогум черле залуучут (аревэчи) кижинин сорулгазы чүү болурун ол сургакчыдан шору билип алган мен. Улус төрениң херээнге киржир, ужук-бижикке өөренир дээш хөй-ле чүүлдерни ол чугаалаан. Ынчан пашпортал тыва бижик-даа чок арат кижинин социал болгаш культурлуг хөгжүлдезинге шоолуг бурунгаарлаашкын чүве-даа чок.

Чогум амыдыралымга улуг оруктуң эгези 1929—30 чылдар болган чүве. Бир катап Барыын кожууннуң аревэ хуралынга (комитеди) чедип келгеш:

— Аревэ кежигүнү кижи-дир мен...

тунге Саадак-Терекке шуптуу өглерге ажылдап турган.

Анаа кыштадыр ажылдааш, даргадан моол бижикти шору номчуп, доктаалды бижиптер кылдыр өөренип алдым. Бирде хүн хораа даргазы келгэш:

— Хөнделеңге аревэ үүрүн даргалаар сен, бистиң баштайгы даалгавыс ол,— деп мынды.

Чогум чангывын оглу Тегис үүр даргазынга кирип алгаш, нам, аревэниң сорулгазынга таарышпас чүүлдер кылып, хамнардан хураап алган дериг-дүнгүр-биле аңныктарны хамнадып төөредип, залуучуттарның сарнып чазыктыгарымга ол дээш үш-дүрүм оюн-тоглаа кылып, араттарның малын соккаш чыыгап кижилерге кайы хамаарчок тойладып турары шын эвес, ол бүгүнү хораан эдер дээр мин ол менээ чугаалаан. Хөнделеңге аревэ үүрүнүң хуралынга оон даргазынга мени секретарьга Гонзан-Хаайы соңгаан. Ынчангы ужук-бижик билбес, аңныктар-биле ажылдаар баштайгы даалгапы күүседип эгелээним ол.

Нам, чазактың удуртулгазындан барын үзелдиг идеттерин чидур сывырган намның VIII Улуг хуралының доктаалын күүседир талазы-биле сургаал ажылы калба...

Партияга 50 чыл болган. Эрткен чылдың төнчүзүнде 70 харлаан хоочун коммунист Хомушку Аракчаасович КАРА-ООЛ аныяк чылдарындан эгелээш-ле аревэниң даалгаларын күүседирииге, оон соонда намның даалгазы-биле кодаа ажыл-агыйның хөгжүдеринге бодунуң үлүг-хуузун киирип келген кижилерниң бирээзи. Ам оон сактыышкынындан үзүндүнү парладывыс.

чупкаш:

— Тура хаат-дыр.

Элээн сүрээдексен берген мен. Айтырыглар оон-моон удажып-ла келген. Шыдаар шаам-биле харыылагылдым. Саналдар чаңгыс аай болган.

— Амгы ызыгууру хелечик арат оол-дур. Нам кежигүнүнге элэдип хүлээп алыр— деп, саналдар үнген. кежигүннер барык шупту бадылаан.

— Эш Кара-оол ам эгиин арат эвес. Тываның Араттын революстуг намының кызыл хүрээлениинге хүлээп алдынганы ол-дур—деп, үүр даргазы Шожи база катап бадыткады. Амыдыралдың делгем, терең оруунче киргенимниң эгези ол.

тар-биле ажылдың дугайында сургаалдарга чамдык чүүлдерни билип алдывыс. Дыка хөй чүүлдерни: карак чивеш дээр арнында сайгылгаан ...

Коллективтиг ажыл-агый эгелээниниден-не...

Ол-ла чылдарда Тывага баштаан бедүүн-даа болза, колхозтар болгаш мал, чер ажылының ээтежилгелери (МЧАЭ) тургузуп эгелээн. Аңаа ажылдаары-биле түр курстар же намның аныяк кежигүннериниң, аревэчилерни Кызылче өөредип чорудуп турган. Барыын-Хемчиктиң нам, аревэ хоюкомнары А. М. Чымба-биле бистиң Кызылче колхоз тургуулунче чоруткан. Ону 20 хире эш-өөр-биле кады дооступтарымга, мени 1931 чылдың чайынында Улуг-Хем ко...

эртемниг кадрлар кээп турган. ТАР-ның 10 чыл оонга холбаштыр белекке келген техниканы ажыглааш, 1932 чылда Шагаан-Арыгга баштайгы машина-трактор станциязын тургускан. Ынчан оон директорунга ажылдап турдум. Торгалыгга «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң (оон кежигүннери колдуунда орус эш-өөр) болгаш Шагаан-Арыгның, Чаатының, Чаа-Хөлдүң МЧАЭ-леринге МТС тарап тарып, ону ажаажып...

Х. КАРА-ООЛ,
1921 чылдан бээр партия кежигүнү.
(Уланчылыг).

Совет команданын тиилелгези

АФИНЫ. (СЭТА). ССРЭ-ниң шилилдек командазының футболистери аңаа Грецияның командазын 2:0 санга тиилээн.

Санны Федор Черенков (39-ку минутада) болгаш Леонид Бурак (50-ги минутада) кирр тепкеннер.

Бистиң шилилдек командавые мындыг составтыг ойнаан: Дасаев (Вик. Чанов), Сулаквелидзе, Чивадзе, Балтача, Демьяненко, Оганесян (Андрюшенко), Шенгелия (Гаврилов), Черенков, Гуцаев (Андреев), Бурак болгаш Блохин.

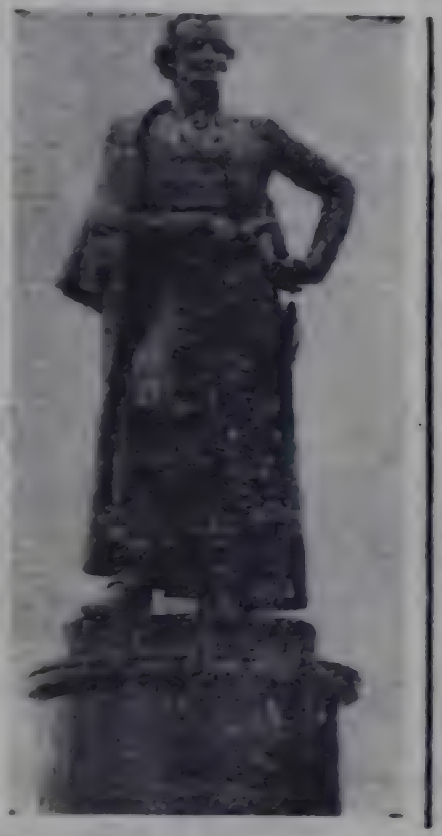

Москвада Коммуна шөлүнде А. В. Суворовка тураскаал ажыттынган (чурукта).

Оон авторлары — РСФСР-ниң улустуң чурукчузу О. Комов болгаш РСФСР-ниң алдарлыг архитектору В. Нестеров.

В. ВЕЛИКЖАНИННИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохроиказы.

ЧҮГЛЕ АРХИВТЕН ЭВЕС

Совет хамаатыларның хууда архивтери болгаш коллекциялары — бедик культурaның база бир илерээшкини болур. ...

Л. Потапов, А. Грач, С. Кляшторный олар шиишаа сугландырар ...

В. САЯН-ООЛ.

БИЛИКТИ ДАРГА

(Шоодуглуг чугаа)

БО таварылга чогум кажан, кайы суурга, кандыг кижибиле болганын сагыштывымбиле чугаалавас мен. Чүге дээрге ...

Эш-өөрү Биликтиниң ол аскан чоруур чүвезин сагындырып чугаалаарга, ол: «Чаңдыр билип тур сен, ол дээрге удуртукчу кижиниң база бир салым-чаяанныг чартыы, азы бирээр чугаалаарга, стили-дир ийин» дээш, угаатканыг, чемелээниг, хомудаанзыг кылдыр көргеш: — Силер-даа ол дугайында эки билбес боор силер — дээш, чечектенниг хол чаңгааш, ойтайтыр базып чоруй баар.

Хире-хире болгаш ол аштанныышн, одаланын база таңныылып бодунун ажылдаар кабинединге кел деп алгаш, чартык хүн дүргүзүп...

...ураал эгелеп турда, ол хөөннүг-хөөн чок тургаш, зал мурнунда бир олутка барып олуруптар. Чамдык хуралчыгаштарга чадаашкын чокка президиум столунуң артынга олуруптар-даа болгай. Чогум хурал шуудунга кире бергенде, арын-шырайының кичээнгейлиг, шыгыыз-даа хөлчок апаар. Чүве-ле бижип орар, кезек болгаш-ла, көрүжү-биле ажылдакчыларынга бүдүү айтышкыннардаа бергилээр мындыг. Сааазынга бижиктигеш шеле соккаш, хуралдың даргазынче-даа хол дамчыштыр чорудуп-даа лаар-даа — чүве-ле бар. Удкалыы кончуг кылдыр мой...

Ынча дидиң бо дээн ышкаш, директор индирден дүжүп чадап чыдырда-ла заадан «Адыр, дарга!» дээн үн дыңналган. — Мен тускай эртемниг уран чүүл удуртукчузу кижи мен. Силерге дузалакчыларыбыле мени бо суурже чоруткан чүве» дээш, залда улус аразындан хып дээн аныяк, чараш кыс турун келген.

— Охаай! Ол-ла болгай, кужур дуңмамны, шагда-ла манаан бис — деп дадаарда чугаалааш, иштинде: «Ам бо чүзү-кандыызы келди?» деп шуткулдап бодаңган. Уруг бижиирзээнзиг ол-бо көргеш...

Залда улус чир-шоң дүжүп, хөглүг каттырышып үнген. Арга чадаарда Биликти базала бакка-сонка чырыын чыртайты хүлүмзүрээн-даа. Хуралдың даргазы чөгенип, бажын чайгап, улуг тынгаш, хуралды дегийт хаггаш, олудундан туруп чоруй барган.

Удатпаанда Биликти автобуска олурупкан хоорай бар чыткан дээр. «Кай баарыңар ол, дарга?» — деп, улус чон айтырарга: «Дарга ле... даргадар ам өске кижи болдур ийин. Өскерилге болган. Мен болза даргалап өөренип алыр дээш бар чыдыр мен» — деп шыжыгып харыылаан дээр.

Игорь ИРГИТ.

Якутиядан келген бот-тывынгыр уран чүүл киржикчизи Лиля Макарова Соңгу чүктүн улустарының бот-тывынгыр артистериниң көрүлдезиниң үезинде ССРЭ-ниң УАЧД-зинге ойнаарының мурнуу чарынында.

В. СОЗИНОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохроиказы.

ИЙИСТЕРНИҢ МЕДАЛЬДАРЫ

Төрүттүнге-ле... чеди хонган ийистер Максуд биле Евгенияга медальдарны тывыскан. Байырлал ёзулалы божуур бажында тускай залга болган. Ол болуушкунче чаа төрүттүнген чаштар улуг кичээнгей салырынче «далашпаан» болбайн аан. Оларның ада-иези — Галина болгаш Максуд Искаковтар төрүттүнгениниң дугайында херечилелдер. бележтер-биле кады «Норильскиге төрүттүнген кижиге» деп тураскаал медальдарны хүлээп алганнар.

Норильсктиң чамдык херээжен чурттакчылары божуур мурнуу чарынында «Улуг черже» чоруткаш, оон соонда чаш уруглары кырган-аваларының азыралынга үр-ле тургузарын орадлажыр үе база турган. Ам байдал үндезинни-биле өскерилген: поляр ындыгын хоорайында келир үениң кижилеринге болган бичии чаштарынга дыка хөй чүүлдер кылдынган болган кылдынып-даа турар. Аныяк норильскичилер эштир суглуг, садтыг, селгүүс тээр черлиг, ойнаар делгем залдыг комплекстиң бүрүн эргелигээлери апарганнар. Медицина хандырылгазының, кадыкшыл быжыктыраарының, уругларның күш-культура болгаш күш-ажыл кижизидилгезиниң эң ажыктыг системазын ажыглап турар.

Норильск амгы үеде улам чалыыткан турар: ол хоорай чурттугларның ортумак назыны 27 хире чыл боор турар.

Р. ГАЛЛЯМОВ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ 14-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.45 — Эртенги гимнастика. 18.55 — Индияның бот-тывынгыр коллективтериниң концерти. 9.40 — «Оттурукчу». 10.10 — «Совет Эвилелинге бараан боор-тур мен» 11.10 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. Донецкиден дамчыдылга. 11.55 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 12.25 — Даштыкы аалчыларның Совет Эвилелин көргени. 12.40 — «Кезээ шак». 13.40 — С. Рахманинов — «Симфониялыг танцылар». Новосибирскиниң симфония оркестри күүседир. Дирижёр — РСФСР-ниң улустуң артизи А. Кац. Ленинградтан дамчыдылга. 14.15 — ССРЭ-ниң Улустарының V кышкы спартакиадазында. Красноярскиден дамчыдылга. 14.45 — «Музыка киноскуузу». 15.30 — И. Шток. «Бурганныг комедия». ССРЭ-ниң улустуң артизи С. Образцовтуң удуртулгазы-биле академиктиг ойнаарактар театрының фильм-шиизи. 17.00 — «Бистиң оңнуктеривиң баштайгы көргүзүглери». Эстрада программазы. 17.30 — «Бистерге робот дузалажыптар». «Радиониң хомдузунуң ужуктери». Мультфильмнер. 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.45 — 19.00 — Чапсар. 19.00 — Фигурлуг чуңгулаашкынга делегей чемпионады Херээжен-нер Хостуг программа Даниядан дамчыдылга 20.00 — «Кино аяи-чорууктарының клуву». 21.00 — «Үе». Информастыг программа 21.35 — 23.05 — «Ираклий Андроников. Ленинград филармониязынга концерт» Телефильм. Төнгенде — теленедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Тооолдуң аалчылары». «Үш чоон кижилер». Уран-чечен фильм. 16.05 — «Бо-ла фантастиктиг делегейни» Школачыларга литературлуг викторина 4-ку үндүрүлге. Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу космонавтызы Г. М. Гречко дамчыдылганы чорудар 17.10 — ССРЭ-ниң Улустарының V кышкы спартакиадазы. Красноярскиден дамчыдылга. 17.40 — Бистиң корреспондентилеривистиң чугаалары. Доңчулалдар. 18.10 — «Строгов-тар». Г. Марковтуң домей аттыг романын ёзугаар тургускан хөй сериялыг уран-чечен фильм. 5-ки серия. 19.15 — Эрмитаж. «Францияның XX вектe живописи». 22-ги фильм. 19.45 — «Тамыктыг улунар, чаштар!». Мультфильм. 20.00 — Улуг Октябрьның 65 чылынга уткуштур. «Бистиң намдарывыс». 10-гу фильм — «1926-гы чыл». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Чайның төнчүзүнде». Уран-чечен телефильм. 22.45 — 23.30 — Бут бөмбүүнге ССРЭ-ниң кубогу. 8-тиң бирниниң төнчел оюну.

АГААР

Республикага кожер булуттаар, чоок районнарга дүне бораннаар. Соңгу-барыын угланыышкынныг каттыг хүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 15—20, чамдык районнарга 5—10, хүндүс 5—10 градус соор.

Кызылга кожер булуттаар, хар чагбас. Агаар дүне 16—18, хүндүс 5—7 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

МАРТ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Абба» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (уваткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Атлантиданың баштыңнары» 9.00, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 (уваткан). «Руслан болгаш Людмила» (2 сериялыг) 10.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Глория» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (уваткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Повар болгаш ыраажы уруг» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-32-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарьнның 2-23-35, партийлиг амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-21-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодаа ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-73, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 91.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле эргелезиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС-00004.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 61 (11859) | 1982 чылдың март 14, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛДААН ДЭЭШ ШАҢНАЛДАР

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан он бирги беш чылдың баштайгы чылында Эрзин районнуң ажылкыжычылары эки түңнелдерни чедип алган. Районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының көдээ ажыл-ишчилер ортузунга чорудуп органнзак-чы база кижизидикчи ажылының, ажылчы чоннуң шудургу кужениишкиннериниң ачызында эрткен чылын мал ажылының, үлетпүрнүң, амыдырал хандырылганың элээн хөй бүдүрүлгелериниң талазы-биле планнар болгаш хүлээлгелер күүсеттинген.

Ынчангаш эрзинчилер 1981 чылда Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының түңнелдерин ёзугаар СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Ол бедик шаңналды районга тыпсырының байырлыг хуралы эрткен пятницада болган.

Бүрүнгү хүн хүндүскүнүн 1 шак чоокшулап турда Эрзин суурнуң Культура бажыңынче арын-шырайында хүлүмзүрүг, каткы-хөг долган байырлал шинчилиг шевергин кеттинген улус шуужуп-ла турган. Районнуң бүгү ажыл-агыйлары-ның мурнакчылары, көдээ ажыл-агыйның специалистери, үлетпүр бүдүрүлгелериниң төлээлери, күш-ажылдың хоочуннары байырлыг хуралга киржири-биле келгеннери ол.

Культура бажыңы 300 чыгыы кижи шыгырт доллур олурупкан. Сцена кырында «ССРЭ-ниң 60 чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуулуңар!» деп чараштыр бижээн лозунгу аскан. Ооң чанында диргиг чечектер.

Байырлыг хуралды СЭКП райкомунуң бирги секретары **А. Ч. Монгуш** ажыткан. Хуралдың хүндүлүг президиумунга СЭКП ТК-ның Чиңгис секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозун сонгазының диңмиттиг адыш часкап үткаан.

Ооң соонда Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **Ч-Д. Б. Ондар** чүве чугаалаан.

Бистиң совет улус партия-биле калы, ооң удуртулгазы-биле Төрээн чуртунуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн бодунуң күш-ажылы-биле улам быжыктырып турарын СЭКП-ниң чыл бүрүнгаар болуп эрткен XXVI съездизи бүдүрелдии-биле бадыткаан. Чоннуң чаагай чоруун бедилдер база чер кырынга тайбыңны камгалаар болгаш быжыглаар талазы-биле партияның политиказының бедик сорулгазын совет улус ханызы-биле билир болгаш изии биле деткип турарын ол чугаалаан.

— Бистиң республиканың ажылчы чону бүгү совет улус-биле бир демей, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын, алдынган социалистиг хүлээлгелерни чедиишкиннииг күүседир дээш улуг кужениишкин, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдааш, элээн чедиишкиннерлиг болган. Бүгү-российжаның социалистиг чарыжынга бедик түңнелдерни чедип алгаш, 1981 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын чедиишкиннииг күүседип дээш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС тиилекчилер деп санаткан автономнуг республикалар арзында Тыва АССР-ни шилчиир Кызыл тук-биле шаңнааны — бистиң чедиишкиннеривистиң херечизи болуп турар.

1981 чылдың Күрүне планнарының болгаш алдынган социалистиг хүлээлгелерниң чедиишкиннииг күүселдезинге, республиканың ажылчы чонунуң он бирги беш чылдың баштайгы чылында күш-ажылчы тиилелгезинге Эрзин районнуң ажыл-ишчилери боттарының төлептиг үлүүн киирген.

Эрзинчилер эрткен чылын күрүнеге сүт садарының чыл планын — 113,7 хуу, дүктүүн — 106,8 хуу күүсеткен. Бо көргүзүглер 1980 чылдың деңнелинден элээн бедик. Ооң-биле кады инектиң, хой, өшкүнүң, тевениң баш саны өскен. Районнуң ажыл-агыйлары моон мурнунда чылдан хөй бызааны, хураганны алган.

Районнуң садыг ажылдакчыларының бүдүрүлге көргүзүглери база багай эвес болган. Бараан саарылгазының чыл планы 102,2 хууга боттанган, азы 1 млн. 138 муң рубльдиң бараанын пландан ажыр саткан. Амыдырал хандырылгазының ажылдакчылары 11,2 муң рубль үнелиг ачы-дузаны чонга 1980 чылдыындан хөйнү көргүскен.

Социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезинге районнуң мурнакчы ишчилериниң салыышкыны улуг. Оларның арзында Байыр-оол Чорбаевич Севилмаага удурткан «Чаа орук» совхозтуң № 4 хойжу бригадазының, «Нарын» совхозта Борис Сендиевич Нурзаттың, «Моренде» Анатолий Кежеевич Өлзейниң хойжу бригадаларының коллективтерин чоргаарал-биле адап болур. Ол бригадаларның хойжулары эрткен чылын төрүүр чүс баш хойга онаашпыр 97—93 хураганнарны камгалап алган.

СЭКП-ниң Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ Төп Комитеди силерниң чедиишкиннериңерни бедии-биле үнелеп, шилчиир Кызыл тук-биле шаңнаан. Ынчангаш партияның область комитединиң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң мурнундан силерге изиг байырны чедирбишаан, бо бедик шаңналды тыпсырын чөпшээреңер, эштер.

Ч.-Д. Б. Ондар бедик шаңналды эрзинчилерге байырлаңчыг, диңмиттиг адыш часкаашкынның үезинде тыпсыкан.

— Силерниң районуңарга бо улуг шаңналды тыпсып турарын дээрге, силерниң мурнуңарда салдынган сорулгаларны чедиишкиннииг күүседир дээш моон-даа артык кужениишкинниг, чогаадыкчы көдүрлүүшкүн-биле ажылдап болурунарга бүзүреп болурун бадыткап турар-дыр.

Ч-Д. Б. Ондар ооң соонда бо хүннерде бирги чергениң чугула сорулгазы болза, ниитиниң малының кыштаглаашкынын чедиишкиннииг эрттирер, малдың хораар чоруун болдурбас дээш бүгү-ле хемчеглерни ап чорударын база малдың ажаалдазы, чемгерилге, азыралы, мал чемин чидириг чокка хумагалыг ажыглаар дээш шиитпирлээр ужурлуг тодаргай сорулгаларга ол доктааган.

Эрзин районнуң ажыл-ишчилери бүдүрүлгениң ажылкының болгаш ажылдың шыназын бедилдер дээш социалистиг чарышты улам калбартып, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип, эрткен чылдан-даа артык кужениишкинниг, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаар дээрзинге бүзүрелин Ч.-Д. Б. Ондар түңнелинде илергейлээн.

Ооң соонда «Нарын» совхозтуң директору, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады **М. К. Дугер**, «Чаа орук» совхозтуң хойжузу **А. Б. Севилмаа**, Ленин аттыг совхозтуң селекционер-зоотехниги **Р. С. Магывал** олар чүве чугаалааш, бедик шаңнал дээш өөрүп четтиргенин илергейлеп, анаа, улам хей-аът кирип, 1982 чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү бар хемчеглерни ап, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш бүгү күжүн ынаар угландырарын чугаалааннар.

СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары А. Ч. Монгуш чүве чугаалааш, эрткен чылдың түңнелинге болгаш бо чылын кылаэ чогуур ажылдарга доктааган. Амгы үеде районнуң ажыл-ишчилериниң мурнунда турып турар кол сорулга чыл дизе — чедип алган чүүлдерни улам быжыглап, он бирги беш чылдың ийиги чылында чаа-чаа бедиктерни чедип алыры дээш ажылдаарывыс болур деп, ол чугаалаан.

* * *

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **Ч.-Д. Б. Ондар** 1981 чылда Бүгү-российжаның социалистиг чарыжынга тиилекчи болган «Чаа орук» совхозтуң ажыл-ишчилеринге РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун байырлыг байдалга база тыпсыкан.

В. ЧАДАМБА.

Чоон-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозту СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаан болгаш ССРЭ-ниң УАЧД-де Бүгү-эвилел Хүндүлел самбыразынга киирген. Ол шаңналды тывысканынга турасклаткан байырлыг хурал совхозтуң Культура бажыңынга болган. Хуралга мал, чер ажылының мурнакчылары, совхозтуң удуртукчулары, специалистери, партия, совет, профэвилел, комсомолдуң калбак активи, совхозтуң суурларының чурттакчылары киришкен.

Аңаа СЭКП обкомунуң ийиги секретары **П. И. Кравченко** чүве чугаалаан. Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга күш-ажылчы улуг тиилелгени чедип ап, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң база ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнатканы болгаш ССРЭ-ниң УАЧД-де Бүгү-эвилел Хүндүлел самбыразынга киргени дээш совхозтуң ажыл-ишчилеринге ол байыр чедирген. П. И. Кравченко бедик шаңналды алдан-маадыржыларга тывыскан.

Хойжу **О. Б. Монгуш**, механизатор **К. Б. Куулар**, саанчы **Б. М. Ондар**, хойжу бригада бригадири **С. А. Ооржак**, көдээ Совет күүскомунуң даргазы **А. Ш. Ооржак**, совхоз директору **М. Б. Донгак** олар хуралга чүве чугаалааш, он бирги беш чылдың бирги чылында совхозтуң ажыл-ишчилериниң чедиишкиннерин партия болгаш чазактың бедии-биле үнелээни дээш өөрүп четтиргенин илергейлеп, мал ажылдыглар кыштаглаашкынны канчаар эрттирип турарын чугаалап, алдан-маадыржылар чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиннииг күүседир, ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээрзин бүзүреткеннер.

Барыын-Хемчикте «Барлык» совхозтуң ажыл-ишчилериниң байырлыг хуралы Культура бажыңынга болуп эрткен. Мал бажы өстүрериниң, ооң продуктуларын бүдүрериниң, күрүнеге садарының планныг онаалдаларын совхоз 1981 чылда ажыр күүсеткен. Күрүнеге 385 тонна эът садар турган, 39 тоннаны хөйнү, сүттү 550 тонна, дүктү 50 тонна садар онаалдаларын ажыр күүсеткен. Чели чүс тонна ногааны бүдүрер турган, 850 тонна чедирген. 77 тонна картофель орнунга 157 тонна картофельди өстүрген. Ооң түңнелинде Бүгү-российжаның социалистиг чарыжынга тиилекчи болуп үнгеш, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Байырлыг хуралды партком секретары **Д. Б. Саая** ажыткан. Аңаа Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **М. К. Мендуме** чүве чугаалаан. Бүгү-российжаның социалистиг чарыжынга күш-ажылчы улуг тиилелгени чедип ап, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнатканы дээш «Барлык» совхозтуң ажыл-ишчилеринге ол байыр чедирген. Ол бедик шаңналды М. К. Мендуме барлыкчыларга диңмиттиг адыш часкаашкынның үезинде тывыскан.

М. К. Мендуме ооң соонда СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салган сорулгаларын күүседир талазы-биле эрткен чылда кылдынган ажылдарга доктаап, он бирги беш чылдың планнары кол дуунда эки күүсеттинип турарын демдеглээн. Совхозтуң экономиказын хөгжүдер талазы-биле ажыл-ишчилерниң, партия, совет, профэвилел, комсомол органнарының, өске-даа хөй-нийти организацияларының шиитпирлээр ужурлуг тодаргай сорулгаларынга доктааган.

Совхоз директору **Ч. Х. Донжулаа**, Бижиктиг-Хая салбырының хойжузу **Ш. Ө-С. Саая**, Адыр-Мажалык сүт-бараан фермазының саанчызы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады **К. С. Каң-оол**, бригадир **У. Д. Монгуш** болгаш өскелер-даа хуралга чүве чугаалааш, он бирги беш чылдың бирги чылында совхозтуң ажыл-ишчилериниң чедиишкиннерин партия болгаш чазактың бедии-биле үнелээни дээш өөрүп четтиргенин илергейлеп, чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин барлыкчылар чедиишкиннииг күүседир, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн төлептиг күш-ажыл-биле уткуур дээрзин бүзүреткеннер. Кыштаглаашкынны, малдың чаш төлүн ажаап алырын совхозтуң малчыннары эки чорудуп турар. Сүт саалдазы эрткен чылдың деңнелинден бедээн. Часкы хову ажылдарынга белеткел эки. Чедиишкиннерни быжыглаарынга бүгү талазы-биле таарымчалыг байдал тургустунганын чүве чугаалаан эштер демдеглээннер.

Хурал соонда солун программалыг концерт болган.

ЧУРУКТА: Ч.-Д. Б. Ондарның Кызыл тукту эрзинчилерге тыпсып турары.

Авторнуң фотозу.

ДЕЛЕГЕЙ ЭРТЕМИНГЕ САЛЫЫШКЫН

Венераны шинчилээриниң чаа чадазының доозулганынга парлалга конференциязы

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң соонда чурттуң эрткени баштайгы чылында совет эртем болгаш техника база-ла шылгарангай чедиишкиннииг болган. Планеталар арзында ужудар ийи станцияларының хонар аппараттары атмосферага болгаш Венераның кырынга-даа чедиишкиннииг ажылдааш, черже кайгамчык эртем медээлерин дыка хөйнү дамчыткан. Март 12-де Москвага ССРЭ-ниң ДХМ-ниң парлалга төвүнге ол дугайында совет болгаш даштыкы журналистерге парлалга конференциязы эрттирген.

Парлалга конференциязын ССРЭ-ниң ДХМ-ниң парлалга салбырының эргелекчизи **Ю. Н. Черняков** ажыткан.

ССРЭ-ниң ЭА-зының оралакчы президентизи академик **В. А. Котельников** кииридиг сөзүнге экспедицияларның эртем талазы-биле ниити сорулгаларын тайылбырлааш, ол ийи станцияның Венераже ужудуушкунунуң бүгү дүргүзүнде Францияның болгаш Австрияның эртемденнериниң, специалистериниң тургускан приборларының чедиишкиннииг ажылдааның дыңнаткан.

Космостуң өске бүгү бөлүглеринге чымчак хонуушкун кылыры — инженерлиг болгаш техниктиг сорулгаларының талазы-биле дыка нарын. Планеталар арзынга ужудар станцияларның тургузукчуларының бирээзи техниктиг эртемнер доктору **В. Е. Ишевский** чаа «Венераларның» тургузуунуң, эртем аппаратураларының ажылдаар байдалдарының дугайын чугаалаан.

ССРЭ-ниң ЭА-зының космос шинчилээр институдунуң директору академик **Р. З. Сагдеев** хонар ийи аппараттарның Венераның атмосферазынга болгаш ооң кырынга-даа хөй талалыг шинчилелдериниң дугайын чугаалаан. Ол совет эртемденнериниң ук планетаны шинчилээр талазы-биле тургускан тускай аргаларының дугайында делгерени-биле чугаалаан.

Атмосфераны шинчилээриниң приборлары барык шуптузу кудулаашкын сеансызының үезинде, парашют ажыттынган соонда 60 километр бедиктен эгелээш ажылдап турган. Атмосферада хаттың дүргениниң хемчээр талазы-биле хөй болгаш эки шынарлыг түңнелдерни алган. Ооң соонда эртемден атмосфераның химиктиг составының талазы-биле тодаргай медээлерни алганын база демдеглээн. Ол ышкаш атмосферада суггуң бар-чогунуң дугайында чергелеп шинчилелдер түңнелдери-биле станцияларның дамчыткан түңнелдерин деңнештирери дыка солун база айыткан.

Экспедицияның эртем программазының удуртукчуларының бирээзи, ССРЭ-ниң ЭА-ның Геохимия болгаш аналитиг химия институдунуң директору, академияның чиңгине кежигүнү **В. Л. Барсуков** планеталарның тыптып келгениниң баштайгы үелерин шинчилеп, билип алырының улуг ужур-дузалыын онзалап демдеглээн. Планеталар диириг организмнер-биле бир демей, оларның тыптырының үезинде тургустунган «генетиктиг чажыдын» ёзугаар хөгжүүр. Ооң ужурундан совет эртемденнер ин-не нарын болуру-биле чергелештир, бистиң Черивиске ин-не чоок турар планетаны — Венераны шинчилээринче онза кичээнгей салып турар.

Шуут чаа шенелделерниң — Венераның кырының өңнүг хевирин алганын, ооң даг породаларын тургузуп турар химиктиг составын тодаратканын эртемден база чугаалаан.

Аппараттарның хонган черлериниң породаларының составын тодаратканын айыткаш, эртемден, баштайгы түңнелдер ында калий, магний, кремний, алюминий, кальций, титан, марганец болгаш демир аймааның барын демдеглээн. «Венера-13» станцияның хонган девискээринде химиктиг хадыышкынны эрткен лейциттиг базальт дээр порода барын алдынган медээлер айтып турар. Ынчаарга «Венера-14» станцияның хонупкан девискээриниң породазының составы чер кырында нептереңгей боон турар океаннарның толейттиг базальттыларының составынга дүгжүп турарын эртемден чугаалаан.

Ниитизи-биле алырга, «Венера-13», «Венера-14» станцияларның чедиишкиннииг ажылы — совет эртемниң билиглериниң делегей эртемнезинге улуг салыышкын болур деп, эртемден түңнеп чугаалаан.

Ооң соонда эртемденнер болгаш специалистер журналистерниң айтырыгларынга харыылаан.

(СЭТА).

ХЫЫРГЫЫШ БЕЛЕТКЕЛИНДЕ

Успа-Хол, Ак-Чыраа шыналзының девискээринге кыш, чай дивес ажыл хайнып-кыңныг. Ында 20 ажыг совхозтуң бригадалары ниитиниң малынга хыыргыыш белеткеп турар. Оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды чоок-кавының совхозтары хандырып келген. Өвүр райпозунуң автомагазини ажылдакчыларга чугула херектерлиг бараанарын чедирип турар. Ол магазинниң эргелекчизи Петр Болунай бригадаларны 3-4 хонгаш-ла эргий кезип, аъш-чем болгаш өске-даа бараанарны чедирери доктаамал апарган.

Ол ай, квартал планнарын ажыр күүседип, мурнакчыларның одуруунче үнген. П. Болунай мурнакчы садыгчы боорундан аңгыда, хөй-нийти ажылдарга идепкейлиг киржилгелиг. Ол ажылчыннар ортузунга корум-чурум талазы-биле тайылбыр ажылын кылып турар.

Б. ХЕРТЕК.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЁРЛАРНЫҢ СОРУЛГАЗЫ

Россия Федерациязының улусчу контроль органнарынга беш миллион ажыг ажылчы чоннар сонгуттурган. РСФСР-ниң автономнуг республикаларының, крайларының болгаш областарының улусчу контроль даргаларының чөвүлел хуралынга партияның салган сорулгаларын амыдыралга боттандырарынга оларның салыышкынының дугайын чугаалажып көрген. Ол чөвүлел хурал март 12-де Москвага боон эрткен. СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге, аңаа эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга айтышкыннарга дүүштүр улусчу контроль органнарының идепкейин бедидериниң оруктарын айыткан.

Бүдүрүлгеже, материал болгаш энергия курлавырларының камнаарынче, ажыл-агый механизминиң сайзыраңгайжыларынче дыка хөй комитеттерниң улуг кичээнгей салып турар апарганын РСФСР-ниң Улусчу контроль комитединиң даргазы **В. Ф. Коновалов** илеткелинге болгаш аңаа болган саналдарга-даа демдеглээн. Контролёрларның күжүн сагылга-чурумну быжыглаарынче, социалистиг өнчү-хөрөңгини камгалаарынче, дааңдырган ажыл-херек дээш харыысалганы бедидеринче угландырып турар. Чөвүлел хуралдың киржикчилери дүржүлгада солушпушаан, улусчу контроль органнарының ажылында четпестерни илередип, оларны узуткап, ажылды экижидериниң хемчеглерин айыткаңнар.

Чөвүлел хуралдың ажылынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **М. С. Соломенцев** киришкен.

(СЭТА).

ПЛАН КҮҮСЕТТИНГЕН

1982 чылдың февраль айының бараан саарылгазының планын «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчын кооперациязы 100,7 хуу күүсеткен, пландан ажыр 1500 рубльдиң бараанын чурттакчы чонга, малчыннарга саткан. Садыг ажылдакчылары он бирги беш чылдың ийиги чылын багай эвес эгелээн. Үрмектеп садар бараннарның түңнелп, планныг онаалдаларын социалистиг хүлээлгелерин күүседир, чемнуң бараанга хүн бүрүнүн негелдезин ...

Планныг онаалдаларны күүседиринге садыг бааза ...

... маа-биле 17—18 ...

хевирниң аъш-чем болгаш кеттинер бараанарның чугуру ... фактура ёзугаар ... келир. Складтарга келген бараннарның санын болгаш шынар талазы-биле хүлээп алыры склад эргелекчилериниң база товароведтериниң чугула хүлээлгези. Ол ажылды чаагай эртемниг садыг ажылдакчылары эки күүседип турарын рабкооп баштаар чери ...

Планныг онаалдаларын күүседиринге мурнакчы садыгжыларның үлүү улуг. Оларга Ак-Туругда магазин эргелекчизи Татьяна Байкыр ... Арыскаана Балыма Ав..., Хондергей ... суурда ажылдап ... Ольга Шагарова, Людмила Сенди олар февраль айның планын 100—110 хуу чедир күүсеткеш, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда киришкен.

Л. НАЧЫН-ООЛ.

АЖЫЛ-ИШЧИ СОРУК-БИЛЕ

«Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырының малчыннары он бирги беш чылдың ийиги чылында алган социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседир дээш кызымаккай ажылдап турарлар. Олар ниитизи-биле төрүүр 100 хойдан 90 хураганны камгалап, бир хойдан 1.8 кг дүктү кыргып алыр сорулганы салганнар.

Ооң-биле кады салбырның хойжулары май 25-ке чедир боттарының кыштагларының үүрмек септелгезин доозкаш, чазаглар-же көжер, а ниити септелгени октябрь 15-ке чедир доозар турар. ...

... ажылдарны ... хураганнарны ... июнь 25-тен июль 25-ке чедир кыштаглар септелгезинге ажылдаар тускай звенону тургузар планнап турар бис. Ооң-биле чергелештир салбырга хой кыргыыр чаа пунктуну июнь 1-ге чедир кылып, ажылгаа киирери көрдүнген.

Бо хүннерде салбырда хой өолдааашкыны адактаган. Төрүттүнген хураганнар шупту онза-менди өзүп-доругуп турар.

Малдың ... Шекпээр салбырының ... мал ажылының тускай эртемниглерин ... кылган хойларны ... эрткен чылын үскен эр, кыс хураганнарны азыраарынче улуг кичээнгейни салып, олкоданнарга суда, дус, витаминниг сиген ... сиген, саваны чедирген. Мал чеминиң курлавырлары ам-даа элээн бар.

Коданнарже 4 трактор мал чемин хүн бүрү чедирип турар. Суг соортур 2 машина чорууп турар. Районнуң автомагазиннери малчыннарны доктаамал эргип, эргежок чугула бараанар-биле хандырып турар. Аалдарга хуваттынган сакманчыларга немей 17 кижини чоруткан.

Малчыннарда дузалажып барган сакманчылардан Рустапа Сат, Анзатмаа Ооржак, Ооржак Хорлуу болгаш өскелер-даа эки ажылдааннар. Малдың чаш төлүн менди алыр, улуг баш саның хоратпас дээш ак сеткилдиг ажылдап турар малчыннар бистиң хөй. Оларга М. Лопсанны, М. Маадыр-оолду болгаш өскелерин-даа хамаарыштырып болур.

Үстүнде планнаттынган чүүлдер болгаш кылыр ажылдар-биле чергелештир чамдык четпестер ам-даа бар. Транспорт чедишпезиниң малчыннарны оларга чугула-биле хандырып турарывыс багай. Малдың ялы-бүрү ... ам ...

Совхозтуң база салбырның удуртукчулары мал ажылының чаагай эртемниглери үстүнде айыттынган четпестерни ... чайладырының хемчеглерин ап чорудуп турар. Ол ышкаш бо чылда алган хүлээлгелеривисти болгаш планнарывысты чедиишкиннииг күүседир, ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш малчыннарның, бүгү ажыл-ишчилерниң ортузунда социалистиг чарышты улам калбарткан бис.

С. СЮРЮН.

«Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырының эргелекчизи.

Барыын-Хемчик район.

ХОРАМЧА ЧОК

Он бирги беш чылдың ийиги чылының баштайгы айында социалистиг чарыштың түңнелин Тес-Хем районда «О. Шыпаа» совхозтуң социалистиг чарыш комиссиязы үндүрген. Кыштаглаашкынны чедиишкиннииг эрттирип турар малчыннар болгаш малдың чаш төлүн бүрүн доруктуруп турар сакманчылар шаңналынга совхоз дөрт муң рубльди чарыгдаап.

Совхозта Уржанай Стакан, Комбу-Сүрүн Достак-оол, Чооду Күр-оол болгаш өске-даа малчыннар кыштаглаашкынның үлегерлиг эрттирип турар. Санчат Сайын-кыс, Анфиса Аракчаа, Нина Чамзырай чергелиг сакманчылар ин-не хөй хураганны ажаап, доруктуруп турар.

Совхозтуң төрүүр 12 муң ажыг хоюнуң 10 муң ажыы төрүпкен. Чаш малда хорамча чок. Март 12-ниң медээзи ёзугаар чүс баш төрээн хойга онаашпыр 100 хураган, а шупту төрүүр чүс башка онаашпыр 82 хураган совхозта алдынган. Кыштаглаашкынны чедиишкиннииг эрттирер, малдың чаш төлүн онча менди ажаап алыр талазы-биле социалистиг чарыш ам-даа уламчылап турар.

С. АРТЫНА.

Кыштаглаашкын—хүннүң айтырыы

ХҮР БОЛГАНЫНЫҢ АЧЫЗЫНДА

Частың башкы айы үнген. Бо үе кедээнин ишчилеринге кыштаглаашкынның база бир берге кезии болур. Ылангыя мал чемнериниң курлавыры эвээжеп, малдың деңгели кошкаап, чаш төлү көвүдеп келгени-биле ол эң-не улуг кичээңгейни негээр. Оон канчаар эртип турарының дугайында интервьюну бистиң корреспондентивис Тес-Хем районнуң «Кызылгаар» совхозта партком секретары Биин-оол КҮНЗЕТТЕН алган.

— **Кыштаглаашкынга кандыг байдалдыг ужураштыңар, Биин-оол Душпуевич?**

— Кыштаглаашкынга белеткелди эң-не бедик деңнелге чорудар дээш, элээн хемчеглерни алган бис. Ылангыя малды семиртип алырынче эвээш эвес кичээнгей салдынган. Оон түңнелинде малдың деңгел киргени, шыып-ла чүгээр. Чүгле оон деңгелин дээп чок болганындан, карак-биле илередип турарывыс үениң негелделинге черле дүүшпес. Бир эвес ай санында деңнилеп, немелде деңин дээш малчыннарга материалдыг болгаш моральдыг деткимчени көргүзүп, малчыннарның сонуургалын бедидип турган болзуувусса, моон-даа дээре түңнелдерни чедип алган турар ийик бис. Кыштагларның түрмек септелгезин малчыннар боттары, улуг ажылдарны тудуг бригадазының звенолары кылган. Кыштаглаашкынга белеткелге кожуг дузаны агитквартиралар база көргүскен. Ынчангаш чогум кыштаглар белеткелинде улуг четпестер чок.

Чайын оът-сиген чегей болганындан, курлавырында ажылды чогуур деңнелге чедир организастап [illegible] мал чеминиң белеткели четпес болган. [illegible] малды хире-шаа-биле чемгерип тур бис. [illegible] бо кыштың хүр болуп турарының ачызын-да мал бажы мөңгн болуп турар.

— **Хоранча шуут чок бе?**

— Бары бар, ынчалза-даа эрткен чылдагызындан оранчок эвээш. Чиңгэлээрге, Шаранурнуң хойжу бригадазындан частың башкы айы үнгүже чедир чүгле дөрт хой аңы-бүрү чылдагааннардан өлген. Чылгы бүрүн, теве база. Майыстыг бода малдың хорамчазы эрткен чылдагы деңнелдиң чартыындан безин эвээш. Бистиң совхозувустуң девискээринде хар кылын эвес, соок улуг эвес болганындан кыштың айларын чүгээр эрттиргенивис бо чижектерден силерге билдине берген боор.

Частың айында үнүп келгени шын, ол кымга-даа өөрүнчүг. Ынчалзажок частың кандыг болурун билдинмес. Чоокта чаа, март эгезинде бир дүне дажок хадыды. Агарның чоон ужунда болгаш мурнуу талазында кезек-кезек черлер хөрттүктели берген болду. Хар чагбаанында чаяан болган. Оон башка хамык одарларга мал оъттап шыдавас апаар турган.

— **Ам кыштаглаашкынның бо нарын үе-чадазын ажып эртер талазы-биле чүнү кылып тур силер?**

— Совхозтуң девискээринде хар эрткен чылга бодаарга, элээн тайыс душкен. Ынчалза-даа малдың күжүн камнаар сорулга-биле, далбыйлап тур бис. Бо ажылда беш трактор таара тургунган. Оон ыңай бүдүк-бүрү белеткелинде шефтер организастап тур бис. Тайгада будук-бүрү белеткээр бир звено база бар. Чогум сиген кодан бүрүзүнде бар, ийик кезек черде курлавыр база тургускан бис. Мал чеми эвээжээн кодааннарже сигенни оон сөөртүп турар тракторлар болгаш машиналар бар.

Малчыннарның байдалын хүнүн-не хайгаарап тур бис. Тускай эртемниглерни, партком болгаш кедээ Совет күүсекомунуң кежигүннерин кодан бүрүзүнде хуваап каан, олар хамаарышкан кодааның талазы-биле бүгү хемчеглерни ап турар. Садыгжы Соян Ак-оол, кижи эмчизи Нина Бызакай, бригадирлер болгаш тускай эртемниглер аалдарны үргүлчү кезип турар. Агитквартираларның дузазы база улуг. Бо неделяда безин Раиса Улаан-оолдуң удуртканы агитбригадазы Анчы Ымаа-[illegible] чедип, концерт көргүзүп берди. Малчыннар оттулар чүүлдеп бергедей бээр болза, агитквартиралар коллективтери ыяшты арыглап чыгган, тракторга чүдүргеп берген улус.

Марттың баштайгы хүннеринде бригадалар хураалдары база эрттирдивис. Ол хуралдарга кыштаглаашкынның байдалын чугаалажып, ССРЭ-ниң алдан чылының дугайында СЭКП Төп Комитединиң доктаалын тайылбырлап көрген болгаш кыштаглаашкынның бо берге кезиин чедиишкинниг эрттирер талазы-биле сорулгалар салдынган.

— **Ынчаарга бо чылдың көргүзүглериниң бедик болурунга бүзүреп болур ышкажыл?**

— Ийе, ындыг шуптувус идегеп турар бис. Эрткен чылын эрээ хоомай болган хойжу бригадавыстың безин бо хүннерде алган хурагаларны чүс хойга онаалдаштыр тодап чедип тур, а төрүүр хой ам-даа бар. Дүк планы база күүсеттинер ужурлуг. Мал бажы өстүрериниң планын база-ла күүседир бис. Бо сорулгаларның боттанырын кыштаглаашкынның чогумчалыг доозарындан хамааржыр. Ынчангаш бүгү-ле ажылывысты, күжүвүстү болгаш курлавырларывысты ынаар угланган бис.

КҮЖҮВҮС - НАЙЫРАЛДА

Интернационалчы, патриотчу ёзуга кижизидер

Эрткен чыл ак-дүмма тыва чоннуң амыдыралынга төөгүлүг болуушкуннарның ийин арттырган. Ылангыя Тывага улусчу революцияның тиилээниниден бээр алдан чыл болганын демдеглээни тыва оңчуктеривиске, ылангыя кочетовожуларга уттундурбас бооп.

Социализмниң болгаш деңнелдиң оруу-биле алдан чыл дургузунда тыва чоннуң амыдыралының чечектелиишкинин демдеглеп тура, бистиң школага лекция, беседаларны, найырал кежээлерин организастап эрттирген бис. Ол ышкаш ийи такпыр орденниг Тыва АССР биле УССР-ниң Ровно областының найыралынга тураскааткан школаның чурт-шинчилел музейинче, тыва эки турачы эскадронунуң дайын шөлүнге маадырлыг тулчуп турганы тураскаалдыг черлерже школачылар экскурсияларны кылган.

Чоокта чаа Таңды районда Кочетово суурнуң ортумак школазының өөреникчилериниң болгаш башкыларындан денисеп четпес өөрүп четтиришкин-биле үнелээривис чагаа алдывыс. Алдан чыл бурунгаар ол суурга Бүгү-тываның турушкуну хуралының дугайын тодаргай сан, фактыларлыг кылдыр бижип чоруткаанынга өөрдүвүс. Бо кайгамчык юбилейге холбаштыр төрээн суурунуң канчаар чаагайжыттынганын, чаартынганын украин оңчуктеринге Кочетово ортумак школазының комсомолчулары болгаш пионерлери чагаа дамчыштыр сонуургатканнар: суурнуң кудумчулары асфальтылаттынган, тротуарлар делгемчиттинген, мемориалдыг музей база ажыттынган. Хостакчылар-партизаннарга тураскаал бараан, «Коммунизмниң херели» совхозтуң малчыннарының ажы-төлү өөренип, чурттап турары школа-интернаттың чаартынганын, чаа Культура бажыңныг болгаш чаа чырык делгем школалыг болганын сонуургатканнар.

Боттарының чаңгыс чер чурттугларын, эки турачылар дугайында чуруктарны, материалдарны бижип чорударын, ол ышкаш суурнуң амгы овур-хевирин көргүскен фото-чуруктарны бистиң школаның музейинге белек кылдыр чорударын оңчуктеривис дилээн. Ол бүгү бистиң музейниң чаа экспонаттары бооп, удавас четтиккер дээрзинге бүзүрелдивис улуг.

Тывага национал-хосталгалыг революция Октябрьның социалистиг Улуг революциязының дүрүм бөзүтаар уланчызы болгаш тудуш кезээ болур. Революция үезинде тыва чоннуң национал-хосталгалыг демиселин даштыкы интервентилерге болгаш иштики контрреволюцияга удур орус улустуң совет эрге-чагырга дээш демисели-биле каттышкан. Тыва чоннуң төөгүлүг бо тиилелгезинге шиитпирлиг рольду тыва араттарга чүгле ол чемзек талазы-биле болгаш материалдыг дузалап турган эвес, харын-даа оларның идейлиг удуртукчузу болуп турган орус пролетариат ойнаан. Иштики контрреволюция-биле болгаш ак гвардейжилер-биле демиселдиң дургузунда Советтер чуртунуң бүгү улустары-биле Тываның күш-ажылчы араттарының аразынга ак-дүммалышкы, дамычы, найыралчы кады ажылдажылга тода көзүлген. Боттарының патриотчу, интернационалчы хүлээлгезин күүседип тура, Россияның хөй национальдыг кызыл армейжилери, партизаннары Тываның арат чонунуң хосталгазы дээш демиселге арыг ханын төп, амы-тынын берген. Олар совет дайынчыларының аалдарын быжыглап, каяа-даа чурум-сагылгазын кошпатпайн, тываларга бүгү талалыг дузаны көргүзер дээш оларның ажы-чаңын, чаңчылдарын сагып чораан.

Ынчангаш, ак-дүмма тыва чоннуң чаа төөгүзү, оон алдарлыг революсчу, дайынчы, күш-ажылчы чаңчылдары совет патриотизмге, социалистиг интернационализмге, ССРЭ-ниң улустарының ак-дүммалышкы бузулбас найыралынга аныяк өскенни кижизидериниң дээштиг аргазы болуп турар.

Я. ВОЙЦЕШКО.
Деражно ортумак школазының башкызы, УССР.

БИР ДЕМНИГ

Баткага он классты доозуп каш, ынчан таныыазым Ак-Довуракка төрелдеримге далдап чедип келдим. Бо черниң бойлуг чурумалы, агаары, күш-ажылчы чону мени сеткилимге таарышкан, ынчангаш аңаа ажылдап, чурттай бердим.

Тыва даг-дүгү тывыкчыларының хоорайын ол үеде тудуп берген турган чүве. Тудугжу мергежилди чедип алыры-биле чаа хоорайның профтехучилищезинге өөренип киргеш, ону доостум. Ооң бээр он алды чыл эрткен. Бо аразында «Тыва даг-дүгү тудугзу» эргелелинде ажылдап турар Совет Эвилелиниң хөй национальдыг улустарының төлээлери: орустар, украиннер, белорустар, казахтар, тывалар, татарлар, башкирлер болгаш өскелер-биле кады дыка чугула объектилерни ажыглалга киирген бис.

Бистиң комсомолчу-аныяктарның бригадазы «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги зала чээн тударынга эң-не илеп-кейлиг ажылдап, ажыглалга кииришкен. Бо улуг ажылдың тудугжу мергежилди чедип алырынга, ону улам сайзыралдырынга улуг шыңгаазы болган. Өске объектилерни тударынга база кииришкен бис. Оларга оът комбинаты, транспорт цегиниң гараштары, үлетпүр барааннарының магазини, уруглар сады, 60 өг-бүле чурттаар бажыңнар хамааржыр.

Эки ажылдаарывыска социалистиг чарыш дузалап турар. Зинаида Салчактың удуртканы шеверлекчилер бригадазы-биле үргүлчү чарыштыг ажылдап келдивис. Ийи бригаданың кол-ла сорулгазы — ажылды шынарлыг, дүрген кылыр, материалдарны камналгалыг чарыгаалары болуп турар. Ону багай эвес күүседип турар бис. Чарыштың түңнелинде чамдыкта бистиң бригада, бирде Салчактың шеверлекчилери-даа тиилээр. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга таарымчалыг ужуражыры-биле бистиң интернационалчы коллектив хүлээлгелерни алган.

Г. КОЛЯДА.
№ 42 тудуг эргелелинде шеверлекчилер бригадазының бригадири.

УКРАИН ССР. Днепрниң гидроэлектростанциязы баштайгы беш чылдарның улуг тудугларының бирээзи. Оон тудуунга бүгү эвилелдешкен республикалар улуузу киирип, ажылчыннарны, дериг-херекселдерни чорудкан турган. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында фашист дээрбилер ГЭС-ти үрегдеп кагза-даа, совет улус ону демниг күш-биле катап тургузуп алган. Днепрниң гидроэлектростанциязы совет күрүнениң тургузукчузу улуг Ленинниң адын эдилеп турар.

ЧУРУКТА: Днепрниң В. И. Ленин аттыг гидроэлектростанциязы.
А. КРАСОВСКИЙНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Малчын, ооң ажыл-амыдыралы

ТӨПТЕН ЫРАКТА-ДАА БОЛЗА...

«Торгалыг» совхозтуң хойжу бригадаларының кыштагларында келген тудум улам кежиктиг, улам чаагайжып бар чыдар. Малчыннарның амыдыралының культуразы бедип орар. Барык хойжу кыштаг бүрүзүнүң бажыңнары чугайлыг, арыг-силиг. Хойжулар Балы-Суур Донгак, Шулур-оол Күулар, Кара-оол Ховалыг, Деш-оол Кыргыс, Болат-оол Дуу олар чуңнарбаңнарының боттары тудуп алганнар. Чамдык малчыннарның кодааннарында [illegible], электрик чийлер бар болуп турар.

Ылангыя Марина Конгарның өг-бүлези Калый-Баазы хойжу бригадазында эң үлегерлиг өг-бүлелерниң бирээзи. [illegible]

[illegible] магазин ажылдакчылары [illegible] болгаш электри чырыы улуг ажыктыг болуп турарын [illegible] Марина Конгар биске сонуургадып чугаалады. Төптен ырак-даа болза, оон-даа чурттап ораны мактанчыг. [illegible] Ол чаа-ла бир айлыг дуңмазын безин аргалап, холга тудуп билир.

Амыдырал культуразының деңнелин бедидер дээш өске-даа хойжуларның карак кызыл ажылдап турарын демдеглээри чугула. Бо талазы-биле олар парткомнуң, кедээ Советтиң, совхоз дирекциязының база хөй-ниити организацияларының деткимчезинге даянып келгеннер. Ынчалза-даа хойжу бригадаларының кежигүннериниң амыдыралының культуразын көдүрер талазы-биле шиитпирлээр ужурлуг айтырыглар ам-даа көвей болуп артпышаан.

Бөгүн дораан кыштаг бүрүзүнге электри чырыын, радио харылзаазын, теледамчыдылгаларны кожары, чунар база хеп-чуур бажыңны тудары болдунмас-ла болгай. Ынчалза-даа малчыннарны хандырып болгу дег эргежок чугула херекселдерни [illegible] кедээ Совет контрольга алгаш турган болза эки. Ынчаа хамаарыштыр чамдык чүүлдерни демдеглээрге мындыг.

Солун-сеткүүл чедирилгезин он хонук чедир безин [illegible] чоруктарның чижектерин барык кыштаг бүрүзүнден көрдүвүс. Культура бажыңының, библиотеканың ажылдакчылары кыштагда аалдарның ховар аалчылары болуп турар. Тематиктиг кежээлерге, номчулга конференцияларынга, аас журналдарынга болгаш өске-даа культура-массалыг хемчеглерге хойжу бригадаларының кежигүннерин кииржириниң хевирлерин болгаш аргаларын мында ам-даа тып албаан. Оода дөрт-беш кижиден тургустунган агитбригаданы тургузуп каш, ону «Хойжу сугга барыксаар мен» деп-даа кылдыр адап, кыштагларны кезек-кезек эргиирин организастаан болза, солун-на болур ийик. Ыры-шүлүк, оюн-баштактыг номерлерлиг программа-биле үнүүшкүннерни ырак черде ажыл-ишчилер күзелдиг-биле көрүксээр, дыңнаксаар, олар ону манап турарлар.

А. ОКСУР.

Кооператорларда

ХУУЧУЛАР ХУРАЛЫ

Мөңгүн-Тайга районнуң херглекчилер ниитилелиниң хууучу кежигүннериниң хуралы Мугур-Аксы суурга болган.

Район девискээринде 15 садыг четкизи бар. Райпо үүрмектеп садар бараан саарылгазын 2000 рубльге ажырган. Хөй-ниити чемненилгезин 4,1 хуу өзүлделиг болган. Эрткен чылдың социалистиг хүлээлгелерин, планныг онаалдаларын күүседиринге 105 кижиниг коллектив кызымак ажылдаан. Хөй кижилиг бо коллектив кедээ чоннуң садыг-биле хандырылгазын экижидип, садыгның бедик культуразын багай эвес боттандырып келген. Садыг четкилериниң хуу бурунгун чугула барааннары-биле четчелээринче, складта бар барааннарны магазиннерге четчелей киирерииче улуг кичээнгей углаан. Садыг адыгчыларның бараанга негелде-херегледелерин садыгжылар багай эвес өөренип турар. Ындыг болза-даа ол талазы-биле чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар бар. Чижээ, Респотребсоюзтуң «Росторгодежда», «Ростекстильторг» бараан баазалары районну бараан-биле четче хандырбайн баар таварылгалар бар. Чижээ, эът-чем барааннарындан аңы-бүрү консервалар, борщ, сүт аймаа [illegible] чедир бердинмээн.

Кедээ чоннуң садыг-биле хандырылгазын экижидер дээш кызымак ажылдап турар кооператорларның эки ажылы хуралга демдеглеттинген. Оларның аразында социалистиг хүлээлгелерин бүрүн күүседип турарлар Хөй Чижээ, Б. Салчак, Д. Чаптап, Н. Донгак, Б. Салчак болгаш оон-даа өскелер планның онаалдазын доктаамал ажыр боттандырып келген, кооператорларның чарыжынга оларның тиилекчи болуп келгени таварылга эвес.

Социалистиг өнчү херекселин камгалаар чоруктар-биле ажыл эки тургустунган. Оон түңнелинде өре-саңныгдал кылыр чоруктар эвээшкээн.

Хуралга санал бергеннер хлеб, булочка кылыгларының шынарынга хамаарыштыр шүгүмчүлелдер кылган.

Х. ЧҮЛДҮМ.

«Шынга» харыы

ЧАА СТАНЦИЯНЫ ТУДАР

Бо чылдың январь 3-та үнген солунга «Четпестер хөй» деп эгелиг Көңгүртүг суурнуң харылзаа салбырында (начальниги С. Сагаачы) күш ажылдың сагылга-чурумунуң кудулун, оон ажылдакчыларында ажыл шагы үзер чоруктарның барын илереткен. Ынчангаш ырак-узак кодааннарда малчыннарда, ниижилерде почта четтирилгези багайын, суурда радио ыттавастааның үк чүгле бижип турар.

Көңгүртүг суурда харылзаа салбырының ажылында четпестерниң дугайында бүдүрүлге хуралынга чугаалашкан. Түңнелинде ында ажыл мурнукчузундан экижээн. Малчыннар чагыткап солун, сеткүүлүн чогуур үезинде ап турар. Суурда радио четкизиниң удазыннарының эргижиреп баксыраан-биле дамчыдылгаларның дыңналыры багай турганы шын. Районнуң харылзаа белдири ол черге чаа радиостанцияны тударын шиитпирлээн. Оон тудуу удавас эгелээр деп. Кызыл районнуң харылзаа белдириниң начальниги эш С. Зубков редакцияга дыңнаткан.

МАЛЧЫННАР ЧАРЫЖЫНГА

Чөөн-Хемчик районда «Искра» совхозтуң малчыннар ортузунда чыл бүрүде чорудуп турар «Культурлуг малчын өг-бүле» деп социалистиг чарыштың түңнелин чоокта чаа үндүрген. Чарыштың бүгү негелделери мындыг: өг-бүлениң бажың иштиниң мебель аймаа-биле хандырылгазы, кодан девискээриниң арыг-шевери, уруг-дарыының кижизидилгези болгаш оон-даа өске.

Чарыштың тиилекчизи хойжу Самбуу Моңгуштуң өг-бүлези болган. Ийиги черни Эрес-оол Моңгуштуң, үшкүзүн — Көржик-оол Моңгуштуң өг-бүлези үлешкен. Бо малчын өг-бүлелерниң уруглары эки өөредилгелиг, бажың-балгадының иштин шиник кылдыр дериттинген, аалколаны эмме-сескениг, өскелерге үлегерлиг.

А. МОҢГУШ.

ПАРТИЙЖИ КАДРЛАР БЕЛЕТКЕЛИ

«...Ёзулуг партийжи удуртукчу болур дизе, партия школазынга өөренип алыры хоомай болур. Партияның удуртур ажылынче депшиттирген эштер чоннуң калбак массаларының ортузунга ажылдаан турар ужурлуг...»
(Партияның XXVI съездинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинден).

Парткомнар, партбюролар секретарьларынга навысылалдың Октябрь райкому массаларга практиктиг ажыл школазын эрткен, ат-сураглыг апарган коммунистерни сүмелеп турар. Партийжи удуртукчу кадрларны шилииринин болгаш кижизидериниң тода системазы мында тургустунган.

— Ол кижизидилге коммунист эш-өөрүнүң бүдүрелдиң мандадын алырының үезок мурнунда эгелээр — деп, СЭКП райкомунуң бирги секретары Ю. Ребров чугаалады. Партийжи удуртур ажылче, партия эге организациязының баштарынга белен эвес кижилерни соңгуурү херек кылында шуут боттанмас болган деп, ол тайылбырлады.

— Партийжи ол улуг херекти кымга бүзүреп болур? Күш-ажылчы коллективтерде ажыл-херектер харысаалгазы долузу-биле чуктаар ужурлуг коммунист кандыг шынарлыг болур? Ол талазы-биле долу харыы райкомда бар турар ужурлуг — деп, Юрий Васильевич уламчылады. — Ынчангаш партийжи удуртур албан дужаалдарже коммунистерни шилиирде кижилерниң өөренириинден, оларның ажыл-агыйжы болгаш идейлиг мөзү-шынар бүдүштерин хынаарындан эгелээр. Ынчап партия эге организациязының учедунда турар коммунист бүрүзүнүң дугайында тодаргай бодалды тургузуп, бистиң бодалывыс-биле партийжи удуртукчунуң эге чүүлдери бар кижилерни аңгы демдеглеп алыр.

— **«Партийжи удуртукчунуң эге чүүлдери» деп сөстерде кандыг утка барыл?**

— Бистиң партийжи [illegible]. Кол негелделерниң бирээзи болза, коммунист [illegible]

— **Ажыл-херекти билир, илеңкейлиг ажылдакчылар коллектив бүрүзүнде бар болгай, ынчалзажок оларның дыка хөйү коммунистер эвес, а оон байтык партийжи удуртукчулар эвес-ле болгай?**

— Ол ындыг харын. Эки ажылдакчыдан партийжи удуртукчу өзүп, үнүп болур, ынчалзажок коммунистерниң ёзулуг баштыңы болурунга оон-даа өске шынарлар база негеттинер. Олар билдингир болгай: марксчи-ленинчи теорияны билири, теориялыг чүүлдерни практиктиг ажыл-херекке шилчидип шыдаары, принципиалдыг, негелделиг, бодун шыдыын, шүгүмчүлелди бак-биле көрүп, кижилерни каттыштырып, коллективтиг ажылче хаара тудары [illegible]

Коммунистерниң [illegible] кадрларын өөренип көрүп турар [illegible] партийжи удуртукчунуң эге чүүлдери бар деп айтырыгларга харыылаарын кызыдар бис. Бир эвес ындыг шынарлар бар деп бүзүрей бергенивисте, оон ындыг кижилерни кадрларның курлавырынга киирер бис. Ол курлавыр колдуунда адакы звеноларга партийжи болгаш хөй-ниити ажылга, партком, партбюролар составынга ол өөредилгени эрткен коммунистерден тургустунар.

Чаңгыс чижек: «Станок тудуунуң Серго Орджоникидзе аттыг заводу» каттыжыышкынының кол бүдүрүлгезинде партком секретары Вячеслав Михайлович Кубрик чоокта [illegible] Профессионал [illegible] пропагандистер келген. Заводтуң партия комитединиң секретары албан дужаалга ону райком сүмелээн, а коммунистер бисти чаңгыс үнүг деткээн. Ол бүдүрүлгеге беш чылдың бирги чылының түңнелдери-биле СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчилир Кызыл тугу-биле шаңнадын. ССРЭ-ниң УАЧД-де Бүгү-эвилелдиң Хүндүлел самбыразында киир бижиткен. Ол тиилелгеге эвээш эвес салым-чаяанныы Кубриктиң удуртканы партия организациязы киирген.

— **Кадрлар курлавырлазында киргеннер-биле СЭКП райкомунуң ажылының дугайында чугаалап бээр силер бе?**

— [illegible] ол чүнү шыдаарын деп тодар бис. Хөй ажылчыннары марксизм-ленинизм университеттеринге өөренип-биле чорудуп турар бис.

Райкомнуң инструкторлары оларның-биле доктаамал ужуражып, боттарының хүлээлгелеринге олар кандыг хамаарылгалыын, оларның ажыл-херектерин коллективке канчаар хүлээп көрүп турарын, оларның бодалдары, херектери коммунистерге, партия кежигүнниистерге үлегер бооп турар бе деп чүвени сонуургаар. Райкомнуң төлээлери активчилерге дузалап, сүмелеп турар. [illegible]

— **Коммунистерниң [illegible] ол соңгуткан партийжи органның удурук берген хийик?**

— [illegible] чү бооп өзери уламчылаар. Партияның саддарының бүгү чепсек-херекселдерни долу шиңгээдип алырынга партия организацияларының бир дугаар соңгуткан секретарьларының болгаш оларның орадакчыларының семинарлары дузалаар. Олар шуут чаңчылчаан. Партия активиниң ажылдың практиказы-биле, оон чаа кезири болгаш аргалары-биле тодаргай дуржулгазы-биле райком доктаамал таныштырып турар.

— **Партияның XXVI съезиниң соонда бир чыл эрткен-дир. Партийжи соңгудалыг актив-биле райкомнуң ажылынга кандыг чаартылгаларны ол болдурганыл?**

— Амгы үеде бис ол ажылды улам бедик негелделиг көрүп турар бис. Аныяк удуртукчуларның хевирлеттинип тургустунарынга райком аппаратының рольун бедидер талазы-биле хемчеглерниң системазын ажыглап турар.

Партия активтериниң ажыл-агыйжы илеңкей мөзүлүг бүдүштерин өөренип [illegible] Партияның съезиниң соонда кадрлар курлавырын тургузарынче улам улуг кичээңгейни салган. Бистиң районда заводтар болгаш фабрикалар эвээш эвес, ону «эртем районну» деп база адап турар. Партия эге организацияларын удуртур-биле бүдүрүлгеден специалистер, эртем-шинчилел институттарындан, конструктор бюроларындан эртемденнер эвээш эвес соңгуттунар. Ынчалза-даа отчёттар болгаш соңгулдалар үезинде активтиң ол категориязының бөлүү чаартынып турар.

Бистиң бир кол сорулгавыс болза, партийжи аныяк удуртукчулар ажылының стилинге административ ажыл-агыйжы аргаларны ажыглап киирбезин болдурбазынче сагыш салыры.

Районнуң партия организацияларының соңгудалыг активи — күш-ажылчы коллективтерни чаңгыс демниг кылдыр каттыштырып, ажыл-агыйжы болгаш кижизидилгениң сорулгаларын чедиишкинниг күүседиринче эвилелдеп турар боттуг күш-тур.

П. НОВИКОВ.
СЭТА-ның корр.

КИЖИ ТӨРЕЛГЕТЕНГЕ ЧАА КЫЖАНЫЫШКЫН

Европа аажок улуг газ камеразы болган туруп болур — америк милитаризм анаа ындыг кыжаныышкын кылып турар. Март 11-де Москвага совет болгаш даштыкы журналистерге кылган парлалга конференциязынга ол дугайын чугаалаан Химиктиг чепсектиң чаа хевирлерин бүдүрер-дугаында АКШ-тың шиитпири-биле холбаалыг айтырыгларга ону тургускааткан.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президиумунуң кол эртемден секретарының оралакчызы академик А. В Фокин чыылганнарның мурнунга чүве тугаалап тура, президент Р. Рейганның химиктиг хоралаар чепсекти бажак хемчээлге бүдүрериңче кириптер деп февральда чарлаан шиитпирин Пентагонунуң шаглап бээр чажыт белеткеп келген чүвезин ажык болдурган дээрин онзалап демдеглээн. Ам Вашингтонда бөгээзин дайынзырак алдыстааткынга алзышкан Каттышкан Штаттар бүгү кижи төрелгетенге ... дайынны агартырын оралдажып, ындыг дайынны чорудар болзунза шериг күчүзүнге эң араатанныг чепсектерни киирерин көрүп турар.

Химиктиг чепсекти хоруур болгаш узуткаар талазы-биле чугаалажыышкыннарны американнарның чүге чурзы-бурү арга-биле чылдап, а оон соонда делегейниң чогуур документизин белеткээр ийи талалыг совет-америк ажылды херек кылышка чүге үскени база улам билдингир апарган.

АКШ-тың администрациязының баштаары ...

ЧАШТЫРЫЛГА ЭГЕЛЭЭН

Кичээнгейни — интернаттарже

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ҮЕНИҢ КОЛ СОРУЛГАЗЫ

В. МАЛЫШЕВ. (СЭТА).

ШЫНГЫЫ УДУРЛАНЫГ

ВАРШАВА. (СЭТА).

Кады ажылдажылганың хоойлузун ёзугаар

ЧУРУКТА: Финляндияның суднолар тудукчулары болгаш совет садаачылар «Антанас Снечкус» деп транспорт судноzунга (солагай талазындан оң талазынче: мурнуку озуругда) капитанның дузалакчызы А. Бобров, ажылчын Р. Хейккиля, судноnуң капитаны А. Вайнус Финляндияның Турку ортулукта.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохроникозы.

АКШ-ТЫҢ АДМИНИСТРАЦИЯЗЫНГА КЫЙГЫРЫГ

САН-ФРАНЦИСКО. (СЭТА).

ГЕНШЕРНИҢ АКШ-КА ЧОРААНЫНЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА-ның корр. Ю. Левченко).

БЮДЖЕТ ТӨЛЕВИЛЕЛИН ШҮГҮМЧҮЛЭЭН

ЛОНДОН. (СЭТА-ның корр.)

Н. ДАЖИНМАА.

А. ЕВСТИГНЕЕВ.

НИКАРАГУАГА ЭРГИЛДЕНИ АКШ БЕЛЕТКЕП ТУРАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА).

ВАШИНГТОН. (СЭТА).

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА).

Бистиң календарывыс

ЧУРТТАЛГАГА БЕРДИНГЕН ШҮЛҮКЧҮ

Давид Никитич Кугультинов — Калмык АССР-нин улустуң шүлүкчүзү 60 харлаан. Ооң адын совет номчукчуларга эки билдингир. Ол бодунуң чогаал ажылын 1935 чылда эгелээн. «Чалыы назынның шүлүктери» деп чыындызы үнген соонда он сес харлыг Д. Н. Кугультиновту ССРЭ-нин Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнүнге хүлээп алган.

Давид Кугультинов амгы үеде совет шүлүк чогаалының эң дээре төлээлекчилери М. Дудин, Э. Межелайтис, Р. Гамзатов, И. Дамдинов ышкаш шылгарангай шүлүкчүлерниң бирээзи болу берген. Ооң «Сар-Гэрэл», «Угааның үймээни» деп шүлүктери, «Апрельниң кыйгызы», «Элдеп янзы оът», «Ынакшыл дугайында шүлүктер», «Состуң сүвезинни», «Назын», «Амыдырал болгаш боданыглар» база өске-даа хөй номнары Совет Эвилелинде болгаш даштыкыда янзы-бүрү улустарның дылдарында очулдурттунган, чечен чогаал шинчилекчилериниң бедик үнелелин чаалап алган. Ооң шүлүктери патриотчу хаһы уткалыг, Ленин, Төрээн чурт болгаш амыдыралдың хөй талаларының дугайында философчу бодалдар-биле доллуңган, чоңга билдингир, чечен, мерген одуругларлыг чогаалдар болур.

ССРЭ-нин база РСФСР-нин чогаалчылар эвилелдериниң баштаар черлериниң кежигүнү, Калмык АССР-нин Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң даргазынга үр чыл ажылдаан Давид Никитич Кугультинов бодунуң чогаадыкчы ажылы-биле чергелештир хөй-ниити ажылынга болгаш тайбың дээш демиселге идепкейлиг киржип турар, чогаадыкчы аныяктарны кижизидеринге ооң киирген үлүү улуг.

«Литература амыдыралды анаа-ла көрүнчүктелдирбес, ооң ролю оон артык идепкейлиг: амыдыралды чуруп көргүспүшаан, ол ону тайылбырлап, бодунуң тускай бодалдарын илередип турар, чамдыкта мырыңай хаһы чажыртына берген ооң шынарларын тып, катап тургузуп кээр, анаа киржип, амыдыралга салдар чедире бээр...» Ынчангаш эрткен үениң ыры болгаш шүлүктери, тооллдары болгаш тоожулары совет кижиниң мөзүзүн база угаан-медерелин хевирлээринге бо хүннерниң дугайында амгы үениң чогаалчыларының чогаалдары ышкаш эргежок чугула. Пушкинниң «Кайгамчык ойну уттпаан мен...» деп шүлүү — амгы үеге эң-не хамааржыр чогаал-дыр, ол дээрге — кажан кезээде эң чараш чаагай чүүл — куюмнаачыг ынакшылдың болу-дур. Ынакшыл чокта поэзия (шүлүк чогаалы) чок.

«Амыдыралга ынак мен — ынчангаш шүлүк бижип чоруур мен» деп, Давид Никитич Кугультиновтуң чогаадыкчы салгалынга чагыы, бодунуң чогаалчы чымыжының дугайында бодалдары ындыг.

ЧУРУКТА: пушкинчи черлерге ужуражылга үезинде (солагай таладан) чогаалчылар Давид Кугультинов, украин Виктор Кочевский, грузин Ираклий Абашидзе, югослав Гойко Данчевич.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Д. КУГУЛЬТИНОВ

ҮШ ШҮЛҮК

Одуругну эгелээштиң
Ону бижип доостаанымда,
Деңнелгени ырак черден
Демир-ужуум эккелбээнде,
Шүлүктерим түгленмээнде
Шүүлеңгиим бодум боор
мен.
Шүлүүм бижээш, парлап
каар мен,
Сүмезиң меңден чарлыр.
Чүрээм ону мапап шаг
боор...
Өөрүшкү, муңгаралды
Өөмге шүлүүм эккеп
болур! —
Шүүлеңгим шүлүүм апаар.

* * *

Дужаал сөзү таңгыланыр —
Тулчуушкунче шериг кирер.
Ынак мен деп состу
дыңнааш
Ындыннаалдыр өөрүүр сен!..
Сөстү адаан аксым-дылым
алдаржызын!
Сөстүг дылдыг кижи болу
йөрээттирген!
Адааныг сөс дайынчыны
Атакаже баштап киирер.
Ынакшаанга ындынныг сөс
Ыры болуп хуулуп чедер.
Сөстү чаяап кижи чүрээ
алдаржызын!
Сөске чүрээм катап-катап
алгаттырзын!

* * *

Хөглүг салгын кожегени
Хөлбеш кылгаш, арлы
берди.
Ынчалза-даа дүне када
Частып келген чечектерни
Ырлап орар шиижектерни,
Чаным орта эккеп
каап-тыр...
Алдын хүнну база катап
Амыдырал чаяай берди.
Чаа хүн үнду! Кады ор бис!
Чаагай агаар, ак көк кудай.
Саарылган сүт уйгум
артын
Салгын соонче алгаш барды.
Чүнү бөгүн эккелдиң аан?
Чүтле херел... азы хөлеге
бе?
Шаппаар медээн кандыг
ирги?
Чаа хүн сенээ ынак-тыр
мен!
Хылдың кыры турган безин
Хыйланмайн уткуп чордум...
Нокпас, хаймас угаанымга
Бөгүн чүнү немээр сен, хүн?

Ю. КЮНЗЕГЕШ очулдурган.

Шүүлеңги — чагырыкчы.

Турап хоорай Тывага эң баштай тургустунуп келген орус суурларының бирээзи. Ол 1885 чылда үндезилеттинген, анаа тараачыннарның уругларының өөренир школазы 1908 чылда туткан. Амгы хүннерге чедир ол школада Туранның № 1 ортумак школазының эге класстары өөренип турар. Туранга суур тургустунуп кээринден бээр-ле орус чон-биле тыва араттарның кады-кожа найыралдыг чурттапгазы эгелээн.

Туран ам хоорай кылдыр өскен. Ялыы орус тараачыннар үндезилээн, көшкүн тыва араттар күзелдии-биле кээп каттышканы, республикада хоочун болгаш улуг совхозтарның бирээзи «Кызыл тараачын» база ында. Хоорайның дал ортузунда ийи ортумак школа бот-боттарынче көржүп алган турар. Оларның аразынга башкылар чапсар үезинде безин маңнап четтигиптер. Ийи школа өөредилгеге, кижизидилгеге болгаш өске-даа ажыл-херектерге найыралчы харылзааларны шаглап бээр тудуп келген. Башкыларның-даа, өөреникчилерниң-даа, ада-иелерниң-даа аразында найыралы өөредилге-кижизидилге ажылынга салдарлыг күш болу берген.

НАЙЫРАЛГА КИЖИЗИДИЛГЕ

Ольга Михайловна Дамчай эге класстарны № 1 школага өөренгеш, а оңгу класстыг № 2 школага дооскан. Кызылдың педагогика институдунга киргеш, ону кончуг эки өөредилге-биле дооскан. Туранның № 2 школазынга орус дыл башкылап, бодунуң башкыларлы-биле кады чаңгыс коллективке ажылдай берген.

Чаа ажылдап эгелээн аныяк башкыларны баштай биче назылыг өөреникчилерлиг класстарга быжытлаары черле ужурлуг. Ольга Михайловна 4-кү класска ажылдап эгелээн. Чаңгыс башкыга башкыладып чораан өөреникчилерге эртемнер аайы-биле аңгы-аңгы башкыларга башкыладыры солуннаа, берге-даа болур. Ынчап өөреникчилерниң аажы-чаңы, сонуургалдары өскерлип эгелээр. Класс удуртукчузунга эң дуржулгалыг хоочун азы бүтү талазы-биле билиглиг болгаш культурлуг, кашпагай аныяк башкы херек. Ольга Михайловнага ол класстыг бергени бо бүтүнү эки өөрепип көргенинде.

Ол чаа класстыг хүлээп алгаш, баштай-ла ада-иелер-биле быжыг харылзаа тудуп, уругларны кижизидерниң янзы-бүрү арга-методтарын ажыглавышаан, эвээш эвес күштү үндүрген. Интернационалчы кижизидилге айтырыынче онаа кичээнгей салган.

Бо харылзаалыг ажылды өөреникчилер-биле канчаар чорударының арга-хевирлерин Ольга Михайловна ханы бодап көрген. Чүнүң-даа мурнунда, кожазында школаның өөреникчилери-биле харылзаа тудары чугула турган. Ийи школаның аразында харылзаа шагдан бээр туруп келген. Ынчалза-даа ону улам ханыладыры чугула болгай. Башкының хүлээп алган клазы дөрткү классчылар-даа болза, чанында школаның бешки классчылары-биле харылзаа тудар деп шиитпирлээннер. Чүге дээрге оларның хар-назыны чажыт болгаш харын чамдыктары ясли-садка кады-даа турганнары бар. Тыва уруглар белеткел клазынга кирген болгаш бир чыл озалдап калган. Ынчалза-даа ол шаптык болбас. Бешки класстарның башкызы Людмила Алексеевна Булгакова бодун Туранның № 1 школазынын доозукчузу болгаш институт соонда ол-ла школазынга ажылдап келген. Ийи башкы класстарын каттыштырган тускай класс шагы эрттирген...

Ооң соонда бешки классчылар дөрткү классчыларга барып, каттышкан пионерлиг чыышты эрттиргеннер. Совет улустуң чаңгыс аай улуг өг-бүлезиниң найыралының дугайында чугаа болган. Оон бээр-ле ийи класстың аразында быжыг найырал тургустунган. Уругларның спорт школазынга олар кады өөренип тургаш, ол школаның башкыларының киржилгези-биле спортчу маргылдааларны каш удаа чорутканнар. Звенолар аразынга хаак маргылдаазын организастап турган. Музыка школазының башкыларының дузазы-биле ийи класстың өөреникчилери каттыжып алгаш, школаларынга кежээлерге концерттерни организастап турганнар. Ол ажылдар ам-даа уламчылап, улам экижип турар.

Бир чазын ийи школа «Ижегелдиң стартлары» деп спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге маргылдаа кылганнар. Анаа демги ийи класс республика маргылдаазынга киржир эргени чаалап алган. Ол чайын Ольга Михайловнаның клазы Чагытай хөлдүң эриинде пионер лагеринге барып дыштанмышаан, республика маргылдаазынга киришкен. Спортчу эки көргүзүглери дээш Бүгү-эвилелдиң «Артек» пионер лагеринге баар эргени чаалап алган. Анаа 25 өөреникчи барып дыштанган. Уругларның улуг найыралын көрүп, хейиң билип алганнар.

1979 чылда ийи школаның пионерлери элээн хандыр белеткенгеш, тимуржулар чыыжы эрттирген. Ол чыыштың соонда кылган ажылдар хөй. Туран хоорайда дайын киржикчилери болгаш күш-ажылдың хоочуннары, инвалидтер база бар. Оларга уругларның талазындан чогуур дузаны чедирип турар.

Школаларга интернационалчы кижизидилге ажылын чорударынга башкылар коллективтери, пионер, комсомол организациялары кады киржип турар. Өөредилгеге, кижизидилгеге болгаш уругларның аразында найыралын быжыглаарынга уругларның спорт болгаш музыка школаларының, Пионерлер бажыңының дееминг ажылдары улуг салдарлыг болган. Манаа спорт школазының башкылары А. М. Кунаев, С. Уйнук-оол болгаш музыка школазының башкызы Ю. Матвеев оларның организакчы чоруун демдеглээр апаар.

Ийи школаның аразында чорудуп турар найыралчы харылзаазының ачызында ында өөренип турарларның аразында эш хуузуунуң найыралчы өннүктежилгези улам быжыккан. Манаа ындыг чижектерни чугаалаары артык эвес. Үстүнде харылзаалыг ийи класстарның өөреникчилери Чечена Монгуш биле Лена Виклушина олар утбашкылар деп найыралдыг. Олар хостуг үелеринде кады кино көрүп, ойнап, ажылдаварлар. Чайгы үеде Чеченаның авазы (база башкы) дыштанып чоруй барганда Лена эжиниң бажыңынга кады хонуп дузалажып тургулаар. Ол-ла класстың өөреникчизи Мерген Хертек орус эштери-биле дыка өңнүк. Эштери-биле балыктап чораан, бир эжиниң балыктаан кызыл үндүрген ортеп ой-шаапта, арай боорда, өзүргенннер. Оон айыылдыг, улуг орт үнүп болур турган. Ийи өннүктү ийи школаның кайызынга-даа шугум чыскаалынга тускай демдеглээннер.

Туранның № 2 ортумак школазының коллективи школазының тыва эки турачыларының ады-биле адаар эргени чедип алыр дээш каш чыл удай элээн ажылдарны чорудуп келген. Амгы үеде чурттап, ажылдап чоруур эки турачылар-биле ужуражылгаларны кылып, дайынга өлгеннерниң дугайында документилерни чыып турар. Бо ажылга Ольга Михайловна Дамчайның организакчы чоруу өскү черни ээлеп турар. Ол ышкаш № 1, 2 школаларга хөй чылдарда ажылдап келген төөгү башкызы Мария Васильевна Селина эң баштай ындыг саналды үндүрүп, боду хөй ажылды кылган.

Туранның № 2 ортумак школазы Украин ССР-нин Ровно областың Деражно суурда ортумак школа-биле 1978 чылдан бээр харылзаа тургускан. Ол тыва эки турачыларның хосташканы Ровно хоорайдан 7 км, черде турар суур. Ында тыва эки турачыларның хөөрү бар. Анаа 1979 чылда Туранның № 2 школазының өөреникчилери чораан. Олар Ровно хоорайга барып, харылзаалыг эш-өөрү-биле ужуражып, төөгүлүг черлерни көргеннер. Уруглар ол чорупп тургаш, эки турачыларның командирлериниң бирээзи турган Саттың хөөрүн хөй-ле хөөрлер аразындан база тып алганнар. Ырак Тывадан манаа эки туразы-биле келгеш, улустарның улуг найыралы дээш эрес-маадырлыы-биле тулчуп чораан амы-тынын берген тыва командирниң болгаш өске-даа дайынчыларның акы-дуңма хөөрүнде мөңгезин-биле чыдары уругларның сеткилинге хөй-ле чүүлдерни хайныктырган.

Деражно суурнуң ортумак школазында башкы Ярослав Емельянович Войценко тыва эки турачыларга хамаарыштыр, черле тываларның амгы сайзыралының дугайында хөй танындырга ажылдарын чорудуп турар. Оон ыһымак ажылдап удуртканы-биле ол школада эки турачыларга тураскаатакан музейни тургускан. Ол башкы боду Тывага 1980-81 өөредилге чылында келп чораан. Өөреникчилер Ровно хоорайга болгаш Деражно суурга баргаш, уттуп болбас ужуражылгаларга киришкеннер...

Холдарындан тутчуп алган эгин кожа украин болгаш тыва ийи кижини алдын бүдүүк-биле чуруп көргүскен чурукту Туранның № 2 школазынга киргеш-ле көрдүм. Ону Деражно школазындан белек кылдыр чорутқан. Ук чурукту мында чедип келгени база солун. Ровно хоорайның театрының артистери чогаалчы К. К. Кудажының «Ол бир» деп шиизин көргүзүп чораан, украин уругларның дилээни-биле чурукту бо школага эккеп бергеннер. Тыва уруглар база боттарының өннүктеринге чонар-даштан кылган аңнар, малдар дүрзүлери болгаш кызыл торгу тыва тонну белек кылдыр чоруткаңнар.

Ындыг харылзаалар түс-түс өөреникчилер аразында база бар. Долаана Кастаган биле Алла Домбровуң аразында чагааларында боттарының өөредилгезиниң болгаш класста чорудуп турар ажылдарының дугайында холдады бижээн.

Школаларда интернационалчы клубтарны тургускулаан болгаш ында бистиң улуг чуртувустуң эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларының хөй-хөй хоорайларының школалары аразында найыралдыг интернационалчы харылзааларны тудуп турарлар. Туранның № 2 школазында бо ажыл база чорупп турар. Ону школа дамчыкы дыл башкызы Людмила Ивановна Отлопова удуртуп турар. Класстар ССРЭ-нин 60 чылынга уткуштур эвилелдешкен республика бүрүзүнүң школалары-биле харылзаа тудуп, чагаалар бижиир даалгаларны алгылаан. Ол талазы-биле ажылдар кылдынып эгелээн. Олар чүгле эвилелдешкен республикалар-биле харылзаадан аштыда, ГДР, Моол дээн ышкаш социалистиг чурттарда уруглар-биле чагаалажып турар. 1978 чылда Лора Чыргал Румынияга пионер лагеринге дыштанган. Айлан Ховалыг «Артекке» болган делегейниң уругларының «Кезээде хүннээн турзун» деп фестивальнга киржип чораны школага интернационалчы кижизидилге ажылынга салдарлыг болган.

Акы-дуңмалышкы найырал, интернационалчы харылзаалар школаларга кижизидилге ажылынга ачы-дузалыг. Ылангыя ССРЭ-нин 60 чыл юбилейинге уткуштур ук ажылды школа коллективтеринге улам шыңгырлап чорудары онзагай чугула.

А. АРАПЧОР.

БУЛУТТАР КЫРЫНЧЕ ОРУК

КАТМАНДУ. (СЭТА). Непал найысылалдан чөөн чүкче 165 километр Киратичап даглар деп черден баштайгы совет альпинистер «Гималай-82» экспедицияның кол чүъгүн алган караван үнүпкен. Оон-биле кады 8848 метр Эверест сүүрүнүң кырынче үнер команданың кежигүннери алма-аталыг Эрвазд Ильинский, москвачы Вячеслав Онищенко, Свердловск чурттуг Сергей Ефимов, ленинградчылар Леонид Трощиненко биле Валентин Веницловский олар чорупканнар. Караван Эверест сүүрүнүң эдээ болур Кхумбу мөңгиде баазалагерьге чедир ийи неделя дүргүзүнда берге оруктарны эртер.

Ломосаг-Дзаре аразында тудуп турар оруктуң четкен чери — Киратичанга чедир чүъктү болгаш азып-чемни машиналарга чедирген.

Анатолий Овчинников, Эдуард Мысловский, Николай Черный, Владимир Белыбердин болгаш Владимир Шопин олар кирип турар баштайгы бөлүк Катмандудан бичии самолётка бааза-лагерь турар черже оон мурнунда ужудуп чоруй барган. Тускай самолётту ужудар дээрге агаар бакспыраш туруп берген.

Сонуургактарга

Эр улустуң арны кыскан

1897 чылдың декабрьда «Петербургская газета» солун мынча бижээн: «Найысылалдың атлеттериниң эң шыырак хереэжен дээрги М. С. П... болган. Ол чаңгыс холу-биле 2 пуд (бир пуд 16 кг.) 10 фунд аар шойну көдүрүпкен». А 1902 чылда «Спорт» журнал: «Балтиканың чемпиону Линда Беллинова Петербургтуң «Калев» дээр аар атлетика клубунга келгеш, шой көдүрериниң маргылдаазынга киришкеш, 96 кг-ны көдүрген» деп дыңнаткан.

Сураглыг клоун Дуровтуң кадайы — Анна Дурова революция мурнунда хостуг хүреш маргылдаазынга киржип чораан, а 1920 чылдар үезинче циркке күш-биле шой көдүрер номерлер кылып келген.

Үжен чылдар үезинде Горький чурттуг Валентина Кузнецова конькиге эр улус аразынга делегей рекордун 1—2 безин эвес, бүдүн 10 секундага кызырган. Ону коньки талазы-биле делегей федерациязы баштай бүзүревейн, [illegible] кылыр [illegible].

Ол-ла кыжын Валентина Кузнецова Норвегияда Тронгей хоорайга делегей маргылдаазынга киржип чеже бээрге, [illegible]

1964 чылда бистиң херээжен баскетболистеривис Францияның командазы-биле ойнааш, ол команданы 55:4 санга үткен. Санның аразында ылгалы ол хире улуг болурга, оларны эр улус командазы-биле ойнаарын дилээн. Эр улус командазын олар база удуп алган.

Шыдыраага баштайгы херээжен делегей чемпиону Вера Менчик (ол 1906 чылда Москвага төрүттүнген) 17 чыл иштинде херээженнерден кымга-даа ыттырбаан. Ол эр улус-биле шыдыраага күжүн шенежиринге кончуг ынак чораан. Вера делегей чемпионнары Капабланка-биле 9 катап, Алехин-биле 8 катап, Эйве-биле 5 катап, Ботвинник-биле 3 катап, база делегейниң шыырак гроссмейстерлери-биле чүс-чүс катап ойнаан. Ол эр улус-биле 400 ажыг партия ойнааш, 147 эр шыдыраачының арнын кызыткан.

Оон салгакчызы, делегейниң чаа дакпыр чемпиону Нона Гаприндашвили делегейде бир-ле дугаар эр улус аразынга гроссмейстер аттыг төлептиг чаалап алган.

— Эр улус-биле ойнаар берге бе? — деп айтырыгга ол [illegible]

— Кижи бүрүзү-ле эр улуска иштүрүп-бээр турза, [illegible] Ынчалза-даа дыка хөй эр улустуң арнын кызыткылаан мен. [illegible]

Хөгжүм-шии театрынга

Март 14-те Т. Сметанин «ЛОКУТ БИЛЕ НУРГУХҮҮН», 17 шакта.

Март 18-те М. Ворфоломеев — «КӨЖЕГЕЛЕР», 17 шакта.

Март 19-та, 25-те Э. Лабиш — «ХЕРТЕЛОН ШЛЯПКА», 17 шакта.

Март 21-те К. Сапык-оол — «ЫГЛААР ДУРУГ», 19 шакта.

Март 27-де С. Тока — «ДӨҢГҮР-ООЛ», 19 шакта.

Коллективтиг чагыглары 2-25-49, 2-23-88 телефоннар дамчыштыр хүлээп алыр. Касса 10 шактан ажылдаар.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ 15-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — «Тооллдуң аалчылары». «Үш чоон кижи» Уран-чечен фильм. 10.35 — «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 11.35 — Телемедээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Ирландияның национал байырлалынга уткуштур. «Ирландия — ирландыларның чери». Документалдыг телефильм. 15.30 — «ПТУ-да чүү чүвеге база канчаар өөренип турарыл». «Мастерниң тывылганы». 16.00 — «Авам школазы». 16.30 — Ф. Шопенниң чогаалдарын РСФСР-нин алдарлыг артизи В. Горностаева (фортепьяно) күүседир. 17.44 — «Аныяктар адрестери».

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Хөй-ниити амыдыралының экраны». 18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — «СЭКП-нин XXVI съездизиниң шиитпирлерни — амыдыралга». БАМ. 1982 чыл. 19.15 — «Орус шай». Документалдыг телефильм. 19.30 — Фигурлуг чүңгүлаарынга делегей чемпионаты. Көргүзүг чүңгүлаашкын. Даниядан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Фигурлуг чүңгүлаашкынга делегей чемпионадының уламчылалы. 22.20 — Бөгүн делегейде. 22.35 — 23.05 — ССРЭ-нин улустарының V кышкы спартакиадазындан. Красноярсктан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Вектерниң чемзелдары», Эртем тайылбырлыг фильм. 12.10 — М. А. Шолохов: «Аңдарган хүр чер». 10-гу класс. 12.40 — Бойдус дугайында эртем. 3-кү класс. Кавказтың бойдузу. 13.00 — Орус чугаа. 13.30 — Сээн хемниги библиотекаң: «Күрүне болгаш революция». 14.00 — «Эртем амыдыралы». ССРЭ-нин Эртемнер академиязының чыл санында болур ниити хуралы. 14.45 — А. Афиногенов болгаш ооң шиилери. 15.30 — Телемедээлер. 15.38 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — «Бүгүдеге стадион». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга). 18.50 — Тыва АССР-нин телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле күрүне комитединиң симфониялыг оркестриниң концерти. 19.25 — Чорааллар.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 19.45 — «Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!». 20.45 — «Бригада». Документалдыг фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Мастер». Уран-чечен телефильм.

Агаар

Республикага бөгүн кожер булуттаар, хар чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы дүне 15—20, чамдык райоппарга 25—30, хүндүс 4—9 градус соок.

Кызылга кожер булуттаар, хар чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы дүне 18—20, хүндүс 7—10 градус соок.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

МАРТ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Абба» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (улаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Атлантиданың баштыңнары» 9.00, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 (улаткан). «Руслан болгаш Людмила» (2 сериялыг) 10.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шупту сыр өске» 11.00, 12.30, «Глория» 15.00, 16.00, 18.00, 20.00 (улаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Гран-при» 11.00, «Балымзырганнар» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Золушка» 11.00, «Медовый месяц» аалчылар бажыңының чажыды» 16.00, 18.00 шактарда.

МАРТ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Балымзырган, боттары адаттынганнар» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 14.50, 17.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Андрюс» 9.50, «Атлантиданың баштыңнары» 11.20, 13.10, 15.00, «Абба» 16.50, 18.40, 20.30 (улаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Солдат Иван Бровкин» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дээрде дүнеки албыстар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (улаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Глория» 18.30, 20.30 (улаткан) шактарда.

АМЫДЫРАЛЫМГА УЛУГ ӨӨРЕДИГ

ТАРН Төп Комитединиң база ТАР-ның чазааның шиитпири-биле 1934 чылда Шагаан-Арыг МТС-иң Арыг-Үзүү күрэкономну кылдыр эде тургускан, нам организациязы ооң директорунга мени чоруткан. Баштай кончуг-ла берге болган. Амгы Арыг-Үзүү суурга ынчан крышазы, соңгазы чок чаңгыс борбак бажыңдан өске чүү-даа чок. Даалымба саткаш, оон 30 майгыннар даарааш, ажылчыннар, албан-хаакчылар анаа чурттап турдулар. Тракторларны, машиналарны даштыгаа чадагай харлыг соок черге сеептеп, белеткеп алыр чүве болгай. Кывар-чаар материалдарны Үс-Аксындан шанактыг аъттар-биле сөөртүп алыр. Чедерден «Чылгычы» ажыл-агыйындан аъттар алыр дээш, а оларын дээрге боттары безин аргажок арган-дорган малдар болган. Ынчалдажок Шагаан-Арыг сумузунуң араттары бодунуң чериинге күрэконом тургузарынга улуг сонуургалдыг болуп, үрезинни, кывар-чаар чүүлдерни боттарының аът, шанаа-биле сөөртүп берип, улуг дузаны биске чедирген.

Улуг бергелер турза-даа, ийи-үш чыл эрткенде күрэкономну бут кырынга тургузуп, ооң быжыгарынга холбаштыр чамдык чүүлдерни кылып апкан бис. Арыг-Үзүүнүң, Ийи-Хемниң бугаларын каапп үндүрүп, оон кур черлерни шиитээдип алган. Бедик дүжүттү өстүргеш, тарааны сагдып, күрүне-биле санашкан. Ол бүгүге ынчан хоочун механизаторлар Сумбаа, Санаа, Назытпай, Беленов, Алдын-Херел, Кара-оол болгаш өскелер-даа онза шудургу чорууп көргүскеннер. Мал ажылын хөгжүдери-биле өске күрэкономнардан, ынчангы Чадаанага турган үлегерлиг станциядан эки үксаалыг, продуктулуг малдарны садып алган. 30 чылдарның ортан үезинде күрэкономдан эгелээн «ҮТКА-ның 25 чылы» совхоз ам республикада хөй одарлыг улуг ажыл-агыйларның бирээзи апарган.

ТАРН ТК-ның Чингине секретары С. К. Тока 1935 чылдың октябрьда Арыг-Үзүүнге келгеш, күрэкономнуң ажылы-биле танышкаш:

— Черле шору ажылдаап-дыр силер, тараанар база чаагай болган-дыр, ону чидириг чок ажаап алганыңар эки-дир — деп демдеглээн.

Ам айтынышкын кандыг болур чүве ирги деп мелап олурумда:

— «Элегес» күрэкономунга директорлаар сен. Ол дугайын мал, чер ямызы-биле дүргүнүшкан чүве деп ындыг. Намның даалгазы ындыг чүве болганда канчаар боор дээш чүнү-даа ыттавайн, чөпшээрештим. Удаваанда олче чоруптум. Анаа чедё бээримге байдал ындыг кончуг эвес, санынга четпес чүүлдер хөй болган.

Бо дээрге Тывага 1928 чылда бир-ле дугаарында тургустунган күрэконом. Анаа баргаш, ажыл-агый дараазында чылда эки кордуктерин черлеп алырынче сагыш салып, ажылчыннарның күжүн нам, аревэ үүрлери-биле кады организастап эгелээн бис. Ынчан анаа 100 аът-биле суггаттыг черлерни андазын-биле тарып турган. ТАР-ның 15 чыл оюнда, 1936 чылда манаа ЧТЗ-деп трактор, «Сталинец» деп комбайн Совет Эвилелинден белекке келген. Олар ажылдай бээрге, ону көөр дээш келген аъттыг, чадаг чоннуң хөйүн канчаар боор ону!

Ынчан бистиң күрэкономувусту С. Тока деп адай берген. Ам республикада эң хоочун совхозтарның бирээзи. Күрэконом республиканың чонун далгап, тараа-биле хандырар бир кол чер апарган, оон аңгыда мергежилдиг хөй-хөй дуржулгалыг ажылчын кадрларны баа белеткээн. Оларның аразында сураглыг тракторист Чавыдак, механизаторлар Делег-оол, Грудинин, Беспалов, фронтучулар Ойдупаа, Нүрзат, партия база ажыл-агый ажылдакчылары Дүгер, Даржаа, Чалбаа, ажылчыннар Торгу-Хөйлек, Делгер-оол дээш өске-даа хөй эштер бар.

Амыдырал-чуртталгамның ыдыка хөй пуруузун Тывага күрэкономнарга, колхозтарга база совхозтарга ажылдап эрттирген ам амыдыралымга улуг школа болган. [illegible] чылдарның төнчүзүнде 40 чылдарның эгезинде Тарлаштыг «Сыынчы» күрэкономунга, соонда «Өөк» совхозка директорлап чоргуладым. Ынчан кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде механизаторлар [illegible] ле чүүлдерни хол-биле, аът күжү-биле кылып бүдүрүп турган чүве-ле болгай.

Совет Эвилелинге Тыва каттышкан соонда ол бүгү үнелезинниң-биле чаартынып, өскерилген. Кедээ ажыл-агыйга машина-техника ковудээшинин бистер билир болгай бис. Бежен чылдың эгезинде партия школазын доосаш, элээн каш чыл Кызыл райкүүскомунуң даргазынга турумда, экономика талазы-биле кошкак колхозтарны удуртукчу кадрлар-биле быжыглаар дугайында партия кыйгырыг үндүрген. Ол кыйгырыгны-ёзугаар 30 муңчу-ларның санынга киирип. Черге «Тиилелге» колхозту таргалап, а 1959 чылда ону совхоз кылдыр эде тургускан. Анаа директорлап турдум. Ынчан Чедерниң кур черлерни шиитээдип ап. Төрээн чуртка совхоз оп-оп муң тонна тарааны берип турган [illegible] болгай.

Пенсияже үнгүже чедир, база [illegible] чылдарымны кедээ ажыл-агыйның чиик эвес удуртукчуларынга, берге үелерде [illegible] ордениер, медальдар-биле шаңнаан. Хүндүлел [illegible] база бар. Партияның хүрээ [illegible]

Х. КАРА-ООЛ,

1931 чылдан бээр партия кежигүнү.

(Тоңчүзү. Эгези № 60 «Шын»-да).

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 2. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-82, редакторнуң оралакчызы 2-23-34, харысалгалыг секретарының 2-22-22, секретариаттың 2-22-32, партийлиг амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-25-73, культура килдизиниң 2-25-71, экономика килдизиниң 2-21-47, ситотур килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-45-27, информация килдизиниң 2-30-00, корректорларның 2-27-44, бухгалтерияның 2-12-45, хоорай [illegible] 2-22-75 телефоннар дамчыштыр.

Чагыг № 92.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00667

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 62 (11860) 1982 чылдың март 16, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

ССРЭ-НИҢ ПРОФЭВИЛЕЛДЕРИНИҢ СЪЕЗДИЗИ БӨГҮН МОСКВАГА АЖЫТТЫНАР

ССРЭ-НИҢ ПРОФЕССИОНАЛДАР ЭВИЛЕЛДЕРИНИҢ XVII СЪЕЗДИЗИНГЕ

Эргим эштер!

ССРЭ-ниң профессионалдар эвилелдериниң XVII съездизиниң делегаттарынга, күш-ажылдың улуг армиязының төлептиг төлээлекчилеринге, Советтер чуртунуң маадырлыг ажылчын аңгызының, алдарлыг колхозчу тараачыннарының, улусчу интеллигенциязының төлээлекчилеринге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди чүректиң ханызындан изиг байыр чедирип тур.

Совет улус СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш эрес-шудургу ажылдап, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 60 чылынче чоокшулап турар, Коммунистиг партияны, эш Л. И. Брежнев баштаан ооң ленинчи Төп Комитедин долгандыр сырый каттышкан бар чоруур мындыг төөгүлүг чугула үеде профэвилелдериниң XVII съездизи эртер-дир.

Профэвилелдериниң хөй талалыг болгаш үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазын партия бедии-биле үнелеп, оларны совет ниитилелдиң салдарлыг күжү, массаларның ортузунда бодунуң идегелдиг чөлеңгиижи, демократияны хөгжүдериниң, күрүне болгаш ниитилел херектерин эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарны хандыкшыдарының күчүлүг чепсээ кылдыр көрүп турар. Сайзыраңгай социализмниң байдалдарында профэвилелдериниң ролюн болгаш ужур-дузазын бедидеринче угланыышкынны партия эскерлиш чок чорудуп турар.

Чурттуң бүгү нацияларының болгаш биче улустарының ам 130 миллион ажылчы чоннарын каттыштырган ССРЭ-ниң профессионал эвилелдери колхозчуларның улуг отрядын бодунуң хүрээлеңинге хүлээп алгаш, кол күжү ажылчын аңгы болуп келген болгаш болуп артар-даа ёзулуг массалыг организация апарган.

Совет профэвилелдеринде аңгы талазы-биле бедик медерел, күрүнениң эрге-ажыктарын, социалистиг ниитилелге ниитилел бүдүрүлгезиниң хөгжүлдезиниң болгаш чоннуң чаагай байдалының деңнелин бедидериниң аразында демниг сырый холбааны тодаргай билир чорук сиңниккен. Экономиктиг болгаш социал политиканы ажылдап кылырда база боттандырып чорударда, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге партия профэвилелдеринге үргүлчү даянып турар.

Профэвилелдериниң дээди чыыжы, партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин удуртулга болдургаш, кылдынган ажылдарның түңнелдерин ханы болгаш бүгү талалыг сайгарып, чаа беш чылга сорулгаларны тодарадыр дээрзинге СЭКП ТК бүзүрелди илередип тур. Кол чүүл болза, экономиканы хөгжүлдениң интенсивтиг оргаларынче шилчидер дугайында, чурттуң улуг бүдүрүлге күчү-зүн ажыктыг ажыглаар, он бирги беш чылдың даалгаларын долдур болгаш ажып күүседир, бистиң экономиктиг күчүвүстү улам ыңай өстүрер, совет кижилерниң амыдырал деңнелин улам ыңай бедидер дугайында съездиниң айтырыышкыннарын боттандырарынга боор турар.

Үлетпүрнүң хөгжүлдезинге, аъш-чем айтырыын шиитпирлээринге, капитал тудугну болгаш транспорттуң ажылын экижидеринге, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринге, ажыл-агый механизмин сайзыраңгайжыдарынга профэвилелдери чогуур салыышкынын киирер ужурлуг.

Бистиң экономиктиг политикавыстың кол өзек айтырыын: ниитилел өнчү-зүнге ээ харыысалгалыг көөрүнге, бисте бар чүүлдерни шуптузун долу болгаш чаптыг ажыглаарынга өөренирин чедиишкинниг шиитпирлээрин чедип алыры — профэвилелдериниң алдарлыг хүлээлгези. Коллектив бүрүзү, ажылмычы бүрүзү чиг-эттиң, материалдарның оваар чүүлдүң болгаш электри энергиязының камналгазы дээш хүн бүрүде туржур. «Үлетпүрнүң ээзи, тарааның ээзи, чуртта бар бүгү продуктуларның ээзи — бис бис» деп, В. И. Ленинниң сөстерин сактып чоруур ужурлуг. Күрүне болгаш күш-ажыл чурумун бүгү талалыг быжыглаары, организастыг болгаш ажыл-херекчи чорукту бедидери, ажылчын контрольду сайзыраңгайжыдары эргежок чугула.

Социалистиг чарышты, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкинни калбак нептередири — профэвилелдериниң алдарлыг хүлээлгези. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыынга болгаш продукцияның шынарынга, хол-биле кылыр ажылдарны кызырарынга, кол фондуларны эки ажыглаарынга күжениишкиннерни мөөңнээри чугула. Мурнакчы коллективтерниң, бүдүрүлге чаартыкчыларының дуржулгазын, күш-ажылды организастаарының болгаш шалыпчыдарының бригада аргазын ажыглап киирерин онзагай кичээнгейге алыр херек.

Профэвилелдери улус депутаттарының Советтери, ажыл-агый органнары, хөй-ниити организацияларны-биле кады хөделбишаан, социал айтырыгларны шиитпирлээринге улам идепкейлиг киржир хүлээлгелиг. Коллективтиг керээлерниң күүселдезин, күш-ажыл болгаш амыдырал байдалдарының, садыгның болгаш ниитиниң чемненилгезиниң улам экижиирин шудургу боттандырары эргежок чугула. Ажылчы чоннарның кадыын быжыглаарынче, күш-культураның болгаш спорттуң, туризмниң хөгжүлдезинче доктаамал кичээнгейни салып, культура-массалыг ажылды сайзыраңгайжыдар херек. Ажыл-ишчи херээженнер, кыс-херээженнер дугайында улам улуг сагыш салыр херек.

Социализмниң политиктиг системазынга профэвилелдер кол черни ээлеп турар. Бодунуң хүлээлгезин, ССРЭ Конституциязында магадылаан эргелерин ажыглаан тудум ооң салдары улам долу болгаш дээштиг болуп бар чыдар. Ажылчы чоннарның инициативазын хөгжүдериниң ажыктыг чүүлү болза, ажылчын хуралдарның болгаш бүдүрүлгечи чөвүлелдериниң ролюн бедидери болур.

Социализмниң чедиишкиннерин болгаш артык күштүүн пропагандалаары, ажылчы чоннарны быжыг амыдыралчы турушка кижизидери, партияның херээнге, коммунистиг идеяларга, совет патриотизмге болгаш интернационализмге, шынчы болурунга, Төрээн чуртун камгалаарынга белен болурунга кижизидери — профэвилелдериниң чугула херээ.

Бодунуң ажыл-чорудулгазын болгаш стилин доктаамал сайзыраңгайжыдарын ажылчын аңгының болгаш бүгү ажыл-ишчилерниң мурнунга бедик харыысалгазы профэвилелдерден негеп турар. Күш-ажылдың кижизи, ооң хүн бүрүдеги негелделерин болгаш хереглелин хандырары, ооң сонуургалын камгалаары, аныяк ажылчын салгалды белеткээри, дагдыныышкынны хөгжүдери ооң кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг.

Коммунистиг тургузуушкун болгаш чер кырынга тайбыңны камгалап арттырары — бистиң ийи кол сорулгавыс бо. Тайбыңны быжыглаарынга, улустар аразынга найыралды дөгүннээринге, социал болгаш национал дарлалга удур демиселдиң бүгү-ле хевирлеринге салыышкынны дээш профэвилелдерни партия дыка үнелээр. Империализмниң, бирги ээлчегде американ империализмниң агрессчи чоруу күштелип, делегейниң дүшкүүрлүг чоруу чидигленип турар үеде ядролуг дайынның айыылын чайладыр, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр дээш бүгү чурттарның профэвилелдериниң кады күжениишкинниниң ужур-дузазы өзүп турар.

Совет профэвилелдери пролетарскы интернационализмниң тугун улам бедик тудар, бүгү чурттарның ажылчы чоннары-биле аңы-дунма харылзааларны хөгжүдер болгаш таныладыр, делегейниң профэвилел шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаар дээрзинге чигзиниг турбас.

XVII съездиниң делегаттарының ажылынга чедиишкиннерни күзевишаан, СЭКП Төп Комитеди совет профэвилелдери коммунистиг тургузуушкунга партияның идегелдиг дузаланчылары болуп артар дээрзинге быжыг бүзүрелин илергейлеп тур.

Совет ниитилелдиң салдарлыг күжү — ССРЭ-ниң профэвилелдери делгерезин!

Партияның болгаш чоннуң бузулбас чаңгыс эви делгерезин!

Бистиң улуг Төрээн чуртувус — Совет Социалистиг Республикалар Эвилели делгерезин!

Ленинниң тугунуң адаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле — коммунизмниң тиилелгезинче, бурунгаар!

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ

МОЛДАВ ССР. Кишинёвтуң «Электроточприбор» заводунуң бүдүрүп үндүрүп турар херекселдери болгаш тургузуглары кара болгаш өңнүг металлургияда, машина тудуунуң үлетпүрүнде, электроэнергетикада болгаш өске-даа адырларда кылыгларны база материалдарның шынарын хынаарынга ажыглаттынып турар. Бүдүрүлгениң кылыгларын дашты 24 чурттар садып ап келген.

Он бирги беш чылдың бирги чылында заводтуң коллективи пландан ажыр 200 муң хире рубльдиң продукциязын берген. Ону чедип алырынга чаңгыс ай наряд-биле бригадада керээниң ёзугаар ажылды организастааны салдарлыг болган. Амгы үеде бүдүрүлгеде ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур социалистиг чарыш калбарган. ССРЭ-ниң профэвилелдериниң съездизинге уткуштур тос бригада бирги кварталдың планын күүседирин хүлээнген.

ЧУРУКТА: дефектоскоптар таарыштырыкчылары Д. И. Профир биле В. С. Ташиик олар БАМ-ның демир-оруктарынга ажыглаттынар херекселдер болуун чорударынга белеткеп турары.

М. ПОТЫРНИКЕНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЭРТЕМДЕННЕРГЕ ШАҢНАЛДАР

Эртем болгаш техника талазы-биле ССРЭ-ниң 1981 чылда күрүне шаңналдарының лауреаттары эртемденнерге болгаш инженерлерге — үндезин шинчилелдериниң авторларынга болгаш эң-не ажыктыг машиналарны база саналга комплекстериниң, делегейде эң эки электри шимчедикчилериниң болгаш автоматчыдылга системаларының тургузукчуларынга дипломнарны болгаш хүндүлел демдектерин Кремльге тывыскан. Эрткен чылдарда ышкаш, лауреаттарның аразында — эвилелдешкен республикаларның дыка хөй төлээлекчилери кирип турар.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында ССРЭ-ниң эртем болгаш техника талазы-биле Ленинчи болгаш күрүне шаңналдарының комитединиң даргазының оралакчызы ССРЭ-ниң ЭА-ның корреспондент-кежигүнү В. П. Елютин байырлыг ёзулалга чуве чугаалааш, эртем-техниктиг депшилгениң шапкынчыдарынга эртемниң ролюнуң улгадып турарының дугайын шаңнатканнарның ажылдарының херечилеп турарын демдеглээн.

Шаңнатканнар оларның ажылдарын бедии-биле үнелээни дээш СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, эш Л. И. Брежневке ханызы-биле өөрүп четтиргенин илереткеш, боттарының күжүн болгаш билиин СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга бээрин бүзүреткеннер.

(СЭТА-ның корр.).

Кыштаглаашкын — шалыпчы фронт

СӨӨЛГҮ ҮЕ-ЧАДАЗЫ

Ол хүн он ажыг кыштагга чордувус. «Кызыгаар» совхозтуң малының амгы байдалын көөр дээш, аал санынга малчыннар-биле чугаалажып, кажаазын болгаш малының чемин хынап, чаш хураганнарын санап, оларның деңгелип көрүп, шынап-ла, эвээш эвес ажылды кылдывыс.

Совхоз директору Сундуевей Мейге, бода мал бригадазының бригадири Орус-оол Эрендей, хойжу бригаданың бригадири Валентина Бызаавей олар-биле кады чораан болганымда, малчыннарның ажылын болгаш амыдыралын, шынарлыг кыштаглаашкынының байдалын эки билип алдым.

Балгтай ээн-не сезиничиг кодаңга бардывыс. Аныяк өг-бүле эрткен чылын шайлаазын ажыткаш-ла, кодан хой хүлээп алган. Оларның чанында арга-сүме кадыптар улуг кижи чок. Ийи сакманчызы база комсомолчулар. Өгнүң херээжен ээзи чаш уруглуг. Мынчап кээрге, шынап-ла сезиниг болбас арга чок. Ынчалза-даа Соян Даш-оолдуң бо кодаңында байдал багай эвес. Хойларының-даа, хураганнарының-даа тывыраа аажок, кыштадыр чаңгыс-даа баш хоравааан. Хой оолдаашкыны дооступ турар. Сиген, комбикорм бар. Суланы дүүн база бир машинаны эккеп берген. Сүт үргүлчү кээп турар, ону улуг доскаарга чылыдып бээр. Арга-дуржулгазы эвээш-даа болза, бо хире кыжымак болгаш чедиишкинниг ажылдап турар аныяктарны совхозтуң дирекциязы деткиир дээрзинге идегел улуг.

Совхозтуң эң хоочун хойжузу, мааа тургустунган МЧАЭ-ниң, колхозтуң болгаш совхозтуң үндезилекчилериниң бирээзи, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, орденни хавыяалыг Аңчы Бызаакай хураганнарны дашты чемгерип турду. Оларның аныры-даа, шоваазы-даа аажок. Эрткен ажылдап келген дештиглешсеннер, харын — дей-дар. Чылдың-на бедик көргүзүглүг болуп келген бо малчын он бирги беш чылдың баштайгызында чүс хойга онаап 122 хураганны доруктургаш, чүгле Иван Сафонов биле Эрендей Дембирелге аштырып, республиканың чүү черин ээлээн.

Ажыл-ишчи биле болгаш алдар-ады-биле чоокта хүндүткелдиг, назы-хары чеден чоокшулай берген Аңчы Далайевичиниң демги комсомолчу коданныг оглу Соян Даш-оол социалистиг чарышка кыйгырган чүве-дир. Ынчангаш бо өгбези аңаа ужурашкан санында-ла бодунуң дуржулгазын дамчыдып, арга-сүмезин болгаш чагыын берип турар. Бо малчынның хоюнда-даа, хураганында-даа хоромча чаңгыс-даа чок болду. Кажаада сараат сиген ам-даа чаштынмаан, оон чанында комбикорм, суга кестүп чылыр. Черле ынчаш, кыштаг бүрүзүнде мал чемнери бар дээрзин ол чораан көрдүм.

— Эрткен чайын мал чемин четчир кылдыр белеткеп четтикпээн бис. Бо мал чеми дээрге, мааа кыштың хүр болганының ачызында курлап алган «салдыныывыс»-тыр. Сиген салыр черде ам-даа алаак бар, оон ол-бо аалдарже сөөртүп тур бис. Оон ынай тайгада бүдүк-бүрү белеткеп турар бир звено, Дугайда хымыыгыын кезип турар механизастаттынган звено бар — деп, Сундувей Янгак-оолович чугаалап ор.

Марттың эгезинде хой-даа, инек-даа коданнарында байдалы багай эвес. Ол дугайын малчыннар боттары чугаалап турду. Олар кыштаглаашкынның арткан эң берге үе-чадазын чедиишкинниг эрттирерин бүзүреп турар болду лар. Хой оолдаашкыны адак талып турар, инектер чемнеп эгелээн.

— Ажаалдазы, чаш уругларлаа дора, ийи-бир кижи база кедүрүп шыдавас бо бодаган деп чүве берге-ле амытан эвеспе. Мойну узун болганындан бажын үтпас, аңаа чымчактай салыр кидистен дарын чорудуп көрүнер, Янгак-оолович. Энгиннерни ам чуларлап кагбас болза, төрээн соонда кижиге күш четтирер эвес, чулар кылыр быжыг хендир база херек — деп, тевежи Соян Алдын-Херел ге-ве бодаганнаар харыысалгалыг үениң чоокшулааныңга хуүрээн тур. Ол эрткен чылын төрээн энгиннерниң бодаганнарын бүрүн доруктурган, ам төрүүр 26 энгинниң бодаганын база четче алырын хүлээнген болду.

Кайы-даа аалдың малчыннары бо кышты эрткен кыштая «өршээлдиг» диjир: харда чута, соок-даа хирелиг. Кижи эмчизи, тускай эртемниглер болгаш автомагазин үргүлчү кээп турар. Өглерде боттарының быжырган чымчак хлеви, боова болгаш өске-даа чем элбек. А Агарның чоон ужунда малчыннар Эрзиниң «Чаа орук», «Мөрен» совхозтарының муң ажыг чылгызының одар тыныпап турарын чугаалады. Оон өске негелде малчыннарда чок болган. Бүгү четпестерни совхоз директору демдеглеп алгаш, дарыы хемчеглер алыр болду.

Бистиң чораан аалдарывыс шуптузу багай эвес көргүзүглерни чедип ап келген. Ынчалза-даа оларда четпес чүве, бирээде, электри чок, ийиде, кажаалар эргн. Чамдык кажааларга, чаш хураганнар немешкен соонда, хой сыңыышпас чыгыы. Чинге-Чоогада Эренчин Сарыг-оол хоюн үш-дөрт бичии кажааларга эзээштеп-эзээштеп, узуп кажаалап турар. Совхозтуң кыштагларында бажыннар эвээш, ийи-чаңгыс бар-даа болза, бичии аажок. Ону моон соңгаар септеп көөрү чугула. Беш чылдың ийиги чылының март эгезинде «Кызыгаар» совхозтуң малчыннарында байдал ындыг.

К. ЧООДУ.

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭННЕР

«Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразының каттыжыышкынының фермаларга техниктиг ажаалда станциязының коллективи ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге күш-ажылчы чедиишкиннииг ужурашып турар. А. И. Кузьменконуң, В. В. Кудиновтуң, П. М. Путинцевтиң удуртканы звенолары бедиткен социалистиг хүлээлгелерин күүседип, бирги кварталдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде доосканнар.

Техниктиг ажаалда станциязының монтажчылар звенолары, септелге бригадалары шалыпчы неделя бүрүзүнде үлүг-нормазын ажыр күүседип келген. Профэвилелдериниң съездизинге уткуштур чарышка олар бедик кодурлүүшкүннүг киржип келген. В. В. Кудиновтуң, П. М. Путинцевтиң звенолары планныг онаалдаларын неделя санында 35—40 хуу ажыр күүседип келгеннер.

А. И. Кузьменконуң звенозу амгы үеде кайның үлүүн күүседиринге чоокшулаан. Мастерлер С. А. Шумовтуң, В. М. Хорошавцевтиң удурткан септекчилер бригадалары комбайннар болгаш автомобиль шимчедикчилериниң септелгезин база шалыпчы ёзу-биле чорудуп келген.

Техниктиг ажаалда станциязының администрациязы база ында профэвилел организациязы чарышты организастаарынче кичээнгейни салып келген. Мурнакчыларны шаңнап, мактап, оларга деткимчени көргүзүп турары ажыл-херекке идиг болуп турар. Станцияның коллективи ниитизи-биле ийи айларның планын 110 хуу күүсеткен. Ында мурнакчы звенолар, бригадалар чыл планын ССРЭ Конституциязының хүнүнге уткуштур күүседири дээш ажылдап турар.

Н. ООРЖАК.

ХУУСААДАН ЭРТЕ

Барыын-Хемчик районнуң «Хемчик» совхозунуң механизаторлары кедээ ажыл-агый техниказын бо чылдың часкы хову ажылдарынга белеткээр талазы-биле эки ажылдап турар. Ында бар тракторларның 90 хуузу, автомашиналарның 80 хуузу септеттинген.

Хову ажылдарынга ажыглаар техниканы дүрген болгаш шынарлыг септеп доозары дээш социалистиг чарышка хөрээн болбаазырадыр болгаш үреэн чаштырар машиналар септеп турар Ооллак Хомушкунуң удуртканы звенозу мурнуку одуругже үнген. Ында септекчи механизаторлар Салчак Эрес-оол биле Саая Долгай-оол эң бедик күш-ажылчы көргүзүглерни чедип алган.

Совхозта бүгү андазыннарны, сеялкаларны болгаш культиваторларны белеңнии шугумунда графикте көрдүнген хуусаадан эрте тургускулаан.

Таарымчалыг өрээлдер чедишпес болганындан комбайннар септелгезин чаа эгелеп турар. Ам септээр ужурлуг тос комбайнның үрелик кезектерин адыргаш, мастерскаяларже чоруткан болгаш херекчеттинип турар артык кезектерин тыптыныш, сөөртүп алыр организастаан.

Н. ОЛДЫРЕВ.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ БЕШКИ ЧЫЫЖЫНГА СОҢГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДА ЧАДААНАНЫҢ СОҢГУ № 54 СОҢГУЛДА ОКРУГУНУҢ ОКРУГ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 39 болгаш 57 чүүлдеринге дүүштүр округтуң соңгулда комиссиязы Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжынга соңгулдалар талазы-биле Чөөн-Хемчик районда Чадааның Соңгу № 54 соңгулда округундан депутатка кандидат кылдыр 1920 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Херектер эргелекчизи, Чадааның автотранспорт бүдүрүлгезиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден деппиттирген Кыргыс Надылович Лиганы 1982 чылдың март 15-те бүрүткээн.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле Чөөн-Хемчик районда Чадааның Соңгу № 54 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы.

КЫЗЫМАА-БИЛЕ

«Улуг-Хая» совхозтуң Кок-Чыраада бүдүк-бүрүден витаминниг далган кылып турар. Ында сес кижи составтыг бир звенону быжыглаан. Ону совхоз дирекциязы февраль 22-де тургускан. Звенону удуртуп бригадир Өтпей-оол Кыргыс-ка дааскан. Оларда МТЗ-52 тракторну хүлээткен.

Ук звено беш хонукта 4,5 тонна витаминниг бүдүк-бүрү белеткээр планын 7 тонна чедирген. Бо бүгүнү звено кежигүннериниң кызымак күш-ажылы-биле чедип алган. Мурнуку чылдарда бүдүк-бүрүнү «АВМ» агрегатка белеткеп турган. Ам БУФ-18 комбайнга хевдирбеш, тараа дээрбезинге далгаанап турар.

О. ТАВАА.

Улуг-Хем район.

Делегейде медээлер

Ядролуг халапты болдурбас

БОНН. «АКШ-тың администрациязының боо-чепсектерни эндере бүдүрерин күштелдирер дээш чорудуп турар сарыл чок политиказы улам кыжаныышкынныг улуг хемчээлдерлиг болуп бар чыдар» — деп, тайбыңга ынак хөй-ниитиниң «Крефельд кыйгырыының» инициаторларының «Атомнуг чепсектен өлүм бис терниң шуптувуска кыжанып турар. Европага ядролуг кандыг-даа чепсектер турбас ужурлуг» деп кыйгырыында чугаалаан. Ук кыйгырыгны Боннда тараткан.

Массалыг узуткаашкынныг химиктиг чепсээн НАТО-нуң чепсеглениишкининге хүлээп алыр боо-чепсектерин эндере бүдүрериниң ... биле чаа үе-чадазынга чедирип, бүгү кижилерниң узуткаар дайынны өскүдүп үндүрүринге эге белеткелдерин тургузуп турар-дыр деп ол медеглелде демдеглээн. НАТО-нуң шериг-стратегтиг оруулгаларын камгаланыкчы таварыглар терин шагда-ла чидирген болгаш олар ол блокту АКШ-тың тергиинделинге чепсек болдурупп, делегейниң кандыг-даа девискээринге дайынның тыптып келиринин айыылын улгаттырып турар-дыр деп, тайбыңның барыын-герман сураглыг талалакчылары — халаа-да генерал Г. Бастиан, профессор Х. Риддер, шажынчы М. Ниммеллер, Тайбыңның немец эвилели партиязының директорадының кежигүнү Я. Гейбер болгаш оон-даа өскелер ат салган ол медеглелде онзагай демдеглээн.

«ГФР-де тайбың талалакчылары ыңаан шак-ла ындыг ... бодунуң мурнунда салып турар АКШ-та тайбың дээш шимчээшкин биле ... каттыжып турар бис. Бистиң удур ... Рейганның администрациязының бистиң чурттувуску болгаш бүгү Европаның ... харыысалга чок политиказынга удур үнгенивис» деп медеглелде чугаалаан.

Ядролуг өлүмге удур демиселди идепкейжидеринче, «Першинг-2» болгаш чалгынныг чаа ракеталарны Европага тургузарынга удур углаан тайбың кандыг-даа хемчеглерни деткииринче ГФР-де бүгү тайбың талалакчыларын медеглелде кыйгырган.

Вашингтонга чугаалажыышкыннар

ВАШИНГТОН. АКШ-тың президентизи Рейганның болгаш Францияның президентизи Миттеранның аразында аңаа чугаалажыышкыннар болган. АКШ-тың күрүне секретары Хейг биле Францияның дашкы харылзаалар министри Шейсон ол чугаалажыышкыннарга киришкен.

Чоон болгаш Барыын чурттарның аразында харылзаалар, барыын талакы чурттарның Францияга болур экономиктиг чөвүлел хуралынга болгаш НАТО-нуң ГФР-ге ужуражыышкынынга белеткел, Төп Америкада болгаш Чоокку Чөөн чүкте байдал, ийи талалыг американ-француз харылзааларның өске-даа чамдык айтырыглары чугаалажыышкыннарның хүн чурумунга кирген. Америк парламентиниң дыңнадыгларын ёзугаар алырга, ол айтырыгларның барык түс бүрүзүн дугайында Вашингтоннуң болгаш Парижтиң аразында чөрүлдээлер бар болган.

«Найырал-82» дээр өөредилгелер

ПАП агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, март 13-тен эгелээш 20-ге чедир улусчу Польшаның соңгу-барыын талазынга эвилелчи армияларның оператив-тактиктиг планныг өөредилгелери «Найырал-82» дээр лозуң-биле болуп эртер.

Совет Армияның, ГДР-ниң Национал улусчу армиязының болгаш Польшаның улусчу шериниң шериг кезектери өөредилгелерде киржип турар.

ПУР-нуң национал камгалал министриниң оралакчызы, Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң Каттышкан чепсектиг күштериниң Кол командылакчызының оралакчызы брони генералы Э. Мольчик өөредилгелерни удуртуп турар.

(СЭТА).

ПРОФЭВИЛЕЛДЕРИ — КОММУНИЗМНИҢ ШКОЛАЗЫ

ЧАГАА САНЫНДА-Л А...

МОСКВАНЫҢ Ленин проспектизинде ВЦСПС-ке хүн бүрү-ле дыка хөй чагаа почта таварыштыр кээп турар. Бо хүннерде оларның саны улам көвүдээн: профэвилелдерниң XVII съездизинге хол-бажыр олче муң-муң кижилер бижээн.

ВЦСПС-тиң даргазының оралакчызы В. Прохоровтуң чугаазы-биле — сапаалга тургузуп келген медээ-чыткан. Ында келген чагааларның уткалыг болгаш темаларын айтып каан. Оон чугула чагааларны ... утказын дээр демдеглээн.

— Мындыг чагаалар бисче почта-биле улам хөй кээп турар апарган — деп, Василий Ильич чугаалады. — Профэвилелдерниң органиазацияларынга отчёттар болгаш соңгулдалар совет кижилерниң калбак идепкейин улам күштеледирген. Оларга СЭКП-ның XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседиринге профэвилелдерниң ролюн бедидер дугайында ханы чугаа болганы билдингир. [illegible]

[illegible] турар Москва областың Кубинка суурундан В. Молотов ... [illegible] чагаада социалистиг чарыштың улам сайзыраңгайының дугайында чугаалап турар. Чагааларның авторлары боттарының профэвилел организацияларының ажылдарының дугайын чоргаарал-биле чугаалап, дуржулгазы-биле солчуп турарлар.

— Съезд мурнуу чарыштың үезинде ВЦСПС-ке кээп турар чагааларның утка-шынарынга салдар чедирген болбайн аап. Чурттуң профэвилелдериниң кол органынга кээп турар почта чагааларының эң-не онзагай чүүлү кандыгыл?

Хамыктың мурнунда — ажылчы чоннарның көдүрүп турар айтырыгларының калбарганы болгаш янзы-бүрү боор турзуп-дыр. Ында кайгамчык чүве-даа чок: совет профэвилелдери херек кырында чурттуң амыдыралының бүгү талаларынга [illegible]

[illegible]

— Ол дугайын тодаргай чугаалап көрүңерем.

— Чоокта чагы-ла бир чимеки көргүзейн ... чагааларын ... ажыл толевиринге ... янзы-бүрү акша ... [illegible]

[illegible]

Бесетаны СЭТА-ның корр. В. КУЛИКОВ чоруткан.

Бистиң республикада Эрзин районнуң «Чаа орук» совхозунуң хойжулары ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизин төлептиг уткуур дээш февраль айның эгезинде республиканың бүгү хойжуларынга инициативаны көдүрүп, чаа бедиткен социалистиг хүлээлгени алган турганнар. Олар съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир кыштаглаашкынның үезинде хойларның баш санын онча-менди камгалап, съездиниң ажыттынар хүнү — март 16-га чедир төрүүр 100 хойга онаажытыр 95-теп өрү хураганны камгалап алырын шиитпирлээннер.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң ажыттынарының бүдүүзүнде ол ажыл-агыйга барып, совхозтуң директору Д-Б. Б. Чопуй-биле ужуражып, совхозтуң хойжулары алган хүлээлгезин канчаар күүседип турарын сонуургап айтырарывыска, ол мынчаар харыылады:

— Шынап-ла бистиң хойжуларывыс сөглээн сөзүнге ээ болур дээш улуг ажылды кылып чорудуп турарлар. Амгы үеде ажыл-агыйда кыштаглаашкынның байдалы черле багай эвес. Төрүүр ужурлуг 13 муң 574 хоюнуустуң 12 муң чыгыы оолдапкан. Оон алдынган хураганнарның чаңгыс-даа чидириг чок.

Ынчангаш моон алгаш көөрге, хой бүрүзүнден-не хураган алдынып турар аас ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир төрүүр 100 хойдан-на 95 хураганны камгалап алыр деп сөглээн сөзүвүс чүгле күүсеттингени эвес, а харын оон-даа бедик түңнел чедип алдынган. Совхозтуң төрүүр ужурлуг шуптузу хою марттың 25-ке чедир бүрүнү-биле оолдаар. Оларның хураганнарын база онча-менди камгалап алыры — бо хүннерде бистиң эң чугула сорулгавыс ол — деп, директор төнчүзүнде чугаалады.

ЧУРУКТА: «Чаа орук» совхозтуң ажыл-ишчилери 1981 чылда Бүгү-российжының социалистиг чарыжынга тиилекчи болгаш, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнатканын билир бис. Ук совхозтуң чурумакчылары ол бедик шаңналының чанында

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

КИЖИ ДУГАЙЫНДА САГЫШ САЛЫЫШКЫН

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлеринде чоннуң амыдыралын улам экижидери-биле тодаргай сорулгаларны айытнан. Ону боттандырарынга профэвилелдери база улуг рольду ойнаары чугаажок. Ажыл-агыйны айтырыгларны шиитпирлеп, ажылчы чоннарның хоойлу ёзугаар эргелерин камгалап тура профэвилелдер кижилерниң амыдырал-чуртталгазын экижидериниң кол үндезини — социал страхованиени доктаамал хөгжүдүп база сайзыраңгайжыдып турар.

Күрүнениң социал страхованиезиниң мурнунда сорулгалар бо беш чылда улам улгаткан. Кижи дугайында сагыш салыышкын, ооң негелде-херектелин бүрүн хандырары партияның экономиктиг политиказының кол сорулгазы болур.

[illegible]

үеде оксунган чорук 1980 чылдаазы-биле деңнээрге, 39 хүнге кызырылган болуп турар.

Чаштарның аарып-аржыыр чоруун болдурбас дээш бо чаа беш чылда хөй-хе чүүлдерни кылыр, тодаргай хемчеглерни алыр ужурлуг бис. Не-чашче [illegible]

[illegible]

турилдеринге, туристер баазаларынга база пионерлер лагерьлеринге 40525 кижи чоокку чылдарда дыштанган. Күрүнениң социал страхованиезинден 4,4 миллион рубльди үндүрген. «Үш-Белдир» болгаш «Чедер» курорттарын делгемчилеринге болгаш оларның капитал септелгезинге 845 муң рубль чарыгдаттынган, эмнээшкинниң ажыктыын бедилер талазы-биле хемчеглер ажылдап кылдынган.

Бажыңнаага айтырыынга кол черни санаторий-профилакторий ээлеп турар. Профилактиктиг эмнээшкинниң эрткен кижилерниң аарыыры [illegible]

[illegible]

Чоннуң амыдырал-чурттаалгазын моон-даа соңгаар экижидер аргалар бистиң профэвилелдеривисте хөй. Оларны улам калбаа-биле, чоп ажыглаашкылап, совет кижилериниң амыдырал байдалын экижидеринге көрдүнген акша-хөреңгини бүрүнү-биле, ажыктыг кылдыр ажыглаар ужурлуг бис. Ол дээрге, сайзыраңгай социализмниң үезинде профэвилелдерниң дорт хүлээлгези болур.

М. МОНГУШ.
Тываның профэвилелдер чөвүлелиниң социал страхование килдизиниң эргелекчизи.

Москваның эң-не бүгү мурнакчы бүдүрүлгелери-биле кады ЗИЛ-диң коллективи күш-ажылчы, материалдыг болгаш энергетиктиг курлавырларының камналдыг болурунга эртемниң болгаш техниканың чедиишкиниң калбак ажыглаарынга социалистиг чарышты калбартыр дугайында эгелекчи саналды кииргени. Чурттуң эртем-шинчилел институттары-биле ажыл-ишчи найыралды улам калбартып турган, 46 кады кылган ажылдарны шиңгээдир, он бирги беш чылдыг төнчүзүнге чедир автомобильдерниң ажыл курлавырларын 16, шимчедикчиниң — 20 хуу улгаттырар, кара металлдың чарыгдалын көрдүнген нормазынга удур 120 муң тоннаны экономчулап автозаводчулар хүлээнген. СЭКП ТК ол эгелээшкинниң деткээн болгаш ол ам чурттуң бүдүрүлгелеринде калбаа-биле нептерээн.

Массалыг социалистиг чарышты улам калбартып тура, ЗИЛ-диң коллективи бо чылын чылда доктаадткан 4,6 млн. рубль камналга-биле 3,7 муң рубль түңнүг организас-техниктиг ажылдарны шиңгээткен. Кылдынган чүүлдерниң ажыглалынга болгаш рационалдыг чарыгдалынга 5,4 млн. рубль түңге камналганы алган.

Заводту Москва хоорайның үлегерлиг бүдүрүлгези болдурар дээн шимчээшкин доктаамал өзүп орар. Заводтуң аңгы-аңгы 130 цехтери, 1000 ажыг бригадалары, участоктары, лабораториялары болгаш бюролары үлегерлиг деп атты чаалап апкан.

ЧУРУКТА: авточыгла корпузунда. Кол чылда конвейеринде «ЗИЛ-130» деп автомобильге шимчедикчини салып турары.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы

АЖЫКТЫЫ БЕДИП ТУРАР

СӨЗҮНГЕ ЭЭ БОЛГАННАР

Патриотчу инициативаларны [illegible]

[illegible]

кежигүннери — 36 кижи квартал планын күүседип, ажылдаар чер бүрүзүнге күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн чедип ап турарының үлегер-чижээн көргүскеннер. Коллективтиң кежигүннери ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга аттар кылдыр социалистиг чарышты улам идепкейжидерин хүлээнин, коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинни калбартып турар.

Ол чарыштың мурнуку одуруунда чаакчылар А. Брылова, Г. Сухоносова, аккумуляторщик Н. Башкирцев, токарьлар Н. Бурик, Н. Мудров олар болгаш өскелер даа бар.

Съездиже алдаржыдын бедиткен хүлээлгелер алган коллективтерден Кызылдың № 3 АТБ-зинде Күш-ажылдың Кызыл Туг орденниң эдилекчизи В. А. Жбановтуң бригадазы, чолаачылар В. Васильев, А. Каланцев, Б. Мазыкин, Н. Бурнаков, өскелер-даа сөзүр келээннер.

Кызылдың № 1 АТБ-зинде шупту 25 кижи, шалыпчы иштиң үлегерин көргүзүп, бирги кварталдың планын хуусаа бетинде күүсеткилээн. Оларның иштинде чолаачылар Г. Беляев, В. Баев, Б. Шоховцев, В. Арчумаев, слесарь Б. Монгуш олар болгаш өскелер даа съездиниң ажыттынар хүнүн күш-ажылчы чедиишкиннер-биле демдеглеп турар.

С. ДУШИНИНА.
Автотранспорт болгаш чагылыг оруктар ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң секретары.

АНЫЯК ТЕВЕЖИ

«Чаа орук» совхозтуң ... Валерий Айыжының ... көргеш, бир кыдан тевени хүлээп алырын сүмелээн. Ол ооң сүмезин күзелдиг-биле хүлээнгеш, теве малдай берген. Аныяк оол тевелерни хүлээп алган хүнүнден эгелээш шалыпчы ажылдап келген. Тевежи кышка чедимчелиг белеткенген. Ол 15 тонна сигенни белеткен, чаш бодаганнар адаанга тевер 10 тонна өдекти белеп алган. Ооң холунда 211 баш теве кыштап турар. Оларның иштинде 99 ... бар. 42-зи удавас торуп ...

Тевелерниң аразында чааш аданнар бар. Совхозчуге оларны мал чемиин белеткээниниң үезинде сиген кезерин, бөдүрүп, кышкы теве шанаазы янзы-бүрү чүък сөөртүрүнге ажыглап турар.

Эрзинде «Морен». Ленин атыг совхозтарның ... [illegible]

В. Айыжы төрүүр теве 60 ... [illegible]

К. ООРЖАК.

БИСТИИНДЕ МЫНДЫГ

Профэвилел местномнарынын кол сорулгазы — ажылчыларның [illegible]

[illegible]

Бүдүрүлгеде ажылдап турар кижилерге бүгү-ле ... ажылдаар чер бүрүзүнүң ... шевериң чедип алыр ... ының болгаш хандырылгазының ... өске-даа херекнериниң хөй саныг ажылдакчыларының ... профэвилел местномнары ... кежигүннери бүгү ... турар.

Бистиң бо ажылдавысты ... лас барбайн турар. ... үлетпур бараанныр ... ның эрткен чылдан ... ниваалдаларын ... лер талазы-биле ... кеп, он бирги беш чылдың баштайгы ... [illegible]

[illegible]

Социалистиг чарыштың түңнелин администрация-биле катай профэвилел местномнары ... кежигүннери үнзүрүп турар. Анаа бүдүрүлгениң чугаа бүгү талалыг болуп турар. Плана, хүлээлге күүселдези ... черле ... рейдилер ... [illegible]

чыларны шаңнап, мактап, оларның дуржулгазын өскелерге дамчыдып турар бис. Профэвилел местномнарының идепкейлиг кежигүннерин база аваа демдеглээри чаңчылдаан. Сөөлгү үнэлдени үнзүрүп тура, № 5 «Детский мир» магазинниң местком даргазы Л. Г. Кутужековтуң, № 7 садыг каттыжыышкынында профэвилел местомунун удуртукчузу О. М. Оюннуң, «Саян» универмагынга Н. Балыковуң, контора аппаратында М. Булытованың идепкейлиг ажылдааның демдеглээн бис. Идепкейлиг болганнар халас путёвкалар болгаш өртектиг белектер-биле [illegible]

Үлетпур садыгның местком ... улусту контроль бөлүктериниң база кежигүннери болуп турар. Ынчангаш, хыналдаларны хайгыылчылар-биле база кады эрттирип, четпестерин бир дем-биле эдип турарывыс бистиң ажылывыска улуг идиг болур.

В. МИНКЕЕВА.
Кызылдың үлетпур бараан барының садыының профэвилел местомунуң кежигүнү.

СОРУК КИРИИШКИННИГ

Эрзин чыл келген тудум улам чаагайжып орар. Ында чаа-чаа чурттарга бажыңнары, албан черлериниң тудуглары немежип турар. Ол үлегерлиг суур болуп бар чыдар. Суурнуң тудуунуң шапкын өзүлдезинге Эрзинниң ... участогунда Чамбал-оол Казакович Чамзырын удурткан комсомолчу аныяктарның коммунистиг күш-ажыл бригадазының киирип турар улуг үлүг улуг.

Олар боттарының ажыл-иштиң чедиишкиннерин ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге белек болдуруп турарлар.

Олар ам ийи аал иштиң чурттаар чурттарга бажыңнының тудуун шалыпкын ёзу-биле чорудуп, оңу бирги квартал ажылдарга киирер хүлээлгени алган.

Бригадада шилип алган мергежилдиг ... [illegible] ... Оларга Андрей Базыр, Базы Моңге, Доңгак, Сергей Даваа болгаш өскелерин даа хамаарыштырып болур.

Чамзырынның удурткан комсомолчу-аныяктар бригадазы «ССРЭ-ниң тургусуунуң 60 чылының дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын таныжып көрген, ажаа улам сорук кирип, теп ... суурун улам сайзыраңгай ... чыл планын хуусаа бетинде күүседир деп бедиткен хүлээлгелерин алган ажылдап турар.

К. ООРЖАК.

С. САТ-БУЯННЫГ ИЕ

Серенмаа Сарыговна Сат — ... малчын. Ол ... «Чыргы-Бадаг» ... [illegible]

[illegible]

Серенмаа Сарыговна ады урууну ... кижилер кылдыр азырап өстүрүп каан. Оларның аразында ... [illegible] ... техник, инженер-механик ... [illegible]

[illegible]

С. ОНДАН-ООЛ

ЛЕНИНЧИ ЁЗУ-БИЛЕ ЧУРТТААР, АЖЫЛДААР

Бистиң партиявыстың XXVI съездизи СЭКП-ниң улуртукчу ролюнуң дээди илерээшкини болуп, марксчи-ленинчи теорияны болгаш коммунистиг тургузуушкуннуң практиказын дыка байыткан, совет нийтилелдиң бурунгаар шимчээшкининиң кол оруун айыткан, ол оруктуң ыяңгылыг демдектерин тодараткан, оларны партия болуну ажылынга удуртулга болдуруп турар.

Бежен бешки дугаар 1981—1985 чылдарга болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң тодараткан ол бирги беш чылдың кол сорулгазы — улус ажыл-агыйының доктаамал бурунгаар хөгжүлдезиниң [illegible] чиканы шапкын хөгжүлдениң оруунче шилчилгезин үнде-зилеп, совет кижилерниң амыдыралын улам чаагайжыдар-рын, чурттуң бүдүрүлге сайзыралын [illegible] бөлүр.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салган сорулгаларын теништиинниң боттандырганы-ның дугайында өөредиглиг медээлер ССРЭ-ниң экономиктиг [illegible]

[illegible]

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

РАДИАЦИЯ ГЕНЕТИКАЗЫ

СОФИЯ. [illegible]

ПЕРСПЕКТИВТИГ РАЙОННУҢ ХӨГЖҮЛДЕЗИ

ХОШИМИН. [illegible]

БҮЖҮТЕРИЯНЫ ДАШТЫКЫЫЖЕ

ПРАГА. [illegible]

ДАГЖЫЛДАРНЫҢ ШАЛЫНЧЫ АЖЫЛЫ

УЛАН-БАТОР. [illegible]

(СЭТА).

ДОКУМЕНТ КИИРГЕН

ЖЕНЕВА. (СЭТА-ның корр.). [illegible]

[illegible]

Г. ДРАГУНОВ.

ПОЛЬШАДАН ДЫҢНАДЫГЛАР

ВАРШАВА. (СЭТА). ПКАП-тың зее организацияларының хуралдары болуп, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-ның 7-ги пленуму [illegible]

[illegible]

САЛЬВАДОРДА БАЙДАЛ

НЬЮ ИОРК. (СЭТА). Сальвадорнуң национал-хостуга шимчээшкининиң күштери хааныг олурукчу хунтаның дериилекчилеринге улуг чаа чемишкиннерни чедип алган. Партизаннар «Венсеремос» радиостанциязы [illegible] бургаар алырга, Морасан можуда чурттакчылыг ийи суурну партизаннар эжелеп алган болгаш холунда бүрүн тудуп турар.

Чурттуң мурнуу-чөөн талазында Теколука хоорайның болгаш Сан-Сальвадордан 20 километрде Акиларес хоорай-[illegible] Акиларес [illegible] заводту олар атакалаан. Чазак шериглериниң олурукчулар оон девискээрин америк шериг вертолёттарының бээн хонар чери кылдыр ажыглап турган. Сальвадорнуң соңгу-чөөн талазынга часпас алыгжы тура халышканнар бир вертолётту дужур аткан, аңаа чоразн дериилекчилерни база чок кылган. Партизаннарның соолгу ийи хүнде халдаашкыннарының түңнелинге хунтаның шериглери диригкүжүнге болгаш техниказынга дыка улуг хоралдыг болган.

СУГЛУГ ЧЕРЛЕР АТТАРЫНГА ХАМААРЫШТЫР

Аттар—ол даарге чурттуң чечектиткен кластааль-дыр. Олар чоннуң төөгүзүн, хандыкшылын, ажык-чаны, будужун, амыдыралының онзагай байдалдарын тодазы-биле чугаалап берип турар.

К. ПАУСТОВСКИЙ.

[illegible]

Б. ОНДАР.
Кызыл педагогиктиг институттуң аспирантызы.

М. ВИКТОРОВ.
(ПМА).

Масаалыг узутнаашкынының бөө-чепсээниң улам-на чаа хевирлерин бүдүрер улуг чагыгларны Пентагон бөду-биле кержалиг балаттарның бүдүрүлгелеринге күзелдиг-биле хуваай берип турар. Оон уламындан Рейганның администрациязының июткул турары бөө-чепсекти эндериллиг бүдүрер чарук Америкаштың Каттышкан Штаттарының шериг-үлетүр комплекизинге миллиард-миллиард доллар ажык-кончааларны овалай каап берип турарын солуннар бижип турар.

Америк улуг балаттарның хартаачыларының сеткили хомудавайн турарын ГДР-ниң неделя санында үнер «Хорицонт» журналының бо чуруунда көргүскен.

СЭТА-ның фотохроиказы.

ӨГ-БҮЛЕВИС-БИЛЕ

Армян киностудияның тырттырып турары «Сегирзкин алышкыны» деп кинозунга киржири-биле мен база уруум Галя оглу Аяс-биле, телеграмма алгаш «ТУ-154» деп самолётка өөрүшкү-маңнаалыг олурупкаш, Москваже аъттапыштывыс. Красноярскиге 45 хире минута тура дүшкеш, Москваже оруувус уламчылап ужуп ор бис. Элээн 6 шак хире болгаш, Москвага ужуп чеде бердивис.

Чемненир ой кээрге, бичии Аясты оттуруп чадаштывыс. Элээн болганда оттуп келгеш хомудааны көнчүг болду. Кинога тырттырары-биле чалалып келген «артист» хирезинде эрттир удуп каар кончуун моон деп каттырыштывыс.

Домодедово аэродромунга хонупкан бис. Самолёттан дүжүп келиривиске, кырганачавыс Максим Мунзук уткуп келген тур. Таксиге олурупкаш «Останкино» гостиницаже хаптывыс.

Келиривиске бир дугаарында «Сегирзкин алышкынының» улуг чурукчузу, чолдаксымаар дурт-сыныг, үргүлчү хүлүмзүрүп чоруур характерлыг, бажының дүгү буурул апарган, 60 хар ажа берген Шакарян болгаш кинонуң идик-хевин харылаар аныяк чурукчу Сусана деэр кыс уткуп алдылар.

Олар бистиң-биле таныжып арын-шырайларывысты, даштыкы байдалдарывысты рольдарга таарзыр, таарышпазызысты сонуургаар дээш келгеннер боор. Кедер хептер дугайында беседа кылдылар. Аясты көргеш бичии Коммога таарзыр оол-дур. Шак-ла мындыг оол херек деп Шакарян дыңнатты.

Баргаңывыс даартазында ол кинонуң кол тургузукчу-режиссёру Армян ССР-ниң улустуң артизи, Күрүне шаңналының лауреады, профессор Юрий Арамаисович Ерзинкян биске ужурашкан, элээн узун дурт-сынныг, бедик кырлаң думчуктуг, бажының дүгүнүң хөй кезии көгере берген, 60 хар чедип турар хире, топтуг бүдүштүг режиссёр.

Сценарийниң автору Зорий Балаян кызылзымаар шырайлыг, кара баштыг, хөглүг аажы-чаңныг кижи. ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң болгаш Журналистер эвилелиниң кежигүнү, «Советская культура» солунуң корреспондентизи. Коряк национал округка эмчилеп 13 чыл иштинде чурттап келген. Ол чоннуң аажы-чаң культуразын эки билир кижи болду.

Кинонуң кол оператору Гин Айрапетов олар-биле ужураштывыс. Кайгамчык эвилеңээлдээ-биле бисти хүлээп алды. Үш дугаар хүнде «Мосфильмниң» 10-гу павильонунга Коммонуң чурттап турар чери деп узуңдуну тырттырып кириптивис. Ол узуңдунуң киржикчилери, кол рольда кырган Коммо ашак (Мунзук) бичии Коммо (уруунуң оглу Аяс), Коммонуң кадайы бичее сеткилдиг бодуун кырган-ава Натса (К. Мунзук), райком секретарының хүлээп алыр черинде секретарь уругда Г. Мунзук ойнап турар.

Режиссёр арга-дуржулгалыг байлак кижи чорду. Оон-биле кады ажылдаарга чиик, кижиниң сагыш-сеткилинге таарзыры кончуг. Артистерни хостуг салыпкаш, оон соонда эдип чаазар чаңчылдыг режиссёр болду. Коммонуң уруунуң оглун Галяның оглу Аяс ойнап турар. Коммонуң чурттап турар чери деп узуңдуну тырттырып турар үевисте школа чанынга «Кырган ача Коммо» деп оюнга ийи чарыжы кылып, баштарының кырынга ийи мыйыстары тудуп алгаш чаржып ойнап турган. Анаа бичии Коммо тиилекчи болган. Оон маңнап келгеш кырган-ачазы Коммога ол дугайын өөрүп чугаалаар черинге киживистиң уну бичелеп, шаг чокталып, каттырбастаан. Режиссёр ону катап-катап кылдырткаш турупкан. Ол узуңдуну тырттырып турар черивис бажың иштиниң, ийи келиг тон болгаш ийи бөрт кедирип каап, оон кадында даштыыртан маңнап эжиниртен кирип келген кылдыр көргүзер дээш бичии оолду павильонну бир долгандыр маңнаткаш, ам кирер черинге командылаарга, Аястың үнү бичелеп, каткы-хөг чок апарган. Аяс мээн чанымга кел геш: — Хөнүүм калы берди, дериде бердим, туруптум — деп сымыраны-дыр. Ынчап турда режиссёр «бичии Коммо кирерипге белен тур» деп саныдырган. Ынчалза-даа Аяс режиссёрнуң аайындан эртпес «Мотор!» деп состерни сагыыр турган. Ол узуңдуну сөөлзүредир эки ойнап эрттирди. Мен бо кинода кол маадыр Коммонуң кадайы кырган-ава, эки сеткилдиг бодуун не Натса кадайның ролун ойнап турар мен. Ол кадайның колда бодалы чүл дээрге, кырган Коммо буттары баксыраан тундраже олур дээш чоруп турарынга сагыш човап, бичии Коммо (Аяс) кырган-ачазын сагынгаш бергелеп, сеткилин түреп, муңгарап чоруп турарын кинода көргүскен. Бичии оглун уйдуп олурар черинге ийилээ чугаалажып олурар черин тырттырып турган, оглум-биле кады эки туннел алдывыс. Режиссёр Юрий Арамамович холдарывысты зыызы тудуп алды. Кино амы үениң тундра амыдыралын көргүзүп турар-даа болза, шаандагы эрги чаңчыл ам-даа бар. Кинонуң кол маадыры Коммо аныяк чорааш ийи чарыжы оюнга үргүлчү мурнап, тиилекчи болуп чораан. Байырлал үезинде ам-даа ивилерни чарыштырып турар. Ол дугайында кинода көргүскен. Сөөлгү үеде ол назы улгадып, буттары аараш бергеден кээрге, тундраже чорупсап турар апарган. Чүге дээрге сонгу чүк чурттуг чонның эрги чаңчылында эр кижи черге олур. Ынчангаш Тундраже «дургуннап» чоруптарлар. Кырган Коммо чаңчыл сагып, ынаар, тундраже чоруптар. Ынчалза-даа ийи чарыжының байырлалынга райкомунуң айтырыышкыны-биле база бодунуң күзели-биле шыдашпайн чедип келгеш, ол чарышка тиилекчи болуп үнер. Ол үеде тундрада бир суурнуң малының алдынмайн барган. Эрестидим Коммо дээр эвес. «Мен чедирип көрейн» деп даалга алган, самолёт база ушпас-таан. Коммо бүдүн суурнуң шалының чедиңери-биле ыттап шапактап алгаш, шоодай партыны хөй акшалыг база кино моторун чедирери-биле чоруптар. Буттарының аарыынга моорааp чыгы турган-да аъттаныптар. Чөөге чоруп олура, бичии чадырга билдинмес кижи-биле ужуражы бээр. Ол кижи-биле таныжып алгаш суурже чоруп каарлар. Ол кижиниң ады Ким.

Херек үүлгеткеш дургуннап чораан кижи болур. Ол Коммода хөй акша барын билип алгаш сонуургап айтырар: — Силерниң суурунарның шоолуг-даа хөй эвес акшазы-ла ыйнаан? Коммо кайтап

— Мен чааскаан бежин 300-түг алыр мен, а мында ийи чүс бежен муң акша-дыр — деп ыяпаап чугаалаан.

— Ынча хөй акшаны сөөртүп чоруур ышкажың чүл?

— Ынчаарга чүл? Мен сени сен каапсымза, канчаар сен, мен худумда косгараар чүвем чок — деп. Ким ашакка сагындырган. Ашак кандыг-даа сеңге чоокка, мен сеңден корт-пас мен — деп тоомча чок харылаап. — Чүге?

— Чүге дээрге сен чаңгыс бөрү-дүр сен. Хөй бөрүлер харын көнчүг боор чүве. Кижи кижиниң олуруп болбас деп оон чаагай сеткилин бүдүрелдиг турган. Кимниң ролунда Армян ССР-ниң болгаш РСФСР-ниң улустуң артизи А. Джигарханян ойнап турар. Максим Монгужукович сурагдыг эжи-биле калы ойнаарынга сеткил хөлзеп өөрүп чоруур.

Кара-кыс МУНЗУК.
РСФСР-ниң улустуң артизи.

СПАРТАКИАДА МЕДЭЭЛЕРИ

КЕШАНЫҢ АЛДАРЫ

ССРЭ-ниң бешки кышкы спартакиадазында эң-не сугарган чүүл болза, оон талисманы болур Кеша-кижичигеш болур. Ол бодунуң спортчу сонуургалдарын демдектерде, плакаттарда, сүй-белектерде илереткен дег. Ону хлактыг, коньки... шаналыг халып бар чоруурун трамплинден халааның, хоккей ойнааның, фигурлуг чуңгулаашкынга кирипкенин чуруп көргүскен.

Кешаны чогаадып «тургускан» кижи — Красноярск чурттуг 32 харлыг чурукчу Виктор Бастин база сурагжаан. Ол чоокта чаа В. Астафьевтиң «Хаан-балык» деп номун каастаан графика чуруктары-биле ады алдаржыы-биле кады шыырак спортчу. Ону ам спартакиада арениаларының шыдырлеринге көрүп болур. Хаанчыларның маргылдааларын ол кончуг сонуургаар: спорттуң бо хевириниң талазы-биле ол разрядтыг. [illegible]

бирээзи.

ИИИ КАТАП ЭКВАДОР ДУРТТУГ ОРУК

80 муң километр азы ийи катап экватор дурту — спартакиаданың автомобиль маршруттарының чүгле чаңгыс хүнде узуну ол хире. Маргылдаалар эртер черге канчап чедип алырын деп айтырыг Красноярскиге тургустунмас. Кышкы спартакиаданың киржикчилерин болгаш аалчыларын 400 ажыг автобустар болгаш чиик машиналар аргыштырып турар. Оларны хоорайның эң дуржулгалыг чолаачылары башкарган.

АЛЛО, СПАРТАКИАДА ЧУГААЛАП ТУР

Маргылдааларны чырыдары-биле келген 300 журналистер эвилелдешкен 12 республикаларны, 25 хоорайларны төлээлеп турар. [illegible] маргылдаалар дугайында боттарының медээлерин солуннарже, радио болгаш телевидениеже хүн бүрү оаал чок дамчыдып турар. [illegible] телефон дамчыдылгазы [illegible].

агаар

Республикага кожер булуттаар, хар чагбас. Соңгу чүк угланыышкынныг хаттың эргени секундада 3—8 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 25—30, хүндүс 10—15 градус соок.

Кызылга кожер булуттаар, хар чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы дүне 25—27, хүндүс 10—12 градус соок.

ЭРТКЕН ИЙИ АЙДА

Хоорукускомнуң «Орукка озал-ондак-биле демисежир немелде хемчеглер дугайында» доктаалында албан организацияларның болгаш бүдүрүлге коллективтериниң кежигүннеринге орук шимчээшкининиң дүрүмүн ийи шактыг программа ёзугаар өөредирин ук черлерниң удуртукчуларынга даалган. Ол доктаал дыка хөй коллективтерде чедир күүсеттинмейн турар. Оон уламындан чадаг улустуң орук чуруму үрээр, транспортка бастырар чоруу кызырылбайн турар.

Бо чылдың эрткен ийи айында Кызыл хоорайның Күрүне автоинспекциязының харыылап турар девискээринге 17 орук-транспорт озал-ондаа болган. Оон түңнелинде 15 кижи балыгланган. Бо айларда улус өлүмге таварышпаан-даа болза, озал-ондактың саны эрткен чылдың ол үезинден 35,3 хуу өскен. Ол 17 озал-ондактың тоң чадаг улустуң хайындан болган. Ол улус эвес болза, орук озал-ондааның саны он бежин четпес турар ийик. Коллективтерге орук шимчээшкининиң дүрүмүн өөретпейн турарының уржуу ол.

Кудумчу шимчээшкининиң дүрүмүн хажыткан, оон уламындан озал-ондакка-даа таварышкан кижилерни хамаарышкан коллективтеринге КАИ дыңнадырга, ол коллективтер ындыг улуска хамаарыштыр хемчег албайн баар таварылгалар бар. Чижээлээрге, таңныыл Мария Хабарсканың дугайын онгу школаже, өөреникчи Женя Прокопенкону он дөртку школаже, ажылчын Михаил Гавриченкону сүт заводунче дыңнадырга, ол организациялардан кандыг-даа харыы ам-даа чедир сураг. Ол коллективтериниң удуртукчуларының боттарының улузунуң кадынче, оларның амытынынче кичээнгейни сула салып турары моон илдең. Оода-ла школачылар ортузунга тайылбыр ажылын чоруткан турган болза!

КАИ ажылдакчылары чоокта чаа гаражка келир машиналарны хынап турар дежурный механиктерни болгаш чолаачыларны хынап көрген. Оон түңнелинде гаражтарга эзирик турган чолаачылар болгаш ажылчыннар база илерээн. «Тыва суг тудуг» тресттиң гаражынга тракторист Глазырин дүъш четпээнде-ле эзирик кылаштап турган. АТБ-1-ниң гаражынга чолаачылар Фирсов болгаш Леонид, Петр Сайгутиннер, АТБ-3-ке дарган Борисов, чолаачылар Лосев. Олин ажыл шагы төнмээнде-ле эзирик турганнар. Оларны өске өөрү кайын көрбээн деп. Арагачыларга хамаарыштыр үргүлчү хемчег ап, арагалаан улусту коллективте сайгарып, хемчээн ап турган болза, ындыг таварылгалар турбас, корум-чурум-даа быжыг турар ийик.

Эрткен ийи айда бистиң девискээривиске 110 чолаачы эзирик туттурган, 1981 чылдың бо үезинде 130 чолаачы эзирик туттурган. Бо көргүзүг бичии кызырылган-даа болза, бистиң байдалывыска ам-даа хөй. Ынчангаш хыналданы моон-даа шыңгыырадыр. рейдилер кылыр бис. Орук шимчээшкининиң дүрүмүн үреп, озал-ондак кылып турар коллективтер-биле март айда чугаалажыры, чогуур хемчеглерни алыры көрдүнген. Ындыг немелде , ажылдар орук озал-ондаан кескүзү-биле эвээжедир ужурлуг.

В. БРЮХАНОВ.
Кызыл хоорнуускомнуң КАИ начальниги, милицияның майору.

ЭРТЕРИНИН ЧУРУМУ

Бистиң республиканың найысылалы — Кызыл чыл келген тудум-на улам чаагайжып, чаа-чаа кварталдар, кудумчулар каракка-ла тургустунуп, чаартынып турар. оон-биле чергелештир кудумчулар ында-мында немежип, ол кудумчуларның тудушкан белдирлери янзы-бүрү хевирлиг холушкак белдирлерлиг болуп тургустунган, ол-ла кудумчулар белдиринде транспорттуң, чадаг кижилерниң светофорларын база тургускулаан. Чамдык кудумчуларны, эң ылаңгыя Ленин, Кочетов, Кызыл партизан база доора кудумчуларны Чехов, Титов, Гагарин, Чульдум, Комсомольская кудумчуларын эде кылып, шиити калбаан улгаттыры [illegible], оон уламындан ол кудумчуларга автомототранспорттуң чоруур одуруг саны бирден үш одуругга чедир калбарган.

Бо удаада Кочетов, Салчак Тока, Топографическая кудумчуларның база-ла ол белдирде кафе «Огонек» кварталынче кирериниң азы оон үнериниң бичии кудумчузу, бо беш кудумчуларның каттыжып белдирин «Холушкак нарын белдир» деп сагнап турар.

Кочетов кудумчузу Салчак Тока кудумчузу-биле уламчылыр каттышкан «кол кудумчу» болуп турар Кочетов кудумчузунуң белдирлен ынай көвүрүгже улай чоруткан уланчызы Кочетов кудумчузу бо таварылгада кол кудумчу эвес апарган.

Бо белдирде 7 светофорлар бар: Салчак Тока, Топографическая, Кочетов (кинотеатр «Пионер» дужунда) кудумчуларында бир-бир, Кочетов кудумчузунуң ортузунда ийи, оон оң талазында кудумчу кыдыында тротуар чанында база ийи. Оон ынай бо «Холушкак нарын белдирлер» тос орук демдектерин тургускулаан: 4.4 — «Орук чайлап бээри» демдек 2 санныг; 3.18.2 — «Солагай талаже эеп болбас» — 1; 5.16 — «Чадаг кижи эртер оруу» — 3; 7.13 — «Кол оруктуң уу» — 2 санныг; 2.1 — «Кол орук» — 1 санныг. светофорлуг кудумчулар белдирин каржып эртерде, кажан чүгле светофорнуң ногаан медээзи хып турда эртер, бир эвес светофорлар ажылдавайн турда белдир мурнунда тургустунган демдектерге удурткулга болдуруп турган эртер, азы регулировщиктиң медээзинге чагыртыр. Кажан светофорлар ажылдап турда аңаа чагыртыр.

Ынчангаш бо «Холушкак нарын белдирни» канчаар эртерин тайылбырлап көрүзерге мындыг: (Схеманы база көрүңер).

1. Салчак Тока кудумчузундан келген машиналар ийи одуруг болуп алгаш белдирге чедип келгеш, бирги одуругда тротуар чоогунда машина чүгле оң талаже эеп Топографическая кудумчуга кирер. Ийиги одуругда машина чүгле дорт Кочетов кудумчуже чоруур, а солагай талаже эерн хоруглуг.

2. Кочетов кудумчузундан келген машиналар ийи одуруг болуп алгаш, чамдыкта [illegible] одуруг кээрлер. ынчан светофорнуң кызыл медээзи хып турда, солагай талазында немелде светофорнуң ногаан медээзи болгаш ында ногаан стрелка чүгле дорт чоруурун айтып турда, бирги одуругда тротуар чанында машина чүгле дорт чоруур, а ийиги, үшкү одуругда машиналар светофорнуң ногаан медээзи хып кээрин манап турарлар, кажан ногаан медээ хып кээрге, Салчак Тока кудумчузунче ийиги одуругдан дорт чоруп кирер. оон соонда үшкү одуругдан уткуштур келген машиналарны эрттирип турган, Топографическая кудумчузунче эеп кирер база келген үүнче Кочетов кудумчузунче дедир эеп чоруур.

3. Көвүрүг талазындан Кочетов кудумчулап келген машиналар ийи одуруг болуп алгаш белдирге кээрге, кинотеатр «Пионер» дужунда светофорнуң ногаан медээзи. Кочетов кудумчузунуң ортузунда ийи светофорнуң оң талакы светофорнуң ногаан медээзи, а солагай талакы светофорнуң кызыл медээзи хып турар, ынчан Салчак Тока кудумчузунда светофорнуң кызыл медээзи хып турар ужурлуг. Бо таварылгада, бирги одуругда тротуар чанында машина оң талаже С. Тока кудумчузунче болгаш Топографическая кудумчуже эеп кирер, ийиги одуругда машина чүгле дорт Кочетов кудумчуже уламчылап чоруур, солагай талаже эеп хоруглуг.

4. Топографическая кудумчудан машиналар кээрде чаңгыс одуруг болуп алгаш, белдирге кээрге, Кочетов болгаш С. Тока кудумчуларында светофорнуң кызыл медээлери хыпкан турарлар. Ынчан оң талаже Кочетов кудумчузунче, оон соонда солагай үүнче Кочетов кудумчузунче, эң сөөлүнде солагай, талаже эеп С. Тока кудумчузунче кирер.

5. Кафе «Огонек» кварталындан Кочетов кудумчузунче үнерде, эрткен машиналарны эрттирип турган, чүгле оң талазынче эеп үнүп чоруур. Ол кварталче кирерде чүгле Кочетов кудумчузунлап көвүрүгже углай бар чораан машина оң талаже эеп кирип болур.

О. ОТТУК-ООЛ.
Тыва АССР-ниң ИХЯ-зиниң Куравтоинспекция килдизиниң начальнигиниң оралакчызы.

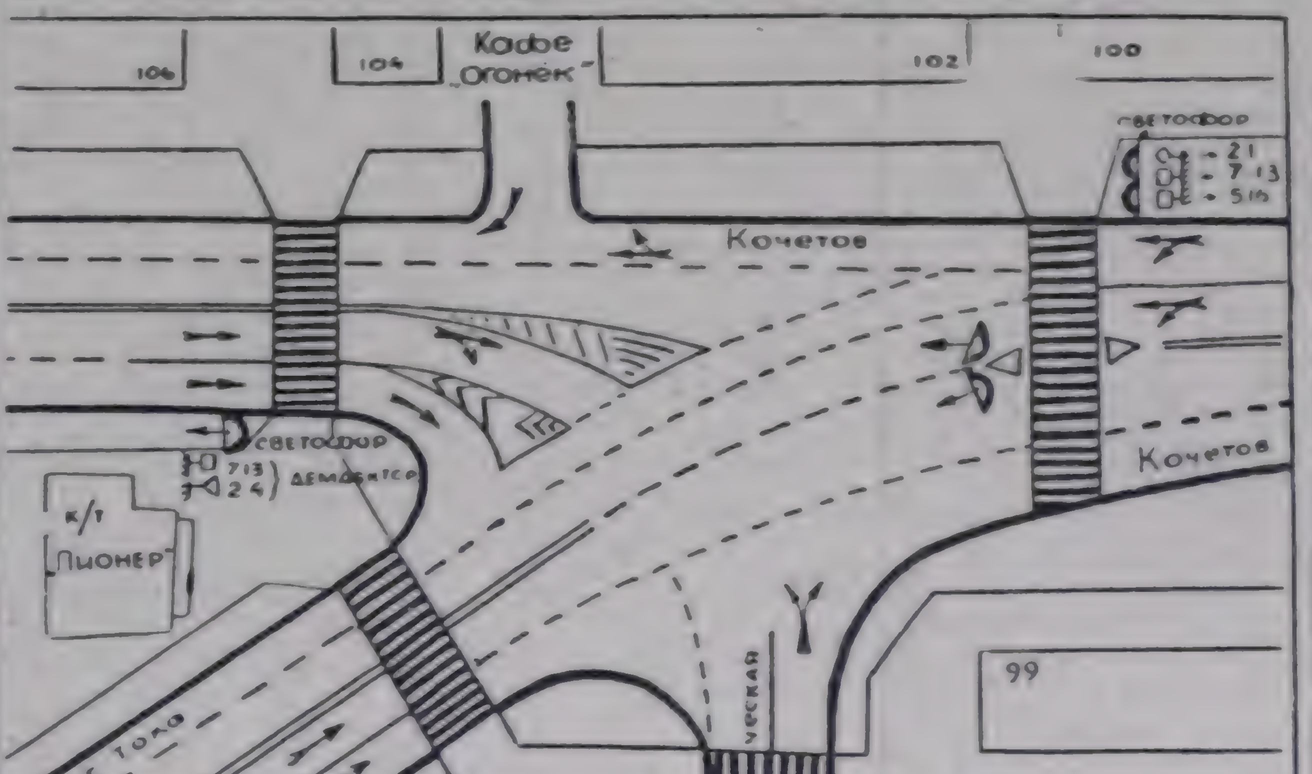

КОШКАТПАС

«Сельхозхимияның» районнар аразында бүдүрүлге каттыжыышкынының автобаазазында 126 автомашина бар. Олар колдуунда 1976—1980 чылдардан эгелеп ажыглалга кирген «КамАЗ» болгаш «ЗИЛ»-дер. Ында автопарк бүгү талазы-биле таарымчалыг, оон материал-техниктиг баазазы өске бүдүрүлгелерден чыдып калбайн турар. Ынчалза-даа мында күш-ажылдың сагылга-чуруму кошкак. Чүгле 1981 чылда бежин автомашина чолаачылаар эргезин 38 кижи, бо чылын Иванов, Васильев, Дудин дээрзи ээ жуурткан.

Харыысакызы чок чоруктуң уржуундан автомашиналар үрелип турар. Бо хүннерде чүгле 43 автомобиль ажылче үнүп турар. Автогаражтарның ишти чогуур негелдеге дүүшпес: Өрт айыылындан камгаланырының дүрүмнери сагыттынмайн келген. Өрт өжүрериниң херекселдери четчелеттинмээн. Техниктиг хыналда чорудар онгарның ишти хирлиг, чырыы четпес. Ол болгаш өске-даа бар четпестерин эдериниң хемчеглерин директор, кол инженер долузу-биле ал байн, коллектив кежигүннеринге негелделиг чорууну көргүспейн турары четпес.

БИЛИР СИЛЕР БЕ?

Республика найысылалының дарыазында кудумчуларынга чүък машиналары чоруп болбас: Ленин, Кочетов (көвүрүг чанында дескиниң чоруур оруктан эгелеп кирбес). Красноармейская (С. Тока кудумчузу-биле Интернациональная кудумчузунуң аразынга чоруп болбас). Топографическая, Чульдум (Дружба биле Щетинкин-Кравченко аразынга чоруп болбас). Октябрьская (Дружба биле Щетинкин-Кравченко аразынга чоруп болбас). Комсомольская (Щетинкин-Кравченко-биле Кызыл партизан кудумчуларының аразынга чоруп болбас). Интернациональная (Щетинкин-Кравченко биле Кызыл партизан аразынга чоруп болбас). Каа-Хем (Дружба кудумчузундан эгелеп кирбес). Дружба (Востоктан Каа-Хем кудумчузунга чедир чоруп болбас). Кочил-оол (телецентр чанында аэропорт баар оруктан эгелеп эмчи училищезинге чедир кирип болбас). Советская кудумчузунга чоруп болбас.

МАРТ 16-ДАН 18-КЕ ЧЕДИР
ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ 16-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55—«Даш чечек». П. Бажовтуң тоолундан тургускан мультфильм. 9.25—Якут АССР-ниң бот-тывынгыр коллективтериниң көргүзүү. 9.55 — Уругларга кыска хемчээлдиг уран-чечен телефильмнер программазы «2-ги «Б»-ниң оолдары», «Мээң бүгүнү билир Кнопик оңнуум», «Экии, Пушкин». 10.55 —«Совет кижиге». Документалдыг фильмнер программазы: «РСФСР-ниң улустуң 11 он беш чылда», «Завод чечектер өзүмнеп турар», «Пирзиниңның лаглыг черлерде курортта» [illegible]. 11.25— Телемедээлер. 11.40—12.55 — Чапсар. 12.55 — ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң ажылдаашкыны. Кремльдиң Съездилер ордузундан дамчыдылга. Оон соонда—«Мээң төрээн чурттум». Бот-тывынгыр коллективтериниң концерти. 16.40 — ССРЭ-ниң тургустунганының [illegible] «Ажылчын эстафетазы». 17.30 — «Салют, пионерия!». Душанбениң пионерлер ордузунуң уругларының бот-тывынгыр коллективтериниң концерти.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Улусчу контроль». 18.35 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Экии, дельфин!». Документалдыг телефильм. 19.20 — «Ыры дугайында баллада». Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү.

КЫЗЫЛДАН

20.40—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

21.00 — «Үе». Информастыг программа. 22.00 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң Академиктиг хору РСФСР-ниң улустуң артизи И. Кутузовтуң удурткулгазы-биле Воронеж областың ырыларын күүседир. 22.30—Бөгүн делегейде. 22.45—01.00— ССРЭ-ниң хоккейге чемпионады. «Динамо» (Москва)— «Спартак». В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Бичии спорт аренасындан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Француз дыл. 12.30 — Эртем тайылбырлыг фильмнер программазы: «Таймырда час», «Ак куштар ортулуктары». 13.30— Суггу ажыглаары болгаш ону камгалаары. 13.55 —«Чара таварааш оруу». Эртем тайылбырлыг фильм. 14.15 ПТУ сурагуулдарынга. Астрономия. Планеталар. 14.45 — П. И. Чайковский. «Чылдың үелери». 15.10— Телемедээлер. 15.15—18.15— «Эртем амыдыралы». («Орбита-3»)

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Телефильм. 19.10 — «СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга».

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 19.45—«Делегей панорамазы». 20.20 —Белорус телевидениениң болгаш радиозунуң симфониялыг оркестриниң концерти. Дирижёр — БССР-ниң алдарлыг артизи Б. Райский. Минсктен дамчыдылга. 21.00 «Үе». Информастыг программа. 22.00—22.45—«Дүнеки сеанс». Уран-чечен телефильм

МАРТ 17-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе» Информастыг программа. 9.05—Эртенги гимнастика. 9.20 — «Бодунга дужаал». Уран-чечен телефильм 1-ги серия. 10.25 — «Кино аныяк чоруктарының клуву». 11.25— Телемедээлер. 11.30—14.15 — Чапсар. 14.15—Телемедээлер. 14.30 — «Саша... Александр... Александр Яковлевич». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 14.55 — «Шыдырааа школазы». Разрядтылар клазы. 15.25— «Пушкин дугайында монолог». Документалдыг телефильм. 16.15— «Горнистер, кыйгыга харылаңар!». 17.00 — ССРЭ-ниң улустарының V кышкы спартакиадазы. Красноярсктан дамчыдылга. 17.55 — ССРЭ биле Герман Демократтыг Республиканың аразында экономиктиг болгаш культурлуг харылзаалар дугайында [illegible] ат салганының [illegible] «29-ту параллель» — документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 18.30—Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

18.45 Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.00 — «Бедик» Уран-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

20.45— [illegible]

МОСКВАДАН

21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — Улустар [illegible] 22.10—23.15 — Футболга кубок эзлекчилериниң кубогу дээш маргылдааның дөртку бирижи тиржымышкын. «Динамо» (Тбилиси) — «Легия» (Варшава). Тбилисиден дамчыдылга. Чапсар үезинде — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Немец дыл. 12.30 - Төөгү. 9-ку класс. ГОЭЛРО-нуң ленинчи планы. 13.05— Орус улустуң ырылары. 13.35 — География. 7-ги класс. Прибайкалье болгаш Забайкалье. 14.05 — «Ада-чечер» [illegible] 14.35 — Г. Я. Марпак. Чогаалдар ырылары. 15.25 — Телемедээлер. 15.30— 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Культура болгаш амыдырал». 18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

18.45 — «Кедээде чаа ачылдаа чедиргилтели». Документалдыг телефильм («Орбита-3»). 19.00 — Уран чүүлдүн болгаш бот-тывынгыр коллективтериниң мастерлериниң концерти. Останкино концерт студиязындан дамчыдылга. (Февраль 23-те дамчыдылганы катаптаар). Чапсар үезинде — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45—23.00 — «Сөс дилеп тур мен». Уран-чечен фильм 1-ги серия.

МАРТ 18-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.50 — Эртенги гимнастика 9.05 — «Бодунга дужаал». Уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 10.10 — «Горнистер, кыйгыга харылаңар!». 10.55 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң эстрада-симфония оркестриниң ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Силантьевтиң удурткулгазы-биле концерти. 11.25 — Телемедээлер. 11.30—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 ССРЭ биле Болгария Улус Республиканың аразынга найырал, кады ажылдаашкынга болгаш бот-боттарынга дузаламчы дугайында керээге ат салганының оюнга уткуштур. «Борис Стомоняков Стомоненкиден келген» Документалдыг фильмнер программазы. 15.10 — «Ямбольдуң сугралы аңдалары» (БУР). Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. 15.38 — «Өөредикчи». Тележурнал. 16.05 —«Орлёнок» телестудияның концерт залы. Дамчыдылганы — музыковед С. Виноградова чорудар. 16.50 — ССРЭ-ниң Улустарының V кышкы спартакиадазының хаажылы. Красноярсктан дамчыдылга. 17.45 — «Миллионнарның делегейи университеди». Ураанбойдан соңгураалдының [illegible]. Кижиниң хевирлеттинин тургузутарынга социал-психологтуг факторларның рольу.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». 18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң доктааттары чугаалап тур. 19.15 — Спорттуг программа. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45— 22.50 — «Киноаманин делегейин көрүп тур». Дамчыдылганы политиктиг хайгаарачы И. Фесуненко чорудар. Оон соонда — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Испан дыл. 12.35 — А. А. Фадеев. «Аныяк гвардия». 7-ги класс. 13.05 — Зоология. 7-ги класс. Сүт иштир дириг амытаннар. 13.30 — «Кижилер аразында чаа-кадаа» Уран-чечен фильм (Бижиктиг). 15.00 — Аңгы школазы. 15.30 — Телемедээлер. 15.35—18.15 — Чапсар. 18.15 — «Чурук бурузунде хүн». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Черниң чылыы», «Моржтар». Телефильмнер. 19.15 — Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 19.45 — «Өнүктерниң арыннары». 20.35 — «Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45—22.50 — «Сөс бээрин дилеп тур мен». Уран-чечен фильм. 2-ги серия.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

МАРТ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Албадаттырып аданганнар» (2 серияныг) 9.30, 12.10, 14.50, 17.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Андриес» 9.30, «Атлантиданың баштыңчылары» 11.20, 13.10, 15.00, «Абба» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Иван Бровкин кур черде» 15.00, 16.50, 18.40, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Тээрде өдүнеки шылбустар» 15.00, 18.40, 20.20, «Эртем кежээлеп черге» 16.50 шактарда.

«Шын» солун редакциязының коллективи редактор Валерий Севильбаевич Шаравинниң авазы

Часкал Таваевна МОНГУШТУҢ

аар аарааш мөчээни-биле холбаштыр аңаа болгаш төрелдеринге хаңы кажыыдалын илереттийлеп тур.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарнаттың 2-23-35, партийнын амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-21-47, үлетнир килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 93

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00103.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 140 (11938) | 1982 чылдың июнь 16, среда | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

АЖЫЛДЫҢ ШЫНАРЫ ДЭЭШ

Партия обкомнарының бо хүннерде эртип турар пленумнарының кол-ла айтырыы—көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң курлавырларын дилеп тывары, ажылдың шынарын бедидери бооп турар.

НОВОСИБИРСК. Обь шынаазының, Кулунда, Барабинск ховуларының бойдус-экономиктиг курлавырларын улам долдур ажыглаарынга эртемниң ролюн улгаттырарының чугулазын СЭКП обкомунуң пленумунга онзалап демдеглээн.

Обкомнуң бирги секретары А. П. Филатовтуң илеткелинде, саналдаачыларның чугааларында-даа колхозтарда болгаш совхозтарда эртем ажылдарының түңнелдерин болгаш мурнакчы дуржулганы калбаа-биле ажыглап турарын демдеглээн. Аъш-чем программазын күүседиринге коммунист, комсомолчу бүрүзүнүң төлептиг үлүүн киириштирерин пленумга шиитпирлээн.

УЛАН-УДЭ. СЭКП-ниң Бурят обкомунуң пленумунга ол республиканың көдээ ажыл-агыйының кол адыры мал ажылы деп санаан. Партия обкомунуң бирги секретары А. У. Модогоевтиң илеткелинде болгаш санал бергеннерде мал чемнериниң баазазының хожудаашкынны адырны хөгжүдериниң шаптыкчыларынга шаптыктап турары айыттынган.

(СЭТА).

СЭКП Тыва обкомунуң VI пленуму

Дүүн Кызылга СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга СЭКП обкомунуң VI пленуму болуп эрткен. Аңаа СЭКП Кызыл хоорkомунуң болгаш райкомнарының секретарьлары, райкүүском даргалары база оларның оралакчылары, совхозтар директорлары болгаш ында партия организацияларының секретарьлары, министерстволар болгаш ведомстволар удуртукчулары, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының удуртур ажылдакчылары киришкен.

Пленумну СЭКП ТК кежигүнүнге кандидат, СЭКП обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** ажыткан.

Пленум «СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң түңнелдериниң болгаш эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» илеткелинге дүүштүр партияның область организациязының сорулгаларының дугайында» айтырыгны чугаалажып көрген.

СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин пленумга илеткел кылган.

СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары **И. М. Сувандии**, СЭКП Кызыл райкомунуң бирги секретары **К. Н. Шулуу**, «Тээли» совхозтуң саанчызы, бригада парторганизациязының секретары **Р. Х. Билчей**, СЭКП Бии-Хем райкомунуң бирги секретары **В. М. Евтешин**, «Мөген-Бүрен» совхозтуң директору **К. Д. Чындын-оол**, СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары **Б. С. Нурзат**, Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый министри **И. Г. Лавриненко**, «Кызыл Тук» совхозта бода мал бригадазының бригадири **Д. К.-С. Очур**, «Күш-ажылдың хостуу» совхозта партком секретары **О. М. Седии**, Тываның көдээ ажыл-агый дуржулга станциязының механизатору **И. П. Оглезнев**, Тыва АССР-ниң мелиорация болгаш суг ажыл-агый министри **Н. А. Жоголь**, СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары **А. Ч. Монгуш**, Тес-Хем райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги **Н. Д. Балчый-оол** олар пленумга чугаалашкан айтырыг талазы-биле санал бергеннер.

Пленум чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаал хүлээп алган, ында СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин болгаш эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» илеткелинге дүүштүр партияның область организациязының сорулгаларын күүседир талазы-биле ажылдарны тодараткан.

АЪШ-ЧЕМ ПРОГРАММАЗЫН БОТТАНДЫРАРЫ—БҮГҮ УЛУСТУҢ ХЕРЭЭ

СЭКП обкомунуң бирги секретары эш Г. Ч. ШИРШИННИҢ илеткели

1982 чылдың май 24-те Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң ээлчеглиг Пленуму болганын билир болгай бис.

СЭКП ТК-ның Пленуму СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневтиң «1990 чылдарга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» илеткелин дыңнааш, чугаалажып көрген.

Эш Л. И. Брежневтиң ханы утка-лыг, тургузукчу, чогаадыкчы чорук-биле сиңниккен илеткели эртемниг коммунизмниң аграр айтырыының [illegible] теориязын [illegible] улуг салыышкынны бооп турар.

СЭКП ТК-ның Пленуму эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айтыышкыннарны болгаш түңнелдерин бүрүнү-биле, долдур чүгаадыр деп көрген. Олар ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарының, партияның аграр политиказын амыдыралга чайгылыш чокка күүседириниң талазы-биле партия, күрүне болгаш ажыл-агый органнарының, профэвилелдериниң болгаш комсомол организацияларының практиктиг ажыл-чорудулгазының үндезини кылдыр салдынган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин ёзугаар ажылдап кылган ССРЭ-ниң 1990 чылга чедир үеде Аъш-чем программазын СЭКП ТК-ның Пленуму чүгаадыг деп көргеш, СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Аъш-чем программазын чедиишкинниг боттандырарын хандырарынче угланган эң-не чугула экономиктиг болгаш социал хемчеглерниң бүдүн-бүдүн комплекстерин боттандырарын көрген доктаалдарын бадылаан.

СЭКП ТК-ның Пленуму организастыг айтырыгны база чугаалажып көргеш, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү эш Ю. В. Андроповту СЭКП ТК-ның кежигүнүнге, СЭКП ТК-ның секретары эш В. И. Долгихти СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидатка соңгаан.

СЭКП ТК-ның Пленумунга бадылаан ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын эш Леонид Ильич Брежневтиң саналын болгаш оон дорт киржилгези-биле ажылдап кылган, ында СЭКП-ниң аграр политиказының эң чугула принциптерин болгаш негелделерин айыткан оон сөөлгү съездилериниң шиитпирлеринде болгаш өске-даа программалыг документилеринде СЭКП-ниң аграр политиказының бүгү талалыг, эртем талазы-биле ханы утказынналыг кылдыр айыткан бооп турар.

Эш Л. И. Брежнев бодунуң илеткелинге СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленуму онза утка-шынарлыг, онза ужур-дузалыг деп айыткан. Ында айыттынган хемчеглер болдунар-ла кыска хуусааның иштинде чурттуң чонун аъш-чем продуктулары-биле идегелдиг хандырарын чедип алыры болур, ол дээрге чүгле бирги черге экономиктиг эвес, харын база чугула социал-политиктиг сорулга бооп турар. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлери, ССРЭ-ниң аңаа бадылаттынган Аъш-чем программазы совет кижилерниң амыдыралчы негелделерин улам-на долдур хандырарының дугайында партияның эң чугула программныг негелделерин чайгылыш чокка боттандырарынче бүрүну-биле угланган. ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын ажылдап кылгаш, хүлээп алган чорук болза, боо-чепсекти эндере бүдүрерин дүвү-далаш-биле күштелдирери-биле чергелештир Совет Эвилелинге хамаарыштыр кызамдааашкынныг хемчеглерни боттандырып турар американ империализминиң милитаристиг дайынзырак планнарынга удурланыштыр бистиң партияның даштыкы болгаш иштики политиказының тайбыңга ынакшылдыг эчис сорулгаларын чайыннадыр көргүзүп турар. Эш Л. И. Брежнев аңаа холбаштыр СЭКП ТК-ның Пленумунга «...амдык бүрүнелерниң удуртукчулары тараа салары ындыг аңаа-ла садыг чорудулгаларын бистиң чуртка ыйдыдышкын кылырының чепсээ, политиктиг базыышкынның чепсээ болдурарынче чүткүп турар. Бистер оон-биле кажан-даа эптешпээн болгаш эптежир дивейн-даа турар бис» деп онзалап демдеглээн.

Коммунистер, бүгү совет улус, оларның-биле кады бистиң республиканың даа ажылчы чоннары айтырыгны ындаар туругсканын долузу-биле чүгаадыгзынып, деткип турар болгаш совет улустуң кызымаккай күш-ажылы, коммунистиг тургузуушкуннуң планнарын, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин чедиишкинниг күүседири бистиң Төрээн чуртувустуң күш-шыдалын быжыглаарының болгаш чечектелиишкининиң, бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарының эң-не идегелдиг үндезини болурун эки билир.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумга эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунга ажылдап кылган болгаш партия ТК-ның дараазындагы Пленумнарынга болгаш СЭКП-ниң дараазындагы съездилеринге сайзырадып ажылдаан партияның аграр политиказының угланыышкынын боттандырар дээш кылып чоруткан улуг ажылдың түңнелдерин үндүрген.

СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунуң соонда эрткен үш беш чылдың дургузунда чурттуң көдээ ажыл-агыйының кол-кол бүдүрүлге фондулары болгаш күш-ажылдың энергия-биле чепсегленишкини үштен ажыг катап улгаткан. Черни химчижидери болгаш мелиорастаары дүрген хөгжүлделиг апарган, агроүлетпүр бүдүрүлгелери болгаш каттыжыышкыннары тургузунгулаан. Көдээ ажыл-агыйның машина тудуушкуну улам хөгжээн, көдээ ажыл-агыйны хандырарының чаа-чаа адырлары тургустунган. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге эртемниң эң болбаазырангай, сөөлгү чедиишкиннерин калбаа-биле ажыглап турар апарган.

Ол үениң иштинде совет тараачыннарның амыдыралының болгаш ажыл-ижиниң даа байдалдарында ханы чаартылгалар бооп, күш ажылдың төлевиринге, пенсия хандырылгазынга, социал страхованиеге болгаш колхозчуларның база совхозтар ажылчыннарының амыдыралының өске-даа талаларынга хамаарышкан дыка хөй социал хемчеглерни көдээге боттандырып чоруткан.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга партияның ап чоруткан хемчеглери, совет кижилерниң кызымаккай ажылы кайгамчыктыг түңнелдерге чедиргенин демдеглээн. Чурттуң көдээ ажыл-агыйының продукциязының нитти бүдүрүлгези чедиги беш чыл-биле деңнээрге, оңгу беш чылда 1,5 катап улгаткан. Бистиң чуртта аъш-чем продуктуларын бүдүрериниң өзүлдезиниң темпизи оон чурттакчыларының немей өзүлдезин үргүлчү мурнап турар. 1965 чылдаазы-биле деңнээрге, бистиң чурттуң чону 1980 чылда 35 млн. кижиге азы 15,2 хуу көвүдээн. Көдээ ажыл-агыйның нитти продукциязының хемчээли 28 хуу көвүдээн, оон иштинде чоннуң кижи санынга онаашты тыр хереглел эътке 41 хуу, сүтке —25, ногааларга —35, үнүш үзүнге —24, чигирге—30 хуу, күш чуурганынга—ийи катап улгаткан. Амгы үеде совет кижиниң аъш-чеминиң рационунуң калорийлиг нитти деңнел талазы-биле медицинаның эргежок чугула норма-чижектеринге дүгжүп турар.

«Ындыг-даа болза, бистер чедип алдынган чүүлдерге доктаап шыдавас болгаш аъш-чем айтырыы хүн айтырыындан ам-даа уштунмааның көрбейн барып база шыдавас бис» — деп, эш Л. И. Брежнев СЭКП ТК-ның Пленумунга болдунуң илеткелинге айыткан. Аъш-чемниң структуразын экижидери негеттинип турар. Эът болгаш сүт продуктуларынга, ногааларга болгаш кат-чимиске, өске-даа аъш-чем бараанынарынга негелде-хереглелдер долузу-биле хандыртынмайн турар.

Ол бүгү чүүлдер чурттуң чонунуң аъш-чем бараанынарын хереглээриниң дүрүм ёзугаар улгадыышкыны-биле, оларның акша орулгаларының доктаамал өзүлдези болгаш ол бараанарга күрүнениң үүрмектеп садар өртектериниң деңдески бооп турары-биле холбашкан. Ол ышкаш экономиканың аграр секторунга ажылдаар кижилерниң саны эвээжеп, хоорайлар чурттакчылары өзүп турар болгаш көдээ чурттакчыларының боттарының аъш-чем продуктуларын күрүнениң садыг четкилериңден садып алыры база көвүдеп турар. Алактың соонда, көдээ ажыл-агыйның болгаш бүгү агроүлетпүр комплекизиниң ажыктыг чоруу ам-даа четпес темпилиг өзүп турар.

1990 чылга чедир үеде Аъш-чем программазы аъш-чем айтырыын комплекстиг шиитпирлээрин көрүп турар. Ол бүгүнүң эчис сорулгазы—аъш-чемниң бедик шынарлыг продуктуларын бүдүрүп үндүрери болгаш оларны хереглекчилерге чедирери бооп турар.

ССРЭ-ниң Аъш-чем программазында көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин дыка улгаттырарын көрүп турар. Он бирги беш чылда тарааны чылда ортумак бүдүрери 238—243 млн. тонна, он ийиги беш чылда—250—255 млн. тонна кылдыр көрдүнген. Эът бүдүрери (кош деңзи-биле) он бирги беш чылда 17—17,5 млн. тонна, он ийиги беш чылда — 20—20,5 млн. тонна, сүттүң—он бирги беш чылда —97—99 млн. тонна, он ийиги беш чылда—104—106 млн. тонна чедер ужурлуг. Кат-чимис, ногаалар, картофель, чигир үнүш үстери, кондитер кылыглары болгаш аъш-чемниң өске-даа продуктуларының кылыгларын бүдүрүп үндүрери дыка көвүдээр.

СЭКП ТК-ның Пленумунга он бирги беш чылда-ла хлебке болгаш хлеб-булочка кылыгларынга калбак ассортимент-биле катай-хаара картофельге чигирге хереглелди хандырып, крупаларга, кондитер кылыгларга, маргаринге, чуурганга, балыкка хереглелди долузу-биле хандырар, эът, сүт, үнүш үзү, кат-чимис продукциязы-биле хандырылганы экижидер сорулганы салып турар. Он ийиги беш чылда кол-ла күжениишкинниң эътке, үнүш үзүнге, ногааларның болгаш кат-чимистерниң кол-кол хевирлеринге хереглелди улам улгаттырарынче углаар.

Айыттынган сорулгаларны чедип алыры-биле Аъш-чем программазында бүгү агроүлетпүр комплекизиниң материал-техниктиг баазазының деңдески хөгжүлдезин чедип алырын, ону транспорт болгаш өске-даа чүүлдер-биле хандырарын боттандырып аъш-чем бараанын-биле чедир садыглаарын баш удур көрүп турар.

Он ийиги беш чылда агроүлетпүр комплекизин хөгжүдеринге улус ажыл-агыйынга тускайлаан акша-хөреңгиниң бүгү түңнүнүң үштүң бир кезиин чарыгдаар ужурлуг. 1990 чылга чедир чурттуң аграр секторунуң кол бүдүрүлге фондулары 1,5 катап улгадыр, оон энергия күчүзү—1,6 катап, көдээ ажыл-агыйга минералдыг чемишчидилгелер бээри — 1,7 катап көвүдээр ужурлуг.

Аъш-чем программазында болгаш СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалдарында айыткан көдээниң социал хөгжүлдезиниң талазы-биле хемчеглери канчаар-даа аажок улуг. Чуртталга, культура-амыдырал, оруг тудуунга 80 чылдарда 160 млрд. рубльди, азы 70 чылдардаазындан 2 ажыг катап хөй акша-хөреңгини тускайлап турар. «Ол дээрге чүгле хөй сан эвес, ол дээрге хоорай-биле көдээниң аразында социал ылгалдарны узуткаарынче, а ындыг болганда,— марксизм - ленинизмниң эртемге үндезилеттинген программныг негелделеринге амыдыралга боттандырарынче угланган улуг политика-дыр» деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга илеткелде Аъш-чем программазының боттарының хуусааларының талазы-биле аңгы-аңгы—үр хуусаалыг, ортумак хуусаалыг, дүрген болгаш соңгаарладып болбас хуусаалыг сорулгаларны салып турарын айыткан болгай. Ынчалза-даа, эш Л. И. Брежневтиң демдеглээни-биле алырга, «...Аъш-чем программазы болдунуң баштайгы үре-түңнелдерин бо чылын-на берген турар ужурлуг» дээрзин демдеглээн. СЭКП ТК-ның Пленуму көдээ ажыл-агыйда соңгаарладып болбас айтырыгларже кичээнгейни угландырган. Ол дээрге, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш садар талазы-биле планнарны долдур болгаш ажыр күүседири, мал ажылын мал чемнери-биле хандырары, дүжүт ажаап алыышкынынга белеткелди эки кылып, ону чедиишкинниг эрттирери болур. Ынчалзы-биле алырга, беш чылдың ийиги чылын чедиишкинниг доозарынга чугула органистас-ажыл-агыйжы хемчеглерни чедип алыры ол бооп турар.

Республиканың коммунистери болгаш бүгү ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир демей, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткелин болгаш Пленумнуң шиитпирлерин база оон бадылааны Аъш-чем программазын изиг-биле чүүлдүгзүнүп хүлээп алгаш, Коммунистиг партияга, оон Төп Комитединге совет кижилерниң чаагай чоруун улам бедидери дээш улуг сагыш салыышкыны дээш чүректиң бүгү ханызындан улуг өөрүп четтиргиишкинин илередип турар. СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырганының түңнелинде бистиң республикага көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларын хөгжүдеринге иелегдиг материал-техниктиг баазаз тургустунган. Республиканың көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге чылда-ла ортумак акша-хөреңги бээри оңгу беш чылда чедиги беш чылдың-биле деңнээрге, оон үш катаптан хөй улгатканын чугаалаарга-ла билдингир-дир.

Агаар бойдузунуң берге байдалы турзажок, көдээ ажыл-агыйның нитти продукциязы чылда ортумаа-биле чедиги беш чылда 87,1 миллион рубль турганындан оңгу беш чылда 109,9 миллион рубль чедир немелде, азы 15 хуу өскен. Ол үениң иштинде сүт бүдүрери 24,9 хуу, эът (кош деңзи-биле)— 20,6 хуу, чуурга — 54,6 хуу көвүдээн. Он бирги беш чылдың бирги чылында мал ажылының продукциязының бүгү хевирлерин күрүнеге садарының планнары күүседиттинген.

Сөөлгү он беш чылда республиканың чурттакчы чону 54 муң кижиге азы 26 хуу өскен. Ол-ла үениң иштинде чурттакчы чоннуң бир кижиге онаашты тыр эът болгаш эът продуктуларга хереглели 25,6 хуу, сүт болгаш сүт аймааның продуктуларынга —39,7 хуу, чуурганга —92,3 хуу, ногааларга — 21,6 хуу өскен.

Көдээ чоннуң социал-амыдырал байдалдарын экижидер талазы-биле хемчеглерни боттандырган. 1971 чылдан 1980 чылга чедир үениң иштинде 394 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн, 2,3 муң олуттуг школа пааз ы чеппээн уругтар албан черлерин, 5,5 муң олуттуг клубтарны болгаш Культура бажыңнарын ажыглалга киирген. Совхозтарның ажылчыннарының болгаш албан хаакчыларының айда ортумак шалыны 1965 чылга деңнээрге 2 катап көвүдээн.

Республиканың көдээ ажыл-агыйын хөгжүдер дээш сөөлгү чылдарда эвээш эвес ажыл кылдынган. Ынчалза-даа СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр улам нарын болгаш улуг сорулгаларны көдээниң ажыл-ишчилери шиитпирлээр.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткелинге дүүштүр бистиң ажылывыстың кол-кол угланыышкынынга доктаап көрейн.

Бистиң мал ажылдыг республикавыстың Аъш-чем программазынга кол черни мал ажылында бүдүрүп турар аъш-чем продуктуларын бүдүрери болгаш сайгарары ээлеп турар. Ол адырны хөгжүдериниң сорулгаларын чедип алырынга черниң ажыглалының ажыктыын, оон үнүш-дүжүткүрүн бедидери. Оңгу беш чылда оларны бүдүргенинге бодаарга мал чеми тараа культураларын, бедүүн болгаш чулуктуг мал чемнерин он бирги беш чылдың планында көрдүнгенин ёзугаар ийи катап хөйнү бүдүрерин 1985 чылга чедир хандырары шиитпирлиг ужур-дузалыг. Оңгу беш чылда 119 муң тонна турганынга удур он бирги беш чылда тарааны чылда ортумак бүдүрүлгезин 183 муң тонна, он ийиги беш чылда —195 муң тонна чедирер ужурлуг.

Он бирги беш чылда картофель бүдүрери чылда 35 муң тонна, он ийиги беш чылда — 44 муң тонна чедер, азы 3 катап өзер. Ногаалар бүдүрүлгезин 4,5 катап көвүдедири чугула. СЭКП ТК-ның май (1981 ч.) Пленумунуң айтыышкыннарын ёзугаар көдээ ажыл-агыйн культураларының дүжүткүрүн бедидер талазы-биле бүгү хемчеглерни алыры чугула. Чоокку чылдарда тараа культураларының дүжүдүн бир гадан-на 12 центнер, картофельди —100, ногааларны — 160 центнер чедирериниң аргалары бисте бар.

Тарааны, мал чемин, чер ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрерин көрдүнген хемчээлге чедип алырынга чер ажылының мооң мурнунда турган системазы-биле холбашкан чамдык таарымча чок факторларны долузу-биле ажып эртери чугула.

Амгы үеде көдээ ажыл-агыйның эртем албан черлериниң специалистери болгаш ажылдакчылары республикага чер ажылының зоналыг системазын ажылдап кылган. Ону республиканың агрономия чөвүлел хуралынга чугаалажып көрген болгаш чүүлдүгзүнген, СЭКП обкомунуң бюрозу бадылаан.

Ол системаны совхоз бүрүзүнге дүрген, чогаадыкчы ёзу-биле нептередири эң-не чугула. Район, совхоз бүрүзүнге, тарылга шөлү бүрүзүнге технологтуг сагылга-чурумун эң шыңгыы сагыыры, тарылга ээлчештирилгезин болгаш хөрзүн камгалаар технологияның бүгү комплекизин долузу-биле дүрген шиңгээдип алыры, чер ажылының культуразын бедидер талазы-биле эргежок чугула бүгү хемчеглерни херек кырында боттандырары дээш бүгү агрономия албанының харыысалгазын бедидери чугула. Чайгы, күскү чер андарылгазының хуусааларын сагыырынче, органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни чеп ажыглаарынче онза кичээнгей салыры чугула.

1981 чылда СЭКП обкомунуң III пленумунга бадылаан мал чеми бүдүрериниң программазының күүселдезин онза контрольга алыр ужурлуг.

Кол-кол чамдык сорулгаларны боттандырарының онзагай чугулазын база катап демдеглээри күзенчиг-дир.

Бирээде, күзүн чажар кок тарааның, рапстың, люцернаның, донниктиң, өске-даа хөй чылдыг сигеннериң тарылга шөлдерин чоокку үеде эндээн көвүдедир ужурлуг бис. Ийиде, чайгаар үнген-даа, культурлуг-даа одарларда мал чеминиң бүгү культураларының дүжүдүн бедидер. Агротехниктиг болгаш организастыг комплекстиг хемчеглерни күүседириниң күселиг-биле ону хандырар херек. Үште, мал чемнерин белеткээрин, болбаазырадырын болгаш кадагалаарын организастаарында эде тургузулганы дүрген доозары чугула. Өстүрүп ап турарывыс мал чемнерин чамдыкта четче ажаап албас, эки камгалап кадагалавас чоруктарның барын чугаалаар херек. Ындыг чоруктар мал чемин белеткээр ажылды орай эгелеп, техника белеткелин куду деңнелдиг тургузуп, күш-ажылды кошкак организастааны, шынарга чогуур контроль чогундан болуп турар. Бо чылын мал чеминиң белеткелиниң эгелээринге чедир чоокку үеде мал чеминиң белеткелин тускайлап адыр болдурарын чер болганга доозары, специализастаттынган бүдүрүлге салбырларын тургузары, оларга черин, машиналарны, мал чеми шыгжаар черин быжыглаары, бот-орулга-чарыгдалыг ооаалданы бээри, оларны күш-ажылдың аккорд-шаңналдыг төлевиринче шилчидери чугула. Бо ажылды СЭКП райкомнарының болгаш райкүүскомнарының онзагай контролюнга алыр.

Тараа болгаш мал чеми культураларының үрезин ажылын чогуур деңнелге организастаарының чугулазын онзалап чугаалаза чогуур.

Бистиң республиканың байдалдарында тараа болгаш мал чеми культураларының үрезиннери-биле боду хандыртынып шыдаары эң-не эргежок чугула ажыл болур. Специализастаттынган үрезин ажыл-агыйлары оларга даараан ажыл-херекче ёзулуг ханылап кирген турары чугула. Совхоз бүрүзүнге тараа болгаш мал чеми культураларының үрезин участоктарын тургузары, оларга суггаттыг болгаш суггат чок эки черлерни хуваап бээри, таарымчалыг агрофонну тургузары, үрезин бүдүрүлгези дээш агрономнарның болгаш ажылчыннарның сонуургалын бедидери чугула. Боду үнген сигеннер үрезиниң чыырын калбаа-биле организастаар херек. Көдээ ажыл-агый министерствозу (эштер Лавриненко, Ларионов). Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының баазазында тургустунган үрезин каттыжыышкыны (эш Хуңданов), совхозтар директорлары болгаш агрономнары үрезин ажылы-биле холбашкан бүгү ажыл-херек дээш бүрүн харыысалганы хүлээр үе келген.

СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели республикага он бирги беш чылда черниң мелиорастаарын хөгжүдериниң болгаш 1990 чылга чедир оон хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарын тодараткан. Он бирги беш чылдың төнчүзүнге чедир суггаттыг черниң шөлүн 64-65 муң га чедирери көрдүнген. Кызылдың, Тес-Хемниң, Чедерниң, Эрзинниң ышкаш ындыг улуг суггарылга системаларының тудуунуң техника-экономиктиг үндезинин ажылдап кылып турар.

Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозу, «Тыва суг тудуг» трест суггарылга системаларының төлевилелиниң болгаш тудуунуң бедик шынарлыг болурун хандырары чугула. Бүгү-ле суг ажыл-агый объектилерин чогуур деңнелге тургузары чугула. Көдээ ажыл-агый министерствозу, районнарның көдээ ажыл-агый органнары, совхозтарның удуртукчулары болгаш специалистери, черлерде партия болгаш совет органнарының мурнунда суггаттыг черлерниң ажыглалының ажыктыын бедидер талазы-биле организастыг, ажыл-агыйжы, агротехниктиг хемчеглерни улам кызымаккай боттандырар сорулга туруп турар. Бүгү совхозтарга мал чемин бүдүрерин көвүдедири-биле биче суггарылганы чорудары чугула. Ол сорулга-биле шаанда араттарның ажыглап турган системаларын катап тургузар, көжүп чоруур ирригация дерилгелерин, суг сөөртүр автомашиналарны, суг үлекчилерин, өрүмнээр болгаш шахта кудуктарын калбаа-биле ажыглаар.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле республиканың көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының мурнунда харыысалгалыг сорулга салдынган. Ажылдап кылып турарывыс Аъш-чем программазында он бирги беш чылда бүгү категорияның

(Уланчызы 2-ги арында).

Соңгулдаларга уткуштур

Агитбажыңнар дамчыштыр

Улус депутаттарының черлер Советтериниң болгаш улус судтарының соңгулдаларынга белеткелдиг ужуражыры-биле Кызыл районда «Ынныелес» совхозтуң парткому (секретары Ч. У. Монгуш) соңгукчулар ортузунда политмассалыг ажылды идепкейжидип чорут-кан. Агитаторларның шынар, составын эде көрүп, ында политиктиг болгаш нитта билиг шыырак эштерни киирген. Агитколлективтиң удуртукчузунга коммунист З. Б. Ондарны томуйлаан. Агитколлективте 50 агитатор бар, оларны 25 агитбажыңда быжыглаан. Олар чоннуң чурттап турар черниң аайы-биле агитмассалыг ажылды чорудуп турар.

Коммунистиг партияның, Совет чазактың иштики болгаш даштыкы политиказының, совет соңгулда системазының, совет хамаатыларының эргелериниң, хүлээлгелериниң, депутаттарның кандидаттарының, республиканың, районнуң, совхозтуң ажыл-ишчилериниң мурнунда салдынган планныг сорулгаларының дугайында соңгукчуларга агитаторлар чугаалап берип турар. Оон-биле чергелештир агитаторлар СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң материалдарын, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын чонга таныштырып, тайылбырлаар ажылды калбартып чоруткан.

Агитаторлар Д. Чылбак, З. Куулар, В. Ооржак, Ч. Ооржак, С. Ондар болгаш өскелерде боттарының быжыглаан агитбажыңнарында агитмассалыг ажылды эки чорудуп, ында ажылчы чоннарны совхоз бүдүрүлгелеринге калбаа-биле хаара тудуп, күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң чорум-чурумун быжыглаар, уруглар кижизидилгезин экижидер хемчеглерни ап турарлар. Оон аңгыда олар ужуражылгаларны, кежээлерни хамаарышкан участоктарынга эрттирип келген.

Пропагандистер, лекторлар база-ла партийжи даалганы багай эвес күүседип турарлар. Партия, комсомол чырыдыышкынының болгаш экономиктиг өөредилгениң школалары СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң материалдарын, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын өөренип эгелээн. Пропагандистер В. Оюн, Ю. Монгуш, Х. Кара-оол олар бо чугула темага хамаарышкан кичээлдерин организастыг эрттирген.

Ниитиниң малын кадарып, суурдан ырак черлерде дүрттап чоруур малчыннарның ортузунга политмассалыг ажылды парткомм, өге организациялар чылдың кайы-даа үезинде кошкатпаан. Соңгукчуларга белеткел үезинде бо ажылды база күштелдирген. Суурнуң агитбажыңнарын малчыннарда быжыглаан. Олар чүгле агитмассалыг ажылды чорудуушкуну-биле кызыгаарлаттынмайн, шеф дузазын көргүзери эки чаңчыл болу берген. Новая кудумчузунуң үстүү талазында Д. Чылбактың удуртканы агитбажыңның малчыннар Б. Монгуш, К. Мандыы-оол оларга дузалажып турар. Шак ындыг эки үлегерлер өске-даа агитбажыңнарда бар. Оон аңгыда ай санында малчыннар хүнү болур. Ынчан лектор, кижи, мал эмчилери, садыгжы, специалистер малчыннарже үнүүшкүнү кылыр.

Бо бүгү ап чорудуп турар хемчеглерниң түңнелинде совхозтуң ажыл-ишчилери ниитиниң [illegible] болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш он бирги беш чылдың ийиги чылында шалыпчы ажылдап турарлар. Часкы хову ажылдарын чогуур үезинде агротехниктиг чурумнар ёзугаар чоруткан. Июнь 1-ниң медээзи-биле алырга, күрүнеге 358 тонна сүттү саткаш, чартык чыл планын 102 хуу күүсеткен, эът садарының планын доозар чоокшулай берген.

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш олар мал болгаш чер ажылының культуразын бедидер хемчеглерин ап турарлар. Ылангыя малга четчир санныг чемин белеткеп алыырынче, чайгы семиртилгени эки организастаарынче кичээнгейни күштелдирген.

Т. ХЕРТЕК.

Эш Л. А. Забоевти Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Партия, совет органнарга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылы дээш база торгуусиенн хүнүнден бээр 60 харлааны-биле холбаштыр Кызыл хоорайның улусчу контроль комитединиң даргазы эш Леонид Алексеевич Забоевти Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОНДУ.

Кызыл хоорай
1982 чылдың июнь 15.

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

АЪШ-ЧЕМ ПРОГРАММАЗЫН БОТТАНДЫРАРЫ—БҮГҮ УЛУСТУҢ ХЕРЭЭ

(Уланчызы. Эгези 1-ги арынга).

ажыл-агыйларынга ээтти бүдүрериин чылда ортумаа-биле 25,5 муң тонна чедирери, оон бээр бош чылда 36,1 муң тонна турганынга удур 1980 чылда— 45 муң тонна чедирери, азы 24,7 хуу көвүдедири көрдүнген.

[illegible] демдеглээр херек. Малдың баш санын өстүрер, оон камгалалын хандырар талазы-биле [illegible] малдың баш [illegible] күүсеттинмейн турар. [illegible] чылдарда чамдык районнарда малдың баш саны [illegible] Улуг-Хем, Тандылар, Бай-Хем, Каа-Хем, Чөөн-Хемчик районнарында [illegible] малдың баш санын өстүрериниң планнарын [illegible] хуу күүсеттинмейн турар. Тандылар районунга шээр малдың [illegible] бош чылдарның [illegible] 2,5 катап, [illegible] бода малдың—27,2 хуу өскен. Бай-Хем районунда [illegible] чылдар деңнээрге удур шээр малдың 84,5 хуу, мыйыстыг бода малдың—2,1 катап өскен. Өвүр, Каа-Хем, Тожу районнарында [illegible] болган [illegible]. Улуг-Хем, Каа-Хем, Эрзин, Тожу районнарында мыйыстыг бода малдың [illegible]

[illegible]

(Төнчүзү 3-ку арында).

АЪШ-ЧЕМ ПРОГРАММАЗЫН БОТТАНДЫРАРЫ—БҮГҮ УЛУСТУҢ ХЕРЭЭ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги, 2-ги арыннарда).

...девилелин ажылдап кылыр район комиссиязын тургускан. Ындыг комиссияларны ажыл-агыйларда база тургускан.

Бо чылын тараа бүдүрерин 20 муң тонна, картофельди 2000, ногааларны 1200 тонна, эътти 3400, сүттү 3800 тонна, дүктү 210 тонна чедирериниче партия организацияларының бүгү организаторлуг ажылын угланган...

Районга өске-даа кедээ ажыл-агый продукциязын бүдүрериниң көвүдедиринге специализацияны, концентрацияны болгаш кооперацияны улам ынай сайзырангайжыдарының күзели-биле чорудар. Ынчангаш бо талазы-биле районнуң ажыл-агыйларының кол-кол угланыышкыннарынга оратор доктаагаан.

Чоокку он чылдарда партияның экономиктиг стратегиязының чарылбас эң чугула кезээ болур Аъш-чем программазын боттандырары мал ажылының продукталарын көвүдедиринден, оон шыпарын бедилеринден улуу-биле хамааржыр дээрзин «Тыва» совхозтуң саанчызы Р. Х. Билчей пленумга демдеглээн.

Ферманың партия, профэвилел, комсомол организациялары май Пленумунуң шиитпирлерин ажыл-шиичилерге тайылбырлап, хуралдарга чугаалажып, боттарының ажыл-херээн анализтеп көрген.

Бар курлавырларны ажыглап турган коллектив чартык чылда күрүнеге сүт садарының планын чедиишкинниг боттандырган. Чартык чыл планын 190 центнерге ажыр күүсеткен. Ферманың коммунистери ол чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар.

Ферманың ажыл-ишчилери келир кышка бүгү талалыг белеткенирин, чайгы үеде мал чеминиң курлавырларын тургузуп алырының бар аргаларын долузу-биле ажыглаар.

Партияның Бии-Хем район...

— СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниң күүсеттинмээн, партия райкому кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң хөгжүлдезинге доктаамал кичээнгейни салып турар,— деп СЭКП Каа-Хем райкомунуң бирги секретары К. И. Шулуу санал кылгаан...

[illegible]

...Районнуң совхозтарында мал чеминиң белеткели эге-...

БҮЗҮРЕЛГЕ ТӨЛЕПТИГ

«Искра» совхозтуң Чаңгыс-Хадың хойжу бригадазының малчыннары район Совединиң депутадының кандидадының ажыл-агыйның мурнакчы хойжузу Чайка Калдар-ооловна Моңгуш-биле ужурашкан.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи, Чадаана хоорай Совединиң күүсэдикомунуң даргазы С. Д. Сат-оол кырган района Совединиң депутадының кандидадынга депшиттирген Ч. К. Моңгуштуң ажыл-агыйы бедик көргүзүглерин төлептиг мөзү-шынарын чугаалап, июнь 20-де болур чер-чер Советтеринге соңгулдалар үезинде Чайка Калдар-ооловна Моңгуш дээш шагда-ла ының бижиин бээрин соңгукчуларны кыйгырган.

Чаңгыс-Хадың хойжу бригадазының мурнакчы хойжулары Александра Кертик-оол Моңгуштар депутаттың кандидадын деткип, санал берген. Олар мал чайлаглаашкынын организастыг эрттирерин, алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседиринге депутаттың кандидадынга бүзүредин хүлээнген. Хойжуларның кышкы турлагларынга бедүүн хевириниң чупар-ба...

...тургузар дугайында айтырыгны чер-чер черлерге тургузуп, ону боттандырар кандидаттың ооң дилээн.

Район Совединиң депутадынга кандидат Ч. Моңгуш турупканы хуралынга чугаалааш, ону депутаттың кандидадынга депшилип, улуг бүзүрелди көргүскени дээш чаңгыс чер чурттугларынга өөрүп четтиргенин илереткен. Малчыннарның культура амыдыралын улам ынай экижидер дээш бодунуң күжүн салырын хүлээнген.

А. ОНДАР.

Кызылда Тываның күрүне филармониязының бажыңында тургустунган агитпункт. Агитаторлар соңгукчуларның дамчыш четчелеп, соңгу белеткелдерге идепкейлиг киржип турар. Олар соңгукчуларның бажыңнарынга барып, 1990 чылга чедир үеде СЛРЭ-ниң Аъш-чем программазының, делегей байдалының дугайында беседаларны кылып турарлар.

ЧУРУКТА: агитаторлар Кызылдың дүлей уруглар школазының башкызы А. Базыр-Тараа биле филармонияның урап чууй улуртукчузу Тамара Даваа агитпунктуда.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотоzу.

Бистиң кандидаттарывыс

БРИГАДИР

[illegible]

К. АРАКЧАА.

Янзы-бүрү медээлер

НАЙЫРАЛДЫҢ ХООРАЙЫ

Волга эриинде улуг эвес Димитровград хоорай акы-дуңма ийи чурттарның улустарының бузулбас найыралының демдээ болу берген. Чалгыныштыг ленинчи-революционер, болгар улустуң баштыңчызы Георгий Димитровтуң адын хоорай ам он чыл эдилеп турар.

Волга эриинде хоорай боду улуг назылыг. Революция мурнунда аңаа буе-биле ажылдаар каш-ла дээрбе ал-гы-кеш, саваң фабрикалары, каң кудар завод болгаш хендир мануфактуразы турган. Амгы үеде Димитровград совет атом эртеминиң улуг төптериниң бирээзи кылдыр сурагжаан. Автомобильдер агрегаттарының заводу—«Жигулилерге» болгаш «КамАЗтарга» кузов арматуразын кылып турар улуг бүдүрүлге чоокта чаа ажыглалга кирген. Шес-тааны үлетпүрү база шапкын хөгжүп турар.

Чүс муң ажыг чурттакчылыг хоорай ногаан хевис-биле шиптингэн дег. Чурттакчылыг кварталдар боду ол олчаан үгеп хадылыг арга иштинде турар.

Волга эриинде ол хоорайның чурттакчылары төрелденикен хоорайы болгар Димитровградтың ажылчы чоннары-биле сырый харылзааны тудуп турар. Ийи хоорайларның үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери бот-боттарының аразында чаржып, дуржулга солчуру-биле ылайбээр аргыжып турар.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң шылгаранган ажылдакчызы Георгий Димитровтуң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунуң бүдүүзүнде Улустарның Найыралы орден-биле шаңнаткан Волгада бурунгу хоорай улам чараш аяң кирген. ССРЭ-ниң болгаш БУР-нуң күрүне тукталары, акы-дуңма улустарның найыралын көргүскен паннолар база транспарантылар хоорайның кудумчуларын болгаш шөлдерин каастаан. Г. Димитровтуң юбилейин олар улуг, чырык байырлал кылдыр демдеглээр.

(СЭТА-ның корр.).

Димитровград,
Ульяновск хоорай.

АЯН ТУДААЛ

Самагалдай суурнуң микрорайоннарының аразынга ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга уткуштур бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезин болуп эрткен. Суурда 16 микрорайон бар. Оларда бот-тывынгыр уран чүүл бөлүктери идей-политиктиг, [illegible] концерттерни [illegible] демдеглээн. Маңаа хөглээшкиннер чөвүлели идепкейлиг киришкен. Көрүлдеге мастаалыг киришкен бөлүктер бар. Анизо, Тамара Балаң-оолга, Чечек Успуңга, Александра Оюнга, Лариса Кара-оолга удурткан бот-тывынгыр уран чүүл бөлүктери 40-тан өрү киржикчилиг солун программалыг концерттерни үндүргүлээн.

Көрүкчүнүң сагыш-сеткилин [illegible] кээр «Зоптиктер», «Аяң шай», «Пингвиннер», «Кара-кушкаш», «Тевекчилер» дег [illegible] көрүштүг, чараш ойнаан. Сен-ле-Сүрүң Монгуштуң хомустаарын, өске-даа ог-бүле аныяктарының ырлаарын чоп магадаан.

Концертке «Полька» деп танцыны, «Хөглүг бейлер» ансамблинң күүсеткени эки. Бичии ыраажыларның уран чүүлге сонуургалын кодурериниге база концерт салдарлыг болган. А. Даңгыттың, З. Тарааның, В. [illegible], Б. Люпгейинң, [illegible] Бапрның ырлаарын көрүкчүлер оңгадап үнелээн. Иван Успуңнуң «Шушь хем», Зинаида Ховалыгның «[illegible]», Өелет Чимиттиң «[illegible] Маадыр», Сергей Мякырның «Хоочу сайсан» деп шүлүктерин чугаалааны дыңнаштыг болган.

Микрорайоннарның концерт белеткелдеринге бот-тывынгыр композитор Кан-оол Баазан-оол, музыка башкызы Евгения Бопуй, хореография башкызы Ая Кара-оол олар боттуг дузаны чедиргеннер. Кырганда киниңин малынга сиген белеткелинге суурнуң чурттакчыларын хаара тударын партия райкомунуң икиги секретары С. С. Куулар саналдаан. Уран чүүлге идепкейлиг 22 кижини өртектиг бараннар болгаш мактал бижиктер-биле шаңнаан. Көрүлде Совет Тываның 40 чыл болур оюн демдеглээриниге чедир үргүлчүлээр. Ынчангаш чоннуң бот-тывынгыр чогаадыкчы уран талантызы улам сайзыраан, үзүк чок аян тудуп болуру.

М. ТИРЧИН.

Тес-Хем район.

Кедээниң культура айтырыглары

ИДЕПКЕЙЛИГ АЖЫЛДААР

Бир өрээлдиң даа ортузунда фигураларын уггаттырып чазаан хол шыдыраазы улуг столдан аянныт көстүр. Өрээлдерде, залда бир-ле онзагай сцена кежегези өңгүр, чараш көстүр. Ол болза «Хемчик» совхозтуң Эрги-Барлык кедээ Культура бажыны-дыр.

Ол Культура бажыңының даштында бешин шимелдекайсталганы үепиң негелдези биле кылдынган. Девискээрин арыг-силиг кылдыр аштап каан чыдар. Чон аңаа кээп, кежээлерге киржип, кино, концерттерни көрүп, лекцияларны дыңнап турарлар.

Темалыг кежээлерге чон күзелдиг-биле кээр. Янзы-бүрү темалыг кежээлер, делгелгелер, концерттер, конференциялар, диспуттар болгулап турар. Оларның темаларынга хамаарыштыр хана солуннарны, чогаалчыларның болгаш эртемденнерниң чугаалары́ндан кижиэндикчи үжүр-утказыг состерни үргүлчү уштап бижип аскылааш, оларны дараазында хемчеглерде солуп турар. Чамдык хана солуннарга ажылагыйда шаптыктыг четпестерни сойгалап, чалгааларны шооткан, арагачыларны шүгүмчүлээн материалдарны үндүрүп келген. А ол бөгүү дээштиг, кижизидилгелиг болгулап турар.

Культура бажыңының ажылынга ында библиотека улуг ужур-дузалыг болуп турар. Аңаа улуг-биче чон үзүктел чок кээр. Идей-политиктиг, мөзү-шынар болгаш хоойлу-дүрүм кижизидилгезиниң айтырыгларынга библиотека кол черни ээлеп турар. Ында ном фондузу байлак, 9000 экземпляр четкен. Эрги-Барлык кедээ библиотека филиалы эрткен чылын 1150 номчукчуну хаара туткан болгаш өске-даа планнарны чедиишкиниг күүсеткен. Малчыннар ортузунга ном программазын эки организастааны-биле доктаамал хей номнарны номчуп турар малчыннарның саны көвүдээн. Саая Дөрбет-оол, Иван Базыр, Борис Калдар болгаш оон-даа өскелерин оларга хамаарыштырар.

Культура бажыңы болгаш библиотека темалыг кежээлерни, номчулга конференцияларын кады эрттирип турар. Ф. Угловтуң «Чон аразында кижи» деп номунга номчулга конференциязы хөй кижи киржикчилиг, организастыг эрткен. «Кандыг кижиниң культурлуг дээрил» деп темалыг диспутту чон дыка сонуургаан. Бо бүгү ажылдарны библиотекарь Долума Хунаевна Сарыглар хей күштү үндүрүп, ак сеткилдиг-биле организастаан.

Культура бажыңының ажылынга «Хемчик» совхозтуң директору Октя Давааыкович Сарыглар сагыш салып, хөй-нийтиниң корум-чурумун быжыглаарынга болгаш чонңуң культурлуг дыштанылгазын организастаарынга бодуу кады киржип турар. Ол Культура бажыңының дериг-херекселдер садарынга акшаны-даа, концерттерлиг үнүүшкүннер үезинде машина транспорт-биле-даа дузаны чедирип келген. Чоокта чаа Культура бажыңынга бүдүн комплект сандайларны база садып берген.

Культура бажыңында тургустунган бөлгүмнер доктаамал ажылдап турар. Ында танцының, музыканың, киноңуң, ырының, шиниң бөлгүмнери бар. «Чалыы назын» деп агитбригада совхозтуң малчыннарынга, хову ажылында ажылчыннарга доктаамал баар күзелдиг аалчы боор келген. Ол эрткен чылын 180 үнүүшкүнну кылган. Оон иштинде район девискээринден дашкаар Мөңгүн-Тайга, Өвүр, Бай-Тайга районнарга чоргулааннар. Ол агитбригадада Данил Хомушку, Саая Хупай-оол, Дадар-оол Донгак, Галина Андаш, Наташа Саая, Ирина Саая, Лидия Ооржак болгаш өске-даа талантылыг аныяктар бар. Бо бүгү ажылдарны организастап баштап удуртурунга Культура бажыңының директору, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Базыр-оол Даржаевич Саая чогаадыкчы, чүткүлдүг чорууну көргүскен.

Чедиишкиннер-биле черге-лештир чон ортузунда культура ажылында дээштиг чорук ам-даа чогуур негелделинге четпейн турар. Аныяктарның, ылангыя өөреникчилерниң ортузунда хөй-нийтиниң корум-чурумун үрээр таварылгалар бар. Орай дүнеге чедир клуб чанынга, кудумчуларга алгырышкан, фонарь чырыдып кылаштаашкан чорулаарлар бар. Чамдыкта арагалааннар чогуш-содаа үндүргүлээр чоруктар бар. Чоннуң культурлуг дыштанылгазынга шаптыктап турар, мындыг чүүлдер ам-даа бар.

Эрги-Барлык суурда Культура бажыны ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнга уткуштур улуг белеткелдерни кылып, СЭКП ТК-ның май Пленумунга Аъш-чем программазының дугайында Л. И. Брежневтиң илеткелин чон ортузунга таныштырар ажылды чорудуп эгелээн.

О. АКААЖЫК.

АМУРДА-КОМСОМОЛЬСК—АНЫЯК ХООРАЙ

ХАБАРОВСК КРАЙ. Алдарлыг Амурда-Комсомольск хоорай бодунуң бежен чылын демдеглээн.

Ооң төөгүзү 1932 чылдың май 10-да Пермское чоогунга Амурнуң бедик эрииге «Колумбо» болгаш «Коминтерн» пароходтардан эки туражы комсомолчуларның дүшкениннен эгелээн. Ыраккы Чөөн чүкке баштайгы комсомолчу шалыпчы тудуг ынчаар эгелээн. Июнь 12-де судно тудар заводтуң тудуунуң таваан салып кирген. Ол хүн Амурда-Комсомольскиниң тургустунган хүнү кылдыр демдеглеттиниип турар.

Амурда-Комсомольскиниң баштайгы тудукчуларының маадырлыг херектерин үлегеринге миллион-миллион оолдар, кыстар кижизиттинген болгаш кижизиттинип-даа турар. Аныяк комсомолчуларның «Неделяда бир хүнну —индустриализацияга!», «Комсомолчу бүрүзү — шалыпчы!», «Уруглар —тракторларже!», «Бодунуң болгаш фронтуже чорутказ эштин үлүүнге ажылдаар!» деп патриотчу эгелээшкиннери бүгү чуртка деткимчени алган.

Амгы үеде Амурда-Комсомольск Ыраккы Чөөн чүкте улуг үлетпүр болгаш культура төптериниң бирээзи. Ында хөй адырлыг үлетпүр хөгжээн, долгандыр Амурск, Солнечный чижектиг чаа хоорайлар тывылган.

Бөгүнгү Амурда-Комсомольск —мурнундаазы дег, Бүгү эвилелдиң шалыпчы тудуу. Ында крайның үш хоорайның чеди комсомолчу тудуглары бар. Хоорайның бүдүрүлгелери каңны, океан корабльдерин, электриниг краннарны, шуткуга болгаш өске-даа хөй чүүл продукцияны берип турар.

ЧУРУКТАРДА: Амурда-Комсомольскиниң төп шөлдериниң бирээзи; баштайгы комсомолчу десантының 1932 чылдың май 10-да дүшкен черинде турааскаал даш.

С. МЕТЕЛИЦАНЫҢ фотолары.

СЭТА-ның фотохроникасы.

КӨРҮКЧҮНҮҢ ЭТИКАЗЫН САГЫЫР

Эрте төөгүден бээр тыва улус боттарының национал спортунуң эң нептерээн хевири—тыва хүреш маргылдаазын көөрүнге ынак. Шаанда бай аңгы-мызыгуурлуг конаргак дүжүметтер спортчу маргылдааларга олар мааныла эзирик кээрлер, күжүн дөгээр, акы-сөзү байбаң, арбан-суму аайын тыртып шүүлде үндүрерин кызыдарлар.

Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының төргү дег ногаан шыгын май 1-де магададым. Бүрт дээр довурак-даа чок, мөгелер хүрежирге, октажырга артында-ла чымчак.

Бо эрткен маргылдаа үезинде мен чоок эштерим-биле мөгелер майгынындан ырак эвес олутка олурдум. Артымда бир эзирик эр аажок хөөреп, үй-балай сөстерин мөгелер үнерге-ле, оларның адрезинче кышкырып орарынга дыка-ла таарзынмадым. Атсураглыг хүрежип чораан мөгелеривис Кызыл-оол Лайдып, Кара-Кат Ооржак, Өлзей-оол Ооржак болгаш өскелер-даа ийиги-үшкү золчеге четпейн октаттырдылар. Ол дээрге «мөгениң майыы кадырык» деп чүве ол-дур. Ында ооган чүве чок, аадепниген херээ чок. А демги-ле ыят чокка алгырып-кышкырып, бодун долгандыр олурган улуг-биче назылыг көрүкчүлерни-даа хүндүлевес, агенмес эзирик эр улам кежээлээн: «Ач черле хүрешпе!», «Катап каккаш ылап дүжүр, куулугурну!», «Кодурген, шывадавыт!» —сүг-сүг дээш хөй-ле ужу-баштыг билдинмес эрбениң «сүмелерин» алгыргылады.

Чоннуң культурлуг дыштанылгазының база бир хевири — спортчу маргылдааларга эзирик кээри дыка-ла чараш эвес-тир. Аңаа таакпы бээп тыртып болбас ужурлуг. А чамдык көрүкчүлер газировка ишкеш, оон куруг шилдерин ол хевис дег ногаан шыкче углай октаптар-дыр. Чон болза, кажан мөгелер ияг тулук хүрежип турда, чүве хилээн дег. көрүкчүлер баары-биле шааракнадыр эртип-ле турарлар. шуут дугаап алгаш туруптар кижилер бар болгулаары өске көрүкчүлерге эптиг чок болуп турар.

С. САНДЮ.

ДЕЛЕГЕЙ ЧЕМПИОНАДЫНДА

МАДРИД. (СЭТА). Делегейге футбол талазы-биле чемпион илередириниң түңнел ужуражышкыннарынга киржир дээш чүс ажыг национал командаларның киришкени маргылдааларның доозулганының соонда, үр-даа болбаанда, Испанияның Барселона хоорайынга Аргентинаның болгаш Бельгияның командалары ол солун маргылдааның түңнел оюннарын июнь 14-те ажыткан. Баштайгы оюнга Бельгияның командазы аргентиннерни тиилеп алган. Сан 1:0 болган. Делегей чемпионнары—аргентиннер боттарының кашпагай, бедик аргаларын көргүзүп, көрүкчүлерниң адыш часкаашкыннарын чедип ап турза-даа, оюнуң ийиги чартыында, он сес минута боор чорда, бельги футболист Ван ден Берге делегей чемпионнарының хаалгазынче бөмбүктү кирип тепкен.

Бут бөмбүүнге делегей чемпионадының баштайгы түңнелдери мындыг болган: ССРЭ-ниң шилиндек командазы Бразилияның командазы-биле Севильяга ужурашкаш, 1:2 санга аштырган. Сапы ССРЭ-ден Баль, Бразилиядан —Сократес, Эдер олар киирген. Италия биле Польшаның командаларының Вигога болган ужуражышкыны хайым—0:0 боор доозулган.

СУРААН ДЫҢНААШ...

Кызыл хоорайда чагаа биле шыдыраага ойнап турар шыдыраачыларга байыр чедирбишаан, ол оюнуң республикада каш удаа эртип турарынга өөрүп ор мен. Чагаалажып ойнаары чажыт чүве эвес. Ол дугайында солуннарга, телевидение болгаш радио дамчыдылгаларынга чарлап дыңнатпайн турары хомудаачыг. Бо солун оюннарның чүгле сураан дыңнавайн, көрээ шыдыраачылар аңаа киржир болза эки деп бодаар мен. Ылангыя аныяк, өзүп орар спортчуларга ооң ажыы улуг.

Ч. ТОВАРИШТАЙ.
Улуг-Хем район.

Эмчиниң сүмези

СИБИРЬ ЯЗВАЗЫНДАН КАМГАЛАНЫҢАР

Сибирь язвазы берге аарыгларның бирээзи. Ол бода бот-гаш шээр малдарга тыштыр. Оон кижи база аарыыр. Сибирь язвазының өөскүдүкчүзү —микроб. Ооң палочкалары мага-ботта болгаш хана турупболур. Ооң микроб палочкалары одар хөрзүнүнге, ажык суглуг черлерге артып каар. Сибирь язвазындан аарааш өлген малдарның сектери хөрзүннүң халдавырлыг болдурар. Микробтарның даштыкы карты хөлчок быжыг. Ол сугга элээн каш чылда, а хөрзүнге 10 чыл чурттап шыдаар. Сибирь язвазы үр үеде дезинфекцилеп азы хайындырып турган узуткап болур.

Аарыг кижиниң азы малдың мага-бодунче халдааш, ооң үрелери микроб боор хуулгаш, катап-ла өзүп көвүдеп, аарыгны тывылдырар. Бода болгаш шээр малдар микробтуг одарга, сугга барганда халдажып аарыыр. Чайгы үеде аарыгны хан сорар насекомнар тарадыр. Бода мал сибирь язвазындан аарыырга кончуг аар байдалдыг болур болгаш, колдуунда өлүр.

Сибирь язвазының өөскүдүкчүзү мага-ботче балыглаан-ган кеш, аъш-чем болгаш тынышы оруун дамчыштыр халдаар. Оон аңгыда улус аарыг малдардан, оларны өлүрүп, аъш-чем кылып турган үезинде халдадып ап болур. Дүгүнден, кежинден база халдаар. Сибирь язвазы кижиге үш хевирден өөскүүр: кеш, ижин-шөйүндү болгаш өкпе дамчыштыр. Балыглаан кеш дамчыштыр мага-ботче микроб кирер. 2—3 хүн эрткенде кежинге аарыгның шиларлары тодараар. Микробтуң нептерээн черинге кызыл сору тывыптыр. Оон ол сору сугалынгыже шилчиир. Аарыг кижи сугланганың кижидеринге, шылашпайн со дырбап аар ийикпе азы боду часты боор. Ол чөөрту кара өңнүг карт-биле шыптыыр. Бо хевирге аараанда эът изии 39—40 градус чедер.

Өкпеге болгаш ижин-шөйүндүге дегтенде мага-ботту дыка баксырадыр. Сибирь язвазындан аараан деп даңзыраткан малга баш бурунгаар тарылганы чорудар ажаар. Тарылгадан ойталаар болза, аарызын нептередикчи ол. Ол халдавырлыг аарыгга удур кижиге база тарылганы кылза чогуур. Ол ынчаш хууда профилактика хемчеглерин сагыыр херек. Совхоз ажылчыннары мал-биле ажылдап турган, тускай хептиг болур албан. Оларны тускай шкафка шыгжаар.

Хенертен өлген малдын эъдин мал эмчизиниң чөпшээрели чокка сооп, эъдин садып болбас. Аарыг малдың эъдин мал эмчизиниң чөпшээрели чокка садар болза, кеземче хүлээр. Бир эвес малга сибирь язвазының шинарлары билдинип келзе, дораан мал эмчизинге дыңнадыр. Чогуур үезинде алган хемчеглер, үе аарыгдан малды камгалап аларынга болгаш ону нептеретпезинге дузалаар. Малга тарылганы ойлаанда чорудар ужурлуг. Аргалыг-ла болза тарылганы апрель айда оранаттаар. Малчыннар бо аарыгның профилактиказын ханы билип турары албан. Ынчангаш сибирь язвазын бодурбазының хемчеглерин ап, мал болгаш кижи эмчилериниң идепкейлиг дузалакчылары болурлар.

Л. СИЗЫХ,
республика эмнелгезиниң эмчизи.

ЭҢ-НЕ, ЭҢ-НЕ...

МАДРИД. (СЭТА). Испан хоорай Барселонада эгелээн делегейниң футбол чемпионадында эң улуг назылыг ойнакчы болза Италияның шилиндек командазының сургалыг вратары Дино Зофф болуп демдеглеткен. Ону журналистерге үндүрген паргылга бюллетенинде бижээн.

А эң аныяк футболист болза Уингон Руффер (Чаа Зеландия)— бо хүннерде ол 18 харлаан.

Тренерлерниң эң улуг назылыы Перунуң шилиндек командазын баштап чоруур Бразилия чурттуг Тим болган. Ооң хары 71.

Эң кырган команда Англияның шилиндек командазы болур. Ооң ойнакчыларының ортумак назыны 28 хар.

Эң-не хөй кижи кирер стадион—Барселонада: оон индирлеринге 132 муң кижи олурар. Вальядолиде стадион эң «бичии»—30 муң кижи олурар.

Камеруннуң, Алжирниң, Кувейттиң, Чаа Зеландияның болгаш Гондурастың шилиндек командалары делегей чемпионадының түңнел маргылдааларынга бир дугаар киржип турар.

Бразилдер тускай беш рекордтарны тургускан деп болур: түңнел оюннарже олар 11 катап үнген, 52 оюн ойнаан, аңаа 119 санны киирген, 33 оюнга уткан. Олар үш катап делегей чемпионнары болган.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Чурттуң республикадан дашкаар дээди өөредилге черлеринге 1982—1983 өөредилге чылында конкурстан дашкаар хүлээп алыышкынның экзаменнери Кызылда күрүнениң педагогика институдунга ИЮЛЬ 6-да эгелээр.

Конкурстан дашкаар хүлээп алыышкынның дээди өөредилге черлериниң даңзызын болгаш хүлээп алыышкынның чурумунуң дугайын «Шын» солуннуң июнь 9, 15-теги номерлеринден көрүп ап болур.

Билдиришкин кирер адрези: Кызыл хоорай. Ленин кудумчузу, бажың № 34, кабинет № 114, хүлээп алыр комиссия.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХЕРЕГЛЕКЧИЛЕР ЭВИЛЕЛИНИҢ КООПЕРАЦИЯ ПРОФТЕХУЧИЛИЩЕЗИ

1982—1983 өөредилге чылдарында дараазында салбырларга сургуулдар хүлээп алырын чарлап турар:

САДЫГ
КУЛИНАРИЯ
ХЛЕБ БЫЖЫРАР

Ол салбырларга өөренирин күзээннер дараазында документилерни училищеже чорудар:

Билдириишкин, билиниң дугайында документ, паспорт, райондан, сельсоветтен, рабкоптан чоруткан бижик, үш фотоуруктар (3×4 см), 286-ты хевирниң эмчи шынзылгазы. ВЛКСМ райкомнарындан чоруткан бижиктиг кижилерни [illegible] хүлээп алыр.

Документилерни чорудар болгаш көргүзериниң хуусаазы июль 5-тен августуң 15-ке чедир.

Документилерни дужаар үеде Кызыл хоорайга эмчи шинчилгезин эрттирер.

Училищениң хүлээп алыр комиссиязының кежигүннери документилер хүлээп ап турган, оларның ээлери-биле беседа кылыр.

Августуң 20-де кирериниң шылгалдалары чокка училищеже хүлээп алыышкынны [illegible].

Училищениң [illegible] [illegible] салбырларынга киргеннерге —айда 70 рубль стипендияны бээр болгаш чурттаар чер чок сургуулдарны общежитие-биле хандырар.

Училищеге өөренген үени күш-ажыл стажынга киир санаар.

Училищени [illegible] садыгжының, поварның дөрткү чергениң, хлеб быжырыкчызының дөрткү чергениң ажылдакчызы деп атты тывыскан дипломну бээр.

УЧИЛИЩЕНИҢ АДРЕЗИ
Кызыл хоорайның Щетинкин-Кравченко кудумчузунда 41 дугаар бажың. Телефоннар №№ 2-55-07, 2-36-54.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 16-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — Футболга чемпионат. Шотландияның шилиндек командазы.—Чаа Зеландияның шилиндек командазы. Испаниядан дамчыдылга. 10.30 —Медээлер. 10.35—15.40—Чапсар. 15.40—Уругларга фильм. «Каштанка». А. П. Чеховтуң рассказы аайы-биле. 16.45—17.00—Чапсар. 17.00—«Георгий Димитров. Амыдыралының дугайында». Төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга.

КЫЗЫЛДАН

17.55—Киножурнал. 18.05 — Телемедээлер. чарлалдар.

МОСКВАДАН

18.25 — Сонгулдааларга уткуштур. 18.40—Бөгүн делегейде. 18.55—Шушу—найыралдыг ог-бүле». 19.25 — Футболга делегей чемпионады. Шотландияның шилиндек командазы — Чаа Зеландияның шилиндек командазы. Испаниядан дамчыдылга. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 —ССРЭ-ниң улустарының хөгжүмнүг фольклору. 22.20 —«Советская культура» солуннуң шаңналы дээш уран гимнастикага делегей маргылдаазы. Архангельсктен дамчыдылга. 23.15—01.00 Футболга чемпионат. Англияның шилиндек командазы — Францияның шилиндек командазы.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00—Уругларга фильм. «Барабанчының салым-чолу». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 13.05.—Немец дыл. 13.35—Мультфильмнер программазы: «Бир аът ак», «Маша сыртык-биле чүге бактажы бергенил», «Дөрбеличин ужудукчу». 14.00 —«Силерге, ада-иелер». 14.30—Медээлер. 14.40—17.55—Чапсар. 17.55—«Шыдыраа школазы».

КЫЗЫЛДАН

18.25 — «Челээш». Дамчыдылга. 18.55—Телефильм. 19.25 —«Аныяның төвүндев. Информация-публицистиг программа.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Алёнушка дуңмазы болгаш Иванушка акызы». 20.15—Бүгү-эвилелдиң «Аныяк үннер болгаш Россияның аныяк баледи» I фестивалының түңнел концерти. Улан-Удэден дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.40—«Силерниң ог-бүлеңер чедиишкиннг болзунам». Хөй серияның уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы.

ИЮНЬ 18-20-ДЕ

Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгынга

НОВОСИБИРСК ЦИРИГИНИҢ МАСТЕРЛЕРИНИҢ КОНЦЕРТТЕРИ

Программада акробат-эксцентриктер, корд-де-парель, жонглёрлар, дээрбекте гимнастика, ээлгириниң этюдтары, дээрбектерлиг [illegible] ырлар, чуулгактарга болгаш [illegible] сывырындакка эквилибр, «Эрги цирк» деп хөглүг көргүзүг [illegible] ыттар.

Номерлер аразында чаңсарларда клоун-пародист Владимир Карпов биле клоунессам Олег Курдяев оларның көргүзүглери. Программаны хөгжүм ансамбли үдээр.

Концерттерниң эгелээри июнь 18-те—19 шакта, 19-20-де—12 болгаш 18 шактарда.

Билеттерни паркның төп кассазында, кинотеатрда, универмагта садып турар.

Солуннуң дараазындагы номеру июнь 18-те үнер.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

Агаар

Республикага бөгүн кежээ булуттаар, чамдык черлерге нөзек чаар. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 23—28, чамдык черлерге 16—21, 25—27 градус чылыыр.

Кино

ИЮНЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Оон кударанчыг тоожу чок» —9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Али-Бабаның болгаш 40 дээрбечилерниң ужуралдары»—9.30, «Арпатан» —12.10, 13.50; «Рим дээш тулчуушкун»—15.20, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ак дүн өңнүг лимузин»—15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Горро»— 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЯГЫ» «Дон Фрезерниң төөгүзү» —14.00, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 4. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-24-45, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1005.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектериниң талазы биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01410

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 63 (11861) | 1982 чылдың март 17, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

Күш-ажыл кижилериниң дугайында сагыш салыышкынны, бүдүрүлге дугайында сагыш салыышкынны—профэвилелдериниң кол кичээнгейинге

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эштер!

Хүндүлүг даштыкы аалчылар!

Совет профессионалдар эвилелдериниң съездизинге чүве чугаалаарын бистиң партиявыстың Төп Комитеди меңээ дааскан чүве. Ол—харысаалгалыг, хүндүлүг даалга. Профэвилелдериниң съездизи чурттуң политиктиг амыдыралында улуг болуушкун. Күш-ажылчы чоннуң эң калбак кежигүннери мында төлээлеттирген, ажыл-агый —ол состуң эң долу, эң буянныг утказы-биле алырга — бистиң Төрээн чуртувустуң өндүр чаагайының болгаш күчү-шыдалдының үндезини болуп турар ындыг кижилерниң төлээлекчилери мында келген. (Адыш часкаашкыны).

Ам профэвилел шимчээшкинин хоорай-биле чергелештир көдээни база хаара туткан. колхозтарны хаара туткан мындыг үеде профэвилелдери ажылчы чоннарның сан талазы-биле-даа —130 миллион!— база шынар характеристикаларының талазы-биле-даа эң хоөар дээн организациязы болу берген.

Идеологтуг тала-биле алырга, ол чорук кезээде профэвилел шимчээшкининиң өзээ болуп келген ажылчын ангының үзел-бодалы совет ниитилелдиң бүгү ангыларының болгаш социал бөлүктериниң идейлиг туруштарын тодарадып турарын база дагып бадыткап турар. Политика талазы-биле алырга, ол дээрге, Совет эрге-чагырганың, бистиң бүгү улусчу күрүнемистиң фундаментизин улам быжыг, улам туруштуг апарган дээни ол-дур. Социал талазы-биле алырга, ол болза хоорайның болгаш көдээниң аразында ылгалдың чиериниң, күш болгаш угаан ажылының чоокшулажып уламчылап турарының дугайын херечилеп турар-дыр. Профэвилел шимчээшкининге ажылчын ангылың-даа, колхозчу тараачыннарның-даа, күш-ажылчы интеллигенцияның-даа киржилгези— совет улустуң өзүп турар чаңгыс эвилели, сайзыраңгай социалистиг ниитилелдиң бүгү талалыг демниилгезиниң чугула көргүзүү-дүр. (Адыш часкаашкыны).

Силерге, съездиниң делегаттарынга база силерни бо съездиже соңгаан бүгү кижилерге СЭКП Төп Комитединден, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумундан болгаш Совет чазактан изиг, чүректиң ханызындан байыр дамчыдарын чөпшээреп көрүңер, эргим эштер. Профессионалдар эвилелдериниң ээлчеглиг, XVII съездизиниң ажыттынганы-биле олуржуп турар бүгү кижилерге байыр чедирип тур мен. (Үргүлчүлеңдиг адыш часкаашкыны).

Эштер! Социалистиг ниитилелдиң политиктиг системазында чугула черни профэвилелдери ээлеп турар. Олар демократияның хөгжүдериниң, коммунизм тургузуушкунунче ажылчы чоннарны хаидыкшылдарының күчүлүг чепсээ болуп турар. Партияның XXVI съездизинге база айтырыг харын шак ынчалдыр турган. Бистиң дайынчы, шапкын хөгжүлделиг үевистиң көдүрүп турары хөй талалыг сорулгаларны шиитпирлээринге совет профэвилелдери улуг, харыылаа дорту-биле чугаалаарга,— солуттунмас рольду ойнап турар дээрзин сеткил ханыышкыны-биле демдеглээрин күзейдир мен. Ындыг болур-даа ужурлуг. (Адыш часкаашкыны).

ВЦСПС-тиң отчёт илеткелин-даа, ам болур санал бериишкиннерин-даа мурнады кančaарга-даа санал-оналажыла бербейн. профэвилел ажылынга, профэвилелдериниң сорулгаларынга хамаарылгалыг чамдык бодалдарымны силерниң-биле үлежирин күзээп ийик мен.

Эргелеп башкарарының школазы, ажыл-агыйны угаапшыгылээриниң школазы, коммунизмниң школазы болур профэвилелдериниң дугайында В. И. Лениниң состери бүгүдеге билдингир. Кончуг ылаптыг, ханы уткалыг, кырывас состер. Социализмниң байдалдарында профэвилел шимчээшкининиң ленинчи концепциязының алыс утказы ол состерде илергейлеттинген. Совет эрге-чагырганың чылдарында ол школаның ажылчы чоннарның каш-даа салгалдары эрткен. Ынчангаш ниитилел бүдүрүлгезин өстүрер дугайында сагыш салыышкыны ажылчын кижи бүрүзүнүң күш-ажылының болгаш амыдыралының байдалдарының. оон эргелерин камгалаарының, оон чаагай байдалын бедидериниң дугайында сагыш салыышкыны-биле профэвилелдериниң практиказынга салгал бүрүзү-биле улам быжыг кылдыр каттыжып келген.

Профэвилел ажыл-чорудулгазының ол кол угланыышкыннарынга аажок улуг ажыл кылдынган, ажылчы чоннарның чогаадыкчы идепкейин бедидериниң үнелиг дуржулгазы чедип алдынган. Ажылчын кижи бүрүзүнүң упу дыңналган турар ужурлуг ажылчыннар хуралдарын болгаш доктаамал ажылдаар бүдүрүлге чөвүлел хуралдарын барымдаалап турарым ол. Экономиктиг өзүлдениң күчүлүг бырязы болу берген социалистиг чарышты барымдаалап турарым ол. Уткуштур пландарны, чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның шимчээшкинин, мурнакчы дуржулганы нептередирин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, эртемниң болгаш техниканың эң чаа чедиишкиннерин чөп ажыглаарынче курлавырларны камнаарынче, ышпарны экижидеринче угланган чогаадыкчы инициативаларны болгаш эгелээшкиннерни барымдаалап турарым ол.

Дуэаамн ажыглап тура профэвилелдериниң социал чорудулгаларга, экономиканың хөгжүлдезинге, массаларны кижизидеринге салдар чедирин болур чепсектериниң күчүзү улуг болгаш аңаа-бүрү хевирлиг. Ынчаарга оларны четчири-биле ажыктыг кылдыр ажыглап турар бе? Чок хире. Ол дугайында профэвилел хуралдарынга, профэвилелдериниң конференцияларынга, адырлар болгаш республикалар съездилеринге ээлээш ээвести чугаалаан. отчёт-соңгулдалыг кампания үезинде тодаргай илергейлеттинген ол ажыл-херекти, боттунгумчулекчи хоон чугле быжыглаттынган эвес, харын ССРЭ-ниң профессионалдар эвилелдериниң съездизинге чаа идигин алыр болза, эки болгаш ажыктыг болур ийик. (Адыш часкаашкыны).

Сорулга чүл дээрге, профэвилел организацияларының ажылын бөгүнгү хүнүнүң негелделеринге таарыштыр улам дүргеп, шиитпирлиг эде тургузары болур. Профэвилелдери экономиктиг болгаш социал чаа айтырыглар-биле улам дидим ажылдап, эртемниң түңнелдеринге калбаа-биле даянып, боттарының активиниң мергежилин соксаал чок бедидер ужурлуг. Чаа чүүлдү эки, хандыр угаап билир, массалар-биле эң сырый харылзаалыг болур, кижилерже кичээнгей салыр, кижилерниң сагыш-сеткилин билир херек — бистиң үениң профэвилел ажылдакчызынга эргежок чугула чүүлдер ол-дур.

Хөгжүлдениң үе-чада бүрүзү бодунуң сорулгаларын көдүрер, оларны чаа утка-биле долдурар. оларны шиитпирлээрин чаа ёзу-биле көөр дээрзинге силерниң-биле каш удаа бузурелп келген бис. Экономиканы ап көрүңер. Оон хемчээлдери өскерилген. Күш-ажылдың бүдүжү өскерилген. Экономиктиг тургузуушкунуң кол угланыышкыннары өскерилген. Интенсивтиг өзүлдениң угланыышкынназынче экономиканы шилчидер, ону ёзулуг камналгалыг кылыр — ам күрүне органнарының-даа, ажыл-агый аппаратының-даа, профэвилелдериниң-даа ниити сорулгазы ындыг.

Ажылчын кижи бүрүзүнге чедер, партияның экономиктиг политиказының негелделерин аңаа чоок болгаш билдингир кылыр. чогум-на харын ол политика оон амыдыралчы эрге-ажыктарынга таарыжыр болгай, ынчангаш кижи бүрүзүнүң хүлээлгези— ол политиканың долу чедиишкиннг болурунга болуушкун инициативазы-биле, чогаадыкчы дилеп тывыышкыны-биле идиг бээр — он бирги беш чылда профэвилелдериниң эң чугула сорулгазы ол-дур деп чугаалап болур мен. (Үргүлчүлеңдиг адыш часкаашкыны).

Тодаргай участок бүрүзүнге ажылды канчаар эки, улам ажыктыг кылдыр организастаарыл? Эртем-техниктиг демдеглэшилгениң чедиишкиннерин эреңгей эвес, харын тодаргай, ажылдаар чер бүрүзүнге таарыштыр канчаар ажыглаарыл? Бүдүрүлге бүрүзүнге, адыр бүрүзүнге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларын эң шыңгыы камнаар дээш чүнү база канчалдыр кылыр ужурлуг? Ол айтырыгларга харыыны чүгле администрация эвес, харын профэвилелдери база бээр ужурлуг. Профессионал эвилел бүрүзү, профэвилелиниң организация бүрүзү партияның айтыышкыннарын практиктиг ажыл-херектер кылдыр боттандырбышаан, кайгамчык тода болгаш ажыл-ишчи хөделири кончуг чугула. Төвээрлээр үе-шак бисте чок. Ажылдаар херек, ажыл-херекти кылыр херек. (Үргүлчүлеңдиг адыш часкаашкыны).

Он бирги беш чылдың ийиги чылынче киришкен болгай бис. Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырарын төрээн, хан-дамырындан херээ кылдыр хүлээп алгаш, совет кижилер боттарының күштеринге быжыг бүзүрелдиг, шиитпирлээр апаар сорулгаларның шарының-даа. өндүр улуун-даа тодаргай билгеш бурунгаар бар чоруур. Ол чорук чурттуң күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкунүн тодарадып, хоорайның болгаш көдээниң ажыл-ишчилериниң ак сеткилдиг ажылдаарын хандырып турар.

Боттарынга алган хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр чедиишкиннинг күүседип, шалыпчы ёзу-биле, кынтыгылыышкынның ажылдап турар бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның коллективтеринге бөгүн ханы өөрүп четтиришкинни чугаалаар бүгү барымдаалыг бис. (Адыш часкаашкыны). Бо ниидирден чүве чугаалап тура, профэвилелдеринге база өөрүп четтиришкинниң состерин чугаалаарын күзээп ийик мен, эштер. Олар бистиң чедиишкиннеривиске болгаш чедип алыышкыннарывыска эң дорт, мырыңай шуут хамаарылгалыг.

Бисте муң-муң мурнакчылар болгаш мурнакчы бүдүрүлгелер бар. Чечен чидиин чугаалаарга, олар баш удур кызымак шенелде хайгыылды чорудуп тургаш, чугула туруштарны ээлеп алганнар. Ынчалзажок тиилелгени чаңгыс чүгле хайгыылчылар чедип албазы билдингир болгай. Ындыг болганда ам бүгү фронтуну көдүрер, ниити шаваар халдаашкынны калбартыр херек. Ынчангаш профэвилелдериниң туружу —күш-ажылдың шаап халдакчы армиязының бирги одуругларында-дыр. (Үргүлчүлеңдиг адыш часкаашкыны).

Эштер! Бүгү ажылчы чоннарның, бүгү улустуң эрге-ажыктарынга хамаарышкан амыдыралчы, хүн бүрүнүң айтырыгларын профэвилел съездилеринге кезээде көдүрүп келген. Бөгүн ындыг айтырыгларның бирээзи —аъш-чем айтырыы. Туруп турар бергелерниң дугайын партия биле чазак эки билир, оларны ажып эртеринге болдувар-ла аргалыг бүгү чүүлдерни кылып турар. Аъш-чем программазын СЭКП ТК-ның Пленумунга көөр деп турар, ол чугула айтырыгны алызынга чедир шиитпирлээриниң оруктарын ол программага тодарадыр. Ынчаарга көдээ ажыл-агыйда-даа, үлетпүрнүң оон-биле холбаалыг адырларында-даа кылыр ойү келген чугула ажыл-херектер аажок хөй. ынчангаш аъш-чем продуктуларын-биле хандырылганы экижидер дээш, ол ажылдарны кылыр болгаш харын доп-дораан кылып кириптер херек.

Бо талазы-биле профэвилелдери канчаар-даа аажок улуг күш үндүрүп ажылдаар ужурлуг. Оларның дорт ажыл-херээ — продукцияның кадагалаарын экижидеринче болгаш чидириглер-биле демиселче хөй-ниитиниң кичээнгейин хаара тудары болур. Совхозтарның болгаш колхозтарның

(Төнчүзү 2-ги арында).

ПАРТИЯНЫҢ ИДЕГЕЛДИГ ЧӨЛЕҢГИИЖИ

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизи ажыттынган

Бистиң чуртувуста профэвилелдери эргелеп башкарарының школазы, ажыл-агыйның чорударының школазы, коммунизмниң школазы апарган. Массаларның ортузунга партияның идегелдиг чөлеңгиижи болуруң, социалистиг демократияның хөгжүлдезинге идепкейлиг идиг бээрин коммунистиг тургузуушкунуң өндүр улуг хераанче ажылчы чоннарны хандыкшыларын олар боттарының хүлээлгези болгаш сорулгазы кылдыр көрүп турар.

Совет профэвилелдериниң хөй талалыг, үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазы сайзыраңгай социализмниң байдалдарында оларның ролю болгаш ужур-дузаазы кайы хире бедип турарын тодаргай бадыткап турар. Боттарының XVII съездизинге профессионалдар эвилелдери дуржулга болгаш билиглер-биле бүгү талалыг чепсегленген, СЭКП-ниң болгаш оон ленинчи Төп Комитединиң долгандыр сырый каттышкан, моон соңгаар-даа партияның шынчы дузалакчылары болур чолу шиитпирлиг уткаан. Профэвилелдиң ажылдыг март 16-да Москвазаэгелээн дээди шуулганының кол кичээнгейинде — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге холбаштыр хөй-ниити организацияларының аразында эң массалыг бо организацияның ажыл-чорудулгазын улам ыңай сайзыраңгайжыдарының оруктары.

Эртенгиниң 11 шак. Эштер **Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. Я. Пельше, Н. А. Тихонов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков** оларны чыылганнар диңмиттиг, үргүлчүлеңдиг адыш часкаашкыны-биле байыр чедирип уткаан.

ВЦСПС-тиң даргазы **С. А. Шалаев** ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизи ажыттынган деп чарлаан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын эш Л. И. Брежневти баштадыр съездиниң хүндүлүг президиумунга чаңгыс эп-сеткилдиг, улуг көдүрлүүшкүн-биле соңгаан.

Бистиң съездивисте Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң удуртукчулары олуржун турар деп, ВЦСПС-тиң даргазы чугаалаан. Олар шуптузу профэвилелдериниң XVII съездизиниң делегаттарынга чаңгыс үн-биле соңгуткаңнар. Оратор диңмиттиг, үргүлчүлеңдиг адыш часкаашкыны бооп турда, партияның болгаш улустуң шынчы оглу, амты үениң шылгараңгай политиктиг болгаш күрүне ажылдакчызы Леонид Ильич Брежневке баштаткан СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннеринге съездиниң делегаттарының болгаш аалчыларының өмүнээзинден чүректиң ханызындан байыр чедирген. Оратор ол ышкаш СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидаттарга, СЭКП ТК-ның секретарьларынга, өске-даа удуртукчуларга база байыр чедирген.

С. А. Шалаев совет профэвилелдериниң съездизиниң ажылынга киржири-биле 123 чурттан 131 делегация келгенин, олар 160 национал профтөптерни болгаш делегейниң 8 организацияларын төлээлеп турарын дыңнаткан. Ол ССРЭ-ниң профэвилелдериниң өмүнээзинден даштыкы өңнүктерге, бүгү дипериниң ажылчын ангызының төлээлекчилеринге изиг байыр чедирген.

Совет профэвилелдери күш-ажыл кижилериниң эрге-ажыктарынга таарыштыр бистиң үениң үндезин айтырыгларын шиитпирлээри дээш пролетаржы интернационализмниң болгаш өске чурттарның ажылчын ангызы болгаш профэвилелдери-биле эп-сеткил каттыштырылгазының туруштарында чайгылыш чок туржуп келген болгаш моон-даа соңгаар быжыы-биле туржур дээрзин база катап бадыткап тур бис деп, ВЦСПС-тиң даргазы чугаалаан.

Делегаттар съездиниң удуртур органнарын— президиумну, секретариатты, редакция болгаш мандат комиссияларын соңгаан.

Съездиниң хүн айтырыгларын болгаш ажылдаарының чурумун бадылаан. Дараазында айтырыгларны делегаттарның көөрү-биле киирген:

1. ВЦСПС-тиң ажылының дугайында отчёт болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ССРЭ-ниң Профессионалдар Эвилелдериниң сорулгалары.
2. Төп ревизия комиссиязының отчёду.
3. Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлелин соңгуур.
4. Төп ревизия комиссиязын соңгуур.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Л. И. Брежневке** сөс берген. Съездиниң делегаттары болгаш аалчылары туруп келгеш, Леонид Ильичини диңмиттиг, үргүлчүлеңдиг адыш часкаашкыны-биле уткааннар.

Кремльдиң Съездилер ордузунга чыылганнар эш Л. И. Брежневтиң «Күш-ажыл кижилериниң дугайында сагыш салыышкынны, бүдүрүлге дугайында сагыш салыышкынны — профэвилелдериниң кол кичээнгейинге» деп чугаазын аажок улуг кичээнгей-биле дыңнааннар. Ону диңмиттиг, үргүлчүлеңдиг адыш часкаашкыны хөй удаа үзе кирип турган.

Съезд оон соонда хүн чурумунуң бирги чүүлүн көөрүнче кирипкен. «ВЦСПС-тиң ажылының дугайында отчёт болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ССРЭ-ниң Профессионалдар Эвилелдериниң сорулгалары» деп илеткелди ВЦСПС-тиң даргазы С. А. Шалаев кылган.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизи ажылын бөгүн уламчылаар.

(СЭТА).

ССРЭ-НИҢ ПРОФЭВИЛЕЛДЕРИНИҢ XVII СЪЕЗДИЗИНГЕ

Ленин болгаш Улустарның Найыралы орденнерлиг Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының өмүнээзинден ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң делегаттарынга болгаш киржикчилеринге чүректиң ханызындан байыр чедирбишаан, оон ажылының үре-түңнелдиг болурун күзеп тур бис.

Тываның профэвилелдери социалистиг чарышты калбаа-биле организастаапш. ажылчы чоннарны он бирги беш чылдың бирги чылының даалгаларын чедиишкиннииг күүседиринче мобилизастаан.

Профэвилелдериниң Тыва область чөвүлели ол хүлээлгелерниң чедиишкиннииг күүсеттингенин сеткил ханыышкын-биле айыткап тур. 1980 чылдыы-биле деңнээрге, 1981 чылда национал орулга 3,2 хуу өскен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү — 2,3 хуу бедээн.

Республиканың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери күрүнеге эът, сүт, куш чуургазы болгаш дүк садарының планнарын чедиишкиннииг күүсеткен. Республиканың улус ажыл-агыйының бүгү адырларының материал-техниктиг баазазы быжыккан. 1981 чылдың түңнелдери-биле Тес-Хем, Эрзин районнар, Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозу Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга тиилекчилер кылдыр санаткан. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктары-биле шаңнаткылаан.

Совет Тываның ажыл-ишчилери чаа беш чылдың ийиги чылынче бүгү-ниити патриотчу көдүрлүүшкүн-биле кирген. 1982 чылдың баштайгы кварталының планныг даалгаларын ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң ажыттынарынга чедир күүседир деп белеткеен социалистиг хүлээлгелерни алган Эрзин районнуң «Чаа орук» совхозунуң, «Водоканал» эргелелиниң, «Детский мир» магазининиң, Минусинск АТБ-ниң чолаачыларының болгаш септекчилериниң 8 бригадаларының, 178 чолаачыларының, «Тыва тудуг» трестиң 48-ки тудуг эргелелинде ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң делегаты Е. С. Бизяеваның удурткан бригадазының коллективтериниң эгелээшкиннерин чер-ле болганда изиг чүүлдүгзүнүп деткээн болгаш калбаа-биле нептерээн. Тыва хөй күш-ажылчы коллективтер болгаш ажылчыннар оларның үлегер-чижээн эдерип ажылдап турар. Үстүнде адаттынган бүгү коллективтер болгаш ажылчыннар алган хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүсеткеннер.

Тываның ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чылының дугайында» доктаалын изиг чүүлдүгзүнүүшкүн-биле уткуп хүлээп алган болгаш Москваның мурнакчы бүдүрүлгелериниң 1982 чылдың апрель 17-де коммунистиг субботник эртирер дугайында эгелээшкинин деткээннер.

Партияның область организациязының удуртулгазы-биле республиканың профэвилелдери ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга ам-даа идепкейлиг киржир, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле болгаш оларның чогаадыкчы күштерин партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин чедиишкиннииг күүседиринче, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылын төлептиг уткууруңче мобилизастаар талазы-биле могаг чок ажылдаарын профэвилелдериниң область чөвүлели ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге бузурелдип тур.

Профэвилелдериниң Тыва область чөвүлели.

ПЛАН КҮҮСЕТТИНГЕН

Республиканың «Водоканал» эргелелиниң коллективи ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң ажыттынар хүнүнге уткуштур квартал планын күүседир дугайында алган хүлээлгезин ажыл-херекке боттандырган.

Март 12-де байдал-биле алырга, бистиң эргелел арыг суғну дамчыдарының квартал планын 101,1 хуу, канализация суғун төгерин 102,6 хуу күүсеткен.

Камналга чурумун сагыырын участок бүрүзү күштелдирген. Чыл эгезинден тура 30 муң квт-шак электри энергия камнап алынган. пландан ажыр 500 рубльдиң арыг орулгазын киирип алган.

Н. УЛЬЯНОВА.

МОСКВА. ССРЭ-ниң ЭА-зының Бедик температура институдунуң (ИВТАН) эртемденнери бедик температуралыг чылыг техниказының, энергияны хуулдурарының аргаларының болгаш энергетиканың ниити айтырыгларының талазы-биле шинчилел ажылдарын чедиишкиннииг чорудуп турарлар. Чүгле соолгу ийи чылдың иштинде ИВТАН-ның ажылдап кылганы 20 ажыг чүүлдерни үлетпүрде ажыглап турар ийикпе азы ажыглаарының кырында туруп турар. Ол бүгүнүң ниити экономиктиг ажыы 30 млн. хире рубль болур.

Энергияны магнитогидродинамиктиг (МГД) арга-биле ажылдап үндүрер улуг күштүг электри станцияларын шинчилээр, ажылдап кылыр болгаш совет энергетиканы ажыглаар талазы-биле ол институттуң специалистериниң улуг шинчилел программазының доостур үе-чадазы 1981 чылда эгелээн. Ындыг станциялар оттулар чүүлдү 20-30 хуу камнап алырын хандырар болгаш соодукчу суғну чарыгдаарын дыка кызырар.

Делегейде энергияның чаа-чаа үндезиннерин дилеп турар. Кижи төрелгетениниң моон соңгаар хөгжүлдези чогум-на оон-биле холбаалыг. Кедизинде баргаш, энергияның ачы дег эвес, катап тургузуушкунунуг үндезиннерин улам-на камналгалыг, экономика талазы-биле ажыктыг болгаш бойдус чүүлдеринге хора чок болур деп специалистер санап турарлар.

ЧУРУКТА: улуг инженер Ю. И. Исаиков электроннуг херел дуазы-биле электри энергиязын дамчыдар аргазын шинчилээр херекселди шенеп тур.

В. ЯЦИНАНЫҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Эш М. К. Мендумени Улустарның Найыралы орден-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

[illegible] Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Михаил Клаевич **МЕНДУМЕНИ** Улустарның Найыралы орден-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Л. БРЕЖНЕВ**

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **М. ГЕОРГАДЗЕ.**

Москва, Кремль.
1982 чылдың март 15.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

(Төнчузу. Эгези 1-ги арында).

профэвилелдер организацияларының продукцияның болбаазырадыынның кылырынының чер-черде бүгү-ле аргаларын ажыглаарының айтырыгларын шиитпирлээр ужурлуг. Бүдүрүлге черлериниң дугаалал ажыл-ишчилери-даа, хуула дугаалал ажыл-агыйлары-даа профэвилелдериниң кичээнгейинден дашкаар артпас ужурлуг. Амыдырал херээнге хамаарышкан бүгү организацияларның болгаш ажылдакчыларның инициативазын, идепкейин калбак бүдүрери-биле профэвилелдерниң тодаргай [illegible] Ол дугайында болгаш [illegible]

[illegible]

айтырыгларга харыызы чугле эртем төптери, эртемденнер бербес. Ол талазы-биле ажыл-херекке бүдүрүлге коллективтери, ажылчыннар хуралдары улуг салдарлыг киирер болгаш киирер ужурлуг-даа.

Амыдырал дуржулгазы бедик, практиктиг ажыл-ишчилерниң киржилгезин дыңнап, оларның санал-оналдарын чыыр, ооң ийиктээр херек. Ынчангаш бо талазы-биле ажыл-ишке чогум-на харын профэвилелдери дугаалаар ужурлуг. (Адыш часкаашкыны).

Эштер! Ажылчы чоннарының амыдыралын экижидер дугайында сагыш салышкынын экономиканы хөгжүдериниң дугайында сагыш салышкыны-биле сырый харылзаалыг. Бүдүрүлгени чогуурлу-биле хөгжүтпейн турганда, чаагай чоруктуң бедиирин хандырары болдунмас. Оон-биле чергелештир күш-ажылдың болгаш амыдырал-чуртталганың байдалдары [illegible] улам [illegible] — амыдыралдың социалистиг хевириниң чугула чүүлү-дүр. Бистиң ниитилеливис улам бышкан тудум-на, ажылчы чоннарның [illegible] херек-херектелдери — [illegible] база сеткил-хөөнүн-даа тодарадып турар бүгү-ле чүүлдер-же, улам улуг кичээнгей салыр [illegible]

[illegible]

чулелдиг адыш часкаашкыны).

[illegible]

лул турары билдинмес.

Херек кырында байдалды билип чугаалаарга, делегей байдалын улам ыңай чидиглендирери, боо-чепсектерин эндере бүдүрерин улам күштелдирери, чурттар аразында эгуменалыг харылзааларны үзери кайы-даа улуска бичии-даа эки чүвени бербес. Ынчангаш америк-даа улуска ажыы чок деп чүве илдеп. А бугу кижи төрелгетенге ээзи эвес когаралды чедирер болур [illegible]

[illegible]

Кызылдың чуңар-бажыңнар болгаш хев чуур чер-лер комбинады ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге алдар кылдыр эрткен айда 48 тонна хептн чуп, кургадып, базар планын 52 тонна кылдыр күүсткен. Ол коллективте онаашкан ажыл херээнге ак сеткилдиг, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турар ажылчыннар эвээш эвес. Ындыгларга анныяктарның лидерлери А. Ф. Крамаренко, Р. П. Шакирзанова, З. Т. Журавкова болгаш оон-даа өскелер хамаарыжыр.

ЧУРУКТА: мурнакчы ажылчыннар (солагай талада) А. Ф. Крамаренко, Л. А. Бочегурова, М. Д. Тонких, У. П. Осинцева, Р. П. Шакирзанова болгаш З. Т. Журавкова олар күш-ажылчы ээлчег соонда.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

Хостуг республикаларның бузулбас эвилели

ССРЭ-нин 60 чылынга лекцияларның, илеткелдерниң, беседаларның чижек тематиказы

ССРЭ-нин 60 чылы — бүгү совет улустарының найыралының болгаш акы-дугма чорууну байырлалы.

Күш-ажылдың болгаш тиилелгелерниң аалдан чылдары.

ССРЭ-нин тургусканы — Улуг Октябрьның херээниң уламчылалы.

ССРЭ-нин тургустунганы — ленинчи национал политиканың өндүр улуг тиилелгези.

В. И. Ленин — хөй националдыг Совет күрүнениң үндезилекчизи болгаш удуртукчузу.

ССРЭ — бистиң Төрээн чуртувустуң бүгү улустарының социалистиг Ада-чурту.

Совет улус — кижилерниң төөгүлүг чаа ниитилежилгези.

СЭКП — совет улустуң авангарды.

Партияның күжү — чон-биле чаңгыс эвилели.

Чоннуң күжү — партия-биле чаңгыс эвилели, оон удуртулгазы.

Марксизм-ленинизмниң проблемалары [illegible] чааргынчы улуг күжү.

СЭКП — ленинчи интернационалистерниң партиязы.

СЭКП-нин XXVI съезди ССРЭ-нин улустарының найыралын улам шыңгыы быжыглаашкынының дугайында.

Национал айтырыг талазы-биле ленинчи өөредигни СЭКП-нин чогаадыкчы хөгжүткени.

Л. И. Брежнев Төрээн чурт, интернационализм болгаш улустарның найыралының дугайында.

ССРЭ Конституциязында национал политика талазы-биле ленинчи принциптер сиңниккен.

Сайзыраңгай социализм — ССРЭ-нин бүгү улустарының төөгүлүг чаалап алыышкыны.

Совет ниитилелдиң социал-политиктиг болгаш идейлиг чаңгыс эви.

Бурунгу масаларның угаан-медерелдери-биле күштүг.

Ажылчын анги — улустарның интернационалчы сырый каттыжышкынының кол күжү.

Сайзыраңгай социализм үезинде национал харылзааларның хөгжүлдези.

ССРЭ-нин 60 чылы — социалистиг интернационализмниң байырлалы.

ССРЭ-нин улустарының найыралы — массаларның чогаадыкчы чорууну күчүлүг үнер дөзү.

ССРЭ-нин нацияларының болгаш бичии улустарының улам ынай чоокшулажыышкыны.

Улус ажыл-агыйжы чаңгыс аай комплекс — ССРЭ-нин улустарының найыралының материалдыг үндезини.

РСФСР — дең эргелиглерниң аразында бир дугаары.

Бистиң республикавыс XI беш чылда.

Москва — Совет Эвилелиниң найысылалы.

БАМ — бүгү улустуң тудуу.

Барыын Сибирь — Төрээн чуртка.

Кара өвес хоралыг зоназы чаартыры — ССРЭ-нин бүгү республикаларның херээ.

Бистиң коллектививис — хөй националдыг өндүр улуг акы-дунмалышкының кезии.

Бистиң коллективтиң интернационалчы харылзаалары.

Ленинчи найырал-биле күштүг бис.

СЭКП-нин социал политиказының бүгү-улусчу характери.

Чоннуң чаагай чоргаалының дугайында партияның сагыш салыышкыны.

Бүгү чүвени кижиге, кижиниң эрге-ажыынга дээш.

Улам эки чурттаар дизе — улам хөй болгаш эки ажылдаар херек.

Совет эртемниң чедиишкиннери.

Национал культураның чечектелиишкини болгаш бот-боттарындан байлажыышкыны.

Орус дыл — улустарның өндүр улуг акы-дунма чорууннуң дылы.

Бис — совет улус бис.

Бистер — патриоттар, интернационалистер бис.

Социалистиг демократияның артык талалары.

Кижилерге кичээнгей — ажылдың ленинчи стилиниң чугула хевири.

Амыдыралдың социалистиг хевири — совет улустарның өндүр улуг чаалап алыышкыны.

Совет күрүне — ол дээрге ажылчы чоннарның эрге-чагыргазы.

Улус депутаттарының Советтери — ССРЭ-нин политиктиг үндезини.

Совет профэвилелдери — ажылчы чоннарның салдарлыг массалыг организациязы.

Ленинчи комсомол — аныяктарның патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгезиниң школазы.

Совет Армия — улустарның найыралының шерии.

Социалистиг Төрээн чуртту камгалаары — ССРЭ-нин хамааты бүрүзүнүң ыдыктыг хүлээлгези.

ССРЭ-нин тургустунганының болгаш чедиишкиниң хөгжүлдезиниң делегей ужур-дузазы.

Делегейниң социалистиг системазының хөгжүлдези.

Социализмниң акы-дунма чурттарының каты ажылдажылгазы.

ССРЭ-нин даштыкы политиказының тайбыңга ынаккшылдыг, интернационалчы шынар-будужу.

Амгы империализмниң улустарга улуг утка-шынары.

80 чылдарның Тайбың программазы боттаныышкынында.

Империализмниң агрессчи чүткүлдеринге — шыңгыы бүрүү шавыышкын.

Капитализм үезинде национал чорулдаалерниң чидигленишкини.

Совет Эвилели — улустарның тайбың, хамаарышпас чорук, социал дээштиг дээш демиселинге идегелдиг даянгыжы.

Совет Эвилели — колониализмге, неоколониализмге болгаш расизмге удур чайгылыш чок демисел.

Национализм — империализмниң хоралакчы ажыл-чорудулгазының чепсээ.

Совет кижилерниң революстуг сергектелиин, оларның анги талазы-биле медерелин бедиилер.

Күш-ажыл кижиниң өндүр чаагайы болгаш күчү-күштүү.

Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга салыышкынывысты киирер.

Аъш-чем айтырыын шиитпирлээри — бүгү улустуң сорулгазы.

Мал ажылы — шалыпчы фронт.

Долу күш-биле, ажыктыг болгаш шынарлыг ажылдаары — бистиң патриотчу болгаш интернационалчы хүлээлгевис.

Чиг-эттин, материалдарны, электроэнергияны, оларны чүүлдүг камныг чарыгдаар.

Четпестер-биле шиитпирлиг демиселжир, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар.

XI беш чылдың пландарын чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарыштың тугун бедик тудаал.

1982 чылдың даалгаларын долдур болгаш ажыр күүседиили.

Юбилейлиг чылдың хүн бүрүзүн чогаадыкчы, шалыпчы ажыл-биле демдеглээлиңер.

СЭКП-нин XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседир бис!

ССРЭ-нин 60 чылын төлептиг уткуур!

БҮЗҮРЕЛДИГ БҮРҮКЕЙ

Оон-биле орукка ужураштым. Хол тутчуп, амыр-менди солушкаш: «Кайнаар баарын ол, Бүрүкей Дамбаа-оолович?» — деп айтырдым. Ноо-биле машиназының довураан чоткулаашт — Арай далаш ийин. Алдыы Ишкинде бир малчынның чаш хураганнары сырынгылай берген дээр-дир. Ынаар мал эмчилери чедирерин олдур. Ажыл далаш ийин бо — дааш оруун уламчылап чоруптуу.

«Сүт-Хөл» совхозтуң хоочун чолаачыларының бирээзи Бүрүкей Ооржак чолаачылаала 22 чыл болган. Ол 1959 чылда Кызылдың автошколазын дооскаш, «Алдан-Маадырга» (ынчан колхоз турган) чолаачылап эгелээн. Чээрби ийи чыл дээрге кыска эвес үе-дир. Бо үениң дургузунда та чеже километрни арткан. Та чеже тонна чүъкту сөөртүп! Ажылынче чугаалаарга, Сүт-Хөлдүң девискээринде оон чорбаан, четпээн черлери чок деп болур. Ишкиннерниң, Чаңгыс-Тейниң бадыр-берт оруктары ыны аянныг шиитпирлеп алган. Ол черлерге машинаны канчаар башкарарынга ол-ла өөренип калган. Үр үеде чолаачылап келген болгаш оон арга дуржулгазы улгаткан, техниказы хумагалыг, эргелиг, эмин-сеткилиг. Ынчангаш оон машиназы үргүлчү белен турар. Чүгле сооңгу беш чылда безин «УАЗ-469» деп чиик машинаны биилдиги-биле башкарып, мал эмчилери болгаш мал ажылының өске-даа түрээ эртемнигдерни ырактыг, чоокку-даа кыштаглардан малчыннарның турлагларынга чедирип турар. Мал оолдаашкынының, тарылгазының үезинде ол өртектиг ажылы бачым апаар. Малчыннар белин кааш хондур чорун каар. Малчыннарга эргежок чугула эмтенниг эмчилерни олурткаш хантар. Ажылдап келген чылдарында чаңгыс-даа катап оралдашкан чок.

Машиназын болдукчалыг, хумагалыг башкарып чорууру. Ынчангаш оон хоочун: «Бүзүрелдиг Бүрүкей» дижир.

Эрткен чылын 100 литр бензин-чаар материалдарны камнап алган. Хоочун чолаачы Бүрүкей [illegible] совхозтуң дирекциязы, ажылчын комитеди каш катап өртектиг белектер-биле шаңнап келген.

О. БОРАШ.

Чөөн-Хемчик районн.

«Хоорайларга болгаш өске черлерге пассажирларның автомобиль транспортунуң ажылын организастаарын болгаш автобустарның соксаал чок чорууруп акылыжыр».

(ССРЭ-нин 1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үе иштинде экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Кол угланыышкыннары).

Чоокта чаа хоорайның төп оруктарының бирээзинде кестип чоруп турар апарган ЛИАЗ-5256 деп чаа пассажир автобузун (чурукта) москвачылар дыка сонуургап турарлар.

Ликинниң автобус заводунуң кылып үндүрер деп турары хоорайга ажыглаар ол улуг автобустар белүүнүң чаа ма[illegible] СЭКП-нин XXVI съездизиниң [illegible]

А. ШОГИНИНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникасы.

Советтер

амыдыралы

ДУЗАЗЫ, ХАРЫЛЗААЗЫ ЭКИ

Бай-Даг кожуун Советтиң күүсекому [illegible] «Чаа орук» совхозтуң малының баш санын өстүрүп, оон продуктулуун бедидеринче улуг кичээнгейни угландырып келген. Ону ажыл-агыйның эрткен чылда көргүзүглери бадыткаар. Бүдүрүлгени ол көргүзүглерин дааш «Чаа орук» совхоз совхозтар аразында Бүгү-россия чарыжынга тиилекчи болган.

Кодээ Советтиң күүсекому ажыл-агый айтырыгларын шиитпирлежирин, сезонунг ажылдарга совхозтуң ажыл-ишчилерин таарыштыр тургузарын чугуалап келген. Ааа Советтиң доктаамал комиссияларының депутаттар бөлүктериниң, суурда бот-башкарылгалыг хөй-ниити организацияларының киржилгези улуг. Мал кыштаглаашкыны — оларның кол кичээнгейинде. Кыштаг, кодан бүрүзүнде күүсеком кижигүннериниң, хөй-ниити организацияларының, агитбригадаларының [illegible]. Чымыштыг ниите хаара туттунган малчыннарның ажылынга дуза улуг. Ындыгда шеф дузазы эки. Малчыннарның амыдырал, садыг хандырылгазының эмдилер талазы-биле тодаргай хемчеглер алдынган.

Мал ажылында ажылдап турар депутаттар эвээш эвес. Оларның хөй-ниити эки көргүзүглерлиг. Чиргэ, район Советтиң депутаты А. Б. Севилмаа хөй ажылынга хөй чылдарда ажылдаан. Оон кодан шыда төрүүр 396 хойнуң 335-и бо хүннерде төрээн. Депутаттың хоонуң кыштап турары эки. Кодээ Советтиң депутаттары В. Отсур, А. Сагаачы оларның коданнарында кыштаглаашкын эки эртип турар. Совхозтуң № 2, 4 хойжу бригадаларының бригадирлери, кодээ Советтиң депутаттары К. Ынаалай, Б. Севилмаа олар бригадаларының ажылын бедидилгж удуртуп турар. Ынчангаш чугула кампанияны шыңгыы организастыг эртип турар. Үстүнде депутаттарның [illegible] ажылы өскелерге үлегерлиг.

В. КУНГАА.

Эрзин район.

Кыштаглаашкын — шалыпчы иш

КИЧЭЭНГЕЙ КОШКАК

«Барыын» совхозтуң Хөндергей [illegible], хоочун хой-жуну Бичe-оол Дойбаевич Соян [illegible] хөй малды өстүрүп берген.

[illegible] партия [illegible] медалы, «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп элээн каш херек демдектери каастап чоруур. Малчынның кадайы Танмаа Соян Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле шаңнаткан. А Биче-оол Дойбаевич Тыва АССР-нин алдарлыг малчыны хүндүлүг аттың эдилекчизи.

Бо чылын оларның кодазында төрүүр 351 хой кыштап турар. Амга дээр 280 хой төрээн, хураганнары бүрүн мендиг. Төрээн хойларның күш-дээнгели даа багай эвес. Бо юбилейлиг чылда хоочун хойжу төрүүр 100 хойдан-на 100 хураганы алыр, хойдан-на 1.7 кг. дүктү кыргыыр, 10 тонна ситенни белеткээр деп социалистиг хүлээлгени алган.

— Кыш эки, хар чуга-даа болза, малга олар чедиишпестир. Оон кадында, арткен чайгы күштүг кандаашкынның уржуундан ховуларда сиген шоолуг үнмээн. Ынчалзажок бистиң даргаларывыс бо бүгүну биле-тура-ла салбырның малчыннарынче мал чемин сөөртүрүн бөгүн багай организастап турар, — деп, Б. Соян чөптүг хомудап чугаалады. — Совхозтуң шаңында мал чеми бар. Ону сөөртүп чадап турарының кол-ла чылдагааны Хөндергей салбырда шимчээр чаңгыс-даа машина чогунда. Бар техника үрелип, сандай ундеп. Кожавые салбырлар Бижиктиг-Хаяда, Аксы-Барлыкта кожугулдуг тракторлар, чүък машиналары-даа хөй. Оларның чамдыызын биске дуза кадап кылдыр чорудуп болбас бе?

Салбырның профэвилел организациязы хойжулар аразында социалистиг чарышты, өске черлерде ышкаш, дээштиг организаставайн турар. Эки ажылдыг хоочун, аныяк-даа хойжулар хөй. Ынаргарга моральдыг, материалдыг, кандыг-даа деткимчени бербейн турар. Ол ышкаш совхоз малчыннарын оттуктар ыяш, хөмүр-биле хандырбайн турарынга олар хомудап турар. Үстүнде айыттынган четпестерни дарый чайладырының хемчеглерин ап чорудар үе келбээн бе?

В. ХОМУШКУ.

Барыын-Хемчик район.

АДАЗЫНЫҢ САЛГАКЧЫЗЫ

Бода аал мөгеан [illegible] чуртталган. Дайынның [illegible] каарын кадарып артар [illegible] оон [illegible] хоочун Иван Чылгарович Борбак-оол-дур. Оон совхозунга киирген улуг улуг 1953 чылга чедир сылед эргелекчилеп, садыглап, өске-даа ажылдарны кылып келген. Оон соонда ол колхозка саргылык кадарар күзелин илереткеш, 1965 чылдан бээр малчыннаан, пенсияже үнген.

Ажылдап келген үезинде ол шалыпчылыларның одуруунда дүшпейн мактадып, «Хүндүлелдиң Демдээ» орден болгаш Ленинчи юбилейлиг медаль-биле шаңнаткылаан. Бо хүннерде ол уруу Марита Борбак-оол сугда дузалакчы кадарчылап турар. Хойларны кандыг черлерге оларлазырын, деңгели кошкактарны канчаар ажаарын уруунга ургулчу сүмелеп келген.

М. Борбак-оол чажындан тура малга өөренген болгаш бо ажылга дыка чаңчыккан. Комсомолчу кыс шимчепсир, кежээзи-биле совхозтуң тускай эртемниглериниң кундуткелин четип алган. Оон кодазында 330 төрүүр хой бар. Бо хүннерде оларның деп кезии оолдапкан. Ол Мөңгүн-Тайга районнуң «Мөген-Бүрен» совхозунуң № 3 хойжу бригадазының аныяк малчыннарының бирээзи. ССРЭ-нин 60 чыл болур оон күш-ажылчы белектерлиг үзүүр сорулганы салгап, шалыпчы дус-биле ажылдап турар.

У. ИРГИТ.

Мөңгүн-Тайга район.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

ДЕЛЕГЕЙ ЯРМАРКАЗЫ

ЛЕЙПЦИГ. (СЭТА-ның корр. В. Смолов, А. Тюпаев). ГДР-нин эң улуг индустриалдыг болгаш садыг төптериниң бирээзи — Лейпцигте делегейниң чаңчылчаан часкы ярмарказы ажылдап эгелээн. Бо дээрге бүгү диптерниң барык 60 чурттарының чугула садыглыышкыны болгаш эң чаа эртем-техниктиг чедиишкиннериниң агалдарлыг көргүзүлгезидир. ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы А. К. Антонов баштаан Совет чазак делегациязы ону ажыдарынга чораан.

Социалистиг экономиканың калбак аргаларын ярмарканың зали — ГДР Лейпцигте көргүзүп турар. 1200 бүдүрүлгениң кылыглары ол ында делгээн. ССРЭ-нин делгээн чүүлдери 12 муң дөрбелчин метр шөлдү ээлээн. Ону Совет Эвилелиниң тургустунганының 60 чылынга тураскааткан. Эвилелдешкен совет республикаларның чедиишкиннерин бо удаада Грузин ССР-нин чижээнде көргүскен. Совет павильонда бот-тускайлаң бөлүктү аная берген.

Делегейниң кооперациязының болгаш күш-ажыл хуваалдазының деэштиниң база калбак аргаларының дугайын бүгү социалистиг чурттарның [illegible] турар. Улетиуреган [illegible] экономиктиг интеграция бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш шынарын бедиилериниң ам шиитпирлиг факторлары [illegible] турарын бадыткап турар. Кампучия Улус Республика Лейпциг ярмарказынга бир дугаарында киржип турар. Оон стендилери экономиказа чааргылалдарның, чуртту катап тургузуушкунунуң чедиишкиннериниң дугайын чугаалап турар.

Социалистиг болгаш хөгжүп орар чурттар-биле кайы-даа талага ажыктыг каты ажылдажылганы база садыглажыышкынны калбартырынга сонуургалдыг болгаш капиталистиг күрүнелерниң эң улуг дээн концерннериниң болгаш садыг үлетпүр каттыжыышкыннарының ярмаркада калбак киржилгези бадыткап турар.

Делегейниң Лейпциг ярмарказы — чүгле экономиктиг чедиишкиннерниң көрүнчүү эвес, харын дуржулганы калбак болгаш үре-түңнелдиг солчуруунуң, ажыл-херекчи харылзааларны доктаадып тургузарының база чери-дир. Экономиктиг болгаш эртем-техниктиг чугула айтырыглар, янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң каты ажылдажылгазының хамыылдарының айтырыглары дугайында Лейпцигге болур 200 ажыг конференциялар болгаш шуулганнар ол сорулгага баралп болур.

ТӨӨГҮЛҮГ БОЛУУШКУН

КАБУЛ. (СЭТА-ның корр. Р. Мусин). Демократтыг Афганистанның найысылалы Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязының болгаш бүгү афган улустуң амыдыралынга төөгүлүг улуг болуушкунуң чери болган. Партияның чиңгине шугумун, стратегиязын болгаш Афганистанның революстуг чааргылгазы дээш демиселдиң тактиказын тодарадыр дээш 1978 чылдың апрель революциязының соонда партияның эң эки төлээлекчилери АУДП-нин ниити национал конференциязынга бир-ле дугаарында ол хүн чыылган.

Афган найысылалдың эң улуг залынга — Кабулдуң Политехниктиг институдунга — [illegible] тызының болгаш бүгү ажылчы чоннарының алдын ажыг муи кежигүннүг авангардының төлээлери конференция делегаттары чыглып келген. Уездерниң, районнарның, [illegible] конференцияларынга соңгуткан 831 делегаттың аразында — ажылчын ангиниң, тараачыннарның, интеллигенцияның, шериг албанныгларының, чоннуң бүгү кезектериниң, чурттуң бүгү национальностериниң, бичии бурунгу улустарының болгаш аймактарының төлээлекчилери чораан.

АУДП ТК-ның Политбюро кежигүннериниң болгаш секретарьларының зал [illegible] алгыш кыйгыларыңгыш-биле уткаан. АУДП ТК-ның Чиңгине секретары Бабрак Кармаль [illegible]

[illegible] ССРЭ-нин [illegible] Делегаттар туруп келгеш, «Интернационалдыг» бир демниг ырлаан.

Конференцияның удуртур органнарын соңгааның соонда хүн чурумун бадылаан. АУДП-нин ажыл-чорудулгазының программазының телевилелдиң база партияны быжыглаар болгаш чон-биле оон харылзааларын күштелдирер талазы-биле партияның сорулгаларының дугайында; АУДП-нин уставынга немелделер болгаш эдилгелер киирер дугайында айтырыгларны конференция чугаалашкан. Хүн чурумунуң бирги айтырыының талазы-биле илеткелди АУДП ТК-ның Чиңгине секретары Бабрак Кармаль кылган.

БАРЫЫН ЧҮКТҮҢ ЭКОНОМИКТИГ БЕРГЕЛЕРИ

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Барыын чүктүң экономиктиг улуг бергелери өзүп уламчылавышаан. 1981 чылда Европаның экономиктиг байдалының ында парлаттынган дончуулалындан ындыг түңнелди кылза чогуур. КНО-нуң Европа талазы-биле экономиктиг комиссиязы ону белеткээн.

Документиден илереп турары-биле алырга, Барыын Европаның 13 чурттарының алдызынга бүдүрүүшкүн демиселди кудулаан. Италияга болгаш Австрияга өзүлде шуут болбаан. Францияга, Норвегияга болгаш Швейцарияга бүдүрүүшкүн хемчээлиниң мырыңай шоолуг эвес — 0,1 деп 1 хуу чедир улгадыышкыны болган. Чыдыг түңнелдери ажбаан кижилерниң баш удур бодап турганындан дора болган деп, дончуулалда демдеглээн.

Ажыл чоктарының өзүлдезиниң чылда ортумак темпилери 1980 чылда 5,3 хуу турганындан 1981 чылда 7,1 хуу чедир бедээн. Ажыл чоктадыышкынының деңнели Бельгияга, Италияга, Англияга ындыг-даа бедик болган. КНО-нуң Европа талазы-биле экономиктиг комиссиязының баш удур бодап турары-биле алырга, Барыын Европага ажыл чоктарының өзүлдезиниң темпилери 1982 чылда 8 хуу чедир улгадыр. Капиталистиг бүгү чурттарда күш-ажыл бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң темпилерниң кызырлыышкынын дончуулал авторларының онаалдузурээзиниң хайныктырып турар.

Аъш-чемниң болгаш херек-жердиң өске-даа барааннарының өртектериниң өзүлдезинге шиңчилел дончуулалда кичээнгейни угландырган. 1980—1981 чылдарда Барыын Европага ол өртектер 11,5 хуу арткан.

КОНСУЛЬТАТИВТИГ УЖУРАЖЫЫШКЫН

ПРАГА. (СЭТА). Боо-чепсекти эндере бүдүрериңге удур демиселге делегейниң бурунгаар депшилгелиг хөй-ниитизиниң күжүн улгап башкарарының, КНО-нуң Кол Ассамблеязының боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга белеткел дугайында айтырыгларны делегейниң демократтыг организацияларының төлээлекчилериниң ЧССР-нин найысылалынга болган консультативтиг ужуражыышкынынга чугаалажып көрген.

Ол ужуражыышкынга Профэвилелдериниң бүгү-делегей федерациязының, Тайбыңның бүгү-делегей Чөвүлелиниң, Делегейниң херээженнериниң демократтыг федерациязының, Журналистерниң бүгү-делегей организациязының, Христиан тайбың конференциязының төлээлекчилери киришкен.

АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң болгаш оларның эвилелчилериниң дүшкүүрлүг чорукту улам улгаттырып, боо-чепсекти эндере бүдүрерин улам күштелдирип турарын ужуражыышкынның киржикчилери ханы дүвүрээзин-биле демдеглээн.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга Женевага чыылдырар белеткел конференциязын чедиишкинниг эртирериңге бүгү талазы-биле идиг кылырының дугайында шиитпирни ужуражыышкынга хүлээп алган.

«Шынга» харылар

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛГАН

Тыва АССР-нин Кодээ ажыл-агый министерствозунуң удуртулгазы 1981 чылдың ноябрь 13-те «Шын» солунга парлаттынган «Кара сагыш» деп эгелиг суд очерин чугаалажып көрген. Ында бижиттинген фактыларга болгаш айтырыгларга хамаарыштыр чогуур хемчеглерни алган.

Боо-чепсектиг [illegible] кылган оорлукчулганнардан ниитиниң малын камгалаарынга боттарының эрестиг туруштуг чорууну көргүскен мал сургакчыларын шаңнап-мактаарын Эрзин районнуң кодээ ажыл-агый эргелелинге болгаш «Нарын» совхозтуң администрациязынга министерство дааскан.

И. ЛАВРИНЕНКО.

Тыва АССР-нин кодээ ажыл-агый министри.

* * *

Эрзин районнуң кодээ ажыл-агый эргелели болгаш «Нарын» совхозтуң удуртулгазы чугаалажып көргеш, дыңнатканы бо-дур:

Ында көрдүнген айтырыгларны чогуур түңнелди үндүрүп, моон соңгаар Кызылдың эът комбинадынче база соңгаар совхозтарынче сөрип чедирер малдың камгалалын [illegible] дирер талазы-биле боттуг хемчеглерни ап чоруткан.

«Нарын» совхозтуң дирекциязы, партком болгаш ажылчын комитеди ниитиниң малын дорааш оорлардан камгалап турган, амыдыышпайдан чарылган сургакчы Д. Чылбакайның өске аргалар өртектеринге пенсия дузаламызы тывылган, оон ол сургакчы [illegible] дирген Школаны уруглары [illegible] хандырылгазынга киирген.

Сургакчы малын оорлардан камгалаарынга боттарының хамыыттаныг, туруштуг чорууну көргүскен И. Назы С. Дулуш оларны шаңнаан.

И. БЕГЗИ.

Эрзин райкүүскомунуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги.

М. ДҮГЕР.

«Нарын» совхозтуң директору.

Д. ЧООДУ.

«Нарын» совхозтуң партком секретары.

БЕДИК ИДЕПКЕЙ

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның Коммунистиг партиязының V съездизинге уткуштур социалистиг чарыш вьетнам ажылчы чоннарының политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик идепкейин, партияның болгаш чоннуң бузулбас чаңгыс эвин тодаргай көргүскен деп, съезд мурнунуң социалистиг чарыштың түңнелдериниң дугайында ВКП ТК-ның Секретариадының Ханойда парлаттынган дыңнадыында чугаалаан.

Ажылчын анги болгаш тараачыннар коммунистерниң дээди шуулганының социалистиг чарышка тодаргай чедиишкиннер-биле уткуур деп кыйгырыгга дайын-биле каттышкан, экономиканы улам ынай хөгжүдер талазы-биле ВКП-нин болгаш республиканың чазааның хемчеглерин сорук кириишкин-биле деткээн деп, документиде демдеглээн.

Кодээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери улуг чедиишкиннерни чедип алган. 1981 чылда аъш-чем культураларының чыылдазы эң бедик деңнелге четкен, рисе чижеглеп санаарга, 15 миллион тонна болган. Эът бүдүрери болгаш балык тудары дыка өскен. Ынчангаш аъш-чем айтырыын шиитпирлээринче дескү базым кылдынган.

[illegible] бүдүрүлгелериниң коллективтери үлетпүр продукциязының ажылдакчылары [illegible] ажылдап тура, бүдүрүлгениң чаа күзүрлүүшкүнүн чедип алган. [illegible] үлетпүр продукциязының бүдүрерин сыза ковудеткен.

Х. АСАДТЫҢ чугаазы

ДАМАСК. (СЭТА). Сирия Араб Республиканың национал байырлалы — Революцияның хүнүнге холбаштыр массалыг митингиге Сирияның президентизи Хафез Асад чыве чугаалаан. «Акы-дунма мусульманнар» деп чердерелгей барыын үзелдиг организацияның алгырыычу ураганчыларын президент шыңгыы бүрүү шииткен.

«Акы-дунма мусульманнар» дээр организацияның дээрбечилери [illegible] доктаамал чагдышкан алгаш, чонга удур кем-буруулуг үүлгедиглерни кылып, херек кырында америк империализмниң болгаш израиль ынчалаикчыларының шпионнары болуп турар дээрзин президент демдеглээн.

Чаңгы-бүрү медээлер

КЕЛИР ҮЕНИҢ БАШКЫЛАРЫНГА

Алдан Маадыр аттыг чурт шинчилел музейинге солун экскурсиялардан аңгыда ужуражылгалар бо-ла эртер. Чоокта чаа аңаа Тываның хоочун башкылары — РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Сат Шаңгыр-ооловна САТ база Мария Ивановна ТЕРЕХОВА олар-биле Кызылдың педагогика институдунуң белеткел салбырының дыңнакчылары ужурашкан.

Хоочуннар амгы үеде пенсияда-даа болза, хөй чылдар дургузунда ажылдап эрттирген байлак арга-дуржулгазындан ажыктыг, солун арга-сүмелерни келир үениң башкыларынга катканнар.

Мария Ивановна Терехова Тывага өскен, тыва дылды эки билир, оон башкы стажы 45 чыл, чүгле уругларны өөредиринден аңгыда, эртем-билигге, культурага тыва чонну өөредип, чаңчыктырып келген. Сат Шаңгыр-ооловна хөй чылдарда башкылап, республиканың улус өөредилге хөгжүлдезинге төлептиг-биле бараан боол келген.

Төрээн чуртунга бердинген, төлептиг хамаатыларны өөредип, кижизидер херек белен эвес иш, ону чүгле мергежилинге ханы бердинген, кызымак чүткүлдүг, эртем-билиглиг кижилер кылып шыдаар дээрзин ол ужуражылгага келгеннер билип алганнар.

Д. САЛЧАК.

СОНУУРГАДЫВЫС

Хөглүг, солун программалыг «Аян» ансамбль ырак булуңнарның бирээзи «Тере-Хөл» совхозтуң ажыл ишчилеринге оюн көргүзүп чораан.

Ырак-узакта ажылдап турар малчыннарны база совхоз төвүнге чыын эккелгеш, концерт көргүскен. Ыр, танцы-ны чылгаанар улуг сонуургал-биле хүлээп алганнар. Ылангыя артистер Михаил Айыжының ырлаарын, Кайгал-оол Ховалыгның сыгыт, хөөмейин, концерттиң баштаракчызы Демир-оол Кежиктигниң күүселдезин сонуургавас арга чок.

Сөөлгү концертке совхозтуң ажыл-ишчилери-биле ужурашкан болгаш совхоз директору Н. С. Очур аныяк коллективке улуг чедиишкиннерни күзеп, байыр чедирген.

Н. ДОРЖУ.
Кызыл район.

АГИТКВАРТИРАЛАР АРАЗЫНГА

Ак-Туруг суурга агитквартиралар аразынга концерттер болуп эртип турар. Эң солун программаны «Херел» агитквартираның чурттакчылары бараалгаткан.

Олар көрүлдеге хынамчалыг белеткенгеннер. Ойнакчыларның идик-хеви чараш, көрүштүг. «Ак-Туруг» совхозтуң директору Чигжит Чараш-оолдуң хөөмей, сыгыды, Культура бажыңының директору Юрий Очур-оолдуң хомуска ойнаары дыңнакчанчыг. Бир чамдык өг-бүлелер концертке уруглары-биле кады киришкени солун болган.

К. КОМБУ.
Улуг-Хем район.

КЫШТЫ УДЭЭН

Хайыракан суурнуң чурттакчылары чылдың-на кышты, шаагааны тыва шагааны эрттирери ышкаш, удээри чаңчыл апарган. Чоокта чаа база-ла суурнуң чону шупту чыгыы чыглып келгеш, кыш уделгезин эрттирген.

Аңаа суурнуң агитквартираларының аразынга баг кагарының, кажык адарының, тывызык тывар-ның, даглаи чуңгулаарының болгаш өске-даа янзы-бүрү тыва оюннарның маргылдаазы болган.

Кыш уделгезиниң ол байырлалынга янзы-бүрү тыва чемнерниң делгелгези база кылган. Аңаа далган, тараа, боова, боорзак, чокпек, сарбаг, чанчы, хуужуур дээш чок-ла чем чок болган. Кежээ бир кудумчунуң чурттакчыларының концертин чон сонуургап көрген.

А. БАЗЫР-ТАРАА.
Улуг-Хем район.

ЧАШТАРНЫҢ КАДЫКШЫЛЫ — БҮГҮДЕНИҢ ХЕРЭЭ

Совет кижилерниң, ылангыя чаштарның кадыкшылы дээш партия болгаш чазактың сагыш салыышкынының база бир бадыткалы болур СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болуруп улам ынай көдүрер дугайында» доктаалын хүлээп алгандан бээр чартык чыл хире үе эрткен. Школачыларның күш-дамыр кижизидилгезиниң дугайында ССРЭ-ниң чырыдыышкын министрииниң оралакчызы Ф. Е. ШТЫКАЛО СЭТА-ның корреспондентизинге мынчаар чугаалаан:

— Чаштарның болгаш өөренип турар аныяктарның күш-дамыр кижизидилгезин экижидер талазы-биле кол угланыышкыннарны тодараткан ССРЭ-ниң чырыдыышкын министрииниң дужаалын ёзугаар школачыларның болгаш улус өөредилге органнарының ажылынга чамдык хемчеглер ажылдап кылдынган. Оон-биле чергелештир күш-культурага хамаарышкан чамдык чөптүг эвес четпестерни эдер талазы-биле негелделер база кирген.

— Школачыларның күш-дамыр кижизидилгезинде ам-даа четпестер барының ужуру чүдел?

— Оларның бирээзи — өөредилге чорудулгазының планын чедир тургуспайн турарында. Школачыларның күш-дамыр белеткелин чогуур деңнелинге чедирер дээш сорулга дыка хөй школаларда күүсеттинмейн турар. Ук кичээлдиң ажыктыы чүгле башкының мергежилинден эвес, школа ниитинге контрольдан, улус өөредилге килдизиниң удуртулгазындан база хамаарышкып болдур ийин. Кичээлдерниң шоолуг түңнел чогу амгы үеде ажыглаттынып турар программавыста база бар. Өөредилге программазын эде көөр талазы-биле ажылды амгы үеде ССРЭ-ниң ПЭА-зының чаштарның болгаш элээдилерниң физиологиязының эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчылары боттандырып турар.

Кичээлдер эгелээр мурнунда гимнастика, шимчеңгир оюннар болгаш чапсар үезинде сула шимчээшкиннер, школаларга ай санында албан эрттирер кадыкшыл болгаш спорт хүннери дээн ышкаш күш-культура-кадыкшыл хемчеглеринче кол кичээнгей салдынган. Анаа онзагай чүүлдер-даа, артык чарыгдалдар-даа негеттинмес.

Күш-культура-кадыкшыл хемчеглеринге узаткан хүннүң бөлүктеринге күш-культура кичээлдери база кол черни ээлээр. Дыка хөй школаларда ындыг бөлүктерниң кижизидикчи башкылары ол кичээлдерни эрттирип билбези хомуданчыг. Күш-культура башкылары аңаа улуг дузаны көргүзер ужурлуг. Класстан дашкаар спорт-массалыг ажылдарны бүгү талазы-биле экижидерин чедип алыр ужурлуг бис. Школа бүрүзүнге күш-культураның бөлгүмнери, уругларның спорт школаларынга күш-дамыр белеткелиниң бөлүктери, ГТО комплекизин дужаарынга белеткел бөлүктери ажылдап, уругларның «Идегелдиг старттары» деп оюнунуң программазын ёзугаар массалыг маргылдааларын бүгү класстарга эрттирер талазы-биле тодаргай хемчеглерни Чырыдыышкын министерствозу ажылдап кылган.

Статистика медээлерин ёзугаар алырга, чуртта 21 миллион школачы, азы 57.7 хуузу спорт секцияларында, ГТО бөлүктеринде, ниити күш-дамыр белеткелинде хаара туттунган. РСФСР-де, Литвада, Латвияда, Белоруссияда, Украинада бо ажылдар элээн чедиишкинниг чорup турар. Азербайджанда, Киргизияда, Таджикистанда, Туркменияда школачыларның чүгле үштүң бир кезии ындыг кичээлдерже хаара туттунган. Оон чылдагааны чүдел? Ол дээрге, школалар директорларының талазындан кичээнгей чок чорук-тур. Бо ажылды [illegible] школаларга организастаары чугула. Ол талазы-биле Белград областың удуртулгазы байлак. Сөөлгү чылдар дургузунда областың узаткан хүннүг школалары өскелерге үлегер апарган. Ында уругларның 16 спорт школалары өске кедээ черлерде 57 филиалдарлыг. Оон уламындан спорт-биле өңнүктежип турар школачыларның саны ийи катап өскен. Белгородчуларның кол чедиишкини чүдел дээрге, башкылар-даа, улус өөредилге килдизиниң ажылдакчылары-даа спорт болгаш өске-даа организациялар-биле эң-не быжыг харылзаалыг ажылдап турарында, оларның харылзаазын партия, совет органнар деткип турар.

Массалыг ажылдарның түңнелдерин көргүзер бир кол чүүл — ГТО-нуң бүгү-эвилел комплекизи болур. Эрткен чылдың түңнели-биле РСФСР-ни, Украинаны, Грузияны, Литваны, Латвияны, Эстонияны демдеглеп болур. Шериг баар оолдарның 75—80 хуузу ГТО нормазын дужааган болза, ону ажырбас деп санаары чанчылчаан. Херек кырында ындыг эвес болдур ийин. Шупту дужаар ужурлуг.

— Спорттуң чаа хевирлериниң сайзыралдыр талазы-биле байдал кандыгыл? Ылангыя эштиринге өөредири?

— Чаштарны эштиринге өөредир талазы-биле Эстонияның, Украинаның чырыдыышкын министерстволары хөй-ле чүүлдерни кылганнар. Ылангыя Эстония республикада бар бассейннерниң шуптузун бо херекке ажыглап турар. Эге класстарның өөреникчилерин эштиринге албан-биле өөредип турар. Өөреникчилерни эштиринге өөредириниң чурумун Украинада доктааткан. Ында 4-кү класстың өөреникчилери эштиринге зачёт дужаап турар. Бо ажылга улус өөредилге органнарының, профэвилел болгаш комсомол организацияларының демнежилгези негеттинген.

Спорттуң олимпий хевирлерин моон сонгаар хөгжүдериниң, спортчу курлавырларын белеткээр ажылды күштелдирерин ССРЭ-ниң Спорткомитеди-биле кады боттандырып чорударын ВЛКСМ ТК-га болгаш өске-даа организацияларга СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели доктаалында дагзып турар.

Ол сорулгаларны спортче угланыышкынныг школа-интернаттар болгаш уругларның тускайжыттынган спорт школалары бирги ээлчегде шиитпирлээр ужурлуг. Салым-чаяанныг аныяк спортчуларны эрте-чажындан илередип тыварының аргаларын тургузар ужурлуг бис.

— Өөредилге-спорт баазазының талазы-биле байдал кандыгыл?

— Сөөлгү чылдарда ол дыка быжыккан болдур ийин. Эрткен беш чылда безин 11 муң спорт залдары немешкен. Амгы үеде сес чыл болгаш ортумак школаларның 56.6 хуузунда спорт залдары бар. А школалар чанында спорт шөлчүгештери харын чедишпейн турар. Сөөлгү алды чылда комплекстиг чеди муң ажыг шөлчүгештер немешкен-даа болза, ол элээн. Ылангыя Ортаакы Азияның болгаш Закавказьениң республикаларынга спорт шөлчүгештери онза чугула херек. Чүге дээрге, ында кичээлдерни лаштыгаа чылдың алды айының дургузунда эрттирер арга бар.

Өөреникчилерниң боттарының күжү-биле дыка хөй чүүлдерни кылып ап болур. Чамдык школаларның директорлары хөй-ниити ажылынче чаштарны чорудуп тура, оларны эң-не ырак участоктарже, өске ажылдарже хаара тудар чоруктар бар. А ол хиреэнде боттарының девискээринде кандыг-даа ажыл чорутпаан болур.

ССРЭ-ниң Чырыдыышкын министерствозу «Школа бүрүзүнге — комплекстиг спорт шөлүгү» деп көрүлде конкурс чарлаан. Ынчангаш улус өөредилге килдистериниң кол сорулгазы — спорт-комитеттер болгаш комсомол организациялары-биле демнежип тургаш, школа бүрүзү ол конкурска идепкейлиг киришсин дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыр ужурлуг.

СЭТА-ның корр. П. Безрукавников беседалашкан.

МУРНУНДА — ТАҢДЫЖЫЛАР

ДОСААФ-тың Тыва область комитеди спорттуң шериглиткен хевирлеринге солун маргылдааларны бо чылдың календарь-планында киирген. Оларның бирээзи — биатлонга республика маргылдаазы болур. Спорттуң бо хевирин аныяктар ортузунга массалыг болдурар дээш ДОСААФ-тың область комитеди биче эвес хемчеглерни ап чорутткан.

Ол комитеттиң шугуму-биле биатлон спортунуң секциялары республика найысылалында болгаш районнарда ажылдап турар. Аңаа чижек: ДОСААФ-тың область комитединиң шугуму-биле биатлон спортунуң салбыры Бай-Хаактың уругларның спорт школазында ажыттынган. Ында бир хостаткан тренер ажылдап, секцияже дыка хөй аныяктарны хаара туткан.

Эрткен дыштаныр хүннерде «Тайга» станциязынга биатлонга республика маргылдаазын ДОСААФ-тың область комитеди бедик деңнелге организастап эрттирген. Ийи хүн үргүлчүлээн спортчу демиселге Таңды районнуң шилиндек командазы бедик мергежилдиин көргүзүп, эң хөй санны алгаш, бирги черже үнген. Бии-Хем районнуң биатлонистери — ийиги, «Динамо» спорт ниитилелиниң спортчулары — үшкү черлерни ээлээнnер.

Спорттуң бо хевиринге ССРЭ-ниң спорт мастери Сергей Бабкин бо хүннерде «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң Россия Төп чөвүлелиниң бирги чери дээш Петрозаводск хоорайда болуп турар маргылдаага киришкеш, болуп эрткен республика чемпионадынга киржип шыдаваан. Эр улустуң аразынга чемпион ат дээш спортчу демисел шыңгыы болган.

Бай-Хаак ортумак школазының күш-культура башкызы Николай Пономарёв боо чүктеп алгаш, хаак оруунга чүгле дүрген маңнаар эвес, а харын кара боолаарынга база бедик мергежилдиин көргүскен. Ол баштайгы хүн 20 километрниң чарыжынга хаак оруун дүрген эртпишаан 50 метр ырак тургускан диаметри 3/4 хемчээлдиг караны баштай чыдып алгаш, оон соонда туруп алгаш адарынга эки белеткелдиин көргүскен. Николай ийиги хүнде 10 километрге база шылгараан, тулган чемпион атты чаалап алган.

Ол ышкаш С. Пономарёвтуң командазы эки Сергей Астраханцев биле Кызылдың спортчузу Владимир Чуруто олар 20 болгаш 10 километрлерге база ийиги, үшкү черлерде болганнар.

Херээжен биатлонистер моон мурнунда болуп эртип турган республика маргылдааларынга киришпейн келген болза, бо удаада аңаа 12 хаакчы киришкени өөрүнчүг. Олар баштайгы хүн 7.5 километрге ийи катап кара боолавышаан, чарышканнар. Мажа Хову-Аксындан келген Ирина Афонина ук хемчээлге кара аткаш шиитпел минуталары-биле кады 34 минута 5 секундада эрткеш, чемпионнаан. Бай-Хаак чурттуг школачы Людмила Адаева аңаа 18 секунданы ойнаткаш, ийиги черни ээлээн.

Маргылдааның ийиги хүнүнде олар 5 километрге ийи катап кара боолавышаан, чарышканнар. Бо удаада Людмила Адаева караны часпас адарының талазы-биле эки белеткелдиин көргүзүп, Афонинаны чүгле 1 секунда мурнаан, бирги черже үнген.

Элээди оолдарның 15 болгаш 10 километрге чарыжынга Таңдының спортчузу Олег Надин бирги черни чиңги-биле онаап алган. Бо хемчээлдерге ийиги, үшкү черлерни алган биатлонистер Евгений Коросталёв («Динамо»), Олег Саяты (Таңды) Надинге 5—6 минута четпээннер.

Республика маргылдаазынга шаңналдыг черлерни алган командаларга, тус-тус спортчуларга өртектиг белектерни, дипломнарны ДОСААФ-тың Тыва область комитединиң даргазы Ю. М. Камышев байырлыг тывыскан.

Болуп эрткен маргылдаа спорттуң бо хевири бистиң республикада сайзыралды ап бар чыдарын бадыткаан.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: 20, 10 километрлерге чемпионнаан Н. Пономарёв; маргылдаа үезинде.

БИБЛИОТЕКА-БИЛЕ ХАРЫЛЗАА

Пушкин аттыг республика библиотеказы (директору А. А. Давыдова), уругларның Кызылда Чуковский аттыг библиотеказы (директору З. Ф. Стрелковская) эрге-хоойлу кижизидилгезиниң талазы-биле чылда чорудар ажылдарның планын баш бурунгаар тургускаш, ССРЭ Конституциязын болгаш амыдыралдың совет хевириниң эки талаларын таныштырар, пропагандалаар ажылды күштелдирген. Ук темага хамаарыштыр ном делгелгелерин, кежээлерни, номчулга конференцияларын эрттирип турар.

Эге класстар өөреникчилеринге хамаатылы кижиниң эргелери болгаш хүлээлгелериниң дугайында беседаларны Чуковский аттыг библиотеканың ажылдакчылары чорудуп келген. Ында берге кижизидилгелиг уругларның даңзызын тургускан. Олар-биле ажылдың дээштиин чедип алыр сорулга-биле библиотека класс удуртукчулары, назы четпээннер-биле ажыл чорудар инспекция-биле сырый харылзааны туткан. Ында 4—8 класстарның 585 өөреникчизи хаара туттунган. Таңды районнуң төпчүткен библиотека системазында берге кижизидилгелиг 74 уругларның 70-и номчуп турар. Элегес суурда библиотекарь Л. С. Кашина) 20 уругга дагдыныкчыларны кошкан болгаш оларны хөй-ниити ажылынче киириштиреринче онза кичээнгейни угландырган. Эмир чылын районнуң библиотекалары хоойлу-дүрүмге хамаарышкан 26 беседаны органзастаан.

Улуг-Хем, Каа-Хем, Бии-Хем районнарының библиотекалары милиция, прокуратура ажылдакчылары-биле сырый харылзааны туткан. Удаа-дараа оларның-биле ужуражылгаларны эрттирген. «Кижи болгаш Хоойлу», «Мээн эргем, мээн хүлээлгем» деп делгелгелерни анаа белеткээн.

Кызыл районга «Элээди уруглар болгаш эрге-хоойлу» деп неделяны чарлаан. Эмир чылын ол чергелиг «Өг-бүле болгаш школа» деп бир ай хуусаалыг көрүлде эки эрткен. Бүдүрүлге чергелеринге ужуражылгаларны чорудкан. Бо ажылга башкылар база идепкейлиг киришкен.

Библиотекалар Ф. Угловтуң «Чон аразында кижи», С. Сүрүң-оолдуң «Өске кадай», В. Тендряковтуң болгаш өске-даа чогаалчыларның номнарынга номчулга конференцияларын эрттиргилээн.

А. ХОВАЛЫГ,
республиканың Культура министерствозунуң инспектору.

МАРТ 19-ТАН 21-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ 19-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.30 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Капчал улуг кижи апаар чоор». Мультфильм. 9.15 — «Ырывыс, чаңгылан-на!». Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң уругларның улуг хорунуң РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Поповтуң удуртулгазы-биле концерти. 9.45 — «Белик». Уран-чечен фильм. 11.25 — Медээлер. 11.30—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Сибирьлеп болгаш Ыраккы Чоон чүктеп». Кинопрограмма. 15.30 — «Суоми деп чурттуң аялгалары» (Финляндия). 16.00 — Орус чугаа. 16.30 — «Москва комсомолунуң ажыл-херектери». 17.00 — «Орус улустуң шажанының дугайында». Эртем-тайылбырлыг фильм. 17.15 — «Буратинонуң делгелгези». 17.45 — Чилиниң Коммунистиг партиязының дугайында документалдыг телефильм. «Демиселдиң 60 чылы». 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң залитыкы аалчылары чугаалап турлар. 19.20 — «Мистерия-буфф». В. Маяковскийниң шиизин ёзугаар фильм-шии.

КЫЗЫЛДАН

20.30 — Телемедээлер. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун Тыва АССР-ге тывысырынга турасказткан тускай үндүрүлге.

МОСКВАДАН

21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — Фильмниңиниң уланчызы. 22.15 — «Сорочинниң ярмаркалы». Документалдыг телефильм. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00—01.00 — ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң делегаттарынга болгаш аалчыларынга концерт. Кремльдиң Съездилер ордузундан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.30 — Төөгү. 7-ги класс. Петр I болгаш оон реформазы. 13.00 — Орус композиторларның чогаалдарында чонnуң ырлары. 13.35 — География. 8-ки класс. Ыраккы Чоон чүк районy. 14.05 — ПТУ сургуулдарынга. Ниити биология. 14.35 — В. В. Маяковский. «Эки-дир» деп шүлүглели. 15.35 — Медээлер. 15.40—18.15 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «ССРЭ-ниң 60 чылынга — 60 шалыпчы неделя». 18.40 — Киножурнал. 18.50 — Телемедээлер. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугунга турасказткан тускай үндүрүлге.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 19.45 — «Сибирь чурттуг баш таарыкчызы». Уран-чечен телефильм. 20.00 — Мария Биешу-биле ужуражылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — «Кажан киттер чаңып турда». Уран-чечен телефильм. 22.45—01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Спартак» — «Торпедо». В. И. Ленин аттыг Төп стадиондан дамчыдылга.

МАРТ 20-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.45 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.00 — «Кадык болуруп күзээнзеc». (Күш-культурачыларга сүмелер). 9.05 — Силерге, ада-иелер. 9.35 — «Спортлотонуң» 12-ги тиражы. 9.40 — «Айыыл чок шимчээшкин дээш». 10.10 — «Чурукчулар дугайында чугаалар». ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу Я. Ромас дугайында. 10.40 — «Медеонуң аялгалары». Эстрадалыг программа. Алма-Атадан дамчыдылга. 11.20 — «Өңнүктүң көргени». Мурнуу Африка Республиканың чогаалчызы, хөй-ниити ажылдакчызы, Азияның болгаш Африканың Чогаалчылар Ассоциациязының Чиңгине секретары Алекса Гумнуң Совет Эвилелинге чоруп тургаының дугайында документалдыг фильм. 11.30 — «Үнүштер дугайында». 12.15 — Ажык космоске үнгениниң бир чыл оюнга. Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы А. А. Леоновтуң дугайында документалдыг фильм. 12.45 — «Силерниң чагааларыңар ёзугаар». Музыкалыг программа. 13.30 — «Театрга сактыышкыннар». К. С. Станиславский биле В. И. Немирович-Данченко. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — «Дириг амытаннар дугайында». 15.30 — Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 16.00 — «Кайгамчык үннер». Концерт программазы. 16.40 — Мультфильм. 17.25 — Делегейниң сураглыг фигуристериниң күүселдези. 18.55 — ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга. Украинаның Күрүнениң академиктиг Г. Веревка аттыг хорунуң күүселдези. 19.30 — «Оорлаашкын». Уран-чечен телефильм. Дж. Лондонуң шиизин ёзугаар. 1-ги сериязы. 20.40—20.55 — Чапсар. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Саарыглар». Уран-чечен телефильм. 21.45 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Трактор». 2-ги, 3-кү үелер. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. 23.15—00.10 — Футболга ССРЭ чемпионады. 1/4 финал. 2-ги ужуражылга. Төңгенде — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Армян ССР-ниң телевидение программазы: «Артистиң бодалдары». Телеочерк. Армян ССР-ниң улустуң артизи С. Саркисян-биле ужуражылга. Армянияның уран чүүл мастерлериниң концерти. 15.45 — «Ралли-82». Социалистиг чурттарның найырал кубогу дээш автоспортка делегей маргылдаазы. 16.40 — «Дээрбекти улгаттыраалы». Эстрадалыг программа. 18.20 — «Анаа-ла». Мультфильм. 18.25 — «Музыкалыг киоск». Дамчыдылганы Э. Беляева эрттирер. 18.55 — П. Богданов. — «Москва бистиң артывыста». Үзүмнү автор номчуур. 19.15 — «Делегей байдалының дончулалы». 19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 19.45 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. Донецкиден дамчыдылга. 20.30 — «Эрмитаж». Чоон чүктүң чурттарының уран чүүлү». 23-кү фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 00.05 — «Ыяштар улуг турда». Уран-чечен фильм.

МАРТ 21-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — Концерт. 9.25 — Будильник. 9.55 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 10.55 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.40 — ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң делегаттары чугаалап турлар. 11.55 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 12.25 — Бөгүн — Чуртталга-коммунал ажыл-агыйы болгаш амыдырал хандырылга ажылдакчыларының хүнү. Дамчыдылгага чуртталга-коммунал ажыл-агый министри С. М. Бутусов киржир. 12.40 — «Кодээден дамчыдылга». 13.40 — «Музыкалыг киоск». 14.15 — М. Горький — «Дачниктер». Фильм-шии. 16.35 — «Кино аян-чоруктар клуву». 17.35 — ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң делегаттарының чагыгларын ёзугаар концерт. 18.15 — «Делегей панорамазы». 19.00 — Уран гимнастикага ССРЭ чемпионады. 19.35 — «Оорлаашкын». Уран-чечен телефильм. Дж. Лондонуң шиизин ёзугаар. 2-ги сериязы. 20.45—21.00 — Чапсар. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Москва — Будапешт». Уран чүүл мастерлериниң күүселдези. 22.40 — «Красноярск». Документалдыг фильм. 23.05—00.00 — Спорт программазы. Төңгенде — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Күр черде садтар». Уран-чечен телефильм. 14.35 — «Бо кайгамчыктыг делегей». Литературлуг викторина. 5-ки үндүрүлге. 15.45 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турлар. Дончулал. 16.15 — «Строговтар». Г. Марковтуң романын ёзугаар хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 6-гы сериязы. 17.30 — «Тиилекчилер». Фронтучу өңнүктер клуву. 19.00 — «Эрмитаж». Орус улустуң чурулга уран чүүлү». 24-кү фильм. 19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 19.45 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң дончу намдарывыс». 11-ги фильм. «1927 чыл». 20.40 — «144-кү бедик». Документалдыг фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — 23.10 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Спартак» — «Крылья Советов». 2-ги, 3-кү үелер.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Агаар

Республикага кежээ булуттаар, хар чагбас. Барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр четтер. Агаарның температуразы дүне 25—30, чамдык районнарга 15—20, хүндүс 10—15, чамдык районнарга 0—5 градус соор.

Кызылга кезек булуттаар, хар чагбас, соңгу-чоон угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр четтер. Агаарның температуразы дүне 25—27, хүндүс 10—12 градус соор.

КИНО

МАРТ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Албадаттырып адаганнар» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 14.50, 17.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Атлантының баштыңчылары» 9.30, 11.20, 13.10, 17.00, 20.40 (узаткан), «Элээдилер болгаш хоойлу» (Киноклуб) 15.00, «Абба» 18.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Медальдың ушкү талазы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Эртен кежээ деп мерген» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Республиканың культура, уран чүүл, өөредилге албан черлериниң эртем-методиктиг кабинеди Кызылдың уругларның музыка школазынга республиканың аныяк хөгжүмчүлериниң конкурузунуң III түңнел ээлчээ март 25-те, 10 шакта болурун дыңнатты.

Ол-ла хүн, 17 шакта, Кызылдың уран чүүл училищезинге конкурстуң лауреаттарының болгаш уран чүүл училищезиниң сургуулдарының киржилгези-биле концерт болур.

Республиканың хөгжүм-шии театрынга М. Ворфоломеевтиң **«Кежегелер»** деп шиизи даарта, 19 шакта болур.

Э. Лабиштиң **«Терезии шляпка»** деп шиизи март 19-та, пятницада 19 шакта эгелээр.

Воскресеньеде Кызылдың чурттакчылары болгаш аалчылары Б. Сапык-оолдуң **«Ыглаар-Туруг»** деп шиизин 19 шакта көөр.

Тыва шиилерни орус дылче очулдурар.

Касса эртенгиниң 10 шактан ажылдап турар. Коллективтиг чагыгларны 2-25-49, 2-35-88 дугаарлыг телефоннарже долгааш, киирип болур.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-56, харыысалгалыг секретарының 2-25-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-27-13, пропаганда килдизиниң 2-31-73, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-44-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС-[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 64 (11862) | 1982 чылдың март 18, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чугаазын бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары болгаш депшилгелиг бүгү кижи төрелгетен ханы чүүлдүгзүнүүшкүн болгаш деткиишкин-биле хүлээп көрген.

Аңаа Совет Тываның ажыл-ишчилери база үнүн кадып турар.

ВЦСПС-ТИҢ АЖЫЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА ОТЧЁТ БОЛГАШ СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИНГЕ ДҮҮШТҮР ССРЭ-НИҢ ПРОФЕССИОНАЛДАР ЭВИЛЕЛДЕРИНИҢ СОРУЛГАЛАРЫ

МОСКВА. ССРЭ-ниң профессионалдар эвилелдериниң XVII съездизи Кремльдиң Съездилер ордузунга март 16-да эртенгиниң 11 шакта ажыттынган.

ЧУРУКТА: съездиниң ажылдыышкын үезинде.
СЭТА-ның фотозу. (Чурукту фототелеграф дамчыштыр хүлээп алган).

ВЦСПС-тиң даргазы эш С. А. ШАЛАЕВТИҢ илеткели

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневтиң чайынналчак, сорук кииримчиг чугаазы бистерге шуптувуска ханы, кажан-даа уттундурбас кылдыр угаан-бодалда арткан, деп илеткелчи чугаалаан.

Ол бодунуң бүгү-ле утказы-биле партияның XXVI съездизиниң шиитпирлеринде айыттынган экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң үндезин сорулгаларын шиитпирлээринче угланган. Оон негелде бүрүзү, бодал бүрүзү совет кижилерниң чаагай чоруунуң болгаш аас-кежииниң дугайында ада сагыш салыышкын-биле синниккен. Бистиң улузувустуң бүдүнмыт-чаагай күзел-соруу — чер кырынга тайбыңны камгалаар болгаш быжыглаар чүткүлүн илереткен. Леонид Ильичиниң чаа, тайбың эгелээшкиннери бүгү кижи төрелгетенниң салым-чолунга ёзулуг-ла үнелеп четтинмес ужур-дузалыг болуп турар.

Эш Л. И. Брежневтиң чугаазы, бистиң съездивиске СЭКП Төп Комитединиң байыры — бистиң партиявыстың, оон ленинчи Төп Комитединиң профэвилелдерниң ажылынче, оларның чурттуң амыдыралынга, совет ниитилелдиң политиктиг системазынга ролюн болгаш ужур-дузазын бедидеринче салып турар канчаар-даа аажок улуг сагыш салыышкынының чаа чайынналчак көргүзүү болур. Профэвилелдерни партия кажан-кезээде ниитилелдиң салдарлыг күжү, бодунуң массалар ортузунда идегелдиг чөленгиижи, демократияны хөгжүдериниң, ажылчы чоннарны коммунизм тургузуушкунунга хаара тударының күчүлүг чепсээ кылдыр көрүп келген.

Амгы үе-чадада профэвилелдерниң ажылының үндезин теориктиг болгаш практиктиг-даа айтырыгларын СЭКП-ниң съездилериниң документилеринде, партия Төп Комитединиң шиитпирлеринде, эш Л. И. Брежневтиң эртем ажылдарында ханызы-биле ажылдап кылган. Леонид Ильич бөгүнгү бодунуң чугаазынга профэвилелдерниң мурнунга ургулчулелдиг келир үеже боттанырын [illegible] принциптиг тодаргай сорулгаларны салган. Ол профэвилелдерниң [illegible] ВЦСПС-тиң [illegible] ажыл-чорудулгазының үндезини болу бээр. Ол дээрге профэвилелдерниң [illegible] четтинмес дуза боор, бүгү-ле

ажыл-херектерге идегелдиг айтыкчы болур-дур.

Коммунистиг партия профэвилелдерниң эргелерин калбартыр дугайында, олар бышкан социализмниң байдалдарында улам калбарып, чаа-чаа утка-шынарлыг боор кел чыдар боттарының социал хүлээлгелерин улам эки, долдур күүседириниң дугайында ургулчу сагыш салып турар. Ол ССРЭ Конституциязында, СЭКП ТК-ның саналы-биле сөөлгү чылдарда хүлээп алган элээн хөй хоойлужудулга чүүлдеринде айыттынган. Оон түңнелинде совет профэвилелдерниң ат-алдары улам бедээн, оларның аргалары болгаш политиктиг, ажыл-агый болгаш социал-культура айтырыгларын шиитпирлээринге боттуг салыышкыны дыка улгаткан.

Профэвилелдерниң күжүнүң үнер дөзү, оларның чедиишкиннериниң ажыл-чорудулгазы — партийжи удуртулгада деп чүвени бистиң бүгү төөгүвүс, амгы үениң бүгү-ле совет боттуг чүүлдери бүзүрелдиг-биле бадыткап турар. Бистиң профэвилелдеривис партия-биле тудуш быжыг харылзаалыг. Оларда Коммунистиг партияның салып турарындан өске ындыг эңис сорулгалар чок турган болгаш чок-даа. Оларда бистиң бүгү улусчу күрүневистиң камгалап турарындан өске ындыг эрге-ажыктары чок.

Эргим Леонид Ильич! Совет профэвилелдер моон-даа соңгаар партияның угланыышкынын, Силерниң айтыышкыннарны болгаш мерген угаанныг сүмелериңерни быжыы-биле эдерер, бүдүнмыт-чаагай коммунистиг идеалдарны боттандырары дээш демиселге идепкейлиг киржир дээрзин съездиниң делегаттарының мурнундан, профэвилелдерниң бүгү кежигүннериниң мурнундан партия Төп Комитединге, Политбюрога болгаш Силерниң бодуңарга бүзүреп тур бис.

Леонид Ильич, совет кижилер Силерни өндүр [illegible] ажыл-ишчи кылдыр, ажылчындан эгелээш, бистиң ленинчи Коммунистиг партиязының болгаш улуг Совет күрүнениң [illegible] чедип амыдыралдың [illegible]

[illegible] амыдыралдың херээнге, күш-

ажылдың бүгү кижилериниң өөрүшкүзүнге болгаш аас-кежиинге, коммунизмниң тиилелгезиниң эрге-ажыктары дээш боттарының хөй талалыг ажыл-чорудулгаңарга чаа-чаа улуг чедиишкиннерлиг болурунарны чүректиң ханызындан күзеп тур бис!

Профэвилелдерниң XVI съездизиниң соонда беш чыл эрткен деп оон ыңай илеткелчи чугаалаан. Ол дээрге бистиң ниитилелдиң амыдыралының бүгү талаларының хөгжүлдезинге бедик көдүрлүушкүнүнүң үези болган.

Өңгү беш чылда экономиктиг хөгжүлдениң улуг хемчээлдиг планы боттанган. Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының кол-кол угланыышкыннары-биле чурт дыка бурунгаар шимчээн. Совет улустуң чаагай чоруу бедээн. Амыдыралдың социалистиг овур-хевириниң материалдыг болгаш угаан-бодал үндезиннери быжыккан. Бистиң Төрээн чурттуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзү улгаткан.

Партияның удуртулгазы-биле совет демократияны улам хөгжүдер талазы-биле улуг ажылдар кылдынган. Ажылчын ангы, колхозчу тараачыннар, улусчу интеллигенция, Советтер чуртунуң дең эргелиг республикаларының, улустарының болгаш биче улустарының бүгү найыралдыг өг-бүлези СЭКП-ниң долгандыр улам-на сырый каттышкан. Олар бистиң партияның иштики болгаш даштыкы-даа политиказын чайгылыш чокка деткип турарлар.

СЭКП-ниң XXVI съездизи партияның болгаш улустуң мурнунга чаа-чаа делгемнерни ажыткан. Эртемге ханыы-биле үндезилеттинген, амгы үениң эң чараш айтырыгларын дидими-биле көрген шиитпирлеринде социалистиг ниитилелдиң хөй-хөй чылдарда улам бурунгаар хөгжүдериниң өндүр улуг программазын тодараткан. Бистиң чурттуң экономиктиг, эртем-техниктиг [illegible]

XXVI съездиниң [illegible] СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленуму [illegible] ТК-ның Пленумунуң [illegible] эш Л. И. Брежневтиң чугаазында бүгү улус

чокка хөгжүдеринге, эртем-техниктиг депшилгени шапкынчыдып, экономиканың хөгжүлдезин интенсивтиг оруунче шилчидеринче, чурттуң бүдүрүлге күчүзүн улам бүдүрүкчүлүг ажыглап, курлавырларның бүгү хевирлерин бүгү хемчег-биле камнаарынга болгаш ажылдың шынарын экижидеринге үндезилээш, совет кижилерниң чаагай амыдыралын улам-на бедидерин хандырары болуп турар.

Биске эң кол, тодарадыкчы чүүл болза, СЭКП-ниң XXVI съездизинге чарлаан «Экономика камналгалыг болур ужурлуг» деп кыйгырыг болуп турар. Профэвилелдерни ону ёзугаар боттарының бүгү-ле бүдүрүлге-массалыг организакчы болгаш кижизидикчи ажылын улам-на шыңгыы тургузаар апаар. Экономиканың хөгжүлдезинге идиг кылырынга профэвилелдерниң эң чугула чепсээ болур социалистиг чарышты организастаарының талазы-биле негелделерге ол таарымчалыг байдалды тургузуп турар.

Улуг Лениниң эгезинге турганы социалистиг чарыш амыдыралдың социалистиг овур-хевириниң чарылбас болгаш эң-не онзаланчак хевири апарган деп долу эрге-биле чугаалап болур. Ол экономиктиг, социал кижизидикчи сорулгаларны бир дем-биле шиитпирлээринге кандыг-даа аажок улуг салдарын чедирип турар.

Кайгамчыктыг эгелээшкиннер болгаш инициативалар чарыш үезинде доктаамал тыптып турар. Ону деткивишаан, муң-муң каттыжыышкыннар болгаш бүдүрүлгелер 1981 чылдың планнарын хуусаадан эрте күүсеткеннер. ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир 1982 чылдың бирги кварталының хуу даалгаларын чүс-чүс муң мурнакчы ажылчыннар күүсеткеннер.

Күш-ажылчы чарышка үткүштүр планнар болгаш өске-даа эгелээшкиннер салаандан үстүнге чедер: ажылчын, бригада, бүдүрүлге, адыр деп шугум ёзугаар турар дээрзин партияның XXVI съездизинге эш Л. И. Брежнев демдеглээн. Оон соонда ол инициативаларны күрүне планнары-биле тулгаштырар. Үткүштүр планнар улам нептерээп, бүдүрүлгениң болгаш каттыжыышкынның ажыл-агыйжы амыдыралының кезээ апаарын чедип алыр херек.

Адырлар аразының болгаш адырлар иштиниң харылзааларының хөгжээни база парыыдааны-биле, бүдүрүлгениң специализациязының болгаш кооперациязының хайылаары-биле холбаалыг бүдүрүлгелерниң, ылангыя улуг-улуг объектилерниң тудуушкун үезинде чарыштың ужур-дузазы улам улгадып турар деп, илеткелчи демдеглээн. Холбаалыг бүдүрүлгелерниң чарыжы «ажылчын эстафетаз» моон соңгаар-даа хөгжүүр ужурлуг. Чарыштың негелделерин болгаш шаңналдарның түңүн доктаадырда кереэ чурумун шыңгыы сагыыры чугула.

Бүдүрүлге-массалыг ажылдың айтырыгларын өөренип көрүп тура, профэвилелдерниң төп комитеттери ону чүгле адырлар аайы-биле эвес, ниити күрүне турушундан көөр херек. Оларның ажыл-чорудулгазынга кошку демиселиниң, холбаалыг бүдүрүлгелерниң чарыжынга багай салдар чедирип турар тарымык чүүлдерни ажып эртери негеттинип турар.

Кадээ ажыл-агыйны болгаш агроүлетпүр комплекизиниң өске-даа адырларын хөгжүдеринге профэвилелдерниң ролю амгы үеде улгадып турар. Агарар секторнуң айтырыглары партияның болгаш [illegible] СЭКП-ниң XXVI съездизиниң [illegible]

болган. Оон-биле чергелештир эш-чем айтырыгларын шиитпирлээринге бистиң салыышкынывыс моон-даа кошку болур ужурлуг. Бүдүрүлгелерниң дузалал ажыл-агыйларын, колхозчуларның, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның бажың чанында участоктарын сайзырадыры профэвилелдерниң эң чугула херээ болур. Эрге-чагырганың чер-черде органнары-биле кады коллективтерге садтар болгаш огородтар тарыыр черлерни тускайлап бээр, чугула дериг-херекселдерни, биче механизацияның чепсектерин, чемишчидилгелерни садып алырынга хамаарыларга дузаны ол көргүзер ужурлуг.

Мурнакчы дуржулганы ажыглап турарының айтырыгларынга доктаагаш, ону шиңгээдип алырын планның быжыг үндезининге бөгүн тургузаар ужурлуг дээрзин оратор айыткан. Мурнакчы дуржулганы өөренир, байыдар болгаш шиңгээдип алыр талазы-биле методиктиг айтыышкыннарны ВЦСПС болгаш ССРЭ-ниң Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитеди бүгү-эвилелге, а министерстволар база профэвилел ТК-лары адырлар аайы-биле бадылаап. Ындыг хемчеглерни чурттуң дыка хөй черлеринде боттандырып турар.

Экономиканы хөгжүдениң интенсивтиг оруунче колдадыр шилчилдерин доозар талазы-биле партияның тодаргайлаан угланыышкынының боттандырарынга социалистиг чарышты улам сайзыраңгайжыдары, ону организастап турарында бар четпестерни чайладыры негеттинип турар.

Хол-биле кылыр, ылангыя аар ажылдарны кызырарының айтырыгларының дугайында чугаалап тура, ол чүгле экономиктиг эвес, социал улуг ужур-дузалыг дээрзин илеткелчи демдеглээн. Ону шиитпирлээринге профэвилел организацияларының талазындан кичээңгей сөөлгү үеде элээн күштелген. Улус ажыл-агыйының хол-биле кылыр ажылын кызырарының комплекстиг программазын ажылдап кылыры ам дооступ турар, оон соонда бо ажылдың темпизин 3—4 хире катап дүргедээр. Профэвилелдерниң Төп Комитеттери болгаш чөвүлелдери ындыг программаларны адырлар аайы-биле болгаш чурттуң девискээрлеринге ажылдап кылырынга болгаш боттандырарынга киржир ужурлуг.

Ажылчы чоннарның эртем-техниктиг чогаадылгазын бүгү тала-биле хөгжүдери профэвилелдерниң дорт болгаш чайгылыш чок хереэ турган болгаш артар-даа. Эрткен өңгү беш чылда чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның саналын шиңгээдип алганындан 29 миллиард рубль түңнүг чиижеглээн камналганы чедип алган, ол дээрге төөку беш чылга деңнээрге бүдүн чартык катап хөй болганы ол. Ындыг-даа болза, профэвилелдер бодунуң аргаларын ам-даа долузу-биле ажыглавайн турар.

Күш-ажылдың эртемге үндезилеп организастаарының айтырыгларын план ёзугаар болгаш комплекстиг шиитпирлээрин ВЦСПС күрүне болгаш ажыл-агый органнары-биле кады чорудуп келген. Күш-ажылдың эртемге үндезилеп организастаарының талазы-биле адырлар болгаш адырлар аразының негелделерин болгаш [illegible] нормативтиг материалдарны ажылдап кылган болгаш бадылаан. Бүдүрүлгелерниң технологтуг чогаадылгазының база дериг-херекселдериниң [illegible]

Күш-ажылдың бригада аргызы-биле [illegible]

(Уланчызы 2-ги арында).

ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮП, ЧОРГААРЛАНДЫМ

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чугаазын бүгү совет улус улуг сонуургал-биле, бедик кичээнгей-биле номчаан болгаш дыңнаан дээрзинге бүзүрээр мен. Бодум хуумда ону чүүлдүгзүнүп, партия болгаш чазактың күш-ажыл кижилериниң дугайында сагыш салыышкынынга чоргаарланып ордум.

Бистер Хову-Аксы АТБ-зында ажылдап турар бис. Бригадамда тос кижи бар. Он бирги беш чылдың күш-ажылчы ийиги чылының ээзинде социалистиг хүлээлгени кижи бүрүзү алган. Бирги кварталда бригада 1650 муң тонна чүък сөөртүр планныг. Эрткен ийи айда 1056 муң тонна чүъкту сөөрткен бис. Арткан чүъкту март айда ажыр күүседип алырывыстың бүгү аргазы бисте бар. Бригада кежигүннери шупту «КамАЗ» маркалыг автомобильдерде ажылдап турар. Кижи бүрүзүнүң мергежили бедик, шупту 1 болгаш 2 класстың чолаачылары болуп турар. Оларның хөй кезии ай, квартал планнарын оранчок ажыр күүседип турарлар.

Бригадалар аразынга чарышка эки киржип, кызымак ажылдап келдивис. Ажылывыс техника-биле холбаалыг болганда автомашиналарның техниктиг байдалын экижидеринче кол кичээнгейни салып, оларның үүрмек септелгезин бодувус боттаар кылып ап турар бис.

Күш-ажылдың сагылгазын чурумун үрей бээр таварылгалар турбаан. Чолаачы бүрүзү орук-каа чораан. АТБ-ниң ботунга-даа ажылдап тургаш, бот-боттарынга дузалажып, хайгааражып келгеннер. Оларның ажылга хамаарылгазы эки, харыысалгазы бедик болганында чыл эгезинден бээр чыылдагаан чок аңаа туруушкуннар, орук аварияза болбаан.

Бистиң кол ажылывыс — хөмүр-даш, дагдыгы, кобальт, ыяш-чем аймаа сөөртүүр. Оларны бистер Кызылдан, Абакандан аккеп турар бис. Ажылга кызымак, эк сеткилдиг чолаачылар бисте хөй. Мурнакчыларның санынга Г. П. Гладышев, И. А. Мезовщиков, В. П. Гончаренко болгаш өскелер-даа кирер. Олар хөй чылдарда ажылдап келген, мергежили бедик, арга-дуржулгазы байлак кижилер болур. Бистер оларга бүрүн-биле чоргаарланып эргелиг бис.

Бригадада бистиң хөй национал чурттувустуң төлээлери ажылдап турар. Орус, украин, хакас, тыва эштер, чаңгыс өг-бүлениң төлдери дег, быжыг эп-найыралдыг, аас-кежиинниг чурттап, ажылдап турары — бистиң партиявыстың национал айтырыглар талазы-биле чорудуп турар улуг ажыл-чорудулгазының амыдыралга [illegible] боттанып турарының, совет кижилер дугайында аар сагыш салыышкынының чаагай бадыткалы болур. Чоорум-на ол айтырыглар хамаарыштыр чүүлдерни ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге Л. И. Брежнев чугаалаан. Ажылчын кижи бүрүзүнге чедер, партияның экономиктиг политиказының негелделерин аңаа чоок болгаш билдингир кылыр, чоорум-на харын ол политика оон амыдыралчы эрге-ажыктарынга таарыжып болгай, ынчангаш кижи бүрүзүнүң хүлээлгези — ол политиканың долу чедиишкинниг боларынга бодунуң инициативазы-биле, чогаадыкчы билеп тывыышкыны-биле идиг бээр дугайында эш Л. И. Брежнев онзалап айыткан-дыр. Ынчангаш аңаа харыы кылдыр бистер чогаадыкчы бау-биле, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдарын хүлээнип турар бис.

Он бирги беш чылда беш миллион тонна-километрни ажылдап кылыр хүлээлгени алган мен: Баштайгы чылда багай эвес ажылдадым. Эрткен чылын бир миллион тонна-километрни ажылдап кылдым. Бо чыл юбилейлиг чыл. Бистер ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн демдеглеп эртирер бис. Байырлал бүрүзүн күш-ажылчы бедик көргүзүглер-биле уткуп ап чанчыкнан бис. Ол юбилейге чедир бодум хуумда 1 миллион 50 муң тонна-километрни ажылдап кылырын хүлээнип тур мен. Амгы көргүзүглерим багай эвес. Харын-даа чеди бичии мурнап чорууп оор мен. Ынчангаш аазаан сөзүмнү амыдыралга бадыткаар дээш ажылдаары — кол сорулгам. А бригада кол көргүзүглер талазы-биле чыл планын декабрь 30-де күүседирин хүлээнип турар.

В. ПРИБЫТКО.
Хову-Аксы АТБ-зында чолаачылар бригадазының бригадири.

ХЕЙ-АЪТ КИРГЕН

Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозта гидротехник, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи Казак Натпит-оолдуң удурткан суггатчылар звенозунуң кежигүннери ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чугаазын телевидение, радио дамчыштыр көрүп, дыңнаганнар. Эң ылангыя ажылчы чоннарның амыдыралын экижидер дугайында сагыш салыышкын экономиканы хөгжүдериниң дугайында сагыш салыышкын-биле сырый харылзаалыг деп, Л. И. Брежневтиң чугаалаанын олар улуг чоргаарал-биле, сагыш-сеткилиниң ханызындан хүлээп алганнар.

Ынчангаш звенонуң кежигүннери аңаа хей-аът кирип, он бирги беш чылдың ийиги чылында бедиткен социалистиг хүлээлгени алганнар.

1982 чылда совхозтуң суггатчылары, чеди звенолар 2062 гектар сиген шелүп, оон иштинде 462 гектар шык сигенниң ийи, үш катап суггарып тургаш, тарымал сигенниң бир гектарындан 34 центнерни, чайгаар үнер шыктың сигенинден 16 центнер дүжүттү өстүрүп алырын боттарының чарыжынга аазап, боттандырарынга чедип алыр бижээннер.

Совхозтуң дирекциязы, парткому, комсомол, ажылчын комитеттери суггатчыларга эргежок херектелдиглер, суггарыга херекселдерин, транспортту, хеп аймаан хандырар болгаш звенолар, суггатчыларның чогуур үе-шаанда, тодаргайлаарга, чеди азы он хонук түңнелдерин үндүрүп, айыттынган хуусаада тиилекчилерге доктааттынган шаңнал-макталдарны тывыскан баш бурунгаар шиитпирлээн.

— Март 16-дан эгелеп Кожайның, Торгалыгның суггатчыга дөстерин допуракта, дозуп аштап, баштайгы удаада 37 суггатчылар ынчаар ажылдап эгелей бердивис — деп, хоочун коммунист Казак Чамзырынович чугаалады.

Т. ОЧУР-ООЛ.

Эрес-оол Түлүшевич Керзенмей Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Эйлиг-Хем салбырынга малчыннаан, ам 10 чыл ашкан. Бо үениң дургузунда ол доктаамал бедик көргүзүглерни чедип ап келген. Малдың он бирги беш чылдың баштайгы чылында төрүүр 100 хойдан-на 102 хураганы камгалап алган.

Ол ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш бо чылын төрүүр 100 хойдан 105 хураганы камгалап алыр деп социалистиг хүлээлгени чылдың эгезинде алган турган. Бо хүннерде оон кадарганы төрүүр 292 хою шупту оолдапкан. Төрүүр 100 хойга оңаштыр 105 хураган алдынтан болгаш оларны оңча мендили доругуп турар.

ЧУРУКТА: хойжу Э. Т. Керзенмей.
В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

Эш С. А. ШАЛАЕВТИҢ илеткели

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

болгаш идиг бээриниң хоғжүлдезин анализтеп туру, С. А. Шалаев амгы үеде үлетпир ажылчыннарының барык чартыы бригадаларда каттышкан деп демдеглээн. Ынчалзажа оларның иштинден чүгле 40 хуузу чаңгыс аян нарядтыг ажылдап турар болгаш ажыл төлевиринде тодарадырда күш-ажылчы киржилгениң коэффициентизин дыка эвээш ажыглап турар. Комплекстиг болгаш ажылды төнчүзүнге чедирер бригадалар эвээш тургустунуп турар.

Бүдүрүлгени эргелеп башкарарының херээнге ажылчыннарның болгаш оларның профэвилелдер организацияларының эргелерин калбартыр угланыышкынны партия чайгылыш чок чорудуп турар. Бо талазы-биле доктаамал ажылдаар бүдүрүлгеге чөвүлел хуралдары улуг ужур-дузалыг болуп турар. Ынчангаш оларның дыка хөйүнде ажыл-херекчи, билдилиг чоруктар, коллективтиг санал-оналдарны илергейлеп билири характерлиг болуп турар. Мындыг тамырлыгларда администрацияның доктаамал ажылдаар бүдүрүлгеге чөвүлел хуралдарыбиле сүмележикээр [illegible]

[illegible]

чаа бедиктерин чедип алыывысса, чаа амыдыралды тудуп эгелээннериң, амгы хүннерде бистиң одуруувуста чоруп турарларны бис кажан-даа уттпас ужурлуг бис. Чугаа болза күш-ажыл хоочуннарының дугайында-дыр.

Хөй-хөй коллективтерде хоочуннарның күш-ажылчы амыдыралын улалдыр дааш эвээш эвес кылып турар. Ол кончуг эки. Хоочун кадр [illegible]

[illegible]

Төрээн Коммунистиг партиявыстың политиказын бурунгаар чорудуушкунун долузу-биле деткиирин, ооң иштинде Леонид Ильич Брежневтиң баштаткан ленинчи Төп Комитединиң мерген удуртулгазы-биле совет профэвилелдерин коммунизм тургузуушкунунуң орук-биле моон соңгаар-даа чайгылыш чок чорууру, чоннуң чаагай чоруу дээш, бистиң социалистиг Ада-чуртувустуң чечектелиишкининиң херээ дээш тоолуг [illegible]

(С. А. Шалаевтиң илеткелин кичээнгей-биле дыңнаан болгаш чаңгыс эвес удаа адыш часкаашкыннары үзе кирип турган)

(СЭТА)

* * *

ИВАНО-ФРАНКОВСК ОБЛАСТЬ. Долиновскиниң магистралдыг газ дамчыдылгазының бүдүрүлгеге эргелели чурттар аразының «Братство» газ дамчыдылгазынче 1981 чылда 21 миллиард ажыг кубометр газты сорбурун чорудтан. Совет бөлдүүс газының хол кежиин ЭДЧ чурттарынче бараан турар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүг бедиилеринге. Доштыгаш берип турар газтың шимарыын үжүдестенге. Ажылдың айыыл чок чоруун [illegible]

ЧУРУКТА: «Братство» [illegible] [illegible] бээр черинде.

В. МИГОВИЧТИҢ фотозу СЭТА-ның фотохрониказы.

Экономиктиг өөредилге

КОЛ СОРУЛГА — ТҮҢНЕЛДИИ

Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезиниң дээштиниң, шынарын чедип алыры, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидери, оон ролюн күштелдирери пропагандистиң болгаш методиктиг чөвүлелдериниң ажылын чогуур деңнелге организастаарындан хамааржыр.

СЭКП-ның XXVI съездиниң негелделеринге дүүштүр СЭКП ТК-ның хүлээп алганы «СЭКП-ның XXVI съездиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезин улам ыңай сайзыраңгайжыдар дугайында» доктаалын күүседир талазы-биле ажылды чер-черде партия организациялары, ажыл-агыйлар чорудуп келген.

Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгези бо өөредилге чылында улам ыңай хогжүлделиг чоруп турар. Экономиктиг өөредилгени организастаарын партийлыг сеткилге съездиниң негелделеринге дүүштүр тургузар дээш партия организациялары, методиктиг чөвүлелдер элээн ажылды кылып чоруткан.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Чиг эт, одалга-энергетиктиг болгаш өске-даа материалдыг курлавырларны камнаар болгаш хумагалыг ажыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» доктаалын өөредир экономиктиг өөредилгениң системазында камналга болгаш хумагалыг чорук дугайында айтырыгны өөредирин организастаан. «Хумагалыг чорук — коммунистиг онзагай чорук» деп курсту бүдүрүлге, тудуг, транспорт болгаш совхозтарның 12 муң ажылчыннары, а «Камналгалыг экономика» деп курсту улус ажыл-агыйының 4 муң хире специалистери өөренип турар. Партия обкому, Кызыл хоорокому, райкомнар база министерстволар, ведомстволар чанында В. И. Ленин болгаш СЭКП камналгалыг база хумагалыг чорук дугайында» деп курсту партия, ажыл-агый удуртукчулары өөренип турар.

Партия, ажыл-агый удуртукчуларының база «Камналгалыг экономика» деп теориктиг семинарларның кичээлдери солун болгаш бедик деңнелде, ажыктыг эртип турар. Чижээлээрге, Туран районда (пропагандизи Р. Я. Улатова), «Хемчик», «Саян», «Өөк» совхозтарның специалистериниң арызында (пропагандистери О. Д. Сарыглар, Г. М. Савленко, З. Г. Бессонова), Кызыл-Мажалыкта суггарылга черинде (пропагандизи Х. Б. Куулар) экономиктиг өөредилгени хамаарыштырып болур.

Өөредилге чылының эгезинден эгелээш негелдени шыңгыы тургусканы эки түңнелди берип турар: пропагандистерни шилип, белеткээни, оларга методиктиг дузаны чедирери тураны, методиктиг чөвүлелдерниң хуралын эрттирип, планын базымнап, кожууннарның экономиктиг школаларын быжыглааны эки. Мындыг ажылды бедик деңнелде чорудуп келгениниң түңнелинде экономиктиг өөредилгениң кичээлдери чер-черлерде уткуштел чок эртип турар. Ынчангаш улус ажыл-агыйының специалистериниң арызында организастаан теориктиг семинарлар багай эвес түңнелди чедип ап турар.

СЭКП-ның XXVI съездиниң негелделеринде кол чүүл өөредилгениң шынары болгаш үре-түңнелдии дээн болгай. Бо талааш-биле өөредилгениң ажыктыын чедип алыр дээш партия организациялары, методиктиг чөвүлелдер элээн эвес ажылдарны кылып турар.

Совет кижи бүрүзү, бир эвес ол коммунизмниң идеалдарын бадыткаар дээш демиселге идепкейлиг киржир күзээр болза, марксчи-ленинчи теорияны ёзулуу-биле билгээлип алыр ужурлуг. Дыңнакчы бүрүзү СЭКП-ның экономиктиг теориязын өөренип, марксизм-ленинизмниң [illegible] уруннун, партияның удуртукчуларының ажылдарын, партияның болгаш чазактың документилерин хуу бүрү шиңгээдип ап турарын чедип алыры пропагандистиң кол сорулгазы болур. Бо өөредилге чылында В. И. Ленинниң «Совет эргелечагыргазының сорулгалары», «Чарышты канчаар организастаар?», «Улуг эгелээшкин» болгаш Л. И. Брежневтиң «Сактыышкыннары» дыңнакчылар өөренип, XXVI съездиниң материалдарын кичээлдерге ханы шиңгээдип ап турар. Ол ышкаш СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының документилерин тускай кичээлдерге өөренген.

Бир эвес пропагандист теорияны өөренирин бүдүрүлгениң болгаш шинчилел амыдыралының кижилерин ханыктырып турар айтырыглар-биле сырый холбаштырарын чедип ап турар болза, ынчан кичээлдер солун болгаш уткалыгшынары бедик болур. Мону херек кырында канчаар чедип ап турарыл? Бо ажылдың бир хевири — дыңнакчыларга практиктиг онаалгаларны берип, ол онаалгаларны күүседиинниң дугайында дыңнакчының отчёдун кичээлдерге ап турары. Практиктиг онаалгаларның чижек темазын методиктиг чөвүлелдер пропагандистерге берип турар. Мындыг ажылды Өвүр, Тес-Хем, Бии-Хем районнарның пропагандистери чорудуп турар.

Өске бир хевир — дыңнакчыларның социалистиг хүлээлгелериниң экономика талазы-биле бадыткалын кылчып, а социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезин ээлчеглиг кичээлдерге азы ажылчын коллективтерниң хуралдарынга дыңнап турары. Маңаа чижек кылдыр Бии-Хем районнуң пропагандистерин ап болур. Районнуң методиктиг чөвүлели (даргазы СЭКП райкомунуң секретары В. И. Габитов) бо ажылды бедик деңнелде чорудуп турар. Районнуң бүдүрүлге эргелезиниң пропагандистериниң дуржулгазын өөренип көрген. Эргеледе үр үеде ажылдап турар дуржулгалыг пропагандистер И. А. Беспалов, А. И. Трушкова бар. Бо өөредилге чылында олар «Камналгалыг чорук — коммунистиг онзагай чүүл» деп курсту башкылап турар. Бо школаларга дыңнакчылар пропагандистерниң дузазы-биле социалистиг хүлээлгелерин экономика талазы-биле бадыткап, кичээлдерге ол хүлээлгелерин камгалап турарлар. Пропагандистер баштай дыңнакчыларның ажылын, бүдүрүкчүн планын анализтеп, ажылдың ажыктыын база шынарын канчаар бедидерил деп айтырыгларны флар-биле чугаалажып турар. Эш-өөрүнүң мурнунга бодунуң хүлээлгезин ап, оон күүселдезин түңнээри дыңнакчыларның харысалгазын кедирер. Моон түңнелинде эрткен 1981 чылда эргелелдиң ажылчыннары багай эвес ажылдап, амгы үеде ССРЭ-ниң 60 чылынга төлептиг ужурашкан дээш социалистиг хүлээлгени ап турар. Бо социалистиг чарыштың эгелекчизи — Эрбектиң комплекстиг хүлээп алышкының пунктузунуң эргелекчизи Е. А. Өпей-оол. Пропагандист-биле кады бүдүрүлгениң планын апализтеп көргеш, ону декабрь 17-де күүседир деп шиитпирлээш, декабрьның арткан он ажыл хүнүнде немелде 330 рубльдиң хандырылга дузазын чорудар ол хүлээнген.

Пропагандистериниң бо ажылдары оон-даа улам хайылзыр дээш районнуң методиктиг чөвүлели «Сээн социалистиг хүлээлгең», «Хүлээлгени канчаар күүседир?» деп темалыг кичээлдерни эрттирерин сүмелеп турар.

Бо өөредилге чылында республиканың дуржулгалыг пропагандистери «Сен чүнү камнап алдың?», «Камналга дээш демиселге сээн киржилгең» деп темалыг кичээлдерни эрттирип турар.

[illegible] дииш чедип алырынга рефераттар бижип, ону камгалаары база чугула.

Экономиктиг өөредилгениң пропагандистериниң бир чугула сорулгазы — өөредилге үезинде алган билиин дыңнакчылар бодунуң ажыл-чорудулгазынга удуртулга болдуруп билири. Бо талазы-биле кичээл бүрүзүнде билиглерни быжыглап, практиктиг угланыышкынны бээри чугула. Маңаа мурнакчы дуржулганы өөренири чугула деп пропагандистер санап турар. Малчын бригадаларга, фермаларга, тудуг, бүдүрүлге коллективтеринге экономиктиг өөредилгеге бүдүүлгениң мурнакчы дуржулгазын өөренири эң чугула. Бо талазы-биле дээштиг ажылды эртен өөредилге чылында Тес-Хем районнуң пропагандистери малчын бригадада тептеринге доктаамал эрттирип келген. Ол ышкаш Каа-Хем районда мал ажыл-агыйында пропагандистер Ю. А. Кривцов, В. Г. Толстов мурнакчы дуржулганы нептередир, өөредир ажылды багай эвес организастап турар.

Чамдык экономиктиг школаларның ажылын ап көөрге, кайда методиктиг чөвүлелдерниң ажылы эки чорун турары, кайда удуртукчулар өөредилгеже чогуур сагыш салып, методиктиг чөвүлелдиң ажылын уштап-баштап турары эки, ында өөредилге эки түңнелдиг-даа бээрин үстүнде чуруттуг. Митанның өөредилгениң шынарын, үре-түңнелдиин чедип алырда, методиктиг чөвүлелдериниң ажылын сайзыраңгайжыдып, пропагандистерге методиктиг сүмени доктаамал бээри чугула.

Г. АЖЫ.

Политиктиг чырыдылганың бажыңында экономиктиг өөредилге консультантызы

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның [illegible] кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

КОЛ КИЧЭЭНГЕЙДЕ

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазы — делегейниң хөй-ниитизиниң кол кичээнгейинде. Совет профэвилелдериниң эргелерин болгаш харысалгазын улам ыңай калбартырынче, совет кижилериниң чаагай байдалын бедидеринче, күрүнелерниң ниитилел тургузуундан болгаш политиктиг системазындан хамааржыл чокка, оларның арызынга быжыг тайбынче болгаш ажыктыг кады ажылдажылгаже Совет Эвилелиниң угланыышкынын Л. И. Брежневтиң чугаазында чырыткыландыр илергейлеттинген деп, даштыкы тайылбырларда демдеглеп турар. Л. И. Брежневтиң саналында кожуурааген чаа совет тайбың инициативаларын улустарның тайбыңның болгаш айыыл чок чоруун быжыглаарынга эң чугула ужур-дузалыг даштыкы хайгааракчылар онаалап демдеглеп турар.

Демократтыг хөгжүлдениң, коммунизм тургузуушкунунче ажылчы чоннарның хандыкшылдарының күчүлүг чепсээ болур совет профэвилелдериниң мурнунга Л. И. Брежнев чугула сорулгаларны салган деп, МТИ дээр венгр информация агентилели дамчыткан. Делегей байдалын улам ыңай чиигледидеринче, боо-чепсектерни эндерилдирерлинче, күрүнелер арызында болур-чогуур харылзааларны үрээринче угланыышкын чаңгыс-даа улуска эки чүве-даа бербес деп, совет удуртукчу медеглээн.

ССРЭ-ниң Европа кезээнге ортумак ыраккыылдыг ядролуг чепсектерни тургузарынга чаңгыс талалыг мораторий дугайында Л. И. Брежневтиң медеглели — ядролуг дайынның кыйыкшыын болдурбазынче, улустар арызынга бүзүрежилгени быжыглаарынче Совет Эвилелиниң шынчы чүткүлүнүң чаа илерели болган деп, **Чехословак радио** айыткан.

Л. И. Брежневтиң чугаазы ССРЭ-де күш-ажылчы кижилер эвилелинде СЭКП-ның болгаш Совет чазактың кайгамчык улуг чаагай сагыш салыышкынының дугайын чырыткыланып херечилеп турар-дыр деп. **Болгар радио** онаалап демдеглээн. Совет Эвилелиниң тайбынын чок болгаш принципиалдыг даштыкы политиктиг угланыышкыны, улустар арызында дыштыраалт чоруктуң болгаш дайын кыжаныышкынын ковшадырын чедип алыр деп ССРЭ-ниң шиитпирлиг чорук чугаада илергейлеттинген, ол дугайын Л. И. Брежнев ажык бүзүреңгей болгаш алые шыңгыы чугаалаан.

ССРЭ-ниң Европа кезээнге ортумак ыраккыылдыг ядролуг боо-чепсектерин тургузарынга чаңгыс талалыг турум-биле мораторий кылырын Совет Эвилелиниң ниитиг болдуруп чорудар дээн моон мурнуунда-ла ында тургускан болгаш сан база шынар-даа талазы-биле өспейн турар мындыг боо-чепсектерге-даа, эрги ракеталарны тургузары шеглеттинген улам чаа ракеталар-биле солуурунга-даа хамааржыр деп. АП дээр америк информация агентилели демдеглээн. Л. И. Брежневтиң саналдары ачасыгланыышкынның дыңнаар талазы-биле чугаалажыышкынарга чаа идеяларны киирер деп, барык талакы дипломаттарның медеглеп турарын бо агентилел чери дыңнаткан.

Европага чүс-чүс чаа америк ракеталарны тургузупкан таварылгада делегейге стратегиктиг өске байдал тургустунар. АКШ-тың талазындан ССРЭ-ге болгаш оон эвилелчилеринге немелде боттуг кыжанышкынның тыптып келир, ынчангаш ол чорук шуут АКШ-тың, оон деңнелиг база кирииштир өске талакы база шак-ла мындыг байдалга тургузуптар мындыг харыы хемчеглерни алырынче Совет Эвилелиниң албадаптар ниит эгилиниң дугайында Л. И. Брежневтиң чугаазында киргени тодаргай сагындырыышкынын америк информация агентилелдери [illegible] тейиниң угландырып турар.

Совет удуртукчу делегейниң амгы байдалын нарын болгаш чидиг кылдыр тодараладып көргүскен. АКШ-тың болгаш НАТО-нуң өске-даа чурттарның Мадрид ужуражылгазында [illegible] бурунгаар [illegible] деп, **Фин телеграф бюрозу** айыткан.

Ортумак ыраккыылдыг ядролуг [illegible] хамааржыр Л. И. Брежневтиң медеглели ССРЭ-ниң чаа саналдары болгаш хемчеглери тайбыңны, улустар арызында айыыл чок чорукту быжыглаарынга [illegible] ажыктыг дээр Англияның «Лейбористер — тайбың дээш» чуур массалыг хөй-нииити организациязының секретары С. Роберте медеглээн.

(СЭТА)

КОНФЕРЕНЦИЯ ХАГДЫНГАН

КАБУЛ (СЭТА). Афган ажылчы чоннарның болунуң курлээлениинде 62,8 муң кежигүннерлиг мурнакчы отряды — Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязының ниити национал конференциязы мында доозулган. Оон ажылынга 841 делегат — ажылчыннар, тараачыннар, мурнакчы интеллигенцияның болгаш шериг албаныгларның төлээлекчилери киришкен.

Конференцияның делегаттары Афганистанның чонунга кыйгырыгны хүлээп алган. «Бистиң чуртувус берге үени чурттап эрттирип турар — деп, мында чугаалаан. — Иштики болгаш делегей реакциязының, америк империализмниң, пекинчи гегемонистерниң болгаш оларның ээзэржикчилериниң каттышкан күштериниң бистиң төрээн чуртувуска удур чарлаттынмаан дайны үш ажыг чыл уламчылып келди».

Совет Эвилели болгаан делегейниң бүгү демниглелдиг күштери бистиң революциявысты деткип турар. Бистиң национал хамаарышпас чорувусту болгаш бот-эргевиссти камгалаарда бистиң эштиривис — Совет Эвилелиниң талазындан дузааламчы ханы сеткилде чедирген интернационал-биле бистиң чурттуувусту доктаамал турар деп документиде онаалап демдеглээн.

Контрреволюцияга удур демиселге улам дидим болгаш идепкейлиг киржир, эрге-чагырганың чер-черде революстуг органнарының болгаш Национал ада-чурт фронтузунуң чуртта бүгү можуларга, хоорайларга болгаш суурларга тургустунган турар ужурлуг комитеттериниң ажылынга хандыкшыр деп, улус массаларга кыйгырыг ол документиде кирген.

Чоп болзунуң чаза-биле кады кол чүүлдү — төрээн черинге тайбыңны болгаш оожургалды чедип алыр ужурлуг. Афганистанда чүгле контрреволюстуг дээрбечилерниң хартааларын харын тайбыңын кудавейн турар. Олар дайынга байып ап турар болганда, оларга тайбың херек чок. Ынчалза-даа олар феодалдыг [illegible] ниити-биле афган улуска база таптыг кежигин ханываастар. Контрреволюцияның күштериниң кудурукчуларын болгаш даргаларын [illegible] түңнелге билу чайгаар чедип келбес. Ол бистен бистиң күштеривистиң бүгү тайныгышкының болгаш материалдыг аргаларын, эрес-дидим, турумчуг болгаш туруштуушкуннуг чорукту негеп турар. Бистиң [illegible] чаңгыс эки, бистиң төрээн чуртувустуң бүгү патриоттарының сырый каттыжыышкыны болгаш эп-сеткил каттыштырылгазын могаг чок быжыглаар ужурлуг бис. Бир эвес ол дээш шуптувус кады, демниг демисежир болзувусса, тиилелгени чаалап ап болур деп чонга кыйгырыгда чугаалаан.

АУДП-ның ажыл-чорудулгазының программазын конференцияның делегаттары бадылаан. Ол программа партияның сырый каттыжыышкынының болгаш [illegible] чаңгыс эвес [illegible] деп чогуур революцияда онаалап демдеглээн. Партияның үр үелиг сорулгаларын болгаш чуртунуң бүгү национал-патриоттуг күштериниң кады ажылдажылгазынга угландырылып, ол сорулгаларны шиитпирлериниң органнарын документиде айыткан.

Партияның уставынга Төп Комитеттиң саналдаан өскерлиишкиннерни конференция хүлээп алган.

Партияның бирги ээлчеглиг сорулгаларының дугайында революцияны делегаттар бадылаан АУДП Төп Комитединиң политиктиг угланыышкынынга болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазынга бедик үнелээшкинни мында берген.

Совет Эвилелиниң ленинчи Коммунистиг партиязы-биле акы-дуңма найыралдың харылзааларын база ССРЭ-биле болгаш социалистиг демнек каттыжылгазының өске-даа чурттары-биле чаңчылчаан кады ажылдажылганы чайгылыш чокка, бүгү талалыг калбартырын, чаа амыдыралдың тургузуушкунунга ол акы-дуңма чурттарның чедиишкиннери-биле Афганистанның улус массаларын калбак таныштырарын АУДП ТК-га, партия болгаш күрүне органнарынга конференция сүмелээн.

АУДП ТК-ның Чиңгине секретары Б. Кармаль конференцияга түңнел сөс чугаалаан.

— Бистиң шынчы өңнүвүс Совет Эвилелинге, Совет Эвилелиниң ленинчи Коммунистиг партиязынга, оон дайынчы штабы — амгы үениң күрүне болгаш политика талазы-биле кынгтарангай ажылдакчызы, афган улустуң улуг өңнүү эш Л. И. Брежнев баштаан СЭКП ТК-га партиявыстың бүгү кежигүннериниң, Афганистанның бүгү патриоттарының мурнундан бо байырлаңчыг хүнде мыйыыс четтиргенивисти айыткаарын күзеп тур мен — деп, Б. Кармаль онаалап демдеглээн. — Совет Эвилели-биле бузулбас найырал чокта Афганистанга дас-кежин болгаш хостаага турбас болгаш турган-даа шаадаас.

СЪЕЗД ДООЗУЛГАН

МЕХИКО. (СЭТА). Мексиканың Каттышкан социалистиг партиязының (МКСП) I съездизи мында бооп эрттен. [illegible] ажыг делегаттар партияның документилерин — принциптер декларациязын, программаны болгаш уставын хүлээп алганнар.

Партияның тактиказынга болгаш стратегиязынга, оон идеологтуг түңнелиниң айтырыгларынга съезд улуг кичээнгей салган.

Съездиге МКСП-ның 75 кежигүннүг составтыг Төп Комитеди соңгуттунган.

Съезд Кубаның, Никарагуаның, Гренаданың, а ол ышкаш хосталга, демократия болгаш хамаарышпас чорук дээш демиселин чорудар Сальвадорнуң, Гватемаланың улустарының деткиир революцияны хүлээп алган.

ТК-ның ам болур пленумунга ТК-ның политкомиссиязын болгаш МКСП-ның чиңгине секретарын соңгуур.

Съездиниң төлээлекчилериниң соонда болган митингиге МКСП-ның Чиңгине секретарыны кежигүнү Арнольдо Мартинес Вердуго чүве чугаалаан. Ол чаа партияның туруштуг турарының дугайын чугаалаан. Оратор оон ыңай Совет Эвилели болгаш социалистиг демнек каттыжылгазының өске-даа чурттары-биле эп-сеткил каттыжылгазының илергийин [illegible].

ПЛЕНУМ БОЛГАН

ЛИМА. (СЭТА). Аңаа Перунуң Коммунистиг партиязының (ПКП-ның) ТК-ның [illegible] пленуму болган. Ол амгы байдалдарда партияның ажыл-чорудулгазы-биле холбаалыг айтырыгларны, ПКП-ның аңдызындагы амгы программаны, а ол ышкаш чамдык органнарның айтырыгларын чугаалашкан.

ПКП ТК-ның Чиңгине секретары Хорхе дель Прадо [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ПКП-ның [illegible] [illegible] [illegible].

Пленумнуң киржикчилери хүлээп алган резолюцияларда Вашингтонның Төп Америкада болгаш Кариб далайда [illegible] агрессив политиказын, Сальвадорже, Никарагуаже болгаш Куба-биле боо-чепсектиг интервенция-биле кыжаныышкынын бурууладыпкан. Олар хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш америк империализмниң чимдениишкиннеринге удур демисежип турар Латин Американың улустары-биле эп-сеткил каттыштырылгазын [illegible].

УЛАМ ДЭЭШТИГ БОЛДУРАР

Сөөлгү чылдарда Тес-Хем районда ниити өртүзүнге ленин пропагандазы кеңкү-биле калбарган. Күш-ажылчы коллективтерге, албан организацияларга, чурттакчы чонга номчуттунуп турар лекцияларның утка-шынарлы хаңылаан, темазы янзы-бүрү апарган.

Районнуң «Билиг» ниитилел организациязының лекторлары СЭКП-ның XXVI съездиниң шиитпирлерин ажылчы чонга билдингир кылдыр тайылбырлаар, партияның иштики болгаш даштыкы политиказын кижи бүрүзүнүң угаан медерелинге чедирер. Районнуң ажыл-ишчилериниң мурнунда салдынган планныг онаалгаларны күүседиринче бүгү күштү мобилизастаар сорулганы салган шиитпирлиг ажылдап турар.

Районнуң «Билиг» ниитилел организациязының баштаар чери эге организацияларның ажылын экижидеринче, оларга практиктиг база методиктиг дуза көргүзеринче кичээңгейни кошкатпайн турар. Баштаар черниң база президиум кежигүннери эге организацияларга барып, оларның ажылынга арга-сүмени берип, лекторлар-биле тус-тус беседалажып чугаалажып турар.

Партияның XXVI съездиниң материалдарын пропагандалаар база СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң материалдарын кижи бүрүзүнге билдингир кылдыр тайылбырлап чедирер сорулга-биле, лекторлар семинарын доктаамал эрттирип турар. Районга политхүннер эрттиреринге эң-не идепкейлиг киржирлер — лекторлар.

«О. Шынаа», «Чодураа» совхозтарда, Самагалдай, Бай-Даг ортумак школаларда, болгаш оон-даа өске күш-ажылчы коллективтерде, ажыл-агыйларда, албан организацияларда «Билиг» ниитилелиниң эге организацияларының ажылы эки түңнелдерлиг болган. Чижек кылдыр «О. Шынаа» совхозта «Билиг» ниитилелиниң эге организациязының ажылын көрээл. Ында 25 лектор бар. Олардан партийжи хаалгазын ак сеткилдиг күүседип, чон мурнунга лекция номчуп турар идепкейлиглер хой: совхоз директору Н. Балчый-оол, кол зоотехник М. Сурун-оол, кол инженер Э. Монгуш, кижи эмчизи А. Эртине дээш өскелер-даа бар. Эге организацияның даргазы С. Артына тускай план ёзугаар ажылдап, лекция пропагандазынче башкыларны, кедээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерин хаара тудуп, оларның бот-идепкейин кодурун келген.

Делегей байдалын, партияның иштики база даштыкы политиказын чонга таныштырар, ол ышкаш партияның экономиктиг, аграр политиказының дугайында, коммунистиг болгаш шериг-патриоттуг кижизидилгеге база оон-даа өске темаларга солун лекцияларны В. Попов, С. Дандар, Н. Балчый-оол, Б. Ламажаа, С. Монгуш, Д. Хертек, Т. Шимит болгаш өскелер-даа номчуп турар.

Эрге-хоойлу, социалистиг хоойлу-дүрүм талазы-биле лекцияларны районнуң суд, прокуратура, милиция ажылдакчылары база номчуп турар. Ыйлангыя районнуң улус судунуң даргазы Д. Оюн-Барлааның хоойлу-дүрүм талазы-биле номчуп турар лекциялары дээштиг болгаш солун.

Районнуң «Билиг» ниитилел организациязының баштаар черниң ажылында четпестер бар. Лекторларның номчаан лекцияларының путёвкалары чогуур үе-шаанда долдуртунмайн турар. Ол ышкаш чамдык лекторларның номчуп турар лекцияларын чогуур үезинде хынап, оон утка-шынарын сайгарып, чугаалашпайн келген.

Ол ышкаш баштаар черниң президиуму тус-тус секцияларның ажылын чогуур үезинде хынап, оларга негелдени күштелдирбейн база методиктиг дузаны көргүспейн келген. Районнуң хой-нитти организациялары-биле оон ажыл-ишчи харылзаазы амдаа кошкак, ажыл-агыйларның, күш-ажылчы коллективтериниң удуртукчулары-биле харылзаазы, оларның-биле демниг ажылы чогуур негелдеже четпейн турар.

Районнуң «Билиг» ниитилел организациязының лекторларының боттарының ажылында бар четпестерни дарый чайладып, үениң негелдези-биле партияның салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш ажылдаар хүлээлгелиг.

Х. ОЮДАН-ООЛ.

Совет нейрохирургтар [illegible]

[illegible] алып эмнээн болгаш бо [illegible] пун чартык чүс чыл юбилейин демдеглээн.

Ол эртем болгаш эмнелге албан черинин ажылының үндезинин кылдыр Н. Н. Бурденко аңгы-аңгы аарыгларның эмчилериниң демниг, кады ажылдаарын санап турган.

— Юбилей чылында бо институт болза, шинчилеп турар сорулгаларының хемчээлиниң талазы-биле деңнээр чүве чок, эң улуг нейрохирургия шинчилел албан чери боор турар — деп, ол эртем [illegible]

[illegible] Ялаз-бүрү аныглыг лабораториялар болгаш кабинеттер ниити шинчилелге болгаш эмнээшкинниң боттандырар.

Эртем шинчилелдериниң кол-ла угланыышкыны баш мээзиниң дамырларының патологиязы, баш сөөгүнүң болгаш мээниң, оорга чүлүүнүң кемдээшкиннерин, ажыктарны... илереткеш, эмнээри боор турар. Баш мээзиниң дамырларының патологиязын шинчилээри болгаш ону кезип эм-[illegible]

ЧУРУКТАРДА: [illegible] Сайфидин Нуредиков, Валерий Комаров болгаш Наваның аваазы — Бибихон Азизова; (адаанда) француз «Томсон-ЦСФ» фирманың кылып үндүргени компьютерлиг томографты башкарар черде. Оон дузазы-биле амгы үениң рентген техниказы болгаш электроннуг санаалга машиналарын каттыштыр ажыглап, аарыгны шуут-ла чаа арга-биле илередип турар.

В. ХРИСТОФОРОВТУҢ фотолары

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧАҢЧЫЛ АПАРГАН

Чаа-Хөл районнуң Тоолайлыгдан 150 километр черле турар. Ол чер ырак-узак болгаш, чурттакчыларын эмчи ханыырымзазынга уругулуг ап келген. Чаа-Хөл суурундан чүс километр ырак чурттап орар ивижилер база бар. Оларга вертолёт-биле Тоора-Хемден эмчилер чедип, кадыын хайгаарап, айтаа бир удаа бааны чаңчыл апарган. Оон-биле черге чемчилер азы-чемин сагылап турар.

Район эмчилери М. И. Конгар, Т. С. Саная олар чоннуң кадыы таш-кошуттаазын чоннуг. Ук суурнуң чурттакчылары болгаш ивижилер эмчилеринге сеткил ханып чоргаарланып.

В. КҮРТҮЖЕК.

Тожу район.

СЕССИЯ АЖЫТТЫНГАН

ЖЕНЕВА. (СЭТА). ССРЭ биле АКШ-тың аразынга 1972 чылдың май 26-да чарган Ракетага удур камгалалдың системазын кызыгаарлаарының дугайында керээниң болгаш стратегиктиг шаап халдаашкының боо-чепсээн кызыгаарлаар талазы-биле чамдык хемчеглер дугайында түр дугуржулганың, а ол ышкаш ийи чурттуң аразынга 1971 чылдың сентябрь 30-де чарган ядролуг дайынның үнүп болур айыылын эвээжедир хемчеглер дугайында дугуржулганың сорулгаларын болгаш негелделерин боттандырар чорудулгазы кылыры биле тургускан совет-америк доктаамал консультативтиг комиссияның ээлчег сессиязы мында ажыттынган.

ССРЭ-ниң Улустарының V кышкы спартакиадазы дооступ турар. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кол шаңналын Москваның шилиндек командазы чаалап алган. Ийиги болгаш үшкү черлерни Ленинградтың болгаш Свердловск областың командалары ээлээннер. Эстон ССР-ниң шилиндек командазы ийиги бөлүкке чемпионнаан. Спартакиаданың 57 комплект медалын улуг улустуң эң шыырак спортчуларынга, 120 комплект жетоннарны — салым-чаяанныг аныяктарга тывыскан.

Бүгү-эвилел оюннарының түңнелдериниң дугайында СЭТА-ның тускай корреспондентилеринге маргылдааларның кол судьязы, ССРЭ-ниң Спорткомитединиң даргазының оралакчызы В. СЫЧ мынчаар чугаалаан:

Идегелдиң спартакиадазы

— Бешки кышкы спартакиаданың түңнел кезээ мурнуку маргылдаалар дег, спортчу байырлал болган. Күш-культура шимчээшкининиң өзүп орар күчүзүн ол база катап бадыткавышаан, спорттуң бистиң чуртта массалыының көрүлдези болган.

Спартакиаданың мурнунда ажылчыннарның, колхозчуларның, албан-хаакчыларның, сургуулдарның хаак оруктарынче, кылан дештерже эвилелдээр дээн сорулгазы күүсеттинген. Ону дараазында чурагайлар-биле бадыткап болур: спартакиаданың массалыг старттарынга 35 миллион кижи киришкен, ол дээрге баштайгы кышкы спартакиададан 3,5 катап хөй болганы ол. 7 миллион ажыг кижи ГТО комплекизиниң нормазын күүсеткен, 4,5 миллион кижи разрядтыг спортчулар болган.

«Хаак оруу кыйгырып турар», «Бистиң идегелевис — дошта», «ГТО-нуң хаак оруу», «Бүгү өг-бүлевис-биле стартче!», «Россияның хаак оруу» дээн чергелиг маргылдаалар калбак нептереди алган. Спортка хандыкшылдыг миллион хире кижи февраль 28-те Хаакчының бирги бүгү-эвилел стартынче үнген. Баш удур саназының ёзугаар, спартакиадага үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудугларның, совхозтарның болгаш колхозтарның, албан черлериниң, өөредилге черлериниң, күш-культураның 110 муң коллективтери киришкен.

Спорттуң чаа тудугларын, ылангыя чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле бөдүүн тудуглар кылырынга, хаак баазаларын, ажылчы чоннарның дыштаныр черлеринге спорттуң дериг-херекселдерин ачыга бээр черлерни организастаарынга спартакиада улуг идиглиг болган. Чангыс сөс-биле чугаалаарга, чурттуң күш-культура организацияларын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң айтышкыннарын болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураны болгаш спортту улам хынай бедидер дугайында» доктаалын амыдыралга боттандырар дээш чедиишкиннииг ажылдаазын бадыткаан.

Спортка бистиң чедиишкиннеривистиң быжыг үндезини массалыг спартакиадалар турган болгаш ол боор артар-даа. Дыка хөй сураглыг атлеттер «улуг спортче» оруун күш-культура коллективтеринге маргылдаалардан эгелээн. Бо спартакиада база ындыг болур. Чүге дээрге, бо кыжын аңаа киришкен аныяктар кышкы оюннарының төөгүзүнде эң хөй болган. Оон киржикчилериниң ортумак назыны 20 хар. Эвилелдешкен 11 республикалар болгаш РСФСР-ниң 34 областары, крайлары болгаш автономнуг областары чаа-чаа чемпионнарлыг болгаш тиилекчилерлиг апаргылаан.

Түңнел маргылдааларга сураглыг спортчулар коньките маннаар Наталья Петрусева (Москва) болгаш Дмитрий Бочкарёв (Ленинград), хаакчылар Галина Кулакова (Ижевск), биатлонист Владимир Барнашов (Омск), дагга хаактаар Людмила Кедрина-Реус (Ленинград), шанакчы Сергей Данилин (Москва) олар-биле чергелештир аныяктар, «улуг спортче» чаа келгеннер — коньките маннаар Наталья Глебова (Кемерово) биле Павел Пегов (Москва), хаакчылар Владимир Сахнов (Казах ССР) болгаш Наталья Ушакова (Белорус ССР), биатлонист Петр Бруенко (Украин ССР) болгаш Красноярскиниң хаак оруктарынга үш алдын медальды чаалап алган Юрий Бурлаков (Хабаровск) оларның аттары илерел үнүп келген.

1984 чылда болур Олимпий оюннарынга үткүштүр чаа-чаа ындыг спортчулар хөй-ле болзун деп күзээр бис, мынчан чурттуң кол командазынга кирер кижилерни шилиирин ге дыка идиглиг болгай.

(СЭТА-ның корр.).

ТҮҢНЕЛДИ ҮНДҮРБҮШААН

Тываның хөгжүм-шии театрынга тыва театрның эрткен иий чылдарда кылып чоруткан ажылдарының түңнээн чогаадыкчы конференция болуп эрткен. Ээлчеглиг конференцияны РСФСР-ниң алдарлыг артизи, театрның кол режиссеру Сиин-оол Оюн ажыткан. «Советская культура» солуннуң корреспондентизи журналист Анна Адольфовна Кузнецова сөс ап чүве чугаалаан:

— Театрның репертуарында кирип турар шиилерден артистерниң ойнап турары 8 шиини көрдүвүс. Оларның 3-жү уругларга тураскааткан. Черле мынчаш, сөөлгү үеде театр бичии уругларга тураскааткан шиилерни үндүрүп турар апарганын демдеглээр апаар. Бо болза моон мурнунда театрның бир чугула айтырыы болуп турган болгай. Ындыг-даа болза, уругларга ам-даа илдейлиг уткааны, чугула өөредиглиг эки шиилерни тургузары негеттинип турар. Уругларга тураскааткан шиилерни режиссёрларның тургузуп турары эки. Көргенивис «Үш хаваак», «Катя болгаш хуулгаазыннар» база баштайгы тыва фантастика «Илбилиг согун» деп шиилерни сонуургадывыс. Оларның аразында режиссёр Людмила Бузинаның тургускан шиилери солун болгаш көрүштүг, бичиилерниң сагыш-сеткилинге [illegible] турар.

Театрның сценазында хоочун драматургтар-биле чергелештир аныяк-даа авторларның шиилери кестип турар апарганы өөрүнчүг-дир. Ындыг чогаадыкчы аныяктарже улуг кичээнгейни салып турарын аныяк автор Чыгыы Ондарның «730 хүннер болгаш дүннер» деп шиизиниң сценада кестип келгени херечилеп турар. Ук шиини ниити уткаазы, кол темазы солун. Шиини бирги кезээ көрүштүг болгаш эки бижиттинген. Ында кызыгаар шериинниң амыдыралын көргүскен. Ындыг-даа болза, мээ бодалым-биле алырга, шиини ийиги кезээ чиг болуп турар. Мañаа кызыгаар үреекчилериниң соондан сүрүүшкүнүн көргүспейн, а оон соонда чүү болганып ол-ла казармага шериглерниң аразында чугаага көргүскеп болза эки болгу дег. Бо талазы-биле автор боданып, эде ажылдаар болза эки-дир. Аныяк авторга бүгү талалыг дузаны чедирзе чогуур. Ногаан фуражкаларлыг шериг оолдар сценага кестип келгеш, ойнап турары чараш-даа, көрүксенчиг-даа. Шиини тургускан режиссёрнуң база чурукчунуң ажылы черле чедиишкиннииг болган.

Илеткелчи көрген шиилерниң чедер, четпестерин анализтеп, ында ойнап турар артистерниң чогаадыкчы ажыл-чорудулгазының дугайында чыылганнарга бодунуң саналдарын берген.

Дараазында уран чүүл эртемнериниң кандидады, Москваның Б. В. Щукин аттыг театр училищезиниң проректору Анатолий Алексеевич Белкин чүве чугаалаан.

Театрда аныяк артистерниң чогаадыкчы ажыл-ижиниң болгаш оларның тыва театрда шилип алган шиилерде кайы хире киржип, канчаар ойнап турарының дугайында ол чугаалаан.

Артистерниң аразында чугааларында дээштиг харыылаалар ам-даа четпезин, шии бүрүзүнде шоолуг шимчээшкин чок, а чүгле хөй чугаа-биле көргүзүглерни артистерниң ойнап эрттирип турарын болгаш бодунуң арга-сумелерин «Киноактёр» театрның режиссёру, Грузин ССР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Нелли Рождественовна Энба демдеглээн.

«Киномеханик» журналдың кол редактору, экономиктиг эртемнерниң кандидады, театр талазы-биле тускай специалист Владимир Сергеевич Жидков тыва театрның көргүзер шиилериниң планнарынга хамаарышкан арга-сүме каткан.

Оон соонда чогаалчы, «Тувинская правда» солуннуң культура килдизиниң эргелекчизи С. Козлова, режиссёр Л. Бузина, аныяк режиссёр А. Ооржак, артист В. Серен-оол олар боттарының саналдарын берип, сөс ап чүве чугаалааннар.

Эрткен ийи чылдың дургузунда кылып чорудкан ажылдарны түңнеп, ында чедер, четпестерни сайгарган. Конференцияга Тыва АССР-ниң культура министриниң оралакчызы В. В. Оскал-оол чүве чугаалаан.

Конференция бедик чогаадыкчы деңнелге эрткен. Оон ажылынга СЭКП Тыва обкомунуң секретары Д. К. Ооржак киришкен.

А. ШОЮН.

АМЫДЫРАЛДЫҢ КӨРҮНЧҮҮ БОЛУР

Театр болгаш үе

Театр — амгы үеде чоннуң амыдыралының көрүнчүү, чаа кижиниң кижизидериниң школазы апарган. Ынчангаш партия болгаш чазак театр уран чүүлүнче сагыш салып, оон күжүнге даянып-даа турар. Мañаа хамаарыштыр РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң эрткен чылын үндүргени «РСФСР-де театр уран чүүлүнүң байдалы болгаш ону улам ынай хөгжүдер хемчеглер дугайында» доктаалы база Бүгү-россияның театр конференциязының болуп эрткени. Бүгү-россияның театр ниитилелиниң Күш-ажылдың Кызыл Туг ордени-биле шаңнатканын чугаалап болур деп, Бүгү-россияның театр ниитилелиниң Тыва салбырының баштаар чериниң даргазы Сиин-оол Оюн отчёт-соңгулдалыг конференцияны бодунуң илеткелин эгелээн. Илеткелчи отчёттуг ийи чылдарның дургузунда салбырның кылып чорутканы ажылдарынга доктааган.

Тургустунганындан бээр 30 чыл боор турар салбырда 53 кежигүн бактаап турар болгаш оон баштаар чериниң кежигүннери чедя секцияга ажылдап келген. Отчёттуг үеде театрның сценазынга А. Абдуллинниң «Он үшкү дарга», А. Гельманың «Бистер, ээзанда ат салганнар», А. Гампиловтуң «Алды айның чаазында», М. Вофоломеевтиң «Кежегелер», В. Ка[illegible]дуң «Хайыраан-бот», И. Вороновтуң «Петелгет болгаш өске-даа шиилер көрүкчүлерниң үнелелин чаалап алган. Театрның чаңында аныяк драматургтарның «Чалым-Хая» чогаал каттыжыышкыны ажылдап турар.

Театрның күш-ажылчы коллективтер-биле харылзаазын күштелдиреринге Театр ниитилелиниң тыва салбыры улуг-хуузун киирген. Оон аразында «Тиилелге» совхозтуң Культура бажыңы театрның салбыры апарган, а театрның чогаадыкчы ажылдакчылары ук ажыл-агыйның чамдык организацияларын шефке алган. Ындыг ниитилелчи харылзааларны Бүгү-эвилел комсомолчу-шалыпты тудуу чаа Шагаан-Арыг, «Тыва кобальт», «Тыва даг-дүгү» комбинаттар-биле чорудуп эгелээнин илеткелчи чугаалаан.

Сөөлгү чылдарда уруглар шиилерин улаа-дараа тургустунуп турары өөрүнчүг. Бо талазы-биле режиссёр Л. Бузина чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турар. Ол мышкаш Москваның Щукин аттыг театр училищезиниң доозукчуларының театр ажылынга киржилгезин. Ленинградтан келген театр талазы-биле тускай билиглиг чурукчуларның баштайгы ажылдарының эки болуп турарын демдеглевес арга чок.

Бүгү-россияның театр ниитилелиниң тыва салбыры республиканың улусчу театрларынга боттуг дузаны чедирип келген. Ынчалзажок бо ажыл сөөлгү үеде суларап бар чыдарын илеткелчи болгаш саналдар бергеннер айыткан. Ол мышкаш артистерниң, режиссёрларның, чурукчуларның мергежил бедидер талазы-биле профессионал дадыышкыннарының, бот-тускайлан ажылдаар чорудуунуң чогуур негелдеге четпейн турарын демдеглеттинген.

[illegible] ларны заңчыштыр театр чуртунуң аныгураглыг драматургтарын-биле харылзажып, чагыгларны кылып турар. А. Абдуллин бистиң театрывыска [illegible] хемии» деп шиини бижип турар, а Н. Иванков тыва эки турачылар дугайында «Чүректиң аныткалы-биле» деп драманың ниитиңи вариантызын дужааган.

Илеткелчи тыва театрның чогаадыкчы эвилелдер, республика солуннары, радио база телевидение-биле харылзааларынга база доктааган.

Конференцияга санал бергеннер, театр ниитилелиниң салбырының ажыл-чорудулгазында ажыктыг болгаш четпес чүүлдерни демдеглеп чугаалааннар.

Бичии көрүкчү — келир үениң театрга сундулуг көрүкчү. Ынчангаш көрүкчүнү чажындан эгелеп кижизидер, ону театрга чанчыктырар. Бо талазы-биле тыва театр бистиң театрывыска дуза чедирип, бодунуң сценазын бээп берип турар. Мындыг деткимче биске эң чугула дээрзин Кызылдың аныяк көрүкчүлер театрының режиссёру А. Чадамба чугаалаан.

Артист Г. Черников чамдык шиилерге көрүкчүлер эвээш келириниң кол чылдагааны — администраторларның, билет тарадыкчыларының олутпай ажылдап турарында база чарлалдарның көрүш чок кылдынарында. бо талазынче театр ниитилелиниң салбырының баштаар чери база сагыш салыры күзенчиг.

Тываның комсомол шаңналының лауреады Д. Монгуш санал бергеш, эң ылангыя аныяк артистерниң дыл талазының, сцена чугаазын чуулалап көрүп, хүн бүрүде кол чепсек — чугааны профессионал деңнелге чедирери чугула дээрзин демдеглээн.

Театрның хоочуннарының бирээзи, республиканың алдарлыг артизи М. Рамазанова бодунуң саналынга театрга ынакшыл, оон эрткен оруун, үлегерлекчилерин сактыры, чогаадыкчы ажылдакчыларның бот-боттарын үнележип билири, талантыларны өй-шаанда деткиири — ол уран чүүлдүң чүгле бөгүнгүлүг эвес, а келир үезин хөгжүлдезин болур дээрзинге доктааган.

Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, режиссёр В. Сагды тыва театрның музейин организастап тургузары — театр төөгүзүнүң алдын шыгжамыры болур, борта, чүнү-даа мурнай, театр ниитилелиниң боттуг киржилгези херек. Оон ангыда «Чалым-Хая» чогаал каттыжылгазынче чүгле драматургтарны эвес, а аныяк критиктерни база хаара тударының ажыктыын ол сүмелээн.

Конференцияның ажылынга Бүгү-россияның театр ниитилелиниң баштаар чериниң төлээзи Л. Земцова, СЭКП обкомунуң культура секторунуң эргелекчизи П. Саморонов, культура министриниң оралакчызы В. Оскал-оол олар киришкен, чүве чугаалааннар.

Конференцияның киржикчилери республиканың театр уран чүүлүнүң ажылдакчыларының мурнунда салдынып турар сорулгаларны чугаалап [illegible] ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга таварыштыр [illegible] талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

Бүгү-россияның театр ниитилелиниң Тыва салбырының баштаар чериниң даргазынга РСФСР-ниң алдарлыг артизи С. Оюн, секретарынга Ф. Дубовская олар соңгуткан.

В. БОЛАТ.

«ХЛЕБКЕ МӨГЕЙИП ЧОРУҢАР»

Ынчаар адаан конкурс-кежээ бистиң № 2 школаның 8—10 класстарынга болуп эрткен. Кежээге өөреникчилер барык чартык ай белеткенип келген.

Кежээ көрүкчүлерге-даа, киржикчилерге-даа ажыктыг болгаш солун болганын жюри кежигүннери демдеглээн.

Кежээниң эгезинде 10 класстың өөреникчилери улуг каравай-хлебти байырлыг байдалга залче киирип келгеш, хлеб дугайында эге сөс чугаалааннар. Дараазында конкурстуң киржикчилери хлеб дугайында ырлар, шүлүктер, чечен чугаалар күүсеткеннер. Л. И. Брежневтиң «Кур чер» деп номундан үзүндүнү 10-«б» класстың өөреникчилери эки күүседирге, чыылганнар адыш часкап хүлээп алганнар.

Кежээге хана солуннар, монтажтар делгелгези, класстарның боттарының кылганы аъш-чем делгелгези, стол дериирин көрүлдези база болгулаан. Столдар кырынга хлеб, далгандан кылган чемнерни дээжизин делгеттинген турган. Ол делгелгеге хлебтиң янзы-бүрү хевирлери: торт, пироглар, манчы, бууза, пова, печенье, пряник, хуушуур дээш хөй-ле чем бар болган. Аңаа өөреникчилер шаанда болгаш амгы үеде тарааның камгалгазының айтырыгларының дугайында, тарааны бүдүрүп алыр дээш кижилер кайы хире күжүн үндүрүп, дериин хөй турганының дугайында бир эвес стол кырында хлеб-ле бар болза, өске аъш-чем, аңаа чүгле немелде болурунуң дугайында база чугаалаан.

Ш. СЕДЕН-ХУУРАК.
Кызыл.

ЧЕТТИРГЕНИН ИЛЕРЕДИП ТУРАР

Екатерина Прокофьевна Иванованы бистиң суурнуң чону хүндүлээр. Кижилерниң ындыг хүндүткелин ол карак кызыл, ак сеткилдиг кушажылы-биле чедип алган. Ооң мергежили — акушер-эмчи. Ол бодунуң ажылынга ынак, кижилер аңаа дүне-даа, хүндүс-даа дуза дилеп чеде бээрге, турамнывас, канчыг-даа сааадашкып чок бүгү ындаар аргаларын ажыглап, кижилерге дузалаар чаңчылдыг кижи.

Е. П. Иванова бодунуң мергежилинге хөй чыл ажылдаан, дуржулгазы улуг. Ол 1961 чылда Иркутскиниң медицина училищезиниң акушер салбырын дооскаш, ол-ла чылын Тывага ажылдаары-биле хапкан. Оон бээр ам чээрби чыл эрткен. Ол үениң иштинде Екатерина Прокофьевна ие-лерниң болгаш чаштарның кадыкшылын камгалаарының херээнге улуг үлүг-хуузун киирген. Суурнуң иелери ол буянныг эмчиге четтиргенин илередип, демдеглел дептеринде өөрүшкүзүн сестерип четтиргенин чаңгыс [illegible] бижээнин хөй-ле номчуп болур.

Ындыг болбас аргажок. Екатерина Прокофьевна суурнуң чурттакчыларының культурлуг амыдыралын бедидер, санитар байдалын экижидер, суур чагайжыдылгазын өрү деңнелге тургузар дээш база чыл бүрүде хөй ажылды кылып чорудуп турар.

Т. СОТПАЯК.
Сукпак суур.
Кызыл район.

БАССЕЙННИГ СПОРТ КОМПЛЕКИЗИ

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажыл-ишчилериниң хоорайы Ак-Довурактың чурттакчыларының четтикпейн манап турганы эштир бассейнниг спорт комплекизиниң ажыдыышкынының спортчу байырлалы чоокта чаа болган.

Ак-Довурак хоорайның, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарның болгаш найысылал Кызылдың шилиндек спортчулары янзы-бүрү спорт-чу оюннарга киржири-биле аңаа чедип келген.

Спортчу улуг байырлал делгем спорт залдыг, кижилер эштир бассейнниг, спортчу секциялар эрттирер тускай өрээлдерлиг, эмнелге пунктулуг үш каът спорт комплекизин ажыткан байырлыг митинг эрткен суббота-да болган.

Эштир бассейнниг спорт залының байырлыг ажыдыышкынының үезинде «Тыва даг-дүгү» комбинаттың партком секретары В. Х. Суге-Маадыр комбинаттың дирекциязының, партия комитединиң мурнундан Ак-Довуракның ажыл-ишчилеринге, районнуң чурттакчы чонунга, спортка хандыкшылдыгларга, келген аалчыларга, эштир бассейнниг спорт комплекизиниң ажытканы-биле холбаштыр байыр чедирген. Бо спорт комплекизи чүгле Ак-Довурак хоорайга эвес, бүгү районга спорт ажылын, оон янзы-бүрү хевирлерин сайзырадырынга идиг бээр дээрзин билдингир. Спорт комплекизи, ында ажылдап эгелээн тренерлер, өске-даа ажылдакчылар моон соңгаар спортчу маргылдаалар эрттирери-биле бүгү республикадан келген аалчыларны-даа хүлээп алыр апаар.

Комплекстиң кыш, чай чок улус эштир бассейнинге үш бөлүк ажылдаар: бирги бөлүкке бичии уруглар, ийигизинге — аныяктар база кадыкшылга бөлүүнге 40 харлап өрү назылыг эштириш күзээр пенсионерлерге чедир хоорайның чурттакчы чону кирер. Бассейнге хүнде-ле 350-400 чедир кижи эштир. Эштири-биле келгеннерни эмчилер шинчип, хайгаараар, тренерлер эштириниң арга-сүмезин бээр.

Улус эштир бассейнниг спорт комплекизиниң байырлыг ажыдыышкынының соонда спортчу маргылдаалар эгелээн. Волейболга Кызылдан, Ак-Довуректан, Кызыл-Мажалыктан хоочуннарның үш командазы база аныяктарның Кызылдан, Барыын-Хемчиктен, Бай-Тайгадан, «Барлык» совхозтан командалар ойнаан. Хоочуннарның командаларының ойнаарын көрүкчүлер сонуургаан. Демисел чидиг болган. Маргылдаа бирги хүнде-ле доозулган. Бирги черни Кызылдың командазы (капитаны Н. Кузнеца), ийигизин — Ак-Довурактың (капитаны Д. Монгуш), үшкүзүн — Кызыл-Мажалыктың (капитаны К-С. Бойду) алган.

Кызылдың болгаш районнарның аныяк волейболистериниң командаларының аразынга демисел чидиг эртип, командалар удур-дедир үттүп турган. Ынчалза-даа Кызылдың оолдарының ойнаары кайызындан-даа артык деп чүве оюннуң эгезинден билдине берген. Ийиги хүнде бо маргылдаа Кызылдың волейболистериниң бузурелдиг тиилелгези-биле доозулган. Ийиги черни Улуг-Хемниң, үшкүзүн — Бай-Тайганың командалары алган.

Дараазында штанга, шой көдүрериңге көргүзүг оюннар болган. 32 килограмм аар шойну «Тыва даг-дүгү» комбинаттың кадыкшылга пунктузунуң улуг эмчизи, спорттуң бо хевиринге бирги разрядчы Саваң Ондар көрүкчүлерниң магадаашкынын [illegible] алган.

Штанга көдүрериңге эки оолдардан Г. Кузнецов, В. Базыр, А. Хомушку, В. Саая олар эки түңнелдерни көргүскеннер.

Хостуг хүрешке көргүзүг оюннарын спорттуң бо хевиринге ССРЭ-ниң спорт мастерлери көргүскеннер.

Тыва хүрешке 32 шилиндек мөгелерниң хүрежин аңаа келгеннер сонуургал-биле көргеннер.

Ш. КУУЛАР.

ЧУРУКТА: Ак-Довурактың эштир бассейнниг чаа спорт комплекизинде бичии уругларның эштип турары; волейболга бирги черни ээлээн Кызылдың командазы.

Авторнуң фотолары

МАТЕМАТИКТЕР

Кызыл районнуң Кур-Чер ортумак школазында математика башкызы Тамара Оюн-ооловна Пильчин ажылдап турар. Ол ниитизи-биле 19 чылда математика башкылап келген, а чүгле Кур-Чер ортумак школазынга 13 чыл ажылдаан болгаш амгы үеде өөредилге эргелекчилеп турар.

Т. Пильчинниң өөреникчилери чүгле ол школага эвес, бүгү район школаларында шыырак билиглиг болуп турар. Оон өөреникчилери Рая Монгуш, Олег Салчак олар Алма-Атага болган математика олимпиадазынга чедиишкиниг киришкеннер. Ол школаның өөреникчилери бистиң республиканың районнар аразында математика талазы-биле олимпиадаларга быжыг билиин көргүзүп келген. Ол дээрге Тамара Оюн-ооловнаның математикага өөреткен өөреникчилери болур. Башкының хөй чылдарда өөредип келген өөреникчилеринде дээди эртемниг эмчилер, математика башкылары болгулааннар бары таварылга эвес.

Тамара Оюн-ооловнаның дуңмалары Клара Сотпа, Мартай-оол Пильчин, Ольга Оюн олар Кур-Чер ортумак школазында физика-математика башкылары, а Урана Сотпа — Шамбалыг ортумак школазында сан башкызы. Бо математик угбашкы башкылар, угбазы Тамара Оюн-ооловнаның үлегерин эдерип, угун салгап турарлар.

Хөй-ниитиниң ажылынга бо башкы идепкейлиг киржип турар. Ол Кур-Чер кожууннуң Советиниң депутадынга ийи удаа соңгуткан, харыысалгалыг ажылды чедиишкиниг күүседип турар.

С. МОНГУШ-ООЛ,
башкы.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Агаар

Республикага бөгүн кожер булуттаар, хар чагбас. Агаарның температуразы дүне 23—28, хүндүс 7—12 градус соок.

Кызылга хар чагбас. Агаарның температуразы дүне 20—25, хүндүс 7—9 градус соок.

Кино

МАРТ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Албадаттырып аданганнар» (2 сериялыг) 9.20, 12.10, 14.50, 17.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Атлантиданың баштыңнары» 9.30, 11.20, 17.00, 20.40 (узаткан), «Амыдыралга бодун тывар сен» деп киноклуб 15.00, «Абба» 18.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кежээден эртен мерген» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Почта романы» (2 сериялыг) 14.30, 17.20, 20.10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дүнеки дээрде албыстар» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

Телевидение

МАРТ 18-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.50 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Бодунга дужаа». Уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 10.10 — «Горнистер, кыйгыга харыылаңар!». 10.55 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң эстрада-симфония оркестриниң ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Силантьевтиң удуртулгазы-биле концерти. 11.25 — Телемедээлер. 11.30—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 ССРЭ биле Болгария Улус Республиканың аразынга найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузаламчы дугайында керээге ат салганының оюнга уткуштур. «Борис Стомоняков Стомонептиден келген». Документалдыг фильмнер программазы. 15.10 — «Ямбольдуң суурларының аялгалары». (БУР). Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. 15.38 — «Өөредилге». Тележурнал. 16.05 — «Ордоо» телестудиязының концерт залы. Дамчыдылганы — музыковед С. Виноградова чорудар. 16.50 — ССРЭ-ниң Улустарының V кышкы спартакиадазының хаашкызы. Красноярскиден дамчыдылга. 17.45 — «Миллионнарның ленинчи университеди». Угааны болгаш сайзыралының үндезиннери. Кижиниң хевирлеттинин тургустунарынга социал-психологтуг факторларның ролю.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». 18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң делегаттары чугаалап тур. 19.15 — Спортчу программа. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45—22.50 — «Кинокамера делегейни көрүп тур». Домчыдылганы политиктиг хайгаарыкчы И. Фесуненко чорудар. Оон соонда — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Испан дыл. 12.35 — А. А. Фадеев. «Аныяк гвардия». 7-ги класс. 13.05 — Зоология. 7-ги класс. Суг иштинге чурттаар амытаннар. 13.30 — «Кижилер аразында чааскаан». Уран-чечен фильм (Биживи[illegible]). 15.00 — Авам школазы. 15.30 — Телемедээлер. 15.35—18.15 — Чапсар. 18.15 — «Чурук бүрүзүнде хүн». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Черниң чылыы», «Моряктар». Телефильмнер. 19.15 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг [illegible]нар, чаштар!». 19.45 — [illegible] [illegible] 20.35 — «Дем [illegible]». Тележурнал. 21.00 — «Үе». Информастыг [illegible]. 21.45—22.50 — «Сес бирги [illegible] тыо ме[illegible]». Уран-чечен фильм. 2-ги серия.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-25-24, 2-22-55, харыысалгалыг секретарының 2-22-35, секретариаттың 2-22-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-41-73, культура килдизиниң 2-25-34, [illegible] килдизиниң 2-21-47, [illegible] килдизиниң 2-24-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелдиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). [illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 65 (11863) | 1982 чылдың март 19, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

ССРЭ-НИҢ ПРОФЕССИОНАЛДАР ЭВИЛЕЛДЕРИНИҢ XVII СЪЕЗДИЗИНГЕ ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ЧУГААЗЫН БИСТИҢ ЧУРТУВУСТУҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫ ИЗИИ-БИЛЕ ДЕТКИП ТУРАР. ТӨРЭЭН ЧУРТУНУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУ ДЭЭШ, ЧЕР КЫРЫНГА БЫЖЫГ ТАЙБЫҢНЫ ХАНДЫРАР ДЭЭШ СОВЕТ КИЖИЛЕРНИҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БОЛГАШ ХӨЙ-НИИТИЧИ ИДЕПКЕЙИН УК ЧУГАА УЛАМ КӨДҮРГЕН.

СЕПТЕКЧИЛЕРНИҢ ЧУГУЛА ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

Республиканың совхозтарының септелге мастерскаяларында кодээ ажыл-агый техниказын септээр ажылдар уламчылап турар. Техниканы чогуур хуусаазында дүрген болгаш шынарлыг септеп алган тудум часкы хову ажылдары организастыг бедик деңнелге эртери билдингир. СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели часка белеткелдиң байдалын чоокта чаа чугаалажып көргеш, ажыл-агыйларның машина-трактор паргын хову ажылдарынга кыска үеде эки белеткеп доозарын чер ажылдыкчыларга хүлээндирген.

Совхозтар болгаш Сельхозтехкурмомнуң септелге бүдүрүлгелеринге баш бурунгаар бердинген даалга ёзугаар, бүгү бар тракторларның 90 хуузу май 1-ге, хөрзүн болбаазырадыр кодээ ажыл-агый машиналары апрель 20-ге чедир бүрүн белен турар ужурлуг. Март 1-де алдынган медээ-биле, республикада тракторларның 74,4, андазыннарның 81,4, культиваторларның 59,2, сеялкаларның 74,3 хуузу белен. Оон иштинде кол тыртар күш кылдыр ажыглаар күчүлүг К-700, К-701 тракторларның чүс хирези ам-даа белен эвес. Ынчангаш часкы тарылга эгелээринге чедир кылыр ажылдар ам-даа хөй-дүр.

Техниканы хову ажылдарынга белеткээрин Барыын-Хемчик болгаш Бии-Хем районнарның совхозтары эки чорудуп, өскелерни мурнап турар. Оларда тракторларның 90 хире хуузу ам белеткеттинген. Ол ышкаш «Хемчик», «Искра», Жданов аттыг, «Тес-Хем», «Сукпак» совхозтар база Дуржулга станциязы бар тракторларның 90-дан өрү хуузун септеп белеткеп алган.

Бии-Хемде «Кызыл тараачын» совхозтуң механизаторлары техника септелгезин чыл бүрүде эки чорудуп, часкы ажылдарга ой шаанда, шынарлыг белеткенип чаңчыккан. Олар септээр ужурлуг, хөрзүн болбаазырадыр, үрезин чаштырар, картофель олуртур машиналарын болгаш суггат машиналарын бүрүн септеп доосқан. Сезонда септээр 45 тракторнуң 39-ун, 23 комбайнның 15-ин база-ла белениниң шугумунда тургускан болгаш арткан тракторларны апрель 1-ге чедир бүрүн септээр сорулганы салган.

Ында техника септелгезинде звеноларның база тус-тус механизаторларның ортузунда социалистиг чарышты дээштиг организастап, эки ажылдааннарны шаңнап-мактаарының, материалдыг сонуургалын хандырарының таарымчалыг чуруму доктааткан. Белен кылдыр септээш, мастерскаядан үндүрген техниканың шынарын кол агроном баштаан тускай комиссия хынап, хүлээп ап турар.

Оларның мурнакчы арга-дуржулгазын өске-даа ажыл-агыйларга нептередип, ажыглаары партия, профэвилел организацияларының, совхозтарның удуртукчуларының болгаш специалистерниң дорт хүлээлгези дээрзин сагындырып каалы.

Ооң-биле чергелештир совхозтарда техниканы септеп белеткеп турарында шыңгыы четпестер барын СЭКП обкомунуң бюрозунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң «1982 чылда часкы хову ажылдарынга белеткелдиң болгаш оларны эрттирериниң талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаалында айыткан. Чамдык районнарда Сельхозтехника каттыжыышкыннарының база совхозтарның септелге мастерскаяларының бүдүрүлге күчүзүн долу эвес ажыглап турар, оларның хөй кезиинде ажылды чаңгыс ээлчегде организастаан. Септелгениң план-графиктерин сагывыр, техниканы хову ажылдарынга дүрген болгаш шынарлыг белеткээр дээш социалистиг чарышты септекчи звенолар, механизаторлар ортузунда четпес организастап, оларга моральдыг, материалдыг деткимчени орта көргүспейн турар. Бо бүгү четпестер часка белеткелдиң темпизин кудуладып турар.

Каа-Хем, Улуг-Хем, Таңды, Эрзин районнарда тракторлар септелгези, ылаңгыя К-700-терниң белеткели дыка хожудап турар. Чиже, Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларында бар 51 К-700-түң чүгле 25-и, Улуг-Хемде 30 тракторнуң 17-зи, «Кызыл тук» совхозта (Каа-Хем) 6-ның чүгле чаңгызы, Кок-Тейде» 10-нуң 3-ү септеттинген. А «УТКА 25 чылы» совхозта 5 К-700-түң чаңгызы-даа белен эвес.

Дугуйлуг болгаш илчирбелиг тракторларның септелгезин «Бай-Тал», «Барлык», «Чаа орук», «Коммунизмче орук», «Кызыгаар», «Кызыл тук» (Каа-Хем) дээш өске-даа совхозтарда дыка хожудаашкынныг чорудуп турар. А «Деңг-Терезин» совхозта илчирбелиг дөрт тракторнуң моторларын часкаш, даштын тургускулап каан. Оларны септеп эгелээриниң кандыг-даа хемчээзи албайн турар.

Сельхозтехкурмомнуң районнар аразының Кызылда каттыжыышкыны тракторлар септээринге үстүнде адаттынган ажыл-агыйлардан бичии-даа дээредевейн, графиктен өрангчек озалдап турар.

Тараа комбайннарын баш бурунгаар септеп белеткээрин «Коммунизмниң херели», «Хадың», «Найырал», «Саян», «Улуг Октябрь» совхозтарда эки чорудуп турар. А Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң механизаторлары бо талазы-биле эрестиг ажылдап, бар комбайннарын шуптузун септеп алганнар.

Ынчалзажок комбайннар, кодээ ажыл-агый машиналары, суггат машиналары дээш өске-даа техниканы септеп белеткээринде четпестер ам-даа хөй. Ооң уламындан республикада бар комбайннарның чүгле 47,1 хуузу, суггат машиналарының 51 хуузу, картофель олуртур техниканың 57,1 хуузу ажылдаарынга белеткеттинген. Ол ышкаш мал чеми белеткээр, дүжүт ажаар техниканың септелгези оожум темпилиг.

Септелгеге херек артык кезектерниң болгаш агрегаттарның чедишпези, солчулга пунктуларының ажылында четпестер часка белеткелдиң темпизин болгаш шынарын оожумнадып турар. Совхозтарның, Сельхозтехниканың мастерскаяларында ажылдап турар механизаторлар ортузунда социалистиг чарышты ам-даа кыдыра организастап турар. Оларга материалдыг, моральдыг деткимчени көргүзери кудуу деңнелде. Ол ышкаш кижилерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалдар чер бүрүзүнде тургустунмаан.

Ынчангаш чер-чердe партия, совет, кодээ ажыл-агый органнары, совхозтарның, сельхозтехника бүдүрүлгелериниң удуртукчулары, специалистери часка белеткел ажылдарын шыңгыы контрольга алгаш, техниканы чогуур хуусаазында септеп доозар, бо юбилейлиг чылдың часкы тарылгазынче бүрүн белеткелдиг кирер дээш социалистиг чарышты улам калбартыр ужурлуг.

Л. И. БРЕЖНЕВКЕ ПРОФЭВИЛЕЛДЕРНИҢ БҮГҮ-ДЕЛЕГЕЙ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНЫҢ АЛДЫН МЕДАЛЫН ТЫВЫСКАНЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневке профэвилелдерниң Бүгү-делегей Федерациязының Алдын медалын ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге март 17-де байырлыг байдалга тывыскан. Тайбыңны камгалаарының, улустар аразынга найыралды болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарының херээнге шылтараңгай ачы-хавыяазы, хуузунда улуг салыышкыны дээш, ажылчын ангының эргелери дээш, демиселге чайгылыш чок идиг бериишкини дээш ол хүндүлүг шаңналды аңаа тывыскан.

Съездиниң индиринде — профэвилелдерниң Бүгү-делегей Федерациязының даргазы Шандор Гашпар.

Эш Ш. ГАШПАРНЫҢ чугаазы

Хамык хүндүткелдиг эш Брежнев!

Профэвилелдерниң Гаванага болган X Бүгү-делегей конгрези профэвилелдерниң Бүгү-делегей Федерациязының Алдын медалы-биле Силерни шаңнаан. Ол шаңналды Силерге тыпсыр бедик аддар бистиң үлүүвүске онаашкандыр.

Делегейниң ажылчы чоннарының эрге-ажыктары дээш, делегейниң ажылчын ангызының сорулгалары дээш, улустарның хосталгазы дээш, социал депшилге дээш Совет Эвилелиниң болгаш СЭКП-ниң могаг-шылаг чок демиселин Черниң бедш диптериниң профэвилел шимчээшкиниң Гаванага төлээлеп чораан X конгрестиң киржикчилери билир болгаш үнелеп турар. Кижилерниң эң чугула, эң не ыдыктыг эргези—диригге чуртаар эргези дээш Совет Эвилелиниң болгаш СЭКП-ниң могаг-шылаг чок демиселин, тайбыңны камгалаар дээш шиитпирлиг демиселин олар бедик-биле үнелеп турар.

Дүүн чугааңарга Силерниң көдүрген тайбың чаа инициативаларыңарны бүгү делегейниң ажылчы чоннары кайгамчык улуг ужур-дузалыг деп санап турар.

Совет Эвилели, ооң Коммунистиг партиязы бүгү чылдарның дургузунда бодунун тээгүлүт хүлээлгезин делегейниң ажылчы чоннарының, бүгү кижи төрелгетенниң салым-чолу дээш харысалганы ханы медереп билип, чайгылыш чок болгаш шиитпирлиг күүседип турар.

Делегей амыдыралынга соок байдал база катап көстүп келген амгы үеде Совет Эвилелиниң бүгү делегейге тээгүлүт ролюн онаалап демдеглээри чугула. Ынчаарга бүгү кижи төрелгетенге кыжанып турар делегей буржуазиязының империализминиң планнарының боттанырынга Совет Эвилелиниң дорунмаан рызының херээнге шынчызын бистиң конгресс көргүскен. Бүгү кижи төрелгетенге, күш-ажыл кижилериниң салым-чолунга хамаарышкан эң чугула айтырыгларны аңаа чугаалажып көрген.

Тывыштуп турары бисти моондактап турар.

Эргим эш Брежнев!

Ажылчы чоннарның профэвилелдеринге каттышкан 260 миллион кижилерниң төлээлекчилери Гаванага болган конгресске хуралдааннар. Бодунуң хүлээлгезиниң харыысалгазын конгресстиң киржикчилери ханызы-биле медереп билгеннер. Ажылчын аңгының херээнге шынчызын бистиң конгресс көргүскен. Бүгү кижи төрелгетенге, күш-ажыл кижилериниң салым-чолунга хамаарышкан эң чугула айтырыгларны аңаа чугаалажып көрген.

Делегейниң ажылчы чоннарының күжүн, боттарында бар бүгү аргалар-биле ажылчын аңгызын, ажылчы чоннарның ыдыктыг херээнге бараап болурунга шиитпирлиг болгаш белен конгресс бүзүрелдиг бадыткап көргүскен.

Кым-бир кижилер өскениң сүмелээрин оралдажып турзажок, социализмден аңгы өске келир үе, ону солуур өске чүүл ажылчын аңгыда чок дээрзин конгресс база бадыткап көргүскен.

Эргим эш Брежнев! Силерниң могаг-шылаг чок удуртукчу ажыл-чорудулгаңар, бүгү кижи төрелгетенниң чаагай чоруу дээш Силерниң күш-ажылыңар бүгү делегейге эки билдингир. Профэвилелдерниң X Бүгү-делегей конгрезиниң дааскаңын ёзугаар бөгүн Силерге тыпсыр шаңнал болза Силерниң ол ажыл-чорудулгаңарны делегейниң ажылчы чоннарының профэвилелдеринге каттышканнарының, делегейниң профэвилел шимчээшкининиң талазындан хүлээп көргениниң демдээ болуп турар.

Быжыг кадыкшылды, совет улустуң, партия болгаш күрүнениң чаагай чоруу дээш, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының чаагай чоруу дээш Силерниң ажыл-чорудулгаңарга улам улуг чедиишкиннерни Силерге күзеп тур бис.

* * *

Залга чыыглганнарның үзүктелиишкин чок, диимиттиг адыш часкаашкынының үезинде Ш. Гашпар, ПБФ-тиң чиңгине секретары И. Закарияс, ПБФ-тиң оралакчы даргалары К. Гофман, А. Зиартидис, Р. Вейга болгаш И. Гупта олар профэвилелдерниң Бүгү-делегей Федерациязының Алдын медалын Леонид Ильич Брежневке тывыскан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эш Гашпар!

Профэвилелдерниң Бүгү-делегей Федерациязының хүндүлүг удуртукчулары!

Эргим эштер! Өңнүктер!

Профэвилелдерниң Бүгү-делегей Федерациязының Алдын медалын улуг өөрүп четтиришкин-биле хүлээп ап тур мен.

Бо дээрге бедик шаңналдыр. Ол дээрге чер кырынга тайбыңның эрге-ажыктары дээш, күш-ажылдың кижилериниң аксының-кежиин дээш бистиң Коммунистиг партиявыстың болгаш күрүневистиң чайгылыш чокка чорудуп турар ажыл-чорудулгазын делегейниң профэвилел шимчээшкининиң үнелээшкининиң демдээ-дир деп көрүп турар мен.

Ол ийи өскес сорулгалар бот-боттарының аразында сырый харылзаалыг. Даартаны хүн тайбың болур дээрзинге бүзүрел чок болур болза, кижи өөжургалдыг чуртталга болгаш ажылдап-даа шыдавас болгай.

Күш-ажылдың айтырыглары херээнниң иштики хереектеринге хамааржыр. Тайбың дээрге өске херек-тир. Ону камгалап, быжыглаары—ниитиң, интернационалдыг херек-тир. Ынчангаш делегейниң ажылчын шимчээшкини ышкаш, амгы үениң шак ындыг күчүлүг күжүнүң дайынга удур демиселге киржип турары онза чугула боор турар.

Организастаттынган ажылчы чоннар тайбынга ынакшылдыг бүгү-ле күштер-биле кады милитаризмниң болгаш агрессияның оруунга быжыг моондакты тургузуп шыдаар болгаш тургузар-даа ужурлуг. Ол дугайын профэвилелдерниң оңгу Бүгү-делегей конгрезинге шиитпирлии-биле медеглээн болгай. Профэвилелдерниң Бүгү-делегей Федерациязы дээрге, ажылчы чоннарның хөй-хөй миллион массаларының эрге-ажыктарының ёзулуг камгалакчызы, оларның амыдыралы эрге-ажыктары болгаш эргелери дээш туруштуг демиселчи деп чүвени ол база катап бадыткап көргүскен.

Кым-на ажылчыннар ортузундан үнген болдур, профэвилелдерниң ажыл-чорудулгаларын ол кажан-кезээде хүндүлеп көөр. Мээң баштайгы профессиям — металлург. Ынчангаш амгы съездиниң ажылынга металлургтарның профэвилелинден делегат боор олуржуп турарымга чоргаарланыр мен. Ажылчын аңгының хүрээлелинге турган алган дадыгыышкыным мээң амыдыралымга дыка-ла дузалап турарын немей чугаалапсап тур мен.

Хүндүлүг шаңнал дээш, мээң дугайымда чугаалаан чылыг сөстер дээш база катап чүректиң ханызындан четтирдим. Моон-даа соңгаар бодумнуң бүгү күжүмнү тайбың дээш, ажылчы чоннарның херээ дээш демиселге бээримни бүзүредип тур мен.

* * *

Эштер Ш. Гашпарның болгаш Л. И. Брежневтиң чугааларын съездиниң делегаттары улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш үнелигдеп адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Съездиге даргалап турган С. А. Шалаев делегаттарның өмүнээзинден Л. И. Брежневтиң шаңнал алганы дээш аңаа чүректиң ханызындан байыр чедирген. Улустуң шынчы оглу, быжыг туруштуг интернационалчы-ленинчи, улустар аразынга найырал болгаш кады ажылдажылга дээш могаг билбес демиселчи Леонид Ильичиниң бүгү-ле амыдыралы болгаш ажыл-чорудулгазы күш-ажылдың кижилеринге, тайбыңны болгаш улустарның айыыл чок чоруун камгалаарының херээнге кызыгаар чокка бараан болурунуң чайынналчак үлегер-чижээ болур деп, ол чугаалаан. Даргалакчы съездиниң бүгү киржикчилериниң диимиттиг адыш часкап турда, эш Л. И. Брежневке чаагай кадыкшылды, совет улустуң аас-кежии дээш, тайбыңның болгаш бүгү кижи төрелгетенниң социал депшилгезиниң эрге-ажыктары дээш моон-даа соңгаар үре-түңнелдиг ажылдаарын күзээн.

(СЭТА).

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинде

КҮШ-АЖЫЛ КИЖИЗИНИҢ ЧААГАЙ ЧОРУУ ДЭЭШ

Ленинчи чагыгларга шынчы совет профэвилелдери салгакчыларының алдарлыг чаңчылдарын көвүдедип, олар күш-ажылчы улустуң хан-дамырындан эрге-ажыктарын илергейлеп, коммунизм тургузуушкунунуң улуг херээнге бараан болуп турар.

Совет профэвилелдериниң хөй талалыг ажыл-чорудулгазынга, совет ниитилелдиң амыдыралынга болгаш политиктиг системазынга оларның улам өзүп орар ролюнга бүгү талалыг үнелээшкинин ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазында бердинген. Амгы үе-чадада профэвилелдерниң ажыл-чорудулгазының теоретиктиг болгаш практиктиг айтырыглары ол чугаада улам ынай сайзырап, Чер кырынга тайбыңны быжыглаарынче, улустар аразынга кады ажылдажылганы калбартырынче, ядролуг дайынның кыжанылын болдурбазынче угланган чаа боттуг саналдар киирилген.

Леонид Ильич Брежневтиң чугаазында бүгү делегейге тайбың дугайында, бистиң хөй националдыг Төрээн чуртувустуң чечектелиишкининиң дугайында, совет кижилерниң чаагай чоруунуң болгаш аас-кежииниң дугайында ханы сагыш салыышкын сиңниккенин делегаттар болгаш аалчылар съездиниң индиринден демдеглеп турар. Ында киирген өөредиглиг чүүлдер болгаш түңнелдер экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринден болдунуп турар тодаргай сорулгаларын шиитпирлээринче угланган.

Март 17-де съезд ажылын Кремльдиң Съездилер ордузунга уламчылаан.

Эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, Н. А. Тихонов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков оларны делегаттар болгаш аалчылар диимиттиг, үргүлчүлээлдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Социалистиг демократияны улам ынай хөгжүдериниң, политиктиг болгаш экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң ажылчы чоннарның эң массалыг организациязының салдарының, социалистиг чарышты удуртурунуң айтырыгларын хөй-хөй ораторлар боттарының саналдарында чугаалаан.

Профэвилелдерниң Ленинград областьтың чөвүлелиниң даргазы Б. С. Андреев бүдүрүлгениң хөгжүүлдеринге, совет кижиниң бүрүзүнүң амыдыралынга социал факторларның улам өзүп орар ролюн, ол айтырыгларны комплекстиг шиитпирлээринге профэвилелдерниң кичээнгейин күштелдирериниң эргежок чугулазын демдеглээн.

Тайга-сынныг делгем девискээрде хөй километр оруктарны кончуг кыска хуусаада шөйгениниң, чүс-чүс туруглары, оларның аразында Ленаны, Амурну, Зеяны кежилдир ховар дээш демир-орук көвүрүглерин туткаңын Амур областың «Тындатрансстрой» трестиң № 573 тудуг-монтаж поездизиниң комплекстиг бригадазының бригадири Д. Е. Анисимов чугаалаан. Оруктуң тудуу доостур үе-чадазынче кирген. Профэвилел организацияларының ажыктарының ажылгыжынче болгаш амыдыралынче улуг кичээнгейин салып, кижилерниң ажылының болгаш амыдыралының бүгү талаларынга экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң планнарын сырый холбаштырып турарын деп күзелин оратор чугаалаан.

Улусту эрге-чагыргалык органнары болгаш профэвилел организациялары экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң дыка хөй сорулгаларын кады шиитпирлеп турарын профэвилелдерниң Казах республика чөвүлелиниң даргазы К. Турысов демдеглээн. Күш-ажылдың байдалдарын, салыгны, кадык камгалалының четкизин хөгжүдериниң айтырыгларын Советтерниң кидистери болгаш эргелелдери, доктаамал комиссиялары болгаш депутаттар бөлүктери-биле кады шиитпирлеп турар.

Коллективтиг керээлер чарар болгаш боттандырар талазы-биле ажылдың практиказының, ол ажылды сайзырангайжыдарының оруктарының дугайын металлургия үлетпүрүнүң ажылчылары профэвилелиниң ТК-ның даргазы Н. И. Костюков чугаалаан. Коллективтиг керээ—бүдүрүлгениң хүн бүрүзү ажыл-чорудулгазынга хоойлулуг, ынчангаш ооң хемчеглериниң боттандырарын контрольдаарының айтырыгларын профэвилел болгаш ажылчыннар хуралдарының хүн чурумунга үргүлчү киирип турар.

Мандат комиссиязының илеткелин ооң даргазы, ВЦСПС-тиң секретары С. В. Козлов кылган.

Мандат комиссиязының илеткелин съезд чаңгыс эп-сеткилдиг бадылаан.

Вьетнамның профэвилелдер федерациязының даргазы Нгуен Дык Тхуан биле Кубаның ажылчы чоннарының Профтөвүнүң чиңгине секретары Роберто Вейга Менендес олар съездиге байыр чедиргеннеп, аңаа эш Л. И. Брежневтиң көдүргени чаа тайбың инициативалар империализмге удур, тайбың, демократия болгаш социализм дээш демиселде чер бөмбүрээниң ажылчын аңгызын болгаш бүгү депшилгелиг күштерин сорук киирер деп медеглээн.

Тайбыңны камгалаарының, улустар аразынга найыралды болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарының, боттарының эргелери дээш ажылчын аңгының демиселинге чайгылыш чок идиг бээриниң херээнге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң шылтараңгай ачы-хавыяазын, хуузунда улуг салыышкынын үнелеп көргениниң демдээ кылдыр — Профэвилелдерниң Бүгү-делегей Федерациязының Алдын медалын съездиге байырлалдыг байдалга аңаа тывысканын.

Ивановонуң В. И. Ленин аттыг камвол комбинадының арыкчызы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. И. Голубева ооң соонда сөс алган. ПБФ-тиң Алдын медалын эш Л. И. Брежневке тывысканы-биле съездиниң делегаттарының, чурттуң миллион-миллион ажыл-кижилериниң, бүгү делегейде чаагай туруштуг кижилерниң өмүнээзинден аңаа чүректиң ханызындан байыр чедирген. Күш-ажылдың мурнакчы аргаларын нептередириниң айтырыгларынче ол улуг ки-

(Төнчүзү 3-кү арынында).

ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮП, ДЕТКИП ТУРАР

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге чугаазын Кызылдың үлетпүр бараанналының садыының мурнакчы коллективтериниң бирээзи «Саян» универмагтың садыгжылары, өске-даа ажылдакчылары улуг сонуургал-биле таныжып, ону изии-биле чүүлдүгзүнүп, деткип турар. Ук съездиге алдар болдурган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда эр болгаш херээжен улустуң хептерин садар салбырлар бо чылдың баштайгы айларының бараан саарылгазының планын хуусаадан эрте ажыр күүсеткеннер.

ЧУРУКТА: солагай талазындан) садыгжылар В. Чунарева, О. Иконникова, О. Тыт-оол болгаш С. Хертек оларның кыска чапсарда съездиниң материалдары-биле таныжып турары.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Профоблчөвүлелдиң президиумунда

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ ШАҢНАЛДАР

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизин төлептиг уткуур дээш республиканың ажылчы чоннарының социалистиг чарыжының түңнелдериниң дугайын профоблчөвүлелдиң президиумунга чугаалажып көрген.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизин төлептиг уткуур дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришкеш, республикада 30 бүдүрүлге, 98 бригадалар, цехтер, участоктар, фермалар болгаш бүдүрүлгениң 2400 мурнакчылары 1982 чылдың бирги кварталының планын хуусаа бетинде күүседиишкин [illegible].

Съезд мурнунда чарыжын[illegible] бүдүрүлгелериниң, организацияларының, [illegible] чаңгыс ажылчы коллективтерниң [illegible] социалистиг чарышты калба-биле организастаашкынныг [illegible] Профэвилелдерниң XVII съездизин [illegible] 19 бүдүрүлгелер, 75 цехтер, участоктар, фермалар, бригадалар, бүдүрүлгениң 2200 мурнакчылары бедик [illegible] кезиишкиниң рапорттаан.

«Водоканал» эргелелиниң, В. И. Ленин аттыг «Тыва дагдүгү» комбинаттың энергоцеxи, Эрзинниң «Чаа орук» совхозунуң, Кызылдың үлетпүр бараанныг садыының «Детский мир» магазининиң, столоваялар болгаш рестораннар трезиниң пединститутта столовазының, 48 дугаар тудуг эргелелинде «ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң делегады Е. С. Бизяеваның удурткан [illegible] бригадазы съезд [illegible] социалистиг [illegible].

Профоблчөвүлелдиң президиуму [illegible].

Эрзин районнуң «Чаа орук» совхозка —350 рубльди, В. И. Ленин аттыг «Тыва дагдүгү» комбинаттың энергоцеxинге —200, «Водоканал» эргелелинге—200, «Детский мир» магазиниң комсомолчу-аныяктар бригадазының коллективинге—150 рубльди, Столоваялар болгаш рестораннар трезиниң Кызылдың пединститутунда столовазынга— 150 рубльди, 48 дугаар тудуг эргелелинде Е. С. Бизяеваның удурткан бригадазынга — 150 рубльди тывыскан.

Профэвилелдерниң XVII съездизинге белеткелдер үезинде хайнышкан ажылчы чоннарның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин улам быжыглап, [illegible]

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

ЭКОНОМИКА КАМНАЛГАЛЫГ БОЛУР УЖУРЛУГ

«Интенсивтиг өөлдениң угланыышкыннарынче экономиканы шиндер, ону сөлуг камналгалыг кылыр—ам күрүне органнарының-даа, ажылдаң аппарадының-даа, профэвилелдериниң-даа кичээнгейлиг сорулгазы мындыг»

(ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазындан).

БОТ-ҮНЕНИ ЧИИГЕДИР ДЭЭШ

ОН БИРГИ беш чылдың бирги чылы — 1981 чылда Өвүр районнуң совхозтарының ажылчыннары кызымак ажылдаан. Оон түңнелинде күрүнеге эът, дүк болгаш сүт садарының планнары доллур болгаш ажыр күүсеттинген.

Районнуң экономиказының кол угланыышкыны — мал ажылы, ынчангаш мал бажы өстүрериниң чыл планын күүседири — малчыннарның кол сорулгазы. Чылгы маадан аңгы өске бүгү чүүлдүг малдың баш саны өстүрериниң чыл планы ажыр күүсеттинген. Оң беш чылдың сөөлгү чылы —1980 чыл-биле деңнээрге, мал продукталарын күрүнеге садары өскен, мал бажы база-ла көвүдээн. 1980 чыл-биле деңнээрге мыйыстыг бода мал 4,1 хуу, ооң иштинде төрүүр инек 8,6 хуу, хой болгаш өшкү 2,9 хуу, ооң иштинде өшкү 11,8 хуу өскен.

Планныг даалгалар күүсеттинген-даа болза, чедир кылдынмаан ажылдар хөй. Мал продуктуларын бүдүрер талазы-биле планныг даалгалар күүсеттинмээн, харын-даа чамдык көргүзүглер эрткен чылдың деңнелинден кудулаан. Малдың продуктулуг чоруу база кызырылган. Бир эвес 1980 чылда районнуң сүт-бараан фермаларының саанчылары ортумаа-биле бир инектен 780 кг сүт саап алган болза, 1981 чылда чүгле 590 кг-ны саап алган. Бир хойдан кыргып алган дүк база-ла 1,3 кг. турганындан 1,2 кг чедир эвээжээн.

1981 чылда районнуң бүгү совхозтары карыызгалыг ажылдаан. Ниити карызгалының түңү — 688 муң рубль. Ооң иштинде эң хөй карызга «Коммунизмче оруу» совхозта, оон түңү 420 муң рубль. «Ынаа Түк» совхоз 1980 чылда 20 муң рубль орулга... ажылдаан турган болза, эрткен чылын 71 муң рубль карызгалыг кылдыр ажылдаан.

Совхозтарның ажылчыннарының бир кижиге онаашкан айда ортумак шалыны, 1980 чыл-биле деңнээрге, 1 рубль 38 копеек өскен, а «Ак-Чыраа» совхозта ынчан 129 рубль 27 копеек турганындан 143 рубль 77 копеек кылдыр өскен.

Совхозтарның чыл отчёттарын көөрүп 1982 чылдың январь 1-де районнуң 6 совхозтарында 222 кижиниң адыптар 305 муң рубльдиң мал ... бар. Өре-шиирелиг кижилерниң 39 у ам-даа совхозтарда мал ажылында ажылдавышаан. «Ак-Чыраа» совхозтан өске совхозтар бо талазы-биле байдалын эрткен чылдың деңнелинден бедик ... улгаттырган.

Ниитизи-биле районнуң совхозтарындан 8530 баш аъш-бүрү мал өлүп хораан. Оларның өртээ 237 муң рубль болган. Ынчангаш совхозтар чүгле өлген малдан безин бо хире улуг когаралга таварышкан-дыр.

БҮДҮРҮП турар продукцияның бот-үнезин чиигедири эң-не кол көргүзүглерниң бирээзи. Чаңгаар үнген сигенден мал чеми белеткээр талазы-биле районнуң бүгү совхозтары бот-үнени эрткен чылдың деңнелинден чиигеткен. Ортумаа-биле эрткен чылын районга 1 ц. сигенниң бот-үнези 6 рубль 85 копеек турган болза, бо чылын 4 рубль 85 копеек болган. Бо көргүзүг планда көргүзүп турарындан ам-даа аар боop турар.

Мал продуктуларын бүдүрериниң бот-үнези совхозтарда планнап турганындан-даа, 1980 чылдың деңнелинден-даа улуг болуп артпышаан. Сүт бүдүреринге эрткен чылгы көргүзүг ниити районга 40 рубль 12 копеек турган болза, бо чылын 40 рубль 49 копеек болган. 1 ц. хой дүгүн бүдүреринге «Коммунизмче оруу» совхоз эрткен чылын 565 рубль 38 копеек чарыгдаан болза, бо чылын 834 рубль 04 копеекти үндүрген. Инек эъдин бүдүреринде бо совхозта байдал база-ла багай. Бүдүрүп турар продукцияның бот-үнезин чиигедириниң аргаларын дилеп тывары ол совхозтуң кол бухгалтери С. Б. Монгуштаи, кол экономист К. Ш. Доңгактан негеттинип турар.

1981 чылдың апрельде республиканың мурнуу районнарының бүгү совхозтарының бухгалтерлериниң, экономистериниң семинары бистиң районнуң «Торгалыг» совхозка болуп эрткен. Ол совхозтуң бухгалтер учёду эки. Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга каш удаа тиилекчи болуп, камналгалыг черлерни ээлеп келген. Совхозтуң бухгалтерия аппарадын Доңгак Ойдупович Дамба 20 хире чылдарның иштинде удуртуп келген. Ол республиканың бедик аргадуржулгалыг, бухгалтер учёдун эки билир бухгалтерлерниң бирээзи. Ол ам «Ак-Чыраа» совхозтуң кол бухгалтеринде ажылдап турар. Амгы үеде Доңгак Ойдуповичиниң өөреникчизи, бухгалтер учёдунуң нарын аргаларын эки билир М. М. Базыр-оол «Торгалыг» совхозтуң бухгалтерия аппарадын база-ла бедик деңнелге башкарып турар.

Районнуң совхозтарында, эң мурнунда «Коммунизмче оруу» совхозтуң чыл отчёдунда көргүскени-биле алырга, бүдүрүп турар продукцияның бот-үнези кончуг улуг. Ай, квартал болгаш чыл отчёттарын сайгарып, элээн хөй анализтерни кылган соонда, мындыг түңнелге келдим. Бир-ле дугаарында, отчёттарны тургузуп турары багай, турра чогуур саннар боттарының турушарында эвес. Совхозтарга отчёттарның эге базымы өртек-үнелиг чүүлдерни тудуп турарларының, хүн бүрүде кылып турар бригадирлерниң, учётчиктерниң, ферма эргелекчилерниң ай санында дужаап турар отчёттарының шынарындан болгаш шын тургустунганындан хамааржыр. Ийиде, ол отчёттар бухгалтерияга келирге, бухгалтерлерниң серемчилиг хынап, шын сайгарып турарындан хамааржыр. Ол ышкаш үнген чарыгдалдарның кажа хамааржырын шын көргүзери чугула. Чижээ, хой бригадазынга чарыгдаттынган мал чемин инек бригадазынга салдына берзе, ында бот-үне улгады бээр. Оон ыңай чарыгдал көвүдээрге-ле, бот-үне улам улгадыр. Дээрэзи аңгы-аңгы салбырларының, бригадаларның удуртукчулары-биле чогуур.

РАЙОННУҢ совхозтарының тускай эртемниглериниң өөредилгезин бо чылдан эгелеп айда бир удаа район төвүнге эрттирери көрдүнген болгаш ону ынчаар организастап эгелээн. Аңаа фермалар эргелекчилери, бригадирлер, мал эмчилери, зоотехниктер, бухгалтерия аппарадының ажылдакчылары, экономистер болгаш ажыл-агыйларның удуртукчулары киржип турар. Бо өөредилгелерге тускай эртемниглер янзы-бүрү темаларга лекция, беседаларны кылып эгелээн. Бот-үнени чиигедириниң айтырыы — кол айтырыгларның бирээзи. Ынчангаш бо айтырыгга баштайгы лекцияларны районнуң кодэ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң тускай эртемниглери номчуттунаан. Эки арга-дуржулганы солчуруу, боттарының чедиишкиннерин кичээлдерниң программазынга көрдүнген.

Совхозтарның карызгалыг чоруктан уштунары, бүдүрүп турар продукциязының бот-үнезиниң чиигедириниң аргаларын дилеп тывары — амгы үениң кол сорулгазы ол.

М. ДАНЗЫН,
экономист.

«АЖЫЛДЫҢ МИНУТА БҮРҮЗҮН — ТӨРЭЭН ЧУРТКА»

Чурукчу Б. РЕШЕТНИКОВТУҢ плакаты. «Плакат» деп парлалга чери үндүрген. СЭТА-ның фотохроиниказы.

УЧЁДУН ШЫН ТУРГУЗАР

«Тыва септелге-тудуг» трестиң бүдүрүлгелеринде болгаш объектилеринде ниитизи-биле электри энергиязының үнезин билиш турар. Оон чарыгдалының дугайында учётту хынаар херекселдерни тургускан, ону доктаамал хайгаарап турар. Ниитизи-биле ажыглаар токтуң доктааттынган хемчээлинге хамаарыштыр алырга, 70 муң киловатт-шак электроэнергияны эрткен чылын камнап алган. Бо чылдың эрткен ийи айларында көргүзүг база багай эвес: 12 муң киловатт-шак энергия камнаттынган.

— Бо айтырыг талазы-биле ажыглаттынмаан курлавырларны ам-даа дилеп тывар бис — деп, аныяк инженер Сергей Усольцев чугаалап турар. Ап чорудар хемчеглерниң планын ол көргүсту.

Ук хемчеглерни амыдыралга боттандырып чорудары албан дээрзинге бүзүревишаан, энергия камналгазының талазы-биле көргүзүглер оон-даа ыя болуп болурунуң дугайында чугаалавайн барып. Бодап... Трестиң бүгү-ле участоктарынга камналга айтырыын харысалга-биле көрген болза эки ийик.

...Бир-ле хүндүс чүве, аяскаан хүн турза-даа, мындыг болбазыралдыр цехтиң девискээринде дөрт улуг чырыткыны өжүрбээн. Дүъштеки чапсар үезинде бүдүрүлге шөлүнге чаңгыс-даа кижи артпаанда безин, демги чырыткыларны кыпсын каан хевээр турган.

Автогаражта шупту лампалар ынчан база өжүртүнмээн болган. 96 квартиралыг бажыңның тудуг шөлүнге камналга аппарадын токтап безин үеппээн, улап каан хевээр. Дүъштеки чемче дазашканынын уттундурганы-ла ол боор. Камналга айтырыының чугуладын херекке албас шак мындыг фактыларны боддурбас дээш, харысалганы кажа-даа бедидери чугула эвес-пе.

Трестиң тудуг кезектери болгаш конструкциялар заводунуң партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының инициативазы-биле ниитн чыл бурунгаар камналганың хууда саның ажыткан турган. Ажылдың чүгле санын эвес, харын шынарын, энергия курлавырларын, чиг-этти болгаш материалдарны камнаарын өөреник көөр ужурлуг. Социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүрерде ону барымдаалдаар апаар. Амгы байдал-биле алыр болза, камналганың болгаш ажыктыг чоруктуң хууда санынга киржиштер кажы-ла бригада ажылдап турар.

Электри энергиязының камналгазын чедип алырда, оон чарыгдалының учёдун шын тургузары чугула. Тус-тус участоктар айы-биле ону чедип алырда, баш удур планнаашкынны хынамчалыг кылыр болза эки. Планнарда кирип турар хемчеглерни ажылдап кылырынга чер-черде мастерлер, бригадирлер, технологтар, харын-даа трестиң кол специалистери киржир ужурлуг.

Трестиң чаартыкчылары үстүнде айтырыгга хамаарыштыр кейну кылып болурлар. Херек кырында бо талазы-биле ажыл кошкак. Чамдык бригадаларда камналга айтырыын шиитпирлеп турда, өскелеринде кандыг-даа ажыл чорувайн турары черле багай.

В. АЛЕШИН.

МЕХАНИЗАТОРЛАРНЫ БЕЛЕТКЭЭРИНГЕ КИЧЭЭНГЕЙ

Эртемниң болгаш мурнакчы дуржулганың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге шиңгээдир, экономиктиг бызаларны ажыглалга киирер, үзүктелиишкин чок чаартывып турар техниканы бедик бүдүрүкчүлүг кылдыр эдилээр талазы, кодээниң ажыл-ишчилери доктаамал өөренири, бодунуң мергежилин бедидери эргежок чугула. Ажыл-агыйларны механизатор кадрлар-биле хандырарда, оларны КПТУ-ларга, оон салбырларынга, совхозтарның боттарынга үргүлчү белеткээр херек. Өөредилгениң эң-не таарымчалыг болгаш ажыктыг хевири болза, агротехниктиг белгүмнер, школалар болгаш семинарлар дээрзин практика көргүскен. Ынчангаш чамдык совхозтарның удуртукчулары механизаторлар өөредилгезинче улуг кичээнгейни салып турар.

Механизаторларның өөредилгезин тускай эртемниглер болгаш бүдүрүлгениң мурнакчылары баштаар ужурлуг. Кичээлдерге көргүзүлге пособиелерин (таблицаларны, схемаларны, моделерни) калбаа-биле херглээр, машиналарның боттарын көргүзер, өөредириниң янзы-бүрү, эң-не чаңгыр аргаларын ажыглаар херек.

Белгүмнерге өөренип алган чүүлдерни ажыл-ишчилерниң бүдүрүлгеге ажыглаарынга дузалаары ажыл-агыйларның специалистериниң, удуртукчуларының хүлээлгези болур.

Республиканың хөй-хөй ажыл-агыйларында агробелгүмнерниң кичээлдери доктаамал эртип турар. Республикада ниитизи-биле 1000 ажыг механизатор өөренип турар. Олар-биле 276 кичээлди эрттирген. Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларының агробелгүмнеринде болгаш школаларында 290, Улуг-Хемнинде — 170, Барыын-Хемчиктиинде болгаш Таңдызында — 125-125, Бии-Хемнинде — 100 кижи өөренип турар. Оон аңгыда КПТУ-ларның салбырларының тугуму-биле ажыткан курстарда база совхозтарның боттарында 600 ажыг трактористер өөренип турар.

Республикага ниитизи-биле механизатор кадрларны белеткеп турар болза-даа, совхозтарның чамыктарының механизатор кадрлар-биле хандыртынганы ырапта четпес эвес. Оон уламындан кодээ ажыл-агыйның ажылдарының түлүк үезинде совхозтарга техниканың элээн кезээ анаа турар ужурга таваржыр. Чижээ, республиканың ажыл-агыйларының машина-трактор паркызының ажылдаарын бүрүн хандырарынга муң хире механизатор чедишпейн турар. Ооң иштинде Таңды районнуң совхозтарынга 228, Кызылдыынга — 163, Каа-Хемнинге — 260, Бии-Хемнинге — 143, Улуг-Хемнинге — 186 кижи чедишпес. Механизатор кадрлар чедишпес болуп турбуже, чамдык совхозтарның болгаш районнарның кодээ ажыл-агый эргелелдериниң удуртукчулары база специалистери механизаторлар курстарын четчелээринче болгаш оларның мергежилин бедидеринче чогуур кичээнгейни салбайн турарын айытса чогуур. Чижээ, Бии-Хем, Каа-Хем болгаш Кызыл районнарның совхозтарында бирги болгаш ийиги класстыг механизаторлары чүгле 35—40 хуу болуп турар. Механизатор кадрлар-биле ажылда ол четпес чорук болза, республиканың кодээ ажыл-агый эргелелдери механизатор кадрларны база массалыг мергежилдерниң кижилерни белеткээринче болгаш оларның билиин бедидеринче ам-даа кошкак кичээнгей салып турарының тодаргай херечизи-дир. Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары ол «артык» сагыш салыышкынындан чайлаарын оралдажыр чоруктар бар. Оон-биле шиитпирлиг демисежирин ам үези келген. Чүге дээрге, кодээге үзүктелиишкин чок кээп турар бедик бүдүрүкчүлүг, нарын техника ажыглал чок аңаа турар азы электен үрелип каар чоруу-биле эптежип болбас.

Частың башкы айы — март эм төнер. А Кызыл, Эрзин, Өвүр болгаш Тожу районнарның совхозтары картофельчилерниң, ногаажыларның, мал чемнериниң белеткелчилериниң база механизаторларның өөредилгезин чаа-ла организастаар деп турар. Эртемниң болгаш практиканың чаа чүүлдерин бүдүрүлгеге шиңгээдип алыр деп ол районнарның совхозтарының удуртукчулары бодап турар бе? Ындыг айтырыгны тургузары черле чөптүг.

Кандыг-даа мергежилдиг ажылдакчылары бодунуң херээн чүгле эки билир болур эвес, а харын-даа бүдүрүлгениң экономист ышкаш ынчаар көөр, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн канчаар бедидерин, продукцияның бот-үнезин чиигедирин, ажыл-агыйны орулгалыг болдурарын бодаар ужурлуг дээрзин СЭКП ТК-ның ноябрь Пленуму айыткан. Республиканың тараажыларынга кодээ ажыл-агыйның специалистери болгаш КПТУ-лар дузалаар ужурлуг. Агробелгүмнерге, школаларга, семинарларга болгаш КПТУ-ларга кичээлдерни кодээниң ажыл-ишчилериниң мурнунга партияның салган сорулгаларының деңнелинге чорударын олар хандырар хүлээлгелиг.

Кыш — кодээге механизаторларны белеткээриниң болгаш массалыг мергежилдиг кижилерни өөредириниң эң-не таарымчалыг үези. Ынчангаш кыштың хоттуг үезин ажыглап алгаш, механизаторлар өөредир талазы-биле белгүмнерни организастаар херек. Партия, совет болгаш кодээ ажыл-агый органнары ол чугула херекке улуг кичээнгейни салыр ужурлуг. Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң үндезиннерин, мурнакчы дуржулганы, эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин совхозтарның ажыл-ишчилериниң ханызы-биле билип алыры — он бирги беш чылдың ийиги чылының планнарын амыдыралга чедиишкинниг боттандырарының магадылалы.

М. ХАЗБУЛАТОВ,
республиканың Кодээ ажыл-агый министерствозунуң кол агроному.

Совет кодээниң кижилери

АЖЫР КҮҮСЕДИП ЧАҢЧЫККАН

Коммунист Чагыр Чашович Кара-Доңгак тос чыл дургузунда ниитиниң хоюн кадарып келгеш, ооң баш санын өстүрер, продуктулуун бедидер дээш бодундан хамааржыр бүгү-ле хемчеглерни ап келген. Оон түңнелинде чыл санында-ла багай эвес көргүзүглерни чедип ап турар. Малдың чаш төлүн менди доруктурар, дүк кыргып алыр талазы-биле планныг онаалгаларны чүгле күүседир эвес, харын ажыр күүседири чаңчыл болу берген. Дуржулгалыг хойжу эрткен чылын социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткен.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга күш-ажылчы белектерниң ужуражыры-биле Чагыр Чашович төрүүр чүс баш хойга онааштыр чүс хураганны доруктурарын, бир баштан-на 2 килограмм дүктү кыргып алырын, бодунуң күжү-биле 30 тонна сигенни белеткээрин хүлээнген.

— Хүлээнгени күштүг дижир боор, ынчангаш сөглээн сөстү амыдыралга боттандырар дээш кызып ажылдап тур бис. Хойну кыштан хүр ажырарындан хүлээлгелерни чедиишкиннинг күүседири хамааржыр, ындыг болганда бо чугула ажылды организастыг эрттиреринче күштү салган бис,— деп, хойжу чугаалап орар.

Хойжу Шүйнүң Тар-Үзүк-Аксында кыштап турар. Шээр малга дыка-ла таарымчалыг чер. Мээстерлиг, шөлдерлиг, кара суглуг, кадар оъттуг.

Малчынның кодаанында 250 төрүүр хой бар, ооң 241-и ооладапкан, төлү менди алдынган. Чаш хураганнарны дузалакчы кадарчы, хойжунуң кадайы Сарыг-Дошгак Долгар-биле сакманчы Сарыг-Доңгак Судак эки ажаап, доруктуруп турарындан деңгилдеен багай эвес.

Хойжуда чаш хураганнарга, хойларга чиндиртир сиген, көк-сула, дус четчири-биле бар, ону камналгалыг чарыгдап турар.

Чагыр Чашович мал чеминиң белеткелинче чылдың-на кичээнгейни салып, ону эки көргүзүглерниң чедип алырының үндезини кылдыр санап чоруур. Тар-Үзүк-Аксында сигенниң шөлүнүң дажыы хойжу ажылдап алган, ону чылдың-на хынамчалыг суггарып турарындан сигенниң үнүжү эки. Ынчангаш чыл бүрүде 20—30 тонна сигенни белеткеп ап, улуг херекти бүдүрүп турар.

Ниитиниң малының баш санын өстүрер, продуктулуг чоруун бедидер дээш шудургу ажылдап чоруур Чагыр Чашович Кара-Доңгактың күш-ажылын чазак үнелеп көрген. Күш-ажылчы Алдар орденниң III чергези-биле, «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле шаңнаан.

Он бирги беш чылдың ийиги чылында алган социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге ол бүзүреллиг.

Т. ХЕРТЕК.
Бай-Тайга район, «Мурнактыг» совхоз.

Өрск-Малиловонуң Күш-ажылдың Кызыл Туг орденниг металлургия комбинадының комсомол организациязы — Оренбургта эң-не хөй кежигүннүг организация. Ында аныяктар шойну болгаш каңны ээлдирип, тергинин шынарлыг прокатты берип, коксту болгаш агломератты бүдүрүп үндүрүп турарлар. Чуртка чугула херек ындыг хөй муң тонна продукцияны аныяктар пландан ажыр бүдүрүп үндүрүп турарлар. Олар шуптузу — «Ажыктыг болгаш шынарлыг чоруктуң беш чылынга — аныяктарның инициативазын болгаш чогаадыкчы ажылын бараалгадыр», «Чаңгыс-даа кижи хожудавазын дээш» деп кыйгырыгның адаа-биле ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: домна бүдүрүлгезиниң демир кудукчуларының эң тергиин комсомолчу-аныяктар бригадазы — Александр Порошиков, Геннадий Алферов, комсорг Юрий Шинкарев, бригадир Александр Турнов, Борис Трунов күш-ажылчы ээгенге эгелеп кирип тур.

Ан. ПОДДУБНЫЙНЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

СОВЕТТИҢ КИЧЭЭНГЕЙИНДЕ

Одаар чүүлду, чылыг болгаш электри энергиязын камналгалыг чарыгдаарының айтырыын Таңды районнуң Хову-Аксы суур Советиниң бодунуң кичээнгейинде доктаамал тургузуп турарын Советтиң чоокта чаа болуп эрткен сессиязының хүн айтырыы безин бадыткап турар. Ук сессияга материалдыг курлавырларны чөп ажыглаар болгаш камналга чурумун шыңгыырадыр талазы-биле суур Советиниң сорулгаларын чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди суур Советиниң күүсеком кежигүнү, «Тыва кобальт» комбинаттың кол инженери А. А. ГОЛИКОВ кылган.

Одаар чүүлду, чылыгны, электри энергиязын болгаш өске-даа материалдыг курлавырларны ажыктыг кылдыр чөп ажыглаар дээш Хову-Аксы суур Советиниң девискээринде бүдүрүлгелер болгаш организациялар 1981 чылда элээн ажылдарны кылып чорутканын илеткелчи болгаш саңал берген депутаттар демдеглээн. Комбинат баш удур ажылдап кылдынган хемчеглерни шудургу боттандырып, техниканы чөп ажыглап, чаа черилгелерни ажыглалга киирип тургаш, камналга талазы-биле эки түңнелдерни чедип алган. Эрткен чылын комбинат 1358 тонна одаар чүүлду, 13988 Гкалорий чылыг энергиязын, 293 муң киловатт-шак электри энергиязын камнап алган. Артык кезектерни чөп ажыглап тургаш, оон 521 муң рубль камналгалыг болган.

Хову-Аксының автобүдүрүлгези 15 тонна бензинни, 2 муң киловатт-шак электри энергиязын... 17 муң рубльдиң ... Хову-Аксының ... 30 муң киловатт-шак камнап алганы сессияга демдеглеттинген. Материалдыг өске-даа курлавырларны бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның аваш эвести камнап алганы тодаргай сан-түңнер-биле бадыткаттынган.

Моон-биле чергелештир Советтиң девискээринде чамдык бүдүрүлгелер болгаш организациялар материалдарны болгаш курлавырларны чөп ажыглаарынче, камналга чурумун шыңгыырадырынче чогуур кичээнгей салбайн келгенин сессия демдеглээн. Оон кол чылдагааны болза камналга чурумун шыңгыырадыр талазы-биле боттуг хемчеглерни ажылдап кылбааны болгаш чамдык хемчеглерни боттандырар талазы-биле организастыг ажылы кошкак чорутканы болуп турар.

Электри энергиязын камныг чарыгдаар талазы-биле ажыл ... комбинатты ... дурап турар. Өртке удур командының конторазында, АТБ-ниң чазанылга мастерскаязында улуг күштүг лампочкаларны тургускан, ол хиреде оларны дүн-хүн чокка кыпсып каан турар деп, депутаттар А. И. Веревкина, В. Н. Чешечников олар шүгүмчүлээннер. Хову-Аксының автобүдүрүлгези кывар-чаар материалдарны нормадан ырак ажыр чарыгдаан.

Хову-Аксының холушкак салыы ногаа болгаш чимистерни багай кадагалалда тургузуп турарындан карызгага таваржып турар. Ол ышкаш садыгның, столоваяларының болгаш буфеттериниң база комбинаттың санаторий-профилакторийиниң столовая зының чем артынчыларын хуу кижилер анаа ап турар. Бир эвес ол чем артынчыларын чөп ажыглаап, олар-биле хаван азырап семиртир болза, биче эвес орулганы бээр дээрзин депутаттар Л. Г. Качаева, Н. Н. Быковский, В. С. Бабкина боттарының саналдарынга демдеглээннер.

1981 чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге чедип алган бедик көргүзүглери дээш Хову-Аксы ... Совети Тыва АССР-ге ийиги черни ээлээш, шаңнаткан болгай. Советтиң бо ... тиилекчи ... даштыын сорук кииргени ... демдеглээр ...

К. ХЕРТЕК.

Мөңгүн-Тайга районнуң «Малчын» совхозта ажыл-ишке бердинген, эрес-сорук кур аныяк оолдар, кыстар хөй. Оларның аразында чаштарны кижизидип өөреткен башкылар-даа, эмчилер даа, мөңге доштуг Мөңгүн-Тайганың баарында сарлыкчылар, кадыр бизеннерлиг Тоолайлыгда кадарчылар дээш кымнарны-даа адап болур.

Шак ындыгларның бирээзи Дмитрий Иргит. Ол сес чыл бурунгаар Балгазынның кодээ профессионал техниктиг училищезин эки дооскаш, төрээн совхозунга трактористеп берген.

Бо үениң иштинде ол техниказынга камныг болгаш ажылынга харысалгалыг чоруун көргүзүп, коллективтиң хүндүткелин чаалап ап, ажыл-агыйда механизаторлар ортузунда калбарган социалистиг чарыштың хөй удаа тиилекчизи болган.

Эрткен чылын Д. Иргит хууда планныг онаалдазын 100 хуу күүсеткен, 2300 килограмм кывар-чаар материалдарны болгаш энээш эвес түңге артык кезектерни камнап алган.

Ажылгыр аныяк оолду ажыл-агыйның коммунистери чоокта чаа СЭКП кежигүнүнге кандидат кылдыр чаңгыс үн-биле хүлээп алганнар. Ийиги класстыг механизатору Д. Иргит ол бедик бүзүрелди күш-ажылы-биле шынзыдар дээш ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур бедиткен социалистиг хүлээлгени алгаш, шудургу ажылдап турар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ОНЧА-МЕНДИ

СЭКП-ның XXVI съездизиниң ... ССРЭ-ниң 60 ... беш ... Оон кодаанында төрүүр 350 хой бар. Малчынның кызымак күш-ажылының ачызында ... күш-ачызы ...

Ынчаарга Иргитович 60 чылдың ... 100 хойга онаашкан ... дээш эвес хураганнарны менди доруктурарын хүлээнген, күш-ажылчы чарышка ... хойжузу Василий Ламаны кыйгырган. Кызымак хойжу сөглээн сөзүнге ээ болуп турар. Ам ооң кодаанында 330 хой төрээн. Хураганнар саны оон 15 баш хөй болган. Оларны онча-менди өстүрүп доруктурарынга хойжуга сакманчылар Таня Иргит, Катя Салчак, Зоя Монгуш олар эки дузалажып турар.

А. ХОМУШКУ.
Каа-Хем район.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинде

КҮШ-АЖЫЛ КИЖИЗИНИҢ ЧААГАЙ ЧОРУУ ДЭЭШ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

чээнгейин салган. Ажыл-ижи эки-бүрүшке чаагай үлегер-чижек болур чарыш мурнакчылары күш-ажылчы бүгү коллективтерде барын оратор онзалап демдеглээн.

Черкассы областың Христина районунуң «Россия» колхозунуң даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ф. Г. Береговой колхозтарның болгаш совхозтарның профэвилел комитеттериниң улам өзүп орар ролюн онзалап демдеглээш, олар бөгүн экономиктиг болгаш социал улуг айтырыгларны улам чедиишкинниг шиитпирлеп турарын айыткан. Профэвилел активчилери чарышты бидилиг организастап, күш-ажыл байдалдарын экижидер, чурттарга туттуун калбартыр дугайында сагыш салып турар. Келир ажыл-агый техниказын сайзыраңгайжыдарының, подзениң чагыгларын өйлээнин болгаш шынарлыг күүселдириниң эргежок чугулазын оратор онзалап демдеглээн.

Совет улуг чүүл мастерлериниң өмүнээзинден ССРЭ-ниң улустуң артизи М. А. Ульянов ПЬФ-тиң дээди шаңналын алганы дээш эш Л. И. Брежневке изиг байыр чедирген. Ол шаңнал болза, тайбыңны камгалаар херекке хөй-хөй чылдарның иштинде ажок улуг үлүүн киирип келген кижиниң ачы-хавыязын көргүзүп турар-дыр деп, ол демдеглээн. Кедээге культура-шеф ажылының талазы-биле төп комиссияны баштап турар ол делегат, амгы үениң кедээзиниң ажыл-ишчилериниң угаан-бодал амыдыралын байлакшыдарының айтырыгларын тодаргай сайгарып, чугаалаан.

Даандырган ажыл-херекти күүседири дээш ажылдакчы бүрүзүнүң харысалгазын медерел-билирин хандырар талазы-биле адырның профэвилел организацияларының болгаш ажыл-агый удуртукчуларының дөмниг ажылының дугайын машина тудуушкун болгаш прибор тудуушкун ажылчыннарының профэвилелиниң ТК-ның даргазы А. Я. Рыбаков чугаалаан. Күш-ажылчы коллективтерниң, профэвилел активчилериниң шиитпирлеп турар кол-кол айтырыглары — продукцияның шынарын экижидери, курларыгларының бүгү хевирлериниң камнаарының эң шыңгыы чүрүмүн хандырары боор турар деп, ол чугаалаан.

Профэвилелдериниң Узбек республика чөвүлелиниң даргазы Н. М. Махмудова ажылдың стилин болгаш аргаларын сайзыраңгайжыдарының айтырыгларынга доктаап, коллективтиг керээлерниң болгаш оларның күүселдезин дээш контрольдуң улуг ужур-дузалыын онзалап демдеглээн. Амгы үениң байдалдарында профэвилелдериниң ажылдакчылары чүгле экономиктиг, социал-культура, эрге-чүрүм айтырыгларын эки билир эвес, харын база организакчының, кижизидикчиниң арга-мергежилин билир, ажыл-херекти чогаадыкчы, тывынгыр бээ-биле көөр ужурлуг деп, ол демдеглээн.

Адырның профэвилел организацияларының күш-ажылды нормалаарының болгаш төлээриниң системазын сайзыраңгайжыдарынга киржилгезиниң дугайын хемүр-даш үлетпүрүнүң ажылчыннарының профэвилелиниң ТК-ның даргазы М. А. Сребный чугаалаан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиреринге моральдыг болгаш материалдыг факторларның улам улгадып турар ролюнуң дугайын ол демдеглээн.

Калуганың турбина заводунуң бригадири Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. Д. Кругляков бодунуң чугаазынга күш-ажылды организастаарының болгаш аңаа идиг кылырының бригада аргазын ажыглаарының айтырыгларынче кичээнгей салган. Ол ынчаар ажылдаарының дуржулгазының дугайын чугаалааш, ук бүдүрүлгенің черниң коллективиниң бүгү ажылчыннарының 96 хуузунуң бригада керээзи-биле ажылдап турарын дыңнаткан.

ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары В. Н. Пастухов социалистиг чарыш аңыяктарның чогаадыкчы идепкейин болгаш ажылчы өөнүң тывынгыр чоруун сайзыралырынга калбак аргаларны берип турарын демдеглээн. Ол аңаа холбаштыр күш-ажылчы маргылдааның системазын улам сайзырадырынче угланган санал-оналдарны киирген.

Профэвилелдериниң Белорус республика чөвүлелиниң даргазы П. Н. Полозов чонга херектиг бараанаарны бүдүрүп үндүрериниң хевүдедиринге, ассортиментизин калбартырынга болгаш шынарын экижидеринге профэвилел организацияларының киржилгезиниң дугайын чугаалаан. Ол ышкаш организакчы ажылды сайзыраңгайжыдарының аргаларының, ажылчы чоннарны улустарның найыралының, совет патриотизминиң болгаш социалистиг интернационализминиң өзүмүнга кижизидериниң дугайында база чугаалаан.

ССРЭ-ниң Профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле күрүне комитединиң даргазы А. А. Булгаков профтехшколаның системазын сайзыраңгайжыдарының оруктарының дугайын чугаалаан. Келир үениң бүдүрүлге ажылчыннары өөредилге үезинде профессиялар талазы-биле чаңы билиглер-биле чергелештир идея талазы-биле быжыг дадыгыышкынны ап, улуг амыдыралче коммунистиг ниитилелдиң идепкейлиг тургузукчулары боор кирерин ниң чугулазын ол демдеглээн.

Хостуг немец профэвилелдериниң каттышкыышкынының Төп баштаар чериниң даргазы Гарри Тиш, Чехословакияның Революстуг профэвилел шимчээшкининиң Төп чөвүлелиниң даргазы Карел Гофман, Профэвилелдериниң Бүгү-индий конгрессиниң чиңгине секретары Индраджит Гупта, Португалияның ажылчы чоннарының Бүгү-нити конфедерациязының — национал интерсиндикалдың секретариадының күүсекчи комиссиязының чиңгине секретарь-башкарыкчызы Тейшейра да Сильва Армандо олар съездиге байыр чедиришкиннерин дамчытканнар. Олар ССРЭ-ниң профэвилелдериниң съездизи чүгле совет улуска эвес, харын база тайбыңга ынакшылдыг, антиимпериалистиг болгаш революстуг бүгү-ле күштерге, бүгү-ле демшилгелиг болгаш демократтыг кижи төрелгетенге ажок улуг ужур-дузалыг боор турарын демдеглээннер.

Найысылалдың пионерлери болгаш школачылары съездиниң делегаттарынга болгаш аалчыларынга байыр чедирген.

Март 18-те ССРЭ-ниң профэвилелдериниң съездизи ажылын уламчылаан.

(СЭТА).

Социализм чурттарында

Төлептиг уткаан

УЛАН-БАТОР. ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизин төлептиг уткуур дээш бүгү Моолга калбарган социалистиг чарыштың түңнелдерин Моолдуң профэвилелдериниң Төп чөвүлели үндүрген. Социалистиг чарышка 10 муң ажыг ажылчы чоннар, он-он бүдүрүлге коллективтери киришкен болгаш олар боттарының хүлээлгелерин ажыр күүсеткен. «Моол-совет өңнүг метала» деп бүдүрүлге каттыжыышкынының интернационалчы коллективи социалистиг чарыштың тиилекчилериниң бирээзи болган. Улан-Баторнуң демир-оруунуң коллективи чарыштың база тиилекчизи болган. Республиканың үлетпүр төптери Эрдэнэттиң болгаш Дарханның ажылчыннары чарышка база шылгараан.

30 чурттарже

БЕРЛИН. Эберсвальда «Кранбау» заводтуң хөй муң кижилиг коллективи социалистиг экономиктиг интеграцияның калбак программазын амыдыралга боттандырарынга идепкейлиг киржип, далай ортээлдеринге болгаш судно тудар черлерге ажыглаар кодуртур механизмнерни болгаш крааннарны бүдүрүп турар. Социалистиг дем каттыжылгазының чурттарынга ажыглаар хөй дериг-херекселдерин завод коллективи бүдүрүп турар. Чүгле ССРЭ безин 1 700 ажыг крааннарны алган. Ол дериг-херекселдерни чогаадырынга совет специалистер киришкен.

Совет Эвилелиниң киржилгези-биле күчүлүг чаа крааны Герман Демократтыг Республиканың машина тудукчулары бүдүрген. Чүгле чаңгыс краан-биле хары угда ийи судноларның чүъктерин чүдүрүп, дүжүрүп болур. Ол крааны «Атлант» деп адаан. Ындыг крааннарны Мурманскиниң болгаш Ростоктуң далай ортээлдеринде амгы үеде ажыглап турар. «Кранбау» заводтуң бүдүрген продукциязын делегейниң 30 чурттарында ажыглап турарын демдеглээри чугула.

Шалыпчы өөлчегде

ХОШИМИН. Вьетнамның Коммунистиг партиязының V съездизинге аадар болдурган күш-ажылчы шалыпчы өөлчегге Мурнуу Вьетнамның машина тудукчулары идепкейлиг киржип турар. Вьетнам коммунистериниң шуулганы ажыттынар хүнге чедир планнан ажыр хөй продукцияны бүдүрерин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин, бүдүрүлгениң ажыктыын өстүрерин олар хүлээнген.

Улусчу эрге-чагырганың чылдарында чурттуң мурнуу районнарынга машина тудуу дүрген сайзыраан. Амгы үениң дериг-херекселдери-биле хандыртынган чаа заводтар ажыглалга кирген. Олар дизель моторларын, көдээ ажыл-агый техниказын бүдүрүп турар. Вьетнамның машина тудукчулары алды чылдар дургузунда күрүне пландарын ажыр күүседип келген.

ССРЭ-ге бээр

БЕЛГРАД. Югославияның «Сплит» деп судно тудуунуң коллективи Совет Эвилелиниң чагыы-биле чаа танкерлерни бүдүрүп эгелээн.

ССРЭ-ниң болгаш Югославияның аразында экономиктиг харылзаалар чыл келген тудум-на калбарып турар. Судно тудуунуң талазы-биле харылзаалар ийи чурттарның аразынга чаарби ажыг чылдар дургузунда чедимчелиг хөгжүп келген. Бо чылдар дургузунда хөй танкерлерни, пассажирлер аргыштырар болгаш чүък сөөртүр судноларны Совет Эвилели садып алган.

Югославияның судно тудуун хөгжүдеринге совет чагыглар чугула рольду ойнап турар. (СЭТА).

ИДЕПКЕЙНИ БЕДИТКЕН

СЭКП Тыва обкомунуң СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезин улам ындай сайзыраңгайжыдар дугайында докталдының күүселдезин организастаар талазы-биле республиканың партия организацияларының сорулгаларын күүседир дээш Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң партия комитеди чогуур ажылдарны кылып турар. Партия болгаш комсомол тырдындышкынының бо өөредилге чылы эгелээринде пропагандистериниң болгаш дыңнакчыларының түс-түс политиктиг, экономиктиг школаларга четчелээшкинин чаа система-биле кылып тургускан. Бо чылын политшколаларның дыңнакчыларының эртем-билиин барымдаалап тургаш, ону таарыштыр кылган. Политиктиг, экономиктиг өөредилгениң айтырыын бүгү коммунистерниң хуралынга бир удаа, парткомга ийи удаа чугаалашкан. Эге организацияларның хуралдарынга, партбюроларга база коммунистерниң, комсомолчуларның, ажылчыннарның өөредилгезиниң айтырыгларын доктаамал чугаалажып турар. Хуралдарга пропагандистерниң ажылын анализтеп, чамдык илереттинген четпестерин эдеринин хемчеглерин хүлээп алгаш боттандырып турар.

Эрткен өөредилге чылында политиктиг, экономиктиг школаларга коммунистер болгаш партия кежигүнү эвес активтер марксчи-ленинчи теорияның үндезин айтырыгларын, СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелин, эш Л. И. Брежневтиң болгаш партияның өске-даа удуртукчуларының ажылдарын өөренген. Съездиниң материалдарын өөренгени марксчи-ленинчи теорияны шиңгээдип алырынга дыңнакчыларның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин бедиткен. Совхозтуң политиктиг, экономиктиг школаларының өөредилге системазында ниитизи-биле 500 ажыг кижи өөренип турар. Оларның иштинде 122 коммунистер болгаш 131 комсомолчу аныктар кирип турар.

Сөөлгү үеде пропагандист кадрларның теориктиг болгаш методиктиг дээштиин бедидеринче улуг кичээнгейни салып турар бис. СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдышкын бажыңында марксизм-ленинизм университединиң бот-өөредилгелиг 2 чыл хуусаалыг салбырында бо чылын ийи пропагандист өөренип кирген. Ол ышкаш бистиң пропагандистеривис районга эртип турар семинар-өөредилгелерден чыда калбайн, билиин бедидип турарлар.

Хөй чылдарда пропагандистеп ажылдап келген хоочуннар бисте бар. Ындыгларга Алдан-Маадыр ортумак школада башкыларның теориктиг семинарының удуртукчузу Т. А. Ооржак, төп салбырда комсомол өөредилгезиниң пропагандизи М. С. Ондар, Ак-Даш салбырда комсомолчу аныктарның пропагандизи К. К. Сарыглар болгаш өскелерин-даа хамаарыштырып болур. Хоочуннардан үлегер ап, кичээлдерин шынарлыг эртирип, билиг-мергежилин доктаамал бедидип турар аныяк пропагандистерге З. Ондар, А. Монгуш олар хамааржыр.

Партия организациялары комсомолчуларның политөөредилгезинче база чогуур кичээнгейни салып турар.

Бо хүннерде ону боттандырып турар. Кышкы үеде ажылчыннарның экономиктиг өөредилгезин доктааттынган хүннерде организастыг эртирип келген. Малчын бригадаларда, [illegible] бызыглаан.

Д. ОНДАР.
«Алдан-Маадыр» совхозта партком секретары.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

Болуушкуннар болгаш хүннер

СОВЕТ-ИНДИЙ НАЙЫРАЛДЫҢ АВАНГАРДЫНДА

Индий-совет культура ниитилелиниң (ИСКН) бо хүннерде бодунуң үжен чыл болганын демдеглеп турар. Сураглыг политиктиг болгаш хөй-ниитичи ажылдакчы, профессор, ИСКН-ниң ораллыкчы президентизи Хирен Мукерджи оон 1952 чылда үндезилекчилериниң бирээзи болган.

«ИСКН-ни тургузарының мурнунда Совет Эвилелиниң өңнүктериниң ниитилелин тургускан чүве — деп, ол сактып чугаалаан. — Ону бистер, Калькутта чурттуг каш-ла саныг коммунистер, гитлерлиг Германияның ССРЭ-же оор өзү-биле халдааныының дээртагы хүнүнде организастаан бис. Ол бооза Индияның англи колониалдыг тергиилелдиң адаанга турганы, Компартияның чажыт байдалга ажылдап, Джавахарлал Неруну кара-бажыңнаткан үези турган болгай. Делегейниң ийиги дайынының төнгениниң соонда бистиң ийи чурттуң аразынга харылзаалар тургустунуп, улам калбартып эгелээн. ССРЭ-биле найыралдың чаа ниитилелин тургузарының эргежок чугула үези тургустунган. 1952 чылдың март айда Индий-совет культура ниитилелин организастаан.

Индияда 300 муң ажыг кижи ол ниитилелдиң кежигүнү боор турар. ИСКН-ниң салбырлары чурттуң дыка хөй хоорайларында болгаш суурларында тургустунган. «Найырал» деэр сеткүүлдү ол парлап үндүрүп, хуралдарны болгаш семинарларны, кинолекторийлерни болгаш делгелгелерни организастап, оларны Совет Эвилелиниң амыдыралынга турескаалып турар. Ниитилелдиң бодунда орус дыл курузу база бар болгаш ол Индияда улам-на шептерептейи-биле билдингир апарган. Орус болгаш совет чогаалчыларының чогаалдарын улам-на хөй индийлер орус дыл кырынга номчуп турар апарган.

Бистер, бо ниитилелдиң кежигүннери болгаш активчилери, Индияда Совет Эвилелиниң өңнүктериниң санының улам өзүп турарынга өөрүп турар бис — деп, Хирен Мукерджи чугаалаан. — Ол дээрге, бистериң ол шагда-ла Калькуттага эгелээнивис болгаш ИСКН-ниң уламчылап турары херээвис чаагай үре-түңнелин берип турар болгаш бээр-даа деп түвениң хорт көргүзүү-дүр».

Сергей ЗИМИН,
ПМА-ның тускай корр.
Дели.

БҮЗҮРЕЛДИГ ХӨГЖҮЛДЕ

ЖЕНЕВА. (СЭТА). «Европаның экономиктиг байдалының тайылбыры» деп документини Европаның экономиктиг комиссиязының секретариады парлаан. Социалистиг дем каттыжылгазының Европа чурттарының чедиишкиннериниң экономиктиг хөгжүлдезиниң дугайында ол документ тодаргай херечилеп турар. 1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң болгаш Европаның социалистиг чурттарының экономиказы шалыпчы хөгжээн. Ол үениң дургузунда бүгү социалистиг күрүнелерниң национал орулгазы 4,4 хуу немей өскен.

Социалистиг күрүнелерниң үлетпүр хөгжүлдезиниң болгаш национал орулгазының шалыпчы өзүлдези-биле чергелештир оларның даштыкы садыының база дыка калбарган. Социалистиг болгаш капиталистиг чурттарның аразында [illegible] чыл уеде 100 миллиард доллар болуп турар.

Социалистиг дем каттыжылгазының чурттары экономиктиг хөгжүлдениң [illegible] биле шиитпирлеп турар.

ЧУГУЛА САНАЛ

ТОКИО. (СЭТА). Япон найысылалдың муниципалдыг хуралында чооп үзелдиг күштерниң төлээлекчилери Токио хоорайны ядролуг чепсек чок зона кылдыр чарлаар дугайында саналдаан. Коммунистиг болгаш социалистиг партиялардан депутаттар хуралга чугаалажып көөр кылдыр декларация төлевилелин киирген болгаш делегей байдалы чидиглеңген болгаш Рейганның администрациязы ядролуг дайынның планын чогаадып турар амгы үеде Токионуң девискээрин дайын сорулгаларынга ажыглаарын болдурбазы онза чугула ужур-дузалыг деп демдеглээн.

Ядролуг чепсекти Токиога бүдүрерин болгаш тургузарын хоруурун декларация төлевилелинде айыткан. Бүгү америк шериглерин Япониядан үндүрериниң эргежок чугулазын документиде демдеглээн. Ядролуг чепсекти албас, бүдүрбес болгаш чуртка экелбес дугайында чугула үш принципти чайгылыш чок сагыырынче чазаатты декларация төлевилелинде шыңгыы кыйгырган. Токио хоорай дайынга кажан-даа бараан болбас ужурлуг деп ында айыткан.

«Кызыгаарлаттынган» ядролуг дайынның девискээри кылдыр Япониямы Вашингтонуң санап турарын декларацияның авторлары демдеглээн. Токионуң чоогунда ийи америк шериг баазаларында ядролуг чепсек бар деп медээ бар.

ҮРЕ-ТҮҢНЕЛДИГ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

ПХЕНЬЯН. (СЭТА-ның корр.). КУДР-де эң-не улуг күштүг болгаш Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле тудуп турар Пукчханның одалга-биле ажылдаар электри станциязының күчүзү ам 1,4 млн. кет чеде берген. Ынаа ээлчеглиг 14-кү энергоблокту үлетпүр тогу бээри-биле ажылдадып эгелээн.

Пхенан-Намдо можуда Токчхоннуң эң-не кывыңгыр хөмүр-дажын одаары-биле ажылдап турар Пукчханның чылыг электри станциязы корей электри энергиязының эң кол бүдүрүлге чери боор турар. Эрткен чылын ол республикага ажылдап үндүрген электри энергиязының үштүн бир кезиин берген. Оон дериг-херекселдерин шуптузун ССРЭ-ден алган. Чүс хире совет бүдүрүлге черлери 14 дугаар энергоблокту белеткеп, кылырынга база-ла мурнуптагызы ышкаш идепкейлиг киришкен. Оларның аразында Ленинградтың «Электросила» заводу, Харьковтуң турбина, Барнаулдуң котёл болгаш Запорожьениң трансформатор заводтары база бар.

30 тонна демдектиг улуг-улуг кезектер-биле дериг-херекселдерин эптеп тургузарының таарымчалыг совет аргазын Пукчханда калбаа-биле ажыглап турар. Ол депшилгелиг арганы ажыглаары, тудугжуларның шалыпчы ажылы, а ол ышкаш совет дериг-херекселдерин чогуур хуусаазында чорудуп бергени ол агрегатты график-биле доктааткан хуусаазындан бир ай бурунгаар дужаар арганы берген.

Корей тудугжулар боттарының чедип алган бедик темпизин кошкатпайн турарлар. Амгы үеде олар дараазының агрегадын тургузарынга белеткенип турар. Совет Эвилели-биле дугуржулганы ёзугаар Пукчханның одалга-биле ажылдаар электри станциязынга ниитизи-биле 16 энергия блоктарын эптеп тургузар болгаш оон ниити күчүзү ынчан 1,6 млн. кет. чеде бээр.

Совет-корей харылзааларының төөгүзүнде аалдарлыг болуушкунунуң бүдүүзүнде ээлчеглиг турбогенератор ажылдалга кирген. Март он чедизинде ССРЭ биле КУДР-ниң аразынга экономикага болгаш культурага кады ажылдажылганың дугайында дугуржулгага ат салганындан бээр 33 чылы болган. Бо үениң иштинде КУДР-ге совет дузаламчы-биле улус ажыл-агыйынга чугула ужур-дузалыг 60 объектилерни тудуп тургускан. Амгы үеде ам-даа 10 объектини тудуп турар. Ол тургузуушкун КУДР-ниң экономиктиг хөгжүлдезин шапкынчыдарынга чугула фактор болган. Пукчханның одалга-биле ажылдаар электри станциязы — үре-түңнелдиг совет-корей экономиктиг кады ажылдажылганың көскү үлегер-чижээ боор турар.

А. ШАРОНОВ.

СУГГАТТЫГ ЧЕРЛЕРНИ КАЛБАРТЫР

Хөй чылдарда ургүлчүлеп турар совет-сирия кады ажылдажылга кайгамчыктыг чедиишкиннерлиг боор турар. Оон эң кол чүүлү Чоокку Чөөн чүкте эң-не улуг дээн тудуг болур Евфрат хемде суг-энергетиктиг комплекс боор турар. Евфраттың суг белдири САР-ның улус ажыл-агыйының хөй-хөй адырларын хөгжүдеринге быжыг үндезинни салып турар. Ажылдап эгелээнинден бээр 10 миллиард киловатт-шак электри энергиязын берген ол гидроэлектростанция бо хүннерде Сирияның экономиказының үндезини болур деп чөптүг-биле чугаалап болур. Кылымал суг хөөлбээниң сугларын ажыглап тургаш, 640 муң гектар чаа черни суггарар арганы алыр болгаш республикада суггаттыг черлерни катап калбартыр.

ЧУРУКТА: ГЭС-тиң машиналарының залында. СЭТА-ның фотохрониказы.

ПКАП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНУҢ ХУРАЛЫ

ВАРШАВА. (СЭТА). ПКАП ТК-ның Политбюрозунуң хуралы Польшаның ажылчын шимчээшкининиң бо чылдың сентябрьда болур 100 чылын байырлаарының политиктиг болгаш организастыг угланыышкыннарын чүүлдүг деп көрген.

Партия бооза Польшаның ажылчын шимчээшкининиң төөгүзүнүң болгаш чедиишкиннериниң салгакчызы болуп турар, ынчангаш ол юбилейни Польшаның Катчышкан ажылчын партиязы улуг ужур-дузалыг деп санап турарын Политбюро медеглээн деп, ПАП агентство дамчыткан. Польша улустуң болгаш күрүнениң төөгүзүнге ажылчын шимчээшкининиң киирген чогумчалыг улуг салымышкынын долузу-биле болгаш чөптүг-биле үнелеп көөрүн чүс чыл юбилей дагзып турар. Партияның күжүн болгаш сырый каттыжыышкынының амгы үеде катап тургузарынга ажылчын шимчээшкининиң марксчи-ленинчи чаңчылдарын болгаш чедиишкиннерин ажыглаарының эргежок чугулазын айыткан.

ЭВИЛЕЛЧИЛЕРИНЧЕ ЫЙЫЫШКЫН

ПАРИЖ. (СЭТА). АКШ-тың күрүне секретарының оралакчызы Дж. Бакли баштаан америк делегация-биле чугаалажыышкыннар Францияның даштыкы харылзаалар министерствозунга болган. Ол делегация оон мурнунда Боннга барып чораан. Социалистиг чурттарга удур америк хемчеглерге каттыжар кылдыр бодунуң эвилелчилерин албадаарын Каттышкан Штаттар оралдажып турар. Ак бажыңның төлээлекчилери ол сорулга-биле Лондонга, Римге болгаш Брюссельге база баар деп турар.

БОНН. (СЭТА). Дж. Бакли баштаан АКШ-тың делегациязы-биле Германияның Федеративтиг Республиказының даштыкы херектер министерствозунуң болгаш өске-даа чазак албан черлериниң харысалгалыг төлээлекчилериниң чугаалажыышкыннарының [illegible] Барыын Германияның [illegible] тайылбырлаан болгаш от бееделдериниң [illegible] ийи талаларның [illegible] айыткан.

Боннуң чазак албан кижилериниң дыңнадыын ДДП агентство дамчыткан. Вашингтонуң негелделерин Барыын Германияның чазак кижилериниң хүлээп албааны билдинип турар. ГФР-ниң даштыкы садыынга Р. Рейганның администрациязы холдарлап киржир дээн оралдажыышкыннар-биле холбаштыр Барыын Германияның «Ост-вест коммерц» журналы [illegible] сагыш човаашкынын илергейлээн. Ол сагыш човаашкын бүрүн үндезиннииг болуп турар. Барыын Германияның 6 муң хире фирмалары болгаш концерннери социалистиг чурттар-биле садыглажып турар.

ЛОНДОН. (СЭТА). Социалистиг чурттарга удур экономиктиг хемчеглерге Барыын Германия удурланып турарын Англияның «Таймс» солуну бижээн. Чөөн Европаның социалистиг күрүнелери-биле садыглажылганы Германияның Федеративтиг Республиказы бодунуң Чөөн чүк политиказының чугула кезээ кылдыр санап турар.

Сирия Араб Республиканың ажылчы чоннары апрель 17-де национал байырлалды — даштыкы шериглерни чурттан үндүргениниң хүнүн демдеглээн. Сирияның черинден эң сөөлгү солдаттың каггаш, үнген үезинден бээр үжен алды чыл эрткен. Чурттуң хамаарышпас хөгжүлдезинче, оон национал тускайлаң чоруун быжыглаарынче угланыышкынны алгаш, демисежип турган патриоттуг күштерниң тиилелгези ол болган.

Сирияның бөгүнгү амыдыралы хамыктың мурнунда Араб социалистиг чаартылга партиязының удуртулгазы-биле тайбың тургузуушкунуң чедиишкиннери болгаш депшилгелиг чаартылгалар-биле онзаланып турар. Чуртта амгы үеде боттандырып чорудуп турар бешки беш чыл планының кол сорулгазы бүдүрүкчү күштерни улам дорт ажыглаарынче киирери, национал экономиканы быжыглаары боор турар.

Ол чурт израиль агрессорга удур демиселдиң мурнуку одуруунда туржуп турар. Тель-Авивтиң оон девискээриниң чамдызы — Голан бедиктерин эжелеп тударының уругүлчүлеп турары, Чоокку Чөөн чүкте ниити душкуулуг байдал сирийлерниң тайбың кушажылынга шаптыктаашкын боор турар. Ол республика араб улуска удур америк-израиль сулчээни шиитпирлиг бүрүү шаап, Чоокку Чөөн чүк айтырыын бүгү талазы-биле таарымчалыг кылдыр шиитпирлээрин чедип алырынга боттуг үлүүн киирип турар.

Республиканың хөгжүлдезинге Совет Эвилели-биле тең талалыг кады ажылдажылга улуг рольдуг боор турар.

ЧУРУКТА: Сирияның найысылалы — Дамаскының таав.
СЭТА-ның фотохрониказы.

МАРГЫЛДААЛАР ДООЗУЛГАН— СПАРТАКИАДА УЛАМЧЫЛАВЫШААН

ССРЭ-ниң Улустарының V кышкы спартакиадазының Красноярскиге, Дивногорскиге болгаш Норильскиге болган түңнел оюннары доозулган. Март 17-де «Енисей» спорт ордузунга маргылдааларның байырлыг хаашкыны болган. Эвилелдешкен он ийи республикаларны, Москваны болгаш Ленинградты төлээлеп келген спортчулар спартакиада аренналарынга ийи неделя дургузунда деткип келген хүндүлээчел красноярскыларга байыр чедиргеннер, четтиргенин илереткеннер.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кол-кол шаңналдарының ээлери илерээн. Ол дээрге, Москваның, Ленинградтың, Свердловск областың болгаш Украин ССР-ниң командаларыдыр, а ол ышкаш Эстонияның командазы ийи бөлүкке тиилекчи болган.

Спартакиаданың маадырларының аттары адаттынган. Оларның аразында үш алдын шаңналдың эдилекчизи Хабаровскиден келген хаакчы Юрий Бурлаков, ийи дакпыр чемпионнар — конькиге дүргеп маңнаар талазы-биле мастерлер, москвачы Наталья Петрусева, Ольга Плешкова, ленинградчы Дмитрий Бочкарев. Свердловск чурттуг хаакчы Зинаида Амосова. Ленинградтың дагга хаакчызы Людмила Кедрина-Реус, шанакчы Сергей Данилин (Москва) бар.

Спартакиаданың 57 комплект медальның тиилекчилер алгылаан. Эвилелдешкен 11 республикаларның, РСФСР-ниң 34 областарының, крайларының болгаш автономнуг областарының төлээлекчилери ол шаңналдарга төлептиг болгулаан. Спартакиаданың төөгүзүнде болгулаан маргылдааларга киришкеннерниң хөй кезии аныяктар бо удаа болган: оларның ортумак назыны 20 харын бичии-ле ажыг. Ук спортчуларның хөй кезиин келир үеде Олимпиадага киржир бүрүнү-биле илеген болур. Сараевога 1984 чылда болур оюннарга оларның киржири чайлаш чок.

Эң тергиин үш муң хире хаакчылар, трамплинден халыкчылар, биатлонистер, конькиге маңнаарлар, шанакчылар, фигуристер спорт тудугларынга күжүн шенешкен. Олар дээрге, күш-культураның 110 муң коллективтериниң, массалыг старттарга киришкен 35 миллион спортчуларның төлээлекчилери-дир. Кышкы бешки спартакиаданың түңнел оюннары бистиң чуртувуска спорттуң кышкы хевирин сайзырадырынга улуг идиг болуру чугаажок.

Чаа-чаа катоктар, трамплиннер, кылымал доштуг спорт ордулары бистиң чуртувуста доктаамал немежип турар. Ол кышкы хевирлер «ниг оранче» —муриуу республикаларже чоортуханылап кирип бар чоруур. Красноярскиниң арееналарынга Грузияның, Узбекистанның, Арменияның болгаш Таджикистанның спортчулары база маргылдаага киржип турганнар.

ССРЭ-ниң Улустарының V кышкы спартакиадазы күш-культура шимчээшкининиң көрүлдези, бистиң чуртувустуң улустарының найыралының чайынналчак балыткалы болган. Ол комплекстиг маргылдааларны эрттиргени — Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың кижилерниң кадыкшылы, күш-дамырының сайзыралы дээш сагыш салышкынының бир хевири болур.

Маргылдааларның түңнел оюннары доозулган, ынчалза-даа ССРЭ-ниң Улустарының V кышкы спартакиадазы күш-культураның хөй санныг коллективтеринге ам-даа уламчылаар.

(СЭТА-ның тускай корр.). Красноярск.

ЧЕТТИРДИВИС!

ССРЭ-ниң Улустарының V кышкы спартакиадазының түңнел маргылдаалары доозулган. Чыныткылыг ол байырлалдың минуталары спортчуларга болгаш көрүкчүлерге кажан-даа уттундурбас. Боттарының бодалдаларын илергейлээрин СЭТА-ның корреспондентилери маргылдааның киржикчилеринден болгаш аалчыларындан дилээн.

Хаак маргылдааларының талазы-биле спартакиаданың үш удаа тиилекчизи **Юрий Бурлаков:**

— Маргылдаа меңээ ийи дагын өөрүнчүг байырлал болган. Бир чүүлүнде, кандыг-даа спортчу кижи спартакиадага киржирин күзээр болгай. Ийи чүүлүнде, мен үш алдын медальды алган мен. Спартакиада маргылдаалары аныяктарга улуг ужур-дузалыг. Ындыг маргылдааларга дөрт чыл бурунгаар эң-не баштай киришкен мен. Сураглыг хаакчыларның маргылдааларын улуг сонуургал-биле хайгаарап көрдүм. Спартакиада—ол дээрге, кайгамчык эки школадыр. Хөй аныяктар маргылдааларга эки киришкен. Моон соңгаар олар бедик көргүзүглерлиг болурун күзээр бис.

Спартакиаданың кол штавының начальниги **Михаил Дивногорцев:**

— Ындыг улуг маргылдааларны организастаары —чиик эвес херек. Енисей хемниң эриинде хоорайга спартакиаданы эрттирер деп шиитпирлээн соонда анаа дораан-на белеткенип эгелээн бис. «Енисей» деп дош ордузун, 90 метр трамплинни, хаак стадионун болгаш өске-даа тудугларны тудугжулар тергиин эки кылган.

Сибирьге кышкы спортту хөгжүдеринге Красноярск шаандан бээр топ черлерниң бирээзи болуп келген. Ынчангаш спартакиаданың тудуглары ээнзиревес деп бодаар мен.

ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады чогаалчы **Виктор Астафьев:**

— Чогаалчылар спортту дыка сонуургаар улус. Ынчангаш спартакиаданың түңнел маргылдааларын кайгамчык улуг сонуургал-биле көрүп келдим. Мээң төрээн Сибирь черимге спартакиаданың болганынга чоргаарланыр мен. Чалыы назынымда Дивногорск хоорайга чурттап чордум. Анаа болган коньки маргылдааларын кажан-даа утпас мен.

СЭТА-ның тускай корр.

ШАКТЫ БУРУНГААРЛАДЫРЫН УТПАҢАР

Апрель 1-ден эгелеп чурт чайгы үеже катап шилчиир. Ол дээрге чурттуң девискээриниң хөй кезииниң чурттакчылары март 31-ниң дүн ортузунда азы ынчан үдүур мурнунда шактарын бир шак бурунгаар шилчидер ужурлуг апаары ол. Чайгы үе алды ай тургузунда — апрель 1-ден октябрь 1-ге чедир тургустунар.

Баштайгы ындыг шилчидилгени чуртка эрткен чылын боттандырган. Оон мурнунда чурт иштинге шак куржагларының кызыгаарларын мяк тодараткан, үе санаашкынының чурумун делегей системазынга чуулдештирген.

Чайгы үени кииргени, баш удур болганы дег, чамдык социал болгаш экономиктиг ажыкты берген. Хүнну эрте эгелээш, чон хонуктуң чырык кезээн идепкейлиг дыштанылгага долу ажыглап турган. Эмчилерниң түңнелдери-биле алырга, школага өөредилгени бир шак бурунгаар эгелээни оларның кичээлдээринге таарымчалыг болган. Экономиктиг ажыктының талазы-биле алырга ол ылаптыг илереттинген: 2,5 миллиард киловатт-шак электри энергиязы камнаттынган. Ынча хире электри энергиязын бүдүрүп үндүрерлинге барык миллион тонна чижеглээн одаар чуул херек ийик.

Эрткен чылын октябрь 1-де чурттуң девискээриниң кол кезиинге кышкы үе санаашкынынче катап шилчээн.

Доктаатканың ёзугаар ону, РСФСР-ниң чамдык коллуунда үшкү шак куржагларында турар автономнуг республикаларынга, крайларынга, областарынга ону кылбаан. Олар Москва шагындан бир шак бурунгаар кылдыр чурттаар апарган, ол чорук он-он чылдарда тургустунган байдалды шала үрепкен. Ындыг байдалга хөй-ниити болгаш улус депутаттарының хөй-хөй Советтери удурланган.

Ажылчы чоннарның күзээшкиннерин барымдаалап көргеш, эрткен чылдың октябрьга чедир турган үе санаашкынының системазын ол черлерге катап тургузар деп шиитпирлээн. Шиитпир Дагестан, Кабардин-Балкар, Калмык, Коми, Марий, Мордва, Соңгу-Осетин, Татар, Чечен-Ингуш, Чуваш АССР-лерге, Краснодар, Ставрополь крайларга, Архангельск, Владимир, Вологда, Воронеж, Горький, Иваново, Кострома, Липецк, Пенза, Ростов, Рязань, Тамбов, Тюмень, Ярославль областарга, Ненец, Эвенк автономнуг областарга, Таймыр (Долган-Ненец) автономнуг округтуң Хатанга районунга хамааржыр. Ол административтиг девискээрлерге апрель 1-де шактарны бурунгаар шилчитпес. Ынчангаш оларның шагы Москваныынга деңнежир азы бир шак чоокшулаар.

Чайгы үени кииреринге чедир 10 ажыг хонук арткан.

(СЭТА-ның корр.).

ХҮНДҮТКЕЛДИГ

Тере-Хая сес чыл школазының эге класстар башкызы Өпей-оол Дукуевич Куулар чонунга хүндүткелдиг башкыларның бирээзи.

Ортумак дурт-сынныг аныяк оол чымыштыг башкы ажылын 1948 чылда 16 харлыында, Чөөн-Хемчиктиң Чыраа-Бажы школазындан эгелээн. Оон бээр чеже кыштың соогу, чайның изии эртип, чеже-чеже өөреникчилерниң чаптанчыг, чараш чаның көрүп, оларның чаңчыкпаан сааларын ээлгир, эптиг кылдыр өөретпээн дээр.

Хөндергей, Хор-Тайга, Тере-Хая школаларынга ажылдап келген. Ол каяа-даа барганда, чонунга, өөреникчилеринге хүндүткелдиг.

Школада эге класстарның методиктиг каттыжылгазын удуртпушаан, аныяк башкыларның кичээлдеринге олуржуп, бодунуң арга-дуржулгазын дамчыдып турар. Назы-хары улгатса-даа, Өпей-оол Дукуевич хөй-ниити ажылының идепкейлиг киржикчизи. Оон удуртуп турары «Дамырак» агитквартал суурда эки ажылдыг кварталдарның бирээзи.

Башкының клубка, агиткварталга, школага номчаан лекцияларын чон улуг сонуургал-биле дыңнааннар.

Башкының ам 50 харлаан. Оон башкылал ажылынга арга-дуржулгазы улам байлакшаан. Анаа кадыкшылды, чедиишкиннни күзедивис.

К. ЧЕЧЕН.

Кызыл хоорайның өөредилге-бүдүрүлге комбинады тургустунгандан бээр чеди чыл чедип турар. Бо үениң иштинде аңаа хөй-хөй аныяк оолдар, кыстар профессионал мергежилди чедип алган.

Бо чылын комбинаттың чырык делгем кабинеттеринде даараныкчының, поварның, садыгжының, чолаачының, харылзаа операторунуң, тудугжунуң болгаш секретарь-машинакчының — ниитизи-биле сес аңгы мергежилдерге 1800 хире өөреникчи хаара туттунган. Оларның хөй нуруузу хоорайның ортумак школаларының 9—10 класстарының өөреникчилери.

Өөреникчилерге бижиг ханы билигни бээр дээш кызымак ажылдап турар тускай эртемниг башкылар мында база хөй. Оларның бирээзи өөредилге эргелекчизи Тамара Семеновна Коровина бо хүннерде секретарь-машинакчыларның бөлүүн удуртуп турар.

Бо чылын Кызылдың өөредилге-бүдүрүлге комбинадын 900 ажыг аныяктар доозар. Бүдүрүлгениң янзы-бүрү адырларынга тускай эртемниң айыы-биле ажылдаарлар.

ЧУРУКТАРДА: башкы Т. С. Коровина эң эки өөреникчилериниң бирээзи Н. Отук-оол-биле; чырык делгем кабинетте кичээл үези.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

Дааранырынга, садыглаарынга, чолаачылаарынга...

Эмчиниң сүмези

КЕМДЭЭШКИН БОЛДУРБАС ДЭЭШ

Бүдүрүлгеге ажыл-агый-биле холбашкан кемдээшкиннерни болдурбас сорулга-биле оон тыптып кээр кол чылдагааннарын сайгарып көөрү чугула.

Бүдүрүлгеге ажылдың айыыл чок болур аргаларын ажыглаарын, аңаа удур дээштиг демиселди боттандырарын бүдүрүлге, албан черлериниңден чөптүг негеп турар.

Бистиң эмчилеривистиң мурнунда салдынган кол сорулга — бертинген кижилерге эмчи дузазын ёй-шаанда чедирери болур. Кемдээшкинге удур демиселге активчи ужур-дузазын профэвилел организацияларны, кадыкамгалал албан черлери, «Кызыл Крест» ниитилели болгаш чурттакчы чон болу чедирер ужурлуг.

Бүдүрүлгеге болган кемдээшкинниң кол чылдагааннары ажыл-агыйның чурумун багай организастаанындан, санитар арыг-шевер чурумун хажыткандан болур. Чамдык кемдээшкиннерниң болу бээр чылдагааннары кижиниң бодун ап чоруурундан база хамааржыр.

Чижээлээрге, кижиниң бодунуң кылып, бүдүрүп турар ажылының талазы-биле мергежили чавыс, куду, азы мага-бодунуң туруп, шагзыраанындан, чок болза өг-бүлезиниң ээйы-биле эптоок, багай чорукка таварышкан ийикпе, арагалаан азы кайы бир аарыгдан аараан болза, бертинипшикинге таварыштырып болур.

Бертинипшкинге удур күрүне масштабтыг комплекстиг хемчеглерни ап турарының ужурундан бүдүрүлге черлеринге болган кемдээшкиннерниң саны чыл тудумна 9-10 хуу эвээжеп турар.

Бүдүрүлгеге, үлетпүр черлериниң удуртур органнары машина-техниканың айыыл чок чорууче болгап ажыл-агыйның айыыл чок аргаларын, камгалал тускай херекселдерин, хеп-сынын шын ажыглаарынче сагыш салыр ужурлуг. Бүдүрүлгеге бертинипшкинге үлетпүр, кедээ ажыл-агый, тудуг, транспорт болгаш оларга хамааржыр өске-даа ажыл-агый черлеринге болган бертинипшкиннер хамааржыр. Эрткен 1981 чылда республика эмнелгезиниң бертик-бежел болган таварылгада эмчи дузазын чедирер пунктузунга дыка хөй кижи эмнеткен. Оларның аразында бүдүрүлге черинге ажылдап турган үезинде кемдээннер база бар. Бүдүрүлгеге кемдээн кижилер ниитизи-биле 31845 ажыл-хүнүнден кадыкшыл байдалының айыы-биле хостатканнар. Оларга 1555 эмнелге черинин хуудус-бюллетенин берген.

Ажылчын кижи 31845 ажыл хүнүнде чөптүг ажылдаан болза, күрүнеге кандыг улуг ужур-дузаны чедирбес дээрил. Чамдык кижилер ажыл-үезинде арагалап турган кемдээшкинге база таварышкылаан боор. Ындыг кижилерге ажылдап кезек үеде хостаарының төлевир чок эмчи шынзылгазын берип турар. Ажыл шагының үезинде чурум үрээр, арагалаар чорук бүдүрүлгеде кижиандилге ажылының кудуузунда деп санаар апаар.

Хоорайның автотранспорт бүдүрүлгелериниң аразында хөй санныг кемдээшкиннер болуп турар организацияга пассажирлер АТБ-зин киирип болур. Эрткен чылын ол бүдүрүлгениң 132 ажылчыны ажыл үезинде кемдээн: холбудун булчуткан, кадырган, сыйган боор, чамдыкта бажыг-бышкынга таварышкан. Ындыг кемдээшкиннер машина-техниканың септээр ажылдарының үезинде болгулаар. Бо бүдүрүлге черлеринде бертик-бежелге удур хемчеглерни кошкак чорудуп турарын чижектер бадыткап турар.

Чамдык организацияларда кемдээшкинниң санын эвээжетсе-даа, кемдээшкинни шуут бүрүткевес черлер бар. Чижээ, «Тудуг кезектери» комбинаттың дирекциязы бертинер чорукту сайгарып, чылдагаанын дилеп, ону баш удур болдурбазының аргаларын тывар хамаан чок, ону чажырып турган таварылга бар. Эрткен чылдың январь 14-тен 30-ге чедир ажылчын Жмак будун бертиндиргеш, эмнеткен. Ону 17 хонук иштинде ажылдан хостааш, эмнелгениң хуудузун берген. Херек кырында хыналдадан билдингени болза, оон ажылдаваан хүннерин ажылдаан кылдыр табельге салган болган. Ол-ла комбинаттың ындыг таварылгада кемдээн 5 ажылчынга ажыл шактарын база салган болган. Ындыг байдал «Кызыл тудуг», № 48 тудуг эргелелдеринде болгаш өске-даа бүдүрүлге черлеринде бар.

Кемдээр чоруктуң санын эвээжедиринге удур хемчеглерни республика эмнелгезиниң травматолог — кезер эмчилери ап турар. Эрткен чылын 11 бүдүрүлге черлеринче эмчилер барып чораннар. Чон аразынга лекция, беседаларны чорудуп турарлар. Бо чылын хоорайның 24 бүдүрүлге, албан черлеринге барып, лекция, беседаны кылып, кемдээшкинге удур ажылды чорудар деп планнап кирген болгаш ону чорудуп эгелей берген. Бертинипшкинге удур демисел совет кижиниң бүрүнүнүң херээ болур.

В. НАСЮРЮН,
республика эмнелгезиниң травматолог-ортопед эмчизи.

МИКРОРАЙОННАР ААЙЫ-БИЛЕ

Талантылыг, салым-чаяанныг кижилер чон аразында хөй дээрзин Самагалдай суурга эрткен чылдың декабрьдан эгелеп организастаттынган агитквартиралар, микрорайоннар аразынга болган концерт-көрүлде херечилеп турар.

Микрорайоннар аразынга суббота санында болур ол көрүлдениң көрүкчүлериниң четтикпейн манааны шуут чаныл апарган. Анаа моон мурнунда доктаамал концертке үнүп-даа чораан кижилер көнгүс сценаже үнмейн-даа чораан — алды харлыг чаштардан эгелээш, алдан ашкан кырганнарга чедир кымнарны чок дээр. Чүге дизе, чурттап турар микрорайонунуң ат-алдары дээш кым-даа туржуп талантызын чонга көргүзери — кижи бүрүзүнүң күзел-бодалы, кол сорулгазы ол. Анаа шынап-ла талантызы билдинмейн чораан, ырлаар, танцылаар, хөөмейлээр, сыгыртыр, игилдеп, бызаанчылаар, шүлүк, шоодуглар чугаалаар кижилер илереп келген. Ындыг салым-чаяанныгларны амдаа тывары чугула.

Көрүлдеге бирги черже үнген микрорайонну экскурсиялаштыр чорудар, оон-даа ынай дипломнарны, шаңнал-мактаалдарны түс-түс микрорайоннарга болгаш ол киржикчилерге тыпсыр.

Болуп эрткен көрүлделер талазы-биле каш чижектерден көргүзейн. Бир-ле дугаарында Тамара Баазан-оолга удурткан микрорайон эки концерттерни үндүргеш, көрүкчүлерниң макталын алган. Бо концертте Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, бот-тывынып компонитор Кан-оол Баазан-оол удурткан. Ниитизи-биле бо концерт чоннун, көрүкчүлерниң хөй-адын кедурген.

Каш хонук бурунгаар болуп эрткен, № 13 «Найырал» микрорайонунуң көргүскен концерти кончуг солун болган. Ол микрорайонунуң даргазы эмчи Лариса Кара-оолдуң база ол концертти удуртуп, баштап турарлар: Кодур-оол Куулар, Юрий Демек оларның киирген үлүү улуг. Көрүкчүлер дөрт үеден тургустунган «Калдак-Хамар» деп ниити ырыны, «Долаана» деп аныяктар танцызын, каттырынчыг холушкак ансамбльдан, ийиңнастыг ырындан районнуң кол бухгалтери У. Бадарчының «Бай-ла Эрлин» база «Улястай» деп моол ырларын кончуг сонуургаан. Оолдар ансамбльның күүселдезин база багай эвес болган. Хоп кааста[...]

Ниитизи-биле шак ындыг концерттерни каяа-даа суурларга доктаамал организастаар болза, чоннун культура деңнелин бедидеринге, ындыг шимчээшкинни организастаарынга чугула хемчеглер болур дур.

Ч. ӨӨЛЕТ.

СИБИРЬ—МОСКВАНЫҢ КАРТАЗЫНДА

Бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы Москва — делегейниң эң улуг хоорайларының бирээзи. Хоорайның чурттакчы чонунуң саны сес миллион ажыг. А ооң кудумчулары, тротуарлары, проспектилери беш муң ажыг, оларның узун дуртун катай алыр болза, үш муң километр. Оларның хөй кезии Москваның картазынга чурттаалга районнарының чаа тудугларыбиле кады кирип келген.

Чоокка чедир-ле ол черлер хоорайның кыдыы кылдыр санаттынып турган. Ол девискээрлерни адаарда хоорай деп сөске «суур» деп сөстү албан немээр турган. Чижээ, Тропарево суур, Зюзино суур дижир.

Москва хоорайның сайзыралының талазы-биле план бадылаттынган соонда улуг-улуг өскерилгелер, чаартылгалар, эде дериишкиннер болган. Хоорайның кыдыы кылдыр санаттынып турган суурларның чаштары каракка көзүлдүр-ле өскерилген, соолгу төлевилел ёзугаар туттунган хөй каът чурттаалга бажыңнары, амыдырал-культура черлери эргиг бажыңнарның оруун солаан. Ооң мурнундагы Матвеевское суур ам Матвеевский микрорайон апарган. Черганово суур —Черганово микрорайон кылдыр эде адаттынган. Ындыг микрорайоннар ам мында он-он. Ол микрорайоннарның, мында кудумчуларының аттарында бир онзагай чүүл — оларның бистиң чуртувустуң географиязын тургузуп турары. Хоорайның микрорайоннарының бирээзи Выхинону ап көрээлиңер. Мында узбек квартал бар, ооң кудумчулары Узбекистанның хоорайлары.

Москваның кварталында Сибирь кудумчулары база бар. Найысылалдың соңгу кезээнде Бабушкин микрорайонда Енисей кудумчузу бар. Сибирьниң улуг хеминге алдар кылдыр ону 1964 чылда ынчаар адаан. Чурттуң улуг алдарлыг хеми суг транспорттуң оруу болурундан аңгыда, гидроэнергия курлавырлары-биле байлак. Мында Красноярск ГЭС-ти туткан, делегейде эң улуг Саян-Шушенск ГЭС туттунуп турар. 1897 чылдың чазында В. И. Ленин ол хемнеп «Святой Николай» деп пароход-биле Шушенское сууржe шөлүлгеже чорупкан. Суғнуң сыык болганындан чүгле Сорокино суурга чедер аргалыг болган, оон ыңай Владимир Ильич аът-биле уламчылаар ужурга таварышкан. Енисей кудумчузунуң чурттакчылары —москвачыларга ол база кончуг билдингир. Ол кудумчунуң кожазын 1964 чылда Минусинск деп адаан. Сибирьниң төөгүлүг суuру Шушенскоеге алдар болдуруп, ол-ла микрорайоннуң база бир кудумчузунга ооң адык тывыскан. Москвада «Енисей», «Ангара», «Байкал», «Бирюсинка» кинотеатрлар база бар.

А. АШМАРИН.
Москва хоорай.

агаар

Республикага дүне көжер булуттаар, чамдык районнарга быскан хар чаар. Соңгу-барыын углавышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10, чамдык черлерге 15—20 метр чедир дыңзыыр. Агаарның температуразы дүне 13—18 градус соор.

Кызылга бөгүн көжер булуттаар, хар чагбас. Хаттың дүргени секундада 5—10, чамдыкта 15—20 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 16—18, хүндүс 10—12 градус соор.

телевидение

МАРТ 19-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.50—Эртенги сула шимчээшкин. 9.05— «Канчап улуг кижи апаар чоор». Мультфильм. 9.15— «Ырывыс, чаңгылап-на!» Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң уруглар улуг хорунуң РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Поповтуң удуртулгазы-биле концерти. 9.[...]— «Бедняк». Уран-чечен фильм. 11.25— Медээлер. 11.30—14.15 — Чапсар. 14.15— Медээлер. 14.35— «Сибирьлеп болгаш Ыракы Чөөн чүкте». Кинопрограмма. 15.30— «Суоми деп чурттуң аялгалары» (Финляндия). 16.00 — Орус чугаа. 16.30— «Москва комсомолунуң ажыл-херектери». 17.00—«Орус улустуң шажанының дугайында». Эртем-тайылбырлыг фильм. 17.15— «Буратинонуң долгандырыглары». 17.45 — Чилиниң Коммунистиг партиязының дугайында документалдыг телефильм. «Дениседтиң 60 чылы». 18.45— Бөгүн делегейде. 19.00— ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съезиниң делегаттарынга аалчылары чугаалап турар. 19.20 — «Мистерия-буфф». В. Маяковскийниң [...]

КЫЗЫЛДАН

20.40—Телемедээлер. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун Тыва АССР-ге тыпсырынга тураскааткан тускай үндүрүлге.

МОСКВАДАН

21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — Фильм-шииниң уламчызы. 22.15—«Сорочинниң ярмаркасы». Документалдыг телефильм. 22.45— Бөгүн делегейде. 23.00—01.00 —ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съезиниң делегаттарынга болгаш аалчыларынга концерт. Кремльдиң Съездилер ордузундан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.30— Төөгү. 7-ги класс. Петр I болгаш оон реформазы. 13.00 — Орус композиторларның чогаалдарында чоннуң ырлары. 13.35— География. 8-ки класс. Ыраккы Чөөн чүк району. 14.05— ПТУ сургуулдарынга. Ниити биология. 14.35—В. В. Маяковский. «Эки-дир» деп шүлүглели. 15.35— Медээлер. 15.40—18.15— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.15— «ССРЭ-ниң 60 чылынга— 60 шалыңчы неделя». 18.40—Киножурнал. 18.50—Телемедээлер. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугунга тураскааткан тускай үндүрүлге.

МОСКВАДАН

19.30—«Тимчиктиг үдүнар, чаштар!» 19.45—«Сибирь чурттуг баш таарыкчызы». Уран-чечен телефильм. 20.00— Мария Биешу-биле ужуражылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30— «Кажан киттер чаңып турда». Уран-чечен телефильм. 22.45—01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Спартак» — «Торпедо». В. И. Ленин аттыг Төп стадиондан дамчыдылга.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

МАРТ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Албадаттырып адангаиннар» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 14.50, 17.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чебурашка» деп киноклуб 9.30, «Атлантиданың баштыңнары» 10.50, 13.10, 16.50, 20.30 (уваткан), «Фантастиканың делегейинде» деп киноклуб 15.00, «Абба» 18.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бир катап чайын» 13.50, «Оркестр-биле чаанга ыры» 14.10, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Өске кижи» (2 сериялыг) 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Эртен кежээ деп мерген угаанныг» 18.30, 20.30 шактарда.

Республиканың хөгжүм-шии театры

Л. Лабиштиң «Терезин шляпка» деп шиизи март 19-та, бөгүн 19 шакта эгелээр.

Воскресеньеде Кызылдың чурттакчылары болгаш аалчылары К. Сапык-оолдуң «Ыглаар-Туруг» деп шиизин 19 шакта көөр.

Тыва шиилерни орус дылче очулдурар.

Касса эртенгиниң 10 шактан ажылдап турар. Коллективтиг чагыгларны 2-25-49, 2-35-88 дугаарлыг телефоннарже долгааш, киирип болур.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарьнаттың 2-23-35, партийлиг амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 95

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 4). ТС—00128

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 66 (11864) | 1982 чылдың март 20, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

БЕДИК ШАҢНАЛГА ХЕЙ-АЪТ КИРГЕН

Тыва АССР-ге РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун тывыскан

Дүүн хөгжүм шии театрынга ийи дакпыр орденниг Тыва АССР-ге РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун тывысканынга тураскааткан республиканың партия-ажыл-агый активиниң хуралы болган. Ол шаңналды республика Бүгү-российжаның социалистиг чарыжынга бедик көргүзүглерин чедип алганы, 1981 чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планнарын чедиишкинниг күүседкени дээш алган.

Хуралдың ажылынга республиканың болгаш Кызыл хоорайның партия, совет, профэвилел, комсомол органнарының, министерстволарының, ведомстволарының, үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудугнуң, транспорттуң, харылзааның, кодээ ажыл-агыйның чонның амыдырал хандырылгазының удуртур ажылдакчылары, ажылчы чоннар коллективтериниң, хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери киришкен.

Хуралды СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин ажыткан.

Хуралдың хүндүлүг президиумунга СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневти баштадыр улуг кодурлуушкун-биле соңгаан.

Активте хуралынга РСФСР-ниң Күрлаалының Даргазының бирги оралакчызы А. А. Каменев чүве чугаалаан. Диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннарының үезинде А. А. Каменев РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун республиканың ажылчы чоннарының төлээлекчилеринге тывыскан.

Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң партком секретары Д-Б. Х. Ондар, «Тыва тудуг» трестиң 48-ки тудуг эргелелиниң шеверлекчилер бригадазының бригадири, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Р. Ф. Григорович, Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунуң директору В. О. Оюн, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыгаал фабриказының дериглелер машинизи, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады У. Т. Монгуш, Эрзин районнуң Ленин аттыг совхозунуң хойжузу, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Д. Л. Куулун олар хуралга чүве чугаалаан.

Түңнелинде СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин хуралдың киржикчилеринге чүве чугаалаан.

ЧУРУКТА: бедик шаңналды тывыскан турган үезинде.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

— Тыва автономнуг республиканың амыдыралында онзагай чугула болуушкун болган — деп, РСФСР-ниң Күрлаалының даргазының бирги оралакчызы А. А. Каменев чугаалаан. - РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС Тыва АССР-ниң 1981 чылдың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын чедиишкинниг күүсеткени дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга тиилекчи деп санаан болгаш шилчиир Кызыл тук-биле шаңнаан.

Күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алырынга коммунистер болгаш комсомолчулар, совет болгаш профэвилел органнарының ажылдакчылары, 1981 чылдың планнарын чедиишкинниг боттандырарынга салыышкынныг киирген үлүг чоргаар белен.

Эрткен чылдың планнарын хуусаадан эрте күүседири дээш социалистиг чарыштың мурнуку одуруунга республиканың хөй-хөй бүдүрүлгелериниң күш-ажылчы коллективтери чорупкан турган. 25 муң ажыт мурнакчылар он бирги беш чылдың даалгаларын хуусаадан эрте күүсеткен. Республиканың үлетпүрүнүң болгаш кодээ ажыл-агыйның мурнакчыларының улуг бөлүү чедиишкинниг ажылдааны дээш ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаткан. Ол шаңналдар—силерниң республиканарның бүдүрүлге мурнакчыларының, чаартыкчыларының, ажылчын аңгызының, интеллигенциязының боттарының күш-ажылы-биле коммунизм тургузуушкунунуң бүгү-улустуң херээнге төлептиг үлүүн киирип турар ачы-хавыязын бедик-биле үнелеп көргенинин херечизи-дир.

Россия Федерациязының чазааның болгаш ВЦСПС-тиң мурнундан А. А. Каменев чыылганнарга бүдүрүлге мурнакчыларының, республиканың бүгү ажылчы чоннарының мүргүнге бедик шаңнал-биле чүректиң ханызындан байыр чедирип, 1982 чылдың болгаш ниитизи-биле он бирги беш чылдың планнарын күүседири дээш демиселге чаа-чаа чедиишкиннерни күзээн.

Актив хуралы СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге сорук кирген совет улус коммунизм тургузуушкунунуң бүгү участоктарынга күженишкинниг ажылдап турар хүннеринде эртип турар-дыр деп, ол демдеглээн. Силерниң республиканар ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылының бүдүүзүнде тиилекчи болганы база онзагай деп, ол чугаалаан.

ССРЭ-ниң 60 чылы — совет улустуң амыдыралында эң-дүр улуг болуушкун, СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының тиилелгезиниң социализмниң төөгүлүг чедиишкиннериниң херечизи. Амгы үеде Совет Эвилели бүгү делегейге деңг эргелиг республикаларның найыралдыг өг-бүлези боор шоступ турар.

СЭКП-ниң XXIV, XXV, XXVI съездилеринге партияның ажылдап кылганы экономиктиг стратегиязын амыдыралга боттандырбышаан, бистиң улуг Төрээн чуртувус ленинчи партияның удуртулгазы-биле улам ындайгы чедиишкиннерни чедип алган. Совет ниитилелдиң социал-политиктиг болгаш идейлиг чаңгыс эви быжыккан, ажылчы чоннарның хөй-ниитичи болгаш ажыл-агыйжы идепкейи бедээн. Чурттуң национал байлаа көвүдээн, улус ажыл-агыйының бүгү адырлары шапкын хөгжүп турар, чырыдышкын, культура, кадык камгалалының талазы-биле дениизтге чедип алдынган, чоннуң боттуг орулгалары бедээн. Совет Эвилели тайбың, чурттар аразынга кады ажылдажылга, улустарның хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш, делегейге дуушкүүрлүг чорукту чавырылдырары дээш демиселдиң программазын шудургу боттандырып турар.

Россия Федерациязының күш-ажылчы коллективтериниң чедиишкиннериниң дугайында А. А. Каменев чугаалаан болгаш Тыва АССР-ниң коммунистери, бүгү ажылчы чоннары коммунистиг тургузуушкунунуң өндүр чаагай сорулгаларын боттандырар дээш демиселдиң мурнуку одуруунга кезээде чорупкелгенин демдеглээн.

Совет Эвилелиниң составынга киргениниң сээлүнде үениң дургузунда Совет Тываның хөгжүлдезинге боттуг чедиишкиннер чедип алдынган болгаш ол чедиишкиннер тыва улустуң экономиказының болгаш культуразын үндезини-биле чаарткан. Совет эрге-чагырганың чылдарында Тываның девискээринге улуг бүдүрүлгелер —«Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттар, Чадааның болгаш Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезтери, «Тудуг кезектери» комбинады, Кызылдың даараныглга фабриказы болгаш чиик, аъш-чем болгаш эът-сүт үлетпүрүнүң өске-даа хөй бүдүрүлгелери тургустунган. Совет эрге-чагырганың чылдарында кодээ ажыл-агый база дыка сайзыраан.

Үлетпүр продукциязын сайгарар хемчээл талазы-биле чыл планын республикага 100,7 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн талазы-биле план — 100,1 хуу күүсеттинген. Продукцияның бүгү немей өзүлдезин күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткениниң күзели-биле чедип алган. 729 муң рубльдиң продукциязын пландан ажыр сайгарган. Чугула продукцияның хөй хевирлерин бүдүрери көвүдээн. Хөй хөмүр-дашты, электроэнергияны, дииниг материалдарын, дааранылга кылыглаларын, культура-амыдырал болгаш ажыл-агый ужур-дузалыг бараанарны пландан ажыр бүдүрген.

Улус ажыл-агыйынга чугула ужур-дузалыг тудугларны он бирги беш чылдың баштайгы чылында Тыва АССР-ге ажыглалга кирген. Автомобильдерниң техниктиг ажаалдазының станциязы, № 10 котёл агрегады, электри дамчыдар шугумнар, хөп чуур чер болгаш өске-даа объектилер ажыглалга кирген ол тудугларга хамааржыр.

Автомобиль болгаш агаар транспорту-биле чүъктер база пассажирлер сөөртүрүнүң, үүрмектеп садар бараан саарылгазының, чоннуң амыдырал хандырылгазының талазы-биле 1981 чылдың социалистиг хүлээлгелери ажыр күүсеттинген. Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр социал программаны амыдыралга боттандырбышаан, республикага күрүнениң капитал салыышкыннарының күзели-биле 86,5 муң дөрбелчин метр чурттаглга шөлүн ажыглалга киирген, ол болза 1980 чылдыындан 1,5 муң дөрбелчин метр хөй. Чурттакчы чонга амыдырал ачы-дузазының янзы-бүрү хевирлерин 6,2 хууну хөйнү чедирген, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның айда оттумак ажыл төлевири бедээн, күрүне болгаш кооператив садыгның үүрмектеп садар бараан саарылгазы 8 млн. рубль көвүдээн.

Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң хөгжүдеринге чаа базым кылдынган . Мал ажылының бүгү-ле продуктуларын садып алырының күрүне планы ажыр күүсеттинген. 1980 чыл-биле деңнээрге, эът бүдүрери 46, чуурганы — 29, дүктүү— 16,5 хуу көвүдээн, саар инектерниң, чылгы малдың, теве-

(Уламчызы 2-ги арында).

Л. И. Брежневтиң К. Фомвихан-биле ужуражылгазы

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Совет Эвилелинде найыралчы албан-чорук кылып келген Лаостуң Улусчу-революстуг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, Лаос Улус-демократтыг Республиканың Премьер-Министри Кейсон Фомвихан-биле ужуражылгазы март 18-те Кремльге болган. Ужуражылгага совет таладан — СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, лаос таладан — ЛУРП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары С. Ловансай, ЛУРП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы И. Суриппхуми олар киришкен.

Л. И. Брежнев беседа үезинде амгы үеде СЭКП-ниң шиитпирлээри-биле ажылдап турары ССРЭ-ниң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң эң чугула айтырыгларының дугайын. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айытканы коммунистиг тургузуушкун планын күүседиринче совет улустуң күжүн угландырып турар партияның ажыл-чорудулгазының дугайын чугаалаан.

К. Фомвихан амгы үеде коммунистер, бүгү лаос улус Лаостуң Улусчу-революстуг партиязының ЛУДР-ге социализмниң үндезиннерин тургузарынга чаа илгиин кылыр ужурлуг III съездизиниң эрттиреринге идепкейлиг белеткенип турарын дыңнаткан. Партия болгаш политиказын ажылдап кылырда Лаостуң иштики болгаш даштыкы-даа байдалдарының онзагай чүүлдерин барымдаалавышаан, бо талазы-биле социалистиг чурттарның чыып алганы дуржулгазынга, социалистиг хөгжүлдениң ниити дүрүм ёзугаар чүүлдеринге быжыы-биле дааныы турарын ол демдеглээн.

Л. И. Брежнев биле К. Фомвихан СЭКП биле ЛУРП-ниң, Совет Эвилели-биле Лаостуң аразында кады ажылдажылганы улам калбартып, ханыладырының айтырыгларының талазы-биле сагыш-оналын солушканнар. Эш Л. И. Брежнев СЭКП-ниң акы-дуңма Лаос-биле сырый кады ажылдажылганы бүгү хемчег-биле хөгжүдериниң угланыышкынын быжыы-биле тудуп турарын демдеглээн. Бистиң кады ажылдажылгавыс эки болгаш илегелдиг келир үелиг деп, ол чугаалаан. Ооң аргаларын эки ажыглаар ужур болза, амгы беш чылда ССРЭ-ниң болгаш Лаостуң улус ажыл-агый планнарын тулгаштырарының үезинде айыттынган чүүлдерни чогуур хуусаазында болгаш долузу-биле боттандырарының чорудуунче күштү мөөңнээри чугула боор турар.

Совет Эвилели, ВСР болгаш социалистиг дем каттыжылгазының өске-даа чурттары-биле акы-дуңманың харылзааларын калбартыры Лаостуң социалистиг чаартылгазының үндезин айтырыгларын шиитпирлээринге дээштиг идиг болур деп коммунистер, бүгү лаос улус санап турар деп, К. Фомвихан онзалап демдеглээн. ЛУДР-ге социализмниң үндезиннерин тургузарының херээнге Совет Эвилелиниң дузалап турарының ужур-дузазын ол бедии-биле үнелээн.

Эштер Л. И. Брежнев болгаш К. Фомвихан делегейниң чугула айтырыгларынга доктааган, чаа дайынның кыжанылышкынының мурнунга быжыг мооңдактаашкынны тургузарындан, империализмниң болгаш реакцияның күштериниң өскүдүп турары делегейниң дүшкүүрлүг чорууңуң улам шыңгырзаазының соксадырындан чугула сорулга делегейниң улустарында чок боор турарынга бүзүрелин илереткеннер.

Бо талазы-биле Мурнуу-Чөөн Азияда байдалды чогумчалыг болдурары чугула ужур-дузалыг болур ийик. Мурнуу-Чөөн Азияны тайбының болгаш быжыг турушкуннуң девискээри болдурар сорулга-биле Лаостуң Вьетнам болгаш Кампучия-биле кады кылып турар базымнарын Л. И. Брежнев деткээн. Индий-Кыдаттың даштыкы херектер министрлериниң чоокта чаа Вьентьянга болган конференциязынга бо айтырыг талазы-биле кылган чаа саналдарны Совет Эвилели чүүлдүг деп көрүп турар.

Кейсон Фомвихан СЭКП-ниң принципчилдиг болгаш чайгылыш чок тайбынга ынакшылдыг даштыкы политиказын, делегейниң чаа дайынның кыжаныышкынының узуткаарынче, бөө-чепсек эдере бүзүрерин кызыгаарлаарынче, делегейниң бүгү-ле маргылдаалыг айтырыгларын бүгү-ниитиниң тайбының болгаш улустарның айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктарынга дүүштүр чугаалажылгалар-биле шиитпирлээринче угланган ССРЭ-ниң мөгег-шылаг билбес күжениишкиннериниң төөгүлүг ужур-дузазын онзалап демдеглээн. Аңаа холбаштыр ол ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айытканы эң-не чугула саналдары четкии турарының дугайын база медеглээн.

Эштер Л. И. Брежневтиң болгаш К. Фомвиханның ужуражылгазы найыралдыг, чуректиң таныжындан болгаш удел-бодалдарның тожер чаңгыс ай чорууңуң байдалынга боор эрткен.

(СЭТА).

Л. И. БРЕЖНЕВКЕ ЛАОСТУҢ ДЭЭДИ ШАҢНАЛЫН ТЫВЫСКАН

Лаостуң Улусчу-революстуг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, Лаос Улус-демократтыг Республиканың Премьер-министри Кейсон Фомвихан март 18-те Кремльге ЛУДР-нуң дээди шаңналын — «Национал Алдын медальды» СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневке тывыскан.

Шаңнал тывысып турда, эштер Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, Н. А. Тихонов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарёв, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков олар турганнар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчылары А. М. Александров, А. И. Блатов, Г. Э. Цуканов, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчизиниң бирги оралакчызы К. М. Боголюбов залга база турган.

Лаос таладан ЛУРП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ЛУРП ТК-ның секретары С. Ловансай, Лаостуң ССРЭ-де херектеринге түр бүзүреттирген В. Сайсана, өске-даа лаос эштер киришкен.

Шаңналды тывысып тура, эш К. Фомвихан чүве чугаалаан.

Эш К. ФОМВИХАННЫҢ чугаазы

Хүндүлүг болгаш эргим Леонид Ильич Брежнев!

Лаостуң Улусчу-революстуг партиязының Төп Комитединиң, Дээди Улус хуралының, Министрлер Чөвүлелиниң болгаш бүгү лаос улустуң өмүнээзинден Лаос Улус-демократтыг Республиканың дээди шаңналын — «Национал Алдын медальын» онза өөрүшкү-биле Силерге тывысып тур мен, төрүттүнген хүнүңерден бээр 75 харлаанынар-биле холбаштыр ооң-биле шаңнаткан болгай силер.

Марксизм - ленинизмниң улуг идеалдары дээш, коммунизмниң хереэ, совет улустуң аас-кежии дээш, социалистиг дем каттыжылгазын быжыктаар, тайбың болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш демиселге бодунуң бүгү күштерин болгаш аргаларын берип турар шылгараңгай совет партия болгаш күрүне удуртукчузу, делегейниң сураглыг ажылдакчызы Силерниң өзүлүг улуг ачы-хавыяларны Лаостуң Улусчу-революстуг партиязы болгаш чазаа бедии-биле үнелевишаан, бо дээди шаңналды Силерге тывыскан. Бо шаңнал болза Лаостуң коммунистериниң болгаш бүгү чонунуң улуг еңнүү, бистиң революциявыска, Совет Эвилелиниң болгаш Лаос Улус-демократтыг Республиканың аразынга акы-дуңма найыралды, бүгү талалыг чаагай кады ажылдажылганы болгаш харылзааларны быжыглаарынга хөй чүүлдерни кылып турар Силерге ханы хүндүткелдиң, ынакшылдың болгаш чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинниң илергейлээшкини болуп турар.

Эргим Леонид Ильич Брежнев!

Бо кайгамчык эки арганы ажыглавышаан, Силерге ниит байырны база катап чедирерин, улуг аас-кежикти, быжыг кадыкшылды, хөй чылдарда үр чурттаарын, Совет Эвилелиниң хүндүлүг Коммунистиг партиязының херээнге, Силерниң Төрээн чуртунарның болгаш улуг совет улустуң чаагай чоруунга бараан болган Силерниң харысалгалыг ажыл-чорудулганарга чаа, улам-на шылгараңгай чедиишкиннерни чүректиң ханызындан Силерге күзээрин чөпшээреп көрүңер. Тайбың, национал хамаарышпас чорук, демократия болгаш социализм дээш улустарның демиселиниң херээнге улам улуг салыышкынны киирерин Силерге күзеп тур бис.

1982 чылдың планын чедиишкинниг күүседирип болгаш ажыр күүседирин, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чылын чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткуурун совет улуска күзеп тур бис.

Акы-дуңма лаос-совет найырал болгаш кады ажылдажылга үргүлчү хөгжүп база быжыгып турзун!

• • •

Ооң соонда эш Л. И. Брежнев чүве чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эш Кейсон!

Хүндүлүг эштер!

Акы-дуңма Лаостуң дээди шаңналы дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтирдим. Бистиң партиявыстың болгаш чуртувустуң дугайында маңаа чугаалаан чаагай сөстериңер дээш Силерге өөрүп четтирдим, эш Кейсон.

Совет болгаш лаос улустарның найыралы, бистиң чурттарывыстың коммунистериниң аразынга акы-дуңма харылзааларны быжыглаарынга хуумда киирген салыышкынга хамаарыштыр мынча деп чугаалаар ийик мен: меңээ совет коммунист бүрүзүнге пролетарлыг, социалистиг интернационализмге шынчы чорук улуг Ленинниң эң-не улуг чагыгларының бирээзи болуп турар.

Бистер хайныышкынның, [illegible] кайгамчык [illegible] турар-дыр бис. Социалистиг чаагай [illegible] болгаш ол [illegible] харылзааларны тургузарынга дорту-биле [illegible] коммунист [illegible] улуг аас-кежик-тир.

Лаостуң чонунуң мурнунга социалистиг перспективаны ажыткан тиилелгелиг революция Лаоска болгандан бээр чүгле алды чыл эрткен. Ол үениң дургузунда хөй чүүлдерни кылып алган силер.

Улусчу эрге-чагырга быжыккан. Ристи болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа культураларын бүдүрери көвүдеп турар. Үлетпүр бүдүрүлгелери тургустунуп турар. Чурттуң байлак курлавырларын улус ажыл-агыйынга бүрүн ажыглаарынга байдалдар чоорту тургустунуп турар. Совет-лаос харылзааларның калбарыышкыны Лаостуң чонунуң тургузукчу ажыл-херектеринге чугула чүүл болуп турарынга өөрүп турар бис.

Лаостуң Улусчу-революстуг партиязы социализмниң үндезиннерин тургузарын бүдүрерлиг удуртуп турар. [illegible]

Бистиң партияларывыстың болгаш чурттарывыстың бүгү адырлар талазы-биле кады ажылдажылгазынга эки перспективалар ажыттынып турар деп бүрүн бүзүрел-биле чугаалап болур, эштер.

Лаос өңнүктериниң хүндүлүг шаңналын бөгүн хүлээп алгаш, ол кады ажылдажылганың хөгжүлдезинге идигни бээрин бодумнуң хүлээлгем болгаш алдар хереэ деп санап турарымны бүзүредир бодаар ийик мен.

Лаостуң Улусчу-революстуг партиязының үшкү съездизин чедиишкинниг эрттирерин силерге күзеп тур мен. Лаос улуска тайбыңны болгаш социалистиг тургузуушкунга чаа-чаа тиилелгелерни күзеп тур мен.

• • •

Эштер К. Фомвиханның болгаш Л. И. Брежневтиң чугаалары улуг кичээнгей-биле [illegible] адыш часкаашкыннар-биле уткаан.

ЛУДР-нуң дээди шаңналы [illegible] холбаштыр эш Л. И. Брежневке чүректиң [illegible] байырны чедирген. [illegible] болгаш коммунизмниң чаагай идеалдарын амыдыралга боттандырар дээш улам ындайгы чаагай ажыл-чорудулгазы Леонид Ильичке олар күзээн.

(СЭТА).

КОММУНИЗМНИҢ ИДЕПКЕЙЛИГ ТУРГУЗУКЧУЛАРЫ

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинде

Профэвилелдери — сайзыраңгай социалистиг ниитилелдиң алдарлыг күжү, массаларның ортузунга СЭКП-ниң идегелдиг чөлеңгиижи, эргелеп башкарарының болгаш ажыл-агыйны чорударының школазы, коммунизмниң школазы. Беш чылдың онаалдаларын алдарлыы-биле күүседир ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын күш-ажылчы улуг чедиишкиннер-биле демдеглээр, Төрээн чурттуң экономиказын улам ындай хөгжүдеринге, ооң күш-шыдалын бедидеринге, совет кижиниң чаагай байдалын өстүрерин бүгү чүүлдерни кылыр деп, совет кижилериниң шиитпирлээрин дугайын [illegible] — ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң шиитпирлери [illegible] турар.

Ооң [illegible] тайбыңны камгалаа-рынче болгаш быжыглаарынче угландыр съездиге эш Л. И. Брежневтиң чугаазында көдүрүлген чаа тайбың инициативаларны совет кижилер чүүлдүгзүнүүшкүн-биле уткааның саналдаанар онзалап демдеглеп турар. Леонид Ильичиниң чугаазын социалистиг демократияны сайзыраңгай жыдарының, чурттуң социал болгаш экономиктиг хөгжүлдезиниң эң чугула сорулгаларын шиитпирлээринге профэвилелдериниң киржилгезиниң делгереңгей программазы кылдыр көрүп турар.

Март 18-те съездиге ВЦСПС-тиң болгаш профэвилелдериниң Төп [illegible].

[illegible] И. И. Ковалев [illegible] — бо адырның мурнакчыларының [illegible].

[illegible] турар сорулгаларга доктааган.

Ростов областың Веселовск районунуң «Тиилелге» колхозунуң машиналыг саалда оператору С. В. Руденко кодээге профэвилел организацияларының ажылының айтырыгларын колдады чугаалаан. Доктаамал сагыш салыышкынынга бүргеткен кижилерниң эки ажылдаарын ол онзалап демдеглээн.

Он бирги беш чылда ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның эээш хемчээлдиг ажыл-төлевирин бедилериниң чаа [illegible] ССРЭ-ниң Күш-ажыл болгаш [illegible] В. Г. Ломонгов [illegible].

Грузияның социалистиг [illegible] партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организацияларының күжениишкиннери ол төпте чаңгыс ай фронт кылдыр каттыштырганын профэвилелдериниң республика чөвүлелиниң даргазы Т. Н. Мосашвили чугаалаан.

Иркутск областың «Гидроэлектромонтаж» трезиниң Братскиде монтаж эргелелиниң бригадири Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Л. А. Лазарев социалистиг чарыштың калбартырының, мурнакчы [illegible].

[illegible] Л. Х. Расулова [illegible].

[illegible] идей-кижизидилгелиг ажылдың чаа хевирлерин база аргаларын дилеп тывары ол ажылдың үндезини болган.

Профэвилелдериниң Хабаровск край чөвүлелиниң даргазы А. Е. Дубков шапкын хөгжүп турар экономиканың онзагай чүүлдерин, [illegible] ажылдың өскерлип турар характерин болгаш социал улуг чаартылгаларны улам долу барымдаалап көөрүнүн эргежок чугула [illegible].

Ленинградтың «Кировский завод» бүдүрүлге каттыжыышкынының [illegible] Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры И. Я. Прокофьев [illegible].

(Уламчызы 2-ги арында).

БЕДИК ШАҢНАЛГА ХЕЙ-АЪТ КИРГЕН

(Уламчызы. Эгези 1-ги арында).

ниң, куштуң баш саны эскен. Малдың чаш толун хейнү алган, мыйыстыг бода малдың, хониуң болгаш өшкүнүң өлүп доктаары эвээжээн.

Партия съездизиниң принципиалдыг айтышкыннары, оон шиитпирлеринде төлевилеттинген совет нинтелдени экономиктиг [illegible] бедик [illegible] программаны амыдыралда чедиишкиниг боттанып турар дээрзин демдеглээри өөрүнчүг-дүр. Чыл [illegible] муруунда партияның XXVI съездизиниң түңнел хуралынга чуве чугаалааш, эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «Съездиниң берген чагаадыкчы чорук коллективтиң бүрүзүнүң, район, область, республика бүрүзүнүң, бүгү чурттуң ажылын байлакшылдар дээрзинге бүзүреэр бис». Ынчаарга ол кыйгырыын Тыва автономнуг республиканың [illegible] ишкиниг-биле деткээн, олар анаа чаа патриотчу эгезээшкиннер болгаш инициативалар-биле тарыылаан деп, [illegible] бүгү [illegible] улуг [illegible] 1982 чылдың күрүне планнарын болгаш хүлээлгелерин [illegible] болгаш ажыр күүседип, бүдүрүлгениң ажыктыг база ажылдың шынарын бедидер, өндүрүлгениң интенсивтиг факторларынче чүткүлдүг кылыр, техниканы болгаш технологияны сайзырангайжылар [illegible]

[illegible] ның кадбарлыгынчылыңга, партияның удуртукчу ролюнуң хандылап турарында.

Тыва автономнуг республиканың ажылчы чоннары бодунуң тургузукчу, чогаадыкчы [illegible] моон соңгаар-даа бүгү улустуң социалистиг чарыжының мурнуку одуруунга чоруур дээрзинге бүзүрелдиг илередипкен чоннарын [illegible] А. А. Каменев [illegible]

Данмиттиг, үргүлчүлелдиг ажыл часкаашкыннарының ужурунда А. А. Каменев РСФСР-ның Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун республиканың ажылчы чоннарының төлээлекчилеринге тывысканы.

Хуралга чуве чугаалаан эштер Б-Х. Д. ОНДАР, Р. Ф. ГРИГОРОВИЧ, В. О. ООН, У. Т. МОНГУШ, Д. Л. КУЛДУН он бирги беш чылдың бирги чылының даалгаларын [illegible] республиканың ажыл-ишчилерииниң киирген улуун бедик-биле үнелээни. Тываның экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге [illegible] партия болгаш чазакка өөрүп четтиргенин илергейлеп. СЭКП-ның XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин күүседир дээш бүгү күштү салырын кумажылчы коллективтерниң мурнундан бүзүреткеннер.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия обкомунуң бирги секретары [illegible]

[illegible]

ИВИ ООЛДААШКЫНЫНГА БЕЛЕТКЕЛ

Тожунуң — түс чериниң агаар-бойдузунуң болгаш чер тургузуунуң байдалы-биле алырга, иви малдың оолдаашкыны (бистиң чуртта иви малдыг өске черлерден [illegible] апрельде төөштүрер дир, майны чааладыр эгелээр. Ынчан тайгага, иштик черлерге дег эвес болур: хар-хор [illegible] чылдар, соок даа дыңзыг хевээр, ынай-бээр аргыжылгага оруу-чирик моондаа кышкы хүннерни сагындырбышаан турар. Ындыг болганда иви малдыглар чазын чиик эвес шылгазланы эртер. Ук шылгаалдада эң кол чүүл — иви оолдаашкынынга бүгү талалыг [illegible]

Ам бо хүннерде районнуң ивижилери мал оолдаашкынынга белеткелди элээн чорудуп берген. Фермаларда барган [illegible] шупту чедеп ажыг кижи ивиниң чаш төлүн камгалап алгаш, ажаап карактаарынга ажылдаар деп турар. Районнуң үш иви фермазында сакманчылар бөлүктери (олар звено санында бар) чаш анай баглаар хендир, баг аймаан [illegible] алгаш, өрүп, баглап турар. Ивиниң оолдаары [illegible] мал турар черге эвес, арай ыраалааш, эвээш өглер кылдыр [illegible] оолдаашкы [illegible]

кынын организастыг эртирер, төрүүр чүс ындыга онаашты 95 анайны камгалап алыр дээш хүлээлгени алган. Чамдык ивижилерниң хууда хүлээлгези 96—98 анай чедип турар. 1980—1981 чылдарда бо ферманың беш кадарчызы чүс ындыдан-на 98—100 анайны камгалап алгаш, районнуң ивижилер чарыжынга мурнаан.

Иви салбырында партия организациязы биле Чазылар кодээ Соведи мал оолдаашкынынга белеткел ажылдарының дугайын боттарының каттышкан хуралынга чугаалашкан, фермалар аайы-биле ук ажылды харылаар коммунистерни болгаш активистерни [illegible] алаан. Фермаларнын [illegible] ырак-даа болза, даалган херээн күүседир дээш олар, мурнундагы чылдарда ышкаш, иви-тараазын мүнгеш, [illegible] дар.

Бо чылдың иви оолдаашкынынга белеткел [illegible] дык ивижилерниң сагыш-сеткилин эрткен чылдың чаыс көргүлдүглери, ажылга ээ харысалга чок чорук дүвүредип турар. Чүл дээрге 1981 чылда кайы-даа фермадан элээн хөй иви ис чок чидип, өлүп [illegible] ураан. Оон ужунда иви малдың элээн өзүп орган бажы кудулай берген. Мында бир [illegible] жиниң [illegible]

[illegible]

ол да Белейте Чамыгыр Саназ, Ак Богалдан, Серүл да Ак Бадыры, Серлиде Сергей Маңнир болгаш өскелер-даа Ивижи саазал [illegible] анызанче өөредиг-угаадыг-биле ниитичии бар чаддар.

Бедий ферманың коллективи бо чылын иви оолдаашкы [illegible]

[illegible] «Мээңа бүрүзүнден — анай!» деп хүлээлге иви [illegible] киржир малчын кижи бүрүзүн бедик көргүзүт дээш ажылдаарынче [illegible] хей-аът кирип [illegible]

А. НУГУУРАК.

Тожу район.

УЛАМЧЫЛАВЫШААН

Өвүр районнуң совхозтарында төрүүр 41560 ажыг баш шээр мал бар. Март 15-ке чедир 28150 баш хой оолдаан болгаш 28156 хураган камгалап алдынган. Бөгүнге чедир төрээн хой шупту төрүүр хой, өшкүнүң 68 хуузу. Хой оолдаашкыны совхозтарда ам-даа уламчылап турар.

«Кызыл тук» совхозтуң Хорумнуг-Ой бригадазы, районга хамаанчок, республикага сөөлгү ийи чылда мурнакчы болуп келген. Эрткен чылын ол бригада төрүүр чүс башка онаалтыр 89 баш чаш төлдү камгалап, бир хойдан ортумаа-биле 1,9 кг. дүктү кыргып алгаш, районнуң хойжу бригадаларының аразынга калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болган. Оон бригадири коммунист Сундуй Маадыр-оол үш чыл бурунгаар бо бригаданы хүлээп алырда, районга эң куду көргүзүглүг бригадаларның бирээзи турган.

Аныяк коммунист ажылды хүлээп алган дораан-на малчыннар аразынга организастыг, кижизиидилге ажылын чорудуп, чайгы үеде малдың семиртилгезинче, мал эдержилгезиниң шын чорударынче, кыштагдаашкынга мал белеткениринче кол кичээнгейин

салып келгенниң түңнелинде бригада мурнакчыларның одуруунда кирген. Ол бригада бо хүннерде төрүүр чүс баш хойга онаалтыр 91 хураганы алган, ам арткан 621 хойдан база ынча хураганы алырынга бүзүрелдиг. Бо кыштагдаашкынның эгезинден бээр малдың болгаш 98 хуу камгалап алган ол бригада районда база-ла бирги черде чоруп турар.

Малчыннардан бо хүннерде эң эки көргүзүглерни «Коммунизмче оруу» совхозтуң Улаатайда хойжу бригадазының малчыны Моңгуш Күнзенмаа чедип алган. Ол бо хүннерде чүс баш төрүүр хойга онаалтыр 99 хураганы алган.

Районнуң совхозтарында 4000 ажыг өшкү массалыы-биле төрүп эгелээн. Эң хөй өшкү — «Торгалыг» совхозтуң Ирбитей бригадазында. Ында 3000 өшкүнүң 450 хирези бо хүннерде анайлашкан. Төрүттүнген анайлар мендн. Бригадага малдың чаш төлүн хүлээп алырынга бүгү байдалдарымчалыы-биле тургусттунган. Сакманчылар четчир, олар баштайгы анайларны хүлээп ап эгелей бергеннер.

М. ДАНЗЫН.

БАЗА КАТАП ЧУНАР-БАЖЫҢ

«Кызыл тук» совхозтуң чунар-бажыңының ажылынга хамааржыр чурттакчылардан хомудалдар чаңгыс эвес удаа болган. Ындыг болза-даа совхозтуң удуртукчуларының талазындан ону чайладыр талазы-биле дээштиг хемчеглер алдынмайн келген. Оон түңнелинде чунар-бажыңның ажылында чурттакчыларның сагыш-сеткилинге таарышпас, таарымча чок чүүлдер ам-даа бир болуп артпышаан.

Чунар-бажыңның чогум кайы хүннерде ажылдаары кым билдинмес. Таварылза болуп, ол ажылдавайн баар. Чунар дээш ээлчег манаары нагла болур. Оочурлап-оочурлап, чунар өрээлге кирип кээрге, оон санитарлыг ниити байдалы сагышка четпес. Ылангыя тогуттен суг хоолбектерин берген чыдар. Ону удур аштап арыглаар кижи чок. А ажыг, соок суг доктаамал чаңгыс аай турбас, чок болза ажыг суг, чок-ла болза, соогу тоңе бээр. Ынчап баарга чунуп келген кижилерге халалыы кончуг, ур манаар.

Чунар-бажыңның кочегарлары боттарының четпес ажылын олаар чүүл чедишпес-биле тайылбырлаар болу бергеннер. Хөмүр-даш төнген дээш чунар-бажыңны ийи хире ажылдатпайн баар таварылгалар турган. А кажан ажылдап бээрге, ниитизи-биле байдал үстүнде дег ындыг. Совхоз дирекциязы, Сайлы кодээ Совединиң күүсекому чунар-бажыңның ажылын экижидер айтырыгны катап чугаалажып көөр үе келген.

Д. ООРЖАК.

Өвүр район.

КОММУНИЗМНИҢ ИДЕПКЕЙЛИГ ТУРГУЗУКЧУЛАРЫ

(Төнчүзү. Эгези -ги арында).

[illegible]

(СЭТА).

Кижи дугайында

сагыш салыышкын

ӨӨРҮШКҮ-БИЛЕ

Мен чоокта чаа, чартык ай мурнунда, Москвага чордум. «Домодедово» аэропортка дүжеримге-ле, бир «Волга» манап тур. Болгаш тыва кижини таваржадырып чыгаар уткуп алган дээш өөрүүмнү илередир состер тыппас мен. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазааның кижи дээш сагыш салыышкыны ның бадыткалы ол. Ам профэвилелдерниң XVII съезиниң ажыл-чорудулгазы база ла кижиниң чаагай чорук: угланган болду. Ук съездиге эш Л. И. Брежневтиң чугаазының ады безин «Күш-ажыл кижилерниң дугайында сагыш салыышкынны бүдүрүлге дугайында сагыш салыышкынны — профэвилелдерниң кол кичээнгейинге» болганы анаа таварылга эвес.

«Ажылчын кижи бүрүзүнге чедер, партияның экономиктиг политиказының негелделерин анаа чоок болгаш билдингир кылыр, чогумнаа хары ол политика оон амыдыралчы эрге-ажыктарынга таарыжыр болгай...» Эш Л. И. Брежневтиң бо чугаазы бо чылын алдан харлаар ССР Эвилелиниң улустарының бүзээлиинге бүрүн дүгжүп турар. Ынчангаш ук съездиниң шиитпирлерин болгаш анаа эш Л. И. Брежневтиң чугаазын ишти-биле деткиирин ам даа кызымак ажылдаарымны хүлээнип тур мен.

Бистиң бригадавыс эрткен чылын төрүүр чүе хойга оналаттыр 108 хураганы доруктурган, совет космонавтыларның Сылдыс вымпелин, а бригада кежигүннери шупту «Космонавтылар — бүдүрүлгениң мурнакчыларынга» хөрек демдектерин алган. Ол бедик шаңналдарны болгаш космонавтыларның чагыг-сөзүн бригадам кежигүннеринге чедиреримге, улуг өөрүшкү-биле хүлээп алганнар.

Ам бисте хой оолдаашкыны дооступ турар, ынчалза-даа кыштагдаашкынның эң берге үе-чадазы хевээр. Ынчангаш бо үени чедиишкинниг эрттирериниң бүгү күштүг арга-дуржулгазы болгаш курлавырларын мооннеп тур бис. Мындыг ажыл-ишче бистиң профэвилелдер съездизиниң материалдары, эш Л. И. Брежневтиң съездиге чугаазы хей-аът киирип турар.

Валентина БЫЗААКАЙ.
Тес-Хемде «Кызыгаар» совхозтуң Шарануур хойжу бригадазының бригадири.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ЧААГАЙ ТУРА-СОРУК

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазын делегей улуг кичээнгей-биле хүлээп алган. Даштыкы массалыг информация чепсектери, кескү политиктиг болгаш хөй-ниитиниң ажылдакчылар чугаазын илип үндүрген чаа тодаргай болгаш эчизин бодаан саналдарны дайын кыжаңнын узуткаар, бүгү күрүнелер аразынга тайбың кады ажылдажылганы хөгжүдер талазы-биле Совет Эвилелиниң мөгег чок күженишкиниңериниң кескү херечизи болуп турар деп үнелээн.

Л. И. Брежневтиң чугаазы совет чурттуң гуманизмин, келир үеге бүзүрелдиин база ядролуг дайын халавын болдурбас дээш оон хамааржыр бүгү-ле чүүлдерни кылырынга белениин көргүскен деп, болгар «Работническо дело» солун бижээн. Москвадан ам база тайбыңның үнү чаңгыланган.

Л. И. Брежневтиң чугаазында совет профэвилелдериниң күжүнге бүзүрел илергейлеттинген деп, польша «Трибуна люду» демдеглээн. СЭКП моон-даа соңгаар чурттуң амыдыралынга профэвилелдериниң ролюн улгаттырарын чедип алыр. ССРЭ-ниң профэвилелдер съездизиниң шиитпирлери, кыжанчыышкынның база көртпактааныышкынның империалистиг политиказынга удур өөкө дээн шиитпирлерниң дыңналган. Тайбың кожа-хелбээ чурттарынга болгаш улустар аразынга кады ажылдажылгага — «инее» деп дыңнылы-биле сеглеттинген.

Л. И. Брежневтиң илип үндүрген саналдарынга бедик үнелелди КНО-нуң чигзине секретары Перес де Куэльяр берген. Совет удуртукчунуң мораторий дугайында медеглелин ортумак ыраажыдының ядролуг чепсектерин Европага моондан туруры-биле холбашкан нарын айтырыгларны шиитпирлээринге чугула салымныг дир деп оон чугаазының чингине секретарьның төлээлекчизи демдектээн.

Совет Эвилелиниң чаңгыс талалыг мораторий киирген, ченселгениышкынга улам калбак контрольду тургузарының оруунче дендилгеңи чедип алыр арга дыр» дээш болгаш ону ажыглаар херек деп сенатор Э. Кеннеди чугаалаан. «АКШ совет саналды анаа-ла чүве деп көрбейн, ядролуг дайындан ырадыр улуг базымнарны кылырынче чүткүүр ужурлуг».

АКШ-тың болгаш анаа чоок шериг-политиктиг эвилелчилериниң албан ёзунуң бижиктери чаа совет тайбың саналдарының ужур-дузазын күчү көөр оралдажыышкыннарын доораан кылган болгаш олар-ла чаа чүве чок кылдыр көргүзүксеп турар. АКШ-тың президентиниң Р. Рейганның чаңгыс талалыг мораторийни ынчыг хары эвес» дээрзин оралдашкан.

Рейганның медеглелинден алгаш көөрге, америк администрация совет саналдарын боттуг өөренип көрбээн. Оон бир херечизи болза, ракета ап чоруур суг алдының хемелериниң дугайында совет саналды АКШ-тың администрациязының хүлээп алырындан ойталааны болур.

Ак бажыңның төлээлекчизи совет ракеталар Европага кыжаныг болуп турар деп бадыткаан. А херек кырында Европага кыжаныг болуп турар чүве дээрге-ле, ол чаа америк ракеталарны анаа сайгара тургузар деп турары, ону Вашингтон «кызыгаарлаан ядролуг дайын» деп планы-биле холбап, Европа ниити дайын шөлү болдурарынче чүткүп турар болгай.

Чаңгыс талалыг мораторий дугайында совет удуртулганың шиитпирин Англияның общиналар палатазының кежигүнү лейборист Дж. Лемона терениин чугула деп үнелээн. АКШ-тың Англияның база Барыын чүктүң өске чурттарының чазактары совет инициативаларны эки кичээнгейлиг-биле көөр, оларга таарымчалыг харыны бээр ужурлуг.

Совет удуртукчунуң чарлааан хемчеглери Барыын чүкке боттуг медээ кылдыр үнелеттинген турар ужурлуг деп, барыын-герман «Нойе рур цайтунг» солун демдеглээн. СБК талазы-биле чугаалаашкыннарны катап эгелээринче АКШ-ты совет президентиниң кыйгырганы онаа ужур-дузалыг.

Тускай доктаадаан күрүнелерге бодунуң негелделерин мөгеер, анаа таарышпас күрүнелерин «судтаар» болгаш «кезедир» дээр Вашингтонуң оралдажыышкыннарын совет удуртукчу буруу шапкан деп Сана сирий агентилел дыңнаткан.

Чаа совет тайбың инициативалар «Чаагай тура-соруктуң ёзузунга ССРЭ-ниң боттуг базымнары, оон тайбың херээнге ынакчызының каңы-каныызынга-даа таарышып болур дугуржулганы чедип ап болурунга бүзүрелдиң херечизи дир» деп индий «Пэшиял геральд» солун үнелээн. Япон «Асахи» совет саналдар дээрге «Совет Эвилелиниң тайбың шаап халдаашкынның уламчылалы-дыр» дээн. «Улай-улай үнүп турар совет тайбың инициативалар делегейге улуг сонуургалды болдурар ужурлуг».

(СЭТА).

ЧИЛИНИҢ КОМПАРТИЯЗЫНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Фашистиг хунтаның талазындан дериң үүлгедиглерин күштелдирген байдалдарда Пиночеттиң ёзу-чурумунга удур демиселге ажылчы чоннарның чаңгыс алй фронтузун тургузары — амгы үениң эң чугула негелдези-дир деп Чилиниң Компартиязының медеглелинде айыткан.

Концлагерьлерде болгаш карабажыңнарда патриоттарны өлүрүп, хилинчектеп, дериң шаажылалдарны күрүне политиказы болдурган болуп турар. 1981 чылдың марттан бо чылдың февральга чедир үеде безин Чилиниң муң патриоттарын фашистиг кара-бажыңнарга хоругдаан, дендилгениг 23 ажылдакчыларны шаажылап өлүрген.

Күрүне ажылдакчыларының национал каттыжышкынының даргазы Тукапель Хименести бо чылдың февраль 26-да Сантьяго хоорайның кыдынга фашистиг полицияның агентилери араатан ёзу-биле өлүрген. Дендилгелиг күштерниң чаңгыс эш — Пиночеттиң хунтазынга удур демиселдиң чедиишкиниг болурунгу үнезини болуп турар деп Чилиниң Компартиязының медеглелинде демдеглээн.

ЮКЭ ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

БЕЛГРАД. (СЭТА). Югославияның Коммунистер эвилелиниң ТК-зының пленуму болган. ЮКЭ ТК-ның ажылының дугайында болгаш съездилер аразында ЮКЭ-ниң ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыннарының дугайында отчёттуң төлевилелин, а ол ышкаш ЮКЭ-ниң уставынга өскерилгелериниң болгаш немелделериниң төлевилелин пленум баштаан. Югославияның Коммунистер эвилелиниң бо чылдың июньда болур XII съездизинге чугаалажыр кылдыр ол документилерни киирер.

ЮКЭ ТК-ның Президиум кежигүнү С. Доланц пленумга илеткел кылган болгаш ниитилелдиң амыдыралынга Югославияның Коммунистер эвилелиниң ролюнуң бедээнин онзалап демдеглээн. Идей-политиктиг [illegible] ЮКЭ [illegible] бүгү ажылдың [illegible] [illegible] ЮКЭ-ниң [illegible] 2,1 миллион кижи [illegible] хөгжүлдеге тодаргай [illegible] хемчээли кенуднээ, даштыкы чурттарга бээр өре кызырылган.

Оон [illegible] чурттуң экономиктиг хөгжүлдезинге тывылган чаңгыс бергелерни болгаш четпестерни илеткелчи база айыткан.

ДОКУМЕНТИЛЕРНИ ТЫВЫСКАН

КАБУЛ. (СЭТА). Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязының кежигүннеринге болгаш кежигүнге кандидаттарга партия [illegible] Афганистан Демократтыг Республикада үргүлчүлеп турар. АДР-ниң Революстуг чөвүлелиниң кежигүннеринге, элээн хөй министрлерге, АУДП-ниң мөөжү комитеттериниң секретарьларынга партия билеттерин Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү болгаш секретары Нур Ахмед Нур байырлыг байдалга тывыскан.

АУДП-ниң удуртулгазының айытканы [illegible] АУДП-ниң ниити-[illegible] [illegible] чаа хүлээп алган партияның программазын амыдыралга боттандырар дээш мөгег-шылаг чок демисежиринче партия кежигүннерин ол кыйгырган.

ЧССР. Хрудим хоорайда «Транспорта» дээр бүдүрүлге каттыжыышкынның бодунуң продукциязын калбаа-биле көргүзүп, ада ленталыг транспортёрларын, кодурукчуларын, лифтилерин, эскалаторларын склад дериг-херекселдерин делгеп турар. Ол бүдүрүлге чөрн Совет Эвилелинде дамей күш-ажылчы коллективтер-биле үжен чыл ажыл үениң иштинде харылзажып, кады ажылдап келген.

Хөй хой совет чагыглар перспективтиг планнаашкынны кылыр, бүдүрүлге черин калбартып, улам сайзыралыр арганы берип турар. Оон кылыгларының техниктиг деңнели, дериг херекселдериниң идегелдии, шынары-даа чыл келген тудум улам бедип турар.

ЧУРУКТА: чүдүрүкчү транспортёр. Ону бо чылдың ортаа үезинде массалыы-биле кылып үндүрүп эгелээр. Ол чаа машина Парижке болган авто-делгелгеге ийи алдын медальды алган.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

НАЙЫРАЛДЫҢ ХЕРЭЭ ДЭЭШ

ЛОНДОН. (СЭТА). Англи хамаатыларга — «Совьет уикли» солуннуң ажылдакчыларынга совет шаңналдарны тывысырының байырлыг ёзулалы ССРЭ-ниң Великобританияда элчин черинге болган. Совет Эвилелиниң болгаш Великобританияның улустарының аразынга найыралды, кады ажылдажылганы хөгжүдеринче база быжыглаарынче угланган чаагай ажыл дээш база Великобританияга ол солуннуң баштайгы номери үнгенден бээр 40 чылы-биле холбаштыр ордениар болгаш медальдар-биле оларны ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы ёзугаар шаңнаан.

Великобританияның Коммунистиг партиязының удурукчулары, парламентиниң депутаттары, эртемниг болгаш культуралыг ажылдакчылары, хөй-нийти организацияларының, профэвилелдериниң төлээлекчилери, журналистер шаңнал тывысырының ёзулалынга олурушкан.

Солуннуң ажылдакчыларының күш-ажылын бедик-биле үнелээни дээш Совет чазакка хапызы-биле өөрүп четтиргенин «Совьет уикли» солуннуң редакциязының эргелекчизи Альфред Рональд Хандинг илергейлээн. Дайынның болгаш тайбыңның айтырыглары кижи төрелгетенниң хуу-бүрүзин турар делегей байдалының амгы [illegible] үезинде Совет Эвилелиниң Тайбың программазын тайылбырлаары бистиң солуннуң кол сорулгазы болуп турар деп, ол чугаалаан. [illegible] [illegible] деп Дж. Лемону [illegible] «Совьет Уикли» солун Совет Эвилелиниң амыдыралы-биле, Совет күрүнениң тайбынга [illegible] политиказы-биле Англияның чонун таныштырбышаан, чаагай сорулганы күүседип турарын онзалап демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге чугаазында [illegible] чаа инициативалары Совет Эвилелиниң тайбынга ынак политиказының дайынга айыылын чайладыр дээн чүткүлүн тодаргай илергей. [illegible] болган деп, ол чугаалаан. Ядролуг боо-чепсектерни [illegible] боттуг [illegible] ол саналдарны Барыын чүктүң күрүнелерниң тынышы-биле бээр [illegible] деп Дж. Лемону илергейлээн.

Салыын киирер

НИКОСИЯ. (СЭТА). Кипр [illegible] тайбың [illegible] дээш бүгү чүүлдерни кылып турар бис деп, Кипр Республиканың президентизи Спирос Киприану медеглээн. Хамаарыышпас, чаңгыс аай болгаш кана-даа каттышпас Кипр тайбыңның хандырарынга бодунуң салыышкынын киирер деп, президент чугаалаан.

РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ ЧААЛАП АЛЫЫШКЫННАРЫНЫҢ КАМГАЛАЛЫНДА

МАНАГУА. (СЭТА). Никарагуаның революциязын [illegible] АКШ-тың администрациязы болан [illegible] империалистиг дайынчы [illegible] ону чиң болдурарын кызыдып турар деп, Национал чаартылга чазааның удуртукчу чөвүлелиниң баштаракчызы Даниэль Ортега [illegible] чүве чугаалап тура медеглээн.

Национал хосталганың Сандиночу фронтузунуң (НХСФ-нуң) Национал удуртулгазы болгаш революстуг чазак Сандиночу революцияның чаалап алыышкыннарын камгалаарының бүгү хемчеглерин ап турар деп, ол медеглээн.

НХСФ-ниң болгаш Национал чаартылганың революстуг чазааң долгандыр бодунуң күрээлеңнерин улам сырый [illegible] никарагуа улузун Д. Ортега кыйгырган.

Бир эвес Никарагуаже чепсектиг агрессия эгелей берген, никарагуа кижи бүрүзү тура-тудуушкунга бодунуң туруунун хүлээп алыр болгаш Сандиночу революцияны тудуушкун чедир камгалаар деп НХСФ-ниң парлалга органы «Баррикада» солун бижээн. НХСФ-ниң Национал удуртулгазының кежигүнү Сандиночу удуртукчу [illegible] Умберто Ортеганың национал камгалалының бажыглаар деп патриотчу кыйгырыын бүгү чурттуң калбаа-биле хаара туткан деп, ол солун онзалап демдеглээн.

КАРАКАС. (СЭТА). Сомосачы контрреволюстуларның, ол ышкаш латин-америк чамдык чурттардан шеригжиткен бөлүктерниң киржилгези-биле АКШ-тың Никарагуаже агрессия кылыр деп турарының планнарын Венесуэланың чоок үеэлдиглериниң революстуг шимчээшкининиң (ЧРШ) сойгалап үндүрген. ЧРШ-ниң чингине секретары, парламентиниң депутады Э. Перес Маркано оон органнизациязынга ындыг шериг халдаашкынынга белеткелдиң дугайында ылаптыг медээлер барын медегээн. Халдаашкын Гондурастың чоок талазында [illegible] девискээринден болгаш АКШ-та Майамидан эгелээр ужурлуг деп, ол айыткан.

Никарагуаже чепсектиг халдаашкынның белеткели америк империализминиң Төп Америкада болгаш Кариб бассейнинде ниити стратегиязының тудуш кезээ-дир, а оон сорулгазы ол кавы девискээрлерде демократтыг чазактарны чок [illegible] тайылгалыг шимчээшкиннерни базары болуп турар деп, ЧРШ-ниң медеглелинде онзалап демдеглээн.

Дузалал ажыл-агыйы—ниитиге ажыктыг

НОГААЛАР ХӨЙ, А...

Кижиниң амыдыралынга ногаа аймаа болгаш картофель улуг ужур-дузалыг. Олар кижиге углеводтарны, белоктарны, органиктиг кислоталарны, витаминнерни болгаш өске-даа чугула бүдүмелдерни берип турар. Ол чемнерде клетчатка, крахмал база хөй.

Капуста, томат, перец чергелиг ногааларның 3-5 хуузу чигирден бүткен. Согунаның чамдык сорттарында чигир 15 хуу чедип турар. Ногаада чигир оларның амданы чаагай-жыдып турар. Оон ыңай оларны ажыларынга база дузалыг. Чамдык ногааларда фитонцидтер — чыткыр бүдүмелдер хөй. Ындыг бүдүмелдер хоралыг микробтарны болгаш бактерияларны өлүрүп болур. Согуна, чеснок, хрен, редька болгаш оон даа өске ногааларда ындыг шынар бар. Чаагай чыттыг ногаалар база албек, олар кижиге чем чиириинге хөөн киирер болгаш чиген чемни сиңирериинге дузалаар. Оларга петрушка, сельдерей, пастернак, кориандр, мята, согуна, огурец, редька дээш болгаш оон даа, өске үнүштер хамааржыр. Янзы-бүрү ногааны чемге үргүлчү ажыглаарының чугулазы ында. Эртем ёзугаар алырга, бир кижиге ортумаа-биле чыл дургузунда 126 килограмм ногаа, 110 килограмм картофель болгаш 31 килограмм бахчи херек.

Чер-делегейде ногаа аймаа хөй. Ынчалзажок, агаар-бойдустуң болгаш хөрзүннүң аайы-биле, ногааларның аңгы чамдык черлерге үнмейн турар. Ынчангаш [illegible] бис. Оларны болгаш мана өстүрген ногаавысты чеп ажыглаары, үрелдирбези болгаш дузаары, ажыары, чүрүм ёзугаар шыгжаары кончуг чугула.

Ногаа аймаа тургузуунуң болгаш хереглединиң талазы-биле аңгы-аңгы бөлүктерге ылгалып турар. Чижээлерге, капуста-дыр. Ол бөлүкке ак баштыг, кызыл баштыг, брюссель, савой, пекин, кольраби, өннүг мал чеми болгаш кааста капусталары кирер. Капусталарның барык-ла шуптузу ийи чылдыг үнүштер болур. Капустаның өзээн бажында чиирбейи-биле кады ийиги чылында олуртур болза, чүгле ынчан үрезинин ап болур. Капуста соокка быжыг, хөрзүнге негелделиг, сугга ынак, ынчалза-даа улуг ишыкка база шыдашпас культура.

Дазыл чемиштиг ногаалар болуу. Оларга морковь, пастернак, петрушка, сельдерей, свёкла, редька цикорий, репа болгаш оон-даа хөй ногаалар хамааржыр. Оларның хөй кезии үрезинин база ийиги чылында бээр. Бо үнүштер соокка шыдамык, хөрзүнге негелделиг, ылангыя таваан соонда сугну хөйнү херегзээр.

Согуна аймаанга репалаанчак согуна, порей-согуна, кажтталчак-согуна, батун-согуна, шнит-согуна, черемша, чеснок болгаш оон-даа өскелер хамааржыр. Оларны ол олчаан-даа, хайындырган-даа, хааргаш-даа ажыглаар. Согуна аймаан үрезини-биле, дазылы-биле тарып болур.

Огурец, кабачки, тыква, арбуз, томат, баклажан чылыгга ынак, хөрзүнге негелделиг үнүштер. Ынчангаш черлерге өстүрер. А фасоль, горох болгаш бобы соокка шыдамык. Оон ыңай шпинат, укроп, петрушка, кориандр, чабер, сельдерей дээш, ногаа аймаа кончуг хөй. Оларның аразында щавель, ревень, эстрагон, спаржа чижектиг хөй чылдыг үнүштер бар. Олар чаңгыс черге ийи чылдан беш чыл чедир, харын оон-даа үр үеде өзүп, чылдынга кижиге бараан болуп турар.

Картофель соокка шат, анаа бичии-ле алыр болза, чемдаа, үрезин-даа болбас. Ону тарыырда, бодун-даа, карактарын-даа, өзүмнерин-даа, үрезинин-даа ажыглап болур. Ол органиктиг чемиштерге таарыжыр, сугга база ынак.

Ногаа, бахчи болгаш картофель культураларының кижиниң амыдыралынга улуг ужур-дузалыын барымдаалааш, партия болгаш чазак оларны өстүрериниче, ол культуралар-биле чонну бүрүн хандырарынче кичээнгейин угландырып келген. Ынчангаш республикаже муң-муң тонналы кирип сөөртүп, ол культураларны ажыл-агыйларга хөйнү өстүрер талазы-биле хемчеглерни ап турар. Ылангыя бажың чанының дузалал ажыл-агыйынга оларны өстүрери кончуг чугула. Ынчангаш чүгле совхозтар болгаш албан база бүдүрүлге черлериниң ажылдакчылары эвес, харын өг-бүле бүрүзү ногаа, бахчи болгаш картофель тарыырынче бо хүннерде кичээнгейин улам [illegible] ган. Бо ажылды моон [illegible] да кылып чорбаан болгаш анаа белеткелди [illegible] улустуң дарый шимченири чугула.

А. ГЛАЗЫРИН.

АКШ: дайынга удур шимчээшкин калбарып турар

Империалистиг бөлүктерниң ходелиишкиннерниң түңнелинде делегей байдалының нарыыдаашкыны үргүлчүлеп турар. Чавырлыышкынның болгаш кады ажылдажылганың удурланыкчылары улам-на идепкейжип турар. Күштүң болгаш албадаашкынның аргазы-биле делегейге АКШ-тың төргүлделиин чедип алыр амгы америк администрация оралдажып турар. Рейганның администрациязы АКШ-тың шериг чарыгдалын чоокку чылдарда кедергей хөй болдурар болгаш 2,25 триллион доллар чедирер болуп турар. Баштай согуушкун кылырының ядролуг стратегиг политиказын Каттышкан Штаттар [illegible] турар-дыр деп, АКШ-тың төп разведка эргелелиниң директорунуң оралакчызы турган ам сыгыглыг политиктиг ажылдакчы Г. Сковилл медеглээн. Ындыг политика бо мага ниити төрелгетенниң төөгүзүнге болуп көрбээн ядролуг чалапка белеткээ болуп турар.

Вашингтоннуң гегемонистиг политиказын [illegible] арга-биле чедип алыр [illegible] Рейганның [illegible] чүгле Барыын Европа [illegible] өске чурттарында эвес, харын-даа Каттышкан Штаттарның [illegible] Ак бажыңның даштыкы политиказын сенатор А. Крэнстон [illegible] тайбың хереэнге кедерей алдынган-дыр деп медеглээн. Ядролуг боо-чепсектерни бүдүрерин соксадыр дээш кампания АКШ-тың барык бүгү девискээрлеринде калбарган. Ол кампанияның удуртукчуларының медээзин ёзугаар алырга, ук шимчээшкин 43 штаттарда нептерээн. Ядролуг чепсекти ыңназын, мөөңнээрин болгаш нептередирин соксадырын Мэн штаттың хөй-ниитизи негээн. Ядролуг чепсекти бүдүрерин соксадыр, оон курлавырларын кызырар дугайында Совет Эвилели-биле дугуржулганы кылырынче Рейганның администрациязын кыйгырган резолюцияны ол штаттың хуралдары ораны хүлээп алган. Ядролуг чепсекти бүдүрерин соксадырын негээн кыйгырыгның адаанга бир миллион хире американнар ат салганнар америк парламентке бижээн Тайбың дээш шимчээшкин америк черде калбарып турарын АКШ-тың Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү Дж. Джексон медеглээн.

Ядролуг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] АКШ-тың [illegible] [illegible] [illegible]

перда, сенаторлар Э. Кеннеди, М. Хэтфилд ышкаш сурагжаан политиктиг ажылдакчылар ол чугула документиге ат салганнар. Каттышкан Штаттарның ССРЭ-ге элчиннери болуп чораан А. Гарриман болгаш Дж. Кеннан олар резолюция төлевилелинге база ат салганнар.

Күштерниң деңг байдалы ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында бар болуп турар деп, сенатор Э. Кеннеди демдеглээн. Ядролуг боо-чепсектерни эндере бүдүрерин үргүлчүлээри чүгле Каттышкан Штаттарга, Совет Эвилелинге эвес, харын-даа бүгү делегейге калбас халапка чедирип болур деп, сенатор айыткан. Ядролуг боо-чепсектерниң чаа хевирлерин бүдүрерин соксадыры, ындыг боо-чепсектерни кызырар дугайында чугаалажыышкыннарны чорударын АКШ-тың, ССРЭ-ниң болгаш бүгү делегейниң эрге-ажыктарынга дүгжүр дээрзинге бүзүрээр мен деп, ол медеглээн.

Ынчалзажок ядролуг чепсекти бүдүрерин соксадыр дугайында конгрессияга [illegible] [illegible] АКШ-тың күрүне секретары А. Хейг, а оон соонда — президент Р. Рейган удурланган. ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында стратегиг [illegible] Рейган хеме [illegible] болгаш ядролуг чепсектиң [illegible] ССРЭ-ге артык күштүг [illegible] чугаалаан.

Ядролуг кыжанчыышкыннаң чаңладыр дугайында америк хөй-ниитиниң негелдезин Вашингтонуң хүлээп албайн турары тайбың хереэнге аңнылдыг болуп турар. Р. Рейганның администрациязы шериг-үлетпүр комплекзинге бараан болуп турар.

Вашингтоннуң болгаш НАТО блогунуң агрессивчи хөделиишкиннеринге удур СЭКП-ниң XXVI съездизи 80 чылдарның Тайбың программазын тургускан. Ол программаны амыдыралга боттандырар дээш улуг күженишкиннерни бистиң чуртувус кылып турар. ССРЭ-ниң [illegible] XVII съездизинге Л. И. Брежнев мынча деп медеглээн: «Делегей байдалын улам-на чидыгладырып, боо-чепсектерни эндере бүдүрери, күрүнелер аразында чогуунмас таржалдаларны үрээри чаңгыс-даа чонга эки чүүлдү бербес. А бүгү кижи төрелгетенге ыжыгуш эвес халапты таварыштырар ыйык. Ынчангаш ындыг угланыышкынны улустар [illegible] [illegible] [illegible] бүзүрээр бис».

Дайынга удур шимчээшкин Каттышкан [illegible] калбарганы оон бадыткалы болуп турар.

В. МАТЯШ
(СЭТА).

КУБАЖЕ ХАЛДААРЫНЫҢ ПЛАНЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Латин Американың бүгү эрээлиг күрүнелериниң иштики херектеринге кармызы-биле хөлгаарлаап кирмириниң политиказын чорудуп эгелээн Рейганның администрациязы Кубаже чепсектиг халдаашкынның пландарын чогаадып турар.

Кубага удур чепсектиг дорт халдаашкынны боттандырар талазы-биле хөй саналдарны президентиниң болгаш оон чоок дузалакчыларының чугаалажып көөрүнге киргенин «Нью-Йорк таймс» солун бижээн.

Кубаның девискээринче чепсектиг дээрбечилерниң чорударын база пландап турар. Америк чагыттың акша хөреңгизи-биле 500 дээрбечилерни херек кырында белеткеп эгелээн. Куба чурттуг болгаш АКШ-та турар контрреволюстуг дээрбечилерден эң улуг бөлүк тургустунган.

Флорида болгаш АКШ-тың өске-даа штаттарында шеригжиткен тускай лагерьлерни тургускан болгаш Кубаның дүрүм ёзугаар чазаан дүжүрер сорулгалыг контрреволюстуг дээрбечилерни ында белеткеп турары билдине берген.

Шүлүк кыдырааҗындан

К. Э. КУДАЖЫ.

КОЛИЗЕЙ

Мурнувуста балар шагнын
Муңгаранчыг тураскаалы
Колизейни көрүп кааштың,
Холум сиири изиш дидн.
Эжиктери өңгек-өңгек,
Эән дагда куйлар ышкаш.
Бурунгунун театрындан
Бузундулар артып калган.
Ону тудуп хинчээн барап,
Ондап-остаан хамык кулдуң
Човуланын, ажыг-шуҗуун
Чоогумда дег көрүп турдум.
Үүлезе холду, бутту
Үзе кирҗээн кинчи-бектин
Куурумну даажындан
Кулактарым уюк турду.
Казыра дег, хаяларны
Канчап чүктеп турган
кулдар?
Амгы кижи ону көргеш,
Аазадып каар чорду.
Чеже кулдар кара дерин
Колизейге төкпээн дээрил?
Чеже кулдар кызыл тынын
Колизейге үспээн дээрил?
Хосталганы кижи төре
Ынчаарда-ла кузеп турган.
Колизейни көрген дораан
Спартакты сактып турдум.
Театр аттыг хайлыг сава
Оран каастап туттунза-даа,
Деранн шагның хамчык
савы
Оон-биле тонуп калбаан.
Ажыг хижи шаарарган
Арзылаңнар, парлар-биле
Сценага ол-ла кулдар
Сегиржип ап ойнап турган.
Хаплыг тоглаа көргеш
таалаан
Каргыштыглар шимээп-
даажып
Чус-тус, мун-мун ковей
тыдар
Шүүрүп эттур дыпнап
турдун.

Бодум база шиилер бижиир,
Театрга ынак болгаш,
Борбак чурээм
шапкыланыгаш,
Черим чодуп шагла
болдум.
Кыстың, оолдун чыглыр
чери.
Кызылымда театр бар.
Ону база улус туткан,
Орта база киришкен мен.
Хоорайывыс ортузунда
Аккыр өг дег улуг бажың
Кончуг дурген туттунзун
дээп
Адыштарым камнавлаан мен.
Софиттерни, рампаларны,
Сонгаларны дажыштым-
даа.
Тудуг кылып билир эвес,
Дузалаптар шаам-на ол.
Колизейниң хилинчизиниң
Сомазы-даа козулбеди.
Хоорай чону улам хөглүг,
Сорук күштүг ажылдады.
Театрывыс буде берген.
Тергини чараш өргээ болган.
Шиилер бижиир дээпимде,
Шилтиирлиим дам-на
барган.
Хургулекти. Кенденбилыл
Хуннун чыгым дыңнаар-дыр
мен.
Кара-кыстың ырлаарынга
Катап-катап таалаар-дыр
мен.
Очур биле Хензиг-оолду
Орта база көөр-дүр мен.
Оскал-оолдар ойнай бээрге
Орайталнып уттуп аар мен.
Колизей даа көрүштүг-дүр.
Хондур-дундур магадап
боор.
Ынчалза-даа ындыг театр
Ынчаар турза дээре боор.
1979 ч. Рим.

ЭСТИ БЕРБЕС

Чагтан чаш хар черниң кырын шуглап алгаш,
Чайырлаан дег, аныяр оң бээп чайыннады.
Алдын дээрден бурулааштар кыландыржып,
Арнымга кээп шывайлыккаш, эрип туру.
Сырын безин сыг-даа дивес ыржым дуне.
Сыядыстар-ла чивеңдиржип, чырып туру —
Куштар уну чир-шоң дужер хөглүг час кээп.
Куспактапкаш чаактарым ошкай бери.
Сеткилимни дувуреткен шак бо дун дег.
Черим — уям, чонум — чурээм, чалгын—ырым.
Төрээн чуртум — Россиям, даглыг Тывам
Төлү мен-даа чагтан хар дег эсти бербес.

С. МАНПАК.

СӨГЛЕВЕС МЕН

(БАШТАК)

Кандыг-бир кыс сагыш
аныыш:
— Харын каш? — деп
айтырыпса,
Карак баскаш, сөглевес мен,
Хая көрнүп чоруй баар мен.
— Актыып орар пазыныңны
Арын баштан эскердиң бе?
Чурээм чалыы, баккыла —
деп.
Чүгле ону сөглекзээр мен.
«Теппиже-ле пазы сураар
Тепек тир» деп бодап
келгеш:
— Үүле-херээм сонуурга —
деп.
Үттеп-сургап турукзаар мен.
К. ЭКЕР-ООЛ.

Чылдар болгаш кижилер

ЧААГАЙ СЕТКИЛ-БИЛЕ

[illegible]

М. РАМАЗАНОВА.

Туркмен ССР-нин Гуяр районунуң «Совет Туркменистаны» колхозунга улус чогаадылгазын сайзырадырынга буру-ле таарымчалыг байдалдарны тургускан
ЧУРУКТА: колхозтуң Культура бажыңында. Бот-тывынгыр урап чуул киржикчилери (солагай талдадан оң талазынче) — Энегуль Реджепова, Телегуль Норенева болгаш Майя Худабердиева олар
Ю. Белозёрова биле В. Зленконуң фотозу.
СЭТА-ның фотохроникаазы

Сонуургактарга

ШЫГЖАГ ТЫПКАН

Бир эвес Лесуков бодунуң ажырап турары хаван оглун ой-шанде чем-ерип каан турган болза, ол үнелиг шыгжагны тыптыр турган, билдинмес. Ынчалза-даа чымыштыг ажылдар оңу салбаан, ынчангаш хаван оглунуң бөштеки чемн билдинмес үеже сонгаарлаан. Ол хөре кинээтей чок черуккя хамндаан амытан бойу кывганыр деп бодай берген.

Чем тып чиирге билдингир болгай—чер казар. Ол кажаазының иштин саңдарып эгелээн болгаш элээн үе эрткенде, шаанда аңаа турган бажың бажаанче чедир каза берген. Харын-на оон ачызында ол үнелиг шыгжагның ажыдыкчызы болу берген. Ол бир копеектиң мөңгүн чоостары болган. нии деңзизи барык чартык килограмм.

Пётр I хаанның ады сиилбиген ол чоостарны XVII чүс чылдың төнчүзүнде — XVIII чүс чылдың эгезинде үндүрген деп, специалистер тайылбырлаан.

Е. ГОЛОШУМОВ.
Пенза област.

ДЕМИР ШУЛБУС

Ульчи улустуң тоолу

Шынап ам. Эртенгиниң эртезинде, бурунгунуң мурнунда чувең ирги. Бистиң ачаларывыс оон кырган-ачаларындан дыңнаан, а оларга оларның кырган-ачалары бистин чаш чораан өйлеривистен дыңнаан бис деп ылым берип орар тоолу чүвең ирги.

[illegible]

Орус дылдан Татьяна КЫЗЫЛ-ООЛ очулдурган.

СОНУУРГАДЫВЫС

«...Кежээниң 7 шакта делегей байдалының дугайында лекция болур...» дээн чарлалды кижи бүрүзү улуг сонуургал-биле номчааш, кежээ дужерин четтикпейн дег, холунда шагынга көөр болган.

Чогуур үезинде Культура бажыңының олуттарын чоп долдур ээлепкен. Кежээни СКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи М. Майдыр ажыттаан, лектор Х. Ондар-оолга сөс берген.

[illegible]

П. АРАПТАП,
А. ТАВА.

Лекцияже чалап тур

Март 21-де (воскресеньеде) 14 шакта Политиктиг чырыдылганың бажыңынга «ССРЭ-ниң делегей байдалының дугайында» деп лекция болур. Лекцияны Москваның делегей харылзааларының институдунуң ажылдакчызы, РСФСР-ниң «Билиг» ниитилелиниң лектору И. Д. Рукосуев кылыр.

Залче абонементилер-биле кирер болгаш билеттерни лекция болур хүнде садар.

телевидение

МАРТ 20-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Уе». Информастыг программа. [illegible]

[illegible]

ИККИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

[illegible]

Редактор В. С. ШАРАВИН.

агаар

[illegible]

кино

[illegible]

МИНТАЙ—ЧЕМГИР БАЛЫК

[illegible]

КЫЗЫЛДЫН «АЪШ-ЧЕМ» БАРААННАРЫНЫН САДЫЫ.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-62, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агыйы килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 96

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00131

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 67 (11865) | 1982 чылдың март 21, воскресенье | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

ТУРГУЗУУШКУННУҢ ЧАА-ЧАА БЕДИКТЕРИНЧЕ

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинде

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң ажылы чогаадыкчы, ажыл-ишчи чоруктуң, бистиң чуртувустуң эң-не массалыг хөй-ниити организациязының ажыл-чорудулгазын улам-на сайзырангайжыдарының аргаларын коллективтиг дилеп тыварының өзүзү-биле демдеглеттинген.

Делегаттар — ажылчын ангының, колхозчу тараачыннарның, улусчу интеллигенцияның төлээлекчилери съездиге санал бергеш, СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын изиг-биле чөпшээрежип деткээн, профэвилел организацияларының ажылын негелделиг өзү-биле анализтеп көрген. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур, беш чылдың даалгаларын күүседир талазы-биле чаа сорулгаларны тодаргайлаан.

Съезд бодунуң ажылын март 19-та үргүлчүлээн. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге, ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга совет профэвилелдериниң мурнунга салган эң чу...

...чыыштаннар алдын частыналыны-биле уткаан.

Чиик болгаш чиик материалдар үлетпүрүнүң ажылчыннарының профэвилел ТК-зының даргазы Н. А. Лашин съездиниң эвилелдиг хуралынга санал берген болгаш чиик коллективтерниң холбаалыг бүдүрүлгелер-биле харылзааларының айтырыгларынга тодаргай доктааган. Чурттуң мурнакчы чиик организацияларының күш-ажылының мурнакчы аргаларын болгаш методтарын дүрген өөренириниң болгаш нептереддириниң эргежок чугулазын ол онзалап демдеглээн.

Латвияның профэвилелдериниң республика чөвүлелиниң даргазы А. К. Зитманис республиканың чурт үлетпүрүнүң министерствозунуң болгаш адыр аайы-биле профэвилел комитединиң ажылының дуржулгазының дугайында чугаалаан. Организастыг хемчеглерниң комплекизин министерствода болгаш ооң бүдүрүлгелеринде ажылдап кылган, социалистиг чарыштың организастаарынга бүдүрүлге удуртукчуларының түлээлгелерин болгаш ролюн тодаргайлаан.

...

...

(Төнчүзү 3-кү арында).

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы

эш Леонид Ильич БРЕЖНЕВКЕ

Төрээн Коммунистиг партиявыска, ленинчи Төп Комитетке, Ленинниң улуг херээниң бүзүреддиг уламчылакчызы, аңгы үениң шылгарангай политиктиг болгаш күрүне ажылдакчызы, тайбың болгаш күш-ажыл кижилериниң аас-кежиин дээш могаг шылаг чок демиселчи эш Леонид Ильич Брежнев баштаан ооң Политбюрозунга ССРЭ-ниң профессионалдар эвилелдериниң XVII съездизи совет профэвилелдериниң, бистиң хөй национальныг Төрээн чуртувустуң бүгү ажылчы чоннарының өмүнээзинден изиг байырны чедирип тур.

Совет профэвилелдери партияның массалар ортузунга идегелдиг чөленгиижи болуп, эргелеп башкарарының школазы, ажыл-агыйны чорударының школазы, коммунизмниң школазы болур оларның ролю сайзырангай социалистиг ниитилелдиң байдалдарынга улам бедип турарын бистиң съездивис база катап бадыткап көргүскен.

...

Эш Леонид Ильич Брежневке профэвилелдериниң Бүгү делегей Федерациязының Алдын медалын тывыскан дээш совет профэвилелдериниң, бүгү совет улустуң өмүнээзинден съезд изиг-биле болгаш чүректиң ханызындан байыр чедирип тур. Силерге, эргим Леонид Ильич, быжыг кадыкшылды, совет улустуң аас-кежии дээш, тайбың дээш база бүгү кижи төрелгетенниң социал депшилгези дээш моон-даа соңгаар үре-түңнелдиг ажылдаарыңарны күзедивис.

Совет профэвилелдери коммунистиг идеалдарга кезээде шынчы болуп артар, партия-биле кады ленинчи оруу-биле чайгылыш чок чоруур дээрзин төрээн партиявыска бүзүредип тур бис.

Коммунизм тургузукчузу, тайбың болгаш Чер кырында күш-ажылдың кижилериниң аас-кежии дээш эрес-дидим демиселчи, улуг совет улуска алдар!

Лениннең тугунуң адаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле коммунизмниң тиилелгезинче бурунгаар!

ССРЭ-НИҢ ПРОФЭВИЛЕЛДЕРИНИҢ XVII СЪЕЗДИЗИ

Часкы хову ажылдарынга белеткел

ЧАРЫШТЫҢ ЭГЕЛЕКЧИЛЕРИНДЕ КАНДЫГЫЛ?

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬДУҢ, «ШЫННЫҢ» БОЛГАШ ТЫВА РАДИОНУҢ КАТТЫШКАН РЕЙДИЗИ

Тараалаг Таңды районнуң совхозтарының болгаш Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының механизаторлары, инженер-техниктиг ажылдакчылары 1981 чылдың ноябрьда республиканың бүгү совхозтарының механизаторларынга база инженер-техниктиг ажылдакчыларынга кыйгырыг үндүргеш, боттарынга тодаргай хулээлгелерни алган. Чарыштың эгелекчилеринде ам часка белеткелдиң байдалы кандыгыл? Каттышкан рейд бригадазы ол районнуң чамдык ажыл-агыйларынга барып, часка белеткел ажылдарының чорудулгазын хынап көрген. Ол дугайын моон адаанда чугаалап турар.

ТАҢДЫДА суггаттыг чер эвээш, тараа база мал чемин культураларын...

...

Районда хожудап турар ажыл-агыйларның бирээзи — «Коммунизмниң херели». Рейд бригадазының хыналда кылган хүнүнде безин бо совхозта дыка хөй тракторлар септеттинмээн болган. Ооң кол-ла чылдагааны — совхозтуң бодунда септелге кылырынга таарыштыр дериттинген мастерскаяның чогу. Ында эрги мастерскаяга тракторларның капитал септелгезин кылыр арга чок, чүге дээрге, токарь...

«Революцияның чалбыыжы» 18, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта — 16 тракторну септеп кылыры негеттинип турар.

ТАҢДЫ РАЙОННУҢ ажыл-агыйлары тарылга эгелээринге чедир ам-даа 106 тракторну, 47 чүък автомобилин, 119 сеялканы база өске-даа кодээ ажыл-агый техниказын септеп, белениниң шугумунга тургузар ужурлуг. Ол...

...

КАТТЫШКАН РЕЙД БРИГАДАЗЫ:
Х. МААДЫР, Таңды районнуң улусчу контроль комитединиң инспектору;
А. ГУБИН, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң механизатору, улусчу контролёр;
О. ТЕМИР-ООЛ, «Хадынныг» дуржулга-бүдүрүлге ажыл-агыйының механизатору;
Б. МААДЫ, Тыва радионуң корр;
К. АРАКЧАА, «Шынның» тускай корр.

ТӨРЭЭН ЧУРТ, ПАРТИЯ, КҮШ-АЖЫЛ КИЖИЗИНИҢ ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң делегаттарынга болгаш аалчыларынга концерт

Март 19-та Кремльдиң Съездер ордузунга...

...

(СЭТА).

[library stamps]

АЧЫ-ДУЗАНЫ — ЧОНГА

БЕШ ЧЫЛ бурунгаар СЭКП Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың шиитпирин ёзугаар, Чуртталга-коммунал ажыл-агыйының болгаш чоннуң амыдырал хандырылга ажылдакчыларының хүнүн доктаадып тургускан. Ол дээрге чоннуң амыдырал чуртталгазынга ачы дуза чедирер адырларны улам сайзырадыр талазы-биле партия чугулалап көрүп, мында ажылдап турарларының ажыл-ижин бедик-биле үнелеп турарының бир херечизи болган.

Партияның сагыш човаашкынынга харыы кылдыр бистиң республиканың амыдырал хандырылга ажылдакчылары СЭКП-ның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, бүгү күженишкиниң он бирги беш чылда адырның мурнунга салдынган сорулга — бүдүрүлгениң бүгү талалыг сайзыраңгайжыдар, оон ажыктыын бедидер, ажылдың шынарын экижидер, ачы-дуза чедирилгезиниң культуразын бедидер хемчеглерин шиитпирлээринче угландырган.

Эрткен чылын Тыва АССР-ниң Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң бүдүрүлгелери ачы-дуза чедирериниң хемчээлин, 1980 чыл-биле деңнээрге, 5,4 хуу өстүрүп, барык үш миллион рубль түңнүг чагыгларны кылып күүсеткен. 300 муң идик-хепти даараан, 12,1 тонна хепти чуган, 123 муң янзы-бүрү хеп, херекселдерни химиктиг арга-биле арыглап аштаан. 1235 хеп чуур машинаны, 1210 соодукчуну, 16,4 муң радиоаппаратты септээн. Адырның янзы-бүрү бүдүрүлгелери ачы-дузаның 14 чаа хевирлерин шиңгээдип алган. Шуптузу-биле амгы үеде чонга 115 хевириниң ачы-дузазын чедирип турар.

Бистиң бүдүрүлгелеривис кадээниң чурттакчыларынга ачы-дуза чедирилгезин калбартырынче, оон деңнели хоорайларывыстыңга чоокшуладырынга улуг кичээнгей салып турар. Кадээниң ажылчыларының амыдырал чуртталгазы, оларның чагаай чорук соолгу чылдарда аажок бедээн болгай. Ынчангаш кадээ черлерде септээр эт-сеп херекселдери, чугдурар, аштадыр, септедир идик хеп аймаа ачы-дуза чедирилгезин манап турар.

Ону шиитпирлээр сорулга-биле чоннуң чагыгларын долузу-биле чыып, оларны шынарлыг күүседир дээш организастыг хемчеглерни чоруткан. Хүлээп алган чагыгларны чогуур хуусаазында, эки шынарлыг күүседирин тускай чыткан бүдүрүлгелер боттандырып турар. Бо өскерилгелер ажыктыг болганын амыдырал бадыткады. Кадээниң чурттакчыларынга ам 362 хевириниң ачы-дузазын чедирип турар апарган.

МАНАА хамаарыштыр демдеглеп каар чогуур чүүл болза, республиканың совхозтарының хой кезиниң директорлары кадээниң ажыл-иштикчилериниң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга, оларның чаагай чоруун бедидеринге, үе-шагын камнаарынга амыдыралга ачы-дуза чедирилгезин улуг рольдуун билип, онче кичээнгейни салып эгелээн. Хой-хой совхозтар, кадээ Советтер удуртукчулары чагыг хүлээп алыр пунктуларны четчир хемчээлдиг орап бажыңнар-биле хандырып эгелээн. Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозу чаңгыс дээрге-биле тус тускай бажыңны эрткен чылын ачы-дуза албазынга хүлээдип берген, оон бүгү чарыгдалын бодунга алган. Ол ышкаш Тес-Хем районнуң «Кызыл-гаар», Таңдының «Россия», Бии-Хем, Улуг-Хем районнарының совхозтары база мындыг үлегерни көргүскен. Ындыг чогумчалыг бажыңда ажыттынган чагыг хүлээп алыр пунктуларны баш таарымчылыг, радиотелемастер, фотограф, эт-херекселдер септээр мастер, хеп даараар мастерская ажылдаар кылдыр дерээн.

Амыдырал хандырылгазын улам ыңай хөгжүдериниң шугуму — ону бедик механикчыжыдары, дээштиг технологияны ажыктыг үре-түңнелдиг кылдыр ажылдаары, материалдарны болгаш чиг эттиң камныг чарыгдаары, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн доктаамал бедидери болур. Бо талазы-биле чылле эрткен чылдың бедик аажок хемчеглерни боттандырган. Министерствоның бүдүрүлгелериниң ниити хемчээлиниң [illegible] ажыктыг хуузун ээлеп турар. Хепти хууда чагыг ёзугаар даараар болгаш септээр республика бүдүрүлге каттыжышкының цехтеринде 20 янзы-бүрү машиналарны болгаш дериглелерни тургузуп, дээштиг чаа технологияны шиңгээткен. Кол 4 бүдүрүлгелерде шынар башкарылгазының комплекстиг системазын шиңгээдип алган.

Чонга ачы-дуза чедирер албаның мурнунда амгы беш чылда улам нарын, улам харыысалгалыг сорулгалар салдынган. Ол үе дургузунда ачы-дузаның хемчээлин 1,7 миллион рубльге өзер. Бүгү чурттакчы чоннуң кижи бүрүзүнге онаалтыр ортумаа-биле 18 рубль 40 көпеектиң ачы-дузазын чедирер.

Салдынган сорулгаларны шиитпирлээри бүдүрүлгениң организастаарындан, ону эрги-леп башкарарын улам экижидеринден, оон техниктиг деңнелин бедидеринден, бүдүрүкчү күштерни долузу-биле ажыглаарындан, ачы-дуза чедирилгезин чоннуң ажылдап, чурттап турар черлеринче чоокшуладырындан хамаарыжыр. Ону шиитпирлээрде, партия, совет органнарының күш бүрү дузазынга даяныр бис.

СЭКП Тыва обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш РСФСР-ниң Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозу республиканың партия, совет база ажылчы эвилел органнарының мурнунга салдынган сорулгаларны шиитпирлээр [illegible]. Бирги эскерде Кызылга [illegible] 1,65 млн. рубль түңнүг Ачы-дуза чедирилгезиниң бажыңы, Чаа-Шагаан Арыгда амыдырал хандырылга комбинадының тудуглары көрдүнген.

ОН БИРГИ беш чылдың пландыг даалгаларын чедиишкинниг күүседиринге, бүдүрүлгениң эргелел башкарарын ажылчы чоннарны кииринге социалистиг чарышты улам калбартырының дээштиг чедип алыры улуг рольдуг. Ынчангаш «Он бирги беш чылга — ісалыпчы иш!» деп кыйгырыглыг алаа-биле социалистиг чарыш министерствозунуң бүдүрүлгелеринде бо хүннерде калбарган.

«Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чылының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын Тываның амыдырал хандырылга ажылдакчылары улуг сонуургал, бедик кодурушкун-биле хүлээп алган. Бо алдарлыг юбилейни күш-ажылчы коллектив бүрүзү ажыл-ижинге бедик көргүзүглерлиг, күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш сорук кирген ажылдап турар. ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарыштың эгелекчилери — коммунист эш Мокшинге удурткан радиотелеаппаратура септээр бригаданың кежигүннери, даараныкчылар Баяндина, Коровина, Егорова болгаш өскелер-даа планныг [illegible] боттандырып, бо хүннерде кызымак ажылдап турарлар. Радиотехник Скипор, парикмахер Базыр, даараныкчылар Бапина, Ховалыг, идик даарыкчылары Кочагин, Вергунов болгаш өскелер-даа чарыштың мурнуку одуруунда чорып турар. «Тувабыт» бүдүрүлге каттыжышкынының коллективи чыл эгезинден бээр бедик көргүзүглерни чедип алган, эрткен чылдың социалистиг чарыжының түңнели-биле СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң база СЭКП Кызыл хоорткомунуң, хоорай Советиниң [illegible] шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Ам бо коллективтиң ажылчылары боттарының ап алган чедиишкиннерин улам быжыглап, ССРЭ-ниң 60 чылынга алган социалистиг [illegible] хуусаа бетинде күүседир дээш шудургу ажылдап турар.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында чедип алдынган эки түңнелдерни чоңнуг-биле үнелевишаап, ажылывыста бар четпестерни уттуп болбас ужурлуг бис. Ачы-дуза чедирилгезиниң чамдык чүүлдеринге хевирлериниң талазы-биле чонга [illegible] чогуур [illegible] чедир ам-даа хандырып шыдавайн турар бис. Ылаңгыя кадээ чурттакчыларга бажың херекселдерин кылып бээрин, радиоаппаратура болгаш телевизорлардаар септелгезиниң шынары багай. Бар четпестерни чайладыр дээш чогуур хемчеглер алдынар ужурлуг.

СЭКП-ның XXVI съездизиниң тоогулуг шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырар дээш кызымаккай ажылдаары — амыдырал хандырылга албан черлериниң ажылдакчыларының кол сорулгазы болур дээрзин профессионал байырлалывысты демдеглеп тура, улам катап бодаар ужурлуг бис.

С. БУЯНДЫ,
Тыва АССР-ниң чоннуң амыдырал хандырылга министри.

Фоторепортаж

ҮҮЛЕ-ХЕРЭЭ БҮДҮНГҮР

Бөгүн—Чуртталга-агый болгаш чоннуң хандырылга

«Тувабытбыт» каттыжышкының коллективи республиканың амыдырал хандырылга, коммунал ажыл-агый бүдүрүлгелериниң аразында калбарган социалистиг чарышка эрткен чылдың түңнели-биле бирги черни ээлээн. Ажылдың ол темпизин бо чылдың эгезинде база кошкаваан, бүдүрүлгечи көргүзүг бедик. Каттыжышкының ниити ажылынга Кызыл хоорайда идикти чагыг ёзугаар даараар болгаш септээр топ цехтиң ажылдакчыларының киириштирип турар үлүг улуг.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы цех бо чылдың үш айының планын онаалдазын хуусаа бетинде 103 хуу күүседиишкенин цехтиң начальниги Н. С. Блинин биске байырлап бүдүүзүнде чугаалааш, коллективтиң ажыл-ижи, урап-шевер холдуг мастерлер-биле чоок таныштырды.

Цехте ийи бригада бар. Бирээзи идикти чагыг ёзугаар даараар, өскези—септээр. Ниити коллективте [illegible] ажылдакчы бар. —Чонга бараан болур хүлээлгезин бо демниг коллектив эки боттандырып турар. Бирээде, цехтиң чонга чедирип турар ачы-дузазының хевирлери калбарган. Коллектив бо хүннерде херээжен улуска сапожкаларны, эр, херээжен улуска сезон аайы-биле идиктерни даарап турар. Камнап алдынган материалдар-биле өөжаңга кедер тапочка идиктерни даарап турар. Цех бодунуң ажылынга амыдырал хандырылга албаның республикадан дашкаар өске бүдүрүлгелериниң арга-дуржулгазын доктаамал өөренип, ажыглап келгени улуг ужурлуг болганы чугаажок. Цехтиң бүдүрүп турар продукциязының шынары эки. Ынчангаш чагыглар хой болуп турары тавары эвес. А чагыг бүрүзүн кордүнген хуусаазында, эки шынарлыг бүдүрүп үндүрер дээш кызымак ажылдаар улус-тур. Чурттакчы чондан кирген чагыг хүлээп алыкчының, модельериниң, белеткекчиниң даараар мастерниң холун дамчып эртер. Ынчангаш продукцияның шынары оларның кижи бүрүзүнден хамааржыр болганда, ажылга негелде улуг, харыысалга бедик.

Ажылынга сагыш-сеткилинден бердинген, урап-шевер холдуг мастерлер мында эвээш эвес. Оларның ажылынга үнелелди берип, «алдын холдуг» мастер дижип чугаалажыры тавары эвес. Цехтиң илангыя идикти даараар бригадазында бүдүрүлгениң хоочуннары хөй, оларның ол шугумга күш-ажыл стажы ондан чээрби чыл чедир. Коллективтиң кол өзээн чогум-на олар тургузуп турарлар, эш-өөрү, хоочуннарның байлак арга-дуржулгазын өөренип, шиңгээдип ап турар. Ынчангаш профессионал байырлалының хүнүнде олар хоочун эштери — даараныкчы мастерлер Г. Н. Кузьмин, В. К. Княгин, Э. А. Русьман, С. Дорохов, белеткекчи З. Д. Кузьмина оларга чылыг состерни чугаалап турарлар. Шевер холдуг үстүнде мастерлер бүдүрүлгениң мурнакчыларының мурнуку одуруун баштап турарлар.

Септекчилерде база бригаданың мурнакчылары мастерлер эвээш эвес. Чижээ, С. Н. Черепанов, М. Н. Алфимов болгаш оон-даа өскелерниң коллективтиң ниити чедиишкиннеринге киириштирип турар үлүү улуг.

Үүле-херээ бүдүнгүр, урап-шевер холдуг кижилерлиг коллективтиң ажыл-ижиниң бүдүнгүр болганы, мурнакчыларның одуруунда чорупп турганы-даа тавары эвес.

Цех бөгүнгү күш-ажылчы чедиишкиннеринге доктаавайн, харын ону улам быжыглап, амыдыралдың ачы-дузазының чаа арга-хевирлерин дилеп, тып турар. Коллектив бүдүрүп турар продукциязынга немей шак бээ, янзы-бүрү курлар кылырын шиңгээдип алырын көрүп турар.

В. КУУЛАР.

ЧУРУКТАРДА: (адаанда) дуржулгалыг мастерлер Э. А. Русьман биле Г. Н. Кузьмин кылып үндүрген чаа модельдиг идикти көрүп олурлар; тускай чагыглар күүседикчизи Н. Н. Марков: белеткекчи З. Д. Кузьмина.

В. КАРА-САЛДЫН фотолары.

ЧУРУКТАРДА: ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге Л. И. Брежневтиң күш ажылчы кижи дугайында, тайбың дугайында чугаазын «Водоканал» эргелелиниң суг-насос станциязының коллективи улуг сонуурган-биле дыңнап, чугаалдыгзүнген. Станцияның ажылчыннары (солагай талазындан) В. Н. Иванько, Д. Ф. Семенков, С. Н. Дворядкин, О. А. Гречко оларның съезд материалдары-биле таныжып турары; бешки разрядтың слесары Д. П. Аржаков.

ТААРЫМЧАЛЫГ

Ачы-дуза чедирилгезиниң бүдүрүлгелеринде боттарының төлептиг ажыл-ижи, быжыг сагылга-чурумнуу, онаашкан ажыл-херээнге чогаадыкчы ёзу-биле хамааржыры-биле, эш-өөрүнге эки үлегер-чижек көргүзүп турарлар хой. Оларга СЭКП-ның XXVI съездизиниң делегаттары, Москваның «Мосремэлектробытприбор» заводунуң слесары Н. Антипов, Саратовтуң «Силуэт» каттыжышкынының даараныкчызы Р. Федорова болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

Староскальскиниң автотракторларга электри дериглелер кылыр заводунуң ажылчыннары девискээрден үнмейн-не эзлиг соонда магазиннерден продуктуларны садып ап, заводтуң химиктиг аштаалга кылыр, идик-хеп септээр мастерскаларлыг амыдырал хандырылга бажыңындан чагыгларын ап алыр аргалыг. Ында дыка эки дериттинген парикмахерская база бар.

Ставропольда ачы-дуза чедирилгезиниң черлери 8 катъ чаа бажыңда мөөңнеттинген. Ында ачы-дуза көргүзериниң 200 ажыг хевирлерин чон ажыглап турар.

Днепропетровск областың Никополь хоорайының бүгү микрорайоннарында «Ачы-дуза чедирериниң комплекстери» бар. Бажыңдан кат базым черге-ле костюмну азы платьени чагыдып, шакты, идикти, эт-херекселди септедип ап болур.

(СЭТА).

СӨЗҮН ЭЭЛЕП ТУРАР

Тываның амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң коллективтери 1982 чылдың планныг даалгаларын чедиишкинниг күүседири-биле база ССРЭ-ниң 60 чылын күш-ажылчы белектер-биле уткуур дээш социалистиг чарышка киришпишаан, боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Оларда кол черни бүдүрүлге болгаш ачы-дуза чедирериниң сайгарылга планнарын ай, квартал санындан болгаш чылдың доктаамал ажыр күүседири ээлеп турар.

Бо чылдың эрткен ийи айларында түңнелдер-биле алгаш көөрге, чоннуң амыдырал хандырылгазының хөй санныг бүдүрүлгелери болгаш эргелелдери боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип турарын бадыткап турар. Амгы үеде социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда ийи айның планын 121,4 хуу күүсеткен Тес-Хем районнуң бүдүрүлге эргелели, сайгарылга планын 115,5 хуу күүсеткен Каа-Хем районнуң бүдүрүлге эргелели, планын 114,3 хуу күүсеткен Бай-Тайга районнуң бүдүрүлге эргелели чорупп турар. Ол ышкаш Барыын-Хемчик, Кызыл районнарының амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелдериниң көргүзүглери багай эвес.

Адырның бүдүрүлгелеринден Хову-Аксының амыдырал хандырылга комбинады планныг даалгазын 114,3 хуу күүсеткен. Кызыл хоорайның химиктиг аштаалга фабриказы ийи айларның даалгазын 113,4 хуу күүсеткеш, алган бедиткен социалистиг хүлээлгелерин боттандырарынга чугула магадылалды тургускан.

ЧАҢГЫС ЧЕР ЧУРТТУГЛАРЫНГА

Бии-Хем районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң коллективи партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, кадээниң чонунуң амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын экижидеринче улуг кичээнгейни угландырган. Кадээниң ажыл-иштикчилеринге амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын комплекстиг хүлээп алышкын пунктуларын дамчыштыр чорудар дээштиг арга шиңгээдип алдынган.

Районнуң бүгү ажыл-агыйларының төптеринде амыдырал хандырылгазының комплекстиг хүлээп алышкын пунктуларын тургускан. Ол пунктуларны негелдеге дүүштүр дерээн. Ону дамчыштыр кадээ иштикчилер амыдырал хандырылгазының янзы-бүрү ачы-дузазын ап турар. Оон-биле кады ырак-узак малчын кодааннарже үнүүшкүннерни организастап, чагыгларны хүлээп алырын эки тургускан. Ынчангаш, кадээниң чурттакчылары комплекстиг хүлээп алышкын пунктуларын дамчыштыр идик-хепти септедип, даарадып, бүдүрүп, амыдыралдың нарын дериг-херекселдерин, радиоаппаратураларны септедип ап турар. Комплекстиг хүлээп алышкын пунктуларының чонга чедирип турар ачы-дузазының хемчээли улгаткан. Чижээ, эрткен чылын [illegible] чагыгларынга 112 муң рубльдиң ачы-дузазын чедирген. Кадээниң чурттакчызы мында ортумаа-биле 17 рубль 75 көпеектиң ачы-дузазын ап турар. Районнуң чурттакчы чонунга бүдүрүлге эргелели онгу беш чылдың бирги чылында 144,6 муң рубльдиң ачы-дузазын чедирген. А он бирги беш чылдың бирги чылында — 202,8 муң рубльдиң чедирген.

Районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелинде ажылынга бердинген ак сеткилдиг кижилер эвээш эвес. Амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелинде коммунистиг күш-ажылдың коллективи атты ийи бригада эдилеп турар, 32 ажылдакчы коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты.

Амыдырал хандырылга албаның шугумунга хой чылдарда ажылдаан хоочуннарның байлак арга-дуржулгазын аныяктар күзелдиг-биле шиңгээдип ап келген. Дагдыныкчылар А. Д. Фимина, В. Н. Боровина, Е. Е. Мальцева, М. С. Вяговская, А. В. Чеброва, Е. В. Баяндина олар аныяк мастерлерниң холушкак мергежилди чедип алырынга улуг-улуг хуузун киириштирип келген. Профессионал байырлалывыстың хүнүнде оларны чоргаарал-биле адаар бис. Мурнакчылар коллективте арбын. Хүлээп алыкчылар А. В. Неделина, С. О. Биче-оол, Л. Н. Белек-оол олар чарыштың мурнуку одуруунда.

Коллективте хандырылганың бедик культуразы дээш социалистиг чарыш калбарган. Ында ажылдакчы бүрүзү хаара туттунган. Чарыштың түңнелин ай, квартал санында үндүрүп турар. Үк эргелел эрткен чылын республиканың амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң аразында чарышка чаңгыс эвес удаа тиилекчи болуп келген. 1981 чылдың үшкү кварталының түңнели-биле республика чарыжынга эргелел СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң, ВЛКСМ обкомунуң Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Хандырылганың бедик культуразын чедип алыр дээш ажылывыска көргүзүглеривистиң бедик болуп келгенинге чүү идиглиг болганыл? Анаа кaксы доктаап көрейн. Районга амыдырал хандырылгазының комплекстиг хүлээп алышкын пунктуларын, диспетчер албаның организастаарынга Буртамыштың ажылының дуржулгазын ажыглааны идиглиг болган. Оон мурнунда көжүп чоруур чаңгыс бригада чагыглар хүлээп ап турган. Ынчан чүгле платье, эр улустуң чувурун даараар чагыглар хүлээп алдынып турган. Үстүнде арганы шиңгээдип тура, даараныкчыга ательениң бригада аргазы-биле ажылдаар аргаже шилчиткен. Ажылды ындыг тургузарынга районнуң партия, совет, ажыл-агый органнары улуг дузаны, деткимчени көргүскен. Үстүнде чугула айтырыглар-биле кады мурнакчыларның арга-дуржулгазын өскелерге чедирерин чугулалап келген. Ол айтырыг эргелелдиң партия, профэвилел организацияларының кичээнгейинде. Районнуң ажыл-агыйларының удуртукчулары-биле харылзаавыс эки. Мындыг янзылыг тодаргай хемчеглерниң түңнелинде районнуң бүдүрүлге эргелели үш чыл дургузунда коллективте чаңгыс-даа хожудап турар кижи чок ажылдаан.

Бии-Хемчилерниң амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын ажыглап турары хоорайның-биле дөмей деп чугаалап болур. Ылаңгыя идик-хепти хууда чагыг ёзугаар даараарының, септээриниң, амыдыралдың нарын дериг-херекселдерин септээриниң, хепти химиктиг арга-биле аштап, будуурунуң хемчээли бедик темп-биле өзүп турар. Ындыг болза-даа районнуң чурттакчы чонун хандырып турарывыста четпестер, чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар бар. Чижээ, амыдыралдың нарын дериг-херекселдерин, телерадиоаппаратураларны, шак септеп турарының шынары негелдеге ам-даа дүүшпес. Ону чайладыры-биле ажылдың чаа дээштиглиг арга-хевирлерин тып, кадээ чоннуң амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын улам калбартып, шынарын экижидерин чугула сорулга кылдыр көрүп турар бис.

А. КОСТЕНКОВ,
бүдүрүлге эргелелиниң начальниги.

Бистиң бажыңывыс—ону камнаар ужурлуг бис

Чуртталга бүдүрүлге ажылдалдың № 3 участогунуң коллективи чуртталга-коммунал ажыл-агый ажылдакчыларының хүнүнге — боттарывыстың байырлалывыска күш-ажылчы чедиишкиннг ужуражыр дээш ажылдап келди-вис. Чуртталга кварталдарының кышка белеткелин участоктуң коллективи багай эвес чоруткаш, бажыңнарны ажаап, хайгаарааарын кышкы үеде эки байдалга эрттирген.

Манаа онаашкан ажылынга харыысалгалыг, эки ажылдап турарларын демдеглээри артык эвес. Участоктуң ажылчыннарының, мастерлериниң аразында социалистиг чарышка тиилекчилер хөй. Лидия Михайловна Голощапова «Эң эки мастер» деп атка, А. С. Куулар «Эң эки ажылчын» деп атка төлептиг болганнар.

Ажылчыннар Н. К. Маңзырыкчы, А. Ф. Блинов, С. М. Хүргүл-оол олар онаашкан девискээрлерин, бажыңнарын эки аштап-арыглап, кызымак ажылдап турар.

Бистиң хоорайның чүс-чүс чурттакчылары чыл санында чаа квартираларже көжүп, дыка хөй өг-бүлелер чаагай-жыды туттунган чуртталга бажыңнары-биле хандыртынып турар апарганы өөрүнчүг. Хоорайның дөрткү, бешки микрорайоннары соолгу каш чылдарда калбарып [illegible]. Бо дээрге Коммунистиг партияның, Совет чазактың чоннуң чаагай чоруун улам бедидер, өг-бүле бүрүзүн аңгы квартира-биле хандырар дээш ала сагыш салышкынының амыдыралга хүн бүрү боттанып турарының кескү бадыткалы-дыр. Чоннуң амыдырал-чуртталгазын экижидер дээш чыл санында хөй түңнүг акша-хөреңги чарыгдаттынып турар-дыр. Чурттап турарывыс оран-саваны камнаар, карактаары, арыг-силиг байдалга тургузары чурттакчы кижи бүрүзүнден негеттинер болгай деп чугаалап каары артык эвес.

Чаагайжыды туттунган чаа бажыңнарның эжиктери удавас-ла ойбак-дожик апаар, шалаактеринден адырлып калгылаар, подвалдар, чердектер бок-хир-биле долган, көзенектер, хаалгалар сандан үнген турары хөй. Оларны септеп-селип, катап кылырынга бистиң участоктуң бызанчылары хөй үе шакты, материалдарны чарыгдап турар. Чурттап турар бажыңнарын кижи бүрүзү ээ ёзу-биле көөр, камнаар болза мындыг чүве турбас болган.

Час дүшкен. Септелге болгаш чаагайжыдылгага ажылдарынга таарымчалыг үе келген. Удавас чаагайжыдылганың, ногаанчыдылганың айы эгелээр болган. Ынчан чуртталга бажыңнарының девискээринге ыяш тарып олуртуруп калбаа-биле чорудар. Чурттакчылар ногаанчыдылгага идепкейлиг киржир боор деп идегээр-дир бис. Чурттап турар бажыңнарывыс чанынга ногаан үнүштер, чечектер үнүп турарга кымга черле өөрүнчүг эвес боор.

Майдан эгелээш участоктуң коллективи бажыңнар фасадтарын, подъездилерин чугайлап, будуп, девискээрлерин чаагайжыдарын чорудар. Ол ажылдарның хүргеп, чедиишкинниг болуру чурттакчылардан база хамааржыр. Бажың бүрүзүнүң ниити-даа, даштыда-даа чараш, арыг-силиг болур ужурлуг. Ынчангаш квартира бүрүзүнүң ээлери база бажыңын чугайлап, будуп, балконнарының, лоджияларының санитар байдалын көөр, аштап-арыглаары чугула. Балконнарга чечектер тарып, ажаап турар квартираларны көөрге магаданчыг болгай.

«Бистиң бажыңывыс — ону камнаар ужурлуг бис» деп девизти өг-бүле бүрүзү сагыыр, эдерер боор деп идегээр-дир бис. Чуртталга бажыңнары дээрге бүрүнүниң социалистиг өнчүзү-дүр. Ону бистер, совет хамаатылар эдилеп, ажыглап турар-дыр бис. Ону камнаар, карактаары чүгле коммунал ажыл-агый черлериниң ажылдакчыларының эвес, а чурттакчы бүрүзүнүң, хамаатыкижи бүрүзүнүң херээ, хүлээлгези болгай.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазын бистер коммунал-ажыл-агый ажылдакчылары изиг чүүлдүтээнүүшкүн-биле хүлээп алдывыс. Күш-ажылчы кижилерже сагыш салышкын-биле сииликкей хаңы уткалыг чугаа-дыр. Күш-ажылчы кижилер дээш ада сагыш салышкынга чүгле эки, кызымак ажылывыс-биле харыылаар ужурлуг бис.

П. РЕМНЕВА,
№ 3 чуртталга бүдүрүлге ажыглаа участогунуң начальниги.

коммунал ажыл-амыдырал ажылдакчыларының хүнү

Бодунуң профессионал байырлалын уткуп тура, адырның ажыл-шычалери кол кичээнгейин ажылды. ооң шынарын экижидеринче, шиткин курлавырларны ажыглаарынче моондап. Миллион-миллион совет кижилерге эптиг, ажыктыг болзун дээш хүн бүрү ажылдап турарларның күш-ажылчы ээлчээнин дугайында СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып турар.

НАЙЫСЫЛАЛГА АРЫГ СУГ

Москва кыдыында Рублёвскийниң суг дамчыдар станциязы суг арыглаарының чаа технологиязын шенээрниң чери болган.

Станцияның лабораториязының ажылдакчылары СЭТА-ның корреспондентизинге арыглаан сугну көргүскеннер: ол москвачыларның хүннүң-не ижип турар суундан мырыңай ылгалбас болган. Ону чедип алыр дээш [illegible] ажылдаар [illegible].

Амгы үеде бүгү станцияларга сугну хемиктиг аргабиле ажылдап турар. Сугга коагулянт дээр чүүлдү немээр, ооң түңнелинде довурак, янзы-бүрү холумактар саваларга чөвүктелип дүжер.

Чаа технология ёзугаар сугну ультрафиолеттиг херелдер-биле херелдендирип, бедик частоталыг тогту ону дамчыштыр эрттирер. Ооң түңнелинде суг чүгле арыг апаар эвес, харын-даа суг бажыннар дозуп алганы-биле дөмей амданныг болгаш соок болу бээр.

Арыглаашкынның бо аргазын чурттуң дыка хөй суг дамчыдар станцияларынга база ажыглаар.

А. ИГНАТЬЕВ.
Москва.

⊙ ⊙ ⊙

СУУРГА ЧЕДИП КЭЭР

Грузияның дагда суурларынга чугула айтырыгны — амыдырал-хандырылганың ачы-дузазын чурттакчыларга шуут чедирерин Тетрицкаро районга шиитпирлээн. Даг чурттуглар ам элеккей [illegible]

Бажыңның үш каъдында ачы-дуза черинерин бүгү адырлары тургустунган, диспетчер албаны саат чок ажылдаан турар.

Чагыкчыга специалист бо-зу чеде бээр [illegible]

[illegible]

Р. СУЛАВА.
Тбилиси.

⊙ ⊙ ⊙

ЭЭЛЧЕГ БРИГАДАЛАРЫ

Тюмень Сойгу чүкте амыдырал хандырылгазының ээлчег бригадаларын тургускан. [illegible]

[illegible]

В. ЖИЛЯКОВ.
Нижневартовск.

Саннар, фактылар

⊙ Совет эрге-чагырганың чылдарында 3,5 миллиард дөрбелчин метр чурттаалга шөлү ажыглаалга кирген, ооң иштинде 2 миллиард дөрбелчин метр күрүнениң болгаш ниитиниң чурттаалга фондузунуң, чурттаалга-тудуг кооперативтериниң бажыңнары болур.

⊙ 70 чылдарда туттунган бажыңнарның шөлү 60 чылдарның эгезинде турган хоорайның чурттаалга фондузундан көвүдээн. Онгу беш чылда 350 млн. дөрбелчин метр чурттаалга шөлү ажыглаалга кирген. 50 млн. ажыг кижи чаа квартираларны алган.

⊙ Хоорайның чурттаалга фондузунуң чаагайжыды туттунганының дээн-ели бедик: чурттаалга бажыңнарының 89 хуузу водопровод-биле, 87 хуузу канализация-биле, 79 хуузу газ-биле хандыртынган.

⊙ Эң берге социал айтырыгларның бирээзи — өг-бүле бүрүзүн аңгы квартира-биле хандырарын ССРЭ шиитпирлээр аргалыг. Амгы үеде хоорай чурттакчыларының 80 хуузу ындыг квартираларлыг.

⊙ Он бирги беш чылда 530-540 млн. дөрбелчин метр чурттаалга шөлүн тударын көрдүнген. Ол дээрге социал программаны шиитпирлээринге кескү салыышкын болур.

⊙ Бистиң чуртта бажың хөлезини делегейде эң-не чиик хемчээлдиг болгаш ажылчыннарның, албан-хаакчыларның өг-бүлелериниң орулгазының 3 хуузундан улгатпайн турар. Чурттаалга бажыңнарының шынары дыка экижээн-даа болза, бажың хөлезини бежен ажыг чыл дургузунда өскерилге чок артпышаан. Чоңга коммунал ачы-дуза чедирилгезиниң кол хевиреринге. ооң иштинде электри энергияга болгаш газка тарифтер доктаамал болуп турар.

⊙ Онгу беш чылда кедээ-ге чурттаалга болгаш культура-амыдырал тудугларын хержиреринге 25 млрд. рубльди түңнээн. ол [illegible] он бирги беш чылда 39 хуу өзер.

⊙ Он бирги беш чылда чаңгыс аай чаа, шимиттиг планировкалыг телевилелде-рич ёзугаар чурттаалга бажыңнарын тударынче кол дуунда шилчиир.

⊙ Ачы-дуза чедирилгезиниң хемчээли он бирги беш чылда 1,4-1,5 катап өзер. Чурттуң чоон районнарынга, ылаңгыя БАМ тудуунуң зоназынга ачы-дуза чедирилгезин дүрген хөгжүдери көрдүнген.

⊙ Чоңга ачы-дуза чедирериниң хемчээли он бирги беш чылда 11 млрд. рубль, ооң иштинде кедээниң чурттакчыларынга 3 млрд. рубль чедер.

⊙ 270 муң хире саңныг ательелер болгаш мастерскаялар хепти даарап, аштап, эт-херекселди септеп турар. Кижилер үе-шагын дыштанырынга, номчуурунга, спортка болгаш урам чүүлге хандыкшырынга каммап алырынга олар дузалыг.

⊙ Специалистерниң санаашкындан алырга, амыдырал хандырылга системазының ачы-дузазын ажыглаанындан ажылчы чоннуң хостуг үезиниң фондузунга, 60 чылдарның эгези-биле деңнээрге, кижи бүрүзү-ле 70-80 шакты чыл бүрүде немеп алыр аргалыг болган.

⊙ Бистиң чуртта чоңга ачы-дуза чедирилгезиниң системазында 2,6 млн. кижи ажылдап турар.

⊙ 1982 чылда ачы-дуза чедирилгезиниң хемчээли 6,9 хуу өзер болгаш 9 млрд. рубль чедер.

⊙ Онгу беш чылда РСФСР-де чоңга ачы-дуза чедиргени 40 хуу өскен, ооң иштинде кедээниң чоңунга 53 хуу көвүдээн.

⊙ РСФСР-ниң Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң бүдүрүлгелери онгу беш чылда ачы-дуза көргүзерин 14 млрд. рубль чедирген. РСФСР-ниң хоорайларында 3350 ажыг комплекстиг хүлээп алыр пунктулар ажылдап турар. 46 хоорайларда дүрген септээриниң мастерскаялары 2-3 шак иштинде-ле амыдыралга ажыглаар каным техниканы септеп, эдип болур.

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Секцияларның ажылының тенденциязын барымдаалап, съезд доктаал хүлээп алган. Секцияларның ажылдап кылган саналдарын бодунуң практиктиг ажыл-чорудулгазынга ажыглаарын ол доктаалда ВЦСПС-ке сүмелээн.

Ооң соонда съездиге санал бериишкиннерин уламчылаан.

Күш-ажыл чурумун быжыглаарының, турум күш-ажылчы коллективтерин тургузарының, күш-ажыл курлавырларын чонтуг ажыглаарының, чогуур [illegible]

[illegible]

ТУРГУЗУУШК УННУҢ ЧАА-ЧАА БЕДИКТЕРИНЧЕ

Нефть болгаш газ үлетпүрүнүң ажылчыннарының профэвилел ТК-зының даргазы В. Т. Сидоренко күш-ажылчы чарышты сайзыраңгайжыдарынга, ооң чаа хевирлерин нептередиринге профэвилелдиң активтилери идепкейлиг киржип турарын демдеглээн. «Ажылчын эстафетазы» принцип-биле чарышта тудугжулар-[illegible]

[illegible]

пияның профэвилел даргазы Мулугата Виме́р, Гвинеяның ажылчы чоннарының национал конфедерациязының чиңгине секретары Секу Магассуба, Грецияның күш-ажылчы бүгү-ниити конфедерациязының даргазы Орестес Хаджиавелиу, Тред-юнионнарның британ чиңгине чөвүлелиниң кежигүнү, машина тудуушкунунуң администраттарының [illegible]

[illegible]

профэвилелдерниң төлээлекчилери [illegible].

Съездиниң ажылының соолгу хүнүнде, март 20-де эштер Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, [illegible]

[illegible]

пал-оналдары бүзүрелдиг бедиткен көргүскен.

Съездиниң ажылынга киржиген чогаадыкчы салыышкыны дээш санал берген бүгү делегаттарга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин С. А. Шалаев илергейлээн. Шүүткүлелдиг бүгү саналдарны совет профэвилелдерниң [illegible]

[illegible]

рыглары съезд дараазында чугаалажып көрген. Кандидатураларны депшиткен севүүнде бадылаашкыннар болган.

Совет профэвилелдерниң удуртукчу органнарынга соогудаларның түңнелдериниң дугайында ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съезди-[illegible]

[illegible]

(СЭТА).

ВЦСПС-ТИҢ ПЛЕНУМУ

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинде соңгуткан Профессионалдыг эвилелдерниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлелиниң пленуму март 20-де болган.

ВЦСПС-тиң даргазынга С. А. Шалаевти, даргазының оралакчызынга болгаш президиум кежигүнүнге — В. И. Прокоровту пленум соңгаан.

ВЦСПС-тиң секретарьларынга болгаш президиум кежигүннеринге А. П. Бирюкова, В. Ф. Богатиков, А. В. Викто-[illegible]

[illegible]

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

Тайбың болгаш тургузуушкуннуң угланыышкыны-биле

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазы болгаш аңаа илдеп үндүрген чаа совет саналдар делегейге канчаар-даа аажок улуг сонуургалды болдурган. Даштыкы парлаалга, кескү политиктер болгаш хөй-ниити ажылдакчылар Совет Эвилелиниң улуг салыышкынын, тайбың, чевирлиишкин, кайы-кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылга дээш угланыышкынын онзалап демдеглеп турар.

Совет Эвилелиниң тайбынга ынак даштыкы политиказының хажыдыкчыларының хөделиишкиннерин совет тайбың саналдарга делегейниң калбак сонуургалы бергедээшкинге таварыштырып турар деп, венгр профэвилелдериниң солуну «Непсава» айыткан.

Л. И. Брежневтиң чугаазы [illegible]

ры удур туржуушкунну болгаш боо-чепсектиң эдере бүдүрерин күштелдирериниң угланыышкынын уржуундан тургустунган делегейниң дыка ла нарын байдалдарында, социалистиг курунге тайбынның болгаш бүгү улустарның дээштиг сорулгаларын удуртукчу болдурган, тайбынны болгаш [illegible]

[illegible]

[illegible] Президентиниң Хараны [illegible] совет саналдарны [illegible] Р. Эдгар [illegible] Европага [illegible]

[illegible]

Конгрестиң төлээлекчилер палатазының спикери Т. О'Нил совет саналдарны [illegible] Стратегтиг [illegible] Совет Эвилели-биле чугаалажыышкыннарны эгелээринче Рейганның администрациязын АКШ-тың [illegible] политиктиг ажылдакчызы, республиканчы сенатор Ч. Метайес кыйгырган. Иштиг парлалганың болук сенатор-

ларының онуушуундан мындыг чугаалажыышкыннарны деткээн резолюцияның төлевилелин конгресске ол киирген.

Хөй-ниити сапал-оналының удурланыышкынынга таварышкан, албан ёзузунуң Вашингтону чаа совет инициативаларга хамаарыштыр суттук чок салдыгган үнелелдерин чыгчадырын оралдажы берген.

Ак бажыңның төлээзи АКШ-тың администрациязы [illegible]

[illegible]

(СЭТА).

ДАМАСКЫГА ХУРАЛ

ДАМАСК. Сирия Араб Республиканың президенти Х. Асадтың даргалаашкыны-биле САР-ның [illegible]

САНА агентилели [illegible]

[illegible]

Күш-ажыл биржазы... Аңаа кижилер чүгле ажыл дилээр дээш келбейн турар. Амыдыралдың кажыдалынга таварышкан хөй миллион ажыл чоктар капиталистиг чурттарда улам көвүдеп турар. Олар дүрүм ёзугаар ажылдаар эргезин хандырарын эрге-чагыргалардан улам шиитпирлиг негеп кээп турар.

ЧУРУКТА: ГФР-ниң Кёльн хоорайында күш-ажыл биржаларының бирээзинге ажыл чоктарның чоптуг негелдезинге харыы кылдыр эрге-чагыргалар карны хемчеттин ап, оларга удур полицейжилерни ыдалаан. Амгы үеде Барыын Германияда барык ийи миллион ажыл чоктар бар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Март 21 — соок-язы ылгал көөр чорукту узуткаар дээш демиселдиң делегей хүнү

РАСИЗМ — БӨМБҮРЗЕКТЕ КЕМ-БУРУУЛУГ ҮҮЛГЕДИГ

[illegible]

С. КУЛИК.
(СЭТА).

ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫ ХАРЫЛЗАА

Тоора-Хем ортумак школазының башкылар коллективи ССРЭ-ниң 60 чылын болгаш Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының тургустунганындан бээр 60 чыл болур оюн чедишкиннер-биле уткуур дээш, бүгү-ле совет кижилер-биле бир демей, кызымаккай ажылдап турар. Өөреникчилерниң санының талазы-биле республикада эң улуг школаларның бирээзи. Мында чаа улуг школаны немей тутканы-биле кады өөреникчилер чаңгыс ээлчегде шупту өөренип, класстан дашкаар ажылдарга масалыы-биле идепкейлиг киржир аргалыг апарган. Ук школада орус, тыва, хакас, украин, татар болгаш өске-даа аймак нация төлдер чаңгыс өг-бүлениң уруглары дег, эптиг найыралдыг чурттап, өөренип турар. Ынчангаш харын интернационалчы кижизидилгеже кол кичээнгейни башкылар коллективи база угландырып келген. Ол талазы-биле чамдык ажылдарны школаның пионерлериниң болгаш комсомолчуларының ортузунга кылып чоруткулаан.

— Пионержи отрядтар болгаш комсомолчу бөлүктер «Мээң чуртум — ССРЭ» деп экспедицияның негелделеринге дүүштүр ажылдап эгелээн. Аңаа хамаарышкан бүгү-ле ажылдар ийи улуг байырлалдар — ССРЭ-ниң болгаш Бүгү-эвилелдиң пионер организациязының 60 чылынга тураскааттынган. Бистиң суурувуста дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары эвээш эвес. Ынчангаш олар-биле ужуражышкыннарны организастап эрттирип, оларның сактыышкыннарын тускай демдеглел дептеринге бижип ап турар. Бо болгаш, өөредилге-кижизидилгелиг бүгү-ле ажылды эрттирерде, бистиң школавысты шефке алган организация — мал ажылдыг бот-түү дузаны чедирип турар — деп, школада класстан дашкаар ажылдар талазы-биле организакчы башкы Н. Эртине-Очур чугаалады.

Тоора-Хем ортумак школазының башкылар коллективи интернационалчы кижизидилгеге хамаарышкан лекция, беседаларны өөреникчилер ортузунга номчуп, тускай класс шактарын, кежээлерни, пионержи чыыштарны организастап эрттирери чаңчыл апарган. Башкылар В. Сарыг-оол, Е. Попова, Л. Хуна, Л. Дамчаа, Г. Селина, Л. Плютова болгаш өскелер-даа класстарында өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарны эки-жиктиниң түңнелинде, ылаңгыя мезү-шынар кижизидилгезиниң талазы-биле дээштиг салдарны чедирип турар. Чижээ, 8 «б» класстың (удуртукчу башкызы Н. Куш) организастап эрттиргени «Мен — Совет Эвилелиниң хамаатызы мен» деп кежээ уттундурбас, солун болган. Коридорну болгаш ону эрттирер өрээлди байырлал шинчилиг каастап дерээн. Ханаларда чурук-хөрүк. В. Маяковскийниң ындыг аттыг сураглыг шүлүүнден одуругларны чараштыр парлааш аскылаан. Совет хамаатызы кижи кандыг болурул дээрзиниң дугайында беседаны класс удуртукчузу болгаш пионерниң улуг вожатыйы Н. Куш кыска болгаш тода кылдыр баштай кылып берген. Аңаа паспорт столунуң ажылдакчылары база киржип, 9—10 класстың өөреникчилеринге паспорттарны байырлалдыг байдалга тывыскан. «Хоор чоннуң бадылыг, быжыг найыралы» деп чыышты 4—7 класстар аразынга эрттиргени база-ла солун, ажыктыг болган. Чурук-хөрүк, эвилелдешкен республикаларның сүлде демдектери, ыры-хөгжүм-биле ол темалыг чыышты шимеп каастаан. Аңаа янзы-бүрү эвилелдешкен республикаларның улустарының кандыг-кандыг хеп-сып кедериин, оюн-тоглаазын, оларның чедишкиннерин, байлаак көргүзерин оралдашкан. Чижээ, Казахстанның ээремнелдир тараа чалгаан карак четпес ховулары, Киргизияның одар сыңмас хөй малы, Узбекистанның даг дег чыып каан аккыр чаагай хөвени дээш өскелериниң-даа ёзулуг «арыншырайын» чурук-хөрүк, сөс-домак, ыры-шоор-биле өөреникчилер көргүзер дээш баш бурунгаар-ла аажок кызып белеткенгеннер. Эң эки белеткелдиг болгаш шынарлыг болган класстарны шаңнап, мактаан. Ук школада класстан дашкаар оон өске-даа политика-кижизидилгелиг ажылдарны чорудуп турар. Чижээ, 7—10 класстар аразынга «Политиктиг ырлар болгаш плакаттар» деп конкурсту эрттирип, оон түңнелин үндүрүп, тиилекчилерге шаңнал-макталдарны тывыскан. Оон ыңай, класстар аразында хөглүглериниң болгаш сагынгыр-тывынгырларның интернационалчы клувун өйлеп-өйлеп эрттиргилээри чаңчыл апарчылдар. Улуг-даа, бичии-даа — кандыг-даа ажылды организастап эрттирерде, бүү-хаа эвес, баш бурунгаар-ла белеткенип ужурлуг. Тоора-Хемниң башкылар коллективи ону эки билир болгаш өөреникчилерни углап-баштап, бөттүг дузаны чедирип турар.

Тоора-Хем ортумак школазының пионерлери өске республикаларның пионерлери-биле интернационалчы харылзааны доктаамал тудуп келген. Олар-биле чагаалажып, янзы-бүрү белектер солчуп чаңчыл апарган Олар Архангельск, Грозный, Иркутск, Дон-да-Ростов хоорайларының, Соңгу-Осетияның Чикало болгаш өске-даа черлериниң школаларының пионерлери-биле интернационалчы харылзааны быжыг тудуп турар.

К. ЭКЕР-ООЛ.
Тожу район.

МОСКВА. ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу Илья Глазунов «Бистиң үе-чергевис» деп бөлүк портреттерни чурууруун уламчылавышаан. Ол бөлүкте бистиң үе-чергелеривистиң назы дөгүй берген-даа, аныяк-даа, элээди-даа — күрүне ажылдакчыларындан эгелээш бөдүүн ажылчынга чедир бар. Оларны делгелгелерге чаңгыс эвес удаа көргүскен.

ЧУРУКТА: Илья Глазуновтуң чогаалчы Владимир Солоухинни чурууп тураары.

В. МАСТЮКОВТУН фотозу СЭТА-ның фотохроникасы.

НОМЧУКЧУЛАР ХӨЙ

Даг суурy Одзунуң библиотекаларында дээди өөредилге черлеринде бот-өөредилге-биле өөренип турарларга тускай абонементини киирген. Одзун суурда бүдүрүлгеге өөренмишаан, өөренип турар аныяктарның саны көвүдээнинден ындыг шиитпирни кедээ Совет хүлээп алган. Ол даг суурундан чүс ажыг оолдар, кыстар республиканың институттар, техникумнарында бот-өөредилге-биле өөренип турар.

Одзун Армениянын улуг суурларының бирээзи, оон беш муң чурттакчыларының чартык кезии библиотекаларда номчукчу.

— Бисте совхозтуң, суурнуң, школаның — үш библиотеказы бар — деп, Одзун кедээ Советтиң даргазы С. Давитарян чугаалаар. — Номнуң ниити фондузу ам чеди муң четкен. Өг-бүле бүрүзүнде ном полказы бар.

Библиотека формулярлары — суурнуң амыдыралының социал-культурлуг хөгжүлдезиниң көргүзүү. Совхоз библиотеказында музыка чечен чогаалының салбыры база ажыттынган, чүге дээрге суурда үш школаларга немештир бир музыка школазы бар.

Методиктиг литература полказында школа башкыларынга дузалал номнар хөй. Ам школаларда 160 башкылар бар. Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында Одзун суурга өөреникчилерниң саны ол хире турган.

Библиотекада альбомнарда эргижирей берген тырттырган чуруктарда каш бажыңнар Одзун суур ол. А соңга даштында чаа Одзун суур кудумчуларда туттунган 1800 бажыңнар дагларны тарладыр кыза берген ышкаш сагындырар.

— Бистиң тудуг планнарывыста улуг, чаа эмнелгени, башкылар бажыңын тударын, библиотеканы база алгыдарын көрдүнген — деп, С. Давитарян чугаалады.

И. ВЕРДИЯН,
СЭТА-ның корр.

Армян ССР.

Ээлдек чараш, казыргы дег эстедип турар дээш кандыг таңцылар турбас дээр. Шак ындыг чараш таңцыларны тургузарынга улуг үлүг-хуузун киирип турар кижилерниң бирээзи — аныяк специалист Седей Оюмаа. Оон тургусканы солун тывынгыр чараш таңцылар хөй. Ол ам Кызыл Мажалыктың уран чүүл школазында таңцы башкылап турар. Оон өөредип турары 12 бичии таңцычы бо чылын школаны дооскаш үнер. Таңцычылар боттары өөренмишаан, таңцы бөлгүмчүлерни удуртурунга идепкейлиг киржип турарлар.

ЧУРУКТА: Кызыл-Мажалыктың уран чүүл школазының таңцы башкызы Седей Оюмаа бөлүк таңцычылар-биле.

Д. МОҢГУШ.

И. РОДНИНА КИЧЭЭНГЕЙНИ ХААРА ТУТКАН

КОПЕНГАГЕН (СЭТА-ның тускай корр. В. Воронков, А. Новиков). Фигуралыг чулгулаашкынның делегей чемпионадының байырлыы биле ажыдыышкынының үезинде Ирина Роднина база катап кичээнгейни хаара туткан. Үш дакпыр олимпийлиг чемпион, делегейге бирги чер дээш маргылдааның он атап тиилекчизи Копенгагенниң «Бренбю-Халлен» дээр спорт ордузунуң дожунга конькичилерниң делегей эвилелиниң (ИСУ) президентизи Олаф Поульсенниң холдарындан дыка чараш улуг кубокту хүлээп алыр дээш үнүп келген. Шылгараңгай совет спортчу спорттуң бо хевирин сайзырадырынга шылгараңгай үлүүн киргени дээш фигуристерге болгаш конькичилерге ИСУ-нуң моон соңгаар тыпсыр чаа шаңналының баштайгы ээзи болган.

Оон соонда бистер Ирина-биле кады кыска программаның күүсеткен спортчу эжештерниң демиселин хайгаарап турган бис. Аңаа бистиң үш дуэливис, ынча санныг америк фигуристер, Канададан болгаш ГДР-ден келген ийи-ийи эжеш спортчулар, а ол ышкаш ГФР-ниң, Францияның, Кыдаттың төлээлекчилери киришкеннер.

Дугаар тудары бистиң спортчуларывыска чедимчелиг болган — Марина Пестова биле Станислав Леонович, Ирина Воробьева биле Игорь Лисовский эң сөөлүнде үнгеннер. Оларның кол-ла удурланыкчылары, ГДР-ден келген, бо чылдың Европа чемпионнары Сабина Бесстиң болгаш Тассло Тирахтың чедип алганы эң хөй саннары бистиң спортчуларывыска оруктуу ажыткан.

«Бо дээрге, ёзулуг-ла күштүг спортчулар-дыр деп, Роднина чугаалады. — Оларның кол-ла идегелди бедик темпилиг болгаш боттарынга шуудала бүдүрээри боол турар. Пестова биле Леонович чеди элементтиң шуптузун дыка эки күүсеткеннер. Олар бирги черлерниң саны-биле тиилеп турарларга бети-ле дээрге, 3:4 сап четпейн турарлар. Лисовскийниң мурнунда кемдээшкинин шаптыктап, ленинградчылар шала-ла оваарымчалыг чүңгүлап турган-даа болза, Воробьева биле Лисовскийниң мактавайн барып болбас.

Мен американнар болгаш канадалар бедик мергежилдиин көргүзер боор деп бодаан мен. Канададан келген Барбара Ундерхилл биле Пол Мартинин боттарының программазын күүседириниң бедик культуразын көргүскен, ынчалза-даа олар элементилериниң бирээзинге частыкканнар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, күштүглериниң шуут-ла шуглуп үнүп келири хостуг программага чедир эн-не бедик үнелел саннарын манаар апаар».

ЧЕРНИҢ СЕТКИЛИ

Чемгерикчи, азыранчы ава-чер мен.
Чечектерим сеткилиңер өөртүп чоруур.
Ажы-төлүм тодуг-догаа чорзун дигеш,
Арбай-тараа, чимис-кадып шаңнап келдим.

Чеден ажып, назы дегээн кижилер дег,
Чер-даа болза шаа кээрге кырып калыр.
Чемишчидип, куруштуруп ажаар болза, —
Четчип чоруур эрлер ышкаш чалыытап боор.

Сесегени, тараалаң-бай Таңды ээзи,
Чедер холдуң ховуларын сактыңарам.
Чер-ле болгаш шыдажып кээр чүве-дир ийин,
Чеже чылда чаагай дүжүт бербеди дээр!

Хаттың, сугнуң эрозиязы — «аарыглары»
Кара-хүрең хөрзүнүмге кыжаныр-дыр.
Халаптарны чайладырын билир силер,
Хайыралыг чериңерге ынакшыңар.

Кургап чыдар ээнзиргей ховуларны
Кур чер кылдыр дадаазыннай аңдаргылап,
Дүжүт чалгаан шөлдер кылдыр хуулдурза деп,
Дүжүмде-даа чугааланы бээр-дир мен.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

ХАНДЫКШЫДАР

Кур-Чер суурнуң төп кудумчузунда уругларның музыка школазының чанынга баарга-ла янзы-бүрү аялгалар дыңналып кээр. Мында уран чүүлге хандыкшылдыг уругларны тускай эртемниг башкылар өөредип турар.

Ол школаже кире бергеш, башкы Майя Ондаровна Моңгуштуң удуртуп турары таңцы клазының өөреникчилери-биле кичээл эрттирип турарын көрдүвүс. Уругларның таңцылап турарын көөрге, ээлгир-эптиин, чараштарын канчаар. Чапсар болу бээрге, Майя Ондаровна-биле ужуражып, чугаалаштывыс.

— Алызындан салым-чаяандыг уругларны өөредирн солун болдур ай — деп чугаа эгеледивис.

— Салым-чаяан салым-чаяан-на ыйнаан, кандыг-даа чүвени чедип алырда чүткүл, тура-соруун, оон-биле кады үе-шакты шын хуваары чугула. Таңцының янзы-бүрү хевирлерин өөреникчи бүрүзү-ле дораан өөренип алыры болдуп маc. Ону шиңгээдип билип алырынга хөй үе-шакты үндүрери болгаш шыдамыккай тура-соруун негеттинер. Ажылдавас, шыдажып өөренмес болза, чеже-даа салым-чаяандан чүве үнмес — деп, ол харылады. Ол башкы эң эки өөредилгелиг өөреникчилериниң ден угбашкылар Алимаа, Аля, Оюмаа Оюннарны, Чодурал Кара-оолду, Лида Ооржак болгаш Лира Даргат оларны чижек кылды. Черле колдуунда-ла уругларның уран чүүлге хандыкшылы ада-иелеринден салган, өг бүлеге кижизидилгезинден хамааржыр — деп, Майя Ондаровна немей кагды.

Музыка школазының эң тергиин өөреникчилери Алимаа, Аля, Оюмааның адазы Ортун-оол тыва хөгжүм херекселдеринге болгаш допшуулурга ойнап турда кайгамчык. Оларның үш уруглары 1981 чылда Кызылга болуп эрткен республиканың музыка школазының өөреникчилериниң конкурзунга бирги черге киргенинге өг-бүлениң кижизидилгези, культуразы база хамааржып турар.

Бо школада тускай эртемниг аныяк башкылар В. Доңгак, М. Моңгуш болгаш өскелер-даа башкылар өөреникчилерге музыка болгаш хореография талазы-биле ханы билигни бээр дээш бүгү күжениишкин-биле хостуг үе-шагын-даа харамнанмайн ажылдап турар. Бо школаның башкылары хөй-ниити болгаш культура ажылдарынга база идепкейлиг-биле киржип турарлар. Олар чурттакчы чонга солун концерттерни удаа-дараазы-биле көргүскүлеп келген.

Д. ЧЫМБА.

Чаа ном

«АЛТАЙ ТООЖУЛАР»

Эрткен чылын алтай чогаалчылар П. Кучиякты, Б. Укачинниң, Э. Палкинниң, Э. Каинчинниң проза чогаалдары «Алтай тоожулар» деп ат-биле тыва дылда тускай ном кылдыр парлаттынып үнген.

Алтай чогаалчыларның тоожулары-даа, романнары үзүндүлери-даа, чырык чер кырынга чурттаалгазының сөөлгү хүннеринге чедир ак сеткилдиг, буянныг боор арткан Кылчай ирейниң чаагай сагыш-сеткилин мөңгежиткен чечен чугаа-даа номчукчуларның угаан-бодалынга балалбас исти арттырып каар эки чогаалдар.

Бир тээ, «Алтай тоожулар» деп ном номчукчулар холунда кире берген чүве болганда, ында кирген чогаал бүрүзүнүң ужур-утказын тайылбырлавас мен. Очулдурукчулар А. Чылбак-оол, А. Сат, В. Моңгуш, Д. Чыдым олар алтай чугааның, үлегер домактарын хевээр арттырарын оралдажып, ниитизи-биле багай эвес очулдурган деп билдим. Үелер болгаш чер-чурт аайы-биле алтай улустуң амыдырал-чурттаалгазының, аажы-чаңының чамдык талаларын тыва номчукчулар тодаргай билип ап, ук номну сонуургап номчуп турарлар.

А. БЕГЗИ.
Мөңгүн-Тайга район.

Сонуургактарга

Хаакчылар болгаш бөрү

Кемерово чоогунга, Томь хемниң оң талакы эриинге, областьтың маргылдаазы эртип турган. «Динамо» ниитилелиниң тренери Камалтдинов хаакчыларын хей-аът киирер дээш, харга чоруур «Буран» деп машиназынга олуруп алгаш, хаак оруунче үнүпкен. Хаакчыларның эртер оруундан каш-ла он метр черде чоога иштинде бөрү турганын ол көрүп каан. Камалтдинов ырак эвесте тренировкалап турган биатлончуларже халыкан. Оларның бирээзи — Тюфяков тренер-биле ушкажыпкан.

Сыгыр октуг боо-биле (биатлончуларның чепсээ ындыг) бир дугаар адарга-ла, бөрү Камалтдиновче шурап келген. Ол араатанның аксынче боо-зунуң ужун сук четтигипкен болгаш машиназынга чаглак тавы берген. Бөрү өске аңчыже халый берген. Спортчу ону тавааp адып каан.

Кемерово областа аңчылар болгаш балыкчылар ниитилелиниң баштаар чериниң даргазы М. Бакулинниң чугаазы-биле алырга, тайганың бо аш араатаннары кижи чурттап турар черже моон мурнунда-даа чедип кээп турган таварылгалар бар.

В. МОИСЕЕВ.

Кемерово.

Кастарның шынчызы

Врангель ортулуунуң дириг амытаннарын шинчилеп турар эмдогтар эр, кыс ийи кастың моюннарынга 1976 чылда пластилин моңчарлар кедирип каапкаш, каш чыл иштинде оларның амыдыралын сонуургап көрген. Дараазында чылында чайын база-ла ол ийи боттарының аъш-чемин хоорап турарын көргеш, эртемденнер кайгаан.

Ынчалза-даа кыжын Америкага чурттап турда, оларның аразында харылзаазы баксырааны. Ынчангаш 1978 чылда чайлаанга — Врангель ортулуунга — өске өөнүктерлиг келген. Демги ийи «өг-бүле» — улар бот-боттарындан озалааш турган болгаш аразында харылзаашкын хевирлиг.

1979—1980 чылдарда эртемденнерниң ук таныштары ортулукка кээзүлбээн — өскээр көже берген хевирлиг.

1981 чылда олар хеверден коступ келгеннер, ам база «ашак-кадай» апарган болганнар.

Ортулукта муң-муң кастар чурттап турар, олар база-ла ындыг доктаамал «өг-бүле» болуп турар бе деп айтырыг тургустунуп келген.

В. СУНГОРКИН.

Владивосток.

агаар

Бөгүн республикага кезиул турар булуттаар, чамдык черлерге быскан хар чаар. Хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаар 10—15, чамдык районнарга 0—5, Кызылга 10—12 градус соок.

телевидение

МАРТ 21-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — Концерт. 9.25 — Будильник. 9.55 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 10.55 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.40 — ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң делегаттары чугаалап турлар. 11.55 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 12.25 — Бөгүн — Чурттаалга-коммунал ажыл-агыйы болгаш амыдырал хандырылга ажылдакчыларының хүнү. Дамчыдылгага чурттаалга-коммунал ажыл-агый министри С. М. Бутусов киржир. 12.40 — «Кодээден дамчыдылга» 13.40 — «Музыкалыг киоск». 14.15 — М. Горький — «Дайзыннар». Фильм-шии. 16.35 — «Кино аян-чоруктар клуву». 17.35 — ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң делегаттарының чагыглары ёзугаар концерт. 18.15 — «Делегей панорамазы». 19.00 — Уран гимнастикага ССРЭ чемпионады. 19.35 — «Оорлаашкын». Уран-чечен телефильм. Дж. Лондонуң шиизи ёзугаар. 2-ги сериязы. 20.45—21.00 — Чапсар. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Москва — Будапешт». Уран чүүл мастерлериниң күүсел-дели. 22.40 — «Красноярск». Документалдыг фильм. 23.05—00.00 — Спорт программазы. Тененде — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Кур черде садтар». Уран-чечен телефильм. 14.[illegible] — «Бо кайгамчыктыг делегей». Литературлуг викторина. 5-ки үндүрүлге. 15.45 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турлар. Дончулал. 16.15 — «Строговтар». Г. Марковтуң романын ёзугаар хөй серияның уран-чечен телефильм. 6-гы сериязы. 17.30 — «Тиилекчилер». Фронтучу оолчуктар клуву. 19.00 — «Эрмитаж». Орус улустуң чурулга уран чүүлү». 24-кү фильм. 19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 19.45 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң допчу намдарывыс». 11-ги фильм. «1927 чыл». 20.10 — «144-кү бедик». Документалдыг фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45—23.30 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Спартак» — «Крылья Советов». 2-ги, 2-кү үелер.

МАРТ 22-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Күрүнениң үлегерлиг Г. Веревка аттыг украин хорунуң концерти. 9.30 — «Дириг амытаннар амыдыралы». Дамчыдылганы — Н. Н. Дроздов чорудар. 10.30 — «Папура», «Хана», «Фонтан». Уругларга кыска хемчээлдиг уран-чечен фильмнер программазы. 11.25 — Телемедээлер. 11.30—15.50 — Чапсар. 15.50 — «Чурагачы». Тележурнал. 16.35 — «Салют, пионерия!» Баку хоорайның пионерлер Ордузунуң уруглары бот-тывынгыр коллективтериниң концерти. 17.30 — «Бистиң садывыс». 18.00 — Спорт программазы. 18.45 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Приморьениң хемүр-дажы. 19.15 — Вс. Вишневский — «Оптимистиг трагедия». ССР Эвилелиниң Күрүнениң үлегерлиг Биче театрының фильм-шиизи.

КЫЗЫЛДАН

20.45 — Телемедээлер

МОСКВАДАН

21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Фильм-шииниң уламчызы. «Оптимистиг трагедия». 22.30 — Бөгүн делегейде. 22.45 — 01.00 — ССРЭ-ниң хоккейге чемпионады. ЦСКА — «Динамо» (Москва). В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң спорт Ордузундан дамчыдар.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Орус чугаа. 12.30 — Музыка. 4-кү класс. ССРЭ-ниң улустарының музыказы. 13.00 — А. Яшин. Чогаалдар арыннарындан. 13.50 — «Кайгыктыр адышкын». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.00 — Социалистиг улус ажыл-агыйы. 14.45 — «Эртем амыдыралы». 15.15 — «Келир үе дээш харылзаар». Эге класстар башкыларын белеткээр дугайында. 15.45 — «Чаартыкчылар». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.55 — Телемедээлер. 16.00—17.35 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.35 — «Ында, фронт шугумунуң ындында». Уран-чечен телефильм. 18.35 — «Патриот - интернационалистерни кижизидер». СЭКП Кызыл хооркомунуң секретары Г. Ш. Моңгуштуң чугаазы. 18.45 — «Фотосимфония». Телефильм. 19.00 — Телемедээлер. 19.15 — Чарлалдар. 19.20 — «Сахалинниң балык өстүрүкчүлериниң ажыл-херектери». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Хуулгаазын экран!». 19.45 — «Профессиязы — садыгжы». Уругларга бараалнар садыының аныяк садыгжыларының дугайында. 1-ги дамчыдылга. 20.40 — Совет композиторлар ырыларын Митчел (Испания) күүседир. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — «Эртер херим иштинде кижи». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги серия.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

МАРТ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Оңаа чугула даалга» (2 сериялыг) 9.[illegible] «Албадаттырып аданганнар» (2 сериялыг) 12.10, 14.50, 17.[illegible] 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Атлантиданың баштыңнары» 9.00, 12.20, 14.10, 16.00, 20.30 (узаткан). «Андрюс» 10.50, «Экипаж» (2 сериялыг) 17.50 шактарда.

«ВОСТОК»: Киночыыпды 10.00, «Ордуда оңчук-чоңгаа зериин аспаанда» (2 сериялыг) 11.00, 14.[illegible], 17.00, [illegible] шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Шуугу сыр өске» 11.00, 18.10, «Таныышпас ийи кижи» (2 сериялыг) 15.[illegible] шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Золушка» 11.00, «Бичии оолдар күзеп турар» 12.50, «Январьда чеди хүн» 14.00, 16.30, 19.30 шактарда.

МАРТ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мээң ашаам болуп көрүңер» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Атлантиданың баштыңнары» 9.00, 12.40. «Тоолдар уламчып-ла турган» деп киноклуб 10.50, 15.00. «Албадаттырып аданганнар» (2 сериялыг) 17.00, 19.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Петровка 38» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Экипаж» (2 сериялыг) 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Абба» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарьның 2-2[illegible], секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-3[illegible], пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-2[illegible], информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ГС-[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 68 (11866) | 1982 чылдың март 23, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ТАШКЕНТИЖЕ ЧОРУПКАНЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев март 22-де Москвадан Ташкентиже чорупкан. Хөвең ажылының болгаш кодээ ажыл-агыйының өске-даа культураларын бүдүрериң хөгжүлдеринге республиканың ажылчы чоннарының чедип алган күш-ажылчы чедиишкиннери дээш шаңнатканы Ленин ордени Узбек Совет Социалистиг Республиказының тывысыры-биле холбашкан байырлалдарга ол киржир.

Внуково аэродромга эш Л. И. Брежневти В. Ю. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков, СЭКП ТК-ның кежигүннери Г. П. Бугаев, Г. К. Цинев, Г. Э. Цуканов, Н. А. Щелоков, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидаттар А. И. Блатов, М. П. Георгадзе, В. А. Голиков, А. М. Поплавский, СЭКП-ның Төп ревизия комиссиязының кежигүннери С. А. Лосев, В. М. Фалин болгаш өске-даа эштер үдээн.

Ол чоруушкунга Л. И. Брежневти СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның киндис эргелекчизи Л. М. Замятин, СЭКП ТК-ның херектер эргелекчизиниң оралакчызы М. Е. Могилевец олар үдеп чоруур.

(СЭТА).

АЖЫЛЧЫ ЧОННУҢ ЧАГААЛАРЫ

Партияның масоалар-биле быжыг харылзаазының хевири болур ажылчы чоннуң чагаалары болгаш санал-оналдары канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг деп СЭКП-ниң XXVI съездизиниң Отчёт илеткелинде айыткан. Партияга кызыгаар чок бүзүревишаан, олар ниитилел амыдыралының эң чугула айтырыгларын тургузуп, боттарының бодалдарын болгаш сагыш човаашкыннарын ооң-биле сүмележип, бар четпестерни шүгүмчүлеп турар деп, эш Л. И. Брежнев анаа чугаалаан.

Бо бүгүнүң тодаргай чижээн бистиң солундан көрүп болур. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар база ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл юбилейин күш-ажылчы чедиишкиннерлиг, төрээн Коммунистиг партияны долгандыр улам сырый каттышкан уткуур дээш, республиканың ажылчы чону, бүгү чуртта дег, көдүрлүүшкүннүг ажылдап, чурттап турарын илереткен чагаалар «Шынның» почтазы-биле хүн бүрүде кээп турар. Бистиң солуннуң адрезинге чыл эгезинден бээр бо хүннерге чедир 1600 ажыг чагаа келген, азы эрткен чылдың ол үезиниң деннелинден 200 чагаа хөй болган. Чоннуң сеткил-сагыжындан бижээни: «Эргим редакция! Силерге дыңналып тур бис, бисте мындыг-мындыг четпестер бар-дыр, дузалажып көрүңер» — дээн, ажылдаарынга, чурттаарынга шаптыктыг четпестерни илереткен шүгүмчүлелдиг чагаалар оларның аразында база бар. Ындыг чагааларны солуннуң редакциязы алганда редколлегияның шиитпири-биле дарый хемчеглерни ап турар. Сөөлгү үеде шүгүмчүлелдиг чагаалар изи-биле чер-черлерже үнүүшкүннерни кылып, хыналдаларның түңнелдерин солун арнынга хаая эвес парлап эгелээн бис. Парлаттынган шүгүмчүлелдерге болгаш хамаарышкан партия, совет, ажыл-агый органнарының удуртукчуларының адрезинге солун черинден барган шүгүмчүлелдиг чагааларга четпестерни эткениниң дугайында харыыларны чылдырбайн берген турар ужурлуг. Ындыг турбуже, чамдык партия, совет ажылдакчыларының, ажыл-агыйларның удуртукчуларының солуннуң үнүнге тоомча чогу партияның чагаа-биле ажылга хамаарыштыр доктаал-шиитпирлериниң негелдезинге дүүшпейн турар.

Эрткен чылдың төнчүзүнге «Суур, культура, амыдырал» деп рубриканың адаанга Таңды районунуң Кочетово суурундан келген чагааның изи-биле чүүл парлаттынган. Ол суурнуң клувунуң ажылы негелдеге четпезиниң дугайында шүгүмчүлел сөөлгү үш чылда уламчылап келген. Улус депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитеди (даргазы Т. С. Тюлюш) ол болгаш бо чылын-даа парлаан шүгүмчүлелдиг чүүлдерге хамаарыштыр, редакцияның каш удаа дилээ турбуже, харылавайн турар. Ол ышкаш СЭКП-ниң Өвүр, Барыын-Хемчик райкомнары (бирги секретарьлары Ч. Х. Ооржак, Б. С. Нурзат) ол районнарда атеистиг, политика-кижизидилгелиг ажылдың кошкаан илереткен шынгыы шүгүмчүлелдиг чүүлдер парлаттынган турбуже, үр үеде харылавайн, хемчег албаан.

Партия ажылдакчызы бүрүзү, удуртукчу бүрүзү хамаатыларның чагааларынга, дилеглеринге, хомудалдарынга харысалгалыг болуруң чон мурнунга, партияның мурнунга бодунуң хүлээлгези кылдыр көөр ужурлуг деп СЭКП-ниң XXVI съездизи айыткан. Ынчангаш партия, совет, профэвилел болгаш ажыл-агый органнары ажылчы чоннуң саналдарын, билдириишкиннерин болгаш хомудалдарын хөй-ниитиге дыңнадып, билдингир, тодаргай кылдыр харылаарын партия негеп турар. Кандыг-даа шаптыктыг четпестерни чайлатканда байдал экижир болгай.

Таңды районнуң Чал-Кежиг суурдан Элегес ортумак школазынга барып өөренип турар өөреникчилерни транспорт-биле хандырбайн турарын бижээн чагаа эрткен чылдың ноябрь 18-те парлаттынган. Тока аттыг совхозтуң дирекциязы, ында партком ол шүгүмчүлелдиң үнгениниң соонда Чал-Кежиг — Элегес суурларның аразынга чоруур тускай машинаны быжыглаан, өөреникчилер орукка доңуп кылаштапастаан, кичээл үспестээн, ынчангаш редакцияга өөрүп четтирдивис деп, бөлүк ада-иелер бижээннер.

Тыва транспорт эргелелиниң пассажир аргыштырылгазының талазы-биле килдизи (инженер Ольга Захарченко) чүгле бо чылын эвес, мурнукузундан бээр-ле адрезинге шүгүмчүлелдиг чагааларны отчётка ап, айыткан четпестерни дарый чайладырының хемчеглерин алырын бирги чергениң айтырыы кылдыр көрүп, солуннуң редакциязы-биле үргүлчү харылзажып келген. Бистиң республиканың байдалынга пассажир аргыштырылгазы улуг ужур-дузалыг айтырыг болур. Эргелелдиң ажылдакчыларының шүгүмчүлелдиг саналдарга ындыг кичээнгейлиг оларның нарын болгаш чугула ажыл-херектеринге идиглиг болуп турар. Партия организациязы, бүдүрүлге бүрүзү четпестерни чайладыр дээш, дүрген хемчег ап, дыңнангыр болган тудум, бистиң ниити ажыл-херээвиске ол дузалаар дээрзин утпаза чогуур.

Бистиң шапкын хөгжүлделиг үевисте чоннуң ажылдаарынга, чурттаарынга шаптыктыг четпестер турбас ужурлуг. Четпестерни дарый чайладырының хемчеглерин алыр дээш, партия, совет, хөй-ниити организациялары боттуг хемчеглерни алыр ужурлуг.

Кыштаглаашкынны организастыг эрттирер

ДЕСПЕНЧИЛЕР ШАЛЫПЧЫ ИШТЕ

1981—82 чылдарда мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирер, малдың продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир, баш санын өстүрер талазы-биле «Саян» база «Алдан-Маадыр» совхозтарның малчыннарының республиканың бүгү малчыннарынга кыйгырыынга харыы кылдыр «О. Шыпаа» совхозтуң Деспен салбырының малчыннары шалыпчы ажылдап турар.

Мал ажылының специалистери бо хүннерде малдың чаш төлүн меңди доруктурар сорулга-биле бүгү күштү малчыннарже салган. Ам салбырда 3166 хой оолдаан болгаш 3166 хураган онча-меңди доруктуп турар. Төрүүр мал коданнарынче сакманчыларны четчир кылдыр чорутkan. Олардан Валя Комбусюрюн, Нина Чамзырай, Чооду Күске, Вера Дежикей, Шилимаа Чооду, Таня Мурзукай болгаш өскелер-даа 150-ден 210 чедир хураганны доруктуруп, кызымаккай ажылдап турарлар. Хойжулардан Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Дадар-оол Комбусюрюн 298, коммунистер Чамзырай Давыл-оол 283, Уржанай Стакан 301, Чооду Күр-оол 287, Шалык Бүрүн-Чыргал 305 хураганны онча-меңди камгалап алган, өкүп өстүрүп турарлар.

Амгы үеде салдарда мал чеми бар, ону сөөртүрү үргүлчүлеп турар.

Салбырда сүт сөөртүр 2 автомашина, бир трактор ажылдап, малчыннарга сүтчү уаскел чок чедирип турар.

Автомагазин малчыннарны эгиин, хүн бүрүнүң херегдел бараанныры-биле хандырып турар. Район төвүнден солуннар озалдап кээп турза-даа, оларны малчыннарга саадатпайн чедирип турар. Совхоз дирекциязы, партком малчыннарның амыдырал-чурттал гаазынче сагыш салып, одаар ыяш, хөмүрнү кыштаглар же үргүлчү сөөртүп чедирип турар.

Малчыннарга хүн бүрү херек халаттар, фонарьлар, керосин болгаш өске-даа чүүлдерни четчири-биле үлеп берген.

Оон-биле чергелештир чамдык коданнарда шагжалар, десиилер чедишпейн турар. Оларны четчелээр ажылды уламчылаар бис.

Ам бо хүннерде совхозтуң тудуг бригадазы шиви будуу белеткээри-биле тайгада ажылдап турар. Белеткээн будуну удур сөөртүп эккеп, коданнарда чаш хураганнарга болбаазырадып берип турар.

Ынчангаш бистиң Деспен салбырның малчыннары 1982 чылда малдың чаш төлүн меңди ап, баш санын хоратпас дээш кызымаккай ажылдап, боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны эки күүседир дээрзинге бүзүрээр бис.

Т. УРЖАНАЙ,
«О. Шыпаа» совхозтуң Деспен салбырының эргелекчизи.
Тес-Хем район.

МОСКВА СУББОТНИККЕ БЕЛЕТКЕНИП ТУРАР

Москваның ийиги шак заводунуң коллективи найысылалдың мурнакчы бүдүрүлгелери-биле кады апрель 17-де коммунистиг субботникти эрттирериниң дугайында эгелекчи саналды үндүрген.

Амгы үеде анаа ук завод ылап белеткенип турар. Баш удур санаашкын ёзугаар алырга, субботник хүнүнде 320 муң рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүрер болгаш «Слава» дээр шактарны пландан ажыр 10 муңну эптеп кылыр.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талазынче) Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, профэвилелдериниң XVII съездизиниң делегады А. М. Похмельнова аныяк ажылчыннар Алла Любушкина болгаш бригаданың комсоругу Лена Хиценко олар-биле кады.

В. БУДАННЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

БҮДҮН ЧАРТЫК АЙ ЭРТЕ

Часка белеткел

Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозтуң механизаторлары часкы хову ажылдарының техниказының септелгезин хынамчалыг чорудуп турар. Олар тракторларның септелгезин планда көрдүнгенинден бүдүн чартык ай эрте доосканнар. Хоорун ажылдап кылыр болгаш үрезин чаштырар бүгү техника, суггарылга машиналары шуптузу белен болган.

Тараа ажаар комбайннарның 60 хуузу, автомашиналарның 80 хуузу база септеттинген. Механизаторлар боттарының шалыпчы күш-ажылын ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнга тураскаадып турарлар.

ҮЕ МАНАВАС

Бай-Тайга районнуң хары чазын республиканың өске черлерин мурнай эрии. Бо чылын ында хар дыка чуга дүшкенинден хову ажылдары анаа кажангызындан-даа эрте эгелээри чайлаш чок апарган. Ындыг турбуже, районнуң совхозтарында техника септелгезин кончуг оожум.

«Бай-Тал» совхозтуң септээр ужурлуг илчирбелиг сес тракторунуң чүгле ужү белен, а бежи септелгеже шуут кирбээн. Ол тракторларның довураан бези күзүн аштавaан, харын-даа чамдык кезектери читкилей бергилээн.

«Тээли» совхозтуң он дөрт «Казахстанының» сеэн белен. Үш трактор септелгеже амдыгаа чедир кирбээн. «Мугур-Аксы» совхозта ДТ-75-терниң байдалы база-ла мындыг. Илчирбелиг тракторлар хову ажылдарының хөй кезиин кылыр болганда, оларның септелгезин дүргеледири чугула. Ынчанмас болза, үе манаар эвес.

Райкүүсекомнуң кодээ ажыл-агый эргелели бо талазы-биле шынгыы хемчегни дарый алыр ужурлуг.

И. ОЛДЫРЕВ.

ТИИЛЕКЧИ БРИГАДА

ССРЭ-ниң Кодээ тудуг министерствозу бот-орулгалыг чарылганың чаа хевиринче шилчиткен бригадаларның аразында 1981 чылда социалистиг чарыштың түңнелин үндүргеш, «Тыва кодээ тудуг» трестиниң № 741 КМК-зындан Шойдар-оол Санчытович Кужугеттиң бригадазын тиилекчи деп санааш, ук бригадага «Эң эки бот-орулгалыг бригада» деп атты тывыскан. Ш. С. Кужугеттиң бригадазын ССРЭ-ниң Кодээ тудуг министерствозунуң болгаш кодээ тудуг ажылдакчыларының профэвилелиниң Төп Комитединиң хүндүлүг вымпели-биле шаңнаан.

Он бирги беш чылдың бирги чылының планныг оналдаларын, социалистиг хүлээлгелерин бригада ажыр күүсеткен. Ийи-ийи аал ишти чурттаар 11 бажыңны олар ажыглалга кииргеш, тудугну кылыр хуусаазын 131 хонукка кызырган.

План ёзугаар чаңгыс кижиге оналдаштыр 16000 рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыры көрдүнген болза, херек кырында ол көргүзүг 23250 рубль четкен. Бригада 57,7 муң рубльдиң кампалазын чедип алган.

Мурнакчы бригада ажылдың темпизин бо чылын база кудулатпаан. ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң ажыттынар хүнүнге уткуштур квартал планын күүседир хүлээлгезин олар хуусаа бетинде боттандырган. Бирги квартал планын 2 ай дургузунда олар 112 хуу кылдыр күүсеткеш, 2 квартиралыг 2 бажыңны ажыглалга кииргеннер.

В. ГУЗИК,
«Тыва кодээ тудуг» трестиниң киндис начальниги.

АЛДАРЛЫГ ЧАҢЧЫЛДАР ЁЗУГААР

Массалыг коммунистиг субботниктер амыдыралдың совет хевиринин чарылбас демдээ апарган. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 112 чыл оюнга тураскааткан субботникти эрттирер деп инициатива үндүрген найысылалдың мурнакчы коллективтериниң төлээлекчилериниң март 19-та болган хуралынга ону оналап демдеглээн.

Москва бүдүрүлгелериниң мурнакчылары болгаш чаартыкчылары күш-ажыл байырлалынга белеткел канчаар чоруп турарын чугаалаан. Социалистиг чарыш мурнакчыларының инициативазын найысылалдың бүгү коллективтеринде калбаа-биле деткээнин демдеглээн. Апрель 17-де эң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар, а ажылдап алдынган бүгү акша-хереңгилерин беш чылдың фондузунче шилчидер деп боттарының изиг чүткүлдүүнүң дугайын хоорайның ажылчы чоннары митингилеринге болгаш хуралдарынга медеглээн. Совет кижилерниң алдарлыг чаңчылдарынга Москваның ажылчы чоннарының шынчызы, партияның иштики болгаш даштыкы ленинчи политиказын, СЭКП ТК-ның болгаш эш Л. И. Брежнев баштаан ооң Политбюрозунуң хөй талалыг, үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазын чаңгыс эп-сеткилдиг деткип болгаш чүүлдүзүнүп турары оортан база дагын илереттинген.

ССРЭ-ниң юбилейин чаа-чаа күш-ажылчы белектерлиг уткуурунга москвачылар белеткенип турар. Алдарлыг алдан чылга тураскааткан социалистиг чарышта найысылалдың чартык миллион ажыг ажыл-ишчилери, чүс-чүс бригадалары киржи берген. Кангамчыктыг хүнге белеткел талазы-биле бүгү ажыл «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалының ханы салдары-биле чоруп турар. ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге Леонид Ильич Брежневтиң чугаазы москвачыларны чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырынче сорук киирген.

Беш чылдың ийиги чылының оналдаларын Улуг Октябрьның 65 чыл оюнга чедир күүседиптерин шиитпирлээн мурнакчы бүдүрүлге бригадаларының, чаартыкчыларның инициативазы хоорайның бүдүрүлгелеринде болгаш организацияларында калбак нептерээн. Ам безин ол шимчээшкинде чүс муң чыгам ажылчыннар, беш муң ажыг бригадалар киржип турар.

Бүдүрүлге курлавырларын субботник хүнүнде ажыктыг кылдыр канчаар эң хөйү-биле ажыглаза чогуурунуң дугайында бо хуралга ажыл-херекчи чугаа болган. Эрткен чылдарның дуржулгазын ёзугаар ооң киржикчилериниң хөй нуруузу боттарының ажылдаар черлеринге ажылдаарын шиитпирлээн. Хоорайны чаагайжыдар талазы-биле улуг хемчээлдиг ажылдарны база күүседир.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП-ниң Москва хооркомунуң бирги секретары В. В. Гришин чуве чугаалаан.

(СЭТА).

ДЕЛЕГАТТАР ЭЭП КЕЛГЕН

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге киришкен делегаттар: профоблчөвүлелдиң даргазы Ш. П. Куулар, Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д.-Н. Ч. Ооржак, «Тыва тудуг» трестиң 48 дугаар тудуг эргелелинде бригадир Е. С. Билеева олар дүүн Москвадан ээп чанып келгеннер. Оларны Кызыл аэропортунга профэвилел ажылдакчылары уткаан.

Профэвилелдериниң XVII съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазы, Тываның ажылчы чоннарының улуг сонуургалын хайныктырган. Съездиге бистиң республиканың ажылчы чоннарының мурнундан барган делегаттар Леонид Ильичтиң чугаазын улуг көдүрлүүшкүн болгаш сорук кириишкини-биле уткуп, съездиниң ажылынга киришкеш келгеннер. Бо дугайын делегаттарның мурнундан профоблчөвүлелдиң даргазы Ш. П. Куулар мынчаар чугаалап турар.

— Профэвилелдериниң XVII съездизи чүгле бистиң чуртувустуң эвес, харын делегейниң профэвилел шимчээшкининге улуг болуушкун. Коммунистиг тургузуушкунуң пландарын күүседиринче ажылчы чоннарны мобилизастаар талазы-биле профэвилелдериниң ажылын аңаа түңнеп, партияны долгандыр совет улустуң сырый каттышканын болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин болгаш он бирги беш чылдың оналдаларын күүседиринге оларның белеткин база катап көргүскен.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң аңаа чугаазы бистиң бүгүдевиске уттундурбас болуп арткан. Эш Л. И. Брежневтиң ол чугаазында чурттуң профэвилел организацияларының ажыл-чорудулгазының программазын тодарадып, амгы үе-чадада оларның ажылының арга-методунуң дугайында айтырыгларга тодаргай харыыны берген болгаш беш чыл планын, ылаңгыя совет улустуң амыдыралының деңнелин бедидер талазы-биле сорулгаларны күүседириниң оруктарын тодараткан. Тайбыңны быжыглаарының, термоядролуг дайынны болдурбазының айтырыгларының талазы-биле бистиң чуртувустуң чаа саналдарын Леонид Ильичтиң көдүргени эң-не оналгай ужур-дузалыг болуп турар. Съездиге кээп олурушкан делегейниң профэвилел шимчээшкининиң төлээлекчилери база ону изии-биле чүүлдүгзүнгеннер. Оларның саналдарынга, а ол ышкаш эш Л. И. Брежневти Профэвилелдериниң бүгү-делегей федерациязының алдын медалы-биле шаңнааны делегейге айыыл чок чорукту быжыглаарынга бистиң чуртувустуң улуг салыышкынын хүлээп көргенин база катап илергейлеп турар.

Кызыл хоорайның суг-насос станциязында күш-ажылдың хоочуннары, бүдүрүлгениң мурнакчылары хөй. Бо коллективте Н. А. Елизарованың ады мурнакчыларның аразындан үнмейн турар. Нина Андреевна ажылга кызымаа, амыдырал-чуртталгага тоолептиг-биле коллектив кежигүннериниң хүндүткелин чаалап алган.

Кады ажылдап турар эштери — Мелодора Апакентьевна Буянова, Галина Николаевна Лопатина суглар-биле анаа үр ажылдаан. Оларның кол сорулгазы — электри энергиязын камнап тургаш, бо чылдың бүдүрүлге планын хуусаазындан эрте — декабрь 20-де күүседир.

ЧУРУКТА: моторист Н. А. Елизарова.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ДАШТЫКЫДАН СӨӨЛГҮ МЕДЭЭЛЕР...

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге чугаазын даштыкы парлалга калбаа-биле тайылбырлап уламчылавышаан.

БКП ТК-ның органы «Работническо дело» солун ол чугааны делегей амыдыралының эң чугула болуушкуну деп адаан. Ол чугаа бүгү-ниитиниң кичээнгейин бодунче хаара туткан, чүге дээрге, амгы үениң эң чугула айтырыы — термоядролуг дайынның кижи төрелгетениниң кырынга айыыл келгени кызыгаарлаар саналдарның айтырыын шиитпирлээринге ССРЭ-ниң туружун ол илергейлеп турар деп, ук солун бижээн.

Брежневтиң көдүргени чаа инициативалары бүгү кижи төрелгетениниң салым-чолунга алызындан үнелеп четтинмес ужур-дузалыг, чүге дээрге ол саналдар боо-чепсекти андере бүдүрер чорукту болдурбазынче болгаш делегейниң ядролуг дайынының тыптып келир аргазын чок кылырынче угланган деп, Моолдуң «Унэн» солуну айыткан. Ол саналдарның бүгү делегейле аажок улуг сонуургалды болдурганы таварылга эвес, оларның делегейниң бүгү деңнелиг кижилери чаагай сеткил ханышкын-биле уткаан. Чер кырынга быжыг тайбыңның доктаадың тургузар даап бүгү-ле эргежок чугула чүүлдерин кылырынга Совет Эвилелиниң белени ол инициативалар база дагын тодаргай көргүскен.

Чаа инициативаларның ужур-дузалыын Вашингтонга-даа, барыын талакы хөй-хөй найыралдарга-даа мыттаар бис деп билип турар деп, Швецияның «Свенска дагбладет» солуну айыткан. Ортумак ырактыг американ ядролуг чепсектерин Европа диптке эккеп сайгара тургузарынга удур демиселге чаа тода барымдааларны ол берип турар деп, ук солун оналап демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устиновтуң Индияга чорааныңче индий парлалга улуг кичээнгейни салып турар. Болган ужуражылгаларның болгаш беседаларының үезинде совет-даа, индий-даа талалар ниизы-бүрү адырларга Индияның болгаш ССРЭ-ниң аразында кады ажылдажылганың туруштуг хөгжүлдезиниң дугайты сеткил ханышкынын илергейлээнин солуннар оналап демдеглеп турар.

АКШ-тың күрээкретарының оралакчызы Дж. Баклинин Барыын Европа чурттарынга чоруурунуң дооступтаны тайылбырлавышаан, Лондоннуң «Файнэншл таймс» солуну «бодунуң ямбыыргак, улуг угралыг чоруун ол шеглээр үзүлде таварынна» деп бижээн. Сибирь—Барыын Европа аразынга газ дамчыдылгазын тударының керээлерин күүседип уламчылаарынга Европа долу шиитпирлиг деп билиишкинни берген деп, Англияның «Таймс» солуну демдеглээн. Совет Эвилели-биле садыглажыышкынга улам ынай кызыгаарлаашкын чорулар дугайында чугаалажыышкыннар чорударып Европа ынын эвес кылдыр санап турар деп, олар Баклинге медеглээннер.

Эль-Бира хоорайның тергиилекчизин израиль эргечагыргаларының дужургенинге удурланыышкынның демдээ кылдыр Иордан хемниң барыын талакы эриинде палестин чурттакчы чоп үш хонуктуң ажыл соксадыышкынын эрттирип турарын солуннар дыңнадып турар. Тергиилекчини дужурген чорук ол девискээрни Бегинниң чазаанын ооң алыр бодалдыг ийи бөгейлеп турар дээрзинге Израильге ажылаттынган ... каттар көрлерин чону чөпшээревейн турар деп, Францияның «Монд» солуну айыткан.

(СЭТА).

Тувинская республиканская ...

Шынар—кол угланыышкын

КӨРҮЛДЕ ЧҮНҮ КӨРГҮСКЕНИЛ?

Бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш бүдүрүп турар продукцияның шынарын бедидер талазы-биле ажылды идепкейжидер сорулга-биле партияның хоорай комитеди, хоорсовет күүскому, ВЛКСМ хоорккому үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразында бүдүрүлгениң ажыктыын, продукцияның шынарын бедидериниң көрүлдезин организастап чорудуп турар.

1981 чылда көрүлделерниң түңнели-биле продукцияның шынарын бедидер, оон чаа хевирлерин бүдүрер, шынар башкарарының комплекстиг системазын шиңгээдип алыр талазы-биле элээн ажылдар кылдынганын комиссия демдеглээн.

Шынар бедидер талазы-биле чамдык эки дуржулганы Кызылдың даараныга фабриказы чедип алган. Ында үстүкү категорияның продукциязын бүдүрери 1977 чылда 0,25 хуу турганындан 1981 чылда 11 хуу чедир бедээн болгаш оон хемчээли 65 муң рубльден 307 муң рубль чедир өскен.

Ында продукцияның чылдынга 85 хуу чедир чаартып турар болгаш баштайгы негелде ёзугаар дужаары 95 хуу четкен. 1981 чылда фабриканың даарап турары 30 кылыгга күрүнениң Шынар демдээн тывыскан.

Кызылдың даараныга фабриказында, «Тувинвнешбыт» [illegible] продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системазын шиңгээдип алдынган. Кызылдың эът комбинадының, сонгарынга баазазының, тараа продуктуларының бүдүрүлге эргелелиниң, мебель фабриказының, «Каа-Хем» разрезиниң эрткен чылын херегленикчилерже чугулган продукциязынга хомудалдар чок болган.

Бүдүрүлгелерге шынар көрүлдезиниң хүннерин комиссия организастап эрттирип-лээн. Кызылдың сүт заводунга, даараныга фабриказынга, «Тувабытбыт» каттыжышкынынга, «Росводпромнун» ДЕК заводунга ол көрүлделер организастыг болгаш үре-түңнелдиг эрткен. Ында моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкиннин хемчеглерин ажылдап кылган, цехтер, ээлчеглер аразында чарыштың түңнелин үндүрерде шынар көрүкчүлерин чугула деп көрүп турар. Ук [illegible] продукцияның шынарын бедидеринче ажылчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузарынче үндезин 17 хемчеглерни боттандырып ажылдаан. Оон уламындан 2,48 муң рубльдиң компенсация алдынган. Ынчалза-даа бо заводтуң продукциязының шынарынга хомудадар келгилээн болгаш үрей кылдынганындан чидириглер 1980 чыл-биле деңнээрге көвүдээн.

Оон-биле кады хоорайның бүдүрүлгелеринде шынар талазы-биле четпестер болгаш чедир кылдынмаан ажылдар хой дээрин комиссия ажыткан. Бракталган болгаш рекламациядан чидириглерни ээжедир талазы-биле профилактика ажылы дыка хой бүдүрүлгелер чогуур деңнелге чорутпайн келген болгаш продукцияның шынарының кулузундан чидириглер улам көвүдеп турар. Ындыг чидириглер Кызылдың тууйбу, алгы заводтарында түс-тузунда 1,5 катап болгаш Элегес-Аксының тууйбу заводунда 73,3 муң рубльдең 83,1 муң рубль чедир өскен. «Тудуг незектерии» комбинатта продукцияның чүгле 22 хуузу баштайгы негелделиг дужааттынып турар болгаш продукцияның хой кезиин белениниң чогуур негелделинге чедир кылбайн турар.

Тываның сүт, Кызылдың эът комбинаттарында продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системазы чогуур түңнелди бербейн келген болгаш Кызылдың тууйбу заводунда, Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйында, аъш-чем үлетпүр эргелелиниң бүдүрүлгелеринде ук системаны шиңгээдип алырын багай организастаан.

«Тудуг незектерии» комбинат, мебель фабриказы, Элегес-Аксының тууйбу заводу продукцияны аттестацияга киирерин каш удаа узуп келген.

Чамдык бүдүрүлгелерниң удуртукчулары, ында партия организацияларының секретарьлары шынар көрүлдезин эрезгейлеп, ук бүдүрүлгеге көрүлде комиссиязын безин тургуспайн, көрүлдениң хүннерин узуп, багай организастап турар.

Партияның хоорай комитединиң бюрозу 1981 чылда шынар талазы-биле кылдынган ажылдарны анализтээнинден, көрүлдениң түңнелин үндүрген. Бирги черни Кызылдың даараныга фабриказы, ийиги черни Кызылдың эът комбинаты алган деп санаан болгаш Тываның сүт комбинатының эки ажылын демдеглээн. Бүдүрүлгениң ажыктыг болгаш продукцияның шынарын бедидер талазы-биле бүдүрүлгелерде ажылдаттынмайн турар курлавырлар болгаш аргалар барын көрүлде бадыткап турар. Продукцияның шынарын экижидеринге, курлавырларны дилеп тып, ажыглаарынче ажылчыннарны, инженер-техниктиг ажылдакчыларны калбаа-биле киириштирер сорулга-биле СЭКП хоорккому, хоорай Советиниң күүскому болгаш ВЛКСМ хоорккому 1982 чылда үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразынга шынар көрүлдезин уламчылаарын шиитпирлээн.

Р. ГАЛИНА,
курхайгаарал лабораториязында улуг инженер.

«Кызыл тудуг» эргелелинде А. Г. Пашковтуң удуртканы монтажчылар бригадазы бо хүннерде найысылалдың Кызыл партизаннар кудумчузунда 119 аал ишти чурттаар калбак панельдиг беш каът бажыңның ийиги каъдын эптеп эгелей бергеннер.

Бригада эрткен айда ниитизи-биле 87 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр хүлээлгезин долузу-биле күүсеткен. Ында Н. Захаренко, Н. Топленко оларның звенолары ээлчег нормазын доктаамал ажыр күүседип, тудугнуң шынарынче кол кичээнгейни салып турарлар. Каңнакчы В. Селиванов, монтажчы Г. Колмогоров олар ажылга быжыг сагылга-чурумнуун көргүзүп, өскелерге үлегер болуп турарлар.

ЧУРУКТАРДА: (солагай таладан) тудугжулар Н. Захаренко, Г. Колмогоров, М. Оголапов болгаш каңнакчы В. Селиванов кыска чапсарда. Ажыл үези.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

НЕГЕЛДЕНИ КОШКАТКАНЫНДАН

(Үлетпүр ийи айларда)

Эрткен ийи айда республиканың үлетпүрү күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң планын 101 хуу күүсеткен. 50 бүдүрүлге барааның продукция сайгарарының планын ажыр күүсеткен болгаш ол түң 67 муң рубль чедип турар.

Тываның электри четкилери, автосептелге заводу, Чадааның тараа хүлээп алыр пунктузу, «Тыва кобальт» комбинат, Кызылдың даараныга фабриказы, сүт комбинаты болгаш оон-даа өске бүдүрүлгелер планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткеннер. Эът, сөөктен далган кылыр завод, Тураның хлеб заводу мурнунда турган ажылын экижиткен болгаш план күүселдезин чедип алган. Ук бүдүрүлгелер планныг онаалдаларын бүгү көргүзүглер талазы-биле күүсеткен болгаш продукция бүдүрериниң эрткен чылдың ол үезинден ковудеткен.

Ол үениң дургузунда пландан ажыр 18 муң тонна хөмүр-даш, 4,3 муң кват-шак электри энергиязы, 4 тонна колбаса кылыглары, 7 тонна саржаг, 107 тонна чалаң сүт аймааның кылыглары, 72 тонна далган, 223 тонна комби-корм болгаш оон-даа өске продукция бүдүрткен.

Чамдык чедиишкиннер-биле чергелештир үлетпүрүң ажылында четпестер эвес. 15 бүдүрүлге продукцияның сайгарарының планын 578 муң рубльге кудулаткан. Чижээ, «Тыва даг-дүгү» комбинат 226 муң рубльге, Кызылдың алгы заводу 76 муң рубльге, Ак-Довурактың үлетпүр бүдүрүлге комбинады 56 муң рубльге, «Тудуг незектерии» комбинат 26 муң рубльге продукцияны чедир сайгарбаан.

Бараанныг продукцияның бүдүрериниң планын үлетпүр ниитизи-биле чедир күүсетпээн.

Планныг онаалдаларны чедир күүсетпээниниң кол чылдагааны бүдүрүлгелерде социалистиг чарышты, күш-ажылды организастаары кошкак, дериг-херекселдериниң үрелиишкиннерден туруушкуннары хой болуп турарында.

Ак-Довурактың, Чадааның, Хову-Аксының хлеб заводтарында, Ак-Довурактың үлетпүр бүдүрүлге комбинадында күш-ажылдың сагылга-чуруму кошкак, оон уламындан чылдагаан чок ажыл шагы үзер чоруктар, ол-ла бүдүрүлгелерде дериг-херекселдериниң туруушкуннары хой болуп артышкан.

«Тыва даг-дүгү» комбинат чыл эгезинден тура, 1089 тонна даг-дүгү чедир бербээн. Комбинаттың бүдүрүлгелеринде сагылга-чурум сула, удуртукчуларның, специалистерниң талазындан негелдениң кошкаа-биле ол хожудаашкыннар тайылбырлаттынар. Фабрика технологтуг дериг-херекселдерниң септелгезин багай шынарлыг кылып турарындан дериг-херекселдер үргүлчү үрелип, ажылдаваан турушкуннары хой. Фабриканың цехтеринде сагылга-чурум кошкак, чамдык ажылчыннарның арага-дарыга хандыкшылындан хой прогулдар болуп турар. [illegible] инженер-техниктиг ажылдакчыларның [illegible] Чижээ, үрмектеп-сорттаар комплекстиң начальниги В. А. Кечуноттуң, участок улуг мастери Ш. Чапзанның негелдези кошкатканындан үрмектеп-сорттаар херекселдерге, конвейер транспортунга, руданы кургадыр черге хээн улуг үрелиишкиннер болган.

Он бирги беш чылдың ийиги чылының бирги кварталы доостурунга чоокшулаан. Бүдүрүлге бүрүзүнге хожудаашкыннары чайладырын ажыл-херекчи ёзу-биле көрүп, коллективтиң күжүн кварталдың планын күүседиринче мооңнадыры негеттинип турар.

ХУРАГАННАР ОНЧА-МЕНДИ

«Морен» совхозтуң малчыннарында хой оолдаашкыны массалыы-биле чорул турар. Хураганнары онча-менди. № 1 хойжу бригаданың малчыны Чамырын Ыңаалайның кодазында 300 хой бар. Олардан ынча хураган камгалаттынган. Сакманчы Лена Ыңаалай 180 хураганы доруктуруп турар.

Ниитизи малын кыштан хүр ажырары-биле чамдык дээштиг ажылдарны чорутканнар. Кодан бүрүзүнге сиген, дүс, сула чергелиг өске-даа чемнер чедиртинген. Чолаачы Девис-оол Дажы-Серен малчыннарга сугну үзүктел чок сөөртүп келген. Ч. Ыңаалай чүс башка онаашкыр 100 хураганы камгалап, бир хойдан-на 1,9 кг дүктү кыргып алыр белиткен социалистиг хүлээлгени алган.

Ч. САДИ.
Эрзин району.

Пропагандистиң индири

ЧОРГААРЛАНЫР МЕН

Партия өөредилгезиниң системазынга пропагандистеп ажылдаап-ла чээрби алды чыл болуп тур мен. Бистиң «Алдан-Маадыр» совхоз Калинин колхоз турар үезинде эгелеп бо ажылга ажылдап келдим. Колхоз товуунуң коммунистеринге «Партия төөгүзү» деп курсту өөредип эгеледим. Баштайгы дээрезинде таваржып турган бергелерим ам-даа уттунмас. Амгы үеде ышкаш белен ном-дептер-даа кайда боор. Өөредип турар теманы чеже-даа эки билир болза, деткейди болуп турар болуушкуннарны билгүмге билдингир тайылбырлаары бир бергениң бирээзи турду. Дыңнакчыларга тема бүрүзүн билдингир, тода, бодунун тайылбыр-биле билиндирер дээш канчаар белеткенмейн чордум дээр. Ынчангы дыңнакчылар партия төөгүзүн өөренип көрбээн болганы сонуургаар, кичээл кээп хүнну четтикпес манаар турду. Кижи бүрүзүнүң идепкейлии-даа кончуг. Пропагандист кижи дыңнакчыларындан хойну көрген билгеш турар [illegible] улуг ажыл болур.

Пропагандистеп ажылдап келген үем дургузунда партия төөгүзүнден аңгыда, философия, «Агар политика» талазы-биле билгүмнерге пропагандистеп чордум. Көргүзүг материалдарының чок, чедишпес болганы-биле чамдык чүүлдерни шыяр, бижир, тывынар ажыл база кол айтырыг турган. Сөөлгү чылдарда комсомолчу аныяктарга «Сайзыраңгай социализмниң конституциязы» деп курсту өөредип турар мен. Пропагандист мээң ажылымга хүн бүрүнүң солун-сеткүүл, телевидение, радио кончуг дузалап турар. Ылаңгыя «Шын» солунга үнүп турар янзы-бүрү сүмелер, тайылбырларны номчуп, оя кезип, шыгжап ап, ону кичээлдерге ажыглап турар мен. Совхозта политэкономиктиг школаларның кичээлдеринге олуржуп, пропагандистерниң арга-дуржулгазын өөренип көрүп, аныяк пропагандистерге бодумнуң дуржулгам дамчыдып, арга-сүмени баа берип турар мен. Амгы үеде партияның XXVI съездиниң материалдарын, СЭКП ТК-ның болуп эрткилээн Пленумнарын, ылаңгыя ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң материалдарын, аңаа эш Л. И. Брежневтиң чугаазын сайгарып өөренип турар бис. Дыңнакчыларым дора-бүрүн идепкейлиг улус. Оларның идепкейин көдүрүп, партияның кошку ажылдакчыларының ажылдары-биле, чогаалдары-биле, чечен чогаал-биле боттускай ажылдап өөренген дээш бот-ажылдарны хойну берип, хостуг темага рефераттар бижидип турарым багай эвес түңнелдиг берип турар. Дыка хой аныяктар онаашкан темазының ааййы-биле кичээлдерни боттары эрттирип, мээн сеткил-сагыжым өөртүп, ёзулуг дузалакчыларым болуп турарынга чоргаарланыр мен.

М. ОНДАР.
Чөөн-Хемчик району.

БҮЗҮРЕЛДИГ

Эйлиг-Хем. Ол дээрге чорбаан кижи кайгай бээр оран. Ол мырыңай дээрле шаптыкка берген ышкаш ындырлыгыд дагларга батка. Кадыр берт, хаа-даштыг кожагарларын мээс чарыынга харчыс.

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң малчыннары Эйлиг-Хемниң өшкү малдап өстүрер чер кылдыр шилип алганы таварылга эвес. Кадыг-дошкун агаар-бойдустуг бо черде күш-ажылга тура-соруктуг, дааскан ажыл-херээн төлептии-биле бүдүрер, олут-чыдын чок ажылчын улус чурттап турар. Чоокта ола өшкү малчыннарының хуралынга чораашл, оларның чамдыктары-биле ужуражыр, ажыл-ижи-биле таныжар аргалыг болдум.

Орун-чурт бо берге Даг-Довуң деп черде чурттап, өшкү малдап турар Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Сарыг-оол Сурунчейович Дарый-биле чугаалаштым. Даг-ларның сырыңга додуга берген арыннары, чугаакыр, чаазык ажыл-чаңныг кижи чорду.

—1979 болгаш 1980 чылдарда төрүүр чүс өшкүден чүс-чүс анайларны, а он бирги беш чылдың баштайгы чылында 104 анайны, бир баш өшкүден бир килограмм дүктү алдым. Бо чылын коданымда төрүүр 336 өшкү бар. Хүлээлгем — чүс өшкүден 100 анайны, бир баштан бир килограмм дүктү алыры. Хем аксында Анатолий Идам, Демир-Сугда Хирлий-оол Донгак оларны социалистиг чарышка кыйгырган мен — деп чугаалады.

Мурнакчы малчын беш уруглуг болду. Эң улуг оглу Геннадий 10 класста, ортунгу оол 7 класста. Кайызы-даа Шагаан-Арыг ортумак школазында багай эвес өөренип турар. Малчын уругларының сагылга-чуруму, оларның белир үези дээш үргүлчү сагыш човап чоруур. Оларның өөренип турар школазы-биле, башкылары-биле харылзааны тудуп, барып ужуражып турар. Оонде өске уруглары амдаа бичии.

Алдарлыг малчынның өшкүлери бо айда төрүп эгелээр. Ол чымыштыг үеге ол эки белеткенген. Ынчангаш оон бо чылын бедик көргүзүглерни чедип алырынга бүзүрели улуг.

Л. НАЧЫН-ООЛ.

ДЭЭРЕ АЖЫЛДЫГ

Районда «Билиг» ниитилелиниң сес эге организациязында 213 кежигүн хаара туттунган. Лекторлар чылдың отчёттуг үезиниң дургузунда хой лекцияны номчаан. «Билиг» ниитилелиниң Хандагайты ортумак школада, район эмнелгезинде эге организациялары эки ажылдыг.

Лекторлар Ш. Куулар, М. Ондар, К. Саая, П. Донгак, С. Дуп, В. Шарый-оол, Н. Кара-Сал, В. Донгак болгаш өскелер-даа чон ортузунга лекция пропагандазынга идепкейлиг киржип, партийжи идеяларның тарадыкчылары болуп турар.

К. ХОВАЛЫГ.

КАДАРЧЫНЫҢ САЛГАКЧЫЛАРЫ

Шаанда кижилерниң аъттыг-чадаг арга чадаарда аргыжып чорааны Доган дагның кыштаглар аразында кокпа оруктары ам дыка-ла өскерилген. Ында ам каалама оруктап мал чемин сөөрткен машиналар, тракторлар малчыннарның өдектеринге чедир шуужуп турарын кижи бо-ла көөр. Ол оруктар-биле күчүлүг К-700 трактор безин халдып эртип чыдарын хаая эвес эскерип болур.

Үениң өскерилгези-биле чүгле черниң хевири чаартынган эвес, харын ында чурттап турар кижилерниң амыдыралы база экижээн. Ол черге чурттуг хоочун малчын Моңгуш Севек-Доржу-биле база оон салгакчылары аныяк малчыннар-биле чоокта ужуражып, чугаалажыр аргалыг болган мен.

Ээрлиг аъдын чедип алгаш, кажаа-же үлгүй базып орган аныяк кижиге машинадан душкаш, уткуштур кылаштап келдим. Ол Моңгуш Севек-Доржу болду. Таныываазы кижиниң келгенинге ол элдепсинмээн. Шаанда манаа өске черден келген кижи-биле хамаан чок, кожа-хелбээ улустар-биле безин ужуражыры ында-хаая болгулаар турган. Ынчангаш дагны безин Догаан деп дириг амытанга домейлей адап, аңаа алгал-йөрээл кылып чорааны-даа таварылга эвес болбайн аан.

Моңгуш Севек-Доржу ам улуг кадарчы эвес, а оглу Олегтиң дузалакчы кадарчызы. Хоочун малчын уругларынга бодунуң бүгү амыдыралында кылып чораан ажылхерээн дамчыдып бергенинге, оларның багай эвес ажылдап чоруурунга өөрүп чоруур. Оон уруу Фаина Моңгуш өөнүң ээзи Борис Донгак-биле ам он чыл дургузунда малчыннап ажылдап келген. А оглу, келини Олег биле Нина совхозта бригадада мурнакчы малчыннар, коммунистер. Оларның коданында бо чылын төрүүр 515 хой бар. Малдың күш-дениилдези багай эвес. Хураганнары-даа менди өзүп доруугуп турар.

Моңгуш Севек-Доржунуң өг-бүлезинден үнген аныяк кадарчылар боттарынга алган онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чылдан чылче эки күүседип чоруурлар. Бо чылын база оларның багай эвес түңнелдиг болурунга бүзүреп болур.

Фаина биле Ворисстиң малчын өг-бүлезин арга-дуржулгазы, боттарының кызымаккайы-биле-даа өскелерден дудавас. Ам олар малының ырак, чоок одарларын таарыштырып хуваап, мал чемнерин камныг ажыглап, колунда улуг-даа, чаш-даа малдың баш саны хоратпас дээш эрес-шудургу ажылдап турарлар.

«Коммунизмниң херели» совхозтуң хоочун малчыны Моңгуш Севек-Доржунуң угуун уткаан, соон салгаан малчын ажы-толу өг-бүлениң күш-ажылчы чаңчылдарын сагып, боттарының ажылгыр-кежээзин көргүзүп, ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш кызымаккай ажылдап чоруурлар.

А. АЖИ.
Таңды району.

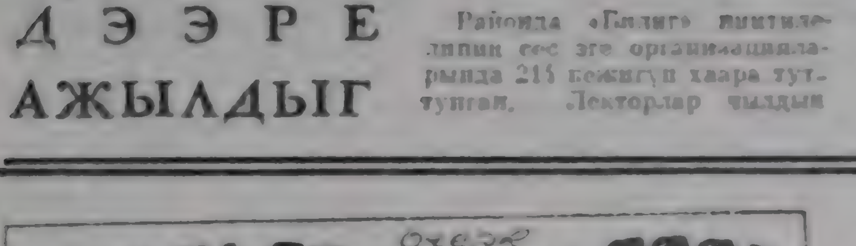

Чаъс бирде куштелип, бирде дымыраадыын чагаа-чагаа, үш хонукта үргүлчүлеп келген. Улуг-соксаал чок чыжырааны чаңныг-дыңмыраашкын кулактарны ыыктадырган. Өгжетер ак туман черден көдүрүлгеш, арга-ыяшты, таңгы-сыныы калбарты шуглаптарга беш базым черден ыыж чүү-даа көзүлбейн баар. Сатыыш сетиил карангылап кээр. Өл-шыкка шыырыышкаш, бөлүк-бөлүү-биле уас-чаза маңнашкан малдар доозуп, бөлер дээш чылгычыларын чылчып үзулген, плик-хеви кок моон кылдыр откен.

[illegible] аянга эрткен өнтежик беле шапкаш, долгандыр чортуп турупч, санап өөрге, бир эскыр өөру чок болган.

— Сен болзарың манаа каза-ран хавае. Мен [illegible] чорутмаан малдарны [illegible] деп чугаалааш, [illegible] Намчал-оол Моңгуш [illegible] чугаалааш, чорурунга белеткени берген.

Бирээзи чүгле бажын солгаш кылын каан Ниэз-хардаа. арга-дуржулгазы-даа улуг кижиниң алыс бодун ол эки билир: каңдыг-бир чүвени боду кылыр дээнде, кымгадаа чайлап бербес, ийбалдынмас. Ынчангаш оон-биле маргыышкан-даа ажык чок.

Намчал-оол Нураатпаевич үзүлген чылгызын дилеп, хүнзедир чорупкелген. Кап-даа арттан ашкан, кап даа аңцыы харап, дуранпаан. Чүве эскербээн. Хондур-хүнзедир дымыраткан чаъстын суу кортайты кожуй берген бөрүнүг ылапты, хевениң туму-куну, ныкка-тыны өттүр сиңип киргеш, хавылгын, майканы шөк ыжеп болдурган. Аъткс чапшынып-ла чоруур. Ангыы дегет. Эжинеаш, си тудуп каапса деп болза чорадаа, чер чырыкта Көк-Аңгы чедип алган, ол аарт качыгдан кеттин. [illegible] дээш чылгычы тадажып чорааш. Сагышында-ла, читкен малдары ында барып доктааган ышкаш болган.

Кежээки имир чоокшулаан тудум, күскээр чайның чоок тыныжы чылгычыны шыырныктырып келген. Ол Көк-Аңгының бир баалынга үнүп келгеш, ыңай-бээр дуранназын: кестүр черде чүве чок. Чыт азы даааш алгай ийикте, дужунда каътта элик огурган. Оон канчангаш-ла куду алаа көре бээрге довун өзеп хойнунда бичежек ажыкта чүве караш кылынган. Чүрек имирт дээн. Дураныш дораанна ынаар углаан. Чаңгыс черде бөлдүүнчү берген турган малдар ымыртында туман өттүр арай деп көзүлген. Олар бир-ле чүведен хөлчок корткан ховарлыг, бот-боттарынче сынныг, тырлы бергеп турганнар. Чедиргеп малдарын тып алганынга чылгычының өөрүш кылынган сеткили дурурзанн-биле солуп хона берген. «Адыг-бөрүзү ыр бе?» деп болалдар башка чык дээн «Боо-даа чүктеп албас, кончуумну өөрә кылдыр ол болганган.

Ол аъдыны узун дыңнып так чырда тыртып. аъдын шувут-ла сөөргүнчүшаан, бозу сарыг-ла көдүрүп кылаан күду чадаг чүктүлүп бадыптаан. Чүү-даа болган болза, чылгызы ядуган чедер. малдарым канчап-чоок даа турган камгалап алыр-тыр деп. [illegible] Ынчаар багын ора, үш-дөрт катап кускуннатылаан: араатан ан кижи үнүндек корлаар, деве болгай. Ол аразында аъды немдик дашка илдиккеш, куду алаз согупналы бер часкаш, чорудуп турупкан. Намчал-оол кымчызын арнып кээрге, Чыраа-Доруг карактарын шийип-кеш, чалданып, ойта дужерге, кээргей берген. «Эр кижиге эки аът эдеришкен эжи-биле дөмей боор чоор, оглум. Мунган аъдын кайы хамаан чок кымчылавайн чор» деп, кыргаан Нураатпаа ачазының чагып чораан сөстери сагышка база катап кире хонуп келген. Намчал-оол адазының ол чагыын кажан-даа утпайн, мунган аъдын, шынап-ла эргелиг эжи дег, камнап, эки эдилеп чаңчыыккан. А Чыраа-Доруг дээрге чүгле Ийме сумузунда хамаан чок, бүдүн Чөөн-Хемчик районда ховар малдарның бирээзи-ле болгай. Челер, маңнаар, чыраалаар, саактаар—ёзулуг-ла дески. Чарыштырарга хамыкты мурнай келир. Ынчангаш хоочун чылгычы Намчал-оол Моңгуштуң чамдыкта:

«Сооткаштың салыптынар,
Кымның аъды эртер эвес,
Солагаашттың олуртунар.
Кымның оглу шутлур эвес!» деп ырлап, хөөрей кагылаар чүвези-даа ында-ла болгай.

Чылгычының сагыжы, шынап-ла, эндевээн болган. Ковүүр улуг бөрү, алыс кырган чүве-ле турган боор, арааы сырый, бөлдүндүр тургуланкан малдарының ол-бо талазындан дан берип, өске өөрүн араатандан камгалап, ыыржар, тевериникс белен, холдары-биле чер хап турган шилги аскырдан арай сестип, дорт халдап чадап турган черинге ол келген. Каржы араатан кижиден деңнп маңнаар хамаан чок, харын Намчал-оолдун бөө чогун билгеп чүве дег, шоглаар чыдыы апаарга, ол узун ыыш алгаш, корту-зуп, алгырып кускуннап турташ арай боорда ырадып чорутташ, ам-на сагыжы ажаан.

Карл Маркс аттыг совхозтуң хоочун чылгычызы Намчал-оол Нураатпаевич Моңгуш чайын болган ол таварылганы сактып, шатта чүк былдарай берген малдарын доазуп, бөлүп, оожум чортуп чораш, мындаа чоокта чаа болган онзагам, уттундурбас болуушкунну база сактып келген.

...1982 чылдың январь 30. Ол хүн Кызылда, хөгжүмнүг театрынга, республиканың улус ажыл-агыйының мурнакчыларының хуралы болуп турган. Аңаа он бирги беш чылдың бирги чылында кылдынган ажылдарның түңнелдерин үндүрүп, оон сонгаарг сорулгаларны чугаалажып, республиканың ажыл-ишчилериниң 1982 чылда социалистиг хүлээлгелерин хүлээп алган.

Ол-ла хуралга хой мурнакчыларны шаңнап-мактаары-биле чергелештир, 1981 чылда кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге эң бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш тос кижиге республика чемпиону атты тывыскан ону таныйлапчыг болган. Чемпионнарга лента баглап, дипломнарны тывсыры-биле зал доллур олурганнарның мурнунга оларны чыскаалдыр тургузупкан. Оларның аразында чазы-хары алаан угтадын: бажының дүктери кегере берген, шала сыгырзымаар карактарлыг, дорт, коңзагар думчуктуг, бөдүүн сорочка, костюм кеткен, кидис идиктерлиг, хөлчок узун дурт-сынныг эр кижи хой улус мурнунга үнүп келгенинден эгениксеп, арны кызып, телевидение операторларының сценаже үтлаан күштүг чырыындан чылчырыктап турган.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин чемпионнарга лентаданы эгин ажыр баглап берип, дипломнарны, өртектиг белектерни тывсып эгелээн. Намчал-оол Нураатпаевич бодунуң ээлчээ келирин манап, шала сүрээдексеп турган.

Григорий Чоодуевич чемпионнуң лентазын эгин ажыр салып, далаш чок баглааш, дипломну тывыскыш, хол тутчуп, байыр чедирген. Чылгычы баштайдарганың холун дыңзыг туткаш, дипломну оон соонда сегирип ап, сүрээдээниндец үнү безин үмместеп, дыңналыр-дыңналбас кылдыр «Четтирдим!» дээн.

Намчал-оол Нураатпаевич Моңгуш өскен-төрээн Иймезинге, чаңгыс-ла колхозка, сөөлүнде Карл Маркс аттыг апарган совхозка 28 чыл иштинде чылгычылап ажылдап келгеш, мындыг өөрүнчүг-даа, сүрээденчиг-даа минуталарга бир-ле дугаар таварышканы ол. Эрестиг чылгычының: «Сооткаштың салыптынар, кымның аъды эртер эвес...» деп баар өөрүшкүлүг үелерниң бирээзи чогум-на ол болган чадавас...

Кылып-ла келген ажылы ол кижи болганда, Н. Моңгуш Тыва-даа, бодунуң совхозунга-даа чылгы ажылын хөгжүдериниң айтырыгларын үргүлчү сонуурган, солуннарга үнген чүүлдер эрттирбейн номчуп, четпестерге сагыжы аарып, чедиишкиннерге өөрүп, маңаа хамаарыштыр хой бодалдарны бодап чоруур.

Шынап-ла, олар чылгызын өстүрери Тываның мал ажылының эрте-бурунгу болгаш чаңчылчаан адырларының бирээзи-ле болгай. 1931 чылда бистиң чылгывыстың саны 105,3 муң турган, а 1940 чылдың төнчүзүнде 122,5 муң чедир өскен. Ынчалза-даа дайын чылдарында оон баш саны 68,6 муң чедир кызырылган. Оон бээр-ле чылгы малдың саны өзер тулум, харын янзы-бүрү чылдагааннардан улам-на эвээжеп келген болгаш 1970 чылдың төнчүзүнде 38,5 муң, а бо чылдың эгезинде 23 муң 63 чедир кызырылган-дыр.

Мында чылдагааннар-ла хой болбайн аан: кедээ ажыл-агыйында машина-техни-

Бөгүн—Метеорологияның
делегей хүнү

ЧЕРНИҢ АГААРЫ: КОСМОСТАН КӨСТҮРҮ

Эдеринчилерниң берген медээлерин хүлээп алыр болгаш ажылдап кылыр талазы-биле кол төптүң башкарылгазы черинде шактарның согуннуттары «9» деп санга чоокшулап келген. Эртенги Москваның кудумчулары хайнышкынныг: часкы хүнүң херелдеринге кижилер өөрүп, баар черлеринче шууржуп туттуннар. Оларның ниже бүрүзү-ле дээрже көрбүшаан, даартагы агаар кандыг болурун бодап чоруур.

Ол айтырыгга харыыны бөмбүрзектиң булуң бүрүзүнде, оон аразында — кол төптүң залында, ажылдап турар муң-муң кижилер белеткеп турар.

Динамиктен үн ыржымны үрээнен:

— Москва. Обнинск-тир мен! Дөмейлештирген чүүлдү дамчыттывыс, канчаар хүлээп алдыңар?

— Ажырбас-тыр—деп, башкарылганың ээлериниң бирээзи В. Стерлигов харыылады. Эдеринчиниң радиокөргүзүг зоназынче киреринге чедир 20 хире минута арты. Хүлээп алыр антеннавыстың туруп турары — Обнинск-биле радиорелелиг харылзаавыстың тугумун хынап турарывыс болур—деп, ол медээ тайылбырлады.

Москвадан чүс-чүс километр ыракта, космос делгемнеринде «Метеор-2» бодунуң ээлчеглиг 4213 дугаар долганнырын кылып чораан. Черниң дүн талазындан эртенче ол уткуштур чорупорар.

— Москва, дөмейлежигни уштуң, антеннаны объективже углап эгеледивис!

Тоңке хонукта каш удаа дыңналыр ол медээ болза, «Метеор-2»-ниң дораан көстүп келири Баренцово далайның кырында точкаже антеннаны угландырганын дыңнадып турар. Сигналдар экранда көстүп келди. Каракка көзүлбес радиомедээлер черже шууржуп-ла турлар. Дөмеглээр херекселдер ажылдап, чуруктар тырттырар аппараттарның барабаннары дескинип, ЭСМ-нериң магниттиг ленталарынга бижидери-биле сигналдарны хүлээп ап тур. Чартык шак эрткенде—Гидрометкүркомнуң бойдус курлавырларын өөренип бээр талазы-биле күрүнениң эртем-шинчилел товунуң директорунуң оралакчызы А. Бурцевтиң столунуң кырында чаа тырттыртынган чурук белен чыдыр.

Кольск чартык ортулук, Ак болгаш Каспий далайлар, Кавказ... дыка чараш кылдыр көстүр!

— Чараш-ла-дыр — деп, Анатолий Иванович мээн-биле чепшээрешти. Ынчалза-даа синоптиктерге оон үнези кончуг өске болур ниин. Ындыг чуруктар агаарның ян-ы-бүрү байдалдарын өөренип көөрүнге, циклоннарның болгаш шуурганнарының тыптырын тодарадырынга, агаарның чылыг болгаш соок таласарын тодарадырынга болгаш оон-даа өске чүүлдерни өөренип көөрүнге улуг дузалыг. Ынчалза-даа ол чуруктар дээрге, бүгү медээлерниң чүгле кыры-дыр. Метеоэдеринчилерниң дузазы-биле бистер атмосфераның температуразының медээлерин ап, булуттарның үстүкү кызыгаарының бедиин, далай кырының температуразын тодарадып, чер чоогунуң девискээринге радиациялыг байдалды контрольга ап турар бис.

Агаарны космостан хайгаараарының албаны чылдың-на улам хөгжүп орар. Метеорологияның делегей хүнүн бо чылын «Агаарны хайгаараары — космостан» деп лозуңнуң адаа-биле эрттирип турары база тайбарылга эвес.

Метеорологияның делегей албаны хөй талаларлыг деп, А. Бурцев чугаалады. Делегейниң Москвада, Вашингтонда болгаш Мельбурнда тургустунган метеомедээлер чыыр төптеринче черде 8 муң станциялардан, 3 муң самолёттардан, 4 муң далай судноларындан агаар дугайында медээлер чедип турар. Ол ажылга бистиң чуртувус, ылангыя күрүнениң «Метеор» деп космос системазы улуг үлүг-хуузун киириштирип турарын демдеглээри чугула. «Метеор» хевириниң үш. «Метеор-агаар» хевириниң ийи эдеринчизи ында ажылдап турар. Эдеринчилерден бердинген медээлерни хүлээп алырының болгаш ажылдап кылырының талазы-биле Москвада төп, Новосибирскиде болгаш Хабаровскиде регионалдыг ийи төп ынаа хамааржыр. Оларның кайызы-даа хонукта 150—160 чыгы чуруктарны херегленчилерге берип турар. Олар—Совет Эвилелиниң болгаш даштыкы чурттарның прогностика төптериниң ажыглалында. Эдеринчилерниң медээлерин бээр девискээри — бөмбүрзектиң булуң бүрүзү: ССРЭ-ниң болгаш социалистиг чурттарның девискээри, Антарктида, СП-22 станция, Гидрометкүркомнуң эртем-шинчилел судноларының...

— Ынчалза-даа, техниктиң бо хире хандырылгазы турда-ла агаар медээзин чамдыкта частыпа бээр таварылгалар база турар...

— Агаар хайгаараар албанның чамдык частырыгларынга шүгүлдээр чамдык кижилер тургулаар. Ол ажыл дээрге, бергелерниң талазы-биле чорумдаргыг реакцияны башкарылары-биле дөмей дээрзин олар билбестер-тир.

В. ОЧАРОВ.
СЭТА-ның корр.

Москва.

ЭҢ ҮНЕЛИГ БЕЛЕК

М. И. Ульянованың Вологдада музейинге белек кылдыр В. И. Лениниң овур-хевирин 1918 чылда сийлбип чураан жетонну берген.

Делегейниң 20 чурттарында баштыңчының овур-хевирин сийлбип чураан 400 ажыг медальдарны болгаш жетоннарны тургусканы билдинип тур.

1919 чылда Петроградка революцияның ийи чыл оюнга уткуштур дарганнап кылган медальды амгы үеге чедир-ле бир-ле дугаар медаль деп санап турган. Ам шинчээчилер ындыг оон-даа эрте ажылды — 1918 чылда кылып үндүрген медальды тыпканнар.

Жетонну ходадан кылган. Оон диаметри — 28 миллиметр. Артыы талазында — чечек чураан болгаш: «Күш-ажылчы улуг үүлгедигниң хосталгазы делгерезин!», «1917 чылдың октябрь 25» деп ийи бижимел бар. А арын талазында баштыңчының портреди болгаш «В. И. Ленин (Ульянов)» деп бижиктиг.

В. ЖУКОВ
СЭТА-ның корр.

Вологда.

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

ТАЙБЫҢЧЕ БОЛГАШ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАЖЕ УГЛАНЫЫШКЫН-БИЛЕ

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга айыткан тодаргай чаа саналдарны делегей партиялыг [illegible] радио болгаш телевидение [illegible] сурагжыг политиктиг болгаш хөй-ниити ажылдакчылары [illegible]-биле чугаалажып көрүп турар. Тодаргай ол чаа саналдар делегей тайбыңның болгаш айыыл чок турушту быжыглаарынче угланган. Л. И. Брежнев тайбың талалакчыларының аразында шынзыг улуг авторитеттиг болган оон саналдары, иштинде тывалары тодаргай болгаш харыы уткалыг болуп турар деп хөй тайылбырлакчылар онзалап демдеглеп турар. Тайбыңче, ниитилел болгаш политиктиг системазындан хамаарышпас чокка бүгү [illegible] аразынга тайбың болгаш бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылгаже угланыышкынның быжыы-биле чайгылыш чок уламчылаар дээн Совет Эвилелиниң [illegible]

Л. И. Брежневтиң чугаазы база катап бадыткааның демдеглеп турар.

Делегей байдалы дыка нарыыдаан амгы үеде Совет күрүнениң политиказының тодарган болгаш чангылыш чок чоруу онза чугула ужур-дузалыг болуп турар. Бир талазында — Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар тайбыңга ынак бүгү күрүнелерниң деткимчези-биле тайбыңны быжыглаарының, бүгү күрүнелер аразынга тайбың кады ажылдажылганың позитивтиг чорудун турар. Өске талазында — «соок дайынның» болгаш чаа дайынның талалакчыларының бөлүү тергиидээшкин ядерлиг талаче кирериниң политиказын чорудуп турар.

Европага ядерлиг чепсектерни чыырарының өттүргүзүн делегейниң хөй-ниитизи онза чугула ужур-дузалыг деп санап турар. Ол айтырыг делегейниң ракета-ядерлиг дайынның улам улгаткан кыжа-кыышкынының улуг-хаар талазы-биле амгы үе-чадада кол айтырыг болуп турар. Бо айтырыг талазы-биле Совет Эвилелиниң тодаргай болгаш ат чугула саналдарны киирген: Европада бар болгаш Европага айыглаар кылдыр кордуугени ийи талаларның ядерлиг боо-чепсектерин үш удаа кызырарындан эгелээш, ортумак ыраккылдың болгаш тактиктиг ядерлиг боо-чепсектерден Европа дипти бүрүн хостаарынга чедир хөмээлгелерни алырын ол саналдарга айыткан.

ССРЭ-ниң Европа чаазынче ортумак ыраккылдың ядерлиг боо-чепсектерин немей көвүдедирин соксадыр дугайында Совет удуртулганың шиитпиринге Барыын Европаның хөй-ниитизи байыр чедирип турар. Ында тургустунган СС-4 болгаш СС-5 деп эрги ракеталарны СС-20 деп чаа ракеталар-биле солуурун Совет Эвилели соксадып турар.

Ядерлиг дайынны болдурбазынче, улустар аразынга идеялыг чоруктуу быжыглаарынче Совет Эвилелиниң ак сеткилдиг чүткүлүн бүдүрээлдиг чаа барымдаазы кылдыр ол шиитпирни Барыын Европада үнелеп көрүп турар. Делегей байдалының чаа нарыыдаашкынын болбас болза. Совет Эвилели бодунуң инициативазы-биле ортумак ыраккылдың ракеталарының тодаргай санын бо чылын бе-зин кызырар деп турар. Совет Эвилелинге байырладыг эвес «Дейли телеграф» деп консервативтиг англи солун безин мынчаар бижиир ужурга таварышкан: «Л. И. Брежневтиң кордуугени саналдары тайбың дээш Европада хөй шимчээшкиннерниң мурнунга Совет Эвилелиниң алдарын онза бедик көдүрер ынаар».

Делегейниң хөй-ниитизи совет тайбың чаа инициативаларны ханы-биле деткип, чүүлдүгзүнмушаан, ол саналдарга чогумчалыг болгаш сарыылдыг харыыны бээрин Барыын чук күрүнелеринден, бирги ээлгеде АКШ-тан негеп турар. Суралыг америк политиктиг ажылдакчы сенатор Э. Кеннеди мынча деп медеглээн: «ССРЭ-ниң Европа кезээнге бодунуң ортумак ыраккылдың ядерлиг боо-чепсектерин немей көвүдедирин соксадыр дугайында Совет Эвилелиниң шиитпирлерин боо-чепсектерге кайгаан контрольду тургузарынче орукка дешпилтеги чедип алырынга арга кылдыр ажыглаар ужурлуг бис. Каттышкан Штаттар совет саналдардан ойталап болбас ужурлуг».

Совет саналдарны сарыылдыг ёзу-биле көөрүнче Рейганның администрациязының сураглыг америк хайгааракчы Дж. Рестон база кыйгырган. Ядерлиг халапты болдурбазынче улуг чаа базымны Совет Эвилели кылган. Дараазында базымнарны Барыын чүктүң күрүнелери, хамыктың мурнунда Американың Каттышкан Штаттары кылыр ужурлуг.

(СЭТА-ның корр.).

ТУДУП ХОРУГДААН

ГАВАНА. (СЭТА). Чоокта болган үймээнниң удуртукчузу болгаш чаштынып турган лейтенант С. Рамбокусту тудуп хоругдаан дугайында Суринамның шериг эрге-чагыргазы чарлаан. Чурттуң барыын талазы девискээринде шыргай аразынга бөлүк өөрү-биле кады чаштынып турда, ону тудуп хоругдааның Пренса Латина агентствозунуң корреспондентизи Парамарибодан дыңнаткан.

Чедиишкин чок болган үймээнниң база бир удуртукчузу сержант У. Хокерин трибуналдың шиидеили ёзугаар боолап каан.

Башкарыкчы Национал шериг чөвүлели Суринамда иштики политиктиг байдалды анализтеп көрген болгаш чуртка шериг байдалын чарлааны дээш харыысалгага кем-буруулуг сүлчээчилерге бүрүн онаажып турарын демдеглээн. Чурттуң революстуг удуртулгазын узуткаарын сүлчээчилер оралдажып турган.

БОЛГАРИЯ-КУВЕЙТ ДЫҢНАДЫГ

КУВЕЙТ. (СЭТА). Эжелеткен бүгү араб девискээрлерден израиль шериглерин бүрүн үндүрериниң болгаш Палестинаның араб чонунуң дүрүм ёзугаар национал эргелерин хандырарының байдалдарында чөптүг болгаш быжыг тайбыңны Чоокку Чөөн чүкке чедип ап болур. Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиигиче секретары, БУР-нуң Күрүне чөвүлелиниң даргазы Т. Живков баштаан Болгария Улус Республиканың чазак делегациязының Кувейтиге айп-чоруунуң түңнелдериниң дугайында болгария-кувейт кады кылган дыңнадыгда ол дугайын айыткан.

Палестинаның араб чонунуң дүрүм ёзугаар кара чангыс төлээлекчизи — Палестинаның Хостаарының Организациязын Болгария болгаш Кувейт бир эп-сеткилдиг деткип турарын илергейлээн болгаш Чоокку Чөөн чүктүң айтырын таарыштыр шиитпирлээринге ол организацияның киржилгезиниң эргежок чугулазын бадыткааннар. Бүрүн эргелиг Ливанга удур Израильдиң дайынзырак, дээрип үүлгедиглериң, ол араб күрүнениң иштики херектеринге Тель-Авивтиң кармы холгаарлаашкынын Болгария болгаш Кувейт шыңгыы буруу шаап турар.

Чоокку Чөөн чүкте душкуураг чоруктуң күштелгени-биле холбаштыр шыңгыы сагышсыраашкынның ийи талалар илергейлээн. Сирияның Голан бедиктерин Тель-Авив бодунуң девискээри кылдыр чарлааның олар шыңгыы буруу шапкан.

Иерси мугулдурунуң робонунга тайбыңны болгаш таарымчалыг байдалды хандырарының эргежок чугулазының дугайында Болгария болгаш Кувейт медеглээн.

Бот-боттарынга ажыктыг болурунга үндезилээш, ийи күрүнелерниң аразынга кады ажылдажылганы улам ынай калбартырынче болгаш быжыглаарынче ийи талаларның чүткүлүн Болгария болгаш Кувейт бадыткааның дыңнадыгда айыткан.

ГОЛЛАНДИЯДА КИЛЕҢНЭЭШКИННИҢ КҮШТҮГ ЧАЛГЫЫ

ГААГА. (СЭТА-ның корр). Голландияның дөрт журналистерин дериин хунтаның солдаттары Сальвадорга араатан ёзу-биле ожегээр өлүргенин Голландияга сөөлгү хүннерде келген медээлер бүрүн бадыткаан. Хунта шериглериниң болгаш партизаннарның аразынга тулчуушкуннар үезинде ол журналистер «таварылга» болуп өлген деп бадыткаарын Вашингтоннуң төлээлекчилери оралдажып турган.

Американың Каттышкан Штаттарының идепкейлиг деткимчези-биле чагырыкчы дериин хунтаның белеткээни «соңгуудалар» дээр хоозун овуулунуунуң дугайында материалдарны чыып турганнар. Сальвадорнуң чагырыкчы хунтазының дериин үүлгедиглериниң дугайында репортажтарны Голландияның телевидениезинге болгаш парлалгазынга дамчыдып бергеннер.

Оларны өлүрер хүнде журналистер кино тырттырар аппаратуралары-биле автомашинага олуруп каш. Сальвадорнуң соңгу талазынче чорупканнар. Автомашинаның чолаачызының өчээнин ёзугаар алырга, ол районга мынчан кандыг-даа тайып чорудулгалары болбайн турган болгаш, чүгле чазак шериглериниң солдаттары бар турган. Оларның чорааның соонда дораан-на боо даажы дыңналган. Ол каны хамаанчок боолаашкын эвес болган.

Оон-даа ыңай тодаргайлаарга мындыг: өлүртүрүнүң элээн каш хүннер мурнунда журналистерни Сальвадорнуң истелге чери тудуп алгаш, байысаап турган. Оларның эштериниң чугаалааны-биле алырга, өлүрткен журналистер шупту ау репортажтарны дээш өлүрүп каар деп кыжанган ат чок чагааларны чангыс эвес удаа алганнар. «Бистерге Сальвадорга турары кузенниг эвес деп эн-не каржызы-биле чугаалап турганнар» деп, голланд журналист Я. Шмеңп чугаалаан.

Голландияның даштыкы херектер министри Ван дер Стул ынаа чеде берген баштайгы медээлер-биле таныжканының соонда баш удур планнаттынган кара ожегээр өлүрүүшкүн болганын оларга үндезилээш, чугаалаан. Сальвадорнуң хунтазы-биле Голландияның чазак харылзааларны үзер бе деп айтырыгга министр чазак чери бодунуң кылып турар истелгезиниң түңнелдерин манап турар деп харыылаан.

Ол чаа араатанныг үүлгедиишкинге удурланыышкынның чалгыы бүгү Голландияда нептерээн. Бүгү-ле улуг дээн политиктиг партияларның төлээлекчилери ынаа киржиптер. Голландияның премьер-министриниң оралакчызы Ден Ойла кабинеттиң хуралының соонда чазак чери ол өлүрүкчү чорукка удурланып турарын медеглээн. Сальвадор-биле дипломаттыг харылзааны үзерин Пацифистиг социалистиг партияның парламент фракциязының даргазы Брам Ван Дер Лек негээн.

Голландияның найысылалы Амстердамга болгаш чурттуң өске-даа хоорайларынга чайгаар чыскаалдар болуп, ынаа муң-муң голландылар киришкен. Амстердамга болган чыскаалдың киржикчилери өлүрткен дөрт кижиниң адын бижээн крестерни тудуп алгаш чорааннар. Беш дугаар кресте араатанныг корум-чурумнуң өлүргени 40,000 кижиниң саны бижип каан чораан.

Сальвадорга болган ол чаа араатанныг үүлгедиишкин хунтага шериг болгаш экономиктиг деткимчени кылып турар Каттышкан Штаттарның ролюнуң дугайында айтырыгны тургускан. Голландияның ниитизи-бүрү 70 хөй-ниитиниң организациялары кем-буруулуг хунтага америк дузаламчыны дон-дораан соксадырын негээн. Латин Америкада АКШ-тың ойнап турар ролюн «Хет фрайе фолк» солун буруу шаап бижээн.

О. ПИВОВАРОВ.

Лондонда барган

Индияның премьер-министри Индира Ганди албанның аян-чоруум кылып, Англияның найысылалы Лондон хоорайда барган.

(СЭТА).

Херээженнер съездизи

АЛЖИР. Алжир херээженнерниң национал эвилелиниң (АХНЭ-ниң) V съездизи ынаа болган. Чурттуң экономиктиг хөгжүлдезиниң планнарын күүседиринге херээженнерниң ролюн, идепкейжидерини, ниитилелге оларның социал байдалын экижидериниң болгаш делегейниң херээженнер шимчээшкининиң быжыглаарын айтырыгларын ында чугаалашкан. Империализм болгаш сионизм ниитеринич Чоокку Чөөн чүкте соксаал чок чимзенишкиннерин съезд хүлээп алган резолюциязынга шиитпирлиг буруу [illegible]

Бодунуң дүрүм ёзугаар национал эргелерин боттандырып алыр дээш демиселин Палестинаның Хостаарының Организациязының удуртулгазы-биле чорудуп турар Палестинаның араб улузун деткип турарын съездиниң киржикчилери илергейлээн.

Организастыг тургузуга хамаарышкан чамдык эдиглерни эвилелдиң уставынга киирерин делегаттар бадылап, удуртур органнарны соңгаан. АХНЭ-ниң чиигиче секретарынга база катап Фатима Джегрудту соңгаан.

(СЭТА)

ГФР. Герман коммунистиг партияның хуралдаан оруу турар. Барыын-герман ажылчын ангының ол партиязы күш-ажылчы чоннуң үндезин эрге-ажыктарын чайгылыш чокка, шиитпирлиг камгалаары, тайбың болгаш боо-чепсекти дужурери дээш чедиишкиннинг демиселин-биле хүндүткелди чедип ап турар. ГКП-ниң баштаар чериниң чоокта чаа болган пленумунга «Немец черден моон соңгаар кажан-даа дайын эгелевес ужурлуг» деп документини хүлээп алган.

ЧУРУКТА: партия активчилериниң Ботроп (Рур область) хоорайга чаңчыл болган ужуражылгаштының боон турганы. ГКП-ниң даргазы Г. Мис Герман компартияның чаа кежигүннеринге партия билеттерин тывыскып тур.

А. ГРИГОРЬЕВТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

РЕЗОЛЮЦИЯ КИИРГЕН

ЛИССАБОН. Чазактың политиказын буруу шапкан резолюцияны Республиканың хуралынга Португал компартияның парламент бөлүү киирген. Португал чазак национал эрге-ажыктарга черүштүр хевелип турар болгаш ужурунда ону солуур ужурлуг деп, коммунистер санап турар. Ук резолюцияны март 24 болгаш 25 хүннеринде чугаалажыр. (СЭТА)

каның көвүдээни, ажылчын аъттарга херегледиир эвээжээни, колхоз, совхозтарның удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге чылгының ужур-дузазын чедир үнелевейн барганы, ук адырны хөгжүдеринче, чылгы малдың баш санын өстүреринче чогуур кичээнгей салбайн келгени.

Мону эдер дээш Тывага чылгы мал өстүрер, оон продуктузун көвүдедир талазы-биле ажылдап кылгая тускай схеманы чылгы өстүрериниң Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институду бистиң республиканың совхозтарынга бергенин, аңаа хамааржыштыр чогуур доктаал шиитпирлерин хүлээп алганын. Кымда кырынның чылгы ажылдыг тускай черин тургусканын 1977 чылда солуннарга бижээн болган. Ол сорулгаларны күүседир дээш ажылдар база кылдынып-ла турар чүве ышкажыл.

Чылгы малдың эъдин, сүдүн алырындан, мунар, тыртар, чүдүрүтр күш кылдыр ажыглаарындан аңгыда, өске малдарның өъттеп четпезин ырак тайга черлерде делгем одар-белчиирлерни чеп ажыглап, оон чиик бот-үнелиг хөй продукциязы алыры-биле чылгы ажылын хөгжүдери малдың баш санын көвүдедилери черле чугула-дыр. Оон аңгыда, аът эъдиниң бот-үнези хөй болгаш ниек эъдиниң бот-үнелиинден барык ийи катап чиик дээр чүве болган. Ол одар чылгызын азыраарынга, мал чеминге болгаш тудуг-суур кылырынга хөй чарыгдалдар негеттинмези-биле ындыг болгай ваа. Ол-даа болза эки дир.

Оон ыңай, хөй янаа үнезин чылгызын өстүрбейн, болдунгу чыдамык бүдүжүн көргүскен тыва үнезиның чылгызын, оон белериниң мөөъттиг асырагы-биле хайнак, таштырып турган, одар чылгызын өстүрериниң кол сорулга кылдыр салыры чугула деп, хуралга бир дарга чугаалаан чорааң. Ол чеде пиш ниин.

Чылгы мал өске малдардан шагалдыг онзагай талалыг болгай. Ол ажээн, өөренген черинден өске черлерге орта таарышпас, ынчангаш чурт чапыган. Сесерниң бир шазынга өъттеп чанчыккан малдарны өске шатче кежир сүрүп каарга, үр-даа болбаанда деңир чедип келген турар шинээжиген — деп Намчал-оол Нурзатпаевич улаштыр бодалган. — Ынчангаш тыва улус чылгы малды таандап тура чер-чер айын-биле эвээштеп, тудуп өстүрүп келген. Ол тус черниң одар белчиирин чеп ажыглаарынга даа эптиг.

Ындыг турбуже, бистиң байдалывыска таарышпас чүвени — хөй чылгызы дангыы черге меңиннээрин кым бодап тыпканыл? Эртемденнер сүмелээн-даа болза, ону таптыг кылган болза эки турган-дыр. Совхозтарда мал чеми кызыы, одарлар өске мал-малга [illegible] турда, ропоннарның, түс-түс ажыл-агыйларның одар баштарын, курлавырларын [illegible] өөренип, ылаптыг шинчип көрбейн, чылгы ажылынга тускайлаашкынны болгаш [illegible] кылганы экономиктиг ажык бээр хамаанчок. Тарыы мал ажылының өске адырларынга когаралдыг чедирип, чылгы мал бодү берип турар ышкажыл. Оон чимектери кайда-даа хөй-лүр. Ынчангаш чылгы ажылының специалистеринин таарының болгаш мооннаарының айтырыгларын катап-катап санап, өөренип көөр чугула эвес ирги бе?

Оон-биле кады кодан бүрүзүнге төрүүр белерип көвүдедип, чылгының ниити баш санын өстүрери-биле чериштир, үнезиның экижидери бедин-не кулунну алыры малдың баш санын бүгү камгалаары дээш кызымаккай туржер. Малдың сапаарын [illegible] [illegible] чылгычылардан ажыл төлевириниң бе-биле хандырыл [illegible]. Аныяк малдарны [illegible] чүдүрер аъттар кылдыр [illegible] дээш [illegible] чүүлдер хөй-хүү ниин.

Чылгылыг совхозтарга, бистиңинге-даа болза, хымыс кандап элбедир кылып, хареп-даа магазинге садып болбас деп? Ол эм шынарлыг чем болганда, ону ниикеээр кижилер хөй-ле болгай. Оон ыңай аъттыг апаа-даа, терге [illegible] тарыштырар спорт [illegible] тургузар турар-дыр. Малды хүлелиглеп мунуп алгаш, чер көрүп дыштаныр, туристер болур черлерни Алтайда тургусказ деп дыңнаан мен. Бистиңинде чүге ону кылбайн турарыл?

Бо бүгүнү чер-черлерге кылыр дээр болза, өөреткен чааш аъттар хөй херектиг апаар. Ынчаарга эмдик аъттыг өөредирч белен эвес дерек болгай. Ону кижи болган шыдавас, эрес-кашпагай аваалыыр-тудуугур аныяк эр-лер-ле шыдаар. Ынчалзажок [illegible] өөреткен кижиге ол дээш [illegible] берип турар совхоз бисте бар бе? Чок. Ону кайда-даа кылбайн турар. Кижиниң материалдыг сонуургалын хандырбас болганда, ындыг берге болгаш халас ажылдың кылыр деп бодаар силер! [illegible] бистиң Карл Маркс аттыг совхозта [illegible] мунарынга ажылга өөредир [illegible].

Оон аңгыда, чүък тергеге [illegible] хүрээ [illegible] дээш [illegible] кайда-даа тывартвин турар-дыр бе. Магазинге ээр-чугу [illegible] ында-хаая-ла келгилээр-дир. Бо бүгү херекселдерни тускай кылып эгелээр чүве болза, ында барын чүү бооралан. Чадааның улуг цур комбинадында өг ыяжын база өг иштинче дериг-херекселдерни кылгаш, совхозтарга садып турар болгай. Аът херекселдерин аңаа канчап кылдырып болбас деп? Өске-даа черлерде уран-шевер кижилер эндерик-ле [illegible]. Оларны эвилелдеп, кылдыртыр болза, улуг үүлени бүдүрүп болур-дур.

Бо ажылдарны эки кылып, сонуургалдыг кижи бүрүзү аңаа бодунуң үлүүн киирер болза, чылгы ажылын катап хөгжүдүп, оон хөй янаа ажыын көрүп болур арга бисте бар ышкажыл деп, Намчал-оол Нурзатпаевич сеткилин ооржурган бодалган. Ол бодунуң назынының чартыында (ам 53 харлыг) ол дээш кыжын ажылдап-ла келген. Карл Маркс аттыг совхозтуң чылгызының саны 800 чедип турда, алдан чыгдарлда күрүнеге ону колдадып, хайыра чок [illegible] [illegible] чедир кызырылгаш, ам катап 303 чедир өзүп көвүдээнинде оон киирген үлүү улуг [illegible] аап. Ынчалзажок ол [illegible] эки [illegible] ол эки билир: [illegible]

Оон амыдыралдыг [illegible] Чечек-оол Серенмаевич Ондар база-ла даартапынга харыысалгалыг, ажылгыр, эрес-кежээ чылгычы. Олар ам чылгызын чериниң одар белчииринин аары-биле ниин үлүп алган. Сесерниң шаттарында кыштадып турарлап. Бо чылын олар ынчаар хар чуга, соок хирлиг болганы-биле чылгы хоорок хүр кыштаан.

Чылгычыларның ажылында онаа чымыштыг үе — мал оолдаашкыны ам эгелеп турар. Төрүттүнген кулун бүрүзүн мөндү камгалап өстүрер дээш карак ынзыя ажылдап, хөй чылдарда шөөнээн дуржулгазының дугайын Намчал-оол Нурзатпаевич мынчаар чугаалап орар.

— Төрүүр четкен белерни ниити кодандан үскеш, туруузау азырап эгелээр улус бис. Оларны дүне-даа, хүндүс-даа туда хайгаараар апаар. Кулун төрүттүнер билек, бажынга [illegible] дүктүг чүве о [illegible]. Оон башка тас кулун соок [illegible]. Дораан [illegible] Оон тудуп эмзирер, а иези ховаар болза (ылап [illegible] малдар ындыг), бөпп [illegible] тас баглааш, [illegible] эмзирер апаар. Аа сүт [illegible] эм-биле [illegible] болгай. Торлаан бөпп-даа [illegible] хар [illegible] тывыр апаар. Ынчангаш чылдың-на 5—10 тонна сигенни боттарывыс белеткеп ап турар бис.

Чайын чылгыны Хөр-Тайганың Көк-Аян, Өстүг-Аян, Чемелиг-Бажы деп ыяштыг чүм оъттуг, сериин тайгаларынга чаа семиртип ап турар бис. Алды айның он үезинден ыңай-ла моон шимчеп, Хемчикти кешкеш, тайгалап үнүптер бис.

Чаш кулуннарны ажаап өстүрериңге чылгычының кадайы Мыртык Дакпаевна Моңгуш ёзулуг-ла мергежээн. Ол «кады-кырааның» чымыштыг ажыл-ижин бирден бирээ чокка деңге үлежип чорувур. Хоочун чылгычы эрткен чылын 100 беге онаажтыр 100 кулунну камгалап өстүргеш, республика чемпиону атка четкенинге М. Моңгуштуң киирген үлүү база-ла улуг болганы билдинчир.

Намчал-оол Нурзатпаевич Моңгуш бо юбилейлиг чылда [illegible] чылдың тывызымып, төрүүр бе бүрүзүнден кулунну камгалап, өстүрерин, улуг малдың баш санын бүрүн камгалап алыр [illegible]. Ол бөлем эвес [illegible] [illegible] [illegible] кааты.

А-К. МОНГУШ.

ЧУРУКТА: Н. Моңгуш.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

ЭРТЕМНЕРНИ НОМДАН ТЫВАР

Школа библиотеказының хол сорулгазы класстар аайы-биле тус-тус эртемнерге херегләэр, өөредилгеге номнарның дан аңгыда, программажыткан литература-биле өөреникчилерни хандырары болур. Ынчангаш школа библиотеказының дугаазы чокта өөреникчилерге бижик билиглерни бээри болгаш ажы-чаңның мөзүлүг кижизидилгезин чедип алдынмас. Номчулгадан медерелдиг бодалындикын-биле билиглерни шиңгээдип алыр.

Бистиң республиканың школалары хире-чергези-биле шупту библиотекалыг болуп турар. Школа библиотекаларының ажылдакчыларының тускай семинар өөредилгелери, ажылдың дуржулга солчулгазы база болгулаар. Оон ыңай школа директорларының доктаамал сагыш салышкынында библиотекаларның номнар фондузу-даа көвүдеп, номчукчу өөреникчилер-биле ажылдың арга-методтары-даа чаа келген түңнел экижип турар. Ындыг школада өөреникчилерниң билии бижик, кижизидилгезиниң шынары бедик.

Ындыг библиотекаларның бирээзи Туранның № 1 ортумак школазында. Ол улуг школаның чанында тускай бажыңда турар Ынаар кире бээрге шинчээн тыржы болгаш арыы аажок. Кижиниң кичээнгейин хөй номнар хаара туда бээр. Үргүлчү-ле өөреникчилер ында долгап турар. Ыыт-шимээн-даа үндүр бес, чурумнуг аажок.

Ол библиотеканың ном фондузу 17 муң ажыг, доктаамал бижиткен ном ап турарлар 685 кижи, өөредилге эгелиннден бээр 2170 кижи ном алган. Хүнде ортумаа-биле 53-тен 75 номчукчулар кээп турар. Олар шупту өөредилгеге хамаарышкан башкыларның эртемнер аайы-биле номчуп ажыглатын дээн номнарын ап келгилээрлер. Хостуг үелиинде боттарының сонуургалы-биле номчуур чечен чогаалдың янзы-бүрү номнарын хоорайның уруглар библиотеказындан бижидип алырлар. Ол библиотекада база 17 муң ажыг номнар бар. Школадан ырак эвесте турар.

Туранның № 1 школазының библиотеказы номнар эдилелдинин талазы-биле көнчүг эки деп болур. Номнарның чурум-чыскаалы — эртемнер аайы-биле тус-тус ылгаан каан. Уруглар литературазының, төөгү, география, математика, физика, химия дээш өске-даа эртемнерге хамаарышкан номнарның болгаш Ленинниң чогаалдарының чыындызы ында бар. Үениң байдалынга таарыштыр солуп турар 5 стендилерни база бир өрээлде кылган. Бир өрээлди номчулга залы кылган. Ында элээн каш өөреникчилер номнардан бижиктелер кылып олургулаар. Ол өрээлде словарьлар, энциклопедиялар бар. Олардан өөреникчилер дыка хөй айтырыгларны билип ап турарлар.

Башкыларга таарыштыр тургускан методика кабинеди бар. Ында бир онзагай чүве делгеген литературалыг библиотеканың шупту номнарын тургусканы. Башкыларга херегләэр эртемнер аайы-биле методиктиг литературалар, журналдар ында хөй. Моон кайы-даа эртемниң башкылары боттарынга херектиг чүүлдерни тып ап болур.

Мында өөредилгеге херектиг ховар номнар бар. 1955 чылдан 1982 чылга чедир үндүрген номнарының эдилели чаа чыныы. Бо дээрге маңаа ажылдап турган болгаш ам ажылдап турар библиотекарьлардан улуг хамаарылгалыг. Маңаа Н. Е. Попёва 18 чыл улай ажылдаан. Ол библиотеканың ажылын чурумчудуп, ном фондузун көвүдедир дээш бүгү-ле аргаларны херекләэн [illegible].

— Ном садыгларындан-даа, өске хоорайлардан-даа эки номнарны бода парла аргаларны херекләэн тып ап келген бис. Бир кол чүве школа [illegible] алыры болур. Годум хуумда ховар дээш номнарны тып алгаш башкылыга бегин экелбеен, школада өөреникчилер ажыглазын дээш библиотекага берип турган мен — деп, Нина Ефимовна чугаалаар. Ол ам пенсияже үнзе-даа, школада ленинчи сөзәэлди удурттупшаан, узаткан хүн болуунде уругларда кижизидикчи болуп ажылдап турар. Чаа библиотекарьга номнарны хүлээдип турда ниити номнардан чүгле 57 рубльдиң номнарын үндүр бижээн. Бо дээрге номнар эдилелиниң камгалап көргүзүп турар. Чаа библиотекарь ол школага хөй чылдарда пионер вожатыйлап болгаш башкылап келген А. Г. Давыдова кирген. Ол дээрге өөреникчилер-биле ажылдап билир, тускай эртемниг башкы-дыр. Чамдык школаларда библиотека ажылынче мынчаар кичээнгей салып турар-дыр.

Өөреникчилерни ном-биле ажылдап билир кылдыр өөредири оларның эртемнериниң чаагайтарын боттары дилеп тып билиринче чаңчыктырары болур. Өөреникчи номга ынак болгаш ону тып ажыглап кампап билир болза, ол амыдыралга база ынак болгаш болуунун күш-ажылы-биле чорукга ажыктыг чүвени кылыр ужурлуг.

А. АРАНЧОР.

ХАНДЫКШЫЛ

Таңды сынының мыраңай эдээнде кызыл дыттарлыг хем эриинде бичии суур турар. Ону Кызыл-Арыг дээр. Ында дугаалал школа бар. Ол элээн каш чылдар мурнунда тургустунган. Ацаа колдуунда пенсия назыны четкен башкылар ажылдап турганнар. Сөөлгү үеде аныяк башкылар база кээп турар апарган. Оларның бирээзи Татьяна Чырындаевна Күндүү болур.

1978 чылда Кызылдың башкы училищезиниң доозукчулары алды кыс Кызыл-Арыгның дугаалал школазында кижизидикчилер болуп ажылдап келген. Бир ай эрткенде башкыларның бирээзи: «Мындыг чалгааранчыг черге черле чурттап шыдавас-тыр мен» дээш чемоданын алгаш чоруптан. Оон соонда база бирээзи чорупкан. Аныяк башкы Татьяна Күндүү эжи Надежда Корженц-ооловна-биле моон чорбас деп дугурушканнар. Олар ам эге класстың башкылары апарганнар. Кайызының-даа ажылдап турары эки.

Бир катап Татьяна Чырындаевна Күндүүнүң класс шагынга барган мен. Ол болуктуң эңне бичези Оля дээр уругже бир хаак сунду: — Сый тудуп көрем — деп, башкы чугаалаарга, салаа хире хаакты бичии уруг белени-биле сый тудуп кагды. Оон дараазында элээн каш ындыг хаактарны бөле шарааш, бөлүктүң эң-не бедик шыыраа Аян-оолга берген, ону болуу-биле сый тударын чугаалады. Оол шуут чадапкан. Оон башкы бүгүдеге билдингир улуг чогаалчы Л. Н. Толстойнуң «Адазы болгаш оолдары» деп бичии чечен чугаазын номчуду. Түңнелин өөреникчилер боттары — найыралдыгда, деминге кандыг-даа бергелерни ажып эртип болур, кандыг-даа ажылды кылыптар деп түңнеп кагдылар.

Башкылап өрээлинге Татьяна Чырындаевна-биле кижизидилге дугайында чугаа кылып олурувуста, бир аныяк башкы келгеш чугаалай-дыр. Оон ажылдап турары болуунде дегир частыг бир уруг бар. Өг ээлдингнеп дуулар кезип турган, хачы болгаш хырба, саазының шыгжавайында, бегин чаддарда, кескинди богун аштаваан. Бо хүн ол уруг база келгеш, хачы, хырба болгаш саазын дилээнди. Башкызы бербээн. Ынчаарга демги уруг шала кырынга кээп дүшкеш, тепкилениш, ыглааш чыдыпкан. Ынчап баарга, башкызы хачы, хырба болгаш саазыннарны бээр ужурга таварышкан. Ону дыңнааш, Татьяна Чырындаевна бичи када боданып олурган чугаалады:

— Чаңгыс бо таварылгада ийи частырыг кылып ап-тыр силер. — Бирги частырыг болза, бичии кижи дуржулгалар кезип кылырынга ынак болганда, ол талазы-биле талантылыг кижи-дир, ону мактааш, богунун мяап-ла аштаар сен дээш, дилээн хандырар турган-дыр. Ийиги частырыңар болза, бербес дээн болза, бербес херек. Оон кандыг кижизидилге болуру болуңар билир силер.

Чогуур сүмелерин [illegible] эжи чоруптары-биле, чаа ажылдап келген кижизидикчи Моңгуш Адар-оол ажылының канчаар тургузарынга дугаалажырып дилеп келди. Татьяна Чырындаевна канчаар план тургузарын сүмелеп, болуунуң кыдыраажын көргүзе-дир. Ында «Экономиктиг кижизидилге» деп бир эге бар болду. Мынчаар бижээн:

1. Тараа бүгү чүвениң эгези. (Беседа).
2. Стол кайын кээрил. (Мастерскаяга беседа).
3. Хевистиң ортээ. (Магазинден көрүп болур).

Башкының чорудуп турар кижизидилге [illegible] амыдырал-биле холбаалыы моон-на илдең.

Башкы Т. Күндүүнүң база бир ийи ажылы хөй-ниити ажылынга илдептелин. [illegible] кижилер-биле чугаалажып билири, ада-иелерниң амыдырал чурттаалгазы, ажыл-херээн ханызы-биле билип чоруур болур.

К. ОРТУНАЙ,
башкы.

Спорт

Спорт

Спорт

ЧАГААЛАЖЫП ОЙНААРЫ

ШЫДЫРААГА БОДАЛ ХЕРЕК

Бо чылдың март 7-де «Шын» Улуг-Хем районнан Д. Чечекпааның «Чагаа-биле шыдыраа» деп эгелиг чагаазынга хамаарыштыр болуунуң чамдык бодалдарымны бижип тур мен. Болуунуң шыдыраага хандыкшылдыгларының бирээзи мен деп санап чорууп кижи мен. Кызыл хоорайга болуп эртип турар маргылдааларга доктаамал киржип турар мен.

Солунда парлаттынган чагааның чамдык чүүлдери чагаалажып ойнаары-биле республика маргылдаазын эрттирбейн турар деп бижээни шын эвес. Ангы үеле республиканың чагаалажып шыдыраалаарының үш болгаш дөрт дугаар маргылдаазы уламчылыр чорупп турар чүве. Үш дугаар маргылдааны республиканың шыдыраа федерациязы эрткен чылдың май айдан эгелеп организастаан. Ында шупту 13 бирги разрядчылар болгаш мастерге бир кандидат ойнап турар бис. Оларның аразында республиканың шыдыраа федерациязының даргазы Матпа Самбуевич Хомушку, республиканың каш дакпыр чемпиону чораан, мастерге кандидат Николай Петрович Шишигин, республиканың хоочун шыдырaaчылары Кызыл хоорайдан Леонид Забоев, Владимир Бызыкаев, хоорайның чемпиону чораан Дарлаш Моңгуш, Кызылда № 3 школаның өөреникчиси, өзүп олурар аныяк шыдыраачы Сергей Калинин база эртем ажылдакчызы Доржу Куулар дээш кымнар-ны чок дээрил.

Чүгле Кызыл хоорайдан эвес, республиканың ангы-ангы булуңнарындан ойнап турарлар бар. Таңды районнуң Чал-Кежиг суурда школада башкы Өндар Буштаапаң, Улуг-Хем районнуң Ак-Тал суурдан школа директору Кыргыс Ким-оол болгаш өскелер-даа бар.

Чагаалажып ойнаарының талазы-биле республиканың үш дугаар чемпионады бо чылдың май айда доостур. Амдызында Кызыл хоорайның шыдыраачылары Николай Шишигин, Дарлаш Моңгуш, Доржу Куулар. Леонид Забоев чаңгыс-чаңгыс санныг чидириглиг, өскелерни мурнап, РСФСР-ниң финалынга ойнаар эрге дээш туржуп турарлар. РСФСР-ниң финалынга чүгле (ийи кижи) бирги, ийиги черлерни алган шыдыраачылар киржир эргелиглер.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга тураскааткан чагаа-биле ойнаарының база бир солун республика маргылдаазы бо чылдың март айның эгезинде эгелээн.

Бо 4 дугаар республика маргылдаазының үстүнде алы кирген шыдыраачылардан аңгыда Хандагайтыдан Г. Моңгуш, Чадаанадан С. Моңгуш, Эрзинден С. Илам — шупту 17 бирги разрядчылар болгаш мастерге бир кандидат ойнап турар.

Солунда парлаттынган Д. Чечекпааның чагаазынга дуушт ур чамдык четпестерлери шын. Үш дугаар маргылдаада ийи кижиниң оюну орту кирип чорда, ара соксааш, каапкаш барганнары база бар болуп турар.

Оон ыңай маргылдааның эгезин солун-сеткүүл таварыштыр чарлааш, канчаар чоруп турарын үргүлчү чырыдып турар болза, шыдыраага хандыкшылдыгларга кончут-ла таарыжыр ийик.

Н. САТ.

СЕАНС МУРНУНДА ОЮН

Фестивальдар, концерттер, шаңнар... XX чүс чылдың музыказының гениизи, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының лауреады, ССРЭ-ниң улустуң артизи Дмитрий Дмитриевич Шостаковичиниң төрүттүнгенинден бээр 75 чыл оюн бистиң чурттуувуска болгаш бүгү делегейде калбаа-биле демдеглеп эрттирген.

Совет шыдыраачылар Шостаковичиниң юбилейинге база боттуг хамаарылгалыг болур [illegible]. Ол чаш [illegible] оюн — [illegible] биле хайы [illegible] үелеринде шыдыраа холунуң артынга бо-ла олурупкан тургулаар. Спорттуң бо хевиринге холбаштыр кол-кол болуушкуннарны хайгаарап, янзы-бүрү бодамаларны сайгарып, оларны бодаарынга кончуг сундулуг.

Шыдыраа Шостаковичиге бодунуң үезиниң дыка хөй шылгараңгай кижилери-биле харылзажып өөрүшкүнү берип келген. Урал чүүл талазы-биле [illegible] — композитор Сергей Прокофьев болгаш скрипач Давид Ойстрах-биле шыдыраалап чораан.

Шостакович харын-даа бир катап улуг шыдыраачы-биле ойнаар аас-кежиктиг болган. Ол ужуражылышкын аңаа уттундурбас кайгамчык сактыышкынны арттырып каан. Оон дугайында Дмитрий Дмитриевич боду мынчаар сактып чугаалап чораан:

— Чээрби чылдарда Ленинградка чурттап турган, чаңгыс-даа совет болгаш даштыкы фильмнерниң көрүлдезин үспейн, үргүлчү барып турган мен. Кинога кончуг ынак турдум. Шала сөөлзүреди ол үи чок киноларны «үпхүрүп», ону үлеп база тургуладым...

Ол-ла үеде хүндүс кинотеатрга чедип келдим. Кино үнүп эгелей берген болду, а фойеде шоолуг эвес, каш-ла санныг көрүкчүлер артып калгылаан. Олар чалгаараан кээпчилиг, дадашкан-даа хевир чок, чүгле үе эрттирерин бодап, стол кырында чыткылаан журналдар ажып каап олуруп турарлар.

Удаваанда ол-ла фойеге база-ла шала чалгаараксаап хевирлиг болуушу-биле кеттинген бир кижи кирип келди. Ол тырттырган чуруктар делгелгезин кезек көрүп турган, стол кырында холде кайы хамаанчок чыскаап салгылап каап шыдыраажы көрүжүп доктаадыр-даа. Ону кино көөр дээш залче далажып киргеннерниң бирээзи уттупканы-ла ол боор. Шак ол таныывазым кижи чедир салдынмаан салыныы өөрепин көрүп эгеледи. Бүдүү бодап көөрүмге, сайгарылгазын кылып турар хевирлиг.

Мен оон чанынга чоокшулап чеде бергеш:

— Ойнай каапта бис бе? — дидим.

Удурланыкчым мени бажымдан будумга чедир топтап көргеш, эзлдек хүлүмзүрээш, чөпшээрээнниң демнээ кылдыр бажын согаш кылып кагды. Кымның кандыг талазы-биле эгелээрин шилип алырыбиле ак, кара оолдарны чажырыптарга, эге кожуун ооң улуунге таварышты.

Дөрт-бөт кош соонда, ол менче эллезининин көрүнчүгдээн, элээн бодалы хона берди. Мээң кылган кожтерим ону бодандыра каапкан хевирлиг. Ындыг чиктиг эгеге оон мурнунда кажан-даа таварышпааны чадавас...

Ол билдинмес кош удурланыкчымның кандыг-ла бир чаа бодал үндүрүп, шиитпирлиг харыы бээринге белеткелдиг эгези болган дээрзин ам тодаргай билигенним чугаажок — деп, композитор хүлүмзүрбүшаан, сактып чугаалаар.

Ооң харыы кожу, ындыг-ла кончуг күштүг ыпнаш эвес хире боорга, кандыг-даа чайгылыышкынз чокка хулдааш кынче кирипт им. Хайлыт-ла чүве, иттириглиг болган чүве дег, шаап халдаашкыным ындыг-ла үр болбады. Кара мерзениң шүргедеткен дүрген халдаашкыны удурланыкчының талазындан ойтур шавыыжкыны алганын-даа мээн поянымы долгандыр чаңның дүжүрериниң кара булуттары диргелип келгилээн...

Ам мен бодум харын ындыксаш, ынгкемнап, берге байдалдан үнерин бодап, бажым ыжыдыр боданып, таныывазым кижиниң өрүмнелдир көрүп келир шоодуглуг шиңчилиг сарыгзымаар карактарынга удаа-дараа таваржып каап олур мен.

Хелде тургустунган берге байдалдан уштунуп шыдаваан мен. Мээң удурланыкчым чиңги-биле удуп каан. Мен оон мурнунда кынга-даа ынчаар уттуруп көрбээн мен.

Кино эгелээринге чедип санныг минуталар арткан. Таныывазым кижиге мээн оюнум элээн таарышкан хире. Ол мээң хомудалымны база эскере тыртып каап болду.

— Үрде шыдыраалап ойнап эгелээн силер бе?
— Үш чыл бурунгаар...
— А мени таныыр силер бе?
— Чок — дей каапкаш, чүнүн-даа айыып тыппайн, аңаа-ла аңгатай хона бердим.

— Алёхин...

Киножа киирериниң мээң [illegible] ии кыңгырт дидин.

Кожам турган:

— Таныксып алыылынар — Алёхин Александр Александрович дээр.

Ол залче углай базыпты. Мен аар бодалдарымга алыскааш, өске эникторже шымныы дээн болдум.

Ынчаан чүнү көргүзүп турганын сагыынмаан-дыр мен. Ынчалза-даа мээң карактарым, сагыш-сеткилим экранче эвес, а чанымда орган Алёхинче угланган турду. Ол үелеп эгелээш, душ боор таныжып алганым удурланыкчымның өскерлии чок аарыкчызы апарган мен. Ооң соонда, элээн каш чыл эрткенде, 1927 чылда ырак Аргентинага Алёхин Капабланканы уткааш, делегей чемпиону апаарга, өөрүшкүмнүң кызыгаарын чүге-даа деңнеп шыдавас турган мен.

Шостакович делегейниң бирги чери дээш болгулаап маргылдааларын аажок сонуурган, оларның чаңгызындаа эрттирбейн келген.

Ол шыдыраага ынакшылын болуунуң бижип турар музыкалары ышкаш илередип, аңаа ханызы-биле бердинген «Шыдыраага канчаар-даа аажок ынак мен: ында урап чуур-биле эртем сырый холбашкан. Ол меңээ дыштанылганы болгаш чогаадыкчы хайнылышкынны бериптурар» — деп, композитор чугаалап чораан.

Н. РОМАНОВ,
төөгү эртемнериниң кандидады.

ЧУРУКТА: Кызылдың шыдыраа клувунда шыдыраачыларның хостуг үезинде ойнап орары.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

СОЛУН БОЛГАН

Спортту чон ортузунга массалыг болдурар база ынаар хөй аныяктарны хаара тударының талазы-биле ажылдарны «УТКА 25 чылы» совхозта спорт комитеди чорудуп турар. Ажылчы чонунун хостуг үезинде спортчу маргылдааларны, эш-хуузунуң ужуражылгаларын эрттирери чаа чыл апар чыдар. Чоокта чаа шыдырaaга совхозтуң бирги чери дээш маргылдааны организастап эрттирген.

Аңаа совхозтуң эң шырак дээн 20 шыдыраачылары киржип, чемпион ат дээш ойнааннар. Ийи неделя дургузунда үргүлчүлеп келген солун маргылдааның түңнелинде Арыг-Үзүү ортумак школаның башкызы Дадар-оол Ооржак эң хөй санны алгаш, чемпион атка төлептиг болган. Совхозтуң Арыг-Үзүү салбырының эргелекчизи Кызыл-оол Дөтпе — ийиги, а совхозтуң партком секретары Янтар Моңгуш — үшкү черлерни ээлээннер.

Ындыг солун маргылдааларны моон-даа соңгаар доктаамал эрттирип турарын олар дугурушканнар.

К. КОМБУ.
Улуг-Хем район.

МАРТ 23-ТЕН 25-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ 23-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — Мультфильмнер программазы: «Дииc оглу мен болгаш...», «Бир-ле эртен», «Диисиейжигеш ыт-биле шаланы канчаар чугганыл». 9.15 — «Өргээ[illegible]». Урал-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялар. 11.35 — Телемедээлер. 11.40—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Метеорологияның Бүгү-делегей хүнүнге уткуштур документалдыг телефильмнер программазы: «Ай-Петри», «Даартаның агаары». 15.10 — «Орлёнок» телестудияның концерт залы. 16.00 — ССРЭ биле Алжирниң аразынга дипломаттыг харылзааларның тургустунганындан бээр 20 чылынга. «Алжир парламентарийлер ССРЭ-де». Документалдыг фильм. 16.20 — Красноярск крайның бот-тывынгыр коллективтериниң концерти. 16.35 — В. Маяковский. «Үе болгаш бодумнуң дугайы». Политехниктиг музейге кежээ. 18.00 — «Кижи болгаш хоойлу».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Экономика камналгалыг болур ужурлуг». Липецк областың суурларында чурттаалга тудуунуң дугайы. 19.25 — «ТТ-ниң экранында [illegible]». Урал-чечен фильм: «Ак дүнниң аялгалары». «Мосфильм». (ССРЭ), «Тохо Эйга» Кабушики Кайся — (Япония). 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Балет дугайы». К. Голейзовскийниң хореографиязы. 22.50 — 23.05 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Француз дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 12.30 — Совет күрүнениң үндезиннери болгаш эргелер. 8-ки класс. Кеземче хоойлузу. 13.00 — Башкыга — музыка кичээли. 3-кү класс. 3-кү дамчыдылга. 14.00 — ПТУ сургуулдарынга. Физика. Ядролуг энергия. 14.30 — «Шыдыраа школазы». Разрядчылар клазы. 15.00 — Уланчызы. 2-ги класс. Частың аялгалары. 15.20 — А. Блок. «Он ийи». 15.35—17.50 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.50 — «Чүс чылдарның ыылдары». Телефильм. 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Чүс оруктар — чаңгыс сөзүм». 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Бистер. Джек биле». Мультфильм. 19.45 — «Профессиязы — садыгжы». 2-ги дамчыдылга. 20.20 — Документалдыг фильмнер программазы: «Мээң ынак хоорайым», «Хүн дээрбезинде кижи». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.40 — «Эртер херим иштинде кижи». Хөй сериялыг урал-чечен телефильм. 2-ги серия.

МАРТ 24-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Кино аянчоруктарының клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар. 9.55 — «Ак дүннүң аялгалары». Урал-чечен фильм. 11.30 — Телемедээлер. 11.35—14.15 — Чапсар. 14.35 — «Сезен чылдарның коммунистери». Документалдыг телефильмнер программазы: «Николай Лемаевтиң ажыл-херектери болгаш сагыш салыр чүүлдери», «Кодээ Совет даргазы». 15.30 — А. Вивальди. Львовтуң күрүне консерваториязының [illegible] концерт. 15.55 — «Горнистер, ыыгыта харылаңар!» Ташкентиден дамчыдылга. 16.25 — «Адазының шинели». ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады, чурукчу В. Е. Попковтуң дугайында эртем-тайылбырлыг фильм. 16.45 — Уругларга фильм. «Чырык черге чаңгыс-биле». 17.45 — «Чурук санында-ла — хүн».

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Өөредир база кижизидер». Дамчыдылга. 18.25 — Чарлалдар. 18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Делегей конкурузунуң лауреады Р. Хуннария ойнаар. 19.10 — «Маадырлыг чорук». 19.40 — «Экранда — кинокомедия». «Белен алыспастар». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Документалдыг экран». Дамчыдылганы Р. Рождественский чорудар. 22.50—23.05 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Карель телевидениениң болгаш радиозунуң симфониялыг оркестриниң концерти. Петрозаводсктан дамчыдылга. 12.25 — «Стандарт чок шиитпирлер». Документалдыг телефильм. 13.05 — Молдав ССР-ниң телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле Күрүне хорунуң концерти. Кишиневтан дамчыдылга. 13.40 — Г. Троепольский. «Ак Бим Кара Кулак». 14.15 — Горький хоорайның эвилелдер аразынга Культура ордузунуң «Музыка аялгалары» деп вокал-инструменталдыг ансамбльдиң концерти. 14.35 — «Гаврош». Урал-чечен фильм. 16.00—17.35 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.30 — Документалдыг фильмнер программазы: «Барьер», «Келир үе дугайында чугаа».

МОСКВАДАН

18.00 — «Эртем амыдыралы». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «ССКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». 19.10 — Телемедээлер. 19.20 — «Үе». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 19.45 — Неделяның спорту. 20.15 — Армения-ның күрүнениң камерлиг оркестри ойнаар. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Эртер херим иштинде кижи». Хөй сериялыг урал-чечен телефильм. 3-кү серия. 22.40 — Аныяктар командаларының Европага бут бөмбүүнүң чемпионады. ССРЭ-ниң болгаш Францияның шилиндек командалары. 2-ги тайм. Ереванда дамчыдылга. 23.15 — Композитор В. Гаврилинниң ырылары. 23.30—01.00 — Европа чемпионнарының хоккейге кубогу дээш маргылдаа. «Енисей» (Красноярск) — «Болтик» (Швеция). 2-ги тайм. «Олимпийский» спорт комплекизинден дамчыдылга.

МАРТ 25-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — М. Равель. «Вальс». Хореографтыг поэма. 9.10 — «Уругларга аңчылаштар дугайында». Ленинградтан дамчыдылга. 9.40 — «Белен алыспастар». Урал-чечен фильм. 11.00 — Будуржиге гимнастиказы. 11.30 — Телемедээлер. 11.35—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Беш чыл — кижи бүрүзүнүң херээ». Документалдыг телефильмнер программазы: «Павел Власовтуң көрүп турары-биле», «Соо соонда — боттуг ажыл». 15.10 — «Орус чугаа». 15.40 — Гренланың национал байырлалы — «Хамаарышпас чорук хүнүнге». 16.40 — Уругларга фильм. «Чырык черге чаңгыс-биле». 2-ги серия. 17.40 — «Фронтудан чагаалар». Документалдыг фильмниң баштайгы үндүрүлгези. 18.00 — Миллионнарның ленинчи университеди. «Энергетика — черниң курлавырлары болгаш кижиниң херегледи».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 19.25 — «ТТ-ниң экранында эң баштайы. «Хүн караанда довурак». Урал-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Поэзия» альманах. 22.50—23.05 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Совет ыры концерти. 12.15 — Эртем-тайылбырлыг фильмнер программазы: «Бөрүнүң чөгаа», «Туттурбас херелдер». 12.45 — Уругларга фильм. «Арга-ыяш күүргениниң дугайында тоожу». 14.00 — Мультфильмнер «Рапна», «Өөрааны». 14.25 — «Дустуг кижи». Кинотиг урал-чечен фильм. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 17.40 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.40 — «Үн». Урал-чечен телефильм. 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Камналгалыг болгаш хумагалалдыг чорук дээш». 19.05 — «Кумбастыг келген директор». Документалдыг фильм. 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — Чарлалдар, рекламалар.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Ийи ыт дугайында». Мультфильм. 19.45 — «Часкы паркта». Фильм-концерт. 20.10 — «Мурнуу Якутияның шагы». Документалдыг телефильм. 20.30 «Советтер болгаш амыдырал». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Эртер херим иштинде кижи». Хөй сериялыг урал-чечен телефильм. 4-кү серия. 22.40 — «Медебо» ансамбльдиң концерти. Тернополь хоорай. 23.00—23.45 — ССРЭ-ниң бут бөмбүкке чемпионады. ЦСКА — «Карпаты». 2-ги тайм. Львовтан дамчыдылга.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

агаар

Республиканың бөгүн көжер булуттаар, хар чагбас. Агаарның температуразы дүне 25—30, чамдык районнарга 33—38, хүндүс 12—18, чамдык районнарга 3—8 градус соор.

Кызылга кезек булуттаар, хар чагбас. Агаарның температуразы дүне 33—35, хүндүс 12—15 градус соор.

КИНО

МАРТ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ». «Мээң ашаам боол көрүңерем» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Атлантиданың баштыңнары» 9.00, 12.40 шактарда, «Тооллар улажып ла турган» деп киноклуб 10.50 шакта, «Албадаттырып аданганнар» 17.00, 19.50 шактарда. «Суургаларда туктар» 15.00 шакта.

«КАА-ХЕМ»: «Огарёва-6» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Москва карак чаштарынга бүзүревес» 14.10, 17.30, 20.20 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Абба» 18.30, 20.30 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 2. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-[illegible], партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-[illegible]-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-[illegible]-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 93.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00673.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 69 (11867) | 1982 чылдың март 24, среда | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

ДЭЭШТИИН УЛАМ БЕДИДЕР

«Билиг» ниитилелиниң Тыва республика организациязының ээлчеглиг 14-кү конференциязы март 25-те болур. «Билиг» ниитилели эрткен 13-кү конференциязындан бөгүнге чедир организас талазы-биле быжыгып, сан талазы-биле өскен. 289 эге организацияларда 5017 лектор санаттынып турар. Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң Уставын ёзугаар ийи чүс сезен тос эге организацияларга, районнарның болгаш хоорайның 16 организацияларынга отчёт-соңгулдалыг хуралдар база конференциялар организастыг бедик деңнелге эртип, 969 лектор санал-оналдарны берген.

«Билиг» ниитилелиниң хөй санныг лекторлары болгаш организациялары СЭКП ТК-ның «Лекция пропагандазының байдалының болгаш ону улам сайзырангайжыдарының дугайында» база «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында» доктаалдарны болгаш СЭКП-ниң төөгүлүг XXVI съездизиниң шиитпирлерин үдуртулга болдургаш, лекция пропагандазын экижидер талазы-биле чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Марксистчи-ленинчи теорияны, партияның иштики болгаш даштыкы политиказын чоңга тайылбырлап пропагандалаары. СЭКП ТК-ның Пленумнарының материалдарын, ССРЭ-ниң чаа Конституциязын, эртемниң кайгамчык улуг бодалчызы, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының тургузукчузу болгаш делегейде бирги социалистиг күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинниң ажыл-чорудулгазын, ооң өлүм чок номналын, эш Л. И. Брежневтиң ажылдарында эртемниг коммунизмниң чугула айтырыгларын, СЭКП ТК-ның «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чылының дугайында» доктаалын пропагандалаары хөй-ниитичи лекторларның ажылында кол черни ээлеп турар. Чылда ниитизи-биле 24 муң ажыг лекция номчуттунуп, аңаа муң-муң дыңнакчылар хаара туттунуп турар.

«Билиг» ниитилелдериниң Кызыл хоорай, Каа-Хем, Эрзин, Бай-Тайга, Кызыл район организациялары база Хову-Аксында топ эмнелге, Барыын-Хемчик районда Эрги-Барлык ортумак школада, «Улуг-Хая» совхозтуң Аныт-Бажында, Каа-Хемниң «Ленинчи Оруң», Бии-Хемниң «Кызыл тараачын», Чөөн-Хемчиктиң СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, Бай-Тайганың «Мурнакчы» совхозтарында эге организациялар лекция пропагандазының ажылын база ооң шынарын эки экижиткен.

Коммунистиг идеяларны, совет улустуң амыдыралын, эртем-техниканың кайгамчык чедиишкиннерин, мөзү-шынар, совет патриотизм, уран чүүл, медицина, санитар-гигиена болгаш оон-даа өске темаларга номчуп турар лекцияларның саны сөөлгү ийи чылда элээн көвүдээн.

Лекторларның билиин, мергежилин бедидеринче угланган чамдык хемчеглер алдынган. Чыл санында он-он лекторлар эвилел ужур-дузалыг семинарларга киржип, билиин бедидип турар. Чүгле Кызыл хоорайдан безин отчёттуг үеде 132 лектор Бүгү-эвилелдиң болгаш РСФСР-ниң «Билиг» ниитилелиниң организастааны семинарга чораан. Найысылалда ийи чыл улаштыр ажылдап турар лектор мергежилдиң школазында 30 ажыг кижи өөренип турар.

Лекторнуң харысалгалыг ажыл-херээнге ак сеткилдиг, идепкейлиг киржип, чоң мурнунга солун, политиктиг уткалыг шынары бедик хөй санныг лекцияларны номчуп, чоннуң хүндүткелин чаалап алган лекторлар республикада эвээш эвес. Оларга П. В. Кирдеев, В. И. Чичинов (Кызыл хоорай), Н. С. Чемезов (Ак-Довурак), Г. А. Колетникова (Хову-Аксы), И. А. Достай (Каа-Хем), А. В. Чучун, В. О. Оюн (Кызыл район), К. Б Куулар (Чөөн-Хемчик), А. О. Хертек (Мөңгүн-Тайга) болгаш өскелер-даа хамааржыр. Лекция пропагандазының мурнакчы, депшилгелиг хевири—лекцияны бөлүктеп номчууру сөөлгү үеде улуг үнелелди алган. Кызыл хоорай, Каа-Хем, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнарда лекцияны бөлүктеп номчуурун эки организастап турар.

Республикада номчуп турар лекцияның дөрттүң үш кезии эге организацияларга хамааржыр. Ынчангаш «Билиг» ниитилелиниң бүгү эге организацияларының ажылын хүн бүрү тодаргай удуртуп, ооң ажылының дугайында отчёдун дыңнап, планын бадылап, контрольга алыры партия эге организацияларының чугула сорулгазы болур.

«Билиг» ниитилел организацияларының отчёттуг үеде кылып келген чамдык чугула хемчеглериниң болгаш организастап кылып турары лекция пропагандазының ажылында ам-даа четпестер хөй болуп турар. Номчуттунуп турар чамдык лекцияларның шынары, дээштиги база ажыктыы ам-даа кудуу.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, идеологтуг политика-кижизидилгелиг ажылдың айтырыгларының талазы-биле партияның салып турар чугула сорулгаларын, улус ажыл-агыйының планнарын долдур болгаш ажыр күүседирин идеология талазы-биле хандырарын чедир күүсетпейн турар. Ажылдың ажыктыынга болгаш шынарынга, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге хамаарышкан, камналга, корум-чурум болгаш мөзү-шынар темазынга номчуттунуп турар лекциялар эвээш. Кадээ ажыл-агый, атеизм, социалистиг чарыш, аныяктар ортузунга коммунистиг кижизидилге, күш-дамыр кижизидилгезиниң темазынга номчуп турар лекцияларның саны өспейн турар.

Республиканың «Билиг» ниитилел организациязының баштаар чериниң чанында эртем-методиктиг чөвүлелдериниң болгаш район организацияларында секцияларның ролю ам-даа кудуу. Лекция пропагандазында тодаргай, ажыл-ишчи, дайынчы болгаш шаап халдакчы салдап ам-даа чогуур деңнелде эвес.

«Билиг» ниитилелиниң муң-муң лекторларының бөгүнде хүндүлүг хүлээлгези — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын, ССРЭ-ниң профессионалдар эвилелдериниң XVII съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазын, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч) Пленумунуң шиитпирлерин, «ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылының дугайында» доктаалында тодараткан СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың иштики база даштыкы политиказының талазы-биле улуг, нарын харысалгалыг сорулгаларны, делегейде баштайгы социалистиг күрүнениң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планнарын Тыва АССР-ниң күш-ажылчы кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлаары. Коммунизм тургузуушкунунга ленинчи партияның удуртукчу ролюнуң болгаш Совет эрге-чагырганың чылдарында совет улустуң чедип алган кайгамчык күш-ажылчы улуг тиилелгелиг чедиишкиннериниң дугайында бөдүүн, билдингир кылдыр тайылбырлаар ужурлуг.

Идеология ажылының чугула участогу—лекция пропагандазының шынарын, дээштиин база ажыктыын бедидери—«Билиг» ниитилел организацияларының чугула сорулгазы.

Часка белеткел

ҮРЕЗИН БЕЛЕТКЕЛИН ДҮРГЕДЕДИР

Марттың 15-тиң медээзин ёзугаар алырга, республикада тараа культураларының 14596 тонна үрезинин урдупган. Ол дээрге 1982 чылдың часкы тарылгазынга херекчээриниң үштүн бир кезии-дир. Четпес үрезинни амгы үеде күрүне курлавырындан сөөртүп турар.

Урдунган үрезинниң чажар шынарынга чедир 76,7 хуузунуң арыглаттынганы, а бирги болгаш ийиги класстарның үрезининиң 5507 тонна болганы элээн дүвүренчиг. Ылангыя Улуг-Хем район үрезининиң деңгүп-ле 20 хуузун урун ап шылаан болгаш оон 60 хуузун арыглап четтикен. Барыын-Хемчиктиң совхозтары урдунган 406 тонна үрезининиң 257 тоннназын арыглаваан. Үрезин арыглаашкыны «Ак-Туруг», «Күш-ажылдың хостуу», «Найырал», «Сүт-Хөл», «Тыва» совхозтарда шынар чок болгаш оожум чоруп турар. Эрзин, Тес-Хем, Тожу районнар үрезин арыглаарын ам-даа эгелевээн.

Республиканың бо чылын чажар бүгү үрезининиң 45 хуузу Таңды болгаш Кызыл районнарда урдунган. Ук үрезиннериниң 92—97 хуузу чажар шынарынга чедир арыглаттынган. Өске черлер оон үлегер ала чогуур.

Республикада 7100 тонна районнаттынган сорттуг үрезин бар. Ол эвээш. Ынчангаш районнаттынган «Саратов-29», «Красноуфимский-95» үрезиннерни күрүне курлавырындан ап, үрезин алыр кылдыр тарыыры чугула.

Тараа кадээ ажыл-агый культураларының аарыгларындан камгалаар талазы-биле хемчеглерни баш удур алыр херек. Чижээлээрге, тарааның өртени үрезинниң даштынга турда, кургаг, чартык-кургаг азы ол хораннаашкынны чорудар. Ол арганың ажыктыы амыдыралга бадыткаттынган, болу нарын эвес болганда, чогуур үезинде шын кылырга, аарыг бүрүну-биле узуткаттынып болур. Бурулааш өртенниң чамдызы тарааның иштинче кире берген турар болганда, ону изиглип хораннаары чугула. Эрткен чылын «Улуг Октябрь», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтарга хораннаашкынны шынар чок чорутканының түңнелинде тараа өртеннээн болгаш дүжүттүң үш хуузу чедир алдынмаан.

Он бирги беш чылдың ийиги чылының часкы тарылгазынга чедир үе эвээш арткан. Амгы үеде үрезинни четчелээри, арыглаары болгаш хораннаары агрономнарның, ажыл-агый удуртукчуларының, бригадирлерниң —бүгү тараажыларның соңгаарлаттынмас херээ. Үрезин каныг болдур, дүжүт ындыг болур. Ынчангаш үрезин белеткелинче кичээңгейни күштелдирерин, бо талазы-биле социалистиг чарышты организастаары чугула.

М. ГЛАДЫШЕВ,
республиканың үрезин инспекциязының начальниги.

БЕЛЕНИНИҢ ШУГУМУНДА

«Бай-Тал» совхозтуң механизаторлары ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылы оюн төлептиг уткууру-биле чарыжып эгелээн, он бирги беш чылдың ийиги чылының часкы хову ажылдарынга техниканы белеткээрин шалыпкын чорудуп турар. Олар ам дугуйлуг 9 тракторну, 10 сеялканы, 17 алдазынны, 70 илиирин эки шынарлыг кылдыр септеп доозкаш, беленинин шугумунда тургускан. Техника септелгезинге М. Өпер-оол, Б. Протокол олар нормазын 110—120 хуу күүседип, эки ажылдаан.

Шөлдерни чемишчидерибиле муң тонна одегти сөөртүп төккен.

Часкы хову ажылдарын чорудары-биле комплекстиг отрядты тургускан. Ооң удуртукчузунга Ооржак Натпитти томуйлаан. Амгы үеде Ак-Терек болгаш Бай-Тал бугаларының дестерин, уннарын аштаарын чорудуп турар.

Х. КАРА-ООЛ.
Бай-Тайга район.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

ССР Эвилелиниң 60 чылы оюнга тураскааткан социалистиг чарышка «Тоора-Хем» совхозтуң ажыл-ишчилери идепкейлиг киржип турар. Ооң түңнелинде совхозтуң бирги квартада күрүнеге сүт садар планы марттың 15-те 109,4 хуу, а эът садар планы мырыңай 195 хуу күүсеттинген.

Кыштаглаашкынны чедиишкинниг эрттирер, мал бажын хоратпас, малдың чаш төлүн бүрүн ажаап алыр дээш чарыш бо хүннерде улам калбарган. Март айда, эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге, совхозта инек 13,4 хуу, хой 28,4 хуу, чылгы 8 хуу, өшкү 12 хуу хөй. Инектиң болгаш чылгының хорамчазы ийи-ийи катап кызырылган.

Малдың чаш төлүн ажаап алыр ажыл база түлүк. Бо хүннерде эрткен чылдың бо үезинден 3,2 катап хөй инек, 2,2 катап хөй хой төрээн, оларның чаш төлү менди. Төрүүр хой ам-даа бар, ынчалзажок чүс башка онаалтыр ам безин 89 хураган алдынган. Виктор Бичелдей, Кол Мыраңай болгаш өскелер-даа тораан хой бүрүзүнден-не хураганны бүрүн ажаап ап турар.

Көк-Чар сүт-бараан фермазында сүт бүдүрүлгезин эрткен чылдагыдан 50,6 хуу ковудаан. Ында сүт саар талазыбиле социалистиг чарыштың мурнуку одуруун Раиса Шой-Сүрүн биле Мария Бирзей ээлеп турар.

1981 чылга деңнээрге, мал бажының хорамчазы элээн эвээжээн, ылангыя мыйыстыг бода малдың ийи катап кызырылган. Өдүген тайгазының ивижилери амгы үеде мындыг апайлаарынга бүгү тала-биле белеткенип турар.

Бистиң корр.

Апрель 17—коммунистиг субботник хүнү

БЕДИК КӨДҮРЛҮҮШКҮН-БИЛЕ

Чылдың-на, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнүң бүдүүзүнде, бистиң чуртувуска коммунистиг субботник эрттирери чаңчыл апарган. Улуг баштыңчының төрүттүнген хүнүн күш-ажылчы байырлал кылдыр демдеглээр талазы-биле эгелээшкинни москвачылар үндүрүп турарлар. Оларның инициативазын деткээн митингилер «Тыва кобальт» комбинаттың гидрометаллургия болгаш даг цехтеринге болуп эрткен. Ол коллективтерни комбинаттың бүгү ажылчыннары, суур чурттакчылары деткип, бо чылын коммунистиг субботникке бир демниг киришкеш, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын хүлээнгеннер.

— Коммунистиг субботник —Хову-Аксынга-даа, бүгү республикага-даа күш-ажылчы улуг байырлал-дыр. Бистиң суурда ону удуртуп эрттирериниң штабы тургустунган,—деп, штаб начальниги, Хову Аксы суур Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы А. И. Иванов чугаалады:— Ам аңаа утмуштур белеткел ажылдары чорууп турар. Штабтың хуралы апрель эгезинде база болур. Ынчан коллектив бүрүзү чеже хире хемчээлдиг ажылды кылыры, беш чылдың фондузунче чеже рубль шилчидери тодаргайлаттынар:

— Ажылчын коллективтер боттарының ажылдаар черлеринге хүнээрлер. Ол хүн 3100 ажыг кижи коммунистиг субботникче үнер. Олар ниитизибиле 11 муң рубльдиң ажылын бүдүрерлер. Он бирги беш чылдың фондузунче 4250 рубльди шилчидерин планнап турар бис. Суур чурттакчылары септелге ажылдарынга, кудумчулар болгаш тротуарлар аштаарынга, уруглар албан черлерин, школаларны чугайлап, оларның девискээрин арыглап, аян-шинчи киирерин ге киржирлер.

Хову-Аксы суурнуң чурттакчыларының сорулгазы чаңгыс. Коммунистиг субботник хүнүнде организастыг болгаш бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдаарлар.

Ш. ДОРЖУ.

Тыва АССР-ниң Кинофикация талазы-биле күрүне комитединиң даргазынга эш К. К. Саянны томуйлаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Тыва АССР-ниң Кинофикация талазы-биле күрүне комитединиң даргазынга Кан-оол Куржевич Саянны томуйлаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1982 чылдың март 23.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ТАШКЕНТИДЕ ЧЕДЕ БЕРГЕНИ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев март 22-де Москвадан Ташкентиде чеде берген.

Ташкент аэропортун байырлалдыг-биле шимээн. «Кирип мооррланар, эргим Леонид Ильич!» деп бижиглелдиг доозун аэропорт бажыңында кызыл посте чайнап турган. Туктар азар черлерде—ССР Эвилелиниң Күрүне тугу, эвилелдежиккен бүгү акы-дуңма республикаларның туктары.

Эргим аалчыны уткуурубиле аэропортка республиканың алдарлыг кижилери, партияның хоочуннары, эртем болгаш культура ажылдакчылары, хөй-нити төлээлекчилери чедип келген.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Узбекистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Ш. Р. Рашидов, Узбек ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы И. Б. Усманходжаев, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. Д. Худайбердыев, республиканың өске-даа удуртукчулары самолет чадазының баарынга барып, Леонид Ильич Брежневке чүректиң ханызындан байыр чедирген.

Эш Л. И. Брежневти Ташкентиде байырлалда барганнар: СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев, Киргизияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Т. У. Усубалиев, Туркменистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары М. Г. Гапуров олар уткаан.

Ховен ажылчыт бригаданың удуртукчузу, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры Т. Ахунова, пес-тааvычы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Л. П. Казанцева, кал ээлдирикчизи М. Егоров олар аэродромга кээп, Леонид Ильичке хүндүткелдиг ёзузу-биле хлеб-дус тутсканнар.

Аныяктарның төлээлекчилери аэродромга Леонид Ильичиини боодал-боодал кызыл чечектерлиг уткааннар.

Автомашиналар хоорайже шуужупкан. Хоорайже оруукту дургаар транспарантылар, лозуннар-биле шиметтинген кудумчуларда, шөлдерде болгаш проспектилерде Ташкентиниң он-он муң чурттакчылары Леонид Ильичиге ооруушкулуг хүндүткелдиг ёзу-биле чүректиң ханызындан байыр чедирип турганнар. Узбек чаңчыл ёзугаар эң хүндүлүг аалчыларны уткуур чоннуң хөгжүм херекселдери чаңгылап турган.

(СЭТА).

Фоторепортаж

БАЖЫҢНАРНЫ ЭПТЕЙ САЛЫП...

Бүгү-эвилелдиң шалыпчы тудуу — Чаа Шагаан-Арыгда РСФСР-ниң алдарлыг тудугжузу Александр Федорович Ягодинниң удурткан комплекстиг бригаданың кежигүннеринге «Шагонартэнергострой» тресттиң удуртукчулары улуг бүзүрелди көргүзүп, чаа бажыңнарны тударын оларга даасканы.

Чаа бажыңнарны Красноярск хоорайның бажыңнар тудар комбинадынга бүдүрүп үндүрген. Оларның ханаларын, шалазын, дээвиирин шуптузун бүрүнү-биле кылгаш, оларны Сибирьниң аңгы-аңгы хоорай, суурларынче чорудуп турар. Ынчангаш оларны барган черлеринге дужааргеш, эптеп тургаш тургузар.

16 өг-бүле чурттаар шак ындыг эптээр бажыңның тудуун Чаа Шагаан-Арыгда эгелээн. Ол бистиң республикада эң бир дугаар шенелде болуп турар. Ынчангаш ону кылырын А. Ф. Ягодинниң удуртканы комплекстиг бригадага дааскан ол. Баштайгы үеде ол бажыңны канчаар эптээриниң талазы-биле улуг бергедээшкиннер турганын бригадир чугаалап турар. Амгы үеде белен кылып каан бажыңнарны эптей салыр ажык шуудаан.

Ук бажыңнарны архитекторлар Соңгу чүктүң хоорай, суурларының чурттакчыларынга таарыштыр кылган. Оларны 55-тен 61 градус соокка чедир ишти бичиидаа доңмас кылдыр ханаларын тускай чылыглаан материалдар-биле кылган. Комсомолчу шалыпчы тудугнуң чурттакчылары бо чылдың төнчүзүнде ол бажыңнарже кожуп кирерлер.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: А. Ф. Ягодин биле ол бригаданың прорабы Анатолий Лопсан олар чаа бажыңны канчаар эптээриниң схемазын көрүп турары; мурнакчы кран башкарыкчызы Ольга Разумей чаа бажыңның ханаларын кран биле эптей салып турары.

Авторнуң фотолары.

ДАШТЫКЫДА

ИНДИЯНЫҢ КОМПАРТИЯЗЫНЫҢ СЪЕЗДИЗИ

ВАРАНАСИ. (Уттар-Прадеш штат). Индияның Коммунистиг партиязының XII съездизи март 22-де Варанасиде ажыттынган. Ооң ажылында 2 муң чыгам делегаттар болгаш аалчылар, ол иштиниң [illegible] [illegible] [illegible] 30 хире делегациялар киржип турар. СЭКП-ниң делегациязын ол съездиге СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү [illegible] Компартиязының ТК-ның бирги секретары Э. А. Шеварднадзе баштап барган.

Индияның Компартиязының съездизи Мурнуу-Азияда болгаш чер бөмбүрзээниң өске-даа девискээрлеринде делегей байдалы нарыыдаан үеде эртип турарын ИКП-ниң Национал чөвүлелиниң Чиңгине секретары Раджешвара Рао бодунуң эге сөзүнге демдеглээн. АКШ-тың администрациязының дайынзырак утпалдаашкыннарының түңнелинде [illegible] термоядерлиг [illegible] [illegible] дайынның болгаш кады ажылдажылга дээш совет эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа күрүнелерниң чайгылыш чок демисели ол байдалдарда онаа ужур-дузалыг деп, Р. Рао чугаалаан.

ИКП-ниң съездизиниң ажылы март 28-ке чедир уламчылаар.

(СЭТА)

КОМИССИЯ АЖЫЛЫН ДООСКАН

ЛОНДОН (СЭТА). [illegible] [illegible] болгаш айыыл чок чоруктуң айтырыгларының талазы-биле хамаарышпас комиссияның хуралы Лондонга март 19-тан 22-ге чедир болуп эрткен. Комиссияның хуралының ооң даргазы, Швецияның Социал-демократтыг партиязының удуртукчузу У. Пальменең ангыда, АКШ-тың күрүне секретары чораан С. Вэнс, Великобританияның даштыкы херектер министри чораан Д. Оуэн, голланд болгаш норвег социал-демократтарның удуртукчулары П. М. Ден Ойл биле Г. Харлем Брундтланд. Дем каттыштырылганың чиңгине секретары Ш. С. Рампал, Танзанияның [illegible] министри С. А. Салим [illegible] Совет Эвилелиниң [illegible] Г. А. Арбатов киржирген.

ННО-нуң Кол Ассамблеязының [illegible] [illegible] дыр төлевилеттинген ийиги тускай сессиязынга киирер апаар сүмелерни болгаш саналдарны чугаалажыры комиссияның ажылының кол кичээнгейинге турган.

Хуралдаашкыннар үезинде боттуг депшилгени чедип алдывыс деп, комиссия ажылы доозулган соонда У. Пальме чугаалаан. Чепсегленишкинниң дужуреринин болгаш айыыл чок чоруктуң айтырыгларын канчаар көөрүнге база тодаргай, боттуг сүмелерни чедип алырынга дугуржуп аптар боор бис кылдыр болгай-дыр мен деп, ол демдеглээн.

Комиссияның дараазындагы түннел хуралы бо чылдың апрельде Стокгольмга болур.

КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Бөгүн, 14 шакта, СЭКП Кызыл хоорканунуң хуралдаар залынга улус депутаттарының хоорай Совединиң IX сессиязы болур. Хүн айтырыы:

1. Күүскомнуң 1981 чылда кылып чорудкан ажылының дугайында отчёт.

2. 1982—1986 чылдарда хоорайны чаагайжыдарының болгаш когаанчыларының планын бадылаар.

Партийжи амыдырал

ПЕРСПЕКТИВТИГ ПЛАН-БИЛЕ

«Большевик» совхозта он үш кижи составтыг таарыштырылга чөвүлели ажылдап турар, оон кежигүннери боттарының кылыр ажыл-херээнииң дугайын чугаалажырынче база чыгып келирлер. Чөвүлелдиң совхоз директору Г. Шаалы удуртуп турар. Оон ажылын бүдүн чылдың перспективтиг планын ёзугаар партияның айтышкыннарынга болгаш СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бюрозунуң доктаалынга дүүштүр чорудуп келген. Планны турузарда кожээ Советтиң күүсекомунуң, хой-ниити организацияларының даргаларын, школаның база Культура бажыңының директорларын чалап алгаш, олар-биле дугуржуп тургускан, чөвүлелдиң хуралынга бадылап, парткомнуң удуртулгазынга таныштырып алгаш чорудуп турар. Чөвүлелиң районда эки ажылдыг деп көрген.

Эрткен чылын чөвүлелдиң хуралын 5 удаа эрттирип, аңаа 12 айтырыгларны чугаалашкан. Чижээ, Культура бажыңының директору А. М-Т. Монгуштуң, совхозта спорт чөвүлелиниң даргазы Б. Б. Люндуптуң, таарыштырылга чөвүлелиниң кежигүннери Р. Монгуштуң, З. Ховалыгның, чорудуп турар ажылдарының дугайында дыңнадыглаларын алган. Ол ышкаш чайгы дыштанылгада өөреникчилерниң күш-ажылчы кижизидилгезин канчаар организастап турарының дугайында Шеми ...

удаа дыңнадыг кылган. Агиткварталдар даргаларының дыңнадыгларын база план ёзугаар алгылаан.

Чөвүлелдиң хүлээп алган шиитпирлериниң күүселдезин организастаалының түңнелинде чамдык чүүлдер кылынган. Суурга уругларның спорт шөлчүгештерин өскелерден эки кылдыр херээн. Чөвүлелдиң даалгазы-биле «Найырал», «Ойнак», «Тиилелге» агиткартиралар аныяк малчыннарга 3 ёгленниң хевин кылырынга идепкейлиг киришкен. Дагдыныкчыларның, пенсионерлерниң хуралдарын эрттирип, аңаа оларның чөвүлелдерин тургускаш, аныяктар ортузунга кижизидилге ажылын, суггаттыг черлерниң ажыглалын экижидер талазы-биле сеткилдерин тургускан.

Таарыштырылга чөвүлелиниң удуртулгазы-биле өске-даа ажылдарны чорударынга хой-ниити организацияларының киржилгезин идепкейжээн. Ылангыя профилактика чөвүлелиниң хуралынга 53 хамаатыларының херектерин сайгарган. Уругларның кижизидилгезинче сагыш салбас, хой-ниити черлеринге корум-чурум үрээр кижилер-биле шыңгыы чугаалашкан. Хой-ниитиниң корум-чурумун үрээни ээш эш хуузунуң сулунга чамдык эштерниң херээн көрген. Шеми кожээ Советтиң чанында административ ...

Н. ДАЖЫНМАА,
«Шыныкы» корреспондентизи.

Депутат булуну

ТУРА-СОРУК, БҮЗҮРЕЛ ТУРДА...

«ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнун дуганыңга СЭКП ТК-ның доктаалы-биле ферманың ишчилери таныжып. «ССРЭ-ниң 60 чылынга — 60 шалыпчы неделя» деп кыйгырыгның аалга-биле социалистиг чарышты улам калбарткан. Коллективтиң 1982 чылда социалистиг хүлээлгелеринде күрүнеге сүт садарының чартык чылда планныг оңаалдазын май 15-те күүседирип, чыл планын 1982 чылдың ноябрь 7-де боттандырарын көрдүнген. Бо чылдың эдзи айларының планныг оңаалдазын хуусаа бетинде күүседирип ферманың аныяктары, комсомолчулары ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге аалдар болдурар. Хүлээнгенни күштүг дижир, ынчангаш мурнуңуста салдынган сорулгаларны көрдүнген хуусаазында күүседирин аргалары бисте бар. Ынчангаш коллективтиң бүгү күжү олче угланган.

Коллективтиң аныяк, комсомолчу-аныяктарының. Сорулгалар улуг. Комсомолчу оттуташ-биле тура-соруктуг ажылдап турарлар хөй. Оксана Үкей, Клара Оюн, Алевтина Кечил-оол, аныяк коммунист Ольга Сырат оларның ажылын мактадыг. Үстүнде саанчылар планныг оңаалдазын, хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип келгеннер. Чижээ, саанчы Клара Оюн бодунга быжыглаан инектеринден саап алыр планныг оңаалдазын 6 тып чартык катап ажыр күүседип турар. Оператор Оксана Үкейниң ажылы ...

турар. Ынчангаш күрүнеге ... Фермада ... ниити ажыглалы ...

Ферманың ишчилери ... Ынчангаш оларның ... чурттааарынга таарымчалыг байдалды тургузарынче ... партком ... Мен бодум депутат кижи болганымда, ол айтырыгларны шиитпирлежиринге дорт киржип келдим. Шиитпирлээр айтырыглар-даа хөй. Чижээ, фермада ажыглалга ... болгаш ...

Фермада бо хүннерде кыштаглашкын ...

О. БАТКАР,
«Чодураа» совхозтуң Хавал-Тей сүт-барааа фермазының саанчызы, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады.
Тес-Хем район.

ДОКТААМАЛ КОМИССИЯЛАРНЫҢ КИРЖИЛГЕЗИ

Н. КУУЛАР.
Чөөн-Хемчик район.

ХОРАТПАС ДЭЭШ

К. ТҮЛҮШ.

Чер ажылының бедик культуразы дээш

ЧҮГЕ ТАРЫВАЙН ТУРАРЫЛ?

В. ПОГУДИНА,
Бии-Хемниң сорт участогунуң улуг агрономү.

ООҢ АЖЫЛ-ИЖИ

М. ОНДАР.

ЧУРУКТА: Карғы кожээ Советиниң депутады А. Бадан.

ДУРЖУЛГА СОЛУШКАН

Бастың корр.

Кыштаглаашкын — шалыпчы иш

ШЫЛГАЛДА ДООЗУЛБААН БОЛГАНДА...

О. ДОНГАН,
Кызыл-Даг кожээ Советиниң күүсеком даргазы.

ЧУРУКТАРДА: ...

Авторнуң фотолары.

В. КАРА-САЛ.

АЛЖИГ-ССРЭ: алдарлыг юбилей

Совет Эвилелиниң болгаш Алжирниң аразында харылзааларның төөгүзүнде чугула болуушкуннар болгаш алдарлыг хүннер хөй. 1982 чылдың март 23 база алдарлыг хүн болуп турар. Ийи чурттарның аразынга дипломаттыг харылзаалар 20 чыл бурунгаар, ол хүн тургустунган болгаш политика, экономика, эртем-техника, культура болгаш өске-даа адырлар талазы-биле ийи таланың харылзааларын калбартырынга делгем оруктуг ажыткан.

Ийи чурттарның аразынга кады ажылдажылганың баазазы Алжир хамаарышпас чоруктуг чедип алганындан ырак мурнунда-ла тургустунган. Француз колониализмге удур алжир улустуң национал-хосталгалыг дайынының үезинде Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар Алжирге мораль-политиктиг болгаш материалдыг улуг дузаламчыны көргүзүп, чепсек-ти, аъш-чемни, эм аймаан берип келген. Дайын чорудуп турар талалары доозулган соолгузунде Алжирниң делгем девисгээринден миналарны арыглаарынга совет саперлар идепкейлиг киришкен.

Алжир хамаарышпас күрүне болган соонда совет-алжир кады ажылдажылга улам бедик чадаже кедургүлээн. ССРЭ-ниң болгаш Алжирниң кады ажылдажылгазы бот-боттарынга бир дөмей ажыктыг болурунга үндезилеттинген. Африкада дипте эң улуг Эль-Хаджарның чылда 2 миллион тонна каң бүдүрер металлургия комбинады, зөң ховуларда өрүмнээн 15 скважиналар, оң-оң плотиналар, электростанциялар, чер байлаан болбаазырадыр фабрикалар, рудниктер, муң-муң алжир инженерлерин, техниктерни белеткээни — ССРЭ-ниң дузаламчызы-биле чедип алдынган.

Чавырлыышкын, тайбың болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш демисел ышкаш, амгы үениң эң чугула айтырыгларының талазы-биле Совет Эвилелиниң болгаш Алжир Улус-демократтыг Республиканың туруштары чоокшулажып ааы дугаап турар. Империализмниң, сионизмниң болгаш расизмниң чижээ-кииштикиниңге удур барып талакы курунелерниң Африкага болгаш Чоокку Чөөн чукке неоколониализм өнчүк-челээлеринге удур. Палестинаның араб чонунуң дүрүм ёзугаар национал бүгү эргелерин хүлээп көөрү дээш АУДР быжыы-биле туржуп турар. Кэмп-Дэвидтиң араб улустарга удур сүлчээзин Алжирниң удуртулгазы шынгыы буруу шапкан болгаш от сулчээзе удур быжыг туруштуг демиселдин национал фронтузун тургузарының эгелекчилериниң бирээзи болган.

Идепкейлиг нейтралитеттиң болгаш каяа-даа каттышпазының принциптерин Алжир Улус-демократтыг Республика [illegible]. Азия, Африка болгаш Латин Американың национал-хосталгалыг шимчээшкиннерин дузаламчыны көргүзүп, антиимпериалистиг күштерниң хөй [illegible] хуралдарынга киржип турар. Африканың болгаш Чоокку Чөөн чукту ядролуг чепсек чок зоналар кылдыр чарлаар, Чер ортулуктуң болгаш Кызыл далайларны, Перси муңгулдуруун база Индий океанны тайбының зоналары болдурар дээш Алжир туржуп турар.

Делегейниң чаа, чоптуг экономиктиг чурумун тургузар дээш хөгжүп орар чурттарның демиселинге Алжир дыка идепкейлиг киржип турар. Хөгжүп орар чурттар бойдус байлактарын боттары башкарып, ажыглаар дээш демиселди АУДР база идепкейлиг деткип келген болгаш деткип-даа турар.

«Империализмниң, колониализмниң болгаш реакцияның күштеринге удур туржур талазы-биле АУДР-ниң идепкейлиг даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазын, хаалтак сүлчээлериниң болгаш дужуп бериишкинниң антиараб политиказынга удур, Чоокку Чөөн чукке чоптуг болгаш быжыг тайбыңны чедип алыр дээш улустарның демиселинге оон чугула салымыкызын Совет Эвилелинде бедик-биле үнелеп турар» деп, Л. И. Брежневтиң АУДР-ниң президентизи, Национал хосталга фронтузу партияның чиңгине секретары Ш. Бенджедидке Алжир революциязының 27 чылы-биле холбаштыр чоруткан телеграммазында айыткан.

Социализмниң болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкинниң эвилелин быжыглаарынче СЭКП-ниң XXVI съездизиниң бадыткаан угланыышкынынга дүүштүр совет-алжир партия болгаш күрүне харылзааларын калбарып турар. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Узбекистанның Компартиязының ТК-ның бирги секретары Ш. Р. Рашидов баштаан СЭКП-ниң делегациязының 1981 чылдың мартта Алжирге барып чорааны, АУДР-ниң президентизи, НХФ партияның чиңгине секретары Ш. Бенджедидтиң эрткен чылдың июньда Совет Эвилелинге албаның найыралдыг аян-чоруу бо дугайын тодаргай херечилеп турар.

ССРЭ-ниң болгаш АУДР-ниң аразында харылзааларның ийи чурттарның аразында экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылганың дериели бедик болуп турар. Ындыгаш бот-боттарынга эрге-дүрүм дузаламчызын көргүзер дугайында совет-алжир керээге бо чылдың февральда ат салган. Боттарының аразынга кады ажылдажылганы узун хуусаалыг үндезинге калбартыр болгаш быжыглаар дээш чурттарның аразынга мындыг хевирлиг кериликтиг документилерге ат салырын АУДР-ниң министри Буалем Баки СЭТА-ның корреспондентизинге берген интервьюзунга онзалап демдеглээн.

К. ДУДАРЕВ.
СЭТА-ның корр.

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

ШИИТПИРЛИГ ДЕТКИИШКИН

БЕРЛИН. Республиканың округтарында доозулган профэвилел конференцияларын тайбыңны быжыглаар болгаш чепсегленииишкинниң дүжүрер талазы-биле Совет Эвилелиниң боттуг инициативаларын ГДР-ниң ажылчы чоннарының шиитпирлиг деткиин тударын көргүскен. Ол конференциялар боттарының хуралдаанынде 8.7 миллион кижилиг Хостуг немец профэвилелдер каттыжышкынынга отчет-соңгудалыг кампанияның түңнел үе-чадазы болган.

Ростокка болган конференцияга чүве чугаалап тура, Германияның Социалистиг чаңгыс эвй партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, Хостуг немец профэвилелдер каттыжышкынының Төп башкаар чериниң даргазы Г. Тиш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге кедиргени чаа совет саналдарга бедик үнелээшкинни берген.

Боо-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбазынче угланган совет саналдарны боттандырарын планетаның тайбын келир үезиниң эрге-ажыктарынга таарыштыр эң хүрээ чедип алырындан артык чугула сорулга амгы үеде улустарда чок деп, оратор онзалап демдеглээн.

ЧАВЫРЛЫДЫРЫЫШКЫНДАН АРТЫК УГААНГЫР ШИЛИП АЛЫЫШКЫН ЧОК

БРЮССЕЛЬ. Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга дээш Делегей комитединиң үш хонук сессиязы ажылын ында доосаан. Европаның 22 чурттарындан тайбыңга ынак күштерниң болгаш делегейниң 11 организациязының төлээлекчилери анаа киришкен. Оларның аразында — совет делегация база бар.

Душкуурлуг чорукту чавырылдырарындан болгаш чепсегленииишкинниң дүжүрериниң угаангыр шилип алыышкын чок деп түңнелди хөй-ниитиниң улам-на калбак бөлүктери кылып турар апаргаының саналдаашкыннар көргүскен.

Дайынга удур шимчээшкинниң калбарышкыны ыттавазын, оон лозунгарын болгаш сорулгаларын хажыдарын оралдажып турар бүрүнгү пропагандазын кижи-шишкиннери туржок, ядролуг дайын кызаңнынга удур демисел улам массалыг болуп бар чыдар. Чоокку үеде чаа улуг чыскаалдар эрттирери телевиденттинген.

Тайбың дээш национал шимчээшкиннерниң күженииишкиннерин каттыштырарының, дайынзырак күштерниң шавар халдаашкынынга удур шимчээшкин ам улам нептереп турар. АКШ-та тайбыңга хандыкшылдыг күштер-биле улам идепкейлиг харылзааларының чугулазын сессияның киржикчилери демдеглээн.

ССРЭ-ниң чаа тайбың инициативалары Европаның хөй-ниитизиниң улуг сонуургалын болдурган. Ам ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазының текстизин [illegible] Брюссель сессиязынга тарадып берген.

ХАЛАП КАТАПТАВАЗЫН ДЭЭШ

ХИРОСИМА. Араатаның американ атомнуг бомбалаашкынга таваржып эрткен Хиросима хоорай бо хүн тайбыңны камгалаар дээш, боо-чепсекти эндере бүдүреринге удур Японияның тайбыңга ынак күштериниң массалыг демиселиниң үнүүшкүннериниң чери апарган. 200 муң кижи — Хиросиманың чурттакчылары, Нагасаканың, Токионуң, Осаканың, Нагояның болгаш өске-даа хоорайларының хөй-ниитизиниң төлээлекчилери — Тайбың паркызын болгаш оон чоогунда кудумчуларны долуп келген. Американ агымпериализмниң ол немешиг үүлгедиини база дагын ыңлениишиг буруу шавар дээш оол 36 чартык чыл мурнунда атомнуг бомба чавылган черге чыгып келгеннер. Олар Хиросиманың болгаш Нагасаканың таварышкан халавының катаптаарын болдурбас деп боттарының шиитпирлиг чорууунуң дугайын медеглээннер. Ядролуг дайынның кижаныын чангладыр, Чер кырынга тайбың келир үени камгалаар деп чугулалыг массалыг митингиге ораторлар илереткен.

«Ядролуг чепсекти ажыглаарын кижи төрелгетенге удур кемниг үүлгедиг кылдыр санааш, ону ажыглаарын хоруп турар делегей дугуржулгазын чарып алырынче бүгү чурттарның чазактарын болгаш улустарын кыйгырып тур бис, боо-чепсекти эндере бүдүрерин шеглээр болгаш чепсегленииишкинниң дүжүрер сорулгабиле практиктиг базымнарны кылырынче кыйгырып тур бис» деп, митинг киржикчилериниң хүлээп алган декларациязында чугаалаан.

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИНГЕ

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның Коммунистиг партиязының V съездизинге алдар кылдыр социалистиг чарыштың тиилекчилеринге [illegible] республиканың [illegible] алды можуларынга тыпсыкан.

Шаңнаткан можуларның [illegible] [illegible] районнарының бирээзи боон турар. [illegible] Вьетнамның соңгу кыдыынга [illegible] тургустунган. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Хайгыыт можу ВСР-ниң соңгу [illegible] — [illegible] [illegible] [illegible]

Чарыштың тиилекчилери республиканың экономиктиг хөгжүлдезинге [illegible] көргүзүп турар.

СӨӨК-ЯЗЫ ЫЛГААШКЫНЫН УЗУТКААР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сөөк язы ылгаар чорукту узутказы дээш демиселдиң делегей хүнүн КНО-нуң штаб-квартиразынга байырлыг хурал-биле демдеглээн. Анаа делегей ниитилежилгезиниң кежигүнү күрүнелерниң делегациялары, политиктиг ажылдакчылар, делегей организацияларының төлээлекчилери, хүндүлүг аалчылар киришкен.

КНО-нуң чиңгине секретары Х. Перес де Куэльяр хуралды ажыдарда Каттышкан Нацияларны Уставында бижиттинген эң улуг эчис сорулгаларны чедип алыр дээш туржуп турарын бадыткаан. Бистиң организацияны тургускан чорук нацияларының ниитилежилгезиниң сөөк-язы ылгаар чоруктуң политиказы болгаш практиказы-биле кажан-даа эптешпес дээрзин херек ышкында бадыткаан деп ол чугаалаан.

КНО-нуң апартеидке удур тускай комитединиң даргазы Ю. Н. Суле (Нигерия) Мурнуу Африканың улузунуң хосталга дээш демиселин чайгылыш чокка, күштүг-биле деткип турары дээш Совет Эвилелинге өөрүп четтиргенин илереткен.

Суратлыг совет чогаалчы, Азия болгаш Африка чурттарының эп-сеткил каттыштырылгазының совет комитединиң даргазының оралакчызы Чингиз Айтматов канага хамыктың мурнунда төөгүге удур дүрүмчүттүнген апартеид системазынга — Мурнуу-Африка Республикада сөөк-язы ылгаар болгаш национал мөлчүттелдиниң кандыг-даа хевирлерин түүлүнга чедир узуткаары дээш демиселдиң коңгулуур-медээзи кажан-даа соксавазын дээш туржуру бистиң сорулгавыс болур деп чугаалаан. Кижилерниң угаан-медерелин сөөк-язы дугайында хоралыг теориялар-биле болгаш сөөк-язы ылгаар артыышкыннар-биле төөредир чорукту бүгү кижи төрелгетенге удур кем-буруулуг үүлгедиишкин кылдыр көөр ужурлуг.

Мурнуу Африкада чурттуң эндеаин чонунга удур сөөк-язы ылгаар эрге-чагырганың аар кем-буруулуг үүлгедиишкиннериниң дугайын сагындырааш, кожазында хамаарышпас күрүнелерге удур оон агрессия үүлгедиишкиннерин айытпышаан, совет чогаалчы мынча дээн: Преторияның эрге-чагыргаларының мындыг кара туразында үүлгедиишкиннериниң чылдагаанын тодарадыры берге эвес. Ол ук ёзу-чурумнуң күштүүнде эвес, а оон даштыкыдан ап турар калбак экономиктиг, политиктиг болгаш шериг деткимчезинде боор турар. Африканың мурнуу чугуңде колониализмниң болгаш сөөк-язы ылгаар чоруктуң одаан камгалаары АКШ-тың стратегтиг эрге-ажыктарынга дүгжүп турары билдингир-дир.

Рейганның администрациязы Преторияның сөөк-язы ылгакчыларын Намибияның айтырыгларын шыңныы-биле шиитпирлээринге шаптыктаарын, ол дипти мурнуу чүгүнге терророну күштелдирерин негеп турар деп, Мурнуу Африканың африкан национал конгрезиниң төлээлекчизи Табо Мбеки медеглээн.

Преторияның ёзу-чурумун НАТО чурттарының деткиирин бужар-бөзүк чорук-тур деп, Мурнуу-Барыын Африканың Улусчу организациязының (СВАПО) доктаамал хайгаарыкчызы Т.-Б. Гурираб чугаалаан. Национал-хосталгалыг шимчээшкиннерге удур калчаалыг кампанияны калбарткан Каттышкан Штаттар онза хоралыг рольду ойнап турарын ол чугаалаан. «Бистер социалистиг күрүнелерниң бистиң хосталга дээш демиселивисти деткип келгенин болгаш деткип турарын-даа эки билир бис. Бистер мындыг деткимче дээш ханызы-биле өөрүп четтирип турар бис» — деп Т.-Б. Гурираб чугаалаан.

Европаның социалистиг чурттарының болуунун өмүнээзинден хуралдың киржикчилеринге Болгарияның КНО-нуң чанында доктаамал төлээлекчизи Б. Цветков байыр чедирген.

СЕРЕМЧИЛЕЛДИ БЫЖЫГЛААР

СОЛСБЕРИ. Иштики болгаш даштыкы реакцияның чимээшкиннериниң бармаллалаашкын быжыглаарынче Зимбабвениң премьер-министри Роберт Мугабе кыйгырган. Чередан хоорайга болган массалыг митингиге чүве чугаалап тура чурттуң бүгү хамыктарын республиканың дайзыннарының халдаашкыннарынга өйтүр шалыышкыны [illegible] белен болур [illegible], оларны дайзыны белеткеп [illegible] кыйгырган. Сөөк-язы ылгаар Мурнуу-Африка Республика бисти узуткаарын оралдажып турар, ынчангаш бүгү белен турар ужурлуг бис деп, премьер-министр чугаалаан.

ПУР. Польшада байдал улам чогумчалыг болуп бар чыдары-биле тодараттынып турар. Бүгү хоорайларда үлетиүр бүдүрүлгелери, хоорай харылзаазының шупту хевирлери ажылдап турар. Хөй-нийти черлеринде болгаш кудумчуларга сагылга-чурум орталанган.

ЧУРУКТА: Познань хоорайның шариктиг подшипниктер заводунда.

ЦАФ—СЭТА-ның фотозу.

БОЛУУШКУННАРГА ТУРАСКААДЫП

БУДАПЕШТ. Чурттуң төөгүзүнде кайгамчыктыг болуушкуннарга — Венгрияның Коммунистиг аныктар эвилелиниң 25 чылынга болгаш Венгр Совет Республиканы чарлааның 63 чылынга тураскааткан коммунистиг субботникке Венгрияның муң-муң ажылчы чоннары киришкен.

Чепельдиң металлургия болгаш машина тудуушкун комбинадының коллективи субботниктиң фондузунга 40 миллион форинт акшаны замчыдып берген. Ол хөреңгилерни уруглар садтарын болгаш яслилерин тударынга ажыглаар. «Икарус» заводтуң ажыл-ишчилери онаалдага немей 28 автобусту кылып үндүрген.

УДУРТУЛГАДАН ДОРТ ХАМААРЖЫР

Өвүр районунуң Торгалыг, Чаа-Суурдан ийи чагаа «Шынга» келген. Оларның утказы барык дөмей, кедээ суурларның бөгүнгү амыдыралында чамдык шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларны көдүрген. Ааа хамаарыштыр бо чүүлдү бижээн.

Дружина ажылдавастаан

Торгалыгдан келген чагаада мындыг одуруглар бар: «Суурда корум-чурум быжыглаарының ажылдары чорутпастаан, дружинниктер дежурныйлаашкынче үнмейн турар, эш-хуу суду база ажылдавас».

Хыналдадан илерээни: дежурныйлаашкынче дружинниктерниң үнериниң графиги, дружина штавының планы тургустунган. Ынчалза-даа график, план сагыттынмайн турар. Чижээ, март 2-ниң, 3-түң хүннеринде дежурныйлаашкынче дружинниктер үнмээн. Корум-чурум үрээшкиннериниң хайгааравазының уржуунда чамдык ийи-чаңгыс кижилер арагалааш, март 2 де шоп-содаа үндүрген.

Чамдык таарымча чок чүүлдер суурда садыг ажылынга, чонунуң негелделериниң хандырарынга шаптык болуп артпышаан. Садыып, Суваммаа болгаш чамдык өскелер-даа эвирип алгаш, садыгжының ажылынга шаптыктап, арага садарын негеп, эки-багай сөгленттиниң турганнар. База ол ийи эш автосадыгжы Шериг-оол Донгак арага сат деп негелде кылып, Чечекмаа Өөрушкуну хөме таварып турган. Арага сатпас шактарда кедээ Советтен «пропуск»... бижикте-биле арага саттырар чоруктар база багай садларыг болуп турар. Дружинниктер [illegible] хайгааралга [illegible] байн турар. Оон уламындан эвирик улустар аңаа мөөңү-биле чыглыр, чамдыкта садыгны дугларды бээн парыдай бээр.

Дружинниктер график ёзугаар үнер болза, корум-чурум үрээкчи дег ийи-чаңгыс кижилерни олар билир, ындыгларны хайгааралга тудуп алыр болгай. Корум-чурум үрээшкиниң, кем-херек үүлгедиишкинни болганының соонда безин кандыг-даа хемчеглер алдынмайн турар чорукту канчаар тайылбырлаар-дыр? Оон ангыда чурум үрекчилерин, шоп-содаа кылып турганнарны хапа со-дуга сойгалап чуруп, бижип болур болгай. Бо чижектиг ажылдар доктаамал, үргүлчүлелдиг кылдыр мынча тургустунмаанындан, хөй-ниитинин активин корум-чурум быжыглаарынче хаара тудуп албаанындан чамдык таарымча чок чүүлдер бар болуп артпышаан.

Кедээ суурнуң хөй-нийти амыдыралынга эш-хуу суду коскулең чериң эзээр ужурлуг. Бо чугула организация ам-даа тургустунмаан, ол чүүле саалын кырында бар. Даргазы база «саазында», даргалыг кылдыр «соңгун» кааның ол болу-даа билбээн болган. Чонунуң хуралынга соңгут[illegible] [illegible].

«Дулей болуп артпышаан»

[illegible] Чаа-Суурга кайызында-даа радиодамчыдылгазы, солун, сеткүүл чедирериниң хавыктелп бээр чоруктар бар. Бо чүүлге хамаарыштыр мындыг одуруглары чагааларын биргээнде кирген: «...Чаа-Суурувус дулей болуп артпышаан. Моон мурнунда радиодамчыдылгаларын кожавыста Торгалыгда радио белдириниден дыңнап турган болзувусса, ам радио дамчыдылгазы орта дыңнаваанындан бээр ийи үш чыл хире болдувус. Нарлалганың чаа үнген солун, журналдарын беш-алды хонук оолдадыр-дыр, чамдыкта оон-даа хөй үеде келбейн баргылаар-дыр. ...Чоокку үеде теледамчыдылга көөрү болдунмас-даа болза, оода-ла радиодамчыдылгаларын дыңнап турарын хандырарын Чаа-Суурнуң чурттакчы чону Өвүр районнуң харылзаа белдириниң начальнигинден дилеп тур бис».

Бо байдалды районнуң харылзаа белдириниң начальниги З. Ч. Ооржак билир. Ынчалза-даа ол харылзаа шугумунуң ажылын экижидер талазы-биле кончуг шуушпас ажылдап турар. «Торгалыг» совхозтуң радиодамчыдылгазы муң-не ажылдап келген. Телефон харылзаазы тарык чок. Чүге дээрге харылзаа салбырының коммутатору херекгүнтүг эдилели, бөгү талазы-биле эрттинмирээп. АТС херек болуп турар. Черле ынчаш телефон четкизин калбартыыры, почта бажыңының тудуп (ону тудары көрдүнген) кылдыр чурттакчы чону хевей. Дус-Даг, Чаа-Суур база бар болгай.

[illegible] чергелептир бүгү [illegible] ап болур четпестер бар. Малда [illegible] Февраль 23-тен март 3-ке чедир [illegible] бунда солун, сеткүүл Хандагайтыдан Торгалыгга келбээн. Солун чедиритгээр узак тедип турар. Кедээ Советтин чагытканы безин «Человек и закон», «Советское государство и право» журналдар шуут келбестээн. Радиодамчыдылгазын Чаа-Суурнуң чурттакчылары орта дыңнавастаан.

Харылзаа белдириниң начальниги, районнуң «Союзпечать» салбырының даргазы Б. Б. Монгуш «Торгалыг» совхозтуң девискээринде чурттакчыларының харылзаа талазы-биле негелделерин хандырар, оон күүселдезин контролюн чедип алыр дээш бүгү хемчеглерни алыр ужурлуг.

Спорт дугайында

«Аныктар ортузунда спортчу секциялар, маргылдаалар эртпейн турар. Күш-культура болгаш спорттуң сайзыралы чогуур негелдеге дүүшпес — ГТО нормаларын дужаар талазы-биле хемчеглерни ап, күш-культураны болгаш спортту массалыг болдурарының ийү келбээн бе?— деп, чагаада бижээн. ВЛКСМ комитеди биле совхозтуң спорт комитеди күш-культура болгаш спортче комсомолчуларны, аныктарны хаара тударының чамдык хемчеглерин ап турар. Совхоз тоңнуя комсомолчулары, аныктары спорттуң кышкы хевирлеринге ГТО нормазын дужаарынга киришкен. Торгалыгның хоккей командазы районда эң шиңгиндек командаларның бирээзи.

Ынчалза-даа спорт ам-даа массалыг эвес. Кады-даа суурларның ортумак школаларында бедик, үлегем, чырык спорт залдары чок. Анаа волейбол, баскетбол [illegible] хевирлериниң кол-даа секцияларын эртирип болур. Бо спорт шөлдериниң ажылдап эвиледирери ажылды [illegible]-бееш-биле мыкан коллективтериниң күш-дамыр кижизиндилгезиниң, спорт сениниярын чорудар шактарын тодаргайлап, график тургузуп алыры чугула.

Мячиктер, волейбол сеткалары болгаш өске-даа дериг херекселдер совхозта ам-даа четчелеттинмээн. Эрткен-даа болза чылын спорт секцияларынга ажыглаар чүүлдер садып алырынга акшаны совхоз дирекциязы үндүрбейн келген. Совхозтуң спорт инструктору суур бажыңче кежүрген деп турда Торгалыг суурнуң чурттакчылары Михаил Доржукай, Александр Кенчар, Доржукоол Чаргыс, Алдар [illegible] Шаңгыт-оол Седеп-оол, Чагай-оол Арапчы, Лайзаа Монгуш олар чаңгыс өргээ-дээ арттырбайн спорт шөлүнүң херимин, өске-даа ыяштыг бууну аппарган. Чаңгызаларын чокка ап алганы [illegible] дээш кандыг-даа хемчеглер олар таварышпаан, оон [illegible] үеде-даа төлевээн.

Күш-культура болгаш спорттуң дериг-херекселдерин четпестеринче ыңчаннай [illegible] бээн, ол бүгүнү садып ап совхоз дирекциязы [illegible] ап албайн турары [illegible] эвес. [illegible] болуу, ажылдың ындыг болгаш аныктар чоруу [illegible] хамаарыштыр болгай.

«Доктаамал чырыктыг апаарга...»

«Электростанциявыс күш четпес, херлип-кестүп турупт турун оңуп баар моторлуг бис, суур иштиниң электри шугумунуң чагылары күштүг хат хадыырга, кезе ушкулап турар». «Культура бажыңынга лекция, мөчүлга конференциязы база тематиктиг кежээлер доктаамал болбайн турар». «Суурнуң чаагайжыдылгазы багай. «Куда эрттирерин база чурумчутнаан, чаа ёзу биле ону организаставайн келген. Херээжен, паспорт тыпсырын байырлыг байдалга эрттирбейн турар». Чагаалар-да бо айтырыгларга хамаарышкан чугааны март 4-те эрткен партком, кедээ Совет күүсеңүнүн каттышкан хуралынга көргөн. Совхоз директору Д. Ш. Монгуш, райкомунуң культура [illegible] эргелекчизи С. С. Саая, Культура бажыңының директору К. Л. Лазба болгаш өске-даа эштер чамдык саналдарын киирген. Чижээ, совхоз директору бо чылын электри васыларын белеткеп, бажыңнарын [illegible] суурнуң кылдыр [illegible] тургузар [illegible] ону [illegible] [illegible] илеткен. Доктаамал эки чырыктыг апаарга ажыл шагының соонда хостуг үеде культура-массалыг ажылдар чорударынга эптиг болгаш таарымчалыг болу [illegible].

«Кабинединге бичии олурар»

Үстүнде демдеглээнивис айтырыгларны чылдагааны чүгле «Торгалыг» совхозтуң [illegible]-даа орук хамаарыштыр [illegible] эвес. Ниитилелдиң кижилерниң корум-чурум үрээр, арагалаарындаа эвес. Бөгүнгү амыдыралдың ижин үндүрүп келген айтырыгларының шиитпирлеттинмейн турарында. Ажылдыг кылыр кижилерниң, организацияларының хүнүн аап-саап ажылының аазы-биле чорун, ажылга хамаарылгазы кошкак турарында.

Совхозтуң ажыл-ишчилериниң, специалистериниң, хөй-ниитиниң активиниң күжени партком, кедээ Советтиң күүскомунуң перспективтиг чугула айтырыгларын шиитпирлээринче долузу-биле мөөнневейн турар. Харын-даа чамдыкта партком секретары С. Д. Дуи, кедээ Советтиң күүскомунуң даргазы Т. С. Саидан ажылга хамаарылгазын чиик кылдыр көөр талалыг болуп турары кижиге-даа таарышпас. «Кедээ Советтиң күүскомунуң даргазы ында-хаая кабинединге бичии олурар. Чамдык хүннерде шуут чок болур. Торгалыгның ясли-садиги эртечип турда, тайгага от аннап дилинеп турган. Келгеш оон дугайында сайгарылга-даа кылбаан» — деп, «Шынга» келген чагаада бо одуругларны партком, кедээ Советтиң каттышкан хуралынга олурушкан эштер шын деп бадыткаан.

Партком секретары С. Д. Дуи ажылынга харысалга чок чоруун бо удаада база көргүскен. Т. С. Саидангa партийжи ёзу-биле чогуур негелде тургуспаан. Харын-даа муңгумнап, ял үнүп кааргэ ол шынныктар, могаттылар чаңын ап шыдавайн турар. Ынаваар бөрга, ынчы-бурү айтырыгдар шиитпирлээринче шаптыктыг. Шүгүмчүлелде хамаарышкан эштер чогуур түңнелди үндүрүп ажылдаарынга идеттүн.

А. ОКСУР.

Чагааның изи-биле

ХАРЫЫСАЛГА ВАШИНГТОНГА ОНААЖЫР

ГААГА. Голландияның [illegible] Сальвадорга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Сальвадорнуң болгаш АКШ-тың Амстердамда консул черлериниң база Каттышкан Штаттарның Гаагада элчин чериниң чанынга болган. Сальвадорнуң ханныг өлүрүкчү хунтазын идепкейлиг деткип турар Вашингтон ол топ-американ чуртта дергилээшкиннер болгаш өлүрүүшкүннер дээр дорт харысалганы чүктээр апаар деп, чыскаалдарның киржикчилери медеглээн. Ужурлажышкынның демдээ кылдыр чыскаалчылар АКШ-тың элчин чериниң хаалгаларының чанынга американ тугту өрттедипкеннер.

ТУДУП ХОРУГДААН

ДЕЛИ. Индияның айыыл чок чорук күштери Джамму биле Кашмир штаттың Каргил секторунга бир пакистан шпионну тудуп хоругдаан. Индияның ЮНИ дээр информация агентизиниң дыңнатканын ёзугаар алырга, ол кавылда индий камгалал объектилериниң дугайында чажыт медээлер чыып ап турган үезинде ону тудуп алган.

Моон-биле холбаштыр ниитий парлалга Индияның кызыгаар девискээринде пакистан шпион агентураның дыка идепкейжээнин демдеглеп турар. Чоокта чаа бо-ла штатка Пакистанның калбак шпион четкизин чок кылып, 15 кижини тудуп хоругдаан.

(СЭТА).

■ Ы ■ — 4-кү арын ● 1982 ч. ● март 24

КӨРҮЛДЕ УЛАМЧЫЛАП ТУРАР

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болган оюнга тураскаатхан уран чүүл көрүлдезин районга эрттирер дугайында шиитпирлерни СЭКП Өвүр райкомунуң болгаш райкүүскомунуң каттышкан хуралынга хүлээп алган.

Хандагайты суурда микрорайоннар аразында уран чүүл көрүлдезин кылып турлар. Көрүлдени район эмнелгезиниң партия эге организациязының харыылап турары № 6 микрорайонунуң концерти-биле мартының 6-да делегейниң херээженнер хүнү март 8-ке тураскааткан Хандагайты суурнуң ажылчы чонунуң байырлыг митингизиниң соонда эгелээн.

Көрүлдениң эге концерти утка-шынар болгаш күүселде талазы-биле эки белеткеттингенин көргүзүп, байырланчыг шинчиге эрткен. С. Бюрбениң «Чараш эмчим чүге читтиң?» деп ырызын Михаил Саттың ырлааны, Сергей Куулардың хөөмей-сыгыды, оолдарның күүселдези-биле «Ойнаар-кыстар» деп танцызын, Шулуу Донгактың «Балыкчы» деп баштак көргүзүүн көрүкчүлер сеткил ханып, алыш часкаашкыны-биле хүлээп алган.

Марттың 13-те № 3 микрорайон концертин көргүскеш эстафетаны № 7 микрорайонга дамчыткан. Көрүлде үргүлчүлевишаан. Чоокку хүннерде Хандагайтының чурттакчы чонуну арткан чеди микрорайоннарының концерттерин база школачыларның агитбригадаларының көрүлдезин болгаш районнуң келзэ культура бажыңнарының концерт, шии көрүлдезин сонуурган көөрлер.

А. СААЯ.
жюри кежигүнү.

ЧУРУКТА: Н. Монгуш, Б. Ховалыг (баянист).

С. ТАНГАЙ-ООЛДУҢ фотозу.

ОЛАРНЫҢ АЖЫЛЫ ЫНДЫГ

Туранда район эмнелгезиниң корпустары кышкы харбиле шиштынган тарымал пиилер аразында турар. Чайгы үеде маңаа мырыңай магалыг — долгандыр ногаан арга. Ол корпустарда хирургия, иштн эмнелге, божудар салбыр, уруглар эмнелгези, халдавырлыг аарыглар эминээр, чаве аарыы эминээр салбырлар, дүрген дуза чедиреринин пунктузу, рентген кабинеди туруп турар. Ында ак халаттыг кижилер чоннуң кадыы дээш шуудургу ажылдап турарлар.

Ол эмнелгениң кол эмчизи, РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи Людмила Ивановна Шелеховадан эмчилерниң ажылдаашкын, кадыы кошкаан кижилерни дүрген сегидип үндүрер дээш оларның кылып турар ажылын чугаалап бээрин дилеедим.

— Эмнелгениң ажылының дугайында онзагай чүве чугаалаары мензэ берге, кандыгдаа медицина коллективиниң чедиишкиниг ажылдаарынга чаңгыс аай ритм, үргүлчү дең-деңи ажылдаары кончуг чугула болур чүве — деп тайылбырлааш, корпустарны кады кезип көөрүн диледи.

Өрээл бүрүзүн көрүп чорурга шыңгыы чурумнуг, арыг-силиг. Чырык соңгалар, ханалар, мебель, кылдайның турар линолеум шала.

Хирургия салбыры. Бо салбыр коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы аттың эдилекчизи. Бөгүн мында операция эртип турар. Ынчангаш чурум шыңгыы. Ооң ужуу, мырыңай шыңгыы. Кезиишкинни чорудуп турар өрээлде эмчилерден хөй. Операцияның аныяк хирург эмчи С. Санько чорудуп турар. Операция үезинде ооң арын-шырайында шириин, шимчээшкиннери шыңгыы. Кады турар эштеринге негелдезин улгады бээр. Ооң ол негелделерин болгаш шимчээшкин бүрүзүн наркоз кылып турар эмчи Н. Юркевич, кезиишкин сестразы Л. Домажакова сес чокка-ла билирлер. Ол сестра херексел бүрүзүн кажан, кайы холунга тудуп [illegible] мырыңай [illegible]. Салбырның эмчилери мынча бүрүнүң, харын-даа соңунда бүрүзүнүң үезин эки билирлер. Кижиниң амы-тыны дээш ажылдап турар болганда, ындыг болбас аргажок.

Божудулга салбырынга кирип [illegible]. Людмила Ивановна — Бо бистиң эң не өөрүнчүг салбырывыс-тыр. Маңаа келер-даа, аас-кежиктиг ачалар-даа өөрүшкүзүн илередип, эргеленип турарлар. Мында бичии чаштар ыглажып-даа турарлар. Ол база-ла өөрүнчүг-тур — деп, эмчи чугаалап [illegible].

— Мээң арга[illegible] бар, чыл-тыр харын — деп, улам демдеглээр.

Район эмнелгезиниң сөөлгү чылдарда материалдыг баазазы өскен, чаа дериг-херекселдер, эмчи кадрлар-биле хандыртынган. Эмнелгеде чүгле автомашина безин 5. Районда 21 дээди эртемниг эмчилер бар. Фельдшерлер, акушерлер, эмчи сестралары чүс ажыг кижи. Эмнелге корпустары чеди чедип турар, районда 16 медицина пунктулары, 145 чыдар орун бар. Ол эмнелгеде ортумак звенонуң эмчи кадрлары кады ажылдап турар эжиниң мергежилин алы холушкак мергежилин шиңгээдип алыр ажылды [illegible]да эгелээн. Ынчангаш фельдшерлер, акушерлер, эмчи сестралары херек апарганда бот-боттарын солчуп ажылдап болурунуң бүгү аргазы бар. Эмчилер база мергежилин бедидериниң болгаш өске мергежилдерни шиңгээдип алырының курстарын эрттирээн, оларның хөй кезии ийи мергежилдиг. Ындыг чорук кедээниң чурттакчыларынга эмчи дузазын калбартырының аргаларын чедип алырынга кончуг чугула.

Эмнелге шугумунга үр чылдарда амыр-дыжын херээмнанмайн ажылдап келген, улуг дуржулгалыг, бедик мергежилдиг хоочуннар-даа, чоокта ажылдап эгелээн-даа, идегел болур чогаадыкчы ие-биле тура-соруктуг ажылдап турар аныяктар-даа бар. Чижээ: уруглар эмчизи Ирина Прокофьевна Фоминых удавас болгуну ажыл стажының 30 чылын демдеглээр. Дыка хөй келер анаа уругнуң эзы оглунун сеткизи дээш өөрүшкүзүнүң сөстерин илередип кээп турар. Хөөрем чок дыка хөй чаштар чүгле Ирина Прокофьевнаның буянныг холдарының ачызында эки өзүп-мандып турарлар. Ооң херээн Ленинчи юбилей медаль кааштап чорууp. Ол Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Район Советиниң депутадынга хөй удаа соңгуткан.

Корпустар, салбырлар болгаш тус-тус кижилер ортузунда социалистиг чарышты эмнелгениң профэвилелдер организациязы билдилиг удуртуп турар. Күш-ажылдың маргылдаачыы төгүн 3 чыл улаштыр халдавырлыг аарыглар эминээр салбыр тудуп, чарыштың мурнунга одуруунга туржуп келген. Салбырның эргелекчизи Зинаида Николаевна Доржина үр чылдарда ажылдап келген байлак дуржулгалыг, болунга-даа, эштеринге-даа бедик негелделиг эмчи. Районда кижилерниң кадыын камгалап, ак сеткилдиг ажылдап чорууp, болгунун мергежилинге бердинген эмчилер хөй. Оларга эмчилер З. Күр-Базыр, Ч. Сезин, Н. Глухенко, А. Фунтикова, Н. Наместьева, Л. Попова, В. Ахмутулина, Н. Колоская, эмчи сестралары С. Лаптина, В. Асланина, Н. Кыргыс, санитарлар Е. Ильина, В. Катарина, Н. Казанцева болгаш өскелер-даа хамаарышыр.

Район эмнелгезиниң эмчилери болгаш фельдшерлери айда бир катап кедээ суурларже комплекстиг унуушкуннарны кылып, аарыт кижилерни хүлээп ап, профилактиктиг ажылдарны доктаамал чорудуп, чон ортузунга беседаны кылып, лекцияларны номчуп турар. 1975 чылга деңнээрге 1981 чылда районда төрүттүнген 1000 бичии кижиге хамаарыштыр чаш уругларның өлүр чоруу дыка эвээжээн. Төрүттүнүп турар бичии чаштарның саны эрткен чылдарныңындан көвүдеп турар. Уругларның болгаш улуг улустуң ижин-шөйүндү аарыглары эвээжээн.

Район эмнелгезиниң пайыралдыг коллективи куруне [illegible] улуг ажыл-херекти кылып турарын эки билип, кижилерниң кадыын камгалаарын болгаш делип эгидерин бодунуң кол хүлээлгезин кылдыр санап турар.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

СОНУУРГАЛДЫГЛАР ХӨЙ

Тыва улустуң эрте-бүрүнгү шагдан бээр эдилеп чораан игил, бызаанчы, хомус болгаш оон-даа өске хөгжүм херекселдерин кылыр билир кижилер ам эвээжеп турары билдингир, национал хөгжүм херекселдерин кылыр мастерскаялар база чок. Ынчангаш тускай мастерскаяны тургузуп болгу дег. Чүгле улуг назылыг кижилер эвес, аныяктар аразында база национал хөгжүм херекселдеринге сонуургалдыглар хөй.

Солуннуң арнынга игил, бызаанчы, хомусту канчаар кылырының дугайында чүүлдерден үндүрер болза, дыка ажыктыг болур деп бодаар мен.

О. ДОВУУЖУК.
Кызыл район, Терлиг-Хая суур.

КҮШ-КУЛЬТУРАНЫҢ ЭРГЕЖОК ЧУГУЛАЗЫ

Кадык камгалалының ажылдакчыларының профэвилел организациялары күш-культура болгаш спорттуң массалыын көдүрери-биле чамдык ажылдарны кылган, бот-түг херектерин күүсеткен. Кышкы, чайгы үелерде спартакиада эрттирери чаңчыл болу берген. Баскетболга эмчилерниң «Медик» шилиндек командазы каш чыл улаштыр Кызыл хоорайның, республиканың чемпиону адын камгалап келген. Сергей Моломдай, Александр Артемьев, Леонид Осмоловский болгаш өске-даа эмчилер ооң кежигүннери. Профэвилелдерниң адырлар аайы-биле профэвилел-комсомол кроззунга вайысылалдың эмчилериниң хаак командазы бирги черни эрткен чылын ээлээн. Ыяңгыш нерви аарыгларының эмнелгезиниң медсестразы Галина Бутанова, уруглар эмчизи Виктор Лугин эң дээре маңнаашкынар.

Бо чылын спорттуң ээлээн каш хевиринге профэвилелдерниң спортчу маргылдаалары эрткен. Шыдыраага республика чемпиону атты республика эмнелгезиниң шилиндек командазы аңаа чаалап алган, боодалгага бирги черни уруглар эмнелгезиниң командазы ээлээн. Волейболга херээжен командаларның тиилекчизи медицина училищезиниң спортчулары болган. Волейболга эр улустарның аразынга бирги черни Чөөн-Хемчик район эмнелгезиниң командазы ээлээн. Хаакка маңнаарынга, стол теннизинге, шоң көдүрерынге база маргылдаалар эрткен. Ыяңгыштарда районнар эмнелгезиниң коллективтери күш-культура болгаш спортче хаара туттунуп бар чыдар. Эрзин, Таңды, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнарының спортчуларының белеткели багай эвес.

Күш-культура болгаш спорттуң активчилериниң дугайында чугааны көдүрери чугула. Олар кадыкшыл быжыглаарының, омак-сергек болур чорук-тун энтузиастары. Юрий Васильевич Каримов наймсылалда уруглар эмнелгезиниң кол эмчизи. Ол күш-дамыр кижизидилгезинче, спортту массалыг болдурарынче доктаамал кичээнгейин салып келген. Бо эмчиниң удурткан коллектив кежигүннери спортка хандыкшылдыг. Ында местком даргазы Ф. П. Елегечиев спортчу хемчеглерни план ёзугаар организастап турар.

Республиканың нерви аарыгларының эмнелгезиниң кол эмчизи В. В. Подкорытов, ында местком даргазы Г. И. Бутикова база күш-культура болгаш спорттуң идепкейлиг организакчылары. Ынчалзадаа Кызыл хоорайның чамдык, Бии-Хем, Тес-Хем, Улуг-Хем районнар эмнелгелериниң, аптека эргелелиниң, дүрген дуза чедирериниң станциязының болгаш өске-даа коллективтериниң удурукчулары күш-культура шимчээшкинин калбартпайн турар. ГТО нормаларын дужаар ажылдың байдалы чогуур деңнелге четпес.

Күш-культура болгаш спортту чамдык удуртукчулар, месткомнар даргалары эргежок чугула чүүл деп санавайн турары шын эвес. Профэвилелдерниң спортчу спартакиадаларынга, маргылдааларынга ол-ла улус киржип, чаа спортчулар немешпейн турар. Коллективке ажылдап келген хыйга хөй аныяк специалистер спортчу секцияларга кирипшпес, спорттан хоорук байдалды чайладырының хемчеглерин профэвилел организациялары чорудар ужурлуг.

В. ЧЕРНОГРИВОВ,
кадык камгалалының ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң даргазы.

ЧАРАШ ПЛАТЬЕ— МУХИНАНЫҢ МОДЕЛИ

Ол модельди көөр болза, чараштыр кеттиникээр кижи бүрүзүнүң чүрээ чым-сырт дээр ийик. Чурукту каш-ла шыйыг-биле чураан, оон адаанда: «Кезек бүрүзүн аңгы пестен чараштап дааараш, шуут аңгы-даа кедип болур үш кезектен тургустунган стиль платье»—деп бижээн. Ооң чанында «кежээки» платье — «юбказы болгаш чеңнери частып үнген чечектиң аякчыгаштарындан тургустунган дег...».

Чүл ол? Нити-эвилелдиң Модельдер бажыңының сөөлгү чаа платьелери ол бе? Ол дээрге 1923 чылда бир дугаар үнген совет «Ателье» деп модалар журналының арыннары-дыр. Ооң-биле бисти Ольга Дмитриевна Сеничева-Кащенко таныштырды. Ынчан ол 17 харлыг урут тура, журналдың кол редактору болурундан аңгыда, баштайгы совет модалар ательезиниң директору болурунга дидими-биле чепшээрешкен.

— 70—80 чылдарның модазы соңгаар, 20 чылдарның модазынче шапкып ээлген. Ынчангаш силерниң бо көрүп турарынар модельдер шуптузу бо үеге кайгамчык дугжур-дур— деп, ол чугаалады.— А үстүнде адааныыс ийи модель кажан-даа кырывас: чүл дээрге, стиль платьениң автору— скульптор Вера Мухина, а кежээкинииниң — сураглыг чурукчу Кузьма Петров-Водкин.

Москваның Воровский кудумчузунда эрги бажыңда Ольга Дмитриевнаның чурттап орар квартиразында хөй-хөй тураскаал чүүлдер бажың ээзиниң таныш-көрүш, аразында чораан ат-алдарлыг кижилер дугайын сагындырып турар— Кончаловский, Есенин, Дункан, Маяковский... Ол аттар хөй. Оларның бирээзи—ур болганындан сартара берген «Ателье» журналдың даштыкы картында «А. В. Луначарскийниң экземпляры» деп бижээн.

— 1922 чылда, чурт дайын хоозуралынга алыскан, а нэпманнар боттарының онзалиг сыгаарын кылыптан турган үеде, чогум-ла ынчап Анатолий Васильевич совет моданың ательезин тургузар ажылды башкарган. Ам бо хүннерде чаачыккан кылдыр дыңналыр «Модалар ательези» деп сөс ынчан, чурттакчы чонга чаа идик-хепти чогаадып кээр деп турган ол үеде тывылган. Ол чаа идик-хеп барыын-европейжи моданы эдербес, а чаа Россияның амыдырал болгаш социал байдалдарынга дугжур ужурлуг турган.

Ольга Дмитриевна, болгун ажылчын кижиниң уруу, аас-кежиктиг душ бооп гимназияга өөренгеш, ол үеде ийи студиязы —театр болгаш кино студияларын дооскан турган. 1921 чылда Эвилелдер бажыңынга Коминтернниң III конгрезиниң делегаттарынга ниити болгаш ус-тывын удуртуунуң делгелгезин организастаарын аңаа дааскан. Делгелге соонда «Херээжен идик-хептер төвүн» тургузар дугайында бодал тывылган.

Ажыл дораан хайныккан. Амгы модалар ательези— уран-каас салон турар Петровкага 1922 чылда чүү болганын ховар кижилер сактып артып калган. Бир-ле хүн амгы салон турар бажыңның соңгаларының көжегелери ажыттынган, эрткен-дүшкен чоннуң караанга манекенщицалар —бедүүн пестерден аргып-даараан платьелиг, байырлал хептерлиг кыстар көстүп келген. Харыкчок кадында эндерик хөй кижи чыглып кээрге, соңгалар көжегелерин дораан хаар, көрүлде доозулган деп бижиик азар ужурга таварышкан.

«Ателье» деп журналды үндүреринге ынчан база белеткел эгелээн. Совет Россияга модаларның баштайгы журналы уран чүүл интеллигенциязының сонуургалын хайныктырган. Аңаа [illegible] ажылдаар [illegible] шылгарангай мастерлер илереткен. Б. Кустодиев, А. Экстер олар модельдерниң авторлары болуп турган, литераторлар—А. Ахматова, К. Федин, М. Кузмин, Ф. Сологуб, М. Шагинян олар маңаа дузалажып, ажылдарга киржип турганнар. Мариэтта Сергеевна аргыыр станок дугайында очерк бижээниң утпаан боор. «Аргыыр станок хоорайжы херээжен бажыңының азыынга чүге турбас деп?»—болуунуң министирлиг чаны-биле ол бижээн. Аргыыр станок азыгга туруп албаан-даа болза, амгы үеде херээженнер хелчок аргыттынар апарган.

Ол үеде-ле «ателье» пионержи форманың, ажылчын тускай хептиң хевирлерин ажылдап кылган. Херээженнерге чүвүр кедер деп сүме киирерге ынчап дыка-ла хөй кижи хилеңнээн. Бежен чыл эртерге чүвүрлер херээжен улуска база бир эштиг, таарымчалыг хеп апаар деп олар ынчан бодаан болза! Чүвүрлүг ажылчын хепти чогаадыр дугайында бодалды Ольга Дмитриевна үндүрген, ону Б. Кустодиев ажылдап кылып турган.

1923 чылда баштайгы «Модалар кинохрониказын» тырттырган. Көрүкчүлер мурнунга хеп көргүзери-биле аңаа алдаржаан артист А. В. Нежданова база тырттырткан. Кинооператорларының бирээзи «Броненосец «Потемкин» деп алдаржаан кинону тырттырган Э. Тиссэ болган. Воровский кудумчузунда квартира ол ховар лентаны шыгжап турар.

Ооң соонда чүү болганыл? Ольга Дмитриевна кинога тырттырып, театрга артистеп турган. Москваның даштыкы дылдар институдун дооскан. Немец дыл башкылап, кандидат атты чедип алган, хөй чылдарда Москваның полиграфия институдунга кафедра эргелекчилеп келген.

Анатоль Франстан сөзүң өгениң соонда чүс чыл болгаш үнер номнардан кандызын шилип алыр сен?» деп айтырарга, ол модалар журналын шилип алыр мен дээн. Ольга Дмитриевнадан чорууpда ол сөстерин сактып келдим. Ооң уткасы херээженнер канчаар кеттинер болдур, ол дээрге келир үе дугайында шупту философтарның, министрлерниң, шажынчыларның болгаш эртемденнерниң чугаалаашкындан артык тода херечи болур дээни ол ышкаш.

Баштак-тыр, ынчалза-даа ында чүве-ле бар...

Л. КИСЛИНСКАЯ,
СЭТА-ның корр.

МАССАЛЫГ

Кызылдың спортчу командаларының боодалгага бирги чер дээш маргылдаазынга 200 ажыг кижи киржикчилиг 30 команда киришкен. Кара адыкчылары бир неделя дургузунда тиилелге дээш демиšешкен.

Ылаңгыя маңаа Кызылда күрүнениң педагогика институдунуң командазы эң шыырак спортчу чедиишкиннерни көргүзүп шыдаан, бирги черни бүрэ[illegible]-биле ээлээн. Алаа чогуур 400 санның 389-ун бо команда алган. Эң шилиндек кара адыкчылары Ф. А. Куклин, А. С. Гулиянт, В. Н. Иргашов, Надежда Хозеева частас адар чоруун база катап бадыткаан. Тываның электри четкилериниң командазы — ийиги. Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң спортчулары үшкү черни ээлээн.

Красноярсктың политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының төлээзи биатлонга ССРЭ-ниң спорт мастери С. Н. Бабкин чүс сандан чүсту ап, чемпионнаан. Ф. А. Куклин биле В. П. Елисеев олар ийиги-үшкү черни үлешкен.

Кара боолааргынга эр улустан дудак чок херээжен адыгжылар илерэп турарын эрткен маргылдаа бадыткаан. Чижээ, дөрт дугаар профтехучилищениң сургуулу Н. А. Пирогова чүстен 97 сааны алып, херээжен улустуң аразынга тиилекчи болган. Педагогика институдунуң доозукчузу Н. Хозеева биле Тыва электри четкилериниң хоочун адыгжызы А. П. Грисюк олар ийи болгаш үшкү черни ээлээн.

Э. МОНГУШ.

СОЛУННУҢ РЕДАКЦИЯЗЫНГА

Мээң адам харлаанымны болгаш Улустарның Найыралы орден-биле шаңнатканымны таварыштыр Тыва АССР-ниң мени байыр чедирген партия, совет, хөй-ниити болгаш ажылчы чоннар коллективтеринге хапы өөрүп четтиргенимни «Шын» дамчыштыр илередирин чепшээреп көрүнер.

М. МЕНДУМЕ.

СОЛУН КЕЖЭЭЛЕР

Шамбалыг ортумак школазында класстан дашкаар ажылдарны багай эвес организастаан. Класстар аразында эт-херекселдер эдилелиниң болгаш арыг-шевер талазы-биле социалистиг чарышты организастааны-биле чамдык класстар эки түңнелди көргүзүп турар.

Мурнакчылар-биле ужуражыышкыннарны, тураскаалдыг хүннерге хамаарыштырган кежээлерни план ёзугаар эрттирип турар. Аңаа тыва дылдың, географияның, биологияның тускай темалыг кежээлери кончуг солун болгулаан. Аңаа башкыларның удуртулгазы-биле өөреникчилер боттары белеткенгеш эрттирип турарлар.

Тураскаалдыг хүннерге, кежээлерге белеткелдерже онза кичээнгей салып турар. С. Токаның 80 харлаанынга, Совет Армия болгаш Херээженнер хүннерин дыка эки эрттирип, өөреникчилерни аңаа хөй-биле киириштиргеннер.

Школада спорт залын ажыткан соонда спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге секциялар ажылдап эгелээн болгаш ында ээлдилерни хөй-биле киириштирип турар.

ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга уткуштур өөредилге-кижизидилге ажылдарын экижидери дээш хөй хемчеглер алдынып турар.

С. МОНГУШ.

МАРТ 26-ДАН 28-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ 26-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Аас-кежиктиг чаш назын». 9.50 — «Хүн адаанда довурак». Уран-чечен фильм. 11.20 — Телемедээлер. 14.25 —14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Оларга чалгынны Төрээн чурт берген». Документалдыг телефильм. 15.10 — Улустуң аялгалары. 15.25 — «Шыдыраа школазы». 15.55 — «Москва болгаш москвачылар». 16.25 — Бангладештиң национал байырлалынга — Хамаарышпас чорук хүнүнге. Кинопрограмма. 16.45— «Тоолдуң аалчылары». Мультфильмнер: «Бибигон», «Токкулааш ээк». 17.45 — Ереван хоорайның аныяктарының «Хаурену» ансамбльның концерти. 18.15 — «БАМ-ны кылып турар бис». 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.05 — «Кинопанорама». Дамчыдылганы кинодраматург Л. Орлов чорудар.

КЫЗЫЛДАН

20.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Нестеренконуң концерти. 23.00 — 01.00 — ССРЭ-ниң бүт бөмбүгүнге чемпионады. «Динамо» (Киев) — «Динамо» (Тбилиси). Киевтен дамчыдар. Чапсар үезинде — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Документалдыг телефильмнер программазы: «Электрижидилге — үелерниң харылзаазы», «Челээштиң өннери». 12.45 — «Даглар болгаш ховулар аялгалары». Фильм-концерт. 13.30 — Уругларга фильм. «Алдын яблоколар». 14.45 — «Бүгү амыдыралдың музыказы». Документалдыг телефильм. 15.10 — «Ону шыдаар силер». Чогаадылга конкурузу. 15.55 — Телемедээлер. 16.05 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Аныяк ленинчилер». 18.30 — «Сабир Рахимов генерал». Телефильм. 18.45 — «Чогаалчы болгаш үе». Дамчыдылга. 19.15 —Телемедээлер. 19.25 — Чарлаалар.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг, удунар, чаштар!» «Ийи ыт дугайы». Мультфильм. 19.45 — «Театр мемуарлары». К. С. Станиславский болгаш В. И. Немирович-Данченко. 20.30— «Москваның тулганнары» деп камерлиг оркестрниң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.10 — «Казыргылыг хаттар үезин». Уран-чечен фильм. (Вьетнам).

МАРТ 27-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Кадык болур диилзе». (Күш-культуржуларга сүмелер). 9.00 — «АБВГД-лээр». 9.30 — С. Прокофьевтиң «Петя биле бөрү» деп симфониялыг тоолу. ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Сац киирилде сөс чугаалаар. 10.10 — «Ада-иелер, силерге». 10.40 — «Спортлотонуң» 13-кү тиражы. 10.45 — «Хөй эки бараан дээш». 11.15 — «Чурукчулар дугайында чугаалар». Грузин ССР-ниң улустуң чурукчузу И. Тоидзе. 11.40 — «Сылдыстыгда демир аргамчы кырлаарлар». Фильм-концерт. 12.05 — «Чүнү номчуур». 12.30 — «Найыралды быжыглаарының оруунда». Вьетнамның Компартиязының ТК-зының Чиңгине секретары Ле Зуанның ССРЭ-ге чорааны дугайында документалдыг фильм. 13.00 — Вьетнам артистер концерти. 13.20 — «Московские новости» солуннуң шаңналы дээш спортчу гимнастика чурттар аразының маргылдаалары. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — «Том Сойерниң солун ужуражыышкыннары». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 1-ги серия. 15.40— «Билдингир-даа болза, бузурепчиг эвес». 16.40 — О. Фельцман. «Испан сюжеттер». 17.00 — Политиктиг хайгааракчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 17.30 — Мультфильмнер: «Бобиг Барбостуң аалчызы», «Петя-биле мячик». 17.45 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — «9-ку студия». Дамчыдылганы политиктиг хайгааракчы В. С. Зорин чорудар. 19.00 — О. Заградник — «Ырлаар шакка соло». Москваның М. Горький аттыг ССР Эвилелиниң үлегерлиг уран чүүл театрының фильм-шиизи. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Театрның делегей хүнү. Дамчыдылганы ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Царёв чорудар. 22.50 — 23.45 — Даштыкы эстрадаының аялгалары болгаш ритмнери. Ооң соонда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Легаюс» дээр фольклорлуг ансамбльдың (Таллин) көргүзүү. 14.50 — «Амыдыралды бээрлер». Документалдыг телефильм. 15.50 — «Горизонт». Ленинградтан дамчыдылга. 16.50 — Туркмен ССР-ниң телевидениезиниң программазы. «Ашхабад. Хостелга проспектизи». Документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 17.05—«Копет-Даг эдээнде час». Көргүзүглүг телеочерк. 17.15 — Махтумкули аттыг туркмен опера болгаш балет театрының артизи Ата Иламановтуң концерти. 17.30 — «Кижи холунуң уран шевери». Телеочерк. 17.40 — Улусчу музыканың концерти. 18.00 — «Кино көрүкчүзүнүң эдеринчизи». 18.45 — «Эрмитаж. Меншиковтуң ордузу». 25-ки фильм. Бөлүктүң сөөлгү фильми. 19.15 — Делегейде болуушкуннар допчулалы. 19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Валя угбайның чугаазы»... 19.45 — «Музыка киоскузу». 20.15 —«Кадыкшыл». Эртем тайылбырлыг программа. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 —«ТТ-ниң экранында эң баштайы». «Кырганнарга хөглээшкин». Уран-чечен фильм.

МАРТ 28-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Оттурукчу». 9.40 — «Совет Эвилелинге бараан боол тур мен!» 10.40 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.25 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 11.55 — Совет Эвилелин даштыкы аалчыларның көргени. 12.10 — «Музыка киоскузу». 12.40 — «Кежээниң шагы». 13.40 — «Силерниң чагааларыңар ёзугаар». Музыка программазы. 14.15 — «Московские новости» солуннуң шаңналы дээш спортчу гимнастика чурттар аразының маргылдаалары. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. 14.50 — «Том Сойерниң солун ужуражыышкыннары». Уругларга хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги, 3-кү сериялары. 17.05 — «Кино аян-чорукчуларының клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар. 18.05 — 18.20 — Чапсар. 18.20 —«Кажар кааргаи». Мультфильм. 18.35 — Делегей панорамазы. 19.20 — «ТТ-ниң экранында эң баштайы». «Бир аал дээрже үнүпкен». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң улустуң артизи, композитор Т. Н. Хренниковтуң чогаадыкчы кежээзи. 22.40 — 23.10 — Бүт бөмбүгүнүң допчулалы. Ооң соонда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Чурттуң телестудияларының документалдыг фильмнериниң программазы: «Улусчу шеверлер», «Аялгазы болган сөзү улустуу», «Ырлаар туң», «Хая аразында». 15.20 — «Московские новости» солуннуң шаңналы дээш спортчу гимнастикага чурттар аразының маргылдаалары. 15.55 — «Хуулгаазынныг делегей бо-ла болгай». Школачыларга литературлуг викторина. 6-гы үндүрүлге. 17.10 — ССРЭ-ниң баскетболга чемпионады. Эр кижилер. «Жальгирис» — «Динамо» (Москва). Каунастан дамчыдылга. 17.45 — «Строговтар». Г. Марковтуң немей аттыг романындан тургускан хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 7-ги серия. 19.00 — Бистиң корреспондентилеривистиң чугаазы. Допчулал. 19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Хуулгаазынныг экран». 19.45 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң дөөчү намдарывыс». 12-ги фильм. «1928-ки чыл». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.05 — «Эрги чаңалар». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

ЧАРЫШКА МУРНААН

Сут-Аксы суурда ном магазининиң садыгжызы Татьяна Ооржак садып алыкчыларның негелде-херегледерин эки хандырбышаан, планныг онаалдаларын бедик көргүзүглерлиг боттандырып келген. Бо чылдың эрткен айларында садыгның ажылы база катап мактаалдыг болган. Январь, февраль айларда үргүлчү мектеп садар бараан саарылгазының планын ол 105, 110 хуу күүсеткеш, суурда хлеб магазининиң садыгжызы чарыштыг эжин мурнаан.

Мурнакчы садыгжы чыл төнчүзүнге чедир 12 муң рубльдиң бараанын саарар хүлээлгелээн.

Б. ОНДАР.
Чөөн-Хемчик район.

агаар

Республикага бөгүн кожер булуттаар, чамдык черлерге быскан хар чаар. Мурнуу-барыын углапышкынныг хаттың күжү секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 20—25, хүндүс 7—12 градус соок.

Кызылга кожер булуттаар, хар чагбас. Мурнуу-барыын угланыышкынныг хаттың күжү секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 23—25, хүндүс 9—11 градус соок.

КИНО

МАРТ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мээң ашаам болуп көрүңер» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (улугтар), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Мультфильмнер чыындызы 9.00, 12.00, «Аажыгаш» 10.30, 13.30, «Атлантидадан бееттиңнарын» 15.30, «Албадаттырып адыганнар» (2 сериялыг) 17.20, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чаан болгаш хендиржигеш» 12.00, «Глория» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (улугтар) шактарда.

«ВОСТОК»: «Анарюс» 13.00, «Абба» 14.50, 16.40, 18.30, 20.30 (улугтар) шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарьның 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кадыг ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 89.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш номсадыышкын херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТГ-[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 70 (11868) | 1982 чылдың март 25, четверг | 1925 чылдан үндүрүлгеттинген | Өртээ 3 көп.

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ БЕДИК ШАҢНАЛЫ

Узбек ССР-ге Ленин орденни тыпсырынга холбаштыр Ташкентиге болган байырлыг хурал

ТАШКЕНТ, март 24. (СЭТА-ның тускай корр). Ташкентиде Улустарның найыралының В. И. Ленин аттыг ордузу байырлалга шинчилиг каастаттынган. Республиканы Ленин орденни тыпсырынга турасклааткан Узбекистанның Компартиязының ТК-зының болгаш Узбек ССР-ниң Дээди Совединиң байырлыг хуралы анаа болган.

Залда — Узбекистанның Компартиязының ТК-зының кежигуннери, Узбек ССР-ниң Дээди Совединиң депутаттары, республиканың партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының удуртукчулары, үлетпүрнүң болгаш кодээ ажыл-агыйның мурнакчылары, эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневти байырлыг хуралдың киржикчилери дииммиттиг, ургулчулелдиг адыш часкаашкыннары-биле уткааннар.

Хуралдың президиумунда — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигунунге кандидат, Узбекистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Ш. Р. Рашидов, Узбек ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы И. Б. Усманходжаев, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. Д. Худайбердыев, күш-ажылдың сураглыг кижилери, шериг начальниктери.

Президиумда — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигуну, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев, Киргизияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Т. У. Усубалиев, Таджикистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. Расулов, Туркменистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары М. Г. Гапуров.

Байырлыг хуралды эш Ш. Р. Рашидов ажыткан.

Эш Л. И. Брежневке сөс берген. Шупту туруп кээп, ургулчулелдиг адыш часкаашкыны-биле Леонид Ильичини уткааннар.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эштер!

Бөгүн — силерниң календарыңарда кызыл хүн. Оңгу беш чылдың түңнелдерин езугаар Совет Узбекистан Ленин орден-биле шаңнатканы билдингир болгай. Ол орденни харын бөгүн алыр силер. Ол — күш-ажылчы улуг кужениишкиннерниң, белен эвес ажыл-иш-биле чаалап алдынган тиилелгелерниң түңнели-дир. Төрээн чурттуң бедик шаңналы-биле чүректиң эң ханызындан байыр чедиримтиг киржиңер, эштер! (Үр адыш часкаашкыны).

Силерниң бөгүнгү байырлалыңар ышкаш мындыг болуушкуннар кижиниң өөртүр боордан башка, кошкатпас. Олар ажылдакчыларга чогаадыкчы чаа күштерни бээр. Ол харын эки. Чоокку чылдарда ниитизи-биле бүгү чуртка ышкаш, экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң чамдык шиитпирлиг угланыышкыннарынга улам бедик сорулгалар салдыңар. Партияның XXVI съездизиниң беш чылга чугула дуг деп көргени пландарны күүседири оруктуң эң берге участогунга бодаарга, эге участогун кайы хире чедиишкиннг ажып эртеривисте хамааржыр. Ынчангаш силерниң республиканар эки эгелээнин улуг өөрүшкү-биле демдеглеп тур мен. (Адыш часкаашкыны).

Күш-ажылчы коллективтерниң хөй нуруузу 1981 чылга алган хүлээлгелерин багай эвес күүсеткен. Үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый бүдүрүүшкүнүнүң планнаттынган немей өзүлдези чедип алдынган, капитал салыышкыннары шиңгээдип алган. Мензэ билдингир турары-биле алырга, силерде хандырылга черлериниң ажылы база дыка эки хөгжүп турар. Чоннуң эртем-билиг болгаш культура деңнели чайгылыш чок өзүп орар.

Республиканың кодээ ажыл-агыйының кол адыры—хөвең ажылынга Узбекистанның чедиишкиннериниң дугайында онзалап чугаалаары күзенчиг-дир. А чугаалап болур чүүлдер бар: соолгу ийи чылда Узбек ССР-ниң колхозтары болгаш совхозтары ол үнелиг чиг-эттиң алды болгаш оон-даа хөй миллион тоннаны ажаап ап келген! Онза үнелиг узун-шилалчак волокно чиг-эдин күрүнеге садары беш чыл дургузунда бүдүн чартык катап өскен. Чуртка, совет кижи бүрүүнге чугула улуг херекти кылып турар силер. (Адыш часкаашкыны).

Узбекистанның кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң чедиишкиннерин бедик-биле үнелээн болгаш төлептиг демдеглээн. Сес мурнакчының чоокта чаа Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары апарганы болгаш орденнер база медальдар-биле хөй кижилерниң шаңнатканы таварылга эвес-ле болгай. Бедик ак сеткилдиг ажылдап алган шаңналы-биле оларның шуптузунга сеткилдиң ханызындан байыр чедирери күзенчиг-дир! (Үр адыш часкаашкыны).

Бирги чугаалаарга, республиканың чедиишкиннери дыка улуг. Ол чайгаар чедип келбээнин шуптувус эки билир болгай бис. Оларны Совет Узбекистанның миллион-миллион ажылчыннарының болгаш колхозчуларының шургу, харын-даа маадырлыг күш-ажылы-биле чедип алган. Оларны коммунистерниң авангардчы ролю, бистиң хүндүлүг өңнүүвүс Шараф Рашидович Рашидов баштаан республиканың Компартиязының ТК-зының билдилиг удуртулгазы чедип алган. Ынчангаш бөгүн бүгү совет улус хүндүлүг Узбекистанның заводтарының болгаш шөлдериниң мурнакчы ажыл-ишчилеринге — алдар! деп чугаалап турар.

Эштер! Алдынган темпилерни моон соңгаар-даа салбазын кызыдар херек. Белеткеп турар чиг-хөвеңниң шынарын бедидеринче онза кичээнгей салза чогуур. Бүдүрүлгениң интенсификациязынче партияның кыйгырыынга узбек хөвеңчилериниң төлептиг харыызы ол болур. А чогум-на харын ол ажыл-херекке, элзээн чугаалаарга, ажыглаттынмаан курлавырлар, а улам ылавылаарга — четпестер силерде бар. Мензэ чугаалааны-биле алырга, бирги болгаш ийиги сорттуң чиг-хөвеңниң үлүг-хуузу белеткелдерниң ниити хемчээлинге беш чыл дургузунда 70-тен 46 хуу чедир кудулаан. Ындыг байдалды болдунар-ла аргазы-биле дүрген өскертир херек, эштер.

Чоннуң хереглел бараанңары-биле, хамыктың мурнунда аъш-чем бараанңары-биле хандырарын экижидериниң айтырыглары-биле партия Төп Комитеди эң шыңгыы ажылдап турарын билир болгай силер. Аъш-чемниң комплекстиг программазын таарыштыр ажылдап болгаш ылавылап турар, кодээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин, кадагалаарын болгаш сайзырады ажылдаарын анаа чаңгыс аай тудуп чүүл кылдыр холбаштырыптар. Ынчалзажок кончуг эки дээн программа безин ажыл-херекти шиитпирлеп кээн ол эвес болбайн аан. Чурттуң бүгү девискээрлеринге кодээ ажыл-агый бүдүрүүшкүнүнүң хемчээлдерин дыка улгаттырары эргежок чугула. Узбекистан анаа боттуг үлүг-хуузун киирер кылдыр бодаар мен. Мал ажылының талазында силерде таарымчалыг чаптыгалар көстүп келген: 1981 чылда эът бүдүрерин сес хуу, сүттү — беш хуу, чуургаларны — 8,6 хуу көвүдедирин чедип алган силер. Чогум херектерни долу хандыртынып турар дээрзиниң дугайын ол чурагай чугаалавайн турар деп чүвени дорт чугаалаар херек.

Силерде тараазы, хамыктың мурнунда кукурузаны болгаш ристи бүдүрери база өскен. Республика ам ногаалары, бахчы культураларын болгаш виноградты хөйнү берип турар. Мал ажылының чем баазазы быжыккан.

Ол эки-дир, эштер. Ынчалза-даа ону четчир кылдыр санап болбас. Чүвениң ужуру чүгле мурнундагы чурагайлары болгаш нормаларны деңнештирериниде эвес болдур ийин. Херектиң ужуру хамыктың мурнунда бөгүн совет кижилерниң улам өзүп орар херегледеринде база амгы үениң кодээ ажыл-агыйының [illegible] йоннарның, совхозтарның болгаш колхозтарның удуртукчулары, бүгү ажыл-ишчилер эки билип турар болгаш амгы беш чылда кодээ ажыл-агый продукциязының немей өзүлдезиниң бедик темпилерин хандырар дээрзинге бүзүрээр мен.

1981 чылда үлетпүрнүң ажылының дугайында каш сөс бар. Оон хөгжүлдезиниң кол көргүзүглери республикада багай эвес кылдыр көстүп турар: продукция көвүдедириниң темпилериниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле план күүсединиип турар. Бир эвес хандыр көөр болза, ында улуг курлавырлар-даа, четпестер-даа амга чедир бар-дыр. Силерде бар хөй алыр[illegible] бүдүрүлге күчүлерин чедир ажыглавайн турары-биле канчап эптежип болурул, ынчап? Харын-даа оларның ажыглалын кудулатырынче угланыышкын илдек болуп турар.

Минералдыг чемиштээшкиннерни бүдүрер талазы-биле күчүлерин, чижээ, 1980 чылда чүгле 74 хуу, а цементини болгаш хөвең-саазын пөс-таазыны бүдүрер талазы-биле күчүлерни — оон-даа ыяксы эвээш ажыглаан. Продукция чуртка дыка чугула, а заводтар үениң дөрттүң бир кезиин хоозун эрттирип турар!

Байдалды дүрген-не экижидер херек, эштер. Экономиканың бүгү курлавырларын бүрүн ажыглаарын, бнете бар бүгү күчүлерни ажыл-агыйжы бай-биле ажылдадырын бүдүрүлгениң интенсификациязынче партияның чарлаан угланыышкыны негеп турар.

Күш-ажыл курлавырларын бүрүн ажыглаары онза чугула. Республикада ылангыя кодээ черлерде ажылчын күжүн ам-даа артык болуп турары чажыт эвес. Ынчаарга үлетпүрнүң чамдык адырларында, туттурга ажылчыннар четпейн турар. Чижээ, ол чылдагаан-биле Ташкентиниң пөс-таазы комбинатының күчүлериниң дөрттүң бир кезии, Бухара комбинатының — оон-даа кезии четчир ажыглаттынмайн турар. Шиитпирлиг хемчеглерни алыры — өөредилгелерни организастаары, ажылдакчыларга итпт бериишкиннерни тургузары, кижилерниң мергежилин бедидери эргежок чугула. Бо талазы-биле партия болгаш совет органнар, комсомол улуг ажылды чорудар ужурлуг.

Чаа пөс-пөс бүдүрүлге күчүлерин — бүдүрүлгелерни, цехтерни, салбырларны республиканың улуг эвес хоорайларынга болгаш суурларынга тургузуп, шын кылып турар-дыр силер. Ол чорук мате- [illegible] улам улгадыр. Ынчангаш бистиң үениң кедергей улуг тудугларынга — Тюменьниң нефть курлавырларын шиңгээдип алырынга, БАМ-ның тудуунга хуузунда киржир дээн силерниң республиканарның аныяктарының күзелин бүгү тала-биле деткиир херек. Ол дээрге — хамааты, интернационалдыг кижизидилгениң кайгамчык эки школазы-дыр, эштер. (Адыш часкаашкыны).

Бо чыл — бистиң хөй националдыг Ада-чуртувустуң алдарлыг юбилейиниң чылы-дыр. ССР Эвилелиниң алдан чыл оруунуң эң чугула түңнелдериниң бирээзи, бистиң күштеривистиң кол үнер дөстериниң бирээзи — бистиң чуртувустуң бүгү улустарының быжыг болгаш бузулбас найыралы-дыр. (Адыш часкаашкыны)

Экономика, социал хөгжүлдеге, культурага силерниң республиканарның бүгү чедиишкиннери национал политиканың ленинчи принциптерин амыдыралга чайгылыш чок боттандырганы-биле холбаалыг болган. Чогум-на оон ачызында Совет Узбекистан ССРЭ-ниң ака-дуңма бүгү улустары-биле бузулбас чаңгыс одуругга кезээде кады чорул, хожудангай чоруктан уштунуп, бедик өөдүрлүүшкүнче үнүп, бүгү тала-биле хөгжүлделиг, чечектелген республика кылдыр сайзырап, Чөөн чурттуң эң-не мурнакчы күрүнелериниң бирээзи болу берген (Адыш часкаашкыны).

Бистиң кайгамчык улуг чуртувустуң экономиктиг болгаш культура амыдыралынга, совет улустарның найыралының хөгжүлдезинге амгы Узбекистанның салыышкыны дыка улуг. Чижээ, Кара эвес хөрзүннүг районнарның кодээ ажыл-агыйын хөгжүдериниң комплекстиг программазын боттандырарынга силерниң [illegible] кижилериңер[illegible] СЭКП ТК бедик-биле үнелеп турар (Адыш часкаашкыны)

Ол дээрге, эштер, интернационализмниң херек кырында илерээшкининиң эки үлегер-чижээ-дир. Бистиң хөй националдыг чуртувустуң байдалдарынга интернационализм дээрге, хамыктың мурнунда ниити чаагай чорук дээш чурттуң бүгү улустарының ак сеткилдиг, кызымаккай, долу беримчелиг күш-ажылы-дыр. (Адыш часкаашкыны). Ол — ниити мурнуне эрге-ажыктарын албан черлериниң, түс черниң эрге-ажыктарындан бедик кылдыр тургузуп, чурттуң чаңгыс аай улус ажыл-агый комплекизиниң эки ажылдаарын хандырып билири-дир. (Адыш часкаашкыны). Ол дээрге, республикаларның бот-боттарынга бээр ужурлуг чүүлдериң чогуур хуусааларында, шынарлыг боттандырары, боттарының курлавырларын долдур ажыглаары, экономиканың бүгү улустуң чаагай чоруун көдүрери оон хамааржыр ындыг айтырыгларның шиитпирлээринге идепкейлиг киржири болур.

Интернационализмниң база бир чугула талазының дугайын чугаалап көрейн. Узбекистан, бистиң республикаларывыстың шуптузу ышкаш, чону база-ла хөй национал составтыг. Чорукталарының мурнунда чамдык статистика саннарын көрүп олурээ, республиканың партия

(Төнчүзү 3-кү арынында).

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ УЗБЕКИСТАННЫҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫ-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫННАРЫ

ТАШКЕНТ. (СЭТА-ның тускай корр. А. Беликов, Е. Иванов). Ташкентиниң ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг трактор заводунуң ажыл-ишчилери бөгүн ажылдаар волчээн соруктуг сагыш-сеткил, күш-ажылчы көдүрлүүшкүн-биле эгелээннер. СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Леонид Ильич Брежнев ол заводтуң ажылчыннарынга чеде берген. Ону чер-ле болганынга чүректиң ханызындан, чылыг-биле уткуп турганнар. Ажылчыннар эш Л. И. Брежневке болгаш СЭКП ТК-ның Политбюро кежигунунге кандидат, Узбекистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Ш. Р. Рашидовка четтиргенин сөңнээннер.

Ол бүдүрүлге черин көөрүн эртээн [illegible] улуг компрессоорну бааарында тургускан машиналар [illegible] эгелээн. Узбекистанның машина кылыр эң улуг бүдүрүлге черлери — трактор болгаш «Ташсельмаш» деп сырый холбаалыг ажылдап турар заводтарының кылып үндүрүп турар техниказы [illegible].

Трактор заводунуң директору И. Х. Мусин болгаш «Ташсельмаш» директору О. В. Повицкий олар ол бүдүрүлге черлери чылдың-на хөвең шөлдеринге ажылдаарынга таарыштыр кылган 30 муң хире тракторларны чурттуң кодээ ишчилеринче чорудуп берип турарын чугаалааннар. Заводту [illegible] чаа машинаны моону-биле кылып үндүреринге белеткеп турар.

Эш Л. И. Брежнев ийи азы деп-таа олуруктарга харылзаа ажылдаар, чаңгыс удаа ийи ажылды кылып—хөвеңни чыып болгаш баштайгы арыглаашкынын кылыр агрегаттарны дыка сонуургаан. Ол бүдүрүлге черниң ажылчыннары, инженерлери, удуртукчулары-биле беседазынга ындыг машиналарның хевирлерин дыка херегин болгаш оларны хөйнү кылып үндүрери чугулазын онзалап демдеглээн. Ынчангаш ону чедип алырда иштики курлавырларны меңгээри болгаш эртем-техниканың берип турары бүгү [illegible] чугулазының дугайын ол чугаалаан. Оон өске чүүлдүң дугайында база сагыш салыр херек: ажылдаар чер салын-га-ла күш-ажылдың сагылга-чурумун бедидери, контрольдуң хевирлерин калбартыры болгаш ажылчыннарның бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга киржири чугула боор турар. Бо талазы-биле администрацияның-даа, партия, профэвилел, комсомол организацияларының-даа ылым-ла ажылы хөй боор турар. Оон-биле кады ажылчыннарның ажылдаар байдалдарын болгаш амыдырал [illegible] айтырыгларын [illegible] уттун болбас херек.

Эш Брежнев оон соонда эптээр цехке барган, шупту турулгалыг дерит-херекселдерин ажылы-биле таныжып кан. Цехтиң ажылчыннары эргим аалчыга чүректиң ханызындан байыр чедирип турганнар. Бүдүрүлге черинин хүндүлүг ажылчыннарының бирээзи, Ада-чурттуң Улуг дайынның чылдарында Новороссийск чанынга тулчуушкуннарга киржип турган электрик А. В. Симонов фронтовиктарның, заводтуң бүгү ажылчыннарының өмүнээзинден Леонид Ильичке күш-ажыл кижилериниң дугайында доктаамал сагыш салыышкыны дээш, тайбың дээш, мөгаг чок ажылы дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинин илергейлээн.

Ташкентиниң трактор заводун тударынга, узбек машина тудукчулары продукцияның чаа хевирлерин шиңгээдип алырынга Владимирниң, Минскиниң болгаш чурттуң хөй-хөй өске-даа хоорайларының машина тудукчулары акы-дуңма ёзузу-биле дузалааның эш Л. И. Брежневке ажылчыннар чугаалаан. Чаңгыс аай нарядтыг ышкаш, күш-ажылды организастаарының демниглиг мындыг системазын завод коллективи Узбекистанда эң баштай шиңгээдип алганнарның бирээзи болуп турар. Ол системаны шиңгээдип алган чорук бүдүрүлгеге таарымчалыг салдарлыг болган, эвээш эвес кижилерни ажылдарның чугула өске участоктарынче чорудар кылдыр хостаарынга, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга дузалаан.

Ленинчи даштыкы политиканы амыдыралга чедиишкинниг боттандырып турары дээш, чер кырынга тайбың хандырар талазы-биле алыс сорулгалыг демисели дээш СЭКП Төп Комитединге, оон Политбюрозунга, Леонид Ильичиниң бодунга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин эликчи ажылчын М. Турапов, улуг мастер А. Федюшина болгаш заводтуң өске-даа ажыл-ишчилери илергейлээн. ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга айыткан тайбың чаа саналдарын бүрүн-биле деткип турарын олар трактор тудукчуларының өмүнээзинден медеглээннер.

Хүндүлүг аалчыларның дептеринге Л. И. Брежнев дараазында чүүлдү бижээн:

«Ташкентиниң трактор тудукчуларының алдарлыг коллективи-биле ужурашканым өөрүнчүг-дүр.

Силерниң заводуңар — бүдүрүлгени организастаарының болгаш эргелеп башкарарының, техниктиг чедиишкиннерниң болгаш коллективтиң социал хөгжүлдезиниң хөй талалыг айтырыгларын чедиишкинниг шиитпирлеп турар Совет Узбекистанның машина тудуунуң эң эки бүдүрүлгелериниң бирээзи-дир.

Хөвеңни өстүрериниң болгаш оон дүжүдүн ажаап алырының комплекстиг механизастаар дээш демиселде мурнакчы коллектив болур трактор заводунуң найыралдыг коллективиниң ролю бедик-биле үнелээн херек.

Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседиринге чаа-чаа тиилелгелерни чедип алырын, күш-ажылчы улуг чедиишкиннерни, быжыг кадыкшылды болгаш хөй-хөй өөрүшкүнү силерге күзедим, эргим эштер».

Оон соонда Л. И. Брежнев Ташкентиниң эң улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи—В. П. Чкалов аттыг ужар чүүл бүдүрүлге каттыжыышкынынче чораан. Бүдүрүп үндүрүп турар продукциязының чамдык хевирлери-биле ол анаа таныжып кан.

Ол-ла хүн эш Л. И. Брежнев Ташкент областың В. И. Ленин аттыг колхозунга база четкен. Узбек ССР-ниң Эртемнер академиязының хүндүлүг академиги З. Фахрутдиновтуң өстүрүп үндүрген цитрус культураларының үнелиг сорттарын канчаар тарып өстүрүп турарын ол көрген. Эрткен чылын колхозчулар планын ырак ажыр күүсеткен, чүс ажыг тонна лимоннарны атчазы олар чугаалап берген. Ол ажыл-агыйның дуржулгазы, республикада хөвең ышкаш өске-даа чаңгыс чаан культураларның дүжүт кирүн өстүрер талазы-биле байлак аргалар барындан айтыда, субтропик кат-чимистерни ажаап өстүрериниң аргалары барын херечилеп турар. Колхозтуң лимонарийинден Ортаа Азияның кышкы соок, чайгы изиг агаар-бойдузунга таарышпыр соокка шыдамык цитрус культураларының республиканың ажыл-агыйларында плантацияларын нептередээн. Чыгдынган дуржулгага үндезилээш, чоокку чылдарда цитрус чимистерин өстүрерин 80 миллионга чедирерин планнап турар.

Эш Л. И. Брежнев З. Фахрутдинов-биле, колхозчулар-биле беседазының үезинде кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң агрономия эртеми-биле харылзаазын быжыглаарының чугулазын демдеглээн. Партияның аъш-чемниң комплекстиг программазын дүрген шиитпирлээри эң чугула сорулга деп айытканын Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

Колхозчулар-биле чугаалажып туруп, Леонид Ильич чурттаар бажыңнарының, культура-хандырылга албан черлериниң тудуунуң байдалын сонуургаан. Колхозтуң, оон хөй-ниити организацияларының удуртукчуларынга ажылчы чоннарның негелде-хереглелдеринге кичээнгейлиг болурун сүмелээн. Мындыг кылыр ужурлуг чүүлдер ам-даа хөй деп, Леонид Ильич айыткан.

Заводтуң болгаш ужар чүүл бүдүрүлге каттыжыышкынының ажылчыннары, колхозчулар СЭКП-ниң болгаш Совет чазааның баштаачылары оларның бүдүрүлгелеринче келгени дээш, практиктиг сүмелери база саналдары дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлээннер. Олар Леонид Ильичке Совет Төрээн чурттуң чаагай чоруу дээш, бистиң социалистиг [illegible] ургулчулелдиг ажыл-чоруктуг болурун күзээннер.

Л. И. Брежнев-биле кады трактор заводунга, ужар чүүл бүдүрүлге каттыжыышкынынга болгаш колхозка эштер Ш. Р. Рашидов, Узбек ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы И. Б. Усманходжаев, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. Д. Худайбердыев, Киргизияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Т. У. Усубалиев, Таджикистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. Расулов, Туркменистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары М. Г. Гапуров, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчизи Л. М. Замятин олар чораннар.

«Тыва кодээ тудуг» тресттиң автобаазазының коллективинде ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур чолаачылар, септекчилер, инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш түс-түс кижилер аразында социалистиг чарыш калбарган.

Бирги класстың чолаачызы Олег Стульев бо чылдың бирги кварталының улуун хуусаадан эрте күүсеткен.

ЧУРУКТА: О. Стульев.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

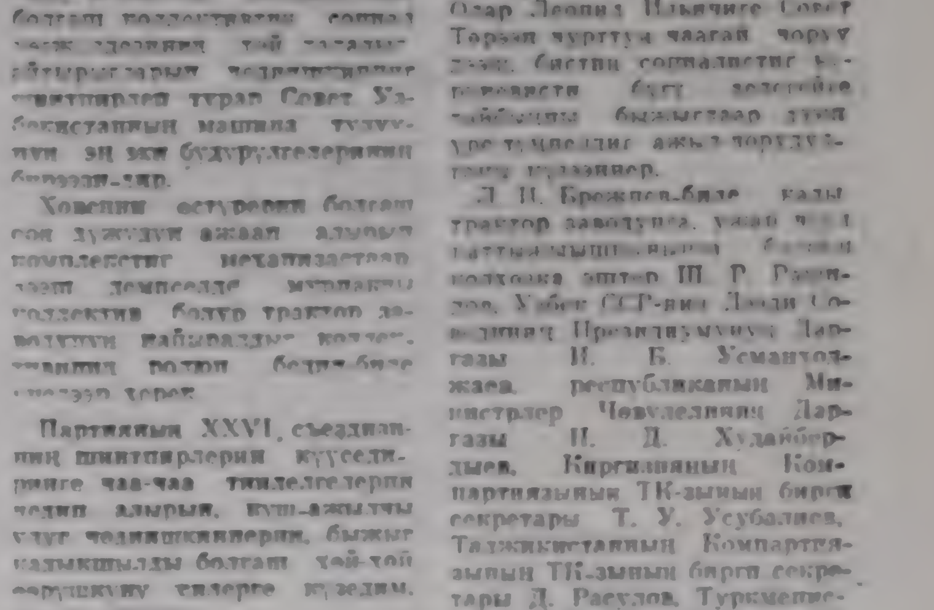

БЕДИК ШАҢНАЛ-БИЛЕ, ЭШТЕР!

РСФСР-ниң кодээ ажыл-агый мурнакчыларын ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

1981 чылда тараа болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле пландарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге чедип алган бедик көргүзүглери болгаш күш-ажылчы эрес-маадырлыг чоруу дээш шаңнаары болза:

Тыва АССР-ден

Октябрь Революциязы орден-биле

Шываап Байгал-оолович **Ооржак** — Бии-Хем районнуң «Өөк» совхозунуң малчыны.

Күш-ажылдың Кызыл Туг орден-биле

Херелмаа Хууракoвна **Күжүгет** — Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң малчыны.

Калга-оол Санчы-Бидипович **Моңгуш** — Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» совхозунуң малчыны.

«Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле

Виктор Константинович **Кравцов** — Красноярскиниң хамааты ужар чүүл эргелелиниң ужар чүүл механиги.

Борджуп-оол Шалдан-оолович Сат — Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң малчыны.

Валентина Сердоовна **Хертек** — Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң саанчызы.

Дембрел Чылбак-оолович **Эрендей** — Тес-Хем районнуң «Кызыгаар» совхозунуң малчыны.

Күш-ажылчы Алдар орденниң II чергези-биле

Акмаа Саржанмаaевна **Дамчай** — Эрзин районнуң «Чаа орук» совхозунуң малчыны.

Күш-ажылчы Алдар орденниң III чергези-биле

Ольга Ондаровна **Даңзы-Белек** — Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң саанчызы.

Сесенмаа Хүрен-ооловна **Ооржак** — Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозунуң малчыны.

Ойдуп-оол Данилович **Седен** — Тес-Хем районнуң «О. Шынаа» совхозунуң малчыны.

«Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» медаль-биле

Анатолий Көгжеевич **Өлзей** — Эрзин районнуң «Мөрен» совхозунуң бригадири.

Лойна Гурьяновна **Серякова** — республиканың агрохимия лабораториязының эргелекчизи.

Александра Хопуевна **Сүүр-оол** — Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозунуң малчыны.

Наталья Биче-ооловна **Хевертей** — Танды районнуң «Коммунизмниң херели» совхозунуң малчыны.

Деспи-оол Байкараевич **Шавыраа** — Кызыл районнуң «Х Улуг хурал» совхозунуң малчыны.

«Күш-ажылчы шылгаралы дээш» медаль-биле

Зинаида Доңгаковна **Аратна** — Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» совхозунуң бригадири.

Күнзенмаа Аковна **Доңгурбан** — Тожу районнуң «Май 1» совхозунуң инженери.

Назылмаа Доондайовна **Өөвей** — Эрзин районнуң Ленин аттыг совхозунуң малчыны.

Биче-оол Дыртык-Сарыгович **Сарыглар** — Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» совхозунуң малчыны.

Болат Чыргалович **Хөмүшку** — Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң малчыны.

Николай Никошевич **Чичинин** — Красноярскиниң хамааты ужар чүүл эргелелиниң вертолёт бортмеханиги.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1982 чылдың март 12

Апрель 17 — коммунистиг субботник хүнү

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИР

«Водоканал» эргелелиниң коллективи апрель 17-де коммунистиг субботникче организастыы-биле үнерин шиитпирлээн. Кызыл субботникте ажылче 75 кижи үнер болгаш бедик бүдүрүкчүлүг ажылдааш, ол хүн 1100 рубльдиң ажылын кылып бүдүрерин планнаан бис. Ол хүн ажылдап алган шалыывыс 300 рубльди беш чылдың фондунче шилчидер бис.

Апрель 17-де элээн каш кижи чылыдыылга шугумунга ажылдаар. Суг чылдыдар станцияның септелгезинче болгаш боттарының ажылдаар черлерин чугайлап, будуп, дезинфекцияны эштап-арыглаарынга коллективтер база идепкейлиг киржирлер.

Н. УЛЬЯНОВА.

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ БЕДИК ШАҢНАЛЫ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

организациязы олче дорт наци[illegible] коммунистерин каттыштырып турарын эскерген мен. (Адыш часкаашкыны).

Республиканың хөй национал[illegible] составы кадр политиказындан база тодаргай херечилери-биле коступ турар. Узбекистанда партияның областар, районнар болгаш хоорайлар комитеттериниң секретарьларының аразында чээрби национал[illegible] төлээлекчилери бар бооп турар.

Черле ынчангаш бистер республика бүрүзүнүң шаңналдары болгаш биче улустары оон партия болгаш күрүне органнарынга, кижи бүрүзүнүң ажыл-херекчи болгаш идейлиг угаан-бодал шынарларын шынгыы барымдаалап тургаш, чогуур-биле [illegible] ... СЭКП-ниң XXVI съездизиниң [illegible], чуртта бар бүгү [illegible] болгаш [illegible] ... Ленинниң айыткан оруу-биле чораш, бистер алдагдал чок бис! (Адыш часкаашкыны).

Бедик хөгжүлделиг үлетпүрлүг болгаш улуг эртем-билиглиг хоорайы, культураның он улуг төвүнүң бирээзи [illegible] ... (Адыш часкаашкыны).

[illegible]

ажылында чурулга уран чүүлү, театр, кино узбек культураже ханылап киргеш болгаш [illegible] чечектелген. Ол бүгү чок болза, бистиң эске бүгү республикаларывыста ышкаш, силерниң республикаңарның угаан-бодал амыдыралының сайзыралы база болдунмастан турган ийик. (Адыш часкаашкыны).

Узбек херээжен чон чүгле феодал-бай кержиы чанчылдарны ажып эрткеш, социалистиг ниитилелдиң хостуг болгаш дең эргелиг кежигүнү болу берген. Оларның бо хүннерде бүдүрүлгеде, эртемде, уран чүүлде ролю улуг болгаш маргылдаа чок. Бистерниң, коммунистерниң ол чоруун өөрүп турар. Ындыг-даа болза, бо талазы-биле ажыл-херек бодаа чогуур-биле турлустунган бе, ынчаш? Партияның XXVI съездизиниң херээженнерни удуртукчу партийжи, совет, ажыл-агый ажылдарынче улам идепкейлиг дешпилерниң эргежок чугулазының дугайында айтыпкывын билир болгай силер, эштер. Ынчалза-даа бүгү чуртта болгаш оон-биле кады Узбекистанда-даа ону боттандырып чорудары-биле кылдынган чүүлдер ам-даа эвээш. А оон үези келген-дир. Бир эвес бистер удуртукчу кадрларны эң эки, эң-не талантылыг болгаш ат-алдарлыг хөй миллион совет херээженнерниң төлээлекчилери-биле четчелээр болзувусса, оон бистиң ниити херээвис [illegible] (Адыш часкаашкыны).

Эштер! 1920 чылда Ленинниң ат салганы декретти [illegible] ...

[illegible]

Эш Л. И. Брежнев Узбек ССР-ни Ленин орден-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын номчаан болгаш үр-ле, соксаал чок, дыңмыттыг адыш часкаашкыны боор турда. Төрээн чурттуң бедик шаңналын республиканың тугунга кадап берген.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден силерге болгаш Совет Узбекистанның бүгү ажылчы чоннарынга төлептиг шаңнал дээш изиг байыр чедирип тур мен. (Үр адыш часкаашкыны).

Силерге аас-кежиң болгаш чаа-чаа улуг чедиишкиннерлиг болуруңарны күзеп тур мен, эштер! (Дыңмыттыг, үр адыш часкаашкыны. Шупту туруп келген. «СЭКП-ге — алдар!», «Ленинчи ТК-га — алдар!» «Ура» дээн үннер чаңгыланып турган).

* * *

Ол төөгүлүг хүнге турасказы эш Брежнев Узбекистанның Компартиязының ТК-зынга, республиканың Дээди Совединиң Президиумунга болгаш чазаанга Советтер чуртунуң бистиң бүгү улустарывыска эргим найысылалын көргүскен чуруку Э. Вержиковскийниң «Төрээн чурттуң чүрээ» деп чуруун дамчыдып берген.

Хуралга эш Ш. Р. Рашидов чугаалаан.

[illegible]

ажыл-чорудулганар дээш бүгү-улустуң ынакшылын болгаш бүгү-улустуң чорааралының база бир кескү демээн-дир.

Бистиң кайгамчык ажылчылеривис дугайында, мерген угаанныг ленинчи национал политиканың, Совет Ада-чурттуң улустарының күштүг кужунуң ылапты үре-түңнели болур бистиң республиканың чедиишкиннериниң дугайында Силерниң чүректиң ханызындан чылыг болгаш шынчы сеткилдиг чалбыышты база соруг киирикчи чугаанар бистиң сагыш-сеткиливисти бүргээн. СЭКП-ниң дайынчы отряды — Узбекистанның Коммунистиг партиязының [illegible] ... соруг киирип турар.

Республиканың чедиишкиннери бистиң айтырыгларывысче, соруглаларывысче СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединиң, Силерниң, эргим Леонид Ильич, [illegible] ... Ш. Р. Рашидов [illegible] ... СЭКП ТК, Силер, Леонид Ильич, [illegible] ...

[illegible]

Каракалпакияның энергетика төвүн Тахиаташ ГРЭС деп турар. Ол эрткен чылын чээрби чыл болган союн демдеглээн. Эртип турар беш чылда бирээзи-ле 210 киловатт күчүлүг ийи чаа агрегат база ажылдап эгелээр [illegible] немежир.

ЧУРУКТА: Тахиаташ ГРЭС-тиң башкарыкчы кол шиды.

В. КАЗАНЦЕВТИҢ фотозу СЭТА-ның фотохроиказы.

ЭҢ КЫСКА ХУУСААДА ЧОРУДАР

Техника септелгези: ийи район — ийи аңгы байдал

Илаш бүүтээр алырга, районнуң совхозтарынга 312, оон иштинде улуг күчүлүг 45 трактор, 315 сеялка, 90 культиватор, өске-даа хөй кожуг херекселдер часкы хову ажылдарынга киржир ужурлуг. Ындыг турбуже, районнуң ажыл-агыйларының хөй нуруузунда көдээ ажыл-агый техниказын белеткээрин ам-даа оожум темпилиг чорудуп турар. Часкы тарылгага чедир эрткен ай ажыт үенин иштинде каа-хемчилер бүгү эртежок чугула техниканы белеткениин түңүмүнгө тургузуп шыдаар бе?

Ажылдарынга ажаа ынапыы болуруннуң кандыг-даа барымдаазы чок Механизаторларының [illegible] организастаазының турупи турар херирин боттуу-биле эскертпес болза, часкы хову ажылдары эгелээринге чедир дыка хөй ажыл-агыйларга техника четче белеткеттинмээн турар деп, бүзүрелдиг-биле чугаалап болуруп чоруткан кызалда бадыткаан. Хову ажылдарының кол-кол хевирлеринге хөй санныг техника киришпейн барган, эрткен чылдың четпес чоруу ам-даа чайлаттынмаан. Чижээ, эрткен чылдың май 1-де 38 трактор, 6 андазын, 23 сеялка, 12 культиватор, картофель олуртур 3 машина ажылдаарынга белен эвес турган. А бо чылдың февральдың төнчүзүнге чедир районнуң ажыл-агыйларында трактор парыгының 76 хуузу белеткеттинген. «Совет Тыва», «Кызыл тук» болгаш «Ленинчи оруг» совхозтарда ол хуу 60-даа кызу болуп турар.

Часкы хову ажылдарының колдуг хөй нуруузун күүседир апаар «Кировец» маркалыг, улуг күчүлүг тракторларның байдалы онза дүвүрээзиннин болдуруп турар. Районда ниитизи-биле оларның чүгле кезии хирези ажылдаарынга белеткеттинген. А «Бурунгаар», «Кызыл тук», «Бүрен» болгаш «Енисей» совхозтарда ол тракторларның дээги-ле 35 хуузу септеттинген.

Хоорун болбаазырадыр болгаш тараа чаштырар машиналарны белеткээриниң байдалы база-ла эки эвес. Оларны септээриниң талазы-биле район республикада сөөлгү черин ээлеп турар. Техника септелгезиниң хожудап турарын ажыл-агыйларының удуртукчулары мал кыштаглаашкынын эрттирериниң бергези-биле, чон-хөй механизаторлар мал чемнери белеткээринге ажылдап турары-биле тайылбырлап [illegible] турар. [illegible] чиик эвес байдалгыр. Ынчалзажок Каа-Хемниң кожазында Кызыл районнуң ажыл-агыйларында база-ла мал кыштаглаашкыны берге турзажок, тракторларның 72, тараа комбайннарының 59 хуузун септеп белеткеп алган. Оон алырга, Каа-Хемниң совхозтарының техника септелгезинге хожудап турарының чылдагаанын кыштаглаашкынның бергелиинде эвес, а механизаторларның күш-ажылдың организастаазының чет[illegible].

Кызыл районнуң ажыл-агыйларында септекчилерниң күш-ажылын эки организастаан, социалистиг чарышты экспоттар болгаш түс-түс механизаторлар ортузунда кылбарткап, ажылдарның шынары болгаш хуусаазында күүсеткени дээш моральдыг база материалдыг шииг бээриниң хемчеглерин алган.

Машина-трактор парыгын белеткеп турарының оожум темпизи Каа-Хемниң тараажыларын берге байдалга таварыштырып болур. Ынчангаш каа-хемчилер часкы тарылгага ажыглаар машина-техника септелгезин эң-не кыска хуусаада чорударын негеттинип турар. Районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң, совхозтарның, Сельхозтехниканың Кызыл каттыжыышкынының удуртукчуларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының кужениишкиннерин ам олче угландырар ужурлуг.

П. ОЛДЫРЕВ.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ АРНЫ

1982 чыл март № 3 (97)

БӨГҮНГҮ АРЫНДА: ● *Тускай дыңнадыглар.* ● *Хайгыылчылар кыштаглаашкында.* ● *Бөлүктер ажылы.* ● *Ээ-харыысалга чок чоруктар*

КОЛ ЧҮҮЛ—ХЕМЧЕГЛЕРНИҢ ДЭЭШТИИ

1981-82 чылдарда мал кыштаглаашкынының хүр чаагай эртгирери —бүгү талазыг шылгалда. Ооң түңнелдеринден ССРЭ-ниң 60 чыл болур оон төлептиг уткууру, планнарның болгаш социалистиг хүлээлгелерниң чединиккининг күүселдези хамааржыр.

Бистиң район эрткен чылды багай эвес доозуп, куруглеге эът, сүт, дүк садарының планнарын шуптузун күүсеткен. Мал бажын өстүрериниң планы ажыр боттанган. Малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле көргүзүглер база багай эвес. Төрүүр чүс хой-дан 90—100 чедир хураганы менди ап, өстүрген малчыннар хөй.

Районда хөй малчыннар эрткен кыштың кичээнгейлиг эрттирип, бо кыштаглаашкынче организастыг кирген, бар арга-курлавырларны ажыглаашкынче, малды хүр-чаагай кыштадыр талазы-биле чарышка хаара туттунган.

Кыштаглаашкын — шынгызы шылгалда. Бо чугула кампания районнуң улусчу контроль органнарының база кичээнгейиниң төвүнде турар. Районнуң улусчу контроль комитеди, чер-черде бөлүктер болгаш постулар малдың баш санын өстүрер, оон продуктуузун бедидер продукцияның бот-үнезин чиигедир талазы-биле партия болгаш чазактың шиитпирлериниң совхозтарның канчаар күүседип турарын доктаамал контрольдап келген.

Ажыл-агыйларда бо мал хөй, өшкү 131, чылгы дөрт надек кодан-дарда кыштап турар. Контролёрлар кыштаглаашкынның канчаар чоруп турарын, мал чеминиң кадагалалын, оон отчёт, учёдун, малды санап, чаш төлүн хүрээлеп, кымнар бижип турарының талазы-биле рейд, хыналдаларны бо кыштаглаашкын эгелээнден бээр 4 удаа массалыг-биле чорудуп. Ооң түңнелдерин комитетке, бөлүктерниң хуралдарынга сайгарып, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга айтырыгны тургускан.

Бо хүннерде «Кызыл тук», «Торгалыг», «Ак-Чыраа» совхозтарның бода мал кодан-дарда кыштаглаашкын органзастыг чорбут турар. Ында кажаалар, чурттаар бажыңнары кыштаглаашкынның эгелээрниң мурнунда-ла септеп алдынган. Мал чеминиң курлавыры тургускан. «Коммунизмче оруу» совхозта К. Монгуш, Б. Сарыглар, Д. Монгуш, «Торгалыг» совхозта М. Д. Саая, К. Саая оларның «Кызыл тук» К. Куулар, Ч. Ооржак, Н. Б. Кара-Сал, М.-Д. Саая, К. Саая оларның өске-даа малчыннарның элек кыштаа арыг, чайын боттарының күжү-биле белеткеп алганы 15—20 тонна чедир мал чемин камгалаашкыг чарыгдап, [illegible] чеп ажылдап [illegible]. Ол [illegible] малдың ажаалда, чемгерилгезинде, янзы-бүрү хереңселдер, одаар чүүлдер четче.

Ынчалза-даа чамдык ажыл-агыйларда кыштаглаашкында улуг четпестер чейди хыналдалар үезинде илерээн. Чижээ, «Коммунизмче оруу» совхозтуң кыштаглаашкынга четпес бетенининг киргениниден ам-даа чамдык кодан-дарда байдал дүвүренчиг. Ыланмыр бода мал бригадазында Өнүр Оюн-оолга турган бир кодан сарлыктың оларын, кадалын шын эвес чорудуп, харыысалга чок ажылдаанындан 32 сарлык чулап алган. Хам-Дыт, Бора-Шай хойжу бригадаларында А. Ондар, Л. Ондар, Б. Сат оларның, өске-даа чамдык малчыннарның кодан-дарында малды багай ажаап, чем чемгерип, чогуур хайгаараалдың кошказындан 16—22 баш чедир мал өлүп хораан. Ындыг фактылар «Кызыл тук» совхозтуң Кара-Тал, Чола хойжу бригадаларында база илерээн. Бо бүгүнүң түңнелдерин комитетке, бөлүктерде шыңгыы көрүп, буруулуг дарга чогуур хемчеглерни тургускан.

Совхозтарда сүт соорар 22 автомашинаның 15-ү, 12 кузуктуң 5-жи ажылдап турар. Сүт кудар доскаарларның чамдызы чылыглаттынмаан. Ооң уламындан чамдык кодан-дарда доскаарларда сүт доңуп кактылаан, өөбак, дежик, ажыглал чок турар. Бо талазы-биле айтырыгны ажыл-агыйларның удуртукчуларынга тургускан.

Фермаларга хымыштыны [illegible], буска чымчадыр [illegible] кымыр дуганында [illegible] партия райкомунуң бюрозу эрткен кузун хүлээп алган. Ооң күүселдезин контролёрлар хынаан. «Кызыл тук», «Коммунизмче оруу» совхозтарда ону четпес боттандырып турары илерээн. «Коммунизмче оруу» совхозтуң СЬФ-ажите ону чүгле бо чылдың февральының эгезинде райондан барган төлээлерниң киржилгези-биле ажыглалга кирген. «Кызыл тук» совхозта ам-даа кылдынмаан.

Чамдык ажыл-агыйларда мал чемин малга саа бастырар, төгүглээр, отчёт, учёдун тургуспайн турары илерээн. Ажыл-агыйларда бир четпес чүүл — хамаатыларның хуу ажыл малын аныыңын-биле кады тургуспайн турары. Ону улуг аңгылаар талазы-биле хемчеглер алдынмайн турар. Фермаларда, бригадаларда мал чеминиң разиону тургуспаан. Аарыгдан өлген малдарның диагнозун өй-шаанда тургуспайн турар чоруктар бар. Ооң түңнелинде малдың өлген чылдагаанының тодаргай анализин тургузары берге болуп турар. Мал чеминиң чарыгдалының, кадагалалының, малчыннарның ажылдырап хандырылгазының талазы-биле өске-даа четпестерни чер-черде контролёрлар тодарадып, четпестерни чайладырының хемчеглерин ап турар. Кол чүүл—ооң дээштииниң чедип алыры.

Ажыл-агыйларда улусчу контрольдуң 14 бөлүктеринде, 9 постуларында 198 контролёр хаара туттунган. Олардан «Кызыл тук», «Коммунизмче оруу» совхозтарда П. Тюлюш, М. Кужугетнин удурткан бөлүктерниң, «Торгалыг» совхозтуң Ирбитейде, Кадый-Бажында бөлүктерниң ажылы идепкейлиг.

Ынчалза-даа чамдык бөлүктер болгаш постулар рейд, хыналдаларны чорудуп, ооң түңнелдерин чүгле ажыл-агыйларның удуртукчуларынга, партия организацияларынга дыңнадып каарынга өйлежип турары четпес. Мынаа «Торгалыг» совхозтуң Чаа-Суурда, Кара-Дыт хойжу бригадазында, «Коммунизмче оруу» совхозтуң Бора-Шайда, «Кызыл тук» совхозтуң Халыында улусчу контроль бөлүктерин хамааржыдып болур. Олар плап чок ажылдап, ажылының дээштиин чедип албайн турар.

Бо четпестерни чайладып, кыштаглаашкынны хүр чаагай эрттирериниң болгаш-ла хемчеглерни алырынче комитеттиң, чер-черде бөлүктерниң кичээнгейи угланган.

Т. ДИКТАП,
Өвүр районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы

КОМИТЕТТЕРДЕ

Кызыл хоорай

«Тыва тудуг» трестиң чуртталга-ажыглал конторазының начальниги Л. М. Друговенко эрге-дужаалын соора ажыглап турар дугайында медээ хоорайның улусчу контроль комитединге келген. Комитеттиң талазындан ону хыналдаң түңнелинде, дараазында фактылар бадыткаттынган: конторага келген фондулуг тудуг материалдарын хуу кижилерге моон садар өртек-биле садып турганының түңнелинде 206 рубль чедир алдынмаан. Ооң иштинде 82 рубльди Л. М. Друговенко боду чедир төлевээни илерээн. Бодунуң чурттап олурар бажыңын дерип, 208 рубль өртектиг 40 дөрбелчин метр өңнүг линолеумну чарыгдаан. Бодунуң хууда гаражын тударда чүгле чаңгыс тонна цементиниң моон өртээ-биле садып алгаш, өске чарыгдаан материалдарны болгаш бодунуң дачазында дужурун алган материалдарны садып алганының дугайында документ чок болуп турар.

Ооң аңгыда, трестиң чуртталга бажыңнары хостаны бээрге, местком ону чөпшээрели чокка бодунуң туразы-биле аңаа кижилер олуртуп, чурттакчыларның кырынга бодунун туразы-биле артык кижилер киир бижип турган. Ынчангаш трестиң нити чуртталга бажыңнарында ордер чок 127 чурттакчылар немежи берген.

Комитет бо бүгүнү шыңгыы сайгарып, Л. М. Друговенкога шынгыы доңгулда хүлээттиңмаан, ооң шалыңындан 261 рубльди тырттар деп шиитпирлээн.

ЖЭК-тиң ажылынга контрольду күштелдирер дугайында «Тыва тудуг» трестиң эргелекчизиниң оралакчызы В. А. Татюковтуң аазаашкынын комитет кичээнгейге алган.

Самагалдай

Тес-Хем районнуң «Чодураа» совхозунуң чамдык удуртукчуларының ажыл-агыйжы эвес, харыысалга чок чорууунуң фактылары илерээн. Бо чылдың январь 8-те «КамАЗ» деп ийи улуг автомобиль 28 тонна цемент чедире берген. Ону дүрген дүжүрериниң хемчээн албайн, чугуктуң фактураларынга: «Дүжүрүкчүлер чогундан чугук хүлээп алдынмаан» деп резолюция салгаш, дедир Кызыл хоорайже чорудупкан.

Чугукту ынай-бээр 400 километр черге сөөртүкениңден 498 рубль 73 көпеек когарал үнген. Ол когарал талазы-биле буруулуг кижилерге ону төледирин Тес-Хем районнуң улусчу контроль комитеди «Чодураа» совхозтуң директору С. Л. Чадгы-оолдан негээн. Совхозтуң техниктиг чепселиниң хураты прораб К. М. Суванпин, мастер С. Х. Адыя, улуг бухгалтер Г. С. Оюн оларга 488 рубльдиң когаралын төледир дугайында шиитпир үндүрген.

Чадаана

Чадааңның ыяш ажыл-агыйында материалдыг курлавырларны болгаш тургустунмаан дериг-херекселдерни чизелеп алдынмаар, ол талазы-биле күрүнеге шын отчёт бээр ажылда боттуг четпестер бар. Чыл үнмезинде чорудар ужурлуг чизелээшкиниң эрттирер дугайында дужаалды ажыл-агыйның директору чүгле дараазында чылдың январьда үндүрген.

Чизе комиссиязы херек кырында тээптиг ажылдавайн, чизени бүү барымдаалап тургускан, дериг-херекселдер, материалдыг курлавырлар четче айыттынмаан. Коллективте дериглерниң инвентарлыг дугаарлаашкыны четче кылдынмаан, чизеде дугаарлар бузалчак 3 муңдан 5 муң рубль чедир өртектиг, ажыглаар кылдыр тургустунмаан 4 станок, 70 кубометр белеткээн ыяш, 20 кубометр тилиг материалдары, 90 кубометр тудуг шиттери, 28 соңга блоктары чизеге кирбейн барганы хыналдазы илерээн.

Материалдыг курлавырларның болгаш тургустунмаан дериг-херекселдерниң чизелээшкиниң ужур эдерип, сула чоруткаңы, учёттуу коштакканы дээш ажыл-агыйның директору В. И. Шейбинни, кол бухгалтер А. В. Володинаны районнуң улусчу контроль комитеди сагындырган.

СЕМИНАР

Республиканың улусчу контроль комитединиң чыылдырганы Кызыл хоорайның болгаш районнарның, «Тыва кобальт», В. И. Ленин аттыг «Тыва даг дугу» комбинаттарда улусчу контроль комитеттериниң даргаларының семинар-хуралы бөгүн Кызылда болуп турар.

Аңаа 1981 чылда улусчу контроль органнарының чоруткан ажылының түңнелдери болгаш 1982 чылда сорулгаларны чугаалажып, арга-дуржулгазын солчурлар.

Бистиң корр.

Самагалдайның «Сельхозтехника» салбырында улусчу контролёрларның хөй кезии бүдүрүлгениң мурнакчылары, идепкейлиг хөй-ниитичилер. Олар септелге ажылдарының шынарын, техниканың кадагалалын, артык кезектерниң чарыгдалын, өске-даа чүүлдерни доктаамал контрольга ап келген.

ЧУРУКТА: улусчу контроль бөлүүнүң даргазы Александр Тасоолович Туматтың машина хынап турары.

Х. ОЛДАН-ООЛДУҢ фотозу.

ХУРАЛГА САЙГАРГАН

Кызыл-Мажалыктың эът комбинадында санитар-гигиена дүрүмнерин каржызы-биле үреп турарының дугаында 1981 чылдың февраль 25-те комитеттиң хыналдазының соонда кандыг хемчеглер алдынганын Барыын-Хемчик районнуң улусчу контроль комитеди катап хынаан.

Комбинаттың удуртулгазы чыл иштинде оон чогуур түңнелди үндүрбээнин илерээн. Комбинаттың девискээри сөөктер, баштар, дүктээр-биле долган, ону аштавайн турар. Суг агып үнер каналдар системаларының дериглери бо-ла үрелир, ынчангаш ажыглаттынган суг пехтерден үндүр акпайн, хөлдени берген чыдар. Ында бок долган. Бо чорук санитар-гигиенаның дүрүмүн хажыдып турар. Ийи бус бээр котёлдар четче ажыглаттынмайн турарындан, мал соккан соонда цехтерни чуур изиг суг чедишпес.

Комбинаттан үндүр аккан суг арыглаттынмайн Хемчик хемниң адырынче киир акпышаан.

Хыналданың түңнелин комитеттиң хуралынга сайгарган. Комитеттиң эрткен чылдың февральда үндүрген шиитпирин, [illegible] сайгарган [illegible] айтырыгларын күүсетпээни, санитар-гигиена дүрүмнерин хажытканы дээш эът комбинадының кол инженери Б. И. Серпионовка комитет доңгулда хүлээткен.

Ч. МАНДЫЫНЧЫ.

КИЧЭЭНГЕЙГЕ АЛЗА

«Тыва кобальт» комбинаттың капитал тудуг участогунуң бо хүннерде тудуп турар объектилери— школа, ийи аал иштин чурттаар бажыңнар.

Ол бедии үнгүлээн тудуг шөлдерин көөрге, караңга чаржынчыг. Тудуг шөлдери кажаалаттынмаан, тудуг складтары, тудуг участогунуң девискээри хаалгалар чок. Таңныылдарның ажылы кошкак.

Ажыл-агыйжы эвес чоруктуң түңнелинде чүгле эрткен чылын 20 муң ажыг рубльдиң тудуг материалдары пландан ажыр чарыгдаттынган, а 29 муң ажыг рубльдиң тудуг материалдары дулаан.

Капитал тудуг участогунуң начальниги ында улусчу контроль бөлүүнүң дыңналыгаларын херекке албайн келген. А «Тыва кобальт» комбинатта улусчу контроль комитеди К. В. Бодёхинге бо чылдың январьда шынгыы доңгулда хүлээткен. Когаралды төледир талазы-биле К. В. Бодёхинге хамааржыр хемчег алырын комбинаттың директорунга [illegible] негээн.

А чогум кандыг хемчег алдынганын мынчага чедир билбээн. [illegible] комбинат директору [illegible] кандыг харыы бээр ирги?

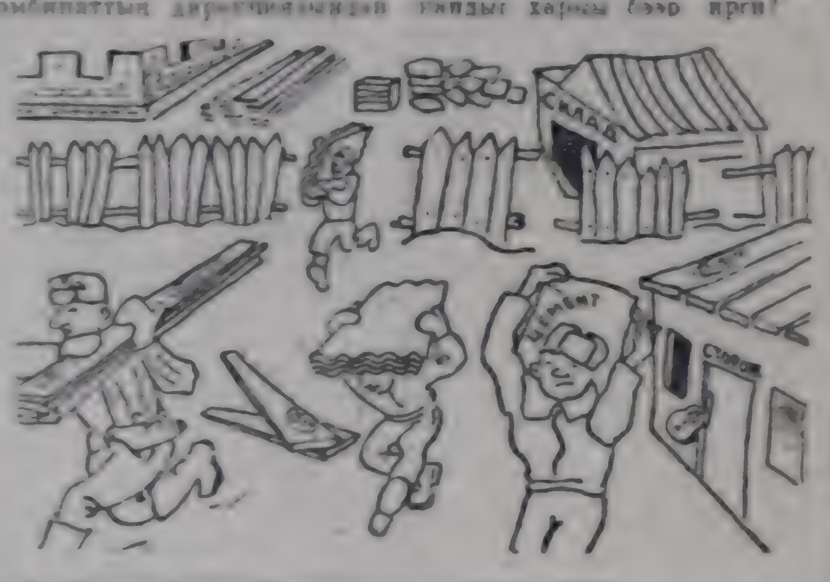

УЗУН ОРУКТУГ ДУС ДОВУРАА

Дээ-ле ырак-узак Өвүрнүң Дус-Даглап Тожуже дус чедирип ап бел чүве белен эвес. Дус кижилерге-даа, кужурзураан мал-маганга-даа херек! Ынчангаш Хамсырада ниижилер үнелиг дустуң узун оруктан келирин четтикпейн манаарлар. Ол дус оон ынай Тоджу тайгазында ниш кадарчыларынга чедир безин 150 ажыг километрни эртер ужурлуг.

«Май 1» совхозтуң (директору К. Анай-оол) Хамсырада иви салбырынга үрде манаткан үнелиг чүък аңаа барып чииик адак дүшкен чүвең ирги. Хамсыраның чурттакчылары ону даг-даш дев чүве-ле мөңгээш кылдыр бодаарлар. Чеде бергеш, төптеп көөрге, чүү катканың, хөй кезии дус довураа боор-тур ийин. Анаа-ла бора-куу довурак! Ону ам 150 ажыг километр черже сөөрткен ажыы чул? Довурак болганда төктүр-чайлыр-даа болгаш. Ону ииен, хөй ышкаш өвен малдарынга ажыглаза.

Ниижилер үргүлчү ножуңдужуп чоруур. Ынчангаш олар дусту хапка урүп алган чоруур. Дус чокта, кандыг-даа ниини тудуп алыры берге. Ажыл-агыйның удуртукчулары ону канчаар бодап турарыл? Ырак Тожуга бүдүн-бүдүн дустар херек бе, азы оон довураа херек бе?

В. КУРТУЖЕК.

КАЖАН ЭЭ ЁЗУ-БИЛЕ КӨӨРҮЛ?

«Совет Тыва» совхозтуң төвүнде топ нефть базазы бар. Совхозтуң бүгү машина, тракторларынга кывар-чаар чүүлдерни оон ап турар. Заправка чери делгем эвес болганындан хары угда хөй машина, тракторларны эрттирип, шыдавас. Солярка куткан чер шоочу чок. Ооң уламындан трактористер колонкаларны үреп, солярканы кайы-хамаан чок төгүлдеп турар. Бо дугайын директор-даа, инженер Б. Хертек, техниканың айыыл чок чорудулгазының талазы-биле инженер Д. Седип-даа билир херек-ле. Ооң түңнел үндүрбейн келген. Заправщик кижи айтырыг тургузарга инженер Б. Хертек харыы бербес, унуп турар когаралдың харыысалгазын бодавайн турар.

Мындыг ажыл-агыйжы эвес чорук дыка [illegible]. Бензинниң хосчуларын [illegible] 10 метр [illegible].

[illegible] 1-72. А 76 [illegible].

Быжын масло ажык черге турарындан ону эргизип, топ, чайып турар. Кран аданга дозар арыг сава чогундан хүнде-ле 10-20 кг масло черже төктүп чыдар.

Совхозтуң директору С. Седен-оол, инженер Б. Хертек олар бо бүгүдени кажан түңнел үндүрер ирги?

Ч. ЧАШ-ООЛ.

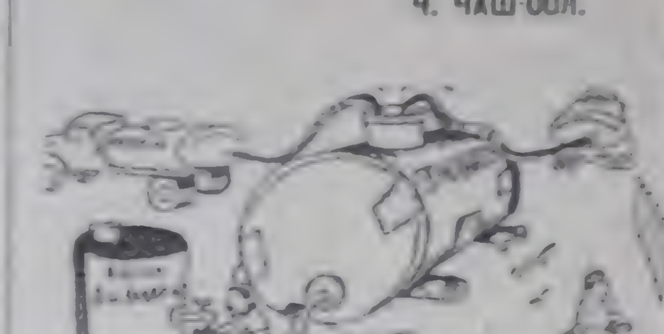

ХЫНАЛДА

САНААШКЫННАРДАН

Бистиң совхозта улусчу контроль бөлүү 7 кижи составтыг. Ажылды квартал планын ёзугаар чорудуп, 5 секторну, 5 постуну дамчыштыр эрткен чылын 25 хыналдаларны, санаашкыннарны чорудукан. Бо чылын сөөлгү хыналданы март айда эрттирдивис.

Эрткен чылын чоруткан хыналда үезинде 775 хой, 52 мыйыстыг бода мал, 102 чылгы, 7 тене шуут чок читкенин тодараткан. Малчыннарның иштинде чамдык ийи чаңгыс кижилер харыысалгазын кудулап, кыжыраккай эвес ажылдаан. Ооң түңнелинде ындыг четпестер тургустунган. Өре-самыыгдалды акшаже шилчидерге бо чылдың январь 1-де 116 муң рубль апкан. Н. Назын, Т. Отсур, М.-Х. Чалзма, Ч. Дам-оол, Л. Дарчын, Э. Дирчиңчап олар ышкаш кижилер хөй түшүүг өредир. Чамдык өре-самыыгдалдарын хөй-ниити харам сүтче, хоойлу-дүрүм органнарынче шилчиткен. Бухгалтерия аппаратының кошкак ажылдаанындан өре-самыыгдалды эгидериниң хемчеглериң кошкак боттандырган. Бо дээрге улусчу контроль бөлүүнүң ажылының база четпес талазы деп билир, чогуур түңнелди үндүргенбис.

Ол четпестерни [illegible] өре-самыыгдал-биле [illegible] улусчу контроль бөлүүнүң [illegible].

В. КУША,
Эрзин районнуң «Чаа оруу» совхозунда улусчу контроль бөлүүнүң даргазы.

КАМНАЛГА ДЭЭШ

Септеттинген соонда бүдүрүлгеде ажылдап турган котёлдар чогуур хуусаазы четпейн ажыглалдан үне бээр чоруктар бо-ла болу бергилээрин энергоцехтиң улусчу контролёрлары эскерип каапнар. А бир котёлдан өске котёлга ажылче шилчиирде, сугну чылдырынга немелде оттулар чүүл негеттиннер. Ындыг таарымча чок чорукту болдурбас дээш контролёрлар хыналданы хаҗызы-биле чоруткан болгаш тодаргай хемчеглерни алган. Ооң түңнелинде котёлдар септелгезиниң шынары экижээн, багай эвес түңнелдерни берген. 1981 чылда цехте чиҗеглей алган 1168 тонна оттулар чүүл камнап алдынган.

Комбинаттың гидрометаллургия цехинде улусчу контролёрлар база идепкейлиг ажылдап, ажылдаар чер бүрүзүнде бичии-даа четпестерни эскерт чокка эрттирбейн келген. Чижээ, бүдүрүлгеге ажыглаттынган хамык сугну технологтуг чорудулгалар соонда ийиг хевээр-ле дашкаар үндүр төп турган. А ону цехтиң херегледиңге катап ажыглап көрзе чул? Цехтиң администрациязы болгаш улусчу контролёрлар ындыг айтырыгны боттарының мурнунга тургускаңнар. Шенелдени чорудуп көөрге, ол чылыг сугну ийиги удаа цехтиң бүдүрүлге чериниң иштин чылдырынга ажыглап болуру тодараан. Ооң түңнелинде цехтиң коллективи 4555 гигакалорий чылыг энергиязын камнап алган.

«Тыва кобальт» комбинаттың цехтеринде улусчу контролёрлар одалга-энергетика курлавырларынга камналга айтырыгларынга хамааржыр партияның XXVI съезиниң шиитпирлеринге дууштур кичээнгейин күштелдирип турар.

В. ЧУПРИН,
«Тыва кобальт» комбинатта улусчу контроль комитединиң даргазының оралакчызы.

ХОЙГЕ КОСКУ

Самагалдайның районнар аразының «Сельхозтехника» салбыры СЭКП Тес-Хем райкомунуң болгаш райкомсомолунуң шилчиир Кызыл тугун эрткен чылдан бээр быжыг туткушаан.

Он бирги беш чылдың ийиги чылын олар база эки эгелээн. Чүгле февральда безин 16 муң ажыг рубльдиң септелге ажылы кылыр планын 53 муң ажыг рубльге күүсеткен. Чугаа сөөртүлгезин, техниканың эргш кезектерин чаа чүүлдер-биле солуурун чиҗектиг ажылдарның планы боттанган. Септелгениң шынары багай эвес.

Коллективте бар курлавырларны шын ажыглаарынга, четпестерни өй-шаанда илередип, чайладырынга ында улусчу контроль бөлүүнүң киржилгези идепкейлиг. Ооң даргазы Александр Тумат-биле ужуражып, бөлүктүң ажыл-хереэн сонуургадывыс.

— Бистиң бөлүкте чеди контролёр бар. Олар шупту опыттыг ажылдыңга чогелде, харыысалгалыг, кандыг-даа даалга бээрге, ак сеткилдиг күүседир улус—деп, ол чугаалады.

Коллективте хайгыылчыларны карак коску, кулаа дыңнаагырлап. Чолаачы О. Түлүш, Ч. Таңгыт, Б. Баа-Хоо, бухгалтер Н. Суван болгаш өскелер-даа бөлүктүң рейд, хыналдаларынга идепкейлиг киржип, ажылчын дээштииниң бедидеринче, ону хөйге коску болдурарынче кол кичээнгейни салганнар.

Чижээ, эрткен кузун хайгыылчылар коллективтиң девискээриниң иштин, ында социалистиг өнчүнүң кадагалалын хынаан. Чамдык машина-техниканың кезектери ажык даар аланнда чыткылаан. Ажыл-агыйжы эвес чоруктуң ындыг фактыларын чурукка тырттырып, плакат-стендиде кылган. Түңнелдерин бөлүктүң хуралынга сайгарган.

Контролёрлар чокта чаа техника септелгезиниң шынарын, артык кезектерни чарыгдап турарын тыпкаш, оон материалдарын сайгарып көргеннер.

О. ХӨВЕЙМЕЙ

ПАРТИЙЖИ ДААЛГА-БИЛЕ

Ол — Омсктиң медицина институдун дооскан, чеди чыл ажыг үеде аннаттаан дуржулгалыг диш эмчизи. Ооң ажылы чүгле эмнээшкин-биле кызыгаарлаттынмайн турар. Коммунист Кара-оол [illegible] Чаа-Хөлдүң район эмнелгезинде [illegible].

Бо харыысалгалыг ажылды [illegible] партийжи даалга [illegible] улусчу контроль бөлүү [illegible].

[illegible] самында тургускан плана ёзугаар идепкейлиг ажылдап келген.

Ыланкыя эмнелгениң эмнээшкин [illegible] ажылдаар [illegible] олар бөлүгте-ле [illegible] постерни илередип, оң чайладырының хемчеглерин ал [illegible]. Контролёрлар [illegible] чүүлдер тыптып келгенде, ол дугайын эртенниң-не ажылдың шагының мурнунда хуралдарга коллектив кежигүннериниң [illegible] дыңнадыр.

Бөлүктүң кежигүннери [illegible] коммунист Н. [illegible] Р. [illegible] докладчылар хайгаарап келген. Эмчилер Г. Арапчаа, Т. Маадыкова, Ч. Ооржак болгаш өскелер-даа хыналдаларга хөй [illegible].

[illegible]

Х. ОЛДАН-ООЛ.

Чаңгы-бүрү медээлер

ИДЕПКЕЙЛИГ

Кандыг-даа ажылды кылып чорааша, амыдыралдың делгем оруунче чүглеп каан башкыларга сеткил чүрээниң ханызындан өөрүп четтиргенин сестерин чайгаар-ла сөглекседир келир. Башкы кижиниң улуг ижин, оларның буянныг ажыл-херээн улуу-биле үнелеп, оларга дүрүм ёзугаар чоргаарланып чоруур бис.

Чонунга макталдыг, өөреникчилеринге хүн бүрүнүң үлегер-чижээн көргүзүп, школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылын улам экижидериниң херээнге үлүг-хуузун киирип чоруур башкылар кайы хөй. Ындыгларның бирээзинге бистиң Мугур-Аксы ортумак школазының химия башкызы Дандар-оол Биче-оолович Донгакты хамаарыштырып болур. Ол үр чылдарда ажылдап келген, дуржулгалыг башкы. Ооң удуртуп турар клазы сөөлгү үш чылда өөредилге-кижизидилгелиг ажылдар талазы-биле школада эки класстарның бирээзи.

Бо башкы бодунуң эртеминге ынак, кичээл бүрүзүнге баш удур ынак белеткенип алыр, көргүзүг материалдарын үргүлчү ажыглаар, эрткен материалдарны системалыг катаптаар чаңчылдыг.

Дандар-оол Биче-оолович башкылаашкын ажылында чаа аргаларны ажыглап, методиктиг журналдарны номчуп, өске эш-өөрү-биле арга-сүмезин айтыржып, ада-иелер-биле база харылзааны тудуп ажылдап турар.

Д. Б. Донгактың өөреникчилерге быжыг билиг бээринин, оларның-биле сырый харылзаалыг, бедик негелделиг ажылдаарының база бир кол аргазы — класстан дашкаар ажыл деп чөптүг-биле санап турар.

Ол школада хөй-ниити ажылының идепкейлиг киржикчизи. Химия, биология башкыларының методиктиг каттыжыышкынының ажылынга база үргүлчү эки киржилгени өскелер-биле арга-дуржулгазын солчуп келген.

М. САЛЧАК.
Мөңгүн-Тайга район.

СУУРГА КЫШТЫ ҮДЭЭНИ

«Торгалыг» совхозтуң Чаа-Суур салбырынга кышты үделгези солун эрткен. Спорт шөлүнге чоп он шакта-ла шыгырт долган.

Оларның кичээнгейинде — спортчу оюннар. Ылаңгыя бедиг чагы бажында өртектиг «шапкалче» үнгүжүнүң чылгаашаны сонуургалып хайныктырган. Дөрт-беш-даа кижи тос метр чагының ортузунга чедир үнген, оон куду бурулуп баткан.

— Бир шенеп көрейн — дээш, спортчу хеңтиг кижи чагы дөзүнге чедип келгеш, чиигин-биле ооң туттунуп үнүпкен. Бедикте шаңналга чедери белен эвес болган, ол дөрт метр бедип келгеш, оожумнаан.

— Эр-хей, Костя, дыш алгаш, ам бир дап берзиңзе, чагы бажынга четкениң ол — деп, зарыкчылардан бир кижи хей-аът кииргеп.

— Дииң-дир оң — деп, бирээзи улаашкан. Ыыт-шимээнге кулак уюкталган.

Чаа-Суур ортумак школазының лаборантызы Константин Ажы чагыже үнер талазы-биле кымдан-даа артык болганын бо удаада көргүскен, ынчан ол чагының шыпшык бажынче чоокшулап, көрүкчүлерге макталган.

М. ЧАКТАР.

ТАРААМ ТУРДА...

«Хөндергей» совхозтуң кодээ Культура бажыңынга «Тараам турда тодуг-ла мен» деп темалыг дыштаашкын [illegible]п. Тараа, күш-ажыл дугайында үлегер чугааларны тода, чараштыр бижээш, Культура бажыңының ханаларында дескылаан. Дыштанылга кежээзинге чоп-даа хөй болган. «Ажылчын» агиткварлара кежээни бүрүн харылап эрттирген.

Агитатор башкы Г. И. Монгуш «Тарааны камнаңар» деп беседаны анаа кылган. «Ажылчын» агиткварталдың чурттакчылары беседа соонда тарааны, күш-ажылды алдаржыдып бижээн литературалыг композицияны көрүкчүлерге бараалгаткан. От ынчаш [illegible] чүлерге тывызыктар ыткан. Ону тыварынга совхозтуң хоочун чолаачызы М. Лемби, ажылчын Д. Сат болгаш өскелер-даа идепкейлиг [illegible].

К. САТ.
Чөөн-Хемчик район.

КИЧЭЭЛДЕРИ СОЛУН

Кызылдың № 2 ортумак школазы. 2 «б» класска тыва дылга номчулга кичээли. Тинаида Аковна клазынга кирип келгеш, эргий көрдү.

— Онаалга чүү болчук, кым чугаалаарыл?

Өөреникчилерниң барык хөй нуруузу идепкейлии кончуг холдарын көдүрдүлер.

— Дембирел Аяна!

— «Кызыгааржыга» деп шүлүктү доктаадыр.

— Шын-дыр.

— Буян, номчу.

Ол шала аяның эвес, үзүктелиишкинниг номчуду. База бир өөреникчи. Ооң ады Радий Донгак. Ол база эжинден дээредевээн. Башкы: «Мяжит Буян, Радий Донгак бажыңнарынга эки номчуваан, ыяк доктаадып албаан-дыр» — деп түңнел кылган.

— Аяна!

Орлан уруг ыткыр, тода, чык кылдыр номчуй каапкан.

— Эр-хей. Ол-дур. Ынчаар шээжилеп алыр болбас ийикпе — дээш, башкының арны сергеп, өөреникчилеринче чазык хүлүмзүрүй каапкаш, оларның кичээнгейин улам сонуургаткан.

— Силерниң акыларыңар база Совет чурттуң кызыгаарын камгалап турарлар болгай. Кызыгааржы кандыг болур ужурлугул?

Кыска, тода харыылар дыңналды:

— Эрес-дидим. Коргуш чок — дээш, оон-даа ынай.

— Кым кандыг шүлүк, чечен чугаа номчаапыл?

Холдар-ла хөй көзүлду.

— Буян!

Ол бодунуң баштайгы долу эвес харыызын эдип алыр дээш ышкаш, Аркадий Гайдарның бир чечен чугаалының үзүндүзүн чугаалады.

База катап башкының айтырыглары, өөреникчилерниң харыылары улажы берген:

— Агаардан кызыгаарны кандыг шериглер камгалап турарыл?

— Ужудукчулар.

— Далайдан кымнар камгалап турарыл?

— Далай шериглери, далайжылар.

— Курган черден?

— Чадаг-шериглер, танкистер.

— Шын-дыр. Кызыгаар шериглериниң дугайын чугаалажып тур бис. Чоокта чаа кандыг байырлал болганыл, уруглар?

— Совет Армия хүнү.

— Шериг-Далай Флодунуң база хүнү.

— Дуржулгалыг коммунист башкы чугаа кадында-ла класста сагылга-чурум дугайында сагындыргаш, самбырага состер биживаан, кыдырааштарыңарга бижип алыңар диди: «Бырдааң», «дүвү», «шуурган», «дошкун», «түр-лүг».

Башкы бижип дооскаш, улуг секти сала тыртып кааш, клазынче көрнүп келгеш, клазын эргий көрдү:

— Кым бижип алганыл? Көрейн. Силерге билдинмес состер бар-дыр бе? Кымнар тайылбырлаарыл? — Өөреникчилер ол состерни тайылбырлаан соонда, башкы немеди.

Башкы оон улай шүлүктү Юрий Кюнзегештиң «Мээн шерим» деп шүлүүн бодун баштай ыткыр, аяның номчуп бергеш, ам боттарыңар иштиңерде номчуңар диди. Өөреникчилер иштинде шүлүктү номчуп-ла турда,

— Ам ыткыр, аяның номчуулуңар — дээш, уламчылан...

— Бирги куплетти, Буян...
Атом болгаш ракета —
Амгы чепсээм дошкун
турлуг...
Маадыр шерим, эрткен
оруун
Байырлалда йөрээн чор мен.

— Бо шүлүктүң утказынга хамаарыштыр кандыг чуруктар чуруп болурул? — деп, башкының айтырыынга өөреникчилер самолет, ракета дээш санап-ла бадырдылар.

Башкы шүлүкке улаштыр маадырлыг Совет Армия, дайын дугайында кыска чечен чугааны өөреникчилеринге немей номчуткан.

— Бо чечен чугааны кайы үеде дайынны бижип турарыл?

Класс тулуксай бээрге, башкы хамааты бе, азы Ада-чурттуң Улуг дайыны бе? деп элдээрти. Өөреникчилер ам-на сагыш аңнып келген.

— Ада-чурттуң Улуг дайыны.

— Ол дайын кажан эгелээнил, уруглар?

— 1941 чылдың июнь 22-де.

— Шын-дыр. Кыдырааштарыңарга бижиңер — дээш, ол самбырага «ак гвардейжилер», «Кызыл Армия», «Фашистиг эжелекчилер» деп состер бижээш, кыйгырды:

— Эрес, чүү дээн-дир бо?

— Ак гвардейжилер.

— Олар кымга удур халдап турганыл?

— Кызыл шеригжилерге.

— Ак шериглер кымнарның талазынга турганыл?

— Байлар, капиталистерниң талазынга.

— А кызыл шериглер?

— Ажылчыннарның талазынга. Актарга удур турган.

Башкы Берлинде Совет солдатка тураскаалды көргүскеш, өңнүг ажык чагаа хавы уштуп келгеш, клазынга тайылбырлааш, айтырды:

— Совет солдат бо бичии уругну чүге куспактап алганыл?

— Совет солдат ол бичии уругну камгалап алган.

Бир өөреникчи ооң дугайында бодунуң бодап алган кыска чечен чугаазын чугаалаан.

Коммунист башкы Т. А. Монгуштуң хүн бүрүде башкылап, хөй-ниити ажылы чаа чаа чогаадыкчы тывынгыыннар, чуткулдуг күзел-сорук-биле долган. Оон чүгле чаңгыс кичээлинге безин органи, хөй чүвени билип ап болур. Ооң дончу намдары үе-черге башкы эш-өөрү-биле домей: 1966 чылда Кызылдың башкы институдунуң педагогика факультедин дооскан, 1972 чылда партия кежигүнүнге кирген, ам школада башкыларның «Билиг» ниитилелиниң эге организациязының даргазы.

Школаның эге класстарының өөредилге эгелекчизи С. А. Сат ооң дугайында мынча чугаалаан:

— Тинаида Аковна — бистиң мурнакчы башкыларывыстың бирээзи. Ажылдаары шимээн кижи. Ооң база бир боттуг бадыткалы — биске чоокта чаа күрүне практиказы эрттирип турган Кызылдың башкы институдунуң студентилери ооң кичээлинге олурупурга, дыка солун эртер, хөй билиг бээр башкы-дыр» деп мактааннар. Ол база эки үнелел-дир.

А. ДАРЖАА.

Эмчиниң сүмези

КЕШ—КАДЫКШЫЛДЫҢ КӨРҮНЧҮҮ

Кижиниң кежи — эъттиң даштын шыпкан анаа-ла карт эвес-тир. Ол дыка хөй чугула ажыл-чорудулганы күүседип чоруур. Римге чудулге чыскаалынга бир оолду кайгамчыктыг ангел кылдыр каастаар деп шиитпирлээш, алдын будук-биле бүтү кежин будаан. Оон оол удавааңда мөчээн. Бо таварылгадан алгаш көөрге, кештиң ажыл-чорудулгазы кижиниң мага-бодунга кончуг чугула.

Чогум кеш кандыг ажыл-чорудулганы күүседип турарын билип алырда, ооң тургузуун сайгарып көрээлиңер. Кештиң эң үстүнде шырынма чыдар. Ол өлүг клеткалардан тургустунар. Суук чүүлдерниң, гастарны, микробтарның хөй кезиин ол эрттирбес шынарлыг. Ол өлүглеңчек клеткалар чоорту карталып дүжүп, чаа клеткалар-биле солчур. Шырынмада меланин хөй болган тудум, кижиниң кежи кара-хүрең өңнүг болур.

Шырынманың адаанда кеш чыдар. Ол шыңганнарның дыраңы шөйлүүчел сиирлериңден тургустунган. Ынчангаш бистиң кежиивис быжыг болган ужуру-даа ында. Кеште чаг бестери, дүктер дөстери, нерви уштары болгаш хөй хан дамырлары туруп турар. Дер үндүрер бестер база ында. Оон хонукта 900 грамм дер ылгалып үнер. Дер-биле кады дус болгаш мага-ботка хоралыг бүдүмелдер база ылгалып үнер. Кеш 36,6-дан 37 градус температураны тударынга чугула рольду ойнаар. Ол мага-боттуң ажыл-чорудулгазынга база ажыктыг. Даштыкы температура чавыста мага-ботче чылыг дамчыыры эвээжеп, кештиң хан дамырлары чырлыр. Дерилери эвээжээр.

Кижи өкпези-биле тынарындан аңгыда, кеш дамчыштыр база тынар. Хонукта улуг кижилер кеш дамчыштыр 2 хуу углекислотаны үндүр тынгаш, бир хуу кислородту мага-ботче сиирип ап турар. Шак мындыг амыдыралга ажыктыг немелде тыныышкыннар четпестээниңден, үстүнде айыттанывыс оол амыдыындан чарылган-дыр.

Кеште дустуң, углеводтуң, үстүң, белоктуң солчулгазы дыка дүрген болуп турар. Кеш — микробтарның хөй кезиин өлүрүптер кайгамчык бүдүмелдерни ылгап үндүрер шынарлыг. Кеш — кончуг нарын миннииишкиннер органы. Ында хөй нерви уштары бар, олар баш мээзи болгаш оорга чүгү-биле харылзаалыг. Бүдүмелдерниң солчулгазы өскерлирге, чем хуулдуурарының, чүрек дамырларының, бестерниң, нервилерниң ажыл-чорудулгазы үрелирге кешке багай салдарны чедирер. Аар сагыш-сеткилден, нерви системазының турупканындан чамдык кеш аарыглары тыптып кээр. Чижээ, арынга шиваашки тыптып келирге, ону чидирер дээш янзы-бүрү кремнерни, үстерни ажыглай бээр бис. Олар дөмей-ле читпес болур. Чүге дээрге ол шиваашки мага-ботта кандыг-ла бир өскерилге болганындан ынчап барган болур.

Кеш — мага-боттуң көрүнчүү деп адаарывыс таварылга эвес. Ол шынап-ла ындыг. Кештиң өскерилгези өңүнден иштики органнарның азы нерви системазының аарыгларын шын тодарадып болур. Ынчангаш арыг-шевер кеш — кадыкшылдың үндезини. Бүдүмелдер солчулгазы болурга, кеш доктаамал чирленир. Ол мироbтар чыглырынга таарымчалыг байдалды тургузаар. Ылаңгыя ириниг аарыгларны өскүдер — стафилакок, стрептококк дээш оон-даа өске микробтар анаа турар. Бо микробтар кижиниң кежинге доктаамал турар. Кажан кеш бичии-ле шыйбаш алганда йод одеколон ийикпе өске-даа спирт эзилдириглиг эмнерни чаап, дораан дезинфекция кылыр ужурлуг. Ол иринелир аарыгның өскүүрүнден камгалаар. Кижи бүрүзү 5—6 хонгаш-ла чунар-бажынаар херек.

Сугнуң шынары кешке улуг салдарлыг. Хар, чаашкын суу аажок чымчак. Саван үш аңгы сорттан кылдынган болур. Щёлочулуг (чуур саван), нейтралдыг («Семейное», «Банное», «Хвойное»), үзү хөй саваннар («Детское», «Русский лес», «Экстра», «Ланолиновое» болгаш оон-даа өске). Щёлочулуг саван-биле чунуп болбас, чүге дээрге щёлочь хөй болгаш кешти кургадыптар. Курган кештиг кижилерге база уругларга үзү хөй саваннар-биле чунарын сүмелеп турар.

Хүннүң херелдери кешке эки салдарны чедирер. Бойдустуң ол сеңин билдилиг ажыглаар херек. Ону ажыглаарда эмчилер-биле ылап-ла сүмележир апаар. Чамдык кижилерге хүн херелдери багай салдарны чедирер. Витаминниң четпези, аъш-чемниң шынары, доктаамал үезинде чемненири кештиң эки байдалдыг болурунга салдарлыг. Эмиг эрттир ажыг чемнер, хаандызы хөй шай, кофе кешке болгаш мага-ботка хоралыг. Таакпыда никотин кештиң өңүн үреп тер, никотинниң хоразындан кеш кырыыр болгаш дыраштанчыг апаар. Ынчангаш кеш мага-боттуң камгаланылгазын арыг-шеверин база негеп турар дириг органнам-дыр.

П. КУДРЯВЦЕВ,
эмчи.

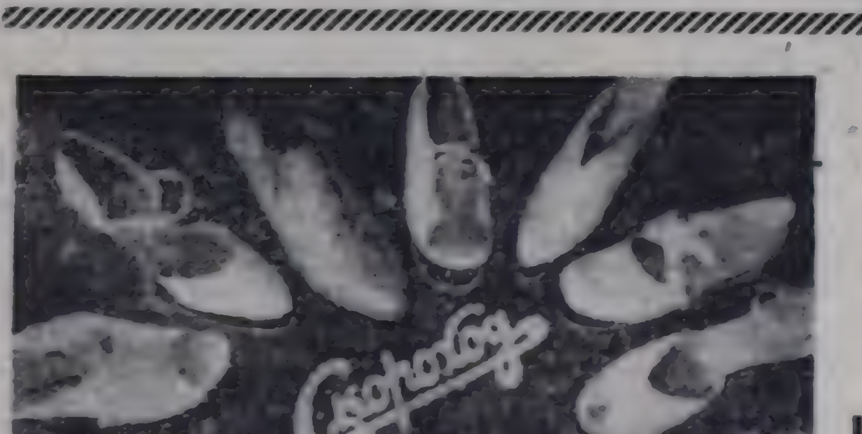

ЭКИ БАРААННАРНЫ — ХӨЙНҮ

Ленинградтың идик аймаан чуртка калбаа-биле бүдүрүп үндүрүп турар «Скороход» каттыжыышкынының амгы үениң чаа идиктерин эр, херээжен кижилерге хөйнү бүдүрүп үндүрүп турар. Бо хүннерде магазиннерде ук бүдүрүлгениң продукциязы бөлүү-биле кээп турар.

ЧУРУКТА: «Скороход» каттыжыышкынның чаа бүдүрген продукциязы. СЭТА-ның фотохрониказы.

ЫРЛАР СӨЗҮН ДЫҢНААН БОЛЗА

Шамбалыгның Культура бажыңынга республика филармониязының «Аян» ансамблиниң солун концертти көргүскеш барган.

Артистерниң кеткен хевиниң көрүштүг чаражы-даа кончуг.

Михаил Ажи, Марина Күжүгет, Галина Сат, Надежда Иргит оларның ырлаары кижилерниң [illegible] хаара тудкан. Ынчалза-даа дыка хомудаңныг чүве — оларның ырларының сөстери билдинмес. Ырларның сөзүн дыңназа дээн үнер-даа дыңнаалдыр.

Концертке эгезинден төнчүзүнге чедир ырларның чаңгыс-даа сөзүн дыңнавадывыс. Ырларның сөстери — бир-ле чүве ол олгай. Ынчангаш бис көрүкчүлер ол ат-сураглыг «Аян» ансамблиниң артистериниң ырларының сөстерин дыка-ла дыңназаан ийик бис.

Бичии клубтуң сценазынга 5—6 микрофоннуң мурнунга кыштыг хөгжүм үнү ырлаакчыларның үнүн шуут-ла хөме база бээр чүве болду.

Концерттиң программазын шүгүмчүлевейн тур бис. Ынчалза-даа чүгле ырларның сөстерин тодаргай кылдыр дыңназа дээн күзелиисти илередтивис. Бо дилегни филармонияның дирекциязы, тускай эртемнигдер бир янзы өөренип көөр боор деп сана бар.

С. МОНГУШ.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-24-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийн амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

«ЭЗИРНИҢ ДЕВИИ» КУБОК ДЭЭШ

Чоокта чаа Бай-Тайга районунуң школачыларының хостуг хүрешке «Эзирниң девии» кубок дээш солун маргылдаазы Кызыл-Даг суурга болуп эрткен. Ол кубокту школаның башкызы, ССРЭ-ниң Чуруккулар эвилелиниң кежигүнү, хүреш талазы-биле бирги разрядчы Владимир Шөмбүлович Салчак чонар-даштан чазаан.

Бо эгелээшкинниң Кызыл-Даг ортумак школазы, ында партия эге организациязы база кодээ Совет солун кылдыр организастап эрттирген. Суурнуң чону, өөреникчилери маргылдаа эгелевээнде-ле кубокту долдур олурупкан. Маргылдааның байырлыг ажыдыышкынынга оон киржикчилеринге эки спортчу түңнелдерни күзеп, Кызыл-Даг ортумак школазының пионерлери байыр чедирген.

Маргылдаага районнуң 6 школаларындан ниитизи-биле 100 хире өөреникчи киришкен.

Хүреш болуп эртип турар үеде хостуг хүрештиң бир дугаарында Римге тывылганын база канчаар ойнап турганын, бистиң спорттуң бо хевиринге чурттувуста чемпионнарның дугайын Кызыл-Даг школазының башкызы, спорт мастеринге кандидат Александр Кимович Күжүгет өөреникчилерге, көрүкчүлерге чугаалап берген.

Болуп эрткен маргылдаага 25 килограммдан эгелээш 65 кг база оон өрү деңзиниң мөгелери киришкен. Ийи хүн үргүлчүлээн чидиг демиседиң түңнелинде команда ааны-биле бирги черни Кызыл-Даг ортумак школазының өөреникчилери чаалап алганнар. А ыраккы Кара-Хөлден келген аныяк мөгелер — ийиги. Шуй школазының командазы — үшкү черлерни эзлээннер. Шаңналдыг черлерни алгаш спортчуларга өртектиг белектерни, мактал бижиктерни тывыскан. А «Эзирниң девии» деп кубокту Кызыл-Даг школазының өөреникчилери чаалап алганнар.

Маргылдаа үезинде командаларда техниктиг чараш аргаларны ажыглап, бедик мергежилдиг ойнап, улуг маргылдааларга киржип болур шыырак мөгелер бар деп чүве илерээн. Болуп эрткен маргылдаага Кызыл-Даг ортумак школазының өөреникчилериниң эки белеткелин, ында Александр Кимович Күжүгет удурткан хостуг хүреш секциязының эки ажылын демдеглээн.

База ол ышкаш Кара-Хөл, Шуй ортумак школаларының өөреникчилери багай эвес белеткелдиг болганын көргүскен.

Хостуг хүреш маргылдаазының сөөлүнде тыва хүрешке 32 шилиндек мөгелерниң маргылдаазы болган. Аңаа бирги черни Кара-Хөл школазының 10-гу классчызы Олег Сендажы алган. А Шуй ортумак школазының 8-ки клазының өөреникчизи Олег Шагаалаң үжүүрлешкен.

Бо бир дугаар болуп эрткен «Эзирниң девии» кубоктуң шаңналы дээш район хемчээлдиг маргылдааны өөреникчилер болгаш суурнуң чону улуг сонуургал-биле көрген.

Өөреникчилерниң хостуг шагын чеп ажыглап, ылаңгыя берге кижизидилгелиг уругларны секцияларга хаара тудуп, спортчу маргылдааларга массалыы-биле киириштирип, мындыг маргылдааларны эрттирип турар болза өөреникчилерниң спортка хандыкшылы, өөредилгеге сонуургалы улам улгадыры чугаажок.

А. ЧЕЧЕКМАА,
Д. САЛЧАК.

●

Ирина Афонина эрткен чылын Красноярскиниң педагогика институдунуң күш-культура салбырын дооскаш, хуваалда ёзугаар бистиң республикага ажылдаары-биле чедип келген. Ол амгы үеде Бай-Хаакта уругларның спорт школазының Хову-Аксында салбырында тренерлеп ажылдап турар.

Аныяк тренер боду хаак спортунга сонуургалдыг. Ол — хаакка ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат. Спорттуң бо хевиринге республиканың бирги чери дээш февральдың төнчүзүнде болган маргылдааның 5 биле 10 километрге чарыжынга чемпионнаан. База ол ышкаш биатлонга Тыва АССР-ниң чемпионадынга база херээжен спортчуларның 10 километрге маргылдаазынга тиилекчи болуп үнген.

ЧУРУКТА: И. Афонинаның хаак оруунче үнүп турары.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

●

УЛАМ САЙЗЫРАДЫР

Бокска республика маргылдаазы Кызылдың «Херел» спорт залынга болуп эрткен. Дөрт хүн үргүлчүлээн бо оюнга 200 ажыг спортчу киришкен. Оларның 20 хирези ССРЭ-ниң бокска спорт мастеринге кандидаттар болгаш бирги разрядчылар. Чиик деңзилерге А. Базыр (Самагалдай), М. Монгуш-оол (Улуг-Хем), О. Дондук (Тес-Хем), Ю. Белеквен (Улуг-Хем), О. Куулар (Чөөн-Хемчик) тиилелгелиг болган.

54 килограммга республика чемпиону Сергей Донгак, Артур Ондар (кайызы-даа Чөөн-Хемчик) оларның ужуражылгазы көрүкчүлерни магадаткан. Артур Ондар удурланыкчызын тиилеп, 1982 чылда республика чемпиону болган. Түңнел оюннарга 60 килограммга В. Маныкай (автоорук техникуму), 63-ке Э. Сандак (Кызылда дөрт дугаар ПТУ), 66-га В. Очур-оол (Кызылда дөрт дугаар ПТУ), 70-ге В. Санчат-оол удурланыкчыларын ойнап ап, чемпион болганнар.

Элээди оолдардан 74 килограммга тиилелгени Ю. Любимов (кодээ ажыл-агый техникуму), 90 килограммга С. Шумельдо (автоорук техникуму) чедип алган. Элээди оолдарның командаларындан бирги черни Чөөн-Хемчиктиң боксёрлары бирги черни ээлээн. Кызылда дөрт дугаар ПТУ-нуң боксёрлары — ийиги, Тес-Хемниң спортчулары — үшкү черни чаалап алган. Дараазында чүүлдү мацаа демдеглеп каалы. Бокска элээди оолдарның ойнаарының техниказы, тиилелгеже тура-сорук коскузу-биле бедээн. Тренерлер Виктор Ооржак (Самагалдай), Суворов Монгуш (Сут-Аксы) болгаш Март-оол Кыргыс (Ак-Тал) база өске-даа эштериниң мацаа киирип турар үлүү эвээш эвес. Оларның белеткээни аныяк боксёрлар моон-даа соңгаар спортчу чедиишкиннерлиг болурунуң бадыткалы бар.

Улуг улустан команда ааны-биле шаңналдыг черлерни «Динамо» ниитилелиниң Тес-Хем районнуң, дөрт дугаар ПТУ-нуң спортчулары алган. Боксёрлар Май-оол Кушаа (Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалы), Александр Монгуш (Хову-Аксы), Данил Чикталды (Самагалдай), Март-оол Кыргыс (Ак-Тал), Борис Степанов («Динамо»), Владимир Риневский олар боттарының деңзилеринге чемпион атты чаалап алганнар.

Ынчалза-даа бо солун маргылдаага чүгле «Сут-Хөл», Жданов аттыг совхозтарның, Хову-Аксының, Кызылдың өөредилге черлериниң төлээлери киришкен. Бо чорук чүнү көргүзүп турарыл? Спорттуң бо хевири чер-черде ам-даа массалыы-биле сайзыравайн турар. Бокс — эрес-дидим, чиик кашпагай чорукту аныяк оолдарга дадыктырарынга чугула херек спорт. Күш-дамыр талазы-биле белеткели эки оолдар шеригниң нарын болгаш ындыктыг хүлээлгезин эрттиреринге, шериг-техниктиг билиглерни шиңгээдип алырынга база улуг дузалыг.

Ынчангаш спорт ниитилелдери, күш-дамыр кижизидилгезиниң башкылары бокс секцияларының дериг-херекселдерин четчелээр, бокску эрттирерниң шөлдерин тургузар талазы-биле айтырыгны чогуур черлерге шиитпирлиишиле тургузар үе келген.

М. ТҮЛҮШ.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Телевидение

МАРТ 25-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — М. Равель. «Вальс». Хореографтыг поэма. 9.10 — «Уругларга аныгаштар дугайында». Ленинградтан дамчыдылга. 9.40 — «Белен алыспастар». Уран-чечен фильм. 11.00 — Бүдүрүлге гимнастиказы. 11.30 — Телемедээлер. 11.35—14.15 — Чарлар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Беш чыл—кижи бүрүзүнүң херээ». Документалдыг телефильмнер программазы: «Павел Власовтуң короп турары-биле». «Сөс соонда — боттуг ажыл». 15.10 — «Орус чугаа». 15.40 — Гренаданың национал байырлалы — «Хамаарышпас чорук хүнүнге». 16.40 — Уругларга фильм. «Чырык черге чажыдыр-биле». 2-ги серия. 17.40 — «Фронтудан чагаалар». Документалдыг фильмниң баштайгы үндүрүлгези. 18.00 — Миллионнарның ленинчи университеди. «Энергетика — черниң курлавырлары болгаш кижиниң херегцели».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 19.25 — «ТТ-ниң экранында эң баштайы». «Хүн караанда довурак». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Поэзия» альманах. 22.50—23.05 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Совет ыры концерти. 12.15 — Эртем-тайылбырлыг фильмнер программазы. «Коргуш чокка», «Туттурбас херелдер». 12.45 — Уругларга фильм. «Арга-ыяш кучуттениниң дугайында тоожу». 14.00 — Мультфильмнер «Ракша». «Оорлаашкын». 14.35 — «Дустуг кижи». Бижиктиг уран-чечен фильм. 15.50 — Телемедээлер. 16.00—17.40 — Чарлар.

КЫЗЫЛДАН

17.40 — «Үн». Уран-чечен телефильм. 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Камналгалыг болгаш хумагалалдыг чорук дээш». 19.05 — «Кузбасстан келген директор». Документалдыг фильм. 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — Чарлалдар, рекламалар.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Ийи ыт дугайында». Мультфильм. 19.45 — «Часкы паркта». Фильм-концерт. 20.10 — «Мурнуу Якутияның шагы». Документалдыг телефильм. 20.30 «Советтер болгаш амыдырал». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Эртер хеймишинде кижи». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм 4-кү серия. 22.40 — «Медоборы» ансамбльдың концерти Тернополь хоорай. 23.00—23.45 — ССРЭ-ниң бут бомбуунге чемпионады. ЦСКА — «Кайрат». 2-ги тайм. Львовтан дамчыдылга.

Агаар

Республикага бөгүн көжер булуттаар, чамдык черлерге быжкан хар чаар. Мурнуу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 20—25, хүндүс 12—13 градус соор.

Кызылга көжер булуттаар, хар чагбас. Мурнуу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 21—28, хүндүс 8—10 градус соор.

Закарпатьениң улустуң алдарлыг ырларының концерттери март 30-де, 31-де болгаш апрель 1-де хөгжүм-шии театрынга болур. Эгелээри 19.00 шакта. Уран чүүл удуртукчузу болгаш кол дирижёр УССР-ниң алдарлыг артизи Н. Попенко, балетмейстер УССР-ниң улустуң артизи Е. Балог.

Билеттерни филармонияда болгаш хөгжүм-шии театрында садып турар. Коллективтерниң чагыгларын база хүлээп ап турар. Телефону 2-16-69.

Кино

МАРТ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Болу бүткен кайгамчык чараш даш» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 17.30, 20.10, «Шунту сыр өске» 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Аажыгаш» 9.00, 12.00, Мультфильмнер чыындызы 10.30, 13.30, «Атлантиданың баштыңнары» 15.30, «Албадаттырып эдангаыңнар» (2 сериялыг) 17.20, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Барабанщиктиң салым-чолу» 12.00, «Садыгжы болгаш шүлүкчү» 14.00, 16.00, «Глория» 18.00, 20.00 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Андрюс» 13.00, «Абба» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Чедир өспээн Наполеон III» 17.00, «Онза даалгалыг отряд» 18.40, 20.30 шактарда.

Чагыг № 99.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграф болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС-[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 71 (11869) | 1982 чылдың март 26, пятница | 1925 чылда үндүрлеттинген | Өртээ 3 ком.

СЭКП обкомунда

АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ИНТЕРНАЦИОНАЛДЫГ КИЖИЗИДИЛГЕЗИН ЭКИЖИДЕР

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ажылчы чоннарның, аныяктарның интернационалдыг кижизидилгезин улам ыңай экижидер талазы-биле сорулгалар дугайында» доктаалды СЭКП обкомунуң бюрозу 1982 чылдың март 15-те хүлээп алган.

«Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын республиканың партия, совет органнары, профэвилел, комсомол организациялары, идеология албан черлери күүседип... совет патриотизмниң болгаш социалистиг интернационализмниң, совет улустарның бузулбас найыралының болгаш ака-дуңма чорууну... ажылчы чоннарның, аныяктарның кижизидилгезин, СЭКП-ның доктаалдар оларны улам сырый каттыштырарынче кичээнгейни углугчу салып турар.

Партия организациялары ажылчы чоннарның, аныяктарның интернационалдыг кижизидилгезин оларның идейлиг-политиктиг кижизидилгезиниң чугула тудуш кезээ кылдыр санап турар. Политиктиг чырыдыышкынның, ленинчи пропагандазының, массалыг агитацияның, массалыг информацияның чепсектериниң, культура болгаш уран чүүл албан черлериниң аргаларын ажылчы чоннарның интернационалдыг кижизидилгезин экижидеринге калбаа-биле ажыглап турар. Ажылчыннарның, албан-хаакчыларның, студентилерниң, өөреникчилерниң болгаш бичии уругларның интернационалдыг, патриоттуг кижизидилгезин улам ыңай экижидер талазы-биле тодаргай сорулгалыг идейжи-кижизидилгелиг ажылды хөй-хөй күш-ажылчы коллективтерде, өөредилге черлеринде, школаларда, болгаш чоннуң чурттаар черлериниң аайы-биле чорудуп турар. Партия организациялары кадрларны шилип алырда болгаш таарыштыр тургузарда чоннуң хөй национал составын барымдаалап турар.

Оон-биле чергелештир чамдык черлерде партия, совет органнар, профэвилел, комсомол организациялары, күш-ажылчы коллективтерниң, школаларның болгаш өөредилге черлериниң удуртукчулары ажылчы чоннарның болгаш аныяктарның интернационалдыг кижизидилгезинче чогуур кичээнгейни угландырбайн турарын СЭКП обкомунуң бюрозу демдеглээн. Олар ол ажылды хандыр бодамчалыг болгаш тодаргай сорулгалыг чорударын четпес боттандырып турар. Интернационалчы медерел, совет кижиниң интернационал чоргааралы республиканың чонунуң эң хөй нуруузунда быжыы-биле бадыткаттынган-даа болза, национал сеткил-сеткилиниң эмин эртир хөөредир аты хажыдыышкынның кылдыр илергейлээриниң таварылгалары, өске националдарның кижилериниң национал төлептиг чоруун кызамдаарының фактылары чамдык хамаатыларның талазындан ам-даа илереп турар. Национализмчи буруу үзел-бодалдарның болгаш эргиниң артыышкыннарының фактыларынга шиитпирлиг буруу шавыышкынны партия организациялары чамдыкта кылбайн турар.

СЭКП-ның ленинчи национал политиказының теориязын болгаш практиказын пропагандалаарынче, буржуаз идеологияны, национализмниң реакцыйлыг мөзү-бүдүжүн сойгалаарынче кичээнгейни партия болгаш комсомол политиктиг чырыдыышкынында, лекцияларда болгаш беседаларда, область болгаш районнар солуннарының арыннарында, телерадиодамчыдылгаларда ам-даа четпес угландырып турар. ССРЭ-де националдар аразында харылзаалар хөгжүлдезиниң хуруум бөдүүр чүүлдерин, совет улустарның экономика, культура болгаш угаан-бодал талазы-биле ниитилешкээн, сайзыраңгай социализмниң үе-чадазында чурттуң национальностарының болгаш биче улустарының чоорту чоокшулажылгазының тодаргай, илден демдектерин чамдык пропагандистер, лекторлар, илеткелчилер хандыр-биле [illegible] турар.

Партияның ленинчи национал политиказының Тывага чайгылыш чок боттаныышкынын, республиканың экономиказын болгаш культуразын хүрээн хөгжүдеринге улуг орус улустуң болгаш өске-даа совет улустарның чаагай сеткилдиг ака-дуңма дузаламчызының ужур-дузазын ажылчы чоннарга улам-на бүзүрелдиг кылдыр тайылбырлаары негеттинип турар. Интернационализмниң, найыралдың болгаш ака-дуңмалышкы чоруктуң бөдүүг сагыш-сеткилиниң үзелинге ажылчы чоннарның калбак массаларын, аныяктарны кижизидер талазы-биле ажылды ам-даа күштелдирери, республикада социал-экономиктиг улуг чаартылгалар, кижилерниң материалдыг болгаш культурлуг деңнелиниң бедээни чүгле совет социалистиг тургузугнуң байдалдарында, ака-дуңма улустарның чаңгыс аай өг-бүлезинге, СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың доктаамал кичээнгейиниң база сагыш салыышкынының ачызында чедип алдынган дээрзин оларга хандыр-биле тайылбырлаары чугула.

СЭКП Кызыл хоорукому, райкомнары, «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң, «Тыва кобальт» комбинаттың парткомнары күш-ажылчы коллективтерде, чоннуң чурттап турар черлеринде, школаларда, өөредилге черлеринде интернационалдыг кижизидилгениң байдалын ам-даа четпес өөренип, анализтеп, бо ажылды экижидер талазы-биле партия, совет, ажыл-агый органнарының, профэвилел, комсомол организацияларының, идеология албан черлериниң харылзаазын кошкак бедидип турар.

Ажылчы чоннарның, аныяктарның интернационалдыг кижизидилгезин улам ыңай экижидериниң эргежок чугулазынче СЭКП Кызыл хоорукомунуң, райкомнарының, «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң, «Тыва кобальт» комбинаттың парткомнарының кичээнгейин СЭКП обкомунуң бюрозу угландырган. Ол сорулга-биле СЭКП-ның ленинчи национал политиказының теориязын болгаш практиказын, бүгү улустуң социалистиг күрүнезин, совет демократияның хөгжүдеринге болгаш быжыглаарынга ССРЭ-ниң тургустунганының ужур-дузазын, бүгү совет нацияларның болгаш биче улустарның экономиказын база культуразын көдүрер, массаларның интернационалдыг медерелин кижизидер талазы-биле СЭКП ТК-ның могаг-шылаг чок ажыл-чорудулгазын калбаа-биле пропагандалаарын хандырары эргежок чугула. Социалистиг нацияларның болгаш биче улустарның хөгжүлдезиниң база чоокшулажылгазының, совет ниитилелдиң социал-экономиктиг болгаш угаан-бодал амыдыралының интернационализастаашкынының чорудулгазының хуруум бөдүүр боттуг чүүлдерин бүзүрелдиг болгаш билдингир кылдыр тайылбырлаары, аңаа үлегерлээш, кижилерниң төрелдиг чаа ниитилешкээнге — совет улуска хамаарылгазының чоргаар сагыш-сеткилин ажылчы чоннарга, аныяктарга сиңниктирип кижизидери негеттинип турар. Политиктиг чырыдыышкынның, лекция пропагандазының, масса-политиктиг ажылдың, культура болгаш уран чүүлдүң албан черлериниң, чогаадыкчы эвилелдерниң, массалыг информацияның чепсектериниң, күш-ажылчы коллективтерниң, школаларның болгаш албан черлериниң аргаларын ол сорулгаларга бериш ажыглаар херек.

Улустарның найыралының, бүгү нацияларның болгаш биче улустарның ханызы-биле хүндүлээриниң, национализмниң болгаш шовинизмниң артыышкыннарынга, түс черлерниң эрге-ажыын хажыдар чоруктуң илерээшкиннеринге эптешпес чок болурунун бадылгазынга ажылчы чоннарны, аныяктарны кижизидер талазы-биле тодаргай сорулгалыг ажылды чорударын СЭКП обкомунуң бюрозу СЭКП Кызыл хоорукомунга, райкомнарга, парткомнарга, совет болгаш ажыл-агый органнарынга, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-нииити организацияларга дааскан. Тыва АССР-ниң болгаш ака-дуңма өске-даа республикаларның, крайларның болгаш областарның аразынга ниитилел-политиктиг, экономиктиг болгаш культура харылзааларын калбартырынче болгаш ханыладырынче, материалдыг болгаш угаан-бодалдың үнелиг чүүлдерин, ажылдың мурнакчы дуржулгазын солужарынче, кадрларны аргыштырарынче кичээнгейни СЭКП обкомунуң килдистери, партия хоорукому болгаш райкомнары, парткомнар, республиканың Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел, ВЛКСМ обкому, министерстволар болгаш ведомстволар доктаамал угландырар ужурлуг.

Өөреникчилерниң болгаш студентилерниң интернационалдыг кижизидилгезиниң талазы-биле практиктиг хемчеглерни ВЛКСМ обкомунуң, Чырыдыышкын министерствозунуң, Профтехөөредилге талазы-биле эргелелдиң, дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң боттандырары чугула. Интернационалдыг кижизидилге талазы-биле ажылдың системазын школа, өөредилге черинин бүрүзүнге тургузары, ол сорулгага бүгү өөредилге-кижизидилгелиг чорудулганы дээштиг ажыглаары эргежок чугула негеттинип турар. Интернационалчы найыралдың клубтарының болгаш бөлгүмнериниң ажылының, бот-тывынгыр уран чүүл көргүлделериниң, спортчу маргылдааларының, аныяктарның болгаш бичии уругларның уран-чечен база техниктиг чогаадылгазының делгелгелериниң дээштиин бедидеринче угланган хемчеглерни алыр, улустарның бузулбас найыралының, социалистиг интернационализмниң ёзулуунга өзүп олурар салгакчыларны кижизидеринге оларны мергежилдиг ажыглаар, бо ажылга комсомол болгаш пионер организацияларының ролюн бедидер херек.

Тыва АССР-ниң Культура министерствозу, Кинофикация талазы-биле курком итет, чогаадыкчы эвилелдер совет улустуң чаңгыс аай интернационалдыг культуразының чедиишкиннерин калбаа-биле пропагандалаар, ССРЭ-ниң улустарының культураларының хөгжүлдезин болгаш бот-боттарынга салдарын бүгү талалыг көргүзер, нацияларның болгаш биче улустарның найыралын, кады ажылдажылгазын, сырый каттыжыышкынын, амыдыралдың совет хевириниң илергейлээн уран-чечен бедик шынарлыг чогаалдарны тургузарынче чогаадыкчы ажылдакчыларның күженишкиннерин угландырар ужурлуг. Театрларның, концерт организацияларының репертуарларының, музейлерниң болгаш уран чүүл делгелгелериниң идейлиг уран-чечен деңнелин бедидери, оларны хөй националдыг совет драматургияның, музыканың, чурулга болгаш каасталга-ширбип уран чүүлүнүң эки чогаалдары-биле байлакшыдары, Тываның болгаш ака-дуңма республикаларның, крайларның, областарның чогаадыкчы коллективтериниң аразынга аргыжылга харылзааларын калбартыры, ажылчы чоннарның, аныяктарның интернационалдыг кижизидилгезинге киноның аргаларын улам долу ажыглаары эргежок чугула.

Область болгаш районнар солуннары, Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле курком итет СЭКП-ның ленинчи национал политиказын, оон чедиишкиннерин совет улустарның ака-дуңма найыралын болгаш кады ажылдажылгазын, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга белеткелдиң калбаа-биле чырыдарын хандырар, ажылчы чоннарның, аныяктарның интернационалдыг кижизидилгезиниң талазы-биле партия, профэвилел, комсомол организацияларының дуржулгазын тодаргай көргүзер [illegible].

Ажылчы чоннарның, аныяктарның интернационалдыг кижизидилгезин улам ыңай экижидер талазы-биле СЭКП обкомунуң хемчеглериниң планы бадылаттынган. Ака-дуңма автономнуг республикаларга тураскааткан ниитилел-политиктиг болгаш күш-ажылчы шагларны «Найыралдың эстафетазы», «Орус дыл — нацияларның харылзаазының болгаш кады ажылдажылганың дылы», «Ажылчы чоннарның интернационалдыг кижизидилгезиниң айтырыглары» деп темаларга эртем-практиктиг конференцияларны, ажылчы чоннарның бот-тывынгыр уран чүүл чогаадылгазының «Ленинчи найыралга шынчы бис» деп девизтиг фестивалын ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга болгаш Совет Тываның 40 чылынга тураскаал кылдыр, Красноярск крайның литературазының болгаш уран чүүлүнүң хүннерин Тыва АССР-те, Тыва АССР-ниң Красноярск крайга, кожа областарның, автономнуг республикаларның аныяктарының Совет Тываның 40 чылынга тураскааткан фестивалын Тыва АССР-те, нацияларның болгаш биче улустарның ака-дуңма найыралынга тураскааткан «Чаңгыс аай өг-бүлелер» деп темалыг чурулга уран чүүлүнүң республика делгелгезин болгаш өске-даа хемчеглерни 20 неделяларның дургузунда организастап эртгирерин планда айыттынган.

ШАҢНАЛДЫ ТЫВЫСКАН

ТАШКЕНТ. Март 25. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев бөгүн маңаа СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Узбекистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Ш. Р. Рашидовка Октябрь Революциязы орденин тывыскан.

Эш Л. И. Брежнев шаңналды тывысырда чуве чугаалаан.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим Шараф Рашидович!
Эргим эштер!

Дүүнгү байырлыг хуралга харысалгалыг болгаш дыка өөрүшкүлүг даалганы — силерниң республикага Ленин орденин тывысырын сеткил ханыышкыны-биле күүсеткен мен.

Бистиң өңнүувүс болгаш эживис Шараф Рашидович Рашидовка Октябрь Революциязы орденин тывысырының база бир чугула болгаш өөрүшкүлүг даалгазы менде база бар.

1981 чылда күрүнеге хөвең, тараа, чер ажылының өске-даа продуктуларын садар талазы-биле планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседиринче республиканың коммунистерин болгаш ажылчы чоннарын мобилизастаар талазы-биле организакчы болгаш политиктиг улуг ажылы дээш ол шаңнаткан.

Эрткен чыл берге болган. Ынчалза-даа Шараф Рашидович Узбекистанның коммунистерин, бүгү ажылчы чоннарын ол бергелерни ажып эртеринче көдүрүп шыдаан.

Ол республиканың партия ТК-ның бюрозунун, обкомнарының, хоорукомнарының болгаш райкомнарының, совет болгаш ажыл-агый органнарының кызымаккай коллективтиг ажылдаарын хандырып шыдаан.

Узбекистанның Компартиязы ышкаш, ол хире улуг партия организациязын удуртуру дээрге, белен эвес херек. Аңаа амыдыралдың эзээш эвес дуржулгазы болгаш партияның хереэнге кызыгаар чок бердингишкин херек. Аңаа организакчының талантызы, чедип алдынган чүүлдерни шүгүмчүлекчи ёзу-биле үнелеп көрүп билири, чаа чүүлдерни чаңдыр көрбезе, салдынган эчис сорулганы чедип алыры дээш чүткүлдүг болгаш кызымаккай чорук эргежок чугула. Кижилерни эки билири болгаш кижилерге дыңнангыр болуру база эргежок чугула.

Ындыг шынарлар эш Рашидовка болгаш Узбекистанның бүгү-ле партия удуртукчуларынга республикада ажыл-херектерниң чедиишкинниг чоруттунарын хандырарын организастаарынга дузалап турар.

Узбекистанның коммунистериниң чедип алган чүүлдеринге доктаавайн, үргүлчү-ле бурунгаар чорууруунче, улам-на бедик сорулгаларны салгаш, чедип алырынче чүткүп турары дыка эки-дир, эштер.

Силерде амгы үеде аъш-чем программазын күүседири дээш, мал ажылының хөгжүлдезиниң шапкынчылары дээш ыңайгылы күженишкиннинг ажыл, харын-даа күженишкиннинг демисел калбарган деп чугаалап болур.

Республиканың Компартиязы, ТК-ның бюрозу, ол ышкаш хамыктың мурнунда ТК-ның бирги секретары, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат эш Рашидов ындыг ажыл-херектиң кезээдегизи ышкаш сорук киирикчилери боор турар.

Оон бөгүн хүлээп ап турар бедик шаңналы болза партия болгаш күрүнениң оон ам-даа улуг ажыл-херектерни кылырын манап турарының, Узбекистанның коммунистериниң болгаш бүгү ажылчы чоннарының коммунистиг тургузуунга мооң-даа соңгаар тиилелгелерни чедип алырын манап турарының демдээ болур-дур.

Шараф Рашидович. Силерге чүректиң ханызындан байыр чедирип тур мен. Силерге ес-кежиин, быжыг кадыкшылды, бистиң нийти улуг херээвис дээш демиселге чаа-чаа чайынналчак чедиишкиннерлиг болуруңарны сагыш-сеткилимниң бүгү ханызындан күзеп тур мен.

• • •

Оон соонда Р. Рашидов чуве чугаалаан.

Ш. Р. РАШИДОВТУҢ чугаазы

Эргим Леонид Ильич!
Хүндүлүг эштер!

Мээң ажыл-ижимни мындыг бедик үнелээни дээш СЭКП ТК-ның Политбюрозунга, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, Силерниң бодуңарга, эргим Леонид Ильич, шынчы сеткил-биле, чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкенимни хамыктың мурнунда илередирин чөпшээреп көрүңер.

Төрээн чурттуң хүндүлүг шаңналын албышаан, ажок өөрүп болгаш сагыш-сеткилим сүрээдеп тур. Ол өөрүшкү болгаш сүрээдел Улуг Октябрьның үе-чергезизи болганым-биле база Октябрь Революциязы орденин совет коммунистиң эң эки [illegible]. Октябрь революциязының херээниң шынчы уламчылакчызымын. Бистиң ленинчи партиявыстың болгаш күрүневистиң [illegible] удуртукчулары [illegible] бистиң улуг [illegible]. Силерниң [illegible] ап турар болганым-биле, мени улам өөртүп база сүрээдедип тур, эргим Леонид Ильич!

Төрээн чурттуң бедик шаңналы — бистиң маадырлыг хөвеңчилеривисти, алдарлыг ажылчын ангывысты, улусчу интеллигенциявысты ленинчи партияның ханы хүндүткел болгаш хүлээн көргениниң илерели-дир.

Эрткен чылдың агаар-бойдузунуң туруу кергбээн нарын байдалдарында бистиң хөвеңчилеривис чайгаар бүгү болуушкуннарны чүгле шыдажып эрткен эвес, харын тиилеп үнгеннер. «Ак алдынның» тарып өстүрер узбек мастерлерден чурт ийи чыл улаштыр алды миллион тонна ажык хөвеңни алган.

Кодээ ажыл-агыйның өске адырларының ажылчылары база эки ажылдаан. Тарааны, торгу коконнарын, ногааларны, картофельди, бахчилерни, фруктуларны, виноградты, кенафты болгаш чер ажылының өске-даа продукцияларын белеткээр планнар болгаш социалистиг хүлээлгелер чүгле долдур эвес, харын ажыр күүсеттинген. Эътти, сүттү, чуурганы, дүктү, каракуль кештерни белеткээри дыка мурнады чоруп орар.

Үлетпүрнуң, капитал тудугнуң, улуг ажыл-агыйының өске-даа адырларының ажылдакчылары ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга аазап бооткан [illegible] чедип ап, ажылдаар чер бүрүзүнге күш ажылдың бедик бүдүрүкчүлээн чедип алырының курлавырларын тып турарлар.

Узбекистанның чер ажылчылары, республиканың бүгү ажылчы чоннары [illegible] хөгжүдер дугайында доктаамал сагыш салыышкыны, хөвең ажылын, тараа ажыл-агыйын, чер болгаш мал ажылының өске-даа адырларын көдүрерине бүгү талалыг дузаламчызы дээш, хөвеңчилерниң чиик эвес ажыл-ижинче ала баазынгаш кичээнгейи дээш ленинчи Төп Комитетке, оон Политбюрозунга, Совет чазакка, Силерниң бодуңарга, эргим Леонид Ильич, ханы өөрүп четтиргенин илергейлеп турар.

Узбекистанның ажылчы чоннары чедип алган чедиишкиннерин чүгле быжыглаар эвес, харын оларны улам көвүдедир. Узбек ССР-ге Ленин орденин тывысып тура, программа болур, ханы барымдаалыг чугааларга Силерниң салганыңар улуг хемчээлдерлиг сорулгаларны долу хемчээлдиге күүседир деп быжыг шиитпирлиглер.

Төрээн чурттуң бедик шаңналынга харыы кылдыр СЭКП-ның XXVI съездизиниң тергиин шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырар дээш бүгү күжүвүстү, энергиявысты болгаш мергежилдиивисти бараалгадырывысты СЭКП ТК-ның Политбюрозунга, Силерге, эргим Леонид Ильич, бүзүредирин чөпшээреп көрүңер.

• • •

Шаңналды тывысып турда аңаа Д. А. Кунаев, Т. У. Усубалиев, Д. Расулов, М. Г. Гапуров, А. М. Александров, Л. М. Замятин, М. Г. Могилевец, Узбекистанның Компартиязының ТК-зының бюро кежигүннери болгаш кежигүннеринге кандидаттар, партия обкомнарының бирги секретарлары болгаш республиканың облисполкомнарының даргалары турган. Төрээн чурттуң бедик шаңналы-биле Ш. Р. Рашидовка олар чүректиң ханызындан байыр чедиргеннер.

Апрель 17 — коммунистиг субботник хүнү

БИР ҮН-БИЛЕ

Бүгү-эвилелдиң ленинчи коммунистиг субботниги апрельде чылдың-на организастыг эртери чаңчыл болу берген. Москвачыларның бо чаагай эгелээшкинин **Чөөн-Хемчикте Чадаана хоорайда ыяш ажыл-агый чериниң** инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш ажылчыннары хуралга бир үн-биле деткип чугаалашкан. Ол хуралга субботниктиң штавын тургускан. Оон кежигүннери ол хүнге чедир белеткел ажылдарын чорудар.

Субботникче 112 кижи үнер. Оларның 72-зи боттарының ажылдаар черлеринге үлүүн киирер. Ол хүн 3210 рубльдиң продукциязын бүдүрер. Беш чылдың фондузунче 340 рубльди шилчидери көрдүнген. Ыяш белеткээр участоктарда ажылчыннар 40 кубометр ыяшты үндүр сөөртүп, 1020 рубльдиң ажылын кылыр. 12 кубометр диштиг материалын база бүдүрер. Оон 720 рубльдиң орулгазын киирер. Ол-ла хемчээлге дөрт кубометр чаңза хаарылаттынар. Штакетникти 1500 хирениң кылыры көрдүнген.

Ажылчыннарның чамдызы ыяш ажыл-агый девискээринге ажылдаар. Олар херим-кажааларны септеп-селип, чугайлаар. Арга-арыгга өртке удур чарлалдарны болгаш сорук бээлиглеринге демдектерни тургузарлар.

А. МӨҢГҮШ.

Тыва транспорт эргелелиниң кожуп чоруур механизациязының тудугжулары ленинчи субботникке белеткенип эгелээн. Г. А. Томиловка удурткан бригада апрель 17-де субботникте кылыр ажылын тарадып планнаан. Коллектив кежигүннери ол хүн эң бүдүрүкчүлүг ажылдаарын шиитпирлээн. Мехколоннаның өске-даа бригадалары ынчаан эң шалыпчы ёзу-биле ажылдаар.

ТУДУГ ШӨЛҮНЧЕ ҮНЕР

Оларның кол ажылдаар черлери — ажыглалга кирер тудуглар. Чиҗэ, Арадан автотехниктиг хандырылга комплекизи, Чаа Шагаан-Арыгда хөй аал ниити чурттаар чуртталга бажыны, КМБ-ның баазазы.

Күш-ажылчы байырлал хүнунде ажылче чүс ажыг тудугжу үнер, олар беш чылдың фондузунче беш чүс ажыг рубльди шилчидер.

П. АЛОВ.

СОВХОЗТАН ИЙИ МЕДЭЭ

«Ак-Туруг» совхозтуң суггатчылары боттарының чаңчыл болган ажылынче кирипкен. Ак-Туруг салбырында Сарыг-Нава Моңгуш 30 гектар черниң шөлүн бөлүктаалдырып суггарган. Кызыл-Даг салбырында Юрий Чанчыпка удурткан чеди кижи составтыг звено бар. Олар 170 гектар шөлдү суггарып дооскан. Белир айда суггатчылар оон-даа улуг хемчээлдиг черлерниң шөлүнче суг бадырарлар.

• • •

Ол-ла совхоз бо чылын чаштырылгага 160 тонна үрениң херегзээр. Ниитизи-биле бо хүннерде 40 тонна сула, 70 тонна арбай үрезиннери арыглаттынган.

К. КОМБУ.
Улуг-Хем район.

В. М. Усков — «Тыва совхоз тудугу» каттыжыышкынының № 7 КМБ-зының дуржулгалыг бригадирлериниң бирээзи. Оон удурткан ыяш дилер цех эрткен айларда чедиишкиннig ажылдаан, социалистиг хүлээлгезин, планныг онаалдаларын күүсеткен. КМБ бригадазының мурнакчыларының одуруунда кирген. Владимир Михайлович хөй чылдарда мөөңнеп алган арга-дуржулгазын кады ажылдап турар өөрүнге дамчыдып берип келген, оларның хүндүткелин чаалап алган. Сес кижилиг коллектив хүнде-ле 12 кубометр тудуг материалын дилдирер даалгазын ажыл-херекке боттандырган. КМБ-ның күш-ажылчы чедиишкиннеринге боттарының үлүүн киирип келген.

ЧУРУКТА: бригадир В. Усков.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Чырыкчылар медээлер — Фирмаларден **МЕДЭЭЛЕР**

ГВАТЕМАЛАДА ЭРГИЛДЕ

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Гватемалада шериг эргилдези болган. Радиостанцияларның болгаш информация агентстволарының дыңнадып турарын ёзугаар алырга, вторниктиң эртенинде шериглер болгаш танкылар президент Лукас Гарсианың турганы национал ордуну бүзээлепкен аэропортту болгаш чаланың черин [illegible] хайгааралга ап, [illegible] турупканнар. [illegible] кааш шак болганының соонда Лукас Гарсиа үймээнчилерге дужуп берген болгаш ону күштүг камгалалга хүрээледип алгаш, билдинмес угланыышкынче алгаш барган. Чамдык медээлерни ёзугаар алырга, ону чурттап үндүр шөлүпкен деп-даа турар.

Гватемаланың найысылалында садыг-магазиннерни болгаш хөй-нииити черлерниң бажыңнарын хаап каапкан, транспорттуң ажылы долузу-биле соксаан. Куртулаап кудумчуларда болгаш шөлдерде боо-чепсектиг солдаттар, орук белдирлеринде — танкылар болгаш куяктыг машиналар таңныылдап чоруп турарлар. Хоорай кырының дээринде шериг вертолёттар үзүк-соксаал чокка тейлерни ... чоруп турар.

Коллуунда-ла кедергей барының үзелдиг офицерлерден тургустунган үймээнчилер генерал Эфраин Риоска баштаткан хунтаны тургускан. Оон кылганы баштайгы баштары конгрессти [illegible].

Хайгааракчылар Гватемалада [illegible] төп-америк чуртка март 7-де автоматтарының болгаш [illegible] меттарының ыыгаажылыының адаа-биле, эң кадыг-дошкун истеп-сүрүүшкүннүң байдалынга боон эрткен «соңгулдалар-биле» холбаштыр көрүп турарлар. Чагырыкчы шериг бөлүглениишкиниңден президентиге кандидат болган генерал Аннбал Гевара «бодун «президент» кылдыр чарлаап, июль айда президент албузунга Лукас Гарсианы солуур ужурлуг турган.

Ынчалза-даа шериг бөлүктери барының үзелдиг политиктиг партияларның деткиимчезинге даянып алгаш, «демократия» талазы-биле кандыг-даа ылчыңнаашкынның оюну соксаткаш, албадалдыг соңгулдаларның түңнелдерин-даа тоовайн, эрге-чагырганы боттарының холунга дорт алгаш боор турар.

БАНГЛАДЕШТЕ ЭРГИЛДЕ

ДЕЛИ. (СЭТА). Бангладеште шериг эргилдези болган. Индияның информация агентствозу ПТИ-ниң дыңнадыгларын ёзугаар алырга, [illegible] Парламентиниң [illegible] Бангладештиң бүгү девискээринде шериг байдалын тургускан. Шериг администрацияның шериглериниң штаб начальниги генерал-лейтенант Х. М. Эршад баштап турар.

БҮГҮ АРГАЛАРЫ БАР

СЭКП-ның XXVI съездизиниң материалдарынга база партия Төп Комитединиң «Идеологтуг, политиктиг-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында» доктаалында бистиң амыдырал-чуртталгавыска улуг чаартылгаларның саңдарын-дан совет кижилерниң билииниң бажаның, эртем-культуразының бедээнии, угаан бодалының негелделериниң өзүп сайзыраанын демдеглээштиң, партияның идеологтуг ажылдарын улам күштелдирерииниң оруктарын айтып, ооң тодаргай дээштиг болурун чедип алырының соругларын салган Съездиниң ажылдап кылганы чурттуң хөгжүлдерииниң экономиктиг болгаш социал программазын боттандырарынга, совет улустуң коммунистиг кижизидилгезинге идеология ажылы шиитпирлиг рольду ойнаар ужурлуг. «Бугу идей-кижизидилгелиг ажыл амыдыралчы болгаш солун кылдыр чорудуунган турар ужурлуг» деп, Л. И. Брежнев чугаалаан Ону барымдаалааш, районда партия организацияларының идеология ажылының деңнедии, ооң дээштии бедидеринче доктаамал кичээнгейни салып турар. Чоннуң коммунистиг кижизидилгезинге, кижизидилге ажылының комплекстиг, тодаргайлаарга, идей-кижизидилгелиг, [illegible] ажылы болгаш [illegible] каттыштыр хары угла чорударының айтырыгларын партия эге организациялары чугулалап ап турар

рактаа улуг спорт комплекс ажыглалга кирген (ында эштир бассейн, хол бөмбүү, баскетбол ойнаар улуг зал, хүреш, штанга залдары бар). Эрткен чылын «Дөң-Терезин» совхозта улуг хемчээлдиг спорт залы чанында стадиону-биле кады ажыттынган. Школаларда шупту 5 спортзал база тускай спортбаала ажылдап турар. Эрткен кышкы сезонда ийи хоккей шөлү, 5 чүгү кылдынган. Бүгү спорт базаларын долу болгаш ажыктыг ажыглаар дээш ажылды бо хүннерде районнуң спорт комитеди болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары чорудуп турар

Үстүнде чүүлдерни, барымдаалап көөрге, бисте идей кижизидилге ажылын чогуур деңнелге чорудуп болурунуң бүгү аргалары бар дыр. Ынчангаш партия комитеттери ол ажылдың арга-хевирлерин улам сайзырадып, эки дуржулганы ажыглап турар апарган

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге кижизидилгеге бүгү талалыг эки салдарны чедирип турар. Ынчангаш өөредилгеге чүгле дыңнакчыларны хейиңү хаара тударындан аңгыда ооң утка-шынарын экижидип, дээштиин бедидип, үре-түңнелдиг болурун чедип алыр сорулга салдынган. Ол ажыл «Хемчик» совхозта, «Сельхозхимия», коммунхоз, райпо дээш оон-даа өске черлерде эки чорүп турар

Чаңгыс ай политхүннерин районга доктаамал эрттирип, аңаа партия, совет ажылдак-

«Мен Совет Эвилелиниң хамаатызы мен», «Тыва улустуң эки чаңчылдары болгаш амгы үе» болгаш район тевүнге эрттирилген оон-даа өске темалыг кежээлер чыышкыннарының сеткил сагыжынга артып калыр кылдыр солун, ажыктыг болган.

СЭКП обкомунуң IV пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, корум-журум ураар, кем-херек үүлгедир чорук-биле демиселди күштелдирип, күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге, чоннуң чурттап турар черниң аалы-биле кижизидилгеже угланган хемчеглерни доктаамал ап чорудуп турар. Профилактика чөвүлелдери ажыл кылбас, арагалаар, корум-журум үрээрлер-биле хүн бүрүнүң ажылдарын багай эвес чорудуп турар. Улусчу дружиналарның, эш хүүлүнүң сулдарларының активчилериниң район слёдун эрттирип келген. Бо ажылга кол угланыышкынны СЭКП райкомунуң чанында тургустунган идеологтуг ажыл чорудар комиссия удуртуп турар. Комиссияның планын ёзугаар рейдилерни, профилактика неделяларын эрттирбишаан, чамдык айтырыгтар талазы-биле ханы анализтерни, шинчилелдерни кылып, ооң түңнелдери-биле чогумчалыг арга-хевирлерни тып турар.

Районнуң бүдүрүлге черлеринде, совхозтарда идеологтуг планерколарны доктаамал эрттирип турар апарган СЭКП райкому ай санында бир удаа күш-ажылчы коллективтерниң удуртукчулары-биле идеолог-

Идеология ажылының дуржулгазындан

Чон ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылды районда партия, совет, профэвилел болгаш комсомол ажылдакчылары. 300 ажыг башкылар, культура, уран чүүл болгаш парлалга, районнуң 300 чыгам ажылдакчыларының улуг отрядты чорудуп турар

Идеологтуг ажылды чорударынга 1981 чылда үнүп келген 2000 ажыг тергелиг «Хемчиктиң сылдызы» район солуну, «Аббост дески» деп хөй тиражтыг солун чурукка чырып үнүп турар. Сөөлгү чылдарда колдуунда өг-бүле бүрүзү солуннарны журналдарны чагыдып ап турар. Ак-Довурак хоорайда, районнуң чурттакчылары өске-даа черлеринде радиоточкалар болгаш радиоприемниктер. 21 массалыг библиотекалар. 15 клубтер болгаш Культура бажыңнары. 12 кино чечиглери доктаамал ажылдап, чоннуң 85 хуузу телевидениени дамчыштыр [illegible] көрүп турар

Ажылчыдар, школачылар ортузунга кижизидилге ажылын сайзырадырынга багай эвес байдалдар бисте бар. Ак-Довурактың Культура ордузу, Кызыл-Мажалыктың Культура бажыңы, кино культура ордулары. Ак-Довуракта, Кызыл-Мажалыктың улам чүүл школалары, ырлар болгаш танцы «[illegible]» ансамбль бөлүктерниң [illegible] чугаалап турар. Районда [illegible] фестивальдарынга чыл-бүрүнде 3 муң шииниң төлээзин, ырының болгаш [illegible] 3 муң ажыг кижи [illegible] турар.

Культура болгаш спортту улам ыңай сайзырадыры-биле оон материалдыг базазын улам быжыктырар Ак-Дову-

чылар, профэвилел, комсомол организациялары, ажыл-агый удуртукчулары идепкейлиг киржип турар

Социалистиг чарышты улам ыңай сайзырадырынга, планның онаалдаларын чедиишкиниг күүседиринге чоннуң [illegible] түскай план ёзугаар [illegible] хевирлерин [illegible] социалистиг чарыштың түңнелдерин чырыткан экраннары болгаш көскү агитацияның өске-даа хевирлерин чаарты кылгылаан

Идей-кижизидилге ажылының кол күштери — пропагандистерниң, агитаторларының, политинформаторларының, лекторларының ажылының арга-[illegible] [illegible] тодаргай [illegible] [illegible] форма, методтарга доктаамал ажылчы болуп барып турар активтер бисте хөй. Оларга партия, совет ажылдакчылары Д. О. Саая, О. О. Куулар, Ш. Д. Ооржак, ажыл-агый, бүдүрүлге черлериниң удуртукчулары Ч. Х. Доңгулаа, С. Ш. Комбу болгаш өскелерни-даа адап болур.

Чон ортузунга эрттирип турарывыс янзы-бүрү культура-массалыг ажылдарның политиктиг утка-шынарын, ооң дээштиин бедидер дээш хөй чүүлдер кылдынып турар. Чижээлээрге, «Күш-ажылдың болгаш ырының» кежээзи.

тут планёркаларны эрттирип турары чон ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылга удуртукчуларның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның, специалистерниң ролюн бедидеринге чогумчалыг болуп турар. Ындыг бир планёркага Кызыл-Мажалыктың бет комбинадының администрациязының, ооң специалистериниң идей-кижизидилгелиг ажылга киржилгезиниң дугайында комбинаттың директору Аб[illegible] Хампаевтуң илеткелин дыңнаан. Оон киржикчилери коллектив бүрүзүнге ажылдап болур дыка хөй чаа чүүлдерни билип ап, кижизидилге ажылын чорударының дуржулгазын солушкан

Удуртукчу— ол дээрге кижизидикчи. Партия райкомунуң бюрозунга № 1 КМК-ның начальниги эш Мамедовтуң отчёдун дыңнап, коллективте кижизидилге ажылының дугайында айтырыгларны чугаалашкан. Микрорайоннуң девискээринде садыгның, клубтуң багай ажылын, улусчу дружина, эш хүү бүдүнүң, херээженнер чөвүлелиниң четпес ажылын шыңгы чугаалашкаш, чогуур хемчеглерни дарый алырын дааскан

Ажылчы чоннуң коммунистиг кижизидилгезинге бүдүрүлгелерниң, ажыл-агыйның удуртукчуларының, специалистерниң бар аргаларын долузу-биле ажыглаары, оларны ажыл-агыйжы болгаш кижизидикчи ажылды шын дүүштүрүп билир чорукка кижизидери, оларны масса-политиктиг болгаш пропагандистиг ажылга доктаамал хаара тудары партия комитеттериниң чугула сорулгазы.

Б. ШЫЫРАП,
СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң секретары

Чер ажылының бедик культуразы — дээш

ХӨРЗҮННҮҢ ҮНҮШ-ДҮЖҮТКҮРҮН БЕДИДЕР

Республиканың тарылга шөлдериниң кырында хөрзүн шыны колдуунда-ла кара болгаш элезинниг сарыг довурак болуп турар. Кара довурактыг хөрзүн республиканың бүгү тарылга шөлдериниң чүгле 24 хуузун, а элезинниг сарыг довурактыг хөрзүн 70 хуузун ээлеп турар. Ол хөрзүннерниң кайызы-даа шоолуг кылын эвес. Оон-биле чергелештир тараа шөлдериниң кырында чуга кадыг чылдын-на хат, суг база чүй шаап ап турар. Ынчангаш хөрзүннүң үнүш-дүжүткүрү кадыг эвес, тенип турар дыр. Моон ужурундан органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни үре-түңнелдиг кылдыр, улам-на хөй биле ажыглаары улуг ужур дузалыг болуп турар.

Республиканың ажыл-агыйларынга чорудуп берип турар минералдыг чемишчидилгелер чылдын-на көвүдеп турар. Оон аңгыда хөрзүннүң үнүш-дүжүткүрүн экижидеринге база бүгү культураларның дүжүткүрүн бедидеринге минералдыг чемишчидилгелерни ажыктыг кылдыр ажыглаарының ужур-дузазы бедип турар. Черниң хөрзүннерин доктаамал шинчилеп көрүп база аңаа үнделээш, агрохимиктиг картограммаларны тургузуп турар чорук улуг рольдуг. Шын кылып тургускан агрохимиктиг картограммалар чемишчидилгелерни чаптыг ажыглаарының системазын ажылдап кылырынга херек тодаргай информацияны алырының аргазын берип, хөрзүнде чемиштиг бүдүмелдерниң бар хемчээлиниң дугайында үнелиг материал болуп, хөрзүннүң үнүш-дүжүткүрүнүң байдалын контрольдаарынга дузалап турар.

Республиканың чер ажылы чорудуп турар ол районунга агрохимиктиг ийиги шинчилелдерни чорудары амгы үеде доозулган. Оон түңнелдери боттуг үнелээшкинни кылырының аргазын берип турар. Ону моон адаанда тодаргайлап көрээлиңер.

Сөөлгү он чылдың дургузунда республиканың тарылга шөлдеринге чемиштиг кара довурактың чартык хуу чыгымы эвээжээн. Ам тарылга шөлдериниң барык-ла көвей хиренинде чемиштиг кара довурак кончуг эвээш болуп, ооң курлавырлары ноттүннерин деп кудулап, улам-на кызаарып турар

Тараа культураларын тарып өстүрерге, чылдын-на чемиштиг кара довурактың чиңгерин гектарга онаалтыр бир тонна а өдүрүглер аразынга болбаазырадыр культураларга оон-даа хөй болуп турар. Ынчангаш бистиң тарылга шөлдеривиске чемиштиг кара довурактың чүгле чогуур балансызын тургузары эвес, харын-даа ооң курлавырларын көвүдедири негеттинип турар дыр.

Республиканың тарылга шөлдеринде чемиштиг кара довурактың чедишпес болуп, ооң курлавырларының эвээжеп турар чоруу хөрзүнде органиктиг бүдүмелдерниң ролюн ажыл-агыйларның агрономнарының чедир үнелевейн чемиштиг кара довурактың байдалын оларның билбейн турарының уржуу деп ажыы-биле чугаалаар херек. Оон [illegible] органиктиг чемишчидилгелерни эвээжип төгери база ажыглаары багай организастап турар. Хөрзүнге чемиштиг кара довурактың чогумчалыг балансызын тургузаар база ону көвүдедип дээр болзуувусса, чыл бүрүзүнде-ле гектар черге 10—15 топпадан эвээш эвес органиктиг чемишчидилгелерни төгер херек. А амгы үеде 1982 чылдың дүжүдүнге республикада ортумаа-биле бир гектарга 0,7 тонна өдек төктүнгеп дыр.

[illegible] чорууну кудулап турар ужуру чүгле аңаа чемишчидилгелерни эвээштии төп турарынга эвес, харын ону төгер талазы-биле ажылды шыпартыг чорутпайн турарында-дыр. Чижээ, республиканың хөй-хөй ажыл-агыйлары чаа өдекти шөлге бичии овалар кылдыр төп турар. Оон кандыг-даа ажык болбас. Органиктиг чемишчидилгелерни дескилээринге бульдозерлерни болгаш янзы-бүрү волокушаларны ажыглаар чорук өдектиң [illegible] дыка кудулаадыр. Ынчаар дескилээрге, өдек бодунуң чүгле 20—30 хуузунга тараар. Чамдыкта өдек шөлге [illegible] десятиннерже хээр чыткылаар. Ол чорук өдектиң чемиштиг бүдүмелдериниң дыка улуг чидириинге чедирер.

Бирги болгаш ийиги шинчилелдерниң аразында эрткен үеде хөрзүнде бар фосфорнуң болгаш калийниң хемчээли дыка эвээжээн болган. Амгы үеде фосфору шоолуг эвес болуп турар черлер республиканың ниити тарылга шөлүнүң 56 хуузу апарган. Бирги шинчилелдиң түңнелинден алырга, чүгле 20 хуузун ээлеп турган. Ылангыя Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Тес-Хем болгаш Эрзин районнарының ажыл-агыйларының тарылга шөлдеринде шиңгээттинер фосфор опна эвээжээн болуп турар. Ол районнарда ындыг черлер тарылга шөлүнүң 80—90 хуузу чедип турар. Колдуунда-ла суггаттыг черлерде ындыг. Чүге дээрге, кайы хамаан чок суггарарга, чылдын-на хөрзүннүң хөй-хөй чемиштиг бүдүмелдерин суг чүй шаап ап турар-дыр.

Ол чидирисин дуглаар төлээде, минералдыг чемишчидилгелерни хөй хемчээлдиг кылдыр доктаамал төгери эргежок чугула. Суггатты эвээш хемчээлдиг суг-биле дарый-ларый чорудар болза чогуур, [illegible] чемиштиг бүдүмелдерни суг албас апаар.

Бии-Хем, Каа-Хем, Кызыл болгаш Таңды районнарының ажыл-агыйларының тарылга шөлдеринде фосфор элээн арбын болуп турар. Ол районнарда фосфору эвээш черлер 42—50 хуузун ээлеп турар.

Оон-биле чергелештир, үнүштерге эргежок чугула чемиштиг бүдүмелдер шөлдериниң хөрзүнүнде чүгле эвээжекейин, харын-даа чоорту чыгылып, кошкап турар ындыг ажыл-агыйлар база бар. Оларга СЭКП-ның XXV съездизин аттыг «Революцияның чалбыыжы» болгаш «Россия» совхозтар хамааржыр. Ол ажыл-агыйларда шиңгээттинер фосфору кошкап черлер тарылга шөлүнүң 33—39 хуузу болган. Ынчангаш үстүнде айыткан совхозтарга көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүү бедик болуп турар.

Республиканың тарылга шөлдеринде калий база кончуг эвээш. Калийлиг чемишчидилгелерниң ажыы тирелиг, ынчангаш оларны херглээш соорулдаар янзылыг хоойнер ажыл-агыйларның специалистеринде бар. Ол шын эвес болзадыр. Бирээде, бисте тарылга шөлүнүң 47 хуузунда калий кончуг эвээш. Ийиде, хөрзүнге төккен өске чемишчидилгелерни калий-биле чогуур деңзиггүрү чокта, ажыктыг түңнел алдынмас.

Калийлиг чемишчидилгелерниң беримчезин бедидер төлээде, оларны азоттуг база фосфорлуг чемишчидилгелер-биле кады ажыглап, калийлиг чемишчидилгелер хөй херглээр культураларның шөлдеринге төгер херек. Калийлиг чемишчидилгелерни шын эвес ажыглаар чорук дүжүттүң кудулаарынга база продукцияның шынарының баксыраарынга чедирип турары товар эвес. Республикага кээп турар хлорлуг чемишчидилгелерни чазын хөрзүнге төгер чорук ылангыя картофельге багай салдарны чедирер. Оон чайлаар төлээде, калийлиг чемишчидилгелерни күзүн аңгыда аңгыска төгер херек.

Ийиги шинчилелдиң түңнелинде фосфорнуң, калийниң хөрзүнде бар хемчээлиниң талазы-биле агрохимиктиг картаны тургускан болгаш хүс-түс ажыл-агыйларның байдалдарынга минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни ажыглаарынга хамаарыштыр сүмелерни берген. Ынчалзажок агрономнарының хөй нуруузу ол карталарны ажыглап билбейн турарының дугайын чугаалаар херек. Дыка хөй специалистер оларны харын-даа херекке албайн турар. Ындыг болганда, шөлдерниң үнүш-дүжүткүрүн бедидер талазы-биле сагып салыышкынның дугайында кандыг чугаа турар боор? Хөрзүнде бар чемиштиг бүдүмелдерниң хемчээлин билбес болза, үнүштерниң ол-бо хевирлеринге чемишчидилгелерни ажыктыг кылдыр ажыглаар арга чок.

Чемишчидилгелер херглээринниң республикада тургустунган системазы хөрзүннүң үнүш-дүжүткүрүн бедидерин тандырбайн турар дээрзин ийиги агрохимиктиг шинчилелдер көргускен. Хөрзүн эргижирей турар болган ужурунда, органиктиг база минералдыг чемишчидилгелерни херглээрин дыка көвүдедири негеттинип турар

Чемишчидилгелерни үре-түңнелдиг кылдыр ажыглаарының ныяп-ла албан негелдези болза, хамыктың мурнунда азоттуг, фосфорлуг болгаш калийлиг шын деңзиггүр болур. Ындыг турбаза, республиканың хөй-хөй ажыл-агыйлары ол негелдени кончуг-биле таварып турар. Эрткен чылын ажыл-агыйларның кезии хирези ындыг [illegible]. Моон соңгаар ындыг четпес чүүлдерни болдурбас херек. Агрохимиктиг шинчилелдерниң түңнелдери кылып тургускан картограммалар болгаш чемишчидилгелер төгериниң аңаа [illegible] сүмелерни ажыл-агыйларның тургузукчуларынга, специалистеринге хууламп бээр негелде болур ужурлуг. Минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни чүгле комплекстиг бир-ле [illegible] ажыглаар норма [illegible] беримчезин магадылап болур.

Н. АЮШИНОВ,
республиканың агрохимлабораториязының улуг агрохимиги.

Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң хойжузу Сарыг-оол Сарыгларның аалынга комсомолчу кыстар Нина Саая дузалакчы кадарчылап, Лора Сарыглар саанчылап турар. Кодан хойнуң ооңдаашкынын алактап турар, ынчалза-даа ажыл үне-даа, хүнүге-даа чай чок. Бо ийи аныяк кыс чаш хураганнарны мензи [illegible] кичээнгейни салып, эки ажылдап турарлар. Коданга 270 хой төрээн, хураганнары менди. Нина Саая биле Лора Сарыглар чаңгыс-даа хураган хоратпас дээш кызымаккай ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА. дузалакчы кадарчы Н. Саая биле саанчы Л. Сарыглар.

Ш. КУУЛАРНЫҢ фотозу.

Херээженнер чөвүлелдеринде

БИР ДЕМНИГЛЕР

«Нарын» совхозтуң экономиказының бир кол адыры — мал ажылы. Эрткен чылдың төнчүзүнде чүгле хойну бежен 30 муң ажыг баш чедирип, оон баш санын өстүрериниң планын 103 хуу күүсеткен. Оон иштинде төрүүр хойлар 12700 четкен. [illegible] бедидеринге [illegible] байдалдар тургустунган.

Совхозта херээженнер чөвүлели бо чугула адырны шефке алган. Херээженнерниң мал ажылынче хаара тудар, малчыннарга шеф дузазын көргүзер, чайгы үеде мал чеминиң белеткелинге, кыргыылдага киржир, өске-даа ажылды организаставышаан, херээженнер ортузунга социалистиг чарышты катбарткан.

Нарын суурда чеди агитквартира ол чарышка киришкишкен, малчыннарга кышкы үеде шеф ажылын чорудуп келген. Ылангыя кышкы үеде шаан будуун чыып чорудуп идепкейлиг организастаан. Малчыннар ортузунга зооветеринар өөредилгезин айда бир удаа эрттирип турар. Ынчангаш май айда элээн хөй малчыннар бирги, ийиги класстыг хойжузу деп атты чедип алырлар.

Амгы үеде хой оолдаашкы-ның эргилзелиниң турар Ч. Хүрелбүн, Г. Баянова, С. Ялжак, С.-Х. Саая олар [illegible] херээженнерниң коданнарынга мал хураганнай ынң ажып, чаш төлү [illegible] менди камгалап турар.

Херээженнер чөвүлели бо чугула ажылче [illegible] салбышаан, коллективтер аайы-биле урап [illegible] бо хүннерде организастаан. Ону СССР-ниң 60 чылынга турускааткан. Аңаа школа, [illegible], Совет, эмнелге, өске-даа коллективтер идепкейлиг киришкен.

Суурувуста херээженнерниң артиир, даараар, ногаа өстүрериниң талазы-биле [illegible] ажылдап турар. Херээженнер хостуг үелеринде бо [illegible] ажылдап кирип, [illegible] кижизидилгезинге база [illegible] салып турар. Олар Нарын ортумак школазының эге класс [illegible] [illegible] эки шай-биле хандырып келген. Бо ажылды суурнуң чеди агитквартиралары график ёзугаар организастап турар.

Б.-У. КЫРГЫС.
Эрзин район.

Экономика камналгалыг болур ужурлуг

ЧУРТТАКЧЫ БҮРҮЗҮНДЕН ХАМААРЖЫР

Чуртталга Хоойлузун удурткени чоннуң амыдыралын улам чаагайжыдарынче Коммунистиг партияның, Совет чазактың хүн бүрү оон сагыш салыышкынының база бир херечизи болур. Ук Хоойлуда совет кижилерниң чурттаган шөлүн алыр эргезин улам-на калбартып, быжыглаан. Кооператив бажыңнарын хамаатыларга быжыглаарын ында берген, колхозчуларның болгаш хууда чуртталга бажыңнарының дугайында база айыттынган

Чуртталга бажыңнарын тудуп турар организациялар, бүдүрүлгелер хамаатыларны чуртталга шөлү-биле хандырары дээш боттуг хемчеглерни ап чорудар ужурлуг деп ук Хоойлуда айыттынган.

Оон-биле холбаштыр Кызыл хоорай Советтиң чурттакчыкоммунал ажыл-агый эргелезиниң болгаш бүдүрүлгеажылдал чуртталга трезиниң мурнунда улуг сорулгалар салдынган.

Чурттагла трезинге 388 муң дөрбелчин метр ажыг шөлдүг чурттакчы фондузу хамааржыр. Ол дээрге 810 ажыг сайыг чурттакчы бажыңнары азы 8732 саныг квартиралар-дыр. Чурттакчы коммунал ажыл-агый эргелезиниң квар-

тираларында 28800 ажыг кижи чурттап турар.

Чурттагла шөлүнүң тудуун 1960 чылдардан эгелеп калбаа-биле чорудуп келген. Чурттакчы бажыңнарының хөй кезииниң байдалы эки. Ынчалза-даа моон мурнунда чылдарда бажыңнарның үүрмек болгаш капитал септелгезин өйүнде чорутпайн тургаңындан база чамдык бажыңнарда ийиг суг киирттинмээнинден комплекстиг капитал септелгени кылып чорудары негеттинип турар. Ленин кудумчузунда 8; Кочетов кудумчузунда 13; Дружбада 29, 31, 33, Заречнаяда 18, 24 дугаарлыг болгаш оон-даа өске бажыңнарга ииг суну киирип, капитал септелгени чорудары чугула. Ынчалзажок чамдык бажыңнарның чурттакчыларының талазындан негелделии [illegible] түрүүдеп турары чөптүг. Чурттакчы фондузунга септелгени чорударынга чижектеп санаарга беш 1,5 муң рубль хереглединнер

Капитал септелгени чорударынга аңаа херекселдер [illegible] чурттакчыларны септээр [illegible] көжүрериниң немелде чурттакчы фондузу база негеттинер апаар. Чижек, Кочетов 2-де, Каа-Хем 2-де бежин бажыңнарны алыр болза, септелге үезинде мында өг-бүлелерни көжүреринге 200 хире квартиралар херек-тир.

Үүрмек септелге чорудар бажыңнарның саны оон-даа хөй. Оон аңгыда чурттакчы фондузунуң 1,5 хуузу эргижирээн, колдуунда чурттаар арга чок бажыңнар болур.

Чаа бажыңнарны тударынга тудуг шөлү хостаарынга бузулар бажыңнар база эвээш эвес. Кочетов, Ленин кудумчуларының аразында Титовтан Чехов кудумчузунга чедир; Кочетов, Рабочая-биле Октябрьскаяда Титовка чедир болгаш оон-даа өске кварталдар аңаа хамааржыр.

Чурттагла фондузунуң капитал болгаш үүрмек септелгезин чорударында улуг берчелдээшкиннер таварышып турар. Капитал септелгеге [illegible] чедишпес. Хоорайның септел-гелиг эргелелииниң баазазы кошкак. Чоокта чаа тургустунган бүдүрүлге-ажылдал чурттакчы трезиниң тудуг [illegible] барык чок, ажылчыннар-биле чүгле 30 хуу четчип турар.

1981 чылда чурттакчы бажыңнарның септелгезинге 326 муң рубль шиитпирлиг [illegible]. Ол дээрге кызырында негээринен 4—5 катап эвээш

болуп турар.

Бажыңнарывысты камнаары, карактаары чоннуң чурттакчы шөлү-биле хандырарынга улуг курлавыр болур ужурлуг. Маңаа чурттакчылар бажыңнарын бодунуң камнап кадагалап, азаап-кайгаарап турарын көрээлиңер. Чурттап орар квартиразының үүрмек септелгезин ай шаанда чорудуп чугайлап, бодунуң ээлериниң квартиралы ниити-даа хирелиг, арыг-силиг, кежээ эки байдалдыг болур. Чижээлээрге, Кызыл партизаннар кудумчузунда № 19 бажыңның чурттакчылары ук бажыңга капитал септелгени чыдырып дивээн биздиреенинге коллектив-биле бижээшкин. Ынчалза чуну көр [illegible] дээрге, эки ээлерниң квартиралары колдуунда септелге кылбайн бажыңның [illegible] квартиразынга барык-ла үүрмек септелге бежин херегдевес. А оларының колдарын улуг [illegible] чамдык ээлерниң квартираларын септээрге, ниити септелгеге негеттинип турар

Ол чүл дээрге, каттап онун хөй чорукту хамааржыр-дыр. Ленин кудумчузунда 8, Интернациональнаяда 3 дугаарлыг бажыңнарда байзан

база мындыг.

Чон ортузунга тайылбыр ажылын кылырынга хөй-ниити организацияларны улуг рольдуг. Ол дээрге бажың комитеттери-дир. Бисте шупту 102 бажың комитеди бар. Ол комитеттерде хөй кезиинде ажыл-агыйжы болгаш харысаалгалыг эштерни соңгаан болуп турар. Ук комитеттер [illegible] чурттакчы бажыңнарын кадагалап, хайгаараар талазы-биле эвээш эвести кылып келген. Гагаринде 6, Титовта 15, Щетинкин-Кравченкода 73 дугаарлыг бажыңнарның комитеттери ооң системазын [illegible] бажыңнарын депшиээрите биче архитектурлуг [illegible]

Чурттакчы [illegible] бир берге айтырыг бар. Төлевир эки-хөөн бөр [illegible] чурттакчылар [illegible] бажыңнар [illegible] кижилер [illegible] салып ор-болур [illegible] бажыңның [illegible] төлээзиниң он [illegible].

Херек кырында [illegible] чурттакчыларның [illegible] чылдар [illegible] бар. Заречная 20-те № 1 квартирада чурттап чор

рар А. Н. Неустроева бажыңының хөлезиниң төлевирин 854 рубль. Каа-Хем 2-де № 35 квартирада Э. М. Доржу 172 рубль. Дружба 37-де № 3 квартирада Ю. Д. Прокофьев — 237 рубль өрелиг болуп турар. Ындыг чижектерниң хейиңү көргүзүп болур.

Ындыг чурттакчылар бажың-балатты септээринге [illegible] кара ажыл болдуруп турары билдинер.

Ынчангаш кижи бүрүзү, ол бодунуң бүрүзү чурттакчы фондузун камнаар эки сеткилге, арыг-силиг турузарынга, ону эвээштиг-биле көөрүнге боттары улуг хуузун киирерин уттур — кижи бүрүзүнүң хамаатызы кылдыр [illegible] чугула.

Кызыл хоорайның чурттакчы коммунал ажыл-агый [illegible] [illegible] [illegible] негелдезинге мындыг.

Чурттакчы коммунал [illegible] бажыңнарының [illegible] ажылчылары боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны күүседиринче бүгү күжүн салып ажылдаарлар.

Л. ХАСАНОВА,
Кызыл хоорайның чурттакчы-коммунал ажыл-агый эргелезиниң начальниги.

ТЫВЫНГЫРЫ-БИЛЕ

«Шамбалыг» совхозта ажылчын комитеди, кезээ Совет болгаш херээженнер чөвүлели агитквартиралар аразында көрүлдени тывынгыр, солун байдалга эрттирген

Аңаа 9 агитквартиралар киришкен. Агитквартира бүрүзү он бирги беш чылдың бирги чылында кылган ажылдарын альбомга чараштыр бижээш, дужаап, чаңгыс сүр чурттугларынга отчёдун берген. Ол ышкаш кандыг бир айтырыгга хамаарыштыр [illegible] [illegible] [illegible] кижи-биле тывынгыр, чараш, шевер кылдыр дээрап алганнары.

Чижээ, Новая, Гагарин, Терешкова кудумчуларының чурттакчыларының дээрап алган хевн чараш, аян-шиңгээлиг болган. Гагарин кудумчузунуң «Аян» агитквартира «Араганың хоралы» деп темага кежээни эрттирген. Ук темага хамаарыштыр урандчевен сестерин, тывызыктарны, үлегер чугааларны бижээш, ол кежээ аскан. Араганың хоралының дугайында киножурналды клубка үндүрген, дээштиг уткалыг чуруктарны чураап аскан. Бо бүгүнү чыылган чон сонуургаан.

[illegible] чурттакчыларының «Тыва улустуң ойннары болгаш аажы-чаңы» деп темага эрттирген кежээзи база солун болган

С. МОНГУШ.
Кызыл район.

«Шынга» харыы

ХАНДЫРЫЛГА ЭКИЖЭЭН

Бо чылдың январь 13-те «Шын» солунга «Чүге хандырбайн турарыл» деп материал парлаттынган. Аңаа Тес болгаш Ак-Чыраа ынчаар кыдырымын белеткеп турар улустуң хандырылгазын шүгүмүлээн турган.

[illegible] ажыл-агый министерствозу Сельхозтехникадан биле кады Тесте болгаш Ак-Чыраада хандырылгазын белеткелдиниң байдалын өөренип көргеш, боттуг хемчеглерни алган дээрзин кедээ ажыл-агый министри Н. Лавриненко биле Сельхозтехниканың даргазы С. Мешкорудников редакцияга дыңнаткан. Амгы үеде кызар-чаар материалдарны болгаш артык көдертелерни Сельхозтехникадан чаңгыс ёзугаар четкилп берип [illegible] [illegible] автосалыны мал чемиин белеткээкчилеринге эът-чемин болгаш чүгле бараанарны чедирип турар.

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИНИҢ ААС-КЕЖИИ ДЭЭШ, ЧЕР КЫРЫНГА ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазын өөрениринге

Профэвилелдерниң XVII съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазы чүгле бистиң чуртувуска эвес, бүгү делегейге улуг сонуургалды болдурган. Коммунистиг тургузуушкуннуң херээнге совет профэвилелдерниң эргелерин калбартыр база харысаалгазын улам ыңай бедидер талазы-биле СЭКП-ниң угланыышкынын тодазы-биле ында көргүскен, ракета-ядролуг дайынны болдурбазынче угланган чаа чугула саналдар кирген.

Партия болгаш экономиктиг өөредилгениң системазынга, пропаганданың массалыг хевиринге ол документини өөредир болгаш тайылбырлаар ажылды партия организациялары калбарткан.

Пропагандистерге, чаңгыс аай политхүннерниң организакчыларынга, лекторларга, политинформаторларга болгаш агитаторларга дуза кылдыр кичээлдерниң чижек планын, лекцияларның, илеткелдерниң, беседаларның темазын мында парлаан.

КИЧЭЭЛДЕРНИҢ ПЛАНЫ

1. Профэвилелдерниң съездизинге Л. И. Брежневтиң чугаазы — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин чедиишкинниг күүседир дээш демиселге сорук кииргичи программа. Л. И. Брежнев социалистиг ниитилелдиң политиктиг системазынга профэвилелдерниң киржилгезиниң дугайында. Социализм үезинде профэвилел шимчээшкининиң ленинчи үнелели. Профэвилелдер—эргелеп башкарылганың школазы, ажыл-агыйжы чоруктуң школазы, коммунизмниң школазы.

Профэвилел организацияларының ажылын хүннүң негелдезинге дүүштүр дүрген, шалыпчы ёзу-биле эде тургузаар. Профэвилелдерниң сорулгазы — социал болгаш экономиктиг чаа айтырыгларны дидими-биле шиитпирлээри, социалистиг демократияны хөгжүдеринге болгаш ажылчы чоннарны кижизидеринге киржири, эртемге калбаа-биле даянары, бодунуң активиниң мергежилин соксаал чок бедидери. Бистиң үениң профэвилел ажылдакчызы ат-алдарлыы-биле, чаа чүүлдү тып билири-биле, масса-биле быжыг харылзаалыы-биле, улуска кичээнгейлии-биле, кижиниң сагыш-сеткилин билири-биле илгалыр ужурлуг.

Партияның удуртукчу ролю — профэвилелдерниң өзүлдезиниң салдарлыг үндезини. Совет профэвилелдерге СЭКП-ниң долу бүзүрели, ооң организас талазы-биле тускайлаң чоруун хүндүлээри. Партияның, күрүнениң, профэвилелдерниң дугуржулгалыг, чаңгыс аай ажыл-херектери — коммунизмниң херээниң чедиишкиннериниң [illegible]

Бүдүрүлгени хөгжүдери — профэвилелдерниң кичээнгейиниң төвүнге. Экономиканы тайылбыр чок өзүлдениң оруунче кииреri, ону ёзулуг кампаниялыг кылыры — күрүне органнарының-даа, ажыл-агый аппаратының-даа, профэвилелдерниң-даа ниити сорулгазы. Кижи бүрүзүнге чедер, партияның экономиктиг политиказының негелделери аңаа чоок болгаш билдингир болуруң чедип алыр, чүгле ол политика ооң амыдыралчы эрге-ажыын камгалап турар, ынчангаш бодунуң инициативазы, чогаадыкчы диләэшкиннери-биле ооң чедиишкиннеринге дузалаары кижи бүрүзүнүң херээ дээрзин бадыткап көргүзери — он бирги беш чылда профэвилелдерниң чугула сорулгазы.

Эртем-техниктиг [illegible] ажыл-агыйның [illegible] Хайгыылчы-мурнакчыларның болгаш шалыпчы бүдүрүлгелерниң өөө-биле күш-ажылдың халдакчы армиязын бүгү тала-биле көдүрбүшаан, нити халдаашкынны калбартыр. Аъш-чем айтырыгларын шиитпирлээринге профэвилел организацияларының киржилгези.

Бригаданың органзастаарының болгаш күш-ажыл дээш шаңнап-мактаарының чаа хевирлерин идепкейлии-биле шиңгээдип алыр, ажыл-агый механизмин сайзыраңгайжыдар. Ажылчын салгалдың кижизидилгезин болгаш өөредилгезин экииидер. Ажылчын хуралдарының, доктаамал ажылдап турар бүдүрүлге чөвүлелдериниң, уткуштур планнарның ролюн улгаттырар, ажылчы чоннарның чогаадыкчы идепкейлиг [illegible] чаартыкчыларының шимчээшкинин. ажылдың [illegible] ССРЭ-ниң 60 чылын [illegible] социалистиг чарышты улам калбартыр.

Күш-ажылдың кижилери дээш сагыш салышкынны улгаттырар. Социал айтырыгларны шиитпирлээринге, совет кижилериниң күш-ажыл байдалын болгаш амыдыралын экижидеринге профэвилелдерниң харыысалгазы. [illegible] хажыдар, бюрократизм, бот-тоттунар болгаш тоомча чок чоруктар-биле эптеш чок демисежир. Бүдүрүлгеге таарымчалыг социал-психологтуг болгаш медицинарлыг байдалды тургузаар дээш сагыш салыр. Кижилерниң хүн бүрүдеги херектелиин хандырары-биле холбашкан айтырыгларга ажылчын хыналдаының дээштиин бедидери — политиктиг улуг ужур-дузалыг болгаш демократтыг ханы утказыг сорулга болур.

II. Л. И. Брежневтиң чаа саналдары дайын айыылын узуткаар болгаш боо-чепсекти эндере бүдүрерин сокседыр талазы-биле Совет Эвилелиниң күженишкиннериниң көскү бадыткалы. Делегей харылзааларының хөгжүлдезинде нйи оруук, бот-боттарынга удурланышкак нйи хевир. Милитаристиг угланышкын болгаш НАТО-нуң АКШ баштаан блогу бүгү-ниити тайбыңга дорт айыылды диргелдирип турар. Байдалды чидиглендирер, дөңнешкек чорукту үрээр, делегей байдалын дүшкүүрлендирер, чурттар аразының бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылгазын баксырадыр дээн АКШ-тың чүткүлү. «Совет айыыл» дугайында пропагандистиг кампания — боо-чепсекти эндере бүдүрер дээш идеологтуг шырыңма. АКШ-тың мурнуку шугумда мөөннээн кужугун дугайын өг-биле ыттавайн турары. Вашингтонуң «нулевой шиитпир» дугайында саналы—Барыын чүктүң империалистиг бөлүктериниң ССРЭ-ниң боо-чепсектерин чаңгыс талалыг дуэкүрер дээн оралдажылгазы.

Делегей байдалының чидигленип турар үезинде ССРЭ-ниң тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиказының чайгылыш чогу болгаш принциптиглии. Быжыг тайбың болгаш бүгү күрүнелерниң аразынга бот-боттарынга ажыктыг тайбың кады ажылдажылга дээш Совет Эвилелиниң тода болгаш чангылыш чок угланыышкыны. Европага ядролуг чепсекти кызырары — делегейниң чаа дайынының улам өзүп турар айыылын чайладырынга кол чугула айтырыг. ССРЭ-ниң Европа кезээнге ортумак ырактыылдыг ядролуг чепсектиң чаңгыс талалыг мораторий тургузуун ёзугаар сайгара тургузарын соксадыр болгаш саны кызырар дугайында. Ырак ужудар чалгынныг ракеталарны сайгара тургуспас деп бот-боттарынга хүлээнип алырының дугайында. Шериг-далай флодунуң ажыл-чорудулгазын дөңге кызыгаарлаар болгаш делегей океаның тайбының зоназынче шилчидер дугайында чаа совет инициативалар — ССРЭ-ниң тайбыңга ынакшылдыгының болгаш тайбыңны камгалап арттырар база чавыртылышкынны быжыгылаар дээш сагыш салышкынының бүзүрелдиг херечизи.

Тодаргай болгаш ырак келир үеже угланган чаа совет саналдарны делегейниң хөй-ниитизиниң бедии-биле үнелеп турары.

ЛЕКЦИЯЛАРНЫҢ, ИЛЕТКЕЛДЕРНИҢ, БЕСЕДАЛАРНЫҢ ТЕМАТИКАЗЫ

Л. И. Брежневтиң чугаазы — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бүгү улустуң демиселиниң сорук кииргичи программазы.

Совет ниитилелдиң буzулбас чаңгыс эви.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлери — миллион-нарның эң чоок, эргим херээ.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съезди — чурттуң политиктиг амыдыралында улуг болуушкун.

Профэвилелдери — совет ниитилелдиң салдарлыг күжү.

Совет ниитилелдиң политиктиг системазында профэвилелдери.

Эргелеп башкарылганың школазы, ажыл-агыйжы чоруктуң школазы, коммунизмниң школазы.

Сайзыраңгай социализмниң үезинде совет профэвилелдери.

Социалистиг демократияны бүгү талалыг хөгжүдери.

Совет ниитилелдиң бүгү талалыг дээшпилгээни.

Күш-ажыл — бистиң Төрээн чуртувустуң алдар-адының болгаш күчү-шыдалының үндезини.

Ажылчын ангының угаан-бодалының сайзыралы совет ниитилелдиң бүгү ангыларының болгаш социал бөлүктериниң идейлиг туружун тодарадып турар.

Күш-ажылдың болгаш угаан ажылының чоокшулажыышкыны.

Хоорай биле кодээниң аразында ылгалдың чидип бар чыдары.

Социалистиг чарыш — массаларның чогаадыкчы идепкейин көдүреринге, чурттуң экономиктиг өзүлдезинге күчүлүг быра.

Күш-ажылдың кижилериниң дугайында сагыш салышкыны, бүдүрүлге дугайында сагыш салышкынны — кичээнгейниң төвүнге.

Шалыпчы ёзу-биле, күзел-сорук-биле, ак сеткилдиг ажылдаар бис.

Чаа, мурнакчы чүүлдү бүгү тала-биле деткиир.

Бригаданың органзастаарының болгаш күш-ажыл дээш шаңнап-мактаарының чаа аргаларын деткиир.

Коллектив бүрүзүнүң ажылынга тодаргай болгаш ажыл-агыйжы чорук.

Ажылчы чоннарга олар чуртунуң ээзи деп чувени идепкейлиг хевирлээр.

[illegible] коллективтерниң, бүдүрүлгениң чаартыкчыларының дуржулгазы — бистиң байлаавыс.

Экономика камналгалыг болур ужурлуг.

Ажылдаар чер бүрүзүнге бедик бүдүрүкчүлүг, ажыктыг, шынарлыг чорук.

Камналга болгаш хунаргалал дээш бүгү улустуң шимчээшкинин калбартыры.

Ниитилелдиң өнчүзүн ээ ёзу-биле көөрүнге кижизидер.

[illegible] чорук — коммунизмниң [illegible]

[illegible]

Күш-ажылдың сагылга-чурумунуң үрекчилеринге, арагачыларга, брак кылыр кижилерге эптеш чок болур бис.

Доктааттынган эрге-дүрүмге, күш-ажыл хоойлужудулгазынга хажыдыышкынныр турбас ужурлуг.

Бюрократизмни — шугумчулелдиң ниит одунче.

Тайбың болгаш делегейге кады ажылдажылга дээш СЭКП-ниң демисели.

Совет Эвилелиниң чаа тайбың саналдары.

Делегей харылзааларының хөгжүлдезинге нйи оруук, бот-боттарынга удурланышкак нйи хевир.

НАТО-нуң АКШ баштаан блогунуң агрессчи политиказы—бүгү-ниити тайбыңга кыжаныг.

Делегей океаны тайбың зоназы болур ужурлуг.

Совет профэвилелдериниң делегейге ажыл-чорудулгазы.

Бүгү чурттарның ажылчы чоннарының чаңгыс эвин быжыглаар бис.

ССРЭ-ниң 60 чылын күш-ажылга, өөредилгеге, чогаадыкчы ажылга чаа-чаа чедиишкиннерлиг уткуур бис.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседир бис.

* * *

Кичээлдерни, лекцияларны, илеткелдерни болгаш беседаларны эрттиреринге база 1982 чылдың планнарын күүседир, ССРЭ-ниң 60 чылынга алдар болдурган социалистиг чарышты калбартырынга боттарының коллективтериниң ажыл-херектери болгаш сорулгалары-биле ону холбаарынга тодаргай дузаны пропагандистерге, лекторларга, илеткелчилерге, политинформаторларга база агитаторларга партия болгаш профэвилел комитеттери, политчырдыышкын башкылары болгаш кабинеттери, лекторлар бөлүктери, экономиктиг өөредилге талазы биле чөвүлелдер чедирер ужурлуг. Кичээлдерге белеткелдер үезинде ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң, профэвилелдерниң отчёт-соңгулдалыг хуралдарының, конференцияларының база съездилериниң материалдарын, төп, адырлар аайы-биле болгаш тус черниң парлалгазында үнген чүүлдерни калбаа-биле ажыглаар херек.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

БҮДҮРҮЛГЕ-БИЛЕ ХАРЫЛЗАА

БЕРЛИН. Эрфурт округтуң 70 муң өрү классчылары неделяда бир удаа үлетпүр бүдүрүлге черлеринге бүдүрүлге практиказын эрттирип турарлар. Округтуң 350 чедир саналтылып турар үлетпүр болгаш албан черлеринге аныяк кижилер дыка хөй ажылчын тускай мергежилдиң үндезиннерин шиңгээдип ап болур. Олар демир чазап, болбаалырадырының болгаш белен кезектерни эпчээриниң талазы-биле, машина болгаш электротехниканың үндезиннери-биле таныжып турар.

Берлинниң районнарының бирээзиниң тоску болгаш он-гу класстарының өөреникчилериниң политехниктиг өөредилгезиниң баазазы найысылалдың чоогунда ногаа ажылдыг кооператив боор турар. Олар анаа баргаш, ногаалар болбаазырадыр машиналарны болгаш автоматтыг шугумнарны ажылдадырының дуржулгазын шиңгээдип ап турарлар.

Республиканың школаларында моон-биле 25 чылдың иштинде боттандырып, чорудуп турар политехниктиг өөредилгениң чугула ролюн үезинде чижектер бадыткап турар. Оларда ГДР-ниң чүс-чүс муң үстүкү классчыларын чаара туткан.

ДУРЖУЛГА ЗАВОДУ

ПРАГА. Тудуугга ажыглаар курагг холумактарны кылыр дуржулга заводун мында ажылдадып эгелээн. Ол дээрге, ЭДЧ кежигүнү чурттарның ындыг бир-ле дугаар бүдүрүлге чери боор турар.

Ол долузу-биле автоматчыттынган завод янзы-бүрү штукатур ажылдарын кылыр, бажыңнарның ханаларын тускай бүдүктер-биле чаар, хаашшимээн эвээжедиринге ажыглаар 15 хевирниң тудуг материалдарын саваладыышаан бүдүрер аргалыг болур. Ол бүдүрүлге чери чыл санында-ла 45 муң тонна материалдарны кылып үндүрер болгаш чижээ, бажыңнарның даштыкы ханаларын чаартырын дыка шалыпкын болдурар. Олар ооң ангыда анаа материалдардан артык быжыг.

Тудуг материалдарын кылыр чаа бүдүрүлге черин тургусканы — Чехословакияда тудуг үлетпүрүн хөгжүдериниң эң чугула угланыышкыннарының бирээзи боор турар. Ындыг улуг объектилерге чижээ, Духов хоорайда тудуг керамиказын кылыр завод база хамааржыр.

ЧАА КООПЕРАТИВ

УЛАН-БАТОР. Моолдуң Ховд-Алтай аймаанда «60 чыл» деп чаа кооперативти тургусkan. Элээн каш кодээ ажыл-агый каттыжыышкыннарының акша-херекселин-биле тургускан ол ажыл-агый мал азыраар, ногаалар болгаш картофель өстүрер, күш ажылы кылыр ужурлуг. Чоокку чылдарда ол аймакка ындыг ам-даа беш кооперативтер ажылдап эгелээр.

Чаа кооперативти тургусканы — МАРН-ның XVIII съездизиниң бадылааны ажыл-агыйлар аразының кооперастаашкынынга болгаш агроүлетпүрге үндезилээш, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам-на специализастаар, моөнээриниң программазын [illegible] турарының көргүзүү болур. Ам ындыг кооперативтер МАР-да он ажыг.

Моолдуң кодээ ажыл-агый ажылдакчылары чаа кооперативти органзастаарын Совет Эвилелиниң, өске-даа социалистиг чурттарның байлак дуржулгазын ажыглап. Ноги аймакта ындыг эң-не баштайгы «Миңжит булган» дээр бүдүрүлге черинин ажылының мурнакы [illegible] турарлар.

[illegible] тургустунган ол ажыл-агый чери МАР-ның [illegible] херек кырында бадыткаан. Бо хүн ол кооператив [illegible] рын мал чемнери-биле хандырарын бодунга долузу-биле алган.

КАМПУЧИЯНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

ПНОМПЕНЬ. Кампучия улус 1981 чылдың агаар-бойдузу берге-даа болган болза, улус ажыл-агыйын катап тургузуп, хөгжүдеринге улуг чедиишкинниг болганын КУРП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, секретары, КУР-нуң планнаашкын болгаш экономика министри Чеа-Сот чугаалаан.

Кодээ ажыл-агый [illegible] үезинде тараажылар ристи 1,35 миллион гектарга олурткаш, техниктиг культуралар тарыыр шөлдү база калбарткан.

Үлетпүр быжым-биле хөгжүп турар. Чуртта амгы үеде 365 бүдүрүлге черлери ажылдап, оларның эң-не улуглары Пномпеньде тургустунган.

Чеа-Соттуң чугаалааны-биле алырга, эрткен чылын 1,5 миллион уруглар школага өөренип эгелээн. Студентилерниң саны 1980 чыл-биле деңнээрге, барык 12 хуу немешкен. Бижик билбес чорукту [illegible] ажылдап турар.

(СЭТА).

ЛОНДОНДА ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

ЛОНДОН. (СЭТА). Маргарет Тэтчерниң болгаш Индияның премьер-министри Индира Гандиниң аразында чугаалажыышкыннар Великобританияның премьер-министриниң [illegible] «Индияның фестивалы» Лондонда [illegible] И. Ганди мында барган.

Делегей харылзааларының болгаш англи-индий харылзааларының эң чугула айтырыгларының [illegible] ооң ангыда [illegible] Лондонну болгаш Делинин аразында принциптиг чарылгаалар бар. [illegible] Афганистан [illegible]

консервативтиг чазаа чер бөмбүрзээниң янзы-бүрү районнарынга хамааржыр американ администрацияның дорайя үүлгедиишкиннерин күзелдии-биле деткип турар. [illegible] М. Тэтчер биле И. Ганди [illegible] айтырыгларның дугайында херек кырында [illegible]

ХУНТА КЫЖАНЫП ТУРАР

МАНАГУА. (СЭТА). Сальвадорда дерзии үүлгедиглерниң улам-на илерээринден корткаш, фашистиг хунта даштыкы журналистерниң адреззинге кыжанышкынныг медеглел кылган. Чоокта чаа дөрт голланд журналистерни араатаныг ёзу-биле хунта шериглериниң өлүргенин мышкаш, ындыг салымга таваржы бээриниден айыылдангаш, даштыкы хөй журналистер Сальвадордан үнүп чоруурун шиитпирлээн. Голландияның журналистерин өжегерээн өлүргенниң истелгезин чорударын хунта ойталавышаан. Чуртта бар журналистерни көргүдэрын оралдажып турар.

Хунтаның хартаачызы Дуарте Сан-Сальвадорга парлалга конференциязынга чүве чугаалаан. Сальвадорга болуп турар амыдыралын [illegible] журналистерге [illegible] чуртта кижилерни массалыы-биле өлүрүп турарын, анаа америк шериг чөвүлекчилериниң киржилгезин бижиирин хоруглаан. [illegible] журналистерниң амы-тынын Сальвадорга эрге-чагырга [illegible] деп, ол медеглээн.

ЧАГАА ЧОРУТКАН

МАНАГУА. (СЭТА). Бразилияның, Гренаданың, Коста-Риканың, Никарагуаның, Панаманың, Перунуң, Эквадорнуң болгаш өске-даа чурттарның 34 профэвилел каттыжыышкыннары КНО-га болгаш Америка чурттарының организациязынга коллективтиг чагааны чорудкан. Никарагуага, Гренадага болгаш Сальвадорга удур Каттышкан Штаттарның белеткеп турары шериг халдаашкынынга удур шиитпирлиг хемчеглерни алырын ында негээн.

«Ю. С. Ньюс энд Уорлд рипорт» деп улуг саадарыг америк журналдың бижээни биле алырга, өөөлгү дортен чыл болза АКШ-тың Азия талазы биле политиказынга бо ралгактаан суг мышкаш үе чада болган» дээн. Ооң кол-кол үүлгедиишкиннери — эдайынар, ол аниттен агиперлгер ни үндүрбейн турары. Азияның күрүнелериниң улустарының салым-хуузунга үттүн турбас иетерин арттырган боо-чепсектиг сестиркин алышкыннары болуп тургулаан. Хиросиманың болгаш Нагасакиниң кырынга чаалдырган атомнуг согуушкундан 200 муң хире кижиниң өлгениң кажан-даа уттундурбас. Вьетнамга болган дайын тайбың чонну болгаш долгандыр турар бойдус чүүлдерин узуткапкынының чижээ болган. Тайбың хоорайларның болгаш суурларының кырынга чашкырган 50 миллион литр ажыг дефолиантылар болгаш 100 муң тонна хире өске-даа хораныг бүдүмелдер нйи чиндиги ажыт вьетнамнарны шыдажыр арга чок ажыт-човулаңга таварыштырган. Каттышкан Штаттар бөгүн-даа боо-чепсекти соксаал чокка эндере бүдүрери болгаш Индий база Оожуум океаннарга агинериниң улам хөйү биле менндерлери-биле Азияның улустарын коргудар дээш «ёзалакы» стратегиязын чорудуп, чазактарга удур үймээннерни өөскүдүп, чарлалган тайылаарны кылырын уругулулен турар.

ЧУРУКТА: Вьетнамның хуюктаалдыр өрттенген чери.

СЭТА-ның фотохрониказы.

УЛУСТУҢ КИЛЕҢИНИҢ ЧАЛГЫЫ

БЕЙРУТ. (СЭТА-ның корр.). Израиль шаажылакчылар Эль-Бира болгаш Рамаллах хоорайга массалыг шимчээшкиннин киржикчилериниң тайбыңчыскаалының колониаларынга боолап, ханныг үүлгедиишкиннин кылганнар. Эль-Бираның муниципалитедин тарадыр, палестин чонну болгаш оон төлээлекчилерин «хамааты администрация» дээр ежелекчи организация-биле кады ажылдаарынче албадаар, оларга административтиг автономияның тургузар дугайында Тель-Авивтиң шиитпиринге удурланышкынны илередири-биле ол чыскаалды органзастаан турган. Ол араатаныг үүлгедиишкинниң түңнелинде нйи палестин аныяк оолдар өлүрткен, он-он кижилер балыгланган, дыка хөй кижилерни тудкаш, кара-бажыңнаан.

Улустуң килеңнээшкининиң чалгыы ежелеттирген бүгү араб девискээрлерин шыва алган. Дыка хөй хоорайларда, суурларда болгаш Иордан хемниң барыын эриинде палестин лагерьлерде амыдырал барык бүрүнү-биле соксаан. Школалар, университеттер болгаш колледжилер хагдынган, бүдүрүлге, күрүне албан черлери, банкылар, магазиннер ажылдаваастаан. Сионистиг ежелекчилерниң бүгү ниитиниң ажыл соксадышкынын соксадырынче чонну күш-биле албадаар дээш кылып турар оралдажышкыннары четпес чок боор турар. Иорданның барыын эриинин хоорайларының чагырыкчылары үш хонук мурнунда эгелээн бүгү-ниитиниң ажыл соксадышкынын үргүлчүлээринче чонну кыйгырган. Газа секторунуң палестин чону Иорданның барыын эриинин араб чурттакчылары-биле эп-сеткил каттыштырылгазын чарлааш, бүгү-ниитиниң ажыл соксадышкынының киржикчилеринге каттышканнар.

Палестин арабтарның шимчээшкининден корткаш, израиль чагырыкчылар барыын эриктиң хоорайларын өске районнардан херек кырында ангылаар дугайында дужаалды үндүрген. Наблуста, Рамаллахта, Эль-Брада комендант шагын доктааткан, хой-ниити ажылдакчыларының иштинден хөй тудуп хоругдаашкынны кылган, чыскаалдарның киржикчилериниң херектерин көөр шериг судтарын тургускан.

Наблус хоорайга ооң баштаар черинин даргазы Б. Шакааның чүве чугаалаар деп турганы митингиниң ежелекчи эрге-чагыргалар хораан. Корген кижилериниң херечилеп турары биле алырга, хоорай чагыргазының баштыңын израиль солдаттар араатаныы-биле эттеп каапканнар.

Палестинаны Хостаарының организациязының күүсекомунуң даргазы Я. Арафат Израильдиң ежелеп алган черлериниң палестин чонунга кыйгырыг чорудкаш, сионистерниң кем-бурууну үүлгедиишкиннериг килеңнээшкин-биле буруу шапкан. ПХО-нуң удуртукчузу палестин улустуң боттарының дүрүм ёзугаар национал эргелери дээш эрес-шудургу демиселинге байыр чедирген, ол демиселдиң тиилелгезин биле доостурунга идегеп турарын илергейлээн.

Ежелеттирген араб девискээрлерниң палестин чурттакчыларынга удур израиль чазактың чорудуп турары террорлуг политиказынга удурланышкын шимчээшкининиң киржикчилериниң чыскаалы Тель-Авивке база болган. Чыскаалды таратыр сынырарының үезинде он кижини тудуп хоругдаан. Кнессеттиң (парламентиниң) Израильдиң коммунистиг партиязындан депутаттары Иордан хемниң барыын эриинде сионистерниң араатаныг үүлгедиишкиннеринге холбаштыр Бегинниң чазаанга бүзүрел чок дугайында резолюция төлевилелин кнессетке кииргеннер.

А. БОГАТЫРЕВ.

ДАЙЫНГА УДУР ШИМЧЭЭШКИН КАЛБАРГАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Боо-чепсектерни эндере бүдүрерин соксадыр дээш шимчээшкин Американың Каттышкан Штаттарынга улам калбарган.

«Дайынга удур күчүлүг шимчээшкин Чаа Англиядан Калифорнияга чедир бүгү чуртта калбарып, Вьетнам дайынының соолунда чоннуң эң улуг демиселин кылдыр шилчий берген» деп, Эн-би-си телекомпанияның тайылбырлакчызы демдеглээн.

Ядролуг каңнуг-даа чепсекти, ракеталарны, чедирериниң системаларын шенээрин, чептередирин доп-дораан хоруур дугайында ССРЭ-ге саналдаарын Рейганның администрациязындан американнарның 57 хуузу негеп турарын «Лос-Анджелес таймс» солуннуң болгаш Си-эн-эн телекомпанияның органзастааны хөй-ниитиниң санал-оналының алышкынын бадыткаан. Санал-онал алышкынынга кирипкеннерниң 66 хуузу АКШ-тың шериг чарыгдалдарын кызырары дээш турзуп турар.

Дайынга удур шимчээшкинге АКШ-тың политиктиг, хөй-ниити, шажын болгаш чырыдылганың хөй организацияларының кирип турарын «Тайм» журнал бижээн. Ядролуг чепсекти бүдүрерин соксадырып негээн резолюцияларны Массачусетс, Нью-Йорк, Мэн, Коннектикут, Висконсин болгаш өске-даа штаттарның хоойлужудулга органнары чүүлдүг деп көрген.

Хөй чүс америк хоорайларның чурттакчылары боо-чепсекти эндере бүдүрерин доп-дораан соксадырын чазактан негеп турар. АКШ-тың 435 соңгулда округтарының иштинден 279 округтарга референдумнарны эрттирген азы эрттирери-биле белеткеп турар. Ядролуг чепсекти бүдүрерин соксадырынче президент Рейганны кыйгырар угуулганың адаанга барык 500 муң кижи ат салган. Ол угуулга бижикти АКШ-тың президентизинче чоруткан. Вашингтон штаттың эң улуг хоорайы Сиэтла хоорайның архиепископу федералдыг чазакка төлээр үндүрүгнүң 50 хуузун төлевес дугайында медеглээн болгаш шажынчыларның берген үндүрүг төлевирин ядролуг чепсекти эндере бүдүрерин Ак бажың ажыглап турар-дыр деп медеглээн.

«Американнарны коргудуп турар Вашингтонуң администрациязының политиказы» дайынга удур шимчээшкинни болдурган болгаш өскүткен деп, сенатор демократ А. Крэстон санап турар. Дайын белеткелдерин калбартып турар Вашингтонуң администрациязының политиказы тайбыңга кыжанып турар деп, бүгү американнар санап турар.

ПАКИСТАНДА БАЙДАЛ

ЛОНДОН. (СЭТА). Пакистанның президентизи Зия-уль-Хак Лахор хоорайга чүве чугаалаан болгаш чуртта амгы «айыылдыг» байдал дээш харысалганы эрге-чагыргага удур күштерниң кырынче чүүй каарын оралдажып, шериг байдалын күш чок болдурарынаан ойталаан болгаш чуртка парламент соңгулдаларын чорударының кандыг-даа аргазы чок деп медеглээн. Ол дугайын Рейтер агентилези дыңнаткан.

Пенджаб можуңуң ниити өөредилге школаларының [illegible] муң башкыларының чыскаалы Зия-уль-Хак Лахорга рейди мурнуу чарыында ол хоорайга болган. Улус өөредилгезинге чаартылгаларны кевулежир болгаш чонунуң социал-экономиктиг байдалдарын экижидер, чурттуң чонунуң демократтыг эргелерин болгаш хосталгазын доп-дораан хандырар дугайында чыскаалганнар негээн. Башкыларга удур соок чепсекти болгаш карак чажы төгүлдүрер газты полиция ажыглаан. Чыскаалдың 500 киржикчилерин тудуп хоругдаан. 100 хире кижини балыглаан.

Соңгу-барыын кызыгаар чоогунда можуңуң административтиг төвү Пешаварга сөөлгү неделяда болган массалыг чыскаалдарның киржикчилери чазактың чонга удур политиказын буруу шаап, боттарының удурланыышкынының илергейлээннер. Чуртка парламент соңгулдаларын [illegible] тургузуп турар студентилер болгаш [illegible] чыскаалдарга [illegible]

Пакистанның чонунуң ол [illegible]

Школа амыдыралы

КОРУМ-ЧУРУМ — БИРГИ ЧЕРДЕ

Эрги-Барлык ортумак школазының бүгү өөреникчилериниң хуралынга СЭКП Тыва обкомунуң IV пленумунга эрге-чурум камгалалын экижидер болгаш корум-чурум үрээшкиннери-биле демиселди налыгжыдар болгаш өөреникчилер ортузунга күштелдирер дугайында шиитпирлерин ол школада канчаар күүседип турарын чугаалашкан. Аңаа хамаарыштыр чорудуп турар ажылдарның болгаш хемчеглерниң дугайын өөрком даргазы, 10-гу класстың өөреникчизи Надя Саая илеткээн.

Школада өөркомнуң хуралын 15 катап эрттирген. Оон 6-зын директор чанынга эрттирген. Ол хуралдарга «Школа уставы болгаш чаңгыс аай негелделер», «Өөреникчилерниң чайгы дыштанылгазының шын организастаары», «Экзамен дужаар эртемнерге клубтар болгаш эртемнер аайы-биле бөлгүмнер», «Дагдыныкчылар болгаш өөркомнуң ажылы» дээш өске-даа өөредилге болгаш корум-чурумга хамаарышкан айтырыглар киргилээн.

Өөрком бодунуң ажылын башкылар коллективи болгаш пионер, комсомол организациялары-биле быжыг харылзааны тудуп тургаш, директорнуң удурттулгазы-биле чорудуп турар. Школада эртемнер аайы-биле болгаш өске-даа бөлгүмнерге өөреникчилер идепкейлиг киришкиннер дээш организакчы ажылдарны кылган. Оон соонда бөлгүмнер болгаш секцияларга киржип турар өөреникчилерниң саны көвүдээн. Ол ышкаш номга ынактар 284 өөреникчи турган болза, 520 четкир өскен.

Өөркомнуң база бир ажылы өөреникчилерниң дневник эдилелин хынаары болгаш ону четчелээри болуп турар. Класстарда дневник эдилели экижээн, а дневник чок өөреникчилерниң саны эвээжээн.

Өөрком өөреникчилер ортузунга ажылга төрелдер комитеди-биле харылзажып, чамдык ажылдарны кады чорудуп турар. Ол ажылга төрелдер комитединиң даргазы, Эрги-Барлыкта көдээ Культура бажыңының директору, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Саая Базыр-оол киржип, өөреникчилерни суурда спортчу секцияларга болгаш янзы-бүрү бөлгүмнерге кииришстирип турар. Культура бажыңының кино болгаш оркестр-хөгжүм бөлгүмнеринге, спортчу секцияларга өөреникчилерни база кииришстирип турар. Ол хуралга ада-иелер, өөреникчилер, дагдыныкчылар корум-чурум үрээр чоруктар-биле доктаамал шыңгыы демиселди чорутпушаан, хой-нийтиниң массалыг ажылдарынга өөреникчилерниң (үстүкү класстарның) идепкейлиг киржилгезин оон-даа улам экижидерин чугаалааннар. «Хемчик» совхозтуң кол экономизи Алдын-оол Ооржак — школада шыдыраа бөлгүмүнүң удурткукчузу, дагдыныкчы, бодунуң саналынга таакпылаар чорук-биле демиселдиң чорударының тодаргай хевирлерин саналдаан.

Эрги-Барлык ортумак школазында өөркомнуң бир хуралынга мындыг чугааларны кылган.

Б. ДЕЛЕГ-ООЛ,
школа директору.

МОСКВАГА УЖУРАЖЫРЛАР

Бо чайын Москва база катап делегейниң хөгжүм найыыралы болур. Аңаа делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузу июнь 10-дан июль 10-га чедир болуп эртер.

— Москвага болуп эрткилээн көрүлделер делегейге сураглыг апарган болгаш оон киржикчилериниң саны чылдан чылче улам немежип орар — деп, конкурстуң оргкомитединиң даргазы, ССРЭ-ниң улустуң артизи Т. Хренников чугаалады.— Бир эвес эрткен конкурска 37 чурттардан аныяк артистер киришкен болза, бо чылын ол конкурска киржири-биле дөртен ажыг чурттардан аныяк күүседикчилер киржир күзелин илереткен. Норвегиядан, Люксембургтан, Мальтадан, Ямайкадан, Филиппиннерден, Ирактан келген аныяк ыраажыларның күүселдезин бо чылын бир дугаар дыңнаар бис. Бистиң чуртувусту Москвадан, Ленинградтан, Минскиден, Киевтен, Тбилисиден, Кишинёвтан, Вильнюстан, Таллинден келген пианистер, скрипачылар, виолончелистер, болгаш ыраажылар — шупту 18 кижи төлээлээр.

Делегейниң сураглыг хөгжүмчүлери, ол талазы-биле башкылары киржип турар жюри эң дээрелерин тодараар. Конкурстуң киржикчилериниң күүселделери консерваторияның улуг залынга болгаш П. И. Чайковский аттыг концерт залынга чаңгыланыр.

(СЭТА-ның корр.).

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

МАССАЛЫГ ЭРТКИЛЭЭН

Март ай Кур-Чер суурга спортчу оюннар-биле эң байлак болган. Барык дыштаныр хүн санында-ла «Тиилелге» совхозтуң, ортумак школаның база мында өске-даа коллективтер күш-культура болгаш спортка массалыы-биле киришкен. Ыяңгыяа хаактаашкынче эвээш эвес кижилер үнген. Спорттуң бо массалыг база эң солун хевиринге эрткен маргылдаага эр-даа, херээжен-даа улустар бөлүк аайы-биле киришкен.

Хоорайының хаактыг чарыжынга Ортаан-оол Ооржак бирги черни эжелээн. Бо чемпион совхозтуң шалыпчы механизатору. Ол 52 харлыг хар-даа, күш-культура болгаш спортка ынак болуп артып турар. Спортчу болганындан бедик күш-ажылчы чедиишкиннерлиг, быжыг кадыкшылдыг. Херээжен улустан бодунуң бөлүүнүң иштинден Нина Сайзан-оол эң дээре маңнаан.

Волейболга бирги чер дээш маргылдаа Кур-Чер ортумак школаның спорт залынга болган. Түңнелинде эр улустарның аразынга башкыларның шилиндек командазы чемпионнаан, совхозтуң специалистериниң командазы ийиги черни эжелээн.

Шыдыраага бирги чер дээш демисел база солун болган. Аңаа 25 шыдыраачы киришкен, маргылдаа барык чээрби хонук дургузунда үргүлчүлээн.

К. КАЛЫНДҮҮ.

МООН СОҢГААР КАТАПТАВАЗА

Бир катап Солчур ортумак школаның спорт залынга Өвүр районнуң школачыларының, башкыларының аразынга команда аайы-биле бирги чер дээш волейбол маргылдаазы болуп эрткен. Аңаа беш школаның командалары шупту киришкен. Солчур ортумак школаның оолдар командазы аңаа бирги черни, Торгалыгның — ийиги, Хандагайтының — үшкү черни эжелээн. Уруглар командаларындан Солчурнуу — бирги, Торгалыгның — ийиги, Хандагайтының — үшкү черни чаалап алган. Башкылар аразында эрткен маргылдаага бирги черни Солчур ортумак школазының башкылар командазы эжелээн. Саглыжылар ийиги. Хандагайтының башкылары үшкү черни чаалап алган.

Бо чүүлдер дараазында айтырыгларны көдүрүкседим. Волейболга судья коллегиязын баш бурунгаар тургуспаанындан чамдык оюннарны таварыштан-на кижилер судьялап, волейбол ойнаарының дүрүмнерин хажыдып турган чүүлдер аңаа эрткилей берген. Башкылар командаларының составынга башкы эвес спортчулар база киржип турган. Ооң түңнелинде маргылдаалыг чүүлдер болгулаан. Бо чоруктарны районо телээлери херекке албайн барган, кичээнгей салбаан. Маргылдааның түңнели-биле алырга, шупту школалардан келген командаларның белеткели кошкак. Волейболду эки ойнаар база оюннуң дүрүмнерин сагыыр өөреникчилер барык чок деп болур. Моон кандыг түңнел үндүрүп болурул? Өөреникчилерниң күш-дамыр кижизидилгезинче кичээнгейни улгадырып турары четпес. Класстан дашкаар шактарда күш-культура болгаш спорт-массалыг оюннар эвээш болуп турар.

Оон ыңай демдеглексээр чүүлүм: маргылдаа киржикчилерин транспорт-биле хандырбайн турар. Торгалыг, Чаа-Суур, Саглы, Солчур суурдан аттап чедер километр ырак. Ынчап өөреникчилерни Солчурга чадагай машинага чедирген, соогу аажок үеде. Ледир алырда «Торгалыг» совхозтуң удурткукчулары Чаа-Суур, Торгалыг школаларының өөреникчилерин шуут уткан. Олар чорумал машина долуп, уругларны тап чораан келгеп, ийи хүннүң кичээлдерин үскеп.

Моон соңгаар бо ышкаш чоруктарны катаптавазы чугула.

В. ТҮЛҮШ.
Өвүр район.

А к х а л а т т ы г к и ж и л е р

КЕЖЭЭНИҢ МУРНУНДА — ХҮНДҮ

Ажылга сагыш-сеткилиндеп бердинген, кижилерниң кадыы дээш могаг чок бараан бооп чоруур эмчилер Кызылдың № 1 поликлиниказында бар. Оларга З. С. Ганюш, Л. А. Жеребнова, М. М. Чанзан, Е. Д. Оюн, Т. О. Ондар, Т. Н. Первухина болгаш өскелер-даа хамааржыр. Б. О. Монгуш база мурнакчылардан дудак чок ажылдыг. Ынчангаш номчукчуларга ооң ажыл-ижин сонуургадып көрейн.

Билчитмаа Монгуш дээди эртемниг эмчи. Ол баштайгы күш-ажылчы базымын эмчи училищезинге башкы ажылындан эгелээн. 1969 чылдан бээр поликлиникага нерви эмчизи болуп ажылдап кирген. Эртем-техниканың сайзыраңы-биле чергелештир, янзы-бүрү аарыгларны эмнээриниң арга-методтары чыл келген тудум хөгжүп орары магалыг. Поликлиникада ине-биле эмнээр кабинетти 1980 чылдың апрельде ажыткан. Маңаа нерви системазы кошкап аараанда, чүрек, тыныш, карак, кулак думчук, кеш, чем хайылдырар иштики органнарының болгаш өске-даа аарыгларны эмнеп турар. Ук эмнээшкин дыка нарын. Ынчангаш эмчи кижиден ханы билиг негеттинер.

Б. Монгуш билиин доктаамал бедидип чоруур. Ол ийи чыл бурунгаар Казаньга тускай өөредилгени эрткеш келген. Кабинет ажыттынга-ла чаа-ла ийи чыл болза-даа, аңаа эмнеткеннерниң кадыы экижип, ажылы үре-түңнелдиг болуп турары кескү. Улуг-Хем районндан келген В. Шойдун, Кызылда В. Саая олар эмчини мынчаар үнелээннер. «Бо эмнээшкинни эгелээп соовуста, кадыывыс экижип тур. Билчитмаа Одекеевна кижилерге кичээнгейлиг, сагыш човангыр-ла эмчи-дир. Аарыг улуска арга-сүме кадып турда эптиг-эвилең». Черле ынчаш бо эмчиге эмнеткейнер аңаа четтиргенин илередип чапарын келген чон мактап чугаалажыр.

Оон ажыл шагы өске эмчилер-биле дөмей. Хостуг үези барык чок. Ол хирезинде ажылынга-даа, хой-нийти ажылынга-даа четтигип турар. Аарыг кижилерни хүлээп алышаан, ине-биле эмнээшкинни чорудуп келген. Аңаа районнардан келгеш, эмнедип турарлар база хөй. Ол хүнде 12 кижи хүлээп алыр ужурлуг, а кээр улус 26 чедип турар. Кижи бүрүзүнүң аарыын шын тодарадып, оларның-биле эптиг-эвилең чугаалажып билири — эмчи кижиге кол негелделиг-шынар болур. Билчитмаа Одекеевна бо бүгүнү ханы өөренип, хүлээп алышкынны хөлчок кичээнгейлиг эрттирип чаңчыккан. Чамдык ийи-чангыс эмчилер турар. Аарыг кижилер сүме айтырарга, орта харыы бербес. Доңгун болгаш ээлдек-эвилең эвес аажы-чаңын көргүзерин кижи эскерер. Б. О. Монгуш биче сеткилдиг эмчи.

Чаңгыс чижек. Чоокта чаа чүве. Ынчан ажыл шагы төнүп турган. Аныяк ие эмчиниң кабинединге дүвүреп кирип келген. «Понедельниктеле келген кижи мен, хуралдаан хөй улус келген дээш аалчылар бажыңынга чыдар чер бербеди. Хүлээп ап көрүнер» деп, ол кижи тайылбырлады.

Эмчи ооң чугаазын кичээнгейлиг дыңнааш, аарыын тодарадып, беседалашкаш, эмнер алырының бижиин бергеш, канчаар эмнениринин сүмезин берди. Ол кижиниң соонда база бир ие «Аалда чаш уруум бар. Эртенге чедир манаар харыым чок, карактарым чүве көөрүмге ийи апаар-дыр. Хүлээп ап көрүңер» — деп дилээн. Эмчи оон дилээн база хандырды. Чоң дан шак мындыг дуза, дилег хүнде та чеже чүве. Ол оон каяап-даа ойталавас, дуза көргүзеринге белен дээрзин эмнедип турган билген мен.

— Кандыг-даа ажылды даандырарга, чажам дивес кижи. Хой-нийти ажылынга база идепкейлиг. Ажылынга харыысалгалыг боорга, ону ине-биле эмнээр кабинетте шилчиткевивис ол — деп, поликлиника эргелекчизи М. М. Чанзан чугаалап орар.

Ол Кызыл хоорай Совединиң депутады, республика эмнелгезинде херээженнер чөвүлелиниң даргазының оралакчызы. Бо чөвүлелдиң ажылы республикада макталдыг. Онаашкан ажылы-биле чергелештир, Билчитмаа Одекеевнаның маңаа киирип келгеп үлүү биче эвес. Ол ийи уруглу өстүрүп, кижизидип чоруур ие. Уруглары чаш-даа болза, билиин доктаамал бедидип, холушкак мергежилди өөренип ап чоруур. Хөгжүп орар амыдыралдан чыдып калбайн, бурунгаар күзелчүткүлдүг базып орарларның бирээзи-дир. «Кежээниң мурнунда — хүндү» деп тыва чечен домак бар. Ол эмчи шынап-ла бо атка төлептиг. Ынчангаш ол чонуң хүндүткелин эрес, кежээ ажылгыры-биле чедип алганынга коллективи чоргаарланыр.

Г. КУУЛАР.
Кызыл хоорай.

ЧУРУКТА: Нина Николаевна Середкина. Ол Кызылда хан дужаар станциязының эмчи сестразы. Дамырдан хан алыры ындыг-ла белен эвес. Бо харыысалгалыг ажылды кызымак сестра билдиниг күүседип келген. Ол чонунга 14 чыл бараан болуп, макталдыг ажылдап турар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

Кызыл хоорайның № 20 аптеказының коллективи эрткен чылын социалистиг чарышка киришкеш, үшкү черни эжелээн. Найыралдыг коллективте мурнакчыларны маңаа адаал. Дуржулгалыг фармацевт, аныяктарның дагдыныкчызы В. А. Беренцова, провизор Н. О. Соксур-оол болгаш өскелер-даа аарыг кижилерниң чагыгларын ой-шаанда кылып берип, таарымчалыг байдалды тургузуп турар. Аптеканың ажылдакчылары ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур оюн чедиишкиннинг уткуурун шиитпирлээш, шалыпчы ажылдап турар.

ЧУРУКТА: (солагай таладан) В. А. Беренцова биле Н. О. Соксур-оол олар ажыл үезинде.

ӨӨРҮШКҮНҮҢ СӨСТЕРИ

Аарыг улуска эмчилерниң чылыг-чымчак чагыг-сүмези, ээлдек-эвилеңи эм-биле дөмей. Оларның кичээнгейлиг сагыш човаашкынын көргеш, кижи хөлчок өөрүүр. Чоокта чаа согур шөйүндүлээш, Кызыл эмнелгезинге кестирип эмнеткеш, сегидим. Кезер эмчилер К. Х. Орус-оолга, Ю. Д. Калакка өөрүп четтирдим. Оларның ажыл-ижинге чогаадыкчы чедиишкиннерни күзедим.

Ш. ООРЖАК.
Барыын-Хемчик район.

• • •

Сөөлгү үеде кадыым баксыраан, үргүлчү эмчилеп, эмнелгеге үр-ле чыдып келдим. Республика төвүнүң кезер эмчилериниң онаашкан ажылынга ээ-харыысалгалыг, кижилерниң кадыы дээш шудургу, хол дыызыг чоруунун уламындан ийи удаа улуг кезиишкин эрткеш, сөөлгү үеде кадыым экижээн. Ынчангаш кезер эмчи Александр Иванович Капушниковка, улуг сестра Валентина Ивановна Кулаковага болгаш эмнелгениң өске-даа сестраларынга, няняларынга өөрүп четтиргенимни солун дамчыштыр илергейледим.

В. ХЕРТЕК.
Бай-Тайга район.

Караам көзүлбестеп аарааш, бо чылдың январь 11-де Кызыл эмнелгезинге чыткаш сегидим. Кезип эмнеткеш, оп ажыг хонгаш, үндүм. Көк-Чыраа суурда уругларым-биле өөрүшкүлүг чурттап ор мен. 70 харлыг мен. Чечектелип орар амыдыралывысты караам-биле көрүп, чонум аразынга чоргаар чурттаар кадыкшылды эгиткен эмчилеримге өөрүп четтиргенимни илергейлээйн. Бистиң күрүнерниң кижиниң чаагай амыдыралы, кадыы дээш сагыш човаашкыны бо хире-дир.

С. КЫРГЫС.
Улуг-Хем район.

САГЫШ ЧОВАНГЫР

Кижиге кол үнелиг чүве — кадыкшыл. Кижи аараанда бир-ле дугаарында эмчиден дуза дилээр. Човнуун кадыкшылы дээш билиин, арга-дуржулгазын бүрүнү-биле өргүп чоруур эмчилер бистиң районда хөй.

Сүт-Хөлдүң район эмнелгезинде туберкулёз аарыгларны эмнээр салбырның эргелекчизи Чечек Самбууевна Ондар ындыгларның бирээзи. Ол ажылынга үргүлчү чаа аргаларны дилеп, мурнакчы дуржулганы ажыглап ажылдап турар.

Ооң ажыл-ижинде өскелерчиндеп онзаланып ылгалыр чүвезиң — ажылынга бедик харыысалгалыында. Ол Кызылдың эмчи училищезин 1969 чылда доосказ, Сүт-Хөлдүң район эмнелгезинге ажылдаары-биле чедип келген. Келгеш-ле туберкулёз аарыгларны эмнээр кабинетке бодунуң эге базымын кылып ажылдап эгелээн. Ажылдап келген үезиниң иштинде ол онаашкан ажылынга кызымак, харыысалгалыг, аарыг кижилерге кичээнгейлиг-биле коллективинге, аарыг кижилерге мактады берген.

Бо хүннерде оон харыылап турар салбырында 22 орун бар. Мында аарыг кижилерге дузаны хүн бүрү көргүзүп, дөрт эмчи сестразы, дөрт санитар ажылдап турар. Чечек Самбууевна ажылынга кызымак, дуржулгазы улуг. Салбыр кезээде арыг-шевер. Бо харыысалгалыг ажылды Ч. Ондар билдилиг удуртуп турар. Ажыл-херээнге шынчы, эш-өөрүнге хүндүлелдиг, эптиг-эвилең, кижилерге кезээде эки күзел чоруур ол эмчи хой-нийти даалгазынга база эвээш эвес үеи болгаш күштү үндүрүп чоруур. Эмнелгеде профэвилел местномунуң даргазы хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар.

З. КУУЛАР.

ЭМЧИНИҢ ЭЭЛДЕК ХОЛДАРЫ

Бурун шагның кайгамчык эмчизи Гиппократтың даңгыраанын дугайын билир улус хөй. А мында чогум чүү деп турарын билир кижилер ховар. Бир катап көдээ дарганың оглу Павел Николаевич Петров ачазынга дузалажып тура, холун өрттедип ап-тыр. «Дораан-на экиртиптер эм-биле чаап бериш көр, үр шаранышкыннынг чорун шыдавас мен» деп, ынчан он алды харлыг Пашка эмчиден дилээн.

— Ыттава! Гиппократтың даңгыраан судурдан артык билир кижи-дир мен, билдин бе? Ооң бир дугаар чагыы: «Эмчи, аарыг кижини аарышындырба!» Сеңээ Вишневскийниң чаашкынын шарып бердим. Оон эки чүве турбас. Сеңээ билиг херек-тир, оол, билиг — деп, кырган эмчи шыңгыы чугаалаан. Ол эмчиниң бодунуң ажылын хүндүлээрин оол аажок магадаан.

— Ынчан эмчи болур бир мен деп бодал дужүмге безин кирген эвес. Чүгле дөрт класс дооскан турдум — деп, доктор ам сактып орар. Ол бүгү чурттаалгазында кончуг хөй ажылдап келген. Тамбовтуң Яблоневодан чоруткаш, Москвага келген. Дарганнап-даа, бызаңчылап-даа ажылдап турган. Ажылдавышаан Көдээ ажыл-агыйның Тимирязев аттыг академиязының ажылчын факультединге өөренип турган. Уйгузун чедир удуп көрбээн, тоттур чемненири безин ховар. Ынчап чораан, чээрби бежинде ортумак эртемни «борастап» алган. Оон Сеченов аттыг бирги медицина институдунче кирген. Эмчиниң дипломун фашистер Москваже каранкулап чон халдап турар үеде алган. Ам Павел Николаевич Петров — медицина эртемнериниң доктору, профессор. Хүргеп дуза чедирериниң Н. В. Склифосовский аттыг эртем-шинчилел институдунуң холушкак бертик-бежел салбырының удуртукчузу.

— Холушкак дээрге, чаңгыс эвес, хой бертик дээни ол — деп, тайылбырлап ор. — Эрги сөс-тур ийин. Бистиң эмнелгевис эрткен чүс чылдың эгезинде-ле тургузуп болгай. Ынчан бежен хире кижи хүлээп алыр турган. А ам? Бо хире улуг хоорайга бертикнер улус кончуг хөй. Оларның чамдыызы шуут ла кезик-кезиктеп чыыр, харымдаа катап диргиээр ужурга бо-ла таваржыр-дыр бис.

П. Н. Петров эң-не баштан 1941 чылдың күзүнүнде Москва камгалалынга 169-ку аңгы миномет полугунга эмчилеп эгелээн. Ооң соонда Кызыл туктуг 40-гы бригаданың 4-кү адыгжы батальонунуң санитар взводунуң командири апарган. Дайынны Берлинге [illegible] госпитальдарының бирээзинге хирургия салбырын[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тар аразында улустуң балыглары шарып, балыглаан огун уштуп, ханын доктаадып чоруп турган. Оон 1942 чылда операция кылыр столунуң чанынга Павел Петров партияга кирген.

— Бистиң майгынывыска алды ындыг стол турган — деп, ол сактып ор. — [illegible] бригада-[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тарлар уштур. [illegible] столду бөлетпер, а мен бир столда [illegible] [illegible] [illegible] турдум. Бир катап дөрт хондур [illegible] [illegible] [illegible] мен. Ынчан беш чүс кижини кескен [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] болдум. Оон [illegible] хире болгаш, ватан-ла ажылдап киришкен мен. 1942 чылдың апрель 7-ден [illegible] чедир [illegible] [illegible] [illegible]

Медицина ажылының майору П. Н. Петров сөөлгү кезиишкинниң дайынның сөөлгү хүнүнде кылган. Ынчан санитарлаларның [illegible] [illegible] [illegible] фашист [illegible] [illegible] [illegible], он сес харлыг немец болган.

Павел Николаевич бо институтка ажылдаан үжен алды чылының дургузунда кезиишкинниң эзээн хой аргаларын ажылдап кылган болган [illegible].

Л. КРУГЛОВ

ҮРГҮЛЧҮ БОЛУР

Барыын-Хемчик районнуң Эрги-Барлык суурга спортчу оюннар үзүктелбес. Бир болуп эрткен маргылдаага, чижээ стол теннизиниң маргылдаазынга С. Хомушку чемпион болган, Н. Салчак — ийиги, М. Саая үшкү черни эжелээн. Шыдыраага ынчан 18 кижи бирги чер дээш ойнаан. Аңаа Шарыпчык Кара-Сал бирги, Сергей Хомушку — ийиги, Дмитрий Хомушку үшкү черни эжелээн. База ол ышкаш школаның спорт залынга волейбол, баскетбол оюннары үргүлчү болуп турар.

А. ЕВРОП.

Тывада бир дугаар аалдап келген

Закарпатьениң улустуң нийти ырының алдарлыг коллективиниң концерттери март 30-де, 31-де болгаш апрель 1-де хөгжүм-шии театрынга болур. Эгелээри 19.00 шакта.

Уран чүүл удурткукчузу болгаш кол дирижёр УССР-ниң алдарлыг артизи Н. Попенко, балетмейстер УССР-ниң улустуң артизи К. Балог.

Билеттерни филармонияда болгаш хөгжүм-шии театрында садып турар. Коллективтиг чагыгларны база хүлээп ап турар. Телефону 2-16-69.

ШАШКИ МАРГЫЛДААЗЫ

Самагалдайда районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжыышкынының коллективинге спортчу маргылдаалар үргүлчү болгулаар. Чоокта чаа аңаа шашки маргылдаазы эрткен. Түңнелинде бирги черни кадрлар килдизиниң начальниги Раиса Назыты чаалап алган. Кол бухгалтер Хельмаа Арапчор ийиги, МТМ нарядчиги Тамара Хүмбүн үшкү черни эжелээн.

Чарыштың тиилекчилеринге өректиг шөлчелдерни, спорттуң мактал бижиктерин [illegible].

П. АРТАМОНОВ.

Телевидение

МАРТ 26-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Аас-кежиктиг чаш назын». 9.50 — «Хүн адаанда довурак». Уран чечен фильм. 11.20 — Телемедээлер. 11.25 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Оларга чалгыныы Төрээн чурт берген». Документалдыг телефильм. 15.10 — Улустуң авыяастары. 15.25 — «Шыдыраа школазы». 15.55 — «Москва болгаш москвачылар». 16.25 — Бангладештиң национал байырлалынга — Хамаарыштыр чоруктуг хүрээлээн Кинопрограмма. 16.45 — «Тоол тың аалчылары». Мультфильмнер: «Бибигон», «Тоокулааш сээк». 17.45 — Ереван хоорайның аныяктарының «Хаурену» ансамбльның концерти. 18.15 — «БАМ-ны кылып турар бис». 18.45 — Бо хүн делегейде. 19.05 — «Кинопанорама». Дамчыдылганы кинодраматург Д. Орлов чорудар.

КЫЗЫЛДАН

20.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Нестеренконуң концерти. 23.00 — 01.00 — ССРЭ-ниң бут бөмбүүнге [illegible] «Динамо» (Киев) — «Динамо» (Тбилиси). Киевтен дамчыдар. Чапсар үезинде — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Документалдыг телефильмнер программазы «Электриктелге — үелерниң харылзаазы». «Челээштиң ыыры». 12.45 — «Даглар болгаш ховулар ыргалары». Фильм-концерт. 13.30 — Уругларга фильм. «Алдын яблоколар». 14.45 — «Бүгү амыдыралдың музыказы». Документалдыг телефильм. 15.10 — «Ону шылаар силер». Чогаадылга конкурузу. 15.35 — Телемедээлер. 16.05 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Аныяк ленинчилер». 18.30 — «Сабир Рахимов генерал». Телефильм. 18.45 — «Чогаалчы болгаш үе». Дамчыдылга. 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг, улунар, чаштар!» «Ийи ыт дугайы». Мультфильм. 19.45 — «Театр мемуарлары». К. С. Станиславский болгаш В. И. Немирович-Данченко. 20.30 — «Москваның тулгаапары» деп камералыг оркестрниң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.10 — «Казырганыг хаттар үези». Уран-чечен фильм. (Вьетнам).

Агаар

Республикага бөгүн көжер булуттаар, чамдык черлерге бискаш хар чаар. Мурнуу-барыын углаашышкыныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 19—21, хүндүс 2—7 градус соор.

Кызылга көжер булуттаар, хар чагбас. Агаарның температуразы дүне 19—21, хүндүс 2—9 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Кино

МАРТ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Боду бүткен кайгамчык чараш даш» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 17.30, 20.10, «Шупту сыр өске» 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Мультфильмнер чыындызы 9.00, «Аажыгаш» 10.30, 13.30, «Атлантиданың баштыңнары» 15.30, «Албадаттырып адалганнар» (2 сериялыг) 17.20, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыындызы 10.00, «Капитан Грантының уруглары» 13.00, «Биче ужук, терлиг ийи одуруг» 15.00, 16.30, 18.40, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Туттурбас өжээн негекчилери» 12.00, «Улуг дүне» 15.00, 17.20, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Андрюс» 17.00, «Мээн ынакшылым, мээн човаланым» 18.30, 20.30 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-21-54, харыысалгалыг секретарьның 2-21-31, [illegible] 2-23-75, [illegible] 2-27-42, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-22-14, [illegible] 2-21-47, [illegible] 2-41-71, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 876.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00690.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 72 (11870) | 1982 чылдың март 27, суббота | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ МОСКВАДА ЭЭП КЕЛГЕНИ

ТАШКЕНТ. СЭКП ТК-ның Чиигиге секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Узбек ССР-ге Ленин орденин тыпсырынга турасчаатикан байырлалдарга киришкеш, Ташкентиден Москваже чоруупкан.

Аэропортче орукту дургаар — кудумчуларга болгаш шелдерге Узбекистанның найысылалының чурттакчылары Леонид Ильич Брежневке чүректиң ханызындан байыр чедирип турганнар.

Ташкент аэродромунга аажок хөй кижилер чыылган. Куш-ажылдың кижилеринче доктаамал сагыш салыышкыны болгаш киржилгейин ээш СЭКП ТК-га, Леонид Ильичиниң бодунга боттарының өөрүп четтиргенин илередир дээш олар аңаа чедип келгеннер. Эргим аалчыга аныяктарның төлээлекчилери боо-дал-боодал кыдыг гвоздика чечектерни тудускан.

Эш Л. И. Брежневти самолёт чадазынга чедир СЭКП ТК-ның Политбюро кежигунунге кандидат, Узбекистанның Компартиязының ТК-ның бирги секретары Ш. Р. Рашидов, Узбек ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы И. Б. Усманходжаев, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. Д. Худайбердыев, Узбек ССР-ниң өске-даа удуртукчулары барып үдээннер.

Эш Л. И. Брежневти СЭКП ТК-ның Политбюро кежигуну, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев, Киргизияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Т. У. Усубалиев, Таджикистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. Расулов, Туркменистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары М. Г. Гапуров олар база үдээн.

Леонид Ильич үдекчилер-биле эвилең чаагай байырлашкан. Орук-суур мендичаагай чеде бээрин шупту ... аңаа ...

Самолёт Москваже ушкан чоруупкан.

Л. И. Брежнев-биле кады аян-чорукка ону үдеп чораан кижилер — СЭКП ТК-ның кежигуну, СЭКП ТК-ның Чиигиге ... А. М. Александров, СЭКП ТК-ның кежигуну, СЭКП ТК-ның ... Л. М. Замятин, СЭКП ТК-ның Херектер эргелелиниң ... М. Е. Могилевский олар чоруупкан.

• • •

Эш Л. И. Брежнев ол-ла хүн Москвада ээп келген.

...

Ю. М. Чурбанов, СЭКП-ниң ...

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ УЗБЕКИСТАННЫҢ КОМПАРТИЯЗЫНЫҢ ТК-ЗЫНГА БЕСЕДАЗЫ

...

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

...

(СЭТА).

Мал ажылы—шалыпчы фронт

БҮРҮНҮ-БИЛЕ КАМГАЛАП АЛЫР

...

«Революцияның чалбыыжы» совхозтуң хойжулары Чооду Мөңгалбии биле Кунгаа Шавы оларның төрүүр хой кодааннарында чемнер, суг, дус бар, савалар эдертик, ынчалза-даа күш-ажылды организастааны дыка багай. Хураганныг хойлар турар түннүг ... кончуг тал ... Ол хой ... аңаа чем ... бирге болгуп турар. Ынчангаш кажаа иштинин ... эвес, өдек шаа-бааланган, чем саваларын ындада андара-хүдүлеро октаттынган чыткылаар. Технологияның ол кадыг хажыдыышкыннарын дугайын совхозтуң удуртукчуларынга болгаш специалистеринге чаңгыс удаа эвес сагындырган турбуже, амга чедир-ле кандыг-даа хемчег албаан. Мал чемн четчир, бүдүрүлге баазазы бар, хою эки уксаалыг болганда, ажыл-агый чыл бүрүде төрүүр чүс хойдан чүс ажыг хураганны ап болур аргалыг. Ындыг турбуже, «Революцияның чалбыыжы» совхоз төрүүр чүс хойдан 51-72 хураган ап турар.

Чемнерни чоп ажыглаары — ол дээрге чүгле оларны камналгалыг чарыгдаары эвес, харын-даа хөй продукцияны алыры, мал бажының хораа...

...

...соктаап, чылыг сугга холдуп алыр. Стакан ааржыга 4—5 стакан суг, бичии дус херегтээр. Ааржыны далган-биле холааш, чидиртип болур. 1 стакан ааржыга 1—2 стакан далган. 10—12 стакан суг холуур. Ону бүрүн эвазанчге чедир хайындырган, дус болгаш столовая шокулааның чартыы хире суг сарыг-суу немээр.

Профилактика болгаш эмнээшкин ажылдарының планы биле схемазы совхозтарда бар, ындыг турбуже, ону чамдык черлерде ажыглавайн турарындан хураганнар хорап турар. Чижээ, «Тиилелге» совхозта ветеринар-профилактика ажылдарын чогуур үезинде, бедик шынарлыг чорудуп турарындан чаш төл мендии, а «Кара-Хаак» ону тооп көрбээнинден ажыл-агыйжы эвес чорук дээш ээ-харысаалгага онаашкан.

Ынчангаш чемгерилгениң, суггарылганың база хураганнарны ажаарының талазы-биле тодаргай болгаш чогумчалыг ажылды чорудары — кодээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелдериниң база совхозтар удуртукчуларындан, бүгү звеноларның специалистеринден негеттинип турар.

И. БЕЛЯКОВ.
Кодээ ажыл-агый министерствозунуң ветеринария килдизиниң начальниги.

СЭКП обкомунда, республиканың Министрлер Чөвүлелинде

РЕСПУБЛИКА ФЕСТИВАЛЫН ЭРТТИРЕР

Ажылчы чоннарның бот-тывынгыр уран чүүл чогаадылгазының республика фестивалын эрттирер дугайында СЭКП Тыва обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели доктаал хүлээп алган.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга база Совет Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-биле ... бээр 60 чылынга турасчаатыкан ажылчы чоннарның бот-тывынгыр уран чүүл чогаадылгазының республика фестивалын 1982—1984 чылдарда эрттирер деп Культура министерствозунуң, ... ВЛКСМ обкомунуң ... СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели хүлээп ал... ук доктаалда айыткан.

Фестивальды эрттирериниң чурумун болгаш бот-тывынгыр уран чүүл чогаадылгазының республика фестивалының организастыг комитединиң составын бадылаан.

Аңаа холбаштыр даразында хемчеглерни боттандырып чорударын СЭКП Кызыл хоорkомунга, партия райкомнарынга, «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң болгаш «Тыва кобальт» комбинаттың парткомнарынга, хоорайкүүскомнарга, Культура министерствозунга, профоблчөвүлелге, ВЛКСМ обкомунга, Чыры...

...

Эш О. Д. Сарыглар Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиин-биле шаннаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Кодээ ажыл-агыйга хөй чылдарда, үре-түңнелдиг ажылы дээш база төрүттүнгенинден бээр 50 харлааны-биле холбаштыр Барыын-Хемчик районда «Хемчик» совхозтуң директору эш Октя Данзыңовичи Сарыглары Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаннаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1982 чылдың март 26.

Партийжи амыдырал

АЖЫЛЫВЫСТЫҢ КОЛ ӨЗЭЭ

[illegible]

ЧЕ ОНДАР,
СЭКП Бай-Тайга райкомунуң организастыг килдизиниң эргелекчизи.

○ ○ ○

Бирги класстың чолаачызы, коммунист Эрес-оол Чулдумович Салчак бодунуң башкарып турар ГАЗ-53 маркалыг суг сөөртүр автомашиназы-биле эрткен чылда тонна-километр ажылдап кылырының планын ажыр күүсеткеш, 655 литр бензинни камнап алган.

Дуржулгалыг чолаачы Э. Ч. Салчакты «Бай-Тал» совхозтуң малчыннары хүндүлеп, аңаа бүзүрээрлер.

ЧУРУКТА: бирги класстың чолаачызы Э. Ч. Салчак.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

○ ○ ○

ТААРЫМЧАЛЫГ

«Хемчик» совхозтуң девискээри сарлык өстүреринге хөлчок таарымчалыг. Сөөлгү чылдарда бо ажыктыг мал мыйзда эки өзүп турар. 984 ажыг баш сарлыкты Ак-Хемниң, Час-Адырның кадыр-берт даглыг черлеринде одарладып, беш кодан[illegible] түскайлап үскен.

Сарлык бо кыштыг кураашкан сарлык [illegible] белеткел база багай эвес. План улуг, төрүүр [illegible] баш сарлыктан на ортумаа-биле 80 бызааны өстүрүп алыр, шинти сарлыктың бажын 1186 четирер. Белек Донгак, Күрү-Базыр Саая, Ак-оол Хомушку олар сарлык өстүреринге мергежээн, ынчангаш бо ажыл-ишчилер «Хемчик» совхозтуң сарлыктарын өстүреринге улуг үлүүн киирер дээрзинге бүзүрел улуг.

А. ЕВРОП.

ХҮНДҮЛЭЭР, ДӨЗЕКСЭЭР

Кызылдың кондитер цегинге ажылдап турарларның хөй кезии аныяктар. Ол цехте янзы-бүрү амданныг чемни кылып турар. Аныяк кыстар Ирина Хомушку, Ольга Артамошкина, Алдын-кыс Донбаштай — мергежээн мастерлер. Оларның кылган чаагай амданныг [illegible], пирожноелерин, пряниктерин, ромашкаларын, хевирлиг, чараш кылдыр каастаан торттарын Кызыл хоорайның улуг-биче чурттакчылары база келген аалчылар күзелдиг-биле садып ап турар.

Кондитер цеги — хлеб заводунуң мурнакчы коллективи. Кварталдың планын доктаамал 100—110 хуу күүседип келген. Эрткен чылдың планын онаалдазын чедиишкинниг күүсеткеш, тиилекчилерниң одуруунче үнген. Коллективтиң чедиишкини дээрге, мында ажылдап турар кижилерниң кызымак күш-ажылының [illegible]...

Бригадир Валентина Михайловна Масленникова коллективте хүндүткелдиг кижи. Ооң арга-дуржулгазы байлак. Ол 22 чыл иштинде хлеб бүдүрер ажылга бараан бооп келген. Кондитер цегин удуртуп бригадирлаашкынында бээр безин хөй чылдар эрткен. [illegible]

Т. ОНДАР.

ЧУРУКТА: Бригадир-мастер Валентина Михайловна Масленникова [illegible].

А. ШАПНААНЫҢ фотозу.

ЧЫЛДЫЫН ТҮҢНЕП ТУРА...

(Кызыл хоорай Совединиң IX сессиязындан)

«Мурнуу хынаар, соон истээр». Чыл дургузунда кылып чоруткан ажылдың түңнелин үндүрүп, ооң соонгаар сорулгаларны тодарадып чугаалажыр шынзы көөрүн ол үлегер домак баш удур сагындырып турар. Мааа хамаарыштыр чугаа улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң IX сессиязынга болган.

Ук сессияга 1981 чылда күүскомнуң кылып чорутканы ажылын чугаалашкан. Ол талазы-биле илеткелди хоорукүскомунуң даргазы Ш. Д. Куулар кылган. Сессияга чугаалашкан айтырыг талазы-биле санаа-оналын эът комбинадының директору депутат Б. А. Копуспаев, № 1 АТБ-ниң чолаачызы депутат А. П. Галайко, чагыйжылыга болгаш орук-түдүг талазы-биле доктаамал комиссияның даргазы Э. С. Сат, харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелезиниң начальниги депутат А. К. Прен, Тываның электри четкилериниң мастери депутат Р. П. Захарова, хоорайның санэпидстанциязының кол эмчизи депутат В. М. Чубарова, республиканың социал хайгааралга министри депутат Н. Л. Кунчуп болгаш өскелер-даа бергилээн.

[illegible]

ТИИЛЕКЧИЛЕРНИҢ АРАЗЫНДА

Совет кижилерниң амыдырал-чурттаалгазының байдалын улам экижидери социал-экономиктиг сорулгаларының бир кол айтырыы кылдыр СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде айыткан. Ол сорулгаларны күүседиринге бөттарының үлүүн чурттаалга-коммунал ажыл-агыйы болгаш чониуң амыдырал хандырылга ажылдакчылары киирип турарлар. Эрткен чылдарда бо адырның ажыл-ишчилери хөй ажылдарны кылган. Бо беш чылда оларның мурнунда улуг сорулгалар туруп турар. Ол үениң дургузунда чурттаалга фондузу өзер болгаш ооң шыпары экижиир, ачы-дуза чедирериниң хемчээли улгадыр, чонну хандырарының культуразы дыка өскерлир. Ачы-дуза чедирериниң хевирлери улам калбарар.

Телевизорларны септеериниң, хептиң чуурунуң, бажың херекселдерин кылдыртырының болгаш оон-даа өске чүүлдерге чагыглар кылырының чаа хевирлери тыптып келир. Хоорайларга болгаш суурларга комплекстиг хүлээп алыр пунктуларның четкизи калбарар. Ындыг пунктулар бистиң республиканың чурттакчызының хөй-хөй черлеринде бар апаргылаан. Оон-биле кады чонунуң чурттаалга-коммунал хандырылгазы база [illegible]. Чурттаарынга таарымчалыг, амыдыраарынга ажыктыг бүгү-ле чүүлдер-биле дериттинген хөй каът чурттаалга бажыңнары чылдың-на ажыглалга кирип турар.

Чавгайжыды туттунган бажыңнарда чурттап турар кижилерниң бир кол херегцели — суг. Оон-биле хандырылганы уступтедирбес, ону экижидер [illegible]

[illegible] журналга демдеглеп алыр. Ол саннар чаңгыс аай эвес. Чамыкта 780, өске үеде 920, а база бир шак болгаш 830 кубометр кылдыр-даа көргүстүрлер. Будуп хүн дургузунда чарыгдаап сугнуң хемчээли база аңгы-аңгы — 8950-даа кубометр болур. Ону ажа-даа бээр, аңаа четпейн-даа баар.

Кызыл хоорайның чурттаалга бажыңнарынче суг сордуруп чорудар ол станцияда ажылдаан дүне, хүндүс-даа соксаавас. Мында дөрт-дөрт — сес кижи ээлчег ёзугаар дежурнайлап турар. Оларның аразында дааптал ажылынга бердинген, ону бедик харыысалга-биле күүседип турар ажылчыннар хөй. Ол участокта улуг мастер А. Н. Бендерлих бир дугаарында-ла Мелодора Анпакен-

тьевна Буяновазының адын адаан. [illegible] чыдып турар.

Дыка хөй коллективтер, бригадалар, цехтер болгаш участоктар он бирги беш чылдың бирги чылында бедик темп-биле ажылдап турарлар. Олар бирги кварталдың бүдүрүлге планын ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң ажыттынар хүнүнде күүседирин хүлээнген турган. Ол съездиге уткуштур калбарган социалистиг чарышка кирипкен хөй-хөй коллективтер бедик түңнелдерни чедип алгылаан. Чарыштың тиилекчилериниң аразынга «Водоканал» эргелези база кирген. Бо күш-ажылчы тиилелгеде хоорайның суг-насос станциязының коллективиниң киирген үлүү эвээш эвес.

Ш. ДОРЖУ.

ӨШКҮ ООЛДААШКЫНЫ

«Дөң-Терезин» совхозта 896 өшкү оолдаан, чаш анайларының дорүгүн турары эки. Ылангыя Лүктүг-оол Саая малдың чаш төлүн азырап, өстүрүп турары чагталдыг. Ооң кодаанында төрүүр 254 өшкү бар, оларның чартыы оолдапкан.

Ш. КУУЛАР.

Барыын-Хемчик район.

ЭРГИЖИРЭЭН

[illegible]

Х. КАРА-ООЛ.
Бай-Тайга район.

МАГАДАДЫВЫС

«Чаа оруун» совхозтуң № 4 хойжу бригадазында мурнакчы хойжу Сергей Базының кыштаа Улуг-Үзүкте. Эзин райкүскомунуң иштики херектер килдизиниң ажылдакчылары ол хүн хойжунуң кодаазынга шеф дузазы чедирип чедип келген. Кодаада нитти байдал эки, кыштаглаашкынын хүр эртип турарын олар дыка магадаан. Малчынның кодаанында төрүүр 350 хой бар, бо хүннерге чедир оларның 285-и оолдаан, чаш хураганнар амча-менди.

С. Базы бо чылын төрүүр 100 баш хойдан 90 хураган алыр хүлээлгелиг. Сөзүнге ээ бооруңга хойжу бүзүрелдиг. Чүге дээрге кыштаглаашкынга ол эки белеткенген. Мал чеми четчир. Ишчи малчынның кодаанынга дуза чедирип чораш, ооң ажыл-ишке кызымаан, ажылгырын магададывыс.

А. ТАВА.

КАРОТИН ЭЛБЕК

[illegible]

Специалистиң сүмези

[illegible]

Е. МАКАРОВА,
республиканский Кодаэ ажыл агый министерствозунуң улуг зоотехниги.

ӨНДҮР АК ӨРГЭЭ

АЗИЯ диптиң төвүнде анык автономнуг республиканың найысылалы — Кызыл хоорайга аалчы болуп, агаар-биле ужуп ажып кайызын-даа талазындан каалама оруктар дамчып келирге, ол дээрже бедип үнген өндүр ак өргээни эскерип каар сен. Талыгыр[illegible] келген кижилер ону долай делгемнинде даг дег ак дош-эйеберге дөмейлээр. Чамдык улуг чалгыннарын хериптеш, кудай дээрже кушталдыр ужуп үнүп чыдар аажок улуг аккыр куу куштур-даа дижир. Алыс[illegible] малчын уктуг кижи болза, ак аржыы дег эрбии сүргүнүң ортузунда ылык ак буурага-даа дөмейлээр. Тоолчулар ону көргеш, — тозан аът холтанып четпес, доңуп[illegible] ак өргээ турган иргин — деп тоолдап-даа эгелээр..

Чүү-даа дижип, чүге-даа дөмейлеп, дөмейлээр чүве болза, өлүп сыынырап орар хорагай өндүр хоорайжыктың ортузунда өндүр ак өргээ — республиканың хөгжүм-шии театры-дыр. Ол ылап-ла ындыг көрүштүг, ат-сураглыг бе? Маңаа харыы кылдыр, делегейде суртаалдыг театрлы хоорай — Москвадан келген театр талазы-биле критиктиң —силериң улуг ак корабльнер театр уран чүүлүнүң далайының делгеминче үне берген эжиндирип бар чоруур-дур — деп. Сибирь театрларының Кемеровода болган хуралынга уран дедирелгелиг чугаалаашкыны сагынмайн барбас арга чок. Бо дээрге өндүр ак өргээниң чүгле даштыкы хевирлерин эвес, а оон чогаадыкчы өзүлдезинге, келир үезинге дорт хамаарышкан үнелел деп билир мен.

Театр бар-ла-дыр харын, а анаа ындаар өөрүп, чорааржанган, мактанган ажыы чүл? — дээр хоочуннар база турар. Театр — бурунгунуң уран чүүлү, культуразы. Өгбевис болур улуг орус драматург А. Н. Островский мынча деп чугаалаан:

«Национал театр дээрге — [illegible] сайзыралынга академиялар, университеттер, музейлер ышкаш херек чүүл-дүр. Бодунуң театры болуп, аңаа чоргаарланырын кандыг-даа чон, төрел болук бүрүзү, кандыг-даа дылдыг кижилери күзээрлер». Бо дээрге — орус театрның адалыының өттүр көрүп сөглээн алдын сөстери. Ынчангаш бистер база бодуувустуң төрээн — Тыва театрывыска ылак болгаш чоргаарланыр бис. Ындыг эргени, аас-кежикти бистерге Улуг Октябрь берген.

Тыва театр — республикада эң-не баштайгы профессионал уран чүүл коллективи. Бистерге чаңгыс тыва театр бар. Оон чедиишкиннери, ат-алдары ында ажылдап турар кижилерден хамааржыр болгаш ол хире улуг харыысалга олурга онаажып турарын-даа билир бис. Ындыг театрның көрүкчүзү болуру база нарын — чүгле өйлеп-чигеп, чилгаа чазып чамдык кижилерге келир эвес, а театр уран чүүлүнүң нептереникчизи, таланыкчызы, бодунуң ынак артистериниң оон бүрүзүнге сонуургакчызы, хайгааракчызы-дыр.

«Амгы үениң театры дээрге — амгы үениң дериг-херекселдери-биле шиметтинген театр, амгы үениң артизи азы режиссеру эвес, а хамыктың мурнунда амгы үениң көрүкчүзү болуру — деп, бо хүнүнерниң шыдараңгай режиссеру Г. Товстоноговтуң сөглээни биске хүрээ болур.

Республиканың хөгжүм-шии театры 46 чылдарының дургузунда өөрүп, чарт утаада кирген. Оон спектакльдарга делегей классиктери В. Шекспирниң, Ф. Шиллерниң, К. Гольдониниң, Ж-Б. Мольерниң, Лопе де Веганың, М. Тикомапунуң, Э. Лабиштиң, орус классиктер А. Островскийниң, Н. Гогольдуң, А. Пушкинниң, А. Чеховтуң, совет чогаалчылар М. Горькийниң, К. Треневтуң, Д. Фурмановтуң, А. Арбузовтуң, Р. Розовтуң, А. Гельманның, В. Шукшинниң, А. Вампиловтуң болгаш национал драматургтар Ч. Айтматовтуң, М. Каримниң, А. Макаёноктуң, М. Баджиевтиң, И. Шагжинаның, А. Абдуллинниң болгаш өске-даа он-он авторларның чогаалдары тургустунганын сактырга-ла, театрның чогаадыкчы күш-шыдалы тодаргай.

БОДУНУҢ национал драматургиязы чокка — национал театр туруп шыдавас. Театрның хөгжүлдези — национал драматургияның хөгжүлдези-дир. Тыва национал драматургтар С. Тока, В. Көк-оол, С. Пюрбю, О. Саган-оол, С. Сарыг-оол болгаш К. Кудажының ададайн баар боллуусса, тыва театр дугайында чугаа болбас.

Театр бодунуң үнелээшкинчилери — В. Көк-оол, И. Непомнев, Максим база Кара-кыс Мунзуктар, Н. Өлзей-оол, О. Чамзараа, И. Забродин, С. Майор, Х. Конгар, А. Чыргал-оол, Л. Севильбаа, М. Баир, А. Тавакай, А. Лантан, М. Рамазанова, В. Монгалбиг, О. Енияк, Б. Балы-Сагаан, Е. Кенденбиль болгаш өскелерге-даа чоргаарланыр.

Кол конструктор, кол архитектор деп албан-хүлээлгелерниң чүгүлазы ышкаш [illegible] театрда кол режиссёр кылып турар. Уран чүүлдүң ол таныгыралгалыг үдуртукчузундан театрның салым-чаяны дорт хамаарылгалыг. Театрның кол режиссёру — РСФСР-ниң алдарлыг артизи С. Оюн хөй чылдарның дургузунда

Бөгүн — Делегейниң театр хүнү

эндан чыгап аңгы-аңгы [illegible] гаадыкчы талаларлыг «эдекжикчыларын» ак корабльге капитаны боор, аңаа дужаалыкы корабльдер-биле чергелештир совет театр уран чүүлүнүң далайында эжиндирип орар.

Тыва театрның чогаадыкчы составы — эртем-шинчилиг, тускай эртемниг кадрлар. Тодаргайлаарга, Ленинградта Крупениниң театр, музыка болгаш кинематография институдунуң ниш студиязы, Москвада Б. Щукин аттыг дээди театр училищезиниң бир студиязы база Кызылдың уран чүүл училищезиниң актер салбырының доозукчуларындан иштиттинген болуп турар.

Шии бүрүзүнүң салым-чолу — коллективтиг ажыл-иштиң түңнели. Аңаа артистерниң, режиссёрнуң, чурукчунуң болгаш хөй санныг техниктиг ажылдакчыларның чаңгыс аай кужениишкинин негеттинер.

Бистиң өргээвис чүгле репертуарының аайы-биле эвес, а составының-даа талазы-биле интернационалчы өргээ. Ында орус, тыва бөлүктүң артистери чаңгыс дээвиирниң адаанда ажылдап, чурттап турар. Янзы-бүрү нацияларның төлээлерин бедип аңаа кээп, тыва дылда шиилерни улуг орус дылче очулга езугаар сонуургап көрүп турар.

Чараш ак өргээни Саянның янзы-бүрү өңнерлиг маңы даш — мрамор-биле каастап, чарт, шил ыяш-биле уран-шеверлиг углуулап тургаш кылганын билир силер. Шак олче кирип кээрге, кижини чайгаар-ла чараш чүүлдүң өртемчейи хаара туда бээр. Хөлбеңнээн өөскээ ажыттынары-биле, бөмбүрзектиң бодун ышкаш бөлдеңнеген сцена, ында чурттап турар маадырлар болуунун уезинче эдерткен чоруктар бодал-сагыштың хайныктырар кударанчыг, уярапчыг, коргунчуг, дуврепчиг, каттырынчыг, хөгжүмнүг, тоолчургу дээш, кандыг күштер силерни хаара туттас дээр!

Ах, театр, кайгамчык-ла [illegible] Мону бодап келгеш, улуг орус критик Виссарион Григорьевич Белинскийниң «Мээң театрга [illegible] силер аңаа ынак силер бе...» деп сөстерин сактып кээр мен. Ийе, мен база театрга ынак мен. Эң ылангыя келир үеде, чечектелиишкинни аазааргачыг ышкаш сагындырар — өндүр ак өргээмге.

● Вл. СЕРЕН-ООЛ,
драматург, артист.

ЧУРУКТА: Якут чогаалчы Л. Сметанинниң «Лоокут биле Нюргухун» деп шиизинден кыдла сцеиазы. Ону Нюрба театрының кол режиссёру — ЯАССР-ниң алдарлыг артизи С. Слепцов тургускан.

Ю. КОСАРКОВТУҢ фотозу.

Чогаадыкчы кады ажылдажылга

Грузин драматург А. Цагарелиниң «Хапума» деп шиизин туркмен дылда үнүп эгелээн. Бурунгу Тифлистиң аажы-чаңын көргүскен шиинин хөглүг, тывызык, баштак аалын Молланепес аттыг үлегерлиг шии театрынга хевээр артырары-биле Ашхабадка Ш. Руставели аттыг грузин үлегерлиг театрның чогаадыкчызы бодуу келген.

Шии театрның кады ажылдажылгазы-биле тургустунган ол шии-биле Закавказье республикаларының шии фестивалы Ашхабадка ажыттынган. Оон программазында туркмен театрларының ССРЭ-ниң 60 чылынга туразаатан чаа ажылдары кирип турар. Оларның аразында — Ашхабадтың анаяк көрүкчүлер театрының тургусканы азербайджан драматург Р. Ибрагимовтуң «Киржилге» деп шиизи. А. С. Пушкин аттыг орус шии театрынга белеткээни армян автор А. Паронянның «Багдасар акым» деп комедиязы бар. Чарджоунуң хөгжүм-шии театры азербайджан чогаалчы А. Рзаевтиң «Хоорайга чайын» деп шиизин белеткеп турар.

Ашхабад.

Залда — көдээ ажыл-ишчилер

Литваның операның болгаш балеттиң үлегерлиг театры «Тараажыларга ойнап турар бис» деп девизтиг шии көргүзүглерин эгелээн.

«Журу-шил ордуу» деп адаткан театрның чаа бажыңынга уран чүүл-биле ужуражылгалары чалаткан республиканың бир көдээ районунуң ажыл-ишчилери чедип келир. Фойелерге, дыштаныр өрээлдерге артистерниң, театр ажылдакчыларының таракылар, көдээниң культура ажылдакчылары-биле беседалары эгелээр.

— ССРЭ-ниң 60 чылының бүдүүзүнде бистиң мындыг хевирлиг ажылдарывыс улам калбарып турар. Олар бистиң чон-биле харылзаазыны быжыглап турар — деп, театрның кол режиссёру ССРЭ-ниң улустуң артизи В. Норейка чугаалаан.

Вильнюс.

Фестивальга «Карнавал»

Ленинградтың В. Ф. Комиссаржевский аттыг театры румын классиктиг драматургиязының чогаалын бир дугаар тургузуп эгелээн. Ол болза Йон Лука Караджалениң «Карнавал» деп шооглуглуг комедиязы болур. Шиини тургузарынга Бухарестиден режиссёр Валериу Моисеску чалаан.

— Мээң чаңгыс чер чурттугумнуң чогаалдарының эң дээрелериниң бирээзин ССРЭ-ге бир дугаар тургузар аажылзымга чоргаарланып тур мен — деп, Францияның болгаш Италияның сценаларынга шиилер тургузуп чораан аалчы чугаалады. Ол Ленинград артистериниң чогаадыкчы аргаларын бедик-биле үнелээн.

«Карнавалдың» баштайгы көргүзүү май айда Совет Эвилелинге эртер румын драматургиязының фестивалынга белеткеп турар.

(СЭТА-ның корр.).
Ленинград.

* * *

— Делегейлиг сцена уран чүүлү тайбыңның болгаш шынның, арны-нүүрнүң болгаш угаан-сарыылдың дылы-биле чугаалап турар — деп, Делегейниң театр институдунуң ССРЭ-ниң национал төвүнүң президентизи, ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Царев СЭТА-ның корреспондентинге чугаалаан. — Делегейниң чыл бүрүде демдеглеп турары театр хүнүн бо чылын бистиң чурттувуста чылдың эң кол болуушкуну — ССРЭ-ниң 60 чылынга турасаатан Совет театр уран чүүлүнүң кол онзагай талазы база хөй национални болур. Бистиң чурттувустуң театр коллективтери (олар ам 600 ажыг) ССРЭ-ниң 45 дылдарында шиилерни үндүрүп турар.

ЧУРУКТА: В. Яловиниң «Душтуктар көргүзүзү» деп шиизиниң ... [illegible] ... Венгрияның чурттап[illegible] чылдарының амыдыралы [illegible] маштыг шеретин.

МТИ-СЭТА-ның фотозу.

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-ның корреспондентилериниң дыңнадып тур

Бөгүн — Ханойга ВКП-ниң X съездизи ажыттынар

СОЦИАЛИЗМ ТУРГУЗУКЧУЛАРЫНЫҢ ШУУЛГАНЫ

Вьетнамның Коммунистиг партиязы тургустунганындан бээр февраль айда 52 чыл болган, ынчалза-даа оон делегеттары съездиге моон-биле ам чүгле беш дугаар чыгларлар. Партияның эрткен оруунуң кайы хире берге, нарын болганын ол факт боду-ла чугаалап турар-дыр. Ол дээрге партияның ачыдыралында онза байдалдарның уржуу боор турганы билдингир.

Ол партияны 1930 чылдың февраль айда даштыкыга Гонконгга, тургузаан француз Индия-Кыдадының элээн каш коммунистиг бөлүктериниң келген төлээлелдериниң каттыштырылга конференциязынга тургускан. Аңаа бодун вьетнам коммунистер, оларның-биле кады баштайгы вьетнам коммунист, делегейниң ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкининиң суртаалдыг ажылдакчызы Хо Ши Мин база делип чоруп турганнар. Ынчалза-даа конференция соонда дораан-на Вьетнамга партияның Төп Комитети бүрүн-биле француз колониалдыг шериглерниң холунга кирген. Чиңгине секретары Чан Фу кара-бажынга хоругдал үезинде өлүрткен.

Ынчалза-даа Индий-Кыдаттың Коммунистиг партиязы ашпырбаан. Оон баштайгы съездизинге, Португалияның Макао колониязынга 1935 чылда 13 делегаттар чеде бергеннер. Олар революцияның эрес-маадырлыг дайынчылары, бодунуң улузунуң шынчы оолдары — 600 вьетнам коммунистерни төлээлеп чеде бергеннер. Оон соонда кыска үениң иштинде ажык ажылдың соонда, база катап-ла террор, кара-бажыннаашкыннар, чыгаа шавыышкыннар, катап тургустунуушкуннар болгулаан. 1945 чылдың август революциязынга чедир партияның Төп Комитеди бараан бүрүн-биле солуп турган. Ол съездиге бадылаашкын-биле эвес, а кара-бажыннар херимнериниң иштинге «даштааштыгынар» түңнелинде боор турган.

Революция соонда удавааны вьетнам улустуң чуртун кызап ээп келген француз колонизаторларга удурланыышкын демиселин эгелээн ынчангаш партияның ийиги съездизи чурттуң даглыг даштыг соңгу чүгүнге — 1951 чылдың февральда хостаттынган партизаннар районунда аргалыг иштинге боор эрткен. Оон соонда 9 чыл болганда чыылган съезд удурланыышкынның тиилелгелиг дайынының түңнелдерин, улусчу эрге-чаргырганың баштайгы чылдарының демократтыг чааттылгаларын демдеглээн. Ол соңгу талага социалистиг тургузуушкуннуң болгаш американнарга чашпылаан чалча чалазын тургускан мурнуу чүктү хостаарының сорулгаларын салган. Тайбың тургузуушкуннуң ажыл-ижин америк агрессия үзе кирген. Оон база-ла 15 чыл болгаш аар-берге дайын эгелээн. Чүгле 16 чылдар эрткенде, 1975 чылдың улуг тиилелгезиниң соонда вьетнам коммунистериниң бүдүн чартык миллион отрядының делегаттары боттарының IV съездизинге чыглыр аргалыг болганнар.

1976 чылда ВКП-ниң IV съездизинге айыткан социализмниң чедиишкиннерин тургузарының стратегтиг планын күүседирде партия дыка нарын айтырыгларга таварышкан. Дайынчы командирлер эң-не баштай бүдүрүлге командирлерин ашпаан турганнар. А удуртулга арганы дораан-на чедип алдынмас болган. Ынчангаш дуржулга четпези ниитилээн экономиканы болгаш ниитилелди удуртурунга частырыглар ылдынып, бергелерни улам күштелдирген.

IV болгаш V съездилерниң аразында үе болза, тайбың тургузуушкунунуң партияга аа хөрээнче дуржулга чедип алырының үези болган. Вьетнам хөгжүлдезиниң капитализм чаа-чазалын ажа халаап, социализмче оруктуу салып эгелээни үе ол турган.

IV съездиниң соондагы беш чылда кандаар-даа аажок улуг бергелер, нарын айтырыглар турган-даа болза, партия улуг-улуг тиилелгелерни чедип ап шыдаан. Кол-кол тиилелгелер бо-дур: Вьетнамның ийи кезектериниң — соңгу болгаш мурнуу талаларының политиктиг база экономиктиг катап каттыжылганың чедиишкинниг доозулган, чурттуң бүгү девискээринде пролетарииттың диктатура системазы тургускан. Пекинниң чалчаларының — полпотчуларның агрессиязы болгаш Кыдаттың оор әзу-биле халдаашкыныг өйтүр шаап кан. Индий-Кыдаттың ак-дунма үш улустары — вьетнам, лаос болгаш кампучи улустарының политиктиг болгаш камгалалыр эвилели тургустунган. Совет Эвилели болгаш өске-даа социалистиг чурттар-биле найыралдыг база бүгү талалыг кады ажылдажылганы харылзааларын шиңгер талазы-биле шуут чаа деңнелге чедирген, эң-не кол-кол социал-экономиктиг айтырыгларны чогуур үелеринде шиитпирлээн, улустуң, ылангыя тараачыннарның амыдыралын эки[illegible] талаан-биле баштайгы бүдүрелдиг бадымнар кылдынган, амыдыралдың бүгү талаларынга бурунгаар удам-на быжыг турушгуг [illegible] кестип келген. Бо бүгү болза, вьетнам улустуң маадырлыг чоруунуң дугайын, ВКП-ниң IV съездизиниң ниити шугумунуң болгаш экономиктиг угланыышкынның шыныгыныг дугайын херечилеп турар.

1965 чылдың революциязының хүннеринде партияга чүгле беш муң кижи каттыжып турган, бөгүн оон хүрээлеңнеринде 1.760 муң коммунистер бар.

ВКП-ниң V съездизиниң хүн айтырыының кол чүүлү — 1981—1985 чылдарның беш чылында болгаш 1990 чылга чедир үеде социализмче [illegible] Вьетнамның экономиктиг болгаш социал [illegible] угланыышкынының болгаш сорулгалары боор турар.

Партийжи чыыштың салыр сорулгалары [illegible] [illegible] беш чылдың баштайгызы — 1981 чылда бүгү улустуң социалистиг чарыжы чер-ле болганза калбаа-биле нептерээн. Ажылчы чоннарның ындыг кызыраңгуушкунунуң ажыткиин — ВКП-ниң айыткан оруун оларның долузу-биле деткип турарының херечизи болур.

А. МИНЕЕВ.
СЭТА-ның корр.

Б. КАРМАЛЬДЫҢ ИНТЕРВЬЮЗУ

ЛОНДОН. (СЭТА). Политиктиг айтырыгларны шиитпирлээринге тайбың аргаларны тыварынга хамаарыштыр Пакистан-биле болгаш ол чоок кавының кайы-даа чурту-биле чугаалажыышкыннарны кылырынга Афганистан Демократтыг Республика белен. Ол дугайын Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, АДР-ниң Революстуг чөвүлелиниң даргазы Бабрак Кармаль Англияның «Панорама» деп телевидение кампаниязынга интервьюзунга медеглээн. Афганистанга удур Вашингтоннуң өөскүткен вүгүлдүг кампаниязы ол шыңгы шугумуталыг болгаш чугаалажыышкыннарны чорударынга америк империализминиң мооңдактап турарын айыткан. Совет Эвилелинге удур калчаалыг кампанияны өөскүдер сорулга-биле АКШ делегейниң бо районунга байдалды нарыыдадып турар.

• Афган революцияның дайзыннарының үдээкчилерин Бабрак Кармаль шыңгый бурун шашкан болгаш «Исламның камгаалакчылары» дээр Пакистандан кээп турар күштер — ол дээрге дээрбечилер-дир деп демдеглээн. Делегей реакциязы болгаш империализм бир эвес мооңдак кылбаан болза, ажык рөөп бажыныың чедиишкиннери амгызындан ыракта хөй болган турар ийик деп, афган удуртукчу айыткан.

КАЙГАМЧЫКТЫГ ЧЕДИИШКИННЕР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр. Е. Менкес). Космосту шинчилээр алырынга Совет Эвилелиниң шыдаарадаңгай чедиишкиннери — КНО-нуң космос делгемин тайбың сорулгаларга ажыглаар талазы-биле комитединиң эвээштиг сессиязының кол кичээнгейиниң [illegible].

Планеталар аразында «Венера-13» болгаш «Венера-14» деп совет автоматтыг станцияларының балырар аппараттарын Венерага чедиишкинниг хондурганының түңнелдери сессия киржикчилериниң онза сонуургалын хайныктырган. ССРЭ-ниң чаа чедиишкини ГДР-ниң төлээлекчизи Р. Кнут «сагыш-сеткилди хайныктыр оортуп келир чедиишкин-дир» деп адаан.

Ол чаа чугула чедиишкин Венераның кыртыш өзүнүң чуруктарын бир-ле дугаарын тыртырган, ол чорук Венераның бөлдиишкин чүүлдерни шинчилээринге принциптиг улуг ужур-дузалыг деп, ССРЭ-ниң КНО чанында доктаамал төлээлекчизи О. А. Трояновский бодунуң самбалынга чугаалаан. Шинчилээннин эрттем түңнелдерин совет ноорзазынга дараан болгаш бүгү делегейде эртемниң хөй ниитизинге болгаш калбак ниитизинге бүрүн чедиптир.

Тайбыңның болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаар сорулгазы удуртуунга болдурган. ССРЭ-ниң чаа космос делгеминге кандыг-даа хемирниң боо-чепсээн аппаратын тургузарын хорууру дугайында керээ төлевилелин делегей ниитилежилгези көөр кылдыр киирген деп, ол чугаалаан. Ындыг керээни чарып алыры космос делгемин боо-чепсектиг эндерс бүдүрелдиң черин болдурбазынга идиг бээрин ынчаарда, космосту тайбың шинчилээриниң болгаш ажыглаарының херээнге делегейге кады ажылдажылганы калбартырынның чаа аргаларын база ажыдар ийик.

ХАЛАПТЫ КАТАПТАВАС!

ТОКИО. «Атомнуг чепсекти бүгү талалыг болгаш бүрүн хоруур дээш», «Хиросиманың болгаш Нагасаканың тавары маң халавының катаптаарын болдурбас!» деп лозуңнар-биле Токионуң «Косей Нэнкин кайкан» деп концерт залынга япон фото-чурук уран чүүлүнүң кол-кол мастерлериниң митинги болган. Ядерлиг дайынның кыжаныын болдурбас дээш демиселди боттарының уран чүүлүнүң болгаш хөй ниитичи ажыл-чорудулгазының кол сорулгазы болдурар рынче митингиниң киржикчилери Японияда болгаш даштыкыда боттарының бөрүн кыйгырган. Ядерлиг чепсекти кылыр сорттпес, бодурбас болгаш ындыг чепсектиг болбас деп, ядерлиг чепсек чок боорунуң үш принцибин шыңгы сагыырын база АНШ-биле шериг эвилелин хаңыладырынче айылдыг угланыышкынын ададагалзаарын олар Японияның чазаандан негээн.

(СЭТА).

ИНДИЙ КОММУНИСТЕРНИҢ СЪЕЗДИЗИНДЕ

ВАРАНАСИ. (Уттар-прадеш штат). Индияның Коммунистиг партиязының XII съездизинге ИКП-ниң Национал чөвүлелиниң Чиңгине секретары Р. Рао отчёт илеткел кылган. ИКП-ниң Бхатиндиге болган XI съездизиниң соолунде эрткен үеде ажылчы чоннарның үндезин эрге-ажыктарын камгалаар, чурттуң болгаш чонунуң мурнунда турар социал-экономиктиг дедилигелиг чартылгаларны боттандырыр дээш партияның туржуп келгенин ол онзалап демдеглээн. Улус массаларының ортузунга партияның авторитеди болгаш салдары эрткен ол чылдарның дургузунда өскен.

Делегей айтырыглары, бирги ээлчегте тайбың дээш демисел, империалистиг бөлүктерниң Индияга удур чимешкиннерин сойгалап илередири ИКП-ниң ажыл-чорудулгазынга чугула черни ээлеп келген деп, отчёт илеткелде айыткан. Америк империализм баштаан дайын кыптыкчылары [illegible] [illegible] турар.

Индияның Коммунистиг партиязының Национал чөвүлелиниң секретары И. Б. Кришнан политиктиг резолюцияның [illegible] съездиниң делегаттары чугаалажыр кылдыр киирген. [illegible]

[illegible] СЭКП-ниң XXVI съездизиниң [illegible]

колониализмге удур демиселдиң политиказын И. Гандиниң чазааның чорудуп турарын отчёт илеткелде болгаш съездиниң политиктиг резолюциязында [illegible] Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле найыралдыг база кады ажылдажылга [illegible] дээш Индияның туружун турар. Ол политика Индияның национал эрге-ажыктарынга болгаш бүгү ниити тайбың дээш демиселдиң эрге-ажыктарынга бүрүн дүүшкүп турар.

Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг дөй каттыжылгазының өске-даа чурттары-биле найыралды база кады ажылдажылганы улам-на калбартырының улуг ужур-дузазын илеткелчилер айыткан болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң 1980 чылда Индияга аян-чоруунуң онза чугулазын демдеглээннер. Тайбың, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээ ийи чурттарның аразында харылзааларга амыдыралчы чугула фактор болуп турар.

Партияның национал болгаш интернационалчы сорулгалары амгы үеде сыдый холбашкак. Ол сорулгаларны чедиишкинниг күүседириниң айыыл чок чоруун [illegible] [illegible]

Улуг болгаш чиик эвес ол сорулгаларны шиитпирлээринге 22 чүүлдерниң тургустунган айыыл [illegible] [illegible] ИКП-ниң [illegible] чугула турар.

А. НИКОЛАЕВ,
С. СПИЦИН.
(СЭТА).

ПОЛЬШАДАН МЕДЭЭЛЕР

ВАРШАВА. (СЭТА). ПАП агентилелдиң дыңнадыганы езугаар алырга, ГСЕП ТК-ның Чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккерниң чалаашкынын ёзугаар ПОР-нуң партия-чазак делегациязы ПОАП ТК-ның Бирги секретары, ПОР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельский баштаан маргтын төңчүзүнде албанныг найыралчы аян-чоруу-биле ГДР-те баар.

* * *

[illegible]

БОЛЧАЖЫЫШКЫН

●Баштак●

Ырак, чоок-даа кожууннардан,
Ынаар —Саян артындан-даа
Чорук кылган, аян-тээлээн
Чорумалдар —аалчыларын
Бөгүн «Кызыл»,
«Мөңгүлек-даа,
Мөгейбишаан: «Моорлаңар!»—
деп чалап турар.
Чорумалдар янзы-янзы,
Чоруу база аңгы-аңгы:
Ботаң-бозуң, эштиг, эш чок,
Болчашканнар чүден илдең —
Наран уштаан
Хартыга дег,
Найы кайызын бүдүү сурап,
дилеп чоруур.
Аалчының картазында
Айыттынмаан, бижиттинмээн,
Боттаныр-даа, боттанмас-даа
Болчаг ышкаш хилинчек чок —
Хайлыг, чаңгыс
Кадтна-даа бол,
Каржып тургаш, чидиржири —
хараадамчыг.
Келген херээ чогуп-бүдүп,
Кежик-чолу таарзы берзе,
Кызыл кенни, кудээзи дег,
Кылын алдар белен турбас —
Аалчыларның
Албанында
Агайларга сагыл четсе,
улуг хүндү!

Салчак МОЛДУРГА.

ЫРЛАЖЫПТААЛ

Шаттың, шөлдүң шокар
чечээн
Салгын тырта
саглаңнадыр —
Адар даңның хаязында
Аъттангаштың чедиптээли
Хөрек-чүрек кыйбыңнадыр
Хөглеп олур, ырлап олур.
Эзим-арга, хемнер сугаар
Эрээннелиң хөлбеңнезин —
Эдер хектиң үнүн базып,
Эдекилей бадырыптаал
Хөрек чүрек кыйбыңнадыр
Хөлзеп олур, халдып олур.

Сараланың аксын тыртпа,
Салгын-биле чаржып орзун.
Чаражының сөзүн утпа,
Чарыштырып ырлажыптаал
Хөрек чүрек кыйбыңнадыр
Хөглеп олур, чаңнап олур.
Аддын хөлдүң аңгыр, казы
Аян тудуп үлеп берзин.
Аалдарында бисти манаан
Амыракка ырлап берээл
Хөрек-чүрек кыйбыңнадыр
Хөглеп олур, хөөреп олур.

Алексей АРАПЧОР.

Чылдар болгаш кижилер

ЧҮТКҮЛ, ТУРА-СОРУК ТУРДА...

ХАДЫҢ ТОЗУ болгаш дыт човуррээзи-биле шып каан бора-бүдүн чадырлыг, аңнап, балыктап амыдырап чораан өг-бүлеге төрүттүнген орланшовна бичии тожу уруг өзүп доругуп келгеш, Тоора-Хемниң куду салдап бадыпкан үш салды көшкан, аңаа чүгле Кол Чат эвес, өске улут, бичие кижилер болгаш эрес, аваангыр-кашпагай лоцман (сал башкарыкчызы) Нагибин дээр орус кижи база чораан. Аныяк кыс чадырындан үнүп, бир-ле дугаар ырак-узак, шантараазынныг орукче үнгени ол.

Өскен төрээн черинден ырап чорууру шала кударанчыглаа, барып-барып төп, чаа чер—Кызылга өөренгеш, аңаа ажылдаары аныяк кижиге солун болгаш өөрүнчүг-даа. Кызылга чедер дээн чорук кижилерни чайның бир каан аяс хүнүнде чалгыглар өнейлетпишаан, тавaар салдап бадып чыткан.

Ынча-мынча чоруп орда, сүде бо, дыңнаалыр-дыңналбас шимээн-шаалаан даaш дыңналып келген. Кол Чаттың арны маш дээн соонда, чаңында кырган кадайның быктынче оожум шенектээш: «Ол чүл?» —деп девидээн. А демгизи: «Ужаржe чоокшулап ор бис, ооң даажы-дыр. Ажырбас, уруум, кортпа: чоннуң чоон оруу чер-ле болгай. Бо лоцман база орук-чирик билир, буянныг, эки кижи болгаян» — деп оожуктурган. Ооң сеткили оожургаа-даа, хенертен мяк туттунмушаан, улус аразынче улам сыңнып чораан. Шимээн-шаалаан даaш чоорту дыназып орган.

— Ужар чоокшулап келди, ону эртерде быжыг туттуңар. Девидеп, сүрээдеп болбас! — деп, салда олурган «пассажирлеринче» Нагибин алгырып, сагындырган.

Кызаа чалым хаялар аразында улуг ужар-даа келгенне! Аваангыр, эрес Нагибинниң мөчек-мөчек шыңганнары кырлаңайнып, карактары алачайгаар-ла маажым чиге дорт көрдүнe бергилээн. Башкарыкчы эшкиижин, хартыганың каппагайы дег, ол-бооже утлай дүрген-дүрген тырткылаан. Даaш-дииңи дээрге кулак уюк, аңа кончуг күштүг хат-шуурган дойлуп үнген чүве-биле дөмей-ле. Сал шиг дээн соонда тамы дүвүнде дүшкен-биле дөмей-ле: эң мурнунда сал өрү дүргектелдир, хава дег, көдүрүлген чалгыг-биле катай ужуп үне берген. Суг ортузунда хая-даштар кыры-биле чуулган ындыг ужар-шуралгактарны кашты-даа эрткеннер. Кол Чат кижилер аразынче сыңнып, карактарын шииппкеп. Ооң бир кезек болгаш, бажын көдүрүп, карактарын ажып көөрге, сал оожум, тавында салдап бадып чыткан, кырында хүн чайынналдыр чырыпныштаан, чанында өөрү көк-моон болзадаа, арын-шырайлары өөрүшкүлүг, каткы-иткилиг турганнар. Ол ужарны эрес-дидим Нагибин та чеже катап эрткен, та чеже кижини олап амыр-менди эрттирген?! Ону эрткен санында-ла хоочун лоцман «шупту дириг силер бе?» — деп оюн-баштак-биле айтырар чаңчылдыг турган. Ооп «четтирдиңис!» дээн харыы дыңналыр.

— Ынчан ол ужарның хаяжының амгы ышкаш оргулап аштавайн турган. Нагибин ышкаш арга-дуржулгалыг, эрес-дидим, аваангыр-кашпагай сугжулар турбаан болза, аргыжары берге турган. Ам суг-биле-даа аргыжар болза ындыг берге эвес апарган — деп, Кол Сүлдемовна сактып чугаалап орар.

ЧҮТКҮЛ, ТУРА-СОРУК турда, кижиге чүү-даа шаптык-моондак болбас! Ынчап чораш Кызылга кээп, садыг шугуму-биле алды ай хуусаалыг курска К. Чат өөренип кирип алган. Ырак-узак тайга-тандыы бажыңдап шантараазынныг оруктарны эртип чораш келген аныяк кижи хоорайның культурлуг чурум-корумунга чаңчыга берген. Эш-өөрү-даа чоорту көвүдеп келген. Башкыларының болгаш шырак эш-өөрүнүң ачы-дузазы-биле ол курсту чедиишкинниг дооскаш, Кызылдың № 2 магазинингe кассирлеп ажылдай берген.

Ада-чурттуң Улуг дайынының эгелээн кадыг-берге үезинде Кызылдың дааранып комбинадынга шевер кижилер кончуг херек турган. Чүге дээрге шериг хептерни аңаа даараaш, ону фронтуже белек кылдыр чорудары негеттинип келген. Кол Чат бодунуң күзели-биле ынаар ажылдап кирипкен. Даангап ажылынга кызымаккай аныяк кижи чоорту-ла хүн нормазын ажыр күүседип, мурнакчыларның одуруунче быжыы-биле кирген. Шаңнал-макталга мөөрээнимейн, ол улам-на кызымаккай ажылдап, шериг хептерни хейпү даарап турган.

— Бир-ле хүн ажылдап олурумда, Тока дарга кел дээн мындыг. Ону дыңнааш, та канчаарымны ол ынаап, арным бажым каш дээп. Сүрээдей-сүрээдей чеде берген мен. «Эки ажылдаан-дыр силер. Ынчаптааш фронтуга белек чедиржир силер, белеткенңер» — деп мындыг. Иштимде өөрүүрүм кончуг. Ажылымга чиик-сергек чеде берген мен — деп, Кол Сүлдемовна чугаалаар.

С. К. Тока баштаан Тываның төлээлери, оон иштинде Кызылдың даараныр комбинадының мурнакчы ажылчыны Кол Сүлдемовна Чат олар Брянск фронтузунуң дайынчыларынга белек чедиреринге 1943 чылда чорүткан. Дайын деп чүвени чүгле кинолардан көрүп, оон чүгле сураан дыңнаан аныяк кыс ол чоруп чораaш, оон халаптыг уржуун кадаа-биле көрген. Ону ол болу мынчаар чугаалаар.

— Тулчуушкун болуп эрткен черни көөрге, караакка чаржынчыг чүве чорду. Чер-даа ширик хорлуну-биле хоорлуп чаптагылай берген чыткылаар, арга-ыяш-даа ушкан турган, сыйылган, чарылган-буззулган болгулаар, хоорай, суурлар бузундуларлыг, ээнзик-чамдык апарган тургулаар. Дарыыг чыт салгын аайы-биле кээп турар. Чер-даа, арга-ыяш-даа балыг-бышкын, үйлап-човуурлаапалыг. Айыткан оруктап өскээр блары айыылдыг. Бир-ле чер бажынга чеде берген бис. Ында командирлер тур чурттап турар. Тулчуушкун шөлү оон 4-5 км ырай берген болду. Боо-монгунун диңмиттиг даажын аңаа дыңнаан бис. [illegible] Дайынчылар корунчуг. Эзүтүг «кыпкызы» ол болган. Тываның арат чонунуң чоруткан белектерин ол командирлерниң дамчыштыр хүлээдип бердивис. Олар аажок өөрүп, четтиргенин илередип, немец фашистерни дүрген-не когун үзе чылча шаварып дангыраглавыштаан, бисти ошкаптыттап, холдарывысты дыңзыг тудуп турдулар. Ээп чанып орда, бир госпитальга балыглаткан дайынчыларга база ужурашкан бис. Олар сегип алгаш, өжээнин негеп, катап-ла тулчуп кирериңге белени чугаалап турдулар. Ёзулуг патриоттар ол-дур деп кижиниң чоргаарлаан сеткили чайгаар-ла хайнып кээр...

...ТОЖУНУҢ Адыр-Кежиг суур. Аяс хөлдең кыңгырадыр ырлап баткан Тоора-Хемниң эрии ол суур улам каастап турар. Оон шала ужунда хем эриинде доора бажың. Картофель, согуна, морковь, огурец, помидор, капуста дээш чүзүн бүрүн ногаа аймаа тарыыр делгем шөлдүг ол бажыңдан шала мадагар дурт-сынныг, хаваан сыгылар хаажылай берген бүүрүл баштыг кадай кижи үнүп-кирип турар. Алдан хар ашса-даа, ол чиик-сергек, халас бозым баспас, хол кырын черле орбас. Ол дээрге Кол Сүлдемовна Чат-тыр. «Болу-биле ужуражып чугаалажып көрүңер, чугаа-соотукур кижи. Чурттап эрткен амыдыралы бала солун — деп, улус сүмелээрге, аңаа чеде бердим. Амыр-менди солчуп турувуста, от өзандайже олуруңар» деп чалай-дыр. Бажыңын чаптаа-ла чүгайлап тооскапы илдең. Өлүгеп деп аттыг агитквартира болду, оон даргазы — Кол Сүлдемовна Чат, ол ам пенсионер. Ажылынга аажок кызымак, лекция, беседаны-даа, хурал-суглааны-даа организастап эрттирип турар.

— Суурнуң агитквартиразының концерт көрүлдезин чорупп турар чүве. Ам бо субботада бистиң кварталдың концерти болур. Аңаа белеткенип тур бис, концерт киржикчилерни ажыл шагы дооступга, маңаа чыглыр болган, бажыңымны харын-даа чугайлап доожунтум — деп чугаалады. Долгандыр көре бээримге, ында ханада ол агиткварталдың бүлүүнүн чараштыр дерип аскан. Ында хоочуннарның чуруктары, ада-иелерге сүмелер, ажыл планы, корум-чурум тудары-биле дежурныйлаашкын графиги дээш өске-даа херек чүүлдерни аскан. Кол Сүлдемовна сес уругну кижизидип доруктурган. Олары ам янзы-бүрү тускай мергежилдэ чедип алган, ажылдап чоруурлар. Үнген-кирген чонунга эвилең-ээлдек, өрегелиг оглуг, өөмелиг шайлыг орар Кол Сүлдемовна Чат кызымак чүткүлү-биле күш-ажылчы оруун ынчаар эртип келген.

К. ЭКЕР-ООЛ.

ЧАҢГЫС ДЕМНИГДЕ

Республиканың аптекалар коллективтери эрткен айда чыл иштинде чоруткан ажылдарын түңнеп чугаалашкан болгаш сорулгаларын тодараткан. Оларның аразында эки түңнелдерни чедип алганнар бар. Бо талазы-биле аптека эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы Т. Б. Ооржак мынчаар чугаалап турар.

— Республикада шупту-биле 175 аптека бар. Эрткен чылдың түңнели-биле Чадаанада (эргелекчизи Н. А. Шуйская), Кызылдың № 1 (эргелекчизи Л. А. Чертыгашева), Бай-Тайгада (эргелекчизи Т. Ш. Бирынай) аптека коллективтери бирги, ийиги болгаш үшкү черлерни ээлеглээн. Оларга түс-тургузунда дипломнарны болгаш акша шаңналдарын тывыскан бис. Кайы-даа аптекаларда ортумак болгаш дээди эртемниг кадрлар ажылдап турар. Хоочун ажылдакчылар база хөй. Оларга аныяктарны быжыглап, арга-дуржулгазын дамчыдарын сүмелеп келген бис. Бисте хөй нацияның кижилери ажылдап турар. Олар эп-найыралдыг болгаш ажыл-иже чаңгыс демниг.

№ 1 аптекада Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, дагдыныкчы, персоналдыг пенсионер Э. М. Полякова, К. Н. Динмей, № 20 аптекада М. О. Ооржак, А. Н. Долгополова олар ажылдап турар. Олар дуржулгалыг дагдыныкчылар болуп, комсомолчу М. А. Ильиных, П. Л. Трубачева болгаш өскелерге-даа арга-сүмезин дамчыдып келген. Аптеканың коллектив кежигүннериниң хөй кезии—коммунистиг күш-ажылдың шалыңчылары. Аптекаларда 10 коммунист бар. Олар ажылчының үлегерлиг организакчылары болбушаан, төлептиг ажыл-ижин көргүзүп келген.

Р. ДОЛЗАТМАА.
Кызыл хоорай.

БАШКЫЛАР МАРГЫЛДААЗЫ

Башкыларның профэвилелинин обкомунуң бирги чери дээш шыдыраа маргылдаазы март айның 23-те Кызылдың Пионерлер бажыңында эгелээн. Ында Бии-Хем районнуң Өөк, Тарлаг, Кызыл районнуң Кур-Чер, Өвүрнүң Хандагайты, Солчур, Улуг-Хемниң Бүлүң-Терек школаларының болгаш өске-даа черлерниң башкылары киржип турар.

Маргылдаа хүнде ийи катап болуп эртип турар. Ынчангаш дөрт салыг болган. Бирги салыг үезинде Солчур школазының башкызы А. Куулар Эрзинниң төлээзи Н. Чоодуга удур ойнааш, удурланыкчызының шыңгыы халдаашкынынга таварышкаш, буурып берген. Дөрткү салыгда Барыын-Хемчиктиң улус өөредилге килдизиниң инспектору Ч. Ондар удурланыкчызы А. Куударга бир улуг бода четпес хирезинде, чүгле чаңгыс кеттен матка олурткан. Хоочун шыдыраачы башкы М. Менниг-оол удурланыкчызы, Эрзинниң төлээзи С. Соянның оон чазыын ажыглап тиилээн.

Дөрткү салыгның соонда Эрзинден С. Соян үш санныг, амдызында хамыкты мурнап чорүп турар. Ол-ла районнан С. Идам, Н. Чооду ийи чартык санналыг.

Херээжен улустуң аразынга болган шыдыраа маргылдаазы доосту берген. Аңаа Улуг-Хем, Өвүр, Эрзин районнардан дөрт башкы киришкен. Түңнелинде бирги черни Улуг-Хемниң Арыг-Үзүү суурдан келген Л. Ховалыг алган. Ийиги, үшкү черлерни Эрзинден С. Хайлып биле Бүлүң-Терек школазындан Э. Менниг-оол олар үлешкеннер.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

телевидение

МАРТ 27-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Кадык болур дианнаэ». (Күш-культуржуларга сүмелер). 9.00 — «АБВГД-дээрэ». 9.30 — С. Прокофьевтиң «Петя биле бөрү» деп симфониялыг тоолу. ССРЭ-ниң улустуң артизи Н. Сац кирилде сөс чугаалаар. 10.10 — «Ада-иелер, силерге». 10.40 — «Спортлотонуң» 13-кү тиражы. 10.45 — «Хөй эки бараннар дээш». 11.15 — «Чуруктуглар дугайында чугаалар». Грузин ССР-ниң улустуң чурукчузу И. Тоидзе. 11.40 — «Сыдыстыгда демир аргамчы ырлаарлар». Фильм-концерт. 12.05 — «Чуну ном-чуурул». 12.50 — «Найыралды быжыглаарының оруунда». Вьетнамның Компартиязының ТК-зының Чингире секретары Ле Зуанның ССРЭ-ге чораанының дугайында документилиг фильм. 13.00 — Вьетнам артистер концерти. 13.20 — «Московские новости» солуннуң шаңналы дээш спортчу гимнастика чурттар аразының маргылдаалары. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — «Том Сойерниң солун ужуражылыышкыннары». Хөй серияльг уран-чечен телефильмниң бастайгы үндүрүлгези. 1-ги серия. 15.40— «Билдингир-даа болза, бузуренчиг эвес». 16.40 — О. Фельцман. «Испан сюжеттер». 17.00 — Политиктиг хайгааракчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 17.30 — Мультфильмнер: «Бобик Барбостуң аалчызы», «Петя-биле мячик». 17.45 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — «9-ку студия». Дамчыдылганы политиктиг хайгааракчы В. С. Зорин чорудар. 19.00 — О. Заградник — «Ырлаар шакпа солоз». Москваның М. Горький аттыг ССР Эвилелиниң үлегерлиг уран чүүл театрының фильм-шиизи. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Театрның делегей хүнү. Дамчыдылганы ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Царёв чорудар. 22.50 — 23.45 — Даштыкы эстрадалың аялгаары болгаш ритмнери. Оон соонда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Леэгаюс» деэр фольклорлуг ансамбльдың (Таллин) көргүзүү. 14.50 — «Амыдыралды бээрлер». Документалдыг телефильм. 15.20 — «Горизонт». Ленинградтан дамчыдылга. 16.50 — Туркмен ССР-ниң телевидениезиниң программазы. «Ашхабад. Хоетаага проспектизи». Документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 17.05 — «Конет-Даг эдээнде чаев. Көргүзүглүг телеочерк. 17.15 — Махтумкули аттыг туркмен опера болгаш балет театрының артизи Ата Иломановтуң концерти. 17.30 — «Кижи холунуң уран-шевери». Телеочерк. 17.40 — Улусчу музыканың концерти. 18.00 — «Кино көргүзүүнүң эдеринчизи». 18.45 — «Эрмитаж. Меншиковтуң ордузу». 25-ки фильм. Болуктуң сеолгу фильми. 19.15 — Делегейде болуушкуннар дончулалы. 19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаптар!». «Валя угбайның чугаазы»... 19.45 — «Музыка киоскузу». 20.15 — «Кадыкшыл». Эртем тайылбырлыг программа. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 —«ТТ-ниң экранында ол баштайы». «Кыргаппарга хөглээшкин». Уран-чечен фильм.

агаар

Республикага бөгүн кежер булуттар, чамдык черлерге бычаан хар чаар. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—8 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 16—21, хүндүс тиктен 5 градус чедир соор.

Кызылга кежер булуттар, хар чавас. Агаарның температуразы дүне 16—18, хүндүс 1—3 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

МАРТ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Боду бүткен кайгамчык чараш даш» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 15.00, 17.40, «Ынакшыыр үе келген» (2 сериялыг) 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Азажыгаш» 9.00, 12.00, Мультфильмнер чыындызы 10.30, 13.30, «Истекчи» (2 сериялыг) 15.00, «Албадаттырып алдаганнар» (2 сериялыг) 17.40, 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Менче, Мухтар!» 12.00, «Чиик амыдырал» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дөрт мушкетёр» (2 сериялыг) 13.00, 17.30, «Кординалга удур дөртелээ» 15.30, 20.20 шактарда.

Тывада бир дугаар аалдап келир

Закарпатьениң улустуң ниити ырының алдарлыг коллективиниң концерттери март 30-да, 31-де болгаш апрель 1-де хөгжүм-шии театрынга болур. Эгелээри 19.00 шакта.

Уран чүүл удуртукчузу болгаш кол дирижёр УССР-ниң алдарлыг артизи Н. Попенко, балетмейстер УССР-ниң улустуң артизи К. Балог.

Билеттерни филармонияда болгаш хөгжүм-шии театрынга садып турар. Коллективтиң чагыгларын база хүлээп ап турар. Телефону 2-16-69.

КАҢ ДУГАЙЫНДА ЫРЫ

Ыракы Чөөн чүктүн металлургиязының баштайгызы «Амурсталь» заводтуң тургустунганындан бээр 40 чылының байырлалынга чаңгыланып үнген И. Дунаевскийниң ырызы ооң төөгүзүнде бир уттундурбас үени сагындырган.

—Дыңмиттиг 1942 чыл турган. Дайын үезинде «Бүгү-ле чүүлдү фронтуга, бүгү күштү тиилелгеге!» деп кыйгырыы Комсомольсктиң чурттакчыларын «Амурстальды» ажыглалга кирерип далаштырып, шалыпчы ёзу биле ажылдарынче албадап турган. Ол завод февраль төнчүзүнде баштайгы демир эзилдирин кылган. Демир-орукчуларның Төп культура бажыңының ансамбли биле кады от үеде Ыракы Чөөн чүкке оюп көргүзүп чораан композитор ол уттундурбас болуушкунну база көрген. Дунаевский ук хоорайның баштайгы тудугжуларының бирээзи шүлүкчү Анатолий Гай биле кады «Амурсталь» дугайында ырыны чогааткан нар. Ол ыры фронтучу чылдарның бүгү дургузунда заводтарның цехтеринге чаңгыланып, кан эзилдирикчилерниң, прокатчыларның шуткукчуларының буянныг чагай сорук кирикчи өдеричизи болу берген.

Чылдар-даа эртип-ле турган. Амыдыралга чаа ырылар тыптып, эргилери төөгүге артып каап турган. «Амурстальга» завод музейи тургузуп турда, хоочуннар боттарының чалыы назынының ырызын сактып каапнар. Баштайгы эзилдиришкинниң киржикчизи, Ленин орденниг В. Дёмина ол ырыны дугайып сактып чугаалай берген. Оон ады ынчан «Совинформбюронуң» медээлеринге дамчыттынып тургулаан.

Амгы үеде ол эрги ыры база катап чаңгыланып турар: ону Амурнуң эң баштайгы металлургтарының уруглары болгаш уругларының бeзин уруглары ырлажып турар апарган.

М. КОЛБАСКО,
СЭТА-ның корр.
Амурда-Комсомольск.

АЛТАЙ УЛУСТУҢ ТЫВЫЗЫКТАРЫ

1. Дээрден дүшкен ышкаш,
Демирлеп кылган ышкаш.
(Дириг амытанда)
2. Аспан эвес, —
шыртыгайнып турар,
Аът эвес,—тыртып турар.
(Эдилелде).
3. Буттары далбагар,
Иштиги шыртагар,
Караа дыстагар,
Аксы аңгак,
Бүргег черге
Чүрттаан шыдавас.

(Дириг амытанда).
4. Баң болат дуюглуг,
Каас-чараш думчуктуг,
Хачы болган кулактыг,
Чалгыы дег чүректиг.
(Дириг амытанда).
5. Кара нем: «Чыдайн»—дээр,
Ак нем: «Арлы бээйн» —
дээр.
(Оитаргайда).
6. Бас-бас кидис,
Бастынмас кидис.
(Оитаргайда).

7. Ак энчек —
Арлы берди.
Көк энчек —
Артып калды.
(Оитаргайда).
8. Ийи иргектиң кежи деп.
(Оитаргайда).
9. Дуп деп дуву чок,
Ужу деп ужу чок,
Көк-ле далай.
(Оитаргайда).

О. ДАРЫМА очулдурган.

ЫРЖЫМНЫ ҮРЕВЕС ДЭЭШ

Украин ССР-ниң Эртемнер академиязының ботаниктиг садының ажылдакчылары Донецкиниң туттунуп турар микрорайоннарының бирээзинге ыржымны камгалап арттырар деп шиитпирлээннер. Олар аңаа баштай парк тарып олурткаңнар. Ында ыяштар ол чоок-кавының бажыңнарынче чоокта тургустунган аажок улуг вентиляторнуң даaш-шимээнин эртирбес. Ук вентиляторнуң «каасталгазын» «Донгипроуглемаш» институттуң инженерлери кылганнар. Олар даaш-шимээн чидирер чүүлдү чогаадып кылганнар.

Бо дээрге Донецк областа «Шыпшың» деп программаны боттандырып турарының бир бадыткалы болур. Хоорай магазиннеринге, столоваяларга, кафелерге, чуртталга бажыңнарынга шиичилел ажыладарын специалистер чоруткаңнар. Оларның сапалын ёзугаар даaш-шимээниң установкалар, а ол ышкаш соодукчу дериг-херекселдер бажыңнар иштинден үндүртүнген, оларны шимээн үндүрбес материалдар-биле шыпкан. Бажыңнарының адакы каъттарындан котельнаяларны чайлаткан. Донецкиде, Краматорскиде болгаш өске-даа хоорайларда шимээн-даашка удур демисел чорудар черлерниң лаңзызын кылган.

В. КАРА-САЛДЫҢ «Частың шиичизи» деп фотоэтюду.

Сонуургактарга

«Аас-кежиктиң» дугаарлары

Гонконгта автомашиналарның чамдык дугаарлары [illegible] оранчок эвр болгулаар. Чүге дээрге, хөй-хөй кыдаттар ди[illegible] чамдык дугаарлары ээлеринге эки чүүлдү бээр, байыдар деп санап турарлар. Ынчангаш «аас-кежиктиң» дугаарларын [illegible] дугаарларын аукционга дыка улуг өртекке садып турар. Чижээ, 1979 чылда 8778 саннарлыг дугаарны 20 муң долларга саткан. [illegible] илереткен кантон сөс «чечектелиишкин» деп сөстүң бирги [illegible] тынар, а «ечедис» деп сөс [illegible] дөмей дыңналыр. Ынчангаш 8778 саннарлыг дугаарны «чечектелиишкин ыяап-ла — ыяап-ла чечектелиишкин» деп очулдурар ышкажыл.

Ол колония-хоорайда «аас-кежиктиг» дугаарларын садыышкынын 1971 чылдан бээр чорудуп турар. Ол үениң дургузунда хоорайның эрге-чагыргалары 2 миллион ажыг доллар орулгазы [illegible].

Швейцариядан «суперсейфтер»

Херекселди үрэп ажыдар оорларга берге үе келген: сейфтер ышкаш турар швейцар фирмаларның бирээзи чаа модельди ажылдап кылган. Ооң кырынын ханалары [illegible] 8 сантиметр, ынчалза-даа оларны [illegible] чартык метр кылын быжыг бетонну үрээриндеп бээин берге.

Медээ бээриниң янзы-бүрү нарын системалары ковудеп, сейфтерниң ханалары кылыннаан тудум, оларны үрээр [illegible] сорулгазын дөмей-ле чедип ап келгеннер. Ынчангаш сейфти үреп турда, ол үр-ле эттүрүп [illegible] конструкторлар улам бурунгаар балыныы кылган.

Чаа швейцар сейфтерниң ханалары колдуунда эң-не быжыг каңдан кылдынган. Ооң иштиг талазында янзы-бүрү металлдарны болгаш химиктиг бүдүмелдерни кыр-кырынга чаап каан. Ооң ханазын «өттеп алырынга» каш хүн негеттинер деп, ол чаа хуузгазын сейфтиң кылыкчылары бадыткап турар. Ооң кадында, сейфти ажыдып турда, кайгамчык күштүг чал[illegible] бээр, үрегдекчи оорларга ол база шаптыктаары чугаажок. Чүк айтырыгларын шору сайгарып билир кижини ол чорудуп бээр.

Агентилел чечектелип, ооң дузазынга херек хүн келген тудум өзүп турар.
(«Смена» журналдан)

Дөмей кижилер прокады

[illegible] Мэрилин Монро [illegible] нарын рекламалап турган деп бодал кандыг-бир фабрика ээзиниң бажынга кирип келир болза, АКШ-тың мурнундагы [illegible] Лос-Анджелесте Рон Смиттиң «Дөмей кижилер [illegible]» [illegible] шуут ылгалбас ажылдакчыларын агентилелдиң ээзи айыткан адресче чорудуп бээр. Азы кым-бир херенгитен ооң [illegible] Генри Киссиндж[illegible] Рон Смит аңаа-даа айыыл бербес: мурнундагы кырсекретарьга мыыныа суггунмйн даңдызы дег дөмей болуурунда [illegible].

Чеден беш чыл

Дагестан АССР-ниң Цумадин районунуң Үстүү Гакваари суурга кырганнар-даа, аныяктар-даа бир онзагай байырлалга чыглып келгеннер. Даглыг черниң кижилери «Эртинелиг» кудалы бир-ле дугаар эрттирип турары ол. Ол дээрге 102 харлыг Хабиб Джалалдиновтуң биле 95 харлыг Пагиматтың өгленге-ле 75 чыл болганының найыр-доюу-дур. Олар дээрге «Дагестан АССР-ниң 45 чылы» колхозунуң эң түңнелдиг кижилери. Оң-бүлезинде ам 50 чыл дургузунда [illegible] келген. Оон ажылын Октябрь Революциязы орден-биле үнелээн. Пагимат 45 чыл дургузунда колхозтуң [illegible] болуп келген.

М. КОЛБАСКО — [see above]

Редакцияның адрези: [illegible]. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарийттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 876.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкынның херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00693

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 73 (11871) | 1982 чылдың март 28, воскресенье | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

РСФСР-ниң улус депутаттарының чер-чер Советтериниң он сески чыыжынга соңгулдалар эрттирер дугайында
РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

РСФСР-ниң Конституциязының (Үндезин Хоойлузунуң) 86 чүүлүнге болгаш «РСФСР-ниң улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдалар эрттирер дугайында» РСФСР-ниң Хоойлузунуң 13 чүүлүнге дүүштүр РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

РСФСР-ниң улус депутаттарының чер-чер Советтериниң он сески чыыжынга соңгулдаларны 1982 чылдың июнь 20-де, воскресеньеде эрттирер.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.
РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва, 1982 чылдың март 26.

РСФСР-ниң районнарының (хоорайларының) улус судтарынга улус судьяларын соңгуур дугайында
РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

РСФСР-ниң Конституциязының (Үндезин Хоойлузунуң) 164 чүүлүнге болгаш «РСФСР-ниң районнарының (хоорайларының) улус судтарынга соңгулдалар дугайында» РСФСР-ниң Хоойлузунуң 15 чүүлүнге дүүштүр РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

РСФСР-ниң районнарының (хоорайларының) улус судтарынга улус судьяларының соңгулдаларын 1982 чылдың июнь 20-де, воскресеньеде эрттирер.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.
РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва, 1982 чылдың март 26.

* * *

Украин ССР-ниң, Белорус ССР-ниң, Узбек ССР-ниң, Казах ССР-ниң, Грузин ССР-ниң, Азербайджан ССР-ниң, Литва ССР-ниң, Молдав ССР-ниң, Латвий ССР-ниң, Кыргыс ССР-ниң, Таджик ССР-ниң, Армян ССР-ниң, Туркмен ССР-ниң болгаш Эстон ССР-ниң Дээди Советтериниң Президиумнары улус депутаттарының, чер-чер Советтеринге соңгулдаларны ол-ла хүнде эрттирерин доктааткан.

Автономнуг республикаларның күрүне эрге-чагыргазының, тус чер органнарынга соңгулдаларны эрттирерин база доктааткан.

Эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнарының чарлыглары ёзугаар районнарның (хоорайларның) улус судтарынга улус судьяларының соңгулдаларын база 1982 чылдың июнь 20-де эрттирерин доктааткан.

Соңгулда кампаниязының үезинде районнарның (хоорайларның) улус судтарынга улус заседательдериниң соңгулдалары эртер.

Тыва АССР-ниң улус депутаттарының чер-чер Советтериниң он сески чыыжынга соңгулдалар эрттирер дугайында
ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Конституциязының (Үндезин Хоойлузунуң) 74 чүүлүнге болгаш «Тыва АССР-ниң улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдалар дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 13 чүүлүнге дүүштүр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

Тыва АССР-ниң улус депутаттарының он сески чыыжының чер-чер Советтеринге соңгулдаларны 1982 чылдың июнь 20-де, воскресеньеде эрттирер.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1982 чылдың март 26.

ССРЭ-НИҢ КАМГАЛАЛ МИНИСТРИНИҢ ДУЖААЛЫ

1982 чылдың март 28 №85 Москва хоорай

Албан эрттирериниң доктааткан хуусаазы төнген шериг албанныгларны ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринден 1982 чылдың апрель-июньда халаар дугайында база шуут шериг албанынче ээлчеглиг келдиришкин дугайында

«Бүгү-ниити шериг хүлээлгезиниң дугайында» ССРЭ-ниң Хоойлузунга үндезилээш, **дужаарым болза:**

1. Шуут шериг албанының хуусаазы 1982 чылдың июль 1-ге төнер шериг албанныгларны Совет Арманың, Шериг-Далай Флодунуң, кызыгаар болгаш иштики шериг хүрээлениинден курлавырже 1982 чылдың апрель-июньда халаар.

2. Бо дужаалдың 1 пунктузун ёзугаар шериг албанныгларны курлавырже халаары-биле холбаштыр, Совет Армияга, Шериг-Далай Флодунга, кызыгаар болгаш иштики шеригге шуут шериг албаны эрттирери-биле, келдирериниң хуусаазын соңгаарладыр эргези чок, келдиришкин хүнүнге чедир 18 хар четкен хамаатыларны, а ол ышкаш оон улуг келдиришкин назылыг келдиришкинден соңгаарладыышкынының хуусаазы эрткен хамаатыларны келдирер.

3. Дужаалды бүгү роталарга, батареяларга, эскадрильяларга болгаш корабльдерге чарлап дыңнадыр.

ССРЭ-ниң камгалал министри
Совет Эвилелиниң Маршалы Д. УСТИНОВ.

ҮРЕЗИН БЕЛЕТКЕЛИН ДҮРГЕДЕДИР

Көдээ ажыл-агый культураларының турум чаагай дүжүдүн алырының кол негелделериниң бирээзи болза бедик шынарлыг, сорттуг, райончуткан үрезиннерни чажары болур. Чажар үрезиннерни шынарлыг кылдыр белеткеп алырынга доктаамал, чогуур кичээнгейни салып келген ындыг ажыл-агыйлар тарып турар культураларындан багай эвес дүжүттүг чыл бүрүзүнде ап турар. Чижээ, Кызыл тараачызы», «Саян», «Аллан-Маадыр», «Улуг Октябрь» совхозтар болгаш Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы чылдың-на чажарынга эки шынарлыг үрезиннерни белеткеп ап келген. Ук ажыл-агыйлар чүгле чажар үрезиннерни белеткээринче эвес, харын-даа үрезин участоктарын ажаарынче, дүжүдүн бастырып алырынче, ону кыжын шыгжап кадагалаарынче улуг кичээнгейни салып турар.

Республиканың совхозтарынга тарааларның турум чаагай дүжүдүн алырынга сорттуг, райончуткан үрезиннерни чажары чугула ужур-дузалыг. Ындыг болганда, 1983 чылдың дүжүдүнге хереглээр үрезинни бүрүнү-биле уруп алырын хандырар дээш, совхозтарның агрономнары үрезин участоктарынга тараа болгаш мал чеми культураларының чүгле сорттуг база райончуткан үрезиннерин чажарынче кичээнгей салыр херек.

Республиканың совхозтарының бо чылын чаштырарынга 39.2 муң тонна үрезин негеттинип турар, ам херек кырында бары 14.6 муң тонна. Ону анализтеп көөрге, 76.7 хуузу кондицияЛыг болган. Ынчаарга бирги болгаш ийиги класстың үрезинни барының 37.7 хуузу. Боттарында бар үрезиннерин Кызыл районнуң совхозтары чажарынга эки белеткеп турар. Ында үрезиннерниң 97.5 хуузу кондициялыг болгаш бирги база ийиги класстыы—67.2 хуу. Бии-Хемниң ажыл-агыйларында үрезиннерниң 90.3 хуузу кондициялыг, бирги болгаш ийиги класстыы—42.3 хуу. Ол ышкаш Таңдының совхозтарында бар үрезинни белеткээниниң шынары база багай эвес.

Каа-Хем, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнарының совхозтары үрезиннерин чаштырылгага белеткээрин хожудадып турар. Ол черлерде чажар шынарынга чедир арыглап белеткээн үрезиннер 31.9—63.3 хуу болуп турар. А Барыын-Хемчиктиң болгаш Бай-Тайганың ажыл-агыйларында бирги, ийиги сорттуң чаңгыс центнер-даа үрезини чок. Эрзин болгаш Тес-Хем районнарының совхозтарында тараа арыглаар машиналар бар хирезинде, амдызында чажар шынарынга чедир аштап белеткээн чаңгыс центнер-даа үрезин чок. Үрезинни арыглап белеткээрин шак ындыг оожум темп-биле чорудуп турар чорук канчап-даа таарышпас. Ам табаарлап турар үе чок, час келген. Үрезиннерни дүрген болгаш шынарлыг арыглап белеткээрин организастаар херек.

Бо чылын республиканың совхозтары хөй хемчээлдиг үрезинни күрүне курлавырындан алыр. Ындыг турбуже, тускайлап берген 33.2 муң тонна тараа болгаш мал чеми культураларының үрезиннериниң амдызында чүгле 10.4 муң тонназы ажыл-агыйлар сөөртүп алган азы 31-ле хуузу. Ынчангаш күрүне курлавырларындан үрезиннер сөөртүрүнүң дарый хемчеглерин совхозтарның, районнарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң удуртукчулары, специалистери алыры эргежок чугула-дыр.

Дыка хөй совхозтарда хөй чылдыг сигеннерниң болгаш ногаа культураларының үрезиннери бар. Оларны районнарның үрезин инспекциялары амга чедир хынап көрбээн. «Барлык», «Хемчик», «Күш-ажылдың хостуу», Тока аттыг, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Ак-Туруг», «ҮТКА 25 чылы» болгаш «Найырал» совхозтарның агрономнары ол ажылды дүргедедир херек.

Ногаа культураларының үрезиннери Респотребсоюзтуң баазазында бар, ажыл-агыйлар оларны оон садып алыры чугула. Бо чылын олуртурунга 7.6 муң тонна картофель негеттинер. А ажыл-агыйларда бары 5.1 муң тонна азы ам-даа 2.5 муң тонна чедишпес. Ынчангаш четпейн турар картофельди чурттакчы чоннаН, артыкшылдыг картофельдиг ажыл-агыйлардан, а ол ышкаш Красноярск крайның чоок районнарындан тыптынып, сөөртүп алыры база-ла соңгаарлаттынмас хемчег. Бар үрезин картофельдиң шынарын хынаар ажылды районнарның күрүне инспекциялары үнүш камгалалының станцияларының специалистери-биле кады чорудар, аарыг болгаш үрелген картофельди илерээн таварылгада, оон аштаашкынын, ангылаашкынын организастаар хүлээлгелиг.

Часкы тарылгага үрезиннерни белеткээри чүгле ажыл-агыйларның агрономнарының херээ эвес. Часкы тарылганы чогуур үезинде, бедик деңнелге эрттирери политиктиг чугула кампания. Ынчангаш аңаа белеткел партия райкомнарының, совхозтарның парткомнарының, эге организацияларның хүн бүрүде кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

МЕРГЕЖИЛИН БЕДИТКЕН

«Хемчик» совхоз Барыын-Хемчик районда эң-не хөй суггаттыг черлерлиг ажыл-агыйларның бирээзи. Ынчангаш совхозтуң удуртукчулары, специалистери суггатчыларның билиин, мергежилин бедидеринче улуг кичээнгейни салып турар. Совхозта 72 суггатчы бар. Оларны алдан каш звеноларга үскүлээн. Кыштың звенолар-ла суггатчыларның өөредилгезин организастааш, кичээлдерни айда ийи катап доктаамал эрттирип келген. Ол кичээлдерге олар суггарылга чорударының чаа арга-методтарын, мурнакчы ажыл-агыйларның дуржулгазын өөренип турган.

Совхозтуң суггатчылары эрткен чылдың күзүнүнде 305 гектар черге сугну булукталдырган. Ону Кара-Сал Чүлпейниң звенозу эки чорудукан. Амгы үеде суггатчылар ажылче үнеринге бүрүн белен. Олар чүгле бугаларже суг бадырар кээрин манап турар. Ол ышкаш суггатчылар чурттаар 9 үгектерни кылып тургускан. Суггатчыларга ажылдап кедер тускай хептерни, дериг-херекселдерни районнуң «Суггат» каттыжыышкыны берип турар. Амгы үеде суггатчылар бугаларны, сумуннарны, арыктарны аштаарын чорудуп турар.

А. ЕВРОП.

Барыын-Хемчик район.

КОМИССИЯ ХҮЛЭЭП АЛЫР

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Чодураа салбырының механизаторлары часкы хову ажылдарынга техниканы белеткээрин эки чорудуп турар. Септевг чогуур тос МТЗ тракторларны бүрүнү-биле кылып доозкаш, белениниң тургузунгда турар. Оон аңгыда ДТ-75 маркалыг алды трактор, улуг күчүлүг бир К-701, сиген кестирер дөрт Т-25 тракторлар база септелгеден үнген.

Хөрзүнге хат алырынга удур ажылдаар 13 культиваторну, «БИГ-3» дээр 12 шимирни, 18 СЗС-2.1 сеялканы белеткеп каан.

Септелгеде ажылдап турар звеноларның аразынга социалистиг чарышты дээштиг кылдыр организастааның түңнелинде, бедик көргүзүглер чедип алдынган. Чарыштың түңнелин чеди хонгаш үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап мактап келген. Септелгеден үнген техниканы А. Беляевке баштаткан тускай комиссия ыяк хынап көргеш, хүлээп алыр.

Т. ХОВАЛЫГ,

улус депутаттарының Чааты кежээ Совединиң күскомунуң даргазы.

Улуг-Хем район.

АШТАП-АРЫГЛААШ, СУГГАРА

«Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырында Алдыы, Үстүү Ишкиннерниң алаантарында 300 гектар чайгаар үнген сиген болгаш 580 гектар тарылга шөлдери бар. Бо черлер шупту суггаттыг. Оларга күскү суггатты эки чорудкан. А кыжын булукталдырып суггарарын Алдыы-Ишкинниң Кара-Дыт, Булук-Алган деп черлеринге, Үстүү-Ишкинниң алаактарынга 110 гектарга кылган.

Салбырда тускайлаттынган суггатчы звенолардан Чес-оол Саттың, Сереп-Доржу Өртүн-оолдуң, Сеекүр-оол Монгуштарның звенолары хөй ажылды кылганнар.

Бо чылдың часкы хову ажылдарының үезинде суггатчы звенолар Үстүү-Ишкин алаагының, Шокар-Хараганның, Көк-Эл алаагының 50 гектар шөлдерин удур аштап, арыглааш, суггарар деп турар.

Салбырның суггатчылары ам часкы суггатка белеткенип, бугалар уйун аштап, сай-довурак, өлек-биле дош кырынга бедик чалдар кылып кирипкеннер.

А. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик.

ЧАМДЫК ЧЕТПЕСТЕР ТУРЗА-ДАА...

Чыл эгезинден бээр Хову-Аксы АТБ-зының коллективи ай, кварталда алган планнарын күүседир дээш бөр аргаларны ажыглаан, күштүг мөөңнээн. Оон түңнелинде коллектив январь айда эки ажылдаан. АТБ-ниң чолаачылары ол айда 13.1 муң тонна чүък сөөртүр планын 100, а 1800 муң тонна-километрни ажылдап кылырын 1807.6 муң тонна-километр кылдыр, пассажирлер аргыштырылгазының — 100 хуу күүсеткен. Айда 98 муң рубльдиң орулгазын киирип алыр планын 103 муң рубль кылдыр боттандырган.

А февраль айда АТБ коллективи чамдык кол көргүзүглериниң планын күүсетпейн барган. Чижээ, айда 14.1 муң тонна чүък сөөртүр планын 89.4 хуу, 105 муң рубльдиң орулгазын киирип алырын — 94 хуу күүсеткен. Бо автотранспорт бүдүрүлгезинге ындыг четпестер канчап болу бергенил?

Планның долу күүселдезин чедип алыры — кандыг-даа коллективтиң сорулгазы, оон дүрүмү болур. Ону күүсетпейн баар, амыдыралга боттандырбайн баар эрге кымда-даа чок. АТБ-ниң удуртукчулары ону эки билирлер. Ол айтырыгны мурнакчы чолаачылар, бригадирлер болур-чогууру-биле шиитпирлээр дээш ажылдап турарлар. Бригадирлер эш-өөрүнге боттуг дузаны көргүзүп, план күүселдезин боттандырар дээш чолаачылар ортузунга политкижизидилгелиг ажылды чорудуп турарлар. Бригадалар аразында калбарган социалистиг чарышты квартал санында түңнээш, мурнакчыларны илередип келген. Мергежил аайы-биле чарышка тиилекчи болуп үнген [illegible] Бүдүрүлгениң мурнакчыларынга, [illegible] болган бригадаларга турраскаадып, күш-ажылчы Алдар тугун көдүрүп турар. «Хожудап турар бригада чок кылдыр ажылдаар!» деп кыйгырыг чүгле бригадаларга эвес, а чолаачы болгаш өске-даа мергежилдиң кижилеринге хамааржып турар. Тодаргайлап чугаалаарга, ол коллективтиң күш-ажылчы девизи ындыг.

Коллективте күш-ажылдың сагылга-чуруму багай эвес. Ол бүдүрүлгеде 21 коммунист бар. Олар кывар-чаар материалдарны камнап алырынга, техниканы ажыктыг болгаш бүдүрүкчүлүг ажыглаарынга эки үлегер-чижээн өске эш-өөрүнге көргүзүп келгеннер. Коммунист чолаачыларның аныяк кижилерге боттуг дузазы, ажыл дээш, оон ажыктыы дээш олардан негелдезин — бригада бүрүзүнүң бүдүрүкчүлүг болур чоруун хандырып келген дээр болза, аңаа кандыг-даа чазыг болбас. Амгы хүннерде дуржулгалыг чолаачылар В. М. Прибыткога, В. В. Дэкага удурткан бригадаларның күш-ажылчы көргүзүү бедик. Автобус чолаачыларының бригадири К. И. Поздняков бодунуң коллективин [illegible] киирер дээш шудургу ажылдап келген. Ам ол бригада эки ажылдыг деп мактадып турар. Бригадир В. М. Прибытко эрткен чылын бир миллион тонна-километрни ажылдап кылгаш, Тываның автотранспорт эргелелинге тиилекчи болуп үнген. Бо беш [illegible] тонна-километрни күүселир [illegible] Владимир Михайловичиниң ажыл-херекке боттандырып эгелээни ол. Январь айда В. В. Дэка бригадирлээн бригада чүък сөөртүр планын 130 хуу, а тонна-километр ажылдап кылырын 100 хуу күүсеткен.

АТБ коллективиниң ажылында мактаптыг чүүлдерден аңгыда четпестер барын база чугаалаар херек. Чыл эгезинде бүдүрүлге чери, чолаачылар социалистиг хүлээлгени алган. Ынчалза-даа кижилер боттарының аразында чарыш чок ажылдап турар. Коллективте профэвилел комитеди бо айтырыгны ала-чайгаарлаашкынче киирип, кижилерниң материалдыг болгаш моральдыг деткимчезинге ындыг бербээни-биле ай планының күүселдезин боттанмайн барган деп база болур. Харында оңу кол чылдагаан кылдыр көрзе ажырбас. Чүге дээрге, чогум-на аңаа хамаарыштыр ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге чугаазынга эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «...Чаа чүүлдү эки, хандыр угаап билир, массалар-биле эң сырый харылзаалыг болур, кижилерже кичээнгей салыр, кижилерниң сагыш-сеткилин билир херек—бистиң үениң профэвилел ажылдакчызынга эргежок чугула чүүлдер ол-дур». Ону хүн бүрү ажыл-херээвиске удуртулга болдурар ужурлуг бис.

Бүдүрүлгеде «КамАЗ» маркалыг үжен хире машина бар. Оларның хүнүн-не 8—10 [illegible] [illegible] планның күүселдезиниң бүтпейн баары черле чоп. Оон кадыпда, бир кол чылдагаан болза, хөй чүък сөөртүр, нарын тургузуглуг «КамАЗ» автомобильдерге ажылдаар бедик мергежилдиг, дуржулгалыг чолаачыларның чедишпейн турары болур. Чолаачыларның ажылдаар, чурттаарынга таарымчалыг байдалдар эки тургустунмаан. Хову-Аксы суурда 16, хоорайжыгашта 6 квартираны чолаачылар чурттаарынга ажыглап турза-даа, оларга немей ам-даа бажыңнар херек болуп турар. А бедик мергежилдиг чолаачы кадрларны АТБ-ниң бодунга белеткеп алыр арга чок болганындан өөреникчи кижилерни Кызылдың автошколазынче чорудуп турар.

Автомашиналарны рейс бүрүзүнче үзүктелиишкин чок үндүрер дизе, оларның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын хандырар дээр болза, автомобильдерниң хуусаазын эрттир ажылдап каапкан дугуйларын солуп, чаа дугуй комплектилери-биле хандырарын шиитпирлээри негеттинип турар. Ол АТБ-де бо байдал кончуг «аарыг» айтырыг болуп турар. Ниити херегледе хамаарыштыр алырга безин дугуй комплектилериниң 40 хуузу чедишпес болуп турар.

АТБ-ниң февраль айда бүдүрүлге планының чамдык көргүзүглери үстүнде адааным чылдагааннарның түңнелинде күүсеттинмейн барганын айтып, ажылда чамдык четпестер бар-даа болза, оларны Хову-Аксы АТБ-зының коллективи, удуртулгазы кысказы хуусаа иштинде эдип апаарынга [illegible].

Ш. ДОРЖУ

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

Кызыл районнуң «Тээлиге» совхозунуң аныяк саанчызы Наталья Ондар мурнакчыларның бирээзи. Алды чыл бурунгаар ол ук ажыл-агыйга өөреникчилеп кирген. Дуржулгалыг эш-өөрүнүң арга-сүмезин ап, кызымак ажылдап келгениниң түңнелинде севээгү чылдарда эки көргүзүглерни чедип ап келген. Комсомолчу кыс эрткен чылын бодунда бижыглаан инектерниң бирээзинден-не 1700 килограмм сүттү саап алгаш, районда аныяк саанчылар аразында чарыштың мурнуку одуруунда кирген.

Н. Ондар «Беш чылдың аныяк гвардейжизи» деп хөрек демдээниң эдилекчизи.

ЧУРУКТА: саанчы Н. Ондар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Дыштерден медээлер

ГДР-НИҢ УЛУС ПАЛАТАЗЫНЫҢ СЕССИЯЗЫ

БЕРЛИН. (СЭТА). Аңаа ГДР-ниң Улус палатазының сессиязы болган, оон ажылынга ГСЧП ТК-ның Чиңгине секретары, ГДР-ниң күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер киришкен.

Бо чепсекти эндере бүдүрериниң кызыгаарлаарының болгаш делегейге айыыл чок чорукту быжыглаарының талазы-биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң киирген ССРЭ-ниң чаа боттуг саналдарын чаңгыс эптиг сеткилдиг деткип турар чорукту [illegible] ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Улус палатазының Президентизи Х. Зиндерман илергейлээн. Ол саналдар [illegible] тургузуун болгаш душкуурлуг чорукту [illegible] империалистиг угланыышкынынга удур кара чаңгыс шилип алыышкын болбушаан. Чер кырынга [illegible] ны хандырарынче оруктуг алдып турар.

Шериг хүлээлгезиниң болгаш ГДР-ниң күрүне кызыгаарының дугайында чаа хоойлуларны депутаттар чаңгыс [illegible] хүлээп алган.

БЕЛЬГИЯНЫҢ КОММУНИСТЕРИНИҢ СЪЕЗДИЗИ

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Бельгияның Коммунистиг партиязының (БКП) XXIV съездизи найысылалдың төвүнде профэвилелдер [illegible] болуп турар. Съездиниң хүн чурумунда — БКП-ниң даргазы Луи Ван Гейтиниң илеткели, партияның удуртур органнарын соңгулдалары.

Тайбың, улустарның айыыл чок чоруу дээш, делегейниң экономиктиг чаа чуруму тургузары дээш демиселдиң айтырыглары [illegible] база чугаалажып көрүп турар.

ИКП-НИҢ XII СЪЕЗДИЗИНДЕ

ВАРАНАСИ. (Уттар-Прадеш штат). (СЭТА). Индияның Коммунистиг партиязының мында эртип турар XII съездизинде [illegible] илеткелдин, политиктиг резолюция төлевилелиниң болгаш ИКП-ның Национал чөвүлелиниң организастыг ажыл дугайында [illegible] илеткелиниң талалы-биле санал бериишкиннери доозулган. Саналдаашкыннар үезинде чүве чугаалаан делегаттар партияның Бхатиндиге болган XI съездизинден бээр эрткен дөрт чыл дургузунда ИКП-ның ажыл-чорудулгазын чаңгыс ап-сеткилдиг деткип турарын илергейлээн.

Советтер амыдыралы

ДЕПУТАТТАРГА БОЛГАШ АКТИВКЕ ДАЯНГАШ

Он бирги беш чылдың планының даалгаларын чедиишкинниг болгаш ажыр күүседир дээш суур болгаш кодээ Советтериниң бүгү-россия социалистиг чарыжылгазында 1981 чылда Тыва АССР-те тиилекчилерниң бирээзи болган Аксы-Барлык кодээ Совет (Барыын-Хемчик район) ЭКП-ның XXVI съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан болунуң девискээринде ажыл-агый участоктарын болгаш культура-чырыдылганы, [illegible] дык камгалал, өөредилге черлериниң ажыл-чорудулгазын удуртур болгаш шын дүүштүрер талазы-биле, чон ортузунга кижизидилге ажылын организастаарынга эвээш эвес ажылдарны кылып чорутган.

Кодээ Советтиң девискээринде «Барлык» совхозтуң улуг салбыры, амыдырал хандырылгазының хүлээп алыр пунктузу, садыг четкилери, ортумак школа, Культура бажыңы, библиотека болгаш өске-даа организациялар бар. Олар эрткен чылдың дургузунда багай эвес түңнелдерниң ажылдап келген. Совхозтуң Аксы-Барлык салбыры 1981 чылда мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш курунеге садарының планныг даалгаларын чедиишкинниг күүсеткен. Ооң-биле чергелештир малдың баш санын өстүрериниң планын чуун аайы-биле күүседиишкин чедип алган. Салбырда ногаажылар бригадазы гектардан 110 ц. ногаа өстүрер хүлээлгезин 132 ц. чедиргеш, 7200 ц. ногаа бүдүрер социалистиг хүлээлгезин 9500 ц. кылдыр ажыр күүсеткен. Мал чемнери белеткээр бригада бир чижектеп алган бода малга 9,2 чем единицазы белеткээр хүлээлгезин 10,2 чедирген.

Советтиң девискээринде амыдырал хандырылгазының болгаш садыгның организациялары эки көргүзүглерни чедип алган, коммунал хандырылга болгаш суур чаагай-жыдылгазының талазы-биле элээн ажылдар кылдынган. Амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын чонга 6,5 муң рубльге көргүзер тургаш, 7,5 муң рубль кылдыр күүсеткен. Ол болза бир кижиге 4 рубль 38 копеекиниң орнунга, 6 рубль 03 копеек болганы ол. Садыг четкилери барааны үүрмектеп садарының чыл планын күүсеткен. Алдын-Булак суурда 18 бажыңның электрижиткен. 25 бажыңда газ киирген. Чурттанга фондузунуң капитал септелгезин 12,5 муң рубльге кылдыр тургаш, 14 муң рубльге чорутекан. Суурнуң кудумчуларынга хөй санныг ыяштарны болгаш чадаг ыяштарын тарып олурткан. Штакетниктерни кылгаш болгаш эргилерин септээн.

Аксы-Барлык кодээ Советтиң күүскому хамаатыларының хуузунда дуулалал ажыл-агыйның хөгжүдеринче чогуур кичээнгейни салбышаан, олардан ажылдан мал продукту[illegible] садып алырын эки организастап келген. Советтиң девискээринде чурттап турар ажылчын чоннарның өг-бүлелериниң барык шупту чылынга бода болгаш шээр малдыг, азы хавын азырап турар. Совхоз ажылдакчыларының бети дээрге-ле картофель тарып алган турарынче кичээнгей салдынган. Хамаатыларның хуузунда дуздалал ажыл-агыйындан эрткен чылын 320 центнер эът, 67 центнер дүктү садып алырын организастаан.

Кодээ Советтиң девискээринде ажыл-агый, бүдүрүлге болгаш албан организацияларның ажыл-чорудулгазынга эки түңнелдерни чедип алырынга Советтиң болгаш ооң П. К.-Т. Хомушку даргалаан күүсекчи комитединиң организакчы болгаш массалыг ажылының бедик деңнелдиг чугула рольду ойнап турар. Кодээ Совет болгаш ооң күүсекчи комитеди боттарының ажыл-чорудулгазынга депутаттарга болгаш активке калбаа-биле даянып турар. Ылаңгыя күүском доктаамал комиссияларын, депутаттар бөлүктериниң ажылын эки дүүштүрүп турарындан олар Советтиң сессиязынга болгаш күүском хуралдарынга чугаалажыр айтырыгларны белеткээринге идепкейлиг киржип, боттары чамдык айтырыгларның чугаалажырын саналдап киирип турар.

Эрткен чылын кодээ Совет 6 сессияны чыылдырган, күүском 12 хуралдарын эрттирген. Оларга чугаалашкан айтырыгларның 20-зин доктаамал комиссияларның киржилгези-биле белеткээн. Доктаамал комиссиялар перспективаның планныг ажылдап турар болгаш Советтиң девискээринде бүдүрүлге болгаш организацияларның ажыл-чорудулгазын, планныг даалгалар күүселдезин хынааш, илереэн четпестерни чайладыр талазы-биле чогуур сүмелерни киирип, оларның күүселдезин чедип ап турар.

Советтиң девискээринде 3 депутаттар бөлүктери, 5 депутаттар постулары ажылдап турар. Олар доктаамал комиссиялар-биле харылзаалыг ажылдаанышаан, чер-черде ажыл-херектиң байдалын күүскомга дыңнадып, ажылда четпестерни чайладыр талазы-биле саналдарны киирип, чамдык айтырыгларны күүском хуралынга чугаалажыры-биле киирип турар. Депутаттар бөлүктери болгаш постулары хөй-ниитиниң бот-ажыл-чорудулгалыг организацияларының активтерин боттарының ажылынга киириштирип, оларның санал-оналынга даянып ажылдап келген.

Күүскомда депутаттарның, доктаамал комиссияларның, депутаттар бөлүктериниң болгаш постуларының ажылының учёдун эки тургускан. Оларның кылып чорудкан ажылдарын тускай журналда демдеглеп турар. Ол-ла журналда депутаттарның округтарын, мында чурттап турар чонунуң санын айыткан. Ол ышкаш депутаттарга соңгукчуларның киирген чагыгларын болгаш оларның күүселдезин база демдеглеп турар. Бо бүгү депутаттарның, доктаамал комиссияларның, депутаттар бөлүктериниң болгаш постуларының ажылын контрольдаарынга эптиг.

Соңгукчуларның депутаттарга киирген чагыгларының күүселдезин организастаар талазы-биле ажылче кодээ Советтиң күүскому чогуур кичээнгейни салып келген. Амгы чыныштың бирги сессиязынга соңгукчуларның 17 чагыын күүседири-биле хүлээп алган болгаш оларны боттандырар талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылган күүседикчилерни болгаш хуусааларын тодараткан. Ону ёзугаар 1980—1982 чылдарда 10 чагыгны күүседир үжурлуг. Амгы үеде оларның 7-зи [illegible] эрттинген, үш чагыг күүселдеде турар. Соңгукчуларның чагыы-биле ийи квартиралыг 6 чурттаар бажыңнары тургузар сады, 2 хой кажаазы, 4 кудук ажыглалдаа кирген.

Хөй чарыгдал болгаш материал негеттинмес чагыгларны чурттакчы чонунуң ииштиг күжү-биле күүседип ап турар. Ындыг арга-биле суурнуң кудумчуларынга элээн хөй ыяштарны болгаш чадаг ыяштарны тарып олурткан, кудумчуларга штакетниктерни септээн, [illegible] ның өске-даа хөй ажылдары кылдынган. Чурттакчылыг черлерни чаагайжыдарының эштиндери-биле «Үлегерлиг бажың кодавы» деп социалистиг чарышты организастаан болгаш ооң түңнелин ай-айда үндүрреш, тиилекчилерни демдеглеп турар.

Алдын-Булак суурда масса-политиктиг, культура, чырыдылгакчы ажылдарны организастап турары элээн эки. Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге, советтиң активиниң школазынга киржилдер бедик деңнелде чорупп турар. Культура албан черлеринге лекциялар болгаш беседаларны удаа-дараа эрттирип турар апарган. Чонунуң мөзү-шынар кижизидилгезинче угланган хемчеглерни чорудуп, ылаңгыя корум-чуруму кошкак кижилер-биле ажылды идепкейжиткен. Кодээ Советтиң күүскому болгаш «Барлык» совхозтуң дирекциязы аныяктарның күш-ажыл кижизидилгезинче болгаш оларны ажылга киирер талазы-биле чогуур ажылдарны чорудуп турар. Ында хойжуларның, комсомолчу-аныяктар бригадазын тургускан, өөреникчилерниң ийи өөредилге-бүдүрүлге бригадазы ажылдап турар. Дагдынышкын херээн элээн калбарткан. Суурда эки тура үлүүчү дружина болгаш эш хуузунуң суду багай эвес ажылдап турар. Ниитиниң корум-чурумун камгалаар талазы-биле хемчеглерни ап келгениниң түңнелинде кем-херек үүлгедир болгаш ниитиниң корум-чурумун хажыдар чорукталарның саны кызырылган.

С. ЧИГЖИТ,
«Шынның» корр.

ЭДЕ КӨРДҮМ

Эрткен 1981 чыл бүгү совет кижилерниң күш-ажылчы чедиишкиннериниң чаа чугула үе-задазы болган. Партияның XXVI съездиниң болгаш ЭКП Төп Комитединиң ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлери, ажаа ЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң [illegible] болгаш айтышкыннары, чурттуң экономиктиг, социал-культура талазы-биле [illegible] [illegible] күш-ажылга күш-дыгып улам кедирген.

Бистиң «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыннары республиканың бүгү малчыннарынга кыйгырып үндүр тейн, ацаа бадыткаан кылдыр бо хүннерде бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдап тур бис. Мээң ажылдап турарым Чодураалыг-Сайыр хойжу бригадазында шээр малдың 21 кодааннарында 9850 ажыг баш мал онча-менди болгаш хырыштаглап турар. Бригаданың төрүүр 2196 хоюндан ам бо хүннерде 1974 хой төрээн. Оон 1974 хураганны ап, төрүүр 100 хойга онаалтыр 90 хураганны камгалап алган бис. Хойнуң оолдааашкыны ам-даа уламчылап турар.

Мээң кодаанымда төрүүр 348 хой бар. 326 хой оолдапкан. Оон 326 хураганны ап, төрүүр чүс хойга онаалтыр 93 хураганны камгалап алган мен.

Бригадада 76 малчыннар, саманчылар ажылдап турар. Ай санында бригаданың малчыннарының хуралын эрттирип, аңаа совхозтуң удуртукчулары, мал ажылының түңнел эртемниглери киржип, [illegible] чедиишкиннерин, четпестерни түңнеп турар. Чугула айтырыгларны дем-биле шиитпирлеп турарывыс чаңчыл болган.

Совхозтуң мал ажылында ам-даа чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар хөй. Ылаңгыя уксаажыдылга ажылы чавыс деңнелде. Бахчыг зоотехниктиг чурум бузугаар хойнуң тарып боозадылгазын чогуур ой-шаанда чорутпайн турар. Хой кошкарларның тут каш, хураганнарны ап турарывыс ам-даа четпес.

Совхозтуң девискээринде чартык-бөдүүн дүктүг уксаалыг хоюн өстүрери бистиң кол угланыышкынывыс болур. Ам бар хоювустуң уксаазы холушкак. Бистиң одар-белчиирививиске, чер байдалывыска тыва уксааның хоюн моон соңгаар таарыштыр өстүрери чугула.

Бригадада 3400 баш өшкү бар. Ооң чыл бүрүде эвээш анайларны ап келген бис. Оон чылдагааны — мал ажылынга [illegible] ларны шын шилип албайн турарывыста. Кажаа-хораалар мал кажааларын чогуур негелделеринге чедир тургуспайн турар бис. Малдан алыр продукция эвээш. Төрүүр кодааннарга суг хандырылгазы чедир шиитпирлеттинмейн турар.

Бистиң бригада бо чылын Арыскан, Куу-Кажаа деп черлерде суггатыг сиген шөлдерин ажыглаарын боттандырып бодуудар. Аңаа мал чеми культуралардан люцерна, рапс сиңнеңнерин ам-даа [illegible] дүр [illegible] рас деп бодалдыг мен.

«Алдан-Маадыр» совхозуңкта чаа ЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдерниң Төп Чөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң шилчиир Кызыл тугу-биле 1981 ажыл-агый чылында [illegible] ажылдааны [illegible] шаңнаткан. Ол бедик [illegible] алганынга өөрүп профэвилелдерниң XVII съездиниң шиитпирлеринге хөй [illegible] киирген. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур оюнга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр соруглар-биле бодумга алган социалистиг хүлээлгемни эде көрүп, төрүүр чүс хойга онаалтыр 105 хураганны алырын хүлээп алдым. Социалистиг чарышка Шолбан-оол Ансыр-оолович Оржакты кый[illegible] мен.

Ө. МОНГУШ.

Бай-Тайга районда «Бай-Тал» совхозтуң Узун-Ажыкта Ч. С. Дүмен Байырга удурткан ыяш белеткелчилериниң звенозу чыл санында боттарынга алган планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин доктаамал ажыр күүседип турарлар. Оларның кызымак күш-ажылын совхозтуң дирекциязы болгаш ажылчын комитеди база партком улуу-биле үнелеп, хүндүлел бижиктер болгаш өртектиг белектер-биле хөй удаа шаңнап келген.

Мында мурнакчыларның бирээзи Т. Ч. Иргит хөй чылдарда ажылдап, бодунуң дуржулгазын аныяктарга хамчыдып берип, дагдыныкчы хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар.

Ук звенонуң кежигүннери бо чылын 1000 кубометр тудуг материалдарын белеткээр планындан бо үеге чедир 720 кубометрин белеткээн. совхоз төвүнде пилорамага диледирип турар. Оон аңгыда одалгага ажыглаар 484 кубометр тоңпакты белеткээн.

А. ХОМУШКУ.

ЧУРУКТАРДА: мурнакчы звенонуң кежигүннери ыяска чаңгарда; белеткээн тудуг ыяжын диледирип турары.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

БҮЗҮРЕЛДИГ БИС

Бистиң коллективте тос ужу бо чылдың бирги квартазының онаалдазын ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездиниң ажыттынган хүнүнге чедир күүседирин хүлээнген турган. Оларның инициативазын бүгү коллектив деткип, съездиге алдаржыткан социалистиг чарышка 200 кижи хаара туттунган. 23 бригада, 109 кижи коммунистиг күш-ажылдың бригадазы болгаш шалыпчызы деп бедик ат дээш демисежип турар.

Бо хүннерде 28 кижи бедиткен хүлээлгелерин съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир күүседип, профэвилелдериниң дээди чыыжын толептиг уткааннар. Сураглыг адаанның нэпп салаан аныяк чолаачы комсомолчу Н. Ю. Звягин, ЭКП обкомунуң бюро кежигүнү А. Н. Галайко, чолаачылар В. Павел, Г. Беляев, А. Каширин, А. Мишин, В. Шарипов олар болгаш өскелер-даа съездиге алдаржыткан чарыштың тиилекчилери болуп, ажылдың ажыктыг болгаш бүдүрүкчүлүүн бедилерниң арга-курлавырларын билдилиг ажыглап турар.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездинге ЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чугаазын, съездиниң материалдарын бистиң коллективтиң ишчилери улуг энтузиастыг чорук-биле уткуп, бригадаларда таныжып турар. Олар партия болгаш чазактың күш-ажыл кижилериниң, бүдүрүлгениң дугаанында сагыш салыышкынынга харыы кылдыр ажылдаар чер бүрүзүнге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедилериниң курлавырларын дилеп, чыл планын декабрь 30-ге чедир күүседиринге долу бүзүрелдиг ажылдап турарлар.

А. ЛАПТЕВ,
Кызылдың № 1 АТБ-зинде профэвилел комитединиң даргазы.

УЛАМ ЭРЕСТИГ, УЛАМ ШУДУРГУ

Кыштың чыккылама соогу эртип, частың башкы айы үнүп келген-даа болза, кыштаглаашкынының нарын айтырыы — малдың чаш төлүн менди камгалап алырының айтырыы ам-даа долузу-биле шиитпирлеттинмээн. Малчыннарның мурнунда ам-даа улуг сорулгалар туруп турар. Оон кадында эрткен чылдың кандаашкыны бо чылдың мал кыштаглаашкынынга немелде бергедээшкиннерни тургузуп турары билдингир болгай.

Бистиң Мөңгүн-Тайга районда «Мөген-Бүрен» совхозтуң № 1 хойжу бригадазының малчыннары бо берге кышты чедиишкинниг эрттирер, малдың чаш төлүн менди камгалап алыр сорулга-биле бүгү бар аргаларны, мурнуку чылдарның дуржулгазын ажыглап ажылдап турар. Мал чеми төңүп турар болганда, малчыннар одарны шын хуваап, кадатты билдилиг чорударынче кол кичээнгейни угландырып турар.

Бригаданың дуржулгалыг хойжулары, эрес-кежээ малчыннар Сарыг-Ховуда Мөңгүн-оол Сеңгиш, Кызыл-Боомда Десин Балчый, Кушкаш-Уялыгда Кан-оол Салчак болгаш бригаданың өске-даа малчыннарының кодааннарындан кыштың дошкун үезинде чангыс хой-даа, хураган-даа хоравааан. Олар тудуңгур, чүрек-кир, бедик тура-соруктуг ажылдап турарлар.

Мөңгүн-Тайганың чазы [illegible] соок хаттыг, шириин. Ынчалза-даа бригаданың малчыннары салган сорулгазын чедип алыр, сөглээн сөзүнге ээ болур дээш улам эрестиг, улам шудургу ажылдап турарлар.

М. ДОНГАК.

АНАЙЛАР—ААЛ БҮРҮЗҮНДЕ

— Чу-чуу! Чу-чуу!

Бо хүннерде аалдарга барган кижи өшкү чучуулаан үнүн бо-ла көөр. Анайларның өткүт үнүнге кулак уюкталыр.

«Тес-Хем» совхозтуң Ү. Шынаа салбыры 9,5 муң өшкүлүг, оон барык-ла деңнезин төрүүр. Бо хүннерде төрээн өшкүнүн саны бир муң ажа берген. Оларның чаш төлү шупту бүрүн алдынган.

Салбырның кадарчыларында өшкү бажын өстүрер дээш кызымак ажылдап чоруур улус хөй. Оларның хөй кезии бо ажылга дуржулгалыг апарган. Ындыгларның бирээзи хоочун кадарчы М. Таңмаа. Ол эрткен чылын төрүүр чүс баш өшкүге онаалтыр 91 анайны доруктурган болгаш өшкүден-не 600 грамм дүк кыргыыр планын 750 грамм кылдыр күүсеткен. Хоочун кадарчының өшкүлери кышты хүр ашкан. Амга чедир төрээн анайлары онча-менди.

Кадарчы Ч. Өлекпенниң кодаанында 247 өшкү төрээн, оларның анайларын комсомолчу Долаана Өлекпен менди азырап, чаа төрүттүнген анайларын немей ажаап турар. Ол чүгле эрткен чылын Бөрт-Даг ортумак школазын дооскан-даа болза, ада-иези малчын кижиниң уруу болганда, анайларны билдилиг ажаап турар.

Мал чеми аал бүрүзүнде четчир. Ону тоттеглевейн, чөп чарыгдап турар. Аалдарның суг-биле хандырылгазы база эки. Совхозтуң тускай эртемниглери малчыннарның хүнүнге кезип, лекцияларны номчуп, беседаларны кылып, салдынган сорулгаларны күүседир талазы-биле тайылбыр ажылдарын чорудуп турар. Ынчалза-даа кинону малчыннар ховар көрүп турар. Почта база чогуур үезинде четпес. «Арыскан» агиткультбригадазы, харын, кадарчыларга хиреххире чеде бээр. Комсомолчу башкы Ч. Чоодунуң, аныяктар Р. Даваанын, М. Дамбарының болгаш оларның оорушунуң концерттиг [illegible] өшкү кадарчылары ам база манап турар.

Совхозтуң бо салбырында өшкү кадарчылары эң-не чымыштыг болгаш харыысалгалыг ажылче — малдың чаш төлүн ажаап алырынче кирипкен. Олар ол сорулганы [illegible] чиишкинниг күүседир дээрзинге идегел улуг.

Х. ӨИДАҢ ООЛ.

Совет кодээниң кижилери

ХҮЛЭЭНГЕНИ КҮШТҮГ

1. ОН ЧЫЛ БУРУНГААР

Сайын-Белек Ондар Эрбекке [illegible] хөй [illegible] [illegible] бир [illegible] чыл эдип турган. Ол чазын хоюн кыргыдып дооскаш, дедир сүрүп алгаш, Сөскениң тайгазында аалынче чанып орган. Ондар дээрже көөрге, кара булуттар дүргелип, чаъс чаар хире апарган. Ооң сеткили дүвүреп, тазартыр кыргаан хойларын аргалыг-ла болза аалче, чаглактыг черже чедирерин бодап, өдүрген ай дээлинер, уругларым, кудай-дээр чүдереп келдиң деп, оларын далаштырган. Ынча дидиң бо дээп ышкаш, соок хаттыг салгынга үдеткен долулуг чаъс куттуп келген.

Ам канчаар. Ол чоок-кавыда чаглактаныр кажаа-даа, шыргай арга-даа чок. Ээрбек упунуң талдары чүге дузалаар боор. Чаъс, хуундан саарып турган ышкаш, соксаал чокка куттуп-ла турган. Адашкылар түреп чорааш, хоюн аалынга чедирип келгеннер. Чаъс чүгле орай дүне намдаан.

Малчын эртенинде дан бажында кажаада хоюн үндүрүп тура, алаң кайгап калган. Дыка хөй хой чыдынындан турбайн барган.

— Калай, бээр кээп көрем. Чамдык хойлар үелеп калган хай-ла болган-дыр — деп, хомудап чугаалаан.

Бырмаа Чугуртуевна ыттаар чүве тыппайн туруп-туруп, чугаалаан:

— Халап-ла болган чүве-дир. Дүүн аалыг долу душкедиве. Аъдын түрген мунгаш, салбыр даргаларынга барып [illegible].

Удаваанда мал эмчилери, [illegible] бо келген. Чаш [illegible] хой долулуг чаъска [illegible], ынчангаш олар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] Ондар Сайын-Белек [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

берген. Ниитиниң малын хүлээп алгаш, ол хире каражага чедирип каар кандыг кончуг өөдежок кижи боор мен. Үелээн хойларны одаг ужудуп алгаш, ооң чаңынга чоп дорту, чылыктырып турбааным ол! Эң-не бергедээшкиннерни өг-же-даа киирип аарым кай. Азы мал малдаар салым чок кижи боор мен бе? Малды кочарадырының орнунга шуут хүлээдип бээйн. Сайын-Белек шак мындыг бодалдарга алыскаш, олурарга-даа олуртунмас, удуурга-даа удуттунмас апарган. Ынчангаш кадайы-биле сүмележип, дугуржуп алгаш, Ээрбек салбырның эргелекчизинге хап чеде берген.

Ондар салбыр эргелекчизиннеп алырлыр хире эвес болган. Ол хире бергеге таварышкан кижиниң бодаарга база-ла чоп ышкаш. Дүвүрээн сеткил-сагыжын оожургадып, бодаарга артык эвес. Үр болбаанда, ол хоюн хүлээдипкен.

Ынчалзажок удаваанда бригадир Ховалыг Хүр-оол келгеш, бир дугаар төрүүр хой кадарарын сүмелээн. Семиртилгези арай кошкак 400 тоглу хой хүлээп алган. Ол кыжын Көндей-Аксы деп черге кыштаан. Кыжын хою оолдаан. Түңнелинде чер алдаан. 400 хойдан 237 хураган өстүрген. Ол [illegible] Куулар Мөңге-биле [illegible] кыштаан. Ооң көргүзүү шынарак болган: хойдан-на хураган.

Чаазын солунче черинден корреспондентилер келген.

— Кады кыштаан эжинерден силерниң көргүзүүнер чүге кудук болганыл? — деп, оларның бирээзи оон чүге айтырган.

— Бир дугаар төрүп турар тенил[illegible] база кошкак хой чүве ииңги — деп, Ондар харыылаан.

— Хойнуң деңгилдежи мал [illegible] хамаарышпас боор бе? — деп, демгизи улам [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Корреспондентилер чоруй барган. Удаваанда солунга материал үнүп келген. Чаңгыс черде ийи малчының көргүзүү ийи аңгы болганының ында демдеглээн. Бодап орарга, бүдүренчиг-даа ышкаш. А херек кырында ханылаар болза...

Адырам, чылдын-на чоп бир-ле чөмелелге таварыжып турар апардым деп бодал ону амыратпастаан.

2. ЧАЙГААР БҮТПЕС

— Эңир чылын ол ындыг чүвеге таварыжып, бо чылын эвээш хураган алгаш, солун сеткүүлге [illegible]. Ынчап-ла тур бис аа, калай — деп, ол Бырмаа Чугуртуевнадан [illegible] эрээн чүве деп, чугаалаан. Азы эрги чаңчыкан ажылывыс кылыр бис бе?

— Ынчаарывыска кайып боор. Таан-даа канчап хой кадарып албас боор кижи — деп, демгизи харылаан.

— Хоржок болганы ол-дур — деп, Ондар ойнай сылдай аарак [illegible]. — Ада-өгбелерниң ижин [illegible] бис. Мен Кызыл хоорай [illegible] тудуга боттаныыр [illegible] дээш. Чоорту бажыңны [illegible] рипер ыйнаан. Силерни [illegible] чап көжүрүп алгай-ла мен.

— Кыраан назынымда моңу даа — деп, Бырмаа Чугуртуевна эгээн.

[illegible]

Сайын-Белек биле Бырмаа ынчаан хын дээш [illegible] турган. Хемчик упунга чаа амыдыралды тургузарынга идепкейлиг киржип турганнар. Сайын-Белек Сүт-Холдуң кадыр-берт тайгаларындан аът-биле чудук сөөртүп, оон бажыңнар тудуп, а Бырмаа [illegible] [illegible] [illegible] турган.

Уруглары өзүп, өгленири өгленип, өөренири өөренип үлээрге, Ондарлар мал ажылынче кирип, ада-өгбелериниң буруңгу ижин уламчылаарын шиитпирлеп алганы ол чүве-дир. Шиитпир шиитпир-ле болгай. Күжел, тура-соруктан аңгыда, мал ажаарынга билиг дуржулга херек. Ол бүгү аңаа чайгаар бүтпес. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

3. БИР ДЕМ-БИЛЕ

Сөскениң тайгазы сериин болгаш шөлээн не. Ооң эдектеринге хоюн кадарып чораш, Сайын-Белек дыка-ла бодангылаар. Чамдык малчыннар хойдан-на хураган алыр, а өскелери чер албас. Хойлар оолдаза-даа, оларның хураганнары хээрек, аарыгчал. Оон чылдагааны чүдел? Хамык улуг хойнуң ажаал-тежээлгезинден, ооң дептерелиниң хамаарыыр. Арган хойларның төрээн төлү шыдал чок, хорадчал болбайн канчаар.

Ынчангаш эртен сыгыр дан бажындан эгелээш хоюн ол семиртирипте одарладып, изиг бээрге суггарып, дээвээледип турган. Частың чектеп эгелээшке, ачы бышкан оътка хой хоюн сөмирип алгаш, кыштаар ондарже деңсилделиг кирген. Ынчан Ондарлар Кара-Сугга [illegible] орай дээр чоогалыг хем [illegible] кыштаан.

— Че, бо чылын хоювустуң [illegible] пымырак. Хураганнар [illegible] болур ужурлуг аа? — [illegible], бир-ле кежээ малын [illegible] [illegible] чугаалаан.

— Оон артык канчаар боор [illegible] — деп, Бырмаа Чугуртуевна уланган. — Шыдаар шыдал-биле-ле семиртирдивис. [illegible] [illegible].

Хой оолдааашкыны-даа [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Сайын-Белек хүндүс ниичеек чүктеп алгаш, хоюн дагларга кадарып, а дүне лампа азы фонарь-биле кажаа иштин чырыдып, чаа төрээн хураганнарны бөлүп, ажаап турган. Ийи-ле кижиге ындыг үүле дыка берге. Оларга эрес-шоваа болгаш кежээ кызы Лида кончуг улуг дузаны каткан. Чылдың каңдыг-даа эргилдезинде, соокта-даа, изигде-даа ол ада-иезиниң идегелдиг дузалакчызы боор турган. Чамдыкта ачазы дүне орта удуваан болза, Лида эртен дан бажында туруп ора-ла чугаалаар:

— Ачай, сен бо дүне орта дыштанмадың. Бөгүн хоюңну мен кадарайн.

Дагларда хар эрип, ооң эдектеринден дамырактар шоруладыр агып, хүнүүк хөрелдери улам чидиг шоюп эгелээн соонда, частың сарыг чечектери үнүп, ыжык черлерни ногаан хевис шыва алы берген. Хураганнар чылыг хүнге дөгеленип, шыдал кирип, оожум дешкилежип турган. Оларны көргеш, Сайын-Беләктиң сагыш-сеткили сергеп, өг-бүлезинге амыраан сеткилин илередип, хүлүмзүрбүлээн, чугаалаан:

— Ам кайын тоор болар. Дешкилежип турарын көрүңер даан! Малды ынчаар азырар-ла болгай!

Ол дээрге малчынның үжүк чазы-дыр. Сайын-Белек ынчап чүс хойдан-на чүс хураган алган. Совхозтуң удуртулгазы, салбыр эргелекчизи ону макталп, аас шаңналып чарлап, өртектиг белектерни-даа берген. Оон эгелээш-ле солун сеткүүлге чуруу үнүп, радиога ады бо-ла дыңналып эгелээн. Ынчаан дөрт чүс кыдыг тоолу хоюн адыш-чылап кадарып бир дугаар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Үш чыл бурунгаар ол 450 [illegible] хоюн хүлээп алган. Ол [illegible] Сайын-Белектиң амыдыралынга база бир онзагай [illegible] болдуушкун болган. Мал ажылынга чедип алган бедик көргүзүглери дээш, ону Москвада Бүгү-эвилелдиң улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинче баар путёвка-биле шаңнаан.

Төрээн чурттуң чүрээ — Москвадан Ондар Сайын-Белек өөрүшкү-маңнайлыг, омак-сергек ээп келгеш, бодунуң онааштан ажылынче хөй-ээтыг шымны берген. Оон бээрде бо хүннерге чедир ол чыл бүрүзүнде чүс хойдан-на бүрүк ол хире хураганны доруктуруп ап, ак сеткилдиг, кызымак ажылдап келген. Ол дугайын ооң шаңнал-макталдары херечилеп турар. Сайын-Белек Балыкович Ондар Ленинчи юбилей медалы-биле, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле, социалистиг чарыштың тиилекчизиниң хөрек демдектери-биле шаңнаткан.

— Бо бүгү чедиишкиннерниң үнелиниң чүдел, Сайын-Белек Балыкович? — деп, Мен [illegible] деп черде оон чаа кыштаанга чеде бергеш айтырдым.

— Кызказы-биле чугаалаарга, кызымаккай ажылдаа — деп, ол хүлүмзүрбүлээн. харылаады — А чылдың дөрт эргилдезинде ажалды — хойнуң апылыг ажаалда-тежээлгезинге сонуургап кылып келген бис. Мээң эң-не кол дузалакчым Бырмаа Чугуртуевна болур — дээш, баштак чаңы-биле база катап хүлүмзүрээн. — Оон ыңай уругларым, оларның уруглары. Чайгы дыштаныглга үезинде олар өг сыныгыс кыдыр чыглып кээр. Хой, хураган кадарыштыр, илек саажыр. Өг-бүле ажылынга дузалажыр Сигеп кезилдезиниң үезинде олар база киржиптер. Дузалыы-даа кончуг улуг. Оон ыңай совхозтуң удуртулгазы, тускай эртемниглер база кончуг четчир келди. Чаа кыштагын, кажаа-хоралаар, бажыңны тудуп берген. Машина-биле сигенни, суугу [illegible] бээр. Магадыг-дыр Ынчалза-даа кижиниң хүлээнгени күштүг болгай, — деп, ол дээш кызыл [illegible] [illegible].

Б. МОНГУШ.

ЛЕКЦИЯ ПРОПАГАНДАЗЫНЫҢ ШЫНАРЫ ДЭЭШ

«Билиг» ниитилелиниң Тыва республика организациязының XIV конференциязы болуп эрткен. Аңаа отчёт илеткелди ниитилелдиң баштаар чериниң даргазының бирги оралакчызы С. П. Шуклин кылган. Ол-ла ышкаш ревизия комиссиязының даргазы М. А. Хомалыгның илеткелин база дыңнаан.

Профэвлачеуледиң даргазы Ш. П. Куулар съездиниң ажылының болгаш аңаа Л. И. Брежневтиң кыйгамчык чугаазының дугайын база даштыкы чурттарның төлээлериниң күш-ажылчы кижи дугайында партия болгаш Совет чазактың кайы хире сагыш салып турарын магадап көргениниң дугайында оларның чугаазын дөмчулап дамчыткан. Кижилериниң күш-ажылдыг болгаш дыштанылгалыг ажыктыг база таарымчалыг кылдыр организастаар дугайын, социалистиг чарыштың ужур-дузазының болгаш кижилдилге айтырыынга холбашкан чамдык чүүлдерин Ш. П. Куулар база чугаалаан. В. Бойко (Кызыл) муриакчы дүржулганы нептередир талазы-биле чамдык ажылдарны кылып чорудуп турарын бодунуң сапалынга айыткан, педагогика институдунуң болгаш. Институт ректор министерствозунуң ажылдакчыларының лекция пропагандазынга эвээш киржип турарын шүгүмчүлээн. Барыын-Хемчик районда «Билиг» ниитилелиниң баштаар чериниң даргазы И. Очур. В.

Сагды («Кара-Хаак» совхоз), К. Куулар («Чыраа-Бажы» совхоз) лекция пропагандазының талазы-биле кылдынып турар болгаш чамдык чедир кылдынмайн турар ажылдарга доктаап, аңаа хамаарыштыр бөттүг саналдарны бергеннер.

Республиканың «Билиг» ниитилели эрткен конференциязындан бөгүнге чедир организация талазы-биле бижыгып, 5017 лекторну хаара туткан 280 эге организациялар тургустунуп, сан талазы-биле өскен.

Ниитилелдиң лекторлары болгаш эге организациялары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның «Лекция пропагандазының байдалының болгаш ону улам сайзырангайжыдарының дугайында» база «Идеологтуг, политика - кижизидилгелиг ажылды улам удуртулга болдургаш, лекция пропагандазы _ экижидер талазы-биле чамдык ажылдарны кылып чоруткан.

Эрткен бир чылдың дургузунда «Билиг» ниитилелиниң республика организациязының баштаар чери бодунуң ажылчорудулгазын лекция пропагандазының идейлиг утказын бедилеринче, шынарын экижидеринче, кол кичээнгейни угландырган. Совет улусчу ажыдыралын, эртем-техниканың айтырыглары, чонуңкинернин көргүзери база мөзү шынар, совет патриотизм, урал чүүл, медицина, санитар-гигиена болгаш өске-даа янзы-бүрү темаларга номчуп турар лекцияларның саны өскен көрүн.

Лекторларның, оларның арга-мергежилиниң дугайында айтырыгны илеткелчи-даа, сапал бергеннер-даа ооң эртпээн. Ол талазы-биле чамдык ажылдарны база кылып чорудулаан. Чыл санында-ла он-он лекторлар эвилел ужурдузалыг семинарларга киржип, билиин бедидип ап турар. Отчёттуг үениң дургузунда чүгле Кызыл хоорайдан бежен 132 лектор Бүгү-Эвилелдиң болгаш РСФСР-ниң «Билиг» ниитилелиниң организастааны семинарга киришкен. Ооң мнаай, найысылалда ийи чыл иштинде ажылдап турар лектор мергежилдии николазында 30 ажыг кижи хаара тутуунган. Семинарларга киришкен болгаш тускай өөредилгени эрткен лекторлар арга-дуржулгазын, билип алган чаа-чаа чүүлдерин өске эш-өөрүнге дамчыдып берип турар. Улуг-улуг семи-

...

Кызыл хоорай, Каа-Хем, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнарда калбаа-биле эки ажыглап турар.

Эки чүүлдер хөй-даа болза, лекция пропагандазында чет-

...

Б. ТҮЛҮШ.

УЛУС ТӨЛЭЭЛЕРИ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1981 чылдың ноябрь 26-те хүлээп алганы «Улус төлээлериниң шилилгелиг соңгулдаларының дугайында» Чарлыынга үндезилээш, Тыва АССР-ниң девискээринге 1982 чылдың апрель 1-ден май 15-ке чедир хуусаала улус төлээлериниң соңгулдаларын чорудар дугайында доктаалды хүлээп алган.

Совет суд демократтыга үндезилеттинген тургустунган өзулуг улусчу суд болуп турар. Улус төлээлериниң соңгулдазы — чугула политиктиг кампания, аңаа эң төлептиг оолдар, кыстар соңгуттурар. Судка улус төлээлериниң киржилгези дээрге күрүнени эртеленп башкарарынга ажыл-

...

Б. БЮРБЮ,
юрист.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

УЛУГ ЛЕНИНГЕ ТУРАСКААЛДЫ ТУРГУЗАР

ХАНОЙ. (СЭТА). Делегей пролетариадының баштыңчызы Владимир Ильич Ленинге тураскаалды март 26-да тургузуп кирипкен. Тураскаал салып ислериниң ёзулалынга Вьетнамның Компартиязының удуртукчулары, ВКП-ның V съездизиниң ажылынга киржири-биле мында барган СЭКП-ның делегациязы СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. С. Горбачев баштадыр, аңы-дуңма өске-даа партияларның удуртукчулары барган.

ВКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, партияның Ханой хооркомунуң бирги секретары Ле Ван Лыонг биле М. С. Горбачев митингиге чүве чугаалаан. В. И. Ленинге тураскаалды Вьетнам найысылалдың дал ортузунда тургузуп эгелээни СЭКП-ның болгаш ВКП-ның чаңгыс эптиниң, вьетнам коммунистериниң тыныызының ... тыртыкылыг демдээ-дир деп, олар онзалап демдеглээн.

УЖУРАЖЫЫШКЫН БОЛГАН

ПРАГА. (СЭТА). БКП-ның, ВСАП-тың, Вьетнамның Компартиязының, ГСЧП-ның, Кубаның Компартиязының, Лаостуң Улусчу-революстуг партиязының, МАРН-ның, ПКАП-тың, РКП-ның, СЭКП-ның болгаш ЧКП-ның төп комитеттериниң пропаганда, массалыг информация чепсектериниң болгаш делегей информациязының килдистериниң удуртукчуларының ужуражыышкыны Прагага болган.

Ол чөвүлел хуралдың ажылында СЭКП ТК-ның Пропаганда килдизиниң эргелекчизи Е. М. Тяжельников биле СЭКП ТК-ның Делегей информациязының килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы Ю. И. Кандалов киришкен.

Идеологтуг болгаш политика-кижизидилгелиг ажылдың дуржулгазын ужуражыышкынның киржикчилери солушкан. Делегейниң амгы чадигленген байдалдарында аңы-дуңма чурттарның массалыг информация чепсектериниң ажыл-чорудулгазының чамдык чугула айтырыгларын чугаалашкан.

Делегацияларның удуртукчуларын ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, секретары В. Биляк, ЧКП ТК-ның секретары Я. Фойтик хүлээп алган.

ГДР. Лейпцигке эртсен чаңчыл апарган Делегейниң часкы ярмарказының доктаамал киржикчизи Совет Эвилели бооп турар. Бо чылын Совет Эвилели аңаа киржип кезеңинден бээр 60 чылынга холбаштыр чурттуң коллективтиг делегейин организастаан.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң павильону.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

НЕФТЬ ТЫВЫЖЫ КӨВҮДЭЭН

...

Нефть болгаш газ тывыжының талазы-биле Совет Эвилелиниң болгаш Индияның аразынга кады ажылдажылга он чыл бурунгаар, кажан ...

ТАЙБЫҢ-КИЖИ ТӨРЕЛГЕТЕННИҢ БАЙЛАА

...

Европага тайбыңның болгаш айыыл чок чорукту шыңгап-ла эргим үнелеп турар ындыг кижилерниң күжениишкиннери-биле улустарның идегелин бадыткаар дээш Мадрид ужуражыышкынынга эвээш эвес чүүлдер кылдынган деп санаарының бүгү барымдаазы бар. ...

...

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ЛИОН ЯРМАРКАЗЫ

ЛИОН. (СЭТА-ның тускай корр. М. Князьков). Делегейниң чаңчылчаан Лион ярмарказынга Совет Эвилелиниң ...

... ылаак тракторлары, ССРЭ-ге кылдынган каңналга дериглери, станоктар, нарын приборлар, ...

(СЭТА).

СОМОСАЧЫЛАРНЫҢ ӨНЧҮК-ЧӨҢГЭЭЛЕРИ

МАНАГУА. (СЭТА). АКШ-тың ...

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). ...

ДАШТЫКЫДА КУЛЬТУРАНЫҢ ЧАА ЧҮҮЛДЕРИ

ПРАГА. ЧССР-ниң ...

ВЬЕНТЬЯН. ...

УЛАН-БАТОР. ...

ХОШИМИН. ...

ПАРИЖ. ...

СТОКГОЛЬМ. ...

Ажылчы чоннарның бот-тывынгыр уран чогаадылгазының республика фестивалын эрттирериниң НЕГЕЛДЕЛЕРИ

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынынга болгаш Совет Тываның 40 чылынга турасказаткан ажылчы чоннарның бот-тывынгыр уран чогаадылганы улам ыңай сайзырадыр, оон амыдыралбиле харылзаазын быжыглаар, ажылчы чоннарның, аныяктарның, эстетиктиг болгаш уран чүүл кижизидилгезин экижидер, калбак хөй-ниитиниң, бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының удуртукчуларын культура-чырыдылгаларының албан черлериниң, бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң ажыл-чорудулгазынче хаара тудар. Хостуг үезин чөп ажыглаар болгаш чоннуң культура хандырылгазын сайзырангайжыдар сорулгалыг эрттирип турар Фестивальга белеткел болгаш ону эрттирип турар үе ажылчы чоннарның, аныяктарның коммунистиг кижизидилгезин улам ыңай экижидеринге, күш-ажылчы болгаш хөй-ниитичи-политиктиг идепкейин бедидеринге салдарлыг болур.

Ажылчы чоннарның бот-тывынгыр уран чүүл чогаадылгазының фестивалын республиканың Культура министерствозу, ВЛКСМ обкому, профэвилел организастап эрттирер.

Ажылчы чоннарның бот-тывынгыр уран чогаадылгазының фестивалының сорулгалары.

Фестивальдың кол сорулгалары болза:

Культура болгаш уран чүүл албан черлериниң ажылчы чоннарның эстетиктиг кижизидилге талазы-биле ажыл-чорудулгазын экижидери, массалыг уран чогаадылгазының болгаш бот-тывынгыр уран чүүлдүң бүгү хевирлериниң болгаш жанрларының улам ыңай хөгжүлдезин, бот-тывынгыр уран чүүлдүң бар бөлгүмнериң база коллективтерин быжыглаары болгаш чаалазын тургузары, ынаар ажылчыннарның, албан-хаакчыларның, студентилерниң болгаш сургуулдарның калбак массазын хаара тудары;

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының, ССРЭ-ниң тургустунганының бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазын, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң маадырлыг төөгүзүнүң, совет улустуң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарын, ажылчын аңгының, улусчу интеллигенцияның шудургу, тургузукчу күш-ажылын уран чүүлдүң аргалары-биле пропагандалаары;

Совет Эвилелиниң иштики болгаш даштыкы политиказының чедиишкиннерин, СЭКП-ниң, Совет чазактың Тайбың программазын боттандырары, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эви дээш соксаал чок демиселин көргүзери;

бот-тывынгыр уран чүүлдүң идея-уран-чечен деңнелин бедидери, оон репертуарын совет драматургияның, музыканың, хореографияның бедик утка-шынарлыг чогаалдары-биле, ада-чурт болгаш даштыкы классиканың, ССРЭ-ниң болгаш социалистиг демнежилгениң чурттарының улустарының хөй националдыг уран чүүлүнүң, улусчу чогаадылганың эң дээре үлегерлери-биле байыдары;

бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң күүседикчи мергежилин сайзырангайжыдары, коллективтерге чогаадыкчы болгаш кижизидилге ажылын экижидери, киржикчилерге бедик идейлиг мөзү-шынарларны, күш-ажылга болгаш хөй-нити хүлээлгезинге коммунистиг хамаарылганы кижизидери;

бот-тывынгыр коллективтерниң дээди болгаш ортумак тускай эртемниг удуртукчу кадрлар-биле улам быжыглаары, бөлгүмнерниң болгаш коллективтерниң удуртукчуларының белеткелиниң талазы-биле ажылды экижидери, бот-тывынгыр уран чүүлдү удуртурунга хөй-ниитичи эгелээшкинни калбартыры;

бот-тывынгыр уран чүүл коллективтерин чоннуң культура хандырылгазынга калбак киириштирери;

бот-тывынгыр уран чүүлдүң чедиишкиннерин пропагандалаары, чурттакчы чонга чурттап, өөренип турар черинин аайы-биле, клубтарга, культура бажыңнарынга, ордуларынга, парктарга, дыштанылга зоналарынга, бүдүрүлгелерге, тудугларга, совхозтарга, телевидение дамчыштыр эң дээре концерттер программаларын хөйү-биле көргүзери;

бот-тывынгыр болгаш профессионал уран чүүлдериниң чогаадыкчы кады ажылдажылгазын хөгжүдери, бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң киржикчилеринге [illegible] шеф дузазы чедирерин идепкейжидери;

бот-тывынгыр уран чүүлдүң материалдыг баазазын быжыглаары, культура-чырыдыышкын албан черлериниң тудугларының септелгезин болгаш ажыглалга кирериниң хыналдазын күштелдирери, оларның хөгжүм херекселдери, дериг-херекселдер-биле хандырылгазын экижидери, бүдүрүлгелерниң болгаш хөй-ниитиниң чуртталга черлеринде кызыл булуңнарга бот-тывынгыр коллективтериң белеткепиринге эргежок чугула байдалдарны тургузары.

РЕСПУБЛИКА ФЕСТИВАЛЫН ЭРТТИРЕРИНИҢ ЧУРУМУ

Ажылчы чоннарның бот-тывынгыр уран чогаадылгазының республика фестивалынга ажылчыннар, албан-хаакчылар, студентилер, ниити билиг школаларының өөреникчилери, профессионал-техниктиг училищелерниң, тускай ортумак өөредилге черлериниң сургуулдары киржир.

Фестивальды музыка, хореография, театр, уран чурулга, каасталга-шимелде, цирк, фото болгаш кино уран чүүлдериниң аайы-биле эрттирер.

Фестивальдың эртип турар үезинде **музыка уран чүүлүнүң талазы-биле** улустуң ниити ырларының, ыры болгаш танцы ансамбльдериниң, үрер хөгжүм херекселдериниң оркестрлериниң, улустуң хөгжүм херекселдериниң, эстрада оркестрлериниң, ыры-хөгжүм ансамбльдериниң, хөгжүмчүлерниң, ыраажыларның конкурстарын.

хореография уран чүүлүнүң талазы-биле улусчу танцыларның коллективтериниң, аңгы бал танцыларының көрүлделерин.

театр уран чүүлүнүң талазы-биле улусчу театрларның, оларның коллективтериниң, агитбригадаларның, шүлүк номчукчуларының көрүлделерин.

чурулга болгаш каасталга-шимелде уран чүүлүнүң талазы-биле бот-тывынгыр чурукчуларның болгаш каасталга-шимелде үс-шеверлериниң чогаалдарының делгелгелерин;

цирк уран чүүлүнүң талазы-биле цирк коллективтериниң тускай көргүзүглер күүседикчилериниң көрүлделерин;

фото уран чүүл талазы-биле фото-чуруктар тырттырарынга хандыкшылдыгларның ажылдарының делгелгелерин;

кино уран чүүлүнүң талазы-биле кино тырттырарынга ынактарның киноларының көрүлделерин эрттирер.

Фестивальды үш ээлчеглиг эрттирер:

бирги ээлчег — бүдүрүлгелерге, совхозтарга, албан организация черлеринге, школаларга, өөредилге черлеринге 1982 чылдың марттан декабрьга чедир. Ол үеде клубтарга, Кызылда культураның болгаш дыштанылганың паркынга, хоорайларның болгаш суурларның стадионнарынга, кудумчуларынга болгаш шөлдеринге ССРЭ-ниң 60 чылынга турасказаткан массалыг байырлалдарның база театржыткан көргүзүглерниң фестивальдарын эрттиргилээр.

ийиги ээлчээ — Кызыл хоорайга болгаш районнар төптеринге 1983 чылдың январь-декабрь айларында хоорайның болгаш районнарның фестивальдары;

үшкү ээлчээ—бот-тывынгыр уран чогаадылганың түңнел фестивалын 1984 чылдың март-июль айларда эрттирер.

Районнар төптеринге, Кызыл, Ак-Довурак хоорайларга, Хову-Аксы суурга чыл бүрүде февраль 22-23-те шериг-патриоттуг ырларның болгаш музыканың, май 8—9-та—үрер хөгжүм музыказының болгаш үрер хөгжүм оркестрлериниң марш-парадтарының, октябрь 1-2-де—аныяктар ырларының, декабрь 30-де — күш-ажыл, ССРЭ-ниң улустарының найыралының дугайында ырларның болгаш музыканың байырлалдарын эрттирер.

Фестивальдың бүгү хемчеглерин республикага ажылдап дашкаар хостуг үеде организастаар, а оларның акшаландырыышкынын профэвилел, ВЛКСМ обкому, Культура министерствозу болгаш фестивальдың киржикчилериэске-даа организациялар боттандырар.

ФЕСТИВАЛЬДЫ УДУРТУРУ

Фестивальды белеткеп, эрттирериниң талазы-биле хоорайның, районнарның организастыг комитеттерин тургузар. Аңаа тус черлериниң партия, совет, профэвилел, комсомол организацияларының, улус өөредилге, культура, уран чүүл албан черлериниң төлээлекчилери кирген турар. Оргкомитеттер фестивальды эрттирер талазы-биле практиктиг хемчеглерин ажылдап кылып, боттандырар, шаңнал-макталының хевирлерин доктаадыр, үстүнде турар оргкомитетке дараазында ээлчегге киржирлериниң данзызын киирер.

Республика оргкомитеди фестивальдың үшкү ээлчээн эрттирериниң чурумун доктаадыр.

ФЕСТИВАЛЬДЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИН ШАҢНАП-МАКТААРЫ

Фестивальдың тиилекчилери — бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери, түс-түс киржикчилери, а ол ышкаш уран чүүл удуртукчуларын дипломнар, хүндүлел бижиктер-биле, тураскаал белектер, шаңнал акшалар-биле шаңнаарын түс-түс оргкомитеттер, совет, ажыл-агый органнары, профэвилел, комсомол организациялары, культура болгаш уран чүүл албан черлери, школаларның, өөредилге черлериниң удуртулга болгаш өске-даа организациялар боттандырып чорудар.

Фестивальдың үшкү ээлчээниң киржикчилери республика оргкомитединиң дипломнары, хүндүлел бижиктери-биле түс-түс жаңылар аайы-биле шаңналыр.

Школачыларның часкы дыштанылгазы

«ПИОНЕРСКАЯ ПРАВДАНЫҢ» ШАҢНАЛЫ ДЭЭШ

Республиканың школачыларының часкы дыштанылгазы эгелээн. Бичии чаштар эки күш кирип, омакхөглүг солун, ажыктыг дыштанып алыын дээш черчерлерде оларга таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш элээн ажылдарны кылып чоруткан. Өөреникчилерниң дыштанылгазының эң солун хевирлериниң бирээзинге спортчу маргылдаалар хамааржыр.

Шак ындыг солун ужуражылгалар, маргылдаалар, эш хуузунуң спортчу демиссели чер-черде эртип турар. Ынаар дыка хөй оолдар, уруглар хаара туттунганнар. А республика хемчээлдиг улуг маргылдаалар база болуп турар. Оларның бирээзинге «Пионерская правда» солуннуң шаңналы дээш республиканың школаларының пионер дружиналарының аразынга чыл бүрүде эртип турар чаңчыл болган маргылдаазы хамааржыр.

Ук маргылдаа марттың 24—25 хүннеринде Таңды районнуң төвү — Бай-Хаак суурга болган. Оон аңаа болганы база таварылга эвес. Бо районнуң төлээлери сөөлгү чылдарда спорттуң [illegible] хевирлеринге республиканың эң шыырак командазы деп санадып келген. Мында келир үениң бедик мергежилдиг хаакчылары өзүп орар.

Бо удаада болган маргылдаага чүгле ол районнуң школачылары үш шыырак дружиналарының шилиндек командаларын маргылдаага киириштирген. Солун спортчу демиселдиң бирги хүнүнден эгелээн команда талазы-биле чемпион ат дээш маргылдаа ол районнуң шилиндек дружиналарының аразынга болган. «Пионерская правда» солуннуң шаңналы дээш эрткен чылын болган республика маргылдаазының тиилекчизи Владимировка школазының пионер дружиназы бо чылын ол бедик адын база катап боттарынга арттырар дээш багай эвес белеткенген.

Бирги хүннүң түңнели-биле Бай-Хаак школазының О. Кошевой аттыг пионер дружиназының командазы Владимировкадан келген пионерлерден чүгле 7-ле санны ойнап ап турганнар. Ынчангаш хамык чүвени ам ийиги хүннүң түңнелдери шиитпирлээр апарган. Ол дээрге — эстафета маргылдаазы-дыр.

Уругларның дөрт кижи киржикчилиг 3 [illegible] эстафетазынга Владимировка [illegible] бирги черни бүзүрелдиг-биле ээлээн. Тандыжылар оларның соонда 40 секунда болгапда фиништээн. Ам хамык чүвени [illegible] эстафетазы шиитпирлээр апарган.

Аңаа Улуг-Хем районда Ак-Тал школазының В. Дубинин аттыг пионер дружиназының хаакчылары моон мурнунда чылдарда чаңгыс-даа аштырыышкынга таваржып көрбээн тандыжыларны ашкаш, бирги черни ээлээн. Бай-хаакчылар ийиги черни ээлээн. А Владимировка школазының оолдары дөрткү черни алган, командазынга [illegible] хөй санны эгелээннер. [illegible] Бай-Хаак школазының О. Кошевой аттыг пионер дружиназының командазы [illegible] 125 санны алгаш, республика чемпиону аттыг апарган, ВЛКСМ обкомунуң шилчиир кубогу-биле шаңнаткан.

[illegible] Владимировка школазының Н. Мюрнов аттыг пионер дружиназының хаакчылары — ийиги, а Улуг-Хемде Ак-Тал школазының В. Дубинин аттыг пионер дружиназы — үшкү черлерни ээлээннер.

В. ЧАЛАМБА.

ЧУРУКТАРДА: маргылдааның эгелээр мурну: уругларның 3 километрге чарыжынга чемпионаап Владимировкадан келген Мира Кама (оң талазында) биле үшкү черни алган Света Котлова олар.

ЖУРНАЛДЫҢ

60 ЧЫЛЫ

Новосибирскиде үнүп турар «Сибирские огни» журнал баштайгы үнүп эгелээнинин алдан чыл болганын демдеглээн. Ол сеткүүлдүң арынназындан номчукчуларже орукту Лидия Сейфуллинаның, Леонид Мартыновтуң, Василий Федоровтуң, Анатолий Ивановтуң, суралгыг апарган өске-даа чогаалчыларның баштайгы чогаалдарын алган. Журнал тыва, хакас, алтай национал литератураларының хөгжүлдезинге улуг үлүүн киирген.

(СЭТА)

ЫРЖЫМНЫ ҮРЕПКЕН

Эртенгиниң сес шакта контора чанынга балды, хирээлер болгаш өске-даа херекселдер туткулаан чон каткы-хөглүг чыглып келген. Бо дээрге Ак-Туруг суурнуң чурттакчыларының токпак белеткээри-биле чыглып турганнары ол. Ол хүн шефчилер Кызыл-Хая деп черге токпак белеткээн. Ынчап арга-эзимниң ыржымын моторлуг хирээлерниң даажы болгаш күш-ажылчы кижилерниң каткы-хөглүг үннери үрепкен.

Чурттакчы чон Ак-Туруг ортумак школазынга чылдың одаар чүүл белеткежир. Бо удаада төрелдер комитеди нефти база билдилиг органистаан. Өг-бүле бүрүзү 2 кубометр токпак кылыр ужурлуг. Аңаа 100 хире ада-ие күжелдиг-биле киришкен. Оларга 20 моторлуг хирээни, 10 ажыг машинаны база тракторну быжыглаан турган. Маадыр-оол Монгуш, Пушкин Куңгаа, Кызыл-оол Домбу олар моторлуг хирээ-биле ажылдап турда дыка мергежээн. Ол ышкаш Кара-оол Дамбаа, Сандап-оол Монгуш, Арзылан Кандаанның кызымак ижин демдеглевес аргажок. Чолаачылар Александр Домчаа, Хүпа Дугур, трактористер Олег Көк-кыс, Олег Оксур, Эртине Базыр оларның шалыпкының ажылының түңнелин көргүскен. Ниитизи-биле 360 кубометр токпак-ыяш школа херимниң иштинде дүжүртүнген. Башкы Клара Кандаанның удуртулгазы-биле өөреникчилер токпак-ыяштарны шевергин чыып тургускан.

Н. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Улуг-Хем район.

ЭРИК КЫРЫНДА ТАЛ

Рассказ

Эрик кырында элезинден үнген талчыгаш баштайгы удаазында магалыг-ла өзүп, мандып турган. Чылдың-на чинрбеилери метр ажыр узап үнер. Даштыы черже хапылап, уламна быжыгып, чүгле адаанче эвес, а бүгү талаларынче тарып, олардан өске талчыгаштар чер кырынче база үнүп эгелээн.

Дос талдан сөөлүнде барып дөргүн арыгжыгаш тыптын келген. Чүс чыл ажыр чурттаан кырган талдың даазылдарының чамдыктары курган. Чоорушуунуң човүрээлери чарлып, хүнге шоңуруп, хаткан каргырып, сугга чугдуруп турда-турда, боду чоорту курган эгелээн. Ол ам хемин кешкен, херээн бүдүрген: оон салган үнген аныяк талдар бүдүн ортулук апарган. Не-тал чурттап эрттирген үезинге ам хомудавас.

Кырган тал кургаза-кургаза, чымчак, ирикте чек болу берген. Ам оон ийиги амыдыралы эгелээн. Дөргүн арыгның чурттакчылары уя, конгул кырынга ол ирик, чымчак талды пилип алган. Эң-не баштай аңаа «арга сапитары» шокар-торга ужуп кээп, ирээн човүрээден хоралыг курттарны арыдып эгелээн. Ол аңаа турлагжып турар копчуг чылыг конгулду үттеп алган.

Дараазында сояр-кок (көккөкпеш) кээп, конгул кырыбиле шокар-торганың арай үстүнден ирик, чымчак чер шилээш үттеп турганш, база чурттаар уя тудуп алган. Оон соонда-ла арыг куштары — кара-баштыгаар, сарыг-кудуруктар, көк-көскектер, боразирилээлер, ымыраа-тудирлар дээш, ирик талдан уя кылбааннар чок болган.

Чай эгелинде наиг орандап сыгырга ужуп чалып келгеш, ирик талдан хамыктың сөөлүнде, шуптузунуң адаанга, турулган бүдүк дөзүнүң хоюн онгарлап турган, оназа чараш конгулчугаш кылып алган. Ирик талда чурттаан хамык куштарның чараш, чаптанчыы, онзагайы сыгырга ол. Чудуруг четпес биче боттуг болза-даа, сыгырганың карактары аажок улуг, тырыкы сарыг, куруг-ла боду баш, оозу артында төп-төгерик, бажының кырында ийи сиргалыг, дүктери, чүглери ховең дег хоюг, кедергей каас, тарлан-шокар.

Ирик талда чурттаан бүгү куштарның оолдары часты бергенде, аңаа ялаш-бүрү үннер хөй аялгалыг хөгжүм кылдыр сагындырар. Куштарның ыры мырыңай даң карангызында эгелээр. Ону бир дугаарында көк-көспек эгелээр. Ол дээрге өзулут-ла арыгның айлан-кужу. Кандыг-даа янзы аялгалыг кылдыр бадыргылаар. Оон биле сарыг-кудурук улаштыр ырлап үнер. Оон-на чоорту көк-көкпеш, кара баштыг, шокар-торга чаш ажытолуунге чем дажыылаап, ырлажып эгелээр.

Ында эң-не онзагай куш — сыгырга. Ол—дүн чоруктуг. Ынчангаш хүндүскү ыраажыларның ээлчээн кежээ карангы дүн дүжүп келгенде хүлээп алгаш, «Су-уйт, су-уйт!» дээр чаңгыс дай аялга-биле адар дашпы атсы ырлап келир. Чүгле сыгыр дан бажында соксаар. Ол соксаары билек-ле ирик талдың өске чурттакчылары улаштыра бээр. Ынчап кээр орта, ирик талга куштарның ыры-шоору дүне-даа, хүндүс-даа үзүктелбес.

Тал ириза-даа, оон ийиги чуртталгазы эгелээни ол. Кырган тал арыгның чурттакчыларынга ынчаар бараан болуп арткан. А оон даазылдамырыпдан тарап үнген талдар өзүп ковудевишаан, оларның погаан бүрүлери салгынга сылдырткайнып, куштарның ырызынга үделге болуп турар.

К. АРАКЧАА.

телевидение

МАРТ 28-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Оттурукчу». 9.40 — «Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!» 10.40 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.25 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 11.55 — Совет Эвилелин даштыкы аалчыларның көргени. 12.10 — «Музыка киоскузу». 12.40 — «Келээшин шагы». 13.40 — «Силерниң чагааларыңар ёзугаар». Музыка программазы. 14.15 — «Московские новости» солуннуң шаңналы дээш спортчу гимнастикага чурттар аразының маргылдаалары. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. 14.50 — «Том Сойерниң солун ужуражыышкыннары». Уругларга хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги, 3-кү серияларлары. 17.05 — «Кино аян-чоруктарының клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар. 18.05 — 18.20 — Чапсар. 18.20 — «Кажар кааргап». Мультфильм. 18.35 — Делегей панорамазы. 19.20 — «ТТ-ниң экранында эң баштайы». «Бир аал дээрже үнүпкен». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң улустуң артизи, композитор Т. Н. Хренниковтуң чогаалдары кежээзи. 22.40 — 23.10 — Бут бөмбүүнүң дөнчүлалы. Оон соонда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — Чурттуң телестудияларының документалдыг фильмнериниң программазы: «Улусчу шеверлер», «Аялгазы болгаш сөзү улустуу», «Ырлаар тун», «Хая аразында». 15.20 — «Московские новости» солуннуң шаңналы дээш спортчу гимнастикага чурттар аразының маргылдаалары. 15.55 — «Хуулгаазынның делегей бо-ла болгай». Школачыларга литературлуг викторина. 6-гы үндүрүлге. 17.10 — ССРЭ-ниң баскетболга чемпионады. Эр кижилер. «Жальгирис» — «Динамо» (Москва). Каунастан дамчыдылга. 17.45 — «Строговтар». Г. Марковтуң домей аттыг романындан тургускан хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 7-ги серия. 19.00 — Бистиң корреспондентилеривистиң чугаазы. Дончулал. 19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Хуулгаазынның экраны». 19.45 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң доңчу намдарывыс». 12-ги фильм. «1928-ки чыл». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.05 — «Эргим хапалар». Уран-чечен фильм.

МАРТ 29-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Ындиннир-даа болза, бүзүрелчиг эвес». 9.55 — Уругларга фильм: «Ногаан арганың чажыды». 11.15 — Телемедээлер. 11.20 — 15.00 — Чапсар. 15.00 — «Авам школазы». 15.30 — «Муса Джалильдиң шүлүглелдери». 16.45 — «Московские новости» солуннуң шаңналы дээш спортчу гимнастикага чурттар аразының маргылдаазы. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. 17.35 — «Россия» поездиниң бригадири Совет Эвилелиниң Маадыры Н. Н. Коростелев-биле школачыларның ужуражыышкыны.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Челээш». 18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.00 — «СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Курупениң бирги подшипник заводу. Дамчыдылгага Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры чиигине директор А. А. Громов киржир. 19.30 — М. Глинканың болгаш П. Чайковскийниң романстарын РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Ворошилов күүседир. 19.50 — Куйбышевтиң М. Горький аттыг үлегерлиг шии театрының «Усаятонуң демир бөрттүглери» деп фильм-шиизиниң баштайгы көргүзүү. Автор — Е. Носов. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — Куйбышевтиң М. Горький аттыг үлегерлиг шии театрының «Усаятонуң демир бөрттүглери» деп фильм-шиизиниң уланчызы. 22.50 — 23.05 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Өөлчүгештар, бурунгаар!» 12.30 — Индустриализация углаашкын. 13.00 — Уругларга фильм. «Толя Клюквинниң солун таварылгалары». 14.05 — Аът спортунга чурттуң чемпиону дээш маргылдаа. Спорттуң «Битца» комплексиндеп дамчыдылга. 14.45 — Эртем-тайылбырлыг фильмнер программазы: «Хоошлу. Судур. Даап бодалдар болгаш барымдаалар». 15.10 — Телемедээлер. 15.20 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — «Бүгүдеге стадион». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Мультфильм. 18.55 — Телемедээлер. 19.05 — «Красноярск телевидениезиниң неделязы». ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болурунга уткуштур. 19.25 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Хуулгаазынның экраны». 19.45 — «Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!». 20.45 — Апрель 1-ден эгелеп — чайгы шакче шилчилге. 21.00 — «Үе.» Информастыг программа. 21.35 — «Карабаирның истери-биле». Уран-чечен телефильм. 23.00 00.45 — Бут бөмбүүнге ССРЭ-ниң чемпиону дээш маргылдаа. «Динамо» (Киев) — «Арарат» (Ереван). Киевтен дамчыдар.

агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Барыын үлүг хаттың күжү секундада 2—7 метр, күштелгенде 10—14 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс кадар 2-ден кадыыр 4 чедер, дүннерде —17—19 градус соор.

Кызылга база чагбас, барыын үлүг хаттың күжү секундада 5—8 метр чедер, агаарның температуразы 0—2 градус соор.

Автоорукларга кестуру эки эртенги болгаш кежээки [illegible] лерде доңталчак.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Тывага бир дугаар аалдап келир

Закарпатьениң улустуң ниити ырының алдарлыг коллективиниң концерттери март 30-де, 31-де болгаш апрель 1-де хөгжүм-шии театрынга болур. Эгелээри 19.00 шакта.

Уран чүүл удуртукчузу болгаш кол дирижёр УССР-ниң алдарлыг артизи Н. Попенко, балетмейстер УССР-ниң улустуң артизи К. Балог.

Билеттерни филармонияда болгаш хөгжүм-шии театрында садып турар. Коллективтиг чагыгларны база хүлээп ап турар. Телефону 2-16-69.

КИНО

МАРТ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Улуг самоед» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 15.00, 17.40, «Ынакшыыр үе эрте келген» (2 сериялыг) 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чеди идегелдиң солангызы» 9.00, 13.10, «Истекчи» (2 сериялыг) 10.30, «Атлантиданың баштыңнары» 15.00, «Албадаттырып алганганнар» (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ногаан плачирбелер» 11.00, «Төөгүнүң дугуюу» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Гран-при» 10.30, «Дөрт мушкетёр» (2 сериялыг) 12.00, 16.30, «Дөрт кижи кардиналга удур» 14.50, 19.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Руслан болгаш Людмила» 14.00, «Мээң ашаам болуп көрүнер» 16.40, 18.30 (узаткан) шактарда.

МАРТ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Шупту сыр өске» 9.30, «Ынакшыыр үе эрте келген» (2 сериялыг) 11.20, 14.10, 17.00, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Истекчи» (2 сериялыг) 9.00, 13.40, «Чеди идегелдиң солангызы» 11.40, 15.50, «Улуг самоед» (2 сериялыг) 17.35, 20.25 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бичии аланың ужуралдары» 12.00, «Улуг ойнап алышкын» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Шокар рейс» 12.40, «Албадаттырып алганнар» (2 сериялыг) 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Чердик барыын чүкте» 15.00, «Дөрт мушкетёр» (2 сериялыг) 17.00, 19.50 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-25-23, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-22-35, секретариаттың 2-22-35, партийн амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда [illegible] 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңза 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 877.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). [illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 74 (11872) | 1982 чылдың март 30, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

Кызыл хоорайның суг-насос станциязының коллективи эки шынарлыг болгаш доктаамал суг-биле чурттакчы чонну хандырар дээш бар арга-курлавырларны долузу-биле ажыглап, эвээш эвес техниктиг чогаадыкчы саналдарны бүдүрүлгеге киирип, ону херек кырында боттандырып келгенинин түңнелинде эки куш-ажылчы көргүзүглерни чедип ап турар. Дуржулгалыг моторисетер М. А. Буянова, Л. П. Карепина, А. П. Шипунова олар ээлчег нормазын доктаамал ажыр күүседип турарлар.

ЧУРУКТА: (солагай таладан) мотористер М. А. Буянова, А. П. Шипунова, узлуг мастер А. П. Венделдыг, Л. П. Карепина ээлчег соонда.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

БРИГАДАДА ПАРТИЯ БӨЛҮҮ

СЭКП-ның XXVI съездизиниң экономиканы шапкын хөгжүдер талазы-биле айтышкыннарынга, СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Планнаашкынны экиидеринге болгаш бүдүрүлгениң ажыктыын база ажылдың шынарын бедидеринге ажыл-агый механизминиң салдарын күштелдирер дугайында» доктаалынга дүүштүр үлетпүрге, тудугга бүдүрүлге бригадаларын калбаа-биле тургузарынче угланган хемчеглерни республиканың партия, ажыл-агый органнары боттандырып турар. Он бирги беш чылда күш-ажылды организастаарының ол хевири ажылга кол черни ээлээн.

Амгы үеде республиканың үлетпүрүнде 400 ажыг, тудугда 362, кодээ ажыл-агыйда 346 бригадалар бар. Ол коллективтерге партийжи өзекти быжыглаар, коммунистерниң салдарын күштелдирери-биле бригадаларның партия бөлүктерин тургускан. Бүдүрүлгелерде 29, тудугда 39, кодээ ажыл-агыйда 240 бригадаларда партия бөлүктери ажылдап турар.

Бүдүрүлгениң эге звенолары — бригадалар, цехтер, участоктар онзагай ужур-дузалыг. Чогум-на аңаа планнарның, социалистиг хүлээлгелерниң салым-чолу шиитпирлеттинер. Ынчангаш партбөлүктер чарышты хөгжүдерниң айтырыгларын доктаамал кичээнгейге тудуп, ажыл-ишчи бүрүзү бүдүрүлге планнарын күүсеткен турарын, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидерин, бригадирлер, мастерлер, профэвилел организациялары-биле кады чедип ап турар.

Чижээ, «Тыва тудуг» трестиң 48 дугаар тудуг эргелелинде ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң делегады Е. С. Бизлева удурткан шеверлекчилер бригадазында партия бөлүүн көргүзүп болур. Коллективтиң дең-дески ажылдаарын, боттарының мурнунда бүдүрүлге онаалдаларын чедимшиминиң күүседир дээш эвээш эвес ажылды партия бөлүү кылып келген. Бригадада 20 кижи бар. Партия бөлүү — ооң составында чеди коммунистер коллективтиң ёзулуг дайынчы өзээ болуп, бедик көргүзүглерни чедип алырынга үлегер-чижээн көргүзүп, ажылдың шынарын бедидер, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, дагдыныышкынны калбартыр талазы-биле айтырыгларны кичээнгейниң төвүнге тургускан. Бригада бирги кварталдың планын профэвилелдер съездизиниң ажыттынган хүнүнге чедир күүсеткенин рапорттаан.

Партия бөлүктериниң ажылының дайынчы арга-шиңээзин бедидери, оларның ажылының стили, методун сайзыраңгайжыдары партком-нарының удуртулгазындан кол хамааржыр. Бо талазы-биле улуг ажылды СЭКП Улуг-Хем райкому чорудуп турар. Бригадаларда партийжи политиктиг ажылды райкомнуң бюрозунга, эге организацияларга доктаамал чугаалажып турар. Районда 33 партия бөлүктери бар. Партия бөлүктери тургустунган коллективтерде ажыл-херек үре-түңнелдерлиг. Ылаңгыя «Найырал» совхозтуң Сарыг-Хол хойжу бригадазында партия бөлүү (организакчызы А. Ы. Сарыг-оол) коллективтиң ёзулуг дайынчы өзээ болуп, оларны мобилизастаарының эки дуржулгазын мөөңнеп алган. Ол районнуң «ҮТКА 25 чылы» совхозунуң Арыг-Үзүү хойжу бригадазында партия бөлүү (организакчызы К. Т. Данзын-оол) коллективтиң эки кижизидикчизи болуп, бригадада ажыл-иштиң чедимшиниинин болурун хандырып келген. Бо бригадалар эрткен чылын төрүүр чүс хойдан районда көргүзүг ортумаа-биле 70 турда, тус-туста 81 болгаш 85 хураганнарны менди алганнар.

Боттарының составында бир, ийи хире коммунистиг, эвээш кижилиг бригадаларга партийжи салдар чедирип, ында ажыл-ишчилериниң чогаадыкчы идепкейин доктаамал бедидер дээш аңаа партия-комсомол бөлүктерин тургузуп азы парторганизакчыларны бадылап турар.

Ам республикада 60 хире партия, комсомол бөлүктери, оларның 33-ү кодээ ажыл-агыйда тургустунган. Партияның болгаш партия, комсомолдуң түр бөлүктерин тургузарын практикалааны эки талазын көргүскен. Ону колдуунда совхозтарга кодээ ажыл-агыйның чугула кампанияларының үезинде боттандырып келген. Ындыг партия бөлүктерин ажыглалга киирер объектилерде тудуг бригадаларынга тургузуп база болур.

Бригадаларга парторганизакчыларны бадылап тургузарын калбаа-биле практикалап турар. Ам республиканың үлетпүрүнде болгаш тудуг черлеринде 140, кодээ ажыл-агыйда 44 коммунистер ындыг даалгаларлыг. Олар эки белеткелдиг, алдар-хүндүткелдиг, организакчы болгаш политиктиг ажылга мергежээн, мурнакчы эштер болуп турар. Чижээ, Кызылдың 48 дугаар тудуг эргелелинде коммунист П. Х. Войтюк удурткан чазаныкчылар бригадазының кежигүннери боттарының эжи П. И. Дрееерниң дугайында чылыг сөстерни чугаалажып, ону хүндүлээрлер. Ол парторганизакчы даалгазын ак сеткилдии-биле күүседип турар. Хожудап турарлар чок ажылдаар деп инициативаны бригада деткивишаан, он бирги беш чылдың ийиги чылының планнарын хуусаа бетинде күүседир дээш чарышты дээштиг организастаан.

Бир эвес бригадада чаңгыс-даа коммунист чок таварылгада, парторганизакчы кылдыр эргелел аппарадында инженер-техниктиг ажылдакчыларның, специалистерниң иштинден бир коммунисти бадылап болур. Республикада парторганизакчыларны ынчаар тургузар талазы-биле ажылды чаа калбартып чорудуп турар болганда, ону улам ыңай өөренип көрү, сайзыраңгайжыдары чугула.

«Чаңгыс аай наряд-биле ажылдап турар комплекстиг бригадалар шак-үени, күш-ажылчы болгаш материалдыг курлавырларны дыка хөйнү камнап ап турар. Оларда сагылга-чурум быжыг, ажыл төлевири хөй, аныяк ажылчыннар мергежилге шапкыны-биле өөренип турарлар. Оларда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү база бедик болуп турары чугаажок» — деп, эш Л. И. Брежнев ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге өзалап демдеглээн.

Ол айтышкыннарга дүүштүр бо айтырыгны профэвилел организациялары-биле кады шиитпирлевишаан, партия организациялары бүдүрүлгелерге, тудугларга, совхозтарга ындыг бригадаларны тургузары, оларга партийжи салдарны күштелдирери чугула.

Партия бөлүктерин тургузуп алгаш, оларның дугайын уттуптар, оларның мурнунга тодаргай сорулганы салбас, партия бөлүктериниң организакчыларын өөретпес чоруктар бар. Ындыг четпестерни чайладып, бо хүннерде партия бөлүктеринче болгаш парторганизакчыларже кичээнгейни кажангызындан-даа артык күштелдирери чугула.

Партия комитеттери партияның эге звеноларының организастыг структуразын доктаамал анализтээр, аңаа партия бөлүктерин тургузарының бар аргаларын долу ажыглаар, бригаданың ажылчыннарының эң не мурнакчы кезээн партияга шилип алыр талазы-биле ажылды күштелдирер, партия бөлүктериниң ажылының эки дуржулгазын нептередир херек.

Кыштаглаашкын — шалыпчы фронт

БЕДИК КӨРГҮЗҮГЛҮГ

«Улуг-Хем» совхозтуң Эъжимде Түлүш Күнзен-оолга удурткан хойжу бригадазы чыл бүрүде багай эвес түңнелдерни чедип ап келген. Он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдазын чедир болгаш ажыр күүседир. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур сорулга-биле бригаданың малчыннары бо кыжын база-ла эрес-шудургу ажылдап турар. Бүгү кодааннарда малдың байдалы эки, ооң чаш төлү менди доруктуп турар.

Чыл бүрүзүнде бригаданың бедик көргүзүглерни чедип ап турарының чылдагаанын айтырарга, ооң бригадири Түлүш Чамзырыпович мынча дээр:

— Малдың кыштаг хүр-мензи ажарының кол-ла магадылалы — чайгы семиртилге. Бригаданың малчыннары кадарган хойларын Ыргайты, Хам-Дыт, Чипдицнээш дээн ишкаш, эки оъттуг, сериин тайгаларга чайлагладып, семиртир. Күзүн иштиктиг кинг оъдун база чөп ажыглап, аңаа малын одарладыр. Ийиги чугула чүүл — тарып боозадылга. Ону чылдың-на бедик деңнелге эрттирип, хойну тарып боозадыр техниктерни өөредип ап турар. Адак сөөлүнде, идиг берип турар база бир боттуг фактор — малчыннарның амыдырап-чурттаарынга, ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургусканы. Эъжим ооруунда бригада төвүнде магазин, чунар-бажың, кызыл-булуң болгаш библиотека бар, ажылдап турар. Бо бүгү малчыннарга копчуг таарымчалыг.

Амгы үеде бригаданың хойжулары төрүүр 100 хойга онаалдыр 85—90 — хураганны менди доруктуруп турар. Хойнуң оолдаашкыны ам-даа үргүлчүлевишаан. Ындыг бедик көргүзүгнү тарып боозадылганы күзүн чогуур негелдеге дүүштүр чорутканының түңнелинде чедип алган.

К. ООЛЧУГАШ.

Улуг-Хем район.

БҮЗҮРЕЛДИГ БИС

Бистиң «Тыва» совхозтуң семиртилге комплекизи барыын талакы дөрт районнуң ажыл-агыйларының шарыжыктарын кооперация ёзугаар хүлээп алгаш, семиртилге шөлүнге тургузу азырап турар. Ажыл-агыйлардан келген шарыжыктарны бир ай иштинде шөлелдеге тургузаар. Ооң соонда оларны уксаа, дензи, назы-харының аайы-биле тус-тус кодааннарга 300—300 баш кылдыр ангылаар. Ооң зоотехниктиг рацион ёзугаар чемгерип турар.

Амгы үеде ниитизи-биле бистиң совхозта чыл эгезинден бээр 2200 баш шарыжыгаштарны семиртилгеде тургускан. Ооң иштинде 1200 баш кооперацияның азы ажыл-агыйларның шарыжыгаштары болуп турар. Шарыжыгаштарны 16 кадарчы ажаап, чемгерип, а чем үрмектеп бээр черде 10 кижи ажылдап турар. Мында 5 трактор доктаамал бижимеглаттынган. Суг-биле хандырылга эки.

Бистиң семиртилгеде ажылдап турар кадарчыларывыс колдуунда арга-дуржулгалыг, үр чылдарда ажылдап келген бедик класстыг кижилер. Бирги класстың кадарчылары Кошкар-оол Куулар, Доржу Куулар, Пынула Сат, Калдар-оол Ховалыг олар боттарының онаашкан ажыл-херээн ак сеткилдиг кылып турар.

Он бирги беш чылдың ийиги чылында база ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур оюнга төлептиг уткуужур дээш, бистиң кадарчыларывыс бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгаш кужениишкинниг ажылдап турар. Ылаңгыя Кошкар-оол Куулар хонукта 550 грамм немелде деңзи алыр социалистиг хүлээлгезин 900 грамм, Доржу Куулар 850 грамм, Калдар-оол Ховалыг 750 грамм чедирип, мурнакчыларның одуруунда чоруп турар.

Бистиң совхоз бо чылдың бирги кварталында 93 тонна немелде деңзини алыр болгаш ону хуусаа бетинде күүседир сорулга салган. Ол сорулганы күүседиринин бүгү аргалары бисте бар болгаш ону күүседип болур дээрзин бистиң кадарчыларывыстың эрес-шудургу күш-ажылындан көрүп болур.

Семиртилге шөлүнде турар малдарны мал чеми-биле үзүктел чок хандырар дээш бүгү бар аргаларны совхозтуң дирекциязы ажыглап турар. Ол ышкаш мал чеминиң курлавырларын тургузары-биле Өвүр районнуң Ак-Чыраада Хеймер-оол Ондарга удурткан 8 кижи составтыг механизастаттынган тускай бригаданы тургускан. Олар 120 тонна хыыргыышты белеткээн болгаш ол ажыл ам-даа уламчылавышаан.

Кооперастаттынган ажыл-агыйлардан мал чеми-биле хандырар талазы-биле Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхоз эки ажылдыг. Чүгле январь, февраль айларда безин 300 тонна ногаан люцернаны ол совхоз эккеп берген.

Бо хүннерде «Тыва» совхозта 300 тонна бөдүүн чемнер, 1600 тонна силос, 150 тонна сенаж бар. Мал чеминиң зоотехниктиг норма-чижек-биле камныг чарыгдааш, совхозтуң мурнунда салдынган планныг онаалдаларывысты күүседиринге бүзүрелдиг бис.

О. ДОНГАК.

«Тыва» совхозтуң директорунуң мал чеми белеткээр талазы-биле оралакчызы.

Чөөн-Хемчик район.

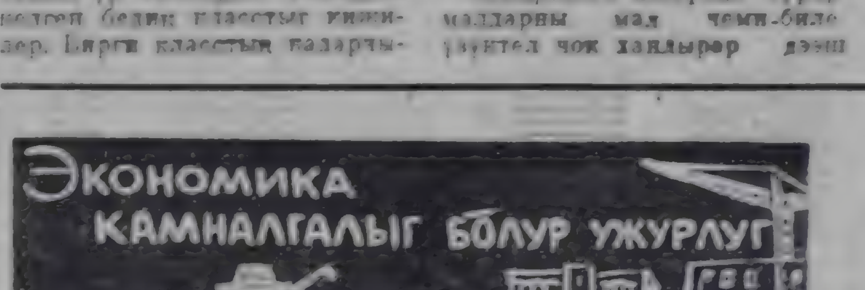

ТРАКТОРЛАР БЕЛЕН ЭВЕС

«Мурнакчы» совхоз бо чылын 1684 гектар тараа болгаш хөй чылдыг сигеннер шөлдерин удур чарып, тарыыр. Ажыл-агыйда техника септелгези кончуг оожум. Совхозта ажыглаза чогуур илчирбелиг сес трактор бар, оларның чүгле ийизи часкы хову ажылдарынга белен. Эрткен чылын совхоз күрүнеден илчирбелиг 3 тракторну алган, бо хүннерде оларның чаңгызы арткан, бирээзи сандан үнген, ындарып каан, үшкүзүн база-ла эрткен чылдың ноябрь айда-ла Час-Адыр тайгазында дошта дүжүрүп каан. Ону уштур дээш барган бульдозерлиг трактор ДТ-75 база ында үрелгеш, 2 ай болган. Дошта дүшкен тракторлар уштур дээш 10 трактористи ай иштинде ынаар чорутуп келген, түңнелинде оларга 700 акшаны тракторлар септээн дээш наряд хаггаш, төлеп берген, а тракторлар ам-даа ол черинден шимчевээн.

Совхоз 900 гектар шөлде суггарылга системалыг. Суггуң дөзү Барлык болгаш Шуй хемнер. Хемнер май, июнь айларда дажый бергенде, үнүнга үрелиишкиннерни бо-ла таварыштырар. Ынчангаш күштүг бульдозер херек. Совхозка С-100 деп чаа бульдозер тургаш, үрелгеш 2 чыл ашкан, ажыглал чок. Бо талазы-биле партия хуралдарынга-даа чугаалажып турлувус, кандыг-даа түңнел чок болган. Эрткен чылын өске организация черлеринден бульдозерлер болгаш суг чаашкыннандырар машиналар хелезилээш, совхоз 12 муң ажыг рубльди чарыгдаан. Бир эвес бодунда бар техниканы чөп ажыглаан болза, ынча акша-даа чарыгдавас ийик. Ам часкы тарылга эгелээр үе чоокшулаан байдал бо хевээр турар болза, таарышпас. Бо талазы-биле совхозтуң кол инженери Александр Чылбар, инженер-техниктиг ажылдакчылар ону канчаар көөр деп турарыл?

А. КАНЧЫЫР.

гидротехник.

Бай-Тайга район.

СЕПТЕЛГЕ АДАКТАЛГАН

«Россия» совхозтуң механизаторлары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары херээн болбаазырадыр болгаш тарылгага чорудар техниканың септелгезин марттың сөөлгү декадазында доозар дээш кужениишкинниг ажылдап турарлар. Ам тараа сеялкалары, андазыннар, культиваторлар болгаш картофель олуртур техника ажылдаарынга белеткеттинген. Ол ышкаш дугуйлуг болгаш илчирбелиг тракторларның септелгезин доозулган, ам чүгле К-700 маркалыг дөрт тракторну септээри арткан.

Совхозтуң мастерскаязында комбайн септээр тускай өрээлди кылган, ынчангаш ажылды дүрген чорударынга эптиг апарган. Бо кварталда септээр ужурлуг 14 комбайнның 12-зи ам септеттинген.

Ол ышкаш силос ажаар комбайннар, одуруглар, жаткалары, пресс-подборщиктер болгаш ажаалдаңың өске-даа техниказының септелгези эки.

А. АЖЫ.

Таңды район

Апрель 17 — коммунистиг субботник хүнү

БИР ДЕМНИГ ҮНЕР

Чадаанада кожуп чоруур механизастаттынган № 3 колонна коммунистиг субботникке чылдың-на организастыг киржип келген. Бо чылын субботникти база-ла бедик деңнелге эрттирер дээш хыналчалыг белеткенип турар.

Ленинчи субботникче механизастаттынган колоннаның инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш ажылчыннары каттыжыптар 155 кижи үнер. Олар ол хүн барык-ла үш-чартык муң рубльдиң ажылын бүдүрер болгаш дөрт чүс рубльди он бирги беш чылдың фондузунче шилчидер. Ол дугайын бүдүрүгге хуралынга чугаалашкаш, кымның кала ажылдаарын, чүнү кылырын дүгуржуп алган. Күш-ажылдың чепсек-херекселин болгаш транспорт база хувааттынган. Ам ажылче үнүптеринге шуптү белен.

Күш-ажылдың байырлалының хүвүнде, чижээлээрге, Куулар Эрес-оол баштаан үжен кижи Чадаана бажыңның тайгазынче үнүптер. Олар аңаа дилиг материалдарынга хереклээр ыяш кезер. А. Саая Каң-оолдуң удурткан бригадазы чээрби кубометр тудуг ыяжы дилдирер. Ооң ыңай совхозтарда тудуп турар ийи-ийи өрээл чуртталга бажыңнарынга база хөй кижи ажылдаар. Боттарының ажылдаар черлеринге артар улус база бар.

Кая-даа ажылдаар улус ажылга айыыл чок чоруктуң дүрүмнери-биле танышкан болгаш ажылды канчаар кылырының дугайында арга-сүмени алган. Ол хүн үш дугаар КМК-ның коллективинге, шынап-ла, күш-ажылчы байырлалдың хүнү болур.

К. СОТПА,

КМК-ның күш-ажыл болгаш ажыл төлевириниң талазы-биле инженери.

БҮДҮК-БҮРҮ БЕЛЕТКЕЛИНДЕ

Бо чылын кыштың малын кыштан хүр ажырар дээш совхозтар дирекциялары боттуг хемчеглерни ап турарлар. Оларга республиканың бүдүрүлге, транспорт болгаш харылзаа черлериниң коллективтери улуг дузаны көргүзүп, малга бүдүк-бүрү белеткелин ам-даа уламчылавышаан. Хову-Аксы суурнуң чурттакчылары шефке алган совхозу — Тоолайлыг совхозка бо хүннерде бүдүк-бүрү белеткээринге багай эвес дузаны чедирип турарлар. Ол ажылды комбинаттың бүдүрүлге коллективтери февраль айның баштайгы декадазында эгелээн. Олар совхозка 50 тонна бүдүк-бүрү белеткеп бээр планныг. Коллектив бүрүзү ук ажылдың баштайгы хүннеринден эгелээш-ле идепкейлиг киржип келгеннер. Бүдүк-бүрү белеткелинде хүннүң-не ортумаа-биле 130 хире кижи киржип, үре-түңнелдиг ажылдап турар.

Март айның баштайгы он хонуунда олар 9.6 тонна бүдүк-бүрүнү белеткээн. А ниитизи-биле совхозче [illegible] тонналаны чедирип чорудукан. Бүдүк-бүрү белеткелинге «Тывакобальт» комбинаттың, ыяш ажыл-агыйының, АТП-ның, амыдырал хандырылга бүдүрүлгезиниң коллективтери, өөреникчилер идепкейлиг киржип турарлар.

Хову-Аксы суурнуң чурттакчыларының чоруткан бүдүк-бүрүзү совхоз төвүнге кээрге, ону үүрмектеп, болбаазыраткаш малга берип турар.

(Бистиң корр.).

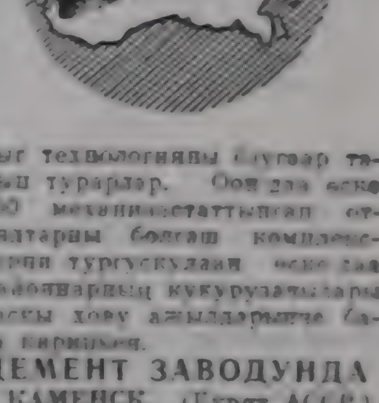

БАШТАЙГЫ ДҮЖҮТ

Зангезурнуң чес-молибден комбинадының дузалал-чылыглыг ажыл-агыйының ногааларының баштайгы дүжүдү уруглар садынга, ажылчын столоваяларга, ол бүдүрүлге черинин девискээринде аъш-чем магазиннеринде дужааттынган.

«Кедээ пектиг» тургузукчулары профэвилел активчилери болганнар. Ынчангаш комбинат акша-херекселин тускайлап бергеш, штат даңзызынга агрономну киирген. Субботниктер кылып тургаш, чылыглыг турар черин аргылап, ажыл ам ында огурецтерни, помидорларны, салатты, өске-даа ногааларны өстүрүп турар.

Республиканың дыка хөй бүдүрүлге черлери аъш-чем программазын боттандырар чорударынга ынчаар киржип турар. Ол сорулгага хөй-хөй акша-херекселин база тускайлап берип турар.

(СЭТА-ның корр.).

КАДЖАРАН, Армян ССР.

СҮТ КӨВҮДЭЭН

СТАВРОПОЛЬ. (СЭТА). Ставропольениң малчыннары күрүнеге сүт садарын улам көвүдедирин чедип ап турарлар. Амгы үеде олар ону эрткен чылдыында хонукта ла 500 центнерни хөйнү садып турарлар. Благодарный районнуң «Родина» колхозунуң малчын комплекизиниң комсомолчу аныяктар негиниц тургузалдарны ол крайда эң-не бедик бооп турар. Ол коллективтиң частың берге үезинде безин чайгы үеде ышкаш, хой сүттү саап, ону чүгле бирги сорт-биле дужаап турар. Аныяк малчыннарның сорулгазы — инек сапындан-на чыл дургузунда дөрт чартык муң килограмм чедир сүттү саарын чедип алыры бооп турар.

ЧАШТЫРЫП ЭГЕЛЭЭН

ОШ. (СЭТА). Мурнуу Кыргызстаның ажыл-агыйларында кукурузаны чаштырып эгелээн. Кызыл-Джарның болгаш Баткен шыналаларының тараажылары механизастаттынган комплекстерни шөлдерже эң баштай киирген. Ол үнелиг культураны олар индустриалдыг технологияны ёзугаар тарып турарлар. Ооң-даа өске 130 механизастаттынган отрядтарны болгаш комплекстерни тургускулаан өске-даа районнарның кукурузачылары часкы хову ажылдарынче база киришкен.

ЦЕМЕНТ ЗАВОДУНДА

КАМЕНСК. (Бурят АССР). Тимлюйнуң цемент заводу БАМ-ның тудугжуларының чагыгларын ыяап-ла хуусаазындан эрте күүседип берип турар. Ол эң-не үзүн оруктуң тудугжуларының чагыгларын күүседирин хынаар оперативтиг штаб Забайкальениң цементижилериниң ынчаар шалыпчы ажылдаарын хандырып турар. Штабтың сүмелээниң ёзугаар цемент-хаваржактыг сооргуделгениң чаа аргаларын ажыглап эгелээн болгаш цементти чүдүрүп, дужуурунге шак-үени дыка камнап алыр арганы берген.

ИЙИ КАТАП БЕДЭЭН

КРИВОЙ РОГ. (Днепропетровск область). Кривой Рогтуң «миллионерлер» экскаваторжуларының [illegible] бээр Мурнуу тараа[illegible] комбинадының Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры И. Емельяновка удурткан бригадазы бир миллион кубометр демир [illegible] чыглаан. [illegible] хире механизаторлар, конструкторлар, эртемденнер, машина тудугжулары киржип турар [illegible] ийи катап бедээн, ажык арга-биле металлургия чиг-эдин казып, тыварының бүгү-ле немелде өзүлдезин ажылдаар кижилериниң санын көвүдетпейн турган чедип ап турар.

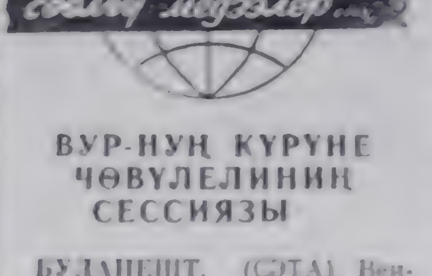

ВУР-НУҢ КҮРҮНЕ ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ СЕССИЯЗЫ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Венгрия Улус Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң сессиязы бодунуң ажылын дооскан. Венгрияның хоойлужудулгазының хөгжүдер айтырыгларын болгаш 1976 чылда хүлээп алынган культура болгаш чырыдыышкын дугайында хоойлуну күүседиини турарының дугайында депутаттар чугаалашкан [illegible]

Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының ТК-ның Бирги секретары Я. Кадар болгаш республиканың [illegible]

[illegible] негелделеринге дүүштүр ВУР-га хоойлужудулга системазының сайзырап келгенин сессияга демдеглээн. Культура болгаш чырыдыышкын дугайында хоойлу культура албан черлериниң ажыл-чорудулгазын идепкейжидеринге улуг идиглиг болганын, Венгрия Улус Республиканың уваанбодап амыдыралын улам ыңай хөгжүдеринге чаа-чаа аргалар ажыттынганын депутаттар онзалап айыткан.

НИКАРАГУА УДУРЛАНЫЫШКЫН

МАНАГУА. (СЭТА). Гондурастың девискээринден чепсектиг [illegible]

[illegible] девискээринден пулемёттар-биле боолаашкыннар деткип турган. Сандинопуң улусчу армиязының дайынчылары-биле чепсектиг тулчуушкунуң сөөлүнде контрреволюстуг дээрбечилер Гондурастың девискээринче турар черинче дезиишкен.

Кем-буруулуг ол үүлгедиини Никарагуаның Даштыкы херектер министерствозу республиканың хамаарылгас болгаш девискээринин бүдүн чорууна, Төп Американың таймаага кадыг халдаашкын кылдыр сапаан турар. Ындыг агрессия-шиңгээлерин соксадыры угланган хемчеглерни дораан алырын Никарагуаның Даштыкы херектер министерствозу Гондурастың чазаандан негээн.

СЕССИЯ АЖЫЛЫН ДООСКАН

ТУНИС. (СЭТА) [illegible]

[illegible] ган резолюциязында шыңгыы буруу шапкан. Ливанның эрактеринин чоогунга АКШ-тың 6-гы флодунуң шериг өөредилгезин чорудар дугайында шиитпир делегейниң ол районунга тайбыңга болгаш айыыл чок чорукка база бир чаа кыжанышкын болуп турарын документиде демдеглээн. Америк империализминиң өнчүк-ченгээлиг хеделиишкиннериниң үезинде араб чурттар Ливанны деткип турар дугайын сессияның киржикчилери медеглээн.

Израильди деткип турар бүгү күрүнелерни, бирги [illegible] АКШ-ты сессияның резолюциязында буруу шапкан. [illegible]

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНГЕ ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОННУҢ ЧАДААНАНЫҢ СОҢГУ ТАЛАКЫ № 54 СОҢГУЛДА ОКРУГУНГА СОҢГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ОКРУГТУҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДЫННАДЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Чөөн-Хемчик районнуң Чадааананың соңгу талакы № 54 соңгулда округунга соңгулдалар 1982 чылдың март [illegible]

[illegible]

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге Чөөн-Хемчик районнуң Чадааананың соңгу талакы № 54 соңгулда округунга соңгулдалар талазы-биле округтуң соңгулда комиссиязы.

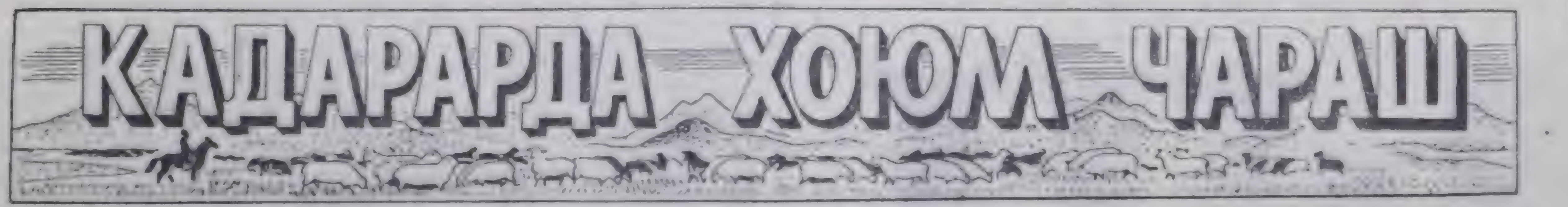

САЛГАЛДАН САЛГАЛЧЕ

Казахстанда хой ажылы— мал ажыл-агыйының чаңчылчаан болгаш чугула адыры. Эрткен чылын бир миллиард рубль ажы мал ажылының бүгү орулгазының үштүң бири оон алдынган. Амгы үеде хойнуң саны 50 миллион чедирери көрдүнген. Ол адырны хөгжүдеринге, СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Казах ССР-ге хой ажылын хөгжүдер хемчеглер дугайында» доктаалын баттаар, күрүне он бирги беш чылда 4,2 миллиард рубльди тускайлап берген. Оон ыңай адырның материал-техниктиг баазазын быжыглаары болгаш хойжуларның амыдырал байдалын экижидери көрдүнген.

Республиказа хой ажылы чер бүрүзүнде калбарган, ындаажок адырның продукциязының 80 хуузун хой өстүреринге тускайлаттынган 600 ажыл-агый бүдүрүп турар. Олар эрткен чылын 17 миллион хураганны доруктурган.

Бүдүрүлгениң тускайлаң адырынга болгаш механизеринге, адырны үлетпүр үндезининче шилчидеринге [illegible] эвес хөреңги үнген. Хой семиртир болгаш өстүрер улаттырган 400 шөл туттунган [illegible] ажылдап турар. Хойну кыргызары, суггарары болгаш өске-даа ажылдар механизастаттынган. Хой ажылының бүрүнгү мергежилин ам чаартыышкын келген. Бөгүнгү хойжу механизаторну-даа, зоотехниктиң болгаш ветеринарның үлегерлерин-даа шиңгээткен. Хойнуң көвүдээни-биле одар-белчиир база эвээжээн, ону билдилиг ажыглаары негеттинип келген. «Шалай кадарчы одарын чаңгыс хүн бастырып алыр, а эки кадарчы ынаа хоюн муң хонгур тоттуруп шыдаар» деп үлегер домак бар. Одарны болгаш суггаттыг каннаары көңчүг чугула. Ынчангаш одар эзилеттириилгезин шиңгээдирин калбарткан.

Хойжулар боттарының салгалын өстүрерин хүлээлгезин кылдыр санап турар. Ону аныяктар деткээн. Он чыл мурнунда Семипалатинск областың Чубартау районунуң ортумак школаларының 48 доозукчузу хойжулар нүүзезин илереткен. Оларның ыйыры [illegible] республиканга чарлай берген. Ам бисте комсомолчу аныяктарның хойжу бригадалары безин 1300 четкен, оларда он бир муң ажыг оолдар болгаш кыстар хаара туттунган. Чүгле Семипалатинск областа 300 хире, а Чубартаужуларда 50 ындыг коллектив тургустунган. Чубартау районнуң комсомол организациязы Күш-ажылдың Кызыл Туг орден-биле шаңнаткан.

Чаа хойжулап чоруур аныяктарның ажылдаар күзели улуг, ынчалза-даа оларда дуржулга чок, мергежил четпес. Ынчангаш оларга сагыш човаңгыр башкы-дагдыныкчы херек. Ындыглар бисте хөй. Чүгле Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары хойжулар безин 317 кижи, он-он муң хойжулар орден-хавыялыг, алдарлыг аттарлыг болгаш лауреаттар. Аныяктарның дагдыныкчылары боттарының үлегерин көргүзүп-ушаан, аныяктарга күш-ажылчы болгаш мергежил талазы-биле билиглерни берип, кижизидип турарлар.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Кулай Шарбакбаеваның оглу Кабдылнасир база Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры болган. Ам оон оглу Айтжан — хойжу бригаданың бригадири. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Жакыпбек Куанышбаевтиң хары 85 четсе-даа, ам-даа бодунуң ынак ажылындан чарылбаан. Ол — Казах ССР-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң хой ажылының талазы-биле инструктору. Оон өөреникчизи — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Казах ССР-ниң Дээди Совединиң депутаты, республика шаңналының лауреаты Шомаи Шарипбаев. Беке ийи өөреникчизи — Дильдаш Итбасова биле Кудайберген Бртаев — база Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары, база-ла дагдыныкчылар.

Талды-Курган областа «Октябрь 40 чылы» совхозтуң аныяктардан тургустунган 13 бригадазын дагдыныкчы Шарипжан Бекташев удуртуп турар. Ук бригада чылдың-на 25—30 муң хойнуң бирээзинге 60—63 килограмм чедир семирткеш, күрүнеге садып турар. Бригаданың орулгазы чартык миллион рубль чедип турар. Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары Есенбай Агабаев, Жаппарбек Шуленбаев, Сатан Исканов, Дәлеш Амиркулов, Берлыке Рамибеков болгаш оон-даа өскелер дагдыныкчы хүлээлгезин чедимчелиг күүседип турар. Оларның хөй кезии — коммунистер, дең кезии — бирги болгаш ийиги класстыг хойжулары.

Партия органнары хойжуларның күш-ажылын организастаар, амыдырал-чуртталгазын экижидер талазы-биле ажылдарны доктаамал кылып келген. Областарның, районнарның аныяк хойжуларының слеттары, мурнакчы хойжулар-биле ужуражылгалар бола болгулаар. Ындыг чыыштар үезинде чаа хойжулаар аныяктарга таяктарны (даңгыныштарны) байырлыг байдалга тывысыр. Бо беш чылда кедээ профтехучилищелер 27 муң хойжуларны өөредир.

Хойжу ада-өзениң мергежилин салгаар шимчээшкин база калбарган. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Жолсеит Молдасанов — маадырлыг хойжу, ол фронтуже аъттанган акызының хоюн он ийи харлыында хүлээп алган. Шпекбай биле Совет Жакеыбеков адашкылар Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары болганнар. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Кулай Шарбакбаева, оон оглу база-ла Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Кабдылнасир, оон оглу Айтжан — база ог-бүлениң мергежилин салгаан хойжулар. Ниязбек, Нияз, Сейтхан, Шарипхан, Токан, Боти Аубакировтар алдаржаан хойжу ог-бүле. Оларның хойжулаан үезин каттыштырарга, үш чүс чыл ажа берген болгаш 95 муң хойну өстүрген.

«Казах ССР-ниң аныяктарының алдарлыг дагдыныкчызы» хүндүлүг аттарны чылдың-на тывысып турар. Комсомолчу аныяктарның хойжу 20 коллективтеринге Казахстанның ЛКСМ ТК-ның болгаш Кодээ ажыл-агый министерствозунуң шилчиир Кызыл туктарын база тывысып турар. Черле ынчаш, хойжуларга материалдыг болгаш моральдыг деткимчени үргүлчү көргүзүп, социалистиг чарышты дээштиг организастап турар бис.

Д. И. ИЛЯЛЕТДИНОВ,
Казахстанның Компартиязының ТК-зының кодээ ажыл-агый килдизиниң хой ажылының секторунуң эргелекчизи.

«Малчын» совхозтуң Кара-Ховуда № 3 бригадазының аныяк малчыны комсомолчу Борис Салчак хой кадарганындан бээр ийи чыл ажып чоруур. Ынчалза-даа ажылга кызымаа, харыысалгалыг чоруун көргүзүп, дузалакчы дуңмалары Лора, Галя олар-биле демниг ажылдап тургаш, эрткен чылын төрээн хойларындан 100 баштың онаалдыр 85 хураганны менди ап, хой санындан 1,3 килограмм дүктү кыргаан. Аныяк хойжунуң коданында ам байдал эки.

Б. Салчак ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга уткуштур социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, 100 хойдан 92 хураганны, хой санындан 1,4 килограмм дүктү кыргып алыр хүлээлгени алган.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ИНВАЗИЯЛЫГ ААРЫГЛАР

Хой мал халдавырлыг болгаш халдавырлыг эвес аарыглардан аңгыда инвазиялыг деп адаар, янзы-бүрү саргылар болгаш кыжалар тывылдырар аарыглардан база аарыыр. Ындыг аарыгларны мангыстардан (паразиттер) тыптыр аарыглар деп-даа адаар. Оларны шинчилеп өөренир эртемни паразитология дээр.

Инвазиялыг аарыглардан малдар болгаш кегжээр черлик аңнар шуптузу база кижилер аарып болур. Бо аарыгларның ылаңгыя кыжалаар аарыгларының кол тарадыкчылары, харын-даа оларның кол ээлери черлик араатан аңнар: бөрүлер, диилгилер. Черле ол хевирлиглер болгаш ыттар болур. Мангыстар ол амытаннарга шоолуг хора чедирбес, өске сөс-биле чугаалаарга, оларны аартпас, а чүгле оларның иштинге озулдезиниң бир кол чадазын эртип, өзүп мандып алыр.

Инвазиялыг аарыгларның саны көңчүг хөй. Оларны бис маңаа дугайында санавас бис. Амгы үеде бистиң республиканың девискээринде хойга эң улуг когаралды чедирип турар [illegible] (ценуроз) чеп-хеделир болган. Ол хеделиин чорда, оон хой чуургалар чайын көк сиген-биле, кыжын чылыг кыжанга, одекке дөжээн саван, сигенинге азы мал чемнинге тараан маңнажы бээр. Чуургалар дистинчектиң иштинге чораан-на, онкосфера дээр борбак шымыл кылдыр өзүп алган чүве төлээде, оон бижиг шыдамыкайы аажок болур.

Чуурга чем, суг азы өске-даа чүүлдер-биле хойнуң иштинге баар. Оон карты чаңгыланганган шөйүндүлерин ханааның үттеп кирген, хан дамырларынче кирер. Оон ханның агымы-биле мээге чедип алыр. Хан оруунда чымчак мээже үттеп үнгеш, аңаа ыйтангы чадаже шилчип өзер.

Ыттың шөйүндүзүнүң иштинден дашкаар үнери белен болган. А мээ иштинден канчап дашкаар үнерил? Чаңгыс-ла арга — хойнуң өлүрүп азы оон өлүртүрүп маңаары. Оон соонда ыт иштинче кирер. Ында берге чүве чок. Моон ужурунда кыжа аарыгның маңгызы бир чадазын ыт иштинге өзүп-маңдыыр, бир чадазын хойнуң мээзинге эртер. Мангыстар бодунуң [illegible] дүрер, черликсирээн болгаш чер кезиир тояаңчы ыттарны улуткаар, мал чемнериниң кырынга ыттарны чыттырып болбас болгаш оон-даа өске хемчеглерни алыры — аарыг-биле демиселдиң дээштиг аргалары ол. Оон ыңай дээскинчектеп өлген хойнуң азы өлүрген хойнуң бажын, мээзин өкпе-баарын ыттарга берип болбас.

Бистиң девискээривисте ценуроздуң калбаа-биле нептерээшкин болгаш оон чедирип турар когаралдарының улуун барымдаалааш, ыт тоолгадырын чылда дөрттен эвээш эвес катап, харын-даа чайлык черлерге оон-даа хөй катап чорудары чугула. Ону кыжын декабрь, январь айларда, чазын март, апрель айларда, оон ыңай чайлаглаадырда база күзээден кыштагже үнерде кылыры көңчүг таарымчалыг. Бо ажылды республиканың ветеринария эргелели, районнарның болгаш совхозтарның ветеринария четкилери боттарының ажылының планынга киирип, график-хуусааларын тодаргай айтыр ужурлуг.

Дегельминтизастаан (тоолгадаан) ыттар [illegible] 18—21

Специалиске сөс

[illegible] аарыгны тодаргайы-биле көрээлинер. Ол аарыгга удур соок үеде демиседжири эң-не эптиг.

Хой аарый бергенде, канчап баарын, аараан хойну эмнеп, мал болдуруп алырының бергезин, оон болуп турар когаралдың шүүделди маңаа тайылбырлаары артык боор. Чүге дээрге бо бүрүнү маңгыстың бүрүзү көңчүг эки билир.

Аарый берген малды эм-биле эмнээр аргазы чок, кезип эмнээри шоолуг-ла дуза бербес, харын-даа оон шүүдели улуг, чарылгазы хойнуң өртээнден ажыг. Ынчаарга ол аарыг-биле канчаар демиседжирил деп айтырыг бооду-ла тургустунуп келир. Ам ол дугайын чугааланып көрээлинер.

Дээскинчектеп аараан өлген азы өлүрген хойнуң ыйлаңгыларлыг мээзин ыт, бөрү азы диилги чиптерге, ол ыйлаңгыының иштинге чораан кыжаның үрежин-көвүдээн болур [illegible] оолдары ыттың коду-шөйүндүлериниң иштинге баар. Ыйлаңгы иштинге боттанган чеже баш бар-дыр, ол хире саңныг маңгыстар өзер. Маңгыс бүрүзү өзүп, дистинчектиг кыжа болу бээр. Дистинчек бүрүзүнүң иштинге 40—45 тонуктар иштинде хой чуургалар өзер. Олар ыттың шөйүндүзүнүң иштинге ортумаа-биле 6—8 айлар иштинде чурттаар. Шинчилеттингени болза кыжадан үстүп үнген дистинчек бодунуң безин шимчүүр аммдыралыг ийи аңгы амытан иштинге эртпирер чүве төлээде, оларның кайы бирээзин чок кылыр болза, маңгыстың амы-тыны үстүр. Ынчалза-даа ол херек кырында болдуунмас. Оон өске арга чүл?

Маңгыстарның кыжаларын болгаш чуургаларын одарлар [illegible] узуткап каапкары база болдуунмас. Аараан малдарның боттарынга база узуткаттынмас. Ынчаарга эң-не эптиг аргалар — бирээде, маңгыстарны ыттың иштинге чорда өлүрери, ийиде, маңгыстар ыйлаңгылар иштинге чорда, оон ыңай өзер аргазы бербези.

Дээскинчектиң кол-ла нептередикчизи ыт дээштинге. Ол хирезинде ыттар кайда-даа көңчүг көвүдээн. Чамдык суурларда ыттар кодан-кодан, а черликсирей бергеннери малга хамаанчок кижилерге безин айыылдыг апарган. Чамдык малдарның ыттары 5—6 болгулаар. Ынчалдажок ыттарны шуут узуткап болбас. Аал кадарар, хой кадарар ыттар ыяап-ла турар ужурлуг. Харын-даа хойну дозуп хавырып, кадарып чоруур кылдыр өөредир херек. Ынчангаш оларны санитарлыг чурум езугаар азырап, ажыглаары чугула.

Бир кодаага ийиден хөй ыттар тургуспас, чылда 2—3-тен эвээш эвес катап ыттарны тоолгадыр эмнер-биле кыжаларын иштинден арыглап үндүрүп шак иштинде аштадыр. Кыжа үндүр тоолгадырынга эң-не күштүг эм ареколин бооп турар. Ыттың дириг деңзизиниң 1 кг бүрүзүнге-ле 0,003—0,0045 грамм ареколин чарыгдаттынар. Эмни сүтке азы чымчак хлеб иштинге, чок болза борбак эът иштинге суп бээр. Бромнуг водород холуктуг ареколин-биле ыттар тоолгадырда, аштадырының херээ чок. Оон ыңай сыкыртып база болур. 0,04 хуудуг карбохолин эзилдирип 20—30 кг деңзилиг ыттарга 1,6—2,0 миллилитрни кеш алдынче сыкыртыр. Ыттар иштинде чемин дораан арылдыр куруп каапкар. Аңна бромнуг водород холуктуг ареколинни бериптерге, ыт кудуу олуртуптарга-ла, хамык кыжалары догеер үнеп бээр. Ареколинден аңгыда эр кара айның даазыныың сыккындызы, филиксан, аминоакрин, камала болгаш тыква үрезини, оон-даа өске эмнерни ажыглап болур. Бо эмнер зооветснабта шупту бар. Оларның өртек-үнези-даа шоолуг эвес. Бо эмнер районнарның болгаш совхозтарның аптекаларынга ыяап-ла турар ужурлуг. Бо хемчеглерни херек кырында боттандырарынга Советтер, ажыл-агый органнары, мал ажылының ажылдакчылары болгаш чон демниг киржилгези чугула.

И. КЫЗЫЛ-ООЛ,
ветеринария эртемнериниң кандидаты.

КАНДЫГ ДҮК ХЕРЕГИЛ?

Чонну дүктен кылган пөстерге, аргаан болгаш өске-даа кылыгларга негелдезин хандырар төлээде, дүк үлетпүрү бодунуң продукциязын көвүдедир бүдүрер ужурлуг. Ынчангаш дүк ажылдап кылыр бүдүрүлгелерниң аргижирээн дериг-херекселин солууру болгаш чаартыры көрдүнген. Чижээлээрге, арыг дүктүң болгаш чартык-арыг дүктүң аргыгларын чиңгелелир аргыыр машиналарга кылыр. Аргыыр удазыннарны белеткээрде пневмомеханиктиг болгаш роторлуг машиналарны ажыглаар. Пөс-таавы бүдүрүлгезинге база бедик бүдүрүкчүлүг машиналар көрдүнгеп болгаш бүдүрүлгени ам-даа механизастаары болгаш автоматчыдары планнаттынган.

Бо бүгүнү амыдыралга шиңгээдип ажылыышка-даа, аргыгларны, пөс-таавыны, хевистерни, кидис болгаш өске-даа кылыгларны көвүдедир бүдүрери чиг-эттиң хемчээлинден хамаарылдыры билдингир. А чиг-эттиң үлетпүрге, ылгылайында, хой ажылы бээр. Ынчалдажок чиг-эттиң бүдүрүлгезин үлетпүрүн негелдезинден озалдап турар. Ол хойнуң санының өзүлдезиниң оожуму-биле, арыг уксааларның ховары-биле болгаш хой дүгүнүң эвээжи-биле тайылбырлаттынар. Дүк курлавырының чедишпези үлетпүрге чамдык берге байдалдарны тургузуп турар. Дүк арыглаар бүдүрүлгелерге курлавыр чок болу бээрге, келген дүктү дораан-на аргылгаже киирер ужурга таваржыр. Бо чорук дүктү ажылдап кылырының технологиязын үрээр, дүктүң үрелирин болгаш чарыгдаттынаарын көвүдедир.

Амгы үеде дүк үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери продукцияның шынарын экижидер, санын көвүдедир сорулгазы салган. Маңаа бир-ле дугаарында дүктүң бодунуң шынарының бедик болуру чугула. Ындыг турбуже, үлетпүрге кээп турар дүктүң шынары чавыс болуп артышаан. Чижээлээрге, нарын болгаш чартык-нарын дүк үлетпүрге кээп турар бүгү дүктүң чартыы хире безин четпес. Боктуг дүк база хөй. Хээрек болгаш үетүүчел дүктер мырыңай эмгежок. А чаа шиңгээттинип турар чуур, ээрер болгаш аргыыр-даа техника ындыг дүкке таарышпас. Амгы машиналар минутада 13-14 метр чүн ээрер, чаа пневматиктиг машиналар 44-45 метр, а роторлуг машиналар 70 метр чүнну бир минутада ээрер. Ындыг болганда, дүктүң быжыг болгаш таан болуру көңчүг чугула. Ынчан күш-ажылдың-даа, машиналарның-даа бүдүрүкчүлүү аажок улгадыр, продукцияның шынары экижиир.

Хойну адырылбас болгаш чугдуушмас будук-биле демдеглээрин үлетпүрге, бистиң шуптувуска улуг когаралды чедирип турар. Фабрикаларга дүктү ылгап турар үезинде, чылдың-на муң-муң тонна ындыг дүк актылаттынып турар. Будуктуг дүктү ылгаары база берге, ынчангаш ол аргыыр дүктүң аразынга бо-ла артып калган болур. Оон уламындан хөй пөс болгаш өске-даа продукция үрелип турар. Ынчангаш хойну адырылбас болгаш чугдунмас будуктар-биле демдектээрин хоруур херек.

Дүктүң шынары ылгап турар үеде шын эвес класстааны, өңүн, сортун холуп турганындан болгаш шын эвес савалааныдан база кудулаар. Шыгы улуг дүктү савалаарга, саргарыычал болгаш хээрек апаар. Амгы үеде хой дүгүн бүдүнге савалап турар, ол база дүктүң шынарынга багай. Чүге дээрге кудурунуң, хырнының, быктының дүктери өскелеринден ылгалдыг, ол дүктер коңгурактыг, довурактыг болгаш боктуг. Ындыг болганда Австралияда ынчаш, дүктүң чамдык шестерин ылгаар аргазынче шилчиири күзенчиг. Бо арга дүктүң шынарын дыка бедидер.

Пөс, шевиот, хевис, кидис кылырынга кайызынга-даа аңгы-аңгы хевирниң дүктери херегленнер. Ынчалдажок үлетпүрге ажыглаттынар дүктүң хөй кезии нарын дүк болур. Нарын дүктүң 75 хуузу мериностуң дүгү, өскези өске уксааларның болуру таарымчалыг. Ынчаарга мериностуң дүгүнүң узуну аңгы-аңгы, 28-30 миллиметрден кыска дүктү актылаар.

Шекпен кылырынга шыгай болгаш кроссбред дүктер таарыжыр. Ол дүктерниң үлетпүрге херегленири эрткен беш чылдан шоолуг өскерилге чок. Хевис кылырынга дыка таптапбас, туруучал дүктер херек. Ол дээрге туштуг, балбас, каракуль болгаш сараджа уксааларының бодуун база чартык-бодуун дүктери дир. Хевис кылыр бо дүктерниң амгы кезиин нарын кылыглар кылырынга херегленгири, а оларның оруунга кылымал болгаш синтетиктиг удазыннарны ажыглаары көрдүнген.

Дүк үлетпүрүн чиг-эт-биле хандырар төлээде, хой санын өстүрер, оон уксаазын экижидер, дүктүң шынарын бедидер ужурлуг.

В. КНЯЗЕВ,
дүктүң Төп институдунуң чиг-эт секторунуң эргелекчизи.

БҮДҮРЕРИ ӨСКЕН

Он бирги беш чылдың эге чылында ССРЭ-ге төрүүр чүс хойга онаалдыр ортумаа-биле 85 хураганны доруктурган. Оон хөй хураганы Россия Федерациязының, Таджикистанның, а оон эвээш төлдү Украинаның, Узбекистанның, Казахстанның, Молдавияның, Туркменияның ажыл-агыйлары алган. Чүске онаалдыр 115—155 болгаш оон-даа хөй хураган алган ажыл-агыйлар, ылаңгыя бригадалар республика бүрүзүнде көңчүг хөй.

Чуртка дүк бүдүрериниң ниити хемчээли мурнуку чылдан 0,5 хуу улгаткан.

СААМЧЫЫРДА — САНДЫЖАП

Орус улустуң чугаазы-биле алырга, аңчының суу — дынында. Малды оон чемгерер болза, оон суу [illegible]. Бай-Тайгада Саамчыыр деп чер бар, [illegible] мал оран.

Чоокта чаа, марттың ортан үезинде, Саамчыырның Допчок-Өөм деп черге чеде бердим. Ында аалдың ошкузу кидин торгуп турар болду.

Кыштагда үлегерлиг кажаа тудуп каан. Делгеми аажок. Чырык-даа, чылыг-даа. Допчок кырган бодунуң малын маңаа өстүрүп турар шагда, [illegible]. Оон соонда Чымба Сандыжаптың каты — безин чурттап турда, бо хире улуг кажаа турбаан. «Шаг шаа-биле турбас...» деп чүве ол.

Саамчыырда ам Сандыжап чурттап турар. Ол бо кыштагга элээн каш чыл болган, ук черниң «аажы-чаңын» шуут-ла билир апарган. Кажаа хар чаарын болгаш эриирин, хадырын болгаш хөртүктээрин эндевес. Оон уламындан малын чылдың-на кыштан хур ажырып, бедик көргүзүглерни чедип ап келген. Малчынның ол чедиишкинин чазак Күш-ажылчы Алдар орденниң үшкү чергези-биле үнелээн. Бо малчында оон ыңай «Беш чылдың мурнакчызы», «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» хөрек демдектери, хүндүлел бижиктер болгаш өске-даа шаңналдар бар.

Сандыжап Комбуевич Хертек «Тээли» совхозка 1963 чылдан бээр шеер мал малдап келген. Ошку хүлээп алгандан бээр ийи чыл болган. Эрткен чылын дүңгүжүнда төрээн ошкуларының чүзүнге онаалдыр 80 анайны доруктурган болгаш ошкудан-не 520 грамм дүктү кыргып алган. Бо чылын ол эрткен чылдагыдан эвээш эвес, тодаргайлаарга, оон чээрби баш хөй анайны, ийи катап хөй дүктү алырын хүлээнген. Бо бедик эвес сорулга ам күүсединиң эгелээн: кодаада төрүүр 338 ошкунуң 89-у төрээн болгаш 91 анай менди алдынган. ССР Эвилелиниң 60 чыл оюн малчын чедиишкиннер-биле уткуур мен дээн.

— Каадыр Чымбаеваның кежээзин чүү дээр силер, [illegible] кижи болбазыкпе. Кодан иштиниң-даа, бажың иштиниң-даа эмге-сескээни, арыг-силиг кайгамчык. «Бедик культурлуг ог-бүле» дээн ийи чыл улаштыр чаалап ап келген — деп, совхозтуң Кызыл-Даг салбырының мал эмчизи, суурда херээженнер чөвүлелиниң даргазы Александра Дамдыңның мензэ чугаалаан чүве.

Сандыжап Комбуевич биле Каадыр Чымбаевна Хертектер тос урууну өстүрген. Оларда Эрес-оол ийиги класстың чолаачызы, Тамара — ВЛКСМ райкомунуң килдис эргелекчизи. Таня Красноярскиниң башкы институдун дооскан. Гриша — шеригде. Ажылдап-даа, өөренип-даа турар уругларының ажыл-ишче, амы-чаң талазы-биле база-ла ада-иезин дөзеп, кызымак болгаш биче сеткилдиг улус.

Сандыжап Комбуевич чазанып-даа, дарганнаар-даа. Ол кыштаанда чаа бажыңны бодуу тудуп турар, ону бо чылын ажыглалга киирер. Совхозтуң директору бо кыштагның септелгезин дээп дуураары. Сандыжап оолдары-биле септеп алыр. [illegible]. Ол үе келирге, [illegible] олуруп-кааш, ог-бүле бүрүнү-биле шефтеп чорунтар. Эптиг-даа, хөглүг-даа. [illegible]

Д. САЛЧАК-ООЛ.

ДӨРГҮНДЕ КЫШТАГ

Кыштаглаашкын — шалыпчы фронт

МАШИНА Хадың бетинде шоолуг бедик эвес арт кырынга тура дүшту. Дашкаар үнүп келдивис. Хүн херелинге чайынаан ак харга карак чылчырыктаар. Хүн арай соксуваар, кыржаң болзажок, шаа келген болгаш сыгын чок ыжык черде хар эрип чыдар. Частың медээчилери, ескен-төрээн черинге чоо чедип келген кушкаштар оруктаа чөмнеп, маңнажып турлар.

Долгандыр эргий көөрге, ак-ла чайт. Артының талазында Хадынныгның Дуржулга-бүдүрүлге ажыл-агыйының тарааның шөлдери чаңгылган. Тараажылар келир күстүң дүжүлү [illegible] сагыш салып эгелээн илээн: шөлдерде кылын харны күчүлүг К-700-тер-биле тырттырып тургаш, [illegible] каан. Ынчан каан хар [illegible] эвес, а чоорту эрээш, хөртүкче сине бээр, ону «хар [illegible]» дээр.

Кады чораан эжим Хадыңның ол чарынче айыткаш, чугаалай-дыр:

— Дуржулга станциязының тургаң малчыны Александра Салчактың аалы дөө көстүп турар ол-ла болгай. Оруктан мырыңай ырак эвес. Аңаа кире душкеш, ажыл-ижин сонуургап көрээй бис.

Кезек хадыннар үнген сут бажы. Ону «Дөргүн» деп шыналап-ла шын адаан. Оон чанында кыштаг. Удаваанда-ла эдеинте хап келдивис. Дүъш чоокшулай берген. Ол хиреде коданның ээлери хойларын чемгерип, кажаа-хораазын аштап, даштын ажылдап турбушаан. Олар-биле ужуражып, чугаалашкы бердивис.

УЛУГ ХОЙЖУ, ындыг-ла улуг эвес, шилгедек сынныг, чаа-ла кижи ортузу чедип чоруур назылыг хире Александра Адыгбаевна Салчак 1963 чылдан бээр мал ажылынга ажылдаан. Сээлгү беш чылда хойжулап келген.

— Эрткен чылын ирттер кадарып турган бис — деп, Александра Адыгбаевна чугаалады. — Оларны семирткеш, эътке дужаапкаш бис, холушкак хураганнар берип каан. Төрүүр төрүвестиг алдан кодан ийии бо.

Бис чүвениң ужуруун орта билбейн баргаш, айтырдывыс:

— Кандаай «холушкак» хураганнар боор? Аңгы-аңгы уксаалыг бе?

— Чок, аңгы-аңгы уксаалыг эвес — деп, улуг хойжу харыылады. — Нарын дүктүг чаңгыс уксааның. А назы-хары аңгы-аңгы. Ынчангаш «холушкак» апарган чүвелер-дир ийин. Шупту чер баазар баш саны 500. Оон иштинде бо чылын дүңгүжүк төрүүр 300 тогду бар. А 200-ү — эрткен 81 чылдың хураганнары. Төрүүр, төрүвес чүвелерни холуй тургаарга ажылдап-тежээри аажок берге боор чүве-дир.

Оларның хары улуг болган ужурунда, хойну күстен эгелеп-ле, тургузу азырай берген. Кажаа-хораазы эргижирээн болганы, кыштың соок үезинде дыка бергедээшкинниг болган. Ынчалдажок кажаа, кызымак малчыннар хоюнуң адаанда ол өдээн үндүрүп, куруг өдек төп тургаш, улуг соок үезин эки эрттирип алган. Ам тогду хойлары коддуунда оолдапкан.

— Он бирги беш чылдың ийиги чылында кандыг хүлээлге алган силер, Александра Адыгбаевна? — деп, хойжудан сонуургадывыс.

— Дүңгүжүк төрүүр тогдуларның 100 бажынга онаалдыр 85 хураганны менди доруктурар, баш бүрүзүнден 3,2 кг дүктү алыр [illegible] бис. Ам хүлээлгени ажыр күүседиинген. 100-ке онаалдыр 93 хураган доруктуп турар. Ынчалдажок арай-ла сеткилге четпейн барды. Хой бүрүзүнден-не хураганны менди алыры күзенчиг. А бис чиинде ындыг эвес, алдан хой хураган чидирипкен болган. Бис бодувустан хамааржыр. Болдунар бүгү-ле чүүлдерни кылып келдивис. Ынчалдажок Дуржулга станциязының талазындан чамдык чүүлдер-биле чедир хандырбайн баары көңчүг хараадаанчыг боор-дур. Чижээ, кыштың улуг кезиинде кодан хоюнуң чылгаар дус чок турду. Оон аңгыда чаш хураганнарга эргежок чугула чугай далганы, микроэлементилерден кылган брикеттер база бербээн. [illegible]

НИИТИНИҢ малын, оон чаш төлүн кыштаан хүрмени ажылдап алыр дээш ол малчын болдунар бүгү чүүлдерни кылып турар болду. Чижээ, бодунуң улуг пажынга хоюнуң-не 20 литр чедир суга далганындан чудаан хайындыргаш, аңаа хуулунда мелзелеп саап алган 10 литр сүдүп холааш, хураганнарга ижиртип турар. Ындыг чудаанны билбес кижи орта хайындырып-даа шыдавас, а аңаа сүт холувас болза, ам [illegible] болур, ынчангаш чаш хураганнар ишпейн баар. Хоолудуг чугай хайындырарының аргазын Александра Адыгбаевна өске малчыннарга чугаалап берип турар.

Бис аңаа турувуста [illegible]

Хойжу хөөрей-дир:

— Кандыг кижиниң малчыны [illegible] ийик? Бөгүн бистиң кодавывыска [illegible]. Моон мурнунда [illegible] хой чаа оолдап эгелеп турда, ынчаар турган-дыр ийин. Ынчангаш болза, бүгү хураган бүрүн менди турар ийик. Ам-даа эккелгени эки-дир харын.

— Чок, чок-ла тээр, [illegible] — деп, [illegible] хой бригадири Оон Маңчыкович [illegible]. — Малчынның негелдерин шуптузун [illegible]. Ынчалдажок чок чүвени [illegible] алыр боор. Чижээ брикеттер чок тур. А бар чүвелерин эккелбес бо.

ОН БРИГАДИР кыштаглаашкынның байдалын чугаалады. [illegible] дуржулга-бүдүрүлге ажыл-агыйының чаш төлү-биле кады 9 муң ажыг хой он ийи коданда сиңгаары тургустунган. Оон иштинде төрүүр хой дөрт коданда.

— Ниити ажыл-агыйга демнээрге, бо кошканың 100 хойга онаалдыр алган хураганы хөй — деп, бригадир Оон Маңчыкович чугаалады. — Александра Адыгбаевна бир дугаар оолдаар тогдулар кадарып турар-даа болза, кежээ, кызымак болгаш чаш хураганнарны шоолуг хоратпаан, ынчангаш көргүзүүр бедик.

Малчынга чедиишкиннерин күзээш, [illegible]. Хойжулар [illegible] ижинче база катап кирипкен. [illegible] «Дөргүн» [illegible]

К. АРАКЧАА,
«Шынның» корр.
Таңды район.

«Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажыл-агыйынга үр чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылын үнелеп көргениниң демдээ кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаары болза:

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Караш Канчыыровна Араш — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

Сендажи Ондаровна Даш — Чыраа-Бажында харылзаа салбырының начальниги.

Бояя Шажынчыковна Донгак — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Бавуу Халбыновиич Донгак — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Клара Оолаковна Донгак — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Кувискаал Сумбуевна Донгак — «Чыраа-Бажы» совхозтуң саанчызы.

Лаа Сундуевич Донгак — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Хорлуу Белекейовна Донгак — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Мария Аксановна Допуй-оол — Бора-Тайга суурда пенсионер.

Сенденмаа Мурзунаевна Доржу — Сүт-Хөл суурда уруглар яслизиниң эргелекчизи.

Доржу-Сюрюн Дүмен-Байрович Кара-Сал — райпо ажылчыны.

Очур Амнагайевич Кара-Сал — Шеми суурда пенсионер.

Мария Давыдовна Кулешова — Чадаанада № 1 столовайның кассири.

Монге Үндүүевич Куулар — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Борбай Сувановна Монгуш — Сүт-Хөл суурда пенсионер.

Көк Дондуковна Монгуш — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Мамаа Мандыковна Монгуш — Сүт-Хөлдүң район эмнелгезиниң санитарказы.

Опаай Сендяевна Монгуш — Сүт-Хөлдүң район эмнелгезиниң санитарказы.

Оргунмаа Тевек-ооловна Монгуш — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Суваан Чымбуувна Монгуш — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Хеймерек Буразуңеевна Монгуш — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Чыртак Хертпеевна Монгуш — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Агбаан-оол Чылбаевич Ондар — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Вера Дандаровна Ондар — Теве-Хая суурда пенсионер.

Дуктуг Допен-ооловна Ондар — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң саанчызы.

Саман-оол Карашпаевич Ондар — райпо ажылчыны.

Лина Өөтек-Орусовна Ооржак — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Сенденмаа Намзыр-ооловна Ооржак — Сүт-Хөлдүң район эмнелгезиниң санитарказы.

Вера Шадыповна Сарыглар — райпо ажылчыны.

Өпээжей Мурзунаевна Сарыглар — Сүт-Хөлдүң район эмнелгезиниң ажылчыны.

Борис Николаевич Сорокин — райпонуң белеткел конторазының директору.

Октябрина Константиновна Субботина — райпонуң техажылчыны.

Хирлеп-оол Матпаевич Тюлюш — Сүт-Хөл суурда пенсионер.

Хуна Максимовна Улуг-Карак — Сүт-Хөлдүң район эмнелгезиниң повары.

Доктуг Чымбаевич Шалык — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Иван Петрович Андроненко — райпонуң автолавка садыгжызы.

Байкара Хемчикович Биче-оол — «Х Улуг хурал» совхозтуң ажылчыны.

Екатерина Ивановна Бородина — «Сукпак» совхозтуң ажылчыны.

Иннокентий Михайлович Бородин — «Сукпак» совхозтуң ажылчыны.

Елизавета Ивановна Ершова — РРТПЦ-ниң дамчыдылга станциязының ажылчыны.

Алексей Иванович Кирьянов — «Тыва суг тудуг» трестиниң ДБК заводунуң даргазы.

Арагачы Хунддупейовна Кыргыс — «Х Улуг хурал» совхозтуң ажылчыны.

Наталья Чүльдүмовна Самдан-оол — «Х Улуг хурал» совхозтуң ажылчыны.

Зоя Константиновна Самородова — райпо садыгжызы.

Ховалыг Шанапович Чолдак-Сарыг — «Х Улуг хурал» совхозтуң малчыны.

МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОНДАН

«Мөген-Бүрен» совхоз

Налзалмаа Чүлдүмовна Иргит — ажылчын.

Дашпын-оол Чыдымович Саая — пенсионер.

Чечек Мунзуковна Салчак — ажылчын.

Шомаал Сортуй-ооловна Сюрюнмаа — ажылчын.

Сержин Манзыровна Шагдыр — ажылчын.

ТАҢДЫ РАЙОНДАН

Сергей Арсентьевич Артемьев — Хову-Аксы АТБ-ниң слесары.

Ксения Петровна Баева — «Тыва кобальт» комбинаттың дар песиниң котёл машинизи.

Анна Павловна Буравлева — «Тыва кобальт» комбинаттың ясли-садының ажыл-агый эргелекчизи.

Геннадий Николаевич Бутуренко — «Тыва кобальт» комбинаттың диспетчери.

Надежда Григорьевна Гаврилова — Межегейниң участок эмнелгезиниң фельдшери.

Валентина Захаровна Грейсерова — «Тыва кобальт» комбинаттың ГМЦ-де аппаратчык.

Илья Иванович Гурьев — «Тыва кобальт» комбинаттың ГМЦ-де аппаратчык.

Николай Комбуевич Донгак — «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының № 7 БМК-ның былаңчызы.

Анна Павловна Дударева — райпо магазининиң техажылчыны.

Нина Григорьевна Ермолаева — «Тыва кобальт» комбинаттың ГМЦ-де аппаратчык.

Галина Ивановна Иванова — улус депутаттарының Дүрген кожээ Совединиң күскомунуң даргазы.

Анна Семёновна Калентьева — Тываның электри четкилериниң ажылчыны.

Валентина Михайловна Катовщикова — Күрстрахтың инспекция начальниги.

Ольга Константиновна Лебедева — «Тыва кобальт» комбинаттың общежитиезиниң дежурныйы.

Людмила Артемьевна Мигель — райпо садыгжызы.

Бады-Көк Сангынович Ооржак — «Коммунизмниң херели» совхозтуң ажылчыны.

Любовь Николаевна Реут — партия райкомунуң техажылчыны.

Елизавета Васильевна Сухачёва — Сосновкада харылзаа салбырының почтачызы.

Василий Фёдорович Фёдоров — «Тыва кобальт» комбинаттың рудниктиниң ажылчыны.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Түлүш Канчирович Баймыр-оол — Жданов аттыг совхозтуң даргазы.

Мария Фёдоровна Делет — Арыг-Үзүүде участок эмнелгезиниң ажылчыны.

Билченей Дойлаар-ооловна Кенден — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Мария Родионовна Недбаева — «Союзпечатьтың» район салбырының киоскери.

Вера Николаевна Нумержицких — районэмнелгениң клиника лабораториязының санитаркас.

Чүльдүм Дошкович Ондар — «УТКА 25 чылы» совхозтуң малчыны.

Иван Ефимович Сорокин — профессионал өрт шыдаазының таңныыл начальниги.

Тас Нурзатовна Сундуй — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң № 2 уруглар садының повары.

Түлүш Калаа-Суруновна Сундуй-оол — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Прасковья Фёдоровна Тропина — № 1 ясли-садтың нянязы.

Анастасия Васильевна Туревич — № 1 ясли-садтың нянязы.

Чанчынмаа Кундуповна Шаңмак-оол — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

ЭРЗИН РАЙОНДАН

Наталья Борбак-ооловна Дюпдюпей — районнуң санэпидстанциязының дезинфекторы.

Долума Даваевна Лопсаң — «Мөрен» совхозтуң ажылчыны.

Долгар Сумзаалиевна Соян — районэмнелгениң сестразы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1982 чылдың март 23

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ХИМИЯ ИНДУСТРИЯЗЫНЫҢ МУРНАКЧЫЗЫ

БУДАПЕШТ. Казинбарцикте Боршодскийниң химия комбинаты — чурттуң химия индустриязының мурнакчы бүдүрүлгези. Пластмасса хоолайларны, кедээ ажыл-агыйга херектиг полиэтиленниг пленканы, чаа-бүрү чемишчигдиттелерни болгаш үнүш камгалаар химиктиг чүүлдерни бүдүрери амгы беш чыл планының чылдарында бәрык 50 хуу көвүдээр. Ол кылыгларны Венгрияның улус ажыл-агыйында улам-на калбаа-биле ажыглап турар.

Улус ажыл-агыйының дүрген өзүлдезиниң негелделеринге дүүштүр комбинатта бүдүрүлгени хөгжүдүп, калбартып турар. Бүдүрүлгениң тургузуун сайзырандырарынга дыка хандыр кичээнгей салыр, энергияны камнаар таламызы-биле программаны комбинатта боттандырып турар. Ол программаны боттандырган түңнелинде чүгле эрткен чылын безин 500 миллион хире форинт акшаның камналгазы чедип алдынган.

Комбинаттың коллективи продукция бүдүрерин улам көвүдедир, кылыгларының шынарын бедидер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн доктаамал өстүрер дээш амгы үеде онза күжениишкинниг ажылдап турар.

ТРАНСПОРТЧУЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

ПНОМПЕНЬ. Республиканың экономиктиг катап тургузуушкунунга илиг бээр соругдалыг транспорт тудуунуң программазы Кампучияда чедиишкинниг күүседиллип турар.

Кампучи улустуң күжениишкиннериниң, Совет Эвилелиниң, Вьетнамның болгаш социалистиг өске-даа чурттарның дузаламчызының ачызында республикада автомобильдерниң, локомотивтерниң, вагоннарның болгаш хем судноларының саны үргүлчү өзүп турар.

Чааглыг болгаш кыры кадыг шывыглыг 180 километр узун орукту улусчу эрге-чагырганың үш чылдарының дургузунда септээн. Оруктарны эки шынарлыг кылдыр септээшкинниң түңнелинде 706,5 муң тонна улус ажыл-агый чүъктерин автомобиль транспорту-биле сөөртүп болгаш 1 миллион ажыг пассажирлерни аргыштырган.

Улуг чедиишкиннерни демир-орукчулар база чедип алган. 221 километр демир-орук шугумнарын септеткилер ажыглалга киирген. Чурттуң кол демир-орук магистралы болур Пномпень-Баттамбангның 20 станциялар базыннарын катап тургускан. Пол-Поттуң дерзии эрге-чагыргазындан чуртту хостаан сөөлүнде эрткен чылдарда улус ажыл-агыйының чаа-бүрү 275,5 муң тонна чүъктерин демир-орук-биле сөөртүп болгаш 117 муң ажыг пассажирлерни аргыштырган.

Кампучияның далай өртээлдериниң ажылының ажыктыы база бедээн. Бо чылдың чүгле баштайгы ийи айлазында безин Пномпеньниң далай өртээлиниң ажылчыннары 220 муң тонна чүъктерни дүжүрген.

КООПЕРАТИВ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ШКОЛАЗЫ

ПРАГА. Чехословак Социалистиг Республиканың кооператив школазынга ээредиге чылы доозулган. Чурттуң чаңгыс ийи кедээ ажыл-агый кооперативтериниң ажыл-ишчилериниң билиглерин бедидеринге ол ээредилге чери дузалап турар.

Лекциялар болгаш семинарлар үезинде хөй айтырыгларны ханызы-биле өөренип, сайгарып турар. Оларның аразында — кедээде комплекстиг бригадалар ажылының дуржулгазын пропагандалап нептередири чугула черни ээлеп турар. Кедээде чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның шимчээшкинин калбартырының, чогаадыкчы инициативаны хөгжүдериниң, таварыышкыннарның күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедидериниң айтырыгларынче улуг кичээңгейни угландырып келген. Чехословакияның Коммунистиг партиязының XVI съездизиниң сөөлүнде партияның экономиктиг политиказын тайылбырлаарынче, кедээ ажыл-агыйны планныг өзү-биле эргелеп башкарарының системазының практиказынче эрткен ээредилге чылында кол кичээнгейни салган.

Кооператив күш-ажылының школазы болгаш республикада оон ийи муң беш чүс ажыг салбырлары кедээ ажыл-агыйны үлетпүрлүг үндезинче шилчидеринге чугула рольду ойнап турар. Кедээ ажыл-агыйның специалистери-биле чергелештир, чурттуң чаа-бүрү бүдүрүлгелериниң бедик мергежилдиг ажылчыннарын база башкылап турар. Оон ачызында хөй дыңнакчылар тракторисчилерниң, септекчилерниң, механизаторларның мергежилдерин шиңгээдип алган.

Амгы ээредилге чылында школага болгаш оон салбырларынга 340 муң кижи өөренген.

«ЧАЛГЫНЫГ ДУЗАЛАКЧЫ»

БЕРЛИН. Герман Демократтыг Республиканың «Интерфлюг» ужар чүүл компаниязының МИ-8 деп чүгле чаңгыс вертолёду безин кайы-ле хүн Франкфурт-на-Одерге (Котбус округ) чедир демир-орук белдириниң кол участоктарының бирээзинге 100 ажыг кан чагыларны чедирген болгаш чүс-чүс метр электри кабельдерин салырынга дузалаан. Ол чагыларны бедик вольтулуг электри дамчыдыышкынының шугумнарынга ажыглаар.

Вертолётту ажыглаан чорук демир-орук транспортунуң ол чугула участогун электриждилер ажылдарын планда бергенинден беш катап дүргедедир арганы берген. Бир километр черге электри шугумун тургузарынга чүгле чартык шак чарыгдаттынып турар. Ынчаарга ол ажылдарның үезинде Берлин — Дрезден аразында поездилер шимчээшкинин чаңгыс минутада-даа соксатпаан.

Амгы беш чылда Герман Демократтыг Республикага 700 километр демир-оруктарны электриждилер сорулга салдынган. Ону чедиишкинниг күүседир дээш демир-орук септекчилери, электри шугумнарының тудугжулары сорук кириштиниг ажылдап турар. Демир-оруктарны электриждилер чугула соруглары күүсеткен сөөлүнде чүъктер сөөртүлге болгаш пассажирлер аргыштырар чиик чарыгдалдыг болур. Демир-орук шугумнарын бүрүн электриждилер чугула сорулгазы чедиишкинниг күүседилгезинге [illegible] шиитпирлиг рольду ойнаар.

Үлетпүр черлериниң тудугларынга вертолёттарны ГДР-де хөй чылдарның дургузунда чедиишкинниг ажыглап турар.

(СЭТА).

ТАЙБЫҢНЫҢ САЛЫМ-ЧОЛУ ДЭЭШ

ЦИНЦИННАТИ. (СЭТА). Амгы делегей харылзааларының эң чугула айтырыглары социология шинчилекчилериниң Делегей ассоциациязының чыл бүрүде болур 27 дугаар конференциязының кичээнгейиниң төвүнге болган. Делегейниң 22 чурттарының, оларның аразында Совет Эвилелиниң академиктиг бөлүктериниң, [illegible] политиктиг [illegible] төлээлекчилери — бүзүр чартык муң кижи оон ажылынга киришкен. Ук конференция АКШ-тың Огайо штадының Цинциннатиге болган.

Вашингтонуң амгы администрациязының [illegible] хөй төлээлекчилери ол делегей организациязының шуулганының киирилдези баштайгы хүннерден эгелеп дыңналып турган. Боо-чепсектерни улам-на эндере бүдүрериниң, чөөн болгаш Барыын чурттарның аразында чаа-бүрү [illegible] айы-биле ажыктыг харылзааларны кызыраарынче Ак бажыңның угланыышкынын делегейниң дүшкүүрлүг чоруун улам чиңгилендирериниң чедиргенин конференцияның делегаттары демдеглээн.

Ядролуг боо-чепсектерни улам-на эндере бүдүрери эвес, а оларны кызыгаарлаар дугайында чугаалажыышкыннар, [illegible] политиказы эвес, а делегейниң бүгү чурттарының аразында садыг-экономиктиг харылзааларны бүгү таладан хөгжүдери 80 чылдарда америк дашкыы политиканың үндезини болган турар учурлуг деп бүдүрүкчү конференцияның киржикчилери илергейлээн.

Каттышкан Штаттарның болгаш Совет Эвилелиниң аразынга боттарынга ажыктыг кады ажылдажылганы чедиишкинниг хөгжүдеринге четчир чүүлдер бар деп, Джорджий университединиң профессору Г. Берти демдеглээн.

Сарыылдыг бодалы АКШ-тың администрациязының барымдаалаар хеви чогун база катап көргүскен АКШ-тың корресреторының политиктиг херектер талазы-биле дузалакчызы Л. Иглбергерниң чугаазын конференцияның киржикчилери кузел чок байдалдыг уткаан.

Вашингтонуң администрациязының Совет Эвилелинге удур хоозун бугулдээшкиннерин ол база катап дагын навышаан. Делегейниң айыыл чок чоруун моон соңгаар-даа божаннадыр дээн Ак бажыңның бодалын бадыткаан. Ядролуг америк боо-чепсектерни эндере бүдүрерин АКШ моон соңгаар-даа үргүлчүлээр бодап турар.

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАГА СОНУУРГАЛ

ЛИОН. (СЭТА-ның корр.). Совет Эвилели-биле бот-боттарынга ажыктыг экономиктиг кады ажылдажылганы калбартырынга Францияның херекгиген бөлүктери сонуургалдыг болуп турар. ССРЭ-биле садыг харылзаалары чүгле оларга делгем аргаларны бээр эвес, харын-даа экономиктиг айтырыгларны шиитпирлээр талазы-биле Францияга дузалаар деп олар санап турар.

Совет Эвилели-биле харылзааларны калбартыр дээш туржуп турар бис деп, Францияның «Креди лионнэ» деп улуг банкызының директору Пьер Дорель СЭТА-ның корреспондентизинге мелегээн. Ол банк Барыын чүкте хамыкты мурнай 1972 чылда Москвага бөлүнүн төлээ черин тургускан. Эрткен он чылдарның дургузунда Совет Эвилели-биле кады ажылдажылганың эргежок чугулазынга болгаш ажыктыынга бүзүрээнин Пьер Дорель чугаалаан.

Ынчангаш «Креди лионнэ» банк Сибирьниң болгаш Барыын Европаның аразынга газ дамчылар хоолайның тудуунга идепкейлиг киржип турар. Газ дамчыдылгазының тудуу — француз-совет харылзааларының төөгүзүнде эң улуг хемчээлдиг дугуржулга-дыр. Ол хоолайны дамчыштыр Совет Эвилелиниң бойдус газын Франция болгаш Барыын Европаның өске-даа чамдык чурттары алыр. Бо чылдың эгезинде ат салдынган газ талазы-биле дугуржулга Франциягa-даа, Совет Эвилелинге-даа бир дөмей ажыктыг болуп, бистиң энергия чиг эт хандырылгавысты көвүдедип, муң-муң кижилерге ажылды бээр деп Пьер Дорель демдеглээн.

Совет Эвилели Францияның Рона-Альпа районунуң чурттакчыларынга хөй бараанпарны садып турар. Ынчангаш ССРЭ-биле садыглажылганы бедии-биле үнелеп турар бис деп, ол айыткан. Совет садыгның бисте ажыктыын чурттакчыларга бүдүрүлгезериниге калбаа-биле тайылбырлап турарын «Креди лионнэ» банкының удуртукчузу онаалап чугаалаан.

«Актиф авто» компаниязының удуртулгазының кежигүнү Мишель Праль совет тракторларны Францияга сайгарып, садыглаарын боттандырып турар. Совет кедээ ажыл-агый техниказын француз тараачыннарның бедии-биле үнелеп турарын ол демдеглээн.

М. КНЯЗЬКОВ.

Чаа эмнелгелер

РАНГУН. (СЭТА). Бирманың кедээ черлеринге кадык камгалал системазын хөгжүдер программа чедиишкинниг хөгжүп турар. Чурттуң кадык камгалал министерствозунуң медээзин бүгаар алырга, чүгле бо чылдың эгезинден бээр бедии суурларга чаа 27 поликлиникаларны, диспансерлерни ажыткан. Кедээде эмнелгелерге, медицина пункттарынга ажылдаар 2,5 муң эмчилерни белеткээн.

ГДР Лейпцигтиң чанчыл апарган часкы Бүгү-делегей ярмарказынга делегейниң адаан ажыг чурттарының, оон иштинде, Совет Эвилелиниң 9 муң хире үлетпүр бүдүрүлге черлери, даштыкы садыг каттыжыышкыннары болгаш фирмалары киржип турар. Бо чылдың ындыг чыыжы «Улустар аразынга калбак садыглажыышкын болгаш дендаалге дээш» деп кыйгырыг-биле эртип турар. Ол ярмарка амгы ангы-ангы ниитилел тургузуглуг күрүнелер аразынга экономиктиг харылзааларны калбартырынга идиглиг боор турар. Совет Эвилели ында ам моон-биле алдан удаа киржип турар.

ЧУРУКТА: совет павильонда.
АДН—СЭТА-ның телефотозу.

Хоорай, суурларывыстың аян-шинчизи

ЧЫЛЫГ-БИЛЕ КАДЫ

Чадаана хоорайның арыг-шевери, чаагайжыттыынганы кегелдеге ам-даа дүүшпес. Кудумчулар боктуг, санитарлыг байдалы багай. Чамдык чурттакчылар бажыңнарының девискээринде бок төгер ангылааш черлер чогундан чурттакчылар богун чадагай черлерже төп турар.

Чадаана хоорайның харылзаа белдиришли девискээринде бокчугар чанында бокту «үүжелеп» каапы коптуг таарымча чок.

Ынчангаш хоорай Совединиң күскому ону шыңгыы кичээнгейге алыры чугула.

К. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

БИЛДИЛИГ ТАЙЫЛБЫР ХЕРЕК

«Шын» солунга атеизм темазынга үндүп турар материалдарны сонуургап номчуп, авторларның саналдарының деткип, оларга каттыжар кижи-дир мен. Ылангыя бо чылдың январь 6-да үнген солунда Өвүр райондан М. Саянолдуң «Хуулгаазын» кижилер дугайында» деп эгелиг үнген материалын сонуургап, авторнуң ындыг кижилерге удур бодалын деткип тур мен. Шажын, чүдүлгелиг хээнирге алзып, чамдык бүзүрээчел кижилерни мөге, «хуулгаазын» аргалары-биле төөредип чоруур ийи, чаңгыс кижилерни бүрүү шаап, бүзүрээчел кижилерге эртемге үндезилеттинген билдилиг тайылбыр бээри чугула деп санап чоруур мен.

Бирги чижек. Ийи аңчы козур хаяларлыг хавак баарынга одаглапып алганнар. Өл, чаъстаан чаглак кылдыр адаа хос хааны шилип алгаш, дүне анаа удуп турганнар. Аңчылар аңчы карак-даа чок удуп хонар, а удуу сээдиг нийи дүне удуп чадаан. Даразында кижээ ол аңнаанга чугаалап тыр: «Сагыжым аңчы көнчүг ийи, бо хая алдынга үнгүм келбестыри. Чыс чарбас дыр-дыр, бээ-чүдү, өлүр черге чыдып каап — дээн.

Чадаган, агаарлыг [illegible] ап-тыр бис, аас-кежик боопдеп, апак мөгүдеп чугаалаан.

— Аан удувайн турган дыр силер але, бүдүү билир, өгтүр кээр хам шынар силерде бар-дыр аа? — деп демгеэн шын-на сеткилин илереткен.

— Чамдыкта чүве эпдевес кижи болгай мен харын — деп каан.

Ындыг таварылга кымгалаа туруп болур. Мында кандыг-даа хуулгаазын чок. Кижиниң баш мээзинде миллиард-миллиард нейроннар бар. Олар кончуг хөй даштыкы болуушкуннарны баш удур хүлээп алыр шынарлыг болганда кижиниң мага-бодунда сан-түң чок нервилерниң байдалы оларга улуг салдарлыг, дузалыг. Ол дугайында бадыткалдыг шинчилелдерни совет эртемденнер чаңгыс эвес удаа кылган. Аңчы апак удуур дээш чыдып алган турда, оон нервилери өскүр чардыктап ийиле тургушка ажылдап, мага-боду дыңнап [illegible]

Ындыг таварылгага ажыткан бойдус эртемдени И. М. Сеченовтуң өөредиинге бүгаар кандыг-даа хуулгаазын чок деп, сагышбодалга тыптыр бүгү-ле чүүлдерни мээниң ажылы-биле холбап тайылбырлап турар. Ындыг болганда бир эвес мээ кемдээр болза кижиниң угаан-сагыжы өскерлир: алыстаар, караанга чүве көстүр, чүве дыңнаар апаар. Бажы кемдээн кижилер бо-ла аазаткер көрген аас-ыыт-даап, кыйгы дыңнаан боор болгай. Бо-ла бүгүнү эртемге үндезилээн чижектерге дөмейлеп тургаш нептеп тайылбырлаар ужурлуг бис.

Ийиги чижек. Төлге. Ону кезер, хуваанак, чарын-биле кылыр кижилер бар. Бистиң районга бир «шыырак дээн» төлгеңи турган. Аъттан уш каап, арыжок кемдээн кудазының салым-чолун айтырып бир херээжен кижи [illegible] [illegible]

душ болур чүве деп билзелаа, чүүден чүү үнер ирги деп, берге байдалга таварышкан кижиниң аргазын хайгааралдап олдур.

Үшкү чижек. Оруун кежир кара моортай кежир маңнап чоруй барган болза, дедир эгеп, өске оруктаар, чорук чогуваы ол дур дээр шимке аны багай чүвеге таваржыр-дыр мен дээш чамдык кижилер арай муңгараар байдалдыг болур. А чамдыктары ону тоовас-даа. Кара моортайдан сестири дээрге-ле бир душтаар таварылгаа таварышкаш, олчаан чудуп чорупп бээринден тывылган эң багай сүзүглел деп бодаар мен.

«ССРЭ хамаатыларының шажынга чүдүүр-чүдүвес хостуг...» деп совет Конституциязының 52 ги чүүлүнде айыткан. Ынчалза-даа бис шажынның аспаандан алырлып чалап чоруур ийи, чаңгыс кижилерни атеистиг темалыг лекцияларже чалап олуруштурбайн турарывыс четпес ажыл деп бодаар мен.

Бо киирген үш чижекке темаарынтыр түңнел кылызым болза, атеизм темазынга лекция пропагандазын урут, лар ацдыйдан эгелеп чорбак ажыктыг боор. Ада-иелер таа бистиң [illegible] оларның [illegible] хаалыр сайгарып башкай [illegible] ол айтырыглар [illegible]

А. ХЕРТЕК.
Мөңгүн-Тайга район.

Атеизм темазынга

ВАШИНГТОННУҢ ЫЙЫЫШКЫНЫ

НАТО-нуң ядролуг планнаашкын бөлүүнүң сессиязы март 13-24 хүннеринде АКШ-та Колорадо-Спрингске болган. Ол агрессивчи шериг блокта бактааган чурттарның камгалал министрлери оон хуралдарынга киришкен.

Сессияның ажылы шынгыы чажыт байдалга эрткен-даа болза, Вашингтон бо натоучу шуулганы болуунуң эвилелчилеринге улам ынайгы дерзиң айыышкын кылырынга ажыглааны парлалгага көстүп келген медээлерден билдине берген. Дайынзырак белеткелдерниң идепкейжидериниң болгаш эстирериниң, бирги ээлчегде — чаа америк ядролуг ракеталарны Барыын Европага [illegible] тургузар дугайында натоучу шиитпирниң боттандырары АКШ-тың ыйыштырар бо кол айтырыг кылдыр чугаалашкан.

«Вашингтон [illegible] Европаның [illegible] К. Гайнбергер «Першинг-2» болгаш чалгыныг ракеталарны Барыын Европа чурттарының девискээрлеринге аппарып тургузарының планнары күштүг хензаар болгаш оларны хуусаазында боттандырар апаар деп Колорадо-Спрингске чыылган министрлерге база катап медеглээн. Ядролуг планнаашкын бөлүүнүң сессиязы доозулган соонда парлаан түңнел чыыназыгны АКШ-тың делегациязының албадаашкыны-биле чорум-на харын шак ындыг утказыг кылдыр тургускан болган.

Ынчалза-даа Пентагон удуртукчузунуң дайынзырак саналдарын чаңгыс эвес Бельгия чаа америк ракеталарны, боттарының девискээрлеринге тургузарынга амдыгаа чедир чөпшээрешпейн турар. Англияда, ГФР-де, Италияда хөй-ниити ол ракеталарны ук чурттарның девискээрлеринге чагзатпазын хүннүн-не улам шиитпирлиг негеп турар.

Совет тайбың инициативалар ядролуг чепсегленишкинче кыйгырыгларның дериинни, меңу чогун онза тода көргүзүп турар. ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге эш Л. И. Брежневтиң көдүргени чаа бөттүг совет саналдар бүгү делегейге ханы сонуургалдыг болгаш эң калбак үнелээшкинниң ынпызыктыгзыг үнүүрген. Хамаатылар бүгүниң тайбын хааш дээр америк хөй-ниити организациязының кылганнар директору Д. Борлайтының онзалап демдеглээни бүгаар алырга, ол саналдар — ядролуг боо-чепсектерни эндере бүдүрери болдурбас деп амгы үениң эң чиңг болгаш эң чугула айтырыгларының чугаалажыышкынның столунга шиитпирлээринче ССРЭ-ниң чүткүлдүүнүң аттарлыг чаа бадыткалы-дыр. Чаа совет инициативаларны Ак бажыңның ыяк өөренип көөрү болгаш бөттүг мөзүлүг харыы саналдарны үндүрери эргежок чугула.

Кээп турар дыңналыгларны барымдаалап алырга, чепсегленишкиннерни эндере бүдүрериниң айтырыын АКШ-тың болгаш оон эвилелчилериниң канчаар көрүп турарының аразында ылгалдар амгы сессияга база илерээн. Тактиктиг-даа, стратегтиг-даа чепсегленишкиннерни кызыгаарлаарының айтырыы дугайында ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразынга бөттүг чугаалажыышкынны чорударын Бельгияның камгалал министри Ж. Лаамань журналистерге медеглээн. Оон сестерин алырга, ол таласы-биле оон Барыын Европа чурттарының талалакчылары [illegible]

Ю. ЛОПАТИН.

ССРЭ-ниң 60 чылынга

«Бүгү уран чүүлдерден биске эң чугулазы кино болур» деп, В. И. Ленин чугаалаан. Кино уран чүүлү Улуг Октябрь соонда ёзулуг улусчу, бүгү-нийтиниң сонуургаары, кижизиделге ужур-дузалыг чүүл апарган.

Амгы үеде чуртта 39 студиялар, 300 муң ажыг артистер, режиссёрлар, операторлар, чурукчулар, өске-даа хөй-хөй профессияның ажылдакчылары бар. Чүгле эрткен чылын уран-чечен 750 болгаш 7000 ажыг документалдыг фильмнерни тырттырып үндүрген.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнде) «Таджикфильм» студияның Совет эрге-чагырганы тургусканының дугайында «Революцияга ынак мен» деп кинофильминден узүндү. Литва киностудияның тырттырганы «Факт» (адаанда) дээр кинофильминде (режиссёр А. Гриквичус, сценарист В. Жалакявичус) Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде Пирчюпий дээр литва суурну гитлержи фашистерниң өрттедип, хуюктап каапканының дугайын көргүзүп турар.

СЭТА-ның фотохроникаzы.

УДУРТУКЧУ ЭКИДЕ

Көдээ чонунуң культура хандырылгазы — хүнүнүң чугула айтырыгларының бирээзи. Ындыг болуп-даа турган, ындыг болуп-даа турар. Бо талазы-биле бистиң районда чамдык кескү ажылдар кылдынган. Бисте ам клуб, библиотека чок суурлар чок. Бай-Тал, Шуй болгаш Тээли суурларда дээрге, чырык өргээлерниң Культура бажыңнары ажылдап турар.

А мен ол дугайында эвес, а бодумнуң чурттап, ажылдап турар суурум—«Тээли» совхозтуң Найырал салбырында культуравыстың төвү болур көдээ клуб кандыгыл дээрзиниң дугайында чугаалап көрейн.

Бир кезек үеде түс клубтуң соңга, хаалгазы-даа чок, аңаа инектер деваалээр чер апарган турганының дугайында «Шын» болгаш «Тываның аныяктары» солуннарга эң-не чидиг-биле шүгүмчүлеп турган чүве. А бо хүннерде ук клубта байдал экижип, өскерилген. Ооң соңгаа, хаалгазын болгаш херим-кажаазын катап кылган. Шалазын тургаш, кино көөрүнге эптиг кылдыр, шала чоорту ийлендир кылган. Ишти-даштын агартыр чугайлаан. Ам ынаар кире бээрге, чырыш дээр, көрүштүг, чараш. Утка-шынары хүнүнүң айтырыынга дүгжүп турар, дээштиг, уран-шевер кылдынган кескү агитация бедик эстетиктиг деңнелгеге кылдынганы-биле онзаланып турар.

Ам ында янзы-бүрү темалыг кежээлер, хуралдар, диспуттар, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары-биле ужуражылгалар, кино, концерт база бөлгүмнерниң доктаамал ажылдап турары чаңчыл апарган. Ол ышкаш, Эрги-Хавак көдээ Советин тургустунганындан бээр чурум-сайгылга база экижээн. Көдээ клубтуң «Аян» агитбригадазы фермалар болгаш малчын коданнарже уңуушкуннерин тускай график ёзугаар чорудуп турар.

Ооң программазы үргүлчү чаартынып, маршруттарын болгаш планнарын партком доктаамал бадылап берип турар.

А эгезинде бо клуб чүге кагдынган турганыл? Ында байдал ам чүге экижип эгелээнил? Ооң чылдагааны чүдел? Бо айтырыгга харыы чаңгыс: кадрларны шын шилип алганында. Мурнунда маңаа аңаа-ла таварылга болган кижилер ажылдап, үнүп-кирип-дап билир. Ооң чедиишкинниг ажылының бир чажыды ында. Ооң ынай, бодунуң хереэн ыяк билир, аңаа бердингенн, ёзулуг специалист кижи-дир дээрзин ол хөйге көргүзүп шыдаан-даа.

Кагдынган клубту ол бодунуң эки туралы-биле хүлээп алгаш, кызыл холу-биле кылчып тургаш, үстүнде чугаалааны ыс дег, сегидип алган. Тандар-оол Евгеньевич чоокта чаа Москва хоорайга болган

Көдээниң культура айтырыглары

турганында-дыр дээрзин эгезинде фактылар бадыткап турар. Ам клубтуң эргелекчизи Алексей Евгеньевич Тандар-оол. Ол Кызылдың уран чүүл училищезиниң доозукчузу, культура шугумунга ам он чеди чыл ажылдап турар база бир хоочун культура ажылдакчызы. Ол чурук, бижип-даа, баянга-даа ойнап турда, пынап-ла сагыш дег кижи. Ол улуг, бичии кижилер-биле база чугаалажып, ажыл-культура ажылдакчыларының бир ай хуусаалыг курузун дооскаш келген. Ажыл ам ооң-даа экижир дээрзи чугаажок.

Байдал ында бир дески, эки апарган дээр болза шын эвес. Ам-даа чедир кылыр ажылдар хөй. Чижээ, клубту ам-даа сегидип, ооң шөлүн болгаш бедиин эде кылыр болза эки. Бедидер болгаш алгылар херек. Ооң ынай ында сандайлар эргижирээн. Харын-даа ында көрүштүг, чараш чүүлдерни сы базып турар янзе частырыг болбас.

Дараазында ойнаар чүүлдер: бильярд, теннис, шыдыраа дээш, соңга пестерни солуур ужурлуг. Барып-барып культура төвүнге, чамдык бажыңнарда дег, аңаа бодунуң шокар пестер азып каарга, таарышпас болгу дег. Ийи аал ишти чурттаар чавыс ыяш бажыңның ортузундан дежип кааш, клуб дээрге база таарышпас.

Суурда алды чүс ажыг кижи чурттап турар, тускай магазин, школа, эмнелге бар болганда база кандыг-даа хурал, кино, концерт, ужуражылгалар, байырлыг митингилер болгаш кежээлер бүгү масса чоннуң киржилгези чокта эртпес чүве болганда, «Тээли» совхозтуң Найырал салбырынга культураның болгаш дыштанылганың ёзулуг төвү болур чаа Культура бажыңы тудар өйү келген.

С. САРЫГ-ООЛ.
Бай-Тайга район.

ГАСТРОЛЬДА

Тываның хөгжүм-шии театрының репертуарында бижиттинген шиилерниң аразында Е. Тановаңың «Илбилиг согун» деп шиизи көстүп келген.

Хөй-хөй көрүкчүлерниң санал-оналдарын шии төнгенсоонда-ла дыңнагылаан мен.

ВИКТОР КУУЛАР (Чыраа-Бажы суур) — солун болгаш өөреникчилерге кедергей таарыжыр шии-дир. Меңээ эрткен үеде көргүскен сцена кончуг таарышты. Келир үеде тывызык чараш көргүскен.

АХМЕД ОНДАР (Сүт-Хөл, 5 харлыг).—Дыка солун шии-дир. Меңээ ол аажок таарышты.

Бо хүннерде ук шиини ойнап турар артистер, Эрзин, Тес-Хем районнарның чурттакчы чонунга бараан болуп ойнап чоруп турарлар. Ол бөлүктү артист Чолбенеи Ооржак удуртуп чоруур. Оларның планында — көдээ көрүкчүлер-биле ук шии дугайында чогаадыкчы ужуражылгалар кирип турар.

С. Токаның «Тоңгур-оол» деп шиизин Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-ишчилеринде бараалгадып чоруурлар. Ук бөлүктү артист Хертек Ширип-оол удурткан.

Ш. АЛЕКСАНДРОВ.

КӨРҮКЧҮЛЕРГЕ БАРААЛГАДЫР

Бистиң корреспондентивис Бүгү делегейниң театр хүнүнүң бүдүүзүнде республиканың хөгжүм-шии театрының чогаадыкчы чамдык ажылдакчыларынга ужурашкаш, интервью алган. Оларның доңчу харыыларын парладывыс.

К. САГДЫ, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, режиссёр:

— Чогаалчы Е. Тановаңың уругларга бижээни «Илбилиг согун» деп фантастиктиг шиизин тургусканым соонда, татар драмадурге Шариф Хусаиновтуң «Аваның ак платьези» дээр үш кежегелиг драмазын ажылдап турар мен. Аваның арыг ак сеткилиниң мурнунга ажы-төлүнүң хамааты, кижизиг хүлээлгелерин хаара тудуп турар шии чүве. Ава дээрге — не-чурт, чон деп чүве илдең. Чаңгыс ненниң төлдери бээин аңгы-аңгы аажы-чаңныг, овур-хевирлиг деп чүвени ук шииден көөр силер.

Ук шиини ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга турускааткан Бүгү-эвилелдиң национал драматургия фестивалынга киириштирерин күзеп турар бис.

Х. ШИРИП-ООЛ, артист:

— Студент чылдарымдан-на Александр Сергеевич Пушкинниң «Бичии трагедияларынга» ынак болгаш ону тыва театрның сцеңазынга тургузарып күзеп чордум. Мээң ол күзелимни эш-өөрүм деткээп, чаңгыс аай бодалдыгларым тыптып келген. Ынчангаш бистер пландап дашкаар улуг шүлүкчүнүң «Моцарт биле Сальери», «Харам рыцарь» деп бичии трагедияларын бо хүннерде белеткеп тур бис. Бистиң бо эгелээшкинивистен театрның кол режиссёру — РСФСР-ниң алдарлыг артизи С. Оюн деткип, режиссёрувус болганы өөрүнчүг. Бичии трагедияларда меңден аңгыда, Тыва АССР-ниң алдарлыг артистери А. Тавакай, Ч. Моңгуш, артистер Д. Моңгуш, Р. Наксыл, А. Ондар белеткенип, күзелдиг ажылдап турарлар.

Бистиң бо ажылывысты көрүкчүлер апрель айда телевидениениң ак-кок экранындан көөрлер. Телешпин кылдыр кылып турар бис. Ооң соонда театрның сценазынга шиичий бээр боор деп идегээр бис. Чүге дизе, каш чылдар мурнунда кыргыс драматург М. Байджиевтиң «Мөөрей» деп шиизин база-ла боттарывыс күжүвүс-биле пландан дашкаар ажылдап кылдывыс. Ол шии театрга солун шиилерниң бирээзи болганын билир боор силер.

А. ОНДАР (Шеми), артист.

— Соолгу үеде «Илбилиг согунда» школачы оол Мергенниң фантастиктиг аян-чоруктуг ролюнга ойнадым. Бо хүннерде «Аваның ак платьези» деп татар шиизе непин хеймер оглу—Саяны көрүкчүлерге таныштырар дээш ажылдап турар мен. Ооң аңгыда театрның концерттеринге киржип, А. Чеховтуң кежээзинге улуг чогаалчының «Өөрүшкү» деп чечен чугаазын хуумда белеткеп алгаш, номчудум.

Ч. ОНДАР, артист, аныяк драматург.

— Артист ажылым аайы-биле аныяк режиссёр А. Ооржактың белеткеп турары, Ленинград чогаалчызы В. Зиминниң «Дилижансты чораан иргин» деп шиизинде киржип турар мен. Мөөгүлер дугайында ыры, таңпылыг, чаптанчыг-чараш шии бичии уругларга белээвис болур.

«730 хүннер болгаш дүннер» деп шиимниң соонда, чаа шиилерни база бижигиледим. «Ңракта сылдыс» деп аттыг шиини «Чалым-Хая» чогаал каттыжыышкынынга сайгарттым, а «Эрги сорбу» деп драмамны театрның уран чүүл чөвүлели номчуп турар. Ажылдап-ла турар мындыг мен. Ажыл кажан-даа халас барбас дээрзинге идегелим улуг.

В. СЕРЕН-ООЛ.

СПОРТКА ЫНАКТАР

Күш-дамыр кижизиделгезинге доктаамал кичээнгейни салып турар коллективтерге Кызылда дөрт дугаар ПТУ хамааржыр. Ында тургустунган күш-культура чөвүлелин училище директору В. П. Павлов удуртуп турар. Чөвүлелдиң составында башкылар, бүдүрүлге өөредилгезиниң мастерлери, спортка идепкейлиг сургуулдар кирип турар. Чижээ, ооң кежигүннери Имма Оолак, Ирина Чомбурек чиик атлетиканың бирги разрядчылары, он алды харлыг Чула Моңгуш чоокта чаа ССРЭ-ниң хостуг хүрешке спорт мастеринге кандидат атты Хабаровскиге эрткен маргылдаага чедип алган.

— Кандыг-даа ажылга чедиишкин активти шын шилип алырындан, аңаа даянып ажылдаарындан хамааржыр. Бөлүк бүрүзүнде күш-дамыр кижизиделгезиниң организакчылары ажылдап турар. Оларның ажылын углап, аныяк актив-биле сүмележип ажылдап келген бис—деп, училищеде күш-культура ажылының организакчызы А. Ф. Борхонов чугаалап турар.

Бо өөредилге чери спорттуң [illegible]

Чыл санында-ла өөредилге эгелээри-биле кады спортчу спартакиаданы эрттирери чаңчыл апарган. Ынчан солун оюннарын училищениң дээре спортчулары көргүзер, чаа келген оолдар, уруглар бо өөредилге чериниң спортчу чаптыылдарын билип ап эгелээр, спорт секцияларынга аттарын бижидип алырлар. Мында спорттуң он бир секциялары бар, үш чүс ажыг сургуул—(өөренип турарларның чартыындан хөй кезии) ында хаара туттунган. Эрткен чылын ГТО нормалының үшкү чадазын 320 кижи дужааган. Сургуулдарның алдызы бирги разрядтың, 275-и массалыг разрядтарның спортчулары.

Күш-культура болгаш спортту массалыг болдурарынга таарымчалыг байдал училищеде тургустунган. Училищеде ийи спорт залы, боолаалга шөлү, 150 эжеш хаак, спорт шөлдери, хоккей коробказы бар. ПТУ-ну дооскаш, бүдүрүлгеде мактаалдыг ажылдап база шериг албанын эки эрттирип чоруурлар эвээш эвес. Оларның аразында Владимир Моңгуш, Александр [illegible]

[illegible]

Л. МОНГУШ.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

ЗОНА МАРГЫЛДААЗЫ

Школачыларның часкы дыштаныылгазының үезинде бистиң республиканың [illegible]

Оларның-биле ачыр-дачыр туттуштар хире шыырак команда база чок болган. Бурят [illegible]

кылып, камгалап, блокту салып билир уруглар хөй. Ынчангаш олар баштаңгы [illegible]

[illegible]

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: Иркутск областьтың Бурят АССР-ниң [illegible]

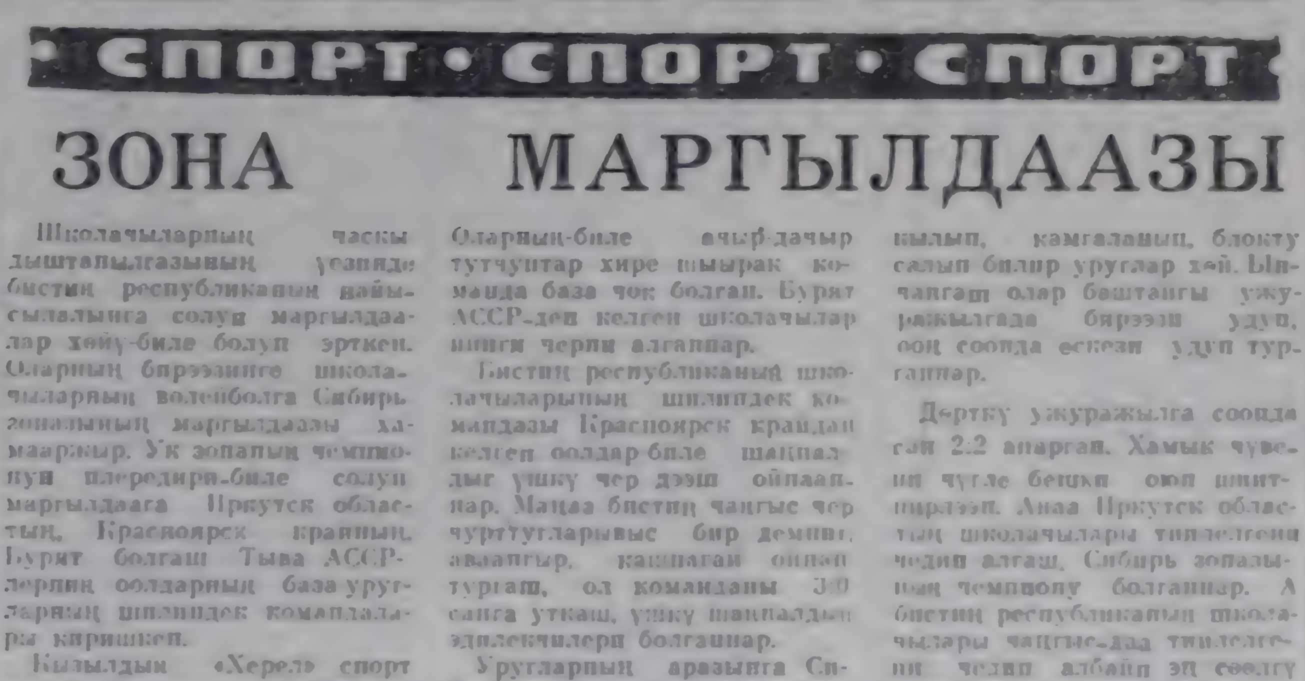

МАРТ 30-ДЕН АПРЕЛЬ 1-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ 30-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55— Е. Носов—«Усвятонуң демир бөрттүглери». Куйбышевтиң М. Горький аттыг үлегерлиг шии театрының фильм-шиизи. 11.20 — Телемедээлер. 11.23—15.30 — Чапсар. 15.30— Аът спортунга ССРЭ-ниң чемпиону дээш маргылдаа. Спорттуң «Битца» комплексинден дамчыдылга. 16.15—Улустуң аялгалары. 16.30 — Уругларга фильм: «Чылбааратканн үштүглер». 1-ги серия. 17.35—«Номчугаш неделязы». Уруглар номунуң Бүгү-россия неделязының ажыттынарының дугайында репортаж.

КЫЗЫЛДАН

18.30— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00— «Силерниң дилээнерни ёзугаар ужуражылга».

КЫЗЫЛДАН

20.00 — Телемедээлер. 20.10 — В. Варфоломеев — «Кежегелер». Тываның хөгжүм-шии театрының шиизи.

МОСКВАДАН

21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—Приморье крайның, Камчатка болгаш Сахалин областарның уран чүүл коллективтериниң концерти. 22.00—23.08— Бут бөмбүгүнге ССРЭ чемпиону болур дээш маргылдаа. ЦСКА—«Пахтакор». 2-ги тайм. Львовтан дамчыдылга. Ол төнерге—Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Воронеж хоорайның Культура болгаш техника ордузунуң таңцы-сам ансамблиниң концерти. 12.30—«Хөглүг чарыштар». 13.15—«Эстетиктиг кижизиделге». Чоп ортузунга бодун ап чорууруннуң культуразы. 13.45—«Вовка өске оранда». Мультфильм. 14.05—«Экран өңнүктериниң чыгганы». ССРЭ — Венгрия. 14.25—Уругларга фильм. «Алёшканың аңнааны». 15.25— Телемедээлер. 15.35—17.35—Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.35— «Красноярск телевидениезиниң неделязы». ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болурунга уткуштур. 18.30— Телемедээлер. 18.45— «Уран чүүл мастерлери—көдээниң ажыл-ишчилеринге». Концерт.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг улуғар, чаштар!» «Хүлээлгелигниң экраны». 19.45— «Чүү? Каяа? Кажан?». Телевикторина. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.40— «Аңаа-ла ай». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги серия.

МАРТ 31-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40— Эртенги гимнастика. 8.55— «Кино аян-чоруктар клубу». 9.55—«Ал дээрже үнүпкен». Уран-чечен фильм. 11.35—Телемедээлер. 11.40—15.05—Чапсар. 15.05 — «Кезээде бистиң-биле чоруур үе». А. М. Колонтайның амыдыралының болгаш ажылының дугайында документалдыг фильм. 15.45—Хол бөмбүгүнге чурттар аразының маргылдаазы. Херээженнер. ССРЭ-ниң 1-ги болгаш Кубаның шилилдек командаларының ужуражыышкыны. Волгоградтан дамчыдылга. 16.15— Уругларга фильм. «Чылбааратканн үштүглер». 2-ги серия. 17.20—Орус чугаа.

КЫЗЫЛДАН

17.50— Уругларга фильм. «Чиңгистен болгаш папоротниктен бүткен тоол». 18.05— Телемедээлер. 18.15—«Теле-чараа-чечен». Шоодуглуг тележурнал. 18.30— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45—Бөгүн делегейде. 19.05 —Эстон ССР-ниң эр улустуң курлунениниң үлегерлиг хору ырлаар. Дирижёрлар—О. Оя болгаш К. Арепг. 19.25—Апрель 1— чайгы, шагче шилчилге. 19.40—«ТТ-ниң экранынга эң баштайгы». «Чолдуг кижи». Уран-чечен фильм. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.05—ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Биешуның концерти. Ол төнген соонда—Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Пионерияга, салют!». Ташкент хоорайның пионерлериниң уран чүүл коллективтериниң уруглар концерти. 12.45—Мультфильмнер программазы: «Лошарик», «Чаа тоол», «Мөөгүлерниң чочак-тарааа-биле дайылдашканы». 13.30— Уругларга фильм. «Памирниң уруглары». 14.40— Красноярск крайның уран чүүл коллективтериниң концерти. 14.55— Телемедээлер. 15.05—18.30— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30— Телемедээлер. 18.45 — «Красноярск телевидениезиниң неделязы». ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болурунга уткуштур.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг улуғар, чаштар!» «Фёдорунуң [illegible]». Мультфильм. 19.45 — Неделяның спорту. 20.15 —«Делегей панорамазы». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 «Аңаа-ла ай». Хөй сериялыг [illegible] 2-ги серия.

АПРЕЛЬ 1-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Горнистер, кыйтыга харыыланар!». 9.35 — «Чолдуг кижи». Уран-чечен фильм. 10.55—РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Горностаева Ф. Шопенниң чогаалдарын күүседир. (Фортепиано). 11.25 — Телемедээлер. 11.30— 14.15— Чапсар. 14.15— «Өңнүктер экраны». Социалистиг чурттарның документалдыг фильмнериниң программазы: «Болгар [illegible]» (БУР), «Улуг Фатрада [illegible]» (ЧССР). «Ону пар фабрикага [illegible]» (ГДР). 15.15— Аныяктарга музыка программазы. Беседаны музыковед Ж. Дозорцева кылыр. 17.15— Уруглар номунуң Бүгү делегей хүнүнге уткуштур «Ном-[illegible]» деп документалдыг телефильм. 17.30 — «Шыдыраа школазы». Разрядчылар клазы. 18.00 — «Миллионнарның лениннчи университеди». «Камналгалыг экономика». Телекөрүкчүлер айтырыгларынга харыылар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 —Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 —Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 —«Делегей байдалының допчулалы». 19.15—Телемедээлер. 19.25 —Чаплаалдар.

МОСКВАДАН

19.30 — «Томуйлаашкын». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 —22.50 —«Аныяктар адрестери». Ооң соонда —Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Испан дыл. 12.30— «Курган чер ортулуктары». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.50 — Зоология. 7-ги класс. Көдээ ажыл-агыйның дириг амытаннары. 13.15 — Социалистиг улус ажыл-агыйы. 14.00 —«Бүрүү чок өлүрүкчүлер». Уран-чечен фильм. 15.20 —Телемедээлер. 15.30 — 18.00 —Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 —«Красноярск телевидениезиниң неделязы». ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болурунга уткуштур. 18.50 — «Заряновонуң херек кырында болган чүүлдери». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

19.00 —«Документалдыг экран». 20.15—«Тамчыктыг уруглар, чаштар!» 20.30—«Пионерская правда» солуннуң шаңналы дээш самбо хурешке Бүгү-эвилел маргылдаазы. «Дружба» дээр универсал спорт залындан дамчыдылга. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—22.40 — «Аңаа-ла ай». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү серия.

Редактор В. С. ШАРАВИН

агаар

[illegible]

КИНО

МАРТ 30-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Андрюс» 9.30, «Ынакшыыр үе келген» (2 сериялыг) 11.20, 14.15, [illegible]

«ПИОНЕР»: «Чаа ылгээлиин солангызы» 9.00, 12.50, «Истекчи» (2 сериялыг) [illegible] 13.10, «Улуг Самоса» [illegible]

«КАА-ХЕМ»: [illegible]

«Алыйд» деп ыт» 12.00, «Мээң ашаам болуп көрүңер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 [illegible]

«ВОСТОК»: «Чедир өспээн Наполеон III» 12.00, «Алба-[illegible]» [illegible]

«ЕНИСЕЙ»: «Шокар рейс» [illegible], 20.20, «Дорт мушкетёр» [illegible]

[illegible]

Моңгуш Көк-оолович БАЗЫР-ООЛДУҢ

[illegible]

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчулар булуңу, № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редактор — 2-24-47, [illegible]

Заказ № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыглыы херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00366.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ЗНАК ПОЧЕТА

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 75 (11873) | 1982 чылдың март 31, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

КОМИ АССР. «Воркутауголь» каттыжышкынның «Воргашорская» шахтазының коллективи эрткен чылдың Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга тиилекчи болганы дээш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаннаткан. Ук коллектив каттыжышкынга ССРЭ-ниң 60 чылынга аллар болдурган социалистиг чарыштың эгелекчизи болбушаан, «Ажыл шаңның шыңгыы «анаар!» деп кыйгырыгның адаа-биле ажылдап турар.

Бо чылын «Воргашорская» шахтаның ажылчыннары пландан ажыр 100000 тонна хөмүрнү казар деп хүлээнген.

ЧУРУКТА: № 3 участоктуң тергиин дагжылары (солагай таладан оң талазынче) Николай Папуга, Владимир Клементьев болгаш Анатолий Игнатенко.

С. ГУБСКИЙНИҢ фотозу.

ССРЭ-НИҢ 60 ЧЫЛЫНГА — 60 ШАЛЫПЧЫ НЕДЕЛЯ

ССРЭ 60

СОВХОЗТУҢ БААЗАЗЫНГА

«Алдан-Маадыр» совхозта парткомнуң удуртулгазы-биле партийниң алды эге организациялары, өске парт-бөлүктер ажылдап турар. Олар СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле тускай хемчеглерни ажылдап кылган, оларның күүселдезинге контрольду дээштиг чорудуп келген.

Коммунистерни мал, чер ажылында, совхоз бүдүрүлгезиниң өске-даа чугула участоктарында хуваатан. Чон ортузунга идеологтуг болгаш политкижизидилгелиг ажылды лекторларга, политинформаторларга, пропагандистерге, башкыларга, культура ажылдакчыларынга, кедээ интеллигенцияга даңгаш идепкейжиткен. Ылаңгыя эрге-хоойлу пропагандазының, хөй-ниитиниң корум-чурум камгалалының талазы-биле ажылдарны тодаргай угланыышкынныг түргүскен. Совхоз төвүнде, салбырларда координация чөвүлелдери аныяктар ортузунга кижизидилге ажылын чорудуп турар. Чоннуң чурттап турар черлериниң ааййы-биле база школалар, клубтар баазазынга кижизидилге болгаш спорт-массалыг ажылдарны чорудуп турар. Үш суурнуң кварталдарында спорт шөлдери бар. Совхозта дагдыныкчылар, профилактика чөвүлелдериниң ажылын план ёзугаар организастап, мурнакчы дуржулганы нептередиринче партком кичээнгейни салган.

Бо бүгү ажыл совхозтуң экономиказын хөгжүдер болгаш быжыглаарынче угланган хемчеглер-биле бир демниг чорутканының түңнелинде совхозтуң коллективи планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге чедиишкиннерни чедип алган. Ооң көскү херечизи 1981 чылдың түңнели-биле совхоз СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаннатканы болур.

Совхоз чер ажылының культуразын бедидериниң хемчеглерин ап, Алаштың, Актың инженерлиг суггарылга системаларын ажыглаанының ачызында сөөлгү он чылда тараа культураларын ортумаа-биле бир гадап-на 10 центнерни, а эрткен чылын 10,4 центнерни алган. Бо чылдың часкы тарылгазынга четчир үрезин-биле хандыртынган. Совхоз тарып өстүрүп алган люцернадан 1000 кг үрезинниң уруп алган. Тарааның, мал чеми культураларының дүжүдүн бедидер дээш үре-түңнелдерни чедип алгылаан суггатчылар совхозта эвээш эвес. Куруккан 30 га черни шиңгээткеш, аңаа тараан чиңге-тарааның га бүрүзүнден-не 14 центнер дүжүт алган. Дүжүттү бедидериниң бир чугула аргазы күскү суггат болгаш кышкы үеде булукталдырар суггат улуг ужур-дузалыг болган.

Совхозта малдың баш санын өстүрер, ооң продуктулуун бедидер талазы-биле элээн ажыл кылдынган. Мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш курупеге садарының чыл пландарын совхоз күүсеткен. Ажыл-агый төрүүр чүс хойга онаашты 96 хураганы, Оргу-Шөл, Чечектиг хойжу бригадалары чүс баштан 103—106 хураганы алган. Шээр малдың бо чылгы хураганнаашкыны менди-чаагай. Төрүүр чүс хойдан 92 хураган алдынган, мал оолдаашкыны уламчылавышаан. Малчыннарның амыдырал-чурттаалгазының культуразын бедидериниче угланган хөй чүүлдер кылдынган.

Специализацияны болгаш концентрацияны чоорту боттандырып эгелээни совхозтуң экономиказын хөгжүдеринге улуг идигни берип турар.

Бо бүгү ажылдарны чорударынга «Алдан-Маадыр» совхозта парткомнуң удуртулгазының, ооң партийжи-политиктиг болгаш организастыг-массалыг ажылдарының дуржулгазын, Алдан-Маадыр кожээ Советтиң организастыг-массалыг ажылының дуржулгаларын чоокта чаа Барыын-Хемчик районнуң партия, совет органнарының төлээлекчилери бистиң районга чорааш таныжыпканнар. Аңаа «Барлык», «Шекпээр», «Хемчик», «Дөн-Терезин» совхозтарда парткомнар секретарьлары Д. Саая, Ө. Куулар, У. Монгуш, М. Сарыглар, Барлык, Аксы-Барлык, Алдан-Маадыр, Хөнделен, Шекпээр кожээ Советтериниң күүскомнарының даргалары А. Кужугет, Б. Хомушку, Д. Чыргал, Д. Серин, К. Куулар олар дуржулгазын солчуп, ажыл-херектериниң дугайын чугаалашканнар.

М. СЕВЕН

Чөөн-Хемчик район.

Камнаан бензини-биле

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 112 чыл оюнга тураскаатказ коммунистиг субботникти апрель 17-де эрттирер дээн кыйгырыгны **Садыг министерствозунуң автобүдүрүлге коллективи** изиг-биле деткээн. Чолаачылар ол хүн камнап алган бензини-биле ажылдап, беш чыл фондузунче 630 рубльди шилчидерин планнаан.

ЧУРТТАЛГА БАЖЫҢЫ ДУЖААТТЫНГАН

«Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының № 463 КМК-зының коллективи 1982 чылдың бирги кварталында ийи чурттаалга бажыңын ажыглалга киирер турган, херек кырында 3 бажыңны «Большевик», «Сүт-Хөл» болгаш «Хөндергей» совхозтарга доозуп, чурттакчыларга дужааган.

Эрткен чылын ол КМК-ның тудугжулары 2417 дөрбелчин метр чурттаалга шөлүн тудуп, ажыглалга киирген. Азы план ёзугаар 20 бажыңны дужаары көрдүнген болза, 22 чурттаалга бажыңының тудуун доозуп, ажыглалга киирген.

Н. ООРЖАК.

Апрель 17 — КОММУНИСТИГ СУББОТНИК ХҮНҮ

УЛУГ КӨДҮРЛҮҮШКҮН-БИЛЕ

«Шупту — коммунистиг субботникче!», «Бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылывысты — Төрээн чуртувуска!» деп кыйгырыгларның адаа-биле «Сельхозтехкүрком-нуң» Чадаанада автобаазазының коллективи улуг Ленинниң төрүттүнгенинден хүнүнден бээр 112 чылынга тураскааткан күш-ажылчы байырлалче үнерлер.

Коммунистиг субботник хүнүнде кылыр ажылдарның хемчээли тодараттынган. Автобааза коллективинден 125 кижи субботникке киржир. Олардан 55 кижи боттарының доктаамал ажылдаар турушта-рын ээлептер. Кижи бүрүзүнүң сорулгазы чаңгыс: патриотчу улуг көдүрлүүшкүн-биле ажылдаар, ажыктыг хөй ажылды кылыр, бедик сагылга-чурумнуун көргүзер.

Ол хүн автобаазаның 20 чолаачызы боттарының камнап алганы кывар-чаар материалдары-биле ажылдааш 1300 тонна чүъкті сөөртүп, 6760 тонна-километрни ажылдап кылырлар. Ынчангаш оларның беш чылдың фондузунче киирер үлүү өске эштериниң хөй болур.

Автобаазаның коллективи коммунистиг субботник хүнүнде 1500 рубль хемчээлдиг ажылдарны кылырлар. Коллектив он бирги беш чылдың фондузунга 480 рубльди шилчидер деп шиитпирлээн.

(Бистиң корр.).

Хүннүң медээлери

АЖЫЛЫ ҮЛЕГЕРЛИГ

«Улуг-Хая» совхозтуң чеди кижи составтыг механизастаттынган звенозун Каадыр-оол Ховалыг удуртуп турар. Бо коллектив чүс дөрт тонна хырыгнышты Үспа-Хөлден белеткеп алган.

Ылаңгыя ооң кежигүннери механизаторлар Уваажа Окчаан-оол, Александр Бүрбү, чүдүрүкчүлер Виктор Кожалай, Андрей Сарыг-оол болгаш өскелери-даа ажылы үлегерлиг. Мал чемин «Улуг-Хая» совхозче чолаачылар ол-ла дораан сөөртүп турар.

О. ТАВАА

Улуг-Хем район.

ОЛАРНЫҢ КОДАНЫНДА

Совхозка мал эмчилеп турган Зоя биле чолаачы Даниил Салчактың өг-бүлези бир кодан хой хүлээп алган.

Хой оолдаашкыны оларның кыштаанда адакталган, ам чүгле он ажыг хойнуң оолдаары арткан. Малдың чаш төлүнүң доруктуп турары эки. Сиген, көк-сула дээш малга бээр өске-даа чем, сүт четчир. Хойнуң-даа, хураганның-даа бажы онча-менди, кужу шыырак болуп турар. Чүс башка онаашты 96 хураганны хойжулар камгалап алган.

Д. ЧЫМБА

Бай-Тайга район,
«Тээли» совхоз.

КӨРГҮЗҮҮ ДӨМЕЙ

Эрги-Барлык суурнуң аъш-чем, үлетпүр бараанна магазиннерин аныяк коллективтер, мында садыгжылар комсомолчу-аныяктар. Ийи коллектив аразында чарыштыг.

Олар бо хүннерде комсомолдуң съездизин күш-ажылчы белектерлиг уткуур сорулганы салгап комсомолчу изиг отчугаш-биле ажылдап турар.

Бо чылдың ийи айының түңнели-биле магазиннер кайызы-даа планныг онаалдазын тус-тузу 100 хуу күүсеткен.

СОҢГУЛДААЛАРГА УТКУШТУР

Чуртта соңгулда кампаниязы политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг көдүрлүүшкүн-биле эгелээн. Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге, районнарның (хоорайларның) улус судтарынга июнь 20-де болур соңгулдааларга белеткел ССРЭ-ниң 60 чыл болурунга уткуштур эртип турар. СЭТА-ның корреспондентилери коллективтерде болгаш чон ортузунда агитация-массалыг ажылдарның калбарып эгелээниниң дугайын, депутаттарның болгаш улус судьяларының соңгукчулар-биле ужуражыышкыннарының дугайын дыңнадып турарлар.

МОСКВА. Найысылалдың Бабушкин районунда Транспорт тудуунуң Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң үш чүс хире эртем ажылдакчылары боттарының албан-хүлээлгезин агитаторнуң ажылы-биле чедиишкинниг холбаштырып турар. Оларның дыка хөйү чер-чер Советтеринге соңгулдаалар чорудар дугайында, а ол ышкаш улус судьяларын соңгуур дугайында РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын парлаттынарга дораан-на шефтеп турар микрорайонунга чеде бергеннер. Олар Совет хоойлулар дугайында, ССРЭ-ниң 60 чыл оюнуң, партияның социалистиг демократияны улам ханыладып, хөгжүдеринче угланган чайгылыш чок политиказының дугайында беседаларны кылгылаан.

Найысылалдың өске-даа дыка хөй бүдүрүлге болгаш албан черлериниң ажылдакчыларының шефтеп турары микрорайоннарынче коллективтиг үнүүшкүнү база кылган. Агитпунктулар, соңгукчулар клубтары боттарының ажылын калбаа-биле чорудуп эгелээн. Чон-биле ажылдың чаа хевирлериниң аразында — партия райкомнарының болгаш райкүүскомнарының удуртуушкуну ажылдакчылары-биле кады информация конференциялары болур.

ВЛАДИВОСТОК. Далайда эжиндирип чорупп турар «Оренбург» дээр теплоходтан келген радиограммада ССРЭ Конституциязының, чер-чер Советтериниң ажылының дугайында беседа болганын дыңнаткан.

— Бистиң судноларывыстың-на эжиндирип чорупп турары бүгү-ле широталарындан мыңдыг чүс-чүс телеграммаларны алдывыс — деп, Ыракы Чөөн чүктүң далай пароходствозунуң парткомунуң секретарының оралакчызы Н. Шубенчев чугаалаан.

— Депутаттарның отчёттары онза солун боор турар: ушку механик С. Веселеев, хайгаарыкчы Е. Чабан, токарь И. Задачин болгаш өскелер-даа боттарының эш-өөрүнге канчаар ажылдап турарының дугайын чугаалаар. Экипажтарны эң чоокку хүннерде херек литературалар болгаш документилер-биле хандырар, судноларга соңгулда участоктарын тургузарынга дузалаар дээш хемчеглерни ап чорудуп турар бис.

ТАШКЕНТ. Эш Л. И. Брежневтиң чоокта чаа ооң ажылчыннары-биле чылыг беседаны кылганы трактор заводунуң эптелге-механика цехинге эдикчи коммунист Б. Ибрагимов аныяк соңгукчулар-биле бодунуң баштайгы беседазын кылган. Агитатор коллективтиң күш-ажылчы чедиишкиннериниң болгаш социалистиг чарышты калбартырынга депутаттарның хуу үлегерлииниң дугайын чугаалаан.

— Бистер шуптувус боттарывыстың бүдүрүлге черивисте чоргаарланыр бис — деп, ол чугаалаан. — Мында ажылдаарынга таарымчалыг бүгү чүүлдер кылдынган — делгемчирик цехтер-даа, болбаазын дериг-херекселдер-даа бар. Ынчангаш бистиң хүлээлгевис — ол бүгүнү Советтер чуртунуң чедиишкиннерин улам байлакшыдары дээш долузу-биле, эки ажыглаарывыс болур.

Ол ышкаш завод чоогунуң чурттаалга кварталдарынга база-ла агитаторларның беседалары болгулаан.

ВОЛОДАРСКОЕ (Донецк область). Фрунзе аттыг колхозтуң ажыл-ишчилери-биле Страченковонуң кожээ Совединиң депутаттарының ужуражыышкынынга чагыгларның канчаар күүседиинип турарының дугайында чугаа болган. Сөөлгү соңгулдааларның эртпейн үезинден бээр ажыл-агыйның төп суурунда соңгукчуларның чагыгларын ёзугаар садыг төвү, столовая, уруглар комбинады туттунган, музыка школазының салбырын ажыткан.

(СЭТА).

БАЙДАЛ ЭКИ

«Хемчик» совхозтуң хойжулары ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш чарышты калбартпышаан, ниитиниң малының база ооң чаш төлүнүң баш санын менди камгалап алыры-биле бо хүннерде улуг күженишкиннииг ажылдап турар. Кыш нарын, берге болган. Ынчалза-даа хойжуларның эрес-шудургу күш-ажылының ачызында мал кыштан дүр-менди ажып турар. Чижээ, хойжулар Х. Базырда 253, К. Калдар-оолда — 276, П. Саайда — 249, Х. Кавай-оолда — 256 болгаш С. Шеңгир-оолда — 239 төрээн хойнуң хураганы бүрүнү-биле менди алдынган. Өске-даа малчыннарда байдал база эки болуп турар.

Малчыннарны частың берге үезинде мал чеми: сиген, суда, чарба, дус болгаш сугбиле хандырарынче совхозтуң дирекциязы онза кичээнгейни салып турар. Чем сөөртүлгезин үзүктелбес, оңу трактористер Хомушку болгаш Ооржак Каадыр-оолдар, Хомушку Көк эки чорудуп турар.

А. ЕВРОП.

Барыын-Хемчик район.

НАЙЫРАЛДЫҢ ОРУУ

Енисейниң эге бажында ам-даа соок, ынчалза-даа тыва хемчилер кышкы септелгени бир ай бурунгаар доозупкан, ам судноларны эжиндиришкинче үндүреринге белен. Сугжуларның далажып турары-даа чөп: бо чылын олар чаа суг оруунга — Саян-Шушенскоениң сут хөөл бээнге эжиндиришкинниң эгелээр ужурлуг.

— Хол-биле кыдыынган далайлап эң-не баштайгы судно эжиндиришкинни доктаамал ажыттынар болгаш ол орук Тываны Хакасия болгаш Красноярск край-биле холбаштырар — деп, Үстүү-Енисей пароходствозунуң район эргелелиниң начальниги О. Петров чугаалаан.

Хемчилерниң найыралдың оруу деп адааны ол чаа суг оруу ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга уткуштур эки белек. Ол Тываның ырак-узак районнарының социал болгаш экономиктиг хөгжүлдезин шапкынчылар. Хемчилер ол суг оруун ажыглап эгелээш, өске-даа хемнерге эжиндиришкиннерни база калбартыр. 82-ниң эжиндиришкининче чаа хевирниң сөөртүкчү-буксирлери, курган чүък болгаш нефть-даа дажыглаар суднолар, пассажирлер олурар теплоходтар флотка немежип, ажылдап эгелээр.

Г. КОКУХИН,
СЭТА-ның корр.

Кызыл.

Фермада кыштаглаашкын

СҮТ НЕМЕЖИП ТУРАР

«Коммунизмниң херели» совхозтуң төп сүт-бараан фермазы. Ажыл-агыйның бүгү инектерин мында мөөңнээн. Ам 600 ажыг инек фермада кыштап турар. Ферманың эргелекчизи Салчак Балчырович Беган-биле ужурашкаш, кыштаглаашкынның байдалын, сүт саалдазын сонуургап айтырдывыс.

— Он бирги беш чылды бистиң фермавыстың ажылчыннары багай эвес эгелээн — деп, Салчак Балчырович чугааланды. — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, баштайгы чылдың планныг онаалдаларын база социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээш шыңгап-ла хол кошкатпайн ажылдаан. Оону чамдык сан-фактылар-биле бадыткап болур. 1981 чылда 350 тонна сүт бүдүрер турган, ону 368 тонна кылдыр боттандырган. Садары 250 тонна турган болза, херек кырында 290 тонна сүттү курупеге дужааган. Фермага ниитизи-биле бир инекке онаашты 1668 кг сүттү саггал. Бызаа алыр талазы-биле көргүзүг база бедик: 100 инекке онаашты 84 бызааны менди доруктурган.

— Оңгу беш чылда совхоз сүттү бүдүреринге болгаш садарынга хожудап, харын-даа планныг онаалдаларны күүсетпейн барып тургулааны билдинир болгай. Ынчаарга он бирги беш чылдың эгезинде хожудаашкындан уштунуп, бурунгаар ыяап кылган-дыр. «Ону канчап чедип алганын чугаалап көрүңерем» деп Салчак Балчыровичиден дилеедивис.

— Мааа шынап-ла «шураашкын» болган чүве — деп, ферма эргелекчизи харыылады. — Аңаа үш чүүл чүве идигни берген. Бирээде, сүт бүдүрериң комплекстиг кылдыр чаңгыс черге мөөңнээни. Инектерни ийи аңгы фермага тургузуп турда, саанчыларның ажылдаарынга таарымчалыг байдал турбаан. Ам бүгү инекти чаңгыс төп фермага мөөңнээнде, чогумчалыг байдал тургустунган. Ийиде, бүгү ажылдарны бүрүн механизастаан. 200 баш саар инек турар механизастаан кажааны ажыглалга киирген чорук саанчыларның күш-ажылын чиигедип, бедик бүдүрүкчүлүг болдурган. Адактың сөөлүнде, үште, балансылаттынган долу үнелиг чем рационун ёзугаар саар инектерни чемгерип турар апарган. Ооң түңнелинде инектерниң сүткүрү бедээн. Бо үш хемчегни боттандырганының ачызында, совхозка сүттү бүдүрери-даа, курупеге садары-даа дыка ковудаан. Ооң аңгыда, сүт бүдүрериң ковудедиринге тус-тус саанчыларның арга-мергежили, ажылынга кызымаа база улуг ужур-дузалыг болбайн аан. Маңаа холбаштыр бистиң мурнакчы саанчыларывысты демдеглээри чугула. Ирина Оюн эрткен чылын болукда быжыглаан бөлүк инектеринден 64,7 тонна, Тадар Кечил-оол 49 тонна, Куулар Тадар — база 49 тонна сүттү саггал. Сүт бүдүрерин ковудедиринге олар улуг үлүг-хуузун киирген.

— Бо чыл онзагай болуп турар. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн база байырлаар апаар. Ферманың ишчилери кандыг сорулганы салгап ажылдап турарыл?

— Кыш дыка нарын, берге болуп-тур. Ынчалзажок ниитиниң малының баш санын менди камгалап алыр, ооң продуктулуун кудулатпас дээш, болдунар бүгү чүүлдерни кылып тур бис. Кол-ла чүве — эрткен чылдың чедиишкинин быжыглавышаан, бо чылын ооң-даа бедик көргүзүглерни чедип алыры. Саанчыларның мурнунда салдынган сорулга ындыг — деп, Салчак Балчырович чугаазын түңнеди.

Ферманың коллективи бо чылын-даа бедик көргүзүгнү чедип алыр дээш, эрес-шудургу ажылдап турар болду. Оону бадыткаары-биле мындыг сан-медээлерни көргүзүп болур. Совхозтуң төп сүт-бараан фермазы бо чылдың бирги кварталында 58 тонна сүт бүдүрер планныг. А марттың ортаа чедир 53 тоннаны бүдүрген болгаш 43 тоннаны курупеге саткан. Хүнде-ле ферма 800 ажыг, а саар инек бүрүзүнден 5—6 килограмм сүттү саап турар. Моон алырга, саанчылар квартал планын дыка ажыр күүседип шыдаар-дыр.

Бо чылын фермага ниитизи-биле бир инекке онаашты 1670 кг сүттү саары планнаттынган. А тус-тус мурнакчы саанчылар инектен-не 2000 кг чедир саарын хүлээнгилээн. Оларның көргүзүү ам безин бедик. Чижээ, Куулар Тадар ийи чартык айда ниитизи-биле 3,5 тонна сүттү саар турган, херек кырында 4,6. Татьяна Оюн 5,5-тиң орнунга — 6,6, Николай Оюн 4,6-ның орнунга — 5,3 тоннаны саггал.

Совхозта ам мал чеми кызагдаан. Ынчалза-даа ферманың саар инектерин бирээзинге-ле хүнде 25 кг силостан, 4 кг чарбадан, чартык килограмм витаминниг сиген далганындан тургустунган чем рационун берип турар. Соок намдааны-биле холбаштыр, март эгезинден бээр ферманың инектерин далбыйлаан одарга кадарарын организастаан. Ооң түңнелинде саар инектерниң сүдү немежип турар апарган.

Сүттүң шынары база эки-жип турар. Эрткен ийи чартык айда курупеге саткан сүдүнүң хөй нуруузу — 58 хуузу бирги сорттуу болган. А эрткен чылдың ол үезинде саткан сүттүң бирги болгаш ийиги сорту катай 46 хуу турган. Моон соңгаар бирги сорттуң сүдүн садарын 60 хуу чедирер сорулга салдынган. Ферманың дужаап турар сүдүнүң үскүрү 4,2 хуу. Ол база бедик көргүзүг-дүр. Инектиң оолдаашкыны эгелээн. Баштай торээн 60 инектиң бызаазы менди доруктуп турар.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» тускай корр.
Таңды район.

ДАШТЫКЫДА

Делиге ужуражыышкын

ДЕЛИ. Индияның премьер-министри Индира Ганди СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Грузияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Э. А. Шеварднадзе-биле ужурашкан.

Күштүг, хамаарышпас болгаш чечектелген Индияны тургузар талазы-биле индий улуска улуг чедиишкиннерниң эң-не чаагай күзээшкиннерин СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң өмүнээзинден Э. А. Шеварднадзе Индияның премьер-министринге дамчыткан.

Индияның болгаш Совет Эвилелиниң аразынга бүгү талалыг, найыралдыг кады ажылдажылганы улам ыңай калбартырының аргаларының дугайында санал-оналдарны беседаның үезинде солушкан. Ужуражыышкын чүректиң ханызындан найыралдыг байдалга болуп эрткен. ССРЭ-ниң Индияда элчини Ю. М. Воронцов ужуражыышкынга олурушкан.

Кады ажылдажылга дугайында протокол

ОТТАВА. Совет Эвилелиниң болгаш Канаданың хөй-нииты организацияларының аразынга ийи хуусаалыг кады ажылдажылга дугайында протоколга ат салышкыны Торонтога болган. «Канада — ССРЭ» ассоциацияның болгаш даштыкы чурттар-биле найырал болгаш культурлуг харылзааның совет ниитилелдериниң эвилелиниң, «ССРЭ — Канада» ниитилелдиң төлээлекчилери протоколга ат салган. Совет Эвилелиниң чедиишкиннерин Канаданың хөй-ниитизинге таныштырар сорулга-биле ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылының байырлалынга белеткелдиң база байырлалдың үезинде хөй хемчеглерни чорударын протоколда айыткан.

Польшадан медээлер

ВАРШАВА. Социалистиг дем каттыжылгазында чугула черни ээлээн Польша АКШ-тың төп разведка эргелелиниң болгаш барыын талакы өске-даа курунелерниң шпион черлериниң халдаашкыннарынга таваржып келгенин болгаш амгаа таваржып турарын «Жолнеж вольности» солун бижээн. Империалистиг бөлүктер социалистиг дем каттыжылгазын божаннадырынга Польшаны чепсек кылдыр ажыглаар бодап турарын солун демдеглээн.

Польшага болгаш социалистиг өске-даа чурттарга удур үргедекчи үүлгедиглерни кылырынга АКШ-тың төп разведка эргелели ПУР-да антисоциалистиг күштерни, хамыктың мурнунда Михник, Куронь, Мочульский, Геремек ышкаш контрреволюстуг кижилерни калбаа-биле ажыглап келген деп, «Жолнеж вольности» бижээн.

Ак бажыңның политиказы — кедергей айыылдыг

ЦИНЦИННАТИ. Социологтуг шинчилеглерниң делегей ассоциациязының чыл бүрүде чыылдырар 23-кү конференциязының киржикчилериниң хөй нуруузу АКШ-тың амгы даштыкы политиказын шыңгыы буруу шапкан. Рейганның администрациязының даштыкы политиктиг угланыышкыны амгы делегейниң боттуг чүүлдеринге шуут дүүшпейн турар деп, олар демдеглээн.

Конференцияның организакчыларының бирээзи, америк эртемден Ф. Нил Ак бажыңның амгы даштыкы политиказын кедергей айыылдыг политика-дыр деп адаан болгаш Вашингтоннуң Совет Эвилелинге удур өжээтен хөделиишкиннери делегейде дүшкүүрлүг чорукту улам чидиглендирип турар-дыр деп медеглээн.

Голланд журналистерни орнукшутканы

ГААГА. Дерзии шериг хунтазының дужаалы-биле Сальвадорга араатанзыг ёзу-биле өлүрткен дөрт журналистерни Голландияга эккеп орнукшуткан. АКШ-тың дөрт киржилгези-биле Сальвадорнуң чонунга удур шериг хунтазының дерзии үүлгедиглериниң дугайында ол журналистер шыны-биле бижиш, Голландияның болгаш делегейниң хөй-ниитизинге дыңнадып турганнар.

Араатанзыг хунтага өлүрткен журналистер бөлүүнүң удуртукчузу болуп чораан К. Костерниң мөчүүн кажан Сальвадор хоотазы бээрге, ооң девискээринге апарып катап орнукшудар дугайында Сальвадорнуң национал-хосталгалыг шимчээшкининиң удуртукчулары дилээн. «Ол дылегин күүседир бис. К. Костерниң мөчү-боду Сальвадорнуң качыгдаан чонунга хамаарыжып турар» деп, ооң дуңмазы орнукшудулга үезинде медеглээн.

Сальвадорнуң шериг хунтазынга өлүрткен журналистерни орнукшуткан хүнде массалыг чыскаалдар Амстердамга, Гаагага болгаш Голландияның өске-даа хоорайларынга болган. Сальвадорнуң 40.000 тайбың чурттакчыларын кырып каапкан дерзии шериг хунтазын Рейганның администрациязының амга чедир деткип турарын чыскаалдарның киржикчилери шыңгыы буруу шапкан.

(СЭТА).

ССРЭ-нин 60 чылы

ЧАҢГЫС ЭПТИГ ӨГ-БҮЛЕДЕ

Туркмен ССР

НАЙЫРАЛДЫҢ ХООЙЛУЗУН ЕЗУГААР

М. Г. ГАПУРОВ, Туркменистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары

УЛУГ байырлалдың — ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылының бүдүүзүнде. Совет Эвилелиниң улустары оларны чаңгыс-өг-бүлеге каттыштырган бузулбас эвилелдиң кайгамчык күүү-күжүн улам тодазы-биле медереп билип турар. Сураглыг туркмен шүлүкчү Махтумкули бистиң хүнүвүске чедир ийи чүс чыл бурунгаар акы-дуңмалышкы чорук чаңчыл, а найырал хоойлу апаар үе дугайын күзеп болган чораан. Ол аас-кежиктиг үе Улуг Октябрь тиилээн соонда келген. Совет кижилерге акы-дуңмалышкы чорук хүннүң чаңчылчаан чүүлү апарган, олар найыралдың хоойлузун ёзугаар чурттап, ажылдап турарлар.

Лениничи партияның тура-соруун күүсеткеш, Совет эрге-чагырга шаандагы хожудаңгай национал черлерни хөгжүдериниң быжыг болгаш чайгылыш чок углаашкынынче кирген. Олар 1922 чылда күчүлүг эвилелдешкен күрүне кылдыр эки тура-биле каттышкан.

Бурунгу туркмен черге чаартылгаларны Каракумнуң шаандагы амыдырал чок кара элезиннеринге тывылган чечек-чимистиг ногаан черлерден тода көрүп болур. Куруг ховуну кежир аккан, чоннуң амыдыралдың хеми деп адааны В. И. Ленин аттыг канал, кежип чоруур элезиннер чанында кылымал далайлар, чечектелген садтарга хүрээлеткен чаа хоорайлар болгаш суурлар — Совет Эвилелинде эң-не улуг куруг хову — Каракумнуң амгы овур-хевири ол-дур.

Шак-ла ынчаар бөгүн Туркменистанның чери кайгамчык чечектелген, ол төөгүнүң коңгүс кыска үе-хемчээлиниң иштинде ядыы-түреңгей, хожудаңгай чоруктан социал-экономиктиг болгаш культура хөгжүлдезиниң бедиктеринге чедир оруктту эрткен.

Совет Туркменистан дээрге нефтинин болгаш газтың, энергетиканың болгаш химияның, хөвеңниң болгаш каракульдуң чери-дир. Ол дээрге Каспийден Амударьяга чедир чаптылган тудуг шөлү-дүр. Революция мурнунда кайызында чүгле чүс-чүс ажыл ажылчыннарлыг ийи заводтуг турган, колдуунда хамык-ла чүвени дашкаартан кирип келдирип ап турган республика ам бүгү-эвилелдиң күш-ажыл хуваалдазында дең эргелиг партнёр бооп киржип, чурттуң национал байлаанга улам-на кескү салыышкынын кирип турар апарган.

Совет эрге-чагырганың алдан чылдарының иштинде республикага үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 75 катап өскен. Туркмен индустрияның кол адырлары нефть, газ тывылы, химия база машина тудуушкуну. Оларның продукциязын база туркмен хөвеңнерни бежен хире дашкы чурттарга садып турар.

Республиканың экономиказы чурттуң чаңгыс ажыл улус ажыл-агыйы комплексинде чугула черни ээлеп турар. Совээгү ийи беш чылдарда бир чылда-ла газ тывызы 13 миллиард кубометр тургазындан 63 миллиард четкен. Чуртта газ тывылының алдының бир кезии Туркменистанга онаажып турар. Газ Ортаа Азия — Төп газопровод дамчыштыр чурттуң Европа кезээнге баар.

Туркменистанда амгы үениң энергетиктиг баазазы тургустунган. Чоокта чаа республикада эң улуг дээн Мары ГРЭС ажыглалда кирген, Мары — Каракум бедик вольтулуг шугумнуң тудуу доозулган. Ол дээрге бистиң чуртувустуң улустарының бузулбас найыралының база бир херечизи-дир деп, Мары ГРЭС-тиң тудугжуларынга чылыг байыр чедирипкениниге эш Л. И. Брежнев демдеглээн.

Бистиң чуртувустуң национарының болгаш бичии улустарының улуг нитилелдешкиниң бүгү кежигүннериниң ажыл чорудулгазының үндезиин болаа еңнүктериниң эрге-ажыктарын бүгү талалыг өөренип көөрүнүң, күш-ажылчы күжениишкиннериң каттыштырарының, акы-дуңмалышкы кады ажылдажылганың принцивин болур, а ол дээрге амыдыралдың совет хевириниң чарылбас кезээ болу берген.

Чижээ, Туркмен ССР-ниң нефть болгаш газ үлетпүрүн тургузарынга Россия Федерациязының, Украинаның, Азербайджанның ажылчыннары дузалашкан. Акы-дуңмалышкы республикалар ам база Туркменистанче тывыш дериглерин, специалистерин чорудуп, күчүлүг газопроводтар шөөринге, Чарджоу чанында, Амударьяга нефтехимия комплекизин тударынга дузалажып турар. Ажыл-агыйның интернационалчы улам өзүп турарын Туркменистанның кол ирригация магистралы — Каракум каналындан тодаргай көскү. Ол кайгамчык улуг тудугга чурттуң 250 хоорайлары материалдар берип турар. А ооң республикага берипчээн бо-дур: канал зоназында чартык миллион гектар черни шиңгээдип алган, мында туркмен хөвеңниң чартык кезиин өстүрүп турар. сөөлгү он чылда хөвең бүдүрери барык-ла ийи катап көвүдээн.

ТУРКМЕН культураның хөгжүлдезиниң деңнелинге бистер дүрүм ёзугаар чоргаарланып турар бис. Бөгүн бодап көөрге хектүг ышкаш сагындырар бир документиниң маңаа кирип көрейн. 1906 чылда «Вестник воспитания» журнал мынча деп бижээн: «Ортаа Азияга сөөлгү чүс чылда бижик-билиглиг чорук 0,2 хуу өскен. Мындыг темп-биле чоруур болза, маңаа бижик билбес чорукту узуткаарынга 4600 чыл херек». Көрбес силер бе: хөй-даа эвес, эвээш-даа эвес — 46 век! Амыдырал ол санаашкынга бодунуң чазалгазын киирген. Туркменистан, өске бүгү ортаа-азия республикалары-биле бир дөмей, чурттакчы чон шуптузу бижик-билиглиг болурун Совет эрге-чагырганың үжен чылдарының-на иштинде чедип алган.

РЕСПУБЛИКАДА сес дээди, 35 ортумак өөредилге черлери, 1600 хире ниити билиг школалары бар. Янзы-бүрү, хөй айтырыглар талазы-биле шинчилелдерни Туркмен ССР-ниң Эртемнер академиязы баштаан эртем албан черлери чорудуп турар. Туркменистанның литература болгаш уран чүүл мастерлери тереэн чонунун чедиишкиннериниң төөгүзүн көргүзүп турарлар. Оларның эң эки чогаалдары хөй национал‌дыг совет литератураның эртинe байлаа боон кирген, делегейниң хүлээп көрүүшкүнүн алган.

Совет Туркменистанның чедиишкиннери — бөгүн Совет Эвилелиниң эрге-ажыктарын ооң составынче кирип турар республика бүрүзүнүң эрге-ажыктары-биле ССРЭ Конституциязының хамы болгаш бүгү талалыг дүүштүрүп турарының эң тодаргай херечизи-дир. СЭКП Төп Комитединиң, Совет чазактың, Леонид Ильич Брежневтиң бодунуң бистиң республика дугайында ада сагыш салыышкынын бистер катап-катап демдеглеп турар бис.

Эрткен оруувусче хая көрүнгеш, бистер эвээш эвести кылганывысты көрүп турар бис. Ынчалза-даа мурнувуста сорулгалар улам нарын болгаш харыысалгалыг. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң документилеринде идип үндүрген сорулгаларны күүседир тэлээде, бистер ам-даа улам ажыктыг кылдыр ажылдаар, республиканың экономиказы бүгү тала-биле камналгалыг болурун чедип алыр ужурлуг бис.

Бирги черге ниң кичээнгейин улус ажыл-агыйының бүгү деңнелин тодаргайлаар адырларны хөгжүдеринче угландырар бис. Бо беш чылда үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң хемчээлин 21 хуу өстүрерин планнаан. Мары ГРЭС-тиң болгаш Красноводск ЧЭТ-тиң чаа немелде күчүлерин ажыглалга киирерге, электри энергиязын бүдүрери барык ийи катап көвүдээр, олар дыка хөй чаа тудугларга, ооң иштинде Чарджоунуң нефтехимия заводунга, азоттуг чемишчидилгелер кылыр өске-даа бүдүрүлгелерге энергияны бээр. Беш чылда газ тывызы көвүдээр, Каракумга чаа тывыш черлери тыптып кээр. Хөвең бүдүрери өзер.

Туркменистанның ажылчыннарының мурнунга партияның салган улуг хемчээлдиг сорулгалары күүсеттинер дээрайнге чиганмес бис. Ооң үндезин бадыткалы болза Совет күрүнениң юбилейлиг дээштиг социалистиг чарыштың улам калбарып турары, күш-ажылчы бедик сеткил-хөөн болур. Ооң үндезин бадыткалы — ССР Эвилелиниң улустарының үе-биле шылгаттынган найыралы.

Куруг хову-биле шыптынган Туркменистанны картадан көрүңер. Ону кежилдир кылымал хемнер шөйлүп чоруткан. Ажылчын холдарның судалдары-даа сагышка кирер.

Ол чөп. Шынап-ла ажылчын холдар куруг ховуну чечектелген чер кылдыр чаартып, газты олче дамчыдып, анаа чаа-чаа хоорайларны, суурларны дээрже дүндүүштелдирген.

Туркмен кижиниң холу үе-дүптен бээр кадыг ажыл кылып келген. Ынчалза-даа кижиниң кол байлаа — черни, сугну ээлээн байларга чеже-даа хөлечиктээрге, ол ядыы-түреңги хевээр артып келген. Чүгле Совет эрге-чагырга туркмен кижини бодунуң чуртунун, бодунун салым-хуузунун, бодунуң холдарының ээзи кылып шыдаан. Оон аңгыда төрел-бөлүк, сөөк-язы хамаан чокка шупту кижилер аразында эп-найыралдыг болурунга база өөредип каан. Найыралга доңнашкан холдардан быжыг чүве чок.

«Менээ хевизинни чадып берем, сээн чүрээнни билип алыйн» деп үлегер-домак бисте бар. Бистин республикавысты дургаар аян-чорукче номчукчуну чалавышаан, мээн үе-чергелеримниң аргаан хевизиниң удазын бүрүзүн топтап көөрүн күзедим. Ында социализмниң чаалап алыышкынын, улустарның акы-дуңма дузалажылгазын көрүп каар сен. Төөгүте туруп көрбээн чедиишкиннер дээш коммунистерниң лениничи партиязынга өөрүп четтиришкин мээң чонумнуң чүректеринде сингиккен.

Тоушан ЭСЕНОВА,
Туркменистанның улустуң чогаалчызы.

Саннар, фактылар

⊙ Туркменистанның шөлү 488 муң дөрбелчин километр. Чөөн чүктен барыын чүкче, Амударьяның эриктеринден Каспий чедир ол 1100 километр черже шөйүлген, а Соңгу чүгүнден мурнуу чүкке чедир 650 километр.

* * *

⊙ Туркмен ССР-ниң чонунуң саны 1982 чылдың эгезинде 2972 муң кижи турган. Республикада 15 хоорай, хоорай хевиринң 74 сууру бар. Эң улуг хоорай — Туркменистанның найысылалы Ашхабад, ооң чурттакчы чону 325 муң кижи.

* * *

⊙ Туркменистанның үлетпүрү 60 чыл мурнунда бүдүн чылда бүдүрүп турган продукциязын ам үш хонук иштинде-ле берип турар.

* * *

⊙ Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң хемчээли совет эрге-чагырганың чылдарында барык 10 катап өскен.

* * *

⊙ Чурттакчы чонунун өзүп турарының талазы-биле Туркменистан чуртта бирги черлениң бирээзи. Республикада 19 муң херээженнер «Маадыр иелер».

* * *

⊙ Он бирги беш чылда республикага алдан миллион хире дөрбелчин метр чуртталга шөлү туттунар. Беш чылдың баштайгы чылында бир миллион ажыг дөрбелчин метр чуртталга шөлү ажыглалга кирген.

(СЭТА).

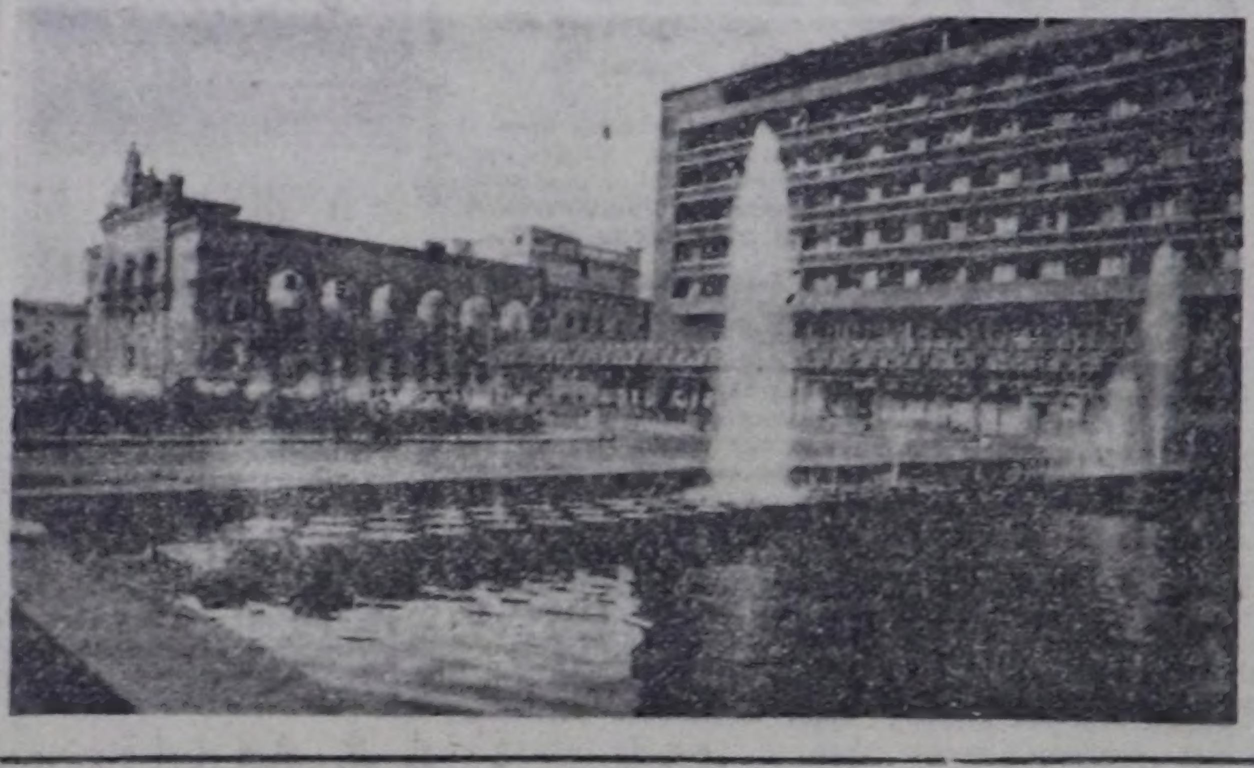

ХОЙЖУЛАРГА ХҮН ХООРАЙЖЫГАШТАРЫ

Кара-Кумда Черкезли деп черге кеступ кээр, оларны Туркменистанның Эртемнер академиязының «Хүн» эртем-шинчилел каттыжыышкының ажылдакчылары тудуп эгелээн. Кышкы үеде хүн малчыннар бажыңнарын чылыдар, а изигде соодар. Дус-түе суглуг куйук чанында тудуп турар дус чидирер тургузуг, кухня, чүнар чер, теплица база хүн энергиязындан ажылдаар. Ындыг тускайлаң гелиокомплекстер келир үеде куруг ховуларны шиңгээдиринге кол чүүл деп, «Хүн» каттыжыышкынның директору Р. Байрамов санап турар. Суурлардан ырак черлерге бо үеде чурттап, ажылдап чоруур малчыннарны олар энергия, суг, нооға-биле хандырар. Бо беш чылда-ла Каракумга чүс-чүс ындыг хоорайжыгаштар тургустунар.

Бахарден.

ХЕМ КЫРЫНДА ХЕМ

Теджеңге агып эгелээр. Улуг гидротехниктиг тудуг болур кылымал хемни тудугжулар кылып эгелээн, ону дамчып Каракум каналының суу Теджен хемниң «кежэ» бээр. Ол объектиниң тудуун доозуптарга, Каракумнуң суу Хауз-Ханда чүс-чүс гектар кур черлерниң кежиин алыр аргалы бээр.

Теджен.

КУРУГ ХОВУГА БАЛЫК АЖЫЛЫ

үлетпүр үндезинге хөгжүп эгелээр. Каракум каналында, Ашхабад чоогунда хөөлбек ажыл-агыйының тудуу доозулган. 60 гектар ак-көк «шөлден» 1400 тонна балыкты сезон дургузунда ап болур. Амгы үеде балыкты Туркменистанның бүгү-ле ортумак болгаш бичии кылымал хөөлбектеринден тудуп турар. Балыкчылар Хауз-Хан, Копет-Даг хөөлбектеринден. Сарыяз хөлден элбек дүжүттү ап келген. Беш чылдың төнчүзүнде чурттуң эң-не кандаачал болгаш эвээш суглуг чери деп санаттып турар Туркменистанга тудар балыктың хемчээли ийи катап көвүдээр.

КОПЕТ-ДАГ ЧАНЫНДА

чаа «бажыңынга» Туркменистанның Эртемнер академиязының Ботаника сады баштайгы чевты уткаан. Мурнундаазындан беш катап улуг хемчээлдиг 100 гектар девискээрни ол ээлеп турар. Садтың коллекциязында бүгү-ле диптерден 1200 ажыг ыяштар болгаш чадаң үнүштер бар. Оларның дыка хөйүн Ботаника садынга ук черниң бойдузунга чаңчыга бээрге, республиканың хоорай, суурларының сесерликтеринге болгаш кудумчуларынга аппарып олурткан.

Ашхабад.

КАДЫКШЫЛ КОМПЛЕКИЗИ

В. И. Ленин аттыг педагогика институдунда ажыттынган. Студентилер хоорайжыгажының девискээринде улуг бажыңда кадыкшылга күш-культуразының, физиотерапияның, процедура кабинеттери, кичээлдээ болгаш дыштаныылга өрээлдери, столовая бар. Студентилер кичээлдеенинде, кадыкшылын экижидип алыр аргалыглар.

Чарджоу.

(СЭТА).

ХӨВЕҢ ДУГАЙЫНДА СӨС

Туркмен ССР-ниң күрүнеге сүлдезинде ак хөвеңни база көргүскен. Хөвең дээрге, республиканың кодаа ажыл-агыйының кол культуразы, ооң ат-алдары, чоргаарлалы, бүгү-иштиниң сагыш салыр херээ болур. Эрткен чылгы хөвең ажаар кампанияның түңнелин үндүрүп, бо чылдагы пламнар дугайында чугаалажыры-биле «Төгерик столга» СЭТА-ның корреспондентилериниң дилээн ёзугаар ол үнелиг байлакты тургузуп турар уран холдарлыг, улуг дуржулгалыг, ханы билиглиг кижилер чыгып келгеннер.

О. КУЛИЕВА. Тахтинсен районда «Москва» колхозтуң механизатору, Туркменистанның лениничи комсомол шаңналының лауреады:

— Бир эвес мени ховуга аппаргаш, чаа эрткен трактор изин көргүзер болза, кымның ажылыл дээрзин дораан чугаалаптар мен. Чүге дээрге, механизатор бүрүзүнүң «холунуң үжүү» аңгы-аңгы болдур ийин. Мээң «холум үжүү» база чараш болгаш тода болзун деп күзээрим чөп. Ындыг болбас арга чок. Мергежилди секкилимниң ханызындан шилип алдым, ол кижилерге аажок херек дээрзин билир мен.

Трактор рулунга онгу частыг уткуп тур мен, оларның кайызы-даа онзагай талалардыг. Бо час канчаар болурул? Ол бистен хамааржыр. Агаар-бойдустуң таарымчалыг байдалын ажыглап тургаш бистиң ажыл-агыйның механизаторлары хөвең шөлүнүң тарылгазын мурнукузундан эрте доскан. Амгы үеде планны ыяк тургузуп турарывыстан чаа арга-биле ажылдап турар апардывыс. Бир дески, шевергин кылдыр андарган шөлүмнү көргеш өөрүүр мен, мээң «холум үжүү» бо-дур.

Бо чылын мергежил талазы-биле эң берге шылгалда дужаар мен, ол чүл дээрге, Туркмен-Калининск районнуң «Коммунизм» колхозта Кумыш Атаевтаны, республиканың эң тергиин механизаторларының бирээзин, чарышче кыйгырган мен. Эрткен чылдагы ажаалдада ол 350 ажыг тонна хөвеңни чыгган, а мен ол көргүзүгнү ажыр чыыр болдам мен. Черле ынчаш удурланыкчылар хөй болдур ийин — республикада 43 муң механизатор бар, оларның 2,5 муңу кыстар.

О. МОММАДОВ. Марый районда Чкалов аттыг колхозтуң даргазы:

— Механизатор дээрге-ле кедээде кол-ла мергежилдиг кижизи болуру чугаажок, ынчангаш хөй-ле аныяктар ол мергежилге хандыкшыр болза тергиин эки. Кажан кезээниң профтехучилищелеринден чаа доскан аныяктар келирге, оларның арынчарынче дыка үр топтап, оларга черге ынакшылды кычап дамчыдып бээрил, черниң салым-хуузу дээш эз-харыысалгалыг чорукка канчап кижизидерил деп дыка үр боданыр мен. Хөвең ажаар кижи дугайында сагып салбас болза, ооң чедиишкиниг болуру берге.

Бо чылын хөвең өстүрүп турар ажыл-агыйларының барык шуптузу бригада кереэзинче шилчээн. Ажыл-херекке ындыг хамаарылга эки түңнелдерни берип турар. Ховуларның тарылга мурнунун суггарылгазы бедик темпилиг чорун турар. колхозтарның мастерскаяларында механизмнер септелгеэн барык доозулган. Тарылга үезинде техника үрели бээр болза, ону дораан эдер тускай септекчи бригадалар тургустунган.

О. АННАНБАЕВ. Гяурек районда «Ленинам елы» совхозтуң кол агроному:

— Дүжүт бедидериниң курлавырлары бисте хөй. Оларның бирээзи — эртемниң чедиишкиннерин ажыктыг ажыглаары болур. Кур черлерге тургустунган бистиң совхозувуска эртемденнер улуг дузаны көргүскеннер. Чижээ, чер ажылының институдунуң ажылдакчылары суггарылганың чаа технологиязын саналдааннар. Амгы үеде чер шыгыдар ажылды ол арга-биле чорудуп турар бис, ооң түңнелинде сугнуң чарыгдалы хумагалыг болбушаан, гектар черден алыр дүжүдү 8—10 центнер чедир немей өзер. Эң тергиин коллективтер бисте бир гектар черден 40 ажыг центнер хөвеңни ап турар болдур ийин.

Беседаның түңнелин Туркмен ССР-ниң кодээ ажыл-агый министри Г. ГУРБАНОВ үндүрген:

— Туркменистанның кодээ ишчилериниң кол сорулгазы — хөвең бүдүрери болур. Чылда ортумаа-биле 1210 — 1230 муң тонна хөвеңни чыыр деп сорулганы СЭКП-ниң XXVI съездизи салган. Ынчалза-даа агаар-бойдустуң берге байдалдарындан ол сорулганы күүседип шыдаваан бис.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунга эш Л. И. Брежнев агаар-бойдустуң берге үезинде кодээ ажыл-агыйның ажылдарын эң билдилиг чорудар деп айыткан. Ол ёзугаар республиканың хөвеңчилери элээн перспективтиг сорттарны шилип, черни ажыктыг кылдыр ажыглап, сугну болгаш чемишчидилгелерни хумагалыг чарыгдап турар апарган. Ол бөгүнү хөвең ажаакчыларының байлак дуржулгазы-биле кады чөп ажыглаарга, кодээ ажыл-агый бойдустан хамаарышпас апаар, ынчан социалистиг хүлээлгелер күүсеттинер, тарылга шөлдерин улгаттырбайн, хөй хөвеңни ап, эрткен чылдагы күрүнеге мурнунга өрени төлээр аргазы тургустунар.

(СЭТА).

ЧААРТТЫНГАН ЧЕР

ЧУРУКТАРДА: Небит-Дагның геология-шинчилел экспедициязының ажылдакчыларының Каракумда шинчилел кылып турары **(адаанда)**; Бүгү-эвилел төлевилел-конструктор база технология эртем-шинчилел институдунуң Туркмен салбырының ажылдакчылары хүн электростанцияларын тудуп, ону улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга ажыглап турар. Хүнден электри алыр станцияның монтаж ажылдарын кылып турары **(үстүнде—солагай талазында)**; нефтчижилер хоорайы Небит-Дагда нефть техникумунуң сургуулдары **(ортузунда)**; Ашхабад областың Каахкинск хөвең арыглаар заводунуң белеткел шөлдеринде **(оң талазында)**.

В. ЗЛЕНКО, Ю. БЕЛОЗЕРОВ, К. МУРАТОВ оларның фотолары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

КЫЛЫМАЛ ШУУРГАН

Куруг ховуга хенертен шуурганнап эгелээн. Хат күштелип, доозун-довурак көдүрүлген.

— Ам база катап! — деп, Агаджан Гельдыевич Баваев чугаалаарга, шуурган бала кодурлу берди.

Элезинниң хаттан үрелир чоруун шинчилеп турар чаа установка кылымал шуурганны болдуруп турар. Ооң ачызында эртемденнер оруктарны, бугаларны, суггаттыг черлерни, үлетпүр тудугларын шуургандан камгалаарының аргазын тып ап турарлар.

БАШТАЙГЫ БАШКЫНЫҢ ОГЛУ

Лениниң Кремльде кабинеди. Советтерниң аныяк чурттуңуң картазы стол кырында, ында баштыңчы демдеглелдер кылып каан. Саазыннарже ээккең Ильич ажылынче дүлдүне берген...

ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу Иззат Клычевтиң мастерскаязында чаа чурук көстүп келген. Ону автор «Даң хаязында» деп адаан.

— Владимир Ильичиниң бистиң күрүневисти баштап турар үезин көргүзерин оралдашкан мен — деп, ол чугаалаан. — Бо дээрге Советтерниң I бүгү-эвилел съездизинге белеткелдер үези-дир. Анаа деп эргелиг улустар чаңгыс эвилелдиг күрүне болуп каттышкан болгай. Оларның төөгүнүң эгелекчилериниң мурнунга улуг-улуг сорулгалар салдынган.

Чурукчунуң чаа ажылынче дүлдүне бергенин мастерскаяда бүгү-ле чүүлдер бадыткап турар. Өрээлдиң эң дөрүнде — Ильичиниң шуткуп кылган тураскаалы. Мастерниң эскизтер кылыр столунда чуруктуң янзы-бүрү төлевилел хевирлери. Ында Ленин чүве чугаалап турар, ном номчуп орар, боданып орар кылдыр көргүскүлээн. Ол чурукту канчаар чуруурул дээрзин Клычев дыка хөй чыл дургузунда боданып келген.

— Лениниң бодалдарын чурукка ханызы-биле көргүзери чугула — деп, Иззат Назарович чугаалаар. Ол Лениниң чогаалдарының томнарының бирээзин алгаш, саазын суп каан арынны ажыткаш, номчуду. «Мусульман ядыыларны организастаар болгаш оларның өөредилгезиниң дугайында доктаамал болгаш эң улуу-биле сагыш салыр. Ындыг политиканы (хөй-хөй тодаргай директиваларга) ажылдап кылыр база быжыглаар ужурлуг».

— Ильичиниң бо сөстери чүнү илередип турарыл? — деп, чурукчу айтыргаш, бодула анаа харыылады. — Хөй-хөй улустарның чаа амыдыралы-дыр.

Революцияның Москвада Төп музейинден Иззат Назарович фото-чурук тып алган. Ында башкыларның 1925 чылда болган I бүгү-эвилел съездизинге Ортаакы Азиядан келген делегаттарны көргүскен. Оларның аразында узун тонуг, туркмен папаха-бөрттүг кижи бар. Ол дээрге, Клычевтиң адазы-дыр. Төрээн республиказының чаштарынга баштайгы өөредилге номун ол бижээн. Ооң ажы-төлү чаа амыдыралдың уламчылакчылары болганнар.

Туркменистанның баштайгы башкыларының бирээзи Клычевтиң оглу Иззат Назарович ам ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединиң Өөредилге болгаш культура талазы-биле комиссиязының кежигүнү.

Удуртукчуга сөс

БИСТЕН ЧҮНҮ МАНАП БОЛУРУЛ?

ЧАА БЕШ чыл тудугжуларга шыңгыы шылгалда болур дээрзин партияның XXVI съездизиниң шиитпирлеринде айыткан. Оон онзагай талазы чүл дээрге, продукция бүдүрериниң эң хөй немелде өзүлдезин хандырар бүдүрүлгелерни доозарынче болгаш ажыглалга кииреринче күштерни бүгү хемчеглер-биле мөөңнээри болур. Бо айтышкыннарны боттандырарынга тудуг материалдары-биле эки хандырылга база кол черни ээлээр.

Тус черниң тудуг материалдарын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле чамдык ажылдарны «Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкынның бүдүрүлгелери чорудуп келген. Рудалыг эвес тудуг материалдарын бүдүрер үүрмектеп-сорттаар шугумну эрткен чылын ажыглалга кииргенинден үүрмектээн сайгы болгаш элезинниң бүдүрери 1,5 катап көвүдээн, чугайны, чоннуң херегле барааннарын бүдүрериниң хемчээли база улгаткан, продукцияның үрей кызыры 16 хуу кызырылган болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 106 хуу бедээн. Ол бүгү — бистиң ажыл-ишчилеривистиң кызымаккай, үре-түңнелдиг ажылы-дыр. Оларның хөй кезии планныг даалгаларын ажыр күүседип, социалистиг чарыштың тиилекчилери боор келгеннер. Кызылдың туүйбу заводунуң ажылчыннары Анна Черпайева, Георгий Гилёв, Кызыл-Мажалыктың туүйбу заводундан — Минчинмаа Хертек, Виктор Тотдамал, Элегес-Аксының туүйбу заводундан хептекчилер бригадири Анатолий Ефанов, оператор Вера Мөнге болгаш оон-даа өскелер мурнакчыларга санадып турар.

Коммунист Гелий Царицинниң баштааны сай үүрмектээр карьериниң ажылы мактадыг. Ылаңгыя бригадир Е. Бородинниң бригадазы чыл санының планныг даалгаларын ажыр күүседип келген. Үүрмектеп-сорттаар чаа дериглгени, гаражты база дыштаныр өрээлдерни ажыглалга кииргени ажылчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Ынчангаш карьерниң тус-тус бригадалары ээлчег үлүүн ажыр күүседип турар.

ТУДУГ материалдарын бүдүрериниң талазы-биле чамдык чедиишкиннер бар-даа болза, бистиң бүдүрүлгелеривис хана материалдары, ылаңгыя туүйбу болгаш керамиктиг даштар-биле чагыкчыларның херегцелин чедир хандырбайн келген. Кызылдың, Элегес-Аксының туүйбу заводтары эрткен чылдың планын үскен болгаш 1980 чылдың деңнелинден 25 миллион туүйбу эвээшти бүдүрген. Тудуг-монтаж ажылдарының «хлеви» — туүйбу-биле багай хандырылга республикада туттунуп турар объектилерниң ажыглалга кирериниге шаптыктаашкыннарны таварыштырып турар. Бүдүрүлге күчүлерин шиңгээдириниң даалгазын каттыжыышкын 60 хуу күүсеткен. Элегес-Аксының туүйбу заводунда чүгле 50 хуу шиңгээттинген.

Кызылдың болгаш Кызыл-Мажалыктың туүйбу заводтары туүйбу бүдүрериниң мурнуку чылдарда сезон аайы-биле чорудуп турган болза, республиканың тудугларының туүйбуга херегцелиниң өзүлдезинге таарыштыр ол заводтарның дериг-херекселдерин эде дерип келгенинден олар туүйбуну бүдүн чыл дургузунда бүдүреринче шилчээн. Бүдүрүлгениң күчүзүн улгаттырары чүгле хөй продукция бээринче угланган болганда, күш-ажылды организастаарын экижиткен, бичии механизацияны нептередиринче база продукцияның шынарын экижидеринче олар кошкак кичээнгейни салып келгеннер. Ооң түңнелинде ам бо хүннерде эргижирээн элээн, изиг суугуларлыг, кол ажылдарын хол-биле кылыр, лоозун-ловуруктыг, ыш-бустуг пехтерге ажылдаар ажылчын күш чедишпестээн. Ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарның тургустунмаанындан база чурттаар бажыңнары-биле багай хандырылганың уржуундан туүйбу бүдүрүлгезинде ажылчыннарның 40—50 хире хуузун өске черлерден түр дилеп ажылдадып турар. Шак мындыг берге байдалдан уштунуп үнериниң аргазы болза, эргижирээн заводтарны чаартып дерири база чурттаар тудуун калбаа-биле чорудары. Бо чүгүла айтырыгларны боттандырарынга чамдык бергедээшкиннерге таваржып келдивис. Ол чүл дээрге, Кызылдың туүйбу заводун чаартып дериириниң талазы-биле тургустунган техника-экономиктиг төлевилелди чедир кылбаанындан ону эде кылдыртыр дээш төлевилел институдунче үш чыл улаштыр чорудуп келген. Бистиң эң бичии бүдүрүлгевис — Кызыл-Мажалыктың туүйбу заводунуң кол фондузунда 790 мун рубль көрдүнген болза, төлевилел институдунуң специалистериниң сүмелээни-биле күш-ажылды организастаарын экижидеринге, агаар арыглаар дериглгелерни кылырынга база хол-биле кылыр ажылдарның чамдыызын механизастаарынга 12 миллион рубль чарыгдаттынары көрдүнген. Бо сан-чурагай бүдүрүлгениң күчүзүн улгаттырарынга көрдүнмээн херечги-дир. Кызылдың туүйбу заводун эде дериирнге 8 миллион рубль негеттинер, а оон кол фондуларының өртээ — 1,4 миллион рубль.

СӨӨЛГҮ үеде керамиктиг тудуг кылыгларын көвүдедир бүдүрериниң ужур-дузазы чүгле бистиң чурттувуста эвес, а бүгү делегейде улгаткан. Чүге дээрге тудуг-монтаж ажылдарын чыып-этээр демир-бетон-биле эвес, а туүйбу-биле чорудар болза аңаа херегцеттинер чогуур металл ийи-үш катап эвээш чарыгдаттынар. Арга-арыгның нити хемчээлин эвээжеп турарындан ыяш аймааң тудугга ажыглаары кызырылган. Ынчангаш тудугга херектиг керамиктиг материалдарны бүдүрер амгы үениң чаа дериг-херекселдери-биле дериттинген заводтарны бистиң чурттувуста тудуп турар. Оларның бирээзинге Элегес-Аксының туүйбу заводу хамааржыр. Ук заводтуң дериг-херекселдери чурттуң болгаш даштыкының чаа дерилгелериндеп эптеп кылдынган.

1979 чылда ССРЭ-ниң Улегпур тудуг материалдары болгаш ССРЭ-ниң Орук-машина тудуг министерстволарының специалистеринден тургустунган комиссия шенелде кылдыр эптеп тургускан чаа дериг-херекселдерниң үреишкиннериниң уржуундан заводтуң аңаа турар чоруу нити ажыл үезиниң 50 хуузу чедип турар деп түңнел үндүрген. Ол чүл дээрге, дериг-херекселдерниң башкарарының нарыны, шынар чок кылдынганы, конструкцияларның үреличели, станнарттыг артык кезектерниң чогу моон соңгаар ындыг дериг-херекселдерни чуртта туттунуп турар ындыг хевирлиг заводтарга тургузар арга чок деп комиссия база түңнел кылган. Бир-тээ оларны бистиң заводта эптеп тургускан чүве болганда чаартып таарыштыр эде кылыр ужурлуг. Ынчангаш эде кылып дериг-херекселдер биске 1981 чылдан бээр кээп эгелээн. Чаа прессти ажыглалга кирген болгаш кургадыр вагонеткаларга туүйбуну аайлай салыр автоматтың кезектери база кээп турар.

БАР арга-курлавырларны долузу-биле ажыглавайн база бүдүрүлгечи сагылга-чурумну быжыглаарының идегелдиг быралары — социалистиг чарышты болгаш политиктиг-кижизидилге ажылдарының хөй талалыг хевирлерин чогуур деңнелинге чедир организаставайн турарындан ажыл шагы үзер, прогулдаар чорук 1981 чылда база эвээжевээн. Ээлчеглер аразының чорук 1981 чылда база эвээжевээн. Ээлчеглер аразында турбушкуннары, кадрларның ажылдан үнер-кирери ам-даа хөй. Ажыл шагын долу эвес ажыглаанындан 118,7 муң рубльдиң бараанныг продукциязын болгаш 1,6 миллион туүйбуну чедир бербээн. Туүйбу заводтарында технологтуг албаның ажылы ам-даа куду деңнелде. Оон түңнелинде чаңгыс ол-ла чигээтен 150 марканың, өске таварылгада 75 марканың туүйбуларын, а чамдыкта брак продукцияны бүдүрүп турар. Эрткен чылын 1,5 миллион туүйбу үрей кылдынгаш браккаттынган, оон-биле 60 квартиралыг ийи бажыңны тудуп болур турган. Бистиң ажылдап болгу дег арга-курлавырывыс, чедир шиитпирлээр ужурлуг айтырыгларывыс чогум-на мында туруп турар.

Элегес-Аксының туүйбу заводунга ажылчын кадрларны турумчудар сорулга-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели чурттаар тудуун тударынга 1 миллион рубльди үш чыл бурунгаар тускайлаан. Ам бо хүннерде ол түңнүн чүгле 450 муңу шиңгээттинген. Бо ажыл-агыйжы эвес чорук заводтуң удуртукчуларының, хөй-нити организацияларының шуптузун чоруун илередип турар дээрзин билзинигр.

Тудугжулар бистен чүнү манап турарыл, оларны тудуг материалдары-биле деңнески хандырып болурунуң аргазы чүл? Бистиң каттыжыышкынның бүдүрүлгелериниң шиитпирлээр ужурлуг айтырыглары ол.

ЧААГАЙЖЫДЫ туттунган общежитиени ажыглалга кииргенинден Элегес-Аксының туүйбу заводунуң ажылчыннарының санын көвүдедип болур апарган. Ынчангаш ийиги технологтуг шугумга ажылдаар кадрларны четчелээш, туүйбу бүдүрерин ийи катап улгаттыргаш, чылда 24 миллион туүйбуну бүдүрүп болур. Рудалыг эвес тудуг материалдарын бүдүрер карьерниң төпчүдер. Чүге дээрге республиканың девискээринде туүйбу бүдүрериниге херегцеттиннер чиг-этти янзы-бүрү организациялар кайы-хамаан чок казып ап, болбаазырадып келген, долгандыр турар бойдуска когаралды чедирип турар. Ынчангаш каттыжыышкынның үүрмектеп-сорттаар карьериниң баазазынга элезин, сай, дой казып турар черлерни төпчүткен. Үүрмектээр бир дериглге ажыглалга кирген. Бо чылын база бирээзин кийрери көрдүнген. Олар ажылдап эгелээш, чагыкчыларны үүрмектээн сай-биле бо беш чылда хандырып болурунуң аргазы бар.

Бистиң бүдүрүлгелеривисти ажылчын кадрлар-биле четчелээр дээш чурттаар тудуун калбартып чорударынче кичээнгейни угландывыс. Ол сорулга-биле бо чылын Элегес-Аксы суурга ийи аал ногты чурттаар үш бажыңны, 18 квартиралыг бир бажыңны, Кызылга 18 квартиралыг бажыңның тудуун уламчылааш, 120 кижи чурттаар общежитиени ажыглалга кийрер.

Каттыжыышкынның специалистери тус-тус коллективтерге хамааржыышкан хемчеглерни ажылдап кылган, ону ажыл-херекке боттандырар база социалистиг хүлээлгелерин, планныг даалгаларын күүседир дээш бистиң бүдүрүлгелеривистиң удуртукчулары, хөй-нити организациялары бүгү күштү мөөңнээш, бар арга-курлавырларын долузу-биле ажыглаар ужурлуг.

Ю. САМОЙЛЮК,
«Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкынның чиигине директору.

Э. А. ШЕВАРДНАДЗЕНИҢ ЧУГААЗЫ

ВАРАНАСИ (Уттар-Прадеш штат, «Правданың» болгаш СЭТА-ның тускай корр.). Варанасиниң кудумчуларын март 28-те долган чыскаалчылар хоорайның кол шөлдериниң бирээзин — Баньябагхче углаап, кызыл туктарны көдүрүп алгаш чорупканнар. Аңаа ИКП-ниң XII съездизиниң ажылының доозулганынга хлбаштырган канчаар-даа аажок хөй кижи киришкен митинг болган.

100 муң ажыг ажылчы чоннарның киришкен митингиге Индияның коммунистиг шимчээшкининиң сураглыг ажылдакчызы, ИКП-ниң Национал чөвүлелиниң кежигүнү Раджешвара Рао чүве чугаалаан. Ол индий коммунистерни бүгү делегейде тайбын дээш, ажылчы чоннарның үндезин эргелерин камгалаары, чурттуң чоон болгаш демократтыг күштерниң чаңгыс эп-найыралын быжыглаары дээш демпеелдиг уламы күштелдиреринче кыйгырган.

СЭКП делегациязының баштыңы, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Грузияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Э. А. Шеварднадзе митингиге байыр чедирип, чүве чугаалаан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Леонид Ильич Брежневтиң хүндүлүг болгаш өөрүшкүлүг даалгазын күүседип, силерниң шуптуңарга, Индияның Коммунистиг партиязының кежигүннеринге, силерниң улуг чурттуңарның ажылчы чоннарынга чалбыыштыг байырны, аас-кежиниң болгаш чечектелиишкиниң куззээнин дамчыдарын чепшээреп көрүңер деп, ол чугаалаан.

Бистиң улузувуста, Индияның улузунда, бүгү черниң улустарынга тайбыңны камгалаарының сорулгазындан артык, мындыг чүгула сорулга чок деп санап турар бис.

Совет Эвилели болгаш Индия тайбын, улустарның айыыл чок чоруу дээш, империализмге, неоколониализмге болгаш сөөк-язы ылгавар чорукка улуг демиселге бүзүлбес эвилелчилер боор турар.

Совет-индий найырал — бистиң улустарывыстың чүгула чедиишкини-дир деп, оратор уламчылап чугаалаан. Совет-индий харылзаалар социал системалар аңгы-даа болза, бот-боттарының иштики херектеринге холгаарлашпазының принциптерин шыңгыы сагыышпаан, ийи күрүнениң даштыкы политиказының онзагай чүүлдерни бот-боттарының аразынга шыңгыы хүндүлээринге үндезилээш, чедиишкинниг калбарып турар.

Чогум-на аңаа үндезилээш, бистиң күрүнелеривис аразынга, оларның удуртукчуларының аразынга бот-боттарын хүндүлежир чорук быжыгып турар деп, Л. И. Брежнев чоокта чаа Ташкентиге чугаазынга демдеглээн. Ол дээрге, бистиң хүннеривисте канчаар-даа аажок улуг, үнелеп четтинмес капитал-дыр. Ол ийи таланың айыыл чок чоруун медереп билирин улам быжыктырып турар. Ол Азия диңке тайбыңның болгаш деңдески чоруктуң «делгем зоназын» тургузуп турар. Ол Совет Эвилелинге болгаш Индияга тайбыңны камгалап, быжыглаар, улустар аразынга тайбың кады ажылдажылганы калбартыр талазы-биле делегей кырынга чедиишкинниг кады ажылдаарынга арганы берип турар».

Бистиң найыралывысты үе-шаг хынап, шылгаан Бистер оон ам-даа улам калбарып быжыгарынга бүзүрээр бис. Ооң быжыг үндезинни ооң улусчу чаңчыл боор, бистиң улуг улустарывыстың улуг эрге-ажыктарынга дүгжүп турары болур.

Митингиге ол ышкаш Вьетнамның, Кубаның Компартияларының, Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының болгаш өске-даа акы-дуңма партияларның төлээлекчилери база чүве чугаалаан.

Бөгүн — ССРЭ-ниң болгаш Мозамбик Улус Республиканың аразынга найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээниң беш чылы

АЖЫКТЫГ ХАРЫЛЗААЛАРНЫҢ БЫЖЫГЫЫШКЫНЫ

Хамааржышпас чорукту чаалап алганының соонда Мозамбик Улус Республика амыдыралдың бүгү талаларынга революстуг чаалап алышкыннарын камгалаарынга болгаш быжыглаарынга кыска хуусаада дыка улуг чедиишкиннерни чедип алган. Колониалдыг үр тергииделиниң уржуктарын чедиишкиннег ажып эртпишаан турар. Экономиканың күрүне секторузу чуртта быжыгып, хөгжүп, ам үлетпүр продукциязының 60 ажыг болгаш кедээ ажыл-агыйының — 15 хуузун берип турар. Ол чедиишкиннер дыка улуг чергезинде совет-мозамбик кады ажылдажылга-биле холбаалыг деп, Мозамбикте чугаалажып турар.

Быжыгыышкынның совет-мозамбик харылзааларның быжыг үндезинин ийи чурттуң аразынга Найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында 1977 чылдың март 31-де Мапутуга ат салдынган керээ болу берген. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев биле ФРЕЛИМО партияның даргазы, МУР-нуң президентизи С. Машелдиң 1980 чылдың ноябрьда Москвага ужуражыышкыны болгаш беседазы совет-мозамбик харылзааларының хөгжүлдезинге чаа үе-чада болган. Ынчап ССРЭ-ниң болгаш МУР-нуң кады ажылдажылгазының перспективаларын төлевилеп, социализмниң болгаш тайбыңның эрге-ажыктарынга таарыштыр делегейге оларның демниг кеделириниң быжыг үндезиннерин салган.

СЭКП-ниң болгаш ФРЕЛИМО-нуң аразында мозамбик улустуң хосталга болгаш хамааржышпас чорук дээш маадырлыг демиселиниң үезинде эгелээн акы-дуңма харылзаалар чылдан чылче быжыгып орар. Марксизм-ленинизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң принциптеринге үндезилеңген ол харылзаалар совет-мозамбик харылзааларның бүгү комплекзинге таарымчалыг салдарын чедирбишаан, улам быжыг янзы-бүрү талалыг болуп бар чыдар.

Ийи чурттуң экономика талазынга кады ажылдажылгазы чедиишкиннинг хөгжүп турар. МУР-нуң улус ажыл-агыйының 17 адырдарының тургустунуп келиринге совет специалистер деткимче көргүзүп турарлар. Республиканың тараалаң чери апаар Лимпопо хемниң унунуң суг болгаш чер курлавырларын комплекстиг ажыглаарының схемазын кады ажылдап кылып турар. Ол кавыга 200 муң гектар черни суггарар, кедээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүттерин алырын ол хандырар. Агро-үлетпүр комплекстерин, аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелерин тургузарын, тергээшкиннерге удур демиселдиң болгаш Газа можунуң чурттакчылыг кол-кол черлерин ижер суг-биле хандырарының улуг плотиналарын тударын планнап берген.

Деңг эргениң болгаш кайызынга-даа ажыктыг болурунуң принциптеринге үндезилеңген совет-мозамбик садыг харылзааларының дүрген темнилер-биле хөгжүп орар. 1981 чылда ийи чурттуң аразынга бараан саарылгазы 1979 чылдыынга деңнээрге үш катап өскен. МУР Совет Эвилелинге чигирни, сизальды, хөвэн металлдарны садар. 1985 чылга чедир үеде ийи чурттуң аразынга садыг-экономиктиг кады ажылдажылганың үр хуусаалыг программазынга 1981 чылдың майда Москвага ат салган.

Национал кадрларын белеткээрде Совет Эвилели Мозамбикке улуг дузаны чедирип турар. Чижээ, МУР-нуң Нампулда индустриал-педагогика техникуму болгаш тус бүрүзүнге 400-500 сургуулдар өөредип профессионал-техниктиг беш училищени ССРЭ-ниң деткимчези-биле тургускан. Оларда өөредиишкинни коллдуунда совет инструкторлар болгаш башкылар чорудуп турар. ПТУ-ларга болгаш кады ажылдажылганың янзы-бүрү объектилеринге 6 муң ажыг мозамбик специалистерни белеткээн. Мапутуда Эдуардо Мондлане аттыг университетте 50 ажыг совет башкылар ажылдап турар.

Мозамбиктиң улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында ажылдап турар совет кижилер республикада хамы хүндүткелдиг. Хөвенни тарып өстүрерде, кедээ ажыл-агыйның ол адырын хөгжүдериниң комплекстиг планын ажылдап кылырда Мозамбикке дузалап турар Узбекистанның специалистериниң ажылы бедик үнелээшкинни алган. Оларның идиг бериишкинниниң ачызында күрүне секторунга хөвеңниң ортумак дүжүдү гектардан-на 1980 чылда 6,8 центнер турганындан эрткен чылын 11,4 центнер чедир көвүдээн.

Мапутуда, Бейрада, Лишингиде болгаш өске-даа хоорайларда ажылдап турар совет эмчилер чуртта чаагай алдарны чедип алган. Медицинаның 70 совет специалистери чыл бүрү 150 ажыг муң аарыг кижилерни хүлээп ап, 14 муң ажыг кезип эмнээшкиннерни кылып турар. Совет медицинаның төлээлекчилери санитар-чырыдыышкынның болгаш профилактиканың улуг ажылын база чорудуп турар. Берге байдалдарда олар боттарының интернационалчы хүлээлгезин эрес-шудургу күүседип, мозамбиктерниң ынакшылын болгаш хүндүткелин чедип алганнар. Иньямбане хоорайга ажылдап турган совет эмчи Соловьеваның (Москва чурттуг) адынга ооң хөй бөлүк мөөрлериниң өөрүп четтиришкин илергейлээн чагаазында мындыг состер бар: «Ленинниң улуг Төрээн чурттунуң хамаатылары кижи төрелгетенге бараан болуруңун херээнге боттарын бүрүн берип турарын, барып талакы «сайзыралдың» үндезилеңгени бак сагыштың оларга канчап-даа таарышпазын Мозамбик Улус Республикага Силер база катап көргүстүңер. Силерниң бүдүмүг чаагай сеткилиңер, бедик профессионал мергежилиңер, мозамбиктерниң хачы хүндүлээр чоруун дугайында турасмаалды ноозоде кадагалаар бис».

Социалистиг планнаашкынның нептередирде МУР-га совет экономистер дузалап турар. 1979-1982 чылдарда чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң планнаарын болгаш 1990 чылга чедир үеде перспективтиг планын оларның киржилгези-биле ажылдап кылган. МУР-га ол ышкаш совет геологтар, метеорологтар, демир-орукчулар, өске-даа специалистер база ажылдап, оларның ажыл-чорудулгазы мозамбиктерниң эң бедик үнелээшкинин алган. Совет Эвилелинден специалистерниң идепкейлиг киржилгези-биле Мозамбиктиң геологтары Ньяса можузунда хөмүр-даштың 220 миллион тонна курлавырларлыг кайгамчык байлак черин чаа ишчилеп тыпкан. Бо дээрге чурттуң чер иштиниң байлактарын ишчилеп тыварынга хамааржышпас Мозамбиктиң улуг чедиишкини болган.

Ийи чурттуң аразынга Найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээниң 5 чылын бо хүннерде Мозамбикте калбаа-биле демдеглеп турар. Ол керээ социализмни тургузарда аныяк африка күрүнениң политиктиг, экономиктиг, социал болгаш культура деңшилгезинге идиг берип турарын онзалап демдеглеп турар. Мурнуу-Африка Республиканың сөөк-язы ылгаар бау-чуруму кожазында африка күрүнелерге удур чөңгээлерин күштелдирип, оларның девискээрлеринче болгап-чок-ла халдап кирип, оларга иштики байдалды дүвүредип реник кызыдып турар Мурнуу Африкада байдалдың чогумчуп доктаамалчыырынга бо документиниң идиглиин айтып турар. Мурнуу-африкан чы сөөк-язы ылгакчыларының агрессчи чүткүлдерин Рейганның администрациязы улам ажыы-биле деткип турун бергенде амгы үеде ук керээниң ужур-дузазы улам өзүп орар.

В. ОСИПОВ,
СЭТА-ның корр.

Мапуту.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ
СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ВЬЕТНАМНЫҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ СЪЕЗДИЗИ

ХАНОЙ. (СЭТА). ВСР-ниң найысылалынга март 27-де Вьетнамның Коммунистиг партиязының V съездизи ажыттынган. Ында 1,7 миллион вьетнам коммунистерни төлээлээн 1.000 ажыг делегаттар олуржуп турар. Съездиниң ажылында СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. С. Горбачёв баштаан делегациязы, өске-даа акы-дуңма партияларның, улусчу-революстуг болгаш демократтыг партияларның, национал-хосталга дээш демисежип турар шимчээшкиннерниң төлээлекчилери олуржуп турар.

ВКП ТК-ның Чиңгине секретары Ле Зуан ТК-ның политиктиг отчёдун кылып илеткээн. Партияның IV съездизиниң соонда эрткен чылдар болза, вьетнам революциязының чаа үе-чадазы шиитпирлиниң чылдары болганын ол чугаалаан. Ол дээрге экономиканы, культураны катап тургузуп чаартырының болгаш улам хөгжүдериниң чылдары, чаа дайзын — ыдат экспансионизмден болгаш гегемонизмден Ада-чурттуң камгалаар дээш демиселдиң чылдары болган. Ол болза национал хамааржышпас чорукту, бистиң чуртка социализмниң үндезиннерин улам быжыглаарының үези болган.

Илеткелчи ол чылдарның дургузунда Вьетнамның бүгү талалыг чедиишкиннерин демдеглээш, ол дээрге Совет Эвилели-биле бүгү талалыг кады ажылдажылгадан болгаш ооң идепкейлиг дузаламчызындан. Лаос болгаш Кампучия-биле онза харылзаалардан, өске-даа социалистиг чурттарның харам чок дузаламчызындан, бүгү делегейниң революстуг болгаш тайбынче чүткүлдүг күштериниң эп-сеткил каттыштырылгазындан болгаш деткимчезинден ундулбес холбаалыг боор турарын айыткан.

Бистиң съездивис ВКП-ниң болгаш бүгү улустуң омунээзиндеп хүндүлүг эш Л. И. Брежневке баштаткан Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга, улуг совет улуска бистиң идегелдиг эжиивис болгаш аныяска Вьетнамның улузунга бүгү талалыг, канчаар-даа аажок улуг дузаламчыны көргүзүп келгени болгаш көргүзүп-даа турары дээш чалбыыштыы-биле, ханы өөрүп четтиришкинин илередип турар.

Вьетнамның Коммунистиг партиязы, ВСР болгаш бүгү вьетнам улус Совет Эвилелиниң чайгылыш чок тайбыңга ынакшылдыг политиказын болгаш Тайбың программазын бүрүнү-биле деткип, эш Л. И. Брежневтиң могаг-шылаг чок ажыл-чорудулгазынга, «соок дайынны» база удур боллурбазынче, чавырлыышкынны, айыыл чок чорукту болгаш улустар аразынга кады ажылдажылганы быжыглаарынче угланган Совет Эвилелиниң чаагай күзел-чүткүлдүг чаа саналдарынга изиг байыр чедирип турар.

Совет Эвилели-биле сырый каттыжыышкын, бүгү талалыг кады ажылдажылга бистиң партияның болгаш күрүневистиң даштыкы политиказының эң чүгула үндезини боор келген болгаш мындыг боор-даа турар деп, илеткелчи онзалап айыткан. Бистер ону Төрээн чуртту камгалаарынга болгаш социализм тургузуушкунунга бистиң улустуң тиилелгезиниң магадылалы кылдыр көрүп турар бис.

Бо чылын Совет Социалистиг Республикалар Эвилели бодунуң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн демдеглээр. Бистиң улузувус өндүр улуг СЭКП-ге удурткан акы-дуңма совет улуска бодунуң алдарлыг байырлалының бүдүүзүнде чаа-чаа шылгарангай чедиишкиннерни чедип алырын чалбыыштыы-биле күзеп турар.

Ле Зуан чурттуң 80 чылдарда кол-кол социал болгаш экономиктиг сорулгаларын, партияның удуртукчу ролюн быжыглаарының, идеологтуг ажылдың шынарын экижидериниң айтырыгларын тодаргайы-биле чугаалаан.

Даараазында ВКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фам Ван Донг «Беш чылда (1981—1985 чылдарда) болгаш 80 чылдарга чедир үеде экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң кол угланыышкыннары болгаш амгы база эчис сорулгалары» деп илеткелди ол чылышка кылган.

СЭКП делегациязының баштыңы М. С. Горбачёв съездиге чүве чугаалаарга, съездиге олурганнар ону чылы-биле уткаан. Бистиң делегациявыс совет-вьетнам харылзааларны быжыглаарынче үргүлчү кичээнгей салып турар СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Леонид Ильич Брежневтен хүндүлүг даалга алгаш келген деп, ол чугаалаан. Ол оон силерниң съездиңерниң ажылының долузу-биле чедиишкинниг болурун күзээнин дамчыдарын болгаш Совет Эвилели экономиканы болгаш чоннуң чаагай чоруун көдүрери, социалистиг чаалап алышкыннарны улгаттырары дээш демиселге социалистиг Вьетнам-биле кады демисежип келген, демисежип турар-даа, демисежир-даа апаарын демдеглээрин дилээн чүве. Вьетнам эштер совет кижилерниң эп-сетгил каттыштырылгазынга болгаш деткимчезинге шуут бүзүреп болурлар.

Совет-вьетнам харылзаалар эң-не быжыг болгаш ак сеткилдиг принциптерге — марксизм-ленинизмниң болгаш социалистиг интернационализмниң принциптеринге үндезилеттинген. Оон быжыг үндезини Найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында 1978 чылда ат салган керээ, а ол харылзааларны боттандырарының кужу бистиң коммунистиг партияларывыстың акы-дуңмалышкы буузулбас найыралы боор турар, бистиң акы-дуңма партияларывыс социалистиг, коммунистиг тургузуушкунуң планнарын делегейниң нарыылай берген байдалдарының үезинде шиитпирлээр ужурга таваржып турар. Ындыг нарыыдааишкынның баштайгы чылдагааннары марксисчи-ленинчилерге шуут билдингир. Ол — капиталистиг системаның нити кризизиниң база катап чидыглеңгени-дир. Агрессивниң болгаш милитаризмниң күштери кижи төрелгетенни делегейниң термоядролуг дайынынче чыгаары-биле кыжанып турар.

Америк империализмниң Азияда кайы хире айыылдыг идепкейжип турарын билир бис. Ол дээрге, хамыктың мурнунда Вашингтонунуң «кыдат көзерин» ойнаар дээш оралдажыышкыннары, бодунуң делегей стратегиязынга эрге-ажыктарынга амгы кыдат удуртукчуларның антисоветизмин болгаш гегемонизмин долузу-биле ажыглаарынче ооң чүткүлү-дүр.

СЭКП болгаш Совет чазак XXVI съездизиниң угланыышкыны быжы-биле элерип, съездиниң 80 чылдарга хүлээп алганы Тайбың программазын амыдыралга боттандырарын кызымаккайы-биле чедип ап турар. Аңаа база бир бүзүрелдиг бадыткаашкын — Л. И. Брежневтиң совет профэвилелдериниң XVII съездизинге болгаш Ташкентиге элээн наш хонук мурнунда кылган хөй саналдары болгаш эгелээшкиннери болур.

Амгы байдалдар үезинде коммунистиг болгаш ажылчын партияларның сырый каттыжарының онза ужур-дузалыын М. С. Горбачёв демдеглээн. Бистиң шимчээшкиниве пролетаржы интернационализмниң кыйгырыының адаанга тывылган. Ында — оон өндүр улуг күжү салдынган. Кандыг-ла бир политиктиг сорулгаларның эрге-ажыы дээш марксизм-ленинизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң принциптеринден ойталаар партиялар кедизинде баргаш, улуг бергелерге таваржыр, амгы дайлыбынга аштырар деп чүвени дуржулга көргүскен. Сырый каттыжыышкын — социализмниң болгаш тайбыңның чаа-чаа тиилелгелериниң кол негелдези ол-дур.

АКШ Вьетнамга дайынның киржикчизи 42 харлыг Джозеф Петти (чурукта) Ак бажыңның чанында креске болуп чыпшыр шарыры-биле Индий-Кыдатка Пентагонуң химиктиг шенелдезинге хораннангаш, ыжыктан ааразын көргүзер бодаан Д. Петтиниң коргуңчуг аарыг-чолуланының буруузу Каттышкан Штаттарның Индий-Кыдатка химиктиг дайын чорудуп турган чазаанга онаажып турар. Ынчан ол хем-буруулуг дайынның кол чепсээ «Эйджент орандж» дээр күштүг хорал бүдүмели боор турган. Ооң чаңгыс-ла дамдызы безин муң-муң кижини өлүрүп шыдаар. АКШ-тың шериглери вьетнам агрессиязының чылдарында ындыг он-он миллион литр хораны чаштырган. Оон 1.3 миллион вьетнамнар, лаостар болгаш кампучиялар өлген, дайынга киржип турган он-он муң американнар аар аарыг-човуланга таваржып турарлар.

АП болгаш СЭТА-ның телефотозу

БЕЙРУТКА БОМБА ЧАЗЫЛГАН

БЕЙРУТ. Бейруттуң кинотеатрларының бирээзинге бомба чазылганының түңнелинде ийи кижи өлген болгаш чээрби кижи аар балыгланган.

Ливан хөй-нити найысылалга сөөлгү үеде частыышкыннарның болгаш диверсияларның дыка көвүдээнинге улуу-биле дүвүреп турар. Оларның түңнелинде он-он ливаннар өлген болгаш чүс-чүс кижи балыгланганнар. Ол террорлуг үүлгедиишкиннерни израиль тускай албан черлери болгаш оларның шивишкиннери кылып турар деп, ук черниң хайгаарачылары санап турар.

Бөгүн—К. И. Чуковскийниң төрүттүнгенинден бээр 100 чылы

ЭРТЕМДЕН БОЛГАШ ЧОГААЛЧЫ

Корней Иванович Чуковский — эртемден-филолог, шүлүкчү болгаш чогаалчы, критик база салым-чаяанныг тоол ыдыкчызы кижилерниң бирээзи чораан. Аңаа чүгле уруг-дарыг эвес, а харын улуг улус безин сеткил-чүрээнден ханы ынак чораан. Ол хире уран талантылыг, улуг угаанныг чогаалчы чурттап чораан.

Корней Ивановичиниң талантызы, ооң амыдыралды эки билири хоочун чогаалчының чогаалдарындан коскү. Ол номчуп, бижип билбес бичии уругларны, өөреникчи уруг-дарыгны болгаш янзы-бүрү билиг, мергежилдиг улуг кижилерни безин бодунче хаара тудуп келир элдептиг солун кижилерниң бирээзи.

Корней Иванович Чуковский 1882 чылда Петербургка ядыы өг-бүлеге төрүттүнген. Ажы-төлүн азырап алыр дээш, ооң авазы холчок кызып чораан, ынчалза-даа түреңги, чединмес амыдырал оларны чыттыр базып, човулаңны көргүзүп чораан.

Амыдырал - чуртталгазы оода чүгээртей бээр ирги бе дээш, ава ажы-төлүн алгаш, Одессага көжүп чеде берген. Оглун ол шыдаар шаа-биле кызып тургаш, гимназияга өөредип киирген. Ынчалза-даа түреңги ядыы, хеп чуур ходел ажылдыг ненин оглун ур болбаанда гимназиядан уназып сывырыпкан.

Ядыы оолга аар-берге күш-ажылдың чымыштыг амыдыралы эгелээн. Корней Чуковский чаңгыс эвес удаа ажылын солаан, хөй-янзы ажыларның кижилер-биле ужуражып ажылдап турган. Ол бодунуң хостуг үе-шагын чүве өөренип, билип алырынче угландырып эгелээн. Пушкинниң, Некрасовтуң, Чеховтуң чогаалдарын холдан салбайн номчуп турган.

1901 чылда К. И. Чуковский «Детские новости» деп солуннуң редакциязынга бодунуң бир-ле дугаар бижээн «Уран чүүл деп чүнү ынча дээрил?» деп чүүлүн чедире берген. Ол чүүлдү солун парлап үндүрген. Ооң соонда, ийи чыл эрткенде ол Лондонга үстүнде адаан солуннуң корреспондентизи болуп чеде берген. Ынчалза-даа ол үр болбаан, айыттынган солун чери олче акша-төгерик чорутпас апарган. Кижи чурту кидирээштиг дээш ынчаш берге байдалга ол таварышкан. Арга чадаарда Британ музейинге ажылдап кирип алган.

К. И. Чуковский Петербургка чедип келгеш, «Сигнал» деп журналды парлап үндүрүп эгелээн. Ол журнал бодунуң ужур-утказының, туружунуң талазы-биле сатириктиг (шүгүмчүлелдиг чогаалдар парлаар) ынчангы турупп турган күрүне тургузуунга удур шүгүмчүлел-шоодуглуг чүүлдерни дидими-биле парлап турган. К. И. Чуковский ооң редактору турган болгаш ындыг утка-шынар дээш судталдыр ужурга таварышкан.

Чогаалчы 1905 чылдың революциязының соонда дыка хөй журналдар-биле харылзааны тудуп, чогаал ажылын хапыладып эгелээн. Ооң соонда чылдарда ол уруглар чечен чогаалынче сиидүгүп кирген. Ол уруглар чечен чогаалының онзагай хевириниң дугайында, уругларның чогаал номчулгазының болгаш номчаан база дыңнаан чүүлдерин канчаар хүлээп билип алырының дугайында чугула айтырыгларны көдүрүп турар сайгарылгалыг чүүлдерни бижигилээн.

1907 чыл үезинде «Уругларның чогаал дылы» деп чүүлү парлаттынып үнген, ооң соонда он чыл эрткенде уругларга «Крокодил» деп бир дугаар тоолун бижээн.

1916 чылда К. И. Чуковский улуг чогаалчы М. Горький-биле ужуражып таныжып. Ол тоолду «Нива» деп журналдың капсырылгазы болур «Для детей» деп уруглар журналынга парлаан, ынчап харын ол журналдың редактору апарган.

Октябрь революциязының тиилээнининң соонда, 1918 чылда К. Чуковский М. Горький-биле кады уругларга бир дугаар «Елка» деп совет уруглар номун белеткеп үндүрген.

1918 чылда К. И. Чуковский «Всемирная литература» деп ном үндүрер черге ажылдай берген, ынчап М. Горький ол черниң англия-америка талазы-биле килдистиң эргелекчизи турган.

Ол-ла чылдарда К. Чуковскийниң «Эки чуп», «Тараканның улуун аар» деп чогаалдары «Радуга» деп уругларның ном үндүрер черинге парлаттынган. Ол ышкаш аңаа ооң «Бажыңчыгаш», «Койгупак» дээш оон-даа өске аттыг уругларга бижээн чогаалдары парлаттынгылаан.

Чээрби чылдарда чогаалчы «Бармалей», «Телефон», «Хуулгаазын ыяш», «Ылаш сээк» болгаш оон-даа өске бичиилерге таарыштыр делегейге сураглыг уруглар тоолдарын бижигилээн.

Үжен чылдарда К. Чуковский «Хүннүг», «Гимназия» деп тоожуларны бижигилээн. «Айболит эмчи» деп чогаал база ынчан тывылган.

Ада-чурттуң Улуг дайының соонда К. И. Чуковский «Некрасовтуң чогаал ажылының онзагай талалары» деп ажылын бижип дооскан болгаш, Ленинчи шаңналды алган. Ол ышкаш чогаалчы улуг орус дылдың уран-чечен утка-шынарының дугайында «Амыдырал дег дириг» деп номун бижип үндүрген.

1957 чылда К. И. Чуковскийге филология эртемнериниң доктору деп атты тывыскан. Ооң кызымак күш-ажылын Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бедик-биле үнелээш. Төрээн чуртунуң дээди орден-хавыялары Ленин база ийи Күш-ажылдың Кызыл Туг орденнери-биле шаңнаан.

Тыва уруглар бала-ла ооң өлүм чок чогаалдарын, тоолдарын холдан салбайн номчуп турар. Тыва чогаалчылар ооң чогаалдарын тыва дылче очулдуруп турар болгаш моон соңгаар-даа очулдурар. Ю. Кюнзегеш К. И. Чуковскийниң «Читкен хүн», К. Кудажы «Айболит эмчи», Х. Ойдан-оол «Ылаш-сээк», Д. Моңгуш «Эки чуп» деп чогаалдарын тыва дылче очулдуруп, тускай номнар кылдыр чырыкче белеткеп үндүргүлээн.

ХҮНДҮЛҮГ НОМЧУКЧУЛАР,

ШАКТЫ БУРУНГААРЛАДЫРЫН УТПАҢАР!

Эрткен чылдан бээр доктааттынганын ёзугаар апрель 1-де шакты 1 шак бурунгаар кылдыр эде салыр. Ынчангаш бөгүн удуур мурнунда шактарыңарны 1 шак чылдырып алырын утпазыңарны сагындырып тур. Чижээ, кежээ 10 шакта удуурда, шакты 11 шак кылдыр чылдырар.

СПОРТ СПОРТ СПОРТ

МАСТЕР АДЫН БАДЫТКААН

Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының студентизи Сергей Бабкин—бистиң республиканың шыырак спортчуларының бирээзи. Ол биатлонга ССРЭ-ниң спорт мастери. Чоокта биатлонга «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң Россия Чөвүлелиниң чемпионады Петрозаводск хоорайга болуп эрткен.

Аңаа бистиң чаңгыс чер чурттуувус С. Бабкин чедиишкинниг киржип, 20 километрге чемпионнааш, мастер адын база катап бадыткаан. Сергей ам ол ниитилелдиң Төп Чөвүлелиниң чемпионадынга киржир.

ЧУРУКТА: С. Бабкин маргылдаа үезинде.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

Суд залындан

ХАЙГААРАЛ ЧОГУНДАН

«ССРЭ хамаатызы социалистиг өнчүнү камнаар болгаш быжыглаар хүлээлгелиг. Күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң эт-хөреңгизин самчыгдаар болгаш төтчеглээр чоруктарга удур демисежири, чоннуң байлаанга камныг болуру — ССРЭ хамаатызының хүлээлгези.

Социалистиг өнчүге халдаан кижилерни хоойлу ёзугаар шиидер» деп ССРЭ Конституциязының 61 чүүлүнде айыткан.

Бо хүлээлгени күүсетпээни дээш моон адаанда айыткан пар кеземче харысалгазынга кирген.

Орлан Кадырович Картин, Валерий Хүлер-оолович Лыкаа, Ак-оол Серен-оолович Севилбаа, Мерген Бадыевич Очур херек үүлгедир үеде чаа 17 харлаан, пазы четпээн турганнар. Олар шынты доктаамал ажылдавайн, ада-иези-биле сакманчылаан боор турган.

Шибаадыр Сундупович Чапчыыдай 1939 чылда төрүттүнген. Эрзин районнуң «Мөрен» совхозка кадарчылап ажылдап турган. Ол мооң мурнунда үш удаа шииттиргеш, 1978 чылда хосталган.

1980 чылдың ноябрь айда О. К. Картин, В. Х. Лыкаа, М. Б. Очур, А. С. Севилбаа олар 13 харлыг Соян Ногаан-оолду ээлеп алгаш, Ш. С. Чапчыыдайның сүмелээни ёзугаар Тес-Хем районнуң «Кызыгаар» совхозунуң Шогжаан Баазан, Чооду Донтан-оол оларга быжыглаан 44 баш инектерни одарга чорда оорлап, үзе сүрүп алгаш чорупкан. Чапчыыдайның чээни пазы четпээн Алексей Улаай «Беларусь» трактор прицеви-биле сиген сөөртүр дээш Ак-Эрик суурнуң чоогунга бар чорда, В. Х. Лыкаа ужуражы бергеш, оорлаан инектерни сөөртүрүп дилээрге, баштай ужурун билбейн чөпшээрешкен. Инектерни трактор прицевинге ийи удаа чүдүргеш, Чапчыыдайның залынга аппарып бээрге, ол төтчеглеп чок кылган. Истелге органынга болгаш судка Чапчыыдай буруузун билинмээн, ооң буруузу херектиң материалдары-биле, кады шииттирген-нерниң, херечилерниң өчүктери-биле тургустунганын суд тодараткан. Совхозка чедирген когаралы 8379 рубль.

1980 чылдың август айда О. К. Картин, М. Б. Очур, А. С. Севилбаа, В. Х. Лыкаа олар Соян Ногаан-оолду көгүдүп алгаш, Тес-Хем районда «Кызыгаар» совхозтуң кадарчызы Федор Очурга быжыглаан кодан хою одарга ээп чорда 20 баш хойларны үзе сүрүп, оорлааннар. Совхозка 1225 рубль когарал чедирген.

1980 чылдың күзүнүнде О. К. Картин, В. Х. Лыкаа, А. С. Севилбаа, М. Б. Очур, Соян Ногаан-оол олар «Тес-Хем» совхозтуң Хүлер-оол Сайын-оол суга турган хойларындан 4 хойну шоочалыг кажааны үреп киргеш оорлааннар. 1980 чылдың ноябрь 20-де О. К. Картин, В. Х. Лыкаа олар Эренчин Сарыг-оолдуң одарга чораан 6 улуг инектерин 4 бызаазы-биле кады оорлаан. 1981 чылдың февраль 26-да О. К. Картин, А. С. Севилбаа олар «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыннары Чооду Дажы, Шырап Сундуй оларның 2 аъдын оорлааннар.

1981 чылдың февраль 6-да О. К. Картин, А. С. Севилбаа Тес-Хем районнуң Самагалдай суурда чем магазининиң таңныылы чогун ажыглааш, соңгадан үреп киргеш, 20 шил кызыл араганы оорлааннар. Оларның ала долган. 7 ай дургузунда 8 удаа оор херекти үүлгеткени дээш Тес-Хем районнуң улус суду оларга хамаарыштыр бодунуң шииткелин үндүрген.

Үүлгеткен херээ дээш Ш. С. Чапчыыдай 10 чылда, О. К. Картин, А. С. Севилбаа, В. Х. Лыкаа, М. Б. Очур оларны кайызын-даа 5-5 чылдарда хосталгазын казып шииткен.

«Кызыгаар» совхозка чедирген когаралы дээш үстүнде шииттиргеннерден 9604 рубльди, хууда инектер өртээ 3480 рубльди төлеттирер деп суд доктааткан.

О. К. Картин, А. С. Севилбаа, М. Б. Очур, В. Х. Лыкаа доктаамал ажылдавайн турганнар. Олар хостуг үезинде чүвү кылып турганын оларның ада-иелери, чоок төрелдери хайгааравайн келгени, хөй-ниитиниң талазындан кижизидилге ажылының четпезинден мындыг түңнелге чедирген. Кадарчылар малын туда кадарбас, ээп сүрүп каар таварылгалар база таңныыл ажылының сулазы бо херекти үүлгедиринге таарымчалыг байдалды тургусканын демдеглээри эргежок чугула.

Б. БОРИСОВ.

АРГА-СҮМЕЗИН БЭЭР

Милицияның улуг лейтенантызы Эрес-оол Севээнович Иргит Аксы-Барлык, Эрги-Барлык суурларда милицияның участок төлээзи. Быжыглаттырган участогунга быжыг корум-чурум тургузарының хемчеглерин ол ап чорудуп турар, хөй-нииити-биле харылзаа быжыг. Ол ыяңгыя улусчу дружиналарның ажылынга практиктиг дуза чедирбишаан, оларга бо-ла арга-сүме берген турар. Ону дараазында факт бадыткаар.

«Хемчик» совхозтуң 33 баш хоюн оор алган деп медээ келген. Эрес-оол Севээнович совхозтуң дружинниктерин дайынчы ёзу-биле чыгтааш, боду баштады оорларны илередири-биле четтээн. Дарый алдынган хемчеглер соонда совхозтуң хоюн оорлаан кижилер туттурган. Бо — чүгле чаңгыс чижек-тир.

Милицияның улуг лейтенантызы хөй-нииитиниң корум-чурум үреэшкиннерин болдурбас сорулга-биле хөй-нииитиниң киржилгези-биле профилактиктиг хемчеглерже улуг кичээнгейни угландырып келген. Корум-чурум камгалалының солдадының ак сеткилдиг ажылын «Эң эки участок төлээзи» деп ат-биле демдеглээни таварылга эвес.

А. ЕВРОП.

Барыын-Хемчик район.

ЧҮГЕ УТТУНДУРГАНЫЛ?

Өвүр районда «Кызыл Туг» совхозта спорт ажылының дугайында бижикседим. Спорт кижилерге дыка-ла ажыктыг, кадыкшыл быжыглаарынга ол улуг салдарлыг. Аңаа хандыкшылдыглар-даа бисте көвей. Ынчалза-даа оларны күш-культура болгаш спортче совхозта спорт комитединиң даргазы Виктор Саая, ВЛКСМ комитединиң секретары Николай Түлүш хаара туттайн турар.

Ужуру болза, спортчу секциялар, маргылдаалар үргүлчү болур ужурлуг. Улуг маргылдааларга киржир хамаан чок, байырлал хүннеринде безин спортчу оюннар мөлдүк-калдык эртер. Кышкы үеде хаак, хоккейни сайзырадып болгай.

Күш-культура болгаш спортче аныяктарны, элээдилерни хаара тутпаанындан оларның чамдыктары арагалаар, хөй-нииитиниң черлеринге, Культура бажыңынга чурум үрээр чоруктар бар. Ылаңгыя кино көрген кижилерге шаптыктап, фонарь-биле кижилер чырыдар, аңаа олурган көрүкчүлерже чеңгэлээр, ээн кудумчуларга чораан кижилерни кежээ хөме таварыыр, харын-даа оларның акшазын хунаар сагыштыг чүүлдер безин тывылган. Байдал мындыг турда-ла совхозтуң директиязы, парткому, кедээ Советтиң күүскому, ажылчын комитеди спорт комитединиң ажылынче кичээнгей салбайн турар.

Спорт комитеди дериг-херекселдер садып алыр, маргылдаалар организастаарынга херек акшаны совхозтуң ажылчын комитединден ап турары билдингир. Спорт ажылы чорувайн турда, ону та канчаар ажыглап турар чүве?

Спорт Саглыда чүге уттундурганыл? Маңаа харыы бээр үе келген.

Д. ООРЖАК.

СЕРЕМЧИЛЕЛДИГ БОЛУР

Час дүшкен. Хамык бойдус оттуп, чер карарып эгелээн. Чылыг дүжери-биле кады айыылдыг бир чүве — өрт. Ынчан арга-арыгга оваарымчалыг болуру артык эвес. Серемчилел чок октаттынган өт, өшпээн таакпы кургаг черге өрт айыылынга чедирип болур. А ооң түңнелинде байлак арга-арыг, аң-мең өрттенип болур. Ооң чижээн Ак-Туругнуң девискээринге болгулаан өрттерден көргүзейн. Аңаа янзы-бүрү хемчээлдиг 17 өрт болган. Оларның үнгүлээн чылдагааннары аңгы-аңгы. Колдуунда серемчилел чок чоруктан болгулаан. Ак-Туруг ортумак школазының 8-ки клазының өөреникчилери походтап чорааш, одаан өжүрбейн барган. Оон улуг өрт өөскүп үнген. Кара-Сугда экспедиция турар черниң девискээринге өрт база болган. А экспедицияның талазындан ону өжүрер хемчег албаан. Үстүнде болган таварылгаларны моон соңгаар катаптавазы-биле серемчилел, кичээнгейлиг болуру чугула.

Өрт айыылы үне бээрге, ону өжүрер күш негеттинер. «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыннарының аразында өрт өжүржүүрүнге идепкейлиг киржип турарлар хөй. Чижээ, М. Опай, Я. Сагаан, Х. Дамбу, Н. Кошкар-оол, К. Дембирел, Ч. Сенчи оларның үлүү улуг.

Чылыг дүжери-биле кады өрт айыылын болдурбас дээш улам серемчилелдиг болза чогуур.

К. КОМБУ.

Улуг-Хем район.

АПРЕЛЬ 2-ДЕН 4-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ 2-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40— Эртенги гимнастика. 8.55 — «Дугуйлар кырында бажыңчыгаш». Мультфильм. 9.25 — «Томуйлаашкын». Уран-чечен телефильм. 10.35 — Бурят АССР-ниң, Чита, Иркутск областың уран чүүл коллективтериниң концерти. 11.25 — Телемедээлер. 11.35 — 14.15 — Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 14.55 — Геологтуң хүнүнге уткуштур. Кинопрограмма: «Баштайгы болуру аас-кежии», «Дээр дагларының картазы». 15.10 — Сээң ленинчи библиотекаң. 15.40 — «Объектив». 16.10 — «Хөглүг потаjыгаштар». 16.25 — «Москва чоогунга ужуражылгалар». 16.55 — «Шевер холдар». 17.25— Чурттуң өлдеринде. 17.40— Узбек ССР-ниң фольклор ансамблиниң концерти. 18.00 — Арага аарыының дугайында беседа.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Чериң байлаан Төрээн чуртка бараалгадыр». Тываның геология-шинчилел экспедициязының кол геологу А. А. Подкаменныйның беседазы.

МОСКВАДАН

19.25— «Каткыны долгандыр». Останкино концерт студиязынга шоодуг кежээзи. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30— Кежээки аялгалар. 22.25—«Карпаты чанында хоорай». Документалдыг телефильм. 22.45—Бөгүн делегейде. 23.00—00.45— Бут бөмбүүнге ССРЭ чемпиону дээш маргылдаа. «Спартак»—«Торпедо». «Олимпийский» спорт комплекизинден дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00— Англи дыл. 12.30— В. П. Катаев. «Полктуң оглу». 4-кү класс. 13.00—ПТУ сургуулдарынга. Физика. Электромагниттиг индукция. 13.30— Совет чурулга уран чүүлү. Б. И. Пророков. 14.00— Иоганн Себастьян Бах. 14.45— Мирза Турсун-Заденин шүлүглелдери. 15.20— Телемедээлер. 15.30—17.40— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.40— «Красноярск телевидениезиниң неделязы». ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болурунга уткуштур. 18.30— Телемедээлер. 18.45— Чарлалдар. 18.50— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.00 — «Кино аян-чоруктарының клуву», 20.00—«Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Хуулгаазынныг сөс». Мультфильм. 20.15—Л. Рюмин ырлаар. 20.40—«Амыдыралче ээп келген». Эртем-тайылбырлыг фильм. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35— «Кырган ашак болгаш бичии уруг». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү.

АПРЕЛЬ 3-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00— «Үе». Информастыг программа. 8.35— Эртенги гимнастика. 8.50—«Бир эвес кадык болуксазымда». (Күш-культуржуларга сүмелер). 8.55 — Чалыыларның чогаадылгалары. 9.25— «Ада-иелерге». 9.55—ССРЭ-биле Мозамбик Улус Республиканың аразынга найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээге ат салганының оюнга. Мозамбик Улус Республиканың ыры болгаш танцының национал ансамблиниң концерти. 10.40—«Советтер болгаш амыдырал». Тележурнал. Дамчыдылгага Азербайджан ССР-ниң Дээди Советиниң Даргазы К. А. Халилов киржир. 11.10— «Спортлотонуң» 14-кү тиражы. 11.15— «Сылдыстарже. Космонавтыларның бижимелдериндеи». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 11.45— ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болурунга. Белоруссияның танцылыг ансамблиниң концерти. 12.30— «Тиилекчилер». Фронтучу оңнуктер хүнү. 13-кү армияның хоочуннарының ужуражылгазы. 14.00— Чурукчулар дугайында чугаалар. Паоло Веронезе. 14.50— «Аңнаашкын». Мультфильм. 15.00 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 16.00— Политиктиг хайгааракчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 16.30—К. И. Чуковскийниң төрүттүнгенинден бээр 100 чылынга. Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 17.35— «82-ниң мөзүлы». 18.35—18.50— Чапсар. 18.50— С. П. Тургеневтиң чогаалдарын ёзугаар тургускан «Шөлээткел» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги, 2-ги сериялар. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.30— Документалдыг телефильмнер программазы: «Тарпоганың тоолу», «Лешуконьда аъттар плясказы». 22.00—23.55— Бут бөмбүүнге ССРЭ-ниң чемпиону дээш маргылдаа. «Динамо» (Тбилиси) — «Динамо» (Минск). Тбилисиден дамчыдылга. Ооң соонда—телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20— «Кино көрүкчүзүнүң эдеринчизи». 15.05 — «Руде право» солуннуң шаңналы дээш хоккейге чурттар аразының маргылдаазы. ЧССР-ниң болгаш Швецияның шилиндек командалары. 3-кү үези. Чехословакиядан дамчыдылга.

ЭСТОНИЯНЫҢ ТЕЛЕСТУДИЯЗЫНЫҢ ПРОГРАММАЗЫ

15.50— «Харлыг хоорайжыгаш». Фильм-концерт. 16.15— «Юло Вилимаа-биле чартык шакта». Күрүнениң «Ванемуйне» деп үлегерлиг театрының кол балетмейстериниң дугайы. 16.40— «Эйно Мяэлтаның шиили». Амыдыралга ажыглаар шил чүүлдер кылыр «Тарбеклаесс» заводунуң чурукчузунуң дугайы. 16.50— «Эрги таңгрыеде танкы». Улусчу коллективтериниң концерти. 17.15 —«Че-ве, кыстар!». 19.15—Делегейде болуушкуннар дончулалы. 19.30— «Музыка киоскузу». Дамчыдылганы Э. Беляева чорудар. 20.00—«Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Музыкалыг тоолдар». 20.15 «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.50 — Ленинградтың операның болгаш балеттиң күрүнениң үлегерлиг Бичии театрының шиизи.

АПРЕЛЬ 4-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.35— Эртенги гимнастика. 8.50— РСФСР-ниң алдарлыг артизи Б. Феоктистов ойнаар (Доңшулуур). 9.30 — «Оттурукчу». 10.00—«Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!». 11.00— Кадыкшылдың Бүгү-делегей хүнүнге. «Кадыкшыл» деп эртем-тайылбырлыг программа. Дамчыдылганы алдарлыг эмчи Ю. В. Белянчикова чорудар. 11.45— «Эртенги почта». Музыка программазы. 12.15— «Кодээниң шагы». 13.15—«Музыка киоскузу». 13.45— «Көзүлбес шел». «Коммунистер» деп бөлүк дамчыдылгадан. 14.15— «Тудуг болгаш архитектура». Киножурнал. 14.25— Венгр Улус Республиканың телевидениезиниң Венгрияны фашистиг эжелекчилерден хостааныындан бээр 37 чыл болганынга холбаштырган программазы. 16.25— Бөгүн—Геологтуң хүнү. Дамчыдылгага ССРЭ-ниң геология министри Е. А. Козловский киржир. 16.55— «Силерниң чагааларыңар ёзугаар». Геологтуң хүнүнге музыка программазы. 17.40— «Делегей панорамазы». 18.25—18.40— Чапсар. 18.40— «Кино аян-черуктарының клуву». 19.40— «Экранда — кинокомедия». Кавказтың туттурукчузу азы Шуриктиң чаа ужуралдары». 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 — Бут бөмбүүнүң дугайында дончулал. 22.05—23.10—«П. Ф. И-ниң тывызыктары». И. Андрониковтуң киржилгези-биле тургускан уран-чечен телефильм. Төнгецде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20—«Бой. Лель, Чиңгис болгаш өскелер-даа». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.45— «Кинопанорама». 16.20— «9-ку студия». Дамчыдылганы политиктиг хайгааракчы В. С. Зорин чорудар. 17.20—«Строговтар». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 8-ки серия. 18.30— Бистиң корреспондентилеривис чугаазы. Дончулал. 19.00— Улуг Октябрьның 65 чыл оюнга уткуштур. «Бистиң дончу намдарывыс». 13-кү фильм — «1929-ку чыл». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Хуулгаазынныг экран». 20.15— Буер спортунга ССРЭ чемпиону дээш маргылдаа. Ленинградтан дамчыдылга. 20.45—«Башкир суй-белек». Документалдыг телефильм 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35— «Ыраажы кепар кымга ужуп чедип келгенил». Уран-чечен телефильм. 23.20—00.45— «Руде право» солуннуң шаңналы дээш хоккейге чурттар аразының маргылдаазы. ЧССР-ниң болгаш Швецияның шилиндек командалары маргыжар. 2-ги, 3-кү үелер. Чехословакиядан дамчыдылга.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага шокар булуттаар, чамдык черлерге бысквн хар чаар. Мурнуу-барыын чүк угланыышкыныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 10—15, чамдык районнарга 0—5 градус чедир соор. Хүндүс 2—7 градус соок болур.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Мурнуу-барыын чүк угланыышкыныг хаттың дүргени секундада 3—8 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 3—5 градус соор, а хүндүс 2—4 градус чылыг болур.

КИНО

МАРТ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Адрюс» 9.30, «Ынакшыыр үе келген» (2 сериялыг) 11.20, 14.10, 17.00, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Истекчи» (2 сериялыг) 9.00 13.10. «Чечи идегелдиң солангызы» 11.40, 15.50. «Улуг Самоед» (2 сериялыг) 17.35, 20.25 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Миша, Серёга болгаш мен» 12.00, «Абба» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (уваткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Руслан болгаш Людмила» (2 сериялыг) 12.20, «Албадаттырып адаганнар» (2 сериялыг) 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжин амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 878.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00369.